Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 155 (10752) | 1978 чылдың июль 5, среда | 1925 чылда гидеэлдеттингеи | Өртээ 2 коп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРЛЕРИН КОЛХОЗЧУЛАР, СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЫННАРЫ, МЕХАНИЗАТОРЛАР, СПЕЦИАЛИСТЕР, ЭРТЕМДЕННЕР, АЖЫЛ-АГЫЙЛАР УДУРТУКЧУЛАРЫ, ҮЛЕТПҮР АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ, ХООРАЙ БОЛГАШ КӨДЭЭНИҢ БҮГҮ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИ БИР ҮН-БИЛЕ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨӨР БОЛГАШ УК ШИИТПИРЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕЛДЕЗИН БОТТАРЫНЫҢ ЭРЕС-ШУДУРГУ КҮШ-АЖЫЛЫ-БИЛЕ ХАНДЫРАР, ОЛ ЧОРУК СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ АМЫДЫРАЛЫН УЛАМ БЕДИДЕР ДУГАЙЫНДА ПАРТИЯНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫН ШИИТПИРЛЭЭРИН ДҮРГЕДЕДИР ДЭЭРЗИНГЕ ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ БЫЖЫГ БҮЗҮРЕЛИН ИЛЕРЕДИП ТУР.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленумунуң дугайында ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленуму 1978 чылдың июль 3-те ажыттынган.

Пленум «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан.

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму июль 4-те ажылын үргүлчүлээн.

Илеткелдиң талазы-биле: Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Шербицкий, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. С. Соломенцев, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. А. Кунаев, Азербайджанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Г. А. Алиев, СЭКП-ниң Краснодар крайкомунуң бирги секретары С. Ф. Медунов, СЭКП-ниң Рязань обкомунуң бирги секретары Н. С. Приезжев, Узбекистанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Ш. Р. Рашидов, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяц, Белоруссияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары П. М. Машеров, СЭКП-ниң Амур обкомунуң бирги секретары С. С. Авраменко, СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев, СЭКП-ниң Воронеж обкомунуң бирги секретары В. Н. Игнатов, ССРЭ-ниң трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунунуң министри И. Ф. Синицын, Грузияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе, Волгоград областың СЭКП-ниң Ленин райкомунуң бирги секретары М. Т. Поберей, Латвияның Компартиязының ТК-зының бирги секретары А. Э. Восс олар санал бергеннер.

СЭКП ТК-ның Пленуму бо айтырыг талазы-биле доктаалды бир үн-биле хүлээп алган болгаш ону бөгүн солунда парлаан.

Пленум эш Б. Н. Пастуховту СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттан кежигүнүнче шилчиткен.

СЭКП ТК-ның Пленуму бодунуң ажылын оон-биле доозкан.

ССРЭ-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫНАЙ ХӨГЖҮДЕР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

«ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму дыңнап баап чугаалажын кергеш, амгы үе-чадада социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг, ханызы-биле эртемге үндезилеттинген анализи илеткелде бердинген, ону улам ынай кедүрериниң кол оруктары болгаш боттуг хемчеглери тодаратты-нган деп демдеглеп тур. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде бердинген, чедип алдынган чогумчалыг түннедеринии үнедээшкинин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседир дээш партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарның база ведомстволарның чорудуп турар ажылында бар болуп турар четпестерни шүгүмчүлээнин ТК-ның Пленуму бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүгүнүп тур.

Партияның ленинчи аграр политиказының хөгжүдезинге чаа үе-чаданың эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң үезинден бээр чурттуң көдээ ажыл-агыйы экономика болгаш социал талазы-биле бурунгаар улуг базымнарны кылган. Төлевилеттинген угланышкынны быжыы-биле чорутпушаан, партия дыка хөй аграр айтырыгларын шиитпирлеп пыдаан.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы дыка быжыккан. Көдээ ажыл-агыйны хандырып турар үлетпүрнү хөгжүдеринге хөй чүүлдер кылдынган. Суг ажыл-агыйы болгаш мелиорация, мал ажылынга база мал чеми бүдүрериниг хереглээр машина тудуушкуну, көдээ тудуг, комбикорм болгаш микробиология үлетпүрү дээш ышкаш ындыг тускайлаттынган улуг адырлар колдуунда чаа организастаттынган. Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкуну-биле, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүлгези-биле, а од ышкаш болбазырадыр үлетпүрүнүң адырлары-биле кады олар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хажык чок кодурлүүшкүнүн хандырарынче угланган өзүп турар индустриалдыг комплекс болуп турар.

Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг дериглээшкини дыка бедээн. Ажыл-агыйларчын машина-трактор парыгы барык-ла бүрүнү-биле чаартынган, оон шынар составы экижээн. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң энергетиктиг күчүзү ийи ажыг катап өскен, а колхозтарда болгаш совхозтарда бир ажылдакчының күш-ажылының энергия-биле хандыртынганы 2,5 катап бедээн. Көдээ ажыл-агыйны электрижидиринің чорудулгалын идепкейлиг үргүлчүлеп турар.

Химизацияны хөгжүдеринге болгаш черлерни мелиорастаарынга партил улуг кичээнгейни салып келген. 1977 чылда көдээге 77 млн. тонна минералдыг чемишчидилгелерни чорудуп берген. Суггаттыг болгаш суун кевирген черлериниң шөлүг барык-ла ийи катап көвүдээн болгаш 27 млн. гектар четкен.

Ажыл-агыйлар аразынга кооперастаашкынга болгаш үлетпүр интеграциязынга үндезилээш, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарының болгаш концентрастаарының экономиктиг база социал улуг ужур-дузалыын СЭКП Төп Комитеди бедии-биле үнелеп көрүп турар. СЭКП ТК-ның 1976 чылдың май айда бо талазы-биле хүлээп алган доктаалы социалистиг бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды улам-на интилештирериниг үндезилээш, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам кедүрериниң тодаргай программазы-биле партия организацияларын чепсеглээп. Специализация болгаш концентрацил ам улам калбарып турар. Чүртта ажыл-агыйлар аразының 8 муң ажыг бүдүрүлгелери болгаш каттыжышкынналры тургустунган, ажылдап турар.

Партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү звеноларынга ажылдаар кадрларны белеткээр, ылангыя ону эки өөреткен механизаторлар болгаш специалистер-биле быжыглаар дээш доктаамал сагыш салып турар.

Бүдүрүлгени болгаш салып алышкыны, өртек-үне доктаадырын, чээли тыпсырын, күш-ажыл телевирин сайзырангайжылдар талазы-биле улуг ажылды кылып чоруткан. Ол бүгүнүн түннелинде колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг байдалы, колхозчуларның болгаш совхозтар ажылдакчыларының материалдыг байдалы көскүзү-биле экижээн.

СЭКП Төп Комитеди, чер-черде партия болгаш совет органнар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң хөгжүдериниң сорулгаларын көдээнин социал айтырыгларын шиитпирээри-биле дүүштүрүп турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының ажыл төлевири ийи катап улгаткан. Колхозчуларның пенсия хандырылгазының болгаш социал страхование-камгалалының талазы-биле улуг ажылы кылып турар. Көдээ черлерде чурталга-амылырал болгаш культура тудуун улам калбартып турар. 1965—1977 чылдар иштинде көдээнин социал хөгжүлдезинге капитал салыышкыны 40 миллиард рубль ажыг болган.

Көдээнин ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агыйны бүгү талазы-биле хөгжүдеринин программазын амыдыралга боттандырышаан, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедилерин чедип ап, анаа үндезилээш, чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин дыка көвүдеткеннер. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда өртүмак хемчээли ТК-ның март пленумунга чедир шак-ла ындыг үе-биле деңнээрге, сөөлгү чеди чылда 1,4 катап өскен бооп турар. Тараа бүдүрери 61,5 миллион тонна, чиг-хөвең—3 миллион тонна, чигир свёклазы—25 миллион тонна, ногаалар —6,8 миллион тонна, картофель — 5,5 миллион тонна көвүдээн. Көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүгү культураларының дүжүдү болгаш ниити чыылдазы көвүдээн.

Мал ажыл-агыйын хөгжүдеринге боттуг бурунгаарлаашкыннар бооп турар. Бо адырның продукциязының чылда өртүмак хемчээли ол-ла чылдарның дүргүзүнда 45 хуу өскен болгаш эът бүдүрери 9,2 миллион тоннадан 14 миллион тоннага чедир, сүт—63,9-тан 88,8 миллион тоннага чедир, чүүргалар—53,5 миллиард борбакка чедир азы 1,9 катап көвүдээн бооп турар.

Бүдүрүлгенин өзүллезинге үндезилээш, чоннуң продуктуларга, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эдинден кылган барааннарга, ылангыя хөвең-саазын, дүк болгаш лён бүдүштүг пес-таавыга хереглеги чайгылыш чокка өзүп турар.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунун эрткен үезинден бээр чурттуң көдээ ажыл-агыйын көдүрер талазы-биле кылдынган ажылдың улуг ужур-дузазын демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның Пленуму, ол амыдыралга улуг ужур-дузалыг адырның хөгжүлдезинин ниити деңнели ниитилелдин шалыпкын өзүп турар негелдезинге ам-даа четпейн турар болгаш чоннуң аъш-чем продуктуларынга болгаш үлетпүрүнүң чиг-этке негелдезин эң чоокку үеде улам долдуур хандырар төлээде көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын улам быжыглаар, бүдүрүлгени организастаарын экижидер база оон ажыктыын бедидер талазы-биле улуг күжениишкиннер негеттинип турар деп санап тур.

Тараа болгаш өске-даа ажыл-агый культураларын бүдүрериниг шыңгыы четпестер ам-даа бар. Тараа культураларының дүжүдү өзүп-даа турза, ол ам-даа эвээш. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ол-ла деңнелинде хевээр артып турар. Чигир свёклазының, тарымал тооруктун, ногааларның, картофельдиң дүжүдү болгаш ниити чылдазы ам-даа куду. Хөвең бүдүрериниг сан талазы-биле эки түннедер чедип алдынза-даа, оон шынары дээш демиселди кошкак чорудуп турар. Чамдык чылдагаанналрын, ылангыя чайгы ажаалданы, дүжүт ажаан алышкынны, көдээ ажыл-агый продуктуларын болбазырадырын болгаш кадагалаарын организастаавында четпестернин уламындан оларның чидирин мурнундагызы ышкаш хөй болуп артнышаан турар.

Мал ажылын интенсификастаар талазы-биле план ёзугаар улуг ажылды сөөлгү чылдарда чорудуп турар, ынчалза-даа ол адыр, ылангыя эът бүдүрүлгезиниң талазы-биле ажыг негеп турар деңнелинге ам-даа четпеэн. Эът бүдүрүлгезин көвүдеринин эвээш эвес курлавырлары бар турбуже, колхозтар болгаш совхозтар оларны ыракта долу эвес хемчээлге боттандырып келген. Малдың хөй кезиин семирги азыравайн, деңзинзи бичии, күш-деңгели багай турда эът комбинаттарынга дужаап турар. Чамдык районнарга хөй бызааларны чишке хереглеп турар. Сүт саалдазы ам-даа куду, малдың кызыраар чорууп болдуруп, күш-ажылдың, мал чеминиң чарыгдалдары кудулавайн, продукциянын бот-үнези өзүп турар. Дыка хөй парторганизациялар, Советтер, көдээ ажыл-агый органнары болгаш колхозтарның база совхозтарның удуртукчулары мал ажылын интенсификастаар, ону үлетпүр үндезининге шилчидер талазы-биле хемчегларни кошкак боттандырып келген. Бо чорук үк адырның ажыктыын бедидерин саададып турар.

Мал чемин бүдүрери ам-даа улуу-биле хөжүдап турар. Ол дээрге мал ажылының четпес темпилиг хөгжүп турарының бир кол чылдагааны болган. Хөй колхозтарда болгаш совхозтарда мал чеминиң белетхелин бөдүүн арга-биле чорудуп, амгы үениң технологиязын болгаш эртем-техниктиг деп-шилгенин чедиишкиннерин оожум нептередип турар. Мал чеми шыгжаар эки черлерниң эвээжинден оларның чидирин хөй болгаш шынары бакысыпал турар. Белок чедишпезинии ужурундан мал чеминиң артык чарыгдаашкыны элээп хөй болуп турар. Ажыл-агыйларның, районнарның болгаш элээп каш областарның чамдык удуртукчулары мал чеминиң чедишпезин концентраттар-биле, оон-биле чамдыкта курүнеңиң курлавырында тараанын күсели-биле дуглаярынга идегээш, сигеп, сенаж, силос болгаш дазыл чеминиг үнүштер бүдүрүлгезинин дугайында эргежок чугула сагыш салбайн турар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин өзүллезин саададып турар чүүлдериң бирээзи болза, амгы үениң күчүлүг тракторлары, автомобильдери болгаш көдээ ажыл-агый машиналары, минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүн камгалалының чепсектери-биле колхозтарны болгаш совхозтарны ам-даа четпес хандырганы, а ол ышкаш бодбазырадылга үлетпүрүнүң хожудан турарында болур.

Көдээ ажыл-агыйже чорудуп берип турар машиналарның шынарын бедидерининг айтырыгларын машина тудуушкуунуң министерствозу оожум болгаш четпес шиитпирлеп турар. Бүдүрүкчүлүүнүн, камналгалыының, быжыының талазы-биле амгы үениң негелделеринге дүүшпес, эртижирээн конструкциялыг тракторларны болгаш техниканың өске-даа хевирлерин бүдүрүп үндүрерин уламчылап турар. Технологтуг чаа-чаа чорудулгаларны бүдүрүлгеге нептередиринге болгаш тракторларны долузу-биле ажылдарынга эргежок чугула бөлүкбөлүк машиналарны бүдүрүп үндүрери дыка хожудан турар.

Көдээ ажыл-агыйга үндүрүп берип турар капитал салыышкыннарыны, техниканы болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны ажыглаарында четпестер чайлаттынмаан. Бүдүрүлгенин ажыктыг чорууп бедидер, ажылдың шынарын экижидер дээш демисел чамдык партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылында ам-даа кол чүүл болбайн турар. Машиналарны чогуур негелдеге дүүштүр ажаарын, оларны кадагалаарының болгаш ажыглаарының чурумун бүгү ажыл-агыйлар чедип албаан. Септелгени болгаш техниктиг ажаалданы шын эвес чорудуп турарындан хөй санныг машина анза туруп турар. Хөй техниканы чогуур хуусазы четпээнде эледи эдилеп, үнүр бижин турар. Механизаторлар чедишпес болганындан тракторларның ээлчеглиг ажылдаарының коэффициентизи куду.

Ажыл-агыйлар чемишчидилгелерниң чидирин, харын-даа оларның үрелин баксыраарын болдуруп турар, оон уламындан химизацияның ажыктыг чорууу кудулап турар. Чүртта чаңгыс аай агрохимия албанының чок боон турары багай салдарны чедирип турар. Чамдык районнар мелиорастаан черлерни билдилиг ажыглавайн, олзрны дүрген шингээдип албайн келген. Ынчангаш суггаттыг черлерге тараан культураларның дүжүдүнден деңгелевейн турар.

Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының хемчээлинин болгаш оон чамдык хевирлерининг талазы-биле онгу бөлүк чылдың баштайгы ийи чылдарының планы ниитизи-биле күүсетпээнин Пленум демдеглээн. Россия Федерациязының, Украинаның, Казахстанның чамдык областары, Молдавия, Латвия болган Киргизия көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязын планда көрүлгенинден эвээшти бүдүрген. Тамбов, Орлов, Липецк, Челябинск, Одесса, Павлодар, Тургай областарда продукциянын немелде бүдүрүүшкүнү эвээжээн ийикпе, азы ону оон мурнунда турган деннелинден кудулаткан. Ростов, Чита, Талды-Курган, Чөөн-Казахстан областар болгаш Алтай

(Уланчызы 2-ги арыда).

БҮГҮ УЛУСТУҢ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮ

Улустуң угаан-бодалындан уттундурбас төөгүлүг улуг болуушкуннар, документилер тургузаар. СЭКП ТК-ның бо хүннерде эрткен ээлчеглиг Пленуму, ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткели ындыг шылгарыңгай документилериниң бирээзи. Ол илеткелди солуннарга парлаан, радиога дамчыткан соонда бүгү чурттаазы ышкаш, Совет Тываның ажылчы чоннары аажок улуг, ханы сонуургал-биле танышкан, бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнүп турар.

Партияның болгаш чазактың совет кижи дугайында ада-эагыш салыышкынының чаа тодаргай илерээшкини ынаа сиңиккенин олар чүректиң ханызындан өөрүп четтириишкин-биле илергейлеп, Пленумнуң шиитпирлерин ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап, ону күүседиринге долу шиитпирлиин бадыткап турарлар.

Хөгжүлдениң программазы-дыр

СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» илеткелин улуг сонуургал болгаш сеткил ханыышкын-биле номчуп тапыштым. Биздиң партиявыстың амгы аграр политиказының эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан бээр үеде чурттуң көдээ ажыл-агыйында болгулаан үндезин чаартылгаларны, хөгжүлделерни ханы анализтеп, моон соңгааргы сорулгаларны ол илеткелде тодаргай айыткан-дыр. Ылаңгыя мал, чер ажылыя улам ынай хөгжүдеринче, ону механизастаар, интенсификастаар болгаш үлетпүр үндезининче шилчидер талазы-биле хемчеглер көрдүргөн» дээш одургуларны илеткелден өөрүшкү, сеткил ханыышкын-биле номчудум.

Бистиң «Шекпээр» совхозтуң Биче-Тейде хойжу бригадазының малчыннары онгу беш чылдың үшкү ылыя чедишкиннинг эгелээш, бирги чартык чылда планныг даалгаларын бүтүү тала-биле эки күүсеткен.

Малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле бригаданың ниити-даа, малчыннарның хууда-даа көргүзүглери дыка бедээн. Бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 105 хураганны камгалап ап, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Малчыннардан ылангыя Чалгын-оол Ооржак, Мандакхаа Ооржак, Күрседи Ооржак, Шыдыраа Монгуш, Шагдыр Ооржак олар төрүүр 100 хойдан 100-тен 112 чедир хураганнарны камгалап алган.

Бригадаңың малчыннары ам келир кышка ыяк белеткенип, кыштагларының септелгезин барык бүрүн доозкан. Оларның чурттаар бажыңнарын септээри-биле бир тудугжу бригадазы тургускан. Чөкпү хүннерге чедир тудугжулар дөрт малчынның бажыңнарын септеп доозкан.

Ам малчыннар боттарының «ийиги дүжүдү»—хой кыргылдазын организастыг чорудуп турар. Бистиң бригаданың хойжулары чартык чылда 14,6 тонна дүктү күргүнеге дужаар хүлээглеглиг. Бо үеге чедир 10 ажыг тонналы дужаадывыс, дүк планы долу күүсеттиңерге бүзүрелдиг бис.

Бригаданың малчыннары бо хүннерде хураганнарны үзүп, хоюн чүгдүргаш, серинп, өттүг тайгаларже көжүп эгелээн. Чайлаглараашкынның планын тургузуп, малчыннарга тайылбырлап бердивис. Күргүнеге садар, семиртир хойларны база ажылап, түскай кадарчыларга хүлээткен бис.

Бригаданың малчыннары СЭКП Төп Комитединиң ээлчеглиг Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг илеткелин номчуп танышкан, аңаа сорук кирип, удавас болур республика Наадымынга чедишкиннинг ужуражыр дээш социалистиг чарыштыг улам калбарткан эрес-шудургу ажылдап турарлар.

К. ООРЖАК,
хойжу бригаданың бригадири.

ИЙИ ДАКПЫР КҮЖЕНИИШКИН-БИЛЕ

Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң айтырыгларынга тураскаттынган СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленумунуң материалдарын биетиң Күш-ажылдың Кызыл Туг орденниг «Сүт-Хөл» совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери улуг көдүрүүшкүн-биле уткаан. Ону номчуп олурарга чүртүвүстүң көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле чорудуп келген улуг ажылды ында түңнээн, моон соңгааргы сорулгалар улуг дээрги тодаргай болду.

Бо улуг ажыл-херек-биле холбаштыр көдээнин коммунистериниң мурнунга партия харыысалгалыг сорулганы салганын коммунист кижи болгзымда ханызы-биле билип турар мен. Коммунист бүрүзү кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзер, мергежилдиг организакчы, мурнакчы дуржулганың нептередакчизи болуп, ниити ажылхерек дээш, коллективке кызымаккай найырадыг, чогаадыкчы ажылдарының байдалын тургузар дээш сагыш човаар ужурлуг дээрги СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан болду.

Мен бодум совхозтуң МТМ-зинде дуңзазакчы болуп, он бир чыл болдум. Партийжи етажым база ол хире. Бо чылдарда хүлээнген ажылымны, алган даалгаларымны багай эвес күүседип келдим. Кадыг ажылдап турар эш-өөрүм найырадыг, оларга чоргаарлавын чоруур мен.

Бистиң коллективте найырадыг, ажыл-ишчи байдал тургустунуп, быжыккан. Ниити күш-биле бүдүрген ажылывыс эвээш эвес. Чүгле эрткен беш чылда безин коллективтиң инициативазы-биле совхозтуң Алдыы, Үстүү Ишкинерде 4 демир-бетон көвүрүнү тудуп тургузарынга кириштивис. Чыл бүрүде совхозка ортумаа-биле 160 тонна сигенни, 30 тонна савацны белеткеп берип келдивис. Коллективтиң сиген кезер 68 га шөлүн суггаржып, ажыл шагындан хостуг үелерде аңаа үлүмүү киирештирип тур мен.

Бистер, көдээде коммунист бүрүзү Пленумнуң шиитпирлерин күүседиринге, беш чылдың даалгаларын хүүгаа бетинде күүседиринге үлүүзүүтү киирип, ийи дакпыр күжениишкин-биле ажылдаар ужурлуг бис.

Б. САТ,
коммунист, дуңзазакчы.

ССРЭ-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫН УЛАМ ЫҢАЙ ХӨГЖҮДЭР ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ДОКТААЛЫ

(Эгээи 1-ги арында).

край күрүнеге эът салырының планын күүсетшээн. Кемерове, Ульяновск, Житомир болгаш Минск областарның колхозтарында болгаш совхозтарында сүт саалдазы бо чылдарның дургузунда херек кырында өспээн. Закавказьеның болгаш Ортаа Азианың республикаларында мал ажылын экижидеринге, ылангыя малдың продуктулуг чоруун бедидеринге көскү түңнелдерни чедип албаан.

РСФСР-ниң кара эвес хөрүнүүт зоназа беш чылдың планныг онаалдазын күүседиринге хожудаашкыны бөдүрүп турар. Чөрни мелиорастаар болгаш оон дүжүткүрүн бедидер база бүдүрүлге, чурталга болгаш культура-амыдыралдың тудуунун бааземын тургузар талазы-биле планнар күүсеттинмээн, орук тудуунуң талазы-биле эвээш чүүдер кылдынган. Эвээш чурттакчыдыг үүрмек суурларның чурттакчыларын чаагайжыды туттунган суурларже көжүрер ажыл өөжүм чоруп турар.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн экономиказын хөгжүдер талазы-биле хемчеглерниң комплекизинде көдээ ажыл-агыйның айтырыгларын, аъш-чемниң кол продуктуларынга ол делгем крайның чурттакчы чонунуң хереглелин түс черниң бүдүрүлгезиниң күсели-биле хандырары ам-даа болур-чогууру-биле шиитпирлеттинмээн.

Көдээ ажыл-агыйында планнаашкын, а ол ышкаш агроүлетпүр комплекизиниң аларының аразында экономиктиг харылзаалар улам ыңай сайзырангайжыдмышкынны негеп турар. Беш чылга таарыштыр кылган көдээ ажыл-агый продукциязын садарының чангыс аай доктаттынган планының орнунга сөөлгү үеде хөй санныг планнар көстүп келген, чамдык черлерде оларны үргүлүг болгаш үндезин чокка өскертпрининг практиказы катап тургустунуп келген. Көдээ ажыл-агыйга садын турар үлетпүр продукциязынга болгаш колхозтарны база совхозтарны хандырып турар организациаларның ачы-дуза көргүзүүшкүнүнге өртек-үне дөктаадын тургузарында четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Көдээ тудугнуң өртек-үнези аартаан.

Ажыл-агый аразының кооперациязының болгаш агроүлетпүр интеграциязының баазазынга көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарында болгаш концентрастаарында хөй четпестер бар: колхозтарда болгаш совхозтарда фермаларны алекке-ле узуткап, бүдүрүлгелерни болгаш каттыжымышкыннарны туруазарга камныг эвес чөрүкту болдуруп, оларның ажылының бедик шынарының дугайында болур-чогууру-биле сагыш салбайн турар. Ажыл-агыйлар аразының кооперациязында хөвү ажылдары, черни мелиорастаары, көдээ ажыл-агыйны химизастаары болгаш техниканы ажыглаары ам-даа кошкак хаара туттунган. Чамдык республикаларда болгаш областарда ажыл-агый аразының кооперастаашкынының баазазынга бүдүрүлгени специализастаарын болгаш концентрастаарын чоруларда үндезин чок өөжүмнаашкынны болдуруп турар. ССРЭ-ниң Күрпланы, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозу болгаш оларның органнары ол чугула ажылды чер-черлерге кошкак дүүштүрүп болгаш башкарып турар.

Көдээ ажыл-агыйның бүдүрүкчү күштерин улам ыңай көдүрерине база көдээге социал улус сөрүглаарны шиитпирлээринге тудугнуң хожудаашкыны улуг шаптык боон турар. Көдээ тудуг организациаларының бүдүрүлге баазазы кошкак хөгжүп турар, оон үрүүндэн. тудуг ажылдарының элээн кезинин колхозтар болгаш совхозтар эвээш ажыктыг, улуг өртек-үнелиг ажыл-агыйжы эвес арга-биле кылыр ужурга табаржып турар. Көдээ тудугнуң материал-техниктиг хандырылгазының болур-чогуур корум-чүрүмбү тургуспаан. Объектилерни ажыглалга киирериниң хүүсаазын тудугчулар ховар эвес үреп, капитал салыышкынарын быдарадып чашканнап турар. Бүдүрүлге күүлерин, а ол ышкаш чурттакчы баажыңнарын, уруглар албан черлерин, амыдырал, медицина болгаш культура хандырылгазының объектилерин ажыглалга киирериниң планнары хөй удаа күүсеттинмейн турар. Тудуг болгаш төлевилел организациялары көдээниң тускай байдалдарын чамдыкта барымаалап көрбейн, көдээ тудугга үлетпүр чүүлдерин болгаш конструкциялары ала-чайгаар неттерелип турар.

Чамдык партия комитеттери көдээде боттанып турар экономиктиг болгаш социал өскерилгелерже ханылап кирбее, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам дүрген өстүрериниң чаа аргаларын эскербейн баргылаар таварылгалар бар. Чамдык ажылдакчылар ажыл-хереглиң байдалын боттуу-биле үнелеп көрбес, чедип алган түңнелдерни хөөредир фактылар база бар. Албан-дужаалдың күжүн ажыглаар, активтиң, специалистерниң саналын үнелеп көрбес, партия болгаш күрүне чүрүмүн хажыдар чоруктар ам-даа долузу-биле чайлаттынмаан. Кадрлар-биле ажылда, ылангыя ортумак звеноунуң удуртукчуларын болгаш специалистерни шилип, таарыштыр түүгүзар, кижилер талазы-биле ажылда четпестер ам-даа хөй. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда ажыл-агыйларны механизатор кадрлар-биле долу хандырарының чогуур хемчеглерин албайн турар. Партия организациялары көдээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг ажылды сула чорудуп турары ховар эвес, пропагандының болгаш агитациянын хевирлериниң бедик дээштии дээш чогуур кичээнгей салбайн баар, социалистиг чарыштыг организастаарын ёзу барымдазлап көөр чоруктар бар болуп турар.

СЭКП Төп Комитединиң доктаадыры болза:

1. СЭКП-ниң девизчи аграр политиказының эртем үндезилелдиин болгаш амыдыралчы күштүүн бадыткап турар мурнуку чылдарның дүржүлгазын база чедип алган түңнелдерни өөрепип көргеш, партия ТК-ның март (1975 ч.) болгаш оон соонгдагы пленумнарының база съездилерниң ажыдап кылган курдуу-биле моон-даа соңгаар эң шудургүзу-биле бурунгаар чоруурун чугула деп санаар.

2. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылганы болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниже киирген хемчеглерин чүүлдүг деп көөр.

3. Бо доктаалда болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айыткан четпестерни чайладыр талазы-биле боттуг хемчеглерни алырын, чер болгаш мал ажылының продукциязының улуг өзүүшкүнүн чедип алырын, агроүлетпүр комплекизинин бүгү адырларының мурнунга онгу беш чылда салдынган сөрүглаарын ылап-ла күүседирин болгаш ажыр күүседирин чедип алырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга, обкомнарынга, округкомнарынга, райкомнарынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның, партия эге организацияларының удуртукчуларынга дагзыр.

4. Чонуң амыдырал байдалын улам бедидерни хандырар дээш көдээ ажыл-агыйның бүгү адырларының бүгү талалыг дең-дески шалыышкын хөгжүлдезин болгаш оон ажыктыг чоруун дыка бедидерни, чурттуг аъш-чем продуктулары-биле быжыг хандырарын көдээ ажыл-агыйга көл сөрүгга кылдыр санаар. Хөөрайның болгаш көдээниң материалдыг база культура амыдырал байдалдарының чоокшулажырының сөрүглаарын шиитпирлээри-биле күжениишкиннерни бүгү хемчет-биле алыр.

Ында үнезилээш, он бирги беш чылда (1981—1985 ч. ч.) тараанын чыл санында ортумак пинти чыллазы 238—243 млн. тонна четкен турарын, а 1990 чылда чуртка ортумаа-биле бир кижиге онаалтыр бир тонзаны бүдүрген турарын чедип алырын көөрүп чугула деп ТК-ның Пленуму санап турар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнде аът бүдүрерин 19,5 млн. тонна чедирер. Сүттүн, чүрганың, дүктүн, ногаалармың, картофельдың, чигир свёклазының, хөвеннин болгаш өске-даа продуктуларның бүдүрүлгезин база өстүрер.

5. Тургустунган сөрүглаарны шиитпирлээринге быжыг үзелдиг болгаш амыдыралчы күштүүн бадыткап турар мурнуку чылдарның дүржүлгазын база чедип алган түңнелдерни өөрепип көргеш, партия ТК-ның март (1975 ч.) болгаш оон соонгдагы пленумнарының база съездилерниң ажыдап кылган курдуу-биле моон-даа соңгаар эң шудургүзу-биле бурунгаар чоруурун чугула деп санаар.

2. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң ажылдап кылганы болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелиниже киирген хемчеглерин ү

ЛЕНИНЧИ ЧАҢЧЫЛ

Ай бүрүзүнүң үш дугаарлы четверг хүнүнде Кубань крайның хоорайларының, районнарының болган өске-даа албан черлериниң он беш муң хире удуртукчу ажылдакчылары политиктиг илеткелдер кылыры-биле күш-ажылчы коллективтерже чоруп турар. Оларны миллион-миллион кижилер дыннаар. Заводтарның болган колхозтарның клубтарынга, кедээ чоннуң чыыштарынга база хоорайларның агитпөлдеринге чуртта болган делегейде болуушкуннарының дугайында, ажылчы чоннарның шинтпирлээри-биле ажылдап турар чугула сорулгаларының, ажыл-херектериниң дугайында тодаргай ажык чугааны аңаа кылып турар.

Чаңгыс дай политхүннер, ленинчи пятницалар, айтырыглар болган харылар кежээлери... Партия, совет, ажыл-агый, профэвилел кадрларының чуртакчы чон мурнунга илеткелдерни болган информацияларны доктаамал кылыры бөгүн агитас-массалыг ажылдың чугула түлүш кезээ болу берген. Ынчаарга ол дээрге дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Ол чаагай чаңчылды Владимир Ильич Ленинниң болган өөң дайынчы соратниктериниң Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла хуралдарга болган митингилерге өндүр улуг тодаргай сорулгаларже утланган, сорук киирикчи чугаалары-биле үнделеэн болгай. Шөлдерге, цехтерге болган митингилерге дайынның өңгуларынга—каяа-даа чалбыыштыг партийжи сөс кижилерни күш-ажылче болган маадырлыг чоруктарже хайныктырып үндүрүп турган. Ындыг чидиг сөс дайынналрның хоп-нүүлүн сойгалап, бергелерни болган таарымча чок чоруктарны ажыл эртеринге дээштиг салларны чедирип турган.

«Хууда салдар чедирери болган хуралдарга илеткел кылыры политикага кедергей улуг ужур-дузалыг. Олар чокка политиктиг ажыл-чорудулга болгунмас...» Ленинчи ол бодал ажылагыйжы, организакчы болган политиктиг ажылдың сырый түдүш холбашканының дугайында, массаның политиктиг чыыдыышкынынга удуртукчуларның шуут киржилгезинин дугайында Ленинниң идеялары сайзыраңгай ссциализминиң үезинде-даа бодунуң онза чугула ужур-дузазын хевээр арттырбышаан. Ол бүгү үүлдер СЭКП-ниң XXIII, XXIV болган XXV съездилериниң, өөң Төп Комитединиң документилеринде, идеология айтырыгларының талазы-биле ТК-ның доктаалдарында бүгү талалыг илереттинген. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунун Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болган Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга чораан үезинде ажылчы чоннар-биле ужуражыышкыннары, беседалары болган чугаалары ол идеяның боттанышшеныының тодаргай чижээ болур.

Удуртукчу кадрларның масса-политиктиг ажылга киржилгезинин тодаргай организастыг хевири соолгу чылдарның практиказында ажылдап кылдынган. Парткомнарның чанында илеткелчилер бөлүүн тургускан, оларны колдуунда-ла комитеттерниң бирги секретарылары баштап турар. Хөй-хөй республикаларда, крайларда, областарда информас-пропагандисчи бөлүктер эки идепкейин көргүзүп турар. Баттыжыышкынналрның, бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, министерстволарның база ведомстволарның харыысалгалыг ажылдакчылары күш-ажылчы коллективтер мурнунга отчёттар бээри, «ажыл-херекчи ужуражыышкыннар» арттирери чаңчыл болуп бар чыдар. Амгы үеде ол бүгү ажылдың шынарын, ажыктыын бедидери, илеткелдерниң болган бесседаларының идейлиг утказын, оларның тодаргай улганыышкынын улам ханыладыры онза ужур-дузалыг боон турар. Кол чүве массаны сонуургадын турар айтырыгларга олар тодаргай харыыны алган турары эргежок чугула.

Партияның иштики болган даштыкы политиказын ханы, тодаргай пропагандаларны чер-черниң янзы-бүрү айтырыгларынга холбашкан информациялар-биле немеп, байыттынган турар ужурлуг. Бодунуң төрээн хоорайы, району, заводу азы колхозу бөгүн канчаар ажылдап, чурттап турарыл, амыдырал хандырылгазының, улус өөредилгезинин, кадык камгалалының хөгжүлдезинин байдалы болган перспективазы кандыгыл — ол бүгү айтырыгларга кижи сонуургалдыг болгай. Ажыл-чорудулгазы, амыдырал хандырылгазы, культура адырлары, хөй-ниитининң корум-чурумун камгалаары-биле холбашкан кижилерни ындыг ужуражыышкыннарга чамдык партия комитеттери хөйү-биле кириштирип турары черле эки.

Ындыг ужуражыышкыннарның характеринден хөй үүлдер хамааржыр: бир эвес ону ажык чок, төнмес-батпас чугааже шилчидип, а илеткелчи индирден өскелерге айтыышкын бээрин орадажып туруп бээр болза, ол багай болур. Партийжи, ажыл-агыйжы удуртукчу бүрүзү чүгле информастаарындан, кижилерни өөредириниден ангыда, харын олардан боду шуурургу, идепкейлиг өөренир, хүннүн чугула айтырыгларын эскет чокка эрттирбейин, шүгүмчүлелди чөптүү-биле хүлээп алыр ужурлуг дээрзин ленинчи чаңчыл оларга хүлээндирип турар. А ол болза масса-биле тодаргай, ажык чугааны кылыр, оларның сүмелерин, шүгүмчүлелдерин кичээнгейлиг дыннаар, айтырыгларны ажыл-керекчи ёзу-биле харыылаар, кичээнгейге алыр ужурлуг саналдарны шынгыы барымдаалаар, оларны амыдыралга хажык чокка боттандырар дээни ол-дур. Кижилернин күш-ажылчы болган хөй-ниитинчи идепкейинин өзулдезинге, политиктиг агитация-биле практиканың сырый холбаазын быжыглаарынга, ажыл-агый болган культура тургузуушкунунуң сорулгаларын шиитпирлээринге ол бүгү кайы хире чаагай салдарны чедирип турарын Москваның, Ленинградтың база Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның база өске-даа республикаларның чамдык областарының партия организацияларының дуржулгазы көргүзүп турар.

Оон-биле чергелештир чер-черден кээп турар медээлерден алырга, ажылчы чоннарның мурнунга удуртукчу кадрларның илеткелдер кылып, чүве чугаалап бээрин чамдык черлерде ам-даа тодаргай системалыг кылдыр организастап шыдаваан. Чамдык харыысалгалыг ажылдакчылар «ажылының тергиин чай чогунга» азы «пропагандисчи ажылга дуржулгазының четпезинге» сылдаглаап, политиктиг ажылга боду киржиринден ойталаар таварылгалар база бар. Ол дээрге пропагандистерниң база лекторларның херээ-дир дээр хөөннер бар. Ол—шыңгыы чазыг-дыр!.. «Южуралникельдиң» Орск комбинадының директору В. А. Дурасов ындыг кижилерге харылавышаан, мынчаар бижээн: «Шуут-ла ажыл-агыйжы херектерже дуддуне берген орар бүдүрүлгечи удуртукчу турбас ужурлуг деп билир мен. Микрорайонларга лекциялар кылган, чүве чугаалаан үеде, айтырыглар болган харылар кежээлеринге кижинин бодавааны, дыка-ла хөй солуи информацияларны алыр. Оларны «чүгле арыг» бүдүрүлгечи айтырыглар-дыр деп черле санап болбас. Бистин чорудуп турар бүгү ажыл-херээвис кижи-биле, өөң чаагай байдалы-биле бүрүн холбашкан болгай. Ынчангаш маңаа чазыг кылбас төлээде, хөгжүлденин ниити перспективазын кичээнгейлиг сайгарып база хандыр медереп билбишаан, кижи дугайында доктаамал сагыш салып, ажылдап, чурттаар апаар. Даартагы хүнүнүң сорулгазын бөгүн-не баш удур көөр ужурлуг».

Кандыг-даа система контрольду негээр. Масса-политиктиг ажылга удуртукчу кадрларның киржилгезин ала-чайгаарлаашкынче кирип болбазы база билдингир. Информастаашкынның болган илеткелчилерниң болган политиинформаторларның, политиктиг-хөй-ниитичи клубтар, айтырыглар болган харылар кежээлери, аас журналлары ышкаш иептерелдиг хемчеглер организакчыларының идейлиг белеткелинин деңнелин бедидеринче партия комитеттери доктаамал кичээнгей салыры чугула.

Бүгүдеге билдингир чүүлдерни чара бижээш, илеткелдер үезинде номчуп катаптаарынга, хоозун шуугаазыннарга кижилер ынак эвес. Чүгле партийжи шынныг сөс, ажыл-керек-биле бадыткаттынар амыдыралчы бодал оларның сагыш-сеткилинге үтүндурбас артар. Ол чалбыыштыг сөс каяа-даа СЭКП-ниң XXV съездизининң шиитпирлерин, өөгүү беш чылдың даалгаларын күүсеглир дээш демиселге чаа-чаа чедиишкиннерже кыйгырып турзун!

(«Правданың» мурнуну үүлү).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

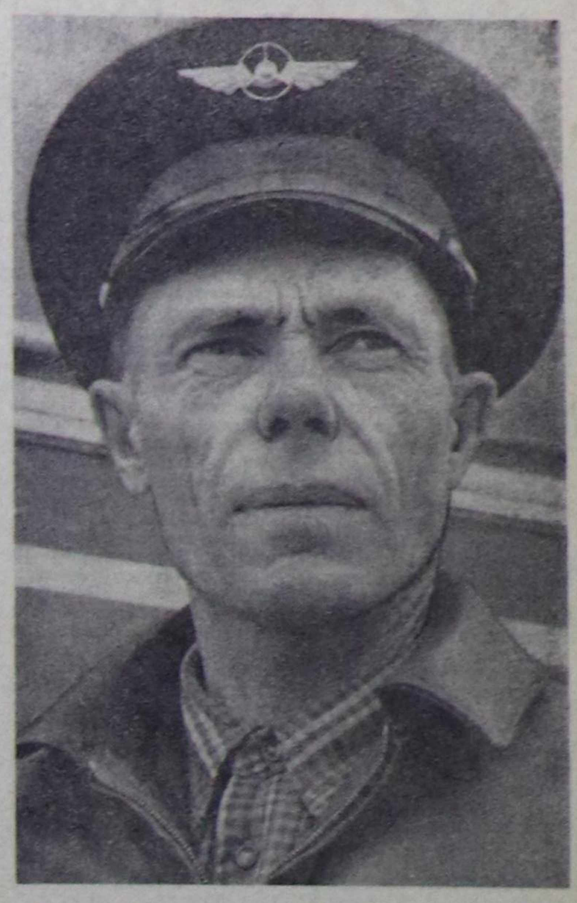

Чадаана АТБ-зинин мурнакчы чолаачызы, коммунистиг күш-ажылдың шалынчызы Виктор Сергеевич Сепокосов «хоорай автобузунуң эң эки чолаачызы» деп ат дээш чарышка кирипкеш, тивлекчи болуп үнген.

В. Сепокосов ай санында планныг онаалдаазын 120—125 хуудан кудулатпайн турар. Чылдың эгезинден бээр ол 815 литр бензинин камнап алган.

ЧУРУКТА: чарыштың тивлекчизи Виктор Сергеевич Сепокосов.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

ИЙИ КЫРГЫЛДА ПУНКТУЗУНДА

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» болгаш «Хемчик» совхозтарының малчыннары республика Наадымынга күш-ажылчы белеткелиг ужуражыр дээш бедиткен социалистиг хүлээлгени алган ажылдап турар. Олар ам боттарының ийиги дужуу —хой кыргылдазын чорудуп турар. «Шекпээр» совхозтуң Бичетейде, «Хемчик» совхозтуң Чоодак-Шыраа-Булакта кыргылда пунктуларын эки дерээн. Электриглиг хачыларны четчири-биле дерип тургускан. Кыргылда өгелээриниң мурнунда кыргыкчылар-биле хуралды арттирип, оларга ажыл төлевирин, социалистиг чарыштың иегелделерин тодаргай танышкан. Кайы-даа пунктуларда малчыннарның хой кыргыдар графигин пунктуга дежурныйлаар харыысалгалыг кижилерниң данзызын бижээш, ай, хүнүн тодаргай айтып аскан.

— Бо чылдың бирги чартыында күрүнеге 15 тонна дүктү дужаар планныг бис. Дүктү шынарлыг, чидириг чокка кыргып алыр дээш, бүгү-ле арганы ажыглап, кыргыкчылар ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп турар бис. Пунктуда 42 кыргыкчылар ажылдап турар, оларның 24-үү хойну электриглиг хачы-биле кыргып турар. Кыргаан дүктүн шынары эки, ажыл организастыг чоруп турар—деп, Биче-Тейде хойжу бригаданың бригадири, ында кыргылда пунктузунуң өргелекчизи Кан-оол Ооржак чугаалады.

Бо пунктуда кыргыкчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Лозун, плакаттар, көргүзүглер четчири-биле астынган. Кыргыкчылардан К. Ооржак, С. Куулар, О. Хеймерек, Д. Куулар, М. Монгуш олар эки ажылдап, хүн нормазын 120—130 хуу күүседип, мурнакчыларның одуруунда чорун турарлар.

«Хемчик» совхоз бо чылын күрүнеге 21 тонна дүктү дужаар. Ону күүседири-биле совхоз 36 кодан хойну кыргыыр. Хойнуң дүгүнүң кодургээйн турары-биле кыргылдаңы аралап чорудуп турар.

Совхозта хой кыргылдазында чамдык киллынган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Кыргыкчыларның чедишпези-биле пунктуда тургускан электриглиг 24 хачылардан чүгле 10 хачы ажылдап турар. Пунктуда ажылдап турар кыргыкчыларнын аъш-чемин багай организастаан. Чемни ырак черден сөөртүп экпеп турары-биле чем соок, амдан чок боон турар. Аяк-сава база чедишпес. Ону маңаан кыргыкчылар хөй үени чидирип турар. Пунктуну кыргылдага чоогуур өйүнде эки белеткезе-даа, ажылды шын организаставаанындан үстүнде айыткан четпестер ам-даа уламчылап турар.

Ийи кыргылда пунктуларының ажылы мынчаар ылгадыг болган. Ынчангаш «Хемчик» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди ажылды организастаарында четпестерни чайладып, кыргылданың темпизин, шынарын, кыргыкчыларның хандырылгазын экижидер дээш хемчеглерни алза чогуур.

Х. МОНГУШ.

Хой дүк алыр дизе...

УДАВАС ДООСТУР

Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг салбырының ажыл-ишчилери Төрээн чуртка эки шынарлыг дүктү бээр дээш, хой кыргылдазын шалыпкын чорудуп турар. Бо совхоз 75 тонна «чымчак алдынны» күрүнеге садар ужурлуг. А Кызыл-Даг салбыры 48 тонна хире дүктү дужаар. Аңаа ниитизи-биле 43 кодан хойну кыргыыр.

Пунктуда ажылды организастаана багай эвес. Гус-тус коданнарның келиринин графигин көскү черде аскан. Кыргыкчыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Хана солуну үндүрүп, улустуң хүн бүрүзүнде канчаар ажылдаанын аңаа бижип турар. Электриглиг 63 машинаны тургускан. Кыргылдада ниитизи-биле 75 кижи хаара туттунган. Хол хачызы-биле кыргыыр кижилерни база тускайлап тургускан. Бо хүннерге чедир 26 тонна дүктү күрүнеге дужаган.

Амга чедир кыргытынган коданнардан хойжу Анатолий Байыр бир башка онаалтыр 3,3 кг, Лопсан Кинр-оол 2,5 кг, Байлак-оол Алдын-оол 2,7 кг дүктү ап, эки түнелдиг болган.

Электриглиг хачы-биле кыргып турар Дыртай Маас-оол, Кыргыс Көк, Самбуу Баазан олар хүнде нормазын 120—130 хуу чедир күүседип турар. Кыргыкчыларның чарыжының түнелин беш хонуктап үндүрүп, мурнакчыларны шаннапмактап турар.

Салбырга хой кыргылдазын чоокку хүннерде доозар, дүк планын күүседир, Наадымга чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш кыргыкчылар эрес-шудургу ажылдап турар.

Ч. ТОВАРИШТАЙ.

Улуг-Хем район.

ӨЙҮ КЕЛГЕН

Овур районнуң «Торгалыг» совхозу бо чылын 28 муң ажыг хойну, 8000 хураганны кыргыыр болгаш күрүнеге 56 тонна дүктү садар.

Ону долузу-биле күүседир төлээде, хой, хураган бүрүзүнден эки шынарлыг дүктү кыргыыр ужурлуг. Ынчалзажок совхозтуң чамдык малчыннары хойдан элбек дүк алырынче улуг-ла түткүвейн турар. Кадыл-Бажында хойжу бригаданың малчыннары кыштаандан чазагже май, харында июнь айга чедир— хой кыргылдазы доозулгуже чедир кошпейн олурарындан кыргаан хоюнуң дүгү боктуг, хирлиг, шынары куду боон турар. Бригаданың малчыннарының чазаан черлери—Хараганның Арыг-Бажы, Кызыл-Теннер, Кызыл-Хараганнарда хой дүгү эңдере чыдып калган. Бо дүктү чып, арыглап-аштап, складка дужаарын малчыннар-даа, бригадир-даа сагынмаан. Малчыннарның чазаглаар черлерин совхоз дирекциязы айтып берген турда-ла, олар ону барымдаалаваайн, боттарының шилип алган черлеринге баары чадчыл болган. Ол черлерниң бок үнүттеринин хойунуң хойнуң дүгү боктуг, күш-деңгели куду боон турар. Оон аңгыда, малчыннар хойну таныш алырыбиле база читпезин дээш янзы-бүрү өңнүг будуктар-биле кайы-хамаан чок демдектээр чоруктар хой. Ол чорук дүктүң шынарын кудуладыр деп чүве билдингир. Ындыг чижектер Кара-Тал, Чоза бригадаларында база бар. Совхозтуң зооветеринарлыг ажылдакчыларының талазындан бо четпестерни эдер дээш тодаргай ажылдарны кылбайн турар.

Хой кыргылдазын амгы үеде Торгалыг, Чаа-Суур пунктуларында чорудуп турар. Оларда шупту 86 хачылыг агрегаттарны тургускан. Бо хүннерде хачыларның түгле чартык кезектерин баш бурунгаар четчелеп албаанында. Оон уламындан хойнуң хой кезинин хол хачызы-биле кыргып турар. Пунктуларда электриглиг-даа, хол-даа хачылары-биле кыргаан дүктүң шынары дыка куду. Бо бүгү четпестер хойдан эки шынарлыг элбек дүктү алырынга шаптыктап, совхозка улуг каражаны чедирип турар.

«Торгалыг» совхозтуң дирекциязы, ажылчын комитеди ындыг четпестерни дарый чайладып, кыргылданың шынарын, темпизин экижидер ужурлуг.

Т. ДАМБАЖЫК.

Көскү агитация

ДЭЭШТИИН ЧЕДИП АЛЫР

Көскү агитация партияның XXV съездизининң салгап сорулгаларын, онгу бет чылдың онаалдаларын чедиишкиннерни боттандырарынга совет кижилерниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин кедуреринге улуг салдарлыг. Ынчангаш ону бедик идейлиг, сорук киирикчи утка-шынарлыг, эстетика талазы-биле коруштуг, өй-шаанда чаартынган турарынче партия эге организациялары чогуур кичээнгейни салып турар. Плакаттарга, стендилерге база хүндүлел, көргүзүг самбыраларынга ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедишкиннерни, сорулгаларны, социалистиг чарыштың чоруп турарын болган түнелдерни, мурнакчыларны, күш-ажылдың, Ада-чурттуң Улуг дайын, ының хоочуларының үлегер-чижээн болган өске-даа чугулаларын хүлээнген.

Ада-чурттуң Улуг дайының киржикчилеринге, совхозта партия организациязының тоогүзүнге турасказтаан көргүзүг самбыраларында бижиттинген чүүлдерниң үжүттери көзүлбес кылдыр балалгылап калганындан ында чүнү чугаалап турары помчуттунмес. Ол ышкаш малчыннар ортузунда, ажыл-агыйның өске-даа адырларында калбарган социалистиг чарыштың тивлекчилеринге турасказтадып, совхозтуң күш-ажылчы алдар тугун кодурбейн турар болгаш тивлекчилерге көргүзүг самбыралары кылдынмаан. Малчыннарның социалистиг хүлээлгелерин (ылаңгыя чарыкш турар малчыннарның) шилдиг рамаларга чаращтыр бижээш, оларның оглеринге азары база көскү агитацияның бир хевири болгай. Ында бо ажыл база доктаамал чоруттунмаин кижилерге чогуур хемчеглерни оналп турар.

Көскү агитацияны совхоз будүрүлгезинин бүгү адырларынга бо хевирлиг тургускан болза эки.

В. САТ.

ИРТЫШТЫ КЕЖИР КӨВҮРҮГ

ОМСК. Иртыш хемни кежир көвүрүгнүң соолгу кезээн туружунда салган. Көвүрүг хоорайның Киров районун Первомай, Совет районнары-биле харылзаштырар, оон ачызында хоорай төвү-биле эртер машиналар саны эвээжээр. Көвүрүг тудугжулары ону Октябрь байырлалында дужларын хүлээнген.

ЧУРУКТА: көвүрүгнүң ниити хевири.

В. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу, СЭТАның фотохрониказы.

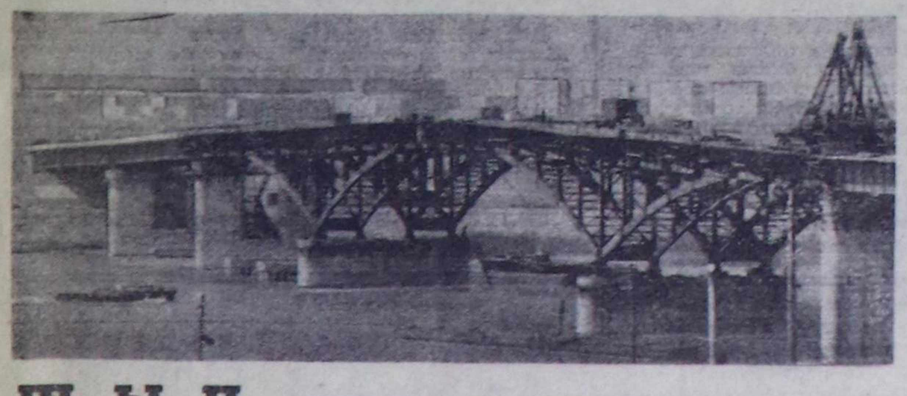

«КОНТОРАЛААН» ПЛАКАТТАР

Улуг-Хем районнуң совхозтары хой кыргылдазын 12 кыргылда пунктуларында чорудуп турар. Бо чугула ажылга хүнде ортумаа-биле 500-тен 600 чедир кижи киржип турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, ында партия, комсомол организациялары, ажылчын комитеттери кыргылда пунктуларынга көскү агитацияны экижидер, оон дээштиин чедип алыр дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Бо ажыл «УТКА 25 чылы» совхозтуң төп, «Улуг-Хая» совхозтуң Ийи-Тал пунктузунда эки тургустунган. Кыргыкчыларның социалистиг чарыжының негелделерин, түнелдерин, кижи бүрүзүнүң хүнде кылган ажылының көргүзүүн, кыргылданы кыска хуусаада, чидириг чок эрттирерин кыйгырган лозуңнарны, хойну электриглиг хачы-биле кыргыырының аргаларын, дүктү шын аңгылаарын көргүскен плакаттарны көскү черде аскан. Ынчангаш бо пунктуларда кыргылданың шынары бедик, ында кижилер эрес-шудургу, демниг ажылдап турар.

Оон-биле чергелештир районнуң чамдык ажыл-агыйларында, ылаңгыя «Куш-ажылдың хостуу», «Ак-Туруг» совхозтарның кыргылда пунктуларында көскү агитация четпес дериттинген. Бо черлерде аскылаан лозуңнарның үжүктери көзүлбестеп, пөстери оңуп, куурара берген. Кыргыкчыларның көргүзүүн соолгу катап июнь 16-да бижээн, социалистиг чарыштың негелделери чон. Агитхуудустар үнмейн турар. Дүк аңгылаар, пресстээр ажылчыннар баттарының ажыл төлевирин билбес. Ол дугайында тайылбыр ажылын четпес чоруткан. Дүктү шын аңгылаарын, хойну дүрген кыргыырын көргүскен планаттар чок. Ындыг өңнүг планаттар районнуң хереглекчилер ниитилелиниң белеткелдер конторазында эңдерик чыдырда-па, оларны ажыглавайн турар. «Найырал» совхозтуң теп кыргылда пунктузунда көргүзүг самбыралары, лозуңнар, планаттар бардаа болза, дээштии четпес.

Бо бүгү четпестерден айыттынган кыргылда пунктуларында кыргылданың шынары, ажылды организастаана чавыс деңнелде болуп артпышаан. Бөктүг, хээндектей кескен дүктерниң көвүдээнинден, оон шынары куду болуп турар.

Кыргылда дооструңга чедир үе ам-даа бар. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары, парткомнар, ажылчын комитеттери кыргылда пунктуларынга көскү агитацияны экижидер дээш шиитпирлиг хемчеглерни ап чорудары — соңгаарладып болбас айтырыгның бирээзи.

И. КАНЗАЙ.

«БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ БАЙЫРЛЫГ, ТЫВА!»

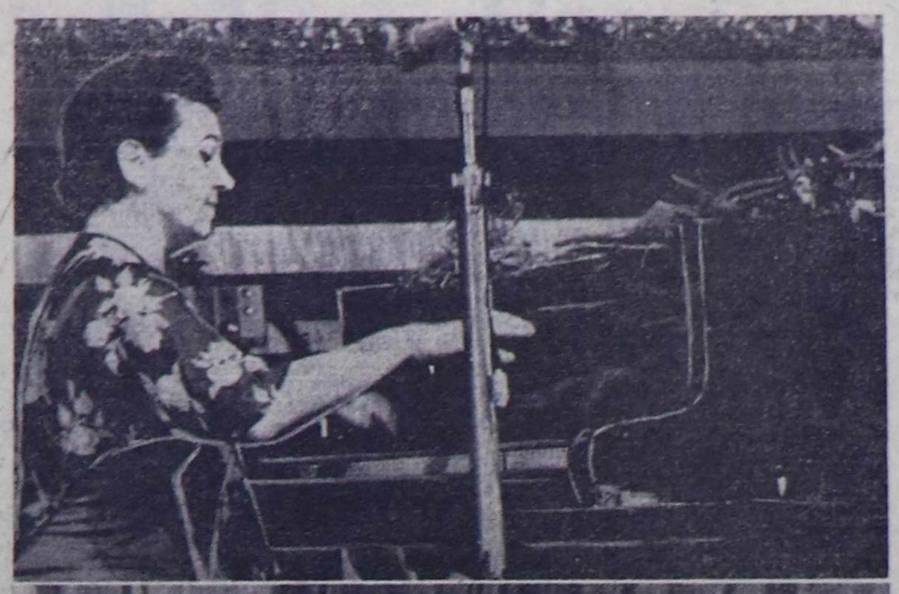

Тываның культура амыдыралынга уттундурбас чай. Республиканың Композиторлар эвилели тургустунган. Оон-биле чергелештир калбак дел. тем Төрөөн чуртувустуң хөй-хөй хоорайларындан сураглыг композиторлар, артистер биске аалдан чораан. Сеткил ханыышкынының ужуражыышкыннары, улуг музыка-биле танышылганың концерттери кижи бүрүзүнүң чүрээнде артып калган.

Хөгжүм-шии театрының улуг залын көрүкчүлер база катап долдур олурупкан. Совет музыка байырлалының хагдыныышкынының концерти. Фанфаржылар концерттиң эгезинин байырладыы-биле чарлаткан. Таалакчыг аялгалар сценадан күттулуп тур. Хөй национальдыг совет уран чүүлдүң өзүлүг байырлалы ол болган. Концерттиң эгезинде «Саян» ансамбльдиң ыры болүү аян тутkан. Композитор Алексей Чыргал-оолдуң «Адачурт» деп кантатазы чаңгыланы берген. Тыва телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң симфония оркестри ажаа улаштыг. «Отту чагырганы» деп кинодан композитор—Андрей Петровтуң увертюразы-даа, бот-тыынгыр композитор Д. Шактарның флейтага болгаш оркестрге сюитазы-даа көрүкчүлерни таалаткан. Альберт Таповтуң «Хемчик кырында хүн» деп музыказын база симфония оркестри күүседеткен. Бо бүгүге дирижёрлар — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Виктор Токашың база Ришат Ахметзяновтуң улуг-хуузу улуг дээрэн чугаажок.

Концерттиң девизи — «Тайбың. Найырал. Күш-ажыл. Аас-кежик». Ол кежээге концерттиң программазы оны шынап-ла бадыткап турар. Дагестан АССР-ниң улустуң артизи, республиканың Күрүнө шаналының лауреады Ширвани Чалаев бодунуң чонунуң ырлары-биле ала тутkан. Харлыг баштыг Кавказ улузунуң ырларын ак-көк Тываның көрүкчүзү дыңнап олурар, а тыва чонунуң сыгыт, карыраазын аныяк күүседикчи Сергей Куулар аалчыларга бараалгаткан. Концерттиң номер бүрүзүн көрүкчүлер чылчы-биле уткуп, чечектерни сөңгеп турган.

Эрткен дайынның уржуктары, ооң аар балыглары совет кижилериң сагыш-сеткилинден ам-даа уттундурбаан болгаш кажан-даа уттундурбас. Шүлүкчү Феликс Лаубениң күүселделеринде шак ындыг тема колдап турар. Композитор Владислав Казенин биле үстүнде адаанывыс шүлүкчү кады демнежин ажылдап турар. Феликс Лаубениң созуге бижээн ооң «Тураскаал» болгаш «Экии» деп музыказы кымның-даа сеткил-чүрээнге дээптер. Күүседикчилер Владимир Хачатуров, Александр Красюк болгаш Бүгү-эвилел радиозупуң болгаш Төп телевидениениң ыраажызы Светлана Лукашованың талантызын кижи магадавас арга чок. Тыва болгаш Бурят АССР-лер.ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Леонид Израйлевичиниң «Дон балладазында» Совет эрге-чагырга дээш, бистиң аас-кежиктиг чурттаалга дээш маадырлыы-биле тулчуп чораанарның дугайын чугаалап турар. РСФСР-ниң улустуң артизи, республиканың уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ян Френкельдиң «Дуруяаларын» сеткилдиң холээшкинин чокка дыпнаар кижилер ховар болгай. Бо ыр база-ла ук темага чураскаатынган.

Совет музыка байырлалының хагдыныышкынына тураскааткан кежээге орус, тыва, бурят, дагестан аялгалар чаңгылалып, улустарның найыралы, тургузукчу күш-ажылы, аас-кежиктиг совет амыдырал дугайын алган-көрээген. Тыва профессионал музыкалың үндезилекчилериниң бирээзи Леонид Израйлевичиниң болбаазыраткан ырларын Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, делегей конкурстарының лауреады Надежда Красная күүседеткен. Аныяк композитор Даяба Хүреш-оолдуң ырларын база бистиң чаңгыс чер-чуртуувус күүседирге, зал чылчы-биле уткуп, катап-катап дилеп турган.

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, композитор Людмила Лядова бодунуң аазаашкынын күүседеткен. Шүлүкчү Анатолий Емельяновтуң созуунге «Тыва деп чүл» деп ырны база шүлүкчү Светлана Козлованың сөзүнге «Чаа Шагаан-Арыг» деп ырыны бижээн. Чаа ырлар, аялгалар композитор кижиниң чон-биле харылзаазындан төрүттүнер дээрэн-лешин. Тыва дугайында чаа ырларынар дээш силерге четтирдивис, Людмила Александровна.

«Орус шөл», «Сеңээ», «Дуруяалар», «Хөөкүй хойнугаш» деп ырлары-биле композитор Ян Френкель көрүкчүлер-биле байырлашпышаан, концертти доосту. Композитор-биле кады зал ооң ырларын деткип турган. Ян Абрамовичиниң ырлары кымга-даа билдингир, эргим, чоок.

Сценага шүүтү артистер үнүп келген. Зал адыш часкап, чылчы-биле уткаан. «Майда Москва» деп билдингир ырны шүүтү ырлап күүседеткен, байыр чедиришкинин.

ЧУРУКТАРДА: композитор Людмила Лядова (үстүнде) болгаш Владислав Казенин, күүседикчилер концерт үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

КАНЧААР ЭРТТИРЗЕ ЭКИЛ?

«Шын» солуннуң номчукчуларының куда эрттиреринге хамаарыштыр бижип турар материалдарын номчаашаа, бодумнуң бодалымны база аңаа улай бижикседим. Шынап-ла чамдык кудаларны эрттирип турарында четпестер, артык чүүлдер бар. Аныяк оол, кыстың ег-бүле тутканын демдеглээн чаагай байырлал чамдыкта чүгле арагалаашкын-биле кыызгаарлаттынып туруп бээр таварылгалар бар деп дорт чугаалазымза частырыг болбас боор деп бодай-дыр мен. Чамдыкта куда дүшкен черге болүк арагалаашкын ийи-үш хонүк уламчылай бээр болгай. Аңаа сылдап, чамдык кижилер ажыл шагы үзүп туруп бээр болгаш ооң түңнелинде көрүмчүрүм үрээшкиннери, шөшсодаа-даа үнер таварылгалар бар. Шак ынчаар эрткен куда ег-бүле тутkан аныяктарның сагыш-сеткилинге «боралчак» артып кээры чугаажок.

Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң ажылчыннары Геннадий Н. биле Надежда О. олар ег-бүле тудуп кудазын дүжүрген. Оол, кыстың талазындан чалаттырган аалчылар хөйле болган. Куда шээгында эгелээн. Аалчылар, аныяктарның чоок кижилери ег-бүле тутkан оол, кыска чүреитиң ханызындан чагыг сөзүн сөглеп, амыдыралчурттал газынга аас-кежиктиг күзөвишаан, суй-белектерни берген. Кудага ыр-хөгжүм, катkы-хөг үзүтителбээн. Аңаа киришкен кижилер ойнап, хөглеп, сагыш-сеткиил ханган тарап чанганнар. Шак мынчаар эки эртмен куда ег-бүле тутkан аныяктарның-даа, олэрның төрелдериниң-даа сеткилсагыжынга арыг-чаагай болуушкун болуп артар. Йудадойну шак мынчаар эрттирер болза нончуг эки деп бодаар мен.

Куда дүшмен черге эзиртир арага ижип алгаш, кижилерге шорлуп, аалчыларны хүндүлеп көрбес ийи-чаңгыс кижилер турар. Ол нончуг-ла чараш эвес чорук, ыядыынган көөрге, харындаа эпчок. Ооң-биле кады чамдык улустар нелин айтырып чеде бээрге: «Уруувусту чүгле ада-иези бис ийиден эвес, улуг ажыы, угбазы азы чоок төрелдеринден база айтырып, арага кутсуңарза эки боор, олардың чөпшээрели чокка талаар» дээр хөөннер турар. Мен бодаарымга, ол шуут артык, шын эвес чүве-дир. Келин айтырары, куда дүжүрери-биле холбашкан «артык» таарымча чок чамдык чүүлдер чер-черде бар. Оон уштунуп, куданы ырышоорлуг, оюн-хөглүг, аныяктарның амыдыралчурттал газынга кажан-даа уттундурбас онза болуушкун боор артар кылдыр эрттирери чугула деп бодаар мен.

К. КУУЛАР.

Ачаар

Бөгүн республикага эдир будуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, дыңмырээр. Соңгу чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүзү 26—31, чамдык районнарга 18—23 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хат кошкак. Агаар 26—28 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 5-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Найырал даж ыдар, уруглар». Уруглардың уран-чечен бот-тыынгыр ураң түүлүнүң конперти.
11.30—Уругларга фильм. «Алдын яблоколар». Уран-чечен фильм.
12.45—«Кино аян-чоруктар клуубу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чоруудар.
13.45—15.50—Чапсар.
15.50—«Чаашкын төнмейн турда». Документалдыг телефальм.
16.20—«Ном. Үе. Номчукчу».
16.50—«Москвачыларны ажылчын магадылалы».
17.20—«Харыылаңдар, горизонтер!».
17.50—«Эртемнин амыдыралы».
18.20—«Спорт программазы». 1. Аныяктар арасында чиик атлетика талазыбиле СССР болгаш АКШ-тың шилиндек командаларының мартылдаазы. 2. Футбол талазы-биле СССР-ниң кубогу. «Локомотив» — «Шахтёр». «Локомотив» стадионнан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.45—Телемедээлер (орус дылга).
19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузунуң хүн демдеглели». Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чоруудар.
20.30—Шылгарангай орус революсчу-демократ Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга тураскаатkан байырлыг хүрад болгаш концерт. ССР Эвилелиниң үлегерлиг Улуг театрындан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футбол талазыбиле СССР-ниң кубогу. «Торпедо» — «Динамо» (Киев). «Торпедо» стадионнан дамчыдылга. Төнгепде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00—«Авто, база катап авто». Телефильм.
18.30—«Час, хар чаапкан...» Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—20.00—«Уругларга шуулуктер».

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Гайдуктуң ат-алдары» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Роберт кадар Тереза» 9.40, 11.30, 13.20, 15.10. «Оске черден келген хереэжен» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дидим болурунга үч грамм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ынакшыл хөөн кем-херек үүлгедин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Министр болукеаар мен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

КАЙНААР БААРЫЛ ОЛАР

Бии-Хем районга 1950 чылга чедир оорлаар чоруктар кончуг ховар турган. Ындыг болза-даа хой, өшкү оорлаары бир бүдүн чыл иштинде ийи-үш хире болгулаар турган. Ол оор херектериниң болу бээр чылдаганнары, кажан болүк аралаашкын соонда, шаандакы «кайгалдарның» киржилгезинбиле бичии оолдар оор херекти кылып турган, туттургулаар, оларга кеземчеш пергүскен. Оон бээр үр үе эрткен. Ам оорлаар чоруктар бистиң Бии-Хем районнуң совхозтарының бригадаларында болгаш фермаларында бар апарган.

Оон тодаргай херечизи—«Хадың» совхозтуң Сүзүлүг-Хем деп черде № 1 хойжу бригадазындан 1975 чылдың күзүнүнде 70 ажыг хөөпү автомашинага чүдүргени. Хойнуң кадарчызы—бичии уруглуг херээжен кижиниң чурттап олурган бажыңының эжизин мяш-биле иттирип каан, оорларның бирээзи сонга карааңга көстүп кылаштап турда, өскелери хойларны машинага чүдүрүп алган, оон оорлар чоруй барганнар. Ынчалаажок оорлар истелге органынга барык билдинип турдала, оларны холга киирип албаанын кижи кайгаар.

1977 чылда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туранда сүт-бараан фермазындан 4 инекти машинага чүдүргеш, кайнаардаа апарганы. Билдинмейн барган. 1978 чылдың январь айда ол-ла совхозтуң Билелиг сүт-бараан фермазындан ийи ажыл аъттарын оорлар алгаш баргап, ол аъттар ол-ла хевээр база ис чок барган.

1977 чылдың август айының төнчүзүнде «Саян» совхозтуң Аржыл деп черге аныяк инектер кадарын турган Семен Доңчут-оол күс анаарга Суспе күзегден чанып бар чораашаа, Туранда «Кызыл тараачын» совхозтуң Кавылыг деп черге аныяк инектер кадарыг турган Владимир Баяуунуң 4 инээн инектеринге кадыы алгаш, Суспка чедирегерген. Оларны бодунуң таныш эштеринге садыы турган туттурган. 1975, 1976, 1977 чылдарда «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазындан 5 ажыл аъттарын оор алгаш барган, оларның чаңгызы-даа тывылбаан. Ынчангаш болуп турар оорлаашкыннарның кол уязы олда черлерде деп бодаар мен.

Совхозтарның болгаш кижилериң холунда бар мал-магаанын оорлаашкын, районнар аразында «хоска өттүрүп» чоруур кижилер бистиң боттарывыстың аравыста деп чүве билдингир-дир. Ындыг болганда районнар аразында оорлаш чоруур тоолачыларның эртер оруктарын хынамчалыг өөренип көргеш, оларны дозар болза, оорлар черле илерээр, ыяап-ла тыптыр. Чижээ, «Кызыл тараачын» совхозтуң сүт-бараан фермазындан читкен мал-маган «Шивилиг», «Өөк» совхозтарны, Тарлаг суурун тавараашкын, Красноярск крайның Ермаковск районунуң Усинск кирер чок болза, Улуг-Хем районнуң, чамдыкта Чөөн-Хемчиктиң чурт-девискээринче кирер. Бии-Хем райондан читкен малдарның ол районнардан тыптып турар ужуру-даа ында деп бодаар мен.

Мээң үстүнде бижээнем районнар аразында оорлаашкын, күрүнеге болгаш боттарынга ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг кийчаңгыс кижилерниң эртер оруктарын эки хыналдага алгаш, районнарның пштики хелектор органнары, көдээ Советтери болгаш оларның депутаттары, хөй-ниити организацияларының активчилери оларның контролюн күштелдирер болза, оорларның кирер эжин муңгаштадыр-ба кай баар. Ындыг-даа болза, бистиң чамдык районнарывыста хамаатыларның үнген, кирген үүлдүн эки хынамчалыг ылбайн турарында, кижилер кайы-хамаан чок чер кезин чоруурунда база ужур бар. Хамаатыларның үчёт-даңзыын кылын, бижик-документизин хынап турар черлер болгаш районнарның шагдаа органнары, көдээ Советтер база совхозтарның кадр кылдистери болгаш албан организациял черлери маңаа чугула роль ду ойнаар деп бодаар мен. Мээң үстүнде бижээн чамдык чүүлдеримниң хыналдазын күштелдирер болзувусса, оорларның баш сугар чери чок болбайн канчаар.

Ч. МААДЫ.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

УРУГЛАРНЫҢ СПОРТ ШКОЛАЗЫ ШЫЛГАРААН

Тыва АССР-ниң XIII спартакиадазының түңнелинге киириштир чиик атлетикага бистиң республиканың бирги чери дээш маргылдаа эрткен дыштаныр хүннерде Кызылда Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга болуп эрткен.

Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдиң түңнелинде Кызылда уругларның спорт школазының өөренииилери команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогун чаалап алган. Ак-Довуракгың спортчулары—ийиги, Улуг-Хем районнуң командазы — үшкү черлерни эзлээннер.

Эр улустуң аразында 100 метрниң чарыжынга Кызылдың спортчузу Анатолий Пиналов чемпионнаан. Кызылдың спортчузу Виктор Чернов 200 метрни 23,5 секундада маңнап эрткеш, чемпионнаан.

Спорттуң национал хевирлеринге РСФСР-ниң спорт мастери Александр Горшков бедиин халыырынга шылгаразын. Ол бир метр сезен сантиметрни халаан.

Владимир Ковалев 800 метрниң чарыжынга 1978 чылда Тываның чемпиону болган. Ак-Довурактан келген Владимир Пахель 400 метрниң чарыжынга кымга-даа аштырбаан. Кызылдың шилиндек командазының ажакүнү Сергей Гульевич черниң узунун халыырынга чемпионнаан. Ол 6 метр 4 сантиметрни халаан.

Кызылда уругларның спорт школазының өөренииилери Людмила Бушманова 200, 400 метрлерниң чарыжынга бирги черни чаалап алган. Ооң командада эштери Надежда Ильенко 100 метрниң чарыжынга, Светлана Котельевская бедиин халыырынга, Людмила Иванова черниң узунун халыырынга республика чемпиону болганнар.

ЧУРУКТА: команда талазыбиле бирги черни алган Кызылда уругларның спорт школазының шилиндек командазы. В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

КОНКУРСТАН ДАШКААР

1978 чылда дараазында өөредилге черлериниң бирги курузунга конкурстан дашкаар (үндезин национал кижилерге) киреринин экзаменнерин 1978 чылдың июль 10-дан эгелеп Кызылдың педагогика институдунга хүлээп алыр:

Москваның дээди өөредилге черлери:

1. Москваның университеди—политиктиг экономия, философия, физика мергежилдериниң талазы-биле.
2. Москваның дашткы дылдарның педагогика институду—дашткы дылдар талазы-биле.
3. Москваның көдээ ажыл-агый академиязы—үңүш камгалалы, көдээ ажыл-агыйны организастаары болгаш ооң экономиказы мергежилдер талазы-биле.
4. Москваның ветеринарил академиязы—ветеринария талазы-биле.
5. Москваның технология институду—чиик үлетүрүүн машинапары болгаш аппаратуралары, химия технологиязы болгаш шеверлел ажылдарының дериг-хереселдери, даараныла кылыгларының технологиязы, амыдырал хандырылгазының экономиказы болгаш ону организастаар мергежилдер талазы-биле.
6. Москваның эът болгаш сүт үлетүрүүнүң технологил институду—соодулга болгаш компрессор машинапары болгаш дериг-хереселдери, аъш-чем бүдүрүлгезинин машинапары болгаш аппаратуралары, эът болгаш эът продуктуларының технологиязы, сүт болгаш сүт продуктуларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.

Ленинградтың дээди өөредилге черлери:

7. Ленинградтың университеди—орус дыл болгаш литература, Төөн чүкте даштыны чурттарны шинчилеп өөренир, математика болгаш физика мергежилдериниң талазы-биле.
8. Ленинградтың совет садыг институду—үлетүүр бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер үчёду мергежилдериниң талазы-биле.

Өске хоорайларда дээди өөредилге черлери:

9. Красноярскиниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
10. Иркутскиниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
11. Пермьниң университеди—правоведение мергежилиниң талазы-биле.
12. Иркутскиниң улус ажыл-агый институду—сан болгаш кредит мергежилиниң талазы-биле.
13. Свердловскиниң улус ажыл-агый институду — үлетүүр бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, аъш-чем бараанпарының садыын организастаары болгаш товароведение, бухгалтер үчёду мергежилдериниң талазы-биле.
14. Алтайның политехниктиг институду (Барнаул хоорайда)—үлетүүр бүдүрүлгелериниң, хоорайларның болгаш көдээ ажыл-агыйның электри хандырылгазы, көдээ ажыл-агый машинапары, автомобиль болгаш тракторлар, көдээ ажыл-агый тудуунуң мергежилдериниң талазы-биле.
15. Иваповуңун пос-таавы институду—даараныла кылыгларының хевирлерин болгаш өөлерин чогаадыр мергежил талазы-биле.
16. Чөөн-Сибирьниң технология институду (Улан-Үдэ хоорайда)—эът болгаш эът кылыгларының технологиязы мергежил талазы-биле.
17. Кемеровоңуң аъш-чем үлетүүрүнүң технология институду — хлеб быжырарының, макарон болгаш кондитер кылыгларының технологиязы мергежилдер талазы-биле.
18. Сибирьниң технология институду (Красноярск хоорайда)—арга-ыяш ажыл-агыйының мергежилиниң талазы-биле.
19. Алтайның көдээ ажыл-агый институду (Барнаул хоорайда)—көдээ ажыл-агый механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш ону организастаары мергежилдер талазы-биле.
20. Воронежтиң көдээ ажыл-агый институду—архитектура мергежилиниң талазы-биле.
21. Иркутскиниң көдээ ажыл-агый институду—агроном, зоотехник болгаш көдээ ажыл-агыйны механизастаары; көдээ ажыл-агыйны электрижидери мергежилдер талазы-биле.
22. Омскиниң ветеринария институду—ветеринария мергежилиниң талазы-биле.
23. Алтайның медицина институду (Барнаул хоорайда)—педиатр, фармацевт мергежилдер талазы-биле.
24. Иркутскиниң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология база фармацевт мергежилдер талазы-биле.
25. Кемеровоңуң медицина институду—эмнелге херээ, гигиена, санитария болгаш эпидемиология мергежилдериниң талазы-биле.
26. Красноярскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия мергежилдериниң талазы-биле.
27. Томскиниң медицина институду—эмнелге херээ, педиатрия болгаш фармацевт мергежилдериниң талазы-биле.

Үстүнде адаттыгган өөредилге черлериниң дүтайында билдириишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунуң адыгга (чэцгыс аай хевир ёзугаар) 1978 чылдың июнь 25-тен июль 10-га чедир киирер.

Билдириишкинге ортумак эртемин дооскан дүтайында документтиң (боду-биле), бүдүрүлге азы албан черинин администрациязы шынзыткан дээди өөредилге черинге киирер характеристиканы, күш-аялга дептериниң хөөгээзин (ажылдап турарларга), № 286 майыктың эмчи шынзылгазын, 6 фото-чурууп (бөрт чокка тыртырган, 3х4 см хемчээлдиг), өг-бүле байдалының дугайында шынзылганы кожар.

Дээди өөредилге черинге келгеш паспортун, шерии биле-лэп (курлавырда шериг хүлээглевилер) азы кирер бижээн хереглелин (шеригге келдиртир назы четкеннер) коргүзер.

Дээди өөредилге черлеринге кирип турарлар сөөлүг ажылдап турган черинин партия, комсомол, профбюлел болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларынан, бүдүрүлге, албан, организацил черлеринден, колхоз башкаар черинден берген характеристиказын ап алгаш келир.

Ийи чыл хире үеде ажылдаваан кижилер өөренип турган школаларының, өөредилге черлериниң удурткучулары азы хөй-ниити организацияларының бижээн характеристикалыг болур.

ИНСТИТУТТУҢ АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу 54, педагогика институду, өрээл 114. Телефон № 2-23-92.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалдалыг секретарьның 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культурэ киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солуп келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00778

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 156 (10753) | 1978 чылдың июль 6, четверг | 1925 чылда үнделип эткенинден | Өртээ 2 кап.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Бистиң чүрттап турарывыс амгы үеде улуг болгаш алдарлыг болуушкуннэр болуп турар. Совет улус Улуг Октябрьның 60 чылын калбаа-биле байырладыг ёзугга демдеглеп эрттирген. Ол улуг байырлалдың бүдүүзүнде ленинчи идеяларның тиилелгезиниң болгаш Коммунистиг партияның үндезилекчизиниң чагыларының амыдыралга чайгылыш чок боттанын турарының тодаргай херечизи болур Үндезин Хоойлу—ССРЭ-ниң Конституциязы күштүг боон бадылаттынган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш ук съездиниң хүлээп алганы тургузукчу улуг программаны күүсетпишаан, совет улус бодунуң күрүнезиниң экономиктиг күчү-шыдалын өстүрүп турар. Ошту беш чылда айыттынган оруктуң чартык кезии эртинген. Социалистиг Ада-чүрттүң моон ыдайгы экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнары күүсеттинер дээрзин чедип адынган темпилер болгаш коммунистиг тургузуушкунуңуң масштабтары бадыткап турар.

Ниитилелдиң бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезиниң дугайында доктаамал сагыш салбышаан, партия көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринче улуг кичээнгейни угландырып турар. СЭКП ТК-ның июль 3—4-те болган Пленуму ол дугайын тодаргай херечилеп турар. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев ол Пленумга илеткелди кылган. Стратегтиг сорулгалар—бүртү аъш-чем-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эдп-биле идегелдиг кылдыр хандырар, чонның чаагай чоруун улам бедидер дээш демисселдиң эртемге үндезилеттинген болгаш тодаргай программазы илеткелде болгаш Пленумнуң доктаалында айыттынган. Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырао дээш бүгү күжүн, инициативазын харам чокка бээрин совет хижилер илертейлеп турар.

Политиктиг болгаш күш-ажылды чаа көдүрүлүшкүнүңүң үезинде, июль 5-те Москвага ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы ажыттынган.

Эртенгиниң 10 шакта Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң түс-түс хуралдары ажыттынгаш. Чыылганнар сессиялар аразында мөңээн депутаттарның тураскаалын сактып ёзулаан. Палаталарның түс-түс хуралдарынга ССРЭ-ниң Дээди Совединге чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргеазын хынаарыныш дугайында мандат комиссияларының илеткелдерин дыннаан. Комиссияларның даргалары—Эвилел Совединге депутат **Х. Ш. Бектурганов**, Националдар Совединге депутат **Э. А. Шеварднадзе** илеткелдерни кылган. Илеткелдер талазы-биле чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Палаталарның хуралдарынга сессияның хүн чурумунуң айтырыглары бир үн-биле бадылаттынган:

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң киирип келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң киирип келген.

Сессияның ажылдаар чурумунуң дугайы бадылаттынган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң бирги каттышкан хуралы эртенгиниң 11 шакта Кремльдиң Улуг Ордузунга эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежиевти**, Министрлер Чөвүлелди киирип келген.

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели киирип келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединге соңгулдалар дугайында ССРЭ Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң киирип келген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында.

Айтырыгны ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуң киирип келген.

Сессияның ажылдаар чурумунуң дугайы бадылаттынган.

Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң бирги каттышкан хуралы эртенгиниң 11 шакта Кремльдиң Улуг Ордузунга эгелээн.

Эштер **Л. И. Брежиевти**, **Ю. В. Андроповту**, **В. В. Гришинни**, **А. А. Громыкову**, **А. П. Кириленкону**, **А. Н. Косыгинни**, **Ф. Д. Кулаковту**, **Д. А. Кунаевти**, **К. Т. Мазуровту**, **А. Я. Пельшени**, **Г. В. Романовту**, **М. А. Суслову**, **Д. Ф. Устиновту**, **В. В. Щербицкийни**, **Г. А. Алиевти**, **П. Н. Демичевти**, **В. В. Кузнецовту**, **П. М. Машерову**, **Б. Н. Пономаревту**, **Ш. Р. Рашидовту**, **М. С. Соломенцевти**, **К. У. Черненкону**, **И. В. Капитоновту**, **Е. П. Долгихти**, **М. В. Зимянинни**, **Я. П. Рябовту**, **К. В. Русаковту** депутаттар болгаш аалчылар үргүлчүлелдиг адыш часкаш, бут кырынга тура уткуп алган.

Палаталарның каттышкан хуралын Националдар Совединиң даргазы, депутат **В. П. Рубен** ажытпан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузуунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** кылган.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы депутат А. Н. КОСЫГИННИҢ илеткели

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң даасканы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң чаак белеткээн болгаш силерге чугаалажып көөрү-биле киирип турар.

Ук төлевилелди чүрттүң Конституциязынга, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң база партияның Төп Комитединиң дараазында Пленумнарының шиитпирлериниң дүүштүр ажылдан кылган. Совет чазактың организациязының болгаш ажыл-чорудулгазының ленинчи принциптерин ооң үндезинге салгаш. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневтиң совет ниитилелдиң политиктиг системазын, бистиң бүгү улусчу күрүневисти хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле чугаалаан түүлдери болгаш айтышкыннары хоойлу төлевилелдиң белеткээринге эң чугула ужур-дузалыг болган.

Совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, ооң политиктиг системазының өзээ болза Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болур дээрзиниң дугайында Конституцияның түүлү ол документиниң политиктиг утказын тодаргайлап турар. Бистиң ниитилелдивистиң хөгжүлдезиниң кол перспективазын, чүрттүң иштики болгаш дашкы политиказының шугумун партия тодаргайлап, "коммунизмниң тиилелгези дээш совет улустуң демиселин шаа ёзугаар, эртемге, үндезилеттинген характерлиг болдуруп турар.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бодунуң ажыл-чорудулгазын Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кол сорулгаларынга дүүштүр боттандырып, бодунуң ажыл-чорудулгазынга Совет Эвилелиниң Конституциязын болгаш хоойлуларын удуртулга болдуруп турар.

Совет Эвилелиниң күрүне эрге-чагыргазының күүсекчи болгаш шиитпирлекчи дээди органы болур ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байдалын Хоойлу төлевилелинде Конституцияга үндезилеп тодаргайлап турар. ССР Эвилелиниң эргезинге хамаарыжып турар күрүне эргелелиниң бүгү-ле айтырыглары ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ооң Президиумунуң эрге-хүлээлгезинге киирбейн турар болгандо, ол бүгү айтырыгларны чазак шиитпирлээр эргелиг. ССРЭ-ниң Президиумунуң мурнунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг болгаш отчеттуг болурунуң принцивин Хоойлу төлевилелинде хажык чок барымдаалап турар.

Бистиң хүлээп алыр ужурлуг Хоойлувус болза совет хоойлужудулганы сайыраңгайжыдарының херээнге, бистиң эрге-хоойлу норма-чижектерин Конституцияга болгаш совет ниитилелдиң хөгжүлдезиниң чедип адынган деннели-биле дүүштүреринге чаа улуг базым болур.

Хоойлу төлевилелиниң социал-политиктиг ужур-дузазы күрүне херектерин эргелеп башкарарынга хамаатыларны улам-на калбаа-биле киириштиреринің аргазы-биле, күрүне аппарадын сайзыраңгайжыдарының, улусчу контрольду күштелдиреринің, күрүне херектерин эргелеп чорударынга ажык болур чорукту калбартырының аргазы-биле социалистиг демократияны улам ыңай хөгжүдеринче ооң угланганы-биле база тодараттыпып турар.

Партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазында кол чүве — чонның чаагай чоруун дугайында сагыш салыышкын. Бистиң көдээ ажыл-агыйывысты улам ыңай көдүрер талазы-биле хемчегдер дугайында кончуг чугула шиитпирни эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле хүлээп алган партияның Төп Комитединиң чоокта чаа болган Пленумунуң чорудулгазында ол база катап тодаргай коргүстүнген. Бүгү совет улус ол шиитпирни улуг сеткил ханыышкыны-биле база көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган болгаш аңаа чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле база коммунистиг тургузуушкунга политиктиг идепкейни бедидери-биле харыылаары чигинниг чок.

Сайзыраңгай социализмниң байдалдарынга партияның болгаш күрүнениң кол сорулгаларын боттандырарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ролюн чугаалажып көрүп турар Хоойлу төлевилелинде тодаргайлаан. Ону барымдаалааш, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын база принциптерин төлевилелде тодараткан.

А. Н. Косыгин Хоойлу төлевилелиниң кол-кол түүлдерине доктаагаш, күрүне тургузуушкунуңуң ленинчи идеяларыбиле болгаш принциптеринбиле Хоойлу төлевилелиниң түүлдериниң тудуш харылзаалыын ооң эң чугула түүлү кылдыр демделээн. Хоойлу төлевилели Совет чазактың ажылының хөй чылдыг дуражулганын мөңневишаан, ниитилелдиң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын бирги черже идип үндүрүп турар. Ажыл-чорудулганың чогум-на ол талазы Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарындан бээр-ле социализм, бүгү ниитилелди социалистиг ёзу-биле чаартыры дээш совет улустуң демиселинге шиитпирлиг ужур-дузалыг болу берген.

Совет улустуң эрткен төөгүлүг оруунуң кол түңнели чүл дээрге, чүртке бурунгаар — капитализмден социализмче канчаар-даа аажок улуг шураашкынны боттандырганы, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы болур. Бир эвес ССРЭ-ниң тургустунганының үезинде чүртке үлетпүр продукциязын бир кижиге онааштыр делегейде ортумак хемчээлден 8 катап эвээшти бүдүрүп үндүрүп турган болза, ынчаарга ам ооң барык-ла 3,3 катап хөй апарган.

Амгы үеде экономика дээрге коммунизм дээш демиселдиң шиитпирлиг участоктарының бирээзи-дир. Ынчангаш хоойлу төлевилелинде онза чернии чазактың улус ажыл-агыйын удуртур талазы-биле сорулгалары болгаш ажыл-чорудулгазының угланыышкыннарын эдлеп турар. Ол талазы-биле кол кичээнгейни ниитилел будүрүлгезиниң шапкын болгаш дең-дески хөгжүлдезин хандырарынга, партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол чепсээ болуп турар чүрттүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң агар болгаш перспективатиг күрүне планнарын ажылдап кылырынга база боттандырарынга салып турар.

Совет экономика капиталистиг чүрттарда будүрүлгеге бодаарга, дыка бедик темпилер-биле хөгжүп турар. Сөөлгү чеди чыл дургузунда бистиң чүртувуска үлетпүр продукциязын будүрүп үндүрериниң немелде өзүлдезиниң чылда ортумак темпилери АКШ-тың ындыг көргүзүглерин барык-ла 2 катап, «Ниити рынок» чүрттарының көргүзүглерин 3 катап, Японнаңыын—1,7 катаптан хөй ашкан.

Совет экономиканың хажык чок өзүлдези — ол дээрге, хамыктың мурнунда херек кырында боттуг хоойлуларны болгаш будүрүлгениң чеңсек-хереклелдеринге ниитиниң ончузу үндезинингде салдынган ажыл-агыйының социалистиг системазының артык шыпарларын ажыглаанының практиктиг түңнели-дир. Ол дээрге экономиканы планныг эргелеп башкарганының түңнели-дир.

Улус ажыл-агыйын улам ыңай чайгылыш чок хөгжүдериниң, будүрүлгениң хемчээлдерин доктаамал, чыл бүрүзүнде угаттырарының бүгү-ле эргежок чугула байдалдары бисте бар. Ам эң-не кол чүве —бар болуп турар арганы шын, ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаарын хандырары.

Бүрүрүлгениң хемчээлдери доктаамал өзүп база ажылагыйлар аразының харылзаалары нарынчып турар апарган үеде экономиканы удуртурун хандырар болгаш улус ажыл-агыйының адырларының хөгжүлдезин аайлап тазарыштырар орган болур чазактың ажыл-чорудулгазы онза ужур-дузалыг болуп турар. Ынчангаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүрүн эргелерин Хоойлу төлевилелинде чүрттүң девискээривде ниитилел будүрүлгезиниң, хувааларының болгаш солчулганың бүгү авеноларын хаара тудуп турар чаңгыс аай улус ажыл-агыйы комплекизи болур экономиканы хөгжүдеринге чазак үретүнелдиг салдарны чедирер ужурлуг деп тодараткан.

Сөөлгү чылдарда экономиканы эргелеп башкарар талазы-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарына А. Н. Косыгин доктаагаан. Министрлер Чөвүлели бодунуң бүгү ажылыгга партияның Төп Комитединиң тодаргай болгаш бүгү талазы-биле үндезилеттинген политиктиг шугумув, ниити, принципиалдыг айтырыглар болгаш ол ышкаш бистиң коммунистиг тургузуушкунувустуң тодаргай айтырыгларының талазы-биле ТК-ның Политбюрозунуң чогуур айтыышкыннарын удуртулга болдуруп турар деп, ол онзалап демделээн.

Чазак онза кичээнгейни партиявың аграр политиказын амыдыралга херек кырынга боттандырарынга салын келген. ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң соонда көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге ажылдарның бүгү комплекизиниң талазы-биле 290 миллиард рубль түңнүг капитал салыышкыннарын үндүрген — Совет эрге-чагырганың ооң мурнунда бүгү чыладарының дургузундаасыдан от 3 катап хөй. Ол чорук көдээ ажылагый продукциязының бүгү-ле эң чугула хевирлерин будүрерин боттуу-биле өстүрерин, оларны хереглээрин көүдедирин чедип алырының аргазын берген.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң, ооң бүгү адырларын бүгү талалыг, шапкын хөгжүдерин хандырарының, көдээ чонуң амыдырал байдалдарын экижидеринің делгереңгей программазын партияның Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эрткен Пленумунга төлевилээн. Ол программаны боттандырар чорук көдээ ажыл-агый продукциязын будүрерин көвүдедиринің, бойдустуң таарымча чок байдалдарындан ооң хамаарылгалыын эвээжедиринің, чүрттуң аъш-чем-биде болгаш көдээ ажыл-агый чиг-эди-биле хандырарын экижиде

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Этези 1-ги арныда).

Эргелеп-башкарылганы улам сацзырангайжыдарының, улус ажыл-агыйын, ооң адырларын удуртурунуң деңнелин бедидериниң дугайын чугаалаан, илеткелчи бүгү-ле эргелеп-башкарылга ажылын чурттуң экономиктиг хөгжүдезиниң амгы үе-чадазының улгатқан негелдерииге дүүштүр бөттандырын чорударының чугулазыиче Хоойлу төлевилелинде онза кичээнгей салып турарын демдеглээн. Бо талазы-биле чазактың бирги черелиг сорулгаларының бирээзи бистиң экономиктиг өзүлдевистиң ам шиитпирлэе факторлу болур эртем-техниктиг депшилгении шапкынчыдарын хандырары боон турар. Совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаи культурлуг деңнелин улам бедидериниң, культураны болгаш өөредилгенің хөгжүдериниң, чонуң медицина хандырылгазын экижидериниң, хамаатыларның боттарының чогаадыкчы күштерин ажыглаар аргазын калбартырының талазы-биле Министрлер Чөвүлелиниң кол-кол сорулгаларын база бүрүн эргелерии Хоойлу төлевилелинде тодаратқан.

Бистиң күрүнеиің бо талазы-биле хөй янзы ажыл-чорудулгазынга А. Н. Косыгин доктаараи. Ол, чижээ, күрүне болгаш кооперацияи садыының үүрмектеи седар бараан саарылгазы 1940 чыл-биле деңнээрге, чонуң кижи бүрүзүнге онаапшыр деңнелвер өртектер-биле алырга. 7 катап өскен, улустуң амыдыралының болгаш ажылдаарының байдалдары дыка экижээн деп дыңнатқан. Онгу беш чылдың үстле баштайгы ийи чылында дөрт миллион ажыг квартираны тутқан, хереглелдиң ниитилел фондузуидан чонуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 9,4 миллиард рубльге көвүдээн.

Коммунизмниң материал-техниктиг баззазын тургузары коммунистиг ниитилелдиң тургузукчузу совет кижиниң угаан-бодал овур-хевириниң тургустунары-биле үзүлбес харылзаалыг болурунуң дугайында принципиалдыг чүүлдү Хоойлу төлевилели барымдаалап көрүп турар.

Хоойлу төлевилелинде Министрлер Чөвүлелиниң күрүне эргелеии организастаар талазы-биле бүрүн эргелерии тодаратқан, ажыл-агыйэргелиниң янзы-бүрү органнарының эргелерии болгаш хүлээлгелерии калбартырын көргеи. ССРЭ дээрге хөй националдыг чаңгыс-аай эвилел күрүне боон турар чүве төлээде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, коммунизмни бир деминг тургузар сорулга-биле чурттуң вацияларының болгаш бичии улустарының сыры каттыжыышкының быжыглаарының хемчегерии алыр. ССР Эвилелиниң болгаи эвилелдешкеи республикаларның эрге-ажыктарын дүүштүрерии хандырар деп Хоойлу төлевилелинде айтқан.

Күрүне сагылга-чурумун улам-на быжыглаар, эргелелдиң бүгү органнарының болгаш албан-дужаалдыг кижилерии даандырган ажыл-херек дээш харысалгазын бедидер, партияның болгаш чазактың шиитпирлерии күүсеп турарыига өөрүп тур мен. Чүгле мындыг ковкурстар үезинде хоочун болгаш аныяк кыргыкчыларның аразында дуржулга солчуушкунун идепкейлиг организастаары күзенчиг-дир.

Конкурстуң 17 эр киржикчизиниң аразында ийи эдлеглиг маргылдаа доостурга, хөрээжен кыргыкчыларның аразында маргылдаа эгелээн. Ацаа Дуржулга станциязының хөй кыргыкчызы Зинаида Сырчина баштайгы минуталарданна өскелерии мурнай бергеи. Ол бо кыргылда пунктузунда ам он ийи чыл улаштыр ажылдап турар, республика конкурстарының каш дакпыр киржикчизи, 1976 чылдың чемпиону. Мергежилдиг кыргыкчы бо удаада база кымгадаа аштырбайн, тиилекчи боон үнгеи.

— Бистер, назы-харывыс дөгүй берген улус, маңаа чеже ажылдаар бис. Ынчангаш кыргылдага аныяктарны идепкейлиг киришкирип, хойну дүрген кыргыырына оларны өөредириичe чугула кичээнгей салырын амыдырал негеп келген-дир—деп, кыска беседаныстың түңнелинде Зинаида Георгиевна чугаалады.

Чартык хүн үргүлчүлээн маргылдаанның түңнелии жюри үндүргеш, тиилекчилерии илереткеи. Эр улустан хойну дүрген кыргыырыига республика чемпиону бедик атты «Өөк» совхозтан Б. Оруспай чаалап алган. Ол ниитизи-биле 98,4 санны алган. Ийиги черии Дуржулга станциязының төлээзи И. Житков, үшкүзүи «Кара-Хаак» совхозтан келген кыргыкчы А. Монгуш олар эзлээн.

Херээжен улустан республика чемпиону атты үстүнде адааным З. Сырчина чаалап алган. Ол бир хойну кыргыырыига 2 минута 32 секунданы чарытдап, ниитизи-биле 96,2 санны алган. Ийиги черии ооң чаңгыс чер чурттуу В. Бабкина, үшкүзүи база «Өөк» совхозтуң механизатору Владимир Фролковтуң ажылын комиссия, чыылганнар сонуургап мактаан. Ооң аңдарган черии оорга чок дески, оруктары хөнү, кыдыглары бир дөмей — үндүрүк-кинрик эвес болган.

Бо маргылдаа бүдүү хүи удамчылаан. Ооң түңнелии судья коллегиязы үндүрген. Черииң ширии аңдара кагдырбайн чарар маргылдаага Кызыл районнуң «Көк-Тей» совхозуиуң трактористи Иван Парпуң ниитизи-биле 93 санны алгаш, республика чемпиону атты чаалап ап, хүндүлел бижик база өртектиг белектербиле шаңнаткан. Ийиги черии Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозуиуң механизатору Анатолий Колягин (85,5 санныг) алган. Тес-Хем районда «Тес-Хем» совхозтан келген Доидей-оол Чагар-оол 83 санны ап, үшкү черии эзлээн, Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозуидан келген комсомолчу механизатор Евгений Загвоздкин база эки көргүзүглериг болуп, макталшаңналды алган.

Аныяк механизаторлардан бирги черии Кодзо ажыл-агыйның дуржулга станциязының төлээзи Василий Панюков, пйигизин Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозуидан келген Владимир Фролков, үшкүзүп база-да Дуржулга станциязының трактористи Иван Панюков эзлээн.

Маргылдаага киришкеи херээжен механизаторлардан бирги черде Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозуиуң трактористи Дарый Сат болган. Д. Сат эрткен чылын МТЗ-50 трактөрга черии аиаа аңдарарынга база чемпион атты чаалап алган туртап. Ийиги черии Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозуиуң механизатору Калдар Монгуш, үшкүзүи Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозуиуң төлээзи Наталья Чаш эзлээп. Командa зайы-биле бирги черии Кызыл, пйигизин Каа-Хем, үшкүзүи Чөөч-Хемчик районнар алган.

Ынчангаш чыл бүрүде эртип турар бо ажыктыг маргылдааны ам-да массалыг болдурарыи, ооң киржикчилериииң санын көвүдедирии күзенчиг.

И. КАНЗАП.

УЛУГ БОДАЛЧЫ БОЛГАШ РЕВОЛЮСЧУ

Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болурунга тураскаатқан байырлыг хурал

Бистиң чуртувустуң чоргааралыг болгаш алдарын тургузуп турар күүлүг талантылыгларының аразында эң хүндүткелдиг черлериниң бирээзин шылгарангай революсчу-демократ, чогаалчы болгаш философ Николай Гаврилович Чернышевский эзлээн. Улустуң угаан-бодал амыдыралын хөгжүдерииге улуг бодалчының, хаан чазаа-биле чаңыссының чок демиселчиниң киирген салышкының артыр үнелелдери берге. Ынак Адачурттуң аас-кежиктиг келир үези дээш демиселдиң херээиге бодунуң бүгү амыдыралын берген кижиге хаяы хүндүткелдиг болгаш өөрүп четтиринишкиниң илереткиишаап, өөрүп четтиргеи салгакчылар ооң дугайында чыыртыкшыг тураскаалды арттырган. Ынчангаш бүгү совет улус, делегейии деиилелдиг хөй-ниитизи Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүүгеи хүнүнден бээр 150 чыл болганын калбаабиле демдеглеп эрттирип турар.

Июль 4-те Москвага ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган байырлыг хуралды ол төөгүлүг хүиге тураскаатқан. Хуралга эштер В. В. Гришин, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, М. А. Суслов, П. Н. Демичев, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимииң олар олурушкан.

Президиумда Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүнери, чогаалчылар, эртемниң болгаш культураның ажыддакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери бар болган.

Илеткелди Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының оралакчы президентизи академик П. Н. Федосеев кылган.

Чогаалчы-демиселчиниң чогаадыкчы ажылының ужурдузалының дугайын бодунуң саналыига ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииң бирги секретары Г. М. Марков чугаалаан. Революсчу-демократтың чаңгыс чер чурттугларының төөгүлүг хүнүү демделеп турарының дугайын СЭКП-ниң Саратов обкомунуң бирги секретары В. К. Гусев чугаалаан.

Түңнелинде уран чүүл мастерлериниң концерта болган.

(СЭТА).

ШАЛЫП ЧОРУП ТУРАР

Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» совхоз хөй кыргылдазын май 31-де эгелээн. Ында хөй кыргыыр ийи пунктудан эртеңден орай кежээ чедир мал-маган үнү, машина-техника даажы, кижилериң хөлүг чугаа-сооду үзүктелбес. Ол бүгүнү кызыл туктар, лозун, плакат улам аян кирип, кижиниң сеткилсагыжын хаара туда бээр. Кыргылданы шалыпкыи доозар дээш социалистиг чарыштың негелдерии баш удур ажылдан кылгаш, хөй кыргыыр пунктуларда аскылаан.

Совхозта кыргылдага кирер 32417 баш хөй бар, оларның оң беш муң хирези кыргыттынган. Бир хойдан-на 2100 гр дүк алыры көрдүнген, а бо хүннерде хойдан-на 2400 граммны ап турар.

Совхозта шуптуу 47 кодан хөй бар, олардан чээрби ажыг кодан кыргыттынган. Арткан коданнарны Ааадымга чедир кыргын доозар дээш чогуур хемчегерии ап, пенсионерден эгелээн мадчыларның бөттарынга чедир дөртен ажыг кижини хаара тутқан. Малчыннардан хүниүн-не он тоо кижи доктаамал кээп, бир малчын өг-бүле 150 хөй кыргыыр хүдэлгеиин күүседир дээш шудургу ажылдап турар.

Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының 1-ги, 2-ги курстарыидан чээрби ажыг сургууи хөй кыргылдазынга идепкейлиг кижии, хүнде 160—180 хойну кыргын турар.

Кыргылданың социалистиг чарыжының түңнелии оң хоңуктан үндүрүп, тиилекчилерии шаңнап, мактап, оларны «Комсомолчу прожекторга» чырыдып турар. Чижээлээрге, Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң зоотехния салбырының ийиги курузуиуң сургуулу Зоя Шимээ тос хоңукта 660 кг дүк кыргын, социалистиг чарышка ийиги черии эзлээп, өөрүп мурнаан. Хоочун кыргыкчы Сержимаа Оюи улуг кыргыкчылардың тергиидеп, тос хоңукта 770 кг дүк кыргын, бирги черде өөрүп турар деп бижээнии ноячуп, сонуурган болур.

Совхоз бо чылын күрүнеге 78 тонна дүк дужаар хуналгелиг, бо хүннерде 28 тонна дүктү күрүнеге дужааган.

— Хөй кыргылдазынга Кочетово ортумак школаның өөреникчилери, Кызылда кодээ ажыл-агый техникумуиуң сургууздары чыл бүрү идепкейлиг киржии турар. Зоотехния салбырының сургуулдары кыргылда доозулгуже ажылдаан, чөрүй баарга, ветеринарии салбырынга 3-иү курстары келгеш, хөй ажылдына ветеринардыг ажылдарны кылыр—деп, совхозтуң кол зоотехниги Валерий Тас-оолович Монгуш сеткили өөрүп чугаалап олурду.

Күрүнеге дужаар дүк планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш ак сеткилдиг ажылдан турааларны маңаа адаары артык эвес. Ындыларга кыргыкчылар Сержимаа Оюи, Тас-оол Серек, Кожер-ыыс Монгуш, Наталья Кызыл-оол, Валентина Оммуп, Зоя Шимээ, Слава Ондар, дүк класстакчылары Сергей Оюи, Рая Кара-кыс, пресстекчи Кувискаал Монгуш, адрес бижип турар Рая Севилбаа, даараакчы Фая Оюи, бизекчи Андрей Ян-оол, эдикчи Сарыг-оол Оюи, хол хачыышкың чидиргакчылары, пенсионерлер Долаан Чооду, Сайын-Белек Оюи оларны адап болур. Ол ышкаш кыргылда үезинде хойжулар Кара-оол Улуг-оол хойдан-на 3 кг 700 гр, Хапыр-оол Саая 3 кг 500 гр дүк ап, бир хойга онаапшыр хөй дүк алганнар амдыызында олар боон турар.

В. САТ.

СОНУУРГАТКАН

Тудугжуларның болгаи төлевилекчилерии чаа техниканы тургузарының болгаш технологияны чаартың сайзырангайжыдарының дугайында дуржулганың ССРЭ-ниң ажылагый чедиишкиниериийиң Деңгелгезиниң (УЭЧД) «Тудуг» деп каттышкан павильонунда көргүскеи.

Бо беш чылда улус ажыл-агыйын хөгжүдериие капитал салыышкының ниити хемчээли 630 миллиард рубль болган. Ол дээрге, дайын мурнунда беш чылдарның кайызындаа хөй акшаны ам чыл санында-ла капитал тудугга үндүрүп турарывыс ол-дур.

Күрүнеиин «Сантехпроект» деп төлевилел институдунуң (Москва) ында киирген түүлдериниң аразында биске бир солун төлевилел база бар. Ол—Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүүг арыглаар комбинадының бөдүүн рудадан даг-дүүг арыглаар цегинде тургускан ол системаның ажылы УЭЧД-ниң «Тудуг» павильоиун кээп көрүп турар специалистерии сонуургаткан.

А. ЛЁГКИЙ.

Москва хоорай.

КИРЖИКЧИЛЕРИН КӨВҮДЕДИР

Июнь 30-де Көк-Тей совхозтуң № 1 ховү-трактор тулаазыига республиканың механизаторлары билиг мергежилии шепежир, арга-дүржулгазын солчур дээш четкилеп келген. Ындыг конкурс бо черде ам ийи дугаар эртии турар. Ооң кол сорулгазы болза, техниканың ажыглалын болгаш черии аңдарарының ыңарын экижидериише утланган чаа ажыктыг арга-дүржулганы чер-чердерге, ажыл-агыйларга удам калбартып пептередирии болур.

Эртеңгииің 10 шакта конкурстуң байырлыг ажыдыышкыны болган. Киржикчилер чыскаалыптарга, маргылдааның тугун эрткеи чылдагы чемпиоииар Иван Панков, Часкал Монгуш, Дарый Сат олар кодурген. Кодээ ажыл-агый министериийиң оралакчызы В. П. Брокерт республиканың механизаторларының XII конкурсуиуң киржикчилериие байыр чедирбишаан, оигу беш чылдың үшкү чылында Тыва АССР-ниң чер ажылдыглары часкы тарылганы бедик агротехниктиг деңнелге эрттирер дээш кызымаккай ажылдаанын. алган социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиниииг күүседир, эдек дүжүттү өстүрер дээш тараалыг чайгы ажаалдазыиче, техника септелгезиичe оларның киришкенин чугаалаан.

Бо чылын республика конкурсуун чүгле черииң ширии аңдара кагдырбайн чарар талазы-биле эрттиргеп. Районнарның ажыл-агыйларындан бо маргылдаага шупту 27 механизатор киришкеп. Оларның чартык кезии—аныяктар.

Маргылдааның бирги эзлээ эгелээн. Тукчугаштар шапкан тус-тус дилиидектериииң эң-не кыдындан баштай 8 тракторист ДТ-75 трактор-биле черии чардырып киришкеп.

Конкурстуң негелдези шыңгыы: аңдарылганың шынарыханызы, оргалавазы, дорту, кыдымның дескизи дээш ооидаа өскеге. Бо негелдерге дүүштүр тракторист 100 санны алыр ужурлуг. Ону чедери ындыг-ла белеи эвес.

«3» дугаарлыг трактордa Каа-Хем районнуң «Бүрен» совхозуиуң механизатору Владимир Фролковтуң ажылын комиссия, чыылганнар сонуургап мактаан. Ооң аңдарган черии оорга чок дески, оруктары хөнү, кыдыглары бир дөмей — үндүрүк-кинрик эвес болган.

Бо

Партийжи амыдырал

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ШИЛИИР, КИЖИЗИДЕР

«Партияга хүлээп алыпкынының болган СЭКП кежигүнүге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизиниың партия организациязының ажылының дутайында» СЭКП ТК-ның доктаалын удурутулга болдурбушаан, бистиң районнуң партия организациязы бо талазы-биле ажылды алээп идепкейжиткен. Бодунуң хүрээлеринде организас талазы-биле улам быжыглаарыпче, аныяк коммунистерни кижизидеринче, партияга хүлээп ап турарларының шыпар составын экижидеринче доктаамал кичээнгей салып келген.

Парткомнар болгаш партия эге организациялары чонуң иштинден төлептиг кижилерни партияга хүлээп алырынче, хүрээленин өстүрериче кичээнгей салып, алээп ажылды чоруткан. Оон түнелинде түрле эрткен чылын хүлээп алганнарның безин 72 хуузу ажылчыннар, 66 хуузу комсомолду дамчыштыр киргеп.

«Бай-Тал», «Тээли» совхозтарда парткомнар, Шуй ортумак школазында, район эмнелгезинде партия эге организациялары партийжи хүрээленин өстүрер, аныяк коммунистерни кижизидер, эң-не төлептигжерни партияга киирип алыр талазы-биле ажылды күштелдирген. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Тээли» совхозтуң өшкү кадарчызы Ч. Салчак, СЭКП обкомунуң кежигүнү, «Бай-Тал» совхозта кадарчы Б. Анарат,Ээр-Хавак СБФ-де комсомод организациязының секротары, мурнакчы сааичы Л. Монгуш, район эмнелгезинде урутлар эмчизи Н. Хертек, «Мурнакчы» совхозта ажылчын А. Хорлуу олар чижектиг мурнакчы аныяктарны партияның хүрээленинге хүлээп алган.

Ынчалза-даа Бай-Тал, Кызыл-Даг ортумак, Шуйвуң кадыкшылга школаларында парторганизациялар соолгу чылдарда өзүлде чок болган, ында аныяк коммунистер-биле кижизидилге ажылын кошкак тургускан. СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң түңнелеринииң болгаш партияга хүлээп алышкынны организастаарын, аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр организастаарынга холбаштыр районнуң партия организациязының сорулгаларын чугаалашкан СЭКП райкомунуң пленумунга ол четпестерни шыңгыы шүүмчүлээн. Чамдык парткомнар болгаш партия эге организациялары партийжи хүрээленин күштелдирерин айтып, ада сагыш салышкынны салып турда, республиканың чамдык тудуг организациялары ажылды суларадып, бар арга-курлавырларны долу ажыглавайн турар. Яңзы-бүрү чылдагаандардан объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазы үстүп, тудугларны тудар хуусаазы узап турар таварылгалар хөй. Ол ышкаш тудуг ажылының шынары куду болуп турар. Бо айтырыгларга хамаарыштыр «Тыва совхоз тудуг» каттыжкышкынының (начальниги А. А. Крапивин, кол инженери М. Ш. Ширин) КМК-ларының ажылында четпестерни илередип биижээн бистиң кодээ биждкчилеривистиң чамдык чагааларын ап көрөлиңер.

Эрзинде Ленин аттыг совхозтуң улуг мал эмчизи **В. Донгак** мынчаар биижээн. Ында бо чылдың эгезинде ажыглалга киирген ийи-ийи квартиралыг 2 чурттарга бажыңнарын тутканының шырларын хандыр өөренип көрбейн, хураларны чидиг шүүмчүлел чокка, эрегей арттырип турганының бир херечили-дир.

Ээр-Хавак СБФ-де (секретары Р. Билчей), Тээлиниң эмнелге коллективинде (секретары С. Дандар), Шуй ортумак школазында (секретары К. Адыгбай) партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды экижиткен. Аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны берип, оон күүселдезин контрольдап, эге организацияларның хуралдарынга олардың отчёттарын дыңнап, бесседалажып, ажылагыйының чугула адырларынга хуваап, боттуг дузаны чедирип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи хүрээленге хүлээп алышкынынны организастаар болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дутайында айтырыгны партияның Бай-Тайга райкомунуң пленумунга чугаалажып, сорулгаларны тодараткан. Аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер, ылаңгыя оларның школазын доктаамал ажылдадыр, оларның кижи бүрүзү-биле түс-туста ажылды күштелдирери чугула болуп турар.

А. АДЫГБАЙ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

АРКТИКАНЫ ДИДИМНЕР ЧАГЫРАР

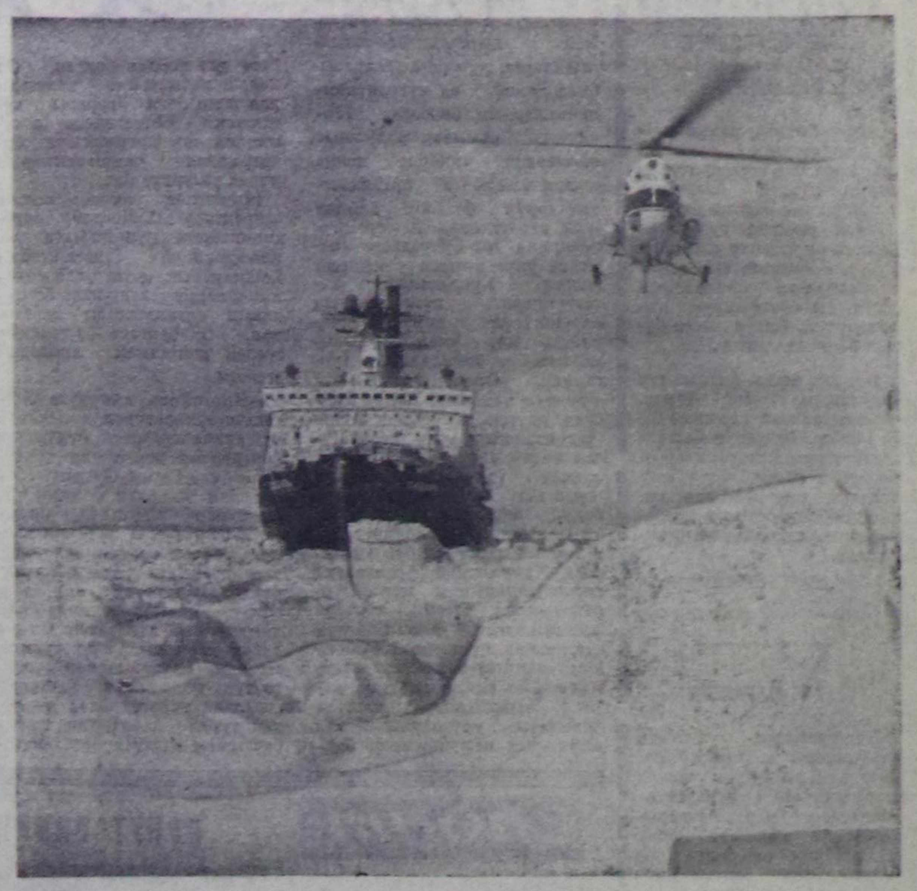

Арктикага ажиндиришкининиң төөгүзүнде бир-ле дутаарында атомнуг «Сибирь» ледокол чайгы ажиндиришкининиң эгелээринге чедир ийи ай бурунгаар Соңгу Дошпуг океанның бедик широталарын тавартыг «Капитан Мышевский» деп чүк суднозуп эрттиргеп. Олар 7 муң километр хемчээлди 17 хонук дургузунда эрткеп. Оон ыңайгы орукту «Капитан Мышевский» чааскаан уламчылаан. Улус ажылагыйының 6 муң тонна чүгүн ол Магаданга чедиргеп.

Соңгу чүк далайжыларының ол походунуң үезинде алган дуржулгазы улуг ужурдузалыг. Чүл дээрге Соңгу чүктүң деягем девиекээрлерни далай транспорту-биле хандырып турар, а чүктерни дүрген болгаш бүгү чыл дургузунда чедирер ужурлуг.

Атомнуг «Сибирь» ледоколга Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарынга номчулга конференциязы эрткеп. Бичии черге туачуушкунарның киржикчизи, «Сибирь» атомоходтуң кол инженер-механиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Калинович Следзюктуң чугаазын оон киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

ЧУРУКТАРДА: атомнуг «Сибирь» ледокол Соңгу-Дошпуг океанда; А. К. Следзюк конференцияның киржикчилериниң аразында.

СЭТА-ның тускай корреспондентизин С. МАПСТЕРМАННЫҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Көдээ тудугларда

БАЗА КАТАП ШЫНАР БОЛГАШ ХУУСАА

Совет Звилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаа болуп эрткеп Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиргизие секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хогжүдер дутайында» илеткелиң Тыванның тудугжулары хаңы сонуургал-биле таныжып, чугаалажып турар. Бодунуң илеткелинде эш Л. И. Брежнев көдээ тудугларже кичээнгейни күштелдирер дугайын делгеренгейи-биле айтканын республиканың көдээ тудугжулары сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган. Көдээ тудугнуң индустриалдыг баазазын улам ынай сайыраңгайжыдар дутайында Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкынынга тудугжулар улам-на сорук кирип, шалыпчы ажыл-иш-биле харылзаарын хүлээнип турарлар. Эң Л. И. Брежнев илеткелинде мынчаар айтыкан: «...Көдээге тудугну хогжүдер дугайында сагыш салышкын партияның аграр политиказының эң кол чугула тудуш-кезээ апарган. ...Колхозтар аразының тудуг организациязының бисте тургустуган системазының күүзү өзүп турар. Көдээ тудугнуң бүдүрүлге баазазын тургузарынга соолгу он чылда күрүениң болгаш колхозтарның барык 16 миллиард рубль акша-хөреңгизин салдынган. Көдээде объектилерни тударынга ам 3 миллион хире тудугжу-ажылчыннар киржип турар».

Көдээге тудуг ажылын экижидерипче Коммунистиг партия, Совет чазак кичээнгейни күштелдирерин айтып, ада сагыш салышкынны салып турда, республиканың чамдык тудуг организациялары ажылды суларадып, бар арга-курлавырларны долу ажыглавайн турар. Яңзы-бүрү чылдагаандардан объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазы үстүп, тудугларны тудар хуусаазы узап турар таварылгалар хөй. Ол ышкаш тудуг ажылының шынары куду болуп турар. Бо айтырыгларга хамаарыштыр «Тыва совхоз тудуг» каттыжкышкынының (начальниги А. А. Крапивин, кол инженери М. Ш. Ширин) КМК-ларының ажылында четпестерни илередип биижээн бистиң көдээ биждкчилеривистиң чамдык чагааларын ап көрөлиңер.

Эрзинде Ленин аттыг совхозтуң улуг мал эмчизи **В. Донгак** мынчаар биижээн. Ында бо чылдың эгезинде ажыглалга киирген ийи-ийи квартиралыг 2 чурттарга бажыңнарын тутканының шырары багай. Ук бажыңнарның тудуун «Тыва совхоз тудуг» каттыжкышкынының № 5 КМК-зы (начальниги Ч. Ч. Декшин-оол) кылган. Бажыңның таваан бетоннап, кудуп кылыр турбуже, 4 чагыны тургускаш-ла, оон кырынга бажыңның таваан салып каашкан. Оон соонда бажыңның ханазының адаанга бокпар, даштар уруп тургаш, бичии цемент холаан сай кудуп, мегелеп каап. Бажыңның таваанда даштарның аразы тудушпаан, хозалып, бүстүп калгылаан. Оон уламыпдан бажыңның ооргалары ыргайып кире берген. Бир квартираның суугузу ай-даа четпээнде бүстүп дүшкеп. Хапаларның чудуктарының аразын чылыглап, сыксываан. Кыжын бо бажыңнарга кыштаар аргажок, чай эртпээнде дүрген-не септеп, кылдынганы дээре: ханазы даштындан малгаштап, чаан алза эки.

Ол бажыңнарның даштыкы херимнерин көөр болзуңарза, каракка бүзүрээри берге. Чагылар орнун каспаан, чер кырында тургускулап каап, бичии салгынга-да эленейнип, барып ужар. Херимниң иштидаштында бок ováаланы берген чыткылаар, тудугну доозкан соонда тудугжулар ону арыглаваан.

Тожу райондан **В. Тамдын-оолдуң** биске бижээни мында. «Тоора-Хем» совхозта Механизаторлар кудумчузувда ийи-ийи аад иштп чурттаар бажыңнарны шавыштыр, үндүрүк-кирик кылдыр туткулаан. Ынчангаш кудумчу көрүш чок, дорт эвес. Ол-ла кудумчуда чамдык бажыңнарның кырын довуратаар тургаш, херек кырында хирээнде төп каап, эжиктерни, кладовкаларны хаарылда-биле хоюглавааи маназалардан кылгылаан. Ында «Тыва совхоз тудугнуң» № 1 КМК-зының (начальниги Р. А. Тверелин) бригадазы ажылдап турар.

Чоон-Хемчиктиң Ийме көдээ Совединиң күүскомунуң даргазы К. Тувак Ийме суурда харылзаа салбырының бажыңының тудуу саадап турарын редакцияга дыңнаткан. Ук объект майда-ла ажыглалга киирер ужурлуг турган. Ында ажыл үзүктелгенинден бээр ай ажып турар. Аңаа тудуг ажылын чорудуп турган Түмен-Байыр Монгуштуң 9 кижи составтыг бригадазы тудуг материалдары чогундан үнелиг үе-шактыг чидирип, ажыл чок, аңаа турар ужурга таварышкап. Бригадир Т.-Б. Монгуштуң тудуг материалдары-биле хандырар дутайында хөй удаа тургускан негелделерни № 3 КМК-ның начальниги Б. Л. Рязанцев хандырбайн келген. Ол ышкаш ында амгы үеде ажыглаттынмайн турар тудуг материалдары үрелип, азы чидип турар.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозтан **М. Багалдай** ында хой кажаазының тудуу ара кагдынган дутайын биске биижээн. Кызыл-Хашта ыяш белеткээр 6 кижи составтыг бригадада трактор болгаш ыяш кезер хирээ үрелгенинден тудуг ыяжы белеткеттинмейн турар. 2 дутаар КМК-ның начальнигга Ф. А. Копанчук ук объектиде ажылды экижидеринпң хемчегдерин албайн турар.

Шынарның болгаш ажыктыг чоруктуң беш чылы. Тудуг ажылының шынарын бедидер, объектилерни ой-шаанда ажыглалга киирери дээш демиселче бригада, КМК бүрүзү хаара туттулган турар ужурлуг. Ынчалза-даа «Тыва совхоз тудуг» каттыжкышкынының удуртукчулары ук айтырыгны кичээнгейге албайн, негелдени кошкатканын үстүнде фактылар бадыткап турар-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң чаа болуп эрткеп Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр көдээ тудугжуларының мурнунда салдынган сорулгалар улуг. Ынчангаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжкышкынының удуртулгазының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының талазындан четпестерни чайлатпышаан, тудуг ажылында байдалды экижидеринче бүгү күштү мөөнүзээри чугула.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ОБЪЕКТИВТЕ— АЛЖИР

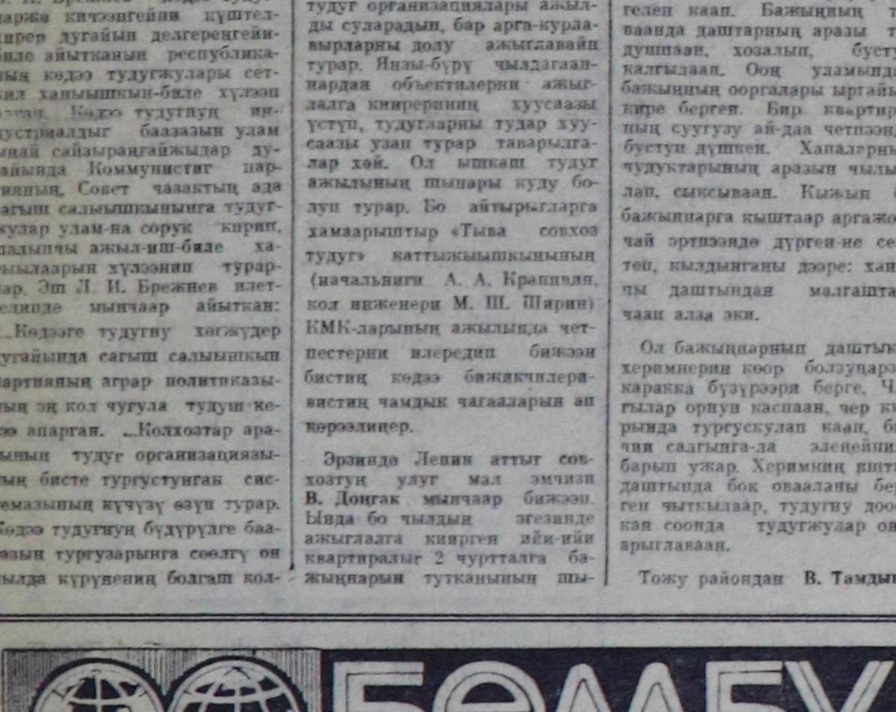

Алжир хоорай — Алжир Улус-Демократтыг Республиканың наймылалы, Африканың эң чараш хоорайларының бирээзи.

ЧУРУКТА: Май 1-ниң шөлү.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

ХАНОЙ. Социалистиг Вьетнамның хөй бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында «Ажылчын бүрүзү — бүдүрүлгени экижидеринге чаартыкчы саналы» деп плакат улуу-биле пептереэн. Ол кыйгырыг республиканың ажылчын ангызының ортузунда кадбак деткимчени алган. Соолгу чылдарның дургузунда чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин өзулуг-ла массалыг болу берген. Чүс-чүс мүң ажылчыннар болгаш албан-хаанчылар чаартыкчы саналдарны киирип турар. Чурттуң барык-да бүгү бүдүрүлгелеринде болгаш тудугларында чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның ажылчын бюролары ажылдап турар апарган.

Бир эвес чурттуң соңгу талазынга ол шимчээшкин ыагдан бээр чанчылдарлыг болу берген болза, мурнуу можуларда ол шимчээшкин улусчу эрге-чагырганы тургусканының соонда пептереп эгелээн. Вьетнам Социалистиг Республиканың мурнуу можуларынга эрткеп чылын социалистиг күш-ажылдың коллективтери атты 100 ажыг будурүлге коллективтери чедип алган. Олар шуптузу чаартыкчыларның болгаш чогаадыкчыларның шимчээшкинин баштап турар.

СТАНЦИЯНЫ АЖЫГЛАЛГА КИИРГЕН

УЛАН-БАТОР. Мөрөл Арат Республиканың күрүне комиссизиниң Салхит дээр демир-оруктуң чаа станциязын хүлээп алган. Ону Совет Эвилелиниң техника-экономиктиг дузаламчызы-биле тутка.

Салхит — Дархан-Эрдэнет аразында чаа демир-оруктуң бир станциязы болур. Удавас олап Азияда эң улуг даг-арыглал комбинадындан чес-молибден концентрат соорткеп баштайгы поездилер чоруур. Ол комбинаттың баштайгы эдилээн моол болгаш совет тудугжулар чедишкинниин-биле доозуп турар.

ААЛЧЫЛАРНЫ ХҮЛЭЭП АЛГАН

БЕРЛИН. Зуль округтуң 26 хоорайлары болгаш суурлары ГДР-ниң бот-тывынгыр ажылчын урай чүүлүнүң чанчыл болган 17-ги фестивалының киржикчилери аалчыларны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Уран-чечен чогаадылгаларын хандыр өөренип көрбейн, хураларны чидиг шүүмчүлел чокка, эрегей арттырип турганының бир херечили-дир.

Ээр-Хавак СБФ-де (секретары Р. Билчей), Тээлиниң эмнелге коллективинде (секретары С. Дандар), Шуй ортумак школазында (секретары К. Адыгбай) партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды экижиткеп. Аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны берип, оон күүселдезин контрольдап, эге организацияларның хуралдарынга олардың отчёттарын дыңнап, бесседалажып, ажылагыйының чугула адырларынга хуваап, боттуг дузаны чедирип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи хүрээленге хүлээп алышкынынны организастаар болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дутайында айтырыгны партияның Бай-Тайга райкомунуң пленумунга чугаалажып, сорулгаларны тодараткан. Аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер, ылаңгыя оларның школазын доктаамал ажылдадыр, оларның кижи бүрүзү-биле түс-туста ажылды күштелдирери чугула болуп турар.

А. АДЫГБАЙ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

Арктикага ажиндиришкининиң төөгүзүнде бир-ле дутаарында атомнуг «Сибирь» ледокол чайгы ажиндиришкининиң эгелээринге чедир ийи ай бурунгаар Соңгу Дошпуг океанның бедик широталарын тавартыг «Капитан Мышевский» деп чүк суднозуп эрттиргеп. Олар 7 муң километр хемчээлди 17 хонук дургузунда эрткеп. Оон ыңайгы орукту «Капитан Мышевский» чааскаан уламчылаан. Улус ажылагыйының 6 муң тонна чүгүн ол Магаданга чедиргеп.

Соңгу чүк далайжыларының ол походунуң үезинде алган дуржулгазы улуг ужурдузалыг. Чүл дээрге Соңгу чүктүң деягем девиекээрлерни далай транспорту-биле хандырып турар, а чүктерни дүрген болгаш бүгү чыл дургузунда чедирер ужурлуг.

Атомнуг «Сибирь» ледоколга Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» болгаш «Катап тургузуушкун» деп номнарынга номчулга конференциязы эрткеп. Бичии черге туачуушкунарның киржикчизи, «Сибирь» атомоходтуң кол инженер-механиги Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Александр Калинович Следзюктуң чугаазын оон киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

ЧУРУКТАРДА: атомнуг «Сибирь» ледокол Соңгу-Дошпуг океанда; А. К. Следзюк конференцияның киржикчилериниң аразында.

СЭТА-ның тускай корреспондентизин С. МАПСТЕРМАННЫҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АЛЧЫЛАРНЫҢ ХҮЛЭЭП АЛГАН

БЕРЛИН. Зуль округтуң 26 хоорайлары болгаш суурлары ГДР-ниң бот-тывынгыр ажылчын урай чүүлүнүң чанчыл болган 17-ги фестивалының киржикчилери аалчыларны улуг өөрүшкү-биле хүлээп алган. Уран-чечен чогаадылгаларын хандыр өөренип көрбейн, хураларны чидиг шүүмчүлел чокка, эрегей арттырип турганының бир хереечили-дир.

Ээр-Хавак СБФ-де (секретары Р. Билчей), Тээлиниң эмнелге коллективинде (секретары С. Дандар), Шуй ортумак школазында (секретары К. Адыгбай) партия организациялары аныяк коммунистер-биле ажылды экижиткеп. Аныяк коммунистерге партийжи даалгаларны берип, оон күүселдезин контрольдап, эге организацияларның хуралдарынга олардың отчёттарын дыңнап, бесседалажып, ажылагыйының чугула адырларынга хуваап, боттуг дузаны чедирип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр партийжи хүрээленге хүлээп алышкынынны организастаар болгаш аныяк коммунистерни кижизидер талазы-биле районнуң партия организацияларының сорулгаларының дутайында айтырыгны партияның Бай-Тайга райкомунуң пленумунга чугаалажып, сорулгаларны тодараткан. Аныяк коммунистер-биле ажылды экижидер, ылаңгыя оларның школазын доктаамал ажылдадыр, оларның кижи бүрүзү-биле түс-туста ажылды күштелдирери чугула болуп турар.

А. АДЫГБАЙ.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

РИМ. Италияда президент соңгулдаашының алдыгы аалчээ мурнукудары ышкаш база-ла түңнел чок боон төнген. Христиан демократтар социалистер-биле бир дөмей бадылаашкыны үезинде дадагалзап артып калганнар.

Парламентиниң ийи палаталарының болгаш областарның толээлекчилериниң дараазында хураны июль 3-те болур деп чарлаан.

БОНН. Хөй национадыг нефть концериниериниң Барыын Европаның одаар түүлрыногуйда чорудуп турар шаап халдаашкыны хөмүр-даш шахталарын массалыы-биле хаарынга чедирер.

Соолгу 20 чылдың дургузунда ГФР-ниң 130 шахталарынга хөмүр-даш казарын соксаткан. Оларның хөй кезии эң-не чаа техника-биле дериттинген турган. Оон-биле кады 400 муң ажыг шахтёрларны, а ол ышкаш инженерлерни болгаш техниктерни ажылдан үндүрген.

МЕХИКО. Июль 1-деп эгелеп Мексикада электроэнергия ажыглаанын дээш өртектерни чоорту өстүрүп эгелээн. Иш чыл дургузунда ай саныңда-ла өртекти будүн чартык хуу остурер. Ынчангаш ийи чыл болганда өртектер 36 хуу-өзер апаар.

Ол хемчегдер чүүн-даа мурнунда чурттакчы чоннуң эң ядыы кезектериниң бюджединге аар салдардыг болур деп, Мексиканың парлалгазы демдеглеп турар.

РАНГУН. Бирманың экономиктиг хогжүдезиниң 3-кү дөрт чыл планында медицина хандырылгазының болгаш улус өөредилгезиниң системазын улам хогжүдери баш удур көрдүнген. Дөрт чыл дургузунда чуртка 100 чаа эмнелгелерни, кадзөге 160 медпунктуларны болгаш медицинаның оске-даа албан черлерни ажыдары, 5 муң хире чаа школаларны тударын, бижик билбес чоруктуу улусталар дээш демисеадын улам ынай калбартып чорудары баш удур көрдүнген.

БИЛЬДЕР заводунуң кол конвейериниң 400 муң дугаарлыг автомашинаны будүрүп үндүрген.

Заводту чоокта чаа тутканда болза, Нитештиниң ажылчыннары, инженерлери болгаш техниктери чогуур будүрүлге дурзулгалыг болу бергеннер. Ол чорук оларга дөрт чартык минута болгаш-ла, бир чаа автомобильди будүрүп үндүрер арганы берген.

Будүрүлгениң коллективи будүрүлге күүлерин түгле улгаттырарынче эвес, будүрүп турар продукциязының хевирлерин янзы-бүрү болдурарынче түткүп турар. Сураг жаап «Дачия-1300» деп чиик автомобильден аңгыда ында «дүрген дузаа» көргүзеринин, а ол ышкаш садыг четпээнге болгаш коммунал ажыл-агыйга тускай автомобильдерни база үндүрүп турар.

Школа болгаш амыдырал

ХИЛИС БАРБАС

Сарыг-Септи № 2 ортумак школазының өреникчилериниң бүдүрүлге бригадазы мурнуку чылдарда «Ленинчи орук» совхозтуң кыргылда пунктузунга ажылдап турган. Хой кыргылдазы—ажылагыйларга, дүжүт ажаалдазыбиле демей, эң чугула кампанияларның бирээзи. Ынчангаш «чымчак алдынны» ёй-шаанда чидириг чокка ажаап алырынга организастыг чорук болган деминг күш негеттинер. А өреникчилерниң ол бригадазы совхозка улуг дузаны чедирип келген. Бригаданың кежигүннери күш-ажылдың өөрүшкүзүн көрүп, шаңналды ап, улам кызымаккан ажылдан турганнар. Олар Копту-Аксы суурнуң чанында, Копту хемниң унунда, кыргылда пунктузунга кыргылда доозулгуже чедир ажылдап, чурттап, хостуг үе-шагын хөглүг, ажыктыг кылдыр эрттирип, солуун экскурсияларны база организастап турганнар. Өреникчилериң ол бригадазының дүгайында совхозтуң ажылчыннарының түгле чылыг-чымчак, чаагай сөстери артып калган. А ол бригада ам канчап дүшкенил? Районнуң санитар-эпидемия станциязының эмчилери «мал аарны тывылган, ынчангаш школачы уругларны мал ажылынга киириштирип болбас» деп хораан болган. Ол харын эмчилериниң талазындан шын боюп турары чугаажок. Ынчалза-даа өреникчилерни күш-ажылга бичизинден чаңчыктырарын утпас ужурлуг бис.

Ынчангаш ол-ла школа (директору С. Достай) өреникчилерни күш-ажылга кижизидериниче кичээнгейни кошкатпаан: амгы үеде өреникчилериниң хову-шөл бригадазын организастап тургускан. Ол бригада бо чылдан эгелеп доктаамал ажылдап эгелээн.

—Картофель, кукуруза болгаш ногаа өстүрүп ажылдаар өреникчилериниң бүдүрүлге бригадазын доктаамал тургузары-биле Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазы болгаш кожа турар «Ленинчи орук» совхоз аразында керээни чарган. Совхоз өреникчилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузуп, ону аъшчем, машина-техника-биле хандырарын хүлээнген. Ол ам херек кырында күүсеттинип эгеледи, өреникчилер совхозтуң тускайлаан шөлүнде ажылдап турар. Олар ажылдап турар шөлүнден күзүн баштайгы дүжүттү ап, күш-ажылдың өөрүшкүзүн болгаш үре-түнелиш көре бээрлер—деп, районо эргелекчизи А. Житеева ол эгелээшкин эки болурунга идегем, чоргааралбиле чугаалады.

Суурдан бир хире-ле километр ыракта од бригаданың турлаан көөр дээш чорупкан бис. «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген салбырының девискээри—делгем шынаада сиген болгаш кукуруза шөлүг налбак ногаан хевис ышкаш шынаар-да чаптып чорүй барган, көстүп чыдыр. «Мерген» сүт-бараан фермазы мында болгай, малга бээр чемни ажаап, шөлден ынзар сөөртүп алырда чоок болгаш белен, амыр-дыр аа» деп мага дап бодап чордум. Шөл сугларар сумун-унун хаажылай үнүп келгилээп борбак-борбак, саглап ногаан талдарны эрте халдып кээривиске, узун, дески оялык көстүп келди. Делгем шөлдү долгандыр кажаадап каан, салбан ногаан, суук-суук талдар-биле хүрээлеттинген, чурумалдыг чер бригаданың турлаа ол болду. Ногаан үнүп-бойдуска бүрегткен ийи бажың, бригада кежигүннериниң чурттаар черлери ол.

—Өреникчилерни амдызында совхоз автобузу-биле суурдан экиеп, интернатче шынаар аппарып турар. Чурттаар черивисти септеп, чаартып доозуп турары бо, ам түгле соңгалар шилдээри артканда, бо хүннерде-ле маңаа көжүп кээр бис—деп, чаа организастаттынган бүдүрүлге бригадазының удуртукчузу биолог-башкы Л. Щеглова таныштырып турду.

Көөрүвүсче, шынап-ла, чурттаар чайгы өрээлдер белен: ханалар чугайлаттынган, сайгылгаанны кииргилээп, шалалар-даа чугдуган болду. А түгле ойнаар шөлдү дерипр, соңгалар шилдээри артканда... Хондур чаъс чагган, чер өл болза-даа, хүн көөрен келгенде, өреникчилер ногаа шөлүнде ажылдай берген болду. Кудайның хайырлалының аңызында ону суттарбас, түгле бок сигеннерни чулуп аштаан турлар. Оолдар, уруглар чал бүрүзүнде үш-дөрт боюп туруп алгылаан, катыкхог-биле ажылдаан. А оон ырак аъвесте сырый борбак ногаан талдар аразында Мерген хем база-ла хөглүг сүргей шулуруткайның бадын чыдар. Ыя ол хенгит ийи факт безин аас-кежиктиг, чаагай амыдыралдың демдээ боюп, кижиниң сеткилин өөртү бээр!

Ол шөлде картофель, кукуруза болгаш янзы-бүрү ногаа аймаан сорттар аайынче тарын олурткан. Чайгы дыштанылга үезинде ол турлагны ээн кагбазы-биле өреникчилерни бөлүктеп тургускан. Бир бөлүкке колдуунда-ла он беш кижи, оларның иштинде база бир бригадирлиг кылдыр тургузуп турар. Бо удаада сески классчылар Дима Сандан баштаан ажылдап турлар. Ол бөлүк июльдуң эге хүннеринде ажылдап доосказ, өредилге черлеринге киреринин экзаменнерин дужаарынга белеткенирин дыннатты. Оларның хөй кезии-ле көдээ ажыл-агый талазы-биле эртемни чедип ап, төрээн совхозунга ажылдаар күзедиг. Күш-ажылга олар ам-даа чаңчыскалак, ынчалза-даа оон амыдыралга эргежок чугулазын болгаш ажыктыын билип турар дээрзин оларның ниит күзел-чүткүлү көргүзер-дир. Ол бирге бөлүктен Гена Сялямаа, Алёша Доржу, Уля Даваа, Люда Уисар болгаш өскелер-даа идепкейлиг.

эрестиг ажылдап турарлар. Оларның аразында малчын ада-иезиниң ажылынга дузалажып турганнар база бар. Чижээ, Маша Орустук, Аля Одушпаак эрткен чылдың чайгы дыштанылгазында совхозтуң малчыннары боор ада-иелериниң хоюн кадарып чайлаан. Ол-ла бригаданың кежигүнү Митя Салчак эрткен чайгы дыштанылгазында, ачазы шөлээдеп турда, оон орнунга хой кадарыкш, авазынга дузалашкаш, чүс бежен рубльди ажылдап бергенин өөрүшкү-биле чугаалап турар. Ол дээрге күш-ажылга төккен дериң өөрүшкүлүг түнелиг-дир!

— Бис бо шөлдү янзы-бүрү сорттар өстүрүп, дүржулгашпычилел ажылы чорударынга ажыглаар бис. Алган билигни херек кырында ажыл-биле холбаар сорулгалыг бис. Күш-ажылдың «амданын» билип алырынга өреникчилерни кижизидер. Оларның хостуг тактарын ажыктыг, солуун кылдыр организастаар. Бригаданың баштайгы шенелдезининд дүжүдү күзүн көстү бээр. Аргадүржулгавыс чок, ынчалза-даа күш-ажылывыс хилис барбас, аңаа бүзүрээр бис—деп, бригадың удуртукчузу башкы Л. Щеглова оман-хөглүг хаттырыпкаан, чугаалады...

1977 чылдың декабрьда СӨКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Ниити билиг школаларының өреникчилериниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыяш сайзырангайындар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында» доктаалды хүлээп алган болгай. Ол доктаалда мынча дээн: **«Школага чоок турар бүдүрүлге черлеринге, колхозтарга болгаш совхозтарга ажыглаарын барымдаалап тургаш, өреникчилериниң күш-ажылты өөредилгеэин болгаш профессионалдыг ориентациязын организастаар...»**

А Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазы «Ленинчи орук» совхоз-биле чоок турар, оон Мерген салбырының конторазы безин Сарыг-Сеп суурнуң мырынай бодунда. Ынчангаш «Ленинчи орук» совхоз (директору В. Усков) бо доктаалга хамаарыштыр районда эки эгелээшкинни кылган. Өреникчилериң ол организастаттынган бүдүрүлге бригадазы совхозка ам безин бир гектар кукуруза дүжүдүн өстүрүп ажаап бээр. Өреникчилерни ажыктыг күш-ажылга чаңчыштырары — оларның профессионалдыг ориентациязын ажыглап алырынга дузалаар.

Э. КЕЧИЛ-ООЛ.

Янзы-бүрү медээлер

КЕЛИР ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫНГА

Элдиг-Хемниң кадыкшылга школазының коллективи школаны чаа өөредилге чылынга дүрген белеткээр дээш сагыш салып турар. Тускай планны тургускан болгаш ол ёаугаар ажылдап турар. Өөредилге чылы доозулбаанда-ла школаның даштыкы сентелгезин кылып алган. Одаар ыяш бүрүн белеткеттинген.

Бо хүннерде интернатта штукатурка кылып турар. Автомашинага гаражты база кылыр. Тудугнуң болгаш сентелгениң материалдарын белеткеп алган. Бүгү сентелгени ниитизи-биле август бирииң бетинде доозазарынга ук коллектив бүзүредиг.

М. ДАКПАЙ-ООЛ.

Чөөп-Хемчик район.

ҮЕНИҢ МАГАЛЫЫН

Хар-назыным улгаткан пенсионер кырган мен. Шагда тыва бижик чаа-ла үндезилеттиниң тургустунганда, ону чер болганга улуг-биче кижилер онза чүткүл-биле өөренип турганнар. Мен ынчан Бай-Тайганың Кара-Хөлге турдум. Бисти ынчан Сукпак деп черге бир ай хуусаалыг бижикке өөреткен. Ол дээрге билигниң түгле эге чадазы ышкажыл.

Бөгүнгү Тывавысты көрүнер. Кайы хире хөгжүп сайзыраан-дыр. Кижи магадап ханмас. Ыланғыя совлгү ийи чылда безин бистиң чуртувустуң амыдыралынга кайы хире төөгүлүг болуушкуннар болгулаанын. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алган. Оон соон дарый РСФСР-ниң Конституциязын, адак совлүнде Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузун хүлээп алган. Ол бүгүге өөрүвейн кижи чүге өөрүүрүл.

К. ХЕРТЕК.

Кызыл район.

ХОСТУГ ШАКТАРДА

Бистиң «Большевик» совхозтуң Культура бажыңынга солун ажылдар бо-ла болур. Клуб човудели хөйцинти организацияларының цаның ёзугаар ажылдап турар. Агитквартиралар суббота санында кежээлерин организастаар. «Ye болгаш мода», «Не болгаш чаш төл» дээш оске-даа темаларга кежээлер солун эрткен.

Бо бүгүнү организастаарынга башкы Кара-сал Оюу, бухгалтер Кара-сал Донзатмаа, яели-садта кижизидикчи башкылар Ооржак Бүрүнмаа, Клара Донгак, садыгчылар Монгуш Сесин, Донгак Олеймаа дээш оске-даа идепкейлиглерни мактаа адап болур.

Совет-моол найыралта тураскааткан кежээ онзагай эрткен. Аку-дуцма Моол Арат Республика дугайын аңаа чорааннар чонга таныштырган.

Кандыг-даа кежээниң түнелинде концерт болбайн баар эвес. «Борбак-Арыг» агитбригада чыылганнарга аян тудуп, солун концертин бараалгадыр.

Агитбригаданың чайгы оруктары улам узаан—малчыннар чайлаглары, ситен шөлдеринче база баар.

С. СУВАК.

Спорт

КЫСКА МЕДЭЭЛЕР

МУГУР-АКСЫ. Моңгүн-Тайга районнуң төвүнге спортчу маргылдаа эрткен. 100 метрге маннаарынга оолдардан И. Дембе, уруглардан М. Чойганмаа, 3000 метрге чүгүреринге эр улустан К. Хеймер-оол, херээженнерден Б. Хүлер-оол бирги чердерни алган. Волейболга район төвүүнүң командалары шылгараал.

16 мөге хүрешкен, аңаа «Мөген-Бүрен» совхозтуң төлээзи О. Салчак шүүлтеп.

М. ХЕРТЕК.

* * *

АРЖААН. Бии-Хемниң «Өөк» совхозка часкы хову ажылдарының доозулганынга тураскааткан байырлал болган. Мурнакчыларны шаңнап-мактаан соонда спортчу маргылдаалар эрткен.

32 мөге хүрешкен, орта Аржаан суурда А. Балбар шүүлгеп. Тарлагдан келген А. Түгжү үжүүрлешкен. 5 волейбол командазы ойнаан, аңаа тарлагжылар бирги черни алган.

В. МААЖЫК.

ИРКУТСКИНИҢ КОМАНДАЗЫ ЧЕМПИОННААН

РСФСР-ниң школачыларының XV спартакиадазының түнелинге киирип чыдар футболга школчуларның Сибирь зоназының маргылдаазы бистиң республиканың найысылалынга бир недели үргүлчүлээш, доозулган.

Ол улуг маргылдаага Новосибирск, Омск, Кемерово, Иркутск областарның, Красноярск, Алтай крайларның болгаш Тыва АССР-ниң шилиндек командалары киришкеннер. Маргылдаанын негелдезин ёзугаар ол оюнларга 15—17 харлыг оолдар күжүн шенежип, чемпион ат дээш ойнааннар.

Чемпионаттың эгезинден тура Иркутск областан келген оолдар боттарының удурланыкчыларын удаа-дараа удуп ап, аштырышкын чок болуп, чемпион атка төлептиг болган. Командаңың ойнакчылары техника-даа, тактика-даа талазы-биле чараш оюнну көргүскен.

Бистиң кожавыс Красноярск крайның бичии футболистери түгле Иркутск областың командазынга уттургаш, ийиги шаңналдыг черни эзээн. Бо ийи команда Россия Федерациязының школачыларының XV спартакиадазының түнел оюнарынга киржир эргени чаалап алган.

Бистиң республиканың шилиндек командазының оолдары-биле Новосибирск областың спортчулары үшкү чер дээш ойнааннар. Ол оюнга Новосибирскиден келген футболистер Тываның командазын 2:1 санга уткаш, үшкү шаңналдыг черни эзээн.

ЧУРУКТАРДА: зона маргылдаазының зң аныяк ойнакчызы Слава Суге-Маадыр түсээй шаңналды алган (оң талазында); маргылдаа үезинде; зона чемпионнары — Иркутск областың командазы.

В. ЧАДАМБА.

АГААР

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 28—33, чамдык районнарга 18—23 градус чылыр.

Кызылга чагбас. Хаттың күжү хүндүс кошкак, а дүне секундада 13—18 метр чедер. Агаар 30—32 градус чылыг болур.

КЫМ-ДАА ХҮНДҮЛЭЭР

Кижи кайган ханмас чараш бойдустуг, ак-ак уннарлыг гадыңнар-биле кажаланган дорт болгаш делгем күбүжүларлыг Ий суур Бии-Хем биле Ий хемнерниң белдиринде чаттыла берген турар.

Эртенги ажыл-иш гайнызып, кижилер күш-ажылчы эзлигинге үнүп, школачылар кичээлдерже чоруп турда, оларның аразында суурнуң орта кудүмүзүн куду көк баштыг, назыны улгады берген кижи бо-ла бабып орар. Эрткендүшкен, улуг-биче кижилер оон-биле эзлёк жөбүлежир.

Бо дээрге Ханды-Серен Эниклеп деп кижи-дир. Үжен чылдарның үезинде Тожу районга бижик билбес чорукту узуткаварынга киришкен эгелекчилериниң бирээзи, баштайгы башкы-дыр. Ол дөртен чылдар иштинде улус өөредилгеэиниң шугумунга ажыдап келген. Ол Мөңгүн-Тайга, Бай-Тайга районнар школаларынга он ажыг чылдарда ажылдаан. Арткан чылдарны бодунуң өскен-төрээн чери Тожунуң Ий школазынга эге класс башкызынга ажылдап келген.

Ол чаагай сеткилдиг, кижилерге сагыш човаачал, өзүп орар салгалга быжыг билигни бээр дээш моога билбес хоочун башкының уругларны кижизидер болгаш өөредир черекке киирген улуг-хүзүр улус. Оон өөредил каяны өөренчикилериндеп башкылар, эмчилер, музыкантылар, механизаторлар, малчыннар дээш кымны чок дээр.

Амгы үеде ол Ий оргумак школазының библиотека эргелекчизинде ажылдап турар. Аныс башкы кижи болгаш-ла ындыг боор, оон уругларга ном сүмелеп, шилип берип, номчукчу бүрүзүнүң сонуургалын ылап билирик кижи кайгаар. Оон библиотеказында үш чүс ажыг улуг-биче номчукчу бар.

Клубка, интернатка, школаның класстарынга, чоок кавының фермалар ажылчыннарынга кайдыг-ла бир номну сүмелеп, оон ниити уткалын таныштырып турарын кижи бо-ла көөр. Солун номнарга конференцияларны организастап, делгелгелерни ай, квартал айы-биле чорудуп турар. Ол бодунуң кол ажылы-биле кызыгаарлаттыкмайн, ада-иелерге, чон ортузунга уругларга кижизидилгезинге хамаарышкан бесеёдаларны болгаш лекцияларны чорудуп келген.

К. ИРГИТ.

Телевидение

ИЮЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: **«Туразында селгүүстен чораан диис», «Дедир-даван болгаш саат ренна».**
11.25—**«Баштайгы өөрүшкүлер».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.35—**«Аныяктар адресаа».**
13.35—**«П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузунуң хүн демдеглели».** Дамчыдылганы музыка тайылбырлакчызы О. Доброхотова чорудар.
14.05—16.00—Чапсар.
16.00—**«Амгы Моол».** Кинопрограмма.
16.30—Н. Некрасовтуң лириказы.
17.00—**«Чогаадыкчы».**
17.30—**«Алдын хаалга».** Уругларга музыкалыг программа. Чехословакиядан дамчыдылга.
17.45—Уругларга фильм. **«Шүптүзүн дүвүредип үндүрер».** Уран-чечен фильм.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
20.00—**«Улусчу контроль».** Дамчыдылга.
20.20—Киножурнал.
20.30—**«Кадыкшылга».** Дамчыдылга.
20.50—Документалдыг фильмнер программазы: **«Иант хуужуурлар», «Хирлиг холдар аарыглары».**
20.55—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.05—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары чугаалап тур.
21.20—**«Баштайгы өөрүшкүлер».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—**«Мергежил болгаш сорук киришкин».** Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг үлегерлиг театрның артистериниң киржилгези-биле концерт.
00.20—01.00—Литва ССР-ниң үрер хөгжүмүнүң **«Тримитас»** деп Күрүве оркестриниң концерти. Удуртукчузу болгаш кол дирижёру М. Тамошюпас. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.30—**«Пароходтар медээлер чоруп турлар...»** Уран-чечен телефильм.
19.40—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45—**«Кижи. Эртем-техниктиг революция болгаш литература».** РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң Новосибирск хоорайга үйүүшкүнүүг секретариадының материалдарыбиле.
20.40—21.05—П. И. Чайковскийаттыг VI Делегей конкурузу.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ИЮЛЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шагдаа кадайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Роберт кадар Тереза» 9.30, 11.20, 13.10, «Гайдуктуң ат-алдары» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өске черден келген херээжен» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дидим болурунга үүс грамм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Бүзөлөөшкин» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ШЫҢГЫЫ КӨӨР

Эш-өөрүүн «Шын» солунуң арыннарында оорлар-биле демиселди күштелдирер дугайында бижип турар материалдарын номчуп ора, оларның санал-оналыгына каттышпышаан, бодум хуумда аар херек бүрүзүн шыңгыы, ёй-шаанда истеп, илередири кончуг чугула деп бодаар мен. Оор херектиң истелгезин чорударын чылдырып, узадып турбайн, оорлаан кижилерни илередип, оларның оруун моондэктап турар болза, ак сеткилдиг эвес ийи-чаңгыс кижилер бистиң аравыска чаштынып шыдавас. Чер-черде оорлаар чоруктуң соңгу үеде эвээжейин турарының кол чылдагааны болза, оорлар-биле демиселди чогуур нетелдеге дүүштүр чорутпайн турарында деп бодаар мен. Чамдык таварылгада мал оорлаан кижи илереттиниң келирге, ук малды ээзиниге эгидип бергени-биле ол херек кылыгаарлаттынып каар чоруктар бар. Аңаа мен бодум хуумда таарымнас мен. Оор херек кылган кижиге кандыг-даа хемчег онаавайн салып чорудуптары шын эвес деп бодаар мен. Оор кылган кижилерге кандыг-ла бир хемчег ыяап-да онаар болза эки. Маңаа хамаарыштыр бир оор херек дугайын бижикседим.

Дүнекиниң 2 шак. Милицияның участок төлээзи Константин Салчакты телефон медээзи оттурупкан. «Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырының сүт-бараан фермазының инек кадарчызы Таан-оол Ондар шак бурунгаар аъдын оорладыпканын телефов дамчыштыр дыңлаткан. К. Салчак фермаже далаш аъттаныпкан. Аңаа чедип келгеш, дүне бир шак үезинде ферма девискээринге ийи элээди оолдар чоруп турганын ферманың дүнеки таңныылындан ол база билип алган. Ол элээди оолдар Сүт-Хөл 8 чыл школазының өөренчикилери Каң-оол Ондар биле Мерген Бавай-оол болган.

Бо элээди оолдар дүн ортузунда кандыг сорулга-биле ферма девискээринге чоруп турганы ёзулүнде билдинген. Мерген Бавай-оолдуң честезин болуур Артис-оол Монгуш оолдарга кызыл арага ижиртккеш, Таан-оол Ондарның аъдын оорлап эккээри-биле чоруткан. Оолдар А. Монгуштуң албадалы-биле аътты оорлап эккелген. Артис-оол Монгуш оорладып алган аъдынга Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозта чурттап турар «эжи» Серен-оол Доңгакты аткарыпкан. Ындыг болза-даа оорларның оруу моондактал-

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

1978 чылдың июль 11-ден 20-ге чедир Кызылда күрүненин педагогика институдунга Омскинин, Ленинградтың, Челябинскинин физкультура институттарынга конкурстан дашкаар тыва кижилерни бирги курска кирири-биле киреринин шылгалдаларын чорудар.

Киреринин күзээннер дараазында эртемнерге: орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), тускай эртеминге (гимнастика, чиик атлетика, эштирии), биологиягa (аас-биле, химиягa (аас-биле) шылгалдалар дужаар.

Киреринин дугайында биллиринишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунга 1978 чылдың июль 10-га чедир чорудар.

Биллиринишкинге кожар чүүдер: ортумак эртеминиң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге черинге киреринге бүдүрүлге болгаш албан черинин административтиг шынзыткан характеристиказы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга), 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (берт чокка), ег-булезинин байдалының дугайында шынзылга.

Дээди өөредилге черинге баргаш, кирер деп турар шериг биледин (курлавырда шериг хүлээлгелиглер) азы бижилилге херечилелин (шеригге келдиртир назылыглар) боду көргүзер.

Кирер деп турарлар сөөлгү ажылдан турган черинден партия, комсомол, профзвилел болгаш оске-даа организацияларның, бүдүрүлгенин, албан черлериниң, организацияларның удуртукчуларының, совхозтар баштаар черлериниң берген характеристиказын көргүзер.

Күш-ажыл стажы ийи чыл четпээн кижилер боттарының өөренип турган школаларының болгаш оске-даа өөредилге черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-ниити организацияларының берген характеристиказын көргүзүп болур.

Институттуң адреази: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, 114 дугаар өрээл, телефон 2-23-92.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторвун 2-24-63, редакторвун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал киллиминиң 2-37-13, пропаганда киллиминиң 2-31-75, культура киллиминиң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллиминиң 2-21-47, үлетоур киллиминиң 2-22-64, чагаа киллиминиң 2-41-27, информация база совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуун келбейн барганда 2-32-75 телефончө долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2137.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00791.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 157 (10754) | 1978 чылдың июль 7, пятница | 1925 чылда үнеп эгидектингеп | Өртээ 2 коп.

Партияның болгаш чазактың ажыл-чорудулгазында кол чүве — чоннуң чаагай чоруунуң дугайында сагыш салыышкын.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының июль 5-те палаталарның каттышкан хуралыга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында илеткелди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** кылган.

Дараазында Националдар Совединиң Хоойлужудулга саналдаар комиссиязының даргазы, депутат **И. Г. Кэбин** ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң хоойлужудулга саналдаар комиссияларының эдергилери илеткелип кылган. Бөгүн бистерниң ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрүп турарывыс дээрге, күрүне болгаш хой-ниити амыдыралының эрге-дүрүм үндезиннерин улам быжыглаарының дугайында Коммунистиг партияның, СЭКП Төп Комитединиң болгаш эш Л. И. Брежневтиң бодунуң сагыш салыышкыныңы чаа херечизи. ССРЭ Конституциязының амыдырапда чайгылыш чок боттанып турарының чаа бүзүредиг бадыткалы бооп турар-дыр деп ол чугаалаан.

Экономика талазы-биле эң улуг айтырыгларны шинтпирлээринге үлегер-чижээн СЭКП ТК-ның мырыңай чаа боон эрткей Пленуму коргузүп турар. Ол Пленум Политбюроның ажылдан кылганы болгаш СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Леонид Ильич Брежневтиң Пленумга кылган илеткелинде айыткынган көдээ ажыл-агыйы улам ыңай хөгжүдер талазы-биле эң чугуда хемчелерни тодараткан.

Бистиң чурттуң экономиказы улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизи апарган сайзырапгай социализмниң үезинде планнарлыг дүүшкек болгаш дең-дески болуруп хандырары, чурттуң ажыл-агыйының ниити-күрүне, адырлар аразының болгаш девискээрлер аайының эң чугула айтырыгларын комплекстии-биле көөрү чедип алыры, улус ажыл-агыйының төрелдепкек адырларын башкарарының системаларын тургузары чазак черинниң ажылынга онза чугула ужур-дузалыг деп түвени Хоойлу төлевилелинде барымдаалап көргенин оратор оон ыңай демдеглээн. План дээрге, партияның экономиктиг политиказын боттандырарының кол-чепсээ болур, ынчангаш бүгү-де партия, совет болгаш ажыл-агый органнары планныг даалгаларны ыяап-ла күүседириңе кол күжениишкинерни мөөнүүзүн эргежок чугула дээрзиниң дугайында эш Леонид Ильич Брежневтиң айтымыкының маңаа холбаштыр онза ужур-дузалыг боон турар.

Хоойлужудулга саналдаан киирер комиссияларын бодап турары-биле алырга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлужудулга ажыл-чорудулгазына аргежок чугула эрге-дүрүмнериниң үндезинин тургузуп турар. Ол Хоойлу бүгү-де министерстволарын, күрүне комитеттериниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге чагырткан органнарының ажылын улам экижидерииге идиглиг болур.

Комиссиялар Хоойлу төлевилелин бүрүн чүүдүгүнүмчаан, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бүрүн эргелерин болгаш күрүне эргелелиниң айтырыгларын шинтпирлээр талазы-биле ооң ажылының организастыг хевирлерин тодарадырыңе уланган чамдык чаа чүүлдерин аңаа чемзери чугула деп санаан турар.

Ылаңгыя ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Шинтпирлээри айтырыгларны чугаалажып көөрүүге ССРЭ-ниң Хоойлужудулгазында көрдүнген таварылгада, хой-ниити организацияларының ниити-эвилел организары боттарының уставтарында айыттынган сорулгаларны ёзугаар киржир апаарын Хоойлу төлевилелиниң 3-кү чүүлүнге киирерин саналдан турар.

Ол ышкаш черни болгаш ооң байлактарын, суг курлаярларын, дириг амыдыранны болгаш үнүштерни камгалаарының база эртемге үндезилеп, тадырычалыг ажылгаларының, агаарның болгаш сугнуң арыг чоруун камгалаарының, бойдус байлактарын камгалап, катап тургузарын болгаш киржин долгандыр турар бойдус чүүлдерин экижидериниң айтырыгларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шинтпирлээринге дугайында саналбаза киирткенин.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну кирген эдилгелери-биле кады бадылаарын хоойлужудулга саналдаар комиссиялар сүмелеп тур деп, оратор түүнелиңде чугаалаан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Барын оралакчызы, депутат **В. И. Воротников** саңал-онаалды ажыттыкан. Бистиң социалистиг ниити-улусчу күрүневистиң совет ниитилелдиң улам хөгжүүрүнге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиниң улуг ужур-дузазын ол онзалап демдеглээн.

Хоойлу төлевилели социал-экономиктиг эң чугула айтырыгларны шинтпирлээринге СЭКП-ниң удуртукчу ролюнга үндезилеттингенин оратор демдеглээн. Оон чайынналган бадыткалы партия Төп Комитединиң эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг чайынналган илеткел кылганы чоокта чаа эртикеп Пленуму болур.

Депутат Россия Федерациязының бүдүрүкчу күштерин хөгжүдеөнниң сорулгаларының дугайын чугаалаан. Ол РСФСР-ниң кара эвес хөрээнүг зоназын хөгжүдериниң талазы-биле үре-түңнелдиг ажылдын дугайын. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарыңга чоокта ышкаш черни болгаш ооң байлактарын, суг курлаярларын, дириг амыдыранны болгаш үнүштерни камгалаарының база эртемге үндезилеп, тадырычалыг ажылгаларының, агаарның болгаш сугнуң арыг чоруун камгалаарының, бойдус байлактарын камгалап, катап тургузарын болгаш киржин долгандыр турар бойдус чүүлдерин экижидериниң айтырыгларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели шинтпирлээринге дугайында саналбаза киирткенин.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну кирген эдилгелери-биле кады бадылаарын хоойлужудулга саналдаар комиссиялар сүмелеп тур деп, оратор түүнелиңде чугаалаан.

Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. П. Лящко:** соолгу чылдарда бистиң партияның үре-түңнелдиг теоретиктиг ажыл-чорудулгазының түңнелдерии, СЭКП-ниң XXIV болгаш XXV съездилериниң политиктиг айтыышкынныарын, «Совет ниитилелдиң, бистиң бүгүүлүсчү күрүневистиң политиктиг системазын сайзырапгайыдарының айтырыгларының талазы-биле эш Л. И. Брежневтиң сүмелерин болгаш айтыышкыларын ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелиңде айтыканын демдеглээн.

Хоойлуну чогаадып тургузарының талазы-биле улуг болгаш үре-түңнелдиг ажыл кылдынган. Төлевилелди эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери көрген болгаш боттарының ол талазы-биле санал-онаалдарын киирер арталыг болган. Бистиң чурттуң күүсекчи болгаш шинтпирлекчи дээди оргаиының ажыл-чорудулгазын тодаргай углап-башкарарыңга ол Хоойлу чугула дээрзин оратор онзалап демдеглээн.

СЭКП-ниң Приморье крайкомунуң бирги секретары, депутат **В. И. Ломакин** эш Л. И. Брежневтиң саналын ёзугаар. Ыраккы Чөөн чүк талазы-биле хүлээн алган ээлээ кап доктаалдар крайның ажылчы чоннарының партия организацияларының удуртулгазы-биле дыка бурүүгаарлаашкынны чедип алыр арганы бергенин чугаалаан. Соолгу 12 чылдарда крайга бойдус байлактарын комплекслиг ажыглаарының, экономиканы хөй адырлыг ажыл-агый болдурарының талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Ол-ла чылдарның дургузунда үлетпүр кылыглары, кедээ ажыл-агый продукциязын будүреви коскүзү-биле оскен, кол фондуларны ажыглалга киирери көвүдээн. Үлетпүре күш-ажылдың будүрүкчүлүү барык 70 хуу көвүдээн.

Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарыңга чораанының үезинде эш Л. И. Брежневтиң берген сүмелериниң болгаш айтыышкынарының онза чугулазын депутат демдеглээн.

Минскиниң трактор кылыр будүрүлге каттыжышкыныңның чиигине директору, депутат **П. И. Бойков** партияның салгазы экономиктиг сорулгаларын күүседириңе каттыжышкыныңның коллективиниң салыышкыныңның дугайын чугаалаан. Чижээ, ол Минскиниң трактор тудугжуларының кедээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын быжыглаарыңга салыышкыныңның демдеглээн. Ийй чартык чыл дургузунда каттыжышкыныңның коллективи планнаан ажыр хөй-хөй миллион рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрген. Күүдүг чаа трактторларны кыдың үндүрериниң ажыг катап көвүдээн. Каттыжышкыныңның бүгү продукциязының чартыындан хөй кезиин күрүнеиин Шынар демдээ-биле кыдың үндүрүп турар.

Минскиниң трактор тудугжулары план чурумун сагыырын онза чугула деп санап, боттарының хереглекчилериңе продукциязын графиктеп мурнап берип турар. Чугаалажып көрүп турар төлевилелди депутат күрүне салгыга-чурумун баңыглаарының чугулазы-биле холбаштырып чугаалаан.

Үзбек ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, депутат **Н. М. Матчанов** ССРЭ-ниң чаа Конституциязының күштүг боон эгелээнинин соонда дораан-на ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин бистиң чурттуң Дээди Совединиң чугаалажып көрүп турары ханы уткалыг дээрзин демдеглээн. Бо Хоойлунуң төлевилелин ажылдан кылганы Совет күрүнеиниң хөгжүдезиниң, социалистиг демократияның болгаш хоойлужудулганы сайзырапгайыдарының айтырыгларын чайгылыш чокка, дорт шинтпирлээринин хереченин боон турар. Хоойлу төлевилелин чугаалажып турган, бистер, ССРЭ-ниң чаага бодунга онаашкап сорулгаларны алдарыңы-биле күүседип, удуртулганың ленинчи стилиниң үлегер-чижээн көргүзүп турарыңга сеткиливис хөнүп, патриотчу ёзу-биле чоргаарлашып турар бис.

Бо чаа Хоойлунуң чүүлдери ССРЭ Конституциязынга бүрүңү-биле дүгжүп турар деп оратор медеглээн. Хоойлу төлевилелинде ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хой таладыг ажыл-чорудулгазының кол-кол угланыышкыннарын тодараткан, бистиң чурттуң чазаанның шыңгыы болгаш үре-түңнелдиг шинтпирлеп турар айтырыгларын шупту-зүн дыка тодаргай көргүзүп турар.

Депутат түңнелиңде онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир дээш республиканың ажылчы чоннарының социалистиг чарыжының капчаар чоруп турарының дугайын чугаалаан.

Партияның айтыышкынын ёзугаар улустуң соруктуг күш-ажылы-биле бистиң чурттаа кылдынып-ла турар чүүлдер ленинчи идеяларның хереп-биле чыыттыңган деп, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **Б. А. Ашимов** чугаалаан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу олум чок ленинчи салгалга бүрүңү-биле үндезилеттингеп. Ол Хоойлу төлевилелди сайзырапгай социализм үезинде бүгү-улусчу күрүнеиниң хүлээлгелерин боттандырып чорударыңга чазактың ролюн болгаш горулгаларын тодарадып турар.

Күштүг боон турар хоойлужудулганы сайзырапгайыдың, хөгжүдер талазы-биле чуртка сөөлгү чылдарда кылдынган үре-түңнелдиг ажылдың хереченин бистер шупту-вусе боон турар-дыр бис деп, оратор чугаалаан. Бо чаа Хоойлу бодунуң күжү-биле бистиң чуртка коммунистиг тургузуушкунуңуң улуг чаагай хереэнге идигин бээр деп ол чугаалаан.

Чурттуң улус ажыл-агыйының чаңгыс аай комплекизин тодаргай башкарарын хандырар талазы-биле партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чоруткан улуг ажылының дугайын чугаалаан. Грузин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **З. А. Патаридзе** Хоойлу төлевилелинде партияның болгаш улустуң мурнунга чазактың ролюнүң болгаш харыысалгазының бедээнин демдеглээн. ССР Эвилелиниң эрге-ажыктарын бүгү эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның эрге-ажыктары-биле дүүшкүрериң тодаратқан социалистиг федерализмниң принцивин Хоойлу төлевилелинде айыткынының ужур-дузазын оратор онзалап демдеглээн. Эвилелдешкен республикаларның чазактарының ажылының нормативтиг үндезинерин болгаш организастыг хевирлерин улам сайзырапгайыдарын республикаларның конституциязларын ёзугаар хүлээп алыр ужурлуг эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң дугайында Хоойлуларга көргүскен турар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязы июль 6-да ажылын үргүлүлээн.

Кежээки хуралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелин чугаалажып көөрүн уламчылаан. Хоойлу төлевилелиниң совет демократиязы улам ыңай хөгжүдериңе» угланган ниити-күрүне социал-политиктиг улуг ужур-дузазын Туркменистанның КП ТК-ның бирги секретары, депутат **М. Г. Гапуров** демдеглээн. Ында бистиң ниитилелливистиң амыдыралының янзы-бүрү талаларына болгаш делегей халыызаадарына Министрлер Чөвүлелиниң эргелерин тодаргайлаан, күрүнеи эргелеп-башкарарының айтырыгларын төпүдүн шинтпирлээрин республикаларның болгаш черчер-органнарының инициативазын хөгжүдер-биле холбаштыртан.

Совет улустарның акы-дуңмалышкы ог-бүдениге Туркменияның экономиказының чедиишкиниг, хөгжүдезиниң чижектерии оратор чугаалаан. Чижээлээрге, 1975 чылга деңээрге, республиканың кол фондуларының үнези бо чылдың төнчүзүнге чедир 20,3 хуу өзер.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлунуң төлевилели болза сайзырапгай социализмниң үезинде күрүне тургузуушкунуңуң теориязынга болгаш практиказынга чаа чугула салыышкын болур деп, Литва ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **И. А. Манюшис** чугаалаан. Чугаалажып турар документ коммунистиг тургузуушкунуңуң практиказын барымдаалаан деп ол демдеглээн. Социализмниң артык күштүүн ажыглавышаан, Совет чазак иштики болгаш даштыкы политиканың кол-кол айтырыгларын шинтпирлээр талазы-биле дээштиг болгаш үре-түңнелдиг ажылды чорудун турар. Оон-биле кады ниити ССРЭ-ниң-даа, эвилелдешкен республикалар бүрүзүнүн-даа эрге-ажыктарын сыгый хозбан турар.

Литва ССР-ниң амыдыралының чижектери-биле ол чүүлдү депутат бүзүредиг-биле садыткаан. Оон экономиктиг болгаш социал-культура хөгжүдезиң бедик темпилер-биле боттандырып чоруткан. Бүдүүлгенни ооруделиниң чугула курлаярларын ажыглачы чоннар дилеп тып, ажыглап турар. Улустуң амыдырал деңнели, оон культуразы деп-дээн. Ол болза улус эрге-чагыргазының, социалистиг демократияның тиилелгезиниң хереченин болур.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ролю болгаш харыысалгазы дожтаамал. өзер деп. Эстон ССР-ниң Выру районунуң «Кудре» колхозтуң селекционер-зоотехниги, депутат **Т. Х. Каява** демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлу төлевилелинде көрдүнген ССРЭ-ниң Дээди Совединиң мурнунга докгаамад отчёттуг чоруу чазактың чүрттүн эрге-чагыргазының дээди органынга харыысалгалыының болгаш отчёттуг болурунуң дугайында Конституциянын принцивиниге дүүшкек.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелинде совет органнарны организастарының болгаш олардың ажыл-чорудулгазының демократтыг принциптерии улам ыңай хөгжүдериңе, күш-ажылчы коллективтерии, хой-ниити организациялардың сайзырапгай социализмниң политиктиг системазының, ниитилелдиг болгаш күрүнеиниң херектерии эргелеп-башкарарынга ролюн бедидериңе уланган Коммунистиг партияның угланышкынын чайынналган-биле илереттингеп деп, Азербайджанның КП-ниң Баку хооркомунуң бирги секретары, депутат **А. Г. Керимов** онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында чаа Хоойлуну хүлээп алыры ооң хой талалыг ажыл-чорудулгазының удам ыңай сайзырапгайыдарынга. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң политиказын, бистиң чурттувуска коммунизим тургузуушкунуңуң улуг планнарын амыдырапга чедиишкинниг боттандырып чорударынга арганы бээр дээрзинге бүзүредиг депутат илереткен.

(Төнчүзү 2-ги арында).

КОСМОНАВТЫЛАР КЛИМУК БИЛЕ ГЕРМАШЕВСКИЙ ЧЕРДЕ ЭЭП КЕЛГЕН

СЭТА-ның дыңнадыы

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Петр Ильяч Климук болгаш космонавт-шинчилекчи, Польша Улус Республиканың хамаатызы Мирослав Гермашевский составтыг каттышкан экипаж орбитаның «Салют-6» — «Союз-29»—«Союз-30» эртем-шинчилел комплекизинге планнаттынган шинчилелдерии база шенелделерии чедиишкиниг күүсеткенинин соонда 1978 чылдың июль 5-те Черде ээп келген. «Салют-6» орбита станциязында ажылдарны космонавтылар В. В. Коваленок биле А. С. Иванченков олар уламчылап чоруур.

«Союз-30» корабльдиң Черге хонар аппарады Совет Эвилелиниң девискээринде саңап каан районунга—Целиноград хоорайдан барыын талада 300 километр ырак черге чымчак хонуушкунну боттандырган. Черге хонупкан соонда космонавтылар Климук биле Гермашевскийниң кадыының байдалы эки.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Союз-30» комплекизинин бортунга планнаан ажылдарның программазын долузубиле күүсеткеш, космонавтылар «Союз-30» корабльди Черже ээп хонарынга белеткээн. Черге хонар аппаратче эртем шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң түңнелдериниң материаддарын шилчидип киирген.

Москванын-бээле 13 шак 15 минутада корабль биле станция ацгыланышкан, ооң соонда корабльдиң тормозтаар шимчедикчи тургузуун ажылдаткан. Шимчедикчиниң ажылдаары доозулганда, «Союз-30» космос кораблиниң ороолдери ацгызанган болгаш Черге хонар аппарат хонуп бадарының траекториязынче шилчээн.

Саңап каан бедикке парашют системазы хевирлидир чазылган. Черге хонарының мурнунда чымчак хондуруушкунуңуң шимчедикчилерии ажылдадыпкан, ооң ачызында аппарат чымчак хонупкан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Союз-30» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудушкунун чедиишкиниг боттандырганы база ол үеде коргускен эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Петр Ильич Климукту Ленин орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июль 5.

Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш П. И. Климукту Ленин орден-биле шаңнаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудушкунун чедиишкиниг боттандырганы база ол үеде коргускен эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы эш Петр Ильич **Климукту Ленин** орден-биле шаңнаар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июль 5.

ПУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Мирослав Гермашевскийге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тыпсыр дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге космос ужудушкунун чедиишкиниг боттандырганы база ол үеде коргускен эрес-дидим, маадырлыг чоруу дээш ПУР-нуң хамаатызы космонавт-шинчилекчи Мирослав **Гермашевскийни Ленин** орден болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнавышаан, аңаа **Совет Эвилелиниң Маадыры** атты тыпсыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июль 5.

Космонавтыларга ПУР-нуң Күрүне шаңналдары

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге баштайгы польша-совет космос ужудушкунунуң үезинде шылгарагай ачы-хавыяазы, эрес-дидим, маадырлыг чоруу база даалганы үлегерлиг күүсеткени дээш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры полковник Петр Климукту Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели «Грюнвальд крестизи» орденинин бирги чергези-биле шаңнаан.

Орбитаның «Салют-6»—«Союз» эртем-шинчилел комплекизинге баштайгы польша-совет космос ужудушкунунуң үезинде көргүскен шылгарагай ачы-хавыяазы, эрес-дидим, маадырлыг чоруу база даалганы үлегерлиг күүсеткени дээш космонавт-шинчилекчи майор Мирослав Гермашевскийни Польша Улус Республиканың Күрүне Чөвүлели «Грюнвальд крестизи» орденинин бирги чергези-биле шаңнаан.

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ШАҢНАЛДАРЫН ТЫВЫСКАН

Июль 5-те Москвага Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязынга Эвилел Совединиң болгаш Националдар Совединиң баштайгы каттышкан хуралы ажыттынган.

ЧУРУКТА: хурал президиумунда.

(СЭТА. Чурукту фототелеграф-биле хүлээп алган).

Июль 6-да СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Төрээн чурттуң шаңналдарын СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкийге болгаш ССРЭ-ниң кадык камгалал министриниң оралакчызы, академик, профессор Евгений Иванович Чазовка тыпсыр өөрүнчүг хүлээлгени күүседир ужурлуг-дур мен.

Эргим Владимир Васильевич, бистиң ленинчи партиявыстың болгаш совет улустуң чаагай чоруунга улуг база чедиишкиниг күш-ажылынар дээш Төрээн чурт Силерге бедик шаңналды тывыскан. Силерниң 60 харлаанынар-биле холбаштыр база партияның болгаш күрүнеиниң мурнунга улуг ачы-хавыяңар дээш тыпсыл турар шаннал Улуг Октябрьның алдарлыг адын эдилээн. Силерге ону тыпсып тура, чүректиң ханызындан байыр чедирип, коммунизм тургузуушкунунуң бистиң улуг херээвиске чаа алдарлыг тиилелгелерни күзедим.

Совет кадык камгалалының эң көскү ажылдакчыларының бирээзи, бистиң эргим сиңүүвүс Евгений Иванович Чазовка Төрээн чурттуң тыпсыл турар бедик шаңналынга хамаарыштыр чүл дээрге, ол болза кижиниң ажыл-чорудулгазының эң не өндүр чаагай талазынга — улустуң кадыкшылын камгалаарынга ооң маргыш чок улуг ачы-хавыяларын, медицинаның теоретигиниң болгаш эмнеп турар специалистиң, бистиң кадык камгалалывыстың талазы-биле улуг организакчының ачы-хавыяазын хүлээп көргени болур. Хүндүлуг Евгений Иванович, мээң байыр чедириишкинимни болгаш чаа улуг чедиишкиннериңе чүректиң ханызындан күзээнимни хүлээп ап көрүңер.

Оларның күш-ажылын бедии-биле үнелээни дээш Коммунистиг партияга, ооң ленинчи Төп Комитединге, Совет күрүнеге, Леонид Ильич Брежневтиң бодунга чүректиң ханызындан өөрүп четпиишкинин чүве чугаалаш, эш В. В. Щербицкий болгаш эш Е. И. Чазов илереткеннер. Коммунистиг партияның, совет улустуң хөрээнге бараан болурунга, бистиң чурттувуска коммунистиг ниитилелди тургузарынга боттарының бүгү күштерии болгаш билиглерин бээрин олар бүзүреткеннер.

Шаңнал тыпсып турда олурушкан партия болгаш күрүне ажылдакчылары шаңнаткаңнарга чүректиң ханызындан байыр чедирген болгаш социалистиг Төрээн чурттуң чаагай чоруунга оларга улам ыңай чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

(Эгези 1-ги арында).

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүенең-ле дениичи политиказын амыдыралга чайгылыш чокка боттандырып чорудуп тура. Совет чазак ажылчы чоннарының кол эрге-ажыктарынга доктаамал баран боот, совет улустуң тура-соруун илередип келген деп, Армян ССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы, депутат Б. Е. Саркисов демделээн. Чугаалажып турар төлевилелдиң онзагай чугула чүүл болза, оон эрге-ле деп башкарылга органнарын организастаарының леницчи идеяларынга болгаш принципте-ринге долузу-биле үдезилеттингени, күрүне эрге-чагыргазының дээди күүсекчи болгаш шинтпирлекчи органы болур чазактың ССРЭ Конституциязында тодаруттынган сорулгаларын илереткени болур деп, оратор онзалап демделээн.

Депутаттарга чугаалажып кооруг-биле киирген Хоойлуның төлевилелин чүүлдүг деп кооруг саналдавышаан, Молдав ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат С. К. Гроссу республиканың ажылчы чоннарының, чүүгүдээ мурнунда кедээ ажылагый бүдүрүлгезин специализастаар болгаш конпентрастаар талазы-биле, ону удеттүр үдезининге хогжүдер талазы-биле шинтпирлеп турар сорулгаларынга делгерецгей-биле доктаамал, СЭКП ТК-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шинтпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткели партияның аграр политиказын амыдыралга улам ынай боттандырып чорударынга улуг мобилизакчы салдарны чедирер деп, ол демделээн.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуның төлевилелиниң дугаайында чүүлдүг деп кооруг ооң-биле доозулган.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, депутат **А. Н. Косыгин** түңнел сөс чугаалаан.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуның төлевилелиниң кооруң Дээди Совет дооскан деп, ол чугаалаан. Санал берген бүгү депутаттар Хоойлуның төлевилелиниң бир үн-биле деткээн болгаш ону бадылаар деп саналдааннар.

Хоойлуның төлевилелиге Айыттынган Хоойлу төлевилели — чаа Конституциявыс күштүг болуп киргени-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарывың калбак программазын практика кырынга боттандырганының түңнелдериниг биргозын-дыр.

Бистиң социалистиг инитилевистиң эрге-хоойлу үдезиин хүнее кавчаар сайзырангайжын, совет кижилериниң эргелерин болгаш хосталаларын хоойлу кавчаар ынаныштыр хандырып турарын бис шуптувус көрүп турар бис. Ол дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хажык чок угланышкыны-дыр. Ол угланышкын чурттуң иштинде бүгүн үүлдүзүүшкүнүң болгаш деткимчени ап, даштыкыда ооң миллион-миллион өөнүктериниң оргузугга чогумчалыг улуг үнелээшкинии болдуруп турар.

Саналдап турар Хоойлу төлевилели Совет күрүенең даштыкы политиктиг ажылчорудулгазында харылсалгадыг участокту тодаргайлап турар. Делегей керээлерин күштүг болдуруп, бадылаарының болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында 1938 чылдың Хоойлузун хүлээп алган үеден бээр дөртен чыл эрткенинден чаа Хоойлуну хүлээп алырының аргежок чугулазы тодаргай көстүп турар-дыр. Оң үениг дургузунда канчаар-даа ажаок улуг оскерилелер бо онзагай ажылга база болганы билдингир.

Амгы үеде ССРЭ болза күштүг болуп турар барык-ла он муң делегей керээлериниң болгаш дугуржулгаларының киржикчизи болуп турар.

Бистиң чуртувус керээлерин чарбышаан азы оларга катышпышаан, социалистиг күрүне болур бодунуң политиктиг, экономиктиг болгаш оскеда эрге-ажыктарын хаегдырының эргежок чугулазын барымдаалап, инитизи-биле социализмниң эрге-ажыктарын удуртулга болдуруп турар. Чогум-на ону чаа Хоойлу төлевилелиниң үдезинии кылдыр алган. Делегей керээлери тайбыңның политиказының, улустарның айыыл чок чоруунуң, күрүнелериниң дең эргелиг болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгазының чеңсөө болур үжүрлүг дээрзин база-ла кезээде барымдаалап турар бис. Делегей харылсаалдарынга эрге болгаш чөптүг чорук күүдээшкинии, агрессияны, империалистиг өзүүбиле үжүр-дүржок ажылаар чорукту бүрүнү-биле үндүр кыскан туразун дээш бистер дең-нээжин келген болгаш делегей керээлериниң ажыл-чорудулгазын удам ынай сайзырангайжыдарының айтырыгларын депутаттар боттарының саналдарынга чугаалаан. Эрге-чагырганың төп болгаш чер-чер органнарының аразында харылсаалдарыны удам ынай быжыглаарының, адыр база девискэр талазы-биле планизашкынны улам-на чогумчалыг дүүштүрерин хандырарының, ажыл-агыйжы айтырыгларны шинтпирлээринге комплекстиг чорукту күштелдиреринең, күрүне чурумун бедидеринің болгаш контрольду экижидеринің эргежок чугулазын айытkан. Бо бүгү санаддар алыс утказы-биле алырга чаа Хоойлу төлевилелиниң чогуур чүүлдериниң улуг үжүр-дүзалының онзалап демделээн болгаш улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарын болгаш планнаашкынын сайзырангайжыдар талазы-биле чазактың практиктиг ажыл-чорудулгазынга өөренип көрдүвер.

Депутаттарның санаддаан чамдык бодалдары эвилелдешкен республикаларның болгаш чуртту чамдык районнарының экономиказың көгжүдериниң чамдык айтырыгларын шинтпирлээрп-биле холбашкан. Ол бодалдарны Министрлер Чөвүлели база өскеда чогуур органнар чугаалажып көөр болгаш оларны амгы үеде ажылдан кылдынып турар, 1979 чылда чуртту экономиктиг болгаш социал хогжүдезиниң Күрүне планының төлевилелинге, а ол мшкаш дараазында чылдарда Күрүне планнарынга болдунар аргаларын ёзугаар оске күрүнелерниң кирежилгелиниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун бир үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда депутаттар «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдурун киирериниң чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң докладчын кады бадылаашкын-биле хүлээп алганнар.

Июль 6-да ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сессиязы ажылын уламчылаан.

* * *

Совет улустуң тайбыңче болгаш тургузукчу ажылче чүткүлү социалистиг демократияның тиилелгезин чаа күш-биле көргүскен ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң тоску чыыжының тоску сессиязының ажылында чайынналчаа-биле илереттингеп. ССРЭ-ниң Конституциязы-биле, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ниң ооң соонда болган Пленумнарының шинтпирлери-биле дүүштүр ажылдап ылган ССРЭ Хоойлузатының төлевилелдерин депутаттар соңүүргалдыы-биле, ажыл-ишчи бүлүү-биле бүгү талалыг чугаалажып турар. Совет Хоойлужудулганың сайзырангайжааның депутаттар бистиң инитилевистиң болгаш ооң экономиказының хогжүдезиниң өзе берген дениели-биле, Совет Эвилелиниң делегейде эт-алдарының быжыкканы-биле, ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының делегей харылсаалары хогжүдерииге салдарының күштелгени-биле холбаш турарлар.

СЭКП ТК-ниң чоокта чаа болуп эрткен Пленумунуң шинтпирлерин, Пленумга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ынай хогжүдериниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткели бүгү чурт ханы сеткил ханыышкынын-биле утказан. Кол чугула адырны хогжүдериниң дугайында, улустуң чаагай чоруунуң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чаа илерээшкинииге совет кижилер бодунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруун бедидерп-биле харылаан турар.

Ооң соонда депутаттар «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдуруп киирериниң чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң докладчын кады бадылаашкын-биле хүлээп алганнар.

Эргедеп башкарылганы сайзырангайжыдып тура, эргелеп башкарылгага централизмни хогжүдүп тура, ооң-биле кады ооң демократтыг эгезин күштелдирери, инициативаны доктаамал бедидери, хүлээп алдынган шинтпирлериниң чогуур үелиг болгаш чогумчалыг болдуруп чедип алыры эргежок чугула. Бо бүгүге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында Хоойлуну хүлээп алыры идигни бээр деп, түңнелинде А. Н. Косыгин чугаалаан.

Палаталар аайы-биле бадылаашкыы-биле депутаттар ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун бир үн-биле хүлээп алган.

Июль 6-да эртенгиниң 10 шакта Кремльдиң Улуг ордузунга ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Эвилел Соведининиң болгаш Национаадар Соведининиң каттышкан хуралы эгелээл.

Эштер Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, Д. А. Кунаев, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, Н. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков оларны депутаттар болгаш аалчылар диниттинг, үргүлчүледдиг адыш часкаашкынары-биле тура уткааннар.

Палаталарның каттышкан хуралын Эвилел Соведининиң Даргазы, депутат **А. П. Шитиков** ажыктаан.

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Хоойлуның төлевилелиниң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат А. А. Громыко ылган.

(СЭТА).

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ Хоойлузунуң төлевилелиниң дугайында

ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат А. А. ГРОМЫКОНУҢ илеткели

ССРЭ-ниң делегей керээлерин чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Эвилел Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажып көөрүбиле силерге киирип турар деп, А. А. Громыко чугаалаан. Ооң алыс утказы чүл дээрге, Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының эчис сорулгаларын болгаш принциптерин ССРЭ Конституциязында чарлаанын база быжыглаанын ёзугаар, оларны амыдыралга боттандырарынга эң-не улуг чергеви-биле идиг бээр кылдыр, делегей керээлерин чарарының болгаш күүседириниң ынак чүүлүнүң доктаадын тургузары болур, а ындыг керээлер эң-не янзы-бүрү хевирлиг болгаш аттарлыг, ооң иштинде дугуржулга, конвенция, пакт, декларация, протокол болгаш өскелер-даа бээр.

Айыттынган Хоойлу төлевилели — чаа Конституциявыс күштүг болуп киргени-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарывыңның калбак программазын практика кырынга боттандырганының түңнелдериниң биргозын-дыр.

Бистиң социалистиг инитилевистиң эрге-хоойлу үдезиин хүнее кавчаар сайзырангайжын, совет кижилериниң эргелерин болгаш хосталаларын хоойлу кавчаар ынаныштыр хандырып турарын бис шуптувус көрүп турар бис. Ол дээрге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хажык чок угланышкыны-дыр. Ол угланышкын чурттуң иштинде бүгүн үүлдүзүүшкүнүң болгаш детки-мчени ап, даштыкыда ооң миллион-миллион өөнүктериниң оргузугга чогумчалыг улуг үнелээшкинии болдуруп турар.

Саналдап турар Хоойлу төлевилели Совет күрүенең даштыкы политиктиг ажылчорудулгазында харылсалгадыг участокту тодаргайлап турар. Делегей керээлерин күштүг болдуруп, бадылаарының болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында 1938 чылдың Хоойлузун хүлээп алган үеден бээр дөртен чыл эрткенинден чаа Хоойлуну хүлээп алырының аргежок чугулазы тодаргай көстүп турар-дыр. Оң үениг дургузунда канчаар-даа ажаок улуг оскерилелер бо онзагай ажылга база болганы билдингир.

Амгы үеде ССРЭ болза күштүг болуп турар барык-ла он муң делегей керээлериниң болгаш дугуржулгаларының киржикчизи болуп турар.

Бистиң чуртувус керээлерин чарбышаан азы оларга катышпышаан, социалистиг күрүне болур бодунуң политиктиг, экономиктиг болгаш оскеда эрге-ажыктарын хаегдырының эргежок чугулазын барымдаалап, инитизи-биле социализмниң эрге-ажыктарын удуртулга болдуруп турар. Чогум-на ону чаа Хоойлу төлевилелиниң үдезинии кылдыр алган. Делегей керээлери тайбыңның политиказының, улустарның айыыл чок чоруунуң, күрүнелериниң дең эргелиг болгаш бот-бодунга ажыктыг кады ажылдажылгазының чеңсөө болур үжүрлүг дээрзин база-ла кезээде барымдаалап турар бис. Делегей харылсаалдарынга эрге болгаш чөптүг чорук күүдээшкинии, агрессияны, империалистиг өзүүбиле үжүр-дүржок ажылаар чорукту бүрүнү-биле үндүр кыскан туразун дээш бистер дең-нээжин келген болгаш делегей керээлериниң ажыл-чорудулгазын удам ынай сайзырангайжыдарының айтырыгларын депутаттар боттарының саналдарынга чугаалаан. Эрге-чагырганың төп болгаш чер-чер органнарының аразында харылсаалдарыны удам ынай быжыглаарының, адыр база девискэр планизашкынны улам-на чогумчалыг дүүштүрерин хандырарының, ажыл-агыйжы айтырыгларны шинтпирлээринге комплекстиг чорукту күштелдиреринең, күрүне чурумун бедидеринің болгаш контрольду экижидеринің эргежок чугулазын айытkан. Бо бүгү санаддар алыс утказы-биле алырга чаа Хоойлу төлевилелиниң чогуур чүүлдериниң улуг үжүр-дүзалының онзалап демделээн болгаш улус ажыл-агыйын эргелеп-башкарарын болгаш планнаашкынын сайзырангайжыдар талазы-биле чазактың практиктиг ажыл-чорудулгазынга өөренип көрдүвер.

Депутаттарның санаддаан чамдык бодалдары эвилелдешкен республикаларның болгаш чуртту чамдык районнарының экономиказың көгжүдериниң чамдык айтырыгларын шинтпирлээрп-биле холбашкан. Ол бодалдарны Министрлер Чөвүлели база өскеда чогуур органнар чугаалажып көөр болгаш оларны амгы үеде ажылдан кылдынып турар, 1979 чылда чуртту экономиктиг болгаш социал хогжүдезиниң Күрүне планының төлевилелинге, а ол мшкаш дараазында чылдарда Күрүне планнарынга болдунар аргаларын ёзугаар оске күрүнелерниң кирежилгелиниң дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун бир үн-биле хүлээп алган.

Ооң соонда депутаттар «ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузун күштүг болдуруп киирериниң чурумунуң дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң докладчын кады бадылаашкын-биле хүлээп алганнар.

Июль 6-да ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң сессиязы ажылын уламчылаан.

* * *

Совет улустуң тайбыңче болгаш тургузукчу ажылче чүткүлү социалистиг демократияның тиилелгезин чаа күш-биле көргүскен ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң тоску чыыжының тоску сессиязының ажылында чайынналчаа-биле илереттингеп. ССРЭ-ниң Конституциязы-биле, партияның XXIV болгаш XXV съездилериниң болгаш СЭКП ТК-ниң ооң соонда болган Пленумнарының шинтпирлери-биле дүүштүр ажылдап ылган ССРЭ Хоойлузатының төлевилелдерин депутаттар соңүүргалдыы-биле, ажыл-ишчи бүлүү-биле бүгү талалыг чугаалажып турар. Совет Хоойлужудулганың сайзырангайжааның депутаттар бистиң инитилевистиң болгаш ооң экономиказының хогжүдезиниң өзе берген дениели-биле, Совет Эвилелиниң делегейде эт-алдарының быжыкканы-биле, ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг политиказының делегей харылсаалары хогжүдерииге салдарының күштелгени-биле холбаш турарлар.

СЭКП ТК-ниң чоокта чаа болуп эрткен Пленумунуң шинтпирлерин, Пленумга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ынай хогжүдериниң дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткели бүгү чурт ханы сеткил ханыышкынын-биле утказан. Кол чугула адырны хогжүдериниң дугайында, улустуң чаагай чоруунуң дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынының чаа илерээшкинииге совет кижилер бодунуң политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейлиг чоруун бедидерп-биле харылаан турар

Рейд

Шынар дээш демиселди күштелдирер

Хой кыргылдазын чогуур үезинде организастыг чорудары-биле кады, дүктү чидириг чокка, арыг-евлиг кыргып, класс аайы-биле шын ылган, савалаары чугула айтырыг.

«Шын», «Ленинчи орук» солуннарның болгаш районнуң улусчу контроль комитединиң каттышкан рейд бригадазы Чоон-Хемчиктиң чамдык ажыл-агыйларынга барып, кыргылда пунктуларында ажылдың байдалын хынап көрген.

«Чыраа-Бажы» совхоз турум болгаш кожүп чоруур үш пунктуглуг. Ол ажыл-агый 19.460 ажыг хой кыргыыр. Ооң 56 хуузу кыргыттынган. Кыргылдага кирген 11 муң хойнуң бир балынга онаштыр 1,4 кг дүк алган. Дагыр-Шемя аксында пунктунуң ажыллы багай эвес. Кыргыкчыларның күш-ажылын организастааны эки. Кыргылданы электриглиг болгаш хол хачылары-биле чорудуп турар. Чарыштың түнелин үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап турар. М. Кыстаам, О. Епий-оол, М. Алдын-Хавак олар хүнде 39—40 кг дүк кыргыыр нормазын 115—120 хуу күүседип турар.

Хоюнуң 33,6 хуузун кыргыдып, бир башка онаштыр 2,2 кг дүк алган «Искра» совхозтуң Бажың-Алаакта, Аныяк-Хөндергейниң Чайлаг-Хемде кыргылда пунктуларынга бардывыс. Кыргылданың түнелин совхозта ажылчын комитеди үндүрүп, мурнакчы кыргыкчыларның дуржулгазын агитхуудуска чырыдып, четпестерин илередип, ону чайладырының хемчегларын ап турар.

«Октябрь 30 чылы» совхозта чаа төлевилел-биле туткан пунктуну бо чылын ажыглалда киирген. Ында кыргыкчыларның ажылы шалыпкын.

— Бисте ажыл чай-чапсар чок чоруп турар. Электриглиг—24, холдуң—20 хачызы ажылдап турар. Кыргылданың баштайгы түнелин үндүргенивис бо — дээш, үчётчик Александра Куулар «Кыргыкчы» деп хана солунчо айытты.

Кыргылданың түнелин ында чырыткан болду. Ооң чанында «Эң эки кыргыкчы» деп вымпелди аскан. Кыргыкчыларның чарыжынга тергиндээн Чечек Ховадыг, Наталья Ооржак, Чургаа Ооржак, Сергей Монгуш оларга тураскаадып, Күш-ажылчы алдар тугун көдүрген. Малчыннар кыргылдага киирер коданнарын график ёзугаар эккеп турар. Төрүүр 100 хойга онаштыр 131 хураган алган Аяк-Хээ, Хеймерек Овдарларның коданы кыргыттынган. Олар хүлээлгезинге бир хойдан-на 2,3 кг дүк алыр дээн, а херек кырында көргүзүү 2,6 кг четкен. Олар ышкаш, дүк талазы-биле эки көргүзүглүг малчыннар совхозта хой.

Шээр малдың кыргылдазында, дүктүң шынары дээш демиселде четпестер хойүг-биле илерээн. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг, Чыргакы салбырларында кыргылданың темпизи оожум. Кыргылданы дүргедетпес, бар четпестерни чайлатпас болза, кыргылда узамдыгын, дүктүң чидириинге чедирер чадавас. Хураганнарны санаваска безин, анаа 8500 хире хойну кыргыыр үжурлуг. Хорумнуг-Кежигде электриглиг 9 хачының чүгле пийзи ажылдап турар. Артканнары үрелген.

Шээр мал коданнары тайгалаан. Ынчангаш кыргылданы чайлагларга чорудар көжүп чоруур пунктуларны автомашиналарда деризежок, олар будүрүкчүлүг ажылдавайн турар. Хорум-Даг салбырга хамаажыр көжер пункт июнь 25-ке чедир ажылдаваан. Көжер пунктуларга ажылдаар кыргыкчыларны шилип бызыглаваан, оларның ажылдаарынга болгаш чүрттаарынга таарымчалыг байдалды тургускаан. Ооң хараазы-биле кыргылдага ажылдаар кижилер тывылбас. Тайгада коданнарның турлаг-хонаштарында дус чедиртинмээн. Улуг-Чыргакыда мал чуур оңгачаның кажаазы мынчага чедир кылдынмаан.

Кард Маркс аттыг совхоз 8580 ажыг хоюнуң 60 хуузун кыргаан. Ында дүктүң шынары дээш демиселди багай организастап турар. Совхоз чангыс-ла пунктулуг. Электриглиг хачылар четче ажылдавас. Хой кыргыырының дештилгелиг аргазын калбаа-биле ажыглаарын организаставаан. Хол хачызы-биле кыргыыр чорук дүктүң шынарын баксырадып турар

Дүк шынарын баксырадып, электриглиг-даа, хол-даа хачылары-биле ону хээвидектей кезер чоруктар ажыл-агыйларның пунктуларында бар. Иймэ пунктузуида хойларны хирлиг-боктуг столдарда болгаш одек-довуракты черде салып алган кыргыр, дүктү хирлендирип, ооң шынарын баксырадып турар.

Кыргылда пунктуларында тоглаан дүктү чыырын организаставайн турар. Дүктү ылган сорттаарында болгаш тырын пресстээринде четпестер база бар. Ооң хараазы-биле складтарда дүк ак, кара, сарыг чүзүннери-биле холушкаш, онаалаары берген чыдар. Ону сайгарып ылгаарының, класстаарының, пресстээриниң темпизи куду.

«Искраның» Бажың-Алаак пунктузунда электриглиг хачылар база-ла четче ажылдавас. Хойжулар коданнарын график барымдаалавайн эккеп турар. Хойну хол хачызы-биле колдады кыргып турар. Нарын дүктүг коданнарны июль 10-дан соңгаар кыргылдага киирер турбуже, оларның чамдыктарын эрте кыргыдып, дүктүң шынарын баксыраткан. Совхозтуң кыргылда эрткен 5200 баш хою чуулдага киргээн. Пункт чанында мал чуур чер ам-даа белен эвес. Ооң хараазы-биле хойну чугбайн, чайлагладып үндүрүп турар.

Ажыл-агыйларның удуртукчуларының, специалистериниң талазындан хой кыргылдазының темпизин дүргедедир, дүктүң шынарын экижидер дээш шиитпирлиг хемчегларын алыры негеттинип турар. Күрүнеге дүк садар чыл планын долдур болгаш ажыр күүседирин чедип алыр сорулга-биле организастыг ажылды күштелдирери чугула.

Каттышкан рейд бригадазы:
С. ОНДАР,
районнуң улусчу контроль комитединиң лаңгазы.
Д. МОҢГУШ,
«Искра» совхозта улусчу контролёр.
Д. ХЕРТЕК,
«Ленинчи орук» солуннуң корр.
М. СЕБЕН,
«Шынның» корр.

БИР АЙ БУРУНГААР

«Кызыл тудуг» эргелелиниң коллективи эске-даа тудуг-монтаж организацияларыбиле кады бо чылын 110 аал ишти чурттаар он дугаар бажыңны, 129 аал ишти чурттаар чеди дугаар бажыңны, универсамны болгаш эске-даа тудугларны ажыглалга киирген. Ол ышкаш ол-ла районда 129 аал ишти чурттаар дөрт дугаар бажыңны удаваа ажыглалга киирер чыгай берген.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң онгу беш чылдың үшкү чылында чедиишкинниг ажылдап турарының чылдагааны—тудугжу бригадаларның аразында социалистиг чарышты дээштиг, тодаргай организастаанында боол турар. Анатолий Дмитриевич Воронинниң, Семен Баянович Санданның болгаш эскелерниң-даа удуртнан бригадалары тудуг эргелелинде болгаш «Тыва тудуг» тресте социалистиг чарыштың мурнуку олуруунда чоруп турар. Бо болгаш эске-даа мурнакчы бригадаларда күш-ажылдың бүдүрүнчүлүү эртикен чылдыындан дыка улуг боол турар. Ниити тудуг эргелелинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 1978 чылдың биеги чартыынга 104 хуу күүсеттингени ооң херечизи боол турар. Ооң түңнелинде ажыл төлевириндеп беш муң рубль камнап алдынган. «Кызыл тудуг» эргелели кол керээлиг тудуг ажылларының чартык чыл планын 102 хуу күүсетикен.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң А. Д. Воронин удурткан комплекстиг бригадазы бо чылдың баштайгы чартыынның планын хуусаазан бир ай бурунгаар күүседипкеш, бо хүннерде августың айның үлүүнде ажылдап турар. Бо бригада онгу беш чылдың эгезинден бээр эргелелде тудугжу коллективтерниң аразында социалистиг чарыштың бирги черин кымга-даа бербээнин демдеглээр херек. Бо коллектив чыл планын декабрь 25-те дөөзар хүлээлгени алгаш, эртикен алды айлар дургузунда 199 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен. Ол дээрге, планда көрдүнгенинден 25 хуу ажыг-дыр. Ниитизи-биле бригада 320 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг. Бригада күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиерининң планын база чедиишкинниг күүседип турар. Бо талазы-биле бригаданың көргүзүү база эки: ону коллектив 35 хуу ажыр күүсеткен.

А. Воронинниң удурткаңы мурнакчы бригада бо хүннерде 90 аал ишти чурттаар 13 дугаар бажыңның тудуун кидин-түлүк кылып турар. Бригаданың кежигүннери чаңгыс коллективже үр чылда ажылдап, «шуптузу чаңгызы дээш, чаңгызы шуптузу дээш» деп, принципти барымдаалап, тудугнуң недилиг, шынарлыг болуусу дээш демиселди күштелдирип турарлар. Ол бригадада хоочуннар боттарының дуржулгазын, мергежилин эш-өөрүнге күзелдии-биле дамчыдып, ниити чедиишкин дээш кызымаанай чоруун көргүзүп турарлар. Кижи бүрүзү эң бедик разрядты чедип алган.

Бригаданың чедиишкинниг ажылының түңнелинде ооң кежигүннери Төрээн чурттуң бедик хавыяаларынга четкен. Чижээ, Каанай-оол Кызыл-оолга эрткен чылын Күш-ажылдың Кызыл Тук орденни тывыскан. Ол —Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп хүндүлүг атты. Ол ышкаш Тэрааччы Саян-оолга база-ла чазактың бедик шаңналын тывыскан. Бригадада шаңналманталдыг кижилер-ле хөй. Оларга Анатолий Игошин, Надежда Моисеева, Виктор Томилин болгаш өскелер-даа хамаажыр.

С. КРАСНОПЕРОВ.

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

«Хемчик» совхозтуң суггатчылары тараанның баштайгы суггадын организастыг эрттирген. № 1, 2 бригадалар төптеринде суггатчыларга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан. Ында оруннар белен, аъш-чем-биле хандырылга эки. Чунар-бажың база бар.

Хоочун суггатчы коммунист Хомушку Седип-оолдуң 5 кижи составтыг звенозу 129 га черниң ийиги суггарылгазын дооскан. Ол звенонуң кежигүннери Д. Доржу, Х. Кавай-оол, Б. Ооржак олар эки ажылдап, хүн нормазын 100—120 хуу күүсеткен. Ам үшкү суггарылгага белеткенип турар. Сиген шөлүн арыгдап, суггарып, арык-сумун упундан 50 тонна сигенниң белеткен алырын звенонуң кежигүннери хүлээнген. Суггатчылар Тыва АССР-ниң Конституциязын болгаш Л. И. Брежневтиң «Катап тургузуушкун» деп чогаалын таныжып, өөренип турар.

К. Калдар-оолдуң звенозу 110 га хой чылдыг сиген шөлүн, 124 га кызыл-тасты болгаш 85 га арбайның суггарылгазын дооскан. Д. Доңгак, М. Хертек, А. Хертек олар нормазыч доктаамал ажыр күүседип, шудургу ажылдаан. Олар га сиген шөлүнден 25 центнер, кызыл-тас биле арбайның 17 центнер дүжүдүн алыр соруглагы салган. Х. Седип-оод биле К. Калдар-оолдуң звенозу аразында чарыштыг.

А. ЕВРОП.

Барыын-Хемчик район.

• • •

«Мурнакчы» совхоз бо чылын 1153 гектар суггаттыг шөлдерге тараа культураларын тараан. Ооң баштайгы суггарылгазы доозулган, ам 2-ги суггарылгаже киргеп. Тараанның үнгени эки.

Ниитизи-биле 45 суггатчылар 12 звено болуп алган. Оларда ДДН-70 маркалыг чаштырылга агрегады ажылдап, ийи автомашина, трактор, бульдозерни база быжыглаан.

Суггатчы звенолар Наадымга чедиишкинниг ужуражыр дээш аразында чарыштыг ажылдап турар. Ооң түңнелин 10 хонгаш-ла үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Баштайгы он хонукта Д. Шолбан-оол, М. Сотна, Х. Бапын-оол, О. Сейбек-оол, хереэжен суггатчылар К. Белек, С. Нурзат, Д. Хертек олардың суггарган участокторының тараазының үнүжү эки боон, шаңнатканнар.

А. КАНЧЫЫР.

Бай-Тайга район.

Кызыл район Совединиң депутады Татьяна Павыл «Тиилелге» совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи. Ол херээжечнерниң хойжу бригадазында ажылдап, бо чылын 100 хойга онаштыр 102 хураганны менди камгалап алган.

Амгы үеде Т. Павыл бригаданың хой бүрүзүнден дүктү чидириг чок кыргып алыр дээш кыргылдада боду идепкейлиг киржип турар.

Ол-ла совхозтуң дуржулгалыг кыргыкчыларының бирээзи Норбу Очур-ооловна Монгуш эрткен чылын кыргыкчылар ортузунга организастаан социалистиг чарышка тиилекчи боон, чемпион атты чаалап алган. Ол амгы кыргылда кампаниязынга база идепкейлиг киржип эгелээн болгаш баштайгы хүннерден-не мурнакчыларның одуруунда киргеп.

ЧУРУКТАРДА: Т. Павыл (үстүнде) болгаш Н. Монгуш кыргылда үезинде.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

КҮЖЕНИИШКИН КОШКАШ ДИВЕС

Автосепгелге заводунуң шуткулга цеги июньның 16-да, механиктиг участоктуң коллективи июньның 15-те бирги чартык чылдың планын күүсеткеннер. Кварталдың төнчүзүнге чедир арткан үеде механиктиг участок 9 муң хире рубльдиң, шуткулга цеги 7 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер арга барын мурнакчы коллективтер санап илереткен.

Ында тергиннериниң тергиннери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары даргаанар бригадири Николай Кирюшкин, шуткукчулар Анатолий Смородников, Евгений Лубенский олар хуузунда онгу беш чылдың планныг опаалдаларын хуусаа бетинде, 2,5 чылдың дургузунда күүседишкеннер.

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң Конституцияларынга үндезилеттинген Тыва АССР-ниң Конституциязын республиканың хоочун будүрүлгелериниң бирээзи—автосепгелге заводунуң коллективи ажыл-ишчи ханы сонуургал-биле хүлээп ап, Конституцияның бүгү чүүлдерин бүрүнү-биле чүүлдүүнген. Конституциявыстың кайы-даа чүүлүн алыр болза, ында сос бүрүзү совет кижиниң амыдыралының чаагай чоруун уламна экижидеринче угланган, мындыг магалыг, өндүр улуг эргелерни бистерге Совет эргечагырга тургустунганының баштайгы хүнеринден эгелеп тыпсып берген. Ынчангаш ажылчын кижи бүрүзү бодунга таарышкан мергежилгиниг өөренип алгаш, чону дээш, Төрээн чуртувустуң сайыразы дээш ажылдаары аас-кежик деп санап турар бис. Бистиң келир үевис, даартагы хүн улам-на чырык, чаагайдыр. Мындыг магалыг амыдырал дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивисти илередип турар бис. Бо чылдың эгезинден тура бистиң заводтуң коллективи күжениишкинниг ажылдап келген. Ажыл-ишче сорук киргеп коллективте шуткулга цеги (мастери В. Белостоков), механиктиг участок (мастери А. Ковалёв) бирги чартык чылдың планын хуусаа бетинде ийи неделя бурунгаар күүсеткеннер.

Шуткукчулар июньның 20-ге чедир 94,5 муң рубльдиң барааның продукциязын бүдүргеп. Азы бирги чартык чылдың планын участок чогуур хуусаадан чартык ай бурунгаар күүсеткени ол-дур. Участокта күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң көргүзүү эске пехтерининден бедик болуп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаттынган деңелин олар майның 20-де-ле чедип алкан. Боттарының арга-кураавырларын санап көргеш, участоктуң коллективи июньның төнчүзүнге чедир арткан хүннерде планнан ажыр 9 муң рубльдиң продукциязын бүдүрерин шиитпирлээн.

Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседири дээш туржуп турар шалыпчылар заводта хой. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, даргаанар бригадазының бригадири Николай Кирюшкин, шуткукчулар Евгений Лубенский, Анатолий Смородников олар хуузунда онгу беш чыл планын 2,5 чыл дургузунда күүсеткеннер. Оларга эш-оорү күш-ажылчы чедишкиннери-биле байыр чедирген. Заводта цитпизи-биле 25 кижи 1980 чылдың үлүүнде ажылдап турар.

А. ТОМИЛИН,
автосепгелге заводунда план киллизиниң эргелекчизи.

Хандырылганар кандыгыл?

БОРА-ТАЙГАЖЫЛАР МАКТААР

Бора-Тайга суурнуң чурттакчы чонунуң аъш-чем бараанзарынга негелде-хереглелин Анзат Күжүүевна Монгуш эргелевчилээн магазин хандырып турар. Анзат Күжүүевна биетинг суурувустүң магазинииде хой чыл улаптыр сагыгжылап ажылдап турар. Ынчангаш бора-тайгажылар садыгжызын эки танывыр болгаш ооң ажылынга хамаарыштыр чүгле мактаалдың сөстерин чугаалаар. А. К. Монгуштуң ажылы шынап-ла мактанчыг. Ол манда ажылдап эгелээн үезинден-не ажылынга кызымаан, ак сеткилдиин көргүзүп, суурнуң чурттакчы чонунуң аъш-чем барааннарынга негелде-хереглелин четчелээр, садыглаашкынның культуразын бедидер хүлээлгезин эки күүседип келген. Ооң уламынан Анзат Күжүүевна бодунга алган социалистиг хүлээлгезин болгаш бараан саарылгазының планын ай, квартал санында эки көргүзүглериг күүседип турар.

Магазинге кирип келирге, ооң иштининг арыг-шевери, барааннарны көрүштүг делгеп салганы кижиниң кичээнгейин дөрээн-на хаара туда бээр. Магазинниң ажылчыны Хеймер-кыс Куулариың манаа кирип турар үлүү улуг.

Бистиң садыгжывыс Анзат Күжүүевна магазинге келгеннерни ээлдек-эвилең үткүп ап, кымга кандыг барааннар чугула негеттинип турарын ыяап-ла айтырып, сонуургаар. Садып алыкчыларның хереглели бо удаада магазинниң делгүүрүнде чок болза, ону чагыглар дептеринге демдеглеп алыр чанчылдыг. Ол бодунуң ак сеткилдиг ажылы, топтуг-томазының будүжү-биле бора-тайгажыларның хүндүткелин чаалап алган. Ол шалыпчы садыгжыга улуг бүзүредил илередип, ону кап чыл улаштыр район Совединиң депутадынга сөңгээн. А. К. Монгуш чонунуң бо идегелин ажыл-ишке бадыткан келген. Ол суурнуң херээжеңнер чөвүделиниң кежигүнү. Анзат Күжүүевна ол хүлээлгезиниң база ак сеткилдиг күүседип, суурнуң херээжен чонунуң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер херекке бодунуң үлүг-хүүзүн киириштирип турар.

Анзат Күжүүевна Монгуш магазинни артенгинниң сес шакта озал чок ажыдыптар. Садып алыкчылар хереглээн барааннарын саат чокка садыгдап алган, ооң сеткили сергек үнүп чоруп турарын эскерип болур. Бистиң суурувустүң магазинниге кирер болзуңарза, садыгжывыс Анзат Күжүүевна Монгуш силерни ээлдек-эвилең үткүп алыр.

Л. МОҢГУШ.

СЭКП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНУҢ ШИИТПИРИН — АМЫДЫРАЛГА

Лекцияларның, илеткелдерниң болгаш беседаларның чижек тематиказы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин коммунистер, бүгү совет улус улуг сонуургал-биле өөренип эгелээн. Илеткелди болгаш СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирин чурттуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказын амыдыралга боттандырар талазыбиле дайынчы программа болгаш чоннуң чаагай амыдыралын бүгү талалыг бедидер талазы-биле партияның база бир чаа сагыш салыышкыны кылдыр хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң документилерин пропагандалаарынга болгаш тайылбырлаарынга база салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга удуртукчу ажылданчыларның, пропагандистерниң, илеткелчилерниң, политинформаторларның болгаш агитаторларның улуг отряды киржип турар. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң документилерин пропагандалаар болгаш өөренир талазы-биле материалдарның чижек тематиказын мооң адаанда парладывыс.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленуму—коммунизм дээш демиселге төөгүлүг үе-чада.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткели — ленинчи аграр политиканың хөгжүлдезинге чогаадыкчы улуг салыышкын.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпири — ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң дайынчы программазы.

СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының хөгжүдезинниң кол түңнелдери.

СЭКП-ниң аграр политиказының эртемге үндезилеттингени болгаш ханы боттуг чоруу.

Сайзырангай социализмниң байлдарында көдээ ажыл-агый адырынга СЭКП-ниң ленинчи стратегиязы болгаш тактиказы.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң кол угланыышкыннары.

Чурттуң аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле бүзүредиг хандырары—партияның болгаш күрүненин стратегтиг сорулгазы.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглазары—СЭКП-ниң политиказының чүгүле айтырыы.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын ажыл-агыйжы болгаш ажыктыг кылдыр ажыглаар.

Көдээ чоннуң чаагай чоруунуң, культуразының эвүлдези болгаш оларның амыдыралының байдалын улам экижидери.

Будүрүлгениң түңнел көргүзүглери — социалистиг экономиканың ажыл-чорудулгазының үнелээшкинининиң кол көргүзүглери.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының бүгү адырларын комплекстиг болгаш шапкын хөгжүдери.

Социализм үезинде хоорай болгаш көдээниң материалдыг болгаш культура-амыдырал байдалдарын чоокшулаштырарының оруктары.

Амгы үениң бедик будүрүкчүлүг техниказын—көдээ ажыл-агыйга.

Көдээ ажыл-агый машиналарының шынарын доктаамал экижидер.

Мал чемин будүрерин долузу-биле механиззастаар.

Көдээ ажыл-агый техниказының ажыглалын үндезини-биле экижидер.

Ишаковчуларның методун улам неттередир.

Минералдыг чемишчидилгелер болгаш үнүш камгалаар будүмелер будүрерин улам көвүдедир.

Көдээ ажыл-агый авиациязын улам хөгжүдер болгаш ооң ажыглалын экижидер.

Көдээ ажыл-агыйның келир үези —черни мелиорастаарында.

Мелиорастаттынган черлерни ажыктыг ажыглаалы.

Көдээ ажыл-агый эртемнериниң ажыктыын бедидер, ооң будүрүлге-биле харылзаалын быжыглаар болгаш эртемниг чедишкиннерни будүрүлгеге неттередир.

Көдээ ажыл-агыйны көдүрери — бүгү улустуң хереэ.

Мал ажылы—шалыпчы фронт.

Мал ажылын бедик орулгалыг адыр болдурар, ону үлетпүр аргазынче шилчидер болгаш ооң интенсификациязын хамыладыр.

Эът будүрерин көвүдедири — бирги эалчегниң сорулгазы.

Ажылчы чоннарның хууда дузалал ажыл-агыйы—аъш-чем аймаан көвүдедириниң база бир курлавыры.

Түс чернин сугларынга балык ажылын сайзырадыр.

Малдың быжыг чем-сууру — мал ажылын көдүрериниң үндезини.

Тараа будүрерин бүгү талалыг көвүдедири — көдээ ажыл-агыйның мооң ыңайгы хөгжүдезиниң үндезини.

Кара эвес хөрзүнүг зона — ийиги күр чер.

Хөвең будүрерин бүгү талалыг көвүдедир, ооң шынарын экижидер.

Чигир свёклаын будүрерин көвүдедир, чигир-свёкла будүрулгезиниң ажылын экижидер.

Картофель болгаш ногаа будүрерин көвүдедир.

Будүрүш турар көдээ ажыл-агый продукциязының ажыглалын экижидир, ооң чидириин болдурбас.

Сибирьге болгаш Ыраккы Чоон чүкке көдээ ажыл-агыйның будүрелдиг баазазын тургузар.

Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседир.

Көдээ ажыл-агыйга экономиктиг харылзааларны сайзыраңгайзыларының оруктары.

Көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг интенсификастаары — үенин негелдези.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиказын мооң ыңай хөгжүдерин хандыраалы.

Көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң ажыктыг чоруу дээш демисел — ажыл-ишчи бүрүзүнүң патриоттуг хереэ.

Камналга болгаш камныг моолук дээш демиселди калбартыр.

Ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглекчи чорукка удур шиитпирлиг демисежир.

СЭКП ТК-ның «Ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкынынга болгаш агроүлетпүр интеграциязының үндезининге көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң специализастаашкынын болгаш концентрастаашкынын улам ыңай хөгжүдериниң дугайында» докталы — ленинчи кооперастаашкын планының идеяларының боттанымышкыны болгаш мооң соңгааргы хөгжүдези.

Көдээ тудуг — шалыпчы темпини, эки шынарны.

Көдээ тудуг — экономиктиг болгаш социал айтырыгларны шиитпирлээринин кол быразы.

Көдээге чурттагга болгаш культура амыдыралдың байдалдарын экижидериниң дугайында партияның болгаш күрүненин сагыш салыышкыны.

Орук тудуунга — хүн бүрүнүң кичээнгейин.

Көдээге кадрларны быжыглаар.

Хоорайларның болгаш үлетпүр төптериниң көдээге шеф дузаламчызының ажыктыын бедидер.

Көдээге организакчы болгаш идей-кижизидилгелиг ажылдың стилин болгаш арга-методун бүгү талалыг экижидер.

Көдээниң 6 миллион коммунистерлиг армиязы — улуг күч.

Коммунистер — будүрүлге болгаш кижизидилге ажылының организаторлары.

Сагылга-чүрүмнү быжыглап, кадрларның харыысалгазын бедидери—чүгүле сорулга.

Механизатор — көдээде кол кижи.

Көдээ ажыл-агыйның чаа көдүлүүшкүнү — миллионмиллион ажыл-ишчилерниң маадырлыг ажыл-ижин негеп турар.

Көдээге социалистиг чарышты улам калбартыр.

Хөй санныг, эки шынарлыг болгаш чиик үнелиг продукцияны будүрери дээш демисел — чарыштың кол негелдези.

Дүжүт ажаалдазынга чаңгыс шак-даа аңаа турбас, чаңгыс грамм-даа тараа чидиринден болдурбас!

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирин амыдыралга!

Чай болгаш уруглар

АЖЫКТЫГ, СОЛУН ЭРТТИРЕР

Школаларда өөредилге чылы дооступ, чайгы дыштанылга шагда-ла эгелээн. Дыштанылганы ажыктыг, солун эрттирер дээш Чөөн-Хемчик районнуң хөй-ниитизи, ылаңгыя профэвилел, комсомол, улус өөредилге органнары улуг сагыш салып турар.

Өөредилге чылынын төнчүзүнде тус-тус класстар аайы-биле походтарны организастаан. Үстүкү класстарның 240 ажыг өөреникчизи хөй хүннүг турисчи походка киришкен. Районнуң школачыларының турисчи слёдун организастыг эрттирген бис. Оон ажыда школачылар республика иштинге база республикадан дашкаар улуг хоорайларже экскурсиялап чорул турар.

Уругларның дыштанылгазынга пионер лагерьлери улуг-хуузун киирип турар. Чадаананың С. Тока аттыг лагеринге үш сезонда 200 ажыг кижи дыштаныр. Оон ажыда республиканың төп лагерьлеринге, бүгү-эвилел лагерьлеринге хөй уруглар дыштанып.

Организастыг дыштанылгага хаара туттунмас уругларның ортузунга спорт ажылын сайзырадыгынче сагыш салдынган. Уругларга волейбол, баскетбол, футбол база бег жагарының шөлдерин дерип берип турар бис. Чыраа-Бажынга, Бора-Тайгага шак ындыг ажылдарны чорудар. Элээн наш сууларга уругларның чурттап турар черинің аайы-биле командаяарны тургускан.

Уруглар чайгы дыштанылгазының үезинде ниитизге ажыктыг ажыл-херектерни хөйү-биле кылырлар. Районда өөреникчилерниң он будурулге бригадазы бар. Күш-ажылдың болгаш дыштанылганың беш лагерин ийи сезонга организастаан. Ындыг лагерьлерни Шеми-де, Чыраа-Бажында, Бажың-Алаакта, Хайыракандэ, Хөндергейде организастаан. Чадаананың № 1, 2 болгаш Суг-Аксы школаларында өөреникчилерниң арга-арыг хайгыылчылары зэл-чег ёзугаар ажылдап турар.

Ниитининг малынга чем белеткелинге районнуң бүгү школаларының өөреникчилери киржир. Аңаа 40 звено, 20 отряд ажылдаар. Школалар септелгезинге 18 отрядты тургускан. Эм үнүштер, ыт-сиген чыылдазынга он отряд киржир. Олар чыгган ыт-сигенни, эм үнүштерни аптекаларга дужаар тускай керээлээ чардынган. Школа чанының участоктарынга ажылдаар уруглар база хөй.

Малчыннарның уруглары боттарының ада-иезиниң ажылынга дузалаары чугаажок. Чамдык школа доозукчулары малчыннаар кузелин илередип, ада-иезиниң ажылын салгаар деп турарлар.

Чайгы дыштанылга организастыг, солун, ажыктыг эртсин дээш бүгү-ле хемчегларни ап турар. Ынчалза-даа бо ажылга чедиишкинниң үндезини хүн бүрү сагыш салыышкында.

А. МОНГУШ.

УЗУН ОРУК

Киирилде орнунга

Тыва бижик чогааттынга-ла алды чылдың мүрү боон бар чораан чүве. Улустуң, ылаңгыя аныяктарның, эртем-сургуулче чүткүлү мырыңай деңнии тургап.

Соңгу чүкче сургуулдааштың,
Чоруу чогаан чанып-ла кээр.
Чоруу чогаан чанып келгеш,
Чонуң, чуртуң баштай-ла бээр.

ССРЭ-же сургуулдааштың,
Чедип-ле кээр, чанып-ла кээр.
Чедип келгеш, чанып келгеш,
Черин-чуртуң эзлей-ле бээр.

Саналр санның үгаанынга
Шалып, дүрген өөренирил.
Санывыстың бүгү херээн
Сайгырадып алыылыңар...

Ол душта өөредилге черлеринге кирер кижилериниң дооскан классын шыңгыы сагывайн турган. Кол удуртулга болдуруп турган чүүл—өөредип чорудуп турар кижиниң арат аңгы-ыгыыр чүүлдерин барымдаалаар; кижиниң хөй-ниитизиниң херээнге идепкейлиин, оон угаанныын база эрес-шоваазын көөр турган.

Бистиң бо хүннеривисте ыпкаш өөредилге черлеринге кирер кижилериниң аттестаттарын ажып көөр, оларга киреринің шылгалдаларын дужаадыр, харын-даа конкуретуг шылгалдаларны чарлаар арга чок турган. Чүге дээрге ыпчан бедик классты кижилер-кончуг хөвар.

«Кочал» деп бо бичии тоожуның автору ыпчан чүгле чаңгыс классты турган. Мандат комиссиязы оны улуг херекке албайн, ССРЭ-же сургуулдадып чорудупкан. Бо тоожу бистерниң сургуулдарның, омак-хөлүг, чырыткылыг, ынчалза-даа дедир эглип келбес чылдарывыстың дугайы чүве.

Тускай бижик демдеглеп албаан-даа болза, 1936 чылдың августуң оныңы хүнүн улаан мен. ССРЭ-же аъттанып каан шагывысты билбес мен, ынчалза-даа дүшкүлүм соопда чүве. Транспорт черинден ийи чүк машинаазын келдирипкен (ыпчаарда Тывага тускай автобудурулге черлери турбаан, ынчангаш кандыг-даа машина ол черниң эргезинге турган).

Машиналарны Лениң кудумчузунда ТАРН ТК-ның бажыңының чанында эккеп тургузупкан. Бистер борбак-сарбак кылдыр шарыгылап каан, ап чоруур чүүлдеривисти халаннадыр туткулап келгеш, машина кырынче дүктеңнедир үндүр шыван турдувус. Ыпчаарда биске чемоданныг кижи ховар турган.

Бистерни үдеп чорударынга киржир нам, чазактың удуртукчу кижилери база машиналарын эккеп тургузупкан.

Ходгевас ам-на аяар шимчеп үвүнкен. Кудумчуда кижи эң-межок. Олар бистерже хол чайып, аржыылдар чайын туруп калганнар. Ол үүү деп ыңдыг ёзулалыл дээрани билбес кижилер биске турган. Ыпчаарда Улуг-Хемни кежир туткан көвүрүг хамаан чок. Хөй машиналарны болгаш кижилерни бөле тургузуптар улуг паром турбаан. Бистерни чедирер ийи чүк машиназын болгаш даргаларның «чиик-карларын» база «дөртеп сургуулду» тургузуптарга-ла чыгы долу. Паром шимчеп чорупкан. Үделгенің хуралы (митинг) эгелээн. Нам, чазактың төлээлекчилери улуг көдүрүүшкүн-биле чүве чугаалап, бистерге чагыг берип турган. Ол чагыг сөстерниң утказын бистиң кожуунуң даргазы Амырлыы-биле дөмейлежип турар боорга, «бистиң даргавыс амыр эвес эр-дир!» кылдыр бодаан. өөрүүрүм сүргей. Даргаларның бирээзи: «Сургуулуңар доосканы чедип келиринерге, силерни бо-ла паром кырында уткуп алыр бис!» дээн.

Ынчаарда Туран бетинде Биче-Саявны ажар чазаглыг орук туттунмаан турган. ынчангаш «Алдан аътты чарыштырган агыыг-ла Доге баарын» өрү чокталаш. Бегерээлеп ажар дээш, бурунгаарлап чорупкан бис. «Өөнге кирип келдивис» дишкен соопда:

Өөк-ле хемниң черинейден
Өөскүп үнген хүвискаалды.
Өргүн түмен арат чонну
Өрү тырткан пам-па чазак.
Кара-Ыяштың черинейден
Хадын үнген хүвискаалды
Хамык чонну каттыштырган

Кайгамчыктыг арат нампы—деп, пинтя ыры машина кырында ол-бо талада дагларже, арга-арыгже чаңгыланып тарап турган. Бодавыже, бистиң аравыска ол кавы чурттуг кижилер чораанын чугаажок. Кезек болганда база:

Бестиг, айлыг Бегерээни
Белектежир орус-кыстар.
Айлыг, бестиг Бегерээни
Аяктажыр алтай кыстар
—деп, баштак-ыры база куттулуп үнгеш.

«Оон!» деп хөөктүрген үнпер-даа бар, машина кырында улус чир-шоо дүжүп, каттыржы каапкан. Бир кижи: «Күжүр эрлерни! Тыва чурттун кыдыг-кызыгаарын ашпайын чыткаш-ла келир үедеги дүштуктарының дугайын ырлажып эгелээн аа!»дей дыртып кагды.

Тываның күрүне кызыгаарының комендатуразы Шивилигге турган. Оон элээн ынайлаш, баалык кыры черге баарывыска, ында Тыва чурттуңун кыдыг-кызыгаарының байзазын шанчып каан тур. Машинавыс-бээн маңгыр апарган. Бир-ле суурга келгенивисте, бисти баштап чораан кижи чугаалай-дыр:

— Бо Ермаковск дээр суурлар. Моон ырак эрсте Шушь дээр суур бар, анаа Лениң Сибирь шөлүглезин эрттиргеп. Ында Ленинниң чурттап турган бажыңын музей кылып каан.

— Ону таварыыр бис бе?

— Чок.

...Минусинск—ССРЭ-ниң Тывага эң чоок турар хоорайы. Бис ол хоорайга баргаш, «Тараачыларнаң бажыңынга» тур чурттай берген бис. Бистиң ам барып өөренир хоорайывыс Ойрот-Тураже кел чоруур пикола башкыларының бирээзин манай берген бис. Ол бистя хүлээп алыр болгаш школага баштап чедирер ужурлуг кижи-дир.

Минусиниск хоорайга түр чурттап турган, ол хоорайның Кызылдан ажыланыр үүлдерин дораан эскерип каан бис. Бистиң хоорайывыстың базыңнары ыяш болгаш барык шуптузу чаңгыс каът болза, Минусинскиниң— даш болган хөй каът болган. Ол хоорайның клувунга кино көрүп, кежээлерде садка баргаш, аныяктарның «тараа бастырарын» (танцылаарын) соңуургап. музейге кирип, амыдыралдың эрги-даа, чаа-даа хер-херек-селдерин көрүп чоруп турдувус. Музейде салган үүлдерниң аразында Тывадан баргаң эт-херекселдер-даа бар болган.

...Бир-ле хүн, дүүн шала эрте хонуп чорда, ажык ажыттынган соонда, аътжар долу арыпты. чолдаксымаар сывыт, чазык арыннг кижи кезапчаны артап кирип келгеш, шуптувусче ниити мөгейип каап, бистиң кижи бүрүвүс-биле хол тутчуп мендилежи берген. Ол болза бистиң маңаа турган башкывыс болган. Адын Иван Петрович Сукач дээр.

Ол-ла хүннүң кежээзинде Абакан хоорайга келгеп. демир-орукка олурупкан бис. Бистиң мурнуңда кажан-даа мунуп көрбээн хелгевис «куут!» кылдыр кускуннап каан. «шиг-шиг» кылдыр эгиштеп турар болган.

«Бажың-аъдывыс» чылар-чыгбас шимчеп үнгеш, чоруун чоорту-чоорту дүргедеткеш, улуг ССРЭ-ниң делгем ханызынче бистерни алгаш чоруп каан.

С. ТАМБА.

(Уланчылыг).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Дюймовочка». Мультфильм.
11.35—«Башгайгы оөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.
12.30—«ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Кондратюк ырлаар». Фильм-концерт.
13.30—16.00—Чаңсар.
16.00—«Сибирьде болгаш Ыраккы Чоон чүкте». Кинопрограмма: «Сибирьниң күчүзү» (Свердловскиниң киностудиязы), «Эртемденнер-биле кады» (Новосибирск), «Капитаннар шөлээлеп чоруткан» (Владивосток).
16.55—«Төрээн бойдус».
17.15—«Шыдыраа школазы». Шыдыраа төөгүзүнден. 1-ги дамчыдылга.
17.45—«Москва болгаш москвачылар».
18.15—«Кичээнгейлер, орук!». Дамчыдыктаны ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ салбырының начальнигги Н. Д. Сорокин чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Телемедээлер.
19.00—Мультфильм.
19.10—«Тыва неделя». Информастыг программа.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Честек-кат чүгүзүүн чажыды». Мультфильм.
20.10—«РСДАП-тың II съездиниң 75 чыл болганынга». «Киевте В. И. Лениниң музейи». Документалдыг фильм.
20.30—«Делегей улустарының чогаадылгазы».
21.00—ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутаттары чугаалап тур.
21.15—«Башгайгы оөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң башгайгы оөргүзүү. 3-кү сериязы.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—02.10—П. И. Чайковский аттыг VI Делегей конкурузуун байырлалдыг хаары, лауреаттарның концерти. Консерваториянын Улуг залындан дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.45—«Оруёнок» телестудиянын концерт залы».

КЫЗЫЛДАН

19.30—Чарлалдар.
19.35—21.05—«Демнешкен авторлар». Телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага көөрүн турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъс чаар. Соңгу-барының чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык районнарга 13—18 градус чылыыр.

Кызылга булуттуг хүн болур. Чагбас. Хаттың көөрү кошкак. Агаар дүне 11—13, хүндүс 22—24 градус чылыыр.

Республиканың автооруктарынга дүнеки шактарда боранныаар. Ынчалза-даа оруктуң көстүрү эки болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

ИЮЛЬ 7-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Каргыс шагдаа кадайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Балконда улу дугайында, оолдар болгаш чадаг-терге дугайында» 10.30, 12.00, 13.30, «Гайдуктуң ат-алдары» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын дулгүүржүгеш» 10.00, «Оске черден келген херээжен» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Роберт кадар Тереза» 14.30, «Одум чоктар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Дидим чоруккa түс грамм» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАРЛАЛ

Одаар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы хөмүр-дашка талоннарның эде дандылаашкынын 1978 чылдың август 1-ден 15-ке чедир чорударын бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның бүгү хереглекчилериниң дыңналып тур. Эде дандылаашкынны үгле Кызыл хоорайга болгаш Чадаананың гортопка чорудар. Эде дандылаттынмаан талоннарга хөмүр-даш бөрбес.

Одаар чүүл сайгарар талазы-биле республика конторазы хөмүр-даш садын алыр талоннарның хуусаазы бир ай дээрлии сагындырып тур. 1978 чылдың июль 1-ден талоннарның хуусаазын узатпас болгаш ажыглаттынмаан талоннарны дедир хүлээп албас.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

1978 чылдың июль 11-ден 20-ге чедир Кызылда күрүнениң педагогика институдунга Омскиниң, Ленинградтың, Челябинскиниң физкультура институттарынга конкурстан дашкаар тыва кижилерни бирги курска киирери-биле киреринің шылгалдаларын чорудар.

Киирип күзээнчер дараазында эртемнерге: орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), тускай эртеминге (гимнастика, чиик атлетика, эштирп), биологияга (ааг-биле), химиягa (ааг-биле) шылгалдалар дужаар.

Киреринин дугайында биллириишкинни Кызылдың педагогика институдунуң ректорунга 1978 чылдың июль 10-га чедир чорудар.

Биллириишкинге кожар үүлдер: ортумак эртеминиң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге черинге киреринге будурулге болгаш албан черинің администрациязының шынзыткан характеристиказы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы (ажылдап турарларга), 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук (бөрт чокка), өг-бүлезиниң байдалының дугайында шынзылга.

Дээди өөредилге черинге баргаш, кирер деп турарлар шериг биледин (курлавырда шериг хүлээлгелиглер) азы бижизилге херечилелин (шеригге келдиртир назылыглар) боду көргүзер.

Кирер деп турарлар сөөлгү ажылдан турган черинден партия, комсомол, профэвилел болгаш өске-даа организацияларның, будурулгениң, албан черлериниң, организацияларның удуртукчуларының, совхозтар удуртулгазының берген характеристиказын көргүзер.

Күш-ажыл стажы ийи чыл четпээн кижилер боттарының өөренип турган школаларының болгаш өске-даа өөредилге черлериниң удуртукчуларының болгаш хөй-ниити организацияларының берген характеристиказын көргүзүп болур.

Институттуң адреси: Ленин кудумчузу,34, 114 дугаар ерээл, телефон 2-23-92.

ТИИЛЕТТИРБЕС КҮШ

Чоокта чаа «Алдан-Маадыр» совхоздуң Культура бажыңына совхозта партия комитединиң организастаанын СЭКН ТК-ның Чиигине секрезары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Бичии чер» деп номунга тураскаатkан номчулга конференциязы болуп эрткен.

Аян-шинчи кижи дерип шимээн зал долдур суурнуң чурттакчылары конференцияга киржирп-биле чыглып келген. Совхозтуң библиотекары Х. И. Монгуштуң удуртулгазы-биле Л. И. Брежневтиң ажыл-амыдыралының дугайында белеткеттинген номнар делгелгезин чыылганнар сонуургап көрген.

Алдан-Маадыр ортумак школада төөгү башкызы С. М. Ондар Л. И. Брежневтиң допчу намдарының болгаш «Бичии чер», «Катап тургузуушкун» деп номнарының төөгүзү-биле кыска таныштырылганы кылган.

Конференцияга идепкейлиг киришкеннер О. Н. Серен, О. С. Маннай-оол, О. Б. Оюн-оол, Д-Д. С. Хүлер-оол болгаш өскелерни-даа онзалап адап болур. Үстүнде ады киргеп ажылдакчылар болгаш башкылар «Бичии чер» деп номуң кезек бүрүзүнге тус-туста ханы сайгарылганы кылгаптар. Оон-биле чергедештир үгле совхоз төвүнге эвес, совхозтуң девискээринде туруп турар Бора-Тайга, Ак-Даш салбырларга, Ортаа-Тал сүт-бараан фермазынга ол-ла номнарга номчулга конференцияларын база эрттирглээп, оон түпелин кылганнар. Кайы-даа суурга болгулаан номчулга конференцияларынга чоп идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү бодувуң сонуургалын, күзелин илередип, эш-оөрүүң санал-оналын үзин-биле деткээн.

Партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң амыдыралы, ажыл-чорудулгазы совет кижи бүрүзүн эң бедик идейлиг бүзүрелге, ленинчи партияның өндүр улуг херээнге, Төрээн чуртунга, чонунга кызыгаар чок бердинген чорукка кижизидериниң үлегер-чижек боон турар. Шынап-ла ук чогаалдарны номчуп тургаш, чоп мурнунга таныштырып, тайылбырлап чораап, кижи бодунга дыка хөй солун үүлдерни билип алыр, чугула өөредиглиг, улуг ужурдузалыг чогаалдар деп үнелээр-дир.

Ч. ОНДАР,
башкы.

Чоон-Хемчик район.

СПОРТ * СПОРТ * СПОРТ

ДУРЖУЛГАЗЫН ДАМЧЫТКАН

Улуг-Хем районнуң «Улуг-Хая» совхозта спорт ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Совхозтуң директинязы болгаш парткому спорттуң дериг-херекселдерин садып алырынга материалдыг деткимчелиг көргүзеринден аңгыда совхозтуң удуртукчулары спортчу секцияларны удуртуп турар. Спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге «Улуг-Хая» совхозтуң бирги чери дээш маргылдаага Хайыракан салбырының спортчулары доктаамал бирги черни ап турар.

Шынап-ла совхозтуң бо салбырында спорт ажылы сөөлгү үеде элээн экижээн. Шагаан-Арыгның 586 дутаар көжүп чоруур механизастаттынган колонназының тудугжулары ийи чыл бурунгаар Хайыраканга дөлгем спорт залдыг чаа Культура бажыңын ажыллалга киирген. Ам ында хөй-ниитичи тренерлериң удуртулгазы-биле янзы-бүрү секциялар ажылдап турар. Оларның аразында хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастериге кандидат Юрий Карбының удурткаңы хостуг хүреш секциязының ажылы эки.

Хөй-ниитичи тренериң белеткээн мөгелери район, республика маргылдааларынга чедиишкинниг хүрежип турар.

Хабаровскиниң күш-культура институдунуң башкызы, РСФСР-ниң алдарлыг тренери Дзантемир Георгиевич Зангиев Хайыракан суурнуң аныяк мөгелериниң белеткелин сонуургап, оларга бодунуң бедик арга-дружулгазын дамчыткан.

ЧУРУКТА: Хостуг хүрешке РСФСР-ниң алдарлыг тренери Д. Г. Зангиев Хайыракан суурнуң бичии мөгелериниң аразында.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 4 ортумак профессионал-техниктиг училищези 8 класс доосказын оолдар болгаш кыстарны училищеге өөренирииче чалап тур.

Силер ортумак эртемин болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтың тудугжу чазадыкчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, хоюглакчызы, плиточниги.
3. 3—4 разрядтың электрогаз каннакчызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехниги.
5. 5—6 разрядтың автомобиль кранының машинизи.
6. 5 разрядтың экскаватор машинизи.
7. Конструкциялар монтажниги-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилинге чыл хуусаалыг өөредилгеге ортумак эртеминиг аныяк оолдарны болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийиги курска 9 класс доосканнарны хүлээп алыр.

Училищени доосканының соонда:

1. Ортумак ПТУ-ну дооскан диплому.
2. Тывыскан разряд талазы-биле телевирлиг шелээл бээр.
3. Училищеге өөренип турган үезиң күш-ажыл стажынга кирер санаар.
4. Училищени доосканнар ортумак болгаш дээди өөредилге черлериниге киреринде чигелделериниг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трезвайн мурнакчы салбырларының бирээзинче чүрттелге кылганнар. Кайы-даа суурга болгулаан помчулга конференцияларын база эрттирглээп, оон түпелин кылганнар. Кайы-даа суурга болгулаан помчулга конференцияларынга чоп идепкейлиг киржип, кижи бүрүзү бодувуң сонуургалын, күзелин илередип, эш-оөрүүң санал-оналын үзин-биле деткээн.

Партияның болгаш күрүнениң шылгараңгай ажылдакчызы Леонид Ильич Брежневтиң амыдыралы, ажыл-чорудулгазы совет кижи бүрүзүн эң бедик идейлиг бүзүрелге, ленинчи партияның өндүр улуг херээнге, Төрээн чуртунга, чонунга кызыгаар чок бердинген чорукка кижизидериниң үлегер-чижек боон турар. Шынап-ла ук чогаалдарны номчуп тургаш, чоп мурнунга таныштырып, тайылбырлап чораап, кижи бодунга дыка хөй солун үүлдерни билип алыр, чугула өөредиглиг, улуг ужурдузалыг чогаалдар деп үнелээр-дир.

Ч. ОНДАР,
башкы.

Чоон-Хемчик район.

Кызылдың күрүнениң педагогика институду белеткел салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Белеткел салбырында физика-математика, педагогика болгаш филология факультеттери бар. Киреринң күзээнчер школа доосканының соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур. Ажылдың сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар, будурүлгелер, тудуглар, транспорт болгаш харылаа черлериниң ажылчыннарын, Совет Армиязын халашканнарын хүлээп алыр.

Киреринң күзээнчер дараазында документилерни киирер: институттуң ректорунга билдириишкин, ортумак эртеминиң дугайында документ, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, будурүлгениң өөредири-биле чоруткан биижин, будурүлге характеристиказы, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Документилерни 1978 чылдың ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-ден эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга доозарының шылгалдаларын чедиишкиниг дужаагап доозукчуларны институтка киреринің шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбыры Кызылдың пединститудунуң хүндүскү салбырынга дыңнакчыларны белеткээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры.**

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетүүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу калластериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефончө долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2138.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ЧЫЫР

Тыва АССР-ниң Министрлөр Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1).

ТС—00795.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 158 (10755) | 1978 чылдың июль 8, суббота | 1925 чылда тидевилеттингеи | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязы

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ, УЛУСТУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыыжының тоску сессиязының июль 6-да палаталарның каттышкан хуралынга ССРЭ-ниң делегей кереэлериң чарарышы, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында Хоойлунуң төлевилелиниң талазы-биле илеткелди ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри, депутат **А. А. Громыко** кылган.

Ооң соонда ССРЭ-ниң делегей кереэлериң чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелиниң талазы-биле Эвилел Совединиң болгаш Националдар Дээдиниң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының болгаш хоойлужудулга сананлдаар комиссияларының эдериниң илеткелин Националдар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының даргазы, депутат **Б. Н. Пономарев** кылган.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң амгы сессиязынга «ССРЭ-ниң делегей кереэлериң чарарының, күүседириниң болгаш күш чок болдурарының чурумунуң дугайында» Хоойлунуң төлевилелин чугаалажып көрүп турары даштыкы политиканың айтырыглары бистиң чуртувустуң күрүне эрге-чагыргазының дээди органының ажыл-чорудулгазында кончуг чугула черни эвлеп турарының дугайын көскүзүп-биле хереченлеп турар деп, ол чугаалаан.

ССРЭ-ниң Конституциязында ленинчи даштыкы политиканың ханы үндезилеттингеи бүгү талалыг характеристиказы, ооң сорулгалары болгаш принциптери бар. Делегей ареазынга бистиң чуртувустуң аддан чыл дургузунда практиктиг ажыл-чорудулгазы ол политиканың амыдыралчы күжүн, дээштиин, ёзулуг улусчу гуманистиг шинчизин бадыткаан.

ССРЭ-ниң чарып турар кереэлери бодунуң шиитпирлеринге ынаныышкыны-биле-даа, аңгыаңгы чүүлдери-биле-даа совет даштыкы политиканың кол шугумунга дүшкен деп, Б. Н. Пономарёв уламчылаан. Делегей ареазынга бистиң күрүневистиң бүгү ажыл-чорудулгазының доктаамал болгаш принципиалдыг чоруунуң плеэошкиниериниң бирээзи ышда.

Совет күрүневиң даштыкы политиктиг угланышкынын үндезилээринге, ажылдап кылырынга болгаш амыдыралга боттандырып чорударынга улуг болгаш хөй янзы хүү салыышкынны СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев киирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле ажылчорудулгазының кол угланышкыны болза социалистиг чурттар-биле найыралды бүгү хемчеглер-биле быжыглаары болгаш аку-дуңмалышкы кады ажылдажылганы бүгү талалыг хөгжүдери болур деп, оратор онзалап демдеглээн. Африканың, Азияның, Латин Американың чурттары-биле ССРЭ-ниң кереэлери болгаш дутуржулгалары делегей амыдыралынга улам-на улуг рольду эзлээн. Капиталистиг күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң харылзааларында кереэ практиказы чугула рольду ойнаар турар. Ол угланышкын делегей дайынын чайладырыкының, чавырлышкынны быжыглаарының болгаш тайбыңның хандырарының сорулгаларын шиитпирлээринге дыка улуг ужур-дузалыг.

Совет Эвилелиниң киржин турары бүгү кереэлериниң болгаш дутуржулгаларның онзагай ылгавыр демдээ болза, оларның чаңгызының-даа кандыг-бир үшкү чурттуң хоойлу ёзугаар эрге-ажыктарынга болгаш айыыл чок чоруунга удур угланмаанында болур деп, Б. Н. Пономарев уламчылаан.

Тайбыңның болгаш делегейниң айыыл чок чоруунуң хөрээнин эрге-ажыктарынга бүгү күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң делегей харылзааларын улам ыңай хөгжүдеринге чаа Хоойлу чогумчалыг рольду ойнаар дээринге бүзүрелди даштыкы херектер болгаш хоойлужудулга сананлдаар талазы-биле комиссиялар илеткен. Ол Хоойлуну бадылаарын Дээди Советке комиссиялар сүмелээн.

Тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиканы боттандырып чорудар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизинге ажылдап кылган тайбың болгаш улустарның аймыл чок чоруу дээш, боо-чепсекти эндере бүдүрериңге удур, чавырлышкынны быжыглаар дээш, делегейниң кады ажылдажылгазы дээш улам ыңай демисселдиң программазын амыдыралга боттандырып чорудар талазы-биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы политика талазы-биле угланышкынын болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле үүлдүзүнүп ССРЭ-ниң Дээди Совединиң доктаалын хүлээп алыр дугайында Б. Н. Пономарев Эвилел Совединиң болгаш Национал-дар Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев киирген.

Совет Эвилелиниң даштыкы политика талазы-биле ажылчорудулгазының кол угланышкыны болза социалистиг чурттар-биле найыралды бүгү хемчеглер-биле быжыглаары болгаш аку-дуңмалышкы кады ажылдажылганы бүгү талалыг хөгжүдери болур деп, оратор онзалап демдеглээн. Африканың, Азияның, Латин Американың чурттары-биле ССРЭ-ниң кереэлери болгаш дутуржулгалары делегей амыдыралынга улам-на улуг рольду эзлээн. Капиталистиг күрүнелер-биле Совет Эвилелиниң харылзааларында кереэ практиказы чугула рольду ойнаар турар. Ол угланышкын делегей дайынын чайладырыкының, чавырлышкынны быжыглаарының болгаш тайбыңның хандырарының сорулгаларын шиитпирлээринге дыка улуг ужур-дузалыг.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынынга, бүгү-нниги тайбыңны быжыглаарынга ССКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунуң киирген улуг салыышкынын оратор демдеглээн.

Хоойлуну бадылаар деп санадлы депутат киирген.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарының эң калбак программазының күүселдезинин түүнели болза чаа Хоойлу төлевилели болур дээрин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, депутат **Л. И. Лыкова** чугаалаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүневиң чорудуп дар Совединиң даштыкы херектер талазы-биле комиссияларының даасказы-биле киирген.

«Санал бериишкинин Таджикистаның КП-ниң ТК-зының биргы секретары, депутат **Д. Расулов** ажыктан. Делегейниң кереэлиг харылзааларынга Совет Эвилелиниң киржилгези-биле холбашкан айтырыгларының бүгү комплексизин чурумчудуп турар ниити-эвилел Хоойлузун эң баштай хүлээп ап турар деп, ол онзалап демдеглээн. Ооң-биле кады совет даштыкы политиканың болгаш эрге-хоойлу эртеминиң чыгдынган улуг дуржулгазын барымдаалап көргеп.

Ооң-биле кады Хоойлу төлевилели делегей харылзааларының чаа үе-чадазынга дүүшкек болгаш келир үеже угланган. Ону практиканың хереглеп-негелдези, совет күрүнеиң даштыкы политика талазы-биле харылзааларының хемчээли идил үндүрген.

Делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынынга, бүгү-нниги тайбыңны быжыглаарынга ССКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бодунуң киирген улуг салыышкынын оратор демдеглээн.

Хоойлуну бадылаар деп санадлы депутат киирген.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы-биле холбаштыр бистиң чуртувуста чорудуп турар хоойлужудулга ажылдарының эң калбак программазының күүселдезинин түүнели болза чаа Хоойлу төлевилели болур дээрин РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы, депутат **Л. И. Лыкова** чугаалаан. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүневиң чорудуп турары тайбыңның ленинчи политиказы совет кижилериниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш чорудуп турар идепкейлиг демиселинде тодаргайы-биле боттанган.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей, Россия Федерациязының ажылчы чоннары быжыг тайбың дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкынын хаңылары дээш, улустар аразынга найырал болгаш кады ажылдажылга дээш төрээн Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүневиң тодаргай сорулгалыг ажыл-чорудулгазын бүрүнү-биле болгаш долузу-биле чүүлдүзүнүп. деткин турар деп, оратор онзалап демдеглээн.

Тайбыңның совет программазын бүгү делегейниң улустары болгаш ажылчы чоннары деткин турар деп, профсоюлелдериң Украина республиканың чөвүлелиниң даргазы, депутат **В. А. Сологуб** онзалап демдеглээн. Чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларынга тураскаакган аускай сессияга КНО-нуң кежигүннери хөй чурттар чавырлышкын, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадыр дээш саналдаашнар. Ол сессияның киржикчилериниң кичээнгейинге Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске чурттарның идил үндүрген сананлдарын хаара туткан. Чавырлышкынны хаңыладырынче угланган совет өгелекчи сананлдарның улуг үнелиин профсоюлелдериниң IX Бүгү-делегей конгрезинге — планетаның ажылчы чоннарының ол эң-не хөй төлөөлекчилиг шуулганынга демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының удуртулгазы-биле бистиң улузувустуң тайбың тургузуушкунга чедишкиннери делегей харылзааларынга бистиң күрүневистин ат-алдарын болгаш салдарын бедиткеп деп, ССРЭ-ниң Даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле бүрүнө комитединиң даргазы, депутат **С. А. Скачков** медеглээн. Бистиң чуртувустуң даштыкы политиказы тайбыңның болгаш тайбың кожа-хелбээ догуиналшкынный, улустар аразынга найыралды болгаш бүзүрежир чоруккуу быжыглаарының херээн бадыткап турар.

Даштыкы чурттар-биле, чүүң-даа мурнунда социалистиг күрүнелер-биле экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылганың хемчээлин делгеренгейи-биле тодараткаш, практиктиг ажыл-чорудулгага чаа Хоойлу онза чугула ужурдузалыг, экономиктиг даштыкы харылзааларны быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге бараан болур болгаш оларны организастап чорударынга ынанныштыг үндезин болур деп, оратор онзалап демдеглээн.

Совет-америк харылзааларның айтырыгларынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының АКШ болгаш Канада институдуның директору, депутат **Г. А. Арбатов** доктаагаи. Ол харылзааларны хөгжүдеринге кол үндезинни тургускан деп, ол демдеглээн. Ооң үнделиннгеи ийи чурттуң эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңның херээнге дүүшкек ындыг харылзааларны тургузары чугула. Совет-америк харылзааларда бергелер болгаш чугула айтырыглар эвээш эвес дээрзи билдингир деп, оратор уламчылаан. Ол бергелер эргежыктары боо-чепсекти эндере будүрери-биле, империалистиг халдаашкыннар-биле, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун өөскүдери-биле холбашкан АКШ-тың ындыг болуктериң удурланыышкыны-биле бооп турар.

ССРЭ-ниң делегей кереэлери болза тайбыңның ленинчи политиказын чорударының, улустарның айыыл чок чоруун болгаш кады ажылдажылганы быжыглаарының чугула чепсээ болур дээрзин чугаалаан оратор онзалап демдеглээн, Ленинградтың В. И. Ленин аттыг оптика-механика каттыжышкынының кол директору, депутат **М. П. Панфилов** чугаалаан. Ол Хоойлу ССРЭ-ниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказының сорулгаларын боттандырыгларынга чугула базым болур. Ындыг ужудуушкун ооң киржикчилериниң кызыгаар чок эрес-дидим чорукту, бедик мергежилди, күштүг тура-сорукту негээр. Космостуң пионерлери — ооң баштайгыларында ол бүгү шынарлар бар.

Амгы ужудуушкун база бир чүүл талазы-биле онзаланчак. Юрий Гагариниң бөмбүрзек кыры-биле тудуп эртken эстафетазын чурттар аразының социалистиг экипаждары уламчылап эгелээнер. Орбитаның бүгү делегейге сурагжаан «Салют-6»—«Союз» комплексизи бо удаада Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Польшаның телөөлекчилериниң космоста базыңы болу берген. Коперникти торээн чуртунуң оглу эм космоска четкеп келген-дир. Ол дээрге дыка эки-дир, эштер. Аңаа чоргаарланып болур.

Социалистиг чурттарның улустарының чер кырының ажыл-херектериңге демниг ажылы чыл келген тудум-на улам-на байлак үре-түңнелдиг боон турар. А ам космоска бистиң космонавтыларывыстың найыралдыг ажылы база-ла чайыпнанчак түңнелдерлиг боон, кижи төрелгетенин чаа-чаа билиглер болгаш ажыдыышкыннар-биле байлакшыдып турар-дыр. Моон соңгаар оске-даа социалистиг чурттарның хамаатыларының киржилгези-биле чаа-чаа ужудуушкуннар болур.

Богун бистер Петр Климукка болгаш Мирослав Германовскийге изиг байырны чедирип турар-дыр бис. Космоска ужудуушкуунуң чедишкининиг кылганы дээш база ол үеде эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту көргүскени дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Петр Ильич Климук Ленин ордени-биле шаңнатkан, а баштайгы поляк космонавт Мирослав Германовскийге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысныышаан, Ленин ордени болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаткан.

Эргим эштер, силерге чүректиң ханызындан байырны чедирип тур мен. Силерге чаагай кадыкшылды, аас-кежиин, чаа-чаа чогаадыкчы ажыдыышкыннарны, боттарыңарның чаагай болгаш чугула ажылыңарга чедишкиннерни күзеп тур мен.

• • •

Меңээ мырыңай чаа эң бедик совет хавыяаларны тывысты — деп, М. Германовский чугаалаан. Ол меңээ дыка-ла улуг шаңнал. Бо шаңналдар-биле польша шеритиниң бүгү дайынчыларын, бүгү поляктарны хүндүлээнин илередип турарын билир мен.

Мен богун кончуг өөрүп тур мен, чүге дээрге, бо шаңналдарны меңээ СЭКП ТК-ның Хүндүлүг Чиигине секретары, эш Совет Эвилелиниң Маршалы, Силер тывыстыңар.

Чүгле бистиң чурттарывыска бараан боон турар эвес, харын бүгү делегейде тайбыңга база бараан боон турар «Интеркосмос» программазын бүзүраар кылган башкарыгалыг ужудуушкуннарга мээң чүртумчүң киришкенинге аажок өөрүп тур мен.

Бо ужудуушкунга бистерни белеткээн бүгү кижилерге, космоска тергиин эки ажылдаан дыка эки, кайгамчыктыг техниканы тургускан кижилерге, бо байырлыг минуталар үезинде өөрүп четтириишкинни илередирин чөпшээрең көрүңер.

Ол ышкаш «Союз-30»-ниң командири — мээң өөнүүм, кады ужуткан эжим Петр Ильич Климукка улуу-биле өөрүп четтиргенимни база илередип тур мен. Эргежок чугула эвес-даа турган болза, ооң мээң дугайымда сагыш салбаанын чаңгыс-даа минута турбаан. Ол аңы-дуңма Польшадан тергиин эки өңүүң бар деп чүвени үргүлүү бодап чораан. Ол дээш мен бистиң политкарның өмүнээзинден улуу-биле өөрүп четтириишкинни илередирин күзеп тур мен.

Бо дээди шаңналдар меңээ дыка улуг харысалганы хүлээндирип — тайбыңның хереэнге, бистиң улустарывыстың аразынга найыралды быжыглаарды дээш улам эки ажылдаарын даандырып турар. Бистиң Польшаның Каттыжкан Ажылчын партиязының, ооң Төп Комитединиң болгаш ооң биргы секретары эш Эдвард Герекиң канчаар өөредип турары ышкаш, мынчаар ажылдаарын хүлээндирип турар.

М. Германовский ПУГ-нуң баштайгы хамаатызының космоска ужудуушкунуна турасказатkан турасказал медальды Леонид Ильич Брежневке тывыскан.

Ооң соонда П. И. Климук чүве чугаалаан. Тараачын кижиниң өглугга — аңаа космоска үш катап ужударын болгаш «Интеркосмос» программаны ёзугаар чурттар аразының экипажының ужудуушкунун хүүседирип бүзүрээни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязыңга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткеп.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюронуң, эш Леонид Ильич Силерниң улустар аразынга найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле хайы хире улуг ажылды кылып турарыңарны бо ужудуушкун тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр деп, космонавт уламчылап чугаалаан. Бистиң чурттуң космоска чедишкиннери чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын база бүгү социалистиг лагерьге база хамаажыгы турарын бо ужудуушкун бадыткан база көргүзүп турар-дыр.

Хүндүлүг Леонид Ильич, бистиң орбитаның эртем-шинчилел комплексизиниң адресинге Силериңиң чедирген баңырынарның чылыг сөстери дээш бистиң бүгү экипажывыс—дөрт кижи ханызы-биле өөрүп четтирип тур бис. Ол сөстер планнаттыынан программаны күүседириңге биске чаа-чаа күштерни берген.

Богун мен программа бүрүңү-биле күүсеттингеп, бүтүү материалдар черде чедип келген дээрзин илеткен тур мен. Чүгле алдынган чүүлдерни ажылдап кылыры арткан.

Хүндүлүг Леонид Ильич, космонавтыларны космоска чаа-чаа ужудуушкуннарга белеткээриниң сорулгаларын бүрүңү-биле күүседир, космос делгемин шинчилеп, шингээдириниң талазы-биле XXV съездиниң салган сорулгаларын болгаш харысалганывыда космонавтылар белеткээриниң төвүнүң партия организациязы билип турарын бүзүредирин күзеп тур мен.

Бистиң партиябыс болгаш улустуң кандыг-даа даалгаларын күүседириңге белеп мек.

Чугааларны чыылганнар кичээнгейлиг дыңнаан болгаш үргүлүүледдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Шаңналдарны тыпсырының үезинде аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының Биргы оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, совет космонавтыларның белеткелиниң удуртукчузу ужар чүүлдүг генерал-лейтенантызы В. А. Шаталов, а ол ышкаш НУР-нуң ССРЭ-де элчиниң К. Ольшевский олар турганнар.

(СЭТА).

КОСМОСКА МААДЫРЛЫГ, ЭРЕС-ДИДИМ ЧОРУК Д Э Э Ш

КРЕМЛЬГЕ ССРЭ-НИҢ БОЛГАШ ПУР-НУҢ КОСМОНАВТЫЛАРЫНГА СОВЕТ ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫВЫСКАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев июльдуң 6-да Кремльге ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы П. И. Климукка болгаш ПУР-нуң хамаатызы шинчээчи-космонавт Мирослав Германовскийге Совет Эвилелиниң бедик шаңналдарын тывыскан.

Шаңналдарны тыпсырда эш Л. И. Брежнев чүве чугаалаан.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Чаң-чаа-да космостан ээп келген Петр Ильич Климукка болгаш Мирослав Германовскийге байыр чедирериңге бистер шуптувус өөрүп турар-дыр бис. Олар орбитага баргаш, эштер Коваленок болгаш Иванченков олар-биле кады дениз чок байдалга ажылдаан, а чер чоогунуң делгемнерин шинчилээринге салыышкын дыка улуг болган. Чугаа болза, дыка солун технологтуг дуржулгаларның дугайында, биология талазы-биле шинчилелдериниң дугайында, чернин-база делегей океан-далайларының дугайында үнелиг түңнелдерни алганының дугайында сөглээн болур-дур.

Келир үеде космосче ужудуушкуннар чаңчылчаан херек апаар. Ол ындыг-ла ырак эвес үеде боттанып дең бодап тур мен. Ынчалза-даа космосче баштайгы орукту ажыдар ужур таварышкан салгалдарга, ужудуушкун бүрүзү — шылгарагай болуушкун, ужудуушкун бүрүзү — билдинмес делгемнерже херек базым болур. Ындыг ужудуушкун ооң киржикчилериниң кызыгаар чок эрес-дидим чорукту, бедик мергежилди, күштүг тура-сорукту негээр. Космостуң пионерлери — ооң баштайгыларында ол бүгү шынарлар бар.

Амгы ужудуушкун база бир чүүл талазы-биле онзаланчак. Юрий Гагариниң бөмбүрзек кыры-биле тудуп эртken эстафетазын чурттар аразының социалистиг экипаждары уламчылап эгелээнер. Орбитаның бүгү делегейге сурагжаан «Салют-6»—«Союз» комплексизи бо удаада Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Польшаның телөөлекчилериниң космоста базыңы болу берген. Коперникти торээн чуртунуң оглу эм космоска четкеп келген-дир. Ол дээрге дыка эки-дир, эштер. Аңаа чоргаарланып болур.

Социалистиг чурттарның улустарының чер кырының ажыл-херектериңге демниг ажылы чыл келген тудум-на улам-на байлак үре-түңнелдиг боон турар. А ам космоска бистиң космонавтыларывыстың найыралдыг ажылы база-ла чайыпнанчак түңнелдерлиг боон, кижи төрелгетенин чаа-чаа билиглер болгаш ажыдыышкыннар-биле байлакшыдып турар-дыр. Моон соңгаар оске-даа социалистиг чурттарның хамаатыларының киржилгези-биле чаа-чаа ужудуушкуннар болур.

Богун бистер Петр Климукка болгаш Мирослав Германовскийге изиг байырны чедирип турар-дыр бис. Космоска ужудуушкуунуң чедишкининиг кылганы дээш база ол үеде эрес-дидим болгаш маадырлыг чорукту көргүскени дээш Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры Петр Ильич Климук Ленин ордени-биле шаңнаткан, а баштайгы поляк космонавт Мирослав Германовскийге Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывысныышаан, Ленин ордени болгаш «Алдын Сылдыс» медаль-биле шаңнаткан.

Эргим эштер, силерге чүректиң ханызындан байырны чедирип тур мен. Силерге чаагай кадыкшылды, аас-кежиин, чаа-чаа чогаадыкчы ажыдыышкыннарны, боттарыңарның чаагай болгаш чугула ажылыңарга чедишкиннерни күзеп тур мен.

• • •

Меңээ мырыңай чаа эң бедик совет хавыяаларны тывысты — деп, М. Германовский чугаалаан. Ол меңээ дыка-ла улуг шаңнал. Бо шаңналдар-биле польша шеритиниң бүгү дайынчыларын, бүгү поляктарны хүндүлээнин илередип турарын билир мен.

Мен богун кончуг өөрүп тур мен, чүге дээрге, бо шаңналдарны меңээ СЭКП ТК-ның Хүндүлүг Чиигине секретары, эш Совет Эвилелиниң Маршалы, Силер тывыстыңар.

Чүгле бистиң чурттарывыска бараан боон турар эвес, харын бүгү делегейде тайбыңга база бараан боон турар «Интеркосмос» программазын бүзүраар кылган башкарыгалыг ужудуушкуннарга мээң чүртумчүң киришкенинге аажок өөрүп тур мен.

Бо ужудуушкунга бистерни белеткээн бүгү кижилерге, космоска тергиин эки ажылдаан дыка эки, кайгамчыктыг техниканы тургускан кижилерге, бо байырлыг минуталар үезинде өөрүп четтириишкинни илередирин чөпшээрең көрүңер.

Ол ышкаш «Союз-30»-ниң командири — мээң өөнүүм, кады ужуткан эжим Петр Ильич Климукка улуу-биле өөрүп четтиргенимни база илередип тур мен. Эргежок чугула эвес-даа турган болза, ооң мээң дугайымда сагыш салбаанын чаңгыс-даа минута турбаан. Ол аңы-дуңма Польшадан тергиин эки өңүүң бар деп чүвени үргүлүү бодап чораан. Ол дээш мен бистиң политкарның өмүнээзинден улуу-биле өөрүп четтириишкинни илередирин күзеп тур мен.

Бо дээди шаңналдар меңээ дыка улуг харысалганы хүлээндирип — тайбыңның хереэнге, бистиң улустарывыстың аразынга найыралды быжыглаарды дээш улам эки ажылдаарын даандырып турар. Бистиң Польшаның Каттыжкан Ажылчын партиязының, ооң Төп Комитединиң болгаш ооң биргы секретары эш Эдвард Герекиң канчаар өөредип турары ышкаш, мынчаар ажылдаарын хүлээндирип турар.

М. Германовский ПУГ-нуң баштайгы хамаатызының космоска ужудуушкунуна турасказатkан турасказал медальды Леонид Ильич Брежневке тывыскан.

Ооң соонда П. И. Климук чүве чугаалаан. Тараачын кижиниң өглугга — аңаа космоска үш катап ужударын болгаш «Интеркосмос» программаны ёзугаар чурттар аразының экипажының ужудуушкунун хүүседирип бүзүрээни дээш Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязыңга, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, Совет чазакка чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин ол илереткеп.

СЭКП Төп Комитединиң Политбюронуң, эш Леонид Ильич Силерниң улустар аразынга найыралды, кады ажылдажылганы быжыглаар талазы-биле хайы хире улуг ажылды кылып турарыңарны бо ужудуушкун тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр деп, космонавт уламчылап чугаалаан. Бистиң чурттуң космоска чедишкиннери чүгле Совет Эвилелиниң эвес, харын база бүгү социалистиг лагерьге база хамаажыгы турарын бо ужудуушкун бадыткан база көргүзүп турар-дыр.

Хүндүлүг Леонид Ильич, бистиң орбитаның эртем-шинчилел комплексизиниң адресинге Силериңиң чедирген баңырынарның чылыг сөстери дээш бистиң бүгү экипажывыс—дөрт кижи ханызы-биле өөрүп четтирип тур бис. Ол сөстер планнаттыынан программаны күүседириңге биске чаа-чаа күштерни берген.

Богун мен программа бүрүңү-биле күүсеттингеп, бүтүү материалдар черде чедип келген дээрзин илеткен тур мен. Чүгле алдынган чүүлдерни ажылдап кылыры арткан.

Хүндүлүг Леонид Ильич, космонавтыларны космоска чаа-чаа ужудуушкуннарга белеткээриниң сорулгаларын бүрүңү-биле күүседир, космос делгемин шинчилел, шингээдириниң талазы-биле XXV съездиниң салган сорулгаларын болгаш харысалганывыда космонавтылар белеткээриниң төвүнүң партия организациязы билип турарын бүзүредирин күзеп тур мен.

Бистиң партиябыс болгаш улустуң кандыг-даа даалгаларын күүседириңге белеп мек.

Чугааларны чыылганнар кичээнгейлиг дыңнаан болгаш үргүлүүледдиг адыш часкаашкыннары-биле уткаан.

Шаңналдарны тыпсырының үезинде аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазының Биргы оралакчызы В. В. Кузнецов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. П. Георгадзе, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, совет космонавтыларның белеткелиниң удуртукчузу ужар чүүлдүг генерал-лейтенантызы В. А. Шаталов, а ол ышкаш НУР-нуң ССРЭ-де элчиниң К. Ольшевский олар турганнар.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ!

УДУРТУЛГА БОЛДУРАР

Тандыда Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажыл-ишчилери, специалистери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ук Пленумнуң шиитпирлерин изиг чүүлдүгзүнүүшкүн-биле хүлээп алган. Июль Пленумунуң ажылын болгаш эш Л. И. Брежневтиң илеткелин танышкан хурал аңаа чоокта чаа болган.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң ажылының дугайында дыңнадыгны СЭКП Тандыда райкомунуң инструктору Д. С. Оюн кылган.

Хуралга санал бергеннер кедээ ажыл-агыйны улам ыңай сайзыралыр дээш партияның ажылының чайгылыш чок угланышкынын онзалап демдеглээннер. Механизатор Г. С. Чихачёв хуралга сес ап чүве чугаалаан, июль Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң кылган илеткелинде Сибирьге кедээ ажыл-агыйны сайзырадырынче чугула кичээнгейни угландырганын демдеглеп, кедээ ажыл-агыйның продуктуларын будурерин ковудедир дээш партияның хүн бүру ада сагыш салыышкынын СЭКП ТК-ның бо эрткен Пленуму база катап бүзүрелдии-биле бадыткан турардыр дээн.

МТМ-ниң аппаратчиги М. Л. Хайнацкий болгаш оон-даа өскелер ук хуралга чүве чугаалааш, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин бүрүнү-биле деткип турарын болгаш ону ажылга дайынчы программа кылыр ажыглаарын хүлээнгеннер.

Хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның Пленумунуң шиитпирлерин хүлээп ап, хой кыргылдазын эки түңнелдерлиг доозуп, мал чеми белеткелин үеңин негелдезинге дүүштүр организастыр эрттирерин дугурушкан.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТА: космонавтыларга шаңнал тывыскан соонда. СЭТА. (Чурукту фототелеграф дамчыштыр хүлээп алган).

АЖЫЛЫВЫСКА ДЕТКИМЧЕ

Башкылар—кедээниң ажыл-ишчилериниң ортузунга идейкижизидилгелиг ажылдарның идепкейлиг киржикчилери дээрзи билдингир. Партияның болгаш Совет чазактың доктаал-шиитпирлерин кедээ ишчилерге чедирер талазы-биле партия организациязының даалгазын ёзугаар төөгү башкызы кижи болганымда шыдаар шаам-биле киржип, чон ортузунга лекцияларны, беселарны болгаш илеткелдерни кылып турар мен.

1965 чылдың март Пленумунуң кедээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазы-биле төөгүлүг ужур-дузалыг доктаалының сөөлүнде совет кедээде кандыг-кандыг чаартылгалар болганын чоокта чаа болуп эрткен СЭКП ТК-ның июль Пленумунга эш Л. И. Брежнев онза чедингири-биле аналиэтээнин сеткил ханың таныштывыс.

Чаңгыс-ла байдалга доктаап көрейн: СЭКП ТК-ның Чиигине секретары бодунуң делгеренгей илеткелинде кедээ ажыл-агый продукциязының чамдык хевирлерин күрүнеге садып алыр ертээ ажыл-агыйларның иштики үндүрүп турар чарыгдалдарын эгидип, чандырбайн турар дээн. Ол черле чеп. Ногааларның, хой эъдиниң болгаш дүгүнүн хүлээп алыр ертээн улгаттырар дээни ылангыя бистиң республиканың совхозтарының, чижээ Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозу ышкаш ажыл-агыйларының, экономиказынга үнелеп четпес ажыкты бээр.

Июль Пленумунуң амыдыралчы чугула документилерин ханы пропагандаларынга бистер, кедээде идеология ажылдакчылары, идепкейлиг киржир бис.

О. НАМЧЫЛАК,
Баян-Кол ортумак школазында башкы.

МАССАЛЫГ ТИРАЖ-БИЛЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин Политиктиг ном үндүрер чер парлап үндүрген. Ында СЭКП Төп Комитединиң Пленумунуң 1978 чылдың июль 4-те хүлээп алган доктаалын база киирген.

Политиктиг ном үндүрер черниң массалыг тиражтыг кылдыр парлааны ол брошюраны Москваның «Красный пролетарий» типографиязынга парлаан.

(СЭТА).

Дүжүт ажаалдазынга белеткел

КУРЛАВЫР ТУРГУСТУНМААН

«Комбайннарның болгаш автотранспорт парыгының үзүктел чок ажылдаарын хандырары-биле, квартал хуваалдазындан хамаарылга чокка, четчир санныг кывар-чаар материалдарны республикаже сөөртүп алыры, ооң курлавырларын тургузарын Кедээ ажыл-агый министерстворзунга, Тываның автотранспорт эргелелинге, республиканың «Сельхозтехника» каттыжымышкыышынга, Кызылдың болгаш районнарның нефтебаазаларынга дагаыр».

(СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталгыкдан).

«1978 чылда дүжүт ажаалдазын, кедээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1975—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер талазы-биле немелде хемчеглер дутайында» докталдың бир пунктузунда ынча деп бижээн.

Республиканың чамдык ажыл-агыйлары сиген кезилдеринче кирген, ол ажыл удавас массалыг апаар, а оон улаштыр дүжүт ажаан алышкыны эгелээр. Бо чүгүла кампанияларны кыска хуусаада, организастыг эрттиреринге техника кол рольду ойнаар. Ынчангаш мал чемниң белеткелинге база дүжүт ажаан алышкынынга ажылдаар бүгү тракторларны, автомашиналарны, комбайннарны болгаш өске-даа техниканы кывар-чаар материалдар-биле четчир кылдыр хандырары база иезибүрү маркалыг бензинниң болгаш тракторларга олаар чүүлдүң курлавырын баш удур тургузуп, бүгү районнарга чедирип алыры бо хүнперде бирги чергениң айтырыы боон турар.

А херек кырында байдал кандыгыл? Кедээ ажыл-агыйның ээлчеглиг кампанияларынга белеткенгенивис кандыгыл база кывар-чаар материалдарывыстың курлавыры четчир бе? Бо болгаш өске-даа айтырыгларны тодарадыры-биле чоокта чаа Кызылдың нефтебаазазынга барып, ооң ажылажи-биле таныштывыс.

Бо нефтебааза, анаа чамдык районнарның нефтебаазалары дорт чагыртпас-даа болза, республиканы кывар-чаар материалдар-биле колдадып хандырып турар төп чер болүр. Республиканың мурнуу болгаш барыын талазы районнарынга бензин азы солярка чедиишпейн баарга, оларны моон үлей сөөртү бээр. Ынчангаш Кызылдың нефтебаазазының директору А. Ф. Прилепин республиканы кывар-чаар материалдар-биле хандырар талазы-биле Главкның төлээзи кылдыр санадып, республиканың кайы-даа районунда сан-медээ ооң холунда чыгдынып турар.

Бистиң аңаа чораан хүнүвүсте нефтебаазаның девискээринче кирер улуг хаалганың чанында асфальтылаан делгем шолде бензовозтар көзүлбес, өзээргей байдалдыг болду.

Конторзга директор-биле бистиң аравыска мындыг чугаа болган:

— Александр Федорович, республиканың удуртур органнары сиген кезилдеэнивис, дүжүт ажаалдазын шалыкшы эрттирер дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Кывар-чаар материалдарны четчир кылдыр сөөртүп алырын, курлавырын тургузарын силериниң организацияларга база даасканын ынча биижээн чораан. Курлавырывыс кайы хире ирги?

— Хиреликтиг иинин.

— Тодаргайлаптыңарам.

— Тодаргайлаар болза —кывар-чаар материалдарның бир неделя дургузунда ажыглап болур курлавыры бар.

— А херек кырында биске турар курлавырның норма-чижээ кайы хире боор ирги, доктаалда айытканын барымдаалаар болза.

— Бир айның курлавыры биске турар ужурлуг деп санап турар бис.

Бо чугаадан чамдык түүнелдерни кылып көрээлиҥер. Бир айның курлавырының орнуна чүгле чеди хонукта ажылдаар кывар-чаар материалдыг боон турарывыс — дүжүт ажаан алышкынынга болгаш мал чеминиң белеткелин шалыпкын чорударынга кончуг кошкак белеткелдиг болганывысты херечилеп турар-дыр. Мал чеминиң белеткели түүктеп, дүжүт ажаан алышкыны эгелей бээрге амгыыдан каш катап хөй машина, трактор болгаш өске-даа механизмнер ажылдай бээр, ынчангаш кывар-чаар материалдарның чарыгдалы каш катап үлгадыр деп чүвени үттүп болбас херек.

Кызылдың нефтебаазазында байдал мындыг боон турда түс-түс районнарда болгаш кандыгыл дээрзи эки биладинмес. Эрзин болгаш Өвүр районнарда бензин ам бээин үзүктелип турарының дутайында хомудадар редакциягa кээп турар.

Республикаже кывар-чаар материалдарны Кызылдың № 1, Минусинскиниң болгаш Чадааныың база Кызыл-Мажалыктың АТБ-дери колдады сөөртүп турар. Республиканың транспорт эргелели бензин болгаш өске-даа чүүлдерни дүрген сөөртүр талазы-биле даалганы берген. Ынчалзажок ооң күүселдезин кымдаа контрольдавайн турар. Ынчангаш бо хүнперде сөөртсе чогуур кывар-чаар материалдарның чүгле үштүн бир кезин кээп турар.

Абаканда болгаш Абазада республика фондузунда кердүнген кандыг-даа маркалыг бензинин, солярка четчир хемчээлдиг келген боон турар. Ынчангаш кывар-чаар материалдарның чогуур курлавыры кажан тургустунарыл деп айтырыгны транспорт эргелелиниң мурнунга тургузар апаар.

Кывар-чаар материалдар дугайын чугаалап тура база бир айтырыгны оваарып кээр херек. СЭКП обкомунуң өөрөзүнүң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докталы үнген соонда совхоздардан хөй бензовозтар нефтебаазаларга кээр апарган. Келген кижилер-ле «Сиген, тараа ажаалдазынга херек-курлавыр кылып алыр дээш бензинниең келдивис» дээрлер. А херек кырында документилерден көөрге олар боттарының алза чогуур лимит-фондузун артыкка чарыгдап каапкан азы нефтебааза черинге эккеп дужаар ажылдап каапкан автодун дужаавааң боон турар. Чижээ, «Кара-Хаак» совхоз 2 тонна солярканы, «Коммунизмниң херели» болгаш Тока аттыг совхозтар — 5-5 тоннаны, «Тивделге» 8 тоннаны артыкка чарыгдаап боон турар.

Үстүнде алаанывыс доктаалда четчир санныг курлавырны тургузуп алыр дээни — кывар-чаар материалдарны шыдаар шаанар-биле өрттедип турунар-дээни ол эвес. Ооң кадагалал, ажыглалынга шыгжыы контроль турар ужурлуг. Моңу районнарның улусчу контроль комитеттери холга алза эки.

С. МААДЫ,
«Шынның» корр.

АЖЫЛЧЫН ХҮРЭЭЛЕҢЧЕ

Кызылдың № 4 микрорайонунда ажыглалга кирер четкен, улуг панель № 4 бажында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафрононың удуртказан бригадазы ажылдап турар. Ол коллективке бурунгу хүн база бир өөрүнчүг болуушкун болган, шеверлекчилер боттарының одуруунга бо чылын школа дооскан аныяктарны хүлээп алганнар.

Панель хавалардан тутказ бажыңның ийиги каъдынга шеверлекчилер бригадазының кежигүннери чыглып келгеннер. Бо ажыл-ишчи наймаалдыг коллективте аныяк-даа, улуг-даа назылыг кижилер хөй. Оларның аразында беш кыстың тускай хевви чаа хевээр, ам-даа хир накпаны илдең. Аныяк ажылчыннарның баштайгы күш-ажылчы базымнарынга тураскаатказ митингиге оларның чыглып келгени ол.

Аңаа комсомол хооркомунуң бирги секретары К. Д. Сангы-Бадраа мынча дээн:

— Ажылчын ангының хүрээлеңнинге кирип, баштайгы базымны кылып турарыңар дээш ВЛКСМ хооркомунуң, наймаалдың бүгү комсомолчуларының мурнундан изиг байыр чедирерин чөпшээреп көрүнер. Силерниң бо эргелээшкиниңер өскелерге эки үлегер болуп турар-дыр. Доозукчуларның кежээлеринге келир чылын барып, боттарыңарның аргадүржүлгаларың, ажылчын ат-бүлеге кирген бо хүнүцерни сактып чугаалаар силер. Школа дооскан, кайнаар-даа баар эвин тыпшайн чоруур, амыдыралче кокшаны ам-даа үндүрүп албаан чамдык оолдар, кыстарның мергежил шилиринге улуг дузаны чедирерицер чугаажок.

Ол хүн бригаданың кежигүннериниң аразында чаңгыс-ла кижи чок. Ол дээрге бригадир Мария Васильевна Москвада, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыжыныц тоску сессиязының ажылында киржип турар. Ол ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады. Ол дутайында бригадирниң оралакчызы Н. С. Баравицына сөс алгаш, улуг чоргаарал-биле чугаалаан.

Бо бригада чүгле хоорайда эвес, республикада ат-сураглыг коллектив дээрзин Надежда Семёновна дыңнаткан. Ол чедиишкиннериң үндезини — найыралда, салган сорулганы чедиишкиниг күүседир дээш шунтузуунуң чаңгыс кижи дег деминнинде. Бригаданың шеверлекчилери найысылалдың хөй-хөй бажыңнарының түдүүнга киришкен. Ол—хүндүдүг херек, чаагай үүле. Чүгле бо чылдың эрткен айларында бригада 7 болгаш 10 дугаарлыг бажыңнарны ажыглалга киришкен. Туруп келген үезинiң дургузунда бо комсомолчу-аныяктар коллектиги кылган ажылын «дөрттен» куду демдекке дужаап көрбээн...

Дүүнгү школачыларның мурнундан Надя Комиссарова үүне чугаалаан:

— Тудугжунуң мергежилии шилип алыр күзел биске душ боон төрүттүнүп келбээн. Кашай мурнунда бистиң доозукчуларның комсомол хуралы болган. Аңаа ВЛКСМ хооркомундан келген төлээ үүне чугаалаан. Кызыладың тудугларынга ажылдаар күзелдиг аныяктар бар болза, ажылчын ангының улуг отряды өөрүшкү-биле хүлээп алыр дээн үүне. Доозукчу класска «Кайнаар баарыл?» деп айтырыг сагыштан черле үнмес болгай. Мында кады ажылдап келген өөрүм Ляна Монгуш, Наташа Чертыкова, Наташа Сизикова олар-биле элээп үр үениң дургузунда чугаалажып келген бис. Чүү дээр боор, изиг-изиг маргылдаалар тургулаан. Чоогувуста туттунуп турар бажыңга чедип, шеверлекчилерниң кылып турар ажылын сонуургап көрдүвүс-даа. Кижи сактырга онзагай үүне-даа чок, аштап, дозулап, чугайлап турар боор чорду. Черле тудугга барып ажылдаар дугайында шинтпир хүлээп алдынган. Сөөлгү экзаменнерни дужаап, аттестатты холга алгаш, тудуг эргелелинче билдиришкин киргенивис бо.

Ам маңаа ажылдап эгелээле дөрт хонуң тур бис. Чуур, дозулаар ажыл биске таныш, берге эвес-тир. Ындыг-даа болза, бистиң бо кылып турар ажылывыс күүне ужур-дузалыг хөй-ниитиниң деп бодап келирге кижиниң харыысалгаазы каш дакпыр улгадыр боордур. Ооң аңгыда бистең эки кылып каан ажылывыс иевитпейн баарга, оларны моон үлей сөөртү бээр. Ынчангаш Кызылдың нефтебаазазының директору А. Ф. Прилепин республиканы кывар-чаар материалдар-биле хандырар талазы-биле Главкның төлээзи кылдыр санадып, республиканың кайы-даа районунда сан-медээ ооң холунда чыгдынып турар.

Бистиң аңаа чораан хүнүвүсте нефтебаазаның девискээринче кирер улуг хаалганың чанында асфальтылаан делгем шолде бензовозтар көзүлбес, өзээргей байдалдыг болду.

Конторзга директор-биле бистиң аравыска мындыг чугаа болган:

— Александр Федорович, республиканың удуртур органнары сиген кезилдеэнивис, дүжүт ажаалдазын шалыкшы эрттирер дугайында доктаал хүлээп алган болгай. Кывар-чаар материалдарны четчир кылдыр сөөртүп алырын, курлавырын тургузарын силериниң организацияларга база даасканын ынча биижээн чораан. Курлавырывыс кайы хире ирги?

— Хиреликтиг иинин.

— Тодаргайлаптыңарам.

— Тодаргайлаар болза —кывар-чаар материалдарның бир неделя дургузунда ажыглап болур курлавыры бар.

— А херек кырында биске турар курлавырның норма-чижээ кайы хире боор ирги, доктаалда айытканын барымдаалаар болза.

— Бир айның курлавыры биске турар ужурлуг деп санап турар бис.

Бо чугаадан чамдык түүнелдерни кылып көрээлиҥер. Бир айның курлавырының орнуна чүгле чеди хонукта ажылдаар кывар-чаар материалдыг боон турарывыс — дүжүт ажаан алышкынынга болгаш мал чеминиң белеткелин шалыпкын чорударынга кончуг кошкак белеткелдиг болганывысты херечилеп турар-дыр. Мал чеминиң белеткели түүктеп, дүжүт ажаан алышкыны эгелей бээрге амгыыдан каш катап хөй машина, трактор болгаш өске-даа механизмнер ажылдай бээр, ынчангаш кывар-чаар материалдарның чарыгдалы каш катап үлгадыр деп чүвени үттүп болбас херек.

Кызылдың нефтебаазазында байдал мындыг боон турда түс-түс районнарда болгаш кандыгыл дээрзи эки биладинмес. Эрзин болгаш Өвүр районнарда бензин ам бээин үзүктелип турарының дутайында хомудадар редакциягa кээп турар.

Республикаже кывар-чаар материалдарны Кызылдың № 1, Минусинскиниң болгаш Чадааныың база Кызыл-Мажалыктың АТБ-дери колдады сөөртүп турар. Республиканың транспорт эргелели бензин болгаш өске-даа үүлдерни дүрген сөөртүр талазы-биле даалганы берген. Ынчалзажок ооң күүселдезин кымдаа контрольдавайн турар. Ынчангаш бо хүнперде сөөртсе чогуур кывар-чаар материалдарның үүле үштүн бир кезин кээп турар.

Абаканда болгаш Абазада республика фондузунда кердүнген кандыг-даа маркалыг бензинин, солярка четчир хемчээлдиг келген боон турар. Ынчангаш кывар-чаар материалдарның чогуур курлавыры кажан тургустунарыл деп айтырыгны транспорт эргелелиниң мурнунга тургузар апаар.

Кывар-чаар материалдар дугайын чугаалап тура база бир айтырыгны оваарып кээр херек. СЭКП обкомунуң өөрөзүнүң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докталы үнген соонда совхоздардан хөй бензовозтар нефтебаазаларга кээр апарган. Келген кижилер-ле «Сиген, тараа ажаалдазынга херек-курлавыр кылып алыр дээш бензинниең келдивис» дээрлер. А херек кырында документилерден көөрге олар боттарының алза чогуур лимит-фондузун артыкка чарыгдап каапкан азы нефтебааза черинге эккеп дужаар ажылдап каапкан автодун дужаавааң боон турар. Чижээ, «Кара-Хаак» совхоз 2 тонна солярканы, «Коммунизмниң херели» болгаш Тока аттыг совхозтар — 5-5 тоннаны, «Тивделге» 8 тоннаны артыкка чарыгдаап боон турар.

Үстүнде алаанывыс доктаалда четчир санныг курлавырны тургузуп алыр дээни — кывар-чаар материалдарны шыдаар шаанар-биле өрттедип турунар-дээни ол эвес. Ооң кадагалал, ажыглалынга шыгжыы контроль турар ужурлуг. Моңу районнарның улусчу контроль комитеттери холга алза эки.

С. МААДЫ,
«Шынның» корр.

АЖЫР КҮҮСЕДИП БОЛУР

Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозта хөй кыргылдазы кидин түлүктеп турар. Ол ажыл-агыйда кыргылдавың үш пунктузу бар. Кол пункт Мугур-Аксы суурда. Өске ийи пунктуларга кыргаан хөй дүгүн дораан-на савалаап, Мугур-Аксыче чорудуп турар. Бүгү дүктү төп пунктуга класс аайы-биле сорттап, савалап турар.

Бо хүннерге чедир Мугур-Аксыга бүгү дерт хойжу бригадалардан 10 тонна хире дүк келген. Ооң 8 тонназын класстап сорттаап, күрүнеге дужааган. Совхозтуң чартык чылда күрүнеге дужаар 14 тонна дүк планын июль 1-ге чедир күүседир дээш кыргылдада киржип турар бүгү кижилер эрес-шудургу ажылдап турар.

Төп пунктунуң ажылчыннарывыдан классировщик Д. Одай-оол, пресстекчилер О. Домду, Д. Ак-Сад, кин дааракчылары Х. Хорлуу, И. Борбак, дүк тырыкчылары О. Сурүң, К. Эрес-оол болгаш өскелер-даа үлүг-нормазын үргүлчү 120 хуу чедир күүседип турар.

Хойжулар, кыргыкчылар Наадымга чедиишкиниг ужуражыры-биле кыргылданы бедик шынарлыг кылдыр дүрген доозар дээш күжевиишкиниг ажылдап турар. Дүктүң чидирин болдурбайн турар. Ынчангаш ажыл-агый күрүне планын күүседип болур аргалыг.

Х. МАНДАН-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

БАШТАЙГЫ САРААТТАР

Тандының Кедээ ажыл-агый дружулга станциязында Николай Чүнинниң удуртканы сиген белеткээр комплекстиг бригаданың кежигүннери мал чеминиң белеткелинче бо хүннерде кирген. Бо чылын үк коллектив 4100 тонна сигенни, 2000 тонна сенажты белеткээр үүлээлгелиг.

Кузьма Квтушенконуң звеновозу Бай-Даг белинде 70 гектар хөй чылдыг сигенни 2 хонук иштинде кестиргеш, ам Чеди-Хөлде суггаттыг чернийн сигенин белеткеп киришкен.

Баштайгы кестинген сиген 1,5 хүн иштинде сараатгаттынган. Ам ында үш улуг сараат тургустунган. Сараат салыр талазы-биле механизаторлар Александр Бопуш-оол, Михаил Оюн олар эки ажылдап, нормазын ажыр күүседип турарлар.

Бригаданың кежигүннери Дурген суурнуң чанында сенаж белеткелин шалыпкын чорудуп, баштайгы хүннерде 500 тонна сенаж белеткээн.

К. ХЕРТЕК.

КҮҮСЕТКЕН

Өвүр районда «Коммунизмче оруң» совхозтуң Кужур-Чыраа сүт-бараан фермазының коллективи онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының планын хуусаа бетинде чедиишкиниг күүсеткен. Ооң саанчылары күрүнеге 23 тонна сүт садар тургаш, ону 25,5 тонна кылдыр боттандыргаш, чылдың ийиги чартыынче бүзүрелдиг күш-ажылчы базым-биле киргеннер.

Мындыг бедик көргүзүглерни чедип алырынга ферманың мурнакчы саанчылары И. Нордуп, Т. Монгуш, А. Монгуш болгаш өскелерниң-даа кирген үлүү улуг. Олар планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип келгеннер.

Мурнакчы изин дээш бо коллективке СЭКП Өвүр райкомунуң, райүүскомнуң шилчилер вымпелин тывысканы саанчыларны болгаш ферманың өске-даа ишчилерин улам хей-аът киирген.

Х. МОНГУШ.

СЕПТЕЛГЕ

Чөөн-Хөмчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң механизаторлары келир күскү дүжүт ажаалдазынга хынамчалыг белеткенип, кедээ ажыл-агый машиналарының септелгезин шалыпкын чорудуп турар.

Механик Кастаар-оол Ондарның удуртканы тос кижи составтыг септекчилери техника септелгезин бедик шынарлыг доозар дээш чүткүлдүг ажылдап турар. Септезе чогуур 14 комбайнның он бири бо хүннерге чедир септеттинген, оон аңгыда үк механизаторлар сиген кезер 4 машинаны, үш кукуруза комбайнын болгаш өске-даа үүлдерни септээннер.

О. БОРАШ.

СТУДЕНТИЛЕР ОТРЯДЫНДА

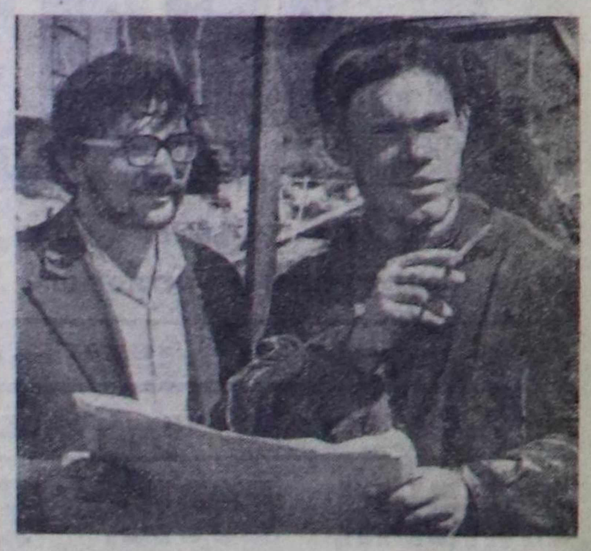

Чүрттүн ангы-ангы хоорайларындан келген студентилерниң тудугжу отрядтары бистиң республиканың девискээринде янзы-бүрү объектилерде ажылдап турар. Куйбышевтиң ужар үүл институдундан студентилерниң «Славянинар» деп тудугжу отряды ам 4 чыл улаштыр Тывада кээп ажылдап турарлар. «Славянинарның» командири Владимир Заплетин, комиссары Владимир Пономарев. Оларның удуртканы баштайгы бөлүү — 8 кижи майның тоңчуүнде-ле чедип келген. Олар өөредилгеге-даа, күш-ажылга-даа кызымак, шудургу эрестер-дир, институтка дужаар экзаменнерин хуусаа бетинде дужаапкаш, бөлүктүң дайынчылары күш-ажылчы семестрни кымны-даа мурнай эгелээннери ол. Июньның ортан үезинде ийиги бөлүк—20 ажыг студентилер оларга кээп немешкен.

Үшкү семестрде студентилер ынчаар ажылдаап, улус ажыл-агыйынга ээваш эвес үлүг-хуузун киириштирип турарлар. Эрткен чылын «Славянинарның» дайынчылары 160 мүн рубльдин ажылдарын бүдүргеп. Бо чылын олар Таңды районда Дүргеннин суггарылга системазында ажылдап турарлар. Тудугжу отрядтың командири Владимир Заплетин мынчаар чугаалаар: «Тыва черниң каас-чаражы, чурумалдыг агаар-бойдузу магалыг-ла-дыр. Ооң ажыл-ишчи кижилери сеткилривиске кончуг таарышкан, мында өнүктеривис дыка хөй апарган. Бистиң тудугжу отрядывыста дайынчылар шупту-ла ажыл-ишке кежээ, кызымак. Планывыс —200 мүн рубльдин тудуг-монтаж ажылдарын шингээдип алыры. Ол планывысты чедиишкинниг күүседиринге бүзүрелдиг бис».

«Славянинарның» дайынчылары планныг онаалдаларны күүседир дээш бедик темп-биле ажылдап турар. Оларда ам ажыл-иш кидин түлүк.

ЧУРУКТА: бригадир Евгений Спивак биле Анатолий Посохов (үстүнде); отрядтың дайынчызы Владимир Красношеков ажыл үезинде.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

Кандыг чурттап чор сен, малчын?

СӨЗҮНГЕ ЭЭ БОЛУРУ—ӨӨРҮШКҮ

Таңды районда «Коммунизмниң херели» совхозтуң экономиказын быжыглап, хөгжүдеринге кол черни эзелеп турар алыр—хөй ажылы. Совхозта мурнакчы малчыннар эвээш эвес. Оларның бирээзи— Хылдыгбай Баянович Ондарның ажыл-ижинге кызымаан, ак сеткилдиин, амыдырал-чуртталгазының өөрүшкүлүүн демдеглээр болдым.

Хылдыгбай Баянович хойжулап ажылдаа-ла он чеди чыл чедип турар. Бо чылдарда ооң күрүнеге киирген үлүг-хуузу улуг. Ооң чижээнге бо чылды ап көрээли. Хылдыгбай Ондар 100 хойга өнаалтыр 95 хураганны ап, оларны мевди доруктургаш, алган социалистиг үүлээлгезин күүсеткен.

Күш-ажылга ынак малчын кадарып турар кодан хонгга 15 тонна сиген белеткеп алыр үүлээлгезин 20 тонна чедирип, 15 тонна кургаг өдекти болуп, Берт-Дагда кыштаанда кажаахораазының үүрмек септелгезин кылып алырын ол шинтпирээн.

— № 1 хойжу бригаданың бригалири Шаравии Шыырапович Оюн кышкы үеде малчыннарны өй-өйде чыып, чугула айтырыгларны чугаалажып, бригаданың малчыннарының ажыл, амыралы-биле таныжып турары, ажылда бар чедер, четпес айтырыгларны шинтпирээриге дыка дөгүм болур-дур—деп, малчын чугаалап олурар.

Малчыннарга почта чедирилгези арай хожудан турар. 4—5 хонукта чыглып чыткаш, чаңгыс кээр. Ынчангаш солун бүрүзүн орта номчувайн турарынга малчын хомудан турар. Автолавка эвээш-даа болза кээп турар болгаш хүнүң чугула барааннары оларда четчир.

Хылдыгбай Баяновичиниң өөнүң иштп Хорлуу Содунамовна Ондар малчынның дузалакчы кадарчызы болуп ажылдап турар, ажыл-ишке кызымак Маадыр-ие. Ол оң бир уругну кижизиткен.

Төрээн чуртунга, чонунга төлептиг бараан болур кадрларны өстүрүп, өөредип, кижизидип чоруур ада-иелер хөй. Хылдыгбай, Хорлуу Ондарлар оларның санынга кирип чоруур ада-иелер-дир. Ажылгыр өг-бүленiң уруг-дарыы база ажылгыр, өөредилгеге сундулуг болуур. Олар база ада-иезинiң эки мөзүзүн дээп, бичиизинден-не ниитидеп, мурнунга үүлээлгезин медереп билирлер, ада-иезинге шыдаар шаа-биле дузалажып чоруурлар.

Малчын өг-бүле совхозтуң аныяк хойжузу Орлов Оюнну бо чылын социалистиг чарышче кыйгыргаш, хойдан хураган алыр талазы-биле ышкан.

Малчыннын чымыштыг ажыл хүннеринде өөрүшкүлүг хүннер база хөй. Ылангнга эш-өөрүнүң мурнунга үүлээнип, аазаан сөзүнге ээ болуру аас-кежик эвес бе?

— Бүгү-ле чүүлдүң эки шынарлыг, бедик түүнелдиг болуру—кижиниң ажылга хамаарылгазында ийин. Хойжу эки семиртип алырга, үөл-даа, дүк-даа, эът-даа хөй алдынар.

Бедик түүнелдерни хойжу бүрүзү чедип ап болур. Чүгле кызымак ажыл, бедик харыысалгалыг болуру чугула— деп, Ондарлар шын-на чугаалап олурарлар.

Аас-кежиктиг, ажылгыр өг-бүле бо хүннерде Көк-Хаякта чайлаанда малын семиртип турар.

В. САТ.

Репортаж

ХЕК ЭДИП ТУРДА...

Июньның кааң-аяс сөөлгү хүннериниң бирээзинде «Кызыл тук» (директору Н. Аньшин) совхозтуң Бүрен-Аксында кыргылда пунктузунче чорупторум. Чалбыыш от дег херел чашкан хүнүң изин-даа кончуг. Хой кыргыырынга шынаалда таарымчалыг хүннер. Ында кыргылда кидин түлүк деп дыңнаан кижи мен. Наром-биле кешкеш, улуг-ла серп-кажаахе чоошкулап олурумда, хойлар эдер, мотор даажы дыңналыр, кижилер шээраңнажыр мындыг болду. Кайы-бир кадарчының хоюн кыргыш турары-да биладингир, ынчангаш иштимде өөрүп чордум. Ол-ла ажыл-ишчи даапшыимээннер, чугаа-соотгар-биле чергелештир ыя од чанында ногаан эзимден чарыштыра аарак эткен хектериниң үнү чаңгыланып кээп турду. А ооң чанында кылаң суглуг Каа-Хем чалгыларын эрлектериге таваар суйбай канышпаан, чындыңнадыр чыраалдың бадын чыдар. Сактырга, «чымчаг алдынның» чогуур өйүнде чидириг чок ажаан алыр дээш бир демниг эрес-шудургу ажылдаан ынчидерге ол-ла бүгү аян тудуп, оларны хей-аът киирип турганзыг.

Сери адаанче кире бээрге, даапшимээн кулак уюк: мотор даажы биле электрилиг хачыларның чаңгыс аай хылыраап даажы каттынган, кижилерни ыыткыр чугаалажырынче чайгаар-ла албадай бээр. Улуг деңзи чанында учётчик аныяк кыс кыргаан дүктерни удур деңзилээп, саазында кижи бүрүзүнүң ядының дужунга демдеглеп бижээп, чай чок. Ында чээрби хире кижи электрилиг хачылар-биле кыргыш турар. Кыргаан дүгүн деңзиледирi-биле учётчикке эккеп, деңзи чанында оочурлап алган тургулаар. Кижи бүрүзүнүң сеткилi далаш. Ол пунктуда барып дөртен хире кижи ажылдап турар, оларның хөй нуруузу аныяктар.

Деңзи чанында дөмейн кончуг кыргыкчы ийи кара оол келди. Учётчик Надежда Тожу:

— Саша Хууракты 2,4 килограмм, Женя Хууракты 3 килограмм-дыр—деп, алгыра аарак дыңнатты.

Комсомолчу Неля Саңмалдың эккелген дүгү 2 кг 630 г болду. Дүк деңзилеткен кыргыкчылар үзүктел чок шуужүп эртип-ле турар. Од удаада мурнакчы Наташа Лопсаңның кыргаан дүгү 4 кг, а З. Тильбаның мырыңай 4,9 кг болурга, магададывыс. Дүк класстакчылары, база чай чок, дүктер оваланып-ла турар, ону класс аайы-биле шоодайлап тырыр кижилер база аңгы.

Репортаж

— Дужаар дүктү класстаары чугула. Од талазы-биле бистиң Олявыс шалыкшы-даа, чазыг чок кылыр кижи чүве—деп, пункт эргелекчизи Т. Кок-оол ынаар айыткаш, мактап дыртып кагды.

— Бо хачыларның бистери шаптыллаан-дыр, Яша. Дүрген чидиде тыртыл бээйт, кыргыкчылар манай бээр—деп, бир оол экии далаштырган тур.

— Пунктуга кодан хойларны график бүгаар сүрүп эккеп турар. Ортумаа-биле бир баштан 3 килограмм чедир кыргыш ап тур бис. Күрүнеге дүк дужаар планывысты черле күүседир боор бис—деп, комсомолчу зоотехник Владимир Ин чугаалады.

Ында кыргылданың темпизи черле шалыкшы хорун турары коскү. Бир кыргыкчыла хүнде 20 чедир баш хойну кыргып турар, а шалыпчылар 30 баш чедир кыргыптар. Кыргыкчыларның көргүзүүн хүнүң-не түлеп үндүрген, коскү черде азып турар. А хүнүң маадырзары—мурнакчыларны беш хонгаш-ла ылередип, оларга акша шаңналын болгаш шилчилер вымпелдерни тыпсып турар. Од дээрге кижилерниң хей-аъдын көдүреринге тергин дузалыг. Чүге дээрге мурнакчыларның одуруунче кижи бүрүзү-ле чүткүүр сонуургадыг болгай. Ынчангаш харын хүнүң маадырлыкшы солчуп, чаа-чаа аттарның тыптып кээп турар чылдагааны ында. Совхозта кыргыза чогуур беш мүң ажыг баш хой бар, ол хүннерге чедир үш мүң ажыг баш хойну кыргып, чүп дооскан. Кыргыкчылар Н. Лопсан, И. Норзүң олар хүн нормазын ажыр күүседип, шаңнал-макталды ап турар мурнакчылар болду... Ол хүн кыргылда пунктузунда келген хойжу Л. Мыдыйга хой бар, июнь 30-га чедир кыргыттынганы 1893 баш болганын көрдүвүс. Ында кыргыкчылар электрилиг-даа, холдаа хачылары-биле кыргып турар, 20 ажыг кыргыкчы бар болду. Оларның иштинден мурнакчыларны чеди хонгашла илеред

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНГЕ СОҢГУЛДАЛАР ДУГАЙЫНДА ХООЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИНИҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-ныҢ секретары, депутат И. В. КАПИТОНОВТУҢ илеткели

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Хоойлузуңуң төлевилелиң депутаттарга чугаалажып коорү-биле киирип турар. ССРЭ Конституциязын ёзугаар ону хүлээп алыры чугула болуп турар-дыр. Эш Леонид Ильич Брежнев ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чедиги сессиязынга бодунуң чугаазынга ол Хоойлуну Конституцияның күштүг болуп киргени-биле холбаштыр ажылдап кылза чогуур эң-не чугула түүлдерге хамаарыштыр айытқан.

Чаа Конституция сайзырагай социализмниң туруузуруунуң быжыглавышаан, чурттап, ажылдап, күштүг болуп турар деп И. В. Капитонов чугаалаан. Хамаатыларның калбак эргелерин боттуу-биле хандырып турар. Күрүнениң болган хөй-ниитизин ажыл-херектерин башкарырына ажылчы чоннарның киржилгези улам идепкейлиг апар чыдар. СЭКП-ниң XXV съездиниң төөгүлүг шиитпирлерин чайгылып чокка боттандырганының түңнелинде коммунистиг туругзуушкунуң янзы-бүрү адырларынга чаа-чаа улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Ону СЭКП ТК-ныҢ июль Пленуму база катап тодаргай коргускен. Пленумнуң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде айытқан түүлдерин болгаш түңнелдерин коммунистер, бүгү ажылчы чоннар изиг түүлдүзүнүүшкүн болгаш сорук киришкиннибиле хүлээп алган.

Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң, ленинчи улуг ажыл-херектиң шынчы уламчылакчызы, коммунизмниң тиилелгези дээш, могаг чок демиселчи—СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежневке баштаткан ТК-ныҢ Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет улус экономиктиг болгаш социал дешилгениң оруубиле бүзүредиг бурунгаардан орар.

Политиктиг удуртулганың уран аргазын мергежилдиниибиле балыр, мерген угаанныг, бүтүн үүвенин баш удур көөр стратег, шылгараңгай теоретик болгаш организатор Леонид Ильич Брежнев партияның болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказының кол улганышкынын ажылдан кылырына болгаш боттандырарыга үнелеп четпес салыышкынны киирип турар.

Эш Леонид Ильич Брежневти ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазыныга соңгаашы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, улус депутаттарының Советтериниң бүгү чадаларының ажылын эки-жидерине, алдар-хүндүзүн бедидерине улуг рольду ойнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш ооң Президиумунуң кайы хире иделкейлиг болгаш үре-түңнелдиг ажылдап турарын совет кижилер көрүп турар. Чүгле сөөлгү үеде бээп СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин, ССРЭ Конституциязы-биле холбаштыр тургустунуп кээп турар соорулгаларны күүседири-биле холбашкан, иштики болгаш делегей амыдыралыныҢ улуг, эң-не чугула айтырыгларын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүралдарынга чугаалажып көргеш.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму хоойлужудулга ажылдарының калбак планын ажылдап кылган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлу төлевилелиң база ол планга дүүштүр белеткээн.

Соңгулдалар — социалистиг демократияның эң-не көскү илерээшкиннериниң бирээзи болуур дээрзин бистиң партиявыс чайгылып чокка барымдаалап турар деп илеткелчи ооң ыңай чугаалаан. Бистиң чуртувуста соңгулдалар болза хамыктың мурнунда улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр бодунуң холунда эрге-чагырганы боттандырып турар чоннуң суверенниг тура-соруунун дорт илередикчизи болуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар чорударының чурумун иитп-эвилел Хоойлузу тодаргайлаарын ССРЭ Конституциязында көрдүнгеп. ССРЭ Конституциязынга дүүштүр ханы демократтыг үндезинге ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар чорударынга эргежок чугула байдалдарны Хоойлу ёзугаар тургузар дээрзин онзалап демдеглээр херек. ССРЭ Конституциязының соңгулда системазынга хамаарышкан бүгү түүлдери бодунуң илерээшкинин болгаш тодаргайлаашкынын ында алган.

Чажыт бадылаашкыныг бүгү-иитп, деп болгаш дорт соңгулда эргезинин принциптерине үндезилеттинген совет соңгулда системазы үеним шылгалдазын эртken болгаш иитпилел хөгжүлдезинин амгы үе-дезада негелделеринге иитпи-биле дүүшкен. Ынчангаш Хоойлуның төлевилелиниң онзагай ылгалыр түүлү болза, мурнунда тургаи хоойлужудулгаларның кол түүлдерине салгалдыы болур. Ында амыдырала хынаттынган эрге-нормалары-биле чадаларының ажылын эки-жидерине, алдар-хүндүзүн бедидерине улуг рольду ойнаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну хоойлужудулга ажылдарының калбак планын ажылдап кылган. ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлу төлевилелиң база ол планга дүүштүр белеткээн.

Соңгулдалар — социалистиг демократияның эң-не көскү илерээшкиннериниң бирээзи болуур дээрзин бистиң партиявыс чайгылып чокка барымдаалап турар деп илеткелчи ооң ыңай чугаалаан. Бистиң чуртувуста соңгулдалар болза хамыктың мурнунда улус депутаттарының Советтерин дамчыштыр бодунуң холунда эрге-чагырганы боттандырып турар чоннуң суверенниг тура-соруунун дорт илередикчизи болуп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар чорударының чурумун иитп-эвилел Хоойлузу тодаргайлаарын ССРЭ Конституциязында көрдүнгеп. ССРЭ Конституциязынга дүүштүр ханы демократтыг үндезинге ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар чорударынга эргежок чугула байдалдарны Хоойлу ёзугаар тургузар дээрзин онзалап демдеглээр херек. ССРЭ Конституциязының соңгулда системазынга хамаарышкан бүгү түүлдери бодунуң илерээшкинин болгаш тодаргайлаашкынын ында алган.

Чажыт бадылаашкыныг бүгү-иитп, деп болгаш дорт соңгулда эргезинин принциптерине үндезилеттинген совет соңгулда системазы үеним шылгалдазын эртken болгаш иитпилел хөгжүлдезинин амгы үе-дезада негелделеринге иитпи-биле дүүшкен. Ынчангаш Хоойлуның төлевилелиниң онзагай ылгалыр түүлү болза, мурнунда тургаи хоойлужудулгаларның кол түүлдерине салгалдыы болур. Ында амыдырала хынаттынган эрге-нормалары-биле хандырып турар деп илеткелчи ооң ыңай чугаалаан. Улустуң соңгулдучулары, партияның шугумунуң массаларга ёзулуг идепкейлиг иеттередикчилери, бистиң шиитилеллер улам ыңай чечеткелиишкинни дээш демиселчилери болурунга бо Хоойлу улуг идиг болуруп ол демдеглээн.

Буржуаз «демократия» дээр түүлден социалистиг демократияның артык күштүүнүн дугайын депутат чугаалаан. Иитилеллиң бүгү кежигүнерге ёзулуг улусчу эрге-чагырганың үезинде күрүне херээн эргелеп башкарырынга калбак-биле киржир боттуг аргаларлыг болур. Совет улуска чогум-на мындыг таарымчалыг байдалдарны хандырып берген.

Моргаушпуң (Чуваш АССР) ортумак школазының башкызы, депутат **Т. А. Анисова** Хоойлу төлевилелиниң дугайында улуг кичээнгей салып, түүве чугаалаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдаларны эртирери-биле холбашкан бүгү-де айтырыгларны ында эң-не тодаргайы-биле тайылбырлаанын онзалап демдеглээн. Соңгулдаларны белеткээриниң болгаш эртирериниң бүгү үе-чадаларында совет соңгулда системазының чайгылып чок, ёзулуг демократчызын Хоойлуда тодаргай көргүүн турар деп, ол чугаалаан.

Оратор ол чаа Хоойлуну хүлээп алырының дугайында депутаттарның саналдарын деткээш, соңгулда кампаниязында, иитилеллиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарырында, политиктиг, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитирлээриниге профэвилелдериниң ролю улам-на өзүп турарының дугайын чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлуну хүлээп алыры — профэвилелдериниң иитилел-политиктиг ажылчорудулгазын идепкейжидерине улам таарымчалыг байдалдарны тургузар. Бо хоойлу СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүселдири дээш демиселге ажылчы чоннарның чогаадыкчы болгаш күш-ажылчы инициативазын улам хөгжүдүп, калбартырына улуг идиглиг бээр.

Оратор чаа Хоойлуну бүрүү-биле түүлдүг деп көргеш, ону хүлээп алырының дугайында саналды деткээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлу төлевилели — социалистиг демократияның улам чечеткелиишкинниниң, сайзырагай социалистиг иитилеллиң амыдыралынга Советтериниң ролюнүң бедээнниң хереченээ-дир деп. Литва ССР-ниң Дээди Совединиң даргазы, депутат **П. Я. Страутманис** чугаалаан. Улустуң соңгулдучулары, партияның шугумунуң массаларга ёзулуг идепкейлиг иеттередикчилери, бистиң шиитилеллер улам ыңай чечеткелиишкинни дээш демиселчилери болурунга бо Хоойлу улуг идиг болуруп ол демдеглээн.

Буржуаз «демократия» дээр түүлден социалистиг демократияның артык күштүүнүн дугайын депутат чугаалаан. Иитилеллиң бүгү кежигүнерге ёзулуг улусчу эрге-чагырганың үезинде күрүне херээн эргелеп башкарырынга калбак-биле киржир боттуг аргаларлыг болур. Совет улуска чогум-на мындыг таарымчалыг байдалдарны хандырып берген.

Моргаушпуң (Чуваш АССР) ортумак школазының башкызы, депутат **Т. А. Анисова** Хоойлу төлевилелиниң дугайында улуг кичээнгей салып, түүве чугаалаан, ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдаларны эртирери-биле холбашкан бүгү-де айтырыгларны ында эң-не тодаргайы-биле тайылбырлаанын онзалап демдеглээн. Соңгулдаларны белеткээриниң болгаш эртирериниң бүгү үе-чадаларында совет соңгулда системазының чайгылып чок, ёзулуг демократчызын Хоойлуда тодаргай көргүүн турар деп, ол чугаалаан.

Оратор ол чаа Хоойлуну хүлээп алырының дугайында депутаттарның саналдарын деткээш, соңгулда кампаниязында, иитилеллиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарырында, политиктиг, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитирлээриниге профэвилелдериниң ролю улам-на өзүп турарының дугайын чугаалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиге соңгулдалар дугайында Хоойлуну хүлээп алыры — профэвилелдериниң иитилел-политиктиг ажылчорудулгазын идепкейжидерине улам таарымчалыг байдалдарны тургузар. Бо хоойлу СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүселдири дээш демиселге ажылчы чоннарның чогаадыкчы болгаш күш-ажылчы инициативазын улам хөгжүдүп, калбартырына улуг идиглиг бээр.

Оратор чаа Хоойлуну бүрүү-биле түүлдүг деп көргеш, ону хүлээп алырының дугайында саналды

«АЛЫМ БИЛЕ ЧУРТУМ БОЛГАН»

(Эгези № 157 «Шында»).

Демиң-орук-биле ийи хонукта хаяктаан. Бийск дээр хоорайга эртен дан базында келдивис. Ойрот-Турадан бисти алыр дээш келген машиналар чедип келген турду. Ол хоорайдан ам баар черивиске чедир ырак-даа эвес, чоок-даа эвес чүс километр чер чүведир.

Машинага олурупкаш, Ойрот-Тура кайы сен дээш хап орувуста, улустуң чугаалажып чоруурунуң аяны бир янзы апарган. Ам барып киреривис школада кымнарның кандыг-кандыг дөргүл-төрелдери, эшөөрдери барыл, олар панчаар өөренип турарыл дээрзинин дугайында чугааже шилчээн. Ойрот-Тура школазында мээң таныырым, артында бистиң сумунуң хамаатылары ийи кижи барын билир мен. Оларның бирээзи Чолдаанай азы улустуң школалап каапы-биле Хилээнчик дээр кижи бар. Сумунуң арат чону МЧАЭ тургузуп алган, санакчы кылыр дээш. Шагаан-Арыгга ажыттынган кожууннар аразының түр сургууулунга. Кызылдың каттышкан школазынга ону өөреткен. Өөренип, өөренип чораан кижи. Оон Ойрот-Турада өөрепиш чеде бергенин кым-даа билбес. База бир таныжым—Шыва-Тоңнуг. Оон кандыызындаа билбес мен. Сумуга хуралсуглаа болу бергенде, көстүп келгилээр ор-ле чүве. Таныыр кижилерим шала ыңдыг боорта чүве ыыттавайн чордум.

Алтайның делгемнери бистин мурнувуска ажыттынып-да чор. Ыпаар ыраанда көк-көк сыннар, шала ишкээр даглар, бүүрээлер, эдезиниг сүүрлерде хадылар, ишгик шыпаа, хову черлериңде тараа, сиген шөлүг ужу-кыдыы көзүлбес черже талыйын чаттыг чоруй барган чыткылаан. Ооңдар биле уруглар дозер эвес, ырлап бадырыпкан, ол делгемнерге тыва ырның аллгазы болгаш сөстери чангыланып турган:

Аалым биле чуртум болган
Алдан өрээл школаны,
Адам биле ием болган
Ачылыг-ла башкыларны.

Черим биле чуртум болган
Чедеп өрээл школаны
Чеңгем биле акым болган
Чечен, мерген башкыларны.

Бистиң ам кирип өөренир школавыс, шыпаа-ла, магалыг оран-сава болду. Ийи каът даш бажың, ылап-ла алдан-чедеп өрээл чедип турар. Хоорай туттунар мурнунда Улала хемниң уну делгем шыпаа-ла чыткап боор. Ам ол чер хоорай болу берген. Ооң соңгу талакы кыдыында, улуг дагның чыыпыр белинде бистиң школавыс турар. Хоорайның чөөндээ, мурнуу-даа түгүнде улуг-улуг даглар хереп алган турар. Чамдык бажыңнарны черни казып оргулаан, даг черниң мырынай эзигинде-даа тудуп каап тургулаар.

Школага кээп дүшкен дораан-на, чүүн-даа мурнунда чунар-бажыңнаан, хоорай ёзуу-биле кеттинипкен бис. Чаа сургууулдар чедип кээрге, эрги сургууулдар чогум кымнар-кымнар келген эвес дээш, чаныпга чеде бээри албач ышкажыгай. Ынчалза-даа Хилээнчик биле Шыва-Тоң ийи мөңден бүдүү ойнаалып чоруп турганнар.

Кежээки чем соонда Хилээнчик биле Шыва-Тоң столовая эжиинден мени дозуп алдылар. Олар мени эдерткеш, школа недезинде даг белинче эдертип үндүре бергеннер. Чугааны Хилээнчик эгелээн:

— Бо школа бистиң сумуга эртемниг кижи бербес чер ышкаш-тыр. Мырыңай дээзуп чанар чыгай берген Нудувусту бурган апаады. Бистер чадажып тур бис.

— Ындыг болгаш-тыр ийин —деп, Шыва-Тоң ушкажып кагды.

«Кижи өөренип эгелевээнде-ле элдеп-эзин чүве чулчуруп турар кандыг чиктиг улузул бо?» кылдыр бодаап, олар бодумнуң черимниң кижилери боорга ыңчаарым ол, арай ширин чугааланың үндүм:

— Өлген кижи дирлиг көөр эвес, ону мөңээ чугаалаар хөрээнер чүл? Азы мени өлүмчидимдеп чайлап, дораан дедир ырбап чаңзын дээш бе? Боттарыңар кай-кадык улус чоонган сиздер? Кижи шыдавас чүвени өөретпес-ле болгай.

— Мында өөренир чүве дыка парын-дыр. Арбан, сумуңуң хуралынга санал бээри, аалдар кезип медээ чыыры ышкаш эвес-тир. Делегейде чеже, кандыг дириг-амытаннар барын шуптузун өөредир чүве ышкаш-тыр. Ымыраазөөк, чылан, селеске, паю, арзылан, пага... дээш түңү чок дээр. Кандыг дипте чеже даглар, хемнер барын база доктаадыр. Оода бистиң биилириивис Копту, Бай-Соот хемнериңиң ады безин чок. Делегейниң кижилерин чурттар аайы-биле сайгаар. Шак мынчап кээр орта, кижи алаагыш каар, баш дүүлээр чүве-дир—деп, Хилээнчик мындыг.

—Ужуражып келгенивистиң бир дугаар хүнүнде-ле мөңээ бээр сүменер: «өөренмейн чаш!» деп бо ышкажыл?—дээш сандайланып олурган дажымдан туруп келдим.

— Чок, чок, ооң. Чүвениң шынын чугаалап олур бис. Өөренир дээш келген кижини чүге чага бер дээр бис,—дээш, Хилээнчик «курлаг» каткызыны каттырды.

— Чаңгыс чер чурттуг эштериниң дынна даап — деп, Шыва-Тоң база киржи берди. —Оожурга, олур.

Ам канчаар, катап олуруп алдым.

— Сээң мында өөренип чедип келгениң дээш, эртем чедип алырың дээш!—дизе-ле Хилээнчик кармаңындан шилде арага уштуп келди.

— Сээң чүге өөренип шыдавайн турарың билдингир-дир—деп чугаалапкаңымның чаңгызын өске кижиниң аксындан үнген үн кылдыр дыңнадым. Бир билиримге, школада чедип келген Часкалмааны дилеп маңнап тур мен. Ооң даайының ыңдыг бүтпес чоруунуң дугайын уругнуң кызыл арныпга чугаалаар бодаанын ол. Ынчалза-даа Часкалмаа уруглар өрээлинде болду.

Ол дүне элдеп-эзин дүштер дүжеп, удуп чадап хондум.

Дүжүмде янзы-бүрү амытаннар көрүп, оларны адап чадап, көрбээним, чорбааным черлерде-даа азып-тенип чоруур мен. Менден айтырган чүвени адап, харыыдан чадап каарымга, бир-ле кижи мени кадыр элден андара ыдыкпеп. Оттуп кээримге, орун баарында шалада чыдыр мен. Чээнимде өөрүм хыйланган аажок.

— Чүү мындыг албыстыг кижи сен? Чугааланыр, орун кырынга чыдып алгаш, аңдарлып-дүңдерлип шыгыраар. Аарыг кижи сен бе? Эмчилер канчап сени холуп каавытпаанын?

Чүнү-даа ыыттаваан мен.

Даартазында Часкалмаанын столовайдан үнүп кээрин кызырты маңнаап туруптум. Уруг чүгле бозага артаары билек, холундан сегирип алдым.

— Часкал, сенээ чугаалаар чугула чүве бар. Шелээн ужуражы каапталл!

Уругга дүүнгү чүүлдү тоогүп бердим.

Часкалмаа мени дыңнап алгаш, каттырды. Оон:

— Хилээнчиктиң чугаазын херекке алырың ол бе, акый? Хуңуразын! Өөренир дээш келген улус болганда, өөренип! Сен-даа шыдаар сен, акый, харын, мен коргуп тур мен. Шыдавайн баар ирги мен бе. Менде оон өске бодал чок.

Уруг-биле ужуражып чугаалашкаш, амыраарым аажок. Күжүр Часкалды аар, ол-ла болгай, буруу үзелдиг даайының талазында эвес. Ынчангаш сумунуң активчи ареэчилериниң бирээзи шын-дыр сен!

Август айның сөөлгү он хонуу үнүп келген. Мурнунда школага каш-ла кижи турган болзувусса, ам хүннүң-не кижилер немежип турар апарган. Дыштанып, экскурсиялап, туристер чораан сургуулдарның өөредилге чылы эгелээриниң бүдүүзүнде чаңып кээп турары ол. Тос айның бирээниң бүдүүзүнде, карак бо, школа иштн хөлзенчиг, шимээе-дингиттиг, харын-даа дакпыш ышкаш апарган. Өөредилге чылының баштайгы хүнү эгелээр мурнунда чаа келген сургуулдарны азы бистерни салбырларывысты айтып, дандылаап азыпкан. Мен ветеринар салбырында болдум. Оны доозкан кижи мал эмчизи болур чүве-дир.

С. ТАМБА.
(Уланчылыг).

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

8 ШАК ДУРГУЗУШДА

Аэрофлоттуң эң күчүлүг самолёду «ИЛ-62М» Москвадан Камчатканың Петропавловск чедир бистиң чуртувуста эң узун хемчээлдиг ара хонуушкун чоок трассыны ажыктаан. Ужудуушкуннуң үези 8 шак 15 минута. Ол дээргө оең мурнунда Хабаровск таварты ужуп турганынга көөрдө ийи катап эвээш үе-дир. Ам Камчатканың Петропавловскиден ужудуп үнген пассажирлер Москвага ужудуп үнген шагындаи чартык шак бурунгаар үеде келген турар.

ЧУРУКТАРДА: «ИЛ-62М»-ниң Камчаткада бир дугаар хонупианы; ужудуушкун дугайын агаар лайнериниң командири, Аэрофлоттуң тергиини, бирги класстың ужудунчузу Е. К. Северов чугаалап тур.

Б. КОРЗИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ЧАГААЛАР

ОЛУТТАН ЭЭЛЕП КӨР

Ак-Довурак хоорайның автостанциязынга Ак-Довурак — Тээли аразының автобузу келирге-ле, пассажирлер сыңмарлажып, чүткүп туруп бээр, алгы-кышкы-даа кудак уюк-ла:

— Кара-оол, олуттан эзле!

— Биске база үш олуттан эзде, Петя!

— Меңээ база!

— Олуттан эзле!

Ак-Довурак хоорайның автостанциязындан Бай-Тайгаже баарының автобуска биледиң садып алырга, ында олуттарны айытпаан болур чүведир. Ынчангаш пассажирлерниң иткилежип, олут хунаажып алтыржып турары ол.

Бидетке олут дутаары салыптарында берге чүве чок. Ол чүгле кассириниң харыысалга чогунда боор.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

СУГ ЧОК БЕРГЕЗИН

Чаа Чаа-Хөл суурнуң бажыннарынче суг дамчыдарыбиле хоорзалар киирип каанын даштындан көргеш, магазаар-даа чадавас силер, Мерген Мергенович. А херектиң ужуру мындыг.

«Ол хоорзалар-биле суг дамчывайн турар. Ооң уржуундан суур чурттакчыларының тарып алган ногаалары кадып эгелээн. Ол хамаан чок, аъш-чем белеткеп алыры-биле суг дилешкен маннажып турар кижилерни көргеш, шуут кайгаар силер.

А ында № 2 мөхколоннаның начальнигиниге-даа, кол инженериниге-даа айтырыгны каш удаа тургустувус, аазап-ла турар, а бистер суг манап чөгендивис. Дузалавын көрүнер.

Бөлүк чурттакчылардан.
Чаа-Хөл суур.

САНДАЙЛАРДАН КЫЛЗА

Өөүр районнуң төвү Хандагайты суурга келгеш, автобус маңаар болзуңарза, бергеле эвеспе. Чүге дээрге Чаданадан келгеш, «Торгалыг» совхозче баргап автобус база графигин сагывас, чиде-ле боор. Ону пассажирлер маңап турда хилинчектиин канчаар: олуруптар сандай-даа чок, хүннүң изиинден, чаъс-чайыктан чаглактаныптар үгек база тывылбас.

Чоннуң аргыжылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузуп, оода-ла автобус маңаар черге сандайлардан кылып, изиген, чаъс-чайыктан камгаланыр үгектеп пассажирлерге кылын бээрин Хандагайты көдээ Советтиниң күүскомунуң удуртукчуларынга сүмелеп көрүңер, Мерген Мергенович.

Б. КАРА-САЛ.

Өөүр район.

ЧЫЛДАГААНЫ ЧҮДЕЛ?

Баян-Кол суурга моон мурнунда чылдарда чурттакчы чоңдан алгы-кеш, дүк хүлээп алыр чер ажылдан турган. Аңаа ажылдан турган киржи каш ай бурунгаар оскээр ажылдаары-биле чорупкан, оон эгелээш, бо хүннерге чедир, ында кым-даа ажылдавайн турар. Суурнуң чурттакчы чоку хууда ошкү-хоюн кыргын эгелээн. Кыргын алган дүктү ам каяа аппарын дужаарыл деп айтырыг тургустунуп келген. Белеткел чери бистиң суурга катап ажылдан эгелээр бе деп айтырыг баян-колчуларны сонуургадып турар.

Баян-Кол суурнуң магазинининң чанында чаа ларёктуң тудуун тудугжулар эргеп чылын күзүн-не тудуп дооскан. Оон ажылдан эгелээр хүнүн чурттакчылар четтикпейн манап тургап. Тудуг доозулгандан бээр элээн үе эрткен, а ларёк бо хүннерге чедир ажыттынмаан. Оон ажыттынмайн турарының чылдагааны чүде ирги?

Н. КЫРГЫС.

Сонуургактарга

РИС ЧУЛУУНДАН БЕРИНЕР!

«Кандыг сок хереглединер? Апельсинниң бе азы растин бе?» Япониянның магазинниеринде садыгжы кыстар удавас ыңдыг айтырыг салыр апаар чадавас боор. Уцупомия хоорайда хууда эртем-шинчилел черинге ристен кат-чимис чулуу сагыңдырар амданныг чаагай суксуннуу кылып алыр аргаңы тыпкан. Оон чогаадыкчызы Маснори Сиюзаки ристи тускай бактериялар дузазы-биле ажыды «божалап» тургап, ол чулукту үндүр «сызып» алган.

НОГААН, САРЫГ ЧАЙКАЛАР

Англияда Портсмут хоорайның чоогунга ногаан өңнүг чайкалар ужуп чоргулаар. А Суррей графствозунда чайкаларның өңү база-ла чиктиг: сап-сарыг. Чүү дээр силер ол, бойдустуң база бир хуулгазыны бе?

Ыңдыг эвес, чайкаларны хайгаарарда белеп болуп дээш хора чок химиктиг будуктар-биле будуп каан түведир. Ол будуктарны бүлгүртүр херекселдерин шериг болгаш хамааты ужар чүүл аэродромнарының чанында тургускулаан. Чайкалар чамдыкта озал-оңдактың, харын-даа самолёттар аварияларының чылдагааны болу бээр таварылгалар тургулаар, олар реактивтиг шимчедикчилерниң аастарынче бо-ла кире бээр.

АНАА-ЛА МЭРИ ДЭЭР

Каттышкан Штаттарның Мурнуу Каролина штадында туруттан турар мистер Келлиниң авыдайын бүгү чырык делегейден тып алыры болдунмас деп чүе хуу бүзүрел-биле чугаалап болур. Оон адын Генэйт азы «Он-Сес» дээр. Оон паспортунда база ынчаар бижип каан, а машина башкарар эргезинниң шыпылгазында «ады» дээн черде мырыңай-ла саннар-биле 8-10 деп каан. Канчап ыңдыг элдептиг аттыг апарганын айтырарга, ол мынча дээр: «Мен арай-ла орайтап төрүттүнүп келген кижи болбазык мен бе—он дугаар айның сескн хүнүнде аан».

Чиктиг аттарга Келлилерниң өг-бүлези черле төрүмелинден ынак хевирлиг. 10—8-тин, оглунга ат берген херээженниң ады Мэри Арти Вандора Иллинойс Миннн Ли Лананда Мэри-Энн Мэнди Сара Сэнди Полли Рэндем Джуди Энн Френсис Будигард Коллинз Келли. «Өг-бүлевиске ону бис аңаа-ла Мэри дээр улус бис» деп, журналистерге Он-Сес Келли дыңнаткан.

(ПМА).

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Кызыл хоорайның № 4 оргумак профессионал-техниктиг училишези 8 класс дооскан ооллар болгаш кыстарны училишче өөрениринче чалап тур.

Силер оргумак эртемни болгаш дараазында мергежилдерни чедип алыр силер:

1. 3—4 разрядтың тудугжу чазаныкчызы.
2. 3—4 разрядтың штукатуру, хоюглакчызы, плиточнигн.
3. 3—4 разрядтың электрогаз каңнакчызы.
4. 3 разрядтың слесарь-сантехнигн.
5. 5—6 разрядтың автомобиль крапының машинист
6. 5 разрядтың экскаватор машинпзи.
7. Конструкциялар монтажнигн-дашчызы.

Будукчу, плиточник, монтажник-дашчыларның мергежилиниге чыл хуусаалыг өөредилгеге оргумак эртемниг аныяк ооллардың болгаш кыстарны хүлээп алыр.

Бүгү мергежилдер аайы-биле ийигн курска 9 класс дооскандарны хүлээп алыр.

Училишени дооскаңының соонда:

1. Оргумак ПТУ-ну дооскан диплому.
2. Тывыскан разряд талазы-биле төлевирлиг шөлээнл бээр.
3. Училишеге өөренип турган үезин күш-ажыл стажынга киир санаар.
4. Училишени доосканнар оргумак болгаш дээди өөредилге черлериниге киредө чигелделерлиг болур.
5. Республиканың «Тыва тудуг» трезинин мурнакчы салбырларының бирээзинче силерни чорудар. Аңаа чаагайжыттынган инитининг чурттапга бажыңын, өлүүтлерге квартираларны бээр, ажылдаарынга, дыштанырынга болгаш мергежилии бедидерипге бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузар.

Училишеге киреринн күзээнлер директорга билдиришкинге дараазында документилерни кожар:

1. Эртем-билиниин дугайында документ (аттестат).
2. Торуттунгенирин дугайында херечилел азы паспорт.
3. Книр бижидилге шынзылгазы (ооларга).
4. 286 майык ёзугаар Кызыл хоорайның № 1 поликлиникалыңдан эмчи шынзылгазы.
5. Школадан характеристика.
6. 3×4 хемчээлдиг 8 фото-чурук.
7. Боттарының ургларын бүгү өөредилге херекселдерибиле (демир-үжүк, шугум, карандаш, циркуль, кыдыраштар-биле, 9—10 класстарның өөредилге номнары-биле), спорт хевн-биле (кедалар, тапочкалар, чолдак чүвүрлер, хаактан кедер костюм-биле, трико-биле) хандырар дугайында адапелерниң хүлээлгезин кожар.

Киреринн күзээнлер беседа эртери-биле училищеге август 28-те келген турар.

Училишенің адреэи: **Кызыл хоорай, Магистральная кудумчузу, 1.**

Телефоннар: директорнуң —2-21-09, директорнуң оралакчызының 2-54-14.

АДМИНИСТРАЦИЯ.

Кызылдың күрүнениң педагогика институду белеткел салбырынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур

Белеткел салбырында физика-математика, педагогика болгаш филология факультеттери бар. Киреринн күзээнлер школа дооскандыңың соонда бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур. Ажылдың сөөлгү чылында стаж үзүктел чок болур ужурлуг. Совхозтар, бүдүүлгелер, тудуглар, транспорт болгаш харылзаа черлериниң ажылчыннарын, Совет Армиядан халашканнарны хүлээп алыр.

Киреринн күзээнлер дараазында документилерни киирер: институттуң ректорунга билдиришкин, оргумак эртемниин дугайында документ, күш-ажыл дептериниң хоолгазы, бүдүүлгенин өөредири-биле чоруткан биижин, бүдүүлге характеристикаазы, 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 6 фоточурук.

Документилерни 1978 чылдың ноябрь 20-ге чедир хүлээп алыр.

Өөредилге 1978 чылдың декабрь 1-деи эгелээр.

Өөренир хуусаазы 7 ай.

Белеткел салбырынга доозарының шылгалдаларын чедиишкиниг дужаагап доозукчуларны институтка киреринин шылгалдалары чокка хүлээп алыр.

Белеткел салбыры Кызылдың пединститудунуң хүндүскү салбырынга дыңнакчыларны белеткээр.

Документилерни дараазында адресче чорудар: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге бичө чаар. Соңгу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 22—27, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга алс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 6—11, дүшү соонда 11—17 метр чедер. Агаар 24—26 градус чылыг болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.50—Эрттларга концерт.
11.05—«Силерге, ада-иелер».
11.35—«Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү серизы.
12.45—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
13.20—«Эки шынарлыг бараанпарны хөйүү».
13.50—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Болгар чурукчуларның чогаалдарының делгелгези.
14.20—«Москвачы». Телеклуб.
15.35—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдыланы эмчи Ю. Б. Белянчикова чорудар.
16.20—«Спортлото» тиражы.
16.30—«Номчуур чүүлдер». Дамчыдылганы филологгал эртемнериниң доктору профессор Н. М. Сикорский чорудар.
17.15—«Турандот тывызыктар». Музыкалыг программа.
18.30—«Билдингир-даа болза эдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Пекин — киржи төрелгетениниң дүвүрээзиин». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүүзү.
20.40—«Обька хүн». Телефильм.
20.55—«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга». «Дан хаазы маңаа оожум». Уранчечен фильм. 1-ги серизы — «Ийнги эшелонда».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Концерт. Төнгеде—медээлер.

ИЮЛЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шагдаа калайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Пар негеттинин турар» 10.30, 12.00, 13.30, «Гайдуктуң ат-алдары» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Мулен Руж» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Өске чердең келген хөрээжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Өлүм чоктар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетпинин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарыттың 2-23-35, партийжа аймыраа кылдаанын 2-37-13, пропаганда кылдаанын 2-31-75, культуро кылдазынын 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдаанын 2-21-47, улегүр кылдаанын 2-22-64, чагаа кылдаанын 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдистериин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17331. Чагыг № 2139.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ЧЫГЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетпинин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00738.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 159 (10756) | 1978 чылдың июль 9, воскресенье | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 коп.

РСФСР-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң тоску чыыжының сескиски сессиязын 1978 чылдың август 8-те Москва хоорайга чыылдырар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
Х. НЕШКОВ.

Москва, 1978 чылдың июль 7.

Ужудуушкунда «Прогресс-2» деп чүък сөөртүр автоматтыг транспорт корабли СЭТА-ныҢ дыҢнадыы

1978 чылдың июль 7-де Москваныы-биле 14 шак 26 минутада Совет Эвилелинге «Прогресс-2» деп чүък сөөртүр автоматтыг транспорт кораблин салып үндүрген.

«Прогресс-2» корабльда салып үндүрген сорулгалары болза:

— орбитаның «Салют-6»—«Союз-29» башкартыңар комплекизи-биле тудуштуруушкунну боттандырып чорудары:

— комплекске шимчедиҢги агрегаттарга одаар чүүлдү болгаш янзы-бүрү чүктү: деталдерин, аппаратураларны болгаш экипажтың амыдырал чорудулгазын болгаш эртем шинчилелдерин база шепелделерин чорударын хандырар материалдарны, а од ышкаш почта чедирери;

— чүък сөөртүр автоматтыг чаа транспорт кораблиниҢ конструкциязының кезектерин, аптики системаларын болгаш деталдерин улам ыдай хынап көөрү.

Телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, «Прогресс-2» корабльдиң бүгү системалары болур-чогуурубиле ажылдап чоруур.

Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлелинде

ТАРАА, СИГЕН ШӨЛДЕРИН МАЛГА ҮРЕТПЕС

Республиканың Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый культураларын тараан шөлдерин малга чиртип, саза бастырарыг-биле демиселди чорудуп, тарылга болгаш сиген шөлдерин малга чиртип, саза бастырганы дээш харысалга дугайында» ЧарлыныҢ негелдерин улус депутаттарының район, хоорай, көдээ болгаш суур Советтери база районнарда көдээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтарның удуртукчулары бүгү күүсеҢи турарын хүлээп алган доктаалда айыткан.

Ажыл-агыларының хөй кезиниҢ чурттакчылыг черлер чоогунда тарылга шөлдерэ херимпеттинмээн, малды кадарарын организаставаан, оөң түңнелиңде тарааны малга чиртип, сиген шөлдерин болгаш сараатгаан сигеннерин малга саза бастырар чорукту болдуруп турар. Ылаңгыя С. К. Тока аттыг, «Россия», «Бүрен» совхозтар, Дуржулга станциязы эртеен чылын шөлдерин малга саза бастырганыдан улуг когаралга таварышкан. Чамдык ажыл-агыларда, оөң иштинде «Сукпак», «Найырал», «УТКА 25 чылы», «Ак-Туруг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда болгаш еске-даа ажыл-агыларда тарылга шөлдерин, шыналарны болгаш олурткан ыяштарны бо чылын багай камгалап, оларны чорумад малдарга саза бастырып, үредип турар.

Чәрлыктың күүселдеэн дээш хайгаарадды чер-черде прокуратура органнары кошкак боттандырып турар.

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чиртир чорук-биле шиитпиргит демиселди чорудуп, тарылга болгаш сиген шөлдериниҢ, кышкы одарларның болгаш белетизеп мал чемнериниҢ кадагалалын күштелдирерин, малга саза бастырымышкынны болдуртапы дээш бууулуг кижилерни илередир болгаш административтиг база материалдыг харысалганы хүлээдирип республиканың Министрлер Чөвүлели рәйон, хоорай, көдээ болгаш суур Советтериниң күүскомпарындан негээн.

Оөң-биле чергелештир көдээ ажыл-агый культураларын малга чиртип, саза бастырганы дээш харысалганың дугайында тайылбыр ажылын чон ортузунга чорудары, хүүда малдарны оларга тускайлаан одарларга кадарарын организастаары чугула. Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чирткени дээш когаралды тодарадыр болгаш оөң документилерин тургузар талазы-биле комиссияларны хоорай, көдээ Советтериниң чаныпка тургузар ужуруг.

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чирткен дугайында материалдарны Көдээ ажыл-агый министерствозунга түңнеп көөр, шөлдерин малга саза бастырганы дээш буруулуг кижилерге чер-чер Советтериниң салган штрафтарын тыртырар талазы-биле ажылды күштелдирерин административтиг органнарга дааскан.

Көдээ ажыл-агый культураларын малга саза бастырып, чирткени дээш штрафтың хемчээлиниң дугайын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын үзүгаар доктаатырын чер-чер Советтеринге болгаш хамаатыларга Министрлер Чөвүлели дыңналдың тур. Чижээ, тарылга шөлдеринге, ыяш олурткан черлерге болгаш сараатгаан сиген чанында туттурган хойлар, хаваннар, бызаалар дээш—2 руб. 50 коп. Мыйыстыг улуг бода малдың, чылгының, төвелериниҢ бөш санынга—5 рубль: куштуң бөш санынга—50 коп; тарылга шөлдеринге транспорт-биле чоранны дээш —10 рубль чедир штрафтаар. Саза бастырыышкынны катаннаан таварылгада штраф тоолорунуң түңү ийи катап улгадыр.

Көдээ ажыл-агый культураларын болгаш мал чемин чиртип, саза бастырганы дээш штрафтарны улус депутаттарының хоорай, көдээ болгаш суур Советтери оналаар.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

СОРУК КИИРДИ

Чоокта чаа СЭКП Төп Комитединиң эзлчеглиг Пленуму боол эртнен болгай. Оөң материалдарын, ылаңгыя СЭКП ТК-ныҢ Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» илеткелин солуннардан номчуп таныштым.

Бистиң партия болгаш Совет чазаавыстың көдээ ажыл-агыйже доктаамал кичээнгейни салып, ону улам ыңай хөгжүдериниң оруктарын айтып турарынга мен—хойжу кижи болганымда, эске бүгү-ле малчын эш-өөрүм ышкаш, өөрүүр-дүр мен. Ол илеткелде мал ажылын хөгжүдеринге бурунгаар базымнар барын айтып, ниитининг малының бай саны болгаш оөң продуктулуунуң әскинин мурнуку чылдар-биле деңнеп көргүскени тодаргай факт болур.

Мен «Ленинчи оруун» совхозтуң хойжузу мен. Ук ажылга 1959 чылдан бээр биликим, күжүм үндүрүп келдим. Арга-дуржулганы хоочун эш-өөрден көрүп, шиңгээдип ап чор мен. Ам 450 баш дәтпе кадарып туоар мен. Олар онча-менди ыяш ашты. Кыргылда, чууланы ам доостум. Хүлээлгем—бир баштан-на ортумаа-биле 2,5 кг дүк кыргып алыры чүве. Ам херек кырында ортумаабиле бир баштан үш килограмм дүктү ап, хүлээлгем ажыр күүсеттим.

Көптү хемниң бажынга кыштаар кижи мен. Кыштагда чурттаар бажың-даа, хойга чылыг, деңгем кажаа-даа бар. Солун, сеткүүл чагылгаларывысты почтачы экижеп берип турар... Малды кыштан менди аңырарда чайын, күзүн эки семирти кадарары чугула. Оөң-биле чергелештир кышка мал чемин четчир кылдыр белетиксп алыры — кол айтырыгларның бирээзи. Ол илеткелде «Мал ажылындан алыр дээн бүгү-ле чүүлдер — хөй эът, сүт болгаш өскө-даа продуктулар — хамыктың мурнунда четчир мал чемнеринден, ылаңгыя янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнерден хамаарыжыр» деп чугулалап айтып турарын малчын кижи мен тергиин шын дээрзин билир мен, ону бодумнуң практикамдан көрген мен. Ынчангаш мал чемин белетиксзр ажылга идепкейлиг киржиринге белен мен. Удавас сиген-ширбиниш белетиксзр база чугула кампанияже бистер—малчыннар бир демниг кириптер бис. Чаа эрткен СЭКП ТКныҢ июль Пленумунга чугаалашкан айтырыг малчын коммунист кижи мени база-ла чаагай ажыл-херектерже улам соруи кирди.

Б. БӨЛЗЕҢ.
хойжу,
Каа-Хем район.

ХОЙ КЫРГЫЛДАЗЫ

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң хойжулары хой кыргылдазының чугула кампаниязында эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган. Бо хүннерге чедир ййи кыргылда пунктузунда ниитизибиле 8668 хойну кыргып дооскан, оөң 17.723 кг дүк алдынган. Совхозта 22 муң баш хойну кыргыыр, оөң күрүнеге 72 тонна дүктү дужаары көрдүнген. Ол дээрге бир баш хойга онаалтыр ортумаа-биле 2 кг ажыр болуп турар.

Совхоз төвүнде болгаш Тойдук деп черде тургустунган кыргылда пунктуларының дерилгезин баш бурунгаар четчелээн болгаш кыргынчылларга таарымчалыг байдалдарны тургузуп берген.

Пунктуларда ажылдап турар кижилериниҢ ажыл-херээн болгаш хандырылгазын партия, профсоюзтар организациялары контролдуга алган, оларның культурлуг хандырылгазын база организастап турар. Кыргынчылларның ортузунда болгаш пунктуларның аразында социалистиг чарыштыг калбарткан. Оөң негелдерн-биле ында ажылдап турарларны баш удур таныштырган болгаш түңнелин өй-өйде үндүрүп турар.

Эртнен чеди хонукта тус-тус кыргынчыларның ортузунда чарыштың тивлекчилеран совхоза партком, профсоюзтар ажылчын комитеди түңнеп көрген. Тоң кыргылда пунктуаунда хол хачызы-биле кыргып турарларның аразындан хүнде-ле ортумаа-биле 30 чедир хойну кыргып ап келген. Кадзап Байыр-оол эки көргүзүлгүг болган. Электрлиг агрегат-биле кыргын турардан Галина Биче-оол, Оюн Мандалмаа, Кыргыс Аяыбаа олар мурнуку одурга чоруп турарлар.

О. НАМЧЫЛАК.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИ ЭГЕЛЭЭН

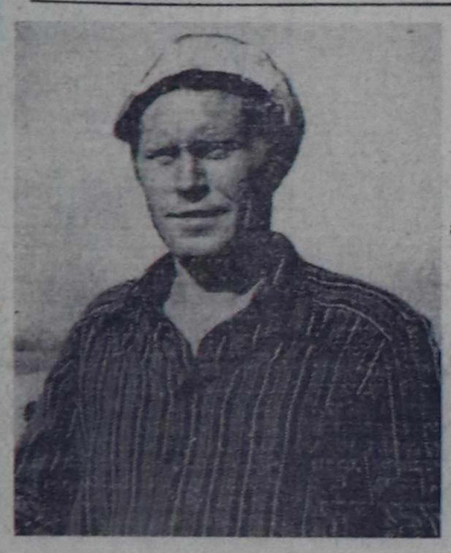

Тывзның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының ишчилери ниитиниҢ малынга чем белетиилинче массалыы-биле кирипкен. Сиген кезилдезин чогуур үезинде эки шынарлыг чорудары аңаа ажылдаар машина-техниканы бүрүн четчелеп, септеп алганындан хол хамаарыжыр. Ынчангаш Дуржулга станциязының механизаторлары бо чугула кампанияга баш удур эки белетиненген.

НиитиниҢ малынга чем белетиксэр ажылда Владимир Федяевтиң удуртукан звенозу эскелерден ылгалып, хүн бүрү планын 120—140 хуу күүседип турар. Механизаторлар Суге-Маадыр Ондар, Владимир Оюн олар планын 150—160 хуу күүседип, эскелерге үлегер-чижээн көргүзүп эгелээннер.

ЧУРУКТАРДА: звено удуртукчузу В. Федяев (үстүнде): мал чеминиҢ белетиилиниҢ үезинде.

В. КЛЕЙМЕННЫХТЫҢ сөзү болгаш фотозу.

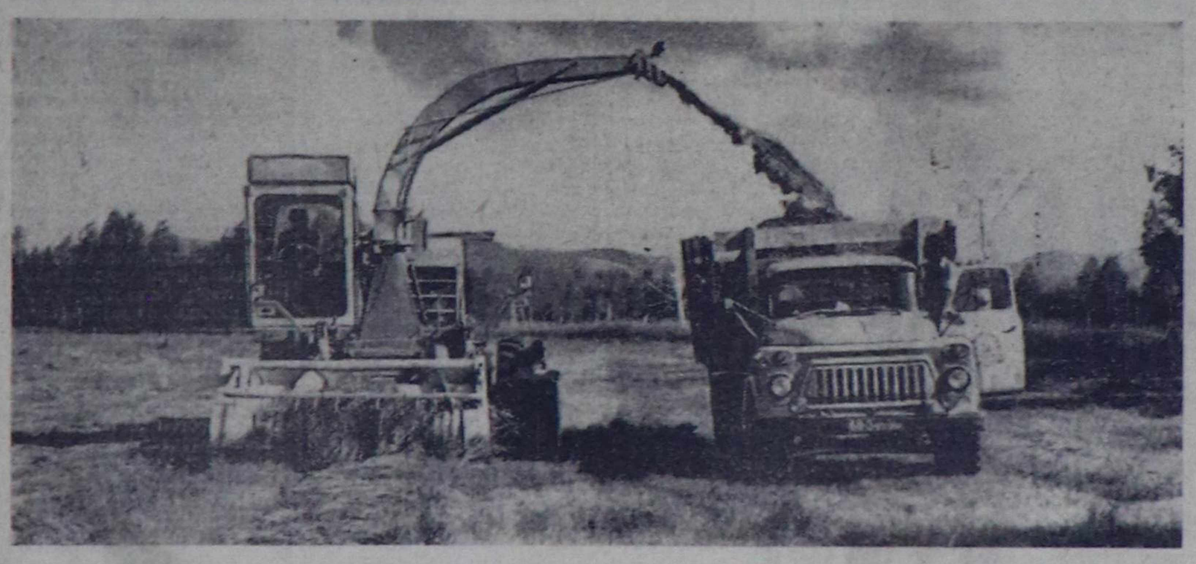

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгинге баштаткан Совет Эвилелиниң делегациязының 1978 чылдың июнь 27—29-та Бухарестиге болган Экономиктиг Дуңалажылга ЧөвүлелиниҢ сессиязының XXXII хуралынга киржилгезиниҢ дугайында отчёттуг СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели чугаалажын көрген.

Социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга, оларның экономиказын чайгылыш чок кедүрериниҢ, улустарның чаагай чоруун бедидериниҢ, тайбыңы бызыглаарыныҢ эрге-ажыктарынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдериге акы-дүңмалыкы чурттарның улам ыңай дешпилгезин сессия база катап көргүскен.

Вьетнам Социалистиг Республиканы ЭДЧ-ге хүлээп алыр дугайында сессиниҢ чаңгыс сеткил-биле үндүрген шиитпиран СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу болгаш ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели делегейге ужур-дузалыг чугула моөңнээр арганы бээр.

ЭДЧ-ниҢ сессиязының XXXII хуралынга совет делегациязының ажыл-чорудулгазын чүүлдүтүүнүн көрбүшаан, сессиязың шиитпирлери ур хуусаалыг тускай сорулгалыг программаны ажылдап кылырын чедиишкиннер доозарында болгаш программаларны практикага боттандырып чорударын хандырып турар элээн каш хөй талалыг дугуржулгаларны белетиксэрин дүргедедиринге, 1981—1985 чылдарда ЭДЧ кежигүнүнүң чурттарының улус ажыл-агыйының ыңаларын дүштүрүп турган талазы-биле хемчеглер-биле, а ол ышкаш бүдүрүлгени специализастаар болгаш кооперастаарының ййи талалыг планнарын ол дугуржулгалар-биле сырый хөлбаар арганы бээр деп, СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозу болгаш ССРЭниҢ Министрлер Чөвүлели санаан. СессиниҢ шиитпирлеринден үңүп турар ССРЭ-ниҢ хүлээлгелерин долгуу-биле база чогуур үезинде күүседиринге хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырып чорударын чогуур совет органнарга дааскан.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 7-де ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунга дааскан.

Улус ажыл-агыйында эң-не чугула айтырыгларны шиитпирлээрин болгаш беш чыл планын күүседирин хандырып турар 1978—1980 чылдарда хемчеглериҢ системаларының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажын көрген.

Бар турар четпестерни чок кылырын, ниитилел бүдүрүлгезиниҢ өзүлделиниҢ темпилерин болгаш оөң ажыктыын бедидерин, 1978 чылдың планын күүседирин болгаш ажыр күүседирин база ниитизи-биле беш чыл планын күүседирин хандырарын ССРЭ-ниҢ министерстволарындан, ведомстволарындан болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринден ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели негээн.

Оөң аңгыда ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ сессиязына ССРЭниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ дугайында Хөөйлүнү хүлээп алганын барымдаалаан, «Планнаашкынны эки-жидер болгаш бүдүрүлгениҢ ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизаторларын, ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Президиумунга дааскан.

Улус ажыл-агыйында эң-не чугула айтырыгларны шиитпирлээрин болгаш беш чыл планын күүседирин хандырып турар 1978—1980 чылдарда хемчеглериҢ системаларының дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажын көрген.

Бар турар четпестерни чок кылырын, ниитилел бүдүрүлгезиниҢ өзүлделиниҢ темпилерин болгаш оөң ажыктыын бедидерин, 1978 чылдың планын күүседирин болгаш ажыр күүседирин база ниитизи-биле беш чыл планын күүседирин хандырарын ССРЭ-ниҢ министерстволарындан, ведомстволарындан болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринден ССРЭ-ниҢ Министрлер Чөвүлели негээн.

Оөң аңгыда ССРЭ-ниҢ Дээди СовединиҢ сессиязына ССРЭниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ дугайында Хөөйлүнү хүлээп алганын барымдаалаан, «Планнаашкынны эки-жидер болгаш бүдүрүлгениҢ ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизатор болгаш Мурат Алиевич Хапаев кыргыкчыларның ажылы-биле таныштырышаан, чамдык чүүлдерни онзалай чугаалады:

— Күрүнеге дүк садар планывыстың күүселдези бо кыргылданы кайчаар чорутканывыстан кол хамаарыжыр дээрзи билдингир, ынчангаш хой бүрүзүнден дүктү чидириг чөкка кыргын алыры чугула. Ол сорулга багай эвес күүсеттинип турар.

Хойжулар коданнарын кыргылда пунктузунга график ёзугаар сүрүп экеп турар. Ынчангаш ажыд мында үзүктелиишкин, соксаал чок хайныышкынныг чорун турар. Хойларны кыргылда сөөнда дораан чуп турар.

Кыргылданы июль 10-да бүрүн доозары кердүнген. Күш-ажылды чогумчалыг организастааны, оөң темпизи ол сорулганын үезинде күүсеттинерин бадыткап турар. Кыргылданың түңнели удавас бүрүнү-биле көстүп келир. Аңаа кыргылдага хаара туттунган бүгү кижилерниҢ кинген улуг-хуузу улуг болур. Ынчангаш бо арткан каш хонукта ажыл ам-даа хайныышкынныг, дүрген темп-биле чоруп турар. Бо хире чымыштыг иштиҢ түңнели эки болуп, мында ажылдап турар кижилерниҢ сеткил-сагыжын өөртүп, сергедир дээрзин идеп болур.

В. КУУЛАР,
«Шынның» тускай корр.

БАЛЫКЧЫЛАРНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Совет балыкчылар далайларда, хөлдерде болгаш хемнерде балык түдүп турар. Мурнакчы экипажтар, бүдүргенин коллективтери, колхозтар чылдың онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг-биле күүседип, ажылдың шынарын бедидип турар.

Профессионал байырлалга—Балыкчының хүнүнге тураскаатканы байырлыг хурал июль 7-де Москвага болган.

Хуралдың президиумунга СЭКП ТК-ныҢ Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ныҢ секретары Ф. Д. Кулаков, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазының оралакчызы В. Н. Новиков, СЭКП ТК-ныҢ кандидаттыг эрелекчизи Ф. И. Мочалин, бүдүргенниҢ мурнакчылары бар болган.

Илеткелчи—ССРЭ-ниҢ балык ажыл-агыйының министри А. А. Ишков болгаш санал бергенер иштики курлавырларны ажыктыы-биле ажылгаарынче, СЭКП ТК-ныҢ июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүшүтүр одырның хөгжүлдезин дүргедедиринге ажыл-ишчилериҢ тура-соруунуң дугайын чугаалааннар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда болгаш Тыва АССР-ниҢ Министрлер Чөвүлелинде

Республиканың бүгү девискөөринге агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болуп, кандаашкыдан көдээ ажыл-агый культураларын тараан шөлдериниҢ дыка хөй кезии сандан үнген, ынчангаш мал чемин белетиксэринге бүгү күштерин болгаш аргаларны дүрген моөнноор сорулга-биле СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели мурнунда чарлаттынган малчыннарның республика Наадымын эртпирбес деп шиитпирлээн.

НиитиниҢ мал ажылын хөгжүдерин хандырар, 1978—1979 чылдарда малдың кыштагдаашкынын белетиксэр база чедиишкиннииг чорудар талазы-биле сорулгаларны чүүлдүлээкин көөрү-биле мал ажылының мурнакчыларының хуралын 1978 чылдың июль 15-те чылдырар деп шиитпирлээн.

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛГАН

Тываның Көдээ ажыл-агый дуржулга станциязының кыргылда пунктузунда чымыштыг иш — хой кыргылдазы бо хүннерде адакталган. Бо чылдың кыргылдазын кыска хуусаада организастыг чорудар болгаш лүктүг чидириг чөкка кыргын алыр дээш салган сорулганы боттандырары-биле кыргынчыларның болгаш бо ажылда хаара туттунган кижилерниҢ чогумчалыг ажылдарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны пунктуда тургускан.

Көдээ ажыл-агыйның специалистери кыргылда эге-ноон хүнден-не кыргынчылар ортузунга социалистиг чарыштыг үениҢ негелдезинге дүүштүр дээштиг организастаан. Ук ажылды мында эң-не чугулалап көрүп турар болгаш ол кыргылданың бо сөөлгү хүннеринде-даа суларавазы. Бо чорук кыргынчыларның аразында күш-ажылчы маргылдааны улам күштелдирип, оларның тура-соруктуг ажылдаарынга, ажылды шынарлыг чорударынга улуг идиг болуп турар. Пунктуда тургускан «Кыргынчының будунунда» кажан, кайы малчынның хөөн кыргынгыры, кыргынчыларның ортузунда чарлаттынган социалистиг чарыштың негелдерин, специалистериниҢ дежурныйлаар үезин тодаргай бижээн аскан. Чымыштыг иш эгелээриниҢ бетинде хой кыргылдазынга ажылдаар кижилерни шилип ап, четчелээр айтырыгже специалистер, Дүрген көдээ СоветтиҢ күүскому чугула кичээнгейни угландырган болгаш ол чогумчалыг шиитпирлеттинген. Мында дуржулганың чээрби дөрт кыргынчы хаара туттунган. Кыргынчыларның күш-ажылының түңнелин ажыл хүнүнүң соонда база чеди хонукчап үндүрүп, мурнакчыларны тодаралын турар болгаш оларга тураскаатканы. Күш-ажылдың алдар тугун кедүрүп турар. Кыргынчы хүнде 70 кг дүк кыргыыр. Ол норманы ажыр күүседип турар мурнакчыларның саны хөй. Мурнакчы кыргынчылар — чоокта чаа болуп эрткен республика конкурузунуң (хөрээжен кыргынчылар ортузунга) чемпиону Зинаида Георгиевна Сырчина, ук конкурсека ийиги черни эзлээн кыргынчы Иван Афанасьевич Житков болгаш Виктор Антонович Балтайс олар хүнде 200—250 килограмм дүктү кыргып, чарыштың баштап келгеннер. Чеди хонуктуң түңнели-биле тивлекчи болуп, бирги черни эзлээн кыргынчыларга шилчип чөрүүр ыяпелди 50 рубль түңнүг акша шаналыбиле катай тыпсыр, ийиги черни алган мурнакчыларга 30 рубльдиң шаналыы берип турар. Кыргынчыларның күш-ажылын үнелеп, социалистиг чарыштың дээштиг организастап, оөң тивлекчилеринге материалдыг болгаш моральдыг деткимчени көргүзүп турары оларның ажылдаарынга улуг идиг болуп турарын айтыры чугула.

Бо хүннерде чымыштыг иш мында адакталган. Кыргылдада ажылдап турар кижилерниҢ сорулгазы — баш бүрүзүнден эки шынарлыг хой дүктү чидириг чок кыргып алыры. Түңнел бо хүннерге чедир багай эвес. Бир башка оналаштыр ортумаа-биле 3,5 килограмм дүк кыргып адынган. Түстүс малчышариның көргүзүглери база эки. Чижээ, Дүрген көдээ Совединиң депутады малчын Долума Монгуш, Петр Чүдүм, Дыртык Монгуш олар бир хойдан-на 3,5 кг дүктү кыргып ап, социалистиг хүлээлгезинде салган сорулгазын чедиишкиннииг күүсеткен.

Чымыштыг кампанияны кыска үеде чогумчалыг чорудар херекче Дүрген көдээ Соведи чугула кичээнгейни угландырып турар болгаш ол талазы-биле бөгүг хемчеглерни ап чорутқан. Бо сезоннуг ажылче чүрттакчы чонну хаара тудар, кыргылдада ажылдап турарларны белен аъш-чем, садыг-биле хандырылгазын үзүктелдирбээн.

Дуржулга станциязының кол зоотехниги

ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Президиумунуң Управлениези. Редколлегия. Редактор Ш. Ш. Ооржак. Адрес редакции: 667000, г. Кызыл, ул. Ленина, 40. Телефоны: редактор — 2-11-41, ответственный секретарь — 2-11-42, отдел партийной жизни — 2-11-43, отдел сельского хозяйства — 2-11-44, отдел культуры — 2-11-45, отдел писем — 2-11-46, корректорская — 2-11-47. Типография газеты «Шын». Заказ 1-1-1-

«БАЛЫК ЦЕГИНИҢ» КУРЛАВЫРЛАРЫ

Июль 9—Балыкчының хүнү. Хөлдерде болгаш хемнерде, суг шыгжамырларында болгаш хөлбектерде ажылдап турар хей санныг специалистер отрядының байрызы ол. Балык байлаан улам көвүдедир талазы-биле оларның ажыл-ижин чугаалап бээрин ССРЭ-ниң балык ажыл-агыйының Кол эргелевиниң начальныгы К. Бабаяндан СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң адырның ажыл-ишчилери онгу беш чыда балык өстүрериң-даа, далайдан чаа түткай болгаш доңуруп каан-даа балык бүдүрериң көвүдедир. Иштинки суг хөлбектеринер балык тывыжын 1980 чыда 5,2 миллион центнер чедирер деп сорулга салдынган. Ол дээрге дыка улуг өзүлде-дир. Чүге дээрге эрткен беш чыда бээн балык тывыжы 4—5 миллион центнерден көвүдевейн турган болгай.

Балык өстүрериниң ажылын эм 150 бүдүргелерде чорудуп турар. Ылаңгыя Волга-каспийниң болгаш Азовтуң бассейнинде балык тудуушкунга, Хазелияның, Сибирьниң болгаш Ыраакы Чөөн чүитүң балык курлавырын көвүдедиринге ол улуг ужур-дузалыг.

Түс черлериниң суг хөлбектерин чогумчалыг ажыглаары ол адырга кол курлавырны бээр. Ында ажыглап болур чүүлдер хей дээрзин СЭКП ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежнев чугаалаан болгай.

Хөлдерге балыктаашкын ажылын шиңгээдип алырынче балык өстүрүкчүлери кирипкен. Тюменьчилерниң дуржулгазын ёзугаар алырга, хөлдерден байлак «дүжүттүг» ап болурунуң аргазы бар. Чүге дээрге бэлыктың чем баазазын бойдус боду хөлдерде тургускан, ынчангаш аңаа чарыгдалдар эвээш.

Кострома областың СЭКП-ниң XXV съездизи атты болгаш «Ленинчи орук» деп балык ажыл-агыйлыг колхоэтары боттарының экша-хөреңгизи-биле Галич болгаш Чухлом деп хөлдерде бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-агыйларны тургузуп ап, эки эгелээшкинни кылганнар. Казахстанның, Ортаакы Азияның республикаларында хөлдерниң болгаш хөлбектериң беримчези улгатkан.

Хөлчүк суундан балык тудар ажыл база калбарган. Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчизи болгаш Донецкиниң балык комбинадының коллективи чыл санында-ла хөлбектиң гектар бүрүзүнден 30—40 центнер балыкты тудуп, шахтёр крайның чонунга 8—9 муң тонна балыкты чорудуп берип турар. Ындыг үлегерлиг ажыл-агыйлар республика бүрүзүнде бар.

А. ЩЕРБАКОВ,
СЭТА-ның корр.

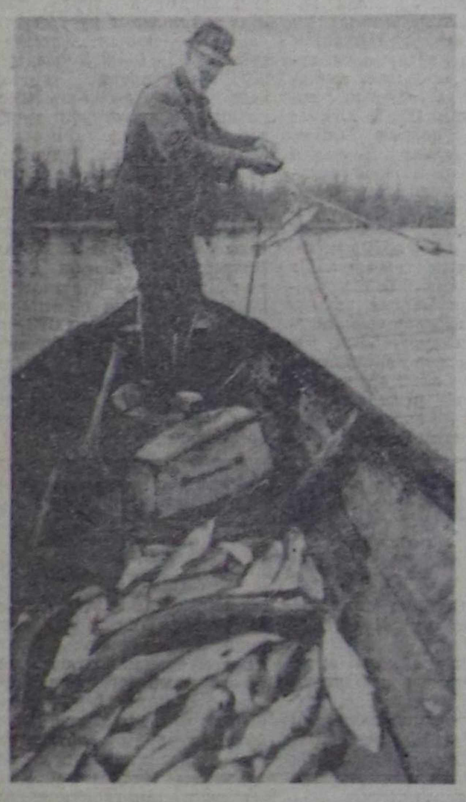

АЗАС ХӨЛДЕ

Азас—Тываның эң чурумалдыг, каас чараш бойдустуг, боду бүткен кайгамчык черлиг, балык-байлап-биле байлак хөлүг. Хөлдүң кыдында чүгле турпечи болгаш пионер лагери, ону долгандыр камгалалдыг черлер бар эвес, а ону кадагалап, камгалаан ажыл-ишчилер, балыкчылар база чурттап турар. Оларның бирээзинге Кызылдың балык заводунуң хөөчүнү, дуржулгалыг балыкчы Василий Пантелеевич Цехмистров хамаарыжыр. Ол Азастан кыжып-даа, чайын-даа балыктаар. Соң дужаазаан балыктарын сааларга болза, он-он тонна. Ол ыяшгыя онгу беш чылдың үшкү жылында онаа кыймыккай ажылдап турар. Бо селоода ол бодунуң хүдээлээн сес тонна балык дужаарын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл ою—октябрь 7-де күүседир дээш ажылдап турар.

Василий Пантелеевич — балык заводунуң бригадазының ажыңгүнериниң эразында социалистиг чарыштың доктаамал тилекчизи. Ол бо хүннерде-даа бодунуң эп-оорун мурнап чоруп турар. Хөлде салган он ажыг четкилерин үргүлчү хыпап, оларда туттуунган шортаннарны, ак балыктарны, мезилдерни, мыйыттарны, бөлдерин хемезерге чүдүргеш, балыкчылар сууруна чедирери—үзүк-сокезал, ямыр-дыш биибее берге ажыл дээрзин Василий Пантелеевич чугаалап турар.

ЧУРУКТА: хөөчүн балыкчы В. А. Цехмистров; Азас хөлдүң эриинде балыкчылар сууру.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозары.

КАМГАЛАЛДА ХӨЛДЕР

Бистиң чүрттүн будурукчу иштерин улам улгатгыры, чаа-чаа үлетпүр комплекстерниң, орук-тарны, хоорайларны тудары — чүрттүн байдалдарының бирээзи болур балык-байлаашкыг хөлдерни камгалап, хевээр арттырарының айтырыын шиитпир тургузуп кээп турар. Бо айтырыг шаңгыя бистиң чүс чылдың эң улуг тудуу—БАМ-га хөлбаштыр базып тургустунуп келген. Ол оруктуң эртер черин дүргавр муң-муң улуг-биле хөлдер таварыжыр. Чогум-на оон ужурундан ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының лимнология институдунуң ажылдакчылары ол черлерге улуг шинчилел ажылын кылган.

Оруктуң таварып эрткен черлеринде хөлдер чаа хоорайларның болгаш суурларның чурттакчыларын чүгле арыг, ижер суг-биле хаңзырар эвес, харын база оларга ярым-бүрү породаларның балыктарын өстүрүп, оң чайгаар бүткен суг хөлбектерин ажыглаар деп эртемденнер чугаалап турааралар. Чоокта чаа элээн хей хөлдерже омуль дээр балыктың үүргевелерин төккен болгаш олар дыка эки өзүп, маңнап турар. БАМ-ның уянгы дургаар дыка хей хөлдерде таг-шаандан тура ялзы-бүрү балыктар өзүп, көвүдеп келген. Олар—ук черлерниң чаа чурттакчыларының балык продуктуларынга негелдезин хандырып турар. БАМ-ның хөлдери келир үеде балык-биле байлак суг хөлбектери болу бээр.

ЭГЕЛЭЭН

Таңь-Шаңь дагларының далай дединделиниң 3-километр ажыг бединде ийлги хөл — Сон-Куль-да балыктаашкын үези эгелээн.

Чеди чыл мурнунда бо дус чок кылаң суглуг хөл ажыглал чок чыткан. Кыргыс ССР-ниң эртемденнериниң, «Востсредиазрыбвод» эргелелдиң ажылдакчыларының болгаш республиканың балык ажыл-агый эргелелиниң кылын чорутқан ажылының түнелинде, ол хөлче Сибирьниң нелядын, севаньның сиг, чир деп балыктарын салып өстүрген.

Амур область. БАМ-ның найысылалы бедип болгаш бодунуң кыыгаарын налбарты берген. Хоорайның кол планын амгы үениң хоорай тударының негелделерин барымдаалап тургаш тургускан. Ында черниң болгаш бойдустуң байлалдарын эвээ ажыглаан. Тында хемниң эриинден тейни ору алзы чурттарга баңыңнары бедип үнгүлеп бергилээн. «Главмосстройпуң» Ленин орденниг эргелелиниң специалистери тудугну боттандырып чорудуп турар. Олар тос каът он беш баженкарны тутган, оң алдыгы бажыңның монтажын эгелээн, иниги школаны тудуп эгелей берген, хирургия комплекизиниң монтажы доостур четкен, 250 уруглар турар уруглар садын, амыдырал хандырылга комбинадын ажыглалга киирген.

ЧУРУКТА: М. Аюбеттүң тудугжу комплекстиг бригадазы.
В. МАРИКОВСКИЙНИҢ болгаш В. ХРИСТОФОРОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Дүвүренчиг медээ

ҮЕ НЕГЕП ТУР

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары шиитиниң малынга четчир мал чемни белеткээр талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. «Бардык», «Шекпээр» совхозтарда будук-бүрү белеткелин, а «Дон-Терезин» совхоз Абаза чоогунда сиген кезилдезин эгелээн.

СЭКП райкому сигенчилер ортузунга чорудар массаполитиктиг ажылдарның, районнуң көзээ ажыл-агый эргелели сиген кезилдезинии үезинде ажылдаар машина-техниканың, кижилерниң санын тодаратkан. Иштизи-биле районга сиген кезилдезиниге 10 механизастаан бригалалар, 30 звеногa 450 ажыг кижи ажылдаар. Оларның 300 хирези холбиле сиген кезер. Оон ыяшгыда 300 ажыг кижини районнуң албан организация, будурулге черлериниң хаара тударын планнаан. Сиген кезер машиналарның сентелгезии «Шекпээр», «Хемчик» совхозтарда ажыл-агыйларга чугле 15 ажыг машина, а сиген прессээр машиналар база четче сепгептинмээн. Ынчангаш бо совхоз сиген кезер техника сепгээр талазы-биле районда ескерге ажыл-агыйлардан чыдып каап турар.

Районнуң совхозтарынга мал чемни белеткээр техниканы сепгээринге, артык кезектерни четчелээриге кол черни Кызыл-Мажалыкта «Сельхозтехника» салбыры ойнар ужурлуг. Ындыг түрбүже мында ажыл-ниң чогуур негелделинге четпес, сентелгенин график-планы үстүн турар. Сиген кезер машиналар эм-даа четче сепгептинмээн хирелинде мында ажылдап турар улустуң саны коңчуг эвээш. Иштизи-биле районга сиген кезер техника сентелгезинде чүгле 15 кижи ажылдап турары канчап-даа тааржыпас. Хей техниканы сепгээр ужуратут «Бардык» совхозта (кол инженер О. Кужугет) сентелгеде чүгле 6 кижи ажылдап турар. Ынчангаш бо совхоз сиген кезер техниканы бүрүн сентеп, аңаа ажылдаар механизатор кадрларны четчелээри болур. Сепгептинмээн техниканы эм кыска хуусаада сентеп белеткээрин ажыл-агыйлар удуртукчуларындан, специалистерден үе негеп турар.

Х. МОНГУШ.

Аныяктарының Бүгү-делегей фестивалының делегады

МАКТАЛДЫГ

Чеди чыл мурнунда Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хөстүүн» совхозтуң чемезеп сайбырынга Виктор Сүктер-оол деп аныяк ол чедип келгек. Ол тыва-тырет мергежилдиг болган. Сайбырның механизаторлаары чалыы ярын боттарының хүрээлеңинге улуг аяруккү-биле хүлээп алганнар. Ажылга кылымак болуруп, техниката хандыкшыныры хөөчүн механизаторлар Сүктер-оолга чагааннар. Виктор эш-оорунуң сүмезин чоңсүнүп хүлээп алган болгаш идегелди шынзыктыраарын аазаан.

Механизация училищезин чаа дооскаш келген аныяк механизаторга совхоз дирекциязы чаа «кай ыт» хүлээдип берген. Виктор ону өөрүп хүлээп алган, техника камныг болуруп баш удур шиитпирлээн.

Виктор Сүктер-оолдуң согдээн созу, алган шиитпирээ халас барбаан. Ол чаа алган трактору камныг эдилеп, шак, минута бүрүзүнде оон ажылдаарын хайгаарап, бичии-ле кошкай берген зэриилдерин дылымдап ап келген. Кандыг-даа техникага камныг ажаалда херек. Ону баш удур сентеп ап, хумагалыг эдилээр болза, үзүнге хой-хой чылдарның дургузунда барааң болур. В. Сүктер-оол ол дугайында эки билир, трактору камныг эдилеп келген. Оон «кан аъдыг» мидыг сагыш човаңгыр ажаалдага харыы кылдыр аңаа хей чылдар дургузунда барааң болуп келген, оон уламнындан В. Сүктер-оол планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип, мурнакчыларның одургузунга киргеп.

Комсомолчу Виктор Сүктер-оол бо хүннерде совхозтуң мал чемниң белетгелинде хаара тутгунган. Ол механизастаттынган звеноңуп удургукчуу. Тес кижи составтыг бо коллектив чүгле салбырда эвес, ажылгайда тилекчи звеноларның санынга киргеп.

В. Сүктер-оол бодунуң механизатор ажылынга мынчыг хырысалгалыг болгаш ак сеткилдиг. Оон ангыда ол хей-иинтичи заалгазын база идепкейлиг күүседип турар. Ол салбырда комсомол эге организациязының секретарынга сонгуткан хүнүлеп эгелеп, бодунга болгаш өскелерге негелдени күштедиргеп. Комсомолчуларны болгаш аныяктарны иитиге ажыктыг ажылче хаара чүдүп, оларның ортузунга кижизидилге ажылын хүн бүрү ажыглаар деп В. Сүктер-оол чаа дээш Виктор шүүлүү ажылды чорутkан. Аныяк комсомолчунуң өз күш-ажылы халас барбаан. Оон улуртқан организациязы Улуг-Хем районда дээре ажылдыг организацияларның санынга киргени таварылда эвес.

— Чедишкиннер кижиге аңаа-ла чедип келбес—деп ол чугаалаар, — даңган ажылынга кижиниң харыысалгалыдан хамаарыжыр. Кым-на ээ-харыысалгалыг болгаш ону эки шиитпирлыг кылдыр кылыр дээш демисежип чоруур болдур, оон чедишкиннииң түңнел ыяап үнер.

Эки кылган ажыл кажанда эдеп читпес. Кижиниң ак-сеткил-биле кылган ажын чон бедин-биле үнелеер, аңаа өөрүп четтиргенин илередир, шалынчыны алдаржидар. Назыны аныяк-даа болза, Чодураа салбырында хүнүтkелиг кижилериниң бирээзинге Виктор Сүктер-оол хамаарыжыр. Ол В.ЛКСМ ТК-ниң «Алдын тараа», «Беш чылдың аныяк гвардейжизи» деп көрек демдектери-биле шаңнаткан. Оон ангыда аңаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижинни тыыскаңы — улуг идегел, бедик үнелел. Ону бадыткап, шиитпирлер дээш В. Сүктер-оол улам шүүлүү ажылдап турар.

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалы Кубаның пайысылалы Гавана хоорайга удавас болур. Аңаа Тыва АССР-ден киржир аныяктарның аразында Виктор Сүктер-оол база бар.

Т. ХЕРТЕК.

ЧУРУКТА: В. Сүктер-оол.
В. АМЫРНЫҢ фотозу.

КҮШТҮГЛЕР ШҮҮЛГЕН, ЧҮГҮРУКТЕР ЭРТКЕН

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылда чедип алган чедишкиннерин түңнеп, күш-ажылдың байырлалын эрткирген. Совхоз директору Ч. Чигжит чылгаларга чүве чугаалаан, СЭКП-ниң XXV съездиниң тоогулур шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш «Ак-Туруг» совхозтуң ишчилери кымыжакай ажылдап турарын, ылаңгыя малчыннарның бо чылгын багай аяс түңнелдерин чедип алганыр, ынчаар болгаш бода малдың баш санын өзүп, өлүп хоразар чоруу хөөжүкөн турарын айыткан.

Ажыл-агыйның мурнакчы хөөжүдары Кимр-оол Лопсан, Солуң-оол Бүргүмза 100 хөйге онаштыр 100 хураганны чөнди камгалап алган болгаш бир хейден-не 2,6 кг дуктуг кыргалывар. Оо ышкаш эки оргуулгелерни Ф. Бүдер, Б. Ада-оол, А. Лопсан болгаш өскелер-даа чедип алган.

Бо хүннерде совхозтуң бүгү малчыннары удавас бөзүр Ниадымга телегтиг белектерниң ужуражыр, аңаа киржир эрге дээш социалистиг чарыштың бүгү дадалыг калбарткан бедик көдүрүлүшкүнүнүг ажылдап турар.

Байырлал үезинде 64 улуг мегенниң хүрежи болган. Аңаа Улуг-Хемниң «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хөстүү», «УТКА 25 чыл», «Найырал» совхозтарындан болган Чөөн-Хемчик районнуң мегелери күзүн шенешкен. Чидиг спортчу зөңнеелдиң түңнелинде «Күш-ажылдың хөстүү» совхозтуң механизатору Кара-оол Дамба шүүлсен. «Найырал» совхозтуң Шанчы салбырында хөйжу бригазаның бригадири Василий Данзырың үжүүрлешкен.

Он аллы шилиндек аътчың чарыжында «УТКА 25 чылы» совхозтуң кара аъды (эзэн Д. Дендев) финишке бир дугаарыда келген. «Ак-Туруг» совхозтан Бырлай Арапчорнуң хоор аъды ийги черни эзэлээн.

Спортчу жаргылдаашын соонда чөйүүн культурлуг дыштанылгазы, өөрө-тоглаа болган.

К. КАЛЫНДҮҮ.

Суггаттыг шөлдүң беримчези дээш

ӨЗҮҮШКҮН СУГГАРЫЛГАЗЫНЧЕ КИРИПКЕН

Чайның изиг үезинде тараалардың өзүүшкүн суггарылгазын чогуур бүүрде чорудары—суггаттыг черниң беримчейин бедидериниң эдап-ла албан петелдезя, «Сут-Хөл» совхозтуң тараалыктары ону эки билир. Суггаттыг черлерден чаагай дүжүттүг өстүрүп алырының ёзугаар мастерлери ол ажылгайда эвээш эвес.

Совхозтуң шөлдеринде тараалар чаагай үнүп чыдар. Ам тараалың чайгы баштанты өзүүшкүн суггарылгазын чорударының ону келген. Суггатчы эвенилер тараалың өзүмүн хайгаарал көрүп турган, өзүүшкүн суггарылгазынче чогуур үезинде эгелеп киргеп. Совхозтуң үш салбырында суггатчы 18 звеноңуп 76 ынчалери боттарының хүлээнип алганы участоктарының тарааларын суггарып эгелээн.

Иштизи-биле башгаргы хүннерде 250 гектар хире черниң тараалың суггарган. Хоочун суггатчы Ондар Шөмээлтиң звеногу 46 гектар, Ондар Комуй-оолдуң звеногу—36 гектар кызыл-тасты суггарган. Өске-даа суггатчы звеноларда бо хүннерде ажыл хайнычышкынныг.

Тараа шөлдерин дески кылдыр эки шынарлыг суггарып турган, ону беш чылдың үшкү шалынчы чылында эң-не бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээш социалистиг чарыш суггатчылар ортузунда калбарган. Оон негелделиг чазын-ла ажылдап кылган, кижи бүрүзү бизиир. Бо хүннерде суггаттың мурнакчыларын хөөжүдарында хана солуңга бижин чезпестерни шүүмчүлеп турар. Совхозтуң удуртукчуларының, түскай артемниглеры суггатчыларга доктаамал көзээ, ажылдың шынарын хынап көрүп, ажылчынналарын пландырал соңгуургай, эргежок чугула чүүлдер-биле оларны хандырып турар. Ергидир Доңгак Дыртык-оол, гидротехник Ховалыг Севзолей болган үөттүчүн Ондар Анай-оол олар суггатчы звеноларны эргип, ыяшның чежеги суггарганын, шынарын пандымазын тодарадып хүлээп ап турар.

С. БИЧЕ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Наиштиңиң малын хур кыш ажыраринга чүүлүл негелделерин бирээзи— малга четчир хемчээлдиг чем-сөөрүг чогуур үезинде белеткээри. Чөөн-Хемчик районнуң чалдык ажылассылары мал чемниң «белеткеланче киргеп. «Октябрь 30 чылыг совхозтуң Кызыл-Хадында суггаттыг шөл бригадазының (бригадири Шөгдыр-оол Ооржак) 14 кижи состаглыг звеногу хол кодыырга-биле тараа, картофель шөлдеринде буса кыдыгларының, харагай, чыраа ааскы черлериниң силемин белеп эгелээн, а Бали-Тала ортумак школазының башкызы Макар Монгушка удуртkан 50 ажыг өөренчилер будук-бүрүү белеткеп турар.

М. СЕВЕН.

БЕЛЕТКЕНИП ТУРАР

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң Бичe-Тей салбырының хойжулары бо чылына бедик көргүзүглерни чедип ап, боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип шыдааннар. Бригада төрүүр 100 хойга онаштыр 95 хураган алыр хүлээлгезин ажырып, 105 хураганны камгалап алган.

Бригаданың хойжуларының аразында калбарган чарышка Мандакхаа Чөңүкпейович Ооржак төрүүр 100 хойга онаштыр 112 хураганны камгалап алгаш, тиилекчи болган. Арга-дужулгалыг бо хойжу чыл бүрүде бедик көргүзүглерни чедип ап, социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседип келген. Шанчыл сеелиг үш чылдарда ол хей бүрүзүнден-не хураганны камгалап ап турар.

Кыштаглаашкынга эки белеткенири, мал чемни четчири-биле белеткеп алыры, малын чайын одар солуң семиртири — олут-чылын билбес кызымак хойжу М. Ооржактың чедишкиннериниң үндезини ол. Малдың чаа төлүн азырап өстүрериниге оон кадайы Александра Ооржактың киирип турар үлүг-хүүлү улуг дээрзи чугаажок. Олар чеди уругларының ада-иези, салбырның малчыларының эң культурлуг өг-бүлезин база ол болуп турар.

Мурнакчы малчын өг-бүле эм хөөн кыргыдын, чүгдургаш, сериин өттүг тайгаже кежүп чоруурунга белеткенип турар.

М. ХОЮГ-ООЛ.

15 муң башты үндүрер

Барыын-Хемчик районнуң «Хемчик» совхозунуң малчыннары бо чайын 15 муң баш бүгү-чүүн малдарны чайладып үндүрер. Чайлагларның өзү-сигенинээ чедишкиннии, малчыннарның чурттаар орап-савазын, көзээр өрүк-чиректи согхозтуң тургускан түскай комиссиязы баш удур тодарадып турган.

Оон түңнеанинде Чае-Адырның, Берт-Оюнуң болгаш Бүрааштың чүм одарларынче 1537 баш бода малды чайлагладып үндүрген. Совхозтуң чылгызы болгаш сарлыы хамыктыг мурнай-ла чайлаг одарларында барган. Сарлыктыг чайгы үеде чайлагта саарын база организастаан.

А. ЕВРОП.

СОВЕТ КОНСТИТУЦИЯНЫҢ САЛГАЛДЫЫ БОЛГАШ ХӨГЖҮЛДЕЛИИ

М. А. ЯСНОВ,

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы

Бо чылдың июль 10-да бирги совет Конституциязы хүлээп алгандан бээр бо чыл болуур. Од Конституция Октябрьский социалистиг Улуг революциялыңың чаалап алмышкыпнарын хоойлужудуп быжыглаан болгаш хой националдыг социалистиг чүрттүң күрүне тургузуунуң үлегерчиязээ болган. Автономнуг республикаларның конституциялары 1978 чылдың июньда хүлээп алганы-биле четчип бышкан сайзырагай социализмниң шинтидел болгаш күрүне тургузуун конституция ёзугаар хевирлеп тургузар ажыл доозулган.

1977 чылдың октябрьда хүлээп алдынган ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузунда-даа, бо чылдың апрель — июньда хүлээп алдынгылаан бүгү он беш эвилел республикаларның болгаш чээрби автономнуг республикаларның конституцияларында-даа баштайгы совет Конституцияның идеяларының болгаш принциптериниң салгалдыы хевээр арткан.

Салгалдыг болгаш хөгжүлделиг чорукчуң принципни эргелелдиң демократчыдылгазында опза иле көстүп турар. «...Советтерде каттышкан улус — күрүнени башкарар ужуруг киживлер од-дур» деп В. И. Ленин социалистиг революцияның будүүзүнде-ле чугаалаан. 1918 чылдың Конституциязындан эгелээп-ле Советтерни социалистиг күрүнениң политиктиг системазының үндезини кылдыр чайгылыы чок бадыткан келген.

Бирги Конституция «топтө демдеглээн болгаш ССРЭ-ниң ажылчыннарының болгаш тараачыннарның социалистиг күрүнези» кылдыр бадыткаан. 1977 чылдың Конституциязы улустуң болгаш киижи бүрүзүнүң чаагай чорууның өзүлөзининиң үнер дозу «молчүгделеп хостуг күн-ажыл болур» деп чүүлдү быжыглаан, аныкчын ажының, колхозчу тараачыннарның болгаш улустуң интеллигенциязының эвилелин улам быжыглаан.

Чугаалаза-даа совет Конституция бүрүзүү чүге чедип алдынган чүүлдерни бадыткан турар эвес, харын социалистиг тургузуушкунуун этне болгаш кол сорулгаларын база тодарадып турар. Моон үжүрүнде чүрттүң чаа Үндезин Хоойлузу 1918 чылдың Конституциязы-биле мындыг янзылыг үнежип турар: «Совет күрүнениң дээди эвне сорулгалы — ажы-чок коммунистиг нииттелдиң тургузары болур, аңаа нииттиледдиг коммунистиг ботбашкарылгазы хөгжүүр» деп бирги Конституцияның кииридге кезээнде чугаадан турар.

Салгалдыг болгаш хөгжүлделиг чорукчуң принципни эргелелдиң демократчыдылгазында опза иле көстүп турар. «...Советтерде каттышкан улус — күрүнени башкарар ужуруг киживлер од-дур» деп В. И. Ленин социалистиг революцияның будүүзүнде-ле чугаалаан. 1918 чылдың Конституциязындан эгелээп-ле Советтерни социалистиг күрүнениң политиктиг системазының үндезини кылдыр чайгылыы чок бадыткан келген.

Ынчал

Кызыл-Бурун МЕДЭЭЛЕР

ТУДУГЖУ ОТРЯДТА

Келир үеним тудугжулары, Кызылдың автоорук техникумунуң тудугжу отрядының дайынчылары Хайыракан суурга ажылдап эгелээ-ле ийи ай чедип турар. Олар бо үеним дургузунда чаа столоваяны, ниити чуртталга бажыңын туткан болгаш чаа тудугнуң чер ажылдарын кылып эгелээннер.

Отрядтың херээжен дайынчылары туттунган бажыңнарның шеверлел ажылдарын кылып тураалар. Оларның шалыкыны, ажылга бердингени оолдардан дудавайн турар.

Тудугжу отрядтың дайынчыларының хөй кезии ам чер ажылдарында хаара туттунган. Чамдык хүннерде дунаагаан изиг, өскелеринде чаашыкнаг-даа болгулаар. Ынчалза-даа командир Владимир Кочергинниң болгаш комиссар Валерий Фесенконуң билдилиг удуртуп турарындан дайынчылар планныг даалгазын ажыр күүседип турааралар.

Автоорук техникумунуң «Тудугжу» отрядының дайынчылары боттарынга онаашнан ажылды сүүсаа бетинде кылып доозкаш, келир өредилге чылынче сеткил сергек кирерлер.

СЛЁТ БОЛГАН

Чоокта чаа Кызыл районнуң төвү Каа-Хем суурнуң чоогунга бистиң республиканың аныяк туристеринiң XXV слёду болуп эрткен. Аңаа Тыванның 250, Ленинградтың 25 өреникчилери киришкен.

Черниң уг-шиин тывар талазы-биле ниити командалар аразынга бирги черни Кызылдың № 4, ийигизин —Чадаананың № 1, үшкүзүн Бии-Хемниң Аржаан школалары чаалап алганнар.

Туристчи копиаларда шаптынтаашкыннарны ажып эртер талазы-биле маргылдаа база ол слёт үезинде болган. Аңаа орукту 9 минута 35 секунда дургузунда эрткеш, Таңдының командазы бирги черни эзлээн.

«ДАМЫРАК»

«Тываның аныяктары» солуунуң чанында тургустунган «Дамырак» чечен чогаал бөлгүмүнүң киржикчилериниң бижээн чогаалдарының чыындызы «Дамырак» деп ат-биле чырыкче үнген. Ону А. А. Даржай редакторлаан.

Ук чыындыда кирген чогаалдарның жанрлары янзыбүрү. Шүлүктер, шүлүглелдер болгаш проза чогаалы кол черни эзлеп турар. Оон авторларынга чогаадыкчы ажылдакчылар, ажылчыннар, башкылар, студентилер дээш кандыг-даа мергежилдиң кижилери бар. Ук бөлгүм тургустунганындан бээр эртиен дөрт чылының дургузунда чогаал бижииринге сундулуг аныяктарны тып, оларның талантызын остуреринге идиг бергенин ук чыында херечилээр.

(Бистиң корр.)

БИЛЗЕК

Рассказ

Самбуу ирей оттуп келгеш, хоорай чурттуг кожазы мындыг эрте туруп чаңчыскаан болгай деп бодааны-биле идик-хевин боле туткаш, өрөөлден оожум бут-баштап үнүпкен. Аялчылар бажыңының коридорун дургаар чадып каан хевис кырынга олурупкаш, кеттинин алган. Мындыг эрте кайнаар баарыл, чүнү кылырыл? Аалга бодаа долгандыр көрген соонда корум-чурум, эңме-сексеге чаңчыккан каректар бир-ле чүвеге илдигин, кылыр аргыды тыптар болгай. Катап барып өрөөлче кирер дээрге база эпчок, дөмей-ле ам уйгу кайда боор. Бүгү казында кыдыын-даа, чайын-даа эртеп-эрте туруп чаңчыкканы ол. Аалга кырганы бо-ла хыйланы боор: «Урут-дарыг удутпас. Адар дең бажында хаккылаан ашак боор бо...».

Даштыгаа үнүп көрге, эртенги салгын хоорайның кудумчуларын дургаар эстеп, тараан ыяштарның бүрүдерин сылдыраашаа турган. Самбуу ирей дүне таакпызын даңгазынга тип, оозун далаш чок соруп чорүй. Кызыл-Мажалыктың кырынга үнүп келгенин боду безин-ээскербээн. Ооң адаанда чаптылып өскен хоорай-суурларыңы, үдетпүрлүг чаа хоорай — Ак-Довуракпың комбинадының бедии үнген хоолайларын магадап көрүп орган. Үенин эрткени-биле бо мынчаар девискэирин өскерилгени кончуг болган. Шаанда үжен чылдарның эгезинде од хып дээп аныяк эр чорааш, база-да бо дагдан долгандыр эргий көрүп орган болгай. Чүгле ынчан чаасканы эвес... Кырган база катап даңгазынга таакпы тип ора Хемчиктиң үшүнче чайгаар маңаэзыг көргеп. Ынчан маңаа пионерлер лагеринге ажылдап келгеш, бо чөр чурттуг уруг-дыг таныжып алган. Адын Өлчеймаа дээр чүве ийин, ден ол сагынган. Ужуражып хөөреп-ле, башпаа-ла, ам уйгу кайда боор бо...».

— Ындыг-дыр... Сеңээ тускаалаал кылдыр бо билзекти берейн. Бистиң ужуражып, чугаалажып турганывысты хирехире бодаң чорур сен ыйнаан...

Олар ынчаар байырлашканнар. Самбуу бо даг кырынга чаасканаа арткаш хем үнүнче аяттыг халдып ыпай болган, көк торгу топнуг уругнуң соондан үр-ле көрүп чыдып калган.

Ам көзү, ол үзеге берүп орарга, кырганның түрээ база ынчаардагы дег саргып келген. «Ол шагда бо мынчаар чүүлүчүзүн малдар оттаар келгем хөвү чер-ле болгай. Ында-мында аалдар коданы шестүр. Амдаа кайгамчык-ла өскерилгеңиңе — деп, бодун боду алаактырып боданырга-даа оод сагыжынга көк торгу топнуг, откөс дег чидиг көрүштүг кара каректарлыг, долбаңныг хүрең достак чаактарлыг уругнуң өвүр-хевинги бо-ла чуруттунуп көзү, кырганның көрүжүн бүргеп турган. Бо чанында борбак даш кырынга ора Самбууже алдыртан орү көөрү-даа, чеңниң аксы-биле арнын дүй тудуп, бижиргеп каттырганы-даа, черден зөңүнүң эдээн кактап туруп келгени-даа ол-ла хевээр чуруттунуп кээп турган.

Ашактың сеткили дүүдеп тура-ла дүвүрен, чаңгыс-черге одуг бербестээн. Ийет, шаанда Өлеймаага бергеш, билээ ол-ла чорду. Самбуу ону ооң-биле дөмей чүс-даа билзектер аразынга солуштурбас ийин. А шынында ындыг билзек үүле чаңгыс дээрзинге ол ыяк бүдүүредиг. Ону даайы дарган Маңчаккай соп берген чүве болгай. Харын бо эрже пионер лагеринге ажылдап чоруур деп турда, кый дээш, мынча дээнии-даа утпаан:

— Мен-даа кырын назыладым, оол. Нарын чүвелер кылдыңмас апарды, карак баксыраш, хоңдарның биеги дыңзыы база чок. Ма, моңу сеңээ хап бердим. Эр апарган кижиге херек болгай—дээш, дерлик тонунуң хоюндан өсрбактай дүрүп каан-бижинды пос үштүп, часкап, моңгүн билзекти Самбууже сунган.

Даайы чоок-кавыда сураңжаал дарган кижи. А колдуунда-да ооң кылган сыргалары, билзектери онза ылгалдыг. Хирези оларны кылырда бодунуң бүтү-ле уран сеткилин эжыглап, ооң чогаадыкчы таалал ап турган хевирлиг. Ооң башка даайының дүн-хүн дивейп, уйгу-дыш чок хөрүк базып, демир соктап, аңаа утуласпас шыкар—могаг-шылаг чогун канчаар тайылбырлаар боор. Ону ынчаар ажылдаарын амыдырал кызаваан болгай. Инекмалдыг-даа, хой-өшкүлүг-даа. Харын сиген-шырбиш, белеткээр өйде күүйү Күзеңдаанның бо-ла хыйланганын дыңнаар: «Соогейген, чүгле демир соктаарынга ойлешкен. Ооң оозундан ажык-дүжүк бар эвес. Кылган ажылының өртек-үнезин-даа пеген шыдавас чүве

Рассказ

бо. Сигеп кезер, ыяштаар дээнде мен-не өрү-мооа оолдарга чашпып-чашып хинчээн көөр кижи-дир мен. Оолакпай энир чыдым ашакка бээр уруун дериир дээш, сеңээ кайы хире хөй чүвелер кылдыртыл? Ам пайыл, оозу ооп божуп алган олур. Олардан мынчага чедир кескинди шайдаа албадым... Шынап-ла даайы ашак улустуң чагыын кылып бергеш, хөлезиин мичамычна деп чүве чүтаалавас кижи. Чагыг берген улустуң боттарының бергени-биле болуп каар. Ол шагда Самбуу даайының кылган ажылдарының үнезин-даа билбес чораан. Харын сөөлүредир, даайым конгуг ус дарган чораан кижи-дир деп билгеп...

Ийет, дүүн... Чөөн, Барыын районнарның улусчу талаптыгының коруудезинге келген аныяк оолдар, кыстар-даа, актып, пазы-хары дөгүй бергендээ кижилер мында келген. Хөөмейлээр, сыгыртыр, ырлаар, бызаанчы, ингил, чадаганга ойнаар кандыг талантылыг кижи чок дээр! Шаанда-гы биле амгы үе мында тутчуп келгеннит.

Театрга Чөөн-Хемчик районнуң аныяктарының концерти болган. Самбуу ирей дээш кезек хүндүлүг аалчыларны мурнуку одурукка олуртуп каан. Ырлаан, таңцылаан оолдар, кыстар сценага үнүп кээп, солчуп-ла турганнар.

— Тыва национал хөгжүм херекселдериниң оркестри!— деп, бир аныяк ооп чарлаан соонда, сценага игил, бызаанчы, чадаган, хомус туткан торгу тонпарлыг болүк оолдар, кыстар үнүп келген. Оларның күүседээри-биле ындыныг алгалар куттулуп эгелээн. Самбуу ирей сеткилинден таалап, өгбелериниң уран ойнаарын дөзеп-салгаан оолдар, кыстарны эргий көрүп, мурнунда сандайда чадаганнаан уруттга кээп доктаалган. Сактырга ону бир черге көргендээ ышкаш. «Черле аяның мооң. Тыва тон база дыка таарыкыр. Салаазында моңгүн билзектиг-даа. Моңгүн билзек бо шагда ховартаан чүве болгай. Хирези шаандагы өгбелериниң-не эдп боор ийин оң» —деп бодап оргаш, уруглуң билээн топтап көрүп оргаш, хепертеп кыргашын чүрээ чым дээп. Орта чоор бе?! Сценада орган уруглуң салаазында билзек залдан кайын тода кестүр ийик. Ынчалза-даа Самбуу ирейни хевертеп бир кижи шенектенген дег серт дээш, ол катап уруглуң арпыче топтап көрген. Сыгыр каректар, достак чаактар... Кырганның хөллеп-девидээ-ниңден, холдары сөрүнсийнип, мага-боду дериин келген.

... Уруглуң ады-нолаазын билир эвес, бир-ле кырган ирей кижи келген. «Кырган-аваң дириг бар бе, уруум?»—деп, айтыра бээрге эпчок ышкаш. Чүгле оон-моон каксы айтыргаш, уруглуң келген черин билип алган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң Чыргаңы салбырында малчын ада-иезиниң чанында дуалаакчы кадарчы. Билип алганы-ла ол. Оон ынай халы айтырарындан база-ла сезинген. Сактырга улус каразый бээр ышкаш.

...Сөөлүнде Өвүрден Кызылче автобустан чоруп орде. Чадаанага Самбуу ирейниң чанында олутка бир кадай кижи «даван-далам үе» деп човуртай-човуртай одуруп алган. Кырганнар черле ындыг, танныр-танывас дивес хөөрежи бээраер.

— Кызыл хоорайда уругларымче бар чыдыр иен. Бенним уруг чаа бижаан. Ам оон чаныпта бичии дыңзыгыже чедир олуруп, карак-кулак болур дээп бар чыдарым бо-дур ийин—деп, кадай чйтырыг-даа чанавайн хөөрен эгелээн.

— Бо Чадаана хоорайда силер-бе?—деп, Самбуу ирей оон айтырган.

— Чо-ок. Чыргакыдан мен ийин...

Кезек ыыт чок оргаш:

— Оо... Силерниң черде Барыын кожуундан Өлчеймаа кадай кандыг чурттап чор ирги? —деп, душтура арак сонуургап айтырган.

— Кайы, демги Самбуу иезп Өлчеймаа бе? Од болбайпаан, ол харын Барыын кожуундан келген кижи болгай. Хөөкүйүү, чүгээр эки сеткилдиг чораан чүве ийин. Бурунгу чылына күүн чорта берди. Аныяавыстан-на кады чурттап, элержип келген улуг бис. Сөөлүнде барып-барып кудашкылар-даа болдувус ийин—деп, тоогүп чорүй, кожазынче эргилип көргеш,—танныр сиилер бе?—дээп.

Кырган кижи бичии оолдар эвес, каяа-ла быддай дужүп чаңнап орар. Самбуу ирей дорт-ла харылаан:

— Ийе, шаанда Барыын кожуунга ажылдап чораан кижи мен. Ынчаарда-ла моон улус кээп кудалап аппарган чүве ийин. Уруглары чежел ооң?

— Дорт ийин... Аа богда, хөөкүй баштайгы оглуң дорукторар дээш дыка-ла хилинчектеңген болбалыкпа. Күзүрүүн оозу четпес болган. Оозу ам совхозтуң эки малчыны. Харын аязының кадарын турган кодаңы хүзээп алган. Черле мал азыраарынга салымныг шешилер чүве. Самбуулар ам бисте тергинден турар. Оларның хеймер кызы безин школа дооскаш, ам адазының чанында дузалакчыдап турар. Ооң-чуг-ла эрес, кайгал кыс. Кайнаар-даа көөрге — кырган-аваазы-ла. Оозунга хөөкүй ажаок чүве ийин. Баксырай бергенде чанынга орган кижи мен. Салаазында билээн безин Карацмаазынга уштуп берген ийин, хөөкүй...

Ол-ла ышкажыл. Ам-на чүвенiң ужуру билдинө бергеп. Ашактың кастыктары тыртыланнап, каректары бүдүрүгнеп, бооставзын бир-ле чүве дуй ала берген. А Өлеймааның улуг оглу кана четпес төрүттүүген боор? Олар ынчаарда чарлып, байырлажып турда Өлчеймаа дакпырлыг турган-дыр деп бодал кыргашың бажында ам көп чык дээнге ол. Чанында чугаакыр кожазы-биле хоорежир-даа харык чокталып, оон чугаа эрээргедаа, аңаа узаппайн, удуучанай берген. Хөлзенчиг эргим сактышкынынга элээн дүвүрөөнинден. Кызылга чёле хонуп келгенин безин эскербозин. Автобустан дүжерде демги кадайның адресин айтырып, чоокку хүнеерде чедө боор деп аалаан. Ынчан тапбазо чүвенiң ужурун көөрөп, кадайны дамчыштыр оглу-биле харылзажып танышкар деп бодаан. Кудумчуган базып оррарга, амыран-өөрөөнинден артында-ла чиигп кончуг болган. Ам көзү кыраан назыда, бир будун дывааскан орапынче базын чыда баштайгы ынакшылдың чалынында элээп, оон дугайында үүле чырык сактышкыннардан ангыда, а харын оон оцмае чечээ — оглубиле келир үедеги ужураашыга кырганның сеткил-сагыжының од өөрүшкүүгү хөвар таварылга. Чазын чечектелир чодураашы чечектериниң күзүн частыры база дыка хөвар болгай...

С. САЛЧАК.

Сонуургактарга

МАШИНА ООРЛААР «АСКЫР-ДЕГЕ»

Лиссабонда полиция участоктарының бирөөзинге демей дугаарларлыг ийи «пежо» деп машиналар турган. «Пежостерни» оорлардан хавырып алган. Ындыг таварылгалар Португалияга ховар эвес болгулаар. Чүге дээрге, автомобиль-дугаарын базаардан безин садып ап болур.

Автомобиль оорлары — «аскыр-дегелер» (оларны ол черде ынчаар адап турар) машиналар өртээ улгатканындан соолгу үеде хайныышкынныг «ажылдап» турар.

Лиссабончулар машиналарыга оорларга удур янзы-бүрү херекселдерни кылып ап турар, дүне када хаалаан-шоолаан даап ырлымны үрей бээр—ол хөй-хөй машиналарда таарыштырып кылып каан сиреналар хат хадыырга боду ажылдай бергени ол. Машиналар эзлери дежкеттиринден дүрген-ле тура, халыжар: оорлар келчик ирги бе?

Полиция солуннарга ийи даңзыны үргулчуг парлап турар: оорлаткан база эзлеринге дедир эгиткен автомобильдер санын аңаа көргүзер. Ниити сан талазы-биле код нуруузунда «аскыр-дегелер» журнап чоруп турар.

ШАГДАА КӨЗҮЛБЕСТЕЭН

Чикагонуң мурнуу кыдында Роббинс деп черде оч муң кижи чурттап турар, аңаа кайгамчык таварылга болган: хоорайның полицейжилери читнилей берген. Улус дүүрээр турүк, харын-даа оорлуг амыран турганнар. Чүге дизе, кудумчуларга боо-чепсектиг үптэшкиннер, бажыңнар иштин, машиналар оорлаары плейти-ле эвээжей берген. Ол элдепейлиг чүүлдүн тайылбыры бодүүн. Ук черниң прокурору бүгү полицейжилерни тарадыпкан, чүге дээрге, ол «корум-чурум камгалакчылары» боттары дерзин бандиттер апаарган. Олар хөй чылдар иштинде «каразыткаш туттурганнарның» участокка экжеп үштеп, «чиндиишкин» кылыр дээш бажыңнарже чаза таварын кирип, «айыыл чок чоруун хандырарын» дээш, улустан акша-көпеек дилеп, хунаап ап, кудумчуларга дээрбедээшкиннерни кылын турганнар. Ол бүгүнү полицияның удуртукчулары башкарып турган.

Ынчалза-даа ол «камгалакчылар» кара-бажында эвес. Оларның чамдыызы ийи ай болгаш катап ажылдай бээр, ындыгларга ажыл чок турган үезинде шалының төлеп бээр, өскелери ол черниге катап ажылдаар дугайында билдириишкинни киирер эргелиг.

БААРТАК КЫРЫНДА... ВОКЗАЛ

Англияның төөгүдүг солуп чүүлдерин садарыг уламчылавышаан. Британияның садыг флодунуң флагманы — делегейде эң улуг океан лайнери «Куин Мэриин» ону ажыглаар хүүсаазы эрте бээрге американнар садып алган. Ооң соонда олар Лондонуң эң-не бурунгу көвүргелериниң бирөөзин «Лондон бриджиин» база-ла апканнар. Ам оочурда Виктория вокзалы турүп турар, ол дээрге Лондонда демир-орук станнияларыңдан улуг талазы-биле ийиги черде түрар вокзал-дыр. Американнар ону улуг магазин кылдыр эде кыдып адыр деп турар.

(ПМА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—**«Зарядкага чыскаалыңар!».**
11.00—**«Будильник».**
11.30—**«Совет Эвилелинге баараан боор тур мен!»**
12.30—Уругларга уран-чечен телефильмнериниң программазы.
13.30—**«Музыкалыг киоск».** Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.00—**«Колээге дамчыдылга».**
15.00—**«Театр шинээ».** О. Иоселиани—**«Терге аңгырылгалакта».** Москваның Н. В. Гоголь аттыг шин театрының фильм-шинээ.
16.50—**«Делегей байдалы».**
17.20—**«Бөгүн — Балыкчының хүнү».** Дамчыдылгага ССРЭ-ниң балык ажылагыйының министри А. А. Ишков киржир.
17.45—**«Силерниң чагааларыңар-биле».** Балыкчының хүнүнге музыкалыг программа.
18.30—**«Дайын үезинiң хууда демдеглели».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү фильм.
19.30—Медээлер.
19.45—**«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында».**
20.00—**«Кино аян-чоруктар клуву».** Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
21.00—**«Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга». «Даң хаазы мында оожум».** Уран-чечен фильм. 2-ги серияны — **«Туе чер ужур-дузалыг тулчуушкун».**
22.30—**«Ye».** Информастыг программа.
23.00—00.40—Футбол талазыбиле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Чаңсарда — медээлер.

ИЮЛЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—**«Ye».** Информастыг программа.
10.25—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Даң хаазы мында оожум».** Уран-чечен фильм. 1-ги серизы — **«Шинги эшелонда».** 2-ги серизы — **«Туе чер ужур-дузалыг тулчуушкун».**
13.55—16.00—Чаңсар.
16.00—**«Моолду эргий».** Моол улустуң национал байырлалы — улусчу революциянын тиилелгезиниң хүнүнге кинопрограмма.
16.30—**«Бистиң садывыс».**
17.00—Грузияның улустуң мырыынын болгаш таңпының Курүвениң алдарлыг ансамблиниң концерти.
17.45—**«Орбитада телескоптар».** Документалдыг фильм.
17.55—**«РСФСР-ниң бирги Конституциязының 60 чыл ою». Беседа.**
18.05—Телемедээлер.
18.15—**«Узбекистанның комсомолу — кара хорзуниг эвес-черге».** Документалдыг фильм.
18.25—Телемедээлер.
18.40—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45—**«Үшкү чыл — шалыпчы чыл».** Дамчыдылгага СЭКП ТК-ниң нөкүгүму, СЭКП-ниң Рязань обломунуң бирги секретары Н. С. Прижжев киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30—**«Тыва болгаш Хакасия чаржып турар».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.05—Н. А. Римский-Корсаков — **«Май дүүн».** Фильм-опера. Музыка тайылбырлакчызы С. Виноградова эге сес чугаалаар.
22.30—**«Ye».** Информастыг программа.
23.00—**«Б. Горбатовтуң чогаадыкчы ажылы».**
23.45—**«Сказ»** деп орус улустуң дөрт хөгжүм херекселдери ойнаар.
00.15—00.55—**«Арыг».** Документалдыг телефильм.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.45—**«Бистиң-биле кыл, бис ышкаш кыл, биетер эки кыл».** ГДР-деп дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.45—Уругларга фильм. **«Агаар шарига чүге ужарыл».**
19.00—**«Сылдысчыгаш».** Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.35—Медээлер.
19.45—20.05—**«Кодээ: ажыл-херектер болгаш айтырыглар».**

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-барының үүк утланыышкыныг хаттыг дүргени секундада 3—8 метр, чамдык районнарга 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг болур.

Кызылга булуттаар, чагбас. Соңгу-барының утланыышкыныг хаттыг дүргени секундада 6—11 метр, чамдыкта 10—15 метр чедер. Агаарның температуразы 25—27 градус чылыг болур.

---

80 ЧЫЛДЫҢ СУЙ БЕЛЕКТЕРИ

ЛИТВА ССР. Каунастың «Каспинас» дээр пос-галантерея фабриказынга олимпийжи демдектерлиг аржыылдарны кылып үндүрерин чөпшээрээн бижикти тывыскан. Бо чылын аңаа ацетаттыг торгудан 10 муң ындыг аржыылдарны кылып үндүрер.

ЧУРУКТА: фабриканың чуруучулары Б. Бараускене (солагай талазында) болгаш А. Балтрушайтите олимпийжи демдектерлиг херээженнер аржыылын көргүзүп турлар. Т. ЖЕБРАУСКАСТЫҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Оорлар баш сугар чер тыппазын

СӨЗҮН БЕРИП, АЛЗААН

Оорлаар чоруктуң хоразы улуг дээрзи кижи бүрүзүнге билдингир. Ынчангаш оорлар-биле эптеш чок болуп, хүн бүрү шыңгыы демиселди чорудары — бистиң мурнувуста чугула сорулга болуп артыышаан.

Тес-Хем районнуң Самагалдай суурда ажылдап, чурттап турар мен. Оорлар-биле демиселди күштелдирер дугаймында хөй кижилерниң «Шын» солунга бижип турар үүлдерин помчаш, оларның санал-оналын бүрүнү-биле үүлдүгүнүп турар мен. Эргинии артыышкыны —оорлаар чоруктуң узуткаар сорулгалыг демиселди бүгү талалыг шыңгыы күштелдирер апаар. Ынчангаш аңаа хөй-ниитиниң идепкейлиг киржилгези, күжү чугула черни эзлээр. Бир эвес хөй-ниити организацияларының, эш хүү суду, эки тура улусчу дружиналар шупту бир демниг, харылзалыг ажылдаар болза, оорлаар чоруктуң көгү-биле чөн узуткаттынмас деп. Оорлар-биле демиселге чугула черни оор херекти болдурбазы-биле баш удур сагындырар ажыл чугула черни эзлеп турар.

Районнуң одалга черинде чеди кижи кежигүннүг коллектив ажылдап турар. Мен ында кочегарлап турар мен. Бистиң коллективке ажылдап турган трактористиң оске ажылче шилчий бергени-биле «Кызыгаар» совхозтан келген Кызыл-оол Хүрең-оолович Чамзы ооң орнунга ажылдап кирген. Ажылдап эгелээш, ай ажып чораш, К. Чамзы моңа бажыңымга кирди. Ол ынчан часкаан эвес, үш-дөрт эштиг, аралыг келген. «Аалчы» мээн чанымга олурупкаш, олуп чугаалаңып олурда, ооң чүвелерип келген оорү оолдар үнүп турган-на улус чүве. Ол-ла ай-дир үнүп-кирип турган оолдар тараж иштинге чыткан машина дугуюн оорлап аппарган болган. Дугуйну ыымнар оорлап аппарганы билдингир. Ол-ла дораан Кызыл-оол Чамзының бажыңынга келдивис. Бажыңның ээзи бо удаада чок, «Кызыгаар» совхозче чоруткан болду. Оон үнгеш, Кызыл-оол Чамзының ажы Ангай-оол Соян дээрзинге келгеш, дугуй дугайында айтырыгаш, эгидерин негедивис. Оорлап алган дугуюн дораан-дедир аппарып каарын азазады. Ийи хоңгаш, дугуй катан эгиттинген.

Тракторист Кызыл-оол Чамзының үүлгеткен херээн эш хүү судунга чугаалашкан. К. Чамзы судка буруузун мининп, моон соонда оор чоруктуң кылбазын эш-өөрүнүн мурнунга азаан.

Мындыг янзылыг таварылгалар ховар эвес болгулаар. Оор херек кылып болгу дег кижилерни кичээнгейге ап, олар-биле демиселди күштелкирер чугула. Бир эвес К. Чамзының бо херээн кады ажылдап турар эш-өөрү кичээнгейге албайн, эш хүү судунче шилчидип бербээн болза, бо аныяк кижи амыдыралдың шын эвес оруунче кирип, ол чараш эвес аажы-чанынган ындыг-ла белен адырлың албас турар ийик. Ындыг болганда, оорланыш болгу дег кижилерни илередип, оларны сагындырып, дузалаары чугула деп бодаар мен.

Д. ДӨМҮР-ООЛ.

СВЕТЛЫЙ—ЧАРАШ СУУР

Зея ГЭС-тиң тудугжулары—алдан от-буде Светлый суурга чаа бажыңнар алганын демдеглеп баймырлаан. Үшеп дутаарты хөй кааттаң бажыңны ажыглазга киирген. «Зея ГЭС тудугжу» коллективи чуртталга тудуунуң чыл программазын хүүсаа бетинде, ооң-биле кады сопиалистиг хүлээлгелериниң бир чугула пунктузуун күүседип алган.

Тудугда ажылдап турар кижилериниң амыдырал хандырыгазынче мында улуг кичээнгей салып турар. Ынчангаш ГЭС-ти баштай тудуп эгелээн кижилер безин майгыннарга чурттаваан: дораан-на эштиг суурну тудуп эгелээн. Аргамыжын бичии-даа үргеделээн тайгага баштайгы бедик ак базымнарны тудуп эгелээн соонда, чурттакчылар үк суурну Светлый (Чырык) деп адай бергеннер.

Оны чалаг кижилер хоорайы деп адап турары аңаа эвес, чүге дээрге, шиитиниң транспорту чүгле чаңгыс кудумчулап чоруп машиналарга дөлгавыр орукту кылгас. Балыкпнар чапындан-на моогулеп, каттап ап болур. А бодунуң эштиг, таарымчалыг-биле станция тудугжуларының бо сууру-амгы үениң кандыг-даа хоорайындан чыда калбас. Садыг төвү, уруглар албан черлери, өзөн каш школа, спорт комплекизи мында бар. Ук черниң школаларын доосканнарның чартыындан хөй кезии маңаа артып каан турары таварылга эвес.

А. КРИВЧЕНКО.

Светлый,
Амур область.

Редактор В. С. ШАРАВШ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Каргыс шагдаа кадайланган» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дунекиде от» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Гайдуктуң ат-алдары» 16.50, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Алдын дулгүүржүтеп» 9.30, 11.00, «Кыстар ашакка баар ужурлуг». 12.30, 15.00 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Роберт кадар Тереза» 11.00, 13.00, «Оскерден келген херээжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАҢГЫ»: «Булочка» 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кызыл дыңкурьерлер» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гайдуктуң ат-алдары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Партизан чер бажыңның чажыды» 15.00, «Мулен Руж» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал кылдыынын 2-37-13, пропаганда кылдыынын 2-31-75, культурэ кылдыынын 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдыынын 2-21-47, үлетөүр кылдыынын 2-22-64, чагаа кылдыынын 2-41-27, информацпя база совет тургузуу кылдыстерининң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуу келбейн бергенде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2139.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыынын талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—00801

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 160 (10757) | 1978 чылдың июль 11, вторник | 1925 чылда гидеялдеттинген | Өртээ 2 коп.

Ажаап алыышкынның магадылалы

Харьков областа «Ленинчи орук» колхозтуң бо чылгы ажаап алыышкынга киржир бүгү механизаторларынга улус депутаттарының көдээ Совединин инициативазын ёзугаар тургускан шынар паспорттарын тывыскан. Бо документилерге механизаторларның хүн бүрүде кылган ажылдарын демдеглээр. Мындыг оперативтиг болгаш тодаргай чорук тараажыларның социалистиг чарыжының тодаргай болурун хандырар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдары — областың тараажыларының кичээнгейинин төвүнде. Дыка хөй колхозтар болгаш совхозтар беш чылдың үш чылдарының даалгаларын долгур болгаш ажыр күүседир дээш мурнуида алган хүлээлгелерин эде көрүп турар.

(СЭТА-ның корр).

«ПРОГРЕСС-2» ЧҮЪК ТРАНСПОРТ КОРАБЛИН «САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» КОМПЛЕКС-БИЛЕ ТУДУШТУРГАН СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

1978 чылдың июль 9-та Москванын-биле 15 шак 59 минута турда, «Прогресс-2» автоматтыг чүък транспорт кораблин башкарылгалыг «Салют-6» — «Союз-29» эртем комплекизи-биле тудуштурарын боттандырган.

Автоматтыг чүък корабли орбитада башкарылгалыг комплекске шимчедикчи тургузугларга кудар одаар чүүлдү, дериг-херекселдерни, экипажтың ажылдан, чурттаарынга, эртем шинчилелдерин чорударынга эргежок чугула аппаратураларны болгаш материалдарны, а ол ышкаш почтаны чедире берген.

Космос аппараттарының бот-бодун дилежирин, чоокшулажырын база тутчурун радио-техниктиг херекселдернин болгаш саналга-бодалга тургузугларының дузазы-биле автоматтыг боттандырган. Транспорт корабли «Салют-6» станцияның агрегат кезээнде тургускан тудуштурулга белдиринде тудуштурган.

Башкарылгалыг комплекстиң экипажы — космонавтылар Коваленок болгаш Иванченков чоокшулап кээриниң болгаш тутчурунуң чорудуушкуннарын хайгаараан болгаш контрольдаан.

Экипаж ужудуушкуннуң программазынга дүүштүр станцияның бортунче эккелген чүктерни дажыглап киирер, а транспорт кораблинче — ажыглан каапкан дериг-херекселдерни киирер. Станцияның шимчедикчи тургузугларынче одаар чүүлдү кударын ужудуушкунну башкарар төптен берген командалы, а ол ышкаш экипажтың бөэри командалы ёзугаар күүседир.

Ажылдарны доозкан соонда орбитада эртем-шинчилел комплекизинден «Прогресс-2» корабль адырлыр. Корабль атмосферанын дыгыл каңдынче киргеш, ертгенин каар.

Телеметриктиг информацияны болгаш экипажтың илеткелдерин ёзугаар алырга, орбитада «Салют-6» станция, башкарылгалыг «Союз-29» корабль болгаш «Прогресс-2» автоматтыг транспорт корабли кирип турар космос комплекизинин бүгү борт системалары чогумчалыг ажылдап турар. Космонавтылар Коваленоктуң болгаш Иванченковтуң кадыының байдалы эки.

«Прогресс» дээр автоматтыг чүък корабльдериниң дузазыбиле күүседип турар хандырылганың транспорт операцияларынга эртем болгаш улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарына орбитанын башкарылгалыг «Салют»—«Союз» комплекстерин идепкейлиг болгаш ажыктыг ажыглаарының хуусааларын уздып турар.

Орбитада станцияларның хандырылга системаларын тургускаңы болгаш чедиишкиннинг шенеп турары (ында башкарылгалыг болгаш автоматтыг чүък корабльдери кирип турар) болза совет космос эртеминиң болгаш техниканың улуг чедиишкинин, дыка хөй эртем, конструктор коллективтериниң болгаш бүдүрүлге организацияларының маадырлыг күш-ажылының түңнели болур.

Көдээ ажыл-агыйның улам ыңай көдүрлүүшкүнүнче

«Правданың» 1978 чылдың июль 9-тагы мурнуку үүлү

Совет чурт онгу беш чылдың ийиги чартыынче кирипкеп. СЭКП-ниң XXV съездизининиң хүлээп алганы социал-экономиктиг программаны боттандырар дээш ажылчыннар, колхозчулар, интеллигенция сорук киришкинниг ажылдап турар. Партияның шиитпирлэри эртемге үндезилеттинген. Ол шиитпирлер Төрээн чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал күчүзүн, ооң камгаланыр аргазын доктаамал өстүрериче, а совет кижилериң амыдыралын ам-даа чагай, байлак шыырак хандыртынган болдурарыңче угланган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чоокта чаа болуп эрткен Пленуму ол дугайын база катап бүзүрелдиг бадыткаан.

Пленум «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин дыңнаан. Эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде амгы үе-чадада социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле партияның политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг, ханы, эртемге үндезилеттинген анализи кылдынган, ону улам ыңай көдүрериниң кол оруктары болгаш боттуг хемчеглери тодараттынган. Илеткелде айыттынган чедип алдынган чогумчалыг чүүлдериниң үнелээшкинин, а ол ышкаш СЭКП-ниң XXV съездизининиң көдээ ажыл-агый талазы-биле шиитпирлерин бүүседиринге партия, совет болгаш көдээ ажылагый органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарының ажылында четпеетерин шүгүмчүлээнин Пленум бүрүн база долузу-биле чүүлдүг деп көрген.

Партияның ленинчи аграр политиказын хөгжүдеринге чаа үе-чадаңың эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң сөөлүнде эрткен үеде бистиң көдээ ажыл-агыйывыс экономика болгаш социал талазы-биле бурунгаар улуг базымнарны кылган. Партия айыттынган угланышкыны бижыы-биле чорутпыаан, хөй болүк аграр айтырыгларын шиитпирлээрин хандырган.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы дыка быжыккан. Чуртта көдээ ажыл-агыйның чайгылыш чок көдүрлүүшкүнүн хандырарыңче угландырган өзүп турар индустриалдыг комплекети тургускан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның техниктиг хандырылгазы дыка өскен, черни химиктиг болгаш мелиоратаары чедиишкинниг хөгжүп турар. Ажыл-агыйлар аразының хоопнерзеташкынының болгаш агроүлетпүр интеграциязының базазынга үндезилээш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаары болгаш концентрастаары улам-на калбарган. Ажыл-агыйның бүтүү звеноларынга кадрларны, мландыг механизаторларны болгаш специалистерин быжыглаарынче доктаамал кичээнгей салдының турар. Бүдүрүлгенин база садыл алышкынны планнаары, өртек-үне доктаалыры, чээли тыпсыры улам сайзырангайжыттынган, ол чорук колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг байдалыр экижидеринге идигни бергеп.

Бүдүрүлгениң сорулгаларын боттандырарын көдээниң социал айтырыгларын шиитпирлээри-биле хөлбашкак кылдыр дүүштүрүп турар. Колхозчуларның болгаш совхозтар ажылчыннарының ажыл төлевири 1965 чылдыынга деңнээрге пйи катап өскен, колхозчуларның пенсия хандырылгазын болгаш социал страхованиезининң талазы-биле улуг ажылды чорудуп, көдээге амыдырал-чурттаганың болгаш культура албан черлериниң тудуун улам калбартып турар. Көдээ ажыл-агыйның ниити продукциязының чылда ортумак хемчээли ТК-ның март Пленумунга чедир шак-ла ыңдыг үеэнгээри-биле деңнээрге, сөөлүү чеди чылда 40 хуу, а мал ажылының продукциязының чылда ортумак хемчээли 45 хуу ковудээн. Ооң ачызында аъш-чем продуктулары, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый чиг-эдинден үлетпүр барааннары-биле чоокну хандырары өскен.

Ооң-биле чергелештир чоруттунган улуг ажылдың ужурдузазын демдеглевишаан, ТК-ның Пленуму көдээ ажыл-агыйның хөгжүддезевиин ниити деңнели ниитилелиин дүрген озуп турар иегелде-херегледдеринге ам-даа четпейн гурар дээрээн айыткан. Чонуң аъш-чем продуктулармга болгаш үлетпүрүң чиг-этке хереглелдерин эң чоокку чылдарда хандырар дээш ооң материал-техниктиг базазын улам ыңай бижыглаарының, бүдүрүлгени организастаарын экижидеринин болгаш ажыктыын бедидеринин талазы-биле улуг күженишкиннер херек апаар. Ажыктыг чорук болгаш шыыар дээш демисел чамдык черлерде партия, совет, ажыл-агый органнарының, колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларының ажылынга кол черни эдлевейн турар. Партияның чамдык комитеттери көдээде боттандырып турар экономиктиг болгаш социал чорудулгаларже чамдыкта хамыпан кирбее, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң дүрген озуулдезинин чаа арганнарын эскербейн баргылаарлар. Кадрларны шилип алыр, тарыыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле ажылда четпеетер ам-даа эвээш эвее. Көдээ ажыл-ишчилер ортузунга чамдык партия организациялары масса-политиктиг ажылды кошкак чорудуп, пропагандаяның болгаш агитациянын чеңсектериниң бедик деңгээлинде чогуур сагыш салбайн, социалистиг чарышты организастаарынга ёзу барымдаалаашкынын болдуруп турар. Ооң түңнелинде чамдык республикалар, крайлар болгаш областар, хөй-хөй колхозтар болгаш совхозтар көдээ ажыл-агыйның продукциязын беш чылдың баштайгы ийи чылында планда көрдүгеннинден эвээштп бүдүрген.

СЭКП-ниң ленинчи аграр политиказының эртемге үндезилеттингенин болгаш амыдыралчы күштүүн эрткен чылдарның дүржүлгазы болгаш чедин алган түңнелдерн база катап бүзүрелдиг бадытказының демдеглээш, ТК-ның март (1965 чыл) база ооң дараазындагы Пленумнарының болгаш партияның съездилериниң ажылдап кылган угланышкынларын моок соңгаар-даа улам шудургу боттандырын чорударын эргежок чугула деп Пленум санаан.

Бар четпеетерни чайладыр, мал болгаш чер ажылының продукциязының улуг өзүлдезин хандырар, агроүлетпүр комплекизининң бүгү адырлары онгу беш чылдың даалгаларын чугаа чокка доллур болгаш ажыр күүседир талазы-биле дээштиг хемчеглерни алырын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, окружкомнарынга болгаш райкомнарынга, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарынга, министерстволарның болгаш ведомстволарының, үлетпүр бүдүрүлгелериниң, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчуларынга Пленум хүлээндирген.

Пленумга эш Л. И. Брежнев мынчаар демдеглээн: «Көдээ ажыл-агыйның мурнузга салыш турар кол сорулгавыс болза, ооң шупту адырларының бүгү талалыг, шапкын хөгжүдезин, аъш-чем-биле болгаш көдээ ажыл-агыйның чиг-эди-биле чүртту идегелдиг хандырарын чедип алырында болур, шынчаарга ол бүгү чүүлдерни бүдүрериниң озуулдези чонунуң амыдырал деңнелин улам бедидерин хандырган турар ужурлуг. Ооң-биле чергелештир үзөрай биле көдээ амыдыралдың материалдыг болгаш культура-амыдырал байдалдарын чоокшулаштырар сорулгаларны шиитпирлээринге күженишкиннерни улам удгаттырар ужурлуг бис».

Ооң барымдаалаашн, он бирги беш чылда (1981—1985 чылдар) тарааның ортумак ниити чылдазын 238—243 миллион тонна хемчээлге чедирер, а 1990 чылда чүртка ортумаа-биле бир кижиге онаашпыр бир тонна чедир тарааны бүдүрер сорулганы ТК-ның Пленуму салган. Дараазында беш чылдың төнчүзүнде эът бүдүрериң 19,5 миллион тонна чедир көдүрер. Ол ышкаш сүт, чүүрга, дүк, погаалар, картофель, чигир свёклазы, хөвең болгаш өске-даа продуктулар бүдүрери көвдээр.

Бидыг бедик көргүзүттерни чедип алырынга быжыг үндезинни тургузар төлээде, көдээ ажыл-агыйның индустриалдыг үндезинне планныг ёзу-биле шилчиттинген материал-техниктиг базазын улам ыңай хөгжүдерни болгаш бүгү талалыг быжыглаарын хандырар. Ол адырга капитал салыышкынын көвдеднр, ооң бирги беш чылда көдээ ажыл-агый машина тудуушкунун, минералдыг чемиягидилгелерни болгаш үнүш камгалаар бүдүмелдерни бүдүрерин, болбаазырады ажылдан кылыр үлетпүрүң болгаш агроүлетпүр комплекизининң өске-даа адырларын дүрген хөгжүдерин хандырарының дугаймында мында чугаа чоруп турар.

(Төнчүзү 3-кү арыла).

Даштыкыда

СОЦИАЛИСТИГ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының түңнелдерин тайылбырлаарын даштыкы парлалга уламчылаш турар. Бүгү совет улустуң чаңгыс аай чүүлдүзүүшкүнүн алган, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң Пленумга илеткелинде социалистиг көдээ ажыл-агыйны хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң политиказының болгаш практиктиг ажыл-чорудулгазының бүгү талалыг ханы эртемниг анализи кылган деп демдеглеп турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының бо чүгула адырын улам хөгжүдеринң көл оруктарын болгаш тодаргай хемчегларин айытканың даштыкы парлалга онаалап демдеглеп турар.

Июль Пленумунуң бодунуң доктаалынга айыткан көл сорулгазы болза, совет көдээ ажыл-агыйны бүгү талалыг, динамиктиг хөгжүдери болгаш ооң бүгү адырларының ажыктыын дыка бедидери, ССРЭ-ниң чурттакчы чонун аъш-чем болгаш көдээ ажыл-агый продуктулары-биле идегелдиг хандырары, ооң-биле совет кижилериң амыдырал деңнелин улам бедидерин хандырары болур деп Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

Тайбың дугайында сагыш салышкын, тәйбың догуланаашкынның ленинчи политиказы боттандырары — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының кол сорулгазы бөөп турар деп ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга Совет чазактың баштыңы А. Н. Косыгинниң илеткелин тайылбырлап тура, Болгарияның «Работническо дело» солуну демдеглээн. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугаинында чаа хоойлунуң үвлезининде Совет чазакты организастаарының болгаш ооң ажыл-чорудулгазының ленинчи принциптерин киирген, Хоойлунуң эрге-дүрүм нормачиижектери ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга дүгжүп турар, ол ышкаш ниитилел хөгжүдезининң бедик деңнелинге база дүүшпүлээн, социалистиг демократияның хөгжүдезин бүзүрелдии-биле коргускен деп ол-ла солуп бижээн.

ССРЭ-ниң Дээди Соведи бодунуң сессиязынга тайбынга ынакшылдыг политиканы боттандырарынче, СЭКП-ниң XXV съездизининг ажылдап кылганы тайбың болгаш улустарның кады ажылдажылгазы дээш, улустарның хостагазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш улам ыңайгы демиселдиг программазын боттандырарынче утланган совет даштыкы политиказы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының чаңгыс үн-биле чүүлдүзүнген деп Польшаның «Жиче Варшавы» солуну айыткан.

Социалистиг чурттарның парлалгазы Кремльге эрткен сессияга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң илеткелинге тодаргай тайылбырны бербишаан, Барыын чүктүң чамдык болуктеринің «совет айыыл» дугайында, тургустуна берген күштер деңзигүүрүн үрезинче Совет Эвилели чүткүн турар дээр дугайында нүүлдэшкиннерге шыңгыы харыынны бергенин демдеглеп турар.

Барыын чүктүң чамдык кижилери ССРЭ-ниң адресинге хамаарыштыр ыңдыг ыяшлыг нүүлдэшкиннерни ажыглап алган, чепсегленишкиннерни эдлеро будүрерин соксадыр, чепсектерни дүжүрер айтырыгларны ооң иштинде совет-америк чугаалажышкыннарыны саададырын оралдажып турар деп Венгрияның «Непсабадшаг» солуну айыткан.

Совет Эвилелиниң даштыкы харылзааларынга кол черни аку-дүүма социалистиг чурттар-биле харылзаалар эзлеп турар деп Братиславаның «Правда» солуну бижээн. Бо күрүнелер-биле бүгү талалыг харылзааларны хөгжүдеринче бирги чергенин кичээнгейин ССРЭ угланадырын турар деп ол-ла солуп айыткан.

Кремльге сессияга совет даштыкы херектер министрининг чугаазы стратегиг чепсектерни кызыгаарлаар хемчеглер дугайында АКШ-биле чаа дугуржулганы чарарынга Совет Эвилелиниң шынчы күзелдиг ооң турарын херечилээн деп америк «Кристчен Сайенс Монитор» солуп бижээн.

Делегейге дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар дээш туржуп турарын, «соок дайынның» үезинче катап киреринн болдурбас дээш бүгү-ле чүүлдерни кылып турарын Совет Эвилели база катап бадыткаан деп Испаниянын «Паис» солуну демдеглээн.

Өске-даа чурттарның соңуннары, радио болгаш телевидениеан СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган сорулгазын, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязынга чугаалаанган айтырыгларны улуг соңуургал, деткиннигиннбиле чыгыдып турар.

(СЭТА).

ПАРТИЯНЫҢ ПЛАНЫ — ЧОННУҢ ПЛАНЫ

УЛАМ СОРУК КИРГЕШ...

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, Пленумга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улаш ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин помчуп танышкаш, төөгүлүг документилерни сеткилиниң ханызындан чүүлдүгүзүнүп деткип тур мен.

Коммунист кижи болганымда көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң херээнге киржип, онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылы—1978 чылда көдээ ажыл-агый ишчилериниң социалистиг чарыжынга киришкеп, бедиткен хүлээлгеин алтап мен. Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозтуң хойжузу, Ленин, Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи Иван Петрович Сафоновту база бистиң совхозтуң Чодураалыг-Сайыр бригадазында Өктек-оол Борбашкынович Монгушту чарышка кыйгырган, төрүүр 100 хой бүрүзүнге онаштыр 130 хураганны алырын хүлээнгеш, алды айлар түңнели-биле хүлээлгеде айыттынган чурагайны 141 хураган кылдыр күүсеттим.

Ажыл-херекке чедиишкин ыяан-ла турар. Ону быжглаашаан, чедиишкинге улам-на чедиишкин дээш ажылдаар чорук кижи бүрүзүнүң ыдыктыг, эът-ханындан тудуш херээ болур. Ынчангаш партия Төп Комитединиң июль Пленумунуң шиитпирлерининге улам сорук кирбишаан, күш-ажылчы бүруңгаар базымнар дээш ажылдаарымны база катап бадыткадым.

Д. ООРЖАК,
Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи.

ӨӨРҮП ТУР БИС

Совет кижилериң чаагай чоруу дээш Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкынынга еткилиниң ханызындан өөрүп четтиргенинин илередир сөстерни безин тывары берге-дир. Бо хире магалыг үеде зас-кежиктиг чурттап чор бис.

СЭКП ТК-ның ээлчеглиг Пленуму чоокта чаа болуп эрти. Аңаа «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ханы сонуургал-биле номчуп таныштым.

Шынап-ла, партияның амгы аграр политиказының эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан бээр көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң политиказын бистиң партиявыс, чазлавыс чорудуп келген. А июль Пленумунга 13 чыл дургузунда чедип алган чедиишкиннеривисти-даа түңнээн-дир.

Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң херээнге капитал тудугнуң улуг ужурдузазын демдеглевишаан, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң: «Көдээге тудугну хөгжүдер дугайында сагыш салышкын партияның аграр политиказының эң кол чугула тудуш кезээ апарган» — деп чугаалаанынга улам сорук кирдивис.

Улуг-Хем районуң көдээ тудугжулары чонну чуртталга базыңнары, культура амыдыралдың өске-даа тудуглары-биле хандырар дээш база кызымак ажылдап турарлар. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Торгалыг 8 чыл пколазының чанында чаа тудугну 586 дугаарлыг мехколонналың тудугжулары эки шынарлыг кылып доозуп турар.

Мехколонналың Светлана Санданмаа, Валентина Хертек болгаш ооң-даа өске шеверделекчи кыстарының деминг, кызымак ажыл-ижин мактаары оорүнчүг-дүр. Тудугжуларның буянныг ижинин ачызында ортумак школалыг болганывыска өөрүп тур бис.

М. УВАНЧАК.
Улуг-Хем район.

СЭКП-НИҢ XXV СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН — АМЫДЫРАЛГА!

Ак-Довуракты автотранспорт будүрүлгезинде алдыгы разрядтыг токарь СЭКП кежигүнү Николай Романович Рубинов ай планын доктаамал 145—150 хуу күүседип турар. Ол юбилейлиг медальдың, «ССРЭ-ниң автотранспортунуң болгаш чазаглыг оруктарының тергиинин» деп хөрек демдээнин эдилекчизи, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы.

ЧУРУКТА: Н. Рубинов.

Евгений Иванович Кундельский автосептелге заводунуң аптелге цегиде слесарь. Ол машина кабинин септеп кылып турар. Июнь айның планын Е. Кундельский 196 хуу күүсеткен. Ам ол 1980 чылдың март айның үлүүнде ажылдап турар.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Е. И. Кундельский.

В. ДОҢГАКТЫҢ фотолары.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозтуң Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи (эргелекчизи К. Ооржак) бо чылдың бирги чартыында күүнеге 129 тонна сүт дужаар планын хуусаа бетинде күүсеткен. Саанчылар ам планга немей 23 тонна сүттү күүнеге дужаарын хүлээнгеннер.

Планныг онаалдаларны ажыр күүседиринге саанчылдар К. Сарыглар, С. Бөчитпаа, А. Сарыглар олар хөй сүттү саап, социалистиг чарыштың тиилекчилери болганнар.

Ферма ам көктүг, шыктыг Суг-Бажы чайлаанда көжүүледе берген. Саанчылар социалистиг чарышты улам калбарткан ажылдап турар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Бии-Хем районнуң совхозтарының сүт-бараан фермаларының коллективтери ниитизи-биле күүнеге сүт садарының чартык чыл планын чедиишкинниг күүсеткен. Олар белеткел пунктуларынга 26 муң ажыг тонна сүттү дужааган.

Ажыл-агыйлардан «Өөн» совхоз ол талазы-биле онаалдазын бир ай бурунгаар ажыр күүсеткеп. «Хадың», «Саян» совхозтарының ажылышчилери сүттү күүнеге база-ла чартык чыл планындан ажыр дужааган.

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозта хой кыргылдазы бо хүннерде түлүктеп турар. Совхозка кыргылда июнь 1-де эгелээн. Бо аразында ийи кыргылда пунктузунга 13711 хойну кыргаан, 20,6 тонна дүктү алган.

Тойлукта кыргылда пунктузунда (эргелекчизи С. Кызыл-оол) ажылды шалыпкып, шынарлыг кылдыр чорудуп турар. Ында 27 кодан хойнуң 14 коданын кыргып дооскан.

Кыргыкчылар ажылды бедик шынарлыг кылдыр дүрген доозар дээш, социалистиг чарышты калбарткан. Хол хачызы-биле кыргып турар Оюн Мандалваа 204 хойну кыргып, 240 кг дүктү дужаан, чарышка бирги черни эдлээш, 20 рубль-биле шаңнаткан. Ийиги кыргылда пунктузунга Галина Бичө-оол эң хөй хойну кыргаан, чарышка ийиги черни ап, 15 рубль-биле шаңнаткан.

Кыргылданың темпизин амдаа оожум болуп турар. Кыргыкчылар эвээш, ажылды эртен орай эгелээр. Кыргылданың темпизин дүргедедир, дүктүн чидирнин болдурбас, күүнеге дүк садарының планын күүседир дээш, совхозтуң директиязы дээштиг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

М. БАГАЛДАЙ.
Кызыл район.

ЩКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Аксы-Барлык — «Барлык» совхозтуң улуг салбыры. Салбырның ажыл-ишчилери бо чылын 120 тонна будук-бүрү белеткээр хүлээлгени алган. Олар июнь 27-ден эгелеп будук-бүрү белеткелинче киришкен.

Будук-бүрү белеткээрине салбырда ортумак школаның 5—9 класстарының өөренкчилери плепкейлиг киржип, 75 кижи 4 звено болуп алган ажылдап турар. Амгы үеде будук-бүрү белеткекчилери Барлык арымнан 25 тонна будук-бүрүнү белеткээш, совхозтуң төп шаңныче сөөртүп чедирген. Ооң ол будук-бүрүнү шаңда ток-биле ажылдаар дээрбеге удур-ла дээрбедеп, белеткээр.

Трактористер Сарыглар Борбак-оол, Кунгаа Бичө-оол олар белеткээн будук-бүрүнү үзүткел чок дажыглап, сөөртүп, хүн нормазын доктаамал 100—110 хуу күүседип келген. Будук-бүрү белеткээр бригаданың бригадири Хомушку Бичө-оол машина, техникага камныг болурун, техниканың айыыл чок чоруун база будук-бүрүнү чыып, белеткеп турган үеде ону шевергин, чурумнуг кылырын, бойдус байлаан хумагалаарының дугайында тайылбыр ажылын өөреникчилерге кылып турар. Будук-бүрү белеткелинде өөреникчилер Сергей Хертек, Лена Монгуш, Оля Сарыглар, Раида Сая, Гала Күжүгет, Аля Сарыглар олар хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип, эрес-кежээ ажылдаанар. Оларның баглаан будук-бүрүзүнүн шынары эки. Будук-бүрү белеткелин июль 15-де доозар сорулгалыг.

Т. САРЫГЛАР.

ДЕРАЖНО: ТЫВА ЭКИ ТУРАЧЫЛАРНЫ КЕЗЭЭ-МӨҢГЕДЕ УТПАС!

ЧУРУКТА: колхоз будурулгезиниң хоочуннары болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилери.

В. АНАТЮКТУҢ фотолары.

САННАР, ФАКТЫЛАР

● Деражно —амгы үениң культуралуг суурулары. Ында 550 өг-бүледе 1600 ажыг кижи чурттап турар.

● Суурда «Свитанок» колхоз болгаш мал семиртир «Деражно» совхоз бар. «Сельхозтехника» салбыры, амыдырал хандырылга комбинады, харылзаа салбыры, телефон станциязы, Культура бажыңы, ийи уруглар садыгы дээш оон-даа өске культура амыдыралдың албан черлери ажылдап турар.

● Суурда үс заводунуң, ыяш ажыл-агый черииниң кылган продукциязын областың чурттакчылыг бүгү суулары ап турар.

● Деражно — амгы үеде бүрүү-биле чаагайжыды туттунган. Суурнуң чурттакчылары газты болгаш сут даичыдылгазын ажыглап турар.

● Ровно областа эң эки дээн спорт комплекстериниң бирээзи бо суурда ажылдап турар.

● «Свитанок» колхоз бедик оруагалыг ажыл-агый. 1977 чылда ол 400 муң рубльдиң арыг оруглазын алган. Тараа культураларының дүжүткүрү 1950 чылда бир гектарга онаштыр 10 центнер турган болза ам 25—30 центнер чедип турар.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ИЮЛЬ, № 6 (77)

КЕЧИЛ-ООЛ АТТЫГ ШАҢНАЛ

Бистиң «Свитанок» колхозтуң баштаар черии, партия организациязы ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң ортузунга социалистиг чарыштың материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкиннерин чыл санында чаартып, эде ажылдап кылып турар.

Ындыг болзажок бисте чыл бүрүде үргүлчүлеп турар чарыш база бар. Ол—саанчыларның аразында уламчылап турар Кечил-оол аттыг шаңнал дээш чарыш. Бистиң суурувусту хоташкан эрес-дидим тыва дайынчыларның командириниң адыбиле адаан бо чарышка бирги черни алыры саанчы бүрүзүнге эң улуг алдар болгаш хүндүткел болур. Чыл дургузунда инек санындан эң хөй сүт саап алган кижи ол шаңналга чедер.

Чыл эгезинден бээр амгы үеге чедир колхозтуң саанчыларының мурнуку одуруунда үш саанчы—Лидия Данилевич, Галина Грищук, Екатерина Каминская олар чоруп турар. Оларның кайызы мурнаары ам дээрезинде билдинмес. Эрткен беш айларда оларның кижи бүрүзү бир инекке онаштыр 1640 кг сүттү сагган.

Мээң көргүзүүм олардан дудавас. Чарыжывыс түңнели келир чылдың эгезинде көстүп келир.

М. ОВДЕЙЧУК, саанчы.

ЧЕЧЕКТЕЛГЕН СУУРУВУС

Тыва эки турачылар ам биске кээр болза. Деражво суурну танывас боордар. Дайын соонда чылдарда ол магалыгла чечектелип сайзыраан.

Чайның магалыг чаагай үези. Колхозтарның тараа шөлдеринде чаагай дүжүт сагланнадыр бижып эгелээн. Кезек-кезек ногаан арга-арыг тараа болгаш сиген кезер шөлдерни долгандыр хаажылап алган турар. Ол аъргаларның аразыбиле батқан шапкын Горынь хеминиң эриинде бистиң суурувус турар. Суурувустуң агартыр чугайлаап бажыцнары, бүгү Украинада ышкаш, хүнзээректеп келирге, хүн караанта чайынналып көстүр.

Суурнуң боду-даа, оон чурттакчылары-даа өзүп сайзырап орар. Улус депутаттарының Деражно суур Совединиң күүскому кедээниң чурттакчыларының материалдыг болгаш культуралуг амыдыралын экижидер дээш болдувар-ла хемчеглерни ап турар. Суур Совединде 35 депутат бар, олар улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырларында ажылдап, чон-биле сырый харылзааны тудуп турар. Деражновуң чурттакчылары эң төлептиг кижилерни боттарының депутаттарына сонгуп алган. Олар төрээн суурунуң экономиказын улам хөгжүдер, чурттакчы чонну, ылаңгыя өзүп орар салгалдың кижилерин Төрээн чуртка бердинген чорукка, совет патриотизмге болгаш пролетарлы интернационализмге кижизидер дээш чүткүдүг ажылдап турарлар.

Депутаттар саанчы Мария Григорьевна Овдейчук, библиотека ажылдакчызы Лидия Сергеевна Мотчук, харылзаачы Анатолий Исаакович Возняк, башкы Галина Никитична Киселева, амчы Николай Иванович Сенив болгаш оондаа өскелер хөй-ниитиивин ажыл, амыдыралынга идепкейлиг киржип турарлар.

Деражновуң үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агый будурулгезин шапкыны хөгжүп орар. «Сентаноко» колхозтуң тараа культураларының дүжүдү, ниитиниң малының продуктулуг чоруу чыл келген тудум бедип турар. Суурда үлетпүр бүдүрүлгелери эвээш эвес. Үс заводу эрткен чылын 6,4 миллион рубльдиң продукциязын бүдүрген. Бо чылын 7 миллион рубльдиң продукциязын сайгарар дээн хүлээлге эки күүсеттиниң турар. «Сельхозтехника» салбырының коллективи планныг онаалдаларын болгаш бедиткен хүлээлгелерин база-ла чедиишкинниг боттандырып турар. Бисте ыяш ажыл-агый черн бар. Бо коллектив арга-ыяшты өртен камгалаар, янзы-бүрү ыяштарны тарып өстүрер хүлээлгелиг. Ынчаарга оон цехтери чонуң калбак херегелиниң бараанарын болгаш ыяштан уран шевер белек аймаа түүлдерни бүдүрүп турар. Ол түүлдерни даштыкы чурттар бозин үнелеп, хөй чагыгларны киирип турар.

Мал семиртир «Деражно» совхозтуң ажылчыннары чыл санында 250 тоннадан эвээш эвес эки шынарлыг этти күрүнеге садып турар.

Суурнуң чурттакчыларының амыдырал хандырылгазы дожтаамал экижип орар. Эрткен чылын амыдырал хандырылга комбинады чонга 35 муң рубльдиң ачы-дузазын чедирген. Ону Советтиг чурттакчы чонунуң кижи санынга үлей алыр болза, бир кижиге-де 14 рубль онаажып турар. Бо дээрге Россия Федерациязында бедик кергүзүглерге хамаарыжыр. Суурнуң садыг, харылзаа черлериниң ажылы база-да эки. Ынчангаш беш чылдың планын хуусаа бетинде күүседириниң бүзүреддиг магадылалы бисте бар апарган.

Деражно суурнуң чурттакчылары, бистериниң эң-не чоргаарланыр түүлүвүс — ортумак школавыс болур. Ону чыл санында хөй өөреникчи доозуп турар. Оларның чамдыктары төрээн суурунда ажылдап артып каан турар. Бистиң школавыстың доосканнардан Каминский философия эртемнериниң кандидады, Мотчук химия эртемнериниң кандидады, Столярчук медицина эртемнериниң кандидады болган.

Тыва эки турачыларның хоташкан сууру —Деражновуң амгы байдалын чугаалаарга ыңдыг-дыр. А кылыр деп планнап турар ажылывыс коңчуг улуг. Школа назыны четпээн 140 уруг турар комбинат, чаа поликлиника дээш оон-даа өске улуг объектилер ажыглалга кирер.

Бүгү чурттуң көдээ черлеринде ышкаш, Деражновуң чурттакчылары Совет Конституциязының алдын хереглериниң адаанда аас-кежиктиг чурттап чоруурлар. Кайы хире улуг аар-бергелерге, ажыг-шүжүгте таваржып чораап, бо чаагай амыдыралды чедип алганывысты бистер кажан-даа утпас бис. Фашист эжелекчилерден бистерни хостажып алган ыракка Тыванның кайгамчык әрес оолдар, кыстарының база бүгү тыва чонувуң дугайын бистер кажан-даа утпас бис. Ынчангаш бистиң суурда орнукшуткан 13 тыва оолдуң хөөрлериниң кырында дириг чечектер үргүлчү чыдар. Бодувустуң суурувустуң чурттакчыларындан 27 кижи Төрээн чурттуң хосталгазы дээш амы-тынын берген.

Социалистиг Ада-чурттувустуң хосталгазы дээш өлген дайынчыларның чыриткылыг тураскаалын Деражновуң чонунуң келир үедеги салгалдары-даа утпас. А бистериниң ол дайынчыларга хамаарыштыр ханы хүндүткелиристиг идергейлээшкини болза коммунизм тургузуушкунунга боттарывыстың төлептиг салыышкывысты киристиреривис ол болур.

Тываның бүгү чонунга, эки турачыларывыска изиг байырны чедирдивис.

Ф. БУНИК, суур Совединиң күүскомунуң даргазы.

Бо арынны тыва эки турачыларның хоташканы Деражно суурнуң бөгүнгү ажыл-амыдыралынга тураскаадып үндүрген. Эргим эки турачылар! Деражнонуң чурттакчылары канчаар-даа аажок улуг изиг байырны силерге чедирбишаан, кайда чурттап, кандыг ажылдап чорууруңарны сонуургап турар. Ол дугайын «Шынга» бижип көрүңер. Силерниң чагааларыңарны Деражнонуң чурттакчыларынга дамчыдып бээр.

ДЕРАЖНО БО ХҮННЕРДЕ

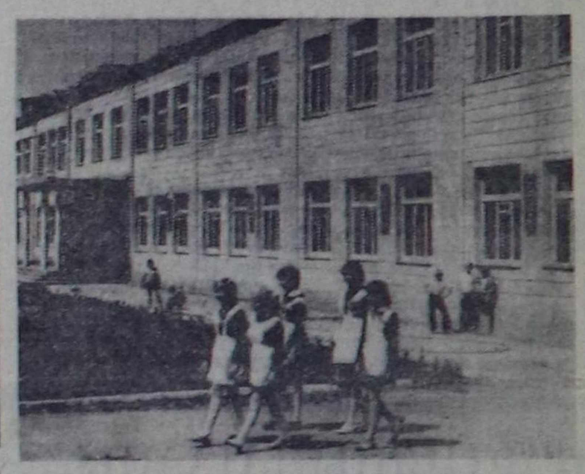

ЧУРУКТА: суурнуң ортумак школазы.

АДЫ ЧОК ТЕЙЖИГЕШКЕ...

Өске суур чанында
Ады чок тейжигешке...

Бо ырны телевидение азы радиоо дамчыштыр ырлай бээрге, мээң караамга Пеньки деп украин хутор көстүп келир. Бистиң хутор деп чугаалаар чүвевис каш борбак бажыңдыр ийин. Ынчан мен Пеньки хуторга чурттап турдум. Пеньки биле Деражновуң аразында ады чок тейжигеш бар чүве, ол ам-даа бар. Тыва эки турачыларның фашистер-биле эң баштайгы тулчуушкуну маңаа болган.

...Январьның соок эртени. Дүне хар бысканнаан, бистер элээди оолдар эртежик бажыңнарывыстан үнгүлеп келгилээн, бажыңнарывыс булуңнарында кыстына берген турган бис. Кедээвисте аърга иштинден аъттыг улустарның шапкылажып органын хенертеп көрүп кагдывыс. Хуторга бичии уруглар, чөнүк кырганнардан өске улус бар эвес. Баштай немецтер деп бодадывыс, ужа-тура дезис, маңнаныл-ла кагдывыс. Өөрүмнүң та кайызы хая көрүп, маңнап орган чүве ийиндир:

— Бистиң улузувус-тур! Кызыл-шериглер-дир — дээп алгы дыңналды. Доктаай берген бис. Хүрең арыпныг, чолдакесымаар сыныг шериглер шапкылажып чедип келдилер. Берттеринде беш-адырлыг. Оларның командири-ле боор, кырлаң хаайлыг кижи орустап чугаалай берди:

— Тыва улус-тур бис. Ыраккы Тывадан келген. Ындыг черни дыңнзваан силер бе? Школада өөренмейн турар силер бе? Ажырбас оң, дайынны ойладып чорудуптарыыска өөренип эгелээр силер. Дайынның кайда камгаланып алганын чугаалап берицер.

Бистиң улуг кижилеривис орус чугаа дыңнаап, оон-моон четкилеп келгеннер. Немецтериниң турар черлерин олар дайынчыларга чугаалап бергеннер. Дайынчылар боттарының аразында чугаалашкан соонда, аъттанып кап, ыцай-ла болдулар. Олар дөң кыры четпейн чорда, боолап эгеледи. Тыва дайынчыларывыстың командири-ажыт черже чаштынып чоруй баарын биске чагаан чүве. Немецтер боолай бээрге, бистер, шыпап-ла, оңгар, чоога иштинге чаштының чыдыштывыс.

Ийи таланың аткылажыышкыны диңмиреп-ле турган. Элээн үе эртип, чүректеривис дүргедээри намдай бээрге, тулчуп турган дайынчыларывыстың каяктан эгеледивис. Оларның дөң кырында станоктуг бооларын тургузуп алган, арны-бажы кара ыш апарган тулчуп турганын көрүп чыткан бис. Оларның чамдыктары көөп дүшкеш, ол хевээр турбас-даа болду. Дайынчылар аъттарын мунупкаш, тейжигештиң ийи талазындан «Ураалап» киритилер. Дайын Деражноже аткаарлап эгелээн, тыва дайынчыларывыс оларны ызырты сүргеш чоруптулар.

Тулчуушкуниуң шимээнин ырай бээрге, улуг, биче кижилер тейжигеш кырында үне бердивис. Тулчуушкун болган чер коргунчуг-ла кылдыр көзүлген. Өлүрткен кижилер, аъттар, чуура боолаткан тергелер ында-мында чыткылаар. Долгандыр хан-чин, кара девис чер...

Мээң ачам бо бүгүнү көрүп-көрүп, эш-өөрүм кел деп алгаш, хөөрлер кастырып эгеледи. Бистер, 14—15 харлыг оолдар доң черии шаптылажып турдувус.

Бо дайынчыларывыстың мөчүүн соолунде, Тиилелгениң 25 чыл оюн тавариштыр Деражно суурга аппарып, акы-дүүма хөөрүнге салган чүве.

Совет улустарның пайыралы бузулбас бижыг. Ыраккы Тываның оолдар, кыстары бистиң хостажып эки тура-биле келгеш, Тиилелгениң херээжиге боттарывыңың үлүүн киирген-дир деп чүвени улгадып келгеш, хандыр болзаар апарган мен. Ол дугайын ам аныяктарга чугаалап чоруур мен.

М. ВОЙЦЕШКО.

ЧУРУКТА: суурнуң эмнелге черн.

КЫСКА ТАЙЫЛБЫР

Деражно—Украин ССР-ниң Ровно областының Костополь районунда суур. Бо суурнуң төөгүзү солуп. Ол 1274 чылда үндезилеттинген. Маңаа тараачыннарның байларга удур тура халышкыны каш удаа болуп турган.

Совет эрге-чагырга 1918 чылдың январьда тургустунган. Оон соонда поляктарның эжелелинин адаанга киргеп.

1939 чылда Совет эрге-чагырга катап тургустунган.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга суурнуң чурттакчыларындан 75 кижи тулчуп чораан, элээн хөй улус партизан отрядтарынга турган. Фашистиг эжелекчилер суурну барык бүрүнү-биле үрегден өртеткен.

1944 чылдың январь 30—31-нин хүннеринде тыва эки турачылар, өске совет дайынчылар-биле каны суурну хостаанган.

Деражновуң чурттакчылары февраль 1-ни немец-фашистиг эжелекчилерден суурну хостаанының хүнү кылдыр чылдың демдеглеп турар.

Деражно—1960 чылга чедир район төвү турган. Ол ам ийи суурну каттыштырган кодээ Совет төвү боолп турар.

МААДЫР ЧОРУКТУҢ УЛЕГЕР-ЧИЖЭЭ

Ийи дакпыр орденниг Совет Тыва бистиң Деражно суурувустан 7 муң км ажыг ырак черде турар. Ындыг болзажок бистиң аравыета харылзаалар, черниң ырак-чоогундан хамаарылга чокка улам бижыгын турар.

Тыванның эрес-дидим оолдар, кыстарының фашистиг эжелекчилер-биле эң баштай бистиң суурувусга сегиржип алганын, оларны хүлмүйбе кылдыр чылча шапканын, ада-огбелеривисти фашистерниң дарлалындан хостап алганын бистер, аныяк салгалдың кижилери эки билип алган бис.

Маадыр капитан Кечил-оолдуң командылаан экадрону маңаа болган тулчуушкунга чидиргиг болган. Элээн каш тыва дайынчылар бистиң бо черивисте кезээмөңгеде артып халган. Оларның хөөрүп кончуг кампыг ажаап-каяктап чоруур бис.

Деражновуң ортумак школазының өөреникчилери тыва эки турачыларның эрткен дайынчы оруун каш чыл улаштыр сонуургап көрүп, тодарадып келген. Тыва дайынчыларның Ровно хоорайны болгаш Украинаның барын талазында 80 хире чурттакчылыг черлерни хоташканын тодарадып алган бис. Оон аңгыда ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын ёзугаар 67 дайынчының орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткаиы, 135 кижиниң Тываның орден, медальдарын алганы биске бкадинип турар.

Бистиң школавыстың дооскан болгаш доозупдаа турар кижилерге, моон соңгаар маңаа өөренип кээр бичии чаштарга-даа эки турачы эскадровнуң командири Кечил-оолдуң, оон оралакчызы Байыскылаанын, медицина сестразы Кыргыс Норжуң угбайның, Сат Бүрзекейниң, Оюн Сенгиниң болгаш оон-даа өскелериң эрес-маадырлыг чоруу кезээде уттундурбас болуп артып калыр.

Чүге дээрге школавыска келген баштайгы хүнүвүсте башкыларывыс бистерни тыва эки турачыларга тураскаатткан музей-биле таныштырып, оларның дугайын чугаалап бээри чаңчыл болган. Бо чаагай чаңчыл салгалдан салгалче уламчылап, совет улустарның акы-дүүма пайыралын бижыктырып чоруур.

Е. ЯРОШИК, өөреникчи.

Бо арынны Ровно областың Костополь районунда үнүп турар «Червоный проминь» солуннуң ажылдакчылары белеткеп кылган.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙНЫҢ УЛАМ ЫҢАЙ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮНЧЕ

(Тончүзүү. Эгезэ 1-гй арында).

Бүгү талалыг механизастаашкыныңы болгаш черни химизастаарының база мелиорастаарының үндезининге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаары амгы үе-чадада партияның аграр политиказынга кол угланыышкын болуп артар дээрзин Пленум онзалап демдеглээн. Чаа беш чылда көдээ ажыл-агыйның эң чугула бүгү культураларын ажылдап кылырының комплекстиг механизастаашкының доозар болгаш мал ажылын механизастаарының дециелин эң бедик чадаже кодүрер соруулганы салгап. Чыл санында минералдыг чемишчидилгелер бээрин 135—140 миллион тонна, мал чемяңге немелделерни 7 миллион тонна чедирер. Көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг черлерин мелиорастаарын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг бурунгаар базымнарны кылыр апаар.

Мал ажылын, ылаңгыя эът бүдүрерин улам дүрген хөгжүдеринең соруулгазы амгы үеде бирги чергенинг айтырыы кылдыр салдынып турар. Мал чемининг бүдүрүлгезин үндезинип-биле экижидеринче, чоокку чылдарда мал чемин бүдүрининг талазы-биле түскайкыштаан бедик индустриалдыг адырны тургузарынче Пленум кыйгырган.

Тараа бүдүрери көдээ ажыл-агыйга биеэги хевээр-ле ажылдың шалыпчы участогу боол артнан дээрзин Пленумга онзалап демдеглээн. Чедип алдынган чедиишкинерни быжыглап база хөгжүдери, тараа бүдүрер талазы-биле бо беш чылдың даалгаларын ажыр күүседири, а он бирги беш чылда тараа культураларының дүжүттүрүн чуртка бир гектардан-на ортумаа-биле 20 центнер чедирери чугула. Чиңге-тараапы, кырлыг-караны, көк-тарааны өстүрүп база кукурузаны тараа кылдыр ажылдап кылырынче улуг кичээнгейни салыр херек. Тарымал тоорукту, чигир свёклазын, хөвеннч, ылаңгыя оон нарын удазының сорттарын, картофельдя, погаяны, кат-чимисти болгаш чер ажылының ооскe-даа продукциязын бүдүрерин болгаш күрүлеге салдарын көвүдегин эргежок чугула. Өстүрген дүжүттүң чидиринн эвээжедир база хереглекчиге бээр продукцияның бедик шынары дээш идепкейлиг демиселди чорудар херек.

Көдээ ажыл-агый экономиказының, продукция бүдүрерининг ажыктыын бедидерининг болгаш бот-үнелиг чиигедиринин, а ол шыкаат агроүлетпүр комплексизининң адырлар аразында экономиктиг харылзааларын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын боттарының кичээнгейниинг төвүнге тургузарып ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, а ол шыкаат чер-черде партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организацияларынга тыва чонну ажыл-агыйже, ооң ишти-чагаа талазында ажыглалдыг черлерин мелиорастаарын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг бурунгаар базымнарны кылыр ажаар.

Мал ажылын, ылаңгыя эът бүдүрерин улам дүрген хөгжүдеринең соруулгазы амгы үеде бирги чергенинг айтырыы кылдыр салдынып турар. Мал чемининг бүдүрүлгезин үндезинип-биле экижидеринче, чоокку чылдарда мал чемин бүдүрининг талазы-биле түскайкыштаан бедик индустриалдыг адырны тургузарынче Пленум кыйгырган.

Тараа бүдүрери көдээ ажыл-агыйга биеэги хевээр-ле ажылдың шалыпчы участогу боол артнан дээрзин Пленумга онзалап демдеглээн. Чедип алдынган чедиишкинерни быжыглап база хөгжүдери, тараа бүдүрер талазы-биле бо беш чылдың даалгаларын ажыр күүседири, а он бирги беш чылда тараа культураларының дүжүттүрүн чуртка бир гектардан-на ортумаа-биле 20 центнер чедирери чугула. Чиңге-тараапы, кырлыг-караны, көк-тарааны өстүрүп база кукурузаны тараа кылдыр ажылдап кылырынче улуг кичээнгейни салыр херек. Тарымал тоорукту, чигир свёклазын, хөвеннч, ылаңгыя оон нарын удазының сорттарын, картофельдя, погаяны, кат-чимисти болгаш чер ажылының ооскe-даа продукциязын бүдүрерин болгаш күрүлеге салдарын көвүдегин эргежок чугула. Өстүрген дүжүттүң чидиринн эвээжедир база хереглекчиге бээр продукцияның бедик шынары дээш идепкейлиг демиселди чорудар херек.

Көдээ ажыл-агый экономиказының, продукция бүдүрерининг ажыктыын бедидерининг болгаш бот-үнелиг чиигедиринин, а ол шыкаат агроүлетпүр комплексизининң адырлар аразында экономиктиг харылзааларын сайзыраңгайжыдарының айтырыгларын боттарының кичээнгейниинг төвүнге тургузарып ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, а ол шыкаат чер-черде партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый организацияларынга тыва чонну ажыл-агыйже, ооң ишти-чагаа талазында ажыглалдыг черлерин мелиорастаарын хөгжүдеринге чаа-чаа улуг бурунгаар базымнарны кылыр ажаар.

Көдээ ажыл-агыйда калбак интенсификацияның, аналаалышкынарының өзүп турарының байдалдарында колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидерин улам-на чугула болуп турар. Ажыл-агыйның бүгү звеноларының адаандан үетүнге чедир камналга болгаш хумагалал дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидери дээш шудургу демиселди калбартыр, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны туюлунга чедир узуткаар херек. Партияның стратегтиг лозуңу—ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел — көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң, бо адыр-биле холбаалыг бүгү ажылдакчыларның дайынчы лозуңу болгаш турар ужурлуг.

Көдээге эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедириниң шинтпирлиг фактыларының бирээзи эртем-шинчилелдериниң ажыктыын бедидерининг эргежок чугулазынче Пленум кичээнгейни угландырган. Көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган соруулгаларны боттандырарынга эртемнин ролюн улам ыңай бедидери оон чайгыыш чок кодүрлүүшкүнүнге улуг ужур-дузалыг боолур.

Көдээ суурларны чаагайжыды чаарты тудуп тургузарыганнарынга ТК-ның Пленуму дааскан. Ол харылзаалар күрүненин, колхозтарның болгаш продукцияның шуут бүдүрүкчүлериниң эрге-ажыктарының чаңгыс аай, инитилешкек чоруун тургузарынга идигин бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң идепкейлиг фактору болур ужурлуг. Продукцияны бүдүрерине болгаш сайгарарынга киржип турар бүгү талаларның эрге-ажыктарын шын дүүштүрери социалистиг ажыл-агыйны чорударының кол принциптериниң бирээзи болур дээрзининг дугайында В. И. Ленининиң айтыышкынын шыңгыы барымдаалаар херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининг дүргеи өзүлдезин хандырар соруулга-биле продуктуларны бүдүрерине болгаш садарынга бедик көргүзүгларни чедип алган коллективтерни шаңнап-мактаарының системазын экижидерин хандырары чугула. Ооң-биле чергелештир совхозтар ажылдакчыларының болгаш колхозчуларның материалдыг шаңнал-мактал-биле оларның күш-ажылының түңнелдериниң холбашкаан күштелдирер, бүдүрүлге фондуларын болгаш материалдыг курлавырларны ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле немелде хемчегларни ажылдап кылыр херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угландыр партияның салган угланыышкыны оныа чугула ужур-дузалыг боол турар. Бүдүрүлгезин интенсификастаар талазы-биле оске-даа хемчегларниң комплекизининге киириштирбишаан, ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкының идепкейлиг хөгжүдүп, ону план ёзугаар, бодамчалыг боттандырар херек.

Көдээ ажыл-агыйда калбак интенсификацияның, аналаалышкынарының өзүп турарының байдалдарында колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидерин улам-на чугула болуп турар. Ажыл-агыйның бүгү звеноларының адаандан үетүнге чедир камналга болгаш хумагалал дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидери дээш шудургу демиселди калбартыр, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны туюлунга чедир узуткаар херек. Партияның стратегтиг лозуңу—ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел — көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң, бо адыр-биле холбаалыг бүгү ажылдакчыларның дайынчы лозуңу болгаш турар ужурлуг.

Көдээге эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедириниң шинтпирлиг фактыларының бирээзи эртем-шинчилелдериниң ажыктыын бедидерининг эргежок чугулазынче Пленум кичээнгейни угландырган. Көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган соруулгаларны боттандырарынга эртемнин ролюн улам ыңай бедидери оон чайгыыш чок кодүрлүүшкүнүнге улуг ужур-дузалыг боолур.

Көдээ суурларны чаагайжыды чаарты тудуп тургузарыганнарынга ТК-ның Пленуму дааскан. Ол харылзаалар күрүненин, колхозтарның болгаш продукцияның шуут бүдүрүкчүлериниң эрге-ажыктарының чаңгыс аай, инитилешкек чоруун тургузарынга идигин бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг идепкейлиг фактору болур ужурлуг. Продукцияны бүдүрерине болгаш сайгарарынга киржип турар бүгү талаларның эрге-ажыктарын шын дүүштүрери социалистиг ажыл-агыйны чорударының кол принциптериниң бирээзи болур дээрзининг дугайында В. И. Ленининиң айтыышкынын шыңгыы барымдаалаар херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининг дүргеи өзүлдезин хандырар соруулга-биле продуктуларны бүдүрерине болгаш садарынга бедик көргүзүгларни чедип алган коллективтерни шаңнап-мактаарының системазын экижидерин хандырары чугула. Ооң-биле чергелештир совхозтар ажылдакчыларының болгаш колхозчуларның материалдыг шаңнал-мактал-биле оларның күш-ажылының түңнелдериниң холбашкаан күштелдирер, бүдүрүлге фондуларын болгат материалдыг курлавырларны ажыктыг кылдыр ажыглаар талазы-биле немелде хемчегларни ажылдап кылыр херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин специализастаарынче болгаш концентрастаарынче угландыр партияның салган угланыышкыны оныа чугула ужур-дузалыг боол турар. Бүдүрүлгезин интенсификастаар талазы-биле оске-даа хемчегларниң комплекизининге киириштирбишаан, ажыл-агыйлар аразының кооперастаашкының идепкейлиг хөгжүдүп, ону план ёзугаар, бодамчалыг боттандырар херек.

Көдээ ажыл-агыйда калбак интенсификацияның, аналаалышкынарының өзүп турарының байдалдарында колхозтарның болгаш совхозтарның ажылының ажыктыын болгаш шынарын бедидерин улам-на чугула болуп турар. Ажыл-агыйның бүгү звеноларының адаандан үетүнге чедир камналга болгаш хумагалал дээш, продукцияның бот-үнезин чиигедири дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү талалыг бедидери дээш шудургу демиселди калбартыр, ажыл-агыйжы эвес, тотчеглекчи чоруктарны туюлунга чедир узуткаар херек. Партияның стратегтиг лозуңу—ажыктыг чорук болгаш шынар дээш демисел — көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң, бо адыр-биле холбаалыг бүгү ажылдакчыларның дайынчы лозуңу болгаш турар ужурлуг.

Көдээге эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедириниң шинтпирлиг фактыларының бирээзи эртем-шинчилелдериниң ажыктыын бедидерининг эргежок чугулазынче Пленум кичээнгейни угландырган. Көдээ ажыл-агыйның мурнунда салдынган соруулгаларны боттандырарынга эртемнин ролюн улам ыңай бедидери оон чайгыыш чок кодүрлүүшкүнүнге улуг ужур-дузалыг боолур.

Көдээ суурларны чаагайжыды чаарты тудуп тургузарыганнарынга ТК-ның Пленуму дааскан. Ол харылзаалар күрүненин, колхозтарның болгаш продукцияның шуут бүдүрүкчүлериниң эрге-ажыктарының чаңгыс аай, инитилешкек чоруун тургузарынга идигин бээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерининг идепкейлиг фактору болур ужурлуг. Продукцияны бүдүрерине болгаш сайгарарынга киржип турар бүгү талаларның эрге-ажыктарын шын дүүштүрери социалистиг ажыл-агыйны чорударының кол принциптериниң бирээзи болур дээрзининг дугайында В. И. Ленининиң айтыышкынын шыңгыы барымдаалаар херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининг дүргеи өзүлдезин хандырар соруулга-биле продуктуларны бүдүрерине болгаш садарынга бедик көргүзүгларни чедип алган коллективтерни шаңнап-мактаарының системазын экижидерин хандырары чугула. Ооң-биле чергелештир совхозтар ажылдакчыларының болгаш колхозчуларның материалдыг шаңнал-мактал-биле оларның күш-ажылының түңнелдериниң холбашкаан күштелдирер, бүдүрүлге фондуларын болгаш

МЕДЭЭЛЕР

СОҢГУКЧУ-ЛАР-БИЛЕ УЖУРАШКАН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Моңгүн-Тайга районда «Мөген-Бүрен» совхозтуң хойжузу Хүлер-оол Иргитович Коңгаржапбиле соңгукчуларның ужуражылгазы чоокта чаа Мугур-Аксыга болган.

Анаа районнуң септелгетудуг участогунуң мастери С. Ламажык, Мугур-Аксы ортумак школазының директору С. О. Майнак, районнуң харылзаа салбырының начальнигиниң оразакчызы К. Демчик болгаш өскелер-даа сөс ап, мурнунда болган ужуражылгага соңгукчуларның берген чагыгларын чеднишкинниг күүседкени дээш депутатка өөрүн четтиргенин илередишпээн, соңгукчуларның мурнуундан чаа-чаа чагыгларны бергеннер.

* * *

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, ол-ла районнуң «Малчын» совхозунуң хойжузу Чечек Сааревна Мандыычы база соңгукчулар-биле ужурашкан. Күүседтинген чагыгларның дугайында соңгукчуларның мурнунга отчёдуп ол берген болгаш чаа чагыгларны хүлээп алган.

Д. КУУЛАР,
М. ХЕРТЕК.

СЕПТЕЛГЕ ДООЗУЛГАН

Барлык ортумак школазының чайгы септелгези июль 1-де доозулган. Школаның 22 класс өрээлдерин, самбыраларны, коридорларны, сандайларны, соңгаларны, эжиктерни будуп доозкан. Ирик шалаларны солуп тыраан, будаан. Септелгени эрте болгаш шынарлыг доозар дээш хемчегларни школа директору С. Маадыр-оол чогуур өй-шаанда алганы үре-түңнелдиг болган.

120 өвреникчи чурттаар ийи кат корпус мурнуку чылдарга деннээрге черле шынарлыг, эки септеттингенин комиссия үнелээн. Интернаттың иштики эт-хереселдери база-ла бүрүн септеттинген болгаш будуттунган. Школаның болгаш өвреникчилерниң чурттаар интернадының шупту өрээлдерин ажылчыннар арыгсидиг, шынарлыг кылдыр чугайлаан. Школаның болгаш интернаттың даштында тараан ыяштарның, өң-бажының чечектерниң чайгы ажаалдазы база-ла эки хайгааралда турар болганда, саглаярты унуп келгилээн. Сагыш-сеткилге өөрүнчүү кончуг!

Школа септелгезинге адаиелер улуг-дузаны чедирген. Ынчангаш харын ол ажылдың эрте доозулганы адаиелернин күжүнден кол хамаарышкан. Ада-иелерден Х. Күдер-оол, М. Саая, С. Быстан-оол, О. Оолчукай, школа ажылчыннарындан С. Сосармаа, С. Балчыр, В. Моңгуш болгаш өскелер-даа идепкейлиг киришкеннер. Өөредилге чылы доостуруу билек, ажылчыннар, ада-иелер септелгени чорудуп, чылдың-на аразында социалистиг чарыштыг ажылдаары чаңчыл апарган.

С. ТАВА-САМБУ.
Барыын-Хемчик район.

* * *

Бо өөредилге чылы доостуруу билек, Хорум-Даг сес чыл школазының башкылар болгаш ажылчыннар коллективтери школа септелгезинче кирген. Олар класстарның болгаш өске-даа өрээлдерниң шалаларын, соңгаларын, хаалгаларын солуп, дозулаар, будуур ажылдарже бир демниг киргеннер.

Ол шалычы күш-ажыл июль эгезинге чедир бедик темпилиг үргүлчүлээн. Школаның септээр ужурлуг черлери бүрүн доозулган, өөреникчилерни хүлээп алырынга белен. Анаа идепкейлиг киришкен ажылчыннар хөй. Ылангыа ажылчыннардан Сарыглар Чыккан болгаш Долзат Моңгуш олар өскелерден шалычы ажылдааның демдеглээри өөрүнчүг.

Хорум-Даг школазының коллективи школа септелгезин доосканы-биле ооҥургаваан. Башкылар болгаш ажылчыннар ниитиниң мал чөминиң белеткелинче-деминг киргенкен.

А МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

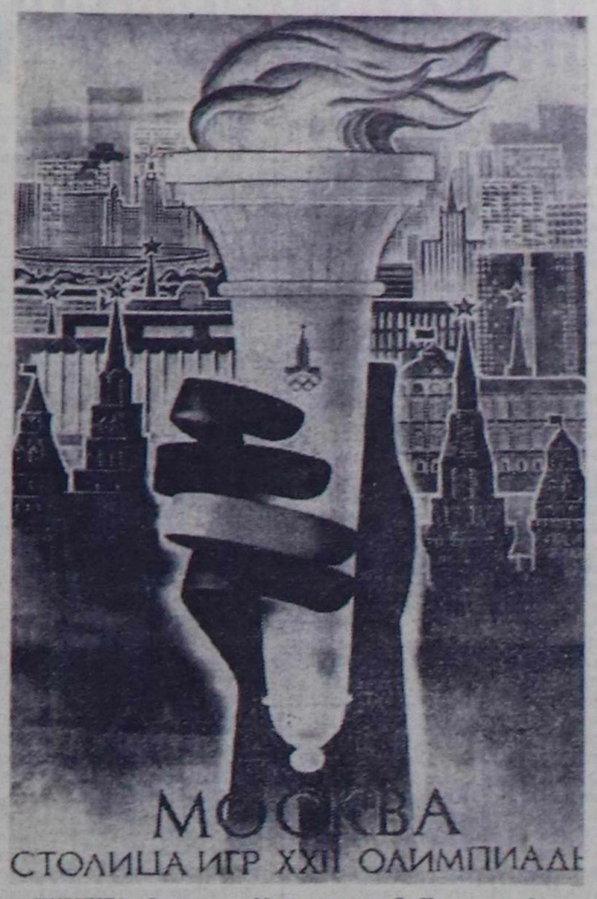

ЧУРУКТА: Олимпиада-80-ге чурукчу С. Пеговтуң белеткээн плакады.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮЗЭЭНИН ЧЕДИП АЛЫР

Тайга районнуң «Коммунизмниң херели» совхозтуң төвү Кочетово суурда өске бажыннардан ылгалыш көстүр, даштың агартқы чугайлап каан ийи катът бажың бар. Оон бирги кадында Культура бажыңы, ийиги кадында совхозтуң конторазы, бир өрээлде библиотека бар. Библиотеканың ажынде ажылдаар хүн чурумун көскү, чараш кылдыр бижээш азып каан. Библиотеканың иштичче кирип кээрге, оон арыг-силии, номнарны делген салганы кижиниң кичээнгейин хаара түда бээр. Библиотеканың эргелекчизи Клара Ожигановна Пильчир-оол өскен, төрээн суурун Кочетовога 1966 чылда ортумак школаны доозкаш, ол-ла чылын Кызылда Пушкин аттыг библиотеканың чанында бир чылдыг курска өөренип киргеш, ону чедишкинниг доозкан.

Аныяк кыс күш-ажылчы оруун Өвүр районга эгелээн. Шилип алган мергежилинге бердинген, ак сеткилдиг, бижыг туруштуг аныяк кыс дүржулгалыг эш-өөрүнүн дузазынга даянып, курска өөренип алган билиин чөп ажыглап, хамыкты мурнай түс черниң улузунуң аажы-чаны-биле таныжып, олар-биле (ылангыя аныяктар-биле) бижыг харылзаалыг апарган. Өвүрге ажылдап турганы баштайгы ийи чыл ынчаар-ла эрткен. Оон ийи чылды Улуг-Хем районга ажылдап эрттиргеи. Ынак хөрээнге бердинген аныяк кыс төрээн суурунга ажылдаарыбиле чедип келген. Ажылынга хөнүгүп, ажыл, амыдыралын база таарыштыр тургузуп, Владимир Кечил-оол-биле өгбүле тудуп, ийи уругнуң ынак ада-иези болганнар.

Клара Ожигановна бо совхозтуң библиотеказын хүлээп алгандан бээр беш чыл ажып турар. Арга-дүржүлгалыг библиотекарь бо суурда хүнүлүг кижилерниң бирээзи.

— Ажылды чааскаан кылып турар мен деп канчап чугаалаар боор. Ном тарадылгазынга Кочетово ортумак школаның пионер болгаш комсомол организациялары улуг дузаны чедирип турар. Оларны мактаар апаар—деп чугаалады.

Демнигде күштүг деп шынна сөглээн. Библиотекарьның ажылы, ылангыя көдээ черге, онзагай. Чүнүн-даа мурнунда ынак хөрээнге бердинери, күзел-чүткүл негеттинер болбайн аан. Эш-өөрү, арга-дүржүлгадыг хоочуннар чок болза, чеже-даа чүткүзе, чангыс кижи чүге-даа чедишпези билингир. Номчукчулар-биле бижыг харылзаалыг эш-өөрүнүн дузазынга даянып, курска өөренип алган билиин чөп ажыглап, хамыкты мурнай түс черниң улузунуң аажы-чаны-биле таныжып, олар-биле (ылангыя аныяктар-биле) бижыг харылзаалыг апарган. Өвүрге ажылдап турганы баштайгы ийи чыл ынчаар-ла эрткен. Оон ийи чылды Улуг-Хем районга ажылдап эрттиргеи. Ынак хөрээнге бердинген аныяк кыс төрээн суурунга ажылдаарыбиле чедип келген. Ажылынга хөнүгүп, ажыл, амыдыралын база таарыштыр тургузуп, Владимир Кечил-оол-биле өгбүле тудуп, ийи уругнуң ынак ада-иези болганнар.

Клара Ожигановна бо совхозтуң библиотеказын хүлээп алгандан бээр беш чыл ажып турар. Арга-дүржүлгалыг библиотекарь бо суурда хүнүлүг кижилерниң бирээзи.

— Ажылды чааскаан кылып турар мен деп канчап чугаалаар боор. Ном тарадылгазынга Кочетово ортумак школаның пионер болгаш комсомол организациялары улуг дузаны чедирип турар. Оларны мактаар апаар—деп чугаалады.

Демнигде күштүг деп шынна сөглээн. Библиотекарьның ажылы, ылангыя көдээ черге, онзагай. Чүнүн-даа мурнунда ынак хөрээнге бердинери, күзел-чүткүл негеттинер болбайн аан. Эш-өөрү, арга-дүржүлгадыг хоочуннар чок болза, чеже-даа чүткүзе, чангыс кижи чүге-даа чедишпези билингир. Номчукчулар-биле

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 161 (10758) | 1978 чылдың июль 12, среда | 1925 чылда гидеэилеттингеи | Өртээ 2 хеп.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-29»— «ПРОГРЕСС-2»: орбитада чүък дүжүрүүшкүнү

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» деп артемшинчилел комплекизиниң ужудуушкуну уламчылавышаан.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң хүн программазында «Прогресс-2» деп чүък сөөртүр корабльден чүък дүжүрери, Чер кырын дорт хайгаараары, күш-дамыр мергежилин, телерепортаж кылыры көрдүнген.

«Прогресс-2» корабльдиң иштики системаларын болгаш тудуштурар белдирикин хаалчаан хынап көөр операцияларны доозканының соонда космонавтылар эжикти ажыткан болгаш транспорт корабльниң иштинче киргеш, Черден эккелген чүктерни база дериг-хереселдерни хынап көргешер. Хүнүң ийиги чартынында экипаж чүктерни адырып, оларны станцияның иштинче дажы өгелээн.

Комплекстиң иштинде экипажтың ажылы-биле кады Чер кырында албан черлериниң специалистери станцияның шимчедикчизиниң саваларын олар чүүл-биле пемей долдурарынга белеткелди чоруда берген. Агрегаттарның ажылын башкарарын Черден команда-биле чоруп турар.

Космонавтыларның илеткели-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, станцияның база ийи корабльдиң иштинде системалар болур чогууру-биле ажылдап чоруур. Эштер Ковалеиок болгаш Иванченков оларның кадыкшылы эки.

Орбитаның «Салют-6—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплекизиниң иштинде ажылдың программазы чөлиишкиннин-биле күүсетгинин турар.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улам ыңай хөгжүдер болгаш ажыктыын бедидер айтырыглар талазы-биле өлээн каш доктаалдарны хүлээп арган. СЭКП ТК-ның бо чылдың июль 3-4-те бооп эрткен Пленуму ук доктаалдарны чүүлдүг деп көрген. Хүлээп алган доктаалдарның кыска допчулалын бөгүнгү болгаш дараазында номерге парлаар.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин комплекстиг механизастаарын улам ыңай хөгжүдер болгаш көдээ ажыл-агыйны бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле хандырар талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели үнүп ажылынга көдээ ажыл-агый ажылдарын комплекстиг механизастаарын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуң министерствозунуң, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң, «Сельхозтехниканың» болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң чугула соруглагы кылдыр дараазында түүлдерни тодаратқан:

— тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының техниктиг деңнелин болгаш бүдүрүкчүлүүн бүгү талабилөө бедидери;

— бедик бүдүрүкчүлүг тракторларга болгаш көдээ ажыл-агый машиналарынга көдээ ажыл-агыйның хереглелин хандырары;

— көдээ ажыл-агыйга тракторлар ажыглалының ажыктыын бедидерин хандырып турар көдээ ажыл-агый машиналарының болгаш чепсек-хереселдерииниң бөлүүн тургузары болгаш бүдүрүлгеге шиңгээдип алыры;

— тараа - культураларын, свёкланы, лённу, хөвеүнүн тарырын, ажаан алырын болгаш ажаан алышкын соонда ажылдап кылырының кол-кол чорудуушкунларын комплекстиг механизастаарын доозары;

— картофель, ногааллар, катчиместер, виноград болгаш өске-даа культураларны ажылдап кылырын болгаш ажаан алырын механизастаарының деңнелин улам ыңай бедидери;

— тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезинин, техниктиг хандырылгазының шынарын экижидери, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйның чаа техниказын колхозтарга, совхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелеринге садар азы бөөр үеге чедир оларны «Сельхозтехника» системазынга эштәр, таарыштырар болгаш эдиктирер талазы-биле ажылдарны организастаары;

— чурттуң бүгү хөрээн, агаар-бойдус аайы-биле зоналарынга көдээ ажыл-агый ажылдарын агротехниктиг хуусааларда доозарын, көдээ ажыл-агыйга күш-алгылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин болгаш бүдүрүн турар продукциязының бедик шынарын хандырып турар бедик бүдүрүкчүлүг тракторларның болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының парыгын үнүш ажылын механизастаары-биле көдээ ажыл-агыйга тургузары.

1981—1985 чылдарда көдээ ажыл-агыйга ниити күчүзү 182 миллион ат күштүг 1 миллион 870 муң тракторларны, ниитизи-биле 6 миллион 950 муң тонна чүктерни сөөртүр 1 миллион 450 муң чүк автомобильдерин, тараа ажаар 600 муң комбайннарны бөөрии көргеп. Үнүш ажылынга 17 миллиард рубль өртектиг машиналарны бүдүрүп бөөр талазы-биле даалгаларны берген.

Чаа, бедик бүдүрүкчүлүг техникаларны: трактор „бир эртерге-ле технологтуг элээн каш ажылдарны хары угда кылыр агрегаттарны, хөрзүнче минералдыг чемиичидилгелерни болгаш үнүштерниң химиктиг камгалал чүүлдерин киирер машиналарны, тараарыглаар агрегаттарны болгаш тараа арыглап-кургадыр комплекстерни бүдүрерин дыка көвүдедирин көргеп.

Он бирги беш чылда колхозтарга болгаш совхозтарга чаа, ончу беш чылда будүрбейн турган, бирөзү-ле 8—16 топтаны чүдүрүп алгаш, хөрзүче минералдыг чемиичидилгелер төгер 60 муң машиналарны, картофель ажаар, боду чогуур 8 муң комбайнарны, кукуруза ажаар, боду чоруур 30 муң комбайнарны, томаттар ажаар, боду чоруур 3,6 муң комбайнарны болгаш боду чорувушаан, тавычалай кестирер 55 муң жатказларны бээр. Колхозтар болгаш совхозтар эрозияга удур техника-биле бүрүн хандыртынган турар.

Тракторлар болгаш көдээ ажыл-агый машиналарының конструкцияларының чаа хевирлерин ажылдап кылырын болгаш ам бар хевирлерин чаартырын хандырарын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуң министерствозунга дааскан. Шимчедикчизиниң күчүзү 450—500 ат күштүг К-700 хевирниң чаа тракторларын, шимчедикчизиниң күчүзү 250 ат күштүг илчирбе дугуйлуг тракторларны, шимчедикчизиниң күчүзү 150 ат күштүг универсалдыг чер чарар тракторларны будүрүп эгелээр.

1978—1980 чылдарда тараа ажаар «Нива» болгаш «Колос» деп комбайннарны чаарты кылырын, оларның тараа бөлөр эргазын тус-тузунда секундада 6,5 кг болгаш 9 кг чедирерин боттандырар, шыгы улуг зоналарга ажылдадыры-биле секундада 6,3 кг тараа эрттирер аргалыг тараа ажаар комбайннарны Красноярскиниң комбайн заводунга будүрерин 1980—1981 чылдарда организастаар, ол-ла үеде рис ажаар комбайннарны Ыранкы Чөөн чүкте көдээ ажыл-агый машиналары будүрер заводка кылыр. Чаңгыс эртерде 10—12 метр калбак черниң тараазын ажаар, азыглыг тавычалай кезер жатказларын, тараа, бобы культуралары болгаш рис ажаар боду чоруур жатказларның конструкцияларын ажылдап кылырын доозар болгаш оларны калбаа-биле будүрерин организастаар. Секундада 12 кг болгаш оон-даа хөй тараа бөлөр аргалыг чаа комбайнларны тургузарын болгаш будүрерин планнап турар.

Көдээ ажыл-агыйга хереглээр тускай машиналарны ажылдап кылыр база 1981—1985 чылдарда оларны будүрер эргежок чугула күчүлерни тургузар талазы-биле даалганы Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга берген.

1981—1985 чылдарда үнүш, мал ажылын болгаш мал чеми будүрерин механизастаары-биле тракторларның база көдээ ажыл-агый машиналарының артык кезектери-биле көдээ ажыл-агыйны хандырар талазы-биле чогуур даалгаларны доктаатқан.

Селекция-үрезин машиналарының конструкцияларын ажылдап кылыр, будүрүлге күчүлерни тургузар болгаш ажыглалга киирер база оларны калбаа-биле будүрерин шиңгээдип алыр талазы-биле хемчеглерни боттандырарын Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуң министерствозунга, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехникага» дааскан.

Машиналарны айыткан хемчээлдерге будүрерин хандырары-биле чаа заводтарны тударын, а ол ышкаш машина тудуушкунуңуң министерстволарының ам ажылдап турар будүрүлгелерин чаартырын көрүп турар.

Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуң министерствозунуң будүрүлгелериниң будүрүлге бааззын хөгжүдери-биле он бирги беш чылда 5,5 миллиард рубль хемчээлдиг капитал салымнының үзүп бээр.

ССРЭ-ниң Күрпланы болгаш үлетпүр министерстволары Трактор болгаш көдээ ажыл-агый машина тудуушкунуңуң министерствозунга бээра-биле автоматтыг шугумнарны, тускай болгаш уникалдыг станоктарны, дарган-пресс, шуткулга болгаш өске-даа дериг-хереселдерни, а ол ышкаш электротехниктиг, резина-техниктиг кылыгларны, авточүдүрүкчүлерни, турбокомпрессорларны, электрилиг шимчедикчилерни, эки шынарлыг, идегелдиг болгаш үр үеде ажылдаар өске-даа комплектилээр кылыгларны будүрерин 1982—1985 чылдарның план төлевилелдеринге көөр.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СОРУЛГАЗЫ

Июль 10-да Москвага РСФСР-ниң Дээди Совединиң тудуг болгаш үлетпүр тудуг материалдарының база чурталга-коммунал ажыл-агый болгаш чаагайжыдылга талазы-биле комиссияларының каттышкан хуралы боон эрткен. Чурталга бажыңнары болгаш культура-амыдырал объектилерин тудар талазы-биле беш чыл планын Рязань база Смоленск областарда планнаар күүседин турар дугайында айтырыгны чугаалашкан. Хуралды депутаттар А. П. Блохин болгаш А. Е. Щербаков олар даргалап эрткен.

Бо беш чылда Рязань болгаш Смоленск областарда чаа районнарны тударының болгаш хоорайларның эрги кезиин чаартырының талазы-биле улуг программаны боттандырып турар. Чурталга бажыңнарының иштики чаагайжыдылгазының бедик деңнелин чедип алган. Чонга көргүзүп турар коммунал эчы-дузазының хемчээли дыка оскен. Газ, суг, чылыг дамчыдылгазын, канализацияны хөгжүдериниң комплекстиг схемазын ажылдап кылган. Хоорайларның болгаш суурларның архитектурлуг көскелгелерин экижиткен.

Көдээниң чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар ажылдарны калбартып турар. Чурталга бажыңнарын ажыглаарынга таарымчалыг кылдыр тудуп турар. Дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурларын оларның чингиге планнарынга дүүштүр кылып, чаа магазиннерни, столоваяларны, халдырылга бажыңнарын, кино театрларны, клубтарны туткан.

Чурталга бажыңнары болгаш культура-амыдырал объектилери тударының темпизи Рязань болгаш Смоленск областарда беш чыл даалгазындан хожудан турарын депутаттар база демдеглээн. Тудуг организациялары будүрүлгеде бар күүлерни чедир ажыглаваайн турар. Долгузу-биле эштээр тудугуңуң деңзигүүрү четпес. Капитал салымныкыларын чашкаанаар, тудугуңуң норма-хуусаазын узадыр, объектилерни чылдың квартал аайы-биле дужаавас чоруктар бар. (СЭТА).

МӨҢГЕ НАЙЫРАЛ

Июль 10-да Москвага Мөөлга улусчу революциялың 57 чыл оюнга тураскаатқан байырлыг хурал болган.

Хуралдың президиумунга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков, СЭКП ТК-ның секретары К. Е. Русаков болгаш өскелер-даа олурушкан.

Оларның-биле кады МАРН ТК-ның кежигүнү, МАР-ның харылзаа министри Д. Готовка баштакан найыралдың болгаш тайбыңнай мөөл организациязының болгаш мөөл-совет найыралдың ниитилелиниң делегациязы база олурушкан.

Санал берип үүве чугаалаан, СЭКП МХК-ның секретары Л. А. Борисов, совет-

зын ажылдап кылган. Хоорайларның болгаш суурларның архитектурлуг көскелгелерин экижиткен.

Көдээниң чурттакчылыг черлерин чаагайжыдар ажылдарны калбартып турар. Чурталга бажыңнарын ажыглаарынга таарымчалыг кылдыр тудуп турар. Дыка хөй колхозтарның болгаш совхозтарның төп суурларын оларның чингиге планнарынга дүүштүр кылып, чаа магазиннерни, столоваяларны, халдырылга бажыңнарын, кино театрларны, клубтарны туткан.

Чурталга бажыңнары болгаш культура-амыдырал объектилери тударының темпизи Рязань болгаш Смоленск областарда беш чыл даалгазындан хожудан турарын депутаттар база демдеглээн. Тудуг организациялары будүрүлгеде бар күүлерни чедир ажыглаваайн турар. Долгузу-биле эштээр тудугуңуң деңзигүүрү четпес. Капитал салымныкыларын чашкаанаар, тудугуңуң норма-хуусаазын узадыр, объектилерни чылдың квартал аайы-биле дужаавас чоруктар бар. (СЭТА).

Ниитиниң малынга чем белеткелинче бүгү күштү мобилизастаар

БҮГҮ КҮШТҮ—МАЛ ЧЕМИНЧЕ!

«Мал ажылындан бистиң алыр деп турар бүгүле түүдеривис—хөй эът, сүт болгаш өске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда мал чемнериниң, харын япзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемнериниң четчиринден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Бо чылын республиканың совхозтары 164,5 муң тонна сигенин, 52 муң тонна сенажты, 400 муң тонна силосту, 8700 тонна витаминниг сигеи далганын болгаш 8000 тонна будук-бүрүнү белеткеп алыр ужуралуг. СЭКП обкомунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында ниитиниң малынга чемнер белеткээринче июльдуң бирден эгелеп массалыы-биле киреринн айыткан болгай. Көдээ ажыл-агыйда бир чугула кампания—мал чемнерин белеткээри эгелээнден бээр он ажыг хонуктар эртип турар. Ам байдал кандыгыл? Бо чылдың июльдуң 10-да медээден алырга, ниитизи-биле республикада 682 тонна сигеи, 884 тонна сепаж, 495 тонна витаминниг сигеи далганы, база-ла ол хире будук-бүрү белеткелткинген. Хуубиле алырга, мырыңай шоолуг эвес болуп турар. Түс-түс районнардан Таңды 227 тонна сигеннин, (0,7 хуу), 840 тонна сенажты (0,6 хуу), Улуг-Хем 199 тонна сигеннин, 22 тонна сенажты белеткээн. А арткан районнарның ажыл-агыйлары бо эң чугула кампанияже чаа эгелеп киринн турар азы ам-даа соңгаярладып турбушаан.

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Революциянын чадыызы». Тока аттыг, «Коммунизмниң херели» совхозтар мал чемниң белеткелин элээн бедик темпилиг чорудуп эгелээн. Чиигээ, ниитизи-биле районда белеткээн 184 тонна витаминниг сигеи далганының 100 тонназы чаңгыс-да ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка онаажып турар. Ында сигеннин кезеги биле АВМ агрегатче сөөртүп дажыглаарын үзүктелиишкин чок кылдыр оргапизастаан. Далган кылыр агрегатты база эки аайлан таарыштырган. Улуг-Хем районда «Күш-ажылдың хоетуу» совхозта витаминниг далган кылыр АВМ агрегат үзүктелиишкин чок ажылдап эгелээн.

Мурнакчы ажыл-агыйларның чижээнден алырга, мал чеми будүрериие баш удур белеткенин, ону организастыг эгелээн черлерде ажыл-херек багай эвес болуп турар. Чугула кампанияны организастыг, массалыг эгелээриие бүгү-ле чүве ажыл-агыйларның удуртукчуларыныл, специалистериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының дээштиг ажылындан, оларның мобилизакчы ролюндан хамааржыр.

Ындыг турбуже, чижээ, Каа-Хем районда «Бүрен», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизии аттыг совхозтарда мал чеми белеткээрииге хереглээр техника ам-даа белеп эвес. Сигеи, витаминниг далган белеткээр звенозар, бригадалар ажылче четче үнүп шыдаваан. «Россия» совхозтуң удуртукчулары мал чеми белеткээрин мырыңай уткан хевирлиг болуп турар. Бо ажылагыйда амга чедир-ле сигеи кезер техника септеттинмээн болгаш сигеи шолдеринче чаңгыс-даа агрегат үнмээн.

Бо үстүнде адаттынган болгаш өске-даа ажылагыйларның мал чеми белеткээринче ам-даа кирбээнин чүүң-биле тайылбырлаарыл? Азы оларның девискээринде сигеи үнмээн бе? Чок! Кезии болур сигеннинг черлер бар, будук-бүрүнү-даа, витаминниг далганы-даа будүрүп болурувуң аргазы бар. Кол-ла чыддагаан чүдел дээрге, ол ажыл-агыйларның удуртукчуларының, ында парткомнарның, профэвилел болгаш комсомол организацияларының бо эң чугула кампанияже кошкак кичээнгей салып, бүгү күштү олче мобилизаставаанында-дыр.

Кандаашкын болган ужурунда, хөй тараа, сигеи шолдери каткан. Ынчангаш мал чемнерин белеткээрииге дыка нарын байдал республикада тургустунуп турар. Ону барымдаалап көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу бүгү күштү мал чемнерин белеткээрииче мобилизастаар, хоорайларның, районнар төптериниң, суурларның бүгү чурттакчыларын, албан организация черлерин ол бирги чергениң чугула ажылынче хаара тудар деп шиитпирлээн. Ам соруглга болза, бо чугула кампанияга бүгү күштерни, техниканы чөп ажыглап, ажылды билдилии-биле үзүктелиишкин чокка организастаары, чем белеткээриниң бүгү-ле болдунар аргаларын ажыглаары, чаңгыс-даа хүн озалдавайн бүгү ажылагыйларны олче массалыг киирери болур. Сигеи белеткеп турар түс-түс звеноларга, бригадаларга, витаминниг далган будүрүп турар агрегаттарга тодаргай онаалдаларны бергеш, ону күүседир хуусаазын ылаптыг айтыр болгаш боттандырарын шыңгыы контрольга алыр херек. Маанын бүрүзү-ле бодунуң күжү-биле 15 тоннадан эвээш эвес сигеннин белеткеп алыр онаалданы бергеш чогуур. Мал чемниң белеткелиниң бо изиг түлүк үеинде суурларга чаңгыс-даа кижи оон дашкаар турбас ужурлуг. Дыштанылгада турар сургуулдарны, өөреникчилерни база-ла чем белеткээрииче мобилизастаар херек.

Суггаттыг черлериң сигеиин ажаан алган дораан-на, ол участоктарны дораан суггарарын организастаары эргежок чугула. «УТКА 25 чылы», «Күш-ажылдың хостуу», Тока аттыг совхозтар хөй чылдыг сигеннерни ажаан ал-ла ол черлерни дораан суггарын эгелээн. Өске ажыл-агыйлар база ынчаар кылыр херек.

Эрткен чылдарның практиказындан адырга, чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары «сигеи үнмээн-дир» дээш, болдунар аргаларны ажыглавайн, аиаа олурар чоруктар тургулаан. А херек кырында буга-сумун унунда, оруктар кыдыында, хараганнар аразында, арыглар иштинде оймактарда, хемнер ортулуктарында терең сигеи сүстүп чыдар болгай. Ам шак ындыг ажыл-агыйжы эвес чорук-биле канчап-даа эптежип болбас. Сигеи-не үнген черден ону ажаан алыр кылдыр, ажылды шак ынчаар организастаар херек. Сигеии эки үнмээн суггаттыг черлерни ам-даа эки суггарарын хандырар. Суггаттыг черден аргалыг-ла болза, ийи кезиидеии алыр соруглганы салыр.

Сигеи кезер чери чок районнарның ажыл-агыйларын өске районнарның девискээринден мал чеми белеткеп алыр кылдыр хувааган. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары сигеи кезери-биле айтыртып алган черлеринче бригадаларын доп-дораан чорудар, аиаа ажылдаар кижилериң амыдыран-чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар ужурлуг.

Бо чугула кампанияның үезинде парткомнарның полит-массалыг ажылының төвү сигенчилериң турлагларынче шилчээн турары чугула. Чогум-на мал чемниң белеткелинде ажылдап турар кижилериң ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды күштелдирер, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче оларны мобилизастаар херек.

«МАЛ АЖЫЛЫН ЧЕМНЕР-БИЛЕ ХАНДЫРАРЫ ДЭӨШ КАДРЛАРНЫҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР ХЕРЕК. ОЛ „КӨРГҮЗҮГ КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙГА АЖЫЛДЫ ҮПЕЛЭЭРИНИҢ Өӊ-НЕ ЧУГУЛА БАРЫМДААЛААР ЧҮҮЛДЕРИНИҢ БИРӨЗҮЗҮ БОЛУР ҮЖҮРЛҮГ» дээш, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев аймтакан. Бис ону хажык чокна удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Партияның шиитпирлерин амыдыралга

АЖЫЛ-ХЕРЕК-БИЛЕ ХАРЫЫЛААР

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумунуң доктаалын бүгү черлерде ажылчы чоннар аажок улуг сонуургал-биле таныжып, политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кодурлуушкун-биле уткаан.

КАА-ХЕМ. «Кызыл тук» совхозка ажыл эгелээр мурнуу чарыында ажыл-агыйда парторгапизация секретары М. С. Санмал ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын ажылшчылерге таныштырган. Партияның ленинчи аграр политиказының ужур-утказын, ону боттандырар талазы-биле партияның чорудуп турар хөй таладыг, шудургу ажыл-чорудулгазының дугайып совхозтуң ажыл-херектери-биле сырый холбаштыр чыылганнарга ол чугаалап берген.

Аиаа мал чеми белеткээр мурнакчы бригаданың бригадири Т. С. Салчак сөс алгаш: —Партияның аграр политиказын изии-биле чүүлдүүзүнүп тур бис. Көдээ ажыл-ишчилер дугайында партияның ада сатыш салымнының төлептиг күш-ажылывыс-биле харыылаар бис— дээн. Оон удуртуп турар бригадазы ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээр дээш бедиткен хүлээлгени ап, бо хүннерде күжениишкиннинг ажылдап турар. Ылаңгыя кукурузаның бир гектардан-на 198 центнер погаан массаны алырын бригада шиитпирлээн.

ТАҢДЫ, ССРЭ-ниң 50 чыды аттыг совхозтуң машина-трактор мастерсказынга июль Пленумунуң материалдарын таныжып турар ажаок бедик кодурлуушкунүүр эрткен. Аиаа чолаачы О. А. Васильев үүве чугаалаан:

—Бистиң партиябыстың Төп Комитединиң Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде көдээ ажыл-агыйның ажылшчыларииниң мурнунга ажаок улуг чаа-чаа соруглгаларны салган. ТК-ның ол Пленумунуң шиитпирлерин күүседиринге ажыл-ишчи бүрүзү төлептиг үзүүн киирер дээш эрес-шудургу ажылдаарывыс эш-оорүн ол кыйгырган.

Пленумунуң шиитпирлеринге сорук киргеи районнуң ажылшчилериниң ортузунда планныг онаалданы хуусаа бетинде күүседир дээш чарыш идепкейлиг калбарып турар. Ылаңгыя «Коммунизмниң херели», «Революциянын чадыызы» совхозтарның, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының коллективтөри эки көргүзүглерии чедип алган. «Коммунизмнин херели» совхоз бо чылдың бирги чартында эът будүрер планын 132,4 хуу, сүтүүн— 125,4 хуу күүсеткеи. Дуржулга станциязы эът будүрер планын 242,2 хуу күүсеткеи. Ол бедик түнелдер бо коллективтерде ажыл-ишчилериниң күүсединиинин ажыл-ижиниң түүцелинде чедип алдынган.

«Коммунизмниң херели», «Россия» совхозтарда, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында болгаш районнуң өскеда коллективтеринде партия организациялары СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң материалдарын чоннуң киижи бүрүзүнге чедир, хандыр тайылбырлап пропагандалаар ажылды улам калбартып, маңаа холбаштыр агитаторларның, лекторларның, политинформаторларның ажылын улам идепкейжиткен.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДАН, ТЫВА АССР-НИҢ ДӘЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

СЭКП Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели 1978 чылдың июль 10-да 61 харлыында 1938 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутаты, Совет Эвилелиниң Маадыры, эвилел чергезиниң персоналдыг пенсионери

Чургүй-оол Намгаевич ХОМУШКУНУҢ

мөчээнии-хаиы кажыдал-биле дыцнадыы тур.

СЭКП Тыва обкому | **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму** | **Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели**

Партийжи амыдырал

ЯНЗЫ-БҮРҮ АРГА-ХЕВИРНИ АЖЫГЛААШ...

Коммунистер-биле, ылаңгыя партия кежигүнүге кандидаттар-биле кижизидилге ажылында чамдык эки дүржүлга районнуң парторганизацияларында бар апарган. Ылаңгыя коммунистериң түс-түзу-биле ажылчо кичеңеевилиг бисте күштелдиргеп. Партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарын хынап, оң талазы-биле отчеттарны, дыңнадыгларны партия хуралдарынга ап, коммунистер-биле эпхуузунуң беседаларын кылып, оң беседа үезинде ажыл-ишке, боттарының сорулгаларын тодарадырыга, түскай мергежилии бедидеринге дузаалап, оларның бүдүрүлгечи болган хөй-шидтичи идепкейлиг күүседип, идейполитиктиг озуладеин доктаамал сонуургап турар.

«Парыч» совхозта партком бо талазы-биле багай эвес дурзулганы чедип алган. Партийжи даалгаларны коммунистериң канчаар күүседип турарының дугайында айтырыгны хуралга бо чылдың апрельде дыңнаан. Аңаа түскай илеткел кылбайн, партийжи даалгаларын ак сеткилдиг, идепкейлиг күүседип турар коммунистерни, а ол ышкаш даалгаларын кошкак күүседип турарларны түс-түзунда дыңнаан. Аның коммунистерге ол хурад өредилиг болган. Дүржулганыр хойжу, хоочун коммунист С. Мижиттиң дыңнадыын коммунистер ханы соңуургал-биле дыңнаан. Партбюровуң доктаамал-даа, түрдаа даалгаларын ол ой-шаанда күүседип келген, идепкейлиг коммунист. Хойжу бригадада агитатор болуп, партиявың чалбыыштыг сестерин хойжуларга ой-шаанда чедирип турар. Мал санаашкыны, кышка белеткел, мал чеминиң белеткели, малдың чаш төлүн менди ап, дорунгурары ышкаш сезонунуг ажылдарга кезээде мурнуку одуругларга чоруп келген. Бо хүндүткелдиг хойжу ажыл-агыйда четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай санал-оналды киирип, оң күүселдеэн дээш туржуп турар. Ол хуралга С. Мижит коммунистериң түс-түзу-биле ажылда, ылаңгыя аныяк коммунистериң партийжи даалгаларны күүседип турарында бар четпестерни илередип, парткомну чөптүү-биле шүүмүүлээн.

Ол-ла хуралга № 1 хойжу бригаданың партбелүк организакчызы Ч. Пар-оол коммунист бүрүзү-биле ажылдың дүржүлгазын база чугаалаан. Партбелүк коммунистерни кожа бодунарда хойжуларга хуваагап. Олар кожаларының ажыл-ижин доктаамал хайгаарап, боттуг дузаны чедирип турар. Бо бүгүнүң түнелиинде ыңда малдың хорамчазы кызырып, оң чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле көргүзүү бедээн. Партбелүкте аныяк коммунист Н. Идам чүгле бодунуң кодашында малдың чаш төлүн камгалап алыр талазы-биле хүлээлгезин күүсөткен эвес, харын кожазының хүлээлге күүседирииге боттуг дузаны чедирген.

Совхозтуң № 4 хойжу бригадазында коммунистериң хөй кезии СЭКП Устаавының негелдеелериие дүүштүр ажылдап, партийжи даалгаларын идепкейлиг күүседип турар. Ында партбелүк М. Дембээ, С. Яндак оларны бригадада агитатор кылдыр быжыглаан. А коммунист Н. Күнчүн дүржулганыр дагдыкчыларның бирээзи болуп, партийжи даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар. Бригаданың хойжулары коммунистериң үлегерин эдерип, беш чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш кыымакай ажылдап турар. Бо коллектив районнуң хойжу бригадаларының аразында чарышка эки көргүзүлгелерни чедип ап турар.

Нарының коммунистериң аразында суурнуң хереженнер човүлелиниң даргазы Д. Нурзат, школада төрээдер комитединиң даргазы А. Дүгер, № 3 хойжу бригадада комсомол эге организациязының секретары аныяк коммунист Д. Шактар, пропагандистер Б. Кунгаа, О. Түмен, М. Бижек, агитаторлар З. Чамыян, М. Нам-оол, А. Маажый дээш өскелер-даа партийжи даалгаларын идепкейлиг күүседип, чоннуң хүндүткелин чаалап алганнар. Партия организациязының үчёдунда 59 коммунист бар. Оларның хөй нуругзур материалдыг бүдүүлгеде хаара туттунган: 23-үү хойжу, 11-и механизатор, 8-и кодээ ажыл-агыйның түскай эртемниглери болгаш бригадирлер. Оларның кижи бүрүзү, доктаамал партийжи даалгалыг, 12-зи партия эге организацияларының секретарьлары болгаш оларның оралакчылары, партбодуктер организакчылары. Коммунистерниң хөй кезии пропагандистер, политинформаторлар, агитаторлар.

Коммунистериң апрель айда эрткен хуралынга шүүмүүлелдиг саналдарны совхозта партком кичеңгейге ап, коммунист бүрүзүнүң партийжи даалгазын канчаар күүседип турарының анализин кылган. Партийжи даалгаларын кошкак күүседип турар коммунистер К. Сундуй, К. Нордуп, С. Буганчын, М. Куусун, Б. Сакты оларның түс-түзу-биле эш-хүүзүнүң беседазын кылып, хамаарышкан бригадаларында партия эге организацияларының хуралдарынга дыңнадыгларын алган соонда, олар оон чогуур түүнелдерни кылган.

Эрзин райпозунда партия организациязы (секретары А. Соян) коммунистериң кижи бүрүзү-биле ажылды багай эвес тургускан. Ылаңгыя СЭКП Уставының негелдеелерин хажыдып, партийжи даалгаларын уттуптар чамдык коммунистер-биле беседалар кылып, шыңгыы чугаалажып, бюро болгаш партия хуралдарынга отчеттарын, дыңнадыгларын үргүлчү ап келген. Коммунистер оон чогуур түүнелдерни кылып турар. Чижээ, аныяк коммунист чолаачы Д. Маадыр-оол волгибилии чавыс, хөй-ниитии ажылынга киржилгези кошкак турган. Оны эдер дээш каш удаа беседалажып, оон дыңнадыын алган. Амгы үеде ол мурнакчыларның одуруунда кирген. Бо коллективте хаван ажаажакчызы коммунист Дурмаанын ажылга харысалга чок, арагага хандыыр чоруу мурнуку чылдарда турган. Оны эдери-биле партия эге организациязы шыңгыы контрольга алган, оон-биле тускай ажылды чорудуп келгенинден ук коммунист оон чогуур түүнедэи үндүргеш, ам эки ажылдап чоруур. Бо партия организациязы аныяк коммунистериң дыңнадыгларын хуралдарга үргүлчү ап турар.

Чижээ, партия кежигүнүнге кандидат Д. Дажымбаның кандидат стажын эрттирип турар үезинде партия кежигүнүнге киреринге канчаар белеткеин турарының дугайында дыңнадыын алган. Аңаа тодаргай даалгаларны берген болгаш оон күүселдезин шыңгыы контрольга алган. Ол ышкаш аныяк коммунистер Н. Нурзат, Ю. Дарыма оларның партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында дыңнадыгларын алгылаан.

«Мөрен» совхозта партия организациязы (секретары Ш. Ооржак) коммунистер-биле түс-туста ажылды элээн экижиткен. Ылаңгыя партия Уставының негелдеелерин хажыдып, арагага хандыкшып, харыысалга чогу-биле совхоз бүдүрүлгезиниге когарал чедирген коммунист Ы. Чамзырың, арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп турган механизатор коммунистер Б. Шоомбул, Ч. Мөңге олар-биле ажылды дээштир чоруткаңының түүнелиинде оларның четпестерн эттингеп.

Коммунистериң түс-түзу-биле ажылды күштелдиреринге холбаштыр чамдык чүүлдер кылдыызажок ам-даа четпестер бисте барын чугаалаар апаар. Райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелели биле Тес-Хемниң ыяш ажылагый участогунуң Эрзин салбырының каттышкан партия организациязы мурнунда секретарылап турган У. Сааның коммунистерден негелде чогуунуң, боду төлеп чок мөзү-шыларын көргүзүп турганың түүнелиинде эге организациязының коммунистериңден чамдык кижилер чурум үрээни дээш партия талазы-биле хемчег алдыртган. Ол ышкаш районо эргелекчизи турган Ф. Аракчаа, өрт черинниң инспектору турган К. Лодуң олар харыылап турган коллективтериниң сан-хөөзүнге хажыдыышкынарны болдуруп, акша-хөрениин боттарынга шиңгээдип ап турганы дээш партийжи хүрээленден үндүрткеш, кеземче харыысалгазынче киргеп. Үстүнде чижектер дег шыңгыы четпестер-биле чогуур ойүнде шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Коммунистериң авангардчы ролюн каяа-даа үлам бедидип, олардың түс-түзу-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелдеелериие дүүштүр тургузары — районда партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа эрткен июль Пленумунга бо айтырыгже база улуг кичээнгей салдынган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелинде мынча дээн: «Коммунист бүрүзү кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзер, мергежилдиг организакчы, мурнакчы дүржулганың шеперединкизи боон, ниити ажыл-херек дээш, коллективке кызымаккай найырадыг болгаш чогаадыкчы сөзү-биле ажылдаарының байдалын тургузар дээш сагыш човаар ужурлуг... Ажыл-агыйжы эвес болгаш арагалаар чоруктун, ажыл шагы үзер база совет кижиниң атаддарын болгаш телевин бужартадып турар өске-даа үүлгедиишкиннериниң фактыларынга коммунист эптеш чок болур хүлээлгелиг». Районнуң партия организациялары ол Пленумнуң кедээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринче бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастап, мадаа коммунист бүрүзү кезээде бирги одурутта туржур кылдыр ажыл-херекти мичээр тургузар ужурлуг.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Тываның автосепителге заводунуң механиктиг иевээзинде Александр Тихонович Мотолов он ажыг чылдар дургузунда ажылдап келген. Ол автошимчедикчилериң септеп, ай планын 130—140 хуу күүседип турар.

ЧУРУКТА: Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы А. Т. Мотолов.

В. АМЫРНЫҢ фотозу.

Таңды районнуң «Революциянның чалбыыскы» совхозунда витаминниг сиген далганы болгаш борбаандылаан хоолдуг чемнерни бүдүрер АВМ-4 машинаны витаминнериниң заулуг фабриказы деп адап турар. Ында Сергей Герасимович Кудрявцевтиг удуртканы коллектив социалистиг чарышка чыл бүрүде эки көргүзүлгерни чедип ап келген.

Агрегат бир сезонда 1000 тонна мал чемнерни болбаазырадыр белеткеэр. Коллективтиң ажылчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле танышкан, аңаа сорук кирип, планга немей 200 тонна витаминниг сиген далганы бүдүрер деп бедиткен социалистиг хүлээлгени алган.

— Чоокку үеде ийи эзлчеглиг ажылже шилчиир бис—деп, С. Кудрявцев чугаалады.— Ынчангаш мал чемнерни бүдүрери бүдүн чартык — ийи катап улгадыр.

ЧУРУКТА: АВМ-4-түң улуг машинизи С. Кудрявцев.

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ сөзү, фотозу.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

САГЫНДЫРГАН

Чадаана АТБ-зиниң Чадаана—Хандагайты—Торгалыг аразынга пассажирлер сеэртүп турар автобузунуң Торгалыг суурга апрель 10-дан 15-ке чедир барбааның, оон ынай чолаачы В. Тюлюштүң пассажирлерге билет бербейн, акшазын ап турганын илереткен болгаш ол аразында черде аргыжылганың бергезин кодаа бижикчи редакцияга бижээн.

Транспорт эргелелиниң начальнигиниң оралакчызы Л. Р. Хасановаңың редакцияга дыңнатканы:

Апрельдиң баштайгы чартыында Торгалыгже автобус чорбайн турганы шын. Үшкү кварталда чаа автобустар келир, Чадаана—Хандагайты аразынга немелде рейсти ажыдар. Ынчангаш Өвүр-биле аразынга пассажирлер аргыжылгазы өскижиир. Автобуска пассажирлерни нормадан ажыр олуртказы, акшазын бодунга ап турганы дээш чолаачы В. Тюлюштү сагындырган.

ЭДЕ КӨРГЕН

Будурүлге черлериниде, тудугларда ажылчын столоваяларның, буфеттериң ажылын улам сайыраигайчыдып, ында белеткеп турар аш-чемниң ассортиментизин калбартыры, бар продуктулардан белеткээр чемниң шынарын экижидери, ажылчыннарның белеп аш-чем-биле хандырылгазының бедик культуразын чедип алыры—ниитиниң чемненилгезиниң ажыл-чорудулгазында чугула айтырыгларның бирээзи. Будурүлгеде ажылдап турар ажылчынарның белеп, изиг аш-чем-биле чогумчалыг хандыртынганыпдан күш-ажылдың ажыктыг чоруу, чижеглеп алырга, 7—8 хуу хире улгадыр дээрзин эртемденнер саналаан.

Кызылдың будурүлгелериниде ажылчын столоваяларның, буфеттериң четкизи кылбарын турар болгаш ында олуттарның саны чылдан чылче көвүдеп турар. Хоорайның будурүлгелериниде буфеттерден ангыда, бо хүнневде чедп ажылчын столоваяларда ажылдап турар. Оларның хөй кезии хамаарышкан будурүлгезиниң ажылчыннарының, албан-хаакчыларының белеп аш-чемге негелде хереглелин үениң негелдезиңге дүүштүр үлегерлиг хандырар сорулгазын багай эвес күүседип турарын айтыр апаар. Чижээ, Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезиниң № 5 бот-орулга-чарыдгалыг будурүлгезиниң Кызылдың дээрбе комбинадында, «Тудуг кезектери» комбинатта тургустунган ажылчын столоваялары ук будурүлгелериниң ажылчыннарын, албан-хаакчыларын изиг аш-чем-биле хандырар сорулгазын чедиишкиниг боттандырар дээш шудургу ажылдап турөлөр. Ук столоваяларның ажылының эки тургустунгапындан ол будурүлгелериниң ажылчыннары болдуунда шунтузу ажылдап турар черинге хүнүң кайы-даа үезинде ниитиниң чемненилгезиниң ачыдузазын бүрүнү-биле ажыглаар арганы алган.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинадында тургустунган № 2 ажылчын столоваяда сес кижи кежигүнүг коллектив ажылдап турар. Столоваяның чем белеткээр ороолдериниң, чемненир заалдың дерилгепимелдези, санитарлыг байдалы эки. Поварларның чогумчалыг ажылдаарынга бүтү-ле деринге тыпкан нефтини ажылдап кылын эгелээн. Ол тургузуг планнан ажыр үүс мун рубльдиң продукциязын бүдүргеп.

ЧУРУКТАРДА: белеп продукция шыгжаар парк. Оператор залында. ЭЛОУ-АВТ-ны башкарарын моон боттандырып турар.

О. ЛИТВИННИҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

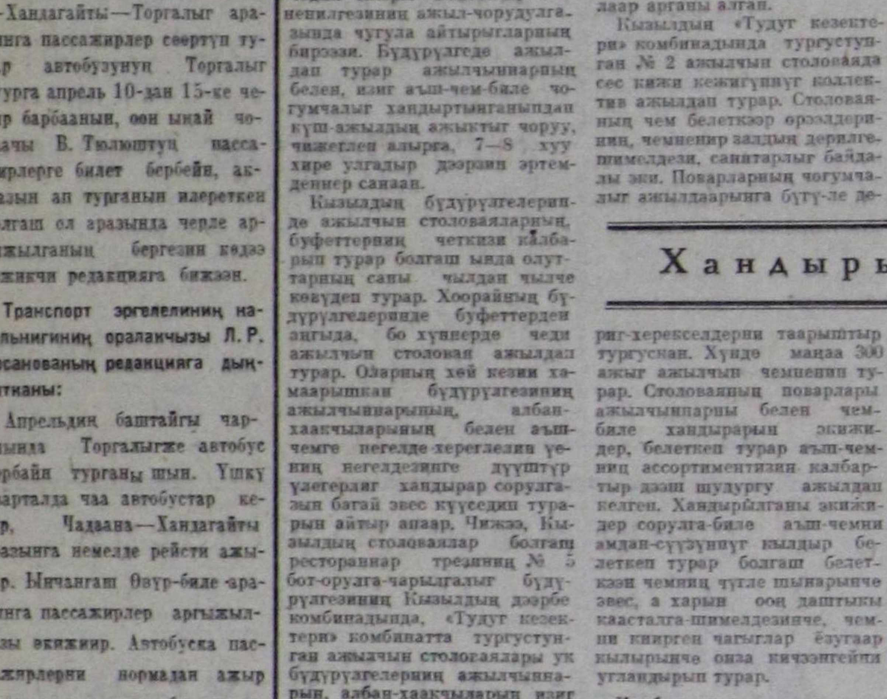

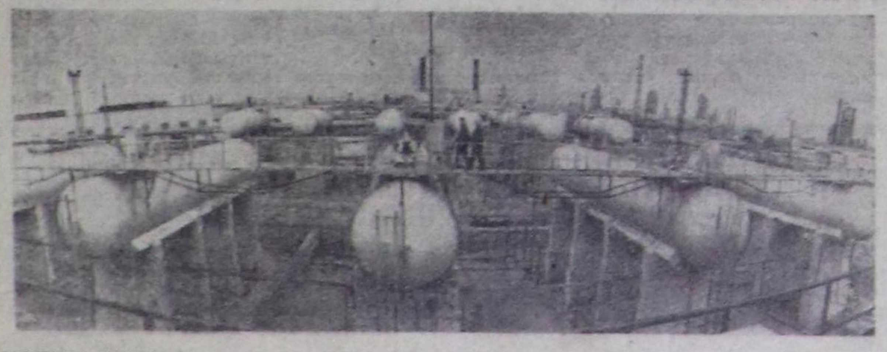

Хандырылгаңар кандыгыл?

ринг-хереселдерни таарыштыр тургуснан. Хүнде маңаа 300 ажыг ажылчын чемненип турар. Столоваяның поварлары ажылчыннарны белеп чемниле хандырарын экижидер, белеткеп турар аш-чемниң ассортиментизин калбартыр дээш шудургу ажылдап келген. Хандырылганы экижидер сорулга-биле аш-чемни амдан-сүүзүнүг кылдыр белеткеп турар болгаш белеткээн чемниң чүгле шынарынче эвес, а харын оон даштыкы каасталга-шимелдезинче, чемни киирген чагыглар ёзугаар кылырынче оиза кичеңгейни утландырып турар.

Комбинаттың ажылчыннарын белеп аш-чем-биле четче хандырар сорулгазын коллектив чедиишкиниг күүседип турар. Ылаңгыя дүштеки чем үезинде ажылчыннар аш-чемненип турар. Ында ажылчыннарның поварларының ажылынга хамаарыштыр бижээни мактаалдың сөстери—ук коллективтиң эки ажылының коску бадыткалы.

Кызылдың дээрбе комбинадында тургустунган ажылчын столоваяның ажылы база багай эвес. Олзр хүнде ийи эзлчегде 200 ажыг ажылчыны белеп, изиг аш-чем-биле үзүктел чок хандырып турар. Бо столоваяның ажылын үениң негелдезиниге дүүштүр тургузуп турар болгаш оларның белеткеп турар чеминиң шынары, оон ниити санитарлыг байдалы эки. Ында өске ажылчыннарга хамаарыштыр бижээни хандырылганың культуразын бедидеринче, ажылчыннарның эзлчегге үр туруп, артык үе-шак чидирбезин чедип алырынче чугула кичеңгей салдынган. Оон түнелиинде ажылчыннарның чеминиң дээш ажылдан эрте чоруурун ийикше азы ажылдаар черлеринге озаадап келирин көзүдүр-ле эвээжээн.

Ажылчын столоваяларның ажылының үре-түнелдии колдуунда-ла ниитиниң чемненилгезиниң ажылдакчыларыбиле үк будурүлгениң удуртукчуларының деминг, быжыг харылзаалыг, бот-боттарынга дузалажып ажылдаарындан кол хамааржыр. Бо айтырыг үк комбинаттарда багай эвес тургустунган. Ол столоваяларның ажылынган костүп турар.

В. КУУЛАР.

БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУР ДЭЭШ

Чөен-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында Буга-Леэр деп черде Монгуш Доржу удуртқан сигенчилер звенозу июльдуң эгезинде-ле сиген кезилдезинче кирипкеп. 12 кижи составтыг бо звенонуң ажылчыннары сигенни хол кадыры-биле кезип турар.

Хорум-Даг сес чыл школазының өреникчилери база олда черде мал чемин белеткеп турар. Олар ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы ажылдап турарын демдеглээри ерүнчүг.

Ниитиин-биле салбырның сигенчилери бо хүнневде сиген кезер талазы-биле планныг даалгазын чедиишкиниг күүседип турар болгаш 43 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

А. МОНГУШ.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

Азербайджан ССР. Чаа Бакунуң Владимир Ильич аттыг нефть ажылдап кылыр заводунда ЭЛОУ-АВТ нефтини ажылдап кылыр талазы-биле автоматчыткан тургузугну телевидел күүзүүге хуусаа бетинде ажыглалга киирген.

Ук тургузуг бо чылдың март айдан эгелээн. Тюмень областың нефть тывыш черинде ышкаш аныяк коммунистер Н. Нурзат, Ю. Дарыма оларның партийжи даалгаларны канчаар күүседип турарының дугайында дыңнадыгларын алгылаан.

«Мөрен» совхозта партия организациязы (секретары Ш. Ооржак) коммунистер-биле түс-туста ажылды элээн экижиткен. Ылаңгыя партия Уставының негелдеелерин хажыдып, арагага хандыкшып, харыысалга чогу-биле совхоз бүдүрүлгезиниге когарал чедирген коммунист Ы. Чамзырың, арагалап, хөй-ниитиниң корум-чурумун үреп турган механизатор коммунистер Б. Шоомбул, Ч. Мөңге олар-биле ажылды дээштир чоруткаңының түнелиинде оларның четпестерн эттингеп.

Коммунистериң түс-түзу-биле ажылды күштелдиреринге холбаштыр чамдык чүүлдер кылдыызажок ам-даа четпестер бисте барын чугаалаар апаар. Райкүүскомнуң кедээ ажыл-агый эргелели биле Тес-Хемниң ыяш ажылагый участогунуң Эрзин салбырының каттышкан партия организациязы мурнунда секретарылап турган У. Сааның коммунистерден негелде чогуунуң, боду төлеп чок мөзү-шыларын көргүзүп турганың түнелиинде эге организациязының коммунистериңден чамдык кижилер чурум үрээни дээш партия талазы-биле хемчег алдыртган. Ол ышкаш районо эргелекчизи турган Ф. Аракчаа, өрт черинниң инспектору турган К. Лодуң олар харыылап турган коллективтериниң сан-хөөзүнге хажыдыышкынарны болдуруп, акша-хөрениин боттарынга шиңгээдип ап турганы дээш партийжи хүрээленден үндүрткеш, кеземче харыысалгазынче киргеп. Үстүнде чижектер дег шыңгыы четпестер-биле чогуур ойүнде шиитпирлиг демиселди чорудар херек. Коммунистериң авангардчы ролюн каяа-даа үлам бедидип, оларның түс-түзу-биле ажылды СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелдеелериие дүүштүр тургузары — районда партия организацияларының чугула сорулгазы болур.

СЭКП ТК-ның чоокта чаа эрткен июль Пленумунга бо айтырыгже база улуг кичээнгей салдынган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелинде мынча дээн: «Коммунист бүрүзү кызымаккай күш-ажылдың үлегер-чижээн көргүзер, мергежилдиг организакчы, мурнакчы дүржулганың шеперединкизи боон, ниити ажыл-херек дээш, коллективке кызымаккай найырадыг болгаш чогаадыкчы сөзү-биле ажылдаарының байдалын тургузар дээш сагыш човаар ужурлуг... Ажыл-агыйжы эвес болгаш арагалаар чоруктун, ажыл шагы үзер база совет кижиниң атаддарын болгаш телевин бужартадып турар өске-даа үүлгедиишкиннериниң фактыларынга коммунист эптеш чок болур хүлээлгелиг». Районнуң партия организациялары ол Пленумнуң кедээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер талазы-биле салган сорулгаларын күүседиринче бүгү ажылчы чоннарның күжүн мобилизастап, мадаа коммунист бүрүзү кезээде бирги одурутта туржур кылдыр ажыл-херекти мичээр тургузар ужурлуг.

А. МОНГУШ,
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУР ДЭЭШ

Чөен-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Даг салбырында Буга-Леэр деп черде Монгуш Доржу удуртқан сигенчилер звенозу июльдуң эгезинде-ле сиген кезилдезинче кирипкеп. 12 кижи составтыг бо звенонуң ажылчыннары сигенни хол кадыры-биле кезип турар.

Хорум-Даг сес чыл школазының өреникчилери база олда черде мал чемин белеткеп турар. Олар ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы ажылдап турарын демдеглээри ерүнчүг.

Ниитиин-биле салбырның сигенчилери бо хүнневде сиген кезер талазы-биле планныг даалгазын чедиишкиниг күүседип турар болгаш 43 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

А. МОНГУШ.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

МАГАДАН. Будун чартык ай мурнунда Мурманскиден ажиндирип унген «Капитан Мышевский» ден дизель-электроход Арктиканың эриин дургазар ажиндириишкин кылгаш, улус ажыл-агыйының 6 мун тонна чүүктерин Мэгадан хоорайла чедире берген. Бо дээрге, далайга ажиндириишкин төогүүнде бир-ле дугаар кылган шенелде ажиндириишкин. Дизель-электроходтуң Соңгу чүктүн кылын доштарын эртер изин «Сибирь» деп күчүзүг ледокол кылган.

Соңгу чүктүн байлалынга ажиндириишкининиң хуусаларын кызырар талазы-биле партияның XXV съездизиниң салган сорулгаларын херек кырынга боттандырып турарының чижээ ол. Чүртүн Соңгу чүкте транспорт магистралы идегелдии ажылдап турар.

* * *

СТАВРОПОЛЬ. Крайда «Октябрьский» совхоз тараа ажаар алышкынын эгелээринин мурнунда комбайнер Владимир Волошинге тураскаалды ажыткан. Маадырлыг комбайнер эрткен чайын тараа шелүнге болган ерт үезинде чоннуң байлаан камгалап тургаш, амызындан чарылган. Маадырны Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаан.

Тураскаалды ажыдып турда оон чангыс чер чуруттулары—аныяк механизаторлар чылын келген. Владимир Волошинниң ажылдап турган комбайнын бо чылын оон оглу—Володя муиуп алган, элбек дүжүттү ажаап кириптер.

* * *

МИНСК. Республиканың «Сельхозтехника» каттыжышкынының колхозтары болгаш совхозтары тараа ажаар агрегаттарның септелгезин доозуп турар. Бо чылгы ажаап алышкынга 28 мун хире комбайннарны азы бүтү паркты 95 хуузун бүрүн белеткээн. Чылынган азы шык тараалары ажаарынга хереглеттиг дериг-хереселдерни машина бүрүзүнде тургускан. Шолдерге үрелген техниканы септээр слесарь-септекчилер звеноларын ажыл-агый бүрүзүнде тургускан. Транспорттун үүктел чок ажыллаарын хандырары-биле бензин күзар механизастаан техниканы белеткээн.

Республикада комплектиг 90 отрядтарны тургускан. Оларда ийи мун хире комбайнерлерни, чолаачыларны, трактористерни хаара туткан. Ол отрядтар тараалардың быжарын барымдаалап. Белоруссияның мурнуу чүгүнден соңгу талазынче кежүп шилчиир.

* * *

КИШИНЕВ. Молдавияга балык өстүрер ажылды чүтле күруне организациялары эвес, харын анчылар болгаш балыкчылар ниитиделери чорудуп турар. Оларның херенгизи-биле Тидигич деп суг хөлбээнде лещ, мезил, судак, карась, карп деп балыктарның байланнарын өстүрер инкубаторну тутқан. Байланнарны хөдерже болгаш хемнерже салып киирер.

Молдавияның анчылар болгаш балыкчылар ниитиделинде 20 мун кижи бар. Бойдусту камгалаар, оон байлаан көвүдедир талазы-биле улуг ажылдарны олар чорудуп турар. Өске черлерден ан, куштү экке өстүрүп турарындан оларның баш саны арбыдаан. Соңгу он чылда эликтернин, хаваннарның, ивилернин баш саны 30 ажыг хуу өскен. Сымынар безин көстүп келгилээн.

* * *

БЕЛГОРОД. Хоорайның дүрүмүлге энергомеханика заводу автопоездының баштайгы белүүн будурүп үндүргеп. Бо дээрге 11 тонна чүүк сөөртүр КрАЗ марканың машиназының шассизинде тургускан автомобиль-самосвал болур. Ол машина 23 тонна чүүктү сөөртүп болур.

Машина боду болгаш оон кожуу чүүктерни ондаа, солагай-даа талазынче дүжүрүп болур. Оон ачызында артык маневр кылбайн турган, чүүктү кала-даа дүжүрер арга тургустунган. Ук будурүлгениң коллективи бо чылын тудуг шелдерниге ажыглаар, бедик будурукчулуг чөөрби автопоездилерни кылыр.

* * *

ЧИТА. Агинск Бүрят автономнуг округтуң партиянын XXII съездизи аттыг колхозка чүртүүн аизы-бүрү районнарындан малчыннар кээп, дүржулга солчуп турар. Бо колхоз пленкадан кылган өглерге дөмей бажыңчыгаштарлы тудуп турар. Чаш хураганнарны аңаа тургузарга оок коргунчуг эвес.

Пленкадан «өглер» тигерге кончуг ажыктыг боон турарын экономистер саналаан. Колхозка үнегерлиг хураган кажааларын 12-ни тударынга 500 мун рубль негеттинер, а пленкадан 6 «өг» кылырынга оон 10 катап эвээш хөреңги чарыыр. Ук колхоз бо арганы ажыглап эгелээнинин баштайгы чылында хойларның кышкы ооллаашкынының 70 хуузун олче шилчиткеп.

(СЭТА).

Хөй ургулардың иелерни «Иениң алдары» орден-биле болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тос ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Сарыг-Тараа Хүреп-ооловна **Хертекти**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сес ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Хертек Канчыровна **Анайы**—«Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кокпалаар Бора-ооловна **Донгакты**—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Дамбаевна **Хертекти**—«Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Лида Иргитовна **Араккааны**—«Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Мария Хомушкуевна **Иргитти**—Райпода склад эргелекчизи.

Салчак Одайовна **Манчыпы**—Тээли суурда өг-бүле эзэи.

Чечек Чойгановна **Хертекти**—Кара-Хөл школазының интернатының повары.

Чылбак Хайыт-Далаевна **Хертекти**—Коммунал ажыл-агыйының ажылчыны.

Алды ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Көк-кыс Хертековна **Ашак-оолду**—тоонуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Серенмаа Базыровна **Дадар-оолду**—«Тере-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Калдар-кыс Кунгаевна **Донгакты**—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыцы.

Ончур Салчаковна **Казак-оолду**—Бай-Тал суурда өг-бүле эзэи.

Уран-кыс Тачылоовна **Маадыр-оолду**—«Тээли» совхозтуң ажылчыцы.

Зинаида Салчаковна **Хертекти**—райпонуң кадр талазы-биле инспектору.

Чечекмаа Найдыновна **Хомушкуну**—«Мурнакчы» совхозтуң кол экономизи.

Зинаида Хертековна **Чимитти**—Тээли суурда өг-бүле эзэи.

Беш ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чечек Сандановна **Окпан-оолду**—«Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Долгармаа Кара-Саловна **Салчакты**—«Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Мария Содунамовна **Хертекти**—«Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Анчымаа Кууларовна **Хүреп-оолду**—кадыкшылга школазының ажылчыны.

Шимик Салчаковна **Чульдумну**—район эмнелгезиниң медсестразы.

Валентина Иргитовна **Эрегени**—Бай-Тал 8 чыл школазының секретарь-машинистказы.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Аныш Сендиевна **Күжүгетти**—Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле эзэи.

Ангирбай Маннаевна **Мокур-оолду**—Ак-Довуракта хлеб заводунуң ажылчыны.

Севильбаа Мижит-ооловна **Мочекти**—Ак-Довурак хоорайда өг-бүле эзэи.

Чылбак Бартан-ооловна **Чозарны**—Кызыл-Мажалык 8 чыл школазының ажылчыны.

Сүүрекей Самдан-ооловна **Шоннай-ооду**—Барлык суурда өг-бүле эзэи.

Сес ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Дагаа Нурзатовна **Сааяны**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Борбак Секпек-ооловна **Хертекти**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Сесиимаа Сюрюновна **Хомушкуну**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Ичиндей Шыырановна **Көк-ооду**—Ак-Довурак хоорайда 834 тудуг эргелелиниң ажылчыны.

Сайымаа Соржаковна **Күжүгетти**—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Нина Хертековна **Монгушту**—Аянгаты суурда өг-бүле эзэи.

Нина Сарыгларовна **Октюпи**—Аксы-Барлык суурда өг-бүле эзэи.

Кара-кыс Делгеровна **Хомушкуну**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Мия Хеймерековна **Хомушкуну**—Аянгаты суурда өг-бүле эзэи.

Сендажы Кууларовна **Хомушкуну**—Аянгаты суурда өг-бүле эзэи.

(Уланчылыг).

ӨӨРЕНИКЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Совуделиниң **«Ниити билиг школаларының өөреникчилерниң өөредилгезин, кижизидилгезин улам ыңай сайзырадыгайжыдар болгаш оларны күш-ажылга белеткээр дугайында»** докгаалында өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадаларының ролюн бедидер, оларның ажылдап, чурттаарынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургузар дугайында ажыл-агыйларның удуртукчуларының, школа директорларының харысалгазын онзалап айыткан. Ук докгаалды эмдыралга боттандырып, өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын күш-ажыл-биле холбаар, оларны ажыл-агыйның янзы-бүрү участоктарынга хаара тудар талазы-биле Барыын-Хемчик районнуң школаларында чамдык ажылдар кылдыпын турар.

Каш чыл мурнунда Шекпээр ортумак школазының чанында организастаттывып тургустунган бүдүрүлге бригадазының ажылы ам чүгле районда эвес, а республикада эки ажылдыг бригадаларның бирээзи болган. Ону хоочун, «Улус өөредилгезиниң тергиини» дээ хөрек демдээниң эдилекчизи, биолог-башкы Чамыш Оруш-куевич Чамыш-оол удуртуп турар. Олар чыл бүрүде совхоз-биле тускай керээни чарып алгаш, тараа культураларының, ногаа аймаанның бедик дүжүдүн өстүрүп берип, совхозка улуг дузаны чедирип турадлар. Совхозтуң директиязы бүдүрүлге бригадазының ажылынче доктаамал кичээнгейни салып, оларга машина-техниканы, чурттаар оран-саваны бижыглап, аъш-чем хандырылгазын акыжип турар. Ооң уламындан бо бүдүрүлге бригадазы республиканың өске бүдүрүлге бригадаларындан тиилекчи болуп, мооң мурнунда бичии трактор-биле, а эрткен чылын кино аппаратуралары-биле шаңнаткаяны маңаа тодаргай чижек болур. Амгы хүннерде өөреникчилер совхозтуң картофелиниң бок үңүштерин аштаап, будук-бүрү белеткелинче киришкен.

Ол-ла совхозтуң салбыры Аянгаты ортумак школазында тургустунган өөреникчилерниң үңүш-бойдусту камгалап, ону тарып олуртур бригаданың ажылы база-ла мактадыг. Бо бригада тургустунгандан бээр база элээн каш чыл эрткен. Арга-мышты камгалап, тарып олуртуп, ону ажаап хайгаараарынга олар аажок идепкейлиг, совуургалдыг. Бо бригада (удуртукчузу башкы Чыргал Деспилдей) республика көрүлдезинге ийиги черни ап, ажыы ажылы-биле мактаткан. Бо чылын мында база-ла хөй өөреникчилер хаара туттупган, солун ажыл-херекти кылып турар.

Ак-Довурак ортумак школазы өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын база-да багай эвес организастаан. Хоорайның бичии чаштарының чыл бүрүде дыштанылгы чурумалдыг черде «Таежный» пионер лагери ажыттыпган. Аңаа бо чайын 400 ажыг уруглар дыштанып.

Ооң аңгыда үстүкү классстарының өөреникчилерин хоорайның янзы-бүрү бүдүрүлгелеринде практика эрттиреринге хаара туткан. Хоорайны ногаа, чечек-биле хандырып турар теплицада ол школаның 70 өөреникчизи ажылдап, чечек, ногаа өстүреринге дузалажып турарлар. Дугаары 14 механизация эргелелиндэ 10, хоорайның ясли-садтарында нянялап 12, школа сеңгелгезинде 30 өөреникчилер практика эрттирери-биле ажылдап турар.

Кызыл-Мажалык ортумак школазының дыка хөй өөреникчилери районнуң ыяш ажыл-агый чери-биле керээ чарып алган ажылдап турардар. Ооң аңгыда чамдык өөреникчилер Кызыл-Мажалыкта тудуп турар эът комбинадында, «Барлык» совхозтуң погаа, картофелинде ажылдап турардар.

Эрги-Барлык ортумак школазының бүдүрүлге бригадазының ажылы база эки. Мында бо чылын 35 өөреникчилер ажылдап турар. Совхоз-биле олар керээ чарып, 50 га черге чаңгыс чылдыг сиген, тараа культураларын өстүрерин хүлээнген. Совхоз бо бүдүрүлге бригадазынче кичээнгейни салып, оларга тускай бригада төвүн кылып, чурттаар черлер-биле хандырган. Олар ынчалыг совхозтуң төп бригадазындан ырак эвестедең кырында Барлык ортумак школазының өөреникчилерниң бүдүрүлге бригадазының төвү бар.Ында ам 30 өөреникчи чурттап, ажылдап турардар. Бо бүдүрүлге бригадазын (удуртукчузу Н. Хомушку) «Хемчик» совхозта бригада-биле деңнээргө байдал эвеске. Бригаданың төвүн дерии кааставаан, өөреникчилерниң чурттап турар чери хирлиг, аъш-чем кылыр кухня эки деритинмээн, чемненип турар чеми чаңгыс аай: ээт, сүттен кылган чем чок. Бригада төвүнүң чоогунда ижер суг чок болганы-биле ону ыяктан бидонга дажыглап экизээр. Ол өөреникчилериң ижериңге чедишпес, ынчангаш бир бергедээкин ол. Оттулар ыяш база чок. Аъш-чем кылыр суугу-печказы даштын, кырын серилеп дуглаваан. «Хемчик», «Барлык» совхозтарда бо бүдүрүлге бригадаларынга газ плиталарны салып берип болзурунуң аргазы бар. Ону кылбайн турар. Аъш-чем шыгжаар соок черлер база чок. Ынчангаш бо совхозтарның удуртукчулары бо бүтүнү дарый өөренип көөрү күзенчиг.

Аксы-Барлык, Дөң-Терезин ортумак школаларында тургустунган бүдүрүлге бригаларының тодаргай ажылы чок. Оларның тускай бригадазының төвүн безин кылбаан. Амгы хүннерде өөреникчилер будук-бүрү чыып чоруп турар.

Мал чемининг белеткелинге, ногаа, картофель ажаап-хайгаараарынга өөреникчилер улуг күш. Ынчангаш оларның ажыл-ижин таарыштыр тургузуп, амыдырал-чуртталгазынче кичээнгейни ам-даа күштелдирер. Ол шыкаап өөреникчилер ортузунга кижизидилге ажылын, лекция, беседаны, ооң-тогланы, кино, концертти үргүлүг организастаары чеже чугула.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

Школа болгаш амыдырал

Болбурзектиң судалы

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БЕРЛИН

Бүгү делегейде сурагжаан «Карл Цейс Йена» деп оптика-механика комбинадының үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли бо чылын ийи миллиард марка акша чедер.

Үжен чыл бурунгаар ук комбинатка 10 муң ажылчын ажылдап, 55 миллион марка акшаның продукциязын бүдүрүп турган болза, ам мында 44 муң кижи ажылдап турар. Ылаптыг, ооң иштинде космос приборларын, оптиканы болгаш өске-даа дериг-херекселдерни Йенада бүдүрүп турар. Ол болза эң шынарлыг болгаш эртем-техниктиг деңнели бедик продукциялар болур. Комбинатты катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге совет специалистериниң ачы-хавыяазы улуг, ооң ачызында кылыгларның ассортиментизи доктаамал калбарып турар.

БУДАПЕШТ

Күш Кунхалаш районда нефть тывыжының суургалары бедип үнген. Нефть тывыжының ол комплексизин тударынга 1,5 миллиард форинт акшаны үндүрген. Ол район бо чылын безин улус ажылагайынга 20 муң тонна нефтиий бээр, ийи чыл эртерге нефть тывыжы үш катап өзер. Чаа комплекстин келир үелеги перспективазы улуг: 1985 чылда ол район чүртка нефть тывыжының 20 хуузун, бойдус газының хөй нуруузун бээр.

Чаа комплекстиң тутканы—чүрттүң одалга-энергетика базазын хөгжүдеринче улуг киҥээгейни салып турарының херечизи. Бенгриянның энергетиктери бо чылын 2,2 миллион тонна нефтини, 6 миллиард кубометр газты, 25 миллион тонна хөмүр-дашты тывар.

СОФИЯ

Болгарияның тудугжулары бодунуң профессионал байырлады — Тудугжунуң хүүлүнге күш-ажылчы белектериг үзүражып турар. Чурталга фондузуң калбартыр программаны чедишкинниг күүседип турар. Чедиги беш чылда республиканың ажылчы чоннары 400 муң ажыг квартираларны алыр. Тудуг талазы-биле нарын болгаш харысалгалыг сорулгаларны шинтпирээринге Совет Эвилели-биле бистиң калы ажылдажылгавыс улуг үзүр-дузалыг боон турар деп БУР-ның тудуг болгаш тудуг материалдарының министри И. Сакарев СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан. Тудуг индустриязының баазазын калбартырынга биске Совет Эвилели улуг дузаны чедирип турар.

Билигтерниң, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң өгээртинмес үелезин болза мурнакчы совет дүржулганы, бирги эдлүгдө Н. Злобинниң бригадазының бот-оруунга-чарылга аргазын ажылдап турары болур. Ол арганы тудуг бригадаларының ортузунга калбаа-биле пентередип турар бис деп министр демделээн.

ВЬЕНТЬЯН

Бо чылдың баштайгы алды айларында мергежилдиг кадрлар болгаш амты үениң дериг-херекселдери-биле чепсеглээн дыка хөй медицина пунктулары болгаш эмнелгелер Лаостуң суурларында болгаш хоорайларында ажыттынган. Бо чорун чурттакчы чоннуң медицина хандырылгазын организастаарын дыка экижиткен.

Лаос Улус-Демократтыг Республиканың чаза чүрткө медицина албан чергелериниң четкизин калбартырынче, айылдыг аарыгларны уаткаарыпче болгаш медицина билиглерин пропагандалаарын экижидериче улуг кичээнгейни үгландырып турар. Улусчу эргелагырганың чылдарында республикада медицина албан чергелериниң саны ийи катап өскен. Катап ажыткан эмнелгелерни болгаш поликлиникаларны аку-дунма социалистиг чүрттарның дузаламчызы-биле тутканы азы дерээн.

Кадыкшыл албанының кадрларын белеткээр өөредилге чергелериниң четкиган республикада озуп турар.

ГАВАНА

Кубаның үлетпүрүнге бала бир бүдүрүлге немешкен. Артемисте (Гавана можу) цемент-даг-дүгү заводунуң тудуун дооскан. Ол завод Хосталга ортузуунуң чаа тудугларынга янзы-бүрү диаметрлиг хоорозаларны, өске-даа материалдарны бүдүрер.

Бүдүрүлгени айыткан хуусаазындан эрте дужаагаң тудугжулар бодунуң бо чедишкинин июль 26-да болур. Кубага Национал тура халдыкшының 25 чыл ооңга турасказаткан.

(СЭТА).

Чүргүй-оол Намгаевич ХОМУШКУ

1938 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының иденкейлиг киржикчизи, Совет Эвилелиниң Маадыры, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, эвилел чергезиниң персоналдыг пенсионери Чүргүй-оол Намгаевич Хомушку 1978 чылдың июль 10-да 61 харлыында мөчээп.

Ч. Н. Хомушку 1918 чылда Барыын-Хемчик районнуң Хонделенге ядыы малчын араттың өг-бүлезинге төрүттүнген. Ол 1936 чылдан 1943 чылга чедир ТАР-ның аратгын революстуг шеринге албан арттырип турган.

Ч. Н. Хомушку 1943 чылдың майда тыва эки турачы танкистер-биле фронтуже чорупкан болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының төнчүзүнге чедир Т-34 танкының механик-башкарыкчызы болуп дайынчы оруукту эрткен. 2-ги Украин фронтузунуң шериглери-биле Украинаны, Белоруссияны, Румыняның болгаш Чехословакияның хоорайларын база суурларын хостаарынга ол кирипкен.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне Ч. Н. Хомушкунуң дайынчы ачы-хавыяазын бедии-биле үнелээн. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында немец-фашистиг эжеленчилерге улуг туллуушкунунарга көргүзкен эрес-маадырлыг чоруу дээш, аңаа Совет Эвилелиниң Маадырының бедик адын тывыскан, Ленин орден-биле база Ада-чурт дайыны орденниң II чергези-биле, Совет Эвилелиниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Ол 1945—1948 чылдарда взвод командири эрге-дужаалдыг болуп, шериг албанынга турган, ооң соонда бүгү-ниити шериг өөредилгениң инструктору, Барыын-Хемчик районнуң шериг комиссарадының офицери болуп ажылдап турган.

Ч. Н. Хомушку 1948 чылдан 1950 чылга чедир областтың совет-партия школазынга өөренип турган. 1950—1965 чылдарда МТС-тиң политкезиниң талазы-биле директорунуң оралакчызы, партия организациязының секретары болуп, ооң соонда СЭКП Тес-Хем райкомунуң аппаратчызына, Берт-Даг кодээ Советтиг күүскомунуң даргазынга ажылдап турган.

Соолгу чылдарда ол «Тес-Хем» совхозтуң салбыр эргелекчиниинге, ажылчын комитединиң даргазынга ажылдап чораан. Пенсиялап үнген-даа болза Ала-чурт дайыны орденниң II чергези-биле, Совет Эвилелиниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Чүргүй-оол Намгаевич СЭКП Тыва обкомунуң, партия Тес-Хем райкомунуң кежигүнүнге, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң үшкү болгаш дөртку чыыжының депутадынга соңгудуп келген.

Коммунист, дайынчы болган ажыл-ишчи Чүргүй-оол Намгаевич Хомушкунуң чырыткылыг түрээлээлиг бистиң чүрөвисле кезээ моңгеде артып калыр.

Г. Ч. Ширшин, М. К. Мендуме, Ч-Д. Б. Ондар, В. Е. Серяков, Г. Н. Долгополов, Д. К. Ооржак, А. И. Пожидаев, Т. Ч. Норбу, И. А. Ситаев, М. К. Шыырап, В. П. Суров, М. Е. Абрамов, А. А. Романов, В. Д. Доруун-оол, К. С. Шойгу, В. Б. Добромыслов, А. И. Ванжа, П. Т. Дамба-Хуурак, Н. В. Чындыгыр, Ю. Л. Аранчын, М. В. Котелевский, Г. С-М. Иргит.

Тайылбыр булуңу

МАДАГАСКАР ДЕПШИЛГЕЛИГ ОРУКТА

Ол сес чыл мурнунда делегей чуруунга Малагасий Республиказы деп хамаарышпас чаа күрүне көстүп келген, ону соодунде Мадагаскарның Демократтыг Республиказы деп эскерти адаан. Хамаарышпас чорукту чарлаанының соолунде безин барык ол ийи чыл иштинде Мадагаскар барының монополияларның «чаа колониализмнин дывзажан ораны», НАТО-нуң Индий океанда шериг баазазы болуп артышаан турган.

1972 чылда Мадагаскарның эрге-чагыргазынга депшилгелиг күштер киргенинин соонда ам-на ёзулуг хамаарышпас чорукту чурт чедип алган. Харын-на ооң эгелээн демократтыг реформалар болгаш социал-экономиктиг чаартылгалар амыдыралга боттанып эгелээн, оларның түннели малагасий социалистиг революциняның болгаш чурттуң чаа конституциязының Хартиязын деткээн бүгү улустуң 1975 чылда болган референдуму болган. Социализм дээрге чурттуң экономиктиг, социал болгаш культура хөгжүлдезин дүргеп, бот-тускайлаң, дең дески болдурарын хандырар кара чаңгыс орук болур деп ук Хартияда демделээн.

Хартияны хүлээп алганының соонда баштайгы ийи чыл «шилчилге үези» болган. Реакцияның чимениишкинери болгаш бергелер турзажок, ол үениң иштинде улусчу эрге-чагыргаяың революсчу чаа органнары болгаш күрүне аппарады турумчуп доктаагаң. Ол үениң маргылдаа чок чедишкиннериниң бирээзи болза, Малагасий социалистиг революцияны камгалаарының Национал фронтузуң тургузуп, аңаа иниилелдиң бүгү депшилгелиг күштерин каттыштырганы болур. Мадагаскарга черчернин болгаш күрүне эрге-чагыргазының органнарынга сонгудалдар чаңгыс эртип быжыглып бар чоруурун көргүскен. Чурттуң төөгүүзүнде чоннуң ёзулуг төлээлери бирле дугаар депутаттар болган.

1975 чылдан эгелээш национал экономиканың дадыгарының үе-чадазы эгелээн. Көдээге аграр реформаны боттандырып турар үеде тус черниң болгаш даштыкы баяаттарның чер өнүзүнүн хавыргаш, тараачыннарның кооперативтери тургустунган. Чазак даштыкы нефть компанияларының салбырларын, электроэнергетика бүдүрүлгелерин, банкыларны, страхованне компанияларын национализастаан. Чылда 170 муң тонна хромну үндүр сөөртүп турган «Комина» деп улуг даг-тывыш бүдүрүлге черни күрүне бодунуң контролюнга алган. Транспорт ажылын экижидер хемчеглер алдынып, чаа аэропорттарны, оруктарны тудуп, дээлй порттарын чаарты кылып турар. Үлетпүрүнүң 130 бүдүрүлгелерин каттыштырып турар күрүне секторунда Социалистиг бүдүрүлгелер хартиязы кол дүрүм апарган. Күрүненин ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының дыка хөй кезиниин ажыл төлевирин улгаттырган.

Чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин тургузарынга социалистиг чурттаар улуг дузаны чедирип турар. ССРЭ биле МДР-ниң аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында Протоколду ёзутаар Улуг Ортулукка далган дээрбедээр болгаш цемент комбинаттарын, элээн каш элеваторларны тудар. Совет специалистер болгаш оларның малагасий эш-өөрү чер болгаш суг курлавырларын чеп ажылгазының схемазын тургузуп, Мадагаскарның чамдык провинцияларынга геологтуг шинчилел ажылдарын чорударының талазы-биле сүмелерни болгаш техниктиг үндезилээшкиннерни кылып турарлар.

Совет улус ук күрүнеде болуп турар чаартылгаларны улуг сонуургал болгаш чөпсүүшкүн-биле көрүп турар. ССРЭ биле МДР-ниң аразында культура болгаш эртем талазы-биле кадр ажылдажылга дугайында Дугуржулга ёзутаар доктаамал турисчи маршруттарны ажыдары көрдүнген. А малагасийлер Советтер чуртун кээп көөр аргалыглар.

Мадагаскарның 300 ажыг оолдар, кыстары ССРЭ-де эртем-билиг чедип ап турар, Москваның күрүне университединиң малагасий дылды өөредип турар делегейде эвээш өөредилге черлериниң бирээзи. Бо чылын Москвага малагасий чурукчуларның делегелгези улуг чедишкинниг болуп эрткен, ССРЭ-ниң ном магазиннеринде Мадагаскар дугайында номнар бар. Күрүне болгаш хөй-иниин ажылдакчыларының, культураның болгаш эртемниң, журналистерниң, спортчуларның делегациялары бот-боттарынче аалдажып барып турар.

Мадагаскар чээрбиги чүс чылдың сөөлгү чээрби бешь чылында социализмче утланышкынны алган күрүне боон киргеи. Сөөлгү үш чылдарда болган болуушкуннар ук чурттуң ол оруктан чораап чедип алган чедишкиннерин хересилеп турар.

В. ЗУБКОВ.
(ПМА).

Америкаиың Каттышкан Штаттарында эртип турар массалыг чыгаалдар болгаш митингилер «Ядролуг чепсенти узутнаар!», «Нейтроннуг бомба турбас!», «Чепсеглеңиишкиннер-ни эңдере будуерин соксадыр!» деп кыйгырыгларның адаа-биле боол турар.

Чоокта чаа Нью-Йоркка эртиен чыгаалдың киржикчилериниң аразында делегейниң дыка хөй чурттарының талаэленчилери турган.

ЧУРУКТА: тайбың даэш япон демиселчилериниң делегациязы Нью-Йоритуң кудумчуларында.

Джапан Пресс—СЭТА-ның фотозу.

АФРИКА АЙТЫРЫЫН ЧУГААЛАЖЫП ТУРАР

ХАРТУМ. (СЭТА). Африканы долузу-биле хостаарыдаэш, соок-ның ылгаар чорукка болгаш колониализмге удур дениселди күштелдиреринин айтырыгары—Африканың чаңгыс эң организациязының (АЧО) министрлер чөүделиниң Суданның найысылалында ажыттынган сессиязының кол темазы боон турар. Ооң ажылында АЧО-нуң кежигүнү 49 чурттарның делегаттары, диптиң элээн каш национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң болгаш делегей организацияларының төлөэлекчилерэ киржип турар.

Хуралдарның киржикчилери экономика болгаш өскедаа адырларга Африка күрүнелериниң аразында кады ажылдажылганы калбартырының болгаш быжыглаарының айтырыгларын, организастыг айтырыгларны чугаалажыр болгаш АЧО-нуң удуртукчу составын соңгуур.

Сессия хүн чурумунда киргеи бүгү айтырыглар талазы-биле АЧО-нуң кежигүннери чурттарның күрүелер болгаш чаактар башкыларының ассамблеязынга сүмелериг резолюция төлөэвилелдерни белеткээр. Ол ассамблея министрлер чөүделиниң сессиязының соонда эртер.

Хамаарышпас Африканың иштики херектериниг дапшыкы шериг холгаараашкынының соолгу уеде күштелип турарынга холбаштыр ханызы-биле дувуреп турарын сессиниң байырлыг алыдышкынынга чүве чугаалаан долеттар илергейлээн. Лавияның даштыкы херектер талазы-биле дээда улусчу комитединиң секретары Ат-Трейки НАТО кежигүнүнер Барыын чүк чурттарының Заирде чепсектиг интервенциязын шыңгыяы-биле шүүмчүлээн.

Хостуг Африканың төлөэлекчилери диптө империалистиг чимениишкиннерге төлеңгиг ойтур шавыышкынны базып-биле Африканың чаңгыс авиин быжыглаарынче ыңгырып турган. Африка чурттарының аразында харылзаларыны болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдери национал хамаарышпас чорукту быжыглаарының эрге-ажыдына харылзан турар деп Нигерияның даштыкы херектер талазы-биле федералдыг комиссары Джозеф Гарба демделээн. Диптиң улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкиннериниң дузаламчы көргүзериниң эргежок чугулазын ол айтыган.

САДАТТЫҢ САГЫЖЫ

БЕЙРУТ (СЭТА). Египеттиң Португалияга элчиин турган С. Аш-Шазли Ливаның неделя санында үнер «Аль-Кифах Аль-арабн» содунунга интервью бергеш, Заирже, Чадаже болгаш өске-даа районнарже бодунуң шеринин чорудун турар президент Садаттың ажылын шыңгыязы-биле шүүмчүлээн. Ол дээрге, «Египеттиң эрге-ажыынга дүүшпес чүүлдүр» деп ол медеглээн Садат «египет чепсектиг күштерни кошкадып турар, чүге дизе, Египетке хамаарыкыр деңнеэргелерни ажеден алган агрессорга удур демиселге создат кижи бүрүүн хөректиг болган деп, ол медеглээн.

Садат бүгү эрге-чагырганы холга чааскаан алырын ораадажыл турар деп С. Аш-Шазли бурудаган. Египеттиң президентизи «чок» деп сөс соглээн кижини көөр хөнүү чоң апарган. Ким-на кижи «чок» деп сос чугаалаар болдур, ону «алыш чоруур аъш коммунист кижи-дир» деп чаңгаар, олар Египетке турбас үзүүлүг деп коргудар. Садат бодунуң шын эвес үүлгединиден кортканы, парламентке ону шүүмчүлээрин шуут хораан.

Египет экономика эң берге байдалга таварышкан, ону чуртка ёзу-чуруумну оскертпеш, ажыл эртип болур деп С. Аш-Шазли уламчылаан. «Ажыл эжиктериниң политиказы» экономиканы үштүнар аргажок муңгаш байдалга чедирип келген.

С. Аш-Шазли Садаттың политиказын, шүүмчүлээнин дээш дипломаттыг албан-дужаалындан дүжүртпеп. Истеңсүрер чоруктан кортканы, ол Каирже кээринден ойталаан.

МАВРИТАНИЯДА ЭРГИЛДЕ

ПАРИЖ. (СЭТА). Июль 10-да Мавританияда күрүне эргилдеги болган. Эрге-чагырга Национал катап тургузуунукунуң шериг комитединиң холдукта киргеи. Президент Моктар Ульд Дадданы тудуп хоругдаан. Чазакты парламентини, мавритан улустуң кара чаңгыс политиктиг партиязын таратпаан.

Чаа чазакты удаазе тургузар деп комитет медеглээн. «Антиимпериал улуска удур саттынынчы ёзу-чуруумну» уткаан деп комитеттиң медеглелинде айыткан. Ажылдың уламчылаарын, шинчилээ чуруумну сагыыры, хөй-иниин коруи-чуруумун хамыыпынче эрге-чагырга органнарын комитет ыйгырган.

БАШТАЙГЫ КИЧЭЭЛ

Чаа келген сургууллар кандыг-даа өөредилге херексели албас, түгле боттары чедип келир дээрэн сагындырып каапе турбуже, мен карандаштарымны улам сүүрткеш, будуумну, демир-үжүүмүү чажыра кармактаап, курлап чораан слаайынарымны дүргеш, костюмнуң хөрек карманынга суп, ыяк «чепсегленгеш», өөренир өрээлиниске кирип келдим.

Чогум кымнар-кымнар деп кижилер чаңгыс бөлүкте бис деп чүвени көрүп эгеледим. Оң талакы кожам Оюннарның Ак-кыс, чиге артымда Часкалмаа, кады келгеним сургууллар: Кыргыс Шоваажык, Кыргыс Эресмаа, Ховалыг Ындыглаар, Сат Ужармаа, Ооржак Каргыраа, Оюн Хоожук, Оюн Машпак-оол, Оюн Ортуп-оол, Монгуш Дыйылаа, Ооржак Шанғыр сугдар бар болду. Оларның-биле кады бистиң мурнап барза-даа, бистиң бөлүкте кээп киргеп, чаа сургууллар-биле кады катап өөренип кирип турар кижилер база бар болду. Түүнүүлээ мурнунда Хилээпчиктиң бис-биле кады олурарын кайгадым. Школада бүгү сургууллардың эң улугларының бирээзи болур хире Монгуш Бугалдай, аараат өөредилгезиндең озалдаан Ондар Ламажаа биле Сат Буужаң, күш-культура маргылдааларынга хөй киришкеш, шылгалдадан озалдаан Ховалыг Ужар-оол биле ийиги курсче шилчип шыдаваан Монгуш Чыраажык сугдар база бис-биле кады.

Эжик ажыттынза, карак бээ, бистерни, чаа сургууллардың Абакандан барып уткуп ап чораан Сукач башкы бо кирип келди. Ол хелемечи башчы Чечекмааны эдертип алгаа болду.

Башкы стол кырындан кылып дептерни ап алгаш, кижилерниң адын адаап тургузуп, оларның арын-шырайын ынамчалыг көрүп ап турду. Бистер-биле түгле танышып алырынга элээн шак эрткен хире.

Башкы оң соонда ам-на айтыр эртеминче киришкел. Мен дээрге, хелемечи башкы Чечекмааның очулдурган сөстерин эрттирбес дээш, ажок дүрген шелип олур мен. Ала дерим дээрге шаалдар чүве, сактырга Каа-Хем тайгазының улуг хүдбүүн атнаш, чүктеп алган, одаанче чашып орган ажы-ла мен.

Абакандал бээр арныл көрүп танышып келген башкым оран-делегейниң бүдүжүүлүн дугайын чугаалап турган. Оон чаңгыс-ла чүвени—делегей бомбүрээ халыптыг калбак эвес, а борбак чүве-дир дээрэн билип алган мен.

Ийи чансар эрткен соонда башкы ам делегей дириг амытаннар дугайын чугаалаш турупкан. Чүве эрттирбес дээш кызын бажын орарымны бодаарга, дилги чедер дээш, анчы ыглыг халып бар чоруурул-ла. Билиглиг ажырымнаанын, күжүрээран хой шынаш, ынчаар хайныл үнген чүве. Дириг амытаннар дугайында чугаалап бээ-ла чаңгыс чүвени бажымга хондуруп алдым. Делегейде бүгү-ле дириг бойдустуң эң медерелдин—кижи деп билдим.

Сукач башкы бис-биле дөрт шак кичээлээш, бажын моогейтип, ёзулаапы, үнүп чорүй барган.

База катап коңга хаткан. Эжик ажыттынза-ла долбанпарлыг кызыл чаактыг чазык, чазадаа ажок хөрээжен башкы кирип келди. Ол Сукач башкының түүлү турганы дептерни алгаш, бистерни адап эгелээн. Оон соонда бистиң кижи бүрүүстүң чанынга чедип келгэш кыдыраштарывысты коре берген. Мээң кыдыраажымны көргеш, бажын чайды. Анна Тимофеевна мээң-биле чугаалажырынга хелемечи-даа хереглеведи: чурт чуруктардыг дептерни алгаш, бир кыдыраашты аңаа чыпшыр тутту, а оон соонда хөй дириг амытаннар чуруктуг дептерге база бирээни кожа салды. «Русский язык» дээш шугумнап каапы бир ажыл кыдыраашты ап бергеш, бодунче айытты. Эртем бүрүүн тускай кыдыраашка бижир чүве-дир деп билип алдым. А мен дээрге, сээзин «камнаашы» географияны-даа, зоологияны-даа чаңгыс кыдыраашка холуй-бүлүй шелип каап бооп-тур мен. Ыядып, бертсинин орарым сүргей. Оны хейге тараппазын кызын эрдүм, ынчанмайн, чүве бүгүдээн хамык улус билген турары албан бе, чазыпкан-дыр мен, башкы боду келгеш, эде сөглеп кап-дыр, ол-ла ыйшаап.

Бистер баштайгы кичээлден соңгээр шак бүрүзүлде-ле бир-ле чүвени немей билип ап, чаңгыс сос-биле чугаалаарга, караавыс аштың чоруп орган. Бисти мурнап барган чамдык хоолурган сургууллардың үүрмек сургаалдарындан база чоорту хосталып эгелээн бис. Олар кижиниң кылаштаарары, чемпенарп, шопулак, серээ тудары дээн ышкаш «үүлдериниден чазыг дилеп, ону тып алза, «чогенчиний моон» деп билиргээрлер болгай. Мен аңчы уктуг кижи болгаш, буттарымны кодуруп кылаштаар бооп чаңчыскан кижи-дир мен. Ону база шүгүмүүлөр тургудулар.

Башкылар бистерже, чаз келген сургууларже, онза киизэнгейни салып, чазыглаарывысты билдирбес арга-биле чоорту эдип турганнар. Ынчангаш бистер «чаг иштинде бүүрек, чаңчык иштинде таакпы» бооп, кичээнгейге улам-хөме алзып бар чораап бис. Аңаа харыы ыллыр эки өөренир херек деп чүвени база билип турган бис.

Өйрот-Тураның тускай эртем школазынга зоотехниның база ветеринарияның ийи салбыры турган. Ону дооскан мал ажылының тускай эргамнглери төрээн Тывазынга ажылдап чеде бээр дээрэнге быжыы-биле бүзүреп турган бис.

С. ТАМБА.

Кызылда культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг дыштанылга парыгында Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның чурукчуларының делгелгези ажыттынган.

Делгелгени Тываның Чүрүкчулар эвилелиниң баштаар черинин даргазы И. Ч. Салчак ажыттакаш, моол улустуң уран чүүлүнүң хогжүдезинин дугайын кысказы-биле чугаалаан. Бо делгелгени МАР-ның улусчу революциязының тиилээнинин 57 чыл оюнга болган моол-совет пайырал декадазының хүннеринге тураскаадып ажыттакан.

Убса-Нур аймактың чурукчулар эвилелиниң даргазы Э. Сухээ чыылганнарга байыр чедирип, делгелгени көөрүнче чалаан.

С. УЙНУКЕЙ.

ЧУРУКТАРДА: Н. Будбазарның «Эмдик мунган» деп чуруу (үстүнде); моол чурукчулар Э. Сухээ, Бямбадорж олар (ортузунда) чуруктарны тайылбырлап турдар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ӨҢНҮКТЕРНИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

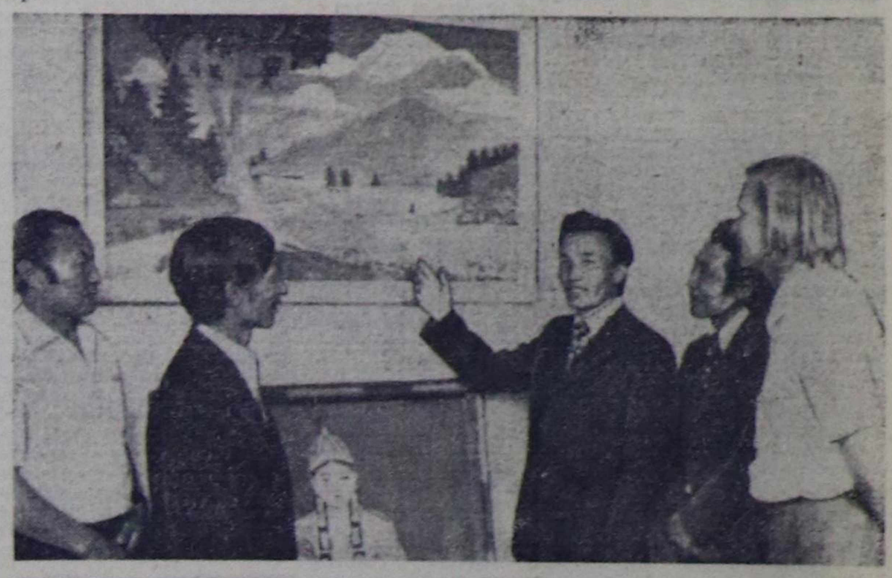

Уран чүүлдүң мастерлери

СОВЕТ БАЛЕТТИҢ ТӨЛЭЭЗИ

Улуг театрның сценазынга күүсеткени «Вальпургиев дүнези» деп шиге киржилгези оон эң сеелгү оюну болур деп чүвени чугаалаар кайын билген боорган. Ынчан танцылап турда биеэги хевээр кашпагай, шыырак-ла турган болгай. Биеэги хевээр аңыш часкаашкынары динмирел, бооданл чечектер ужугуп турган... Балет артизин хайлыг аарыг сценаже үндүрбээн, кадыңгылының байдалы экижип-даа ораа, ол сценаже ээп келбезин билингеп.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, сураглыг балет артизи, ССРЭ-нии Күрүне шаналының лауреады Ольга Лепешинская он беш чыл мурнунда шак ыядыг байдал-биле сценадан чарлаан.

...Горький кудумчузунда арыг-силиг квартираларның бирээзинге телефон даажы үзүктебес. Ол квартираның ээзин бажынга безин тып алыры берге. Мырыңай чаа келген, ол хирезинде орук аайы-биле бажыңынга киргеин ол. Бо каш хонуктарда оон чай чогу-ла кончуг болду. Күрүнелиин Луначарский аттыг театр уран чүүл институдунуң экзамен комиссиязының даргазы болганда хореография салбырының доозукчуларының диплом ажылдарын көөр, бодунуң дугайында ном бижип турар уран чүүл ажылдакчызы-биле ужуражыр совет хөрээженнер комитединиң Президиумунуң кежигүнү кижи болганда оон ажылынга база киржир...

Аалчылар хүлээп алыр өрээлге Ольга Лепешинскаябиле чугаалажып ор бис. Улуг бөлүткө киржип турганын көргүзүттөр хире чүү-даа ол өрээлден тыппадым. Чүгле Галина Уланованың чуруу бар. Сцена дугайында сактыры аңаа аар-берге ирги бе?

– Балет артизи кижиге сценадан чарлыры — трагедия болур — деп Лепешинская чугаалады.— Үжен ажыг чыл дургузунда Улуг театрга танцылап келгенимнин аас-кежиктиг чылдарым деп санзар мен. Мээң репертуарымга балет классиктериниң тулган дээн рольдары турган. Миикүүтүн «Дон Киходунга» Китрини, «Удур чыдар чараш дашгынга» Авроры, Чайковскийниң «Шелкүнчүгинге» Машаны ойнап турдум. Оон ангыда амгы үеним шиилери — Астафьевтин «Парижтин чалбыыжы», Глиэрниң «Кызыл чечек», Кара Караевтин «Динмирээшкининиң коңзазы-биле» дээш оон-даа өске.

Театрга бердинген-даа болза, өске амыдыралдан хоорулбаан мен. Музыкага болгаш бөдүүшка, танцыга дег, ынак мен. Өг-бүле амыдыралы-биле чергелештир хөй-нийти болгаш партия ажылынга киржип келдим.

Ольга Лепешинская сценадан чарылган-даа болза, бодунуң ынак уран чүүлүнге бараан болбушаан. Оон эгези мындыг. Римге чоруп тургаш, ол танны күнээли эрттирер кылдыр Академия директорунуң чалалга алган. Лепешинская чөпшээрешкеш, Москваның балет школазының программазындан чамдык чүүлдерни аңаа өөреткен.

Элээп үе эрткенде, 1964 чылда, Берлиннин «Комише опера» театрының кол режиссёру Вальтер Фельзенштейн балет бөлүүн тургусчуп бээрбиле Лепешинскаяны Берлинче чалаан. Ол ГДР-ге дыка хөй чыл дургузунда ажылдаан.

1966 чылда Ольга Лепешинская Будапешт хоорайже чалаткан. Оон соонда хөй-ле чылдар дургузунда ГДР-ниң болгаш Венгрияның балет бөлүктеринге ажылдап келген. Ол белүк бүрүзүнге Улуг театрның байлак дуржулгазын дамчыдар дээш, оон чаран, кайгамчык чүүлүн чедирер дээш бүгү күжүн берип келген.

В. САНКОВ,
ПМА-ның корр.

ДОКТААЛ СООНДА

Тес-Хем районнуң ажылынчылары, ыланғыя культура ажылдакчылары СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нял Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда хүлээп алганы «Кодээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын улус өөрүшкү-биле хүлээп алганнар. Аңаа дүүштүр СЭКП райкомунуң бюрозунуң болгаш районнуң улус депутаттарының күүсеекиа комитединиң каттышкан хуралынга 1980 чылга чедир тускай доктаалды хүлээп алган болгаш хемчеглерни ажылдап кылган.

Доктаалдың соонда «О-Шынаа» совхозтуң төвүнде түр 20 кижи олурар клубту тудуп доозкаш, апрельде ажыглалга киргеннер. Ол-ла совхозтуң төвүнге 300 кижи олуттуг кодээ Культура бажыңын келип чылын тудуп эгелээр «Кызыгааржы» совхозтуң база-ла үетүнде адаанывыс ышкаш Культура бажыңын келир чылын тудуп эгелээр. Ынчан кээрде 1980 чылда бүгү төптерге 300-тен ору олуттуг кодээ культура бажыңнары туттунгулаар. Район библиотеказының төпчүдүлгезиниң белеткелин чорудуп турар, а район библиотеказының бажыңын бо айларда шинтпирлептеп эрга биете долузу-биле бар.

Шуурмактың арга-маң пунктузунда ажылчынар хой. Аңаа фабрика кылыры улус ажыл-гүй планында көрдүнген. Ынчангаш түңнелинде аңаа кээн ажылдаар ажылчынарның саны амгы турганындан 2-3 катап көвүдээр. Оларның ажыдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байлалдарны тургузары чугула. Бирги айтырыг Культура бажыңы аңаар. Ынчангаш «Тыва кодээ тудуг» трези бо айтырыгны амдыгаапган эгелеп шинтпирлээр үези келген.

Бо доктаалдың күүседдезин СЭКП Тес-Хем райкому доктаамал хынап, ажылагыйларга боттуг дузаны чедирип турар.

К. КОДУР-ООЛ,
Тес-Хем райгүүскомунуң культура киддизиниң эргелекчизи.

КИЖИ болгаш БОЙДУС

КОНКУРС ЧАРЛАТТЫНГАН

Бүгү-россияның бойдус камгалалының ниитилелиниң Тыва республика чөвүлели, ВЛКСМ обкому, анныыр-тывыш болгаш ыяш ажыл-агыйының эргелели, анчуларның болгаш балыкчыларның республика ниитилели, туризм болгаш экскурсияларның область чөвүлели, Күрүнениң балык камгалалының инспекциязы «Бойдус камгалалы—бүгү улустуң херээ» деп кыйгырыгның адаа-биле 1978 чылдың фотоконкурузун чарлаан.

Конкурстуң сорулгазы — бойдус камгалалының айтырыгларының талазы биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирин: болгаш ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларының бойдусту камгалаар болгаш байлактарның курлавырларын көвүдедир талазы-биле чүүлдерин, бо талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлерин күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастап турарын көргүзери болур. Конкурска киирер ажылдар чурттуң эң-не чараш булуннарын, арга-ыяштарны, хөлдерни, аржааннарны: шуралыктарны, хемнерни, а ол ышкаш янзы-бүрү дириг амытаннар — аң-меннерни, куштарны көргүскен турар ужурлуг. Ол ышкаш черинң байлактарын, оларны канчаар камгалап турарын көргүскен фоточуруктарны база чорудуп болур.

Чуруктарның хемчээли 18х24 сантиметр болур. Фото-чурук санынга-ла допчу тайылбырны кылыр. Чуруктуң артынга авторнуң фамилиязын, адын болгаш адазының адын тодаргай бижип, адрезин шыл айтыр. Бо фотоконкурска фото-сонуургактар, профессионалдар, а ол ышкаш бүдүн-бүдүн коллективтер-даа киржип болур.

Конкурска тиилээннерни демдеглээрбиле мооң адаанда шаңналдарны доктаатканы:

Өнүүг фото-чуруктар дээш:
чаңгыс, бирги шаңнал—100 рубль;
чаңгыс, ийиги шаңнал—75 рубль;
чаңгыс, үшкү шаңнал—50 рубль;
ийи макталдыг шанналдар —25-25 рубль.

Ак-кара өнүүг чуруктар дээш:
чаңгыс бирги шаннал —75 рубль;
үш ийиги шанналдар —50-50 рубль;
дөрт үшкү шанналдар —25-25 рубль;
беш макталдыг шанналдар —20-20 рубль.

Фотоматериалдарны чорудар чери: 667005. Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунда № 106-4 бажың, бойдус камгалалының ниитилели.

Фото-чуруктарны хүлээп алырының сөөлгү хуусаазы 1978 чылдың ноябрь 1. Эң дээре ажылларны парлаар.

АДЫГ

Адыг — бойдустуң бир солун амытаннарының бирээзи. Оон, ады безин хөй, тыва чон ону шаандан тура: адыг ирей, даг-ыргек, мажаалай азы хайыракан деп ойзуп адап чораан. Тывалар эрте-бурунгудан тура-ла аңнап-меңнеп амыдырап чораанвар. Хоочун анчылар тайганы, бойдусту кончуг эки билир чораан.

Мээң ачам Бичө-оол Ховалыг база шыырак анчы кижи чораан. Ан-мең болгаш тайганың дириг амытаннарының дугайында оон солун чугааларын дыңнаарынга кончуг ынак чораан мен.

Адыг кыжын ижээнинге удуп чыдыштар. Чазын апрельдиң 15 үезинде ижээниинден үнүп эгелээр. Оон үнгеш ол мээс арнынга, хүнээрек черге хүнге дөгелениринге ынак. Хүнге дөгеленип хүнээш 16-17 шак үезинде ижээнинде чыдыныче дедир кире бээр. Оон кажары черле ажок. Ижээнинiң чоок-кавызын кайы-хамаан чок саза баспас, ис-чам үндүрбес. Үнүп чоруурда-даа, дедир ээп келирде-даа биеэги-ле изи-биле чоруур. Ол ижээнин шыргай иштинге, курган черге кылып алыр. Ижээнни күзүн, сентябрьның ортаа үезинде казып, белеткеп алыр. Ижээнниң ишти олурган кижи оон дээвириниге дээр-дегбес хире бедик, чогум эжин тар (кижи арай деп сынар), дүндүү ажок чуга болур. Оон кырынга туруп алгаш бут-биле тепсээр болза, дээвири ойлуп кире бээр чыгмы. Ону түге чуга кылдыр кылганыл? Чазын хар эрип эгелээрге, ол-суг черге сингеш ижээнниң дээвири дамдылаап, адыгны оттуруткан— адыгның чазын оттурунга медээп ол дижир. Ижээнден үнүп турар үезинде адыгның семизи-даа ажок.

Бир ижээнге 2—3-даа адыг кыштап болур. Күзүн орай төрээн оолдары-биле адыг кады кыштаптар. Дараазында-да кижын ол оолдарынга бодунуң эрги ижээнин бээр, а боду өске ижээн казып алыр. Аныяк адыгларда дуржулга эвээш, ижээн казып шыдаазын иези адыг эки билир.

Майның эгезинден эгелеп адыг аъш-чем сураглаш чоруптар, ынчан ол ижээнден чаа үнген үези дег семис эвес, арыг эгелээр. Мээстер, даг арны кезип, чаш көк, оът-сиген дазылы тып чип, адыгның оъттап кылаштаар үези ол.

Майның ортаа үезинден-не адыг дүн-хүн чок аңнап эгелээр.

Адыг хүндүс кымыскаяк оон чазарлаар, кымыскаяктың ак чуургаларын чиири-ле ол боор ол. Эзим-арга иштинде чудуктар андарар, оон база-ла курт-кымыскаяктар тып чиир. Шала күскээр ай, бес, кат-чимис чириринге кончуг ынак. Тооруктап турда хала чок-ла. Пөштүң бажынче үне бергеш, ийи буду-биле пөштү ораай куспактанып алгаш, ийи холдан сылгыш эгелээр, оон тооруктар черже барып дүшкүлээр. Ыяштан дүжүп келгеш, адыг тоорукту чаңгыс черга болүп алыр.

Сентябрьның ортандан ынай ижээнниң белеткеп эгелээр. Ижээн иштинде эрги, ыык сигенни (чаат, чингис) үндүрүп каапкаш, кургаг, чаа сигенни эккелгеш, кылынадыр чадып алыр. Яны-бүрү сигешнерни (колдуунда чаат, чингис) довурак-биле холуп тургаш, оон-биле ижээнниң аскын дүй теп каар. Адыг боду тайгалар кезип аңнап-меңнеп чоруур, күдүрээлиг пөштер дөзүнге хонарынга ынак. Башкы хар чаап келирге, октябрьның 6-8 хүннеринде ижээнинге адыг ээп келир. Ижээн аскы дуглап каап чүвезин иштинче кирип иткеш, боду ижээнинче кире бергеш, демгизи-биле ижээнниң иштии чарыындан дүй идип алыр. Оон кыштаглай бергени ол.

Х. БЮРБЮ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Өзулуг оолдар».
11.40—«Ховуда шуурган». Уран-чечен фильм.
13.00—«Билдингир-даа бол элдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар.
14.00—16.00—Чаңсар.
16.00—«Сээң күш-ажылың — сээң бедиңге». Документалдыг фильмнер программазы.
17.00—«Э. Межелайтистиң поэзиязы».
17.30—«Зарайскиниң «Красный Восток» аргыладзпее фабриказы». Күш-ажылчы коллектив дугайында очерк.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.10—«Делегей байдалының дончуулалы». Беседа.
18.25—«Угаанныгбай». Документалдыг фильм.
18.35—«Хой-ниити амыдыралының экраны». Дамчыдыгга.
19.05—Телемедээлер.
19.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Көдээ: ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
20.05—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң астрада-симфония оркестриниң концерти. Удуртукчузу — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
20.35—«Доспес кижилер». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
21.35—«Спортаото» тиражы.
21.45—«Эң кыска ырак». Телешиниң баштайгы көргүзүү. «Бистиң кожаларывыс» деп бөлүктеп. Автору — А. Розанов.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Эжик артында». Документалдыг телефильм.
23.20—00.40—П. И. Чайковский аттыг VI Бүгү-делегей конкурузунуң лауреаттарының концерти. Тоңгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.00—«ССРЭ-ниң улустарының ырлары болгаш танцылары».
18.30— «Пинроэторгмаш-78». Делгелгеден репортаж.
19.00—«Харыылаңар, горнистер!».

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00—«Игрек-17». Уран-дөчен фильм.

КИНО

ИЮЛЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужуражыышкын» 17.20, «Кызыл динкурьерлер» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 19.10, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Роберт кадар Тереза» 15.00, «Маңнал орар кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кортик» 15.00, «Гайдуктуң ат-алдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Өске черден келген херээжен» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

1938 чылдан бээр партия кежигүнү, Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, Совет Эвилелиниң Маадыры

Чургүй-оол Намгаевич

ХОМУШКУНУҢ

бо чылдың июль 10-да, 61 харлап бар чораан мөчээнин СЭКП Тес-Хем райкому, улус депутаттарының Тес-Хем район Совединиң күүскому, «Тес-Хем» совхозтуң парткому болгаш дирекциязы, республиканың Социал-хандырылга министерствозу, көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профсоюзтар комитединиң ажылдакчыларының профсоюзтар комитединиң ажылдакчыларының профсоюзтар комитединиң

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 162 (10759) | 1978 чылдың июль 13, четверг | 1925 чылда үдээлеттингеш | Өртээ 2 коп.

Тараажылардың үлүү

КИЕВ. (СЭТА-ның корр. Т. Аркушенко). Украинаның тараа шөлдеринде ажаалда чаа-ла эгелээн, ынчалза-даа Крым областың Красногвардейск районунуң «Россия» колхозунуң комбайнеру И. И. Костыркинниң комбайнында алды дугаар беш-адыр сылдыстыгаш көстүп келген. Оларның бирээзи-ле бастырган муң центнер тарааны көргүскен. Ажыл-агыйның механизаторлары-биле бир дөмей, Николай Иванович, СЭКП ТК-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерине харыы кылдыр бодунуң социалистиг хүлээлгезин эде көрген. «Нива» комбайнының бункеринден мурнунда көрдүнгенивиден үш муң центнер тарааны хөй бээр, сезон дургузунда тараа бастырылгазын 15 муң центнер чедирерин хүлээгеп.

Ростов областың «Гигант» совхозунуң коллективиниң чижээ-биле хөй-хөй ажыл-агыйлар, районнар бо чылдың болгаш онгу беш чылдың онаалдаларын чедиишкиннинг күүседири дээш чарышка идепкейлии-биле киржип эгелээн.

Запорожье областың Веселовск районунуң тараажылары планда көрдүгенивиден дыка хөйну — 85 муң тонна тарааны Төрээн чуруттуң шыгжамырынга урар деп шиитпирлээнир. Олар үш чыл дургузунда пландан ажыр 26,4 муң тонна тарааны садар. 1980 чылда чедип алыр дедиелди бо чылын чедип ап, тарааның ниити чылдавын 148 муң тонна чедирерин көрүп турар.

Колхозтарда болгаш совхозтарда ажаан алыышкыны техниказының парыгын чаарткан. Оон түнелиинде эрткен чылга бодаарга бир комбайнга онаалтыр ажаан алыышкын 30 гектарга эвээжээр. Ажыл-агыйларның хөй нуруузу механизаторларны ийи эвлеч-биле ажылдадыр, бо чылгы ажаан алыышкынга 140 муң аныяк механизаторлар, чолаачылар, студентилер, бүдүрүлгелерниң болгаш албан чергелериниң ажылчыннары база албан-хаакчылары ажылдаар.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Өвүр районда «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында докталып улуг көдүрлүүшкүн-биле таныжып көргеш, ону амыдыралга боттандырары-биле ниитиниң малынга чөтчир санныг чемнерни белеткеп алыр дээш, ол чугула кампанияже кириишкен.

Совхоз мал ажылдыг. Ынчангаш мал чемнериниң белеткели эң-не хол ажыл болуп турар. Бо чылын 2500 тонна сигенин, 1500 тонна чангыс чылдыг үнүштерни белеткеп алыры планнаттынган. Совхозтуң сигенчилери мал чеминиң белеткелиниже июль 6-да массалыы-биле эгелеп кирген. Ам сигеп шөлдеринде 8 «Беларусь», 5 ДТ-75 трактор ажылдап турар. Олар сигенни 25 косилка-биле кестирип турар.

Мал чеми белеткээр бо механизастаттынган бригадада арга-дружулгалыг 26 кижини бижыглаан. Кезип белеткээн сигенни дораан-на тырып боодалдааш, малчыннар турлагларынче сөөртүп чорударыныче онза кичээнгейлии салган.

Ам бо хүннерде Ак-Чыраа болгаш Сарыг-Хол шыналарында ажыл хайнышкыныг. Баштайгы хүннерде мал чеминиң белеткечилери 150 гектар черинң сигенин кестиргеш, ону куртадып тырып боодалдааш, кыштагларже сөөртүп чорутукан. Шынааларда, баштайгы сараяттар-даа көстүп келгилээн.

Бо чугула кампанияда киржип турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынга совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейлии салган. Сигенчилер турлаанда ийи өрээл делгем бажыны, столовайны болгаш складты тутткан. Оларга поварлар амданныг аъш-чемни чогуур үезинде белеткеп берип турар.

Сигенчилерниң ортузунда ажылдың бедик шынары, кылыр ажыл нормазын хүн бүрү ажыр күүседири дээш социалистиг чарыш калбарган. Чарыштың негелдезии база-ла баш удур ажылдан кылган. Мурнакчыларны шаннап-мактаары, хүнде кылырының нормазы, ажылдың төлевири бүгудеге билдингир. Кижилерниң хүн санында канчаар ажылдаанын түнеп, самбырага көскү кылдыр бижээш азып турар. Чарыштың дээштиг организастаан, ажылдың шынарын туда хынап турар чорук мал чеми белеткээриниң темпизин дүргедедиринге идигни берип турар.

Совхозтуң сигеп шөлдеринде оът-сигенниң үнүжү эки. Ынчангаш ажыл-агый ниитиниң малынга бүрүн чөтчир чемни белеткеп алырының болдунар аргазы бар. Чогумна ону чедип алырынче мал чеминиң белеткекчилери чүткүп турар.

Т. ДАМБАЖЫК.

Өвүр район.

АЖЫГЛАЛГА КИРЕР ТУДУГДА

Онгу беш чылдың үшкү чылында бистин республикага элээн хөй бүдүрүлге, чурттапга тудугларны ажыглалга кирер. Оларның чамдыктары 1978 чылдың баштайгы чартыында дужаттынган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа элээн каш тудугларны күрүне комиссиязы хүлээп алыр. Оларның бирээзи — Кызылда 365 орунныг аалчылар бажыны — гостиница. Ам ында шеверлел ажылдары кидиш түлүк чоруп турар. Чоокта чаа «Кызыл тудуг», 48 дугаар тудуг эртелеп

ЧУРУКТАРДА: солагай талада Б. Донгактың комплекетиг бригадазыйың кежигүннери (солагай талазындан) С. Оюн, В. Дагаалапов, Ф. Чыргал болгаш А. Монгуш. Оң талада — бригадир Б. Монгуш (солагай талазында) тудугжу Т. Аңгырбанга даалга берип тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

БЕДИК ШАҢНАЛДАР-БИЛЕ

Ниити билиг школаларының, профессионал-техниктиг училищелерниң болгаш ортумак тускай өөредилге черлериниң башкыларын ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаннаар дугайында

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Өөренчилерни өөредиринге болгаш коммунистиг кижизидеринге чедип алган чедиишкиннери дээш шаңнаары болза:

Тыва АССР-ден

ОКТЯБРЬ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ орден-биле

Сырба Машпак-ооловна **Достай** — Каа-Хем районнуң Сарыг-Септиң № 2 ортумак школазының директору.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КЫЗЫЛ ТУК орден-биле

Наталья Акимовна **Мистрюкова** — Кызыл хоорайның № 2 ортумак школазының башкызы.

Сечиней Кечиловна **Монгуш** — Өвүр районнуң Солчур ортумак школазының башкызы.

«ХҮНДҮЛЕЛДИҢ ДЕМДЗЭ» орден-биле

Николай Григорьевич **Захаров** — Кызыл хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң бүдүрүлге өөредилгезиниң мастери.

Евгений Иванович **Малышев** — Кызыл районнуң Көк-Тей ортумак школазының башкызы.

Далар-оол Хомушкуевич **Мылдык** — Тожу райкүүскомнуң улус өөредилгө килдизинин эргелекчизи.

Валентина Кызыловна **Натсак** — Эрзин районнуң Эрзин ортумак школазының башкызы.

Августа Михайловна **Ондар** — Барыын-Хемчик районнуң Кызыл-Мажалык ортумак школазының башкызы.

Альбина Владимировна **Фунтикова** — Кызылдың педагогика училищезиниң башкызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЗРЕС-МААДЫРЛЫГ ЧОРУК ДЭЭШ» медаль-биле

Сенденмаа Алексеевна **Сат** — Чаданга хоорайның № 1 ортумак школазының башкызы.

Людмила Ивановна **Семенова** — Таңды районнуң Бай-Хаак ортумак школазының башкызы.

«КҮШ-АЖЫЛЧЫ ШЫЛГАРАЛ ДЭЭШ» медаль-биле

Валентина Маркеловна **Дорофеева** — Туран хоорайның № 1 ортумак школазының башкызы.

Сагаан Иргитовна **Ооржак** — Бай-Тайга районнуң Шуй ортумак школазының башкызы.

Алефтина Чадамбаевна **Уйнук** — Улуг-Хем районнуң Көк-Чыраа сес чыл школазының башкызы.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль. 1978 чылдың июнь 27.

Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты бөлүк башкыларга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезинге ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң школазының алдарлыг башкызы деп хүндүлүг атты республиканың мөөн адаанда бөлүк башкыларынга тыпсыр:

Виктор Ондарович **Бавуу-Сюрюн** — Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал сес чыл школазының директору.

Нина Андреевна **Волохова** — Кызыл хоорайның школа-интернадының химия болгаш биология башкызы.

Арбычыга Салчакович **Даржаа** — Тыва АССР-ниң Чырыдыышкын министерствозунуң инспектору.

Зоя Ивановна **Журавлева** — республиканың аныяк туристер станциязының методизи.

Делгермаа Чоодуевна **Кочага** — Тес-Хем районнуң Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Анна Васильевна **Кузьменко** — Тожу районнуң Ырбан ортумак школазының башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай. 1978 чылдың июнь 28.

Е. К. Петровага Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кодээ ажыл-агый талазы-биле ачы-хавыязы дээш Таңдыда күрүнеңиң сорт шенээр участогунуң улуг агроному Екатерина Константиновна **Петровага** Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай,

1978 чылдың июнь 28.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Мал чемнерин будурерин көвүдедир болгаш оларның шынарын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал чеминиң баазазының дөгжүлдезинде чедип алдыгган дешпел мал ажылының өзүп турар хереглелдерин амдаа долузу-биле хандырарын, продукция будурерин өстүрериниң темпизин саададып турарын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның, көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары болгаш специалистери мал чеминиң белеткелин ийиги чергенинг айтырыы кылдыр көрүп турар. Мал чеми культураларны дүжүткүр эвес черлерге тарып, оларга чемшчидилгелерни эвээшти төп, ук культураларны тарырының агротехниказын хажыдып турар. Үреан ажылы кошкак тургустунган, мал чеми культураларның болгаш сигенчерниң ажаан алыышкынын узамдыктырып турар, оон уламыдан дүжүт чедир алдынмаан, чидириглер болдунуп, белеткеттинген чемнериң шынары кудулап турар. Мал чеми белеткээриниң планын хөй-хөй ажыл-агыйлар, районнар болгаш областар чылдан чылче күүсетпейн келген.

Эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларны будурерин көвүдеривиниң база оларның-биле чүрттүп чонун хандырарын экижидериниң шиитпирлиг чүүлү болур мал ажылын бедик шынарлыг чемнер-биле долу хандырарын чугулалап көргеш, СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели мал чеминиң бүгү хевирлерин будурерин көвүдедир, оларны тарыыр черлерни мелиорастаар, ол адырга эртем-техниктиг дешпилгени дүргедедир болгаш оон материал-техниктиг баазазын бижыглаар талазы-биле улуг хемчеглерни ажылдап кылган.

1985 чылга чедир сиген белеткелин 80 млн. тонна, силосту—274 млн. тонна, сенажты—77 млн. тонна, витаминниг сиген далганын болгаш курга-кан өске-даа чемнерни 10 млн. тоннаны, брикеттээн болгаш борбаандылаан холукасалыг чемнерни 14 млн. тонна чедир белеткээри көрдүнген.

Он бирги беш чылда 12,4 млн. гектар сиген кезер шөлдерни болгаш культурлуг одарларны үндезинге-биле экижидер талазы-биле ажылдарны чорудары, 1 млн. 115 муң га сиген кезер суттаттыг шөлдерни база культурлуг одарларны немей ажыглалга киирери, элезинниг, чартык элезинниг ховуларлыг болгаш дагыыг районнарга 27,3 млн. гектар одарларны суттаттыг болдурары көрдүнүп турар.

Сиген кезер суттаттыг шөлдериң болгаш одарларның төлевилелде көрдүнген ажылдерының бүгү комплекзин дооскаш, баштайгы дүжүттү алган соонда ССРЭ-ниң Мелиорацин болгаш суг ажылагый министерствозунуң база «Сельхозтехниканың» организацияларының оларны колхозтарга болгаш совхозтарга дамчыдың бээриниң чурумун доктаатпан.

Мал чеми белеткээринге болгаш ону болбаазырадып кылырынга херектиг бедик будурукчулуг техниканы база мал чеминиң үрелирин болдурбас болгаш чемшкир шынарын бедидер, чидиринин болдурбазын хандырар консервантыларны, полимердиг плёнкаларны болгаш өскеда химиктиг чүүлдерни көдээ ажыл-агыйга бээрин көвүдедир.

1979—1985 чылдарда 236 млн. кубометр ишкир силос болгаш сенаж шыгжаар черлерни, 13 млн. тонна дазыл чемшитгилерни болгаш өскеда мал чеми шыгжаар черлерни ажыглалга киирериниң онаалдазын тодаратпан.

Малдың болгаш куштуң чем белогунга негелдезин долузу-биле хандырар дээш тараа-бобы культураларның, люпернаның, чочак-тараанның, сояның, люпининиң, болгаш белоктуг өске-даа культураларның тарылга шөлдерин калбартыр.

Үлетпүрге кылган эът-сөөк далганын, курга-ат жомну болгаш өске-даа мал чемин көдээге бээрин көвүдедир.

Эвилел фондузунга бээр люперна, хөй чылда үнер алак культураларның болгаш өске-даа культураларның үрезинин белеткээриниң хемчээли тодараттынган.

Мал чеминиң чылдан чылче шилчиир курлавырын тургузар, ниитиниң мал ажылының болгаш чоннуң хуудамалының мал чемнериңе хереглелин долу хандырар болгаш малдың быжыг чем-суурун тургузар сорулга-биле

1979—1985 чылдарда мал чеми будурериниң комплекстиг программазын республика, область, район, колхоз, совхоз бүрүзүнге ажылдап кылырын организастаарын болгаш боттандырарын эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, райкомнарынга болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайүүскомнарга, облүүскомнарга болгаш райкүүскомнарга дааскан.

Мал чеми будурерин интенсификастаарының эң чугула эртем айтырыгларын шиитпирлээринче эртем-шинчилел болгаш төлевилел организацияларының кичээнгейин утландырарын. Эртем болгаш техника талазы-биле Күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Мал ажылының болгаш мал чеми белеткээриниң машина тудуушкунуунуң министерствозунга, Бүгү-эвилелдиң көдээ ажыл-агый эртемнериниң В. И. Ленин атты академиязынга сүмелээн.

Көдээ ажыл-агый будурүлгезинин ажыттыг чоруун белидер болгаш ажылдың шынарын экижидер талазы-биле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түнелин үндүрерде мал чеми будурериниң болгаш белеткээриниң планнарының күүселдезин өөренип көөру чугула деп саанаан.

Мал чеми будурерине болгаш белеткээринге, мал фермаларын болгаш куш ажылын комплекстиг механизастаарынга хереглээр бедик будурукчулуг техниканы 1978—1985 чылдарда будурерин көвүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал ажылын болгаш мал чеминиң белеткелиниң талаазы-биле ажылдарны механизастаарынга херектиг машиналарны болгаш дериг-хереклелдерни будурерин көвүдедириниче угланган элээн хемчеглерни соолгу чылдарда боттандырган. Ынчангаш мал ажылының болгаш мал чеми белеткелиниң механизастаттынганының дең-нели ам-даа хуу боон турар.

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели мал ажылынга болгаш мал чеминиң белеткелинге херектиг машиналарны болгаш дериг-хереклелдерни 1981—1985 чылдарда 14 млрд. ажыг рубльге будурерин доктааткан.

Мал чеми белеткээринге база мал ажылынга бедик будурукчулуг чаа техникалы, оон иштинде мал чеми, ажаар 65 муң боду чоруур, 37 муң кожуглуг комбайннарны, 40 муң кожуглуг сиген кезип уштаар машиналарны, ол хире санныг дээрбе-хээндекчилерни, 65 муң рулоннуг прессподборщиктерни, янзыбүрү марканың 247 муң саалда тургузуглары боор. Чаа подборщик-сараяттакчы леринны, сарват сөөртүр кожуглар-ны, шакта 8 тонна комбинорм будурер күчүлүг автоматтыткан цехтериниң комплекстерин, кевиг болгаш суук органиктиг чемшчидилгелер сөөртүр болгаш тарадып төгер улуг машиналарны будурүп эгелээри көрдүнген.

Куш фермаларын болгаш фабрикаларын, мал фермаларынга мал чемнерин белеткээрин база суг-биле хандырылгазын, инек саарын механизастаарын 1981—1985 чылдарда колдуунам доозарын болгаш малга чем кадп бээрин база өдек аштаарын механизастаарын коспузу-биле экижидерин ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехниканга» болгаш эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге дааскан.

Мал чеми будурериниң

(Төнчүзү 2-ги арыында).

СЭКП ТК-ГА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ

СЭКП Төп Комитединге төп солуннарның, журналдарның, ном үндүрер черлериниң, телевидениениң болгаш радиоламчыдылгазының, информация агентилелдериниң болгаш идеологтуг өске-даа албан черлериниң удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» деп ленинчи аграр политиканы чогаадыкчы хөгжүдеринге улуг салыышкын болур изеткелин тайылбырлаар болган оларның күүселдезин организастаар талазы-биле массалыг информациянын болгаш пропагандаының чепсек-хереклелдериниң ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын чугаалажып керген.

Чөвүлел хуралга илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Ф. Д. Кулаков кылган. Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның секретары М. Б. Зимянин киришкен.

Бодунуң эгезин СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумундан алган партияның амгы аграр политиказы социалистиг ниитилелдиң чаа байдалдарын болгаш хереглелдерин эртем талазы-биле илереткен деп демдеглээн.

Чөвүлел хуралга айытканы-биле алырга, массалыг информацияның болгаш пропаганданың чепсек-хереклелдериниң эң кол сорулгазы болза, ажылчы чоннарның эң калбак масаларынга СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин, Л. И. Брежневтиң илеткелин чедирери, амгы үе-чадаза партияның аграр политиказының сорулгаларының алыс утказын бүгү пландта организацияларының болгаш коммунистерниң ханызы-биле бирилип алырынга идепкейлии-биле дузалаары болур. ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин чедиишкиннинг күүседири бүгү партия, совет, комсомол, профэвилел организацияларының кол сорулгазы болур. Парлалганың, телевидениениң болгаш радионуң хүлээлгези болза ол сорулгаларны билирп-биле хөй миллион кижилерни чепсегээри, оларны сорук киирери, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң дугайында партияның төлевилээн программазын амыдыралга боттандырып чорударынга күжениишкиннерни мөөнээри болур.

Парлалганың, телевидениениң болгаш радионуң кол темазы болза массаларга организаторчу, партийжи-политиктиг болгаш идея-кижизидикчи ажылды, көдээ коммунистериниң авангардчы ролин бүзүреллиин-биле чыдыары, көдээ ажыл-агыйның партийжи удуртулгазының стилин болгаш методтарын сайзырангайжыдары болур. Көдээ ажыл-агыйны кедурери болза бүгү партияның, бүгү улустуң херээ болур болгаш ол сорулгаларны шиитпирлээринге күш-ажылчы коллектив бүрүзү бодунуң турар черин тып алыр ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының эң чугула кампаниязы — кыска хуусаада болгаш чидириг чөкка дүжүт ажаалдазын организастыг чорударын, белен продукцияның килограмм бүрүзүн камнап алырын болгаш хереглекчиге чедирерин, ажыл-агый бүрүзүнге мал чеминин эргежок чугула курлавырларын тургузарын дүрген чыдыарынга күжениишкиннерни мөөнээрин парлалга, телевидение болгаш радиодамчыдылга организацияларынга сүмелээн.

(СЭТА).

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

(Эгези 1-ги арында).

болгаш белеткээринге, мал фермаларынга болгаш куш ажылынга бүгү ажылдарны комплекстиг механизастаарынга ажыглаар чаа машиналарны болгаш дериг-херекселдерни, чижээлээрге, шакта 5 тоина витаминниг сиген дазганы белеткээр агрегатларны, 1600—2500 литр сүт кудуп соодар херекселдерни, төрүүр дагаалар турар үш кават клетказыг батареяларны, шакта 20—25 муң борбак чуурга сорттан аңгылаар автоматтыг шугумнарны болгаш оон-даа өске дериг-херекселдерни 1978—1984 чылдарда чогаадып кылган, шенелдезин чорутқан, калбаабиле бүдүрүп эгелээрин Мал ажылының болгаш мал чемн белеткээринің машина тудуушкунунуң министерствозунга, өске-даа министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Москва областа болгаш Москва хоорайда каттыжыышкыннар база бүдүрүлгелер кооперастажып турган, сиген кезин уштаар бодуу чоруур машиналарны Люберцының Ухтомский аттыг заводунга база од ышкаш мал чемн дөрбеден-хээндектээр дериг-херекселдерни «Бурятсельмаш» заводка 1978—1980 чылдарда бүдүрерин органзастаар.

Мал болгаш куш ажылының база мал чемн белеткелининң машиналарын болгаш дериг-херекселдерни доктаатқан хемчээлге бүдүрерин хандырары-биле чаа заводтарны тудар болгаш машина тудуушкунунуң министерстводарының амгы үеде ажылдап турар заводтарын алгыдар болгаш эде дериир. Мал ажылының болгаш мал чемн белеткээринин машина тудуушкунунуң министерстводузунга бүдүрүлгелерининң бүдүрүлге баазаларын хөгжүдерн-биле 1981—1985 чылдарда аңаа 1.7 млрд. рубльдиң капитал салыышкынын тускайлаар.

1978—1985 чылдарда комбикормнар бүдүрерин көвүдедир болгаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунуң комбикорм үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниң техниктиг деңнелин бедидериниң дугайында

Комбикорм бүдүрер үлетпүрүн хөгжүлдезинин четпес темпизинин үржуундан чылдын-на дыка хөй хемчээлдиг тараанны комбикорм болгаш мал чемн холумактарны кылдыр болбаазырадып кылбайн, мал чеминге ажыглап турарын доктаалда демдеглээн. Комбикорм кылыр бүдүрүлгелериниң күүлерин ажылгаларга киирер талазы-биле доктааттынган даалгалар күүсеттинмейн турар.

1985 чылга чедир күрүнеиниң үлетпүр бүдүрүлге черлерине комбикормнар бүдүрүл үндүрерин 72 млн. тонна, белок-витаминниг немелделерни —5 млн. тонна, преминстерни —385 муң тоина чедирерин доктаалда көрген. Күрүненің комбикормнар кылыр бүдүрүлгелериниң күүлерин 1981-1985 чылдарда хонукта-ла 94,6 муң тоннаны бүдүрүп үндүрериие чедир көвүдедирининң даалгазын бадылаан. Комбикормнар бүдүрерининң ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерин тудуп, тургузарын моон-даа соңгаар үлзм калбартыры чугула деп саналаан.

Комбикорм үлетпүрүн чаа машиналар болгаш дериг-херекселдер, савалар болгаш өске-даа үүлдер-биле хандырарының хемчегерин тодаратқан. Комбикорм үлетпүрүнүң ажылгаар чиг-алынны болгаш белеп продукциязының шынарын экижидерин хемчегерни база аймтқан.

Бүдүрүлгениң технологиязын экижидип, чиг-эт курлавырларын таарымчалыг ажыглап, шынарны эргелеп башкарарының комплекстиг системаларын ажылдап кылыр болгаш тудуушкунунуң министерстводарының амгы үеде ажылдап турар заводтарын алгыдар болгаш эде дериир. Мал ажылының болгаш мал чемн белеткээринин машина тудуушкунунуң министерстводузунга бүдүрүлгелерининң бүдүрүлге баазаларын хөгжүдерн-биле 1981—1985 чылдарда аңаа 1.7 млрд. рубльдиң капитал салыышкынын тускайлаар.

1978—1985 чылдарда мал чемнери немелделерни, үнүштерни камгалаар үүлдерни болгаш микробиология үлетпүрүнүң өске-даа продукциязын бүдүрерин улам ыңай хөгжүдерининң дугайында

Микробиология үлетпүрүнүң продукциязын ажыглаар чорук көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин, ылаңгыя мал ажылының ажыктыг чоруун бедидеринге улуг салдарлыг боон турар. Ынчалза-даа микробиология үлетпүрүнүң хөгжүлдези бедик деңнелдиг болза-даа, ол ядырыңг шиңдыг продукциязынга улус ажылагыйының негелдеан долузубиле хандыртынмайн турар.

Мал чемнери кылыр белокту, аминокислоталарны, промикстерни, фермент препаратарын, мал чемн кылыр антибиотактерни болгаш витаминнерни, үнүш камгалаарының микробиологтут үүлдерин, бактериялыг чемшчидилгелерни 1978-1985 чылдарда бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле калбак программаны СЭКП Төп Комитединдолгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаан.

Микробиология үлетпүрүн хөгжүдерн-биле он бирги беш чылда 2,9 млрд. рубль капитал салыышкынны тускайлап берип турар. Чаа-чаа бүдүрүлге черлерни туткаш, ажыглалга киирер болгаш технологтут дериг-херекселдерни моонмөөцү-биле бүдүрүп үндүрер талазы-биле даалганы тудуг болгаш үлетпүр министерстволарынга берген.

1 млрд. 210 муң тонна мал чеми дрожжилерни, 21 муң тонна лизинни, 144 муң тонна преминстерни, 7,3 муң тонна үнүштер камгалаарының микробиологтут үүлдерин бүдүрүп үндүрер талазы-биле чаа-чаа бүдүрүлге черлерни 1981-1985 чылдарда ажыглалга киирерни көрген.

Чаа технологтут дериг-херекселдерни, а ол ышкаш микробиологтут синтезтиг продукциязының эң чугула хевирлерни кылырының комплекстиг шугумнарын белеткеп кылган, микробиологтут үлетпүрге бээрин Хамаалыг болгаш нефтиниң машина тудуушкунунуң министерстводузунга, Чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң машина тудуушкунунуң министерстводузунга, Прибор болгаш автоматчыдылга, башкарылга системаларының дериг-херекселдериниң министерстводузунга дааскан.

Микробиологтут синтезтиг продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле эртем-шинчилел, үлетпүр-дүржүлге болгаш төлевилел-конструктор ажылдарын удам калбартып, ажыктыг чоруун бедидерин ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининң чанында микробиология үлетпүрүнүң кол эргелиниг ССРЭ-ниң Эртемнер академиязынга, чогуур министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Чигир свёклазын тарып өстүрерин комплекстиг механизастаар болгаш химижидер база чигир үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдер дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чигир свёклазын тарып өстүрерин комплекстиг механизастаарын болгаш химижидерни дүргеп доозарын свёкла бүдүрерин интенсификастаарының болгаш чигир бүдүрерининң туруштут баазазын тургузары шинтирлиг улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар. Чигир свёклазын садын ажырын 1985 чылда 97 млн. тонна чедирерин болгаш чигир бүдүрерин дыка улгаттырарын доктаалда төлевилээн. 1981—1985 чылдарда свёкла тарыар ажыл-агыйларга 70 муң свёкла селькаларын, 25 муң свёкла тайыстаар автоматтыг кезикчилерин, 80 муң культиваторларны, 51,5 муң свёкла ажаар бодуларга ажылдадыры-биле чоруур доозукчуларын, оларның томуйлаткан эргедужаалынга алыр ажыл төлевирин төлевиппээн, эртемшинчилел институттарынга, дээди өөредилге черлеринге, ветеринария лабораторияларынга болгаш өске-даа ветеринария албан черлеринге 6 ай чедир стажировка эртирери чугула деп көрген.

Ветеринария ажылдакчыларының коммунал хандырылгазынга алаэн чевгелделерин, а ол ышкаш оларны шаңнаарының системазын экижидерин доктаалда көрүп турар.

Кукурузаның селекциязын болгаш үрезин ажылын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында

Чуртгуң колхозтарының болгаш совхозтарының кукурузаның бедик продуктулуг гибридтерлиг болгаш сорттарлыг шынарлыг үрезиннерине хереглелин долу хандырар болгаш ол культураның үрезиннерининң эргежок чугула магадылал фондузун тургузар соругга-биле 1981—1985 чылдарда 1,3 млн. тонна хемчээлдиг үрезиннерни бүдүрер болгаш белеткээр талазы-биле даалгаларны доктаалда бадыыаан.

Эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери болгаш ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу ССРЭ-ниң сортсемпромунуң системазынга кукуруза үрезинининң талазы-биле бүдүрүлге каттыжыышкынарын 1978—1979 чылда организастаар ужурлуг.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозу, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазыбиле күрүне комитеди, Бүгүэвилелдиң В. И. Ленин аттыг Кодээ ажыл-агый эртемнериниң академиязы эртемшинчилел албан черлериниң коллективтериниң кичээнгейин кукурузаның бедик продуктулуг, дериг биижыышалы-биле, доңатка биижыы-биле, бедик лизиналыы-биле, чемшчидилгеге болгаш суггырылгага таарыжычалы-биле, бедик үрезин продуктулуу-биле ылгалыг турар, аарыларта болгаш хоралакчыларга болүүледиг иммунитеттиг (удурланыр эргалыг) база механизастыг ажаар алыышкынга эки таарыыр гибридтерни тургузарыпче болгаш бүдүрүлгеге эң дүргеп шиңгээдип алырынче угландырар.

1981—1985 чылдарда үрезин өстүрер тускайыктаа ажылагыйларга, эртем-шинчилел албан черлериниң дүржүлгабүдүрүлге ажыл-агыйларыңга болгаш кодээ ажыл-агыйның дээди өөредилге черлериниң база техникумнарының өөредилге-дүржүлгага ажыл-агыйларынга кукуруза үрезинин сайгарып ажылдаар 95 заводтарның тудуун боттандыраны көрдүнген. Ол ышкаш ССРЭ-ниң Белеткелдер министерстводузунуң системазынга кукуруза үрезинин сайгарып ажылдаар, сезонда нинти күүлүг 44 муң тонна заводтарны, а ол ышкаш 362 тонна күүлүг камералыг кургадыкчыларны болгаш сезонда 151 муң тонна ажылдап кылыр талазы-биле аграр-үлетпүр каттыжыышкынарны организастаар хемчегерни боттандырарын дааскан.

Мурнакчы колхозтарның болгаш совхозтарының базазынга свёкла тарып өстүрерининң дүржүлга-коргузуглуг ажыл-агыйларын 1978—1979 чылдарда район бүргузунге азы чигир заводунун зоназынга тургускаш, чигир свёклазының бедик дүржүлгүн күш-ажылдың болгаш хөрөнгилериниң ан эвээш чарыгдалын үндүрүп турган ажыг талазы-биле мурнакчы дүржүлга школаларын организастаарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдеринге болгаш ССРЭниң Кодээ ажыл-агый министерстводузунга дааскан.

Колхозтарның болгаш совхозтарның экономиктиг болгаш саң-хөө байдалын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели колхозтарга болгаш совхозтарга оларның экономиказын бижыглаары-биле болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин удам ыңай хөгжүдерингe чогумчалыг байдалдарны тургузары-биле саң-хөө дузазын чедирерин чугула деп көрген. Ол соругга-биле чамдык колхозтарның болгаш совхозтарның 1972 болгаш 1975 чылдарда агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының уржуудан үнген каржалар болгаш чидириглер-биле холбашкан Күрүне банкызындан алган нинти түңү 7,3 млрд. рубль чээлилерин үндүр бижирин шинтирлээн; колхоз, совхозтарның Күрүне банкызындан алган чээлилериниң талазы-биле 4 млрд. рубль өрени төлээрин 12 чыл шиттинде соңгаарладыр болгаш үк чээлилерге хуу төлээриндеи оларны хостаар. 1979 чылдың январь 1-деи эгелээш колхозтарның, совхозтарның, өске ажыл-агыйларның болгаш чурттакчы чонуң күрүнеге садары сүт, сливка, мал үзү, дүк, каракуль-смушка читеди, хой болгаш өшкү, чемге ажыглаар орай картофель болгаш болбаазырады ажылдап кылыр картофель, огурецтер, помидорлар, соғуна болгаш чеснок дээш ышпаш үүлдерге күрүненің садын алыр өртектерни бир чылга оңаштыр санаарга 3,2 млрд. рубль түңге узгаттырар.

Агаар-бойдустуң халавындан болгаш өске-даа таарымча чок байдалдардан совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чидириглерин эгидип бээриниң чурумун сайзыраңгайжыдар дугайында

Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарындан болгаш бойдус халавындан совхозтарның каржазын эгидер соругга-биле СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерстводузунуң системазында совхозтарга амгы үеде колхозтарда күштүг боон турар күрүненің албан страхованиезининг негелделерин база хамаарыштырары чугула деп көрген.

Совхозтар бодунуң акша-хөрөңгизинден страхование төлевирин үк районда, областа, крайда, республикада колхозтарның эт-хөрөңгизин страхованиелээриниң хемчээли хире кылдыр төлээр. Чамдык совхозтарга херек апарган таварылгада страхование төлевирин бюджеттиң акша-хөрөңгизинден төлеп болур. Ол соругга-биле ССРЭ-ниң Күрүне бюджединге чыл санында 1 млрд. рубльди тускайлаар.

ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерстводузунуң системазында совхозтарның страхование фондузун күрлавыр фондузу кылдыр эде тургускан. Ол—ажыл-агыйларның хуваар орулгазының 20 хуузун (РСФСР-ге болгаш Казах ССР-ге 30 хуузун) шилчиткеининден тургуступар. Күрлавыр фондузунче чоруткан нинти түңнүң 50 хуузун совхозтар боттары ажылгаар, өске кезиин ук ажыл-агыйларның хамаарыкыл турар министерстводузунуң төпчүткен фондузунче шилчидер чурумну доктаатқан. Күрлавыр фондузунуң акша-хөрөңгизи ССРЭ-ниң Күрстрахованиезининг эгитпеан каржаны дугларынга, ССРЭ-ниң Күрүне банкызынга хандыртынмаан өрени төлээрине база бодунуң саарылга хөрөңгизининг четпезин дылдурарынга ажыглаттынар.

Хууда чуртталга бажыңнарының тудуун улам ыңай хөгжүдерининң болгаш көдээге кадрларны быжыглаарының дугайында

СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели көдээге кадрларны быжыглаар соругга дүүштүр колхозтарга болгаш совхозтарга чурттталга база культура-амыдырал хандырылга тудугларын улам ыңай калбартырының улуг ужур-дузалыын көрүп турар деп доктаалда онзалаш демдеглээн.

Ынчалзажок кодээге чурттталга тудуунуң темпизи амдаа чавыс болуп артышаан. Чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда хууда чурттталга бажыңнарының тудуунче чоруур кичээнгей салбайн турар. Чурттталганың хөй-хөй бажыңнарын коммунал талазы-биле таарымча чок байдалдыг кылдыр тудуп турар болгаш амгы үениң архитектуралыг негелдезин харыылап шыдавайн турар. Боттарының ажылдакчылары хууда бажыңнар тудуп алырынга чамдык ажыл-агыйлар оларга дуза чедирбейн турар. Хоорайның хевирлиг хөй-каът болгаш хөй квартиралыг бажыңнарны тударда боттуң дузалал ажылын чорударынга эргежок чугула немелде тудугларны кылбайн турар.

Күрүненің болгаш колхозтарның капитал салыышкынарының күсели-биле чурттталга бажыңнарын тударыбиле чергелештир хууда чурттталга бажыңнарының тудуун удам ыңай хөгжүдерингe болгаш дүргеи чаартын эде кылырынга база көдээ ажыл-агыйда кадрларны быжыглаарынга идигин бээри чугаажок.

Чаагайжыды туттунган хууда чурттталга бажыңнарын хөрим иштинде кодан деиискээрлиг кылдыр мал болгаш куш кажаалары-биле датай тударын доктаалда көрүп турар, ону колхозтарга болгаш совхозтарга ССРЭ-ниң Күрбанкызының тыпсын турар чээлизиниң күсели-биле керээлиг тудуг организацияларының күжү-биле боттандырар. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынга хууда бажыңнарны төлевиллээр база тудар талазы-биле чагыкчыныңг хүлээлгеин колхозтарга болгаш совхозтарга даандырган, а архитектуратолевилел талазы-биле хайгаралды улус депутаттарының чер-чер Советтери боттандырар.

Хууда чурттталга бажыңнарының өртек-үнезин төлээр талазы-биле көдээ ажылагый ажылдакчыларынга чигелделерин тургускан. Чээлиге берген акша-хөрөңгинин нинти түңүнүң 50 хуузун совхозтарның экономиктиг идиг берииишкининиң азы колхозтарның аңаа дүгжүп турар фондузының күсели-биле дедир эгидер. Ынчангаш бажыңның смета өртээниң 20 хуу хемчээлин баштайгы төлевир кылдыр ажылдакчы бодунуң акша-хөрөңгизи-биле төлээр чурумну доктаатқан. Ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле дутурушкашын ёзугаар шеригден халашкан кижилерге, чаа ог-бүле тутканнарга болгаш аныяк специалистерге, а од ышкаш ажылчын күжү шуут чедипшпейн турар ажыл-агыйларга доктаамал ажылдаары-биле келген массалыг мергежилдиг ажылдакчыларынга баштайгы төлевирни 10 хуу чингедир эргени тыпсын турар.

Чамдык совхозтарга болгаш колхозтарга тывыскан чээлизи эргежок чугула апарган таварылгада күрүне бюджединиң акша-хөрөңгизининг күсели-биле төлээрин эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдеранге чөпшээрээн. Суурларда эвес болгаш суурларның бодунда инженер-коммуникацияларның болгаш дериглелдерниң тудутларын күрүненің болгаш колхозтарның капитал салыышкынарының күсели-биле боттандырарын көрүп турар.

Чаагайжыды туттунган кодан деиискээрлиг хууда чурттталга бажыңнарының тудуун ыяш панельдерни болгаш заводка белеткээн эптеп ыяш конструкцияларды база өскөдээ деңнелиг үүлдерни галбаа-биле ажыглап тургаш, боттандырар. Ону барымдаалаш, көдээ тудуг организацияларының бүдүрүлге базазын улам калбартыр талазыбиле хемчеглерни доктаалда айтып турар.

* * *

Бо доктаалдарда айыттыпган даалгаларның чедиишкининг күүселдезин хандырар, көдээ ажыл-агыйның бүгү продуктуларын бүдүрерининң болгаш садын алырының улам өзүгдезин база ажыктыын бодидерни чедип алыр дээш партия, профсоюзтар, комсомол организацияларны, совет болгаш ажыл-агый органнары бүгү хемчеглерни алыр дээринге СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бижыг бүзүреинн илергейлеп тур.

Мал ажылында уксаажыдылга херээн улам ыңай сайзыраңгайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында

Мал ажылын интенсификастаарының эң чугула факторларының бирээн болур уксаажыдылга херээн экижидер соругга-биле селекция-уксаажыдылга ажылын организастаарын сайзыраңгайжыдарының талазы-биле улуг хемчеглерни ан чорударын доктаалда көрүп турар.

Мал ажылында уксаажыдылга херээниң талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынын, а таарымчалыг деп санаан черлерге — чогуур республика, край болгаш область каттыжыышкынарын тургузарын көргеи. 1978—1979 чылдарда область, край болгаш республика бүрүзүнге малдың түзүнүнүң болгаш уксаларының аайы-биле селекция-уксаажыдылга ажылының комплекстиг планнарын ажылдап кылгаш бадылаарын, эртем-шинчилел албан черлеринге, селекция төптеринге болгаш уксаажыдылганың бүдүрүлге черлеринге малдың база нүштүн бедик продуктулуг чаа уксааларын, хевирлерин болгаш хайнактарын тургузарының талазыбиле кандыг даалгалар баэрин тодарадып, ооң хуусаларын база дөрт күүседиктерин болгаш ол ажылдарның материал-техниктиг хандырылгазын тодарадырын айтып турар.

Ону чедип алырда, кол-ла кичээнгейни утпладырар үүлдер болза: сүткүр мал ажылынга — сүт саалдалын, сүтте үстүн болгаш белоктун хемчээлин улгаттырарынче, малдың аарыгларга шыдамның күштелдиреринче болгаш оларны кадарын, аварааринын байдалдарыңга удам, таарыжыр болурун чедип алырынче, бөдүүн болгаш өске-даа мал чемнерин ажылгаларының ажыктыг чоруун улам улгаттырарынче; хаван ажылынга —хаваннарның дүрген четчин, өзеринче болгаш оларның эдининң шынарын экижидеринче, хонукта деңни немелдезин улгаттырарынче, продукция единицазынга мал чемнери чарыгдаарын экожедиринче, эът болгаш бекон угланышкынныг хаваннарның бедик продуктулуг кроостарын, уксаалардың болгаш хевирлерин тургузарынче, хаваннарны үлетүр аргазы-биле хайнакташтырып өстүрерде гетерозистиң эки үүлүн калбаа-биле ажыглаарынче; күш ажылынга — өзери болгаш чарыгдаан чемнериниң өртээн дедир эгидери дүргеп, а ол ышкаш янзы-бүрү аарыгларга шыдамык эът база чуурга бээр угланышкынныг бедик продуктулуг куштарның хевирлерин болгаш кроостарын тургузарынче салган турар ужуралуг.

Сүткүр болгаш эътжир мал ажылынын, хаван болгаш хой өстүрүп, азыраарының уксаажыдылга ажыл-агыйларының саны көвүдээр, күш ажылының тайазы-биле уксаажыдылга заводтарының болгаш бүдүрүлгелериниң четкиин калбарар. Бүдүрүкчү бугаларны өстүрер болгаш оларның уксаалариның шынарын тодарадырының тускай немелде фермаларын, уксаажыдылга херээниң болгаш малдың тарын бооладылгазының талазы-биле күрүне станцияларын, контроль-шенелде станцияларын организастап турар.

Уксаажыдылга ажыл-агыйларының бүдүрүлге талазыбиле ажыл-чорудулгазын малларның продуктулуунун деңнели-биле, бедин шынарлыг аныяк малды өстүрүп, сайгарарының планнарын күүсеткени-биле үнелеп көрүп доктаатқан.

Уксаалыг болгаш бедик продуктулуг чоруун экижиткен мыйыстыг бода малды, а ол ышкаш уксаажыткан хаваннарны болгаш хойларны республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының, «Союзплемживобъединение» организацияларын дамчыштыр мыйысдыг бода малды республикалар аразынга сайгарар планга киириштир садар экижиткен бедик продуктулуг мыйыстыг бода малының дириг деңзизин ажыл-агыйларның күрүнеге садар малының база нүжүүнүн планының күүседелеэнинге килограмма килограмм кылдыр киириштир санаар.

Уксаажыдылга херээниң болгаш малдарны тарын боозадыр талазы-биле уксаажыдылга бүдүрүлгелерин, күрүне станцияларын тускай дериг-херекселдер-биле хандырарын экижиддеринин хемчеглерин көрүп турар.

Уксаажыдылга херээниң талазы-биле ажылдап турар бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның ажылдакчыларының материалдыг соңуургалын бедидер хемчеглерни база көрүп турар.

Мал ажылынга ветеринария хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Ветеринария албанының, биология үлетпүрүнүң болгаш Союзглавзооветснаб үлетпүр системазының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер талазы-биле, мал аарыгларынга удур-ажыктыг профилактиканы хандырар талазы-биле, көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның, мал ажылының продуктуларын сайзыраңгайжыдарының талазы-биле улуг хемчеглерни ан чорударын доктаалда көрүп турар.

Мал ажылын специализастаар болгаш концентрастаар ажылдарны чорудуп турарыбиле холбаштыр күрүненің ветеринария албанының организацияларының болгаш албан черлериниң тургузуун сайзыраңгайжыдар талазыбиле хемчеглерни боттандырарын, чурттуң районнарынга малдарның оңза аарыгларының талазы-биле тускайыктаан лабораторияларны тургузарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүледдеринге, көдээ ажылагый органнарынга саналдаан.

1978—1985 чылдарда ССРЭниң Кодээ ажыл-агый министерстводузунга препаратарны, дериглелдерни болгаш приборларны бээрин көвүдедир талазы-биле даалгаларны чогуур министерстводларга болгаш ведомстволарга доктаатқан, ол соругга-биле мал ажылынга витаминнерни, химия-фармацевтиг, синтетиктиг препаратарны, антибиотиктерни, дезинфекциялаар бүдүмелдерни, ветеринарияга хереглээр медицина техникаларын болгаш приборларын бүдүрер чаа үлетпүр бүдүрүлгелерин тудары, ам ажылдап турарларын калбартырып болгаш эде дериир көрдүнген.

Ветеринария институттарының мал комплекстеринге, куш фабрикаларынга болгаш диагноз тургузар лабораторияларга ажылдадыры-биле чоруур доозукчуларын, оларның томуйлаткан эргедужаалынга алыр ажыл төлевирин төлевиппээн, эртемшинчилел институттарынга, дээди өөредилге черлеринге, ветеринария лабораторияларынга болгаш өске-даа ветеринария албан черлеринге 6 ай чедир стажировка эртирери чугула деп көрген.

Ветеринария ажылдакчыларының коммунал хандырылгазынга алаэн чевгелделерин, а ол ышкаш оларны шаңнаарының системазын экижидерин доктаалда көрүп турар.

Мал ажылынга ветеринария хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында

Ветеринария албанының, биология үлетпүрүнүң болгаш Союзглавзооветснаб үлетпүр системазының материал-техниктиг баазазын хөгжүдер талазы-биле, мал аарыгларынга удур-ажыктыг профилактиканы хандырар талазы-биле, көдээ ажыл-агый органнарының, колхозтарның болгаш совхозтарның, мал ажылының продуктуларын сайзыраңгайжыдарының талазы-биле улуг хемчеглерни ан чорударын доктаалда көрүп турар.

Мал ажылында уксаажыдылга херээниң талазы-биле Бүгү-эвилелдиң эртем-бүдүрүлге каттыжыышкынын, а таарымчалыг деп санаан черлерге — чогуур республика, край болгаш область каттыжыышкынарын тургузарын көргеи. 1978—1979 чылдарда область, край болгаш республика бүрүзүнге малдың түзүнүнүң болгаш уксаларының аайы-биле селекция-уксаажыдылга ажылының комплекстиг планнарын ажылдап кылгаш бадылаарын, эртем-шинчилел албан черлеринге, селекция төптеринге болгаш уксаажыдылганың бүдүрүлге черлеринге малдың база нүштүн бедик продуктулуг чаа уксааларын, хевирлерин болгаш хайнактарын тургузарының талазыбиле кандыг даалгалар баэрин тодарадып, ооң хуусаларын база дөрт күүседиктерин болгаш ол ажылдарның материал-техниктиг хандырылгазын тодарадырын айтып турар.

Ону чедип алырда, кол-ла кичээнгейни утпладырар үүлдер болза: сүткүр мал ажылынга — сүт саалдалын, сүтте үстүн болгаш белоктун хемчээлин улгаттырарынче, малдың аарыгларга шыдамның күштелдиреринче болгаш оларны кадарын, аварааринын байдалдарыңга удам, таарыжыр болурун чедип алырынче, бөдүүн болгаш өске-даа мал чемнерин ажылгаларының ажыктыг чоруун улам улгаттырарынче; хаван ажылынга —хаваннарның дүрген четчин, өзеринче болгаш оларның эдининң шынарын экижидеринче, хонукта деңни немелдезин улгаттырарынче, продукция единицазынга мал чемнери чарыгдаарын экожедиринче, эът болгаш бекон угланышкынныг хаваннарның бедик продуктулуг кроостарын, уксаалардың болгаш хевирлерин тургузарынче, хаваннарны үлетүр аргазы-биле хайнакташтырып өстүрерде гетерозистиң эки үүлүн калбаа-биле ажыглаарынче; күш ажылынга — өзери болгаш чарыгдаан чемнериниң өртээн дедир эгидери дүргеп, а ол ышкаш янзы-бүрү аарыгларга шыдамык эът база чуурга бээр угланышкынныг бедик продуктулуг куштарның хевирлерин болгаш кроостарын тургузарынче салган турар ужуралуг.

Сүткүр болгаш эътжир мал ажылынын, хаван болгаш хой өстүрүп, азыраарының уксаажыдылга ажыл-агыйларының саны көвүдээр, күш ажылының тайазы-биле уксаажыдылга заводтарының болгаш бүдүрүлгелериниң четкиин калбарар. Бүдүрүкчү бугаларны өстүрер болгаш оларның уксаалариның шынарын тодарадырының тускай немелде фермаларын, уксаажыдылга херээниң болгаш малдың тарын бооладылгазының талазы-биле күрүне станцияларын, контроль-шенелде станцияларын организастап турар.

Уксаажыдылга ажыл-агыйларының бүдүрүлге талазыбиле ажыл-чорудулгазын малларның продуктулуунун деңнели-биле, бедин шынарлыг аныяк малды өстүрүп, сайгарарының планнарын күүсеткени-биле үнелеп көрүп доктаатқан.

Уксаалыг болгаш бедик продуктулуг чоруун экижиткен мыйыстыг бода малды, а ол ышкаш уксаажыткан хаваннарны болгаш хойларны республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының, «Союзплемживобъединение» организацияларын дамчыштыр мыйысдыг бода малды республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының, «Союзплемживобъединение» организацияларын дамчыштыр мыйысдыг бода малды республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының, «Союзплемживобъединение» организацияларын дамчыштыр мыйысдыг бода малды республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген. Колхозтарның, совхозтарның болгаш күрүненің өске-даа ажыл-агыйларының, «Союзплемживобъединение» организацияларын дамчыштыр мыйысдыг бода малды республикалар аразынга сайгарарының күрүне планнаашкынын 1979 чылдан эгелеп кылырын чугула деп көрген.

Ажыглалга киирер тудугда

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ДЕҢНЕЛИНЧЕ

Бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг Кызыл-Мажалыктың эът комбинадында ажыл-иш хайнындыкыныг. Мында Ак-Довуракты ийи тудуг эргелиинден шупту 6 бригададан аңгыда кереэлиг ажылдар кылыр организацияларның болгаш төрелдешкек бүдүрүлгелерден мында келген ажылчыннар болгаш студентилерниң тудугжу отрядтарының кежигүннери ажылдап турар.

Ажылчыннар колдуунда корпустарның дериг-херекселдерин четчелеп, монтаж болгаш электри, суг дамчыдылгаларындан аңгыда шеверлел ажылдарын: чугайлаашкын, будуур ажылдарны болгаш чаагайжыдылга ажылдарын кылып эгелээн. Ажылдап турар бригадалардан Саганов Шыырапты бызаңчы-бетонщиктер, Галина Коляданың шеверлекчилер бригадалары өскелерден шалыпкын, макталдыг ажылдап турарлар.

Коммунист Галина Коляданың бригадазы бо чугула тудугда июньнуң бирги чартыында чедип келген. Мурнакчы бригада маңаа келгеш өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп эгелээн. Олар амгы хүннерде эът комбинадының хандырылга корпузында шеверлел ажылдарын кылып турар. Бо ийи кават корпуска эът комбинадының улуртур ажылдакчыларының ажылдаар ереэлериинден аңгыда, ажылчыннарның хеп эде кеттинер, чунар чери, столовая болгаш хандырылганың өске-даа чугула ереэлдери турар. Улуг корпустуң шеверлел ажылдарын мурнакчы бригаданың кежигүннери июль 20-де бүрүн доозуп, ажылчын комиссияга хүлээдирин хүлээнген.

Чамдык бригадалар мынчаар шалыпчы ажылдап, чугула тудугну дүрген ажылгалга киирер дээш кызып тураада, өске кожа ажылдап турар бригадаларның кежигүннери планын күүсетпейн, ажыл хүнүн үзүп турар чоруктар бар. Июль 3-те тудуг ергелелдериниң 6 бригадазындан 91 кижи ажылдаар ужурлуг турда түгле 54 ажылчын ажылдап хүнээн. Бо чорук мында ажылдап турар тудуг участокторының начальниктериниң, өөң мастерлериниң хынала чогунун, ажыл шагы үзерлер-биле шыңгыы демиселди чорутпайн турарының херечизи болуп турар. Эң ылангыяда эът комбинадының боттарының, К. Иргиттиң шеверлекчилер бригадазындан ажылчыннары хөй хүнүү үзүп турары илерээн.

Ажылчын күш хөй. Оларны чөп ажыглаары-биле чогуур ажылды хураар, план күүседеэн даэш негелдени. ажылчыннар оргузунга партийжи-политиктиг ажылды күштелдирери чугула.

Х. МОНГУШ.

Хөй ургларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаннаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № 161 «Шында»).

Алды ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Бүлүүң Баадамбаевна **Куулары** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Экер-ооловна **Монгушту** — Аянгаты ортумак школазының башкызы.

Александра Эмекейевна **Сааяны**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Селикпаа Бадыевна **Сааяны** —Аянгаты суурда өг-бүле ээзи.

Кысыгбай Доржуевна **Сатты** —улус депутаттарының район Совединиң күүскомунуң культура килдизиниң ажылдакчызы.

Дырыш Дамбаевна **Сечекти** —Бардык суурда өг-бүле ээзи.

Кысыгбай Кокейевна **Хертекти**—«Бардык» совхозтуң ажылчыны.

Оодак Байыровна **Хомушкуну**—«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Хоже Хертековна **Келейни**—Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Светлана Содупамовна **Куулары** — районнуң харылзаа белдирииниң почтачызы.

Кидиспей Серяновна **Күжүгетти**—Бардык суурда өг-бүле ээзи.

Сесенмаа Байыровна **Сааяны**—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының ажылчыны.

Чечек Деликовна **Севилди**—«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң штукатур-маляры.

Мария Чыргаловна **Соянны** —«Бардык» совхозтуң ажылчыны.

Кертина Ооржаковна **Хомушкуну** —Бардык суурда өг-бүле ээзи.

Марусия Богуновна **Ывыйоолду**—Аксы-Бардык суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос ургларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Херел Хүдер-ооловна **Монгушту**—Ийме суурда өг-бүле ээзи.

Сес ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Сундуй-ооловна **Монгушту**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Доозатмаа Октек-ооловна **Ондарны**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Седип-оол Самбуевна **Ондарны**—Хөндергейде кадыкшыл школазының ажылчыны.

Чечек Бюрбюевна **Ондарны** —Ийме ортумак школазының ажылчыны.

Вера Суван-ооловна **Оюнну** —нефтебаза оператору.

Чеди ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Александра Күдер-ооловна **Куулары**—«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Александра Маадыр-ооловна **Куулары**—«Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Хамаатай Маңнай-ооловна **Куулары**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Часналмаа Балдановна **Куулары**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Сендиң Давыйтыковна **Монгушту**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Самбылдаевна **Хаян-оолду** — Шеми суурда ургулар садының эртелекчизи.

Алды ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Чоздак-Кара Чимитовна **Кара-Салды**— «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Салбакмаа Кертик-ооловна **Монгушту**—Чадаананың ыяш ажыл-агыйының ажылчыны.

Шылгалдаа Дочун-Давуевна **Монгушту**—таңныл черинең ажылчыны.

Дыртый Доржуевна **Ондарны**—Сүт-Хөлдүң участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Зоя Алдын-Хереловна **Сарыларны**—Сүт-Хөл ортумак школазының ажылчыны.

Александра Донгаковна **Таңгыт-оолду**—Баян-Тала школазының ажылчыны.

Беш ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зинаида Ондаровна **Делгер-оолду**—Чадаана хоорайда № 6 порфтехучилищениң ажылчыны.

Анна Монгушевна **Күжүгетти** — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Дина Чиктоловна **Монгушту**—«Тыва» совхозтуң кадрлар килдизиниң инспектору.

Долзат Бадыевна **Монгушту** —«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Нина Васильевна **Монгушту** —«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

Садыг Данзы-Белековна **Ондарны**—Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Галина Сүрүң-ооловна **Ооржакты**—Хөндергей суурда өг-бүле ээзи.

Алла Ооржаковна **Темекти** —Чадаана хоорайда өг-бүле ээзи.

Карбы Соксапмайевна **Халалыгны**—«Большевик» совхозтуң ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Тос ургларны божаан болгаш кижизиткен иени «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Кызыл-Уруг Байкараевна **Чульдүмүү**—«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Чеди ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Шимит Сереновна **Дүдүпту** —Кунгуртуг суурда ясли-садиктиң ажылчыны.

Чартынмаа Кавааевна **Дүжүкпенни**—«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Сереңмаа Бойдуевна **Ондарны**—«Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Холажыковна **Хертекти**—«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Зоя Очуровна **Очур-оолду**—«Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Нина Ондаровна **Очур-оолду**—«Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Кызыл-Уруг Байкараевна **Сендажыны**— «Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Сес ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Биче-кыс Хереловна **Кыртыеты** —«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Болат Көковна **Монгушту** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Күнзенмаа Ламаевна **Монгушту** — Солчур суурда өг-бүле ээзи.

Татьяна Тюлюшевна **Сатты** —Солчур суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Валентина Кыргысовна **Ажыны** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Калдар Хомушкуевна **Донгакты**—«Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургларны божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Сереңмаа Бойдуевна **Ондарны**—«Шамбалыг» совхозтуң ажылчыны.

Раиса Холажыковна **Хертекти**—«Х Улуг хурал» совхозтуң ажылчыны.

Дина Ажы-ооловна **Ондарны** — «Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Достак Мынчыковна **Ооржакты** — «Кызыл Тук» совхозтуң ажылчыны.

Өрге Бичө-ооловна **Ооржакты** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Кончукановна **Сатты** — «Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

(Уланчылыг).

ХӨЙНҮ АЛГАН

Хой кыргылдазын дүргеп, эки шынарлыг чорудар соруланы Кызыл районнуң «Шамбалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери салган. Малчын Монгуш Чүлдүм кадарган хоюнуң бир бажындан-на 2,8 килограмм дүктү кыргын ап, пландан 300 граммны ажырган. Куулар Кошкар-оол бир хойдан-на 2,7 килограмм дүктү алгаш, ийиги черде болган.

Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты организастаан, ооң түңнелин беш хонгаш-ла үндүрүп турар. Кыргыкчы Монгуш Инчек соолгу беш хонуктуң чарыжынга тиилекчи болган, хүн нормазын ол 130 хуу күүседип турар.

М. ТЮЛЮШ.

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Оңгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында бүдүрүлге организацияларының аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП Мөңгүн-Тайга райкомулуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди түңнеп чугаалашкан.

1978 чылдың планын доодур болгаш ажыр күүседир база будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шинарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында партия, совет, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазын амыдыралга боттандырар база партияның XXV съездизиниң шинтпирлерин күүседир дээш районнуң партия организацияларының организастыг болгаш масса-политиктиг ажылды коллективтерге чорутканының түңнелиниде чамдык эки түңнелдерни чедип алганын демделээн.

Районнуң хереглекчилер ниитилели бирги чартык чылда 1 миллион 41 муң рубльдиң бараанын чонга садар хүлээлгезин 1 миллион 97,3 муң рубльге боттандырып, хүлээлгезин 106,4 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп орар. Ол ышкаш ниитиниң чемпенилге черлери планын 105,4 хуу күүсеткен.

Хереглекчилер ниитилелиниң садыг ажылдакчыларында ай, квартал планын ажыр күүседип турар садыгжылар хөй. Чижээлэрге, район төвүнде үзетпүр бараанналарының магазининиң эргелекчизи, Тыва АССР-ниң садының болгаш хөй-ниити чемненилге черлериниң алдарлыг ажылдакчызы Д. О. Чанзан, аъш-чем бараанларының садының эргелекчизи М. Аракчаа, автолавканың чолаачы-садыгжызы М. Салчак, ажыл-агый бараанларының садының эргелекчизи Ф. Даржаа, Мугур-Аксында столовая повары Н. Дондар-оол болгаш өскелер-даа ындыгларга хамаарыжыр.

Районнуң харылзаа белдириниң коллективи бирги чартык чылда планнып онаалдазын 106,2 хуу күүсеткен.

Амыдырал хандырылга комбинады планын 107,7 хуу кылдыр боттандырган. А районнуң киночетнизи болгаш коммунал ажыл-агый конторазы планнып онаалдаларын күүсеткен.

Будүрүлге организацияларының аразында калбарган социалистиг чарышка бирги чартык чылда бүгү көргүзүглер талазы-биле планнып онаалдаларын ажыр күүсеткен районнуң хереглекчилер ниитилелиниң коллективи (баштаар черинең даргазы Б. Д. Салчак, партия эге организациязының секретары К. Х. Ламажык) бирги черин алгаш, СЭКП райкомуның, райкүүскомуның болгаш ВЛКСМ райкомуның шилчилер Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Районнуң харылзаа белдириниң коллективи ийиги черни эзээн. СЭКП райкомуның болгаш райкүүскомуның дипломунуң ийиги чергези-биле шаңнаткан.

Ийиги чартык чылда планнып онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни доодур болгаш ажыр күүседир дээш күш-ажылчы коллектив, бригада, звеноолар аразында болгаш ажылчын кижи бүрүзүнге чедир социалистиг чарышты тодаргай, дээштиг кылдыр организастаарын, чарыштың түңнелдерин коллектив бүрүзүнге ай, квартал санында үндүрүп, шаңнал-макталды ой-шаанда тыңсын турарын, хожудан турарларны мурнакчыларның деңнелинге чедирер дээш мурнакчы дуржулганы нептередир талазы-биле тодаргай ажылдарны чорударын будүрүлгениң удуртукчуларынга, партия эге организацияларының секретарьларынга, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга каттышкан хүралдан дааскан.

Чамдык кыдыңган ажылдар-биле чергелештир будүрүлге организацияларының ажылында четтестер база бар.

Районнуң амыдырал хандырылга комбинадының чурук тырттырар болгаш баш таарар цехтери планнып даалгазын күүсетпейн турар. Ооң-дол чылдагааны комбинаттың дирекциязы, шыда партия организациязы кадрларны шын шилип, оларны чогуур курстарга өөредип албаан турарында.

Сентелге-тудуг участогу 1978 чылдың бирги чартыында капитал тудуг кылырының планнып онаалдазын 82 хуу, капитал сентелге кылырының планын 83 хуу күүседип, кошкак ажылдаан. Ооң бир чылдагаанны тудуг объектилерин чогуур тудуг материалдары-биле чедир хандырбайн келгенинде. Чижээ, райком болгаш райкүүском бажының тудуу 1974 чылда эгелээн. Мынчага бирги каттың ханазы безин доозудбаан. Ол ышкаш бо чылдың март айда тудуп эгелээн ийи аал иштп чурттаар бажының ам-даа ажыглалга кирбейн турарының чылдагааны база тудуг материалдарының чедишпеэинде. Тудуг-сентелге участогунуң ажылын дорт удуртуп, тудуг материалдары-биле үзүктел чок хандырар ужуруг будүрүлге организациязы «Тыва сентелге тудуг» трест (начальниги М. П. Емельянцев). Ооң удуртулгазында турар инженер-техниктиг ажылдакчыларның чер-черде тудуг ажылынче кошкак кичээнгейлиин айтыры чугула. Ооң уламындан тудугну ажыглалга киирериниң хуусаазы чылдан чылча шилчип турар.

Д. КУУЛАР.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТБЧ-НИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ СЕССИЯЗЫ

Москвага июль 11-де Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң Президиумунуң сессиязы бодунуң ажылын эгелээн.

Сессия чепсекти эңдере бүдүрериңге удур, чепсегленишкинни дүжүрери болгаш чавырлыышкын даэш тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитиниң демиселиниң чугула айтырыглаарын, планетаның дайын талазы-биле айылдыг черлеринде байдалды, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериң кады ажылдажылгазын улам ыцай идепкейжидиринче угланган хемчегларын чугаалажып көөр.

Бодунуң бүгү күжениишкиннерин тайбыңның хөрээнге болгаш чаа ниитилелди тургузарынга үндүрүп турар чурт болур Совет Эвилелиниге сессияның эртип турарынга сеткил хаңмышкының хуралды ажыдып тура ТБЧ-ниң Президентизи Р. Чандра илереткен.

Ооң соонда СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чүве чугаалаан. Тайбың болгаш улустар аразынга найырал даэш шылгарацгай демиселчи, дайын айылның чайладырынче, улустарның айыыл чок чоруун хандырарыпче угланган бүгү чугула базымнар ооң ады-биле холбашкан кижи — СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев Силерге байыр чедирерин болгаш чедиишкинниг, үре-түңнелдит ажылды күзээшин дамчыдып бээрин дилээн деп, Б. Н. Пономарев чугаалаан.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарыңың, тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң демиселиниң түңнелинде, хөй-ниити шимчээшкиннериниң идепкейлиг хөделиишкиннериниң түңнелинде делегей харылзааларынга 70 чылдарының эгезинде болгаш ортузунда эки өскерлиишкинер болган деп, оратор уламчылаан.

ТБЧ-ниң Президиумунуң сессиязы бодунуң ажылын уламчылавышаан.

(СЭТА).

НАЙЫРАЛДЫҢ ХООЙЛУЛАРЫ-БИЛЕ

Лаос Улус Демократтыг Республикада янзы-бүрү объектилерни тударынга болгаш чаартың кылырынга улам-на хөй совет организациялар болгаш будүрүлгелер техниктиг дузаламчыны коргузуп турар апарган. Чижээ, совет специалистериниң дузазы-биле Хуапхан можуда Нен хемни кежир тудуп турар көвүрүтте херек бүгү кезектерни Воронежтиң көвүрүт кезектерин будүрер заводу белеткеп кылган болгаш чүдүрүп чоруткан. Ол дугайын ССРЭ-ниң даштыкы экономиктиг харылзаалар талазы-биле күрүне комитединиң төлээлекчизи СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан.

Ол объект чуртуң амыдыралынга кончуг чугула. Тропиктиг чаашкыннар үезинде ол хем дажы бээр болгаш ол хемниң эриктеринде турар районнарның аразында кандыг-даа харылзаалыг үзүктер. Ол көвүрүт хөй санныг чүүктерни чедирерин дүргеделир арганы бээр.

Ол тудуг база бир чугула ужур-дузалыг: ажылчыннарның национал кадрларын белетээриниң школазы ол болду берген. Совет специалистериниң дузаламчызы-биле Лаос өөнүктер амгы үениң техниказын шингээдип ап, чаа профессияларга өөренип алганнар. Көвүрүт тудар баштайгы отрядты республикада тургускан.

Нен хемде көвүрүг болза совет специалистериниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп турар объектилериниң чүгле бирээзи болур. Выентьянда амгы үениң госпиталын ажыглалга кииргени чурттуң амыдыралында улуг болуушкун болган. Нефть базазының, автосентелге мастерскаязының тудуунда ажылдар калбарган.

Энергетика, даг тывыжының талазы-биле, көдээ ажылагыйда болгаш өске адырларда совет-лаос харылзаалар калбарган.

(СЭТА).

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БУХАРЕСТ

Турчениде Румынияда эң улуг чылыг электри станциязының 330 муң квт күчүлүг турбогенератору токту берген. Чаа ЧЭС-тиң күчүзү 2640 муң киловатт болур. Анаа дериг-херекселдерни болгаш агрегаттарны республиканың машина тудар эң улуг будүрүлгелери, ооң иштинде найысыладдың Крайовада «Электропутере» деп аар машина тудар заводу кылып берген.

ЛОНДОН

Глостершир графствода Фэйрфорд районнуң чурттакчылары ол районда туруп турар шериг-агаар баазазынга АКШ-тың стратегтиг ужар-чүүлүнүң бомбардировщиктеринге «бараан болур», одаар чүүл нудар 15 америк самолеттарның турарынга шинтпирлии-биле удурланнаа.

Чоокта чаа англи чазак Фэйрфордта британ шериг-агаар күштериниң баазазынга ол самолеттарның турарын чопшээрээн.

Хөй-ниитиниң янзы-бүрү кезектеринден тургускан «Ходелишкин комитеди» чурттакчы чон америк самолеттарны тургузуп турарынга удур демиселии уламчылаар деп медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК

«Норфолк энд уэстерн рейлуей» деп демир-орук компаниязының АКШ-тың 14 штаттарында дерт муң хире албанхаакчылары ажыл соксадыышкыны чарлааннар.

Ажылчы чоннарның эргежыктарын төлөөлөп турар профэвилелдер хөреңгитеннербиле чугаалажыышкынынар үезинде оларның эргелерин калбартырын негээн. «Автоматизацияның» чылдаа-биле демир-орук эзелериң ажылдан кижилерни массалыы-биле үндүрер деп турарынга олар база удурланганнар.

САН-ХОСЕ

Хинотеп даэр Никарагуа хоорайга өөреникчи аныяктарның тайбың чыскаалынче диктатор Сомосаның солдаттарының араатанзыг халдаашкынының түңнелинде үш кижи өлүрткен болгаш эзээш даэрге-де 14 кижи балыглаткан. Чыскаалганнар реаксыыг ёзу-чурумнуң истеп сүрүшкүннерин болгаш кара туразында ажыылаашкынын соксадырын, демократтыг эргелерни болгаш хөстадгаларны катап тургузарын, бүгү политхоругдаттырганнарны хөстээрин негээнер.

ДЕЛИ

Советтиг айның дургузунда индий найысылалда аъш-чемниң чамдык продуктуларынга өртектер барык ийи катап өскен. Өртектерниң өскенииң кол чылдагааны болза хуу садыгжылардың чажыт улуг курлавырларны кылып турарында болур деп, ЮНИ дээр информация агентилели демделээн.

СЭТА.

АЯН-ЧОРУК УЛАМЧЫЛАВЫШААН

ЮВЯСКЮЛЯ. (СЭТА). Финляндияның камгалал күштериниң дайынчылары СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту чылыы-биле уткуп алганнар. Финляндияда ол албанның аян-чоруун кылып келген.

Совет аалчы чадаг шериг бригадазынга чораан болгаш финн дайынчыларның амыдырал-чуртталгазы-биле база ооредилге-дайынчы белеткелиби-ле танышкан. Ювяскюляга ол көргүзүг ужудуушкуннарынга олуржуп, ужар түүл техниказы-биле танышкан. Финн ужудукчуларның бедик мергежилии ССРЭ-ниң камгалал министри демделээн.

Аян-чорукка Совет Эвилелиниң Маршалы Д. Ф. Устиновту Финляндияның камгалал министри Т. Тяхкямаа, Финляндияның камгалал күштериниң кол штавының начальниги Э. Каннинен, чурттуң камгалал күштериниң генералдары болгаш офицерлери, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Финляндияда элчизи В. С. Степанов үдеп чоруур.

Бичии уруглуг херээжен болгаш ооң чанында «Амыдыраанчурттаар, нейтроннуг бомбаны хоруур» деп улуг ужук-биле парлаан состер бар. Ол плакат Тайбыңның немец эвилели деп барыын-герман партиязының чоокта чаа болган эзелеглиг конгрезиниң демдээ болур. Ооң киржикчилери, ГФР-ниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң төлөөлекчилери черде тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниң демниг демнелеи ядролуг халанты чайладып болур болгаш шыдаар ужуруг деп медеглээнер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХАРЫЫСАЛГАДАН ЧАЙЛАВАС

БЕРЛИН. «Ис чок читкен» деп чарлаан чили патриоттарның салым-чолун дыңнадыр дугайында кыйгырыгны хуитага «Нойес Дойчланд» солун чоруткан. Патриоттарның төрелдериниң хөй хүннер дургузунда аш чарлааны турбузке, чажыт шагдаа черииң тудуп хоргудааны Чилиге хосталга болгаш демократил дээш муңмуң демиселчилериң салым-чолунуң дугайында амга чедир түү-даа билдинмес деп, тайылбырында солун бижээн.

Кара туразында аажылаашкынның дарит херечилери бар болганда, фашистиг ёзу-чурумга удурланыышкын шамчээшкини Чилиде озуп болгаш быжыгып турар болганда бодунуң хөй санныг кем-бурулуг үүлгедиишкиннери дээш чили хунта харыысалгадан чайлавас деп солун бижээн. Ол шимчээшкин бүгү делегейде идепкейлиг деткимчени аш турар.

РИМ. Чилиде политиктиг хоругдаттырганнарның амы-тынын камгалап алырынга бүгү күжениишкиннерни үндүрериниче делегейниң хөй-ниитизинге кыйгырыгны истеп сүрүшкүн ужурундан чуртун катташ чоруур ужурга таварышкан чили демократтарның организациязы болур «Демократтыг Чили» деп комитет үндүрген.

Ёзу-чурумнуң тудуп хоругдаанчарының салым-чолунуң дугайында айтырыгларга дорт харыы бээрииден хунта бүгү тала-биле ойталаарын уламчылап турар деп, комитеттиң ыңда парлыг үндүрген медеглелиниде айыткан. Политхоругдаттырганнарны хостаар даэш демиселге демократтыг болгаш патриоттуг бүгү күштериниң чаңгыс аай хөделиишкиннерииң чугулазын комитет онзалап демделээн.

БРЮССЕЛЬ. «Ис чок читкен» деп ёзу-чурумнуң, чарлааны 2500 чили патриоттарның кадыкшылыының дугайында, оларны хоругдап турар чердериниң болгаш оларга удур үндүрген буруудадыышкынар дугайында медээлерни Пиночеттиң хунтазының парлап үндүрериниң дугайында бүгү делегейниң хөй миллион ак сеткилдиг кижилериниң негелдезинге боттарының үнүн Бельгияның хүрээ-хинт ажылдакчылары каттыштырган.

Бельгияның протестант хүрээ-хиндиниң синодунуң даргазы А. Дж. Питерс Чилиниң Брюссельде алчин черин дамчыштыр Пиночетке чагаа чоруткан. Ында «годаргай болган эки харыы» бээрии од негээн.

(СЭТА).

АМЕРИК ЭКОНОМИКАНЫҢ ААРЫЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Амгы үеде АКШ-та ажыл чоктар 6 миллион чедип, акша үне чокталып, амыдыралдың байдалы хүн үшеп турум дорайтап турар, экономиктиг хөгжүдениң темпизин оожумнаан. Бо чорук АКШ-тың ниитилел болгаш политиктиг ажылдакчыларының таарышмас чоруун болдуруп турар.

Экономикада кризистиг байдалды чогумчудар талазы-биле кандыг-даа ооруу чок деп америк көскү экономист, Гарвард университединиң профессору Дж. Гэлбрейт демделээн.

Экономиктиг бергедээшкиннерге удур чазактың ап турар хемчеглери ажык чок боон турарын «Нью-Йорк таймс» солун бижээн болгаш бо даэрге, «шагда-ла эмпээр ужуруг турган хоочураан аарыг-дыр» деп демделээн.

ФАШИСТЕРНИ ПОЛИЦИЯ КАМГАЛААН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың түскай эрге-чагыргалары ультра-барыын үзелдиг организацияларның ажыл-чорудулгазын деткип турар.

Хой-ниитиниң удурланыышкыннары боон турда-ла Чикагонуң нацистери Маркет-парка боттарының чыыжын эртирген. Ак кештиглериниң национал-социалистиг партиязы дээр бөлүктүң кежигүннери бодунуң «фюрери» Коллиниге баштадып алгаш, фашист демдектер кадап, туктар тудуп алгаш, фашистиг кыйгырыглар кылып, «Америкада кара кештиг кижилерни, еврейлерни болгаш коммунистерни узутказарыпче» кыйгырып турган.

Чикагонуң 500 хире чепсектиг полициязылары нацистерниң долгандыр бүзөлеп алгаш, оларны камгалап, олче Чикагонуң хөй-ниитизиниң төлөөлекчилерин чоокпуладнаан. Полициячылар, «кудумчуларда корум-чурум чок чоруктарга» ылгалаан алгаш, нацистерге удур хөй-ниитиниң кыягы чыскаалдының 65 киржикчизин тудуп хоругдаан.

КОНКУРСКА КИРЖИҢЕР

Ленинчи комсомолдуң 60 чыл оюнга тураскаатқан фото-чуруктарның «Бистиң адывыс — комсомол» деп республика делгелгезин 1978 чылдың октябрь-ноябрь айларында организастап чорудар. Оны БЛКСМ Тыва обкому, Тыва АССР-ниң Журналистер эвилели, республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы болгаш тыва транспорт эргелели организастап эрттирер.

Фото-чуруктар делгелгезинге күзелдиг кижилер киржир. Совет аныяктарның соруктуг күш-ажылын, социалистиг чарышты, төрээн черивиң эгээртинмес байлал, ооң каас-чараҥкыл, угаан-бодалдың кайгамчык чаагай идеалдарын, бистиң үениң кижизиниң иштики байлак сагыш-сеткилин делгелгениң киржикчилери фото-чуруктарынга илередирин ёралдаҥыр үжүрлүг.

Ук делгелгеге фото-чурукка инактарның дараазында мындыг ажылдарын киирип болур: ак-кара болгаш өҥнүг чуруктар, кылагар саазында парлаар, хырбалавас, жанр болгаш техника талазы-биле аҥгы-аҥгы болур үжүрлүг, а уран-чечен болгаш документалдыг-даа боор болур. Фото-чуруктарны 30х40 см азы 50х60 сантиметр хемчээлден улгаттырбас. Өҥнүг фото-чуруктарга хемчээл барымдаалавайн барып болур. Фото-чуруктарның артынга автор фамилиязын, адын, адазының адын долузу-биле бижиир. Ооң аҥгыда төрүттүнген чылын, профессиязын, чурттап турар черивиң адрезин айтыр, фото-чуруктуң адын тыпсыр.

Кылагар саазында хемчээли 18х24 см чуруктуң хыналдага аҥгы парлаар чорудар. А ооң артынга авторнуң талазындан үстүнде айыттынган чүүлдерни шуптузуп долузу-биле бижиир.

Фото-чуруктарны дараазында адресче чорудар: **Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 57. Республиканың Улусчу чогаадылга бажыңы.**

Чоруткан фото-чуруктарны рецензиялавас болгаш авторунга дедир эгитпес. Чуруктарны чорудар сөөлгү хуусавазы 1978 чылдың сентябрь 20.

Ажылдарны жюри мындыг категория ёзугаар үнеден көөр:

1. Хүнүң чугула айтырыынга хамаарышкан чурук.
2. Янзы-бүрү бөлүк фото-чуруктар.
3. Спортка хамаарышкан фото-чуруктар.
4. Жанрлар аайы-биле фото-чуруктар.
5. Өҥнүг чуруктар.
6. Фотопортрет.

Категория бүрүзүнге-ле I—III чергениң дипломнарын болгаш акша шаҥналын тыпсырын оргкомитет шиитпирлээн.

Оон аҥгыда мактал бижиктерни болгаш өскедаа шаҥналдарны аҥгы-аҥгы организациялларга база будүрүлге черлеринге, жюриниң киржилгези чокка тыпсыр.

ОРГКОМИТЕТ.

ЧУРУКТА: МАР-ныҥ Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү Э. Сухээниң «Чайлагда» деп чуруу.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

МУЗЫКА УРАН ЧҮҮЛҮНДЕ ЧАА АТТАР

Музыка уран чүүлүнүң делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI фестивалы Москвага чоокта чаа болуп эрткен.

ЧУРУКТА: виолончелистер конкурузунуң лауреады (хүлер медаль болгаш үшкү шаҥнал) совет музыкант Александр Князев.

А. КОНЬКОВ биле В. КУЗЬМИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бистиң кожавыс Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймааның чурукчуларының Кызылда ажыттынган делгелгезинде 36 чурукчулар болгаш уран-шевер мастерлер ниитизи-биле 52 ажылын көрүкчүлерге бараалгатқан.

КУРОРТТАР ДЕВИСКЭЭРИН, АРЖААННАРНЫ КАМГАЛААР

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессиязынга бойдус камгалалының дугайында тускай хоолдуну бадылаанындан бээр ынчыгла үр болбаан. Маңаа хамаарыштыр эмнениp хөлдер дугайында бодумнуң бодалдарымны илередикседим.

1932 чылдан бээр курорт боон туруп келген Чедер хөлдүң ачы-дузазын каш катаң көруп, маңаа 1961, 1969 чылдарда болгаш ам 1978 чылдың бирги сезонунда кадыкшылым быжыглап, дыштанып келдим. Бир сезонда-ла маңаа 120 кижи эмнедир, а үш сезонда 570 кижи дыштанып, эмнедир. Тыва чоннуң амыдыралында бо баштайгы эмнелге-курорт болуп турар. Бо хүннерде ында республиканың булуң бүрүзүнден келген малчыннар, механизаторлар, ивижилер, тудугжулар, көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары дыштанып турар. Оларга таарымчалыг байдал ында тургустунган.

Ынчалза-даа сеткилге хомудаңчыг бир-ле үүве бар: хөлдүң суунуң эвээжеп турары. Эрткен чыл-биле деңнээргe, ол 50 метр кызырылган. Чылдагааны үүдел? Бойдус камгалалының дүрүмнерин сагывайн келгенивисте. Курорттуң ажыттынган чылын 1932 чыл деп санап турар бис. Ол үеден эгелээш, ооң кылынга ногаан зона кылдыр ыштардан тарып, үнүштерден өстүрүп алган болза эки турган ийик.

Хөллүг долгандыр тараа шөлүг. Андарын каап ховунуң ловурaа хат хадыырга-ла хөлче урдунуп, ону хөөп турар. Эмнениp, дыштаныр хөлүвүс мындыг байдалга турда, аңаа канчап дүвүревес боор.

Кызылдан 45 км черде Дус-Хөл бар болгай. Ында база-ла кижилер дыштанып, эмнениp турар. Ол база бойдустуң чайгаар бүткен хайыралы-дыр. Ол онзагай эртинени ёдилеп, ажыглап турарывыс кончуг багай. Хөлдүң эриинде турлаглар чоогу боктуг, аъш-чем артыы, лаазалар, шил савалар, арага шилдери кайы-хамаан чек октаттынгылаан чыткылаар. Хөлдүң суун арыг эвес ажыглап, хирлендирип турар чоруктар бар.

Шагдын бээр чоннуң эмнениp келгени Тарыс (Изиг-Аржаан) аржаанның байлалы үстүнде көргенивис курорттардан дээредевес.

Үш-Белдир курортту ажыглап турарывыс база-ла эки эвес. Тускай путевка-биле аңаа барган чамдык кижилер бойдус камгалалының дүрүм-хоолдузун үреп, эмнеткени-даа чок, аңнаар, балыктаар, каттаар, өтсиген чүлар. Оон эккелген олчазын улуг өртекке садар ийинчангыс кижилер бар. Бо болза бойдусту камгалаар туржук, аңаа хора чедирип турары олдур.

Өвүр, Бай-Тайга райониарның девискээринде үнелиг эм аржааннар бар болгай. Чижээлээрге, Өвүрнүң Улаатай, Бай-Тайганың Шивилиг. Шынлазын аржаанларынга чайгы үеле чон арбын болур. Бо аржааннарның санитарлыг байдалы база-ла дээредевес. Дыштанганнар чоруурда богун аштавайн каапталары хомудаңчыг.

Бир эвес аржаан, курорт, хөлдер девискээрин, ооң доганзоназын үрегдеп, бокталдырып, өзүп-сигенин, ыяш-дажын кезип, чулуп төтчегларээр болза, олар чизип, суу соглуп болур дээрзи кымга-даа билдингир.

Ынчангаштын чүртүвүстүң бойдус байлаан камгалал, эң ылангыя эмненир, дыштаныр курорттарывыстың девискээрин кадагалап көрээлинер деп бүгү чонну кыйгырып тур мен.

С. САНДАН,
Тыва АССР-ниң алдәрлыг тудугжузу.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

ДУЗА-ДЕТКИМЧЕ, КАДЫ АЖЫЛ ХЕРЕК

Бо чылдың январь 31-де үнген «Шын» солунда «Эптеш чогу-биле» деп эгелиг, Тес-Хемден Д. Мижиттиң үүлүн чүүлдүгээнүн вомчудувус. Күрүнениң малын кадагалап, камгалаары кадарчы кижиге ыдыктыг хүлээлге. Хой-даа, бода-даа мал кадарган кижилер дүн, хүн чок кадаркр. Ол хире кадарып көрүп тургашла, оорга алзыптары ховар эвес. Шаанда малды бөрү чиптер дээш каректаар болгай. Ам дээрге «ийи буттуг бөрү» ковудээн-дир. Ынчангаш чамдык кадарчылардан өре-шире үзүлбестээни чаңчыл болган.

Ниитиниң малын-даа кадарган кижилерниң малын оор аппаарга, улустуң хууда-даа малын оор аппаарга дем чокка, машина чокта чер чедип, машинадан, дилежир 2-1 кижиден берип, дузалап көрүнер деп чугаалаан. «Багыцар-биле алыскан силер, чадаг-даа дилеп! Машина, кижи чок, ойнап турар чай чок-тур» деп, директор шыгыы харыылаан. 2-3 хонукта дилеп шаап келген, тывылбаан. Совхоз директору аалга база-ла 2-3 хүн шлап кээп, инектеривер тывыды бе деп айтырып турган.

Оон соонда, 6-7 хонганда, совхоз директорунуң хуузунда 2 инээн оор аппарган деп дыңналган. Совхозка улуг дүвүрээнин болган, ол 2 инекти дилеп, совхозтуң улуг, бичe машиназы, совхозтуң завхозу Канзай баштаап аттыг, чадаг кижилер, милиция 6-7 хонук дилеп тургаш, тып алган. Директорнуң малы чиде бээрге, кайы хире дүвүрээн-дир, кадарчы кижи дуза дилеп чеде бээрге кандыг болган-дыр, бодап көрүнер даан. Күжүтет Дойнур күрүнениң малын оскунукаш, ыяшын аңаа олурар, доргулереливинден дилеп, садын ап тургаштыр четче төлеп берген. Дойнурлеу оон соонда инектер оскунганы база ону тышпааны дээш ажылынган үндүрген. Ам Күжүтет Дойнур Кызыл районнуң «Тинлелге» совхозта база-ла мал малдан, эки ажыладан чоруур. Бир эвес дузалаан болза, малчын инектерин тып, оорларны тудуп ап болур чадавас.

К. ХЕРТЕК,
Ч. КЕРЖӨК,
Н. ЧЫЛБАК-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Тыва респотребсоюз 1978—1979 өөредилге чылында чурттуң дараазында кооператив өөредилге черлеринге өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур:

1. **Красноярскиниң кооперативтехникумунга** дараазында тускай эртемнерге:
— үлетпүр барааннарының товароведениези;
— аъш-чем барааннарының товароведениези;
— үлетпүр болгаш аъш-чем барааннарының товароведениези;
— садыгга планнаашкын;
— бухгалтер учеду;
— кооператив ажыл-агыйын организастаары болгаш эргеленип башкарары.

Садыг организакчыларының салбырынга кооперацияга ажылдап чорааннарны болгаш Совет Армиядан халажып келгеннерни хүлээп алыр.

2. **Читаның кооперативтехникумунга** дараазында тускай эртемге:
— аъш-чем белеткээриниң технологиязы.

3. **Иркутскиниң өлүк-кеш техникумунга** дараазында тускай эртемнерге:
— аныыр ажылы болгаш аң өстүрер ажыл;
— мал ажылының чиг-эдиниң болгаш өлүктүң товароведениези;
— правоведение.

4. **Улан-Удэниң кооперативтехникумунга** дараазында тускай эртемге:
— хлеб быжырар будүрүлге.

Товароведение, технологтуг салбырларга, «аныыр ажылы болгаш аң өстүрер ажыл» салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), химияга (аас-биле), бухгалтер, планнаашкын салбырында, садыг организакчыларының салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), математикага (аас-биле), «Правоведение» салбырынга кирерлер орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле) шылгалда дужаар.

Бүгү техникумнарга долу ортумак эртемниг кижилерни хүлээп алыр.

Кирерин күзээннер техникумнуң директорунга билдириишкиннинге дараазында документилерни кожар: эртемниң дугайында документ (боду-биле), сөөлгү ажылдап турган черинден азы школадан характеристика, өөредири-биле кооператив организациязының чоруткан бижии, 286 маймык ёзугаар эмчи шыпызылгазы, 3х4 см хемчээлдиг 5 фоточурук, күш-ажыл дептеринден ушта бижилге, чурттап турар черинден шыпызылга.

Документилерни июль 31-ге чедир дараазында адреске хүлээп алыр: Кызыл хоорай, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 31. Тыва респотребсоюз, кадрлар килдизи, телефон 2-27-24.

Тываның күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының республика эргелели 1978—1979 өөредилге чылында **Иркутскиниң учет-кредит техникумунга** кирип өөренири-биле ортумак школаның баазазынга «Ажаалда кассаларынга учет» деп тускай эртемге сургууулдар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну доосканнарга бухгалтер деп ат тыпсыр.

Техникумга кирерин күзээннер Кызыл хоорайга Күрбаныының Тыва конторазынга орус дыл болгаш литературага (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерни 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге хүлээп алыр. Адреси: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31.** Өске хоорай чурттуглар боттарының чурттап турар черивиң аайы-биле төп ажаалда кассаларынга документилерни дужаар.

Билдириишкинге эртемниң дугайында документина (боду-биле), 286 маймык ёзугаар эмчи шыпызылгазын, күш-ажыл дептеринден ушта бижилгени, 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточурукту кожар.

Ч а р л а а л

Бии-Хем районнуң «Хадың», «Өөк», «Кызыл тараачын», Ганды районнуң «Коммунизмниң херели», Кызыл районнуң «Кара-Хаак», «Шамбалыг», Каа-Хем районнуң «Кызыл тук» совхозтарга ажылдаарыбиле республиканың барыын талакы районнарындан малчыннарны болгаш механизаторларны республика иштинге көжүрерин күш-ажыл органнары чорудуп турар.

Көжүп чоруурларга өг-бүлениң кол эзинге 75 рубль болгаш өске кежигүнериниң кижи бүрүзүнге 25 рубль түнүт акша дузаламчызын күрүнениң күсели-биле төлеп бээр. Көжүп келгеннериң өг-бүлези ийи чыл дургузунда квартира хөлезинин төлээринден хосталыр болгаш оттулар чүүл-биле база коммунал ачы-дузазы-биле халас хандыртывар.

Бо айтырыгны тодарадырыбиле баар черлериниң адресин: **Барыын-Хемчикке болгаш Чоон-Хемчикке — райкүүскозларда күш-ажыл талазы-биле төлээ черлери, Кызылда — Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 38, Күш-ажыл талазы-биле эргелел.**

Кызыл-Дыгдын Гастелло аттыг культура болгаш дыштанылга парынын долгандыр суг хөолбозаде шортаң, ала-буга, ак-балык дээн ышкаш балыктар дыка өскен. Оны сыырткыыл, спининг-биле тударын чөпшээреп, кижилерниң ажыктыг дыштанылгазын организастаарының бир хевири болдурган.

Эртен-кежээ, ылаңгыя дыштаныр хүннерде парктың эриктеринден хөй санныг улуг-биче балыкчыларны көрүп болур. Оларның чамдыктары ылап-ла «улуг олчалыг» чаныш турардар.

ЧУРУКТА: Кызылдың парк чоогунда хем эриинде бичии балыкчылар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ХӨРЛЭЭНИ ӨЖҮРЗЕ

Өвүр районнуң Чаа-Суур суурунуң сонгу чүгүнден мурнуу талазынче агып баткан суглуг арыг бажы бар. Оон улаштыр Бээжин-Шык деп адаар шынаа чаптылган. Бо шык май айның эзеинде өртенген. Шынаның өлеп өртүн суурнуң чурттакчылары болгаш школачылары 2 хүн иштинде мүн-не өжүрүп каан.

Өлеп өртү өжүртүнзе-даа, 20 гектар хире иринділиг дөгеликтерде хөрлээ 2 ай чыгам өжүртүнмейн, бүдүү хып чыттыышаан. Суурнуң чурттакчыларының хууда малының арыгдан суг ижер оруктарында ондактыг дүжүм-хөрлээлер бар апарган. Ол малга айыылдыг. Оон аңгыда бо каан, хаттыг чылын ол хөрлээлер чанында, арыгже удамчылап болур. Бо арыг дээрге терең кургаг сигенниг, куу бүрүүгүр болгаш кургаг агбаннарлыг арыг. Бир эвес ынаар от дамчыыр болза, өжүрүп күш чоттунмейн барып болур. Ынчан суур чанында чурумалдыг чараш арыг узуткаттыгганы ол.

Совхозта ол хөрлээни өжүрүп болур техника-даа, кижи күжү-даа бар чүве-дир. Бода чадаарда бульдозер-биле хемден ийикпе, азы суурда арыгбугалардан ун каскаш, ол шыкче суг эксыптар болза, ол өрт өжүп азы чавырлып болгай. Ол хөрлээ ынчаар чыдар болза, шыктан өзүп-сиген-даа үнмес, хилис баар. Байдал мындыг турда-ла Чаа-Суур көдээ Советтиң күүскому, «Торгалыг» совхозтуң дирекциязы, мында лесниктер сагыш амыр олуруп турарын чон кайгап чугаалажып турар.

Өртке удур демисел, бойдус камгалалының дугайында хоойлу-дүрүмнер-даа бар болгай. Оон туржук долгандыр турар бойдус байлактарын камгалаар, чеп ажыглаар дугайын биштиң Совет Конституциязында биштиң тодаргай айыткаш, ону бүгү ниитиниң хүлээлгези деп тодарадып каан. Ону организастаар, боттандырар ужурлуг албан черлери, эрге-дужаалдыг кижилер өртүү-аңаа көрүп олурарга черле таарышпас деп бодаар мен.

Суур чаагайжыдыгазын өжүлдер дээш 1951 чылда чанында арыг бажыңдан буганы хол-биле казып үндүрген чүве. Оон суу кудумчуларда арыктарга агып, тарымал үнүштерин суггарып турган. Ол буганың суу ам суурже шоолуг келбестээн. Ук буганың хевилекчизи 80 харлыг хоочун коммунист А. Кыргыс ам-даа чурттап чору. Ол, аныяк шаам болза, бо буганы чаасказын-даа болза казып тургаш, суун үндүрүп кээр ийик мен деп, хомудап чугаалап орар. 50 чыл партия кежигүнүң стажтыг кырганның күзели чөптүг. Шынаны-ла, машина-техника элбээн бо үеде ол буганы четчелеп казып алыры чаңгыс хүннүң ажылы ышкажы! Мону биштиң суурнуң улуртур ажылдакчылары база бодаар боор деп идегедивис.

К. САРЫГ-ХАА.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Харыылаңар, горинстер!».
11.25—А. Розанов—«Эң кыска ырак». «Бистиң кожаварывыс» бөлүктен телепшп.
12.10—ССР Эвилелиниң Күрүнениң үлегерлиг Улуг театрының ниитиырының болгаш оркестриниң оюну.
12.45—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдыгаан Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.45—16.00—Чапсар.
16.00—«Ирак таварты». Кинопрограмма.
16.30—«Орус чугаа».
17.00—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». Күрүнениң А. С. Пушкин аттыг уран түүл музейи. «Франциянның чуруктары».
17.30—Э. Огавесян — Симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри. Дирижёру РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
18.05—«Соолгу дюйм». Уранчечен фильм.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
19.55—«СӨКП ТК-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң ниитиргилерин амыдыралга». Дамчыдылга.
20.20—«Дош кырында истер». Телефильм.
20.40—Телемедээлер.
20.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

21.00—«РСДРП-ниң II съездиниң 75 чылынга». «Үймээн застава». Уранчечен фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Делгегей чемпиону Анатолий Карпов».
23.45—00.35—Орус композиторларның романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи И. С. Козловский күүседир. Тонгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм «Зумзум». Ойнаарак фильми.
18.15—«Тыва музыка чайы».

МОСКВАДАН

19.45—«Эх, сени. Ух, сени. Сени-даа!» Мультфильм.
19.55—«Эртеминиң амыдыралы».
20.25—21.00—РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Нечеворенконуң концерти.

Ажаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар. Чагбас. Барыын чук утлаңмышкынның хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35, чамдык районнарга 22—27 градус чылыр.

Кызылга бичe булуттаар, аяс хүн болур. Хаттың күжү нөшкак. Агаар хүлүс 31—33 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

КИНО

ИЮЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-кек суг, ак өлүм» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.35, 19.15, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Каргыс шагдаа кадәйланган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киночыыңды» 15.00, «Гайдуктуң ат-алдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Кыстар ашакка баар ужурлуг» 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культурэ килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корреяторларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2142.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00598

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 163 (10760) | 1978 чылдың июль 14, пятница | 1925 чыдда үндеваледттинген | Өртээ 2 көп.

«САЛЮТ-6» – «СОЮЗ-29» – «ПРОГРЕСС-2»: программа ёзугаар ажыл

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплексте космонавтылар Владимир Коваленок болгаш Александр Иванченков планнаттынган ажылды күүседип чоруур.

Эртенги чемниң болгаш комплекетиң иштики системаларының чамдыызын хынаарының соонда «Прогресс-2» кораблдиң чүгүн дүжүрер операцияларны экипаж уламчылаан. Чижээ, станцияның иштинче аъш-чем продуктуларлыг хааржактарны, фотоматериалдарны, биологтуг объектилерни, хуу гигиенаның херекселдерин дажып кирген. Амыдырал хандырыгазының системазының регенераторларының бирээзин космонавтылар адыргаш, ону чүк соөртүр кораблдиң чедирип келген чаа регенератору-биле солаалар. Чүүк дүжүрер ажылды төлевилеттинген график ёзугаар чорудуп турар.

Станцияның шимчедикчилериниң одаар чүүл кудар саваларын немей кударынга белеткел уламчылавышаан.

Экипаждың иletкелдери-биле болгаш телеметриктиг информацияның сан-түңү-биле алырга, орбитаның «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» комплектиң иштики системалары болур-чогууру-бвле ажылдап чоруур.

Эштер Коваленок болгаш Иванченков оларның кадыкшылы эки.

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫН ЧОН КҮҮСЕДИР

ТУДУШ ХОЛБААЛЫГ

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев партия Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдерин дугайында» иletкелинге мынча дээн: «Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрериниң улуг программазын чедиишкинниг боттандырары капитал тудугну организастаары-биле дорт холбаалыг боон турар. Көдээге тудугну хөгжүдериниң дугайында сагыш салыры амгы үеде партияның аграр политиказының тудуш холбашкак кезээ апарган».

СЭКП Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың талазындан Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринче доктаамал сагыш салып турар. Чыл келген тудум-на бо талазы-биле акша-хөреңги тускайлаары улам көвүдеп турар. Көдээге нарын тудугларны кылып шыдаар бедик мергежилдиг ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылдакчыларның саны өскен. Чижээ, 1970 чылдан бээр тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли «Тыва көдээ тудуг» треске 11 миллион рубльден 16 миллион, а «Тыва суг тудуг» треске—4 миллион рубльден 10,5 миллион рубльге чедир өскени ол бүгүнүң тодаргай херечизи болур. Маңаа холбаштыр 1976 чылда «Росколхоз тудуг» каттыжышкынының шугумубиле «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынын организастаан. Бо каттыжышкын чүгле бо чылдың бирги чартыында безин 3,9 миллион рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган.

Көдээ тудугунуң хемчээлиниң өскенин өске-даа чижектер-биле көргүзүп болур. **Онгу беш чылдың ийи чыл алды айларының иштинде көдээ черлерге ниитизи-биле 72,5 миллион рубльдиң янзы-бүрү тудуг ажылдары кылдынган. Ол-ла үе дургузунда 58,7 миллион рубльдиң кол фондузу ажыглаттынган. Ол бүгүнүң түңнелинде 68,3 муң дөрбелчин метр чурттала шөлүн ажыглага киирген,** ол-он муң гектар черлерни суггаттыг болдурган, 5154 баш мыйыстыг бода малга, 146750 баш шээр малга кажаалары туткан. Ол ышкаш эът-сөөктен далган заводун, «Кок-Тей» совхозта куш кажаазын, «Улуг-Хаяа»—картофель шыгжамарын, «Тээлә», «Дөң-Терезин» совхозтарда гаражтарны, С. К. Тока аттыг, «Шивилиг», «Чодураа» совхозтарда МТМ-ни, «Тес-Хем», «Алдан-Маадыр», «Большевик», «Өөк», «Мөгең-Бүрен», «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарда клубтарны, Дерзиг-Аксы суурда интернатты база тудуп ажыглага киирген.

Тудуг-монтаж ажылдарын болгаш тудугларны доктаатткан хуусаазында доозуп, дужаары дээш социалистиг чарыш аңаа чагай салдарны чедирип, «Тыва көдээ тудуг» трестиң коллективи чартык чыл планын 100,5 хуу күүсеткеш, эрткен чылдың ол-ла үезинде турганынга бодаарга 37,6 хуу өзүлдени алган. Планныг даалгаларны ажыр күүсеткеш, өзүлдени чедип алган коллективтерге «Тыва суг тудуг» трест, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынны болгаш ол-ла тудуг организацияларының чамдык көжүп чоруур механизастаттынган колонналары хамаарыжыр. Оон түңнелинде бо чылдың баштайгы чартында 300 баш мыйыстыг бода мал кажаазын, 25,1 муң баш хой кажаалары, 80 км электри дамчыдылгазын тутказ, дужааган болгаш 20,5 муң гектар шөлдүң суггарылга тудугларын чаартыг, 40 муң гектар чаа черлерни суггаттыг болдурган. «Сукпак» совхозта көдээ ажыл-агый машиналары кадагалаар серии, «Чодураа», «Шивилиг» совхозтарда МТМ-лерни болгаш өске-даа ажыл-агыйларда кажаахораа, культура-албан черлерин ажыглага киирген.

Эштээр демир-бетоннарны болгаш арматураларны, янзы-бүрү тудуг кезектерин кылып шыдаар демир-бетон кылыларының заводтарын, боду шимчээр улуг-биче краннарны, чер казар машиналарны болгаш өске-даа тудуг техниказын бо хүннерде көдээ тудугжулар калбаа-биле ажыглап турар аңаргап. Тудуг-монтаж ажылдарының механикти хандырылгазын улгаттырганы, демир-бетон болгаш демир будуштуг кезектерни хөй-биле кылып үндүрүп турары янзы-бүрү тудугларны, бажыңнарны эптеп кылыр аргазын калбартып турар.

Республиканың көдээ тудуг организацияларының ажылындан өске-даа хөй-хөй эки түүлдерни көргүзүп болур. Ынчалза-даа оон организацияларның ажылында четпестер өм-даа хөй боон турарын айтыр херек. Оларның чамдыктары күрүне планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседип шыдаавайн, дыка хөй тудугларны ажыглалга киирер хуусааларын үзүп турар. Ол ышкаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының кожүп чоруур механизастаттынган колонналарының алдызы планныг даалганы күүсетпээн. «Тыва көдээ тудуг» трестиң буруузу-биле бо чылдың бирги чартыында Кызылда керамзит-сай заводу, «Тиилелге» совхозта хову турлаа, «О. Шыпаада» хлеб бижырар чер, Y. Шыпаада чунарбажың, «Совет Тыва» совхозта столовая, «Ленинчи орук» совхозта уруглар сады дээш ышкаш чугула тудугларның ажыглалга киирер хуусаазы узаттынган. Ол ышкаш «Тыва суг тудуг» трестиң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының тудугжу коллективтери республиканың ажыл-агыйларының планда көрдүвеген чугула тудугларын чогуур хуусааларында ажыглалга киирип шыдаваан.

Көдээ тудугну экижидерниге организастыг ажыл-биле кады оларның материал-техниктиг хандырылгазы кол черви ээлеп турар. Чүге дээрге, ылзы-бүрү тудуг материалдары-биле үзүк чокка, чедиштир хандырбас болза, тудугну чедиишкинниг кылып шыдавас болгай. Ындыг турбуже, трестиҥ бүдүрүлге-техниктиг четчелээшкин эргелелдери чогуур негелдезинге чедир ажылдавайн турар. Олар колдуунда-ла хандырылга ажылын кылып турар боордан ангыда, кылдынып турар тудугларны чогуур хуусаада эргежок чугула материалдар-биле хандырарын чедип албайн турар. Оон ужурудан тудуг ажылдарының графиги-даа, дужаар план-даа күүсеттинмейн баар.

Көдээ тудугну кылырда норма-чижектерни болгаш чогуур дүрүмнерни үрээр, технологтуг негелдерни барымдаалавас, чамдык тудуг материалдарын өскелер-биле солуур чоруктан үреп кылыр, артык акша-хөреңги чарыгдаттынар таварылгалар эм-даа хөй. Ындыг четпестер ылаңгыя ийи квартиралыг бажыңнарның тудуунда дыка хөй боон турар.

Төлевилел организацияларыТөлевилелди тургузарда артык түүлдерни кылыр, технологтуг, сантехниктиг дамчыдыкчылар, кабельдер артер үттерни безин айытпас болгулаар. Оон түңнелинде тудугларның ханаларын салып дооскан соонда, оларны хөй черден катап үттээр ужурга таварыжыр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленуму көдээ тудугларның баазаларын тургузарынче, совхозтарда бар тудугларны, бирги ээлчегле мал кажааларын чаартып кылырын чаа-тудуглар-биле холбаштырарынче, көдээге оруктарны тударынче, көдээ тудугжуларның аразында социалистиг чарышты калбартып, оон дээштиин күштелдиреринче онза кичээнгей салырын айытkан. Июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң хаңы уткалыг иletкели болгаш ол талазы-биле Пленумнуң доклады Тыванның көдээ тудугжуларының чаа, тывыңгыр күш-ажылын чалгынналдырыы, оларны чаа-чаа чедиишкиннерже сорук киирер.

М. ООРЖАК,
СЭКП обкомунуң инструктору.

АЖЫГЛААЛДА КИРГЕН

«Бөгүнгү көдээ тудуг— социал айтырыгларны шиитпирлээринге кончуг чугула эвено. Көдээниң чурттала болгаш культура-амыдырал бәйдалдарын үндезини-биле экижилерининң угланыышкынын партия бижыы-биле уламчылап турар... Көдээ черде сөөлгү 13 чылла иштиң шөлү 450 млн. дөрбелчин метр чурттала бажыннары туттунган» — деп, «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» айтырыгны чугаалашкан СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң иletкелинде айытkан. Планныя көдээ тудугже кичээнгейни күштелдирер дугайын ол Пленумга онзалап чугаалашканы таварылга эвес. Чүге дээрге ында чедиишкиннер-биле чергелештир четпестер эвээш эвес дээрзи билдингир болгай.

Совет кижилерниң амыдырад хандырылгазын улам экижидер дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың эда сагыш салыышкынының ачызында көдээде амыдыралдың чечектелиишкинин магадавас аргам чок. Оон дугайын чангыс чижек-биле көргүзейн.

Менгүн-Тайга — Тываның эң ырак-узак районнарының бирээзи. А оон чонунуң амыдыралының улам экижип турарынга чурттакчыларның чоргаарланып турары чөптүг.

Бо районну катап тургускандан бээр 10 чыл чедип турар. Ол үенин дургузунда оон төвү Мугур-Аксы суурда чаа-чаа кулумчулар, кварталдар, ийи болгаш 4 аал чурттаар бажыннар, 900 өреникчи өөренир чаа школа, 180 орунну чаа интернат, эмнелге, саликтер, үлетпүр болгаш аъш-чем баазаннарының магазиннери болгаш өске-даа тудуглар ажыглалда кирген.

Чоокта чаа, Мугур-Аксы суурнуң чурттакчыларынга тудугжулар чаа белекти сөпнээннер. Ол — чаа электростанцияның тудуун ажыглалга киргени-лир.

Суурувустуң өзүп хөгжээнибиле чергелештир, моон мурнунда турган бичии станцияны солааш, улуг күштүг чаа электростанцияны тудуп берген «Тыва коммунэнергонуң» тудугжу бригазының ишчилери кызымак ажылдаан. Ол будурүлгенин кол инженери В. И. Лалейкин тудугнуң ажылын доктаамал хайгаараш, херек материалдар-биле үзүктеп чок хандырып турганындан тудугжулар ону чогуур хуусаазында, эки шынарлыг кылып дооскан.

Электростанцияның тудуун ажыглалга киирерине тураскаатkан митингиге районнуң удуртукчу ажылдакчылары мугур-аксыжыларның мурнундан тудугжуларга өөрүп четтиришкиннин сөстерин чугаалап, эң эки ажылдаан тудугжулар: Е. Сергеевке, М. Немальпевке, Э. Ермолаевке, А. Шабашинге, А. Иванпевка, А. Воробьёвка, И. Чернопозовка СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хүндүлүг бижиктерин тывыскан.

Д. КУУЛАР.

БЕДИК КӨДҮРЛҮҮШКҮН-БИЛЕ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» иletкелиң база ол талазы-биле хүлээп алган доктаалды Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң малчыннары бедик көдүрлүүшкүн-биле таныжып турарлар.

Совхозта хойжуларның социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп, чүс хойга онаштыр 103 хураган алган Бичии-Уруг Самыяевна Монгуш улуг ужур-уткалыг ол документинни танышкаш, мынча дээн.

— Партия Төп Комитединиң чаа болуп эрткен Пленумунуң шиитпирлери бистиң ажылывыстың дайынчы программазы болур болгаш көдээ ажыл-агыйны шапкын хөгжүдериниң оруктарын тодаргай айытkан. Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдери дээрге-ле чонунуң материалдыг чаагай амыдыралын улам бедидер дээни ол болур. Ону бедик бүдүрүкчулуг күш-ажыл-биле харылзар хүлээлгелиг бис.

Бичии-Уруг Монгуш Пленумга эш Л. И. Брежневтиң иletкелин болгаш аңаа хүлээп алдынган доктаалды пзия-биле деткиң, ону күш-ажылчы бедик көргүзүглер-биле харылаар хүлээлгени алган. Бо чылын ол бир хойдан 3 килограмм 400 грамм дүк алыр хүлээлгезин 3 кг 500 грамм кылдыр күүседипкен. Төрээн 405 хоюндан 414 хураганны алган, чоокта чаа 339 хураганны үскеш, 10 класс дооскан комсомолчу путёвка-биле хойжулап кирген Нина Ондарга хүлээдип берген.

СЭКП Төп Комитединиң ол Пленумунуң доктаалында малчын бүрүзү бир ден-дескиде бедик көргүзүглүг ажылдаарын негеп турар-дыр. Бистиң малчыннарывыстың бүгү байдалы бир дөмей турда көргүзүглеривис анты-анты болуп турары үенин негелдезинге таарышпас. Чижээ, бистиң чарыш салган хойжувус Доржу Монгуш чүс хойга онаштыр бо чылын 70 хураган алган. Ол дээрге күрүенин малы дээш харылсалгазын бүлбес, эрегжейлээр чоруктуң түңнели-дир—деп Бичии-Уруг Монгуш шугумчүлекчи ёзу-биле чугаалап турар.

К. ХЕРТЕК.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Июль 12-де СЭКП Төп Комитединге эвилелдешкен республикаларның ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының секретарьларының, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларының чөвүлел хуралы болган. «Улетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш социал ужур-дузалыг ажыглага кирер ниити күрүенин эң чугула объектилерни 1978 чылда дужаарын хандырарының дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың январь 26-да доктаалының канчаар күүсеттинип турарын аңаа чугаалажып көрген. Чылдың эрткен чартыында капитал тудугнуң түңнелдерин чугаалажып көрген, ол дугайында ынаңадыгны ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. Э. Дымшиц кылган.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко чүве чугаалаан.

Ажыглалга киирер тудугларда ажыл үлээн экижээнин чөвүлел хуралга демеглээн. Кол фондуларны ажыглаары эрткен чылдың баштайгы чартыыбиле деңнээре, 11 хуу улгатkан болгаш тудуг-монтаж ажылдарын күүседири — 3 хуу немешкен.

Оон-биле кады капитал тудугла шынгыы четпестер биеэги хевээр бар боон турар. Чугула будурүлге күчүлерин ажыглалга киирериниң хуусаазын үскен болгаш оларны шуудалып, ажылдадырынга хожудаашкынны болдурган тудуг министерстволарының база чагыкчы - министерстволарының удуртукчуларын, а ол ышкаш ажыглалга кирер тудугларның планын күүседир болгаш оларны дериг-херекселдер-биле хандырар талазы-биле четпестер дээш чамдык машина тудуушкүнүнүң министерстволарын болгаш ССРЭ-ниң Күрүпланын шүгүмчүлээн.

Чылдың ийиги чартыында тудугларны болгаш күчүлерни кылып, тургузарының база 1979 чылга белеткел ажылдарының темпизин шынгыы күштелдиреринин эргежок чугулазынче чөвүлел хурадның киржикчилериниң онза кичээнгейин угландырган.

Ажыглалга киирер бүгү-ле тудугларда ажылдың канчаар чорун турарын ыяк тодарадыр министерстволарының болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга сүмелээн. Ол тудугларны ажылчын күжү, материалдар болгаш техника-биле хандырарының тодаргай хемчеглерин айыткаш, боттандыры төрүүдер. Тудугжуларын бедик бүдүрүкчулуг ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар. Тудугларны планда айыттынган хуусаалардына ажыглалга киирерин хандырарының оперативтиг даалгаларының күүсеттинип турарынга шынгыы контрольду тургузар.

Тудугларның күш-ажылчы коллективтеринге доктааттынган сорулгаларның күүседеэн хээш социалистиг чарышты калбартыр талазы-биле организакчы болгаш политмассалыг ажылдарны күштелдиреринге, ажыглалга киирер тудуг бүрүзүнүң талазы-биле планнарны күүседири дээш тудуг организацияларының болгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харылсалгазын бедидерин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының Төп Комитеттеринге, СЭКП крайкомнарынга болгаш обкомнарынга сүмелээн. Тудугжу коллективтерге эргежок чугула дузаны көргүзеринин талазы-биле чер болганнан бар курлавырларны болгаш аргаларны улам долузу-биле ажыглаарын сүмелеп турар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалы-биле холбаштыр кедээ черлерде тудуг планнарын күүседиринин, минералдыг чемнишчидилгелерни болгаш үнүштер камгалаар будумелдерни кылыр үндүрер талазы-биле күчүлерни, көдээ ажыл-агыйнын машина тудуушкунунуң, продуктулар сайзырадыр кылыр үлетпүрүң болгаш аграр-үлетпүр комплекизиниң өске-даа алырларының күчүлерин ажыглалга киирериниң чугула ужур-дузалыын онзалап демеглээн.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретарьлары В. И. Долгих, Я. П. Рябов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары Н. К. Байбаков, Н. В. Мартынов, В. Н. Новиков, ССРЭ-ниң Күрүпланының, ССРЭниң Күртудуунуң удуртукчулары, министрлер, СЭКП ТК-ның килдистер эргелекчилери, харылсалгалыг ажылдакчылары киришкен.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ ШАЛЫПЧЫЛЫ ФРОНТ

МАССАЛЫГ КИИРИШТИРБИШААН

«1978 чылда дүжүт ажаалдазын, көдээ ажыл-агый продуктуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1978—1979 чылдарның үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттиреринхандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш СЭКП Тыва обкомунуң, Министрлер Чөвүлелиниң докгаалдарын күүседири-биле Чөөн-Хемниң районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң дирекциязы, партия, ажылчын, комсомол комитеттери мал чеми белеткээриниң кампаниязынга белеткеэдп багай эвес чоруткан.

Ажыл-агый бо чылын 2600 тонна сигенни, 4610 тонна силосту, 235 тонна сенажты, 2010 тонна саваңны, 250 тонна витаминниг сиген далганын белеткээр планныг. Бо сорулгаларны чедип алырынга организанган, мобилизанчы ажыл негеттинер. Ынчангаш мал чеминиң белеткелинче 500 хире кижини эвилелдеп киирген. Бо ажылда 65 звено, механизастаттынган, ийи хол кадыырлыг бир бригада хаара туттунган.

Мал чеми белеткээр техниканың септелге-кылыышкынын база багай эвес чоруткан. Сиген кезер 9 машина, 5 грабль, 2 пресс-хөлээнекчи, 4 пресс-бөлдүрүкчү, витаминниг сиген далганы бүдүрер АВМ-4, кунуруза кезер «КУФ-1,8», «Вихрь», «КС-2,6» агрегаттар септеттинген.

Совхоз бо чылын суггаттыг 520 га черниң сигенин кезер. Ону бо хүннерге чедир ийи удаа суггарган. Ажыл-агыйның Ишкин, Кара-Чыраа салбырларының хойжулары сиген кезилдезиниң белеткелинге эки киржип, кижи бүрүзү 30—40 тонна сигенни белеткээп алырын хүлээнгеш, шөлдерни суггарып турганнар. Ишкин салбырда 220 га чер эки шынарлыг суггартынган.

— Бистиң салбыр бо чылын ниитиниң малынга 980 тонна сигенни, 150 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Сигенниң дүжүткүр чоруун бедидер дээш суггарылгаже кичээнгейни салып, олче суггатчылардан эңгыда малчыннарны база киириштирип турар бис. Будук-бүрү белеткелин В. Монгушка удурткан 49 кижи составтыг бригада эки чорудуп турар—деп, салбыр эргелекчизи Д. Монгуш чугаалады.

Совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди сиген кезилдезинге школа, эмнелге, агитквартираларның коллективтерин база массалыгыбиле киириштирип турар.

М. СЕВЕН.

ПЛАННЫ АЖЫРАР

Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары каш хонук бурунгаар сиген кезиддезинче кирипкен. Валентин Ооржактың удурткаңы комплекстиг бригадазы 7—7 трактордуг ийи звено кылдыр үзүлгеш, Суг-Бажы деп черде сигеннеп турар. Бо хүннерге чедир олар ниитизи-биле сезен ажыг гектар черден 102 тонна эки шынарлыг сигенни алганнар.

Бо чылын үк бригаданың кежигүннери 1292 тонна сигенни белеткээр хүлээлгелиг. Ында мурнакчы механизаторлар Олег Түлүш, Мартан-оол Салчак, Мортуй-оол Алдай-оол болгаш өске-даа шалыпчылар бар. Мындыг мурнакчыларның кызымак күш-ажылының ачызында үк план чедиишкиннер күүсеттинер дээрзинге идегел бар.

К. ХЕРТЕК.

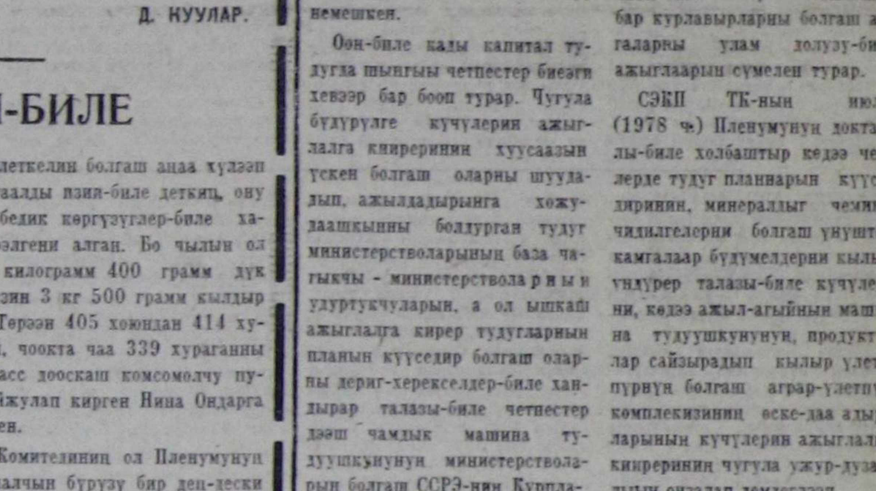

ССРЭ-ниң башкыларының Бүгү-эвилел съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байырлыг чагаазында болгаш ол съездиниң шиитпирлеринде башкыларның болгаш улус өредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга чаа-чаа тодаргай сорулгаларны салган. Ол бүгүнү амыдыралга боттандырар дээш Тываның башкылары болгаш улус өредилгезиниң ажылдакчылары улуг ажылды чорудуп, аныяк салгалдың өредилгезинге болгаш кижизидилгезинге төлептиг үлүүн киирер.

ЧУРУКТА: Бай-Тайганың «Кара-Хөл» совхозта школаның болгаш уруглар алдын черлериниң бөлүк мурнакчылары (солгай талдан) С. Кудерек, Б. Хертек, С. Сая, М. Жертек олар.

А. ЭЭНЧЕЛЕЙНИҢ фотозу.

ПАРТИЯНЫҢ АГРАР ПРОГРАММАЗЫН—АМЫДЫРАЛГА!

УКСААЖЫДЫЛГА—ЭҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

«Мал ажылының улам ынай өзүп олурар интенсификациязының үезинде, ону үлетпүр үндезининче шилчиткен үеде, селекцияның болгаш уксаажыдылганың ролю улгадыр. Мал-маганның чаа хевирлерин тургузар, бар турар угланыышкыннарны болгаш гибридтерни сайзырангайжылар талазы-биле уксаажыдылга ажыл-агыйларының четкизин калбартыр...»

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

Бистиң чүртүвүстә мал ажылының хөгжүлдези бедик шынарлыг эът болгаш сүт продуктуларын элбэп-биле алырынче угланган. Ол адырны интенсификастаарынга уксааларның шынары болгаш оларны өстүрериниң аргалары эң чугула үжүрдүзалыг. Уксаажыдылга ажылында код чүүлдер болза, аныяк малды шын азырап өстүрери, ону бүтүү талалыг шинчилеп көрүп тургаш шилип алыры, кандыг бүдүрүкчүү кайы кыс мал-биле эдериштирее чогуурун үндезилеп тодарадыры болур.

Мал ажылын үлетпүр технологиязынче шилчидер чорук бедик продуктулуг малдарны ажыглап тургаш, бүдүргенги специализастаарывга база концентрастаарывга үндезилеттинер. Сүт комплекстеринге чылда инек бүрүзүнден 4—5 муң кг сүттү алырын баш удур көрүп турар.

Ферма бүрүзүнге сүттү, эттги бүдүрериниң деңиели бирги эвлегде малдың шынарывдан хамаарыжыр. Аңаа чогуур технология, долу үнелит чемгерилге болгаш ажаалда чирип турар болбайн аан, шыналзажок бүдүрүлгениң болдунар аргазын тодарадыр код көргүзүг малдың элбек продукция берип шыдаар аргалыы болур. Ындыг болганда, специалистерниң ажылынга бирги чергениң кичээнгей малды сайзырангайжыдарынга, уксаажыдылга херээвге салдынар ужурдуг. Ылаңгыя ам мал ажылын үлетпүр технологиязынче шилчидип турар үеде уксаажыдылга ажылынга негелде хөй катап үлгаткан.

Бир эвес чылда саар инек бүрүзүнден 3—3,5 муң кг сүттү ап турар апаар болза, биске сүт бүдүрери орулгалыг боон болур. Шыналзажок амдыызында республикада чаңгыс-даа ажыл-агый продукция бүдүрериниң ындыг деңнелии чедип ап шыдаваан. Уксаажыдылга ажылын доктаамал чорудуп турар ажыл-агыйлар саар инектен чылда 2400—3000 кг сүттү саап ап турза-даа, республикада бир инектен ортуман саалда чылда 1600—1700 кг болуп турар.

Элбек сүттү берип болур эки уксаалыг инектер республиканың чамдык совхозтарында бар. Ону эки ажыглаар, бедик продукт бээр инектерни дээре фермаларга, бригадаларга мөңгүзээр, оларның генетиктиг болдунар аргазының бүрүн илерээря-биле чемгерилгезин болгаш ажаалдазын экижидер керек.

Коданның тургузуун сайзыраңгайжыдары, малдың кыазыраар чоруун үзүткаары, чаш малды өстүрерин экижидери дээш ыышкаш ындыг айтырыгларны база-ла шинтпирлээри чугула. Саар инек чүгле 26—30 хуузу болуп, төрүүр үүс баш инекке онаштыр 50—60 бызаа ап турар ындыг коданнан мал бажының дүрген өзүлдезин маңаар арга чок. Шынчангаш хунажыннарны ажыглап тургаш, саар инектериң баш санын көвүдедириге эң-не ушылгы кичээнгейни салыр үжүрлүг.

Таңды болган Бии-Хем районнарның совхозтары сөөлгү чылдарда коданның составын экижидер ажылды багай эвес чорутқан, шынчангаш олар инектен элбек сүттү саап ап турар. Эрткен чылын республикага бир инектен саап алган сүт ортумаа-биле 1679 кг болуп турда, «Кызыл тараачын» совхозка хунажыннарның бирээзиндең-не 2092, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка—2098, «Бүрен» совхозка—2049 кг сүттү саап алган.

Бисте совхозтарның хөй нуруузу фермаларга зоотехниктиг ажылды экижидериниң улуу уксаалыг инектерни садып алырының орулуне кирип, шын эвес кылып турар. Уксаажыдылга бүдүргелеринде бар болуп турар эң-не үнелиг бүдүрүкчүлерни ажыглап тургаш, боттарының коданда малын экижидер ажылды чорутпайн, чыл бүрүде-ле хөй акша-хөреңги үндүрүп, уксаалыг бүгаларны база инектерни өске черлерден садып ап, оларны кандыг-даа үчёт чокка хостуг эдериилгеге киирип турар. Оон-биле чергелештир садып алган уксаалыг малды эки ажаап, чемгербейн, өске бүгү мал-биле бир дөмей байдалда тургузуп турар. Ынчангаш олар чаңгыс кыш эртерге-де боттарының продуктулуун чидирер, оон оларны бракпан каапкаш, база катап уксаалыг мал садар ужурга таваржыр. Белениң харааш, бодунга уксаажыдылга ажылын чорутпас шак ындыг чоруктар-биле эштежип болбас. Чыл бүрүде уксаалыг мал садарын эвээжеткеш, уксаажыдылга бүдүрүлгелеринде бар үлегерлиг бүгаларның үрезин-биле тарып боозадырын аңыдаш, ажыл-агыйларда инектерниң уксаазын экижидер ажылды доктаамал чорударынга онза кичээнгей салырының үези келген.

Республикада бар болуп турар бүгаларның болгаш кошкаларның кезиин уксаазы болгаш клазы куду болган ужурунда, солуурун негеттинип турар. Оларны коданнардан аңылап ылгаары ам бирги чергениң сорулгазы. Чүге дээрге, уксаазы багай бүдүрүкчүлерни ажыглаар чорук малдың продуктулуунуң кудулаарынга чедирер.

Малдың продуктулуун бедидеринге база бир шаптыктап турар чүве болза, хөй-хөй совхозтарның фермаларында зоотехниктиг ажылдың кошкаа. Ол чорук малды шын үнелеп көрүнүң аргазын бербейн турар. Зоотехниктиг ажылды бедик деңнелге тургускан фермаларның чижээ ону тодаргай көргүзүп турар. Учёттү шын тургузуп, инектерни ёзулуг негелде ёзугаар үнелеп шилип алган фермаларга бир инектен оруман саалда 2154 кг болган, азы республиканың ортумак көргүзүүнден 475 кг хөй. Тыва АССР-ниң алдарлыг зоотехниги, селекционер Елизавета Григорьевна Астафьева хөй чылдар дургузунда ажылдап келген «Кызыл тараачын» совхозка бир инектеп-не 2557 кг, үскүрү ортумаа-биле 4,02 хуу сүттү саап алганы болдургаш. Зоотехниктиг ажылды эки тургузары кайы хире ажыктыгыл дээрзинин тодаргай чижээ олдур.

Аныяк малды азырап, өстүрүп турарының четпезинин бир чылдагааны болза, ону багай чемгерип, ажаап турары болур. Ынчангаш аныяк малдар дириг деңзизиниң талазы-биле стандарттан хожудап турар. Чижээ, 1977 чылдың бонитировказының түнелинден алырга, 10 айлыг хуваажыннар 210 кг дириг деңзилиг болур ужурлуг тургаш, 178 кг деңзилиг болган. Оон уламыңдан олар 18, 20 айлыында эдержилгеге кирер тургаш, 25—30 айлыында кирип турар.

Бо бүгү чүүлдер болза, хунажыннарны угланыышкынныг кылдыр алырап өстүрер талазы-биле тускайлаттынган совхозтарның тудуушкунуп, чаартылганын база ажыглалга киирерин дүргедедиринің эргежок чугулаазын көргүзүп турар.

Инектиң назы-харын аш көөр болза, чедиден хөй ооллдаан инектер чүгле 13,3 хуу, а хунажыннар 27 хуу болуп турар. Хунажын инектер коданда ол хире-хөй турда-да, оларны сүттеңдир саарын багай тургускан. Оон түнелинде бисте рекорд инектер кончуг эвээш. 3000 кг-дан өрү сүт берип турар инектер чүгле 7 хуу, 4000 кг-дан хөй сүт берип турар инектер оон-даа эвээш. Бо дээрге эң-не үнелиг инектер-дир. Ол инектериң уксаа-салгалын тургузары эргежок чугула. Олардан төрүттүнген бызааларны онза учётка аяыр болгаш эки кадагалап, азырап өстүрер херек.

Сөөлгү чылдарда Тоо зонаның ажыл-агыйларынга зоотехниктиг болгаш уксаажыдылга үчёдү дыка экижээн, Ынчангаш уксаалыг аныяк малды белеткээрин чыл бүрүде көвүдедирип болдунар аргалыг апарган. Бир эвес 1970 чылда республикага 130 хунажыны белеткээн болза, 1975 чылда 299, а 1977 чылда — 834 хунажыны белеткээн. Ол ышкаш бүгажыктарны болгаш кошкаржыктарны белеткээри база-ла көвүдээн. 1978 чылдың дүргүзүүнде уксаалыг фермаларга 1100 хунажыннарны, 50 ажыг бүгажыктарны, 500 тогдуларны болгаш 700 кошкаржыктарны белеткээн турар. Келир чылын од көргүзүлер оон-даа хөй болур.

Республикада хөй ажылын бодүүн дүктүг болгаш нарын дүктүг деп ийи угланыышкын-биле хөгжүдүп турар. 1977 чылда чоруткан бонитировкадан алырга, төрүүр 596 мүң хөй болгаш тогду бар болган, оларның 30 хуузу арыг уксаанның угланыышкыны.

Нарын дүктүг угланыышкынның эвээжинга хойну чаартырының талазы-биле специалистериниң чорутқан ажылының түнелинде, чаңгыс ай нарын болгаш чартык нарын дүктүг хойлар дыка көвүдээн, олар экижиттинген хойларның 60 ажыг хуузу болуп турар. Красноярск уксаа-биле экижиткен хойларның ниити улуг-хуузу 76 хуу четкен.

Хой ажылын чаарткан чорук сөөлгү он чыл дургузунда нарын дүктүг бүдүрерин болгаш садарын алды катап көвүделириниң аргазын берген. Эрткен чылын ниити дужаагаң дүктүң 30 хуузу нарын дүк болган.

Дыка хөй ажыл-агыйларда хойларны тургузар болгаш оолдаашкын эрттирер таарымчалыг кажаалар чедишпейн турар. Зоотехник-селекционерлериниң солчуп база чедишпейн турарының уламындан уксаажыдылга ажылы чогуур деңнелде тургустунмаан. Оон түнелинде уксаа ажылының ролю кудулап, хойларның продуктулуу өспейн турар. Чижээ, эрткен чылын күзенчиг хевирниң нарын дүктүг 132,7 мүң хоюнуң үүле 41,2 мүңү азы 31 хуузу негелдеге дүүшкен. Арткаларны продуктулуунуң талазы-биле салдынган негелдеге дүүшпээн.

Республикада хойнуң уксаазын экижидериниң бааза-зы Тока аттыг, «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтар болгаш Кодээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы болуп турар. Бо ажыл-агыйлар-даа хойнуң уксаазын экижидер талазы-биле ажылды чогуур негелдениң деңнелинге чедир чорудуп шыдавайн турар.

Негелдеге дүүжүп турар хойларны тодарадыры-биле бо чылын ажыл-агыйларда бүгү хойларның хынаддазын чоруткаш, таарыжыр хойларны кыргылда соонда тускай коданнар кылдыр үснеш, оларны уксаажыдылга сорулгаларынга үлам ынай ажыглаар херек. Оон аңыла ажыл-агыйлар куду бүдүрүкчүлүг кошкарларны ажыглап турар чорук онза дүвүрээнинии болдуруп турар. Ону болдурбазының шинтпирлиг хемчегерин алыры эргежок чугула.

Уксаажыдылга ажылын бедик деңнелче кодурери — хүнүүн эң чугула айтырыы. Мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң улуг нурлавыры чогум-на ында. Ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бо чугула ажылче онза кичээнгейни салыр херек.

И. ТУР,
республиканың уксаажыдылга каттыжышкынының начальниги.

«Көк-Тей» совхозтуң сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери ону бөш чыадың үшкү, шалынчы чылында бедик көргүзүглерни чедип алыр дээш сорук кириишкинниг, эрес-шудургу ажыладаан. Олар чартык чылды чедишкинниг дооскан. Көк-Тей фермазы бо чылдың бирги чартыында күүженишкинниг ажылдап турар. Олар чылдың ийнги чартында сүттү бүдүрериниң болгаш күүжегее садарының планын дыка ажыр күүседирип шинтпирлээн.

ЧУРУКТА: фермаңың мурнакчы саанчыларының бирээзи Борис Сат.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЧАЙГЫ СЕМИРТИЛГЕ

Малды чайгы үеде сериин тайгаларга одарладыры кышка удур семиртип алырының чугула аргазы болгай. Чайгы одарладыр семиртилге үезинде алдынган сүттүң болгаш немелде деңзиниң бот-үнези ажнок чиик болур. Ону өөренип көргеш, «Торгалыг» совхозтуң малчыннары чайлаглаашкынче чыл бүрүде улуг кичээнгейни салып турар.

Бо чылын совхоз 38 муң ажыг шээр малды, 1940 баш инекти, 1800 ажыг чылгыны чайлаг одарынга тургузар. Ынчангаш кымның калаа чайлаарын, хандырылганы канчаар органзастаарын, ону кым харыылаарын, малчыннарны кымнар, кажан көжүрерин баш удур планнап тодараткан. Чайгы семиртилге үезинде малчыннарның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылган. Чижээ, чайгы одарладылгада мыйыстыг бода малдың баш бүрүзүнден хонукта 400 граммдан, чылгының баш бүрүзүнден — 350 граммдан, хой, өшкүнүң бир бажыңдан — 25 граммдан куду эвес немелде деңзини чедип алыры чарыштың негелдезинде айыттынган. Ол чорук малчыннарның материалдыг сонуургалын бедидип турар. Хөй удаа одар солуп, эки оъттуг черлерге кадарган тудум-на, малдың немелде деңзизи улуг болур. А ындыг болганда, малчынның алыр шаңнал-макталы база бедиир. Ынчангаш чаңгыс черге олура чайлаарын бодаар малчын турбас.

Амгы үеде совхозтуң бода малы колдуунда бүрүнү-биле чайлаг одарында бирган. Хөй кыргылдазын ам-даа чорудуп турар болганда, кыргыттынмаан хойлар иштикте арткан. Кыргыттынган кодан бүрүзүн дораан-на чайлагже көжүрүп чорударын организастап турар.

Т. ДАМБАЖЫК.
Өөүр район.

СЕРИИН ОЪТТУГ ЧАЙЛАГЛАРГА...

«Искра» совхозтуң малчыннары эки оъттуг сериин тайгаларже чайлаглап үнүп турар. Бир-ле дутаарында ол ажыл-агыйның Арыг-Бажыңда сүт-бараан фермазы Чайлаг-Хемде чайгы турдаавга барып хонуп алган. Тайганың чаа үнген чулуктуг оът-сигеннинге баргаш, инектерни сүү алзып турар. Фермаңың чайлаанда механизастаан саалда агрегадын базә тургускан. Инектерни чүгле хүндүс эвес, дүне база одарладып кадарарын организастаан.

Инектен саап алыр сүттү көвүдедир, ийнги чартык чылдың планын ажыр күүседир дээш социалистиг чарыш саанчылар ортузунда калбаргап. Мурнакчы саанчылар Валентина Донгак бодувда быжыглаан болуп инектерден хүнде 210, Монгуш Анай-Хаак — 190, Саая Чочак — 180 килограмм сүттү саап ап турар.

Инек кадарчылары Саак Эртине, Монгуш Хурал-оол, Сарыглар Побуушка болгаш Сат Борбак-оол олар инектерни оъттакарарын, суттакарарын шын таарыштырып, сүт элбек болзун дээш болдунар бүгү-ле аргаларны хереглеп турар.

А. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ХҮЛЭЭЛГЕ КҮҮСЕЛДЕЗИН ХЫНАП ТУР БИС

САГГАН СҮДУ ЭЛБЕП ТУРАР

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ бүдүрүлгезин улам ыцай хөгжүдери, оон ажыктыг чоруун бедидери — эң чугула партийжи, бүгү улусчу сорулга. 1978 чылда үк адырда өзүлдениң дыка бедик темпилери көрдүнген...

Көдээ ажыл-агый колхоз, совхоз бүрүзүнде бар аргаларны долузу-биле ажылгаары, оон-биле чергелештир улуг курлавырларны ажыглаары кол чүүл болур» деп СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның совет улуска Чагаалыында айыткан. «Чодураа» совхозтуң малчыннары ону удуртулга болдурбушаан, онгу бөш чылдың үшкү, шалынчы чылында улам-на күженишкинниг ажылдаар, 1978 чылдың планың болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседир деп шинтпирлээн. Шалынчы чылдың баштайгы чартыы доосту берген. Ам оон түнелеп үндүрүп, «Чодураның» саанчыларының канчаар ажылдаанын, чеже сүт саап алганын тодарадып болур.

УКСААЛЫГ-ДАА БОЛЗА...

Каш-ла чылдар бурунгаар «Чодураа» колдозка савазырап турар элбек сүт саап алыр дугайында чугаа-даа турбаан. Ону чедип алырының херек кырында боттуг болдунар аргазы-даа чок турган. Ажыл-атыйда симметаль уксаалыг сүткүр инектер бары шын. Ынчалзажок чем баазазы быжыглаттынмаан, механизастаттынган эки кажаа-хораа чок болганда, симметаль уксаалыг инектен-даа элбек сүт саап ап шыдавас болгай. Инектер турар кажаалар эрги, таарымча чок, бүгүле ажылды: малга чем хаан бээрин, суттарарын, кажаавның одаан аштаарын, инекти саарын, чем белеткээрин саанчылар хол-биле кылып турган.

Инектиң уксаазын экижидер ажылды колхозка мурнундаа-даа чорудуп турган. Уксаазындылга ажылын селекционер-зоотехник Сергей Сүктер харыылап турар. Саар инектериниң уксаазын экижидери-биле арыг симметаль уксаалыг аныяк хунажыннарны, бугажыктарны өске ажыл-агыйлардан садып ап келген. Чижээ, 1976 чылда Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтан 120 баш симменталь хунажыннарны садып алган. А бо чылын Таңды районда «Революцияның чалбыскыны» совхозтан 100 баш уксаалыг хунажыннарны садып адыр. Уксаалыг инектерни эң эки, хынаттынган, арыг симменталь бугаларның үрези-биле үүле тарып боозадырын боттандырып турар. Совхоз бо чылын мыйыстыг бода малдың баш санын 1040 чедиреан планнаш, ону 1088 кылдыр, 104,6 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйда ам саар инектиң саны 340 баш чедип турар.

БАШТАЙГЫ БАЗЫМ

Инектиң уксаазын экижидер, баш санын өстүрер талазы-биле совхозтуң көргүзүглерин багай эвес деп болур. Ынчалзажок бода мал ажылында кол үүве болза, инектиң баш санын өстүрери-биле чергелештир, этткир болгаш сүтлүг продуктулуун бедидери болур.

Инектиң сүтлүг продуктулуун бедидериниң боттуг хемчегерин онгу бөш чылдың баштайгы чылында ап эгелээн. Совхозтуң специалистери мыйыстыг бода мал ажылының байдалын бүгү талазыг анализтеп көрген, мурнундагы хожудангай аргадан адырлар, мурнакчы ажыл-агыйларның дүржулгазын өөренип турваш, сүт бүдүрерин үлетпүр үндезининче шилчидер, оон-биле холбаашкан бүгү ажылдарны механизастаар, чем баазазын ыяк быжыглаар деп шинтпирлээн. Кайызынга-даа 200-200 баш саар инек турар сүрүн механизастаан ийи кажааны Хараал-Тей фермазынга тударын көрген.

1976 чылда колхоз механизастаттынган кажаа тударының өдевилелин адаган, тудуг ажылын кылыр КМК-биле керээ чаргаш, тудугну кылдырын киришкен. Оон соонда «Чодураа» колхозтуг совхозче шилчитээнде, (1977 чылдың ортан үезинде) аңаа тудуг кылыр акша-хөреңгини күүнеден бээр апарганда, механизастаан кажааны тудары дүргедээн. Ийи чүс баш инек турар чаңгыс кажааның артээ 200 мүң рубль болган.

ЧАА ТЕХНОЛОГИЯ-БИЛЕ

Хараал-Тейниң сүт-бараан фермазынга чаа кажааның тудуу 1978 чыл эгезинде доозулган. ону февральда ажыглалга дужаагаң. Аңаа 200 инекти тургузу азырывышаан, саары-биле механиктиг саалда аппараттарын тургускан. Оон-биле чергелештир инектерге чем эккеп бээр, одекти кажаадан үндүрер асылдыг дериигени кылган. Чылыг сугну инектер боттары туралаан шаа-биле ижип турар кылдыр, оларның турар черинде краниы таарыштырып каап. Ынчангаш, мурнунда хол-биле кылып турган, улуг күш үнер аар-берге ажылдарны механизаставаан болганда, кандыг-даа эки уксаалыг инектен элбек сүт саап ап шыдавазы билдингир. Оон уламы-биле симменталь инектерден эвээш сүт алдынып турган. Ийнде, саанчыларның ажылга эрес-шудургу, аныяк мергежилиге берднген чоруу, тура-соруктуу. Чеже-даа кызыл-кылайып ажылдаарга, кандыг-даа тура-сүт болза, фермага күш-ажылды организастаанны технологиязы саанчыларның ажылын дыка чиигеткен болгаш ону бедик бүдүрүкчүлүг болдурган.

Элбек сүт бүдүрериниң оруктуң эгези ынчаар ажыттынган. Мурнунда ажыглаттынмайн турган, сүт бүдүрерин көвүдедириниң херек кырында бар улуг курлавырларын ажыглалче киирериниң болдунар аргазын механизация, чаа технология берген. Ол кандыг курлавырларыл? Бирээде, фермада инектиң уксаазы. Элбек сүттү берип болур симменталь инектерни ында өстүрүп турар. Оларның түс бүрүзүнден чылда бети-ле дээрге 1800—2000 кг сүттү саап ап болур аргалыг. Ынчалза-даа инектериң турар кажаа-хораазы багай, ажаалда-тежээлдези, чемгерилгези чогуур негелденин деңнелдинге четпес, механизация чок турда, бедик көргүзүг чедип алыры берге. Чаа технологияны киирериге, инектериң сүткүр уксаалыы, саанчыларның кежээ-кыызымаз — мурнунда болур-чогуурду-биле ажыглаттынмайн турган бо курлаавырлар бедик түнелди берген.

КОЛ ҮҮВЕ—ЧЕМ

Элбек сүт шинтпирлиг бүдүрериниң ролюу мал чеминиң быжыг баазазын тургусканы ойнаан. Ферманың ажыл-ишчилери эрткен 1977 чылда малга четчир сөөнүг, литр чедир ижиртир; йогаан сиген 4—5 кг; витаминниг сиген далганың чартык кг-ны курлаг чарбага холаап бээр. Чылыг сугну механизастаан крандап инектер туралаан үезинде ижип турар.

БЕДИК ДЕННЕЛЧЕ ҮНГЕН

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей фермазынга сүт саалдазы бо чылдың эгезинден бээр, оон мурнунда турганынга бодаарга, дыка бедээнинииң кол факторлары үсген, ам 86 хуу болган.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР ҮҮЛДЕР

Сүт бүдүрерин көвүдедиринге, оон шынарын экижидериңе болгаш бараанныың бедидерииге «Чодураа» совхозтуң саанчыларының чедип алган көргүзүглерин ыңдыт-дыр. Ону эки деп демдеглээр керек. Ынчалзажок онгу бөш чыл ажыктыг чорук-туң болгаш бедик шынарның бөш чылы болгай. «Партияның идип үндүрген чугула со-

Хүлээлгеге күүселдезин хынап тур бис

САГГАН СҮДУ ЭЛБЕП ТУРАР

технологиязы саанчыларның ажылын дыка чиигеткен болгаш ону бедик бүдүрүкчүлүг болдурган.

Элбек сүт бүдүрериниче оруктуң эгези ынчаар ажыттынган. Мурнунда ажыглаттынмайн турган, сүт бүдүрерин көвүдедириниң херек кырында бар улуг курлавырларын ажыглалче киирериниң болдунар аргазын механизация, чаа технология берген. Ол кандыг курлавырларыл? Бирээде, фермада инектиң уксаазы. Элбек сүттү берип болур симменталь инектерни ында өстүрүп турар. Оларның түс бүрүзүнден чылда бети-ле дээрге 1800—2000 кг сүттү саап ап болур аргалыг. Ынчалза-даа инектериң турар кажаа-хораазы багай, ажаалда-тежээлдези, чемгерилгези чогуур негелденин деңнелдинге четпес, механизация чок турда, бедик көргүзүг чедип алыры берге. Чаа технологияны киирериге, инектериң сүткүр уксаалыы, саанчыларның кежээ-кыызымаз — мурнунда болур-чогуурду-биле ажыглаттынмайн турган бо курлаавырлар бедик түнелди берген.

КОЛ ҮҮВЕ—ЧЕМ

Элбек сүт шинтпирлиг бүдүрериниң ролюу мал чеминиң быжыг баазазын тургусканы ойнаан. Ферманың ажыл-ишчилери эрткен 1977 чылда малга четчир сөөнүг, литр чедир ижиртир; йогаан сиген 4—5 кг; витаминниг сиген далганың чартык кг-ны курлаг чарбага холаап бээр. Чылыг сугну механизастаан крандап инектер туралаан үезинде ижип турар.

БЕДИК ДЕННЕЛЧЕ ҮНГЕН

«Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей фермазынга сүт саалдазы бо чылдың эгезинден бээр, оон мурнунда турганынга бодаарга, дыка бедээнинииң кол факторлары үсген, ам 86 хуу болган.

КИЧЭЭНГЕЙ САЛЫР ҮҮЛДЕР

Сүт бүдүрерин көвүдедиринге, оон шынарын экижидериңе болгаш бараанныың бедидерииге «Чодураа» совхозтуң саанчыларының чедип алган көргүзүглерин ыңдыт-дыр. Ону эки деп демдеглээр керек. Ынчалзажок онгу бөш чыл ажыктыг чорук-туң болгаш бедик шынарның бөш чылы болгай. **«Партияның идип үндүрген чугула со-рулгазы болза, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидери болур. Ону шинтпирлээрииче бүгү коллективтерни мобилизастап турар бис.. Маңаа холбаштыр онза чугула чүве болза, кампалга чүрүмүн бүгү таза-биле күштелдирери, бүгү звеноларга бот-орулга-чарылганы быжыглаары, үүнүн-даа мурнунда планнып турумну шыңгызыбыле, чайгылыш чок күүседири болур»** деп, Минск хоорайга бедик шаңналдарны тыпсыры-биле холбаштыр болган баймырлыг хуралга бодунуң чугаазынга СЭКП ТК-ның Чиигиве секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев айыткан. Ынчангаш эвээш чарыгдалды үндүрүп турган, эки шынарлыг элбек продукцияны бүдүрери эң-не хөл чүүл ол. Үүлге чеже хире продукцияны бүдүрүп турарынче эвес, харын ону кандыг чарыгдал-биле ап турарынче, тодаргайлаарга оон үнезинче онза кичээнгейни салыр ужурлуг. Чыл чаа-ла орту эртип турар болганда, чодураажылардың цевтнер сүттү бүдүрериге чеже чарыгдалды үндүргенин, оон бот-үнези кандыг болуп турарын анализтеп көөрү берге болбайн аан. Ынчалзажок эрткен чылда сүт бүдүрүлгезиниң чамдык саанчурагайларын анализтеп көөр болза, бо чылын-даа кичээнгей салза чогуур үүлдер илереп кээп болур.

«Чодураа» совхоз 1977 чылда центнер сүт бүдүрериге 150 чемгерилге единицазын чарыгдаарын планнаан, оон 20 единицаны ажыр чарыгдаан. Эрткен чылын ажыл-агыйга центнер сүттүң бот-үнези 28 рубль 06 коп. болур турда, херек кырында 43 рубль 69 коп болгаи, азы планда көрдүгениниден 15 рубль 63 коп аартаан. Хөй артык чарыгдал үүдең болганы? Чарыгдалды түс-түс кезектери-биле ап көрээлицер. Центнер сүттү бүдүрериге күш-ажыл чарыгдалы планда 4 кижи-шактың орнунга 13,3, ажыл-төлевири 10 рубль 35 көпеектиң орнунга— 12 рубль 33 коп., мал чеми 84 көпеектиң орнунга — 10 рубль 43 коп., өске-даа дорт чарыгдалдар 14 рубль 33 көпеектиң орнунга — 16 рубль 19 коп., янзы-бүрү шүүделдер төлевири 2 рубль 52 көпеектиң орнунга — 4 рубль 74 коп. болган. Бүгү чүве моон тодарагай-дыр. Планда көрдүгениниден эң-не хөй чарыгдал мал чемиңден үнген. Бирээде, мал чемин ажыл-агый бодунга четчир санныгны белеткеп албайн, ону өске черлерден садып, сөөртүп, аңаа хөй чарыгдалды үндүрген. Ийнде, бар мал чемин амдан-сүүзүн кирп болбаазырадып албайн инекке берип турган. Күш-ажыл чарыгдалының хөй болганы — фермага бүгү ажылдарны механизаставаанында. Бо бүгүнүң үламыңдан цевтнер сүттүң бот-үнези планнаттынганыңдан дыка аар болган. Айыттынган четпестерни бо чылын болдурбайн баарының аргалары ам ажыл-агыйда бар. Совхозтуң специалистери олче шынгыы кичээнгей салыры эргежок чугула.

КӨКТҮГ-ШЫКТЫГ ЧАЙЛАГДА

Амгы үеде Хараал-Тей фермазының саар инээ 160 баш, оон 140-ин саап турар. 1979 чылда, сүт комплекизинин тудуу бүрүнү-биле доостурга, фермага саар инектиң баш санын 400 чедирери көрдүнген. Ынчан сүт бүдүрүлгези амгызындан ийи катап көвүдээр болгаш бот-үнези дыка чиигээр. Үүле дээрге, комплексте сүт бүдүрерин үдетпүр аргазы-биле чорудар апаар.

Фермаңың саар инектерин Шуурмак тайгазында чайлагладып үндүрүп келген. Эки оъттуг, көктүг-шыктыг, сериин чайлагда турар болгаш инектерниң сүдү улам элбеп турар. Ферма хүн бүрүзүнде-ле барык бүдүн чартык тонна хире эки шынарлыг үскүр сүттү Самагалдайның сержат бүдүрүлгезинге дужаап турар. Чайлагда база-ла механизацияны ажыглай берген. Ында «Елка» деп саалда аппарадын тургускан, аңаа хары утда 16 инекти саар. Фермада 7 саанчы ажылдап турар, оларның түс бүрүзү 20 инек онаалдалыг. Саалдаы механизаставаанда бир саанчы 14 инекти холбиле саап турган. Саанчыларның хөй нуруузу комсомолчулар, ынчангаш фермаңы комсомолчу-аныяктарны деп адап турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүүг атты ферма чедип алган. Аныяктарны дагдынып алган, арга-дуржулгазын оларга дамчыдып, ажылды айлаш баштап турар хөөчүн саанчылар база бар. 24 чыл стажтуг Адыяа Хавак, 13 чыл саанчылап келген Кечил Долчаңмаа, база-ла ол хире стажтуг Нурзат Маңырык олар хөөчүнарга хамаарыжыр. Онгу бөш чылдың үшкү, шалынчы чылында фермаңың бүгү саанчылары бир инекке онаштыр 2000-дан 2200 килограмм чедир сүттү саарын хүлээгеп, эрес-шудургу ажылдап, сөглээн сөзүнге эе болуп турар. Чижээ, Адыяа Хавак, Оюмаа Баткар, Эртине Санаймаа олар чартык чылда безин бодунда быжыглаап болуп инектеринден 17—23 тонна чедир сүттү саптылаанл.

Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коммунистиг күш-ажылдың комсомолчу-аныяктар коллективи бо чылдың бирги кварталында районга социалистиг чарышка тиилекчи болгаш, СЭКП Тес-Хем райкомунуң болгаш райкүүкомнуң шилчинир Кызыл тугун, республиканың комсомолчу-аныяктар фермаларының чарыжынга ийнги черни эзээп, ВЛКСМ обкомунуң шилчинир Кызыл тугун чаазап алган. Бо мурнакчы коллективтиң ажылында өске черлер ажыглаан болуп чүүлдер бар. Оон код-молун бо чүүлге көргүзерин орадаштывыс.

К. СУВАНДИЙ,
совхозтуң кол зоотехниги.
К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

Мурнакчы коллективте

ВЫМПЕЛДИ САЛБААН

Кызылдың мебель фабриказында мурнакчы бригадалар, звенолар хей. Оларның бригази-биле танышар күзелиристи ук бүдүрүлгеде партия организациязының секретарының оралакчызы А. А. Афонинге илеретпивис. Ол пресце цегинде үш кижи составтыг звено удуртукчузу И. Ф. Агапов-биле бисти таныштырды.

Үш-ле кижи... Бо коллективтиң саны бо-ла хире боорга эвээспсинген бис. Ынчалза-даа оларның бүдүрүп турар үүлезин көргеш, амгы үеним чаа техниказының деппилгезиниң ачызында үжелээ үжен кижиниң хол-биле кылыр ажылын күүседип турарынга бүзүредивис.

Хирээндиии тудуштур хыбалаш, ону калбак маиза хевирлиг кылдыр бастырып каан соонда, Исай Фроловичиниң звенозунуң холунга кирер. Үзүкү ийи метр, дооразы 1,5 метр хире ол калбак ыяштарны бо бригадакиң кежигүннери түскай пресске эккеп, салзын дег чуга шуугайлар-биле ийи талазындан шыптар. Оон пресстс көзенекче суккаш, тырый бастырыптар. Дем чаа кылын белгаш ындыг-ла дептески эвес турган ыяш ам шевергини кончуг апарган үнүп келир. Ону көөрге стол кыры, шкафтар хаиалары кижиниң карааига дораан чуруттукар. Бо звено чаа чыпшыр хырбалаттынган ыяшты 100 градус изиг черге пресстеп дооскан соонда, ол ыяш чыыкчыларның холунга кирип, ша-даа четпээнде амыдырала чугула эт-херекселче шынчип турарын магадап көрдүвүс. Ол бүгүнү каш санныг кижи кылып турар, чүге дээрге хол-биле кылыр ажыл хөвар, шупту механизастаттынган.

— Бистиң звеновус үш чыл мурнунда тургустунган— деп, Исай Фролович чугаалады. —Оон бээр кады ажылдап келдивис. Эвээш-даа кежигүнүүр коллектив болза, аразында эпнайырадыг, бот-боттарын хүндүлежир болза, планныг онаалда черле күүсеттинер. Кол-ла чүве бижыг коллективти тургузуп алырында.

И. Ф. Агапов дуржулгалыг удурткучу дээрзи ынчан билдинди. Ол бригадирлеп ажылдап эгелээш, сагылга-чүрүм дугайында ынчангы шоолуг танывазы өөрүнге чагаан. Ажыл шагын чылдагаан чокка үзер чорук үжээлдириви стиң адынга багай болур дээрзин база чугаалаан.

Ындыг турбуже, звено кежигүннериниң бирээзи бир хүн ажылга келбээн. Эжи-биле үш кижиниң үлүүн күүсеткеннер. Лзартазында ол чеиип келген, ажыл шагы үскен чөптүг чылдагааны чок болган. И. Агапов ажыпып, хорадавайн, эптиг сөс-биле чангыс домак чугаалап каан:

— Ийилеп-чангыстап турбайн чангыс аай шуптувус ажылга келбээлинер, оолдар, хүн үлүү чайгаар-ла күүсеттине бээр ышкажыл.

Бо сөстерни бригадир баштактаның чугаалаан. Ындыгда болза ажыл шагы үскен кижи эпчоксуна берген. Ол ажылга келбээн-даа болза, артқан ийи эжи оон планын күүсеткен дээрзин медереп билген. Коллективте өөрү ажылдап турза ажыл шагын үзүп чораап, оларга бодунуп кылыр ужурлуг үлүүн чүзктеткенки шынап-ла чованчыг болган. Оон соонда үк ажылчын чылдагаан чок черге хүн үспестээн, бригаданың көргүзүглери ай санында улам бедип ерар апарган.

1978 чылдың социалистиг чарыжын калбартыр дугайында СЭКП ТК-ныи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ныи бүгү совет кижилерге Чагаазын И. Ф. Агаповтуң бригадазы танышкаш, бо чылдың бирги кварталының планын 105 хуу күүсеттинер деп сорулгаиы салган. Оларның ол сезу ажыл-херээ-биле карышпаан, харын-даа 110 хуу чедирген. А ийиги кварталдыиы—115 хуу күүсеткеннер. Оон улампыздан звенолар аразынга шилчиир вымпел бо кварталда база хевээр артқан.

— Көргүзүглер бедип орарлыр, оон чажыды чүдел?— деп бригадирлеп айтырдывыс.

— Ажылчын минутаны кымнаарында—деп, ол саат чок харыылады.— Бистиң звеноиуң кежигүннери халас үе эртирбес дээш кончуг хумагалыг улус. Кижи бүрүзү түс-түс хуваатгынган ажылдарлыг, оозуя чогуур ой-шаанза күүседир дээш бүгү күжүи мөөннеп турарлар.

СЭКП ТК-ныи ээлчеглиг пленуму бо айда болуп эрткен. «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ныи Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң илеткелин бо звеноиуң кежигүннери иомчуп танышкан болгаш аиаа сорук кирген. Оон тодаргай хереченя—бо чылдың ийиги чартыныиың планныг онаалдазын октябрь 7-де—ССРЭ-ниң чаа Конституциязының хүлээп алганындан бээр бир чыл болган оонда күүседир деп бедиткен хүлээлгези болур.

...База-ла бир дүрүт ыяшты эккелдилер. И. Ф. Агаповтуң звенозунуң кежигүннери улам шалыпчы ажылдай бердилер.

Д. ЧЫДЫМ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН

СЭКП ТК-ныц июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыцай хөгжүдер дугайында докталын амыдырала боттандырар дээш, Чоон-Хемчик районнуң малчыннары улам-на бедик соруктуг ажылдан турар. «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыпары чартык чыл түпелибиле төрүүр 100 хойга онаалтыр 97 хураганы мендп алган.

Күш-ажылчы бо чедиишкинге алдарлыг малчыиарның кирген улуг-хуузу улуг. Дүржулгалыг хоочуи малчып. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Чола Допур-оолович Монгуш мынча деп чугаалап турар.

— Бистер оцгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылының нүүрүнде ажылдан турар бис. СЭКП ТК-ныц июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин бедик көдүрээүшкүн-биле танышкаш, аиаа харыы болдуруп, сорук киришкиннииг ажылдаарын чугаалажып, бот-боттарывысты социалистиг чарышка кыйгырыжып турар-дыр бис. Сөглээп сөс ажыл-херектеи карышпас. Ынчангаш иитпиин мал ажылын хөгжүдер, ооц баш санын арбыдатпышаан, кежик-берим-чезин албедир дээш, улам-на шудургу, күжениишкиниг ажылдаар хүлээлгелиг бис. Бистиң чүртувустуң иодоо ажыл-агыйын улам ыцай шапкын хөгжүдериниц перспективаларын Пленум тодаргайлаан. Пәртиянын, чазактың сагын садыышкыны дээш өөрүп четтирип тур бис.

Алдарлыг малчын чартык чыл түпелп-биле хүлээлгезин ажыр күүседип, төрүүр чүс хойдан-на 130 хураганы алган. М. Д. Чола-биле чарып кергээлиг О. Д. Аяк-Хээ база-лы күш-ажылчы тиилелгени чедип ап, 100-тен 132 хураганы мендп доруктурган.

Бо дээрге Чола Допур-оолович Монгуш биле Аяк-Хээ Дапзын-оолович Олларның улуг чедиишкини-дир.

М. СЕВЕН.

партийжи информация

АНЫЯКТАР КИЖИЗИДИЛГЕЗИНЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ

СЭКП-ниң Бай-Тайга райкомунуң бюрозунга комсомол райкомунуң пазы четпээннер ортузунга чорудуп турар кижизидилге ажылының дугайында ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары С. Демдектиң илеткелин дыңнаан. Партия обкомунуң ййнги, СЭКП райкомунуң үшкү пленумнарының шиитпирлеринге дүүштүр аныяктар болгаш пазы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылын чорударының тускай планхемчегслерин бадылаан. Ол талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Шалыпкын 15 отрядты тургускан. Олар хөй-ниити черлерииге, кудумчуга аныяктарның корум-чурумуп хайгаарап турар. Школаларда янзы-бүрү болгумнериың ажылынче корум-чурум үрепки дег пазы четпээн кижилерни колдады хаара тутқан. Элээди аныяктар ортузунга кижизидилге ажылын хөй-ниити организациялары-биле харылзаалыг чорудуп, кижизидилгеан «берге» ургларны үчёгта алган. Чурум үрепки дег, кошкак өөредилгелиг ургларны база тускай даңзыда алган. Элээн хөй ургларны дагдынык-чыларга хувааган. Оларның район чөвүлели ажылдап турар.

Школа бүрүзүнде милицияның аныяк өөнүктери — бичии дежинчилер деп болуктерни тургускан, комсомол райкому еске-даа ажылдарны күштелдирген. Оон түпелинде район да пазы четпээннериың кем-херек үүлгедир чорүү, өөредилгезии ара каары соолгу чылдарда элээн кызырылган. Школаларның өөредилге хуузу бедээн.

Ынчалза-даа бо чугула ажылда улуг четпестер барын бюро демдеглээн. Школаларның комсомол комитеттериниң, пионер организацияларының ажылын, пазы четпээннер ортузунга кижизидилге ажылын дээштиг чорударынче углавайн турар. Комсомол организациялары чамдык школаларда өөренчилер комитеттериниң ажылын боттуг удурткайн турар. Школазын ара каттан, кайда-даа ажылдавайн турар комсомодчулар болгаш аныяктар-биле комсомол организациялары түс-туста кижизидилге ажылын чорутпайн, оларны ажылга быжыглаар хемчег албайн келген. Оон түпелинде чамдык аныяктар корум-чурум үреп, пазы четпээннерге багай салдар чедирип турар.

Бо болгаш еске-даа четпестерни чайладырының сорулгаларын бюрога айыткан.

РАЙКОМНУҢ КОММУНИСТЕРГЕ ОТЧЁДУ

«Хөндергей» совхозтуң коммунистери-биле активтиң каттышкан хуралынга партияның район конференциязы эрткен соонда отчёттуг үеним дургузуунда Чоон-Хемчик райкомунуң чоруткан ажылының отчёдун дыңнаан. Аиаа райкомуиуң киидие эргелекчизи Х. Моңгуш плеткел кылган. «Хөндергей» совхозтуң ажыл-ишии аиализтээн чижектерни ол база чугаалап, мал. чер болгаш тудуг ажылында чамдык эки түпелдерге доктаагаи. Малдың өлүр, хораар чоруу кызырылган, чер ажылының база тудуг-суурвуң талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган.

Оон-биле чергелештир совхозтуң партия эге организациязының, көдээ Советтиц хүн бүрү ажылында улуг четпестер барын хуралга демдеглээн. Ыланғыя хову болгаш мал ажылының ажылдакчыларының ортузунга социалистиг чарышты эрсигей организастаан. Коскү агитацияны четпес тургускан. Суурда чамдык кижилериц талазындан хулиганнаар, арагалаар, оорлаар чоруктар ам-даа бар. Улусчу дружиналың, профвилед, комсомол организацияларының ажылын партбюро четпес удуртуп турар. Малчыннар, тудугжулар ортузунда политмасеалыг ажыл, малчыиарның амыдыралының культуразын бедидер дээш ажылды чогуур деиеелге чедир чорутпайн турар. Совхозка партийжи политиктиг ажылды экижидер талазы-биле санал-оналдарны коммунистер ол хуралга чугаалааннар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИ ТҮПНЕП ТУРА...

СЭКП Улуг-Хем райкому 1977—1978 өөредилге чылының түпелдерии үндүрген. Партия чырыдыышкынының школаларынга болгаш экономиктиг өөредилгениц системазынга программадан ангыла. ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, СЭКП ТК-ныц Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниц Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Улуг Октябрь болгаш дешпилгелиг кижи төрелгелеп» деп плеткелии, СЭКП ТК-ныц декабрь (1977 ч.) Пленумунуң материалларын, 1978 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжын казбартыр талазы-биле СЭКП ТК-ныи, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниц, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ныц Чагаазын, партияның болгаш чазактың өске-даа чугула документилерии школаларның, семинарларның болгаш болгумнериың дыңнакчылары амыдырал-биле сырый холбаштырып, өөренип эрткен.

Партия чырыдыышкынының системазынга 27 эге, марксизм-ленинизмниц үндезиниерии өөренир 28 школа база теоретиктиг 23 семинар ажылдаан. Партия чырыдыышкынына база экономиктиг өөредилгеге районнуң бүгү коммунистерииии 97 хуузу хаара тутгунган, дыңнакчыларның саны өскен. Программазың дооскан чаа өөредилге программазынче 12 школа шилчээн. Теоретиктиг семинарлар, чаа политшколалар чаа өөредилге чылында немежир. «Найырал», «УТКА 25 чылы» совхозтарда, «Сельхозтехника» салбырында, райүлетпүр комбинадында, АТБ-де болгаш өске-даа коллективтерде политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеге парторгапизацияларның талазындан удуртулгапы болгаш контрольду күштелдирген.

СЭКП райкомунуң бюрозу бо айтырыг талазы-биле чогуур доктаалды хүлээп алган. Совхозтарда парткомнарның бюроларынга, партия эге организацияларының хуралдарынга эрткен өөредилге чылының түпелдерии чугаалажып, четпестерии чайладырын айтып, пропагандист калрларны шилиирииче, дыңнакчыларның четчелээшкинии шып тургузарынче кичээнгейии утландырган.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Хельсинкиде «Мессукескус» деп тәп делгелге комплекизинде ССРЭ-ниң Финляндияда национал делгелгези боон турар. Ону найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында совет-финн керээниң 30 чылынга тургсиаатнан.

Ол делгелгени финн хөй-ниити совет улустуң тайбыңче болгаш депшилгеже, экономиканың, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү талаларынга делегейниң кадбак кады ажылдажылгазынче чүткүлүнүң демдээ кылдыр көрүп турар.

ЧУРУКТА: делгелгеже кирер эжик аксында.

Н. ГОРБУНОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ФИНН ЧЕРДЕ АЯН-ЧОРУК

ТУРКУ. (СЭТА). СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниц Маршалы Д. Ф. Устиновтуң Финляндияже албанныц аян-чоруу чагагай хожа-хелбээнии болгаш бот-боттарын билчириниц байдалында эртип турар.

Июль 12-де ССРЭ-ниң камгалал министрин Финляндиа Республиканың Президентизи У. К. Кекконен хүлээп алган. Кайынга-даа сонуургалдыг боон турар, оон иштинде шериг харылзааларын хөгжүдериниң болгаш ханыладырының айтырыгларының талазы-биле пайырадыг бееда болган. Беседага ССРЭ-ниң Финляндияда элчиии В. С. Степанов олурушкан.

Президент У. К. Кекконен Д. Ф. Устиновка «Финляндияның ак роззы» орденнии улуг крестизин тывыскан. ССРЭ-ниң камгалал министри бедик шаннал дээш президентиге өөрүп четтиргенин илереткеш, ол шаннадлы совет улуска болгаш оон Чепсектиг Күштеринге пайырадлын база хүндүткелин демдээ кылдыр көрүп турарын онзалап демдеглээн.

Ол-ла хүн хүндүлүг аалчы Финляндияның күрүненин акционерлиг иитилелиниц «Валмет» бүзүрүлгезиниге чораап. Финляндияның Шериг-Далай күштериниң кезектериниң бирээзинге ол чораап, лайынчы корабльлер-биле таныжып, финн шериг лалайкылдар-биле ужурашкан болгаш чугаалашкан.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ЭГЕЛЭЭН

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Июль 12-де СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң дашгыкы херектер министри А. А. Громыконуп АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажыышкыннары ыида эгелээн.

Бо чылдың майның төнчүзүнде АКШ-ка болган советамерик чугаалажыышкыннарны уламчылап, стратегиг шаиаи халлаашкын чепсектерии кыыгаарлар дугайында чаа дугуржулганы ажылдап кылырынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып көрген.

Чугаалажыышкыннарда совет талаан—ССРЭ-ниң дашгыкы херектер министрииии оралакчылары Г. М. Корниенко болгаш В. С. Семенов, ССРЭ-ниң АКШ-та элчиниг А. Ф. Добрынин; америк талаан—чепсегленишкинии дүжүрер болгаш боо-чепсекке контроль талазы-биле агенгилелиин директору П. Уорьке, АКШ-тың ССРЭ-де элчиии М. Тун болгаш ийи талаан албанныц өске-даа кижилери киришкен.

УЛУСТАРНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫНГА

Тайбың Бүгү-делегей Чөвүлелиниц Президиумунуп сессиязы Москвага июль 12-де бодунуп ажылын уламчылаан. Ийи хүн дургузуида оон киржикчилери амгы үе-чалада чепсегленишкинии дүжүрериниц айтырыгларын болгаш чепсекти эндере бүтүреран соксадыр болгаш делегейниц дүшкүүрлүг чоруунуп чавырлыышкыны дээш демиселге тайбың талалакчыларының организацияларының ажыл-чорудулгазын улам ынай идепкейжидериниц оруктарын дезгеренгейи-биле чугаалажып көргеннер.

Тайбыннын Бүгү-делегей Чөвүлели болгаш бүгү национал комитеттер улустарнын ёзулуг айыыл чок чоруун хандырар болгаш «соок дайыиның» күштерииге удурланыр дээш демиселге хөй-ниитиниц санал-оналын улам ынай мөөнгизиниге арганы бээр ужурлуг деп, сессияга демдеглээн. КНО-нуп Кол Ассамблеязының чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле тускай сессиязы чепсекти эндере бүдүрериц соксадырының болгаш оларны чоорту кызырарынга төлээргай хемчегларии хүлээп алырының өгези болган деп онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниц болгаш социалистиг өске чурттарның тайбыига ынакшылыг дашгыкы политиказынга, дүшкүүрлүг чоруктуп чавырлыышкының, чепсекти дүжүрерии, делегей байдалын экижидерии чедип алырынче углаиган күжениишкиннерге оларнын чогаадыкчы салыышкыннарынга сессияның киржикчилерп белик үнелелди бергеннер.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

«МАЛЕВТИҢ» ЧАА ТУДУГЛАРЫ

БУДАПЕШТ. Будапештиниц «Ферихедь» деп аэропорту тудугиуп улуг шөлүп сагындырар. Барык чыл бүрүнгаар маиза тудугжулар Венгрияның «агаар халлагазын» чаартып кылыры-биле чедип келгеннер. Амгы үеде ажыл кидин-түлүк. Ийиги үжүп үнер-хонар оруктуп тудуунда хөй чүүдлерии кылган. «Малев» авиакомпаниянын ажыглал-техниктиг баазазының чарылбас керээ болур делгем ангарның ложээи салган, ужудушкун башкарар төптү база тудуп турар. Аэропорттуп чаартылгазының башгайгы эолчээнде 40 ажыг тудугиу кылыр.

Калбак сайзырангайжыдылганың эргежок чугулазы агаар сөөрүлгезиниц хемчээлиниидоктаамал өзүп турары-биле болган. Хамаапы ужар чүүллүг сураглыг болу бергенинин дүрген өзүлдези соолгу он чыл дургузуида Будапештиниц аэропортундан ужуп турар пассажирлериц санын ийл катап улгаттырыпкан.

ССРЭ-НИҢ ДУЗАЛАМЧЫЗЫ-БИЛЕ

ВАРШАВА. ПҮР-да Совет Эвилелиниц дузазы-биле болгаш совет специалистериин киржилгези-биле тудуп турар чаа заводтарны болгаш фабрикаларны ажыглалга киигенинии дугайында медээлер «ССРЭ-ниц дузазы-биле тутқан» деп сөстер-биле ангелээри хөвар өвес. Польша чүс ажыг улетпүр бүзүрүлгелерии ССРЭ-ден келген деиг-херекселдер-биле бүрүп дерээи, 230 хире объектилерии сайзырангайжыткан, үш чүс бүзүрүлгелерде ССРЭ-деи келген техниканы ажыглап турар.

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ КАДЫКШЫЛЫН КАМГАЛААР ДЭЭШ

БЕРЛИН. ГДР-ниц кадык камгалалыиын болгаш социал хандырылгазының системазы делегейде эң-не сайзырангайларнын бирээзи деп санатынар. Амгы үеде республиканың кадык камгалалында 400 мун ажыг кижи, а социал хандырылга системазында 100 мун ажыг кижи ажыллап турар. Бир эвес он чыл бүрүнгаар республикага бир эмчиге муи ажыг кижи онаажыр турган болза, ам чүгле беш чүс хире кижи онаажыр.

Чурттуп курорттарлыг чараш районнарында 170 ажыг санаторийлер бар. Ында дыштанырынга болгаш кадыкшылын быжыглап алырынга бүгү-ле эргежок чугула байдалдарны тургускан.

ЭЛЕКТРОВОЗ ДҮРГЕДЕЙ БЕРГЕН

ПРАГА. Доктаамал ток-биле ажыллап турар электровозтарның баштайгы бөлүү Чехословакияның пайысылалын улуг индустриалдыг төп болур слоиак хоорай Кошице-биле тудуштурган өрукче чөрүпкен. Пызеньге «Шкода» бүдүрүлге каттыжыышкынының алдаржаан электровоз тулуунуп заводунга кылган ол машиналарның күүзүү шакта 140 километр дүрген чөрүүр арганы берип турар.

(СЭТА).

Ф. АКУФФОНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АККРА. (СЭТА). Бот-боттарының хамаарышпас чөрүүн болгаш национал тускай догуиаан чөрүүн хүндүлежирин сагыырынъң принцивиниге пайырадлыг харылзаларны тургузарынче Гана чүткүп турар. Өске күрүнелер-биле кереэлер болгаш дугуржулгалар-биле бодунга алган бүгү хүлээлгелерии чүртүп чазаа шыиғыызы-биле күүседир деп, напиональ радио дамчыштыр нацияга кыйгырык кылып чүве чугаалаан, күрүненин чаа башгайы Фредерик Акуффо медеглээн. Генерал И. Ачампоигиуп халашканының соонда, элээн каш хонук бурунгаар Гананың Дээди шериг чөвүлелии ол баштай берген.

Африканың долу хосталгазы дээш демиселге Африканчы чангыс эң организациязын (АЧО-ну) болгаш диптиг чүрттарының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдеринче углаиган АЧО-нуп күжениишкиннерии Гананың чазаның деткип турарын Ф. Акуффо бадыткаан.

Иштики политиканың янзы-бүрү айтырыгларын, чижээ, экономиктиг болгаш социал талалар-биле янзы-бүрү айтырыгларны чаа чазак эде көөр деп турарын Гана күрүненин башгыны демдеглээн болгаш национал чангыс эпти быжыглаарынче чүткүдүу ол онзалап демдеглээн. Дээди шериг чөвүлелиниц бүгү-иитии сонгудаларны чорудар болгаш келир чылдың июлыга чедир чүртта эрге-чагырганы хамаапы чазакка дамчыдар деп планларының дугайын ол дыиаткаи.

ВСР-НИҢ ДХМ-НИҢ НОТАЗЫ

ХАНОЙ. (СЭТА). Кыдат талаиың айыыллыг хөделиишкиннериие шыпгыы удурланыышкынныг нотаны КҮР-пуң ВСР-де херектериие тур бүзүреттиргеи телээзиниге ВСР-ниц Даштыкы херектер министерствозу чоруткан.

1978 чылдың июль 8-те кыдат шериг самолёттар Бьетнамның агаар делгемин хөй удаа үрээп деп нотада айыткан. Куангиниь болгаш Каоланг можуларның агаар делгеминче ханылап кирген болгаш аиаа үр үеиің дургузуида ужуп келген кыдат шериг самолёттарның кызыгаар үрээни оиза шыиғыы болган:

— 7 шак 18 минутала ийи кыдат шериг самолет Куангиниь можуда Доиха болгаш Хакой районнарда кызыгаарны үреп кирген болгаш 25 километр чедир ханылай бергеннер.

— 7 шак 20 минутала ийи кыдат шериг самолёт Каоланг можуда Куангхоа районга кызыгаарны үрээн болгаш республиканың агаар девискээринче 30 километр чедир ханылаан. Кыдат талаиың ол айыылдыг хөделиишкиннери Вьетнам Социалистиг Республиканың тускай догуиаан чөрүүн болгаш девискээриниц бүүдүи чөрүүн шыиғыызы-биле үреп турар деп, ВСР-ниц ДХМ-ниц нотазында онзалап демдеглээн. Вьетнам тала шыиғыызы-биле удурланың турар болгаш ол хөделиишкиннерни доп-лораан соксадырын кыдат талаДан негээн.

КҮР-ниц ВСР-де херектериие түр бүзүреттиргеи телээзин ВСР-ниц ДХМ-ниц нотазын хүлээп алырынан ойталаан.

ПОЛЬША. Лодзиле «Мера Польтик» завод чаа шактарны бүдүүл үндүре берген. Аиаа шактардан ол коига кагарын катантап турарын-биле ылгалыр. Доктаадын тургускан үезиниц соонда ол шак беш минута болгаш-ла коига кагарын катантап турар.

ЧУРУКТА: контролёр Анна Дурканың шакты хынап турары.

ПАФ—СЭТА-ның фотозу.

НАЙЫРАЛДЫГ АЯН-ЧОРУК ДУГАЙЫНДА ФИЛЬМ

Эш Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының Чехословак Социалистиг Республиканга албан өзүзүнүң аян-чоруунга турасказаган документалдыг чаа фильмни белеткеп үндүрген, ооң баштайгы көргүзүлгезин Москваның кинотеатрларында июль 10-да көргүзүп эгелзэн.

Кинохроникаңың кадрлары Совет Эвилелиниң төлээлекчилеринге Чехословакияның ажылчы чоннарының Прагага болгаш Братиславага көргүскен чылыг хүлээп алыышкынын, аңы-дуңма ийи чурттарның удуртукчуларының ужуражыышкыннарын болгаш чугаалажыышкыннарын көргүзүп турар. Советчехословак харылзааларны бүгү талалыг улам хөгжүдериниң перспективазын хандырып турар кады кылган медеглелге ат салыышкының кинода база көргүзүп турар.

«Л. И. Брежневтиң Чехословакияда аян-чоруу» деп кинолентаны документалдыг фильмнерниң Төп студиязы бүдүрүп үндүргэн.

(СЭТА).

ССРЭ-нин Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының талазы-биле комитеттен

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында литература, уран чүүл болгаш архитектура талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының талазы-биле комитет 1979 чылдың ССРЭ-ниң күрүне шанналдарын тыпсырыга саналдаан ажылларны хүлээп алыр. Ажылдарны 1978 чылдың декабрь 15-ке чедир хүлээп алыр.

Бо чылдың июнь 15-тен орай эвесте парлап үндүргэн (туткан) ажылларны хүлээп алыр. Эртем ажылдарын 1977 чылдың декабрь 15-тен орай эвесте парлап үндүргэн турар ужурлуг.

Ажылдарны саналдаары болгаш чорудары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны литература, уран чүүл болгаш архитектура талазыбиле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының талазы-биле комитетче дараазында адресче чорудар: 103667, Москва, ГСП-4, Неглинная кудумчу, 15, телефоннар: 223-44-67, 223-62-47, 223-19-30.

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының талазы-биле комитеттен

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында эртем болгаш техника талазы-биле ССРЭ-ниң Ленинчи болгаш Күрүне шанналдарының талазы-биле комитеди 1979 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шанналдарын тыпсыры-биле ажылдарны хүлээп алырын үргүлүлеп турар.

1978 чылдың декабрь 15-ке чедир ажылдарны хүлээп алырын уламчылаар.

Материалдарны таларыштыр тургузуп кылыры болгаш оларны шанналары-биле холбашкан бүгү айтырыгларны комитетче дараазында адресче чорудар: 125047, Москва хоорай А-47, 3-кү Тверская-Ямская кудумчузу, 46, телефоннар: 250-38-08, 250-19-17, 250-37-14.

Орук демдеглели

ДАВСТ СУМУ

Моол Арат Республиканың улуг аймактарының бирээзи Убса-Нурнуң девискээри эң-не баштай анда барган кижиге ужу-кыдыы көзүлбес, дең-дескей хөвү ышкаш кылдыр сагындырар. Бо аймак Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика-биле кызыгаарлажып турар. Аймактың девискээринге баргаш, баштай-ла Давст деп сумунуң орук дургаар залдарынга, оларның хөй санныг, хөй чүзүн мал-маганынга» таваржып, көөр.

Давст сумунуң девискээри ол аймактың эң-не каас-чараш бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзи. Ол—МАР-ның барыын талакы кызыгаарында чаптылган. Ооң барыын чүгүнде Таңканың бедик тайга-сыннары, мурнуу талазында—республиканың эң улуг хөлү Убса-Нур оңу каастап чыдар. Давст сумузу Тыва АССР-биле кызыгаарлашкан болгаш Сагил, Тариалан, Тургэн деп моол сумулар-биле кожа. Сумуну суг-суун-биле байлакшылып, мал-маган, дириг амытанныңы суггарып турар Ханзагайты, Торгилог, Улиаст, Хундулуң дээн ышкаш хемнер ооң ол-бо чүктеринче хап баткылаан, оларның шынаалары чингирнога» шыктар-биле шыптынган: ындыг черлерге мал өстүрери дыка таарымчалыг.

— Бистин чурт-биле танылыгланы бо черден эгелеп болур бис—деп, Убса-Нур аймактың «Тергиин малчын» солунунуң кол редактору Д. Жана бодунуң чугаазын эгелейдир.

— Бо дээрге, девин-не чугаалааным Давст сумунуң тевелери-дир—деп, элээн ыракта бисче кайган, харап алган турган тевелерже айыткаш, уламчылап чугаалады:

— Бо дээрге, Моол Республиканың эң хоочун сумуларының бирээзи. Ону 1925 чылдала чурттун чазаның түскай шиитпирин ёзугаар организастап тургускан. Ынчан бо девискээрниң арат-чоннары улусчу эрге-чагырганың айтыышкыннарын күүседип, бир деминг кылдыр каттыжып, бо сумуну тургускан. А сумуну 1934 чылдан бээр Давст деп адап каан. Ам ол—МАР-ның эң улуг сумуларының бирээзи боон хөгжээн: чүгле малдың баш саны безин барык төзан мун чедип турар.

— Бо чернин чонунуң амыралында онзагай төөгүлүг болуушкуннар, чаартылгалар кандыг ирги?

— Сумуга 1947 чылда уттундурбас болуушкун болган. Ол чылын бо чер чурттуг Онжил деп кижинин саналын ёзугаар көдээ ажыл-агый каттыжыышкының тургузар деп шиитпирлээн. Анда баштай чүгле он бир өреге эки турабиле кирген. Коллективтиг ажыл-агыйның артык-күштүүн ооң кедилиин чонга тайылбырлап, олче өске артkан аалдарны хаара тулар дээш революстуг намның кежигүннери, аревэчилер болгаш активчилер дыка улуг ажылды кылыр ужурга таварышкан. Удаткан чок сумуга база ийи ындыг коллективтиг ажыл-агыйлар тыпты берген. Оон он хире чыл эрткенде бо чернин «Давшилгам», «Ленинний зам», «Алдар» деп бичии ажыл-агыйлары улгаттыр каттышкан «Алдар» деп улуг ажыл-агый кылдыр организастаттынган.

— «Алдарның» кежигүннеининиң ап турар орулгалары кайы хире ирги?—деп, айтыраривыска, сумуң даргазы Д. Аюрзананың харыылаапы:

— Каттыжыышкының чылда ортумак орулгазы 3 миллион төгерик чедип турар апарган. Ол—бистин республиканың эң-не дээш көргүзүг-дүр. Ынчаарга каттыжыышкының бир кежигүнү-ле чылда 2400 хире төгерикти ажылдап ап турар. Чыл келген тудум-на мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Илангыя малчынналарның көргүзүү дыка бедик. Давст сумузунда Б. Цэрэн, Н. Батор, Ц. Баянзул дээш өске-даа хойжулар чүгле сумуда, аймакта эвес, харын-даа республиканың алдарлыг кижилер чүве. Оларның байлак дуржулгазының дугайында аймактың «Тергиин малчын» солунунга үргүлчү чырыдып келген.

Давст сумунуң ажылчы чоннары республиканың улус ажыл-агыйын болгаш культураның хөгжүдериниң күрүне планнарын база чедиишкинниг күүседип турар. Оон чижээ, сөөлгү чылларда аймакка бирги черни он удаа чедип алганы болур.

Мал, чер ажылынган ангыда сумуда бүдүүлгенин, культураның болгаш чырыдыышкынының тудуглары калбарган. Бо хүннерде сумуң төвүнде сес чыл школазы, эмнелге, харылзаа салбыры, уруглар сады болгаш яслизи, аалчылар бажыңы, музей болгаш культура-албан черлериниң өске-даа хөй-хөй тудуглары бедип үне берген турар. Ол дээрге, кооперастаттынган ажыл-агыйның амгы үеде бедик негелдезинге дүүшкен төвү болу берген.

— Бо чер казымал байлактар-биле база ховар-ла дээн черлернин бирээзи. Совет специалистернин дузазы-биле мында кызыл-дустуу, хөмүрдаштыг болгаш өске-даа байлактарны шинчиден тыпкан. Келир үеде оларга үндезилээш, улуг бүдүүлге черлери тургустунар. Ол дугайын чурттун улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарындан көрүп болур.

...Девүнчүктедип баткаш, төнмес ховуну эртип келгенивис соонда оргу - черде улуг хоорай чаптыла берген чыдыр, бистин-биле кады чораан аймак типографиязының директору Б. Муна чолаачывыс М. Бапал-оолду локтаазывыт деп диледи. Машинадан үнүп келириviске бисти долгандыр ховуларда чүзүн-бүрүн дыка хөй мал өттап чору.

— Убса-Нур аймактың төвү —Улангом бо-ла болгай. Бистин ийисылалывысче кирип моорлаваp—деп, ол чугаалаш, кайы ыракта агарып көстүр, делгем хоорайже айытты.

Улангом-биле бистиң танылыгларывыс ооң эгелээн...

С. ТАС-ООЛ,
журналист.

ХЫМЫС КЫЛЫРЫНЫҢ АРГАЛАРЫ

Хымыстың хоолулуг үнелии болгаш эм болур шынары бе сүдүнүң онзагай шынарларындан, ооң химиктиг база витаминниг составындан, а ол ышкаш сүттүң ажың хөреңгилеринден хамааржыр. Хөреңгилеп ажыткан соонда бе сүдү хымыс болу бээр.

Кижиге эргежок чугула бүгү кол-кол хоолулуг бүдүмелдер эң-не шингээттинчел хевири-биле бе сүдүнде бар болуп турар. Чигир хөй, үс болгаш белок эвээш болуп турары-биле бе сүдү ичек сүдүнден ылгалып турар. Бе сүдүнде витаминнер, ылангыя «С» витамин кончуг элбек. «С» витаминниң элбэзиң талазыбиле бе сүдү малдан алыр өске бүгү продуктуларны ажып турар.

Чаа сагган бе сүдүн хөреңгилеп ажыткаш, ооң хымысты белеткээр. Болчар, хымыс азы ацидофиль хевириң тускай бактерияларлы бе сүдүн хымыс кылдыр ажыдып хөөредир. Бе сүдү ынчаар ажый бергенинин түңнелинде ооң чигири сүт кислотазы болуп хуулгаш, хымысты ажыксыш дээр чаагай амданныг кылыптар. Ынчаарга хымыстың арагазын ажыры сүт чигирин спирт болгаш хөмүрзүг ажыг хөй болдуруптар онза сүт ажыктыларының салдарындан болур. Хөмүрзүг ажыг хөй хымысты көвүктелип хөреп турар суксуп болдуруптар. Хымыска бир апаар хөй эвес санныг спирт болгаш сүт кислотазы хымысты ижип турар кижилерниң чем чыксээр хоонун бедидип, чем хайлырыша идигин берип турар.

Хымысты белеткээри колдуунда мындыг болур. Кислотазы 7 градустан ашпайн турар чаа саггап бе сүдүн арыг ховең өттүр шүүрээр болгаш сүт ажыдар тускай бактериялардан белеткээн ажыктыбиле ажыдар. Оон ангыда хымысты баштай белеткеп алыр улустуң бодүүн аргазы база бар. Ол мындыг янзы болур. Баштайгы ажыктыны белеткээрде, ацаа ажыг сүттү ажыглаар. Эгезинде ажыг сүттү хайындырып каап арбай азы кызыл-тас-биле холуп алыр. Ындыг холуксаалларны кылбайн, ажыг сүттүң түгле бодундан-даа кылып болур.

Белеткеп алган холуксаанны азы арыг ажыг сүттү бир литр холуксаага ийи литр сүт опаажыр кылдыр бе сүдү-биле холуптар болгаш четчап ажыыры-биле 3-4 хөндүр тургузуптар. Өйлеп-өйлеп былгап, сүт немей кудуп каап турар. Ооң түңнелинде баштайгы хымыс хөреңгизи алдынар.

Ажыткан сүттүң кислотазылы 45—50 градус болгаш температуразы 24—26 градус чылыг болур. Ажыткан соонда сүттү дораан-па эки холуштур быгтаар болгаш демги-ле температуразы-биле ажыдыг түргүүн каар. Эпти-ле 2—3 шак дургузунда хөреңгилеп ажый бээр. Ол үениң дургузунда ажыткан сүттүң кислоталыы 70 градус чедир беленип турар. Ооң соонда хымысты ийиги удаа бир шак иштинде быгтап келир. Ажыдарда база быгтаарда эптиг болзун дээш, хымысты ыяш доскаарга кылып алыр. Оны ыяш бышкыбиле бижип турар.

Хымысты бижарга, ацаа агаар кислороду элбээр, спиртелип ажыырыпта идиг бээр, а белоктары үүрмектелип, бичии-бичии кезекчигештер апаар.

Белеп болган хымысты шилдерге куткаш, аксындан хей үнмес болзун дээш ыак дуглаап, ушта теппезе-биле так шарыыр. Оон соонда ой-тал температуралыг черге 30—40 минута тургузуптар. Ол үеним черге тургузарга, хымыс 12—14 шак эртиндэ чедиштир ажыыр болгаш ижерниге белеп апаар.

Бе сүдүнде бар болуп турар үнелиг хоолулуг бүдүмелдер болгаш витаминнер хымысты белеткеп турарының чорудулгазында барык-ла бүрүнү-биле хевээр артар. Ынчаарга спирт, сүт кислотазы болгаш хөмүрзүг ажыг хей тургузуп турар чигинниң саны дыка эвээжээр, оон ангыда белоктарның чамдыызы база хуулуп турар.

Янзы-бүрү диетиктиг шынарлыг болуп турар хымыстарны оларда бар кислотанын болгаш спирттиң хемчээлиниден хамаарыштыр: сула, ортумак хөй-хөй тудуглары бедип үне берген турар. Ол дээрге, кооперастаттынган ажыл-агыйның амгы үеде бедик негелдезинге дүүшкен төвү болу берген.

— Бо чер казымал байлактар-биле база ховар-ла дээн черлернин бирээзи. Совет специалистернин дузазы-биле мында кызыл-дустуу, хөмүрдаштыг болгаш өске-даа байлактарны шинчиден тыпкан. Келир үеде оларга үндезилээш, улуг бүдүүлге черлери тургустунар. Ол дугайын чурттун улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планнарындан көрүп болур.

...Девүнчүктедип баткаш, төнмес ховуну эртип келгенивис соонда оргу - черде улуг хоорай чаптыла берген чыдыр, бистин-биле кады чораан аймак типографиязының директору Б. Муна чолаачывыс М. Бапал-оолду локтаазывыт деп диледи. Машинадан үнүп келириviске бисти долгандыр ховуларда чүзүн-бүрүн дыка хөй мал өттап чору.

— Убса-Нур аймактың төвү —Улангом бо-ла болгай. Бистин ийисылалывысче кирип моорлаваp—деп, ол чугаалаш, кайы ыракта агарып көстүр, делгем хоорайже айытты.

Улангом-биле бистиң танылыгларывыс ооң эгелээн...

С. ТАС-ООЛ,
журналист.

·СПОРТ·СПОРТ·

Совет ча адыкчылары—делегейде эң шилиндектериниң бирээзи. Чурттуң шилиндек командазының составында делегейниң эң улуг маргылдааларының, а ол ышкаш делегей чемпионаттарының болгаш Олимпий оюнчарының тиилекчилери кирген. Амгы үеде адыгжыларның бүгү хичээлгейин Москва Олимпиадазы хаара туткан. Анда аныяктар-даа, хөөннар-даа кызымаа-биле белеткеңнери берген. Белеткеңнери-биле янзы-бүрү маргылдаалярны ажыглан турар. Ооң эң улуу Клайпедке чурттуң чемпионады (июльда эгелээр) болгаш Великобританияга диптиң бирги чери дээш маргылдаа болур.

ЧУРУКТА: шилиндек команданың баштыннарының бирээзи—спорттуң алдарлыг мастери Валентина Ковпан (Львов).

Р. НЕТЕЛЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ААЛДАП КЕЛГЕШ АШТЫРГАН

ЛЕНИНГРАД (СЭТА). Хол бөмбүүнге ССРЭ-ниң болгаш Японияның херээженнер командаларының ацаа эрткен ужуражыышкыны 3:0 санга, совет командаңың тиилегези-биле доозулган.

Японияның хол-бөмбүкчүлери Совет Эвилелинге эш-хуунуң дөрт ужуражыышкынын эрттиргеш, ооң төнчүзүнде үттурган.

КАПИТАННЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

КИЕВ (СЭТА). «Киевтиң кубогу» дээш гандболыга эр улустуң делегей маргылдаазынга ССРЭ-ниң шилиндек командазы ийиги тиилегени чедип алган. Олимпий чемпионну совет гандболистер делегей чемпиону ГФР-ниң командазын 28:15 санга уткан.

Оюнның бирги чартыында совет команданың капитаны 20 харлыг москвачы Владимир Белов 7 мячикти удурланыкчызының хаалгазынче кирип октаан.

Монреальга болган Олимпий оюннарының хүлер медалын чаалап алган Польшаның гандболистери ССРЭ-ниң ийиги шилиндек командазын 25:20 санга уткан.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Бистиң-биле кыл, бе ышкаш кыл, бистең дээрге кыл». ГДР-дең дамчыдылга.
11.50—«Үймээн заастава». Уран-чечен фильм.
13.20—«Делегей улустарының чогаадылгазы».
13.50—16.00—Чаңсар.
16.00—«Пьянчиниң шөлү». Документалдыг фильм.
16.50—«Улустуң аялгалары».
17.05—«Шыдыраа школазы». «Шыдыраа төөгүзүнден». 2-ги дамчыдылга.
17.35—Н. Г. Чернышевский—«Чүнү кылыры?» Төрүттүнген хүнүңден бээр 150 чыл болганыңга.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм. «Корабльге парустарның херээ чүү?». «Арыг досчуудалары».
18.25—«Тыва неделя». Информастыг программа.
18.45—«Тоол панчап келгенивиз». Телефильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—Француз улустуң национал байырлалы—Бастилияны эзелеп алганының хүнүнге тураскаатказы программа: «Париж. 78 чөлдүң июль». Г. Зубковтуң репортажы; «Мирей Матье Москвада». Музыкалыг программа; М. Ж. Соваржон—«Чао». Телефильм.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«Ак дүшпер» деп уран чүүл фестивалының түңнел концерти. Ленинградтан дамчыдылга.
00.30—01.10—«Ж. Ферра болгаш М. Лафоре ырлаар».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.00—А. Глазунов—№ 5 квартет. Москваның область филармониязының квартели ойнаар.
18.30—«Москва болгаш москвачылар».
19.00—Москва школачыларының күүселдээнинде орус болгаш совет шулукчуларниң чогаалдары.
19.30—20.50—«Улуг амыралга». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

СЕРЕГЕЛ

ИЮЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ак-көк суг, ак өлүм» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.35, 19.15, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Балконда улус, оолдар болгаш чалаг-терге дүгайында» 10.00, «Каргыс шагдаа казайланган» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабан даггажа» 15.00, «Маңнап орар кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Хостуг чурттан турарлар» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

АЛДАРЛЫГ АРТИСТ

Чурттуң театр хөй-ниитизи улуг орус артист М. Н. Ермоловаңың төрүттүнген хүнүнден бээр 125 чыл оюн даарта демдеглеп эрттирер.

Мария Николаевна Ермолова Бичe театрның сценазынга чартык чүс чыл иштинде 300 рольдарны ойнаан. Бодунга, өөрүнге бедик негелделиг, аныяктарга улуг деткимчеңи көргүзүп келген артист.

Бичe театрга М. Н. Ермолова-биле кады ойнаар аскежиктиг болган, Социалиетиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шанналдарының лауреады, ССРЭ-ниң улустуң артизи Е. Н. Гоголева СЭТА-ның корреспондентизи Е. Ланченко-биле беседазынга мынча дээн:

— Мария Николаевна элдек, эвилең кижи. Тверской бульвар кудумчузунда бажыңынга (ам музей-квартира) бисти аажок хүндүлеп хүлээп алыр. Ооң бажыңынга Станиславский, Немирович-Данченко, Горький, Чехов, Шаляпин үргүлүү кээр...

Мария Николаевна ук бажыңга амыдыралының хөй кезиин эрттирген. Музей-квартираже кирер эжик аксында барельеф мрамордa мынча деп бижээн: «Күрүнешиң Бичe театрының сценазынга ачы-хавыяазы дээш Мария Николаевна Ермоловага улустуң артизи атты тыпсыр. Улус Комиссарларының Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульянов (Ленин)».

М. Н. Ермолова бо бедик атты ССРЭ-де эң баштай алган.

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП Төп Комитединиң «Бот-тывынгыр уран чогаадылганы улам ынай хөгжүдер хемчеглер дугайында» хүлээп алган доктадында хөгжүм херекселдериниң шынарын экижидер дугайында база тодаргай айыткан.

Бо айтырыг культура албан черлериниң кичээнгейиниң төвүнде турар. Тыва АССР-ниң Культура министерствозу тыва хөгжүм херекселдерин шынарлыг кылырыбиле хөгжүм херекселдери кылыр мастерлер аразында республика конкурузун чарлаан. Амгы үеде бис он ажыг мастерлер-биле быжыг харылзаалыг бис, оларның эки кылган херекселдерин көрүп, ажылыыска ажыглап турар бис. Оон ангыда чоокта чаа бистиң чагыывыс-биле Москвага тыва хөгжүм херекселдерин кылган, ам оларны Кызылдың уран чүүл училищезинде. Тывания күрүне филармониязында ажылап турар.

Республикада тыва хөгжүмнүң сонуургачыг хире элээн каш оркестрлери, ансамбльдери тыптып келген. Оларга Кызылдың уран чүүл училищезинде Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы И. Г. Мининиң удуртулгазы-биле тыва хөгжүм херекселдериниң оркестри. Тээлиниң, Мугур-Аксының, Эрзиниң, Кызыл-Мажалыктың район, Эрги-Барлыктың, Бай-Тайлың, Алдан-Маадырының, Сүт-Хөлүүң, Шеминиң көдээ культура бажыңнарының ансамбльдерин хамаарыштырып болур. Эң ылангыя уран чүүл училищезинин оркестри дыңнакчыларның сонуургалын хаара туткан.

Уран чүүл училищезинде 1973—1974 өөредилге чылынган эгелеп тыва хөгжүм херекселдеринге сургуулдарны өөредип эгелээн болгаш ийи салбырларда ук херекселдерниң факультативин тургускан. 1978 чылда тыва хөгжүм херекселдеринге специалистерни училище белеткеп үндүргеп. Чалааның музыка школазында тыва хөгжүмнүң класстарында Тыва АССР-ниң культураның алдарлыг ажылдакчызы К. Ч. Дамдын кичээлдерни эрттирип турар.

Тыва хөгжүм херекселдерниң хөй кезиниң үнү бичии аудиторияга таваржыр. Ынчангаш хуниуң негелдези — оларның үнүн, хевирин өскертпейн тура улуг концерт залдарынга таваржы бээр кылдыр эде кылыры болур. Бо талазы-биле Культура министерствозу база хемчеглерни ап келген болгаш ап турар. Оларның бирээзинге ам удаваc Кызылга болур тыва хөгжүм херекселдериниң мастерлеринин семинар-хуралы хамаарыжыр. Ук семинар-хуралга Москва хоорайдан Бүгүроссияның шиити ыры эвилелиниң будүүлге комбинадының хөгжүм херекселдери кылыр мастерлери база киржир. Семинар-хуралга хөгжүм херекселдери кылып билир кижилерни Культура министерствозу чалап турар. Анда чүгле амгы үеде нептерелгей ийил, бызаанчы, дошпулуур, чадаган, лимби, хомустан ангыда, шоор, амырга, бүрээ, бушкүүр, туң, дамбыра, дүнгүр, кенгирге, шан, конга чижектиг хөгжүм херекселдерин тып эккеп, киириштирер.

Тываның хөгжүм херекселдериниң кылыкчылары семинар-хуралга илепкейлиг киржип, боттарының улуг-хүрээн киириштирер.

В. ДАМДЫН,
Культура министерствозунуң өөредилге черлериниң методиктиг кабинединиң директору.

Төрээн Тываның делгемнеринде

Тожу чурттуг кырган кижи
«Тостан кылган чадырларга
Төрүттүнгеш, өскен мен» деп
Төөгүп орар болбазыкпе.
Тожу чурттуг аныяк кыс
Тостан кылган чадыр көргеш,
«Тоолдардан дыннаан мен» деп,
Топтап, кайгап орары ол-дур.

Ленин аттыг совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, персоналдыг пенсионер, 1929 чылдан бээр СЭКП кежигүнү

Кыргыс Канчуевич САНДЫЫТЫҢ

үр аарааның соонда мөчээлин Ленин аттыг совхозтуң директсиязы, партбюро, ажылчын комитеди болгаш улус депутаттарының годүү Советиниң күүскому дыңнатпышаан, ооң төрелериниге болгаш чоок кижилеринге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже аймдырал кылдыының 2-37-13, пропаганда кылдыының 2-31-75, культура кылдыының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдыының 2-21-47, үлетпүр кылдыының 2-22-64, чагаа кылдыының 2-41-27, информация база совет тургузуут кылдыстеринин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериин ың 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагы № 2143.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01263.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 164 (10761) | 1978 чыдың июль 15, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

РЯЗАНЬ. «Рязсельмаш» каттыжымышкынның комбайн заводунуң эптелге конвейеринден картофель ажаар «ККУ-2А» деп чээрби беш муң дугаарлыг комбайнны бүдүргеп. Кара хорээнүүт эвес зонаның ажылегыйларынга үндүргеп ол машиналар бедик бүдүрүкчүлүү-биле, ажаап алырының бедик шыпарлыы-биле, ынаныштыы-биле, эвээш металл киргени-биле ылгалыш турар. Амгы үеде бүдүрүлгеде боду чоруур картофель ажаар баштайгы комбайнны күрүне шылгалдаларынга белеткеп турар. Ол болза картофельди ажаарынга болгаш ону ажаалда соонда арыглаарынга бедик бүдүрүкчүлүг механизастаттынган комплекстиг чарылбас кезээ болур.

ДОНДА РОСТОВ. Донуң механизаторлары ийи миллион гектарның тараазын кезип эгелей бергеннер. «Гигант» деп тараа ажылдыг совхозтуң үлегерибиле олар тараа кезилдезин кыска хуусаада болгаш бедик шыпарлыг кылдыр чорударынче, күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүседир дээш ажылдап гуррлар.

Азов районунуң Ленин аттыг колхозунуң комбайнеру С. Ековшин бодунуң ажи Б. Степанченко-биле хонукта 103 гектар тараазы кезип, улуг чедиишкиниг болган. Ол болза беш эдлечтиң нормазы-дыр. Ындыг түннелдерни Целинск районда Мичурин аттыг колхозтуң механизатору Ф. Кундрюков болгаш «Целинское» деп дурачулталыг ажыл-агыйның механизатору И. Воробьев база чедип алган.

Областың колхозтарында болгаш совхозтарында тавычаларның массалыг бастырышкыны болгаш тараазы алеваторларже, тараа хүлээп алыр пунктуларже совртүрү эгелээн.

БАТУМИ. Грузияның далай чоогунда бо хоорайында студентилериниң интернационалдыг лагеринде акыдүмалышкы социализмниг беш чурттарның туктары гинскиң үнген. Чээрби хүннериң дургузунда Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Чехословакияның студотряу отрядтарының дайынчылары боттарының грузин өөрү-биле кады чурталга бажыңнарының, школаларының тудугларынга ажылдаарлар. Олар партияның болгаш комсомолдуң хоочуннарыбиле, күш-ажылдың маадырлары-биле уйгуражып, далайга селгүүстээшкинни болгаш дагаарже экскурсиялар кылырлар.

(СЭТА).

ЭГЭЭРТИНМЕС КУРЛАВЫР

Бөгүн бистиң республиканың найысылалы —Кызылга мурнакчы малчынарының хуралы ажыттынар. Ооң киржикчилери—мал кыштаглаашкынын чедиишкинниг эрттирер, мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш социалистиг чарыштың тиилекчилери-дир. Олар боттарының дуржулгазын солушпушаан, партия, совет, ажыл-агый органнарының ажылдакчылары-биле кады 1978 чылдың ийиги чартыында сорулгаларны чугаалажыр.

Мурнакчының чедиишкини хөй янзы үүлдерден хамааржыр. Ол дээрге, бедик мергежилдиг болуру, эртемниң чаа чедиишкиннерин шингээдип алыры, специалистерниң сүмезин барымдаалаары, чаа арга-дуржулганы ажыглаары болгаш өске-даа үүлдер-дир. Мурнакчы бүрүзүнүң ол үүлдерни ажыглап турары база янзы-бүрү. Канчаар-даа алыр болза, бистиң мурнакчыларывыстың дуржулгазы —ол дээрге, үнелеп четпес эртине-дир. Оларның чедиишкиннери нинти көргүзүглерден бети дээрге ийи-үш катап хөй турар болгай.

Социалистиг чарыштың түннелин үндүрүп турда, республика комиссиязынче районнардан 400 ажыг мурнакчыларның көргүзүглериниң түннелдерин киирген. Олар болза, совхозтарга, районнарга социалистиг чарышка тиилээн кижилер-дир. Быжырымчылыг шилилге-хыналданың түннелинде, республиканың социалистиг чарыжының бедик негелделерин күүседткен 120 хойжулар, бода болгаш өске чүзүн мал ажылдакчылары тиилекчилер болуп шылгараан. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Монгуш Чола, Ооржак Дажы-Намчал, чазактың бедик шанналдарының эдилекчилери Иван Данзурун, Иван Сафонов, Намдал Орус, Монгуш Калга-оол, бо чыл-биле ийи удаа чемпионнаан Ооржак Доржу болгаш мал ажылының өске-даа адырларында ажылдап турар ортумак-даа салгалдың аныяктар-даа бар.

Мурнакчыларның кайы-даа салгалын алыр болза, оларның кайызы-даа бедик медерелдиг, ажылынга түгле ак сеткилдиг эвес, харын кызымаккай, үргүлчү чаа үүлдерни суратчыгаан, бергелер таварышканда ону ажып эртеринге онза шудургузуун көргүзер, эрес шалыпкын кижилер болуп турар. Өскээр чугаалаарга, совет хамаатызының онзагай бедик мораль-политиктиг шынарлары сиңниккен кижилер-дир.

Ынчангаш мурнакчы дуржулганы нептередири дээрге, бир дугаарында ажылдакчы бүрүзү хамааты хүлээлгезин тода билген турарын чедип алыры, олар көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында партияның идип үндүргени программаны күүседиринге боттарының киржилгезин эки билип алган турарын чедип алыры-дыр.

Мурнакчы дуржулганы нептередири түгле эки туранын херээ эвес. Партия ону планныг нептередирин, ук дуржулганы билдилиг чыырын, дээштиг кылдыр тайылбырлаарын негеп турар. Чыл херек чок, ай келген тудум-на чаа үүлдер тыптып, дуржулга боду база байын турар. Мооң ужурунда бо ажылда «ам-на эчизинге четти эвеспе» деп үүве турбас. Харын ооң ужурунда мурнакчы дуржулга бистиң хөгжүлдевистиң эгээртинмес эртинезин болуп турар.

Дуржулга нептередири хөй талалыг ажыл. Бистиң 10 чартык муң малчыннарывыстың бештин дөрт кезииниң көргүзүглери бедивээн, мурнуку деннелинде хевээр арткан. Ол болза, чаңгыс черде таптап турар чорук ышкажыл. Сорулга үүл дээрге, оларны мурнакчыларның деннелинге чедир көдүрер дээш, кижилерни сорук киирер, бодунга бүзүрелди сиңниктирер, чогаадыкчы тывынгыр чорукка өөредир херек.

Ооң анагда, малчыннарның иштинде куду көргүзүглүг, кедерезе, эз-харыысалга чогундан чидириглер, когаралдар болдуруп турарларның саны база эвээш эвес. Ажыл-агый бүрүзүнде, фермаларда, бригадаларда олар билдингир, база-ла тодаргай кижилер-дир. Оларның-биле ажыл база нинти эвес, тодаргай болур ужурлуг. Маңаа эш-хуузунуң бүзүрелдиг беседазы, хамааты хүлээлгениң талазы-биле шынгыы негелде херек апаар, чамдыкта черле күш четпес үүлүнге дуза-даа кадар ужурлуг. Бо ажылды кымның-биле чорударың база ону кымга дагзырын шын кылырындан ажылдың чедиишкини колдуунда хамааржыр.

Мурнакчылар түгле ажылынга дуржулгалыг эвес, амыдыралдың дуржулгазы база сларда улуг, түгле алдар эвес, харын авторитет-даа оларда болгай. Ынчангаш оларның боттарын дуржулга нептередир ажылга хаара тудар, а ол ажылды чорударынга өөредир херек.

Ынчангаш дуржулга нептередири түгле хөй талалыг эвес, а хөй кижилерниң—удуртукчуларның, тускай эртемниглериниң, пофэвилел, комсомол организацияларының күжү-биле чорудар ажыл-дыр. Ол бүгүнү партия организациялары мөөнпеп, углап-шиглеп, башкарар ужурлуг. Мурнакчы дуржулганы билдилиг нептередири—чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алырынга бистиң улуг курлавырывыс. Партия организацияларының дорт хүлээлгези болза, ол курлавырларны бүрүн ажыглаарын организастаары болур. Ол айтырыг партбюроларның, парткомнарның, райкомнарның кичээнгейиниң төвүнге турар үжурлуг.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

Чедиишкиннерни быжыглаар болгаш көвүдедир

Кышкы үеде мялды болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алырының талазы-биле малчыннарның социалистиг чарыжының түннелдерин, а ол ышкаш беш чылдың үшкү чылының алды айлзрының дургузунда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедир дээш ажыл-агый ажылданчыларының чарыжының түннелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген болгаш чогуур доктаалдарны хүлээп алган.

Кыштаглаашкынның тос айларының дургузунда, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, республиканың ажыл-агыйларынга малдың ниити өлүп хораары 47,2 хуу кызырылган, ниитизи-биле бүгү чүзүн малдарның баш санын камгалап алыры 94,8 хуу болган / деп, кышкы үеде ниитиниң малын база ооң чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле малчыннарның социалистиг чарыжының түннелдериниң дугайында доктаалда оксалап демделээн.

Мал кыштаглаашкынын эртиреринге дээре түннелдерни Эрзин районнуң малчыннары чедип ап, малды чаш төлү-биле кады менди камгалап алырын 97,9 хуу чедирген. Мөңгүн-Тайга районга ол көргүзүг 96,2 хуу болган. Ажыл-агыйлардан «Хемчик» совхоз малды болгаш ооң чаш төлүн 98 хуу, «Өөк»—97,6 хуу, «Малчын»—97,1 хуу, «Улуг Октябрь»—96,5 хуу камгалап алырын хандыргаш, бедик көргүзүглерни чедип алган.

«Хемчик» совхозтуң топ сүт-бараан фермазының, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының Хадың-Аксында СБФ-зинин, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-зинин, ол ышкаш «Өөк» совхозтуң Чангысашта, «Чыраа-Бажы» совхозтуң Хорум-Дагда, «Алдан-Маадыр» совхозтуң Чечектигде болгаш Чодураалыг-Сайырда хойжу бригадаларының коллективтери малды менди камгалап алырын чедип ап, багай эвес ажылдаан.

Ынчалзажок чамдык районнарга болгаш совхозтарга кышкы үеде малды эки чемгереринге база ажаарын организастаарынга, малды менди камгалап алыры дээш малчыннарның социалистиг чарыжын калбартырынга четпес кичээнгей салган, ооң түннелинде малдың өлүп хораар чоруун болдурган деп, доктаалда демделген турар. Өөвүр, Чөөн-Хемчик, Тожу болгаш Барын-Хемчик районнарга, «Торгалыг», «Найырал» «Улуг-Хая», Тока аттыг, «Революцияның чалбыжы», «Бурунгаар» совхозтарга малдың өлүп хораар чоруу дыка хөй болган.

Кышкы үеде малды болгаш ооң чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле социалистиг чарышка дараазында районнарны тиилерни болган деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому саналн:

— чарышка бирги черни—**Эрзин** район. Ол районга шилчиир Кызыл тукту, бирги чергенин дипломун тыпсыр болгаш 700 рубль түнүг акша шанналын бээр деп шиитпирлээн;

— чарышка ийиги черни—**Мөңгүн-Тайга** район. Ол районга ийиги чергенин дипломун тыпсыр болгаш 500 рубль түнүг акша шанналын бээр деп шиитпирлээн.

Совхозтардан:

— чарышка бирги черни—**«Хемчик»** совхоз. Ол ажыл-агыйга шилчиир Кызыл тукту, бирги чергенин дипломун тыпсыр болгаш фондудан дашкаар автобус тускайлап бээр деп шиитпирлээн;

— чарышка ийиги черни—**«Өөк» болгаш «Улуг Октябрь»** совхозтар эвээн. Ол ажыл-агыйларга ийиги чергенин дипломнарын тыпсыр болгаш фондудан дашкаар чиик автомашиналарны тускайлап бээр деп шиитпирлээн;

— үшкү черни **«Малчын»** совхоз эвээн. Совхозка үшкү чергенин дипломун тыпсыр болгаш фондудан дашкаар чүк автомобилин тускайлап бээр деп шиитпирлээн.

Дыка хөй сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларның коллективтерин, мал ажылының янзы-бүрү ажылдарының 120 ажылдакчыларын чарыштың тиилекчилери деп саналн. Оларга дипломнарны болгаш шанналдарны тыпсыр.

• • •

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыракы Чөөн түктүг районнарынга чоруушкун үезинде айтышыкшыннарында чугаалаан чүүлдерни үдуртулга болдурбушаан, беш чылдың үшкү чылының онзалдаларын чедиишкинниг күүседири дээш социалистиг чарышты калбартып чоруткаш, чылдың баштайгы чартыында мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң база күрүнеге садарының талазыбиле планнарны болгаш хүлээлгелерни күүседиринге, малдың баш санын өстүрериңге чамдык чогумчалыг түннелдерни чедип алган деп, СЭКП обкомунуң бюрозунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң кады хүлээп алган доктаалында демделээн.

Чижээ, эрткен чылдың чогуур үези-биле деңнээрге, бо чылдың бирги чартыында сүт бүдүрери 2,8 хуу, эът—0,5 болгаш дүк—17,1 хуу улгатканының түнелинде ниити республика күрүнеге эът садарының чартык чылда социалистиг хүлээлгени 120,7 хуу, сүттүг—102,2 болгаш дүктүг—218,4 хуу күүседир аргалыг болган.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин көвүдедири болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка беш чылдың үшкү чылынын алды айларының иштинде эң дээре көргүзүглерни Бии-Хем районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери чедип алган. Ында эът садарының планы 117,9, сүттүг—110,7 хуу күүсеттингени-биле чергелештир чаш малды алырын көвүдеткенининң болгаш малдың өлүр база чидер чоруун эвээжеткенининң күселиңде малдың баш саны өскен.

Ол ышкаш Эрзин, Тес-Хем болгаш Тожу районнарның ажылчы чоннары чартык чыл планнарын болгаш хүлээлгелерин күүседириңге эки түннелдерни чедип алганнар.

«Нарын», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Ак-Туруг» болгаш «Мөрен» совхозтар мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка чылдың бирги чартыында бедик көргүзүглерни чедип алганнар. Чижээ, олла үе иштинде «Нарын» совхозка эът бүдүрери 2 катап болгаш сүт бүдүрери—66 хуу көвүдээп. Ажыл-агый ол продуктуларны күрүнеге садарының планын тус-тузунда 118,1 болгаш 115,2 хуу күүсеткен. мыйыстыг бода малдың баш саны ада 5 хуу, хөй-өшкүнүң 10,9 хуу өскен, кыштаглаашкын үезинде малды онча-менди болдурары 97,9 хуу болган.

Чамдык районнарның болгаш совхозтарның партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының талазындан малдың баш санын өстүрери болгаш продукция бүдүрерин көвүдедири дээш социалистиг чарышты организастаарынче четпес кичээнгей салып турганының түннелинде, эрткен чылдың чогуур үезинге удур мыйыстыг бода малдың болгаш чылгы малдың баш санының, саар инек бүрүзүнден сүт саалдазы эвээжээнин доктаалда ооң ынай демделээн. Бирги чартык чылда күрүнеге эът садарының талазыбиле социалистиг хүлээлгени дөрт район болгаш үш совхоз, сүттүг—ийи район болгаш тос ажыл-агыйлар күүсеглээн. Таңды болгаш Каа-Хем районнар, «Күш-ажылдың хостуу», С. К. Тока аттыг, Кызыл тараачын», «Ленинчи орук», «Россия», «Барлык» болгаш «Кара-Хөл» совхозтар сүт бүдүрер база садарының, Бай-Тайга, Өөвүр, Барын-Хемчик районнар, «Кызыл тук», «Ленинчи орук», «Тере-Хөл» совхозтар—эът бүдүрер болгаш садарының хүлээлгелерин четпес күүседип турар.

Күрүнеге дужаар продукцияның шынары ам-даа куду бооп артпышаан.

Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш республиканың районнарының болгаш ажыл-агыйларының чарыжының түннелдерин чугаалажып көргеш, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому районнарга:

— Бии-Хем районну тиилекчи деп саналш, анда шилчиир Кызыл тукту болгаш, 500 рубль түнүг акша шанналын тыпсыр;

Ажыл-агыйлардан:

— «Нарын» совхозту тиилекчи деп саналш, анда шилчиир Кызыл тукту болгаш 300 рубль түнүг акша шанналын тыпсыр деп шиитпирлээн.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Л. И. Брежневтиң иletкелинде эйыттынган сорулгаларга дүүштүр ниитиниң малының баш санын улам-на өстүрериниң талазы-биле хемчеглерни алырып, мал чемнериниң белеткелин, көдээ ажыл-агый культуразының ажаал алышкынын чедиишкинниг эрттиреринче болгаш малдың келир кыштаглаашкынынга бүгү талалыг белеткеринче бүгү ажылчы чоннарның күжениишкинин мөөнпеп, беш чылдың үшкү чылының көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле планнарын база социалистиг хүлээлгелерни ыяап-ла күүседирин хандырарын партия райкомнарынга, райбүүскомнарга, ВЛКСМ райкомнарынга, Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел обкомунга, Көдээ ажылагый министерствозунга, «Скотопром» трезинге, улус депутатларының көдээ Советтеринге, совхозтарның партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларынга, удуртукчуларынга болгаш специалистеринге СЭКП обкомунуң бюрозу, Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому даандырган.

«Революцияның чалбыжы» совхозтуң сураглыг хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи Иван Петрович Сафонов Балгазының ортумак школазының өөреникчилериниң бүдүрүлге бригадазынга чедип келгеш, хой кыргылдазында күш-ажылды организастааны-биле таныжып көрген болгаш ажыктыг сүмелерни берген.

Хой кыргылдазында улуг улус-биле бир дөмей ажылдап турар Светлана Кашпык-ооллуң, Зоя Оюнның хой кыргыларынга мергежилдиин Иван Петрович мактаал. Олар аныяк кыргыкчыларның аразында бирги черни эдилеп турар.

Дуржулгалыг хойжу бодунуң ажылының дугайын өөреникчилерге база сонуургадып чугаалаан. Бо чылын ооң коданынга 1000 баш хураган немешкен. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 115 хураганны менди доруктурган. Ам хураган бүрүзүнүң ортумак дириг деңзини 29 килограмм чедип турар.

— Мен бодумнуң, мергежилимни өске кандыг-даа ажыл-биле солувас мен. Хойжунуң ажылы кончуг солуп. СЭКП ТКның июль Пленуму силерниң мурнуларга онза улуг перспективаларны ажыдып турар. Көдээ ажыл-агыйга силерниң кылып болур чүвеңер-ле хой. Хойжулап ажылдаар болзуңарза хомудавас силер, уруглар—деп, Иван Петрович өөреник-илерге чагаан.

В. КЛЕЙМЕНЫХ.

ЧУРУКТА: И. Сафонов өөреникчилер-биле.

Авторнуң фотозу.

Мал ажылының бөлүк мурнакчыларынга «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН

Ч А Р Л Ы Ы

Ниитиниң мал ажылын хөгжүдериниге ачы-хавыязы дээш «Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны» хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Антонида Григорьевна **Балагашева** — Бии-Хем районнуң «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы.

Калга-оол Санчы-Бидипович **Монгуш** — Өөвүр районнуң «Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу.

Аян-Хээ Данзын-оолович **Ондар** — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың июль 14.

Мал ажылының мурнакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУН

Ч А Р Л Ы Ы

Малчыннарның аразынга социалистиг чарышка бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаары болза:

Мочак-оол Довгакович **Биче-оол** — Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозтуң хойжузу.

Анна Крестьяновна **Болод** —Таңды районнуң ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Көрген-оол Чавыралович **Ирпит**—Каа-Хем районнуң «Улуг Октябрь» совхозтуң хойжузу.

Баир Дажы-Серенович **Кол** — Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтуң инек кадарчызы.

Наталья Дадиновна **Кунчуп**—Эрзин районнуң «Нарын» совхозтуң хойжузу.

Тарыына Мегер-Мединевич **Салчак** — Бай-Тайга районнуң «Бай-Тал» совхозтуң сарлык кадарчызы.

Достанмаа Байыр-ооловна **Ховалыг**—Барын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозтуң саанчызы.

Монгуш Сандакоана **Чаш-оол** — Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай, 1978 чылдың июль 14.

Улам эки ажылдаар

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам шай хөгжүдер дугайында» иletкелин улуг сонуургалбиле номчуп танышкаш, бүгү чон-биле бир деңге чүүлдүгүүшүп деткидим. Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозта № 1 хову бригадазында учётчиктеп турар мен.

Бистиң чонувус учёт, отчёттуг күн-ажылдың көрүнчүү дижир. Ол черле чеп. Бүдүрүлгенің ажыл-чорудулгазынга учётчиктиң шын демделеп тургускан ажыл-ияи улуг идиглиг. Ынчангаш учётчиктиңиң ажылын үстүкү черлер үвелеп, оларның ажылынга дуза кылдыр курстарны ажыдып, өөредип турары эки. Бо чылдың мартта Кызыл хоорайга ай хуусаалыг ындыг курска өөренир аас-кежиктиг болдум. Шыкап-ла кижиниң ажылдаарынга курстуң дузазы улуг-дур.

Ажылдың аайын тыппайн баштайгы чылымда бергелерге таваржып турдум. Чүге дээрге, моңа мурнумда бригадага учётчиктер удаа-дараа солчуп турганындан оларның тараа шөлүүнүң карталарын чураап арттырып каан дәңзы-харааларындан өөренип алгы дег маңаа база ховар болган. Соолгу үеде иletдерни катап хемчеп, оларның чаа карталарын тургузуп алган мен. Бо бүгүнүң түннелинде ажылдаарывер элээн чаак апаргап.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң иletкелинде көдээ ажыл-агыйның кандыг-даа адырында ажылдап турарларның харыысалгазының дугайында онзалап айыткан. Харымдап турарым харыысалгалыг учёт, отчёт ажылымны моңа-даа соңгаар улам чурумчудуп, экжиндеп. СЭКП ТК-ның Пленумунуң айтышыышнарын амыдыралга боттандырар херекке идепкейлиг киржир мен.

С. КЕНДЕН, учётчик.

БАЖЫҢНЫ ХҮЛЭЭТКЕН

«Кызыл тудуг» оргелелинде Александр Григорьевич Дашков удуртқан монтажниктер бригадазы панельден тутқан 129 квартиралыг бажыңны ажыглалга киирген.

Тудугчулар, шеверлекчилер болгаш монтажчылар бажыңны хуусаадан бир ай эрте күрүне комиссиязынга дужаарыбиле белеткээн.

Бо объектини ажыглалга киирериңге тудугчулардан аңгы керээлиг организациялар — «Северэлектромонтаж» болгаш «Востокпромсвязьмонтаж» участоктары, № 14 механизация эргелези болгаш өскелерда идепкейлиг киришкен.

Кандыг-даа объектини ажыглалга киирериңге шеверлекчилериң үлүг улуг. № 4 бажыңга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады М. В. Сафроновның, СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады А. Н. Ельтованың, ВЛКСМ-ниң XVII съездизиниң делегады Н. Б. Оюнның, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Л. Т. Мязиладың, Күш-ажылчы алдар орденниң III чергелиниң эдилекчизи В. Б. Борбак-ооллуң болгаш өске-даа ат-сураглыг удуртукчуларның бригадалары шалыпчы ажылдаан.

С. КРАСНОПЕРОВ.

«Чарыштың экономиктиг эчис сорулгазы—тарааны, эътти, сүттү болгаш өске-даа продукцияны хөй болгаш чиик үнелиг кылдыр бүдүрери болур. Оон-биле кады эң эки түннелдер чогум чүнүн-биле чедип алдынганын, кандыг тодаргай чылдагааннардан чамдыктар мурнай бергенил, өскелери канчап мурнуку деннелде артканыл, үшкүлери чүге хожудай бергенил деп чүвени билири чугула»

(СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтин илеткелинден).

СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫШ ЭКРАНЫ

ЧАРЫШ-ЧОННУҢ ЧОГААДЫЛГАЗЫ

1978 ИЮЛЬ № 7

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың социалистиг чарыжының 1978 чылдың бирги чартыында түннелдери

	Тыва АССР		Хакас автономнуг область	
	план күүседиг күүсеткен-биле	1978 чылда 1977 чылга удур хуусаа	план күүсеткени хуу-биле	1978 чылда 1977 чылга удур хуусаа
ҮЛЕТПҮР				
Продукцияны саарганы	104	108	101	113
Күш-ажылдың бүдүрүк-чүүлү	102	105	102	112
ТҮДҮГ				
Бүтүн үнер дөстерден капитал салыышкыннары	76	114	103	134
Керээлиг ажылдарның хемчээли	81	106	103	113
Күш-ажылдың бүдүрүк-чүүлү	98	107	97	99,4
Чүрттелга черлерин ажыглалга киргени	83	170	106	123
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле чүк сөөртүлгези т-км	95	103	88	104
АМЫДЫРАЛ АЧЫ-ДУЗАЗЫ				
Чоңга ачы-дузай чедирери	101	111	103	111
Оон иштинде кедээ черлерге	99,2	111	102	109
САДЫГ				
Үүрмектеп салар бараан саарылгазы	102	106	100,4	106
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН КҮРҮНЕГЕ САТКАНЫ (Планга немелде оваалда-биле кады)				
Мал болгаш күш	123	130	107	98,5
Сүт	104	103	103	104
Чүүрга	85	96	111	103
Дүк	2,2 катап	133	167	109
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир инектен ортумаа-биле саап алган сүт (кг)	809	96	1138	103
Бир дагаадан алган чүүрга (кезек)	76	99	114	97

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙГА ЧУГУЛА ЗВЕНО

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга чурттуң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хөй талалыг тодаргай хемчегларни айыткан. Кедээге капитал тудугнуң ролюнуң дугайын од Пленумга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларында тудугнуң байдалын номчукчуларга чугаалап бээри-биле «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынның кол инженери М. Ш. Ширин-биле бистиң корреспондентивис интервью кылган.

— Республиканың ажыл-агыйларына кол тудугларны кылып турар «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының эрткен чартык чылда түннелдерин номчукчуларга сонуургадып көрүңерем, Марчын Шимтович.

— Бистиң каттыжышкынның коллективи тудугжулар ортузунга социалистиг чарышты калбартпышаан, биргы чартык чылда кедээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын хуусаа бетинде 103,2 хуу күүседип, пландан ажыр 120 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган. А боттарының күжү-биле тудуг-монтаж ажылдарының планын 105,4 хуу күүсеткен.

Кедээ тудугларны чогуур хуусаада ажыглалга киирер дээш аразында социалистиг чарышты эки организастап, кызымак ажылдап турар механизированный колонналар коллективтери биле эвээш эвес. Ылаңгыя Кызыл районда 2 дугаарлыг механизированный колонна (начальныгы Ф. А. Гошанчук) кедээ ёзугаар тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 129,5 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарын 141,3 хуу күүседип, каттыжышкынның механизированный колонналарының мурнуку одуруунда чоруп, механизированный колонналар аразында чарыштың доктаамал тиилекчизи боон келген.

Эрзин районда 5 дугаарлыг механизированный колонна (начальныгы Ч. Ч. Декпиш-оол) планныг онаалдарын доктаамал ажыр күүседип, онгу беш чылдың үшкү чылында тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын август 13-те — Тудугжунуң хүндүзе күүседирин хүлээнгеш, эрестиг ажылдап турар. Механизированный колонналар коллективтери бистиң

К. У. ЧЕРНЕНКОНУҢ КРАСНОЯРСКИГЕ ЧОРАААНЫ

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко Красноярскиден Москваже июль 13-те чорупкан.

СЭКП крайкомунга К. У. Черненконуң крайның, Красноярск хоорайның болгаш СЭКП Хакас обкомунуң удуртукчулары-биле беседазы болган. Беседа үезинде кол киҥээнгейни партияның XXV съездизиниҥ, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниҥ, ол Пленумга «ССРЭ-ниҥ көдээ ажыл-агыйының улам ыдай хөгжүлдезиниҥ дугайында» СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары эш Л. И. Брежневтиҥ илеткелиниҥ, а ол ышкаш Сибирьниҥ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҥ районнарынга чоруп чораанының үезинде эш Л. И. Брежневтиҥ берген айтыышкыннарындан болгаш сүмелериниҥ үнүп турар сорулгаларын күүседиринче утландырган.

Июль 10-12-де аңаа чамдык эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, а од ышкаш партия крайкомнарының, обкомнарының, округкомнарының, хоорайкомнарының болгаш райкомнарының, Сибирьниҥ болгаш Ыраккы Чөөн чүктүҥ чамдык партия эге организацияларының чөвүлел хуралы болган.

«СЭКП-ниҥ XXV съездизиниҥ салган сорулгаларыга дүүштүр документилер болгаш ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылдың стилин болгаш методтарын улам ыдай сайзырадыгайкыдар талазы-биле крайның партия комитеттериниҥ ажылының дугайында» илеткелди СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Красноярск крайкомунуң секретары П. С. Федирко чөвүлел хуралга кылган.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери документилер-биле болгаш ажылчы чоннарның чагаалары-биле, ажылдың дүржулгазын солушкап, крайның чамдык хооркомнарынга, райкомнарыга болгаш партияның эге организацияларыга барып, оларның ажылының практиказы-биле танышканнар. Чөвүлел хуралга улуг киҥээнгейни партия организазында ажылдың ленинчи стилин болгаш методтарын амыдыралга практика кырынга боттандырарының дугайында айтырыгже углаан.

Чөвүлел хуралга К. У. Черненко делгерецгей үүве чугаалаан. Чөвүлел хуралдың киржикчилериниҥ СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиҥ байырын ол дамчыдып берген. Ону улуг көдүрлүүшкүн-биле утказап.

Бодунуң чугаазынга К. У. Черненко чөвүлел хуралдың киржикчилеринге СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң болган ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ сессиязының түңнелдериниҥ дугайын делгерецгейни-биле чугаалап берген.

Эш Л. И. Брежневтиҥ илеткели болган Пленумунуң материалдары болза бистиҥ практиктиг ажылывыска үр чылдарда сорук киришкинни бистиҥ алырывыс ханы үнер дөс болур. Пленумуңуң идин үндүргени чүрттүң көдээ ажыл-агыйын көдүрииниҥ программазы партияның, күрүнениҥ болган бүгү улустуң үр үеде ажылынга ажылдап кылдыгган. Ам ажыл-херек чүл дээрге, ол айтыышкынларны амыдыралга боттандырып чорудары, төлевилеттиҥген хемчеглерни күүседири болур. СЭКП ТК-ның Пленумунуң болган ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ сессиязының шиитпирлериниҥ үнүп турар сорулгалар бистерни, коммунистерни, улуг күжениишкинниг ажылга, ол демиселдиҥ мурнуку одуругларынга турарынга белен болуруп хүлээндирип турар.

Л. И. Брежневтиҥ илеткели аграр политиказының айтырыгларының талазы-биле ленинчи өөредилге чаа улуг салыышкын болур. Ол болза, социалистиг тургузуушкунуҥ практиказы-биле теорияны болгаш дүржулганы дүүштүргенииниҥ үлегери болур. Ол болза, чүрттүң көдээ ажыл-агыйының улам бедик чадажө шилчиринаш үндезилеттиҥген болгаш барымдаалаттынган программазы болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Бодунуң чугаазынга улуг киҥээнгейни амгы үе-чадада партийни ажылдың стилинге, хевирлериниҥ болгаш методтарынга, партия ажылдакчызының ролүнүң болгаш өөң туружунга К. У. Черненко салган.

Партийни удуртулганың ажыктыың болгаш шынарын бедидериҥге партия аппарадының ролүнүң дүтээн чугаалап тура, амгы үеде партия аппарады бистиҥ партиявыс-биле чаҥыс ава тудуш кылдыр каттышкан деп, К. У. Черненко онзалап демдеглээн. Ол аппарат болза партияның удуртукчу органнарын коммунистер-биле, бүгү ажылчы чоннар-биле холбап турар кол звеноларының бирээзи, партийни удуртулганың эргежок чугула чепсээ болур.

Ажылдың ленинчи стилиниҥ чугула шынары, ону практикага боттандырып чорударының эргежок чугула чепсээ болур күүседиҥи контроль-даарының болгаш хынаарының айтырыгларынга улуг киҥээнгейни үндүрген. Амгы үеде контроль партийни бүгү ажыл-биле бир дөмей дириг, чогаадыкчы херек болур деп, ол онзалап демдеглээн. Оон араазында янзы-бүрү хевирлер болгаш методтар бар. Кандыг-бир таварылгада оларның кайызын ажыглаарын тургуступ келген байдал, сорулгаларның негелдеери тодаргайлаар. Күүседиҥи контроль-даары болгаш хынаары хөй-иннииҥ болгаш ажыл-агыйжы ажыл-чорудулганың бүгү талааларын хаара тудар партийни удуртулганың дээштиг чепсээ болур дээрзин утпаны чугула.

Ажылчы чоннарның чагааларында кандыг-бир хире-чергели-биле кирбейи турар бистиҥ иннителиишкинниҥ амыдыралының ыдыг талалары, партия, күрүне болган ажыл-агый тургузуушкунуҥ ыдыг чугула айтырыглары чок деп, К. У. Черненко демдеглээн. Ол ёзулуг кижизиг документилерде совет кижилериҥ бадыышкынын, оларның идепкейлиг туружу илерттиҥген. Ажылчы чоннарның чагаа бүрүзүнге, шүүмүүлелдер болган саналдар бүрүзүнге хүн бүрү, киҥээнгейни садыры, оларның кол хереглелдерин болгаш негелделерин хандырары моон соңгаар-даа бүгү партия комитеттериниҥ эң чугула сорулгаларының бирээзи болуп хевээр артар.

Краснояск крайга чоруп тура, К. У. Черненко автомобиль болгаш трактор кожугдарының заводунга, металлургия заводунга, Краснояск ГЭС-ке, техника бажыңыга чораан. Новоселовск районунуң будүрүгениҥ мурнакчыларыбиле болгаш партия активи-биле ужурашкан.

Краснояск крайның улус ажыл-агыйының болгаш культураазының хөгжүлдезиниҥ дугайында сагыш салыышкын дээш, ажылчы чоннарның күш-ажылының база амыдыралының байдалдарын экижидер дугайында доктаамал сагыш салыышкыны дээш СЭКП ТК-га, Совет Чазакка, СЭКП ТК-ның Чиҥгине секретары, ССРЭ-ниҥ Дээди Совединиҥ Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиҥ бодунга үүректиҥ ханызындан өөрүп четтиргении дамчыдарын ажылчы чоннар ужураашкынынар үезинде илергейлээнинер. Краснояск крайга чораан Л. И. Брежневтиҥ чугаалаан айтыышкынарын болгаш сүмелерин ылап-ла күүседир дээш бүгү күжениишкинерин үндүрерин, оңгу бөш чылдың үшкү чылының планын чедиишкиниҥ доозарыга төлептиг салыышкынны киирерин олар бүүреткен.

Кыска медээлер

ҮЕНИ МУРНААННАР

№ 4 механизация эргеделиниҥ партия эге организациязы (секретары Е. А. Даниляк) аныяктарның коммунистиг кижизидилгезин болгаш оларны партия нежигүнүге хүлээп алыр ажылды эки чорудун турар. 1975 чылдан бо үүннерге чедир ленинчи партияның хүрээленнеге он алды апыяктарны — будүргүлениҥ мурнакчыларын хүлээп алган. Амгы хүннерде ол партия организациязының кежигүннери 28 кижи чедир өскен, олардан беш кижи партия кежигүнүге кандидат. Олар база-ла будүргүлениҥ мурнакчылары, партийни даалганы ак сеткилдиг күүседип турар. Чиргээзээрге, эргеделде комсомол комитединиҥ секретары, экскаваторщик Артур Карлович Шмидгаль 1978 чылдың сентябрь айның, экскаваторщиктиҥ дузалакчызы Сергей Михайлович Кукарин октябрьның үлүүнде ажылдап, онаашкан ажылынга ээ-харыы салгалының, ак сеткилдиҥ көргүзүп турардар. Ол ышкаш кран машинизи, аныяк коммунист Галина Петровна Карпова база-да бо чылдың октябрь айның үлүүнде.

Бо аныяк коммунистер күш-ажыгга ынак, бурунгаар чүткүдүг үлегер-чимекти 1979 чылдың үлүүнде ажылдап турар хоочун коммунистер В. И. Шубин, В. А. Семёнов, Н. Т. Семёнов олардан ап турары өөрүнчүг.

С. КРАСНОПЕРОВ.

МАНАП ТУРАР

Өвүр районуң «Кызыл түк» совхозу бо чылын 21 мүң баш хойну кыргыыр үжүрлүг. Мында электриглиг 24 хачыны эптеп тургускан кыргылда пунктузунда ажыл бо хүннерде уламчылап турар. Ынчалзажок кыргылдашы организастап чорудуп турарының темпизи чавыс. Малчыннар хоюн кыргыдары-биле баш удур тургускан график ёзугаар экжелбейн турар. Оон уламыдан электриглиг-даа, хол-даа хачыны-биле ажылдап турар кыргыкчылар хой кээрии манап, хой үе-шакты чидирип турар. Совхозтуң харыысалгалыг ажылдакчыларының пунктуга дежурныйлаар ужурлуг даңгызын ында аскан-даа болза, ону кым-даа сагывайн турар. Хой кыргылдазында бәр четпестерни дарый чайлатпас болза, хой дүктү чидирери чугаажок апарган. Ынчангаш пунктуда ажылды экп организастап, дүктү өй-шаанда чидириг чок ажаап аары дээш тодаргай хемчеглерни алырын совхозтуң удуртулгазындан кыргыкчылар манап турар.

Ч. ООРЖАК.

Өвүр район.

БУДУК-БҮРҮ БЕЛЕТКЕЛИ

Чөөн-Хемчикте «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемниҥ белеткелиҥче кирипкеп. Хорум-Даг салбырында коммунист Григорай Хирбээ удуртқан дөртен кижи составтыг звено баштайгы ийи хүнде 6 тонна будук-бүрүнү белеткээш, Дөң-Терек сүт-бараан фермазының кышкы турлааҥа чедирген.

Үк совхозтуң Чыргакы салбырының ажыл-ишчилери 20 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Суурнуң хөрөөженнер коллективинден ийи чүс ажыг кижи шефче үнгеш, 12 тонна будук-бүрүнү Шык-Бажы сүт-бараан фермазында болгаш Чыргакы салбырның төвүнге сөөртүп чедиргеннер.

К. МААДЫ.

ХЫНАМЧАЛЫЫ-БИЛЕ

Күскү дүжүт ажаалдазынга белеткелдиҥ шынарынче кол киҥээнгейни салыры чугула. «Сүт-Хол» совхозтуң инженер-техниктиг ажылдакчылары сентелгени график ёзугаар чорудуп, оон шынарын шыҥгыы контрольга алган.

Бо хүннерде механизаторлар сентезе чогуур он үш комбайнны, сиген кезер дөрт машинаны сентеп алганнар.

Сентелге ажылынга хоочун механизаторлар Бавуу Ондар, Болат-оол Ондар, Карбы Монгуш, Бани-Моңге Ондар, аныяк механизаторлар Михаил Монгуш, Орус-оол Ондар, Чопак Ондар олар плөнкейлиг киржип, күскү ажаалда үезинде техниканың үреляишкинии, анаа туруушкунуң болдурбас дээш хынамчалыг ажылдап турарлар.

О. ЧАН-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

КАМГАЛАЛДЫГ ЗОНА

«ТӨӨГҮНҮҢ ТУРАСКААЛДАРЫН БОЛГАШ КУЛЬТУРАНЫҢ ӨСКЕ-ДААШ ҮНЕЛИГ ЧҮҮЛДЕРИН КАМГАЛААР ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫРЫ—ССРЭ ХАМААТЫЛАРЫНЫҢ ХЕРЭЭ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ»

ССРЭ Конституциязының 68 чүүлү

МОСКВА—бистиҥ бурунгу найысылалывыс. Ында чүс-чүс архитектура, культура, төөгү тураскаалдары тургустунган. Совет күрүне оларны ниитилелдиҥ материалдыг болгаш угаан-бодал эртинелери ыыдыр кадагалавышаан, нижилерниҥ патриотчу чоруун кижизидеринге, эстетиктиг билиглерни чедип алырынга ажыглап турар. Катап чаартып кылган хөй-хөй төөгү болгаш культура тураскаалдары амгы үеде чаа тургустунган дег көстүр.

Найысылалда чаартылга ажылдары оон төвүнде-даа, кыдыгларында-даа доктаамал чоруттунуп турар. Кремльде Улуг Иванның коҥга суургазы, Останкинода Орду дээш оон-даа өскелер тудуг чагылары-биле бүргеткен.

Эртиен беш чылда Москвадэ эргиниҥ тураскаалдарын чазотырынга болгаш катап тургузарынга 50 миллион рубльди чарыгдаан. Бо беш чылда ол сорулгаларга чарыгдалдар барык ийи катап хөй болур. Хоорайда «Петровка—Кузнецк көвүрүү», «Кыдат хоорай», «Кропоткин кудумчузу», «Арбат», «Герцен болгаш Воровский кудумчулары», «Киров кудумчузу», «Богдан Хмельницкий» кудумчузу болгаш «Чернышевский, Иваново переулоктары», «Яуза ол чарыы», «Москва хем ол чарыы», «Новодевичий хүрээ» деп камгалалдыг зоналар тургустунган. Ол дээрге ында тудугларның эргы хевири хевээр артары, онзагай тудугларны катап чаартыры, а үнези эвээш болгаш кайы хамаан чок тудугларны эде кылдынмас, чүрттелгага ажыглаттынмас болза, бузуп кааптары ол. Чоогунда девискээрлерни чаагайжыдып, нөгаанчыдар. Хоорай тудуунуң мурнуку вектерде культуразының тураскаалдары болур чарыш, аянныг ансамбльдер ындыг хемчеглерден баксыравас, харын улам чараш хевир, шинчи кирер, бистиҥ бурунгу болгаш мөңгеде аныяк найысылалывыстың чаа тудугларының ыызыгаар чок калбарганын, сүр-күүлүүн улам илередир.

ЧУРУКТАРДА: Кремльдиҥ болгаш Зарядье районда камгалалдыг зонаның хевири; «Новодевичий хүрээ» деп камгалалдыг зонаның хевири.

А. КОВТУННУҢ болгаш В. КОШЕВОЙНУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохроникиязы).

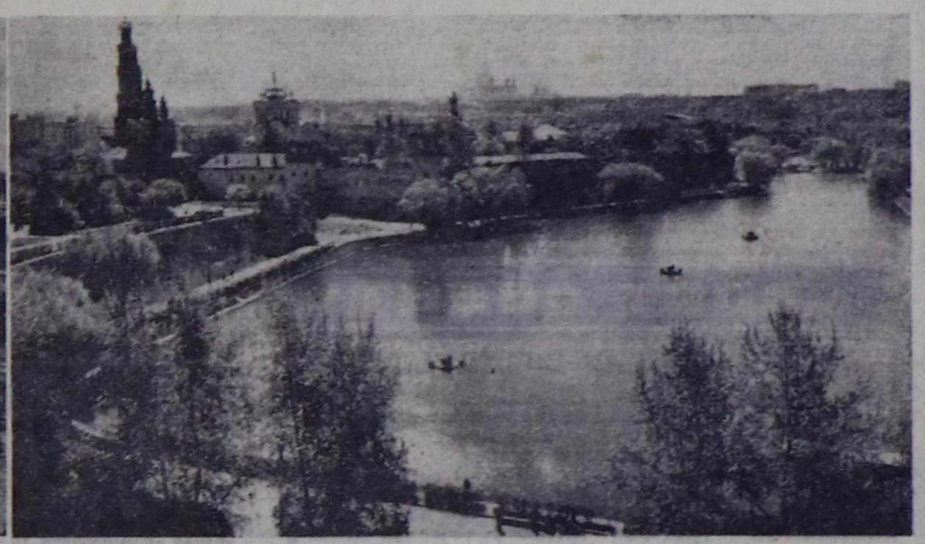

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ — УЛУСТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Июль 13-те Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниҥ Президиумунуң сессиязынга амгы үениҥ эң чугула болгаш соңгаарладып болбас айтырыгларын — оон иштинде делегейниҥ дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын ханыладырын болгаш планетаның дайын үнүн болур айыылдыг чердеринде байлалды, бүгү күрүнелерниҥ болгаш улустарның айыыл чок чоруун база тайбың келир үезин хандырарын, чепсекти аңдере бүдүрериҥ соксадырын база чепселеҥиишкиниҥ дүжүрерии боттандырып чорударын, тайбыңга ынакшылдыг хөй-иннииҥ кады ажылдажылгазын улам ыдай идепкейжидериниҥ талазы-биле хемчеглерни делгеренгейи-биле чугаалажып көөрүн уламчылаан.

Социалистиг дем каттыштырылгазының чүрттарының болгаш чер бөмбүрзээниҥ деҥшилгелиг бүгү күштериниҥ могаг чок күжениишкиннериниҥ ачызында дүшкүүрлүг ыоруктуң чавырлыышкыны ханылаан болгаш амгы үениҥ делегей харылзааларының кол угланыышкыны болуу берген деп, ораторлар демдеглээн. Империалистиг реакцияның күштери ол чорудулганы кошкадырын ораллажып турар.

Чер бөмбүрзээниҥ тайбыңга ынакшылдыг бүгү күштериниҥ антиимпериалистиг эң-сеткил каттыштырылгазының чугулазын, тайбың дээш ниити тулчуушкунга тайбыныҥ талалакчыларының хүрээленииниҥ чангыс эвин улам ыдай быжыглаарының эргежок чугулазын сессияга онзалап демдеглээн.

Президиумуның сессиязы бодунуң ажылын уламчылап турар.

(СЭТА).

ЭФИОПИЯНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Марксисчи-ленинчи идеологияны удуртулга болдурган ажылчын ангының авангардчы партиязын тургузары эфиоп революциянын кол сорулгазы болур деп, Эфиопияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниҥ Доктаамал комитединиҥ кежигүнү Легессе Асфау медеглээн.

Америк империализмге болган НАТО кежигүннери чүрттарга күткүткен Эфиопияның дайзыннары төөгүнүң хөгжүлдезин дедир атказарладыр. Эфиопияга революсчу чорудулганы доктаалыр дээш орадлажыышкыннарын үргүлчүлеп турар, ынчалза-даа эрткен дөрт чыл дургузунда революция дыка быжыккан болгаш амгы үеде деҥшилгелиг бүгү күштериҥ чангыс эви чедип алдынган. Ынчанмыже улустуң калбак массалары ам-даа үр база шынгыы демиселди чорудар. Ол демисел политиктиг медерелди, сырый каттыжыышкынны болгаш организастыг чорукту бедидерин негеп турар деп, Л. Асфау уламчылаан.

Эфиоп революциянын күжүнүн магадылалы болза ону социалистиг дем каттыштырылгазының чүрттарының, делегейниҥ деҥшилгелиг бүгү күштериниҥ деткип турары болур деп, ол чугаалаан. Ол болза Эфиопия-биле социализм чүрттарының аразында найыралдың база эш хүүзүнүн харылзааларын улам ыдай хөгжүлдериҥин ыанаыштыг үндезини болур.

ЖЕНЕВАДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Июль 13-те СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниҥ даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс-биле чугаалажыышкынынары ында доозулган. Чугаалажыышкыннарның төнгенииниҥ соонда парлалгага А. А. Громыко дараазында медеглелди кылган:

Ийи хүниүң дургузунда Совет Эвилелинге болгаш Американың Каттышкан Штаттарынга сонуургалдыг боон турар чамдык айтырыгларның талазы-биле ханы санал-онаал солчулгазы болган.

Стратегтиг шаан халдаашкын чепсектерин кыыгаарлаар дугайында чаа дугуржулганы белеткээри-биле холбашкан айтырыгларга кол киҥээнгейни салган.

Ол айтырыглар талазы-биле санал-онаал солчулгазы ажыктыг болган болгаш дугуруштунмайн арткан айтырыглар талазы-биле ийи таланың туруштарын улам ынай чоокшуладырынга үндезинни берип турар деп ийи тала саналп. Ол айтырыгларны чугаалажып көөрүн ам-даа уламчылаар.

Оске айтырыглар-биле кады ядролуг чепсекти долузу-биле болгаш бүгү-ниити хөрүүрүнүн дугайында айтырыгны. Чоокку Чөөн чүн айтырыын тварыштыр шиитпирлээрии болгаш ийи таланың харылзааларының чамдык айтырыгларын база чугаалажып көрген.

* * *

База-ла ындыг медеглелди АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнс кылган.

БИР ҮН-БИЛЕ БУРУУ ШАПКАН

ХАРТУМ. (СЭТА). Африка чаҥгыс эп организациязының (АЧО-нуң) Министрлер Чөвүлелиниҥ Суданның найысылалында боон турар сессиязының киржикчилери Ливаҥга улус израиль дайынзырактарның агрессиязын бир үн-биле бүруу шапканнар. Израильдиҥ эжеден алган девискээрлерин хостаары дээш араб чүрттарның чөптүг демиселин долузу-биле деткип турарын олар медеглээн болгаш Палестинаның араб улузунуң бүрүн эргелерин хүлээп көөрүн негээннер.

АЧО-нуң Чиҥгине секретарының оралакчызы Питер Онуның парлалга конференциязынга дыннатканы-биле алырга, делегаттар элээн каш резолюцияларның төлевилелдерин чүүлдүгүнүп көрген. Оларны июль 18-те Хартумга ажыгтынар АЧО кежигүннери чүрттарның күрүне болган чазак баштыннарының Ассамблеязынга чугаалажып көөр.

Хостуг Африканың төлээдекчилери диптиң мурнуу чугунун айтырыгларын база чугаалажып көрген болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинге африка улустарга дузаламчыны идепкейжилериниҥ айтырыгларының талазы-биле шиитпирлерни хүлээп алган. Родезияның база Мурнуу Африка Республиканың расисчи ёзучудумнарынга удур хемчеглерни күштелдирер талазы-биле базымнарны төлевилээн.

Диптиң долузу-биле хостаары дээш демиселге ынанаштыг магадылал болур африка чаҥгыс эптиң быжыглаарының эргежок чугулазын Хартумга болган ужураашкынга делегаттар боттарының чугаазынга онзалап демдеглээн.

Албания агентилелдиҥ дыҥнадыы

ТИРАНА. (СЭТА). Албанияга кандыг-даа дузаламчыны көргүзериҥ болгаш чээли бәрии доп-дораан соксадыр, ол чүрттә, элээн каш чугула тудугларны доспайн арттырып каар база Албанияла ажыллап турар кылат бүгү тускай эртемниглерни чандырар дугайында бодунуң шиитпириинии дугайын дыннатқан нотаны Албанияның Пекинде элчин чөриҥге Кылаттың чазаа чорутқан деп АТА агентилели дыҥнатқан.

Ол чаҥгыс талалыг кара туразында ажылдашкын-биле ийи чүрттүң аразында харылзааларны чиҥгиндирер, Албанияның экономиказынга хора чедирер болгаш оон кэмгелаңыр аргазын кошкадыр дээш кылат чазак медерелдии-биле, ожегерээн ындыг базымны ылган деп агентилелдиҥ дыннадыында айыткан. Ол ожөөтен базым бүгү албан ёзугу киленнеткен. Ону кылат улус база бүрүү шавар.

Кылат чазак болгаш оон удуртукчулары ийи чүрттүң аразында албан ёзугу-биле чаргай дугуржулгаларны улуг күрүнезирек турамыккай чөрүк-биле үревишаан, марксизм-ленинизмниң болгаш пролетаржы интернационализмниң принцивин тоон көрбейн, ийи улустарның аразында найыралды медерелдии-биле үреп база кошкадып турар деп агентилел онзалап демдеглээн. Дузаламчының бүрү хевирлерин соксатканы болгаш Албанияда турар бүгү тускай эртемниглерни дедир кыйгыртканы Албанияга хамаарыштыр кылат удуртукчуларының ийи арыннының база ол дузаламчының ак сеткилдиг эвезин сойгалап илередип турар.

Бистиҥ чүртүвүс-биле бодунуң экономиктиг кады ажылдажылгазын Кылаттың удуртулгазы Албанияның ол антимарксисчи политикага чаҥыртыры-биле холбап турар.

Дузаламчы көргүзериҥ соксатканы болгаш Албаниядан кылат тускай эртемниглерни дедир кыйгыртканы КҮР-нуң улуг күрүнезирек политиканы чорудуп турары-биле, марксизм-ленинизмниң эртемниг теориязынлан ойталааны-биле, бүгү делегейниҥ империалистиг болгаш реакциялыг күштери-биле чоокшулажы бергени-биле база кады ажылдажы бергени-биле, делегей ареназында революстуг болгаш хосталгалыг күштерге дузаламчыны база деткимчени көргүзериҥден ойталааны-биле болган деп АТА агентилелдиҥ дыҥнадыында айыткан.

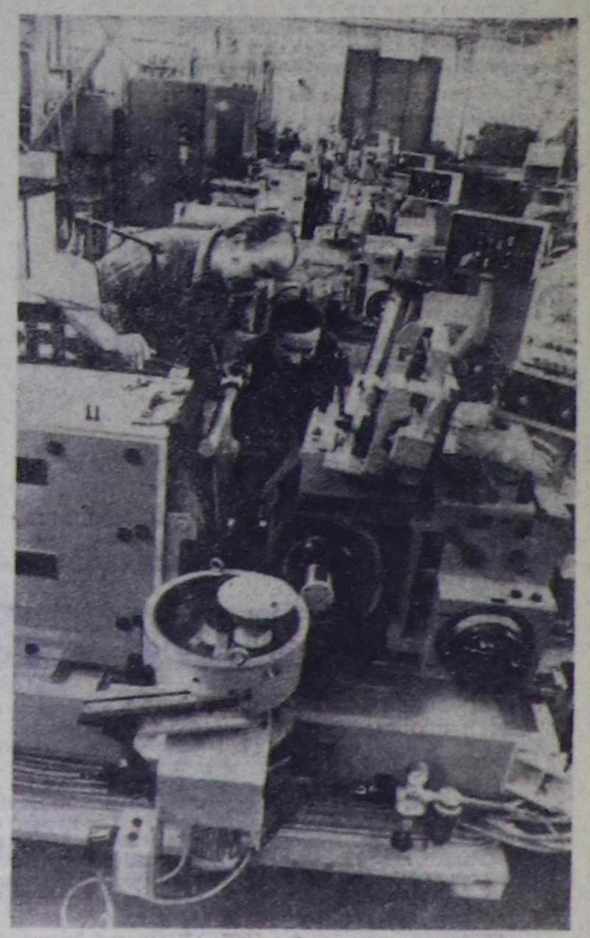

Герман Демократтыг Республика. Лейпцигтиҥ «Микроза» деп заводу чоокта чаа совет чагыг-биле 4000 дугаарлыг хоюглаңы автоматты белеткеп кылган. Оон цехтериниҥ бирээзин чурукта көргүскен. Лейпцигке 1978 чылдың часкы ярмарказынга алдын медаль-биле шаңнаткан бо автоматты Совет Эвилелиниҥ үлетшүрүнүң хөй адырларында ажыглап турар. Акы-дуималыышкы ийи чүрттүң тускай эртемниглерни хоюглакчы станоктарның конструкциязын улам ыдай сайымрангайжыдыр талазы-биле кады ажылдажылганы боттандырып чорудуп турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Көрүлде чоруп тур

ОЛУТ ОРБАС, АЯН ТУДАР, СОРУК КИИРЕР

Кедээ Культура бажыңнарының чанында агиткультбригадаларның «Автоклуб-78» деп район көрүлдези чоокта чаа болуп эрткен. Конкурс-көрүлдени эртирип тура райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи М. С. Саар-оол районда автоклубтуң болгаш 12 агиткультбригадаларның ажылын кысказы-биле анализтеп чугаалаан, көрүлдеде киржип турар коллективтерге чедишкиннерни күзеп, көрүкчүлерге байыр чедирген.

Эрткен, 1977 чылда, районнуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» агиткультбригада кедээниң ажыл-ишчилериге 48 үнүүшкүнүү кылып, 5420 көрүкчүлерге ураң талантызын сонуургадып, фермаларны, хову турлагларын көскү агитация-биле дерип, агитхуудустарны үндүрүп, шоодуглуг хана солуннарга четпестерни сойгалап, дээштиг ажылдарны чорутқан. Бүгү агиткультбригадалар эрткен чылын 184 үнүүшкүнүүрни организастап, 23317 көрүкчүлерге солуп концерттерни бараалгаткан. Карл Маркс аттыг совхозта «Сесегениң ыраажызы», «Сүт-Хөл» совхозтуң «Ак-көк Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы» совхозта «Чөлээш» болгаш өскедээ агиткультбригадалар барган эвес ажылдаан.

Көрүлде-конкурсту мурнунда чылдарда район болгаш зона маргылдааларынга тиилекчи болган «Чыраа-Бажы» совхозтуң «Дамырак» агитбригадазы эгелеп ажыткан. Бо удаада «Дамырактың» агымы-биле шапкын эвес, мурнунда чылдарда ышкаш сагыш-сеткилди сергедип кээр номерлер чегей болганын көрүкчүлер эскерип каан.

Чыргакы дээрге шаандан тура сыгытчылар, ыраажылар чурту деп сураглаан чер болган. Оон хереглиин, бо көрүлдеге келген ыраажы, тыва улустуң ырларының күүседичиин Куулар Кундуваа, аныяк сыгытчы Ооржак Белдер-оол олар-дыр. Чыраа-Бажында кедээ Культура бажыңының ажылдакчылары, совхозта партком болгаш кедээ Совет ишчилерге — чайлагларда малчыннарга, хову-шөлде тараажыларга аян тудуп бараан болуур ужурлуг агиткультбригаданың ажылынга бөлүг дуза чедирбейн турары хомудавчыг.

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң «Чөлээш» агиткультбригадазы чер-черге үндүрген агитхуудустарын, «Ширбинил» деп шоодуглуг хана-солуннуу, чарлалдарны, бригаданың эрткен оруун көргүскен стендинин дедеп азыпкан. Көрүштүг, солуп кылдыр кылган фотоальбом база бар. Культура бажыңының директору О. Сайын, агитбригаданың удуртукчузу М. Сыңаа олар ажыл-агыйның шалыпчыларынга тураскаатқан кыска концерттиң сценарийин багай эвес тургусканы илдең. Ыраажылар М. Шолбаннын, С. Монгуштуң, ураң номчукчу С. Дадар-оолдуң күүселделерини көрүкчүлер адыш часкан хүлээп алган.

Көрүлдениң баштайгы хүнү Карл Маркс аттыг совхозтуң «Сесегениң ыраажызы» агиткультбригаданың солуп концерти-биле доозулган. Совет Конституцияга тураскаатқан ханы утка-шынарлыг көргүзүг тыва, моол танцылар, ботчогаадыглыг, шоодуглуг интермедиялар, тыва композиторлар А. Лаптаңның «Ырлаал, чүрээм», Р. Кенденбильдиң «Куш-ажыл кижизи», сураглыг композитор А. Пахмутованың «Бичии чер», моол композитор Баторнуң «Чылгычы» деп ырлары-биле ураң чогаал номчулгалары уламнып, адыш часкашкыны диңмиттелип турган. Совхозта Культура бажыңының директору О. Аракчаанның сөзүнге С. Бюрбеннің бижээни «Чадаананың кызы чараш» деп ырызың көрүкчүлер сонуургаан.

Карл Маркс аттыг совхозта аныяк-өскенниң бот-тывынгыр талантызын илередип, кедээниң ажыл-ишчилериниң эстетиктиг кижизидилгезин бедик деңнелге тургузар талазы-биле ажылды эки чорудуп турары моон-на көскү.

Ийиги хүнде «Ак-көк Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтан «Алаштың ыраажызы», Бора-Тайганың «Отчугаш» база «Тыва» совхозтуң «Тевс-Хая» агиткультбригадалары концерттерин көргүскүлээн.

Сүт-хөлчүлер ураң талантылыг чон, ынчалза-даа Сүт-Аксында кедээ Культура бажыңынга директорлар, культура ажылдакчылары ызырынмастан, чон ортузунга культура-массалыг ажыл элээп куду деңнелге турган болгай. Соолгу үеде, ылаңгыя бо чылдың үк Культура бажыңының ажылы экижээн. Ону көрүлдеге тургускан агиткультбригадага таарышкан бедик утка-шынарлыг, хөй жанрлыг концерт номерлери бадыткаан. Мында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор А. Ондар, оон өөнүң ээзи Д. Долчуң болгаш республика, зона көрүлдезиниң каш дакпыр лауреады М. Бүрүмчал. Культура бажыңының директору О. Кайгал-оол, культура ажылдакчызы, ураң чүүл удуртукчузу Э. Очур-оол олар коллективтиң кол өзээ болуп, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдап турары өөрүнүүг. Чыл эгезинден тура «Ак-көк Сүт-Хөл» соолгу үеде Шом-Шумнуң, Алдыы, Үстүү Ишкинниринің малчыннарынга, ховаларда, фермаларда ажыл-ишчилерге аалдап чораан.

Жюри комиссиязының кежигүннери көрүлдениң түңнелин үндүрүп, бирги черни «Сесегениң ыраажызы», ийиги черни «Ак-көк Сүт-Хөл», үшкүзүн «Чөлээш» агиткультбригадаларга тывыскан. Ураң талантылыг аныяктар шаңналмактарны алгылаан. Жюри комиссиязы СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг, «Большевик», «Искра» совхозтарның көрүлде-конкурска агиткультбригадаларын чорутпаанын кончуг четпес деп демдеглээн.

Удавас, августа, Чадаана хоорайга беш районнуң агиткультбригадаларының тиилекчилериниң эрна көрүлдези болур. Анаа районнуң Культура бажыңының чанында «Хемчиктиң аялгалары» база «Сесегениң ыраажызы» районнуң адын камгалаар.

К. ШАҢГЫР-ООЛ,
М. ДУГУРЖАП.

ШӨЛЭЭДЕ, ДЫШТАНЫЛГАДА

✡

Чайгы үеде муң-муң ажыл-чыннар, колхозчулар болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары чурттуң курорттарынга, санаторийлеринге, туристер базаларже, өске-даа дыштанылга черлеринге боттарының кадыын экижидип ап турар.

Үстүнде чурукта: Тываның чараш хөлдериниң бирээзи Азаста туристер базазының бөлүк дыштанывкылары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

✡

Адаанда чурукта: Киргизияда чылдың кайы-даа үезинде донмас Иссык-Куль хөлде чаа туткан «Рахат» деп пансионат. Ону Узбекистаның хөвең өстүрүкчүлери боттары тудуп алган.

Н. ЖИГАННЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

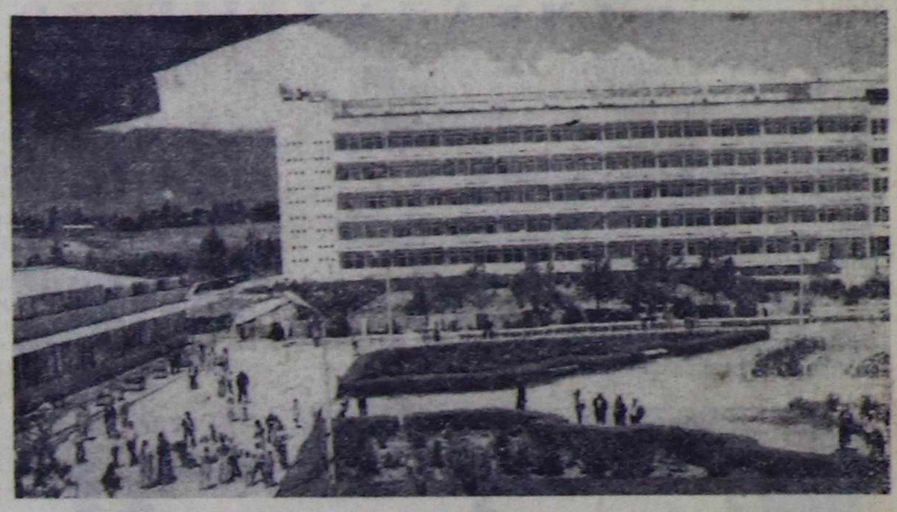

Чаа шүлүктер

С. САРЫГ-ООЛ.

ИСТЕРИМ

Дедир иэин хая көрүүн истээр болза
Делегейин дээскиннигкен чыгыы боор оң!
Ылаңгыя көшкүн аалдар аразында
Ыглап, ырлап хөйүү бодап, улгаан ис аан.

Өскен чуртум өвүр, ары Торгалыглар
Өрү даглар, куду шынаа одарларда,
Часкы, күскү тараа, сиген иөлдеринде
Чаштан тура баскан изим эңме-санчок.

Хорлаңгы ийи будум баспаан чер-даа хоглар!
Койгун иэээн кышкы хар дег көскү болза,
«Хөөкүйүү чүү дилээп төл боор»— дижип,
Көрген кижи бажын чайыы нөмчуур ийик!

Хал-хорум, шөлде тепнер хаңыра чок
Хаңын сыза чеже шаштээн; ыглап эрткен:
Хайыралыг, уттундурбас чаш шаам эрткен,
Карак чажы дамдылап каан даш-даа курганн.

Эр шаам чедип, чап-чаа орук тыпкыжамга
Эрткен изим көңгүс бүткен—үе хөөнкен.
Ол-ла оруум төнчүзүнде баскан изим
Ойбун эвес: дыка тода көстүп келген.

Ада бөгүн харын айтан, хөлчок өөрүп:
— Ам мен ие чок барбас мен:— деп, чаштар кый деп:
Саазында баскан изим арткан бо-дур.
Сагыжымның чурумалын номчунарам!

Ада-чуртка совет шагда салгакчы бис
Ардың читпес тода иетен арттыраалы.
Терээн чуртка чаагай изин базып каары—
Төөгүзүнге уттундурбас турасказы.

ШАГААН-АРЫГ— НАМДАРЫВЫС

Ходуар-даа өрген турбаан дазырга,
Дугуйлардыг кежер үтек чаглаавыс боон,
Кончуг изиг, сооктарда-даа кады-ла
Тудуг таваан салганывыс кажан ийик?—

Сактырымга, дүүн-даа дег-дир,
Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — хереченивис.
Эскаватор башкарып, хөрүүн узуп,
Кранны ол-бо кылаштадып, байың эптеп,
Энгимеден энгимеже хараан дег,
Кыйгы салчып, оол, кыс маңаа ижиктивис—
Саян-Шушь ГЭС судалданган.

Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — намдарывыс.
Кызыл доозун, халыынны-даа чавырып,
Элезинден сесерликтер бодараткан
Кылымал кек далай чалгыын дүргектеп,
Эрикте бо өртээлдиве шыгын тынган—
Чаагай, солун келир өйлүг
Чаа хоорай—
Шагаан-Арыг — чоргаарывыс.

С. МОЛДУРГА.

ШЕФТЕП ЧОРДУВУС

Мөөгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң мехмастерлер коллективи № 4 хойжу бригаданың кыргылда пунктузунче шефтээри-биле чедип келдивис. Электрилиг болгаш хол хачылары-биле хой кыргаан улус-ла хөй болду.

Ниитиниң херээвге үлүүвүс кадың, кыргылдаже бир демниг киривитивис.

Кежээ кылган иштиң түңнелин үндүрдүвүс. Үлүүе күүсетпээн кижи тывылбады. Бистиң шефчилериивис 140 ажыг килограмм дүктү учётчикке хүлээдип берген. Киирген үлүүвүс дээш бригадир Биче-оол Тас өөрүп четтиргенин илередикен.

М. ХЕРТЕК.

САДАРЫН ЧУРУМЧУДАР

Кызыл районнуң Баян-Кол кедээ Советиниң девискээринде чурттап турар хамаатыларның хөй кезии хуудә малдыг. Ынчангаш ылаңгыя күзүн, чайын, чазын Баян-Кол, Кара-Тал суурларга хамаатылар хуудә малының эъдин бо-ла садыглай бээр. Ында багай чүве чок. Чүгле харын чаңгыс четпес чүве—эътти чонга садып турарында чаңгыс аай чурум, контроль чок.

Хамаатылар мад эъдин мал эмчилериниң шынзылгазы чокка, кара туразында садып турары канчап-даа таарышпас. Оон-биле кады хамаатының бодунга хуудә малы дээрзин бадыткаан хамааржыр Советиниң таңмалыг бижин тургу дег. Хамаатыларның хуудә малының эъдин садарын чурумчудар айтырыгны кедээ Советтер кичээнгейге алыр болза эки деп бодаар мен.

О. ДУВАА.

СПОРТ·СПОРТ·

КЫЗЫЛЧЫЛАР ШЫЛГАРААН

Чаа Шагаан-Арыгның чоогунда дазыр шөлге мотоцикл башкарыкчыларының маргылдаазы чоокта чаа болуп эрткен. ВЛКСМ-ниң 60 чылыгга тураскаатқан ол маргылдаага республиканың эң тергиин мотоциклистери — үжен хире кижи киришкен. ССРЭ-ниң спорт мастериңге кандидат Александр Тырышкин, бирги разрядчылар Александр Журавлев, Сергей Логиновский (Ак-Довурак), Сергей Баканов, Валерий Топоев болгаш Александр Пономарев (Кызыл) олар ук маргылдаага киришкеннер.

Алды команданың аразында элээн хөй үениң дургузунда үргүлчүлээн чидиг демисел доозулган. Бирги черни Кызылдың спорт клубунуң «Колос» командазы чаалап алган. Ийиги черни Каа-Хемниң спорт клубунуң мотоциклистери эзлээннер.

Тус-тус спортчуларның маргылдаазы база ол хүн болган. Бир дугаарында цилиндриниң хемчээли 125 кубсантиметр мотоциклдерге күжүн шенешкеннер. Анаа Кызылдың төлээзи Валерий Гапонов тиилекчи болган. База-ла кызылчы Сергей Баканов ийиги черни. Константин Погоялкин (Шагаан-Арыг) үшкүзүн чаалап алганнар.

Цилиндриниң хемчээли 175 кубсантиметр хемчээлдиг мотоцикле Александр Тырышкин (Кызыл) чемпион болган. 250 болгаш 350 кубсантиметр хемчээлдиг машиналарга базала кызылчылар Александр Пономарев, Сергей Булгаков олар тиилээннер.

Д. ИРГИТ.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Ногаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге биче чаъс чаар. Соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, өй-өйде 15—20 метр чедер. Агаарның температуразы 28—33, чамдык районнарга 18—23 градус чылыыр.

Кызылга чагбас. Хаттың дүргени секундада 6—11, дүъш соонда 15—20 метр чедер. Агаар дүне 14—16, хүндүс 28—30 градус чылыыр.

КИНО

ИЮЛЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кат-нем болуңар!» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ужуражымшкын». 15.00, «Карлыг шагдаа кадайланган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабан дагжа» 15.00, «Уян кижи» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Гайдуктуң аттары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Уе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Шевер холдар».
11.20—«Силерге, ада-иелер».
11.50—«Эртенги почта». Музыка программазы.
12.20—«Айыыл чок шимээшкин».
12.50—Уругларга фильм. «Арзылаң бажыңындан чоруй барган». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. (1-ги серизы).
13.55—«Көдээ ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
14.10—«Музейлерде болгаш делгелге залдарында». «Күрүвениң Третьяков галереязы». Коллекция төөгүзү. 2-ги программа.
14.40—«Кадыкшылга». Эртемтайылбырладыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар.
15.25—«Музыка абонементизи». И. Гайдның чогаадыкчы ажылы. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи профессор В. В. Горностаева чорудар.
16.15—«Бистиң крайывыс». Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк дугайында кинопрограмма.
17.15—«Даарта — Металлург хүнү». ССРЭ-ниң кара металлургия министри И. П. Казанецтиң чугаазы.
17.30—«Хөглүг тайылбыр». Фильм-концерт.
17.55—«Дириг амытаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар.
19.10—«Чаагай тоол». Мультфильм.
19.30—Медээлер.
19.45—РСФСР-ниң Күрүвениң үрер оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.55—Киножурнал.
20.05—Телемедээлериниң тускай үндүрүлгези.

МОСКВАДАН

20.15—Б. Горбатов — «Дашаа». Телешин.
21.30—«Аңаа коемос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги фильм— «Профессияның дугаары...»
22.30—«Уе». Информастыг программа.
23.00—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Спартак» — «Динамо» (Москва). «Торпедо» стадиондан дамчыдылга. Чапсарда — «Спортлото» тиражы.
00.45—01.35—«Кежээки аялгалар». Эстрада программазы. Төнгенде — медээлер.

ӨӨРЕДИЛГЕЖЕ ЧАЛАП ТУР

КЫЗЫЛДЫҢ ПЕДАГОГИКА ИНСТИТУДУ

1978—79 өөредилге чылында Кызылдың педагогика институду дараазында факультеттерге студентилер хүлээп алыр:

Физика-математика факультеди — физика болгаш математика тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Филология факультеди — орус дыл, литература болгаш педагогика тускай эртемнеринге (орус дыл, литература башкыларын болгаш кижизидилге ажылынын методистерин белеткээр), орус дыл, литература база тыва дыл болгаш литература тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Биология-химия факультеди — химия болгаш биология тускай эртемнеринге. Өөренир хуусаазы 5 чыл.

Педагогика факультеди — эге өөредилгениң педагогиказы болгаш методиказының тускай эртемнинге. Өөренир хуусаазы 4 чыл. Факультет эге класстарның башкыларын белеткээр.

Киирин күзээннер дараазында шылгалдаларны дужаар:

Физика-математика факультединге — математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (бижимел-биле), физикага (аас-биле).

Филология факультединге — орус дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), тыва дылга болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле); **орус дыл, литература болгаш педагогика тускай** эртемверге: орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле), даштыны дылга (аас-биле).

Биология-химия факультединге — химияга (аас-биле), биологияга (аас-биле), физикага (аас-биле), орус дыл болгаш литературага (бижимел-биле).

Педагогика факультединге — орус дыл болгаш литературага (аас болгаш бижимел-биле), математикага (аас-биле), ССРЭ төөгүзүнге (аас-биле).

Билдиришкиннерни июль 30-га чедир хүлээп алыр. Дараазында документилерни албан кожар: ортумак эртемниң дугайында документ (боду-биле), дээди өөредилге торгаже киреринин дугайында характеристика, ректорга билдиришкин, № 286 майык-биле эмчи шынзылгазы 3х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурук, бүзүрүлгениң администрациязының шынзытканы куш-ажыл дептеринден ушта бижидилге (ажылдан турарларга), конкурс чок черлерге киреларге школадан, ВЛКСМ райкомундан болгаш өске-даа черлерден өөредири-биле чоруткан биликтер.

Документилерни дараазында адресче чоруур: **Кызыл хоорай, пединститут, Ленин кудумчузу, 54 (физика-математика болгаш биология-химия факультеттери), Ленин кудумчузу, 3 (филология болгаш педагогика факультеттери).**

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында **ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ** салбырларынга дараазында факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чарлап тур:

Үлетпүр болгаш чурттаалга тудуу (1202).

Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Дооскан ортумак эртемнит хамаатыларны институтка хүлээп алыр: **хүндүскү салбырга—35 хар чедир, кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга**—назы-харын хамаан чоокка.

Билдиришкиннерни болгаш киреринин экзаменнерин дараазында хуусаалларда киирер болгаш дужаар:

Хүндүскү салбырга киреролерге—билдиришкиннерни июнь 20-ден июль 31-ге чедир хүлээп алыр, киреринин экзаменнерин август 1-ден 20-ге чедир дужаар, киир санаарының хуусаазы — август 21-ден 25-ке чедир;

Кежээки салбырга киреролер билдиришкиннерни июнь 20-ден август 31-ге чедир бээр, киреринин экзаменнерин сентябрь 1-ден 10-га чедир дужаар, институтка киир санаарының хуусаазы—сентябрь 11-ден 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга киреролер билдиришкиннерни август 31-ге чедир бижир, киреринин экзаменнери—сентябрь 1-ден 10-га чедир, киир сапаары—сентябрь 11-ден 20-ге чедир.

Институтка кирер кижилер киреринин экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, моңгун медаль-биле доосканнар, ол лышкаш тускай ортумак өөредилге черин шылгарал-биле доосканнар дээди өөредилге черининг көргелин өзугаар киреринин экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге киреринин экзаменнин «кончуг эки» демдек-биле дужаар болза еске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар, бир эвес «эки» болгаш «ортумак» демдектерни алыр болза дужааза чогуур бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирип турарларны конкурс ёзугаар шилип алырда, киреринин экзаменнеринге алган демдектериниң нинти баллын болгаш ортумак эртемни алгаанының документиинде демдектериниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдиришкинни институттуң ректорунга бижир болгаш шилип алган факультедин айтыр, соолгу ажылдан турган черинден характеристика сүмеин кожар, ону бүдүргенин удуртукчузу, партком секретары азы профбилел организациязының даргазы бүзүреткен турар, а ортумак школда доос. каннарга—директор, класстың удуртукчу башкызы, комсомол организациязының секретары бүзүредир. (Чепсектиг Күштериниң хүрөлецинден халашканнарга шерит кезээнге командириниң характеристиказын кожары албан эвес). Билдиришкинге бышкан билиглериниң аттестадын (боду-биле), тускай ортумак өөредилге черлери доосканнар—демдектерин ушта бижээн дипломну, борт чокка тыртырган 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, куш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени, № 286 хевириниң эмчи шынзылгазын кожар, паспортун, шерит биледин боду экжээр.

Документилер кошкан билдиришкинни: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПИ-ниң Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссияже чорудар.

Тываның күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының республика эргелели 1978—1979 өөредилге чылында **Иркутскиниң учет-кредит техникумунга** киирип өөренирп-биле ортумак школаның базазынга «Ажаалда кассаларның учет» деп тускай эртемге сургуулдар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну доосканнарга бухгалтер деп ат тыпсыр.

Техникумга киирин күзээннер Кызыл хоорайга Курбанкының Тыва конторазынга орус дыл болгаш литературага (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерни 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелелиниң кадрлар килдизинге хүлээп алыр. Адреси: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31.** Өске хоорай чурттуглар боттарының чурттап турар черининг аайы-биле төп ажаалга кассаларынга документилерни дужаар.

Билдиришкинге эртемнинг дугайында документтиин (боду-биле), 286 майык-биле эмчи шынзылгазын, куш-ажыл дептеринден ушта бижилгени, 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурукту кожар.

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, улус депутаттарының райондолгаш Кызыл-Мажалык суур Советтериниң күүсенирлери 1937 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, хоочун партия-совет ажылдакчызы

Кыргыс Чоорумбуевич ЯМБИЛЬДИҢ

1978 чылдың июль 15-те 64 харлыында ур болгаш аар ааражының соонда мөчээнин дыцпатышаан оон өг-булезинге, дергүл-төредиглге, чоок биилеринге ханы кажыдалын илергейлеп ыыр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, балык № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет гургузут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2144.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, балык № 1).

ТС—01205.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 165 (10762) | 1978 чылдың июль 16, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 2 көп.

БЕДИК НЕГЕЛДЕ-БИЛЕ

СЭКП ТК-ның июль (1978ч.) Пленумунуң «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдүриниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ёзугаар профессионалдар эвилелдериниң сорулгаларын чугаалажып көрген ВЦСПС-тиң пленуму июль 14-те болган.

Пленумга илеткелди ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев кылган.

Илеткелде болгаш саналдарда социалистиг чарышты, мурнакчы дуржулганы пропагандалаарын болгаш неп-тередирин экижидериниң талазы-биле профэвилел организацияларының ажылын долгереңгейи-биле сайгарып көрген.

Совет профэвилелдер СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге тодаргай херектер-биле харыылаарын, чурттуң көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң үр хуусаалыг программазын күүседиринге чедиишкинниг төлептиг салыышкынны киирерин хүлээп алган дөмтаалда өнзалап демдеглээн.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның партийжи-организаичы ажылдың килдизиниң эргелекчизиниң оралаичызы Н. А. Петровичев киришкен.

(СЭТА).

Мал ажылының мурнакчыларының хуралының киржикчилериниң Тыва АССР-ниң бүгү малчыннарынга

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер! Бистиң чурт онгу бөш чылдың ийиги чартыынче кирипкен. Эрткен ийи чартын чылдың дургузунда совет кижилер, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүсетпишаан, чурттуң экономиказын болгаш культуразын хөгжүдеринге, улустуң амыдырал деңнелин бедидеринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган.

Партияның болгаш улустуң амыдыралынга эң чугула болуушкун бистиң деминчи Коммунистиг партиявыстың Төп Комитединиң июль Пленуму болган. Пленумнуң хүлээп алган доктаалында болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чурттуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдүриниң программазын айыткан. Совет кижилер ТК-ның Пленумунуң шиитпирин бүрүнү-биле чүүлдүргүнүп, уткуп-хүлээп алган болгаш оларны амыдыралга боттандырарады дээш боттарының бүгү-ле күжүн, чөгаадыкчы энергиязын бээринге беленин илередип турарлар.

Совет Тываның ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, 1978 чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседири дээш база ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери дээш демиселди улам күштелдиреринбиле Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, бо чылдың баштайгы чартыында үлетпүрнү, көдээ ажыл-агыйны болгаш улус ажыл-агыйының, культураның өске-даа адырларын хөгжүдеринге эки түңнелдерни чедип алганнар. Үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы 103,6 хуу күүсеттинген. Пландан ажыр 1,6 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрген, ону 1,8 миллион рубльге ажыр сайгарган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери күрүнеге эът садарының чартык чыл планын 129,7, сүттү — 102,2 болгаш дүктү — 218 хуу күүсеткен болгаш бо талазы-биле эрткен чылдың деңнелин дыка ашкан. Мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка Бии-Хем районнуң болгаш «Нарын» совхозтуң малчыннары тиилекчилер болганнар. Эрткен кыштаглаашкынның 9 айларының малды болгаш, оң чаш төлүн камгалаары дээш социалистиг чарыштың тиилекчилери Эрзин районнуң, «Хемчик», «Өвөк», «Улуг Октябрь» болгаш «Малчын» совхозтарның малчыннары, хойжуларның 20 бригадаларының болгаш мыйыстыг бода малдың 15 фермаларының коллективтери тиилекчи кылдыр санаткан, а ол ышкаш тус-тус көргүзүглериниң талазы-биле 120 малчыннар тиилекчилер болган. Эрткен чылдың ындыг үезинде-дээзи-биле деңнээрге, оон 32 муң анай-хураганны хөйнү алган, малдың өлүрү болгаш өске-даа чидириглери ийи ажыг катап кызырылган.

Бистер, бо чөвүлел хуралдың киржикчилери, боттарывыстың ажылывыста челиишкиннерни демдеглевишаан, кичээнгейни мал ажылынга шыңгыы четпестерже, курлавырларны ажыглаарынче, мал чеминиң баазазын тургузарынче болгаш малдың келир кыштаглаашкынынга бүгү талалыг белеткенириңче угландырып турар бис.

Ажыглаттынмаан курлавырлар деп чугаалап турар чүүлдериниз дээрге-ле, хамыктың мурнунда даандырган ажыл-херекке харыысалга ол-дур. Бригалада болгаш ферма, совхозта болгаш районда-даа ортумак көргүзүглерден дыка өвөрүш чаш малды, немелде деңзини, сүттү, дүктү ап турар ындыг малчыннар бистe ам-даа хөй деп чүвени билир бис. Бистер шуптувус бир дөмей байдалдарда ажылдап турар болзувусса-даа, көргүзүглери эрткен чылдың деңнелинде турбушаан малчыннар хөй.

Херектиң ужуру чүдел дээрге, мал ажылының чамдык ажылдакчыларының бедик түңнелдер дээш ылап демисешпейн турарында, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң чаа-чаа оруктарын болгаш аргаларын дилеп тывар идепкей чок болуп, боттарының шыдамык болгаш кызымак чоруун агаар-бойдустуң таарыыча чок байдалдарында көргүспейн, социалистиг чарышка идепкейлии-биле киришпейн, эш-өөрүбиле күш-ажылчы маргылдааданн ойталап турарында-дыр. А оларның чамдыктары ак сеткилдиг ажылдавайн, малды чидирип, специалистерниң сүмелерин күүсетпейн турарындан малдың продуктулуу база эвээжеп турар.

Чогум-на бо чылдагаанарның уржуундан республиканың мал ажылында ниити түңнелдер чылдың баштайгы чартыында бедик эвес боол турарын демдеглээр бис. Эрткен чыл-биле деңнээрге, мыйыстыг бода малдың баш саны 3,3 хуу өскен, оон иштинде инектериниң саны — чүгле 1,5 хуу немешкен, хойнуң баш саны 7,3 хуу өзер кылдыр планнаттынган турда, чүгле чартык хуу болган, а чылгы малдың баш саны нызырылган, инек санындан-на ортумак саалда 36 килограмм кудулаан.

Амгы үеде бистиң мурнувуста тургустунган сорулга — малдың баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң талазы-биле ол хожудаашкынны узуткаары боол турар. Оны чедип алырда бүгү малчыннар шуптузу ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдаар ужурлуг.

Ак сеткилдиг ажылдаары — ол дээрге, ажыл-херекке бүгү күштүг бээри, машиналарны, техниканы, мал чемнерин, дериг-хереккелдерни билдилиг, ээ ёзу-биле ажыглаары, ажылдың арганарын экижидери, улам хөй ажыктыг чүүлдерни алыры дээш эштери-биле, специалистер-биле сүмележири ол-дур.

Эргим эштер, малчыннар! Бистиң партияның Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер талазыбиле салган канчаар-даа аажок улуг сорулгалары совет кижилерден, хамыктың мурнунда көдээниң ажыл-ишчилеринден, оларны бөгүнгү ажыл-херектери-биле херек кырында боттандырып эгелээрин негеп турар. Продукция бүдүрериниң болгаш сайгарарының талазы-биле 1978 чылдың социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир сорулга-биле республиканың малчыннарын, көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларын кыйгырарывыс болза:

— мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири дээш, көдээ ажыл-агыйның ол чугула адырының экономиказын быжыглаары дээш социалистиг чарышты ам-даа улам калбартыр;

— малдың баш санын өстүрериниң болгаш оон продуктулуун бедидериниң хемчеглерин алыр, укеаажыдыгга болгаш ветеринария ажылының деңнелин бедидер;

— малдың интенсивтиг семиртилгезиниң болгаш азыралчемгерилгезиниң мурнакчы аргаларын кызымак шикээдир, хонукта ортумак немелде деңзини бедидерин чедип алыр, чиик деңзилиг, арган-дорган малдарны күрүнеге дужаарын болдурбас;

— хөй кыргылдазын дүрген доозар, күрүнеге дүк садарының чыл планын күүседири дээш күзүн кыргыыр ужурлуг хойларның баш санын тодарадыр, хураганнарны үзерин болгаш төрүүр хойларның нодаларын хевирлеп тургузарын доозар;

— мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң бедик оруглалыг чоруун ажыл-агый бүрүзүнге хандырар, оларның шынарын доктаамал экижидер;

— төрүүр малдың кызыраар чоруун узуткаарынче, ниитининг малын чудап өлүр чоруктан, чидиреринден болгаш оорлап-самчыгдаарындан камгалаарынче специалистерниң, фермаларның бүгү ажылдакчыларының күжүн салыр, фермаларга чөгүүр ветеринария-санитарлыг корумчурумну тургузар;

— совхоз санынга-ла малчыннарның боттарының, а ол ышнаш тускай бригадаларның күжү-биле бүгү-ле мал нажааларын, чуртталга бажыңнарын, чунар-бажыңнарны болгаш кызыл-булуңнарны ыштаглаашкынга белеткээр, фермаларның болгаш мал чемнери белеткеп кылыр цехтериниң дериг-хереккелдерин бо чылдың октябрь 1-ден орай эвес хуусаага чедир эптеп кылыр.

Көдээ ажыл-агыйның бүгү ажыл-ишчилериниң бирги чергелиг хүлээлгези — келир кыштаглаашкынга эки шынарлыг, четчир хемчээлдиг мал чемнерин белеткеп, курлавырлаары бооп турар. Ол дээрге эң-не кол сорулгаларның бирээзи-дир деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның июль Пленумунга чугаалаан.

Республиканың мурнуу болгаш барыын талакы районнарының хойжуларының дуржулганы ёзугаар республиканың хойжу өг-бүлелериниң мурнунда бо чылын 15 тонна чедир сигенни боттары белеткээриниң сорулгазы туруп турар. Ол ышкаш чурттакчы чоннуң болгаш школачы бүрүзүнүң мал чемнерин чыып, белеткээриниң талазы-биле тодаргай даалгаларын доктаадыры эргежок чугула.

Бистер «Сельхозтехниканың» ажылдаичыларын витаминниг сиген далганын белеткеп кылыр чаа агрегаттарны болгаш мал ажылынга чугула өске-даа дериг-хереккелдерни эптээрин дүргедедир болгаш ажылдап турар агрегаттарга идегелдиг техниктиг хайгааралды тургузарынче; көдээ тудугжуларны — мал нажааларын болгаш чуртталга бажыңнарын дүрген, бедик шынарлыг нылгаш дужаарынче; үлетпүр, транспорт бүдүрүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ажылдакчыларын — көдээниң ишчилериниң мал чемнери белеткээринге болгаш дүжүт ажаап алырынга, мал кыштаглаашкынынга материалдыг базазаны белетнээринге шеф дузаламчызын көргүзеринче кыйгырып тур бис.

Эргим эштер! Бистиң бо кыйгырывысты силерниң изии-биле деткиириңерге болгаш боттарывыстың демниг күш-ажылывыс-биле республиканың көдээ ажыл-агыйын база оон кол адыры — мал ажылын улам ыңай хөгжүдеринге эргежок чугула бүгү чүүлдерни кылырывыска бүзүрелди илергейлеп тур бис. Ол болза СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге республиканың ажылчы чоннарының боттуг харыызы болур ужурлуг.

Чаа-чаа күш-ажылче чедиишкиннерже, эргим эштер!

Бүгү күштерни болгаш курлавырларны — мал ажылын улам хөгжүдеринче!

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Боттарының ажыл-херектериниң түңнелдерин чугаалажыр база СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының мурнунга салган сорулгаларын боттандырар талазыбиле боттуг хемчеглерни тодарадыр дээш найысылал Кызылга республиканың мурнакчы малчыннары чыглып келген. Оларның аразында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ч. Д. Монгуш, хойжулар ортузунга бо чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи, «Алдан-Маадыр» совхозтуң хоочун хойжузу Д. А. Ооржак, Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунда Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнериниң эдилекчизи И. С. Данзурун, бо чылдың бирги чартыында районнар аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи — Бии-Хем районнуң «Хадың» совхозунуң хоочун саанчызы Г. Р. Кара-кыс, ол-ла районда «Кызыл тараачын» совхозтуң саанчызы А. Г. Балагашева, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң бызаа ажаанчызы А. К. Болод болгаш өске-даа хөй-хөй мурнакчы хойжулар, саанчылар, инек кадарчылары, бызаа ажаанчылары, чылгычылар бар.

Дүүн республиканың хөгжүм-шии театрынга олар-биле кады Тыва АССР-ниң партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш көдээ ажыл-агый органнарының удуртукчулары, министерстволарның, ведомстволарның, эргелелдериниң чамдык ажылдакчылары республиканың — мал ажылының мурнакчыларының хуралынга киришкен.

Партия обкомунуң бюрозунуң даасканын ёзугаар республиканың мурнакчы малчыннарының хуралын СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң

✻

Эштер! Республиканың мал ажылының мурнакчыларының бо хуралы төөгүлүг болгаш харыысалгалыг үеде эртип турар-дыр.

Бо хүнперде Коммунистиг партияның, оон ленинчи ТКзының, эш Л.И. Брежневке баштаткан ТК-ның Политбюрозунуң удуртулгазы-биле совет улус политиктиг болгаш күш-ажылчы улут төдуглуг күвүнүң байдалдарында СЭКПниң XXV съездизиниң шиитпирлерин күүседири-биле кызыгаакай ажылдап турар.

Июль 3-4-те СЭКП Төп Комитединиң Пленуму болган, анда «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүдеринге» айтырыгны чугаалажып көргенин, а июль 5—6-да болган ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязы Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Хөөлуларын чугаалажып көрген болгаш хүлээп алган болгай.

Төп Комитеттиң Пленумунга

Советтер амыдыралы

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТҮРЕР

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң ээлчег чок сески сессиязы Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузун хүлээп алган. Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын Таңды районнуң ажылчы чоннары улуг соңуургал, өөрүшкү, чоргаарал-биле уткуп хүлээп алган болгаш калбаа-биле өөренип, танывын турар. Республиканың амыдыралынга социал-политиктиг улуг болуушкун болган ук Конституцияның толевилелин чүгаалажып көрүп турган болгаш ону хүлээп алган хүннерде чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнү канчаар-даа аажок бедээн. Чоннуң күш-ажылчы ол көдүрлүүшкүнү бо хүннерде улам калбарып быжыккан. Районнуң ажыл-ишчилери бо хүннерде Конституцияда быжыглаттынган хамаатты эргелерин, хостагаларын база хүлээлгелерин амыдыралга калбаа-биле ажыглавышаан, ажыл-ишке удуртулга болдургаш, районнуң экономиказын шапкын хөгжүдер сорулгалыг кажантызынан артык күжениишкиниг ажылдап турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге Советтерниң бүгү талалыг ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелээни база ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң чаа Конституцияларының, СЭКП ТК-ның сөөлгү Пленумнарының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң сессияларының Советтерниң ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп, оларның күрүнүнга улуг-улуг сорулгаларны салып, ажыл-агыйны удуртуп башкарарынга оларның дөрт киржилгезин тодарадып турары —Советтерниң харыысалгазын улам бедиткен. Ынчангаш Таңды районнуң чер-чер Советтери Тыва АССР-ниң Конституцизын хүн бүрүдеги ажылынга удуртулга болдурбушаан, бодунуң девискээринде турар ажыл-агыйларның, албан организацияларның, бүдүрүлгелериниң ажыл-чорудулгазын чогумчалыг удуртуп башкарарынче чүгула кичээнгейни угландырган. Ындыг сорулга-биле районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери, оон күүскомнары ажыл-чорудулгазын үениң негелдезинге дүүштүр тургузар дээш ажылынын стилин, эргеметодун сайзырангайжытпышаан, боттарынга чагырткан ийикпе, азы оон контролюнда турар бүгү звенолардан негелдени күштелдирген болгаш удуртукчу бүрүзүнүң бот-харыысалгазын, инициативазын бедиткен.

Советтериң күүскомнары, депутаттар, активтер бүдүрүлге, албан организация черлерининг, ажыл-агыйларның боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларының күүселдезин, бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алган турарынче чүгула кичээнгейни салып, ол талазы-биле чамдык боттуг хемчеглерни ап келген. Ынчангаш районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери сессияларга, күүскомнуң хуралдарынга амыдыралчы чүгула айтырыгларны чугаалажып, доктаамал комиссияларның ажылын, депутаттарның отчёттарын доктаамал дыннап турар. Оон түннелинде депутаттарның сессияларга киржилгези, округтарынга ажылы, оларның отчёт берип турары элээн идепкейжээн. Улус депутаттарының Межегей, Арыг-Бажы, Кочетов, Элегес, Дүрген кодээ Советтеринде ук ажылдар кескүзү-биле ажыжаан. Чижээ, Кочетов, Межегей, Арыг-Бажы кодээ, Хову-Аксы суур Советтери депутаттарның сонгулда округунга отчёттарын бээрин доктаамал 100 хуу чедип ап келген. Сонгулда округунга отчёттар болгаш сөөлгүчүлер-биле ужуражышкыннар эрттиреринге таарымчалыг чүүлдерни депутатка тургузуп бээр айтырыгже ук Советтер чугула кичээнгейни угландырып келген болгаш ол талазы-биле боттуг хемчеглерни ап турар. Бай-Хаак кодээ Советтиң күүскому чоннуң чагаа, хомудал, билдириишкиннери-биле ажылды база Советтиң девискээринде бактаган күрүне органнарынче, бүдүрүлге, албан организацияларже бодунуң чорутканы саналдарны, билдириишкиннерки канчаар шиитпирлеп көрүп турарын контрольдаар ажылды үениң негелдезинге дүүштүр тургускан.

Районнуң улус депутаттарының чер-чер Советтери улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң күрүне планын, сөңгүкчуларның чагыгларын күүседир, боттарының девискээринде албан организацияларның, бүдүрүлгелериниң ажылын экижидер, чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар айтырыгны шиитпирлээринче чугула кичээнгейни угландырган. Ол айтырыглар талазы-биле ажылды экижиткенинин түннелинде районнуң чамдык бүдүрүле, албан организация черлери чартык чылдың бүдүрүлге планнарын багай эвес көргүзүглериг күүседткен. Ылангыя садыг, ниитининг чемненилге, амыдырал хандырылга черлери чартык чылда алган социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдазын чедиишкиниг күүседткен. Чоруткан чамдык организас-массалыг хемчеглерниң түннелинде 1978 чылдың бирги чартыында күрүнеге эът садарының планын районнуң бүгү ажыл-агыйлары күүседипкен. Ажыл-агыйлардан «Коммунизмниң херели», «Революцияның чалбыжы», Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязы күрүнеге кодээ ажыл-агый продукциляры садар талазы-биле дээре көргүзүглерни чедип алган. Анда ук ажыл-агыйларның хамааржыр кодээ Советтериниң, күүском кежигүннериниң, кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияларының киирген улуг-хуузу биче эвес дээрзин айтыры чугула.

Депутат хүндүлүг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, чоннуң бүзүрелин ажыл-херээ-биле бадыткап чоруур депутаттар бисте хөй. Район Совединиң депутаттары мурнакчы малчыннар И. П. Сафонов, П. Д. Монгуш, З. Т. Оюн, Дүрген кодээ Советтин депутады малчын Д. Л. Монгуш олардың болгаш оон-даа өскелерниң аттарын бөгүн чоргаарал-биле адаар бис. Үстүнде ады киргеи депутаттар боттарынга онаашкан ажылын ак сеткилдиг күүседип, малдың баш санын, оон продуктулуг чоруун бедидер дээш кызымак күш-ажылы-биле районнуң мурнакчы ишчилериниң одуруун бүзүрелдин-биле баштап келгенивер. Депутаттар В. П. Иванов, Г. А. Кироткова, Л. И. Бирзелко, В. Д. Назын-оол, М. П. Хайнашкий, Д. А. Кимова, Г. Е. Бочкарёв, Ч. С. Намзыл олар болгаш оон-даа өскелер хамаарышкан Советтерниң ажылынга идепкейлиг киржип, сөңгүкчуларының бүзүрелин, хүндүткелин ажыл-херээ-биле чедип ап, шынзыдып турарлар.

Бо хүннерде районнуң ажыл-агыйларында чымыштыг иш—ниитининг малынга чем белеткеп массалыы-биле өгелээн. Ажыл-агыйларның ишчилери ол кампаниязы чогуур үезинде, шынарлыг чорудар сорулганы салган ажылдап турарлар. Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, анаа СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң «ССРЭ-нин кодээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» илеткелин районнуң ажыл-ишчилери улуг сонуургал-биле тайыжып, хүлээп алган. Ону чугаалажып, танышкан хуралдар ажыл-агыйларга, сүт-бараан фермаларынга, кыргылда пунктуларынга кедээнин ишчилериниң илепкейлиг киржилгези-биле эрткилээн. Аиаа санал бергеннер партия, чазактың кодээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дээш ынаар доктаамал кичээнгей салып турарын айтып, июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга удуртулга болдуруп, хүннүң көл сорулгазы—ниитиниң малынга чем белеткелии чедиишкиниг чорудары-биле бедиткен хүлээлгелерни алгылаан.

Советтериниң мурнунда сорулгалар улуг. Ажыл-агый чорудулгазында четпестер, чедир шиитпирлеттиниээн айтырыглар бар. Ынчангаш районнуң чер-чер Советтериниң мурнунда атказарлаып болбас чугула сорулга болза Тыва АССР-ниң Конституциязын удуртулга болдурбушаан, хөй-ниити организацияларынга, депутаттарга, активтерге даянып, Советтиң организас-массалыг ажылын негелдеге дүүштүр тургузуп, ажылдың арга-методун сайзырангайжыдып тургаш, четпестерни чайлатып, беш чылдың үшкүзүнүң планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседирин хандырары болур.

Т. ТЮЛЮШ,

улус депутаттарының Таңды район Совединиң күүскомунуң даргазы.

Бөгүн—Металлургтуң хүнү

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

Бөгүн совет улус Металлургтуң хүнүн демдеглеп турар. Бо дээрге, эң-не берге болгаш хүндүлүг профессияның кижилери — металлургтарның дугайында Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың улуг сагыш салыышкынының бир көскү херечизи-дир. Бистер, металлургтар, боттарывыстың профессионал байырлалывысты демдеглээри-биле кады ылган ажылывыстың түннелдерин үндүрүп, мооң соңгааргы сорулгаларны тодарадып, бар аргаларывысты болгаш курлавырларывысты долдур ажыглаарының хемчеглерин айтыр бис. Ол бүгүнүң түннелинде металлургия бүдүрүлгелериниң техник-экономиктиг көргүзүглерин экижидип, металлургтарның ажылдаарынга таарымчалыг чүүлдерни тургузар сорулгаларны чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар бис.

Аар үлетпүрүнүң чугула адыры— металлургия бүдүрүлгелериниң коллективтери юбилейлиг 1977 чылдың планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чеднишкиниг күүселкенин бөгүн демдеглээри өөрүнчүг. Ол-ла шалыпчы ажыл-иш бо чылда — онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында үргүлчүлеп турар.

Бистиң «Тыва кобальт» комбинаттың коллективи эрткен чылдың продукция сайгарарының планын 106,9 хуу күүселкеш, пландан ажыр бүдүрүп үндүрген. Ынчангаш бистиң коллектив республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң аразынга 1977 чылдың социалистиг чарыжынга тиилечи деп санаттыргаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профзвилелдериниң облчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. «Тыва кобальт» комбинатка бирги черни тывысканы тыва металлургтарга оон-даа артык ажылдаарын хүлээндиргеп, ынчангаш социалистиг хүлээлгелерни улам эки түннелдерлиг кылдыр күүседири дээш чарыш бистиң коллективте калбарган.

Бо бүгүнүң түннелинде «Тыва кобальт» комбинаттың коллективиниң кежигүннери боттарының профессионал байырлалын эки көргүзүглерлиг уткааннар.

1978 чылдың баштайгы чартыында комбинат ниити продукция бүдүрүп үндүрериниң болгаш өскен продукцияны сайгарарының планын ажыр күүселкеп. Барааның продукцияның бот-үнези планнаттынгаынга удур 1,8 хуу чиигээн. Чиг-эттиң, материалдарның, электри болгаш чылыг энергиязының улуг камналгазы чедип алдынган.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында гидрометаллургия цеги дең-дески, чедиишкинниг ажылдаан. Бо цех бүдүрүлге планының болгаш социалистиг хүлээлгелериниң көргүзүглерин шуптузун ажыр күүселкенин бөгүн онзалап демдеглээр херек. Цехте күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү планда көрдүнгенинге удур 105,2 хуу, а рудадан кобальтыны белен продукция кылдыр арыглаары пландан ажыг болбушаан, 1977 чылдың деңнелинге удур 105,9 хуу боон турар. Бо дээрге, цехтиң коллективиниң курлавырларны чеп ажыглаар, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарынче чүткүлүүнүң түннели-дир. Оон чаартыкчылары 1978 чылдың чүгле баштайгы алды айларының иштинде дыка хөй чаартыкчы саналдарны киирген, оон түннелинде 57 муң рубль камнап алдынган.

Байырлал хүннеринде гидрометаллург-аппаратчиктер З. Куулар, Л. Кондратьева, В. Корольчик, бункеровщик С. Чактар, слесарьлар М. Долгих, В. Локодьков, электрикчер Б. Ондар, инженер-техниктиг ажылдакчылардан В. Лаврухин, О. Муравьев, Ю. Качаев болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур.

Комбинаттың дагжылары чедиишкинге төлептиг үлүүн киирип турар. Чогум-на олар заводту бедик шынарлыг рудабиле хандырып турар. Күш-ажылчы Алдар орденниг А. Семыкинниң болгаш В. Миткустүң удуртканы дагжылар бригадалары бо хүннерде 1978 чылдың сентябрь айының планынга киириштир ажылдап турар. Дагжы И. Шихалёв, быжыглаачы К. Шырып, бурильщик М. Аршин болгаш өскелердээ беш чылдың мурнакчыларында санадып турарлар.

Септелге-механика цеги база-ла мурнуку одургуну эзлеп турар. Оон херечизи ук коллективтиң бедик хүлээлгези болур. Цех беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнуң хүнүнде доозарын шиитпирлээн. Цехте В. Елоховтүң бригадазы үш чылдар планын 1978 чылдың июнь айында-ла күүселкенин рапорттаан. Ол ышкаш Л. Наумовтүң бригадазы база чедиишкиниг ажылдап турар.

Автоматиканың болгаш контрольдуң төп лабораториязының ажылдакчылары комбинаттың бүгү-ле цехтериниң, участокторының чазыг чок, шын ажылдаарын чедиишкиниг хандырып турарын база айтыр херек.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыңай комплекстиг хөгжүдерининг талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын ёзугаар бистиң комбинатка чырыдыышкынның, чуртталганың, уруглар албан черлериниң хөй тудугларын кылыр ужурлуг. Металлург хүнүнүң бүдүүзүнде күрүне комиссиязы 140 оруннуг уруглар садын хүлээп алган. Ону тударынга А. Глуховтүң, Г. Кошелеваның, З. Ямасыповтуң бригадалары эки ажылдаан.

«Тыва кобальт» комбинаттың коллективи СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин болгаш онгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын чедиишкиниг күүседир дээш моон соңгээр-даа улам улуг күжениишкиниг ажылдаар.

Ю. КОЛЕТНИКОВ.

«Тыва кобальт» комбинаттың директору.

Челябинскиниң металлургия заводунуң коллективи чыл эгезинден бээр пландан ажыр 13 муң тонна шойну, 50 тонна муң кацпы, 26,1 муң тонна прокатты бүдүрүп үндүрген. Оон продукциязының 20 хевирлеринге күрүненнің Шынар демдээн тывыскан. Днепропетровскиниң Петровский аттыг металлургия заводунуң коллективиниң дуржулгазы-биле бүдүрүлгелер ажылдакчыларының күш-ажылын тодарадып үнелээрининг стандарттарын ында ажылдап кылган болгаш продукцияның шынарын эргелеп башкарарының комплекстиг системазын ажыглаан турар.

Бүдүрүлгениң кылганы кацың, шоюн, прокадын «ВАЗ»-че «КамАЗ»-че, «АвтоЗИЛ»-че, «ГАЗ»-че чорудуп, подшипниктер, трансформаторлар кылырынга ажыглап, даштыкыже үндүрүп турар. Соок арга-биле прокат кылырының цеги баштайгы продукциязын чоокта чаа берип эгелээн.

ЧУРУКТА: Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергеэниң эдилекчизи, № 1 домна суугузуунуң улуг эвилдиркичизи Геннадий Романович Воронков. Ол—цехте улусчу контроль болүүнүң кежигүнү.

Б. КЛИППИЦЕРНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МЕРГЕЖИЛИМ—ЧОРГААРАЛЫМ

Школа дооскан соонда Совет Армиязын хүрээлеңиннге эштерим-биле бир дөмей, шериг хүлээлгезин эрттиргеш, Хову-Аксыңга тудугга ажылдай бердим. Удаваанда аиаа профтехучилище ажыттынган. Училищеге өөренип кирип алгаш, аппаратчик-металлургтуң мергежилин чедип алдым.

1969 чылдан эгелеп «Тыва кобальт» комбинатка ажылдай бергеним ол. Баштайгы үеде руданы турнуктурар салбырга автоклавшик болуп ажылдап турдум. Ажылга кандыг бергедер турбады дээр. Аппараттар, дериг-херекселдер бо-ла үрели бээр, оларны эдип кылыры ындыг-ла белен эвес. Оон аңгыда ында ажылдап турар кижилерниң билиг-мергежилери дескн эвес, ажылга чанчыкпаан турдувус. Ынчангаш план, нормаиы күүседири берге. Рудадан кобальт концентрадын ылгаарының планы күүсеттинмейн турган.

Ынчалза-даа үеоорту, чылдан чылче байдал экижип келген. Ажылчынарның мергежили бедээн, дуржулгазы улгаткан. Мен 1970 чылдан эгелеп улуг аппаратчик болуп ажылдап турар мен. Ындыг нарын, автоматчыткан аппараттарга ажылдаары берге-даа болза солуп. Бирээзи-де 840 кубометр ишкир доскаарларга түскай регентилерниң дузазы-биле рудадан коральтыны ылгаар. Технологтуг чорудулганы гипавтоматика деп хөрекселдерниң дузазы-биле хынап көрүп турар.

Боттарывыстың байырлалывыс — Металлург хүнүн бо чылын онза байдалда үткүп тур бис. Тыва АССР-ниң баштайгы Конституциязын чоокта чаа хүлээп алганын бистер, металлургтар, ажыл-ишчи сонуургал-биле хүлээп албышаан, Конституциявыстың бүгү чүүлдерин бүрүнү-биле чүүдүгүндувус.

Конституцияда ажылчын кижиниң эргелерин, хүлээлгелерин деллгеренгейи-биле айтып биижээн. Ол бүрүн эргелерни хүн бүрү амыдыралывыста ажыглап турар бис. Ындыг металлыг, аас-кежиктиг амыдырал-чуртталгавыс дээш Коммунистиг партияга, Совет чазакка өөрүп четтиргенивиметя илередип тур мен. Аиаа харыы кылдыр чүгле эки ажылдаарга бистин хүлээлгевис деп санаар мен.

Мээң өөм ээзи комбинатта габораитылап ажылдап турар. Боттарывыстын мергежиливвиске ынак бис. Бо улуг бүдүрүлге чериице ажылдап, ниити ажыл-херекке улуг-хуувусту киириштирип турарывыска чоргаарланыр бис.

К. ОЮН,

«Тыва кобальт» комбинатта улуг аппаратчик.

КӨДЭЭДЕ ХҮННҮҢ АЖЫЛ-ИЖИ

УСТЬ-КАМЕНОГОРСК. (СЭТА-ның корр. В. Ганжа). Чөөн-Казахстан областың Усть-Каменогорскиде В. И. Ленин аттыг чее-коргулчун кылыр комбинаттың металлургтары «Азовский» совхозка үрезин арыглаар улуг күчүлүг комплекстн чоокта чаа ажыглалга киирип хүлээткен. Бүдүрүлгенин специалистери ол комплекстн көдээге шеф дузазы чедиреринин үр хуусаалыг планын ёзугаар төлевилээн болгаш тудуп тургускан.

Кодээ ажыл-агыйны улам ынай сайзыралыры — бүгү улустуң херээ, бүгү ниитининг сагыш салыышкыны дээрзин СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Комбинатта партия болгаш профзвилел организацияларының эгелээшкини-биле кодээге шеф штавын тургускан. «Передовой», «Азовский» совхозтарда мал чеминге хереглээр, далганны болгаш борбаандылаан чеминерни белеткээр мал чеминик лектери хуусаа бетинде ажыглалда кирген. Ол ажыл-агыйларга бирээзинге-ле 5 муң тонна сенаж, силос кирер оңгарларны металлургтар тудуп берген. Областың индустриалдыг төптерин эът-биле хандыраарынга дузалаары-биле «Ушановский» совхозта хаван өстүрериниң механизастаттынган комплекизин база кылып хүлээткен. Кодээге ам-даа элээн каш мал фермаларын механизастаарын болгаш чаа-чаа бүдүрүлге объектилерин тударын металлургтар шиитпирлээн.

Дужүт ажаалдазынга киржири-биле комбинат белеткеинп турар. Комбайнерлер белеткээр курстарның 30 ажыг доозукчулары ол ажылга киржири-биле областың ажыл-агыйларынче аттанынкан.

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

★ Металлургтуң хүнүн бистиң чүртүвүста 20 удаа байырлап эрттирип турар.

★ Кара болгаш өөнүг металлдарны бүдүрүп үндүрериниң, бүдүрүлгени концентрастаарының талазы-биле совет металлургия делегейде эң кол черинин бирээзин ээлеп турар.

★ Онгу беш чылдың үшкү чылдың чүртүүн металлургтары чедиишкиниг, эгелээн. Бирги квартала планга немей 68 муң тонна шойну, 306 муң тонна каннь, кара металлдарның 517 муң тонна прокадын, 411 чүн тонна демир рудазын чурт алган. Алюминийни, чести, коргулчуну, никельди, кобальтыны, титанны, магнийни болгаш еске-даа өөнүг болгаш ховар металлдарны бүдүрериниң планныг онаалдалары ажыр күүсеттинген.

★ Металлургия үлетпүрүнде алаан каш миллион кижи ажылдап турар. Олардан 2 млн. 200 муң кижи—күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көзүү дээш шимчээшкинниң кирижикчилери. 1 миллион 300 муң металлургтар «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп бедик аттыг.

★ Онгу беш чылдың баштайгы чылдарының планныг онаалдаларын күүседиринге чедип алган чедиишкиннери дээш 12 металлургка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп бедик атты тывыскан. Металлургтардан Ждановтун Сергей Орджоникидзе аттыг «Азовсталь» заводунуң кан эзилдиркичизи Г. Горбань Социалистиг Күш-ажылдың баштайгы ийи дакпыр Маадыры болган.

★ Нижнетагилдиң металлургия комбинадынын кач эзилдиркичизи В. Журавлев, «Электростальның» кан эзилдиркичизи А. Коротеньков, Соколовск-Сарабайскинин даг рудазы арыглаар комбинадында экскаватор машинистериниң бригадири Н. Дерепа, «Якутзолото» каттыжыышкынның комплекстиг бригадазының бригадири В. Грива болгаш оон-даа өскелер 1977 чылдың Күрүне шаңналының лауреаттары болган.

★ Металлургтарның коллективтеринге партияның болгаш күрүненің көскү ажылдакчылары Я. М. Свердлов, П. В. Бабушкин, Г. И. Петровский, Р. С. Землячка, Н. М. Шверник, И. И. Скворцов-Степанов, И. И. Лепсе, А. П. Серебровский олар ажылдап, революсчу болгаш хөй-ниити ажылын кылып чоразынга олар чоргаарланыр. Партияның болгаш күрүненің шыларангай удуртукчузу, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, эш Л. И. Брежнев металлург чораан.

★ Социалистиг чарыштың калбартырының херээн металлургтар эгелээн. 1929 чылдың март 5-те Ленинградтың «Красный выборжец» заводунуң ажылчыннары чурттуң бүдүрүлгелер коллективтерин социалистиг чарышка киржиринче «Правда» солунну даччыштыр кыйгырган. А ол заводтуң М. Е. Путинге удурткан бригадазы социалистиг чарыштың керээзин март 15-те бирле дугаар чарган.

★ 1965-1977 чылдарда шой эзилдирериниң өзүлдези 40 миллион тонна, каннын — 56 миллион тонна өзүлделиг болган.

★ Кара металлургияның бүдүрүлгелери шынарының дээди категориязының 714 янзыбүрү продукциязын, а өөнүг металлургияныы—613 продукциязын бүдүрүп үндүрүп турар.

Ол талазы-биле чедиишкиниг ажылдап турар бүдүрүлгелер хөй. Косогорскиниң Дзержинский аттыг металлургия заводунуң бүдүрүп турары продукциязының 53 хуузу күрүненин Шынар демдээ-биле демдеглеткеи.

★ Бистин хөй-хөй прокат, хоорзалар бүдүрер бүдүрүлгелериввис болгаш агрегаттарывыс доктааттынган үеде Англиязыныдан, Франциязыныдан, Барыын Германиязыныдан 1,5-2 катап хөй продукцияны берип турар.

★ Сибирь болгаш Ыракы Чөөн чүк—кара болгаш өөнүг металлургияны улам ынай хөгжүдеринге кол районнар. Чүртүүн чаа металлургия баазазын анаа удавас тургузуп эгелээр. Оон кол үндезини—Алданның рудазы, Мурнуу Якутия бассейнинин хөмүр-дажы, Сибирьниң күчүлүг хемнеринин чиик ертетиг электроэнергиязы.

★ Эң бедик шынарлыг каннь бүдүрери дээш чарышты Донецкиниң, Череповецтиң, «Запорожстальдың», Магнитканың металлургтары 4 чыл мурнунда эгелээн.

Онгу беш чылдың үшкү чылында ол чарышта 38 бүдүрүлгелернин, 1,5 муң бригадаларның металлургтары киржип турар.

★ Кара болгаш өөнүг металлургиянын бүдүрүлгелериндэ 55 муң орунну 198 эмнелге-санитарлыг кезектер, 3200 кадыкшылга пунктулары, 20 муң ажыг кижи дыштанар 270 санатория-профилакторий л е р, 5700 кижиге санаториялар болгаш пансионаттар, 54 муң кижиге дыштанылга базынналары болгаш баазалар ажылдап турар.

КОЛЛЕКТИВТЕ МУРНАКЧЫЛАР

Кодээ ажыл-агыйда ажылдап чоруур ажыл-ишчилерни садыг талазы-биле хандырарынга тус-тус черлерде хереглекчилер ниитилелдеринин ачы-дузазы дыка улуг. Улуг-Хем районунда «Ак-Туруг» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ында холушкак бараанныг, чаа хевирбиле туттунган улуг магазин бараан болуп турар.

Магазинге киргеи кижи бүрүзү мында садыглашкынны өзү чорудуп турар үеэрзин дораан эскерип каар. Мында бодунуң ажыл-херээнге бердинген, чонунуң чаагай чоруу дээш сагыш салып ажылдап чоруур кижилер бар-дыр деп чүве илден. Магазинге киргеи чонун магазин ажылдакчылары хүндүткелдии-биле хүлээп алыр. Магазинниң ишти арыгсилиг, бараанларны бөлүк айӊы-биле салып делгээш, ертек тайылбырын билдингир кылдыр көргүскен. Ында ажылдап турар садыгжылар Кара-кыс Байыр-оол, Роза Доржу, Светлана Дарый, Елизавета Монгуш болгаш магазинниң эргелекчиси Татьяна Маадыровна Байыр-оол олар келген чонун хүлээп ап, оларның негелде хереглелин улуг кичээнгейлиг дыннап алгаш, ол дораан долу харыыны берип, хереглээн бараанын күзелдии-биле хандырар. Татьяна болгаш Кара-кыс Байыр-оолдар ур чылда ажылдаан дуржулгалыг садыгжылар. Чоннуң бараанга хереглелн чылдан чылче өзүп, нарынчып орар деп чүве олларга ынчангаш эки билдингир.

Ак-Туруг суурда чаа магазинниң ишти делгем, ында бараанналрнын ассортиментизи калбарган, саны көвүдээн. Бо магазинниң беш кижи кежигүннүү бригадазы чаңгыс кижи ышкаш, бир дем-биле ажылдап турар. Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин коллектив чедиишкиниг күүседип турар. Бо чылдың эрткен беш айларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102-ден 110 хуу чедир үргүлчү ажыр күүседип келгеннер. Чүгле планныг онаалдазын ажыр күүседир эвес, харын чоннуң негелдезин долузу-биле ханлырып, садыгның культуразын бедик деңнелче көдүрген. Ынчангаш магазиннин ажылының талазыбиле ында чондан хомудал кирбестээн.

Дуржулгалыг, өр чылдарда ажылдаан садыгжылар күрүненин, кооперацияның өнүү-хөреңгизинге өре-самчыгдал болдурбас талазы-биле элээн, чедиишкиннерлиг болганнар. Ол магазинге дузаглал болбаан. Оон чылдагааны болза бараан хүлээп алырда шынар болгаш түн талазы-биле хынамчалыг хүлээп алырында, магазинге бараанналрның үзёт-отчётун өйшаанда шын тургузарында. Бо хүлээлгезин магазин эргелекчизи Татьяна Байыр-оол хынамчалыг, ак сеткилдии-биле кылып турар.

Шынап-ла ол бичии коллективтиң ажыл-ижинин дугайында элээн макталдыг сөстерни Арыг-Узуунде ажылчын кооперациязының баштаар черинин даргазы Г. П. Попов, уруг бухгалтер Т. К. Бараа олар чоргаараллыг чугаалал турарлар. Магазинниң хоочун болгаш дуржулгалыг ажылдакчылары Байыр-оолдар элээн хөй аныяктарны садыгның мергежилинге өөредип, дагдынакчы хүлээлгезин эки күүседип турарлар. Ам ында ажылдап турар аныяк садыгжылар Елизавета Монгуш, Светлана Дарый, Роза Доржу олар Байыр-оолдарның байлак дуржулгазын күзелдии-биле өөренип ап турарлар.

«Ак-Туруг» совхозтуң ыракузак одарларында малчыннарның бараан талазы-биле хереглелерин ажылчын кооперациязының автомагазинниң чолаачы-садыгжызы Сүрүн-оол Маадыр-оол өй-шаанда хандырып турар. Сүрүн-оол дуржулгалыг садыгжы. Үжен ажыг турлагларда малчыннарны доктаатказн график ёзугаар аргин чоруп келген. Чоннуң негелдезин өйшаанда хандырып турган, ук автомагазин ай, квартал санында онаалга-даалгазын ажыр күүседип келген.

Арыг-Узуунун ажылчын кооперациязында база бир макталдыг бичии коллектив бар. Ол дээрге «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында холушкак бараанныг магазини. Мында аныяк садыгжылар Клара Монгуш, Долзатмаа Шыдыраа суурнуң чонунуң хүндүткелин чаалап алганнар. Олар база бо чылдың эрткен үеэнин планныг онаалдазын чедиишкиниг күүседип келгеннер. Бо чедиишкиннер ында ажылдап турар мурнакчы садыг алыкчыларының кызымаккай ажылының түнели. Ай, квартал эрткен турум-на, мурнакчыларның саны көвүдеп турар. Ынчангаш ажылчын кооперациязының коллективиниң ниити көргүзүү бедик чедиишкиннерлиг болур дээрзи билдингир.

К. САТ,

роспотребсоюзтуң улуг экономизи.

БҮГҮ КУРЛАВЫРЛАРНЫ — МАЛ АЖЫЛЫН УЛАМ ХӨГЖҮДЕРИНЧЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

бистиң Төрөл чуртувустуң көдээ ажыл-агыйының улуг чедиишкиннерин көргүскен.

Пленумнуң документилеринде чуртуң көдээ ажылын улам ынай дүргеи хөгжүдерииң, ону экономиканың бедик хөгжүлделиг адыры болдурарының оруктары айыттыган, амгы үениң индустриалдыг баазазыңга көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазын улам-на дүргей темпилерге хөгжүдериниң, бүгү адырларны механизастаарытта, черии мелиорастаарыңга болгаи химизастарыңга капитал салыышкыннарын улгатыраарының айтыышкыны бердиинген.

Амгы үеде мал ажылын улам-на дүргеи хөгжүдерин, малдың база куштуң баш санын көвүдедириң, ооң продуктулуун бедидерии, мал ажылын үлетпүр үндезиниичe чайгылыы чокка шилчидерин чугула соругла кылдыр Плеиумнуң доктаалында онзалап демделээн. Ол адырга ажылчылар аразыиыҥ кооперастаашкыниың болгаи агроүлетпүр интеграциязының баазазыңга специализациияны болгаш концентрациияны идепкейлии-биле боттандырып чорудар ужурлуг.

Плеиумнуң төлевилээн бүгү чүүлдери көдээ ажыл-агыйның улам бедик кодурлүүшкүи дээш демисеглиг чаа чидазы болур болгаш ол чадага организакчы болгаш идеологтут ажыдың улам бедик дөңнели дүүшкеи турар ужурлуг.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бистиң республиканың ажылчы чоннары оиғу беш чылдың шалыпчы чылында улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүседиринге чамдык эки түңнелдерни чедип алганнар.

Үлетпүрүң ажылдакчылары продукцияны бүдүрүп үндурериниң болгаш саарарының планын ажыр күүсеткеннер. Плаидан ажыр продукцияны 1 млн. 777 муң рубльге саарган, 1977 чылдың бирги чартыынга дөңнээрге саарган продукцияның хемчээли 3 млн. 925 муң рубльге азы 8,4 хуу өскен.

1977 чылдың бирги чартыынга дөңнээрге кол фондуларыи 5,9 миллион рубльге азы 31,4 хуу хөйиу ажыглалга киирген.

Транспорт бүдүрүлгелериниң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй коллективтери эки түңнелдерни чедип ап, чурттакчы чоигa эртken чылдың ол-ла үеэиие денизээрге 5.909 муң рубльге хөй барааннарны сатkан.

Эки түңнелдериің дугайын чугаалап тура, ажылчы чоннар коллективтериниң чамдыызы деп-дескн ажылдавайн, планныг опаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүсетпейн турарын демделээр херек.

Чижээлээрге, 11 бүдүрүлге коллективтери продукцияны саарар талазы-биле бирги чартык чылдың планын күүсеттиээннер. Оларның аразында «Тудуг кезектери» комбинат, сөөк дээрбедээр завод, Үстүү Улуг-Хемниң балык заводу, Бай-Хаактың болгаи Туранның хлеб заводтары, «Сельхозтехниканың» Самагалдайда районнар аразыиың каттыжышкыны бар. Олар үлетпүр продукцияның 740 муң рубльге чедир бербээннер.

Тудуг организациялары 15 млн. рубльдің капитал салыышкыннарын чедир шиғээдип албаннар. Тываның транспорт эргелери чүк сөөртүүнүң хемчээлиниң талазы-биле планны күүсетпээн. Транспортта озал-ондак болуру ам-даа бедик болуп артпышаан.

Бо бүгү четпестер партия организацияларының, министерстволарның болгаи ведомстволарның, бүдүрүлгелериин болгаи организацияларның удуртукчуларының база ишкелди организастаар талазыбиле бүгү күштерни болгаш арталарны дүрген мөөнүзэриниң кол оруктарын төлевилээр ужурлуг бис.

Эштер! Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей бистиң республиканың ажылчы чоннары оиғу беш чылдың шалыпчы чылында улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерден күүсединге чугула соругла кылдыр Плеиумнуң доктаалында онзалап демделээн. Ол адырга ажылчылар аразыиыҥ кооперастаашкыниың болгаи агроүлетпүр интеграциязының баазазыңга специализациияны болгаш концентрациияны идепкейлии-биле боттандырып чорудар ужурлуг.

Плеиумнуң төлевилээн бүгү чүүлдери көдээ ажыл-агыйның улам бедик кодурлүүшкүи дээш демисеглиг чаа чидазы болур болгаш ол чадага организакчы болгаш идеологтут ажыдың улам бедик дөңнели дүүшкеи турар ужурлуг.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, бистиң республиканың ажылчы чоннары оиғу беш чылдың шалыпчы чылында улус ажыл-агыйының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүсединге чамдык эки түңнелдерни чедип алганнар.

Үлетпүрүң ажылдакчылары продукцияны бүдүрүп үндурериниң болгаш саарарының планын ажыр күүсеткеннер. Плаидан ажыр продукцияны 1 млн. 777 муң рубльге саарган, 1977 чылдың бирги чартыынга дөңнээрге саарган продукцияның хемчээли 3 млн. 925 муң рубльге азы 8,4 хуу өскен.

1977 чылдың бирги чартыынга дөңнээрге кол фондуларыи 5,9 миллион рубльге азы 31,4 хуу хөйиу ажыглалга киирген.

Транспорт бүдүрүлгелериниң, коммунал-амыдырал болгаш садыг хандырылгазының хөй коллективтери эки түңнелдерни чедип ап, чурттакчы чоигa эртken чылдың ол-ла үеэиие денизээрге 5.909 муң рубльге хөй барааннарны сатkан.

Эки түңнелдериің дугайын чугаалап тура, ажылчы чоннар коллективтериниң чамдыызы деп-дескн ажылдавайн, планныг опаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүсетпейн турарын демделээр херек

Эртем-техниканың чедишкиннери

МЕДЭЭ БОЛГАШ КОСМОС

Владивостокта Ыраккы Чөөн чүктүң гидрометеорология эртем-шинчилел институту хүннүң-не хөй-хөй чурттарның метеорология албан черлеринче агаар, удавас болур тайфуннар, хаттың угланыышкыныың болгаш күжүнүң дугайында делгеренгей медээлерни дамчыдып берип турар. Институттуң «агаар корабльдери» «Академик Королёв», «Академик Шишов» болгаш өскелер-даа Оожум болгаш Индий океаннарның янзы-бүрү районнарында чоруп турар, олар кайы-даа үеде далаш медээни дамчыдар аргалыглар. Ол медээлерден аңгыда метеорологтуг эдеринчилерниң дузазын улам-на хөйүү-биле ажыглап турар апарган.

...Ыракыы Чөөн чүктүң далай пароходстовузунуң «Державин» деп теплоходу Оожум океаннап Америкаже углааш үнүпкен. Капитан баштай Владивосток-биле харылзашкаш айтырып алган: «Сүмелеп көрүңер, канчаар-канчаар чорза экип?». Лаборатория океанда агаар-бойдус байдалының картазын кичээнгейлиг шинчилеп көрген: дыка улуг девискээрде далай шуурганы болуп турар, ынчалзажок оон кызыгаарлары эки-ле билдинмес болуп-тур. Зазринчиден дуза дилевес болза хоржок апарган. Каш-ла минута болгаш, «Метеор-3» деп метеорологтуг эдеринчиден алган безин катпаан чуруктуу экилеген. 900 километр дәрбелчин черни чурукка тырттырып каан, ында шуурганның кызыгаарлары дыка тода билдинип турар болган. Теплоходка айыыл чок маршрутту айыткан радиотелеграмма чеде берген.

Эртнен кыжын Камчатканың Чөөн эриктеринге хоозар дээн берге байдал тургустунган. Кылыны 10 метр чедип турар дош порттарже базар арга чок кылдыр оларны бүзээлеп, ында турган балыктаар судноларны буза кызар дей берген. Владивостоктан келдиртикен медэколдаар чүнү-даа кылып шыдавас болган. Ынчан база-ла эдеринчи дуза көргүсиен. Оон тырттырган чуруктарындан институттуң тускай эртемниглери дош чок суглуг участоктарны тодаратнан. Ол дугайын судноларже дораан дыңнатканн. Ындыг арганың ачызында дошка туттуруушкундан дыка хөй сейнерлерни, траулерни, пароходтарны хостап үндурген.

Чоокта чаа Хабаровскиге эдеринчилерни улус ажылагыйынга ажыглаарының дугайында семинар болган. Анаа чүгле синоптиктер эвес, геологтар, эртемденнер база киришкеи. Балык нурлавырларын шинчилээр, арга-арыглар камгалаар талазы-биле эдеринчилерниң медээлерин калбаа-биле ажыглаар аргалар хөй. Чижээ, эрткен чылын оларның дузазы-биле Хабаровск крайга арга-арыг хып турган сес кезек черлерни тодаратнан, а авиация оларның чүгле үүн тыпкан турган.

— Бис янзы-бүрү чурттарның эртемденнери-биле кады ажылдажылганы хөгжүдүп турар бис—деп, институттуң директору техниктиг эртемнерниң кандидады Валентин Федорей чугаалап турар.—Бо чайын тайфуннар шинчилээр талазы-биле шенелде-шинчиледдерни Кубаның болгаш Филиппиннерниң эртемденнери-биле кады чорудар бис. 1979 чылда Индияның эртемденнери-биле кады муссон климадын өөренип көөр улуг экспедицияны организастаар.

Евгений БУГАЕНКО,
Владимир ПЕЧОРИН,
ПМА-ның корр.

УРАН ЧҮҮЛДҮҢ МАСТЕРЛЕРИ

КАЗАХ ССР. Республикада эң сураглыг ыраажылардың бирээзи болур Бибигуль Тулегенованы «ховуларның хамнаараты» деп адаан. Казахстанның Абай аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрының сценазынга ол операның хөй санныг малдырларының овур-хевирин тургускан. Легендалардан казах композиторларның тургускан операларында оон ролюн ойнаан малдырлары онза солуун.

Ыраажы улустуң ырларының, Казахстанның эмгы комисситорларының чогаалдарының кайгамчыктыг күүседикчизи кылдыр база сураглаан. Бибигульдуң артист болур салымчолу Семипалатинскияге клубтуң бот-тывыгыр үран чүүлүнге эгелээн. Ону Алма-Атаже консерваториягa өөредирбише чорутkан. Оон соонда ол концерттерге ойнап эгелээн болгаш ону опера театрынче чалаан.

ССРЭ-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаннылының лауреады Бибигуль Тулегенова казах үран чүүлдү даштыкыга хөй удаа төлөөлеп көргүскен. Совет культуразының хөгжүдүнүнге ачы-хавылазы дээш ыраажы Ленин орден-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: Б. Тулегенова Вердиниң «Риголетто» деп операзында Джильданың ролюнда.

КАЗАХ. ССР. Чээрби беш чыл дургузунда сценага ССРЭ-ниң улустуң артизи Ермек Серкебаев ойнап келген. Кайгамчыктыг үнү-биле, артист мергежили-биле ол сураглаан. Казахстанның Абай аттыг операның болгаш балеттиң үлегерлиг театрынга хөй ролдарны ол ойнаан. П. И. Чайковскийниң «Евгений Онегининде» Онегинниң, Дж. Вердиниң «Травиатазында» Жермонтуң, Моцарттың операзында Дон Жуанның уттундурбас овур-хевирлерин ол тургускан. Дж. Россияның «Севильдиң баш таарыкчызы» деп операзында Фигаронуң ролюн оон ойнаавы эң-не улуг чедишкинниг болган.

Эмгы үениң музыказы ыраакының репертуарында утуг черны эзээн. Совет композиторларның ырларындан болгаш романетарындан концерт программазын күүсеткенин дээш Е. Серкебаев ССРЭ-ниң Күрүне шаннылы-биле шаңнаткан. От Францияга Совет Эвилелиниң хүннеринге киржип, Румынияга оюн көргүзүп чораан.

ЧУРУКТА: Ермек Серкебаев Е. Рахмадиевтиң операзында Алшамыстың ролюн күүседип турары.

Н. БУДНЕВИЧИНИҢ фотолары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАРПОВ—КОРЧНОЙ: КАЙЫЗЫ УДАР ИРГИ?

Делегей чемпионду ат дээш маргылдаа даарта Филиппиннерде Багио хоорайга эгелээр. Делегей чемпионду А. Карпов болгаш В. Корчнойнуң аразында бо маргылдаа киржикчилериниң кайы-бирээзиниң 6 тиделгезинге чедир үргүлчүлээр. Оларның кайызы-даа Филиппиннерниң найысылалы Маниладан 200 км черде Багио дээр курорт хоорайда чеде берген.

Амгы үеде Филиппиннерде климат азыг-даа болза бо хоорайда серии. 20 градус чылыг, чүге дизе, Багио—далай деңнелиндеи 1225 метр бедик черде, хадылыг эзимнер аразында турар. Оон чону 85 муң кижи.

Бо дээрге Филиппиннерге эрттирген ийиги улуг спортчу болуушкун. Моон мурнунда—1975 чылда аар деңгээге профессионал боксерлар—чоокта чаа бистиң чуртувуска чораан Мохаммед Алинии болгаш Джо Фрезерниң аразында маргылдаа болган.

А. Карпов 1951 чылдың май 23-те Челябинск области Златоуст хоорайга төрүттүнген. Шыыраага чеди харлыында ойнап эгелээш, 1966 чылда спорт мастери, 1969 чылда—алээди оолдарның делегей чемпиону атты ап. делегей мастери апарган, чыл эрткенде гроссмейстер болган.

Карпов делегей чемпиону бо[illegible] Москвага (1971 чыл). Гастингске (1971—72 чыл), Сан-Антониога (1972) Мадридке (1973 чыл) эрткен маргылдааларга тиилээш, делегейниң бүрүк бүтүү гроссмейстерлерин үткан.

Карпов делегейниң шыдыраа Олимпиадазының тиилекчизи — ССРЭ-ниң шилиндек командазының составынга 1972 чылда Югославиага, 1974 чылда Францияга болгаш команда аайы-биле Европага бирги чер дээш маргылдаага 1977 чылда ойнаан. Карпов 1974 чылда Ниццеге сөзет командаңы баштап баргаш, XI Олимпиадага бирги хөлге ойнаавы, эң тергиин түннедиген дөрттен 12 санны алган.

Карпов 1973 чылда зоналар аразының маргылдаазынга бирги-ийиги черни үлешкеи, 1974 чылда кордакчылар маргылдаазынга Б. Спасскийни, Л. Полугаевскийни, В. Корчнойну үткан. Бо маргылдааларга Карпов 60 салыгга киришкеш, 17 оюнга тиилээн, 40 катап хайым кылгаш, чүгле үжүнге үткан. Делегей чемпиону Р. Фишер-биле (АКШ) ойнаар эргени алган. Фишер бодуунуң чемпион адын камгалаарындан ойталаанын барымдаалаан, А. Карповту 1975 чылдың апрель айда делегейнин ок ийиги чемпиону кылдыр чарлаан.

«Чемпион болумза-даа шыдыраага ойнаарын уламчылдаар мен» деп. ол СЭТА-ның корреспондентизинге ынчаарда чугаалаан. Делегей чемпиону сөзүнге ээ болган.

Эрткен үш чылдарда Карпов делегейниң болгаш Бүгү-эвилелдиң 16 улуг маргылдаазынга киришкеш, оларның он үжүнге тиилээн. Карпов 1975—1978 чылдарда 187 катап ойнаан, оларның 88-инге уткан, 93 салыгны хайым кылдыр ойнаан, үчүле 6 салыгга уттурган. Бо дээрге, алаа чогуур санныг 71,9 хуузу, оон иштинде гроссмейстерлер-биле ужуражыышкыннарның 67,2 хуузу боон турар. Кайгамчыктыг-ла түңнел!

1973 чылдан бээр беш чыл улаштыр А. Карпов шыдыраа журналистериниң делегей ассоциацилезиниң шиитпирин ёзугаар «Шыдыраа Оскары» дээр шаңналды ап келген.

А. Карпов бо чылын Ленинградтың күрүне университединиң экономика факультединдооскан. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизининң делегады, БҮКСМ ТК-ның составынга ийи удаа соңгуткан.

Амгы үеде Карповтуң чогаадыкчы ажылынга тураскаараан чөөрби ажыг чыынды номнарын болгаш монографиларын делегейде парлаан. А Карповтуң «1968—1977 чылдарда ойнаан оюннарындан шилип алган салыглар» деп номун чоокта чаа «Күш-культураз болгаш спорт» деп нөн үнүрер чер парлаан. Ол салыглаага тайылбырны делегей чемпиону боду берген. Ол дээрге, Карповтуң бедик мергежилиниң болгаш үнүрезидыг стилиниң дугайын хереченер турар.

...Эксперттериң санаа турарын ёзугаар алырга, Багиога ам боон эртер маргылдаа хайым салыгларны түңнелге киирбес болганда салыгларның ниити саны база-ла кызыгаар чок болур. Ол шыкаш маргылдаа ийи ай, харын-даа оон-даа үр үеде үргүлчүлеп болур хире. Бүгү делегейде шыдыраага хандыкшылдыг бүгү кижилер А. Карпов болуунуң чемпион адын камгалап ап шыдаар деп чүвеге бүзүреп турар.

Араганың үстүнге чам үнер

ЭПТЕЖИП БООР БИС БЕ?

Беш харлыг бичии уруг, сес харлыг оол психоневролог эмчиниң кабинединге олурганнар. Вова аңаа школага өөренип болур деп эмчи шынзылгазы экелбес болза, кичээлге киирбес мен деп классының башкызы оон ада-иезинге каш-даа сагындырган чүве-дир. Шак ындыг негелдени уруглар садының кижизидикчи башкызы Людадан база кылып турган. Аныяк-даа болза арыпдоруп баксыраш, кырганзыг көстүр хөрээжен, ол ийи уругнуң иези, уругларының алкоголик адазының арагалаарындан, оон каржы, көөргээр сеткил чок аалы-чаңынзын өг-бүленинде туруп турар берге байдалды чангыс дай үн-биле оожум чугаалап олурган.

— Оон мергежили—ыяштан үран-шевер кылыглар кылыр чазаныкчы. Уруглар чок турган-ла арагалаар турду. Баштайгы дээреде эзирик келзе-даа ырлап, хөглеп олурган удуп каар, эртенинде буруузун минип, моон соңгаар ынчанмазын аззаар, менээ халалыг эвес турган. Ажылынга мактанып, үран-шевери-биле сураг-жаан чораан кижи. Ынчангаш аңаа эң нарын чагыларны дагзыр турган. Сөөлгү 4—5 чылдарда ол шуут өскерилеч, элээр безин турган ажынар, шугуддаар, а эзирикте төнгээлиг түвелер чугаалаар, оон дедерезе аас-дыл, алгыш-чогуш үндүрер апарган. Ажылынга харыысалгазы кошкап, кылган ижи багай деп үнеледиг, коллективи-биле эп-пайыралы-даа баксыраан. Сөөлгү бо ийи чылын улам дорайтап, доктаамал арагалаан турушкан...

Уруглар садының кижизидикчизиниң бижээн характеристиказында, уруг кандыгбир дар човуланга бастырган деп, үргүлчү мунгаргай, өөрүбиле чугаалашпас, ойнавас. Кандыг-даа оюн ону өөртпес. Люда чурум үреевес, хүн чурумунга чагыртып турза-даа ында өөрүшкү, омак-сергек байдал шуут чок деп каан. Кээргенчиг бичии уруг Люда, эгинерин кызып алган, бажын күду халайтыпкан эмчиниң кабинединге олурары бо. Эмчиниң айтырыгларына «Чок. Чүм-даа аарыйбайн турар...» деп шаг чок харыылап олурар. Ынчалза-даа чамыыкта коргунчуг дүш дүжей бээрин, оон коргун өттүп келгеи дыка үрүдүвайн чыдарын Люда чугаалаан.

Вова ындыг эвес. Шимченгир, бичии-даа орта олура албас, караанга көзүлгеи чүве бүрүзүн чепшээрел чокка сегирип алыр, арнын дырыштыргылаар, айтырыг манавайында дыка хөйнү чугаалап кааптар болган. Оолдуң каржы аажы-чанын, хорадаачалын, холга туттунганы-биле кымныдаа хаптарындан чалданмазын, харын-даа бир эжиниң хавааи пенал-биле чаре шаап каан таварылганы башкызы дыңнатканн. А авазы, караанын чажын чодуп ора, сөөлгү үеде оглунуң акша оорлаптар апарганын мунгараң чугаалап олурган.

Уруглар чүден чыргалаанарыл? Чаш уругнуң эрте «кырый» бергенинин, оолдуң багай өөредилгезинин чылдагааны чүдел? Чаштарының аас-кежиктиг өөрүшкүзүн чүү чүве коргуушкунга солаанын? Вова чүге каржы-дошкун апарганын, оон шын өзүлдезинге чүү шалтыктап турарын?

Шынзылгаларны, характеристикаларны көргеш, могапшылгазынган иенин чугаазын дыңнааш, өг-бүледе болуп турар түргегелдиң дезү—арагачы ада-дыр деп эмчи мындыг түңнелге келген. Арагаже/сундулуг өг-бүледерде дыка хөй уруглар нерви-психиктиг аарыглардан, угаан-медереи суларааргазы эпилепсия (органиннизмниң ниити суларааныңдаг угаан-медереи кошкап, аажы-чаны дүрген солчур аарыг) деп аарыглардан аарып турарын хөй шинчилелдер бадыткаан. Ындыг уруглар багай үзүүр, ыглаган азы дескел чок болур. Мырынай бичии уругларның чугаазы үезинде үнмес, чүгле 3—4 харлыында чугаазы үнер. Школага өөренирээнге ындыг уруглар бергедээр.

Үе чангыс черге турар эвес, чылдар шуужун эртер. Уруглар өскен түдүм, оларның аажы-чаны өскерлир. Үстүнде көргеннивис четпеетперинң кырынга чегелээр, өжеш аажы-чан немежир. Баштай өг-бүлезинге, оон соонда эш-өөрүнге, долганлыр турар улуг-биче кижилерге багай чаны кестүп эгелээр. Ол ышкаш школага чүрүм үрээн диртип, кичээл үзүп, оон кедерезе таакпылап, харын-даа арага ижипкен болгулаар. Арага-дарыже суидулуг өг-бүле уругларга ол хире багай салдарлыг-дыр. Калык камгалалының Бүгү-делегей Организациязының санап турары-биле алырга, алкоголизмден болгаш оон уржуундан тывылган аарыглардан кижилерниң өлүп хораары чүрек-дамыр болгаш рак аарыгларының соонда үшкү черни эзелеп турар.

Амгы үениң уруглары дайынның бергелерин, аш-чүүтү, ядыы-түреёги амыдыралды билбестер. Бистиң ниитилеп оларның бүгү тала-биле сайыраарынга аза сагыш салыышкынны салып турар. Ынчалза-даа уругларның хөглүгомак езеринге, өөредилге-кижизидилгезинге шаптыктап турар ийи-чангыс арагачы ада-иелерниң бар болуп турары хомудаңчыл.

Оларның-биле эптежип болур бис бе? Ындыглар-биле шынгыы болгаш эптеш чок демиселди күштелирер болзувусса, ынчан үре-түңнелдиг харыыны ап болур бис.

Г. ПИВОВАРОВА,
медицина эртемниериниң кандидады.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

САМЧЫГДАКЧЫЛАРНЫ ЧАЙЛАДЫР

Бо чылдың январь 22-де үнген № 19 «Шын» солунда пенсионер, хоочун коммунист Ф. Я. Ондарның оорлар дугайында бижээн түүлүн ноочаан, аңаа хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодалдарым бижип ор мен. Шынап-ла, сөөлгү үеде чамдык черлерде оорлаар чоруктар көвүдээн. Аңаа үүр демиселди чер-черде партия органнары, Советтер болгаш иштики херектер килдиктери докладнар чорудуп турар. Ындыг болзажок бистиң Элегес көлээ Советтиң девискээринде, база иштизи-биле алырга, Таңды районда бо ам-даа четпес, кошкак чоруп турары хомуданчыг деп бодаар мен. Оон чижээнге бо херектi көрээлинер.

Таңды районда С. К. Тока аттыг совхозтуң хой бригадазының бригадири Март-оол Шыгжал 1977 чылдың ноябрь айда малчыннарга бээри-биле чолдак тоннарны, оон-даа ынай тускай хептерни, өгге шывар кидистерни совхозтан алган турган. Бригадир кидистерниң чамдыызын малчыннарга бергеш, артыын бодунуң бажыңынга шыгжап алган чыткан, 5-те Шыгжалды хол үжүүбиле үндүрерге, ол январь 5-тен эгелээш, февраль 10-га чедир арагалаан, совхозтуң директору Барышевке «арагаган эмнедип алдым» деп чеде бээрге, ук самчыгдакчыны катап бригадирге ажылдадып каан.

1977 чылдың июль айда Шыгжал арагалап алгаш, хой кадарчызы, коммунист, депутат Монгуш Бичe-кыстың каларган хоюндан 2 хойну «директор эккел дидир» деп мегелеп алгаш, арагага салып ишкени илереэн. Ынчан совхозтуң директору турган Б. И. Горячев ол херекти кала-даа чедирбейн, Шыгжалды эмнеткеш, ол бригадир ажылынга арттырып каан. Самчыгдакчы кижилерни харыысалгалыг ажылга катап-катап киирип ап турарга, түңнели үстүнде илереэни ол-дур. «Амнажаан бөрү даг үнер» дээр. Шыгжалдың совхозтуң эт-хөреңгизини ынчаар оорлап, самчыгдап кажараан турганы ол-дур.

Бо талазы-биле Таңды райкүүскомунуң иштики херектер килдизинин, оон истелге салбырының ажылдап турары, моон өөрге, боддыкже ам-даа кошкак. Тока аттыг совхозтуң партия организациязы, дирекция черя моон кандыг түңнел кылыр ирги?

Л. ТҮЛҮШ,
пенсионер.

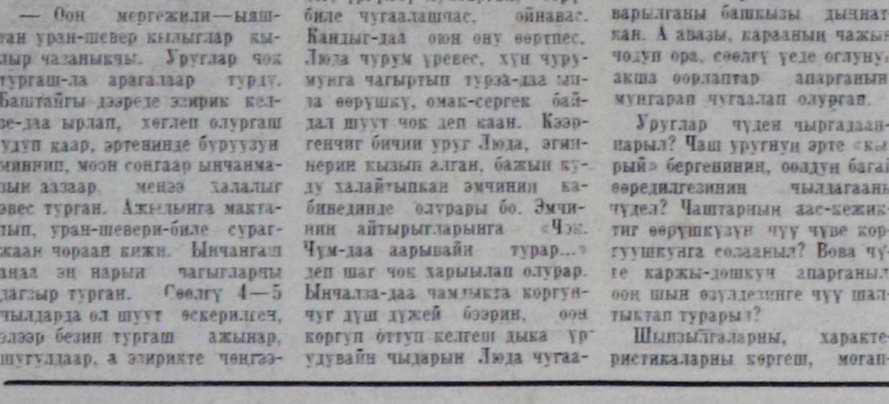

ЧУРУКТА: Азас хелде селгүүсээшкин. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

АЖЫЛДАП КЕЛИНЕР

Тываның күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының республика эргелези 1978—1979 өөредилге чылында Иркутскиниң учет-кредит техникумунга кирип өөренири-биле ортумак школаның баазазынга «Ажаалда кассаларынгә учет» деп тускай эртемге сургуулдар хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы 1 чыл 8 ай. Техникумну доосканнарга бухгалтер деп ат тыпсыр.

Техникумга киреири күзээнер Кызыл хоорайга Курбанкының Тыва конторазынга орус дыл болгаш литературага (сочинение), математикага (аас-биле) шылгалда дужаар.

Документилерни 1978 чылдың август 1-ге чедир Күрүнениң күш-ажылчы ажаалга кассаларының эргелелиинің кадрлар килдизинге хүлээп алыр. Адреви: **Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 31.** Өске хоорай чурттутлар боттарының чурттап турар черинин аайы-биле төп ажаалга кассаларынга документилерни дужаар.

Билдиришкинге эртеминиң дугайында документинин (боду-биле), 286 майык ёзугаар зичи шынзылгазын, күш-ажыл дептеринден үшта бижилгеин, 3х4 см хемчээлдиг 4 фоточурукту кожар.

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

1978 чылдың июль 19-та залында хоорай Совединиң депутаттарга дыңнадыын тур.

СЭКП хооркомунуң хуралдаар ээлчеглиг сессиязы болуруна

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Зарядкага тыскаалыңар».
11.00—«Ногаан делгемнер-биле». Фильм-концерт.
11.30—«Будильник».
12.00—«Совет Эвилелинге баран боон тур мен!»
13.00—Уругларга фильм. «Бажыңымдан арыылап чоруй барган». Үран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги сериязы.
14.00—«Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар.
14.30—«Кодээге дамчыдылга».
15.30—А. Токарев. Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилелдиң радиозунуң эстрада-симфония оркестриниң күүселдезинде совет композиторларның ырларының аялгалары. Дирижеру — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Силантьев.
15.40—«Богун — Металлург хүнү». ССРЭ-ниң өнүг металлургия министри П. Ф. Ломаковуң чугаазы.
15.55—«Силерниң чагааларыңар-биле». Металлург хүнүнге музыкалыг программа.
16.40—«Делегей байдалы».
17.10—Ю. Р. Отклеико — «Экии, бистиң ачаларывыс!» Телешин.
18.30—«Кино аян-чоруктарының клуубу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
19.30—Медээлер.
19.45—«Салют, фестиваль». Төнчүүр.
21.30—«Аваа космос». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм—«Чербиле чугаалажыышкын».
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40—П. И. Чайковскийниң аттыг VI Делегей конкурузунуң түңнелдери. Төнгенде — медээлер.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—Уругларга фильм. «Ганделупа чурттуң марказы». Үран-чечен телефильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—«Данила Заболотный». Документалдыг фильм.
19.45—«Совет-моол найыралдың декадазы». «Найырал түректерни ажыдар». Дамчыдылга.
20.15—Телемедээлер.
20.25—Тыва телевидениниң болгаш радиозунуң симфония оркестриниң конперти.
20.55—Чарлалдар.
21.00—22.40 — «Ойпакчым». Үран-чечен фильм.

Алгаар

Богун республикага булуттаар, чамдык черлерге бичии чаңстаар, барыын чүк угланышкынныг хаттың күжү секундада 6—11 метр болур. Агаарның температуразы республикага 25—30 градус, чамдык районнарга 20—28 градус чылыг болур.

Автооруктарга бичии чаар, оруктуң көстүрү эки.

Кызылга бичии булуттаар, чагбас, соңгу-барыын чүк угланышкынныг хаттың күжү секундада 6 метр болур. Агаарның температуразы 28—30 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

СЕАНС

ИЮЛЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Кат-ием болуңар!» 10.00, 11.45, 13.30, 15.15, 17.30, 19.15, 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Балконда улу, оолдар болгаш чадаг-терге дугайында» 10.00, 12.00, «Каргыс шагдаа кадайланган» 14.00, 16.00, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабан, даг-жа» 11.00, 13.00., «Харыыны үгле хат билир» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Роберт кадар Тереза» 12.00, 14.00, «Гайлуктуя ат-алдары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Арга-арыг балладазы» 10.30, 12.10, 13.50, 15.30, «Кат-ием болуңар!» 17.10, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыл дипкурьерлер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Авыяк Робин Гуд» 15.00, «Ужуражыышкын» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал киллизинин 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культурэ киллизинин 2-23-54, кедээ алыы-аглай киллизинин 2-21-47, үлетүүр киллизинин 2-22-64, чагаа киллизинин 2-41-27, информация база совет турғузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солуң келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2145.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиинин типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01208

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 166 (10763) | 1978 чылдың июль 18, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АЛДАРЛЫГ БОЛУУШКУНГА УТКУШТУР

СЭКП-ниң делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң төөгүзүнге РСДРП-ниң II съездизи канчаар-даа аажок улуг рольду ойнаан. Алдарлыг болуушкун — ук съездиниң болуп эрткенинден бээр 75 чыл болур оюнга белетиелдиг кандыг янзылыг чорун турарының дугайын СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадып турары болза:

КИШИНЕВ. Молдавияның Компартиязының ТК-зының чанында партия төөгүзүнүң институдунуң организастааны эртем-теоретиктиг конференцияны РСДРП-ниң II съездизинге болгаш оон социалистиг революцияның тиилелгези дээш демиселиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазынга тураскаатқан. Молдавияның Компартиязының төөгүзүнүң музейиниң көжүп чоруур делгелгезин республика найысылалының улуг-улуг будуулгелеринде организастаан. Делгелгениң экспонаттары РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл оюнуң дугайын чугаалап турар.

ХАБАРОВСК. «Партия—бистиң үениң угааны, алдары болгаш арын-нүүрү» деп ном делгелгезин Амурнуң бө хоорайында ажыткан. Делгиирлерде — партияның төөгүзүнге РСДРП-ниң II съездизиниң ужур-дузазының дугайын болгаш партияның 75 чыл дургузунда эрткен алдарлыг оруунуң дугайын чугаалап турар номнарны чыгган.

ОДЕССА. Одессаның чурт-шинчилел болгаш төөгү музейинде ажыткан делгелгениң көскү черинде ленинчи «Искра» солуннуң 1903 чылда үнген дугаарын салган. Ында РСДРП-ниң Одесса комитединиң таңмазын базып каан. Делгелгениң экспонаттарының аразында хаанныг эрге-чагырганы дүжүреринче кыйгырган хуулустар, «Искра» солуннуң кылып турган кижилериниң, чижээлээрге, Д. Ульяновтуң, Р. Землячканың болгаш бо солуннуң бир дугаар дажыглакчызы болгар социал-демократ И. Залубанскийниң фото-чуруктары бар.

(СЭТА).

Чоокта чаа республиканың мурнакчы малчыннары Кызылга чөвүлел хуралга чыылгаш, Тыва АССР-ниң көдээ ишчилерин болгаш бүгү ажылчы чоннарын мал ажылының продуктуларын будүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедирч дээш социалистиг чарышты улам калбартып, келир кыштаглаашкынга ыяи белеткениринче кыйгырганнар.

ЧУРУКТА: (солагай таладан оң талазынче) мурнакчылар, чөвүлел хуралдың киржинчилери: Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының хойжузу Д. Монгуш, «Чодураа» совхозтуң хойжузу И. Данзурун, Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының саанчызы Б. Оюн болгаш ол-ла станцияның МТФ-зиниң бригадири О. Шавы олар.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Партияның планнары— чоннуң планнары

БҮГҮ КҮШТҮ БЭЭР

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинде чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдерииниң программазын айыткан. Бистиң «Торгалыг» совхозтуң Кара-Тал бригадазының хойжулары ол бүгүнү бүрүнү-биле түүлдүгээнүп хүлээп алганнар. Ону амыдыралга боттандырар, 1978 чылдың онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш чарышты улам калбартып турар.

Бригаданың малчыннары амгы үеде кол кичээнгейни курлавырларны ажыглаарынче, мал чеминиң баазазын тургузарынче, келир кыштаглаашкынга бүгү талалыг белеткениринче угландырып турар. Бригадада малчын өг-бүле бүрүзү бо чылын мал чеминиң четчир курлавырын тургузар талазы-биле социалистиг хүлээлгелерни алган болгаш ону күүседиринче бүгү күштү угландырып турар. Мен бодум 10 тонна сигенни, 10 тонна зелёнканы белеткээрин, хойларымны серпин одарларга эки семиртирин хүлээнген мен. Кыштаавые септелгезин чазын-на кылып алган бис. Бо хүнерде малчыннар еиген белеткелинче кирип, мал чеминиң арбын курлавырын тургузуп алырынче күштү мөөнеп турар.

Мен сес класты дооскаш, комсомолчу путёвка-биле мал ажылынга келге-ле, беш чыл болдум. Баштай сакманщиктеп тура, чоорту дузалакчы кадарчылай бердим. Улуг хойжу С. Херел-биле кодаднывыста 440 хойнуң чайгы одар-белчиирин таарыштырып, ам Торгалыг бажыңче чайлаган көже бердивис. Бо чылын төрүүр чүс хойдан-на 92 хураганны менди ап, бир хойга онааштыр 2,5 кг дүктү кыргып дужаадым. Эрткен чылгы көргүзүүм база багай эвес болган.

Бригаданың коммунистери мени бо чылын леэнчи партияның хүрээлеңинге хүлээп ап, улуг идегелди көргүскен. Коммунистерниң идегели харыысалгамны улам бедидип турар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, малчыннарның легелде-хереглеэрии хандырарын ортаидастаар талазы-биле партийжи даалганы меңээ берген. Бо талазы-биле чамдык ажылдарны чоруттум, ам-даа чорудар апаар. Чоокта чаа он класс дооскан 7 аныяктар мал ажылынга ажылдаар күзелин илергейлээн. Оларның ол күзели боттанып дээрзинге бүзүреливис улуг.

Малчын болуру—харыысалгалыг, хүндүлүг ажыл. Ынчангаш он класс дооскан оолдар, кыстар мал ажылынга кээп ажылдап, бо чаагай ишке бүгү күжүлерни киришкиреринерни үзедим.

И. ДАГБА,
Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозтуң хойжузу.

АЖЫЛДААРЫНГА ТААРЫМЧАЛЫГ

СЭКП ТК-ның чоокта чаа болуп эрткен эзелчиг Пленумунга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң ханы уткалыг илеткелии улуг сонуургал-биле помчуп танышкаш, сеткилиминиң ханызындан чүүлдүгээнүп тур мен.

Көдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер талазы-биле Коммунистиг партия доктаамал сөглүш салып, аңаа холбашкан доктаал, шиитпирлерии хүлээп ап, амыдыралга боттандырып турар-дыр.

Мен Чадаананың хлеб заводунга он ийи чыл бурунгаар ажылдап кирдим. Дуржулгалдыг эш-өөрүм ачызында ажылымга улам мергежип, 5-ки разрядты чедип ап, бо хүиперде эзелчээмде мастер болуп ажылдап турар мен. Дөрт эзелчег-биле, эзелчег бүрүзүнде беш кижи дүн, хүн чок ажылдап, хонукта 3.300 кг чедир хлебти быжырып турар бис. Завод чартык чылдың планын күүседипкен. Мурнуку чылдарга деңнээрге, завод районнуң бүгү чонун хлеб-биле үзүктелдирбейн хандырып турар. Көдээ ажыл-ишчилерниң хлеб-биле хандырылгазын улам экижидер дээш ам-даа кылып ажылдаар бис. Ажылдаарынга, дыштанырынга таарымчалыг байдал бисте тургустунган. Бо бүгү партияның ада еагыш салышкыпының ачызы-дыр.

СЭКП ТК-ның Пленумунга хүдээп алган шиитпирлерни амыдыралга боттандырып, улам соруктуг ажылдаары — бистиң сорулгавис.

Ч. ООРЖАК.
Чөон-Хемчик район.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының малчыннары СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарыбиле болгаш аңаа эш Л. И. Брежневтиң илеткели-биле бүрүн танышкан болгаш ону улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алганнар.

Эш Л. И. Брежневтиң илеткелиинде кирген сөс, домак бүрүзү көдээ ажыл-агый будуулгезин улам ынай хөгжүдер дээш партияның болгаш чазактың сагыш салышкының бадыткап, көдээ суурларның өзүп, сайзыраарынче, чурттакчы чоннуң амыдырал-чурттал-газын экижидериниве улганганын көрүп тур бис.

Партияның Пленуму мал ажылынче кол кичээнгейни салган. Оон салган сорулгазын бедик харыысалганы онаавышаан, бистеи улуг күжениишкиннерни неген турар. Салбырның хоюнуң баш саның остүрүп, оон продуктулуг чоруун улам бедидери бистеи кол хамаарыжыр дээрзин медерен билип турар бис. Ынчангаш келир кышка амдыгаштан хынамчалыг белеткенип эгеледивис. Салбырның бүгү ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче хаара туттунган. Малчын бүрүзү 15 тоннадан эвээш эвес сигенни болгаш өске-даа мал чемин белеткеп ап, келир кышты эки уткуур сорулганы амдыгаштан салган.

Д. ИРГИТ,
«Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының зоотехниги.

10-ГУ БЕШ ЧЫЛ: ажыктыг чорук болгаш ынанар

КЫРГЫЛДА АДАКТАЛЫП ТУРАР

Хой ажылында эң чугула кампания—хой кыргылдазы Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарында ам адакталып турар. Бо чугула ажылды районга бир дугаарында «Сут-Хөл» совхозтуң хойжулары доозкан. Олар кыргылданы организастыг болгаш бедик деннелге эрттирген. Ынчангаш дүктүн чидирииң болдурбаан.

Районга ниитизи-биле 118 муң ажыг хойну кыргыыр турган. Оон 80 муңун кыргаан. Бир хойга ортумаа-биле 1,8 кг дүк онаажып турар. Түс-түс ажыл-агыйлардан «Искра», К. Маркс аттыг, «Большевик», «Хөндергей» болгаш СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтар бир хойга онааштыр 2-2,7 чедир арбын дүктү ап турар.

Совхозтар база көдээ Советтер бо чылдың баштайгы чартыында күрүнеге 120 тонна дүктү дужаар турган, зачёттуг деңзибиле 172,5 тоннаны дужаап, чартык чыл планын 143,8 хуу күүсеткен. «Большевик» совхоз чартык чылда 8 тонна дүк дужаарын 20 тонна чедирип, 257 хуу күүсеткен. Планын К. Маркс аттыг совхоз 192 хуу, «Октябрь 30 чылы» совхоз—183 хуу, «Хөндергей» совхоз—166 хуу боттандырып, мурнакчы болуп турар.

Чоннуң хуузунда хоюнуң кыргылдазын, олардан дүктү хүлээп алырын организастыг чорутканының түңнелинде, чурттакчылардан дүк садып алырының планы база күүсеттинген. Бо ажылды Алдан-Маадыр, Хөндергей көдээ Советтери эки организастаан.

М. ДУГУРЖАП.

ДЕМНИГДЕ КҮШТҮГ

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелиниң үлетпүр-бүдүрүлге комбинадының коллективи хоорайда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Коллективтиң кежигүннери күш-ажылга ынак, быжыг найыралдыг, ажыл-ижинге мергежээн кижилер кылдыр дадыскан. Ынчангаш олар ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип, боттарының чагыкчыларын хомудатпайн келгеннер.

Эрткен июнь айның планын коллектив база ажыр күүсеткен. Барааның продукциязын будүрерии ажырган, а ону сайгарарының планын 3 муң рубльге база ажыр күүсеткен. Комбинаттың цехтериниң аразында калбаргаи социалистиг чарышка демир-бетон кылыглар будүрер цех мурнаа турар. Бо цех чаңгыс-даа үзүктелиишкин чок ажылдап келгеиниң түңнелинде ай планын үргүлүү ажыр күүседип турар. Июньда оон коллективи планнан ажыр 39 кубометр демир-бетон кылыгларын будүрүп үндүрген.

Комбинаттың арматура цехиниң коллективи (удурткучузу Ю. Иркаев) база эки ажылдыг. Олар эрткен айларның планын база ажыр күүсеткен. Цехтериң эки ажылдап турары комбинатты чартык чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседиринге чедирген.

Х. МОНГУШ.

ИВИЖИЛЕРДЕ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш калбарган социалистиг чарышка Тожуңу ажыл-ишчилери база идепкейлиг киржип турарлар.

Ыраккы Бедийде Саваа Чамдыгырның удуртканы ивижилер бригадазы ивиниң чаш төлүн чидириг чокка камгалап алыр дээш күжениишкиниг ажылдап турар. Бо хүиперге чедир ында 1200 мындының 1150-и төрээн, оон аиайы бүрүнү-биле камгалап алдынган. Аныяк бригадир Борис Чигжиттиң удуртканы Өдүген бригадазының ивижилери бо чылын төрээн 700 мындының 700 аиайын чидириг чокка өстүрүп турар.

Ол ышкаш Соругда Валентина Орай-оолдуң удуртқан ивижилериниң ажылының түңнели база-ла эки.

К. МААДЫ.

ХОЖУДААШКЫННЫ БОЛДУРБАС

Мал ажылының продуктуларын будүрериниң болгаш күрүнеге садарының чартык чыл түңнелдерин үндүрген. Бо чылдың баштайгы чартыында республиканың малчыннары ниитизи-биле багай эвес ажылдаан. Ону мындыг сан-чурагайлар хереченлеп турар: чартык чылда күрүнеге сүт садарының планы 103,8 хуу, эттии—122,8 хуу, дүктүү—2,2 катап ажыр күүсеттинген.

Тес-Хем болгаш Эрзин районнарның малчыннары эки ажылдаан. Ол районнарның совхозтары күрүнеге сүт садарының планын 25 хуу, дүктүүн 4 катап ажырган. Эрзин районда «Нарын» совхозтуң хойжулары чартык чылда дүк садарының планын 5,9 катап ажыр күүсеткен. Ол ажыл-агый планда көрдүнген 8 тонна дүктүң орнуига 47,4 тоннаны дужаган.

Улуг-Хөмде «Улуг-Хая», «Ак-Туруг», «Күш-ажылдың хостуу», Бии-Хемде «Өөк», Тожуда «Тоора-Хем» совхозтар чартык чылда күрүнеге эът садарының планын барык-ла ийи катап ажыр күүсеткенин онаалап демдеглээр херек. «Ак-Туруг», «Май 1» совхозтар сүт садарының чартык чыл планын 73—98 хуу ажырган, а Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозу ийи ажыг катап ажыр күүсеткен.

Улуг-Хем болгаш Таңды районнарының ажыл-агыйлары чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын дыка ажыр күүсеткен.

Чартык чылда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын чедиишкиниг күүсеткен чорук малчыннарның күжениишкиниг күш-ажылының түңнели-дир. Маңаа биче эвес ачы-хавыяа малчыннарның социалистиг чарыжын калбартып чоруткан партия, профсовидел, комсомол организацияларына, ажыл-агыйларның удуртукчуларына, тускай эртемниглерине база-да онаажып турар.

Ынчалзажок чартык чылдың түңнелин үндүрүп турган, багай ажылдаан ажыл-агыйларны адап, чемелээшкин кылбайн барып болбас. Сүткүр инектерлиг Тэка аттыг совхоз чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын чүгле 51,3 хуу чедирген. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг (85,1 хуу), «Ленинчи оруг» (84,5 хуу) болгаш өске-даа чамдык совхозтар сүт садарының планын база күүседип шыдавайн барган. Бо ажыл-агыйларның планны күүсеткейн барганында чоотуг чылдагаан чок болбайн аан. Хамык ужур организакчы ажылдың куду деңнелдинде, малчыннарның социалистиг чарыжын дээштиг кылдыр организаставаанында, чайгы үеде малдың семиртилгезин багай чорутканында-дыр. Бир дөмей байдалдарда турар өске ажыл-агыйлар планны күүседип алган-дыр. Чылдың ийиги чартыында сүт будүрерии шиитпирлиг көүдедир дээш, үстүнде айыттынган ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери эң-не дээштиг хемчегларни алыры негеттинип турар.

Ол ышкаш Каа-Хем районда «Кызыл тук» болгаш «Ленинчи оруг» совхозтарда эът будүрериниң байдалы дүвүрээзиниң болдуруп турар. Ол ажыл-агыйлар чартык чылда күрүнеге эът садарының планнарын түгле 63—64 хуу күүсеткен. Эът садарының планын күүседири-биле бо совхозтарның удуртукчулары, специалистери, малчыннары малды эки оттуг черлерге кадарарын, семиртi азыраарын организастаары эргежок чугула. Малды семиртиринге чайның таарымчалыг үезин эрттирип болбас.

Чартык чылда күрүнеге дүк садарының планын Барыын-Хемчик районда «Барлыг» совхозтан өске бүгү ажыл-агыйлар чедиишкиниг күүсеткен. Бо совхоз июльдуң бирге чедир түгле 13 тонна дүк саткан азы планын деңгүп-ле 56,1 хуу чедирген. Черле ынчаш бүгү ажыл-агыйлар ам хой ажылыпда эң чугула кампания — кыргылданы дүрген доозарынче, күрүнеге дүк садарының чыл планын долдур күүседиринче оиза кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Күрүнеге сүт, эът болгаш дүк садарының чартык чыл планын республика ниитизибиле ажыр күүсеткен болзадаа, чамдык ажыл-агыйлар планныг онаалдаиы күүсеткээн болгаш боттарының болдунар аргаларындан куду деңнелдиг болганы чартык чыл түңнелиидеи хостүп турар-дыр. Планныг онаалдаларны чылдың ийиги чартыында күүседип ап болуур, ам-даа үе четчир дээр шаклыды, маажым хөөннерге алзын болбас. Амдан эгелээш дээштиг хемчеглер албас болза, түңнелиивде барып бергедээшкинге таваржып апаар. Совхозтарның удуртукчулары, специалистери, районнарның партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын долдур болгаш ажыр күүседир дээш демиселиие көдээнің бүгү ажыл-ишчилерии мобилизастаар хүлээлгелиглер.

В. МАТЮШКИНА,
статистика эргелелиниң начальнигиниң көдээ ажылагый талазы-биле оралакчызы.

СИГЕН КЕЗИЛДЕЗИНДЕ РЕКОРДТАР

СМОЛЕНСК. РСФСР-ниң алдарлыг механизатору И. Тяпкинниң комплекстиг отрядынга алдар болдуруп «Капыревщинский» совхозтуң төвүиде кызыл туктү аскан. Мал чемин белеткээриниң шалыпчы айының башгайгы чартыында алды тракторлар-биле ээлчег нормаларын ийи катап ажыр күүсеттпишаан, 800 гектар черге сигенни кескен, Сес чүс ажыг механизастаттынган отрядтар болгаш комплекстер ажылдап турар. Колхозтар болгаш совхозтар хоорай чурттакчыларының дузазы-биле ам безин чүс муң тонна сигенни база чартык миллион тонна силосту белеткеп алганнар.

СУМЫ. Середино-Будск районда «Россия» колхозта бир гектардан-на 215—220 центнер ногаан массаны хөй чылдыр тарымал сигеннерниң элбек дүжүдү берип турар. Курлаткан малгаштыг черлерниң ында берип турар түүлү ындыг болган. Ипатовчуларның дуржулгазын ажыглааны мал чеми белеткээр талазы-биле ажылды үзүктел чокка организастап чорудар арганы берген. Планныг онаалдаиың чартыындан хөйүн колхозчулар ам белеткеп алганнар.

МИНСК. Белоруссияда бүгү иөлдүң чартыынан хөйүнде бодду үнген болгаш тараан сигенни кезип каапкан. Ажыл-агыйларда ипатовчуларның үлегери-биле 8,5 муң механизастаттынган комплекстиг отрядтар болгаш бригадалар шуушторуулга методу-биле ажылдап турар. Беш миллион тонна хире сенажты болгаш силосту салган, 700 муң тонна сигенни курлап белеткээн.

ФРУНЗЕ. Киргизияның шөлдеринде хөй чылдыг тарымал сигенни ипатовчуларның методу-биле тургускан 1200 механизастаттынган ажаалда комплекстери кезип турар. Витаминчиттинген сиген далганы болгаш борбаандыларны будүрериң алды чүс хире мал чеми кылыр цехтер кылып турарлар. Эрткен чылдыынга бодаарга чартык ай бурунгаар сенаж будүрер талазы-биле чыл онаалдазын республикада күүсеткен. Бир миллион ажыг тонна сенажты белеткээн.

(СЭТА-ның корр.).

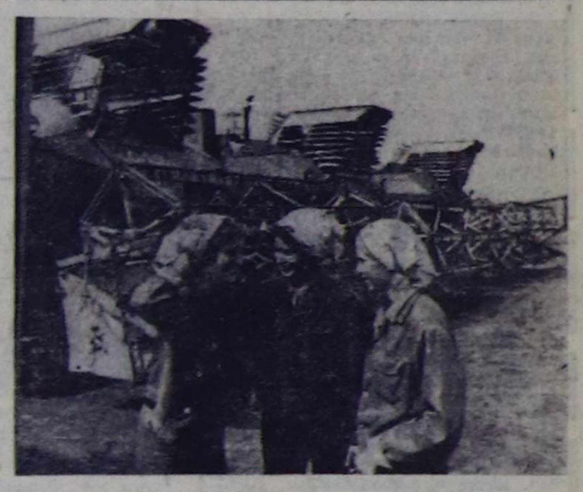

КРАСНОДАР КРАЙ. Кубаньның тараазы быжын эгелээн. Тараажыта код шылгалда—ажаан алышкын хайныгар. Брюховецк районда «Тиилелге» колхоз 70 комбайны, 47 жатканы ажаан алышкынга мык белеткээн. Тараа культураларын 6982 гектарда тараан, оларны 8—9 ажыл хүнүнде ажаан алыр. Бо чылын ук колхоз күрүнеге 19500 тонна тараапы садар.

ЧУРУКТА: аныяк трактористер (солагай таладан) Надежда Логинко, Зинаида Белявская, Вера Бондаренко олар. Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Тыванның журналистериниң аалчылары

Тыва биле Моол Арат Республиканың кожа аймактарының ажылчы чоннарының найыраадыг харылзаалары чыл келген тудум улам быжыглып турар. Делегациялар солчулгазы удуг ажыл-агыйын болгаш культураны хөгжүдеринге чедип алган дуржулганы өөренип алырынга, практиктиг ажылга ону калбазбиле ажыглаарынга дузалаар.

Бистиң республикавыста МАР-ның Завхан аймаанның делегациязы аалдап келген. Оон составында МАРН-ның аймак комитединиң секретары Т. Дамдин болгаш «Туя» солуннуң редактору Б. Тудев кирген.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Е. Серяков моол журналистер-биле ужурашкан. Тывада ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуну, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, беш чылдың планнарын болгаш оон үшкү чылының сорулгаларын республиканың ажылчы чоннарының күүседнп турарының дугайын ол чугаалап берген болгаш моол аалчыларның эдээн каш айтырыгларына харыылаан.

Оон соонда Моолдан келген журналистер «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарның редакцияларынга барып, республиканың парлаазагының ажылының практиказы-биле танышканнар. Олар Кызылдың элээн каш будүрүлгелеринге баар, күш-ажылчы коллективтериң амыдыралы болгаш ажылы-биле, а ол ышкаш республиканың пайысылалының солун чүүлдери-биле танышжарлар.

ТҮҢНЕЛДЕРГЕ ХАМААРЫШТЫР

Республиканың үлетпүр будүрүлге коллективтериниң ажылдакчылары онгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хүүсаадан эрте күүседирии дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжынга калбаа-биле киришпишаан, бо чылдың баштайгы чартыында чедиишкиниг ажылдаан: **продукция сайгарарының планы 103,4 хуу күүсеттинген, плаидан ажыр 1,8 миллион рубльдиң үлетпүр продукциязын сайгарган. Эрткен чылдың бирги чартыында турганы-биле деңнээрге, сайгарылга хемчээли 8,4 хуу үлгэткан. Республиканың эң чугула 61 будүрүлге черииниң бежени сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын долдур болгаш ажыр күүсеткен.**

Плаидан ажыр 32 муң тонна хомүр-даш, 3 млн. квт/шак электри энергиязы, 11,9 муң кубометр дилиг материалдары, бирги категорилиг субпродуктулары-биле кады —607 тонна эът, 15 тонна колбаса кылыглары, 131 тонна чалаң сүт продукциязы, 773 тонна далган, 840 тонна комбикорм-нар, 29 тонна кондитер кылыглары, 1361 тонна аъш-чем дузу сайгартынган.

Үстүнде айыттынган чедиишкиниг үндезини — күш-ажылды организастаарының экижээнинде, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткенинде боон турар. Бо талазы-биле план 102 хуу күүсеттингең.

Ниити республикада күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи-биле ажыл төлевирииниң аразынга ылгал барык деңнежии турарын айтыр херек. Бир эвес бир рубльдиң бараанныг продукциязынга чарыгдаа планда 119, 23 көпеек кылдыр көрдүнген болза, херек кырында 118, 29 көпеек боон турар.

Тывавың электри четкилеринин, эът комбинадының, сүт комбинадының, Кызылдың тувйбу заводунуң, тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводунуң, автосептелге заводунуң болгаш өске-даа будүрүлгелериниң партиал, профсовидел, комсомол организациялары күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бедиктенинде боон турар. Бо талазы-биле план 102 хуу күүсеттингең.

Ниити республикада күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи-биле ажыл төлевирииниң аразынга ылгал барык деңнежии турарын айтыр херек. Бир эвес бир рубльдиң бараанныг продукциязынга чарыгдаа планда 119, 23 көпеек кылдыр көрдүнген болза, херек кырында 118, 29 көпеек боон турар.

Тывавың электри четкилеринин, эът комбинадының, сүт комбинадының, Кызылдың тувйбу заводунуң, тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводунуң, автосептелге заводунуң болгаш өске-даа будүрүлгелериниң партиал, профсовидел, комсомол организациялары күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң бедиктенинде боон турар. Бо талазы-биле план 102 хуу күүсеттингең.

Ниити республикада күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң темпизи-биле ажыл төлевирииниң аразынга ылгал барык деңнежии турарын айтыр херек. Бир эвес

Оон-биле чергелештир ындыг чугула ажылдарже, кичээнгейни кошкадып, организакчы чоруун көргүспейн турар черлерде түңнелдер буду боон турар. Чижээ, республиканың оң бир будүрүлгези продукция сайгарар планнарын күүсетпээн, а оң сези — күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң планын боттандырбаан болгаш оң ийи будүрүлге эрткен чылдың баштайгы чартыынга бодаарга, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң деңнелии кудуладыкан.

Республиканың үлетпүр будүрүлгелериндеге чугула продукцияларны, чижээ, тудуг туувйбузун, чугаанны, соргуг даг-дүгүн, кидис идикти, мебельди, бетонну, пивону, эзиртпес суксуннарны, балыкты дээш өске-даа түүлдерни чедир бербес таварылгалар үргүлүлеп турар. Ол ышкаш культура-амыдырал бараанпарын будүрериниң чартык чыл планы база чедир күүсеттинмээн. Үстүнде айыттынган түүлдерни будүрүп турар коллективтериниң партия, профсовидел, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларынын ыдыг байдалдан чогуур түңнелдерни үвдүрүп, шыңгыы хемчегларни алыр хүлээлгелиг.

Үлетпүр продукциязының ниити хемчээлиниң өзүлдезин колдуунда-ла күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткен чедип алыр дээрэи кымга-даа ылгалдыгыр. Ынчалза-даа 1978 чылдың баштайгы чартыында ниити немелде өзүлдениң түгле 58 хуузун күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедиткээриниң аргазы-биле чедип алган. Ол хамаанчок чамдык будүрүлгелериниң үлүртукчулары ниити өзүлдениң түгле будүрүлгеде ажылдакчыларның санын көвүдедирип-биле чедип алырын ораладжып турарлар. Ол хөлүдаңгай, четпес практика-дыр. Ыпдыларга тудуг кезектериниң комбинадының, балык заводунуң, Туранның хлеб заводунуң, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунуң, хана материалдарының заводунуң, Туранның үлетпүр комбинадының коллективтери хамааржыр.

Бистиң республиканың үлетпүр коллективтериниде ССРЭниң чаа Конституциязының бир чыл оюн чедиишкиниг үткүүр, онгу беш чылдың үшкү чылының планын хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыш калбарып турар. Бир эвес будүрүлгеге коллективтери планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерии долдур болгаш ажыр күүседирии чедип алыр болза, бо беш чылдың даалгалары хүүсаа бетинде күүсеттинери чугаажок.

СЭКП-НИҢ АГРАР ПОЛИТИКАЗЫН — АМЫДЫРАЛГА

БАДЫТКАТТЫНГАН ДУРЖУЛГА

Сөөлгү сес чылдарда Кызыл районуң «Сукпак» совхозу эът бүдүрерининг, оны күрүнеге садарының бүдүрүлге планын ажыр күүседип келген. Эрткен чылдың ийиги чартында совхозтуң бажазынга Кызылдың районнар аразының мыыстыг бода малды үлетпүр үндезининге семиртир каттыжыышкыны тургускан. Оон бээр ажыл-агыйның эът бүдүрер, оны күрүнеге садар талазы-биле көргүзүлери улам белеэн.

1971 чылга чедир ажыл-агый эът бүдүрериниң талазы-биле карылгалыг ажылдан келген. Совхозтуң экономиказын көдүрериниг, күшажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерииге, оруглалыг ажылдарынга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-наң Министрлер Чөвүлелининиң 1967 чылдың айрель 3-те хүлээп алганы, совхозтарны бөлүп көдээ ажыл-агыйның эске-даа бүдүрүлгелерин долуп бот-оруга-чарылгалыг кылдыр шилчидерининг дугаинда доктаалы улуг рольдуг болган. Ол чаа аргаже «Сукпак» совхоз республиканың ажыл-агыйларындаң бир дугаринда кирип, түскай хемчегдерни ажылдап кыган. Маңаа кол кичээнгейни продукция бүдүрерии спецпализаставарынче болгаш мооңнээринче угландырган турган. Инек ээдин бүдүрерин шинти бүдүрүлгеге хамаарыштыр тоокку үеде 80—85 хүү чедирер сорулганы салган. Моны чедип алырда, малдан немелде денэини алырының оруктарын дилеп тывары чугула черии ээлээр. Ол сорулга-биле 13 коданга турган бода малды совхозтуң төвүнге чыып мооңнээн. Башкан оларны ажаан азыраарынга 1200 малды тургузар семиртилге шөлүн туткан. Дараазында мыдыг ийиги шөлдү база ажыглалга кирген. Амгы үеде патыжыкшыкының семиртилге шөлүнге хары угда 4600 баш малды тургузуп болур. Ында механизацияны таармычалыг ажыглап турар. Ынчангаш шак мындыг семиртилге шөлдериниң ажыктыы ажыл-херек кырынга бадыткаттынган.

Бир инектиң турар черииниң бот үнези 75—80 рубль, ону 10—12 ай дургузунда эгидип ап болур. Бо бүтү бир кижиге опаштыр ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгаттырган. Тодаргайларга, мурнунда бир инек кадарчылыына 35 инек опаажып турган болза, ам 115 баш опаажыр. Семиртилге шөлдерии ам-даа калбартыры, аңаа таа арга-дуржулганы шептередири — бир кадарчыга 150 инекти быжыглаар ергапы бээр.

Амга недир чедип алган чедиишиннер ажыл-агыйның удуртукчуларының, инженер-техниктиг ажылдакчыларының мал ажылының продуктизазын көдүдедир дээш коллективтиг ортузунга социалистиг чарыпты организастап, ажыл-агыйны, бот-инициатиктиг ажылдан келгенинии түңнели болур.

Кызылдың районнар аразының мыыстыг бода малды үлетпүр үндезининге семиртир каттыжыышкынында республиканың үш районнарындан 18 ажыл-агый хаара туттунган. Мында малды тургузу азыраар механизастаттынган оран-сава, бүдүрүлге черлери четчир-биле кылдынган.

Кол сорулга болза малдан хонукта алыр немелде денэини улгаттырарын чедип алыры болур. Немелде денэи дээрге-ле немелде чем дээрзин мында кижи бүрүзү эки билир. Ынчангаш амгы үеде совхозтуң мал, чер ажылдыглары минералдыг чемнечидилгенин, механизээриниы ажыглап тургаш, черииң дүжүдүн бедидип, оон четчир хемчээлдиг ниэы бүрү холумактыг мал чемнерии алырынче, ону кышкы, чайгы үеде шын ажыглаарынче бинче эвес кичээнгейни салып турар. Бир эвес наш чыл бүрүнгээр бода малдан бир центнер немелде денэи алырынга 10—11 центнер чем единицазын чарыдган турган болза, ам ол көргүзүг 7—7,5 центнер чедир кызырылган. Ол планнан 2,5—3 единица эвээш.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартында бир центнер инек ээдин бүдүрериниг 10,6 кижи-шактыг чарыгдаап. Ажыл-агыйга специализастаашкының болгаш мооңнээшкинии эгелээнден бээр алырга, ол дөрт катап эвээш-тир. Бир центнер инек ээдинии бот-үнези план ёзугаар 120 рубль, а күүсетиин 115 рубль болгаш. Бо чылдың беш айларының түңнели-биле, бода малдың бир хонукта берип турар немелде денэизи 801 грамм болган.

«Сукпак» совхозтуң ажыл-ишчилери бирги чартык чылдың планныг даалгаларын чедиишкиннер күүсеткен болгаш бо хүнерде СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин ажыдырага боттандырар дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

А. ШАШКИН,
«Сукпак» совхозтуң кол экономизи.

ХОЙ ЭЪДИ БҮДҮРЕРИНИҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Амгы үеде эът планынга хойларны киириштирериниң көвүдеп турарының хире-чергези-биле ол-ла чылын терээн хураганнарны семирти азыралга тургузары база-ла көвүдеп турар. Ол чорук эът бүдүрерин көвүдединиң, хой эъдиниң шынарын экижидерииң болгаш хой ажылының орулгалыын бедидерииин ергежок чугулазындан болуп турар. Хураганнарны азыраң азы одарладып семирткеш алган немелде денэизде колдуунда белеок хей, чаг ээзээш болур.

Хураганнарны эки чемгерип азыраарга, үзүп турар үезинде оларның денэизи улуг хойнуң денэизиниң 50 хүүзү чеде бээр, а 7—8 айлыында 40 болгаш оон-даа хей кг денэилиг апаар.

Хой аныык турда, оон немелде денэизиниге чемнер ээзээш чарыгдаттынар. Чижээ, бир эвес хонукта ортумак немелде денэи 100 грамм болур болза, 1 кг немелде денэизиге улуг хойга чарыгдал 10—14, а 7—8 ай назылыг хураганга—8—9 чемгерилге единицазы болур. Немелде денэизиге чем чарыгдалының ээзээш, көвей болдуу одарладып азы азыраң семиртириин интенсивтиниден хейүнде хамаарыжыр. Хонукта немелде денэи 60—80 грамм турда, 1 кг немелде денэизиге чем чарыгдалы 14—15, 100—125 грамм турда—10, а 230 грамм турда—8 чемгерилге единицазы хире болур.

Моон ап көөрге, одарладып база азырап семиртири интенсивтиг болган тудум-на, хонукта немелде денэи хей болгаш чем чарыгдалы ээзээш болурдур. Азырап азы одарладып семиртири — эът бүдүрерин көвүдединиң улуг курлавыры.

Хойну чедиишкинниг одарладып семиртирде, ону эки оттуг черге каларар, минералдыг немелде чем бээр, үзүктелиишким чок суггарар керек. Хойларның семиринрин дүргелдир толээде, бир банка опаштыр хонукта 0,5—0,7 кг концентраттарны, а борбаңдылаан чемнерни—0,7-ден 2 кг чедир берип турар болза эки.

Дуржулга станциязының дуржулгакергүзүүлүг ажыл-агыйында улуг хойжу Михаил Кенденнии көданынга дуржулга кылгаш, бир башка опаштыр 0,7 кг концентраттыг чемнерни немей берип турарга, бир хойнуң хонукта немелде денэизи 202 грамм болган. А чер оларынга тургускаш, немелде чем бербээн хойларның бир баштың хонукта немелде денэизи чүгле 84 грамм болган.

Борбаңдылаан чемнин составынга саван 70 хүү, кызыл-тас 30 хүү болур. Мочевинаны 10 кг-ны, диаммонийфосфатты—5 кг-ны бир тоннага холуур.

Ол ышкаш хойларны семирги азырал шөлүнге тургускаш-даа хонукта бедик ортумак немелде денэини чедип ап болур. Нарын дүктүг үксээның ол-ла чылын төрүттүнген хураганнарын семирти азыралга тургускаш, хонукта ортумаа-биле 176 грамм, а сараджа үксээның хураганнарындан —163 грамм немелде денэини дуржулга станциязы алган. Будун чартык чыл назылыг иртчигештериин мындыг көргүзүү ол-ла дараалашкаабиле 268 болгаш 227 грамм болган.

Амгы үеде республиканың хойларны семирти азыраар 14 шөлдү ажыглалда киирген. Чайгы-күскү үениң дургузунда ол шөлдерге 42—45 мун баш хойну семирти азыраң болур. Ынчалзажок бир болдунар аргаларны ажыл-агыйлар болур-чогуурлу-биле ажыглавайн турар. Чамдык ажылагыйлар мал семирти азыраар шөлдерни боттарынга тудуп алгаш, оларны хой семирти азыраарынга ажыглавайн турар. Чижээ, 1977 чылда республиканга чүгле 2000 баш хойну семирти азырал шөлүнге семиртеген. Хойну одарладып база азырап семиртири чүгле бедик шынарлыг бараанныг эътпиң курлавырын көвүдедип турар эвес, харын хой ажылының продуктулуун бедидеринге бар чем аймаан чөптүг ажыгларының болдунар аргазын берип турар.

Д. ДАШИЕВ,
Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының мал ажылының илдизиниң эргеленчизи, көдээ ажыл-агый эртемнериниң кандидады.

КАЗАХСТАННЫҢ МАЛЧЫННАРЫНДА

КАЗАХ ССР. Актюбинск областың мурнуубарыын чүгүнде «Оймаутский» совхозтуң чери шейлуп чоруткан. Ол 170 мүң ажыг гектар черни эзэлзэн. Чылдың кандыг-даа үезинде нараң четпес ховү чаңгыс аай. Чүгле эрте чазын үр эвес үеде ол ногаан үнүшбиле шыптынар болгаш хүннүң изиг хереллеринден ол нургап калыр.

Малчыннар бойдустуң нарын байдалдарында ажылдап турэрлар. Ынчалза-даа олар чыл келген тудум-на планныг онаалдаларның күүселдезин болгаш ажыр күүседирин чедип ап турарлар.

Тоску беш чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга чедиишкиннери дээш «Оймаутский» совхоз Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнэткан.

Амгы үеде совхозта 100 мүң хой, 4 мүң хире аът, 800 теве болгаш 400 баш мыйыстыг бода мал бар.

Онгу беш чылдың үшкү чылында малчыннар нүрүнеге 14 мүң хире центнер эътти, 1,5 мүң ажыг центнер дүктү, оон иштинде үнелиг теве дүгүн садарлар.

Эътти болгаш дүктү нүрүнеге дуңаарының планын болгаш хүлээлгелерин коллектив ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганының бир чыл оюнга чедир күүседир деп шиитпирлээн.

Чайын малчыннар одарларже—ховү делгемнеринче чоруп каврлар. Совхозтуң Культура бажыңының бот-тывынгыр артистери оларга үргүлчү аалдап иэзэп турэрлар.

ЧУРУКТА: «Дияр» дээр одарда малчыннарга совхоз ансамблиниң оюн нергүзүп турары.

Д. КАРАЧУННУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГАНЫ НЕПТЕРЕДИР

Хойну дүрген кыртмырының аргаларын солуннар армынарынга-даа, түскай плакаттар кыздыр-даа үндүргүлеп, кашудаа конкурстарны эртиргеп. Ынчангаш ам хойну хөл-биле кыргыыр чорук республиканың ажыл-агыйларында эвээжээн, электрилиг хачы-биле кыргыыр мурнакчыларның саны көвүдээп. Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларынга хойну электрилиг хачыбиле кыргыы эгелэнгенден бээр элээп-каш чыдаар эртсе-даа, бо талазы-биле эрги байдал амдаа барык оскерибээн. Бо бүтүнү районнуң мурнакчы-кыргыкчыларының чоокта чаа «Шекпээр» совхозтуң төвү Биче-Тей суурда кыргылда пунктузунга болган конкурсузундан эскерии көрдүм.

Конкурска хойну электрилиг хачы-биле дүрген кыргыыр шилиттинген кыргыкчылар киришкеп. Оон тивлекчилерии республика конкурсузунга киришпиреп-биле шилиир турган. Мындыг конкурстарны районга моон мурнунда чылдарда база эртиргилээп-даа болза, олар шынар чок, чамыс деңгелге эртип турган. Бо чылгы конкурсту база-ла белеткел чок, далашбиле эрттирген. Кыргылда пунктузун конкурс эрттиреринге эки белеткевээн, электрилиг хачыларны четче тургускаан, оларның бистери чидиг эвес, конкурска киржир кыргыкчыларны баш бурулгаар эки сагындырбаан, далаш-биле буу-хаа экилеген болган. Конкурсту республика маргылдаазының негелделерии ёзугаар чорутка. Ынчалзажок ол негелделерии кымда күүсеии шыдаваан. Хойну дүрген, шынарлыг кыргыыры, дүктү тоглатпазын, хойну кесиезин болгаш оске-даа негелделерии барымдаалаа, район чемпионун илередир турган. Келген кыргыкчылар хойну электрилиг хачы-биле амдаа чогуур негелде ёзугаар кыргыы билбес дээрии илерээн.

Бир хойну кыргыырына негелде ёзугаар 2,5 минута берген турда, ац-не дүрген дээн кыргыкчылар: эрткен чылгы республика конкурузувуң киржикчилерии, «Хемчик» совхозтан келген Алексей Хомушку, Саая Эрес-оол олар бир хойну 5—7 минута иштинде кыргыы турган. А маргылдааның чамдык киржикчилери бир хойну кыргыырына 12 минутадан хой-ге үндүрген. Хойну кыргыы тургаш, ийи-үш чөрден ой кезиптер, кыргыыры пынар чок, дески эвес, дүктүң өртүзүндан-даа кезиптер. Хойну кыргыырда хүлүвес үзүрлүг. А бо маргылдааның чамдык киржикчилери хойнуң хөл, будун хүлүвейн кыргыы пыдаавас, ону канчаар тудуп алгаш, каймын эгелеп кыргыырын билбес болган. Бо бүгү дээрге, маргылдаа үезинде далашканының түңнели эвес, а электрилиг хачы-биле хойну амдаа кыргыы билбезининг хереши-дир.

Кыргыкчыларның көл башкылары болдур чамдык зоотехпиктер хойну дүрген кыргыырының арталарын боттары бээин биибес. Олаар мындыг болганда, кыргыкчылар каймын, кымдан, чүнү өөренип алыры? Ажыл-агыйларның кыргылда пунктуларында ажылдап турар киижилериниң хой үезин ам хойну хөл-биле кыргыы турар. Моон үзүрүндээн кыргылдаңың хуусаазы үзаа, шынар чок кыргыттыыы, хой дүктү чедир албайн турар.

Бо чылгы байдалды алгаш көөрге, районда хой кыргылдазының темазын көнчүг ооижум, массалыг чоруу ам-даа куду деңгелде, эдаптыг хой хойлуг «Барлык» совхозта байдал дүвүренчиг. Совхозтуң Аксы-Барлык, Хөделеҥ салбыларындан чүгле 4 мүң ажыг хойну кыргаан. Баажыктиг-Хая салбыр хойну тайгага кыргыыр дээн.

Хойну дүрген кыртмырынга киижилерии өөредир сорулгабиле районнуң ажыл-агыйларынга тускай өөредилгеии организастап, кыргылда пунктузу бүрүзүнге инструкторларны тургузар болза эки. Ол ышкаш хой кыргыыр талазыбиле республика чемпионнарын, Таңдының Дуржулга станциязының кыргыкчы мастерлерии бээр чалап, өөредилге-семинарларны эртиреры күзенчиг.

Х. МОНГУШ,
«Шынның» бөрр.

ИВИЖИЛЕРНИҢ ХАНДЫРЫЛГАЗЫН ЭКИЖИДЕР

ӨСКЕ МАЛДАРГА бодаарга, ивиии азырап өстүрериниде болгаш ажыглаарында онзагай түүлдер бар. Ивиге чылыг кажаа-даа, кыштап чиир-сиген-даа херек чок. Чазгай амданыг эъдиг, хоюг судуг, быштаа, саржаа-биле ол өске малдардан онзаланып турар. Иви малдың ажыы улуг. Ол тайга-сынның кадыр-бертиниге, чиилиишээш дужум тулаага боолбас. Шүдамны болгаш туруп могавазы-биле иви өске малдардан артык.

Ынчангаш иви мал Тожу районнуң чурт девискээриниң, агаар-бойдузуиуң байдалы-биле алырга, өзек мал болуп артышпаан. Ээзээш малдыг бо районда эң хөлү иви — оон баш саны ам 11 мүң. Чыл бүрү күрүнеге дужаап турар эъттиң улуг нуруузу ивиден кирип турар. Бо чылын иви ажылдыг «Май 1» совхоз күрүнеге 100 тонна иви эъдин дужааган азы ол дээрге 842 баш иви-дир.

Ивиии өстүрер дугайында сагыш салышкыны ынчангаш бо районга кол черии ээлээр ужурлуг.

ИВИ ӨСТҮРЕР салбырда үш ферма бар: Өдүгенде, Соругда, болгаш Бедийде. Оон ынай күрүнеге дужаар малды одарладып семиртири-биле Улуг-Оога тускай звеноиу 1976 чылда тургускан.

Фермаларның турар черлерии болгаш аңаа ажылдаар кижилерни шиидип, таарыштыр тургусканының база Тажылар суур төптүг иви салбырын организастаанының түңнелиинде, ында ажыл-херекте эки түүлдер бар апарган. Дерт чыл мурнунда фермаларга инитизи-биле 80 хире кижи ажылдап турган болза, ам олар 110 четкен. Эрткен чылдың бо үезинбиле деңнээрге, ивиниң саны 800 ажыг баш көвүдээн. Социалистиг хүлээлге ёзугаар бо чылын салбыр 2800 анайны камгалап алыр ужурлуг. Ам бо хүнерде 2100 анай алдынган. Иви оолдазашкыны үргүлчүлевишаан. Ынчангаш ам-даа 1000 хире анайны алыр арга бар болгаш хүлээлге ажыр күүсеттиниң болуур.

Фермалар аразында чарыштыг. Эң хөлү ивилиг Бедий фермазы (эргелекчизи Чамдыгыр Саная) 1036 анайны, азы төрүүр 100 мыидыга опаштыр 90 анайны алган. Дуржулгалыг хоочун ивижи Бараан Дагбажыкка удурткан семиртилге звеновзу бо чылын 499 ивини күрүнеге дужаагаи. Оон бирээзиниң дирит денэизи ортумаа-биле 119 кг болгаи. Ол болза сөөлгү каш чылдарда турбаан бедик көргүзүг-дүр. Эътке дужаар ивиии чүм оътка тускайлап семиртириниң аргазы ол хире ажыктыг дээрзин дуржулга көргүскеп.

Бедийде иви кадарчылары Ак Хаалга, Ак Кылбыжа, Ак Дорбиит, Ак Кылаткы, Өдүгенде Маңаажап Моргаадай, Соругда Ловсан Булут, Улуг-Оодя Бараан Дагбажык болгаш өскелер-даа хей чылдарда кымымак ажылдан келген. Олар аныяктарга арга-дуржулгазын дэмчыдып берип турар.

ТОЖУДА ИВИ одарладыр черлер хей. Фермаларның амгы турар девискээрлеринде, оон ынай Улуг-Оодя, Серлиг иштинде ивиниң кол чеми шулуидан баштадыр, оът чедер болгаш артар. Таарымчалыг эки одарлар бар турда-ла, ону шын, чеи ажыглавас чоруктар мурнуку чылдарда районга иви ажылын сайырадырынга улуг моондактыг болган.

Эрткен чылдан бээр иви малга одар хуваалдазының талазы-биле чамдык ажылдар кылдынган. Хамсыра хемден ынай Соруг талазында арбын чүм оътче бир ферма бар чыдар. Улуг-Оо иштинин делгем девискээрнии ажыглап эгелээн. Баш-Хемге хей ивиге одар чедишпес боорга, ында малдың чамдыызын Соругже сүрүп чоруткан. Хамсыраның бажы болур Додут девискээринде, Кадыр-Өөске арбын оъттуг, ажыглаттынмайн чыдар одарларны моон соңгаар ажыглаарын өөренип көрүп турар.

Одар дугайында, фермалариың турлаг-хонаштарының дугайында чугаа ивижилер хуралдарындан эгелээш, СЭКП райкомунуң бюрозуига болгаш район Советиниң сессиязыига чедир, хей удаа тургустунган. Ынчалзажок фермаларның чылдың шаг-үезиниң аайы-биле каяа турары, чеже малдыг болуру, оларның аразында аргыжарын канчаар организастаары бегүүге чедир тодаргай эвес болуп артпышаан. Ферма бүрүзү кыштаг, чазаг, чайлаг азы күзег шилип алырда, боттары баш билир хевээр. Ыланғыя чайын бир фермадаи өскезинге чедери-даа, оон кайдаазын билип алыры-даа берге.

Чай апаарга бүгү ферма малы, азы звено кыдыр үстүп ангылаиы берген ийи-үш малчын өг-бүле көжери көвүдээш туруп бээр. Ол чорук харылзаа үстүрүүге чедирер.

Малчын бүрүзүнге ивиии санаваш, хар-назыныиың, эр-кызының аайыбиле хүлээдип берген болганда, ол дээш харысалгалыг болур. Одарда ивизин эки хайгаарабас, ий-ийлеп санавас, им-демдек какпас, күш-денгелии хынап көрбес олуттай кижилер кайы-даа фермада чок деп болур. Чаңгыс черде кожа турар өгбүлелер бүгү ивиии ээлчежин кадарарын, а чаңгыс кижи бодунуң хүлээпген малын онза карактап көөрүи Бедий болгаш Өдүгеи фермаларында эки организастаан.

МАЛГА ДУС болгаш микроэлементилер бээри эртем ёзугаар улуг ажыктыг. Од талазы-биле хандырылга кончуг четпес. Чамдыкта фермалар ай-айда дус чок олуруптар. Салбыр төвү Чазыларда дус чок болза, кайы ыракта Тоора-Хемге канчаи чедер?

Бөрү, адыг, чекпе дээи ышкаш араатаннар чыл бүрү хей ивиии тудуп чип, эзээш эвес когаралды чедирип турар. А ивижилерде ыиыштыг эдилеп болур карабин ышкаш арбалыг бооларга чок. Боо-биле хандырар дугаймда айтырыг хей катап көдүртүнгеп. Ынчалзажок түңнел чок арткан. Чылдың кайыдаа үезинде борүге удур демисежир штаттыг аңчы кижилер турары чөрде ажыктыг.

Оон аңгыда, ивиниң баш санын өстүрериие моондактап турар ажы-бүрү аарыларга удур демисел дыка кошкак. Ферма санында санитар эмчилер бар-даа болза, оларда херектиг эм аймаа чок. Совхозтуң болгаш районнуң мал эмчилери кошкак дуза чедирип турар. Бо чылын иви салбырынга район төвүнден чаңгыс-даа мал эмчизи барбаан.

Иви малдың уксаазын экижидер, ажыктыг будүрүкчүлерии солуштурар ажылды база чорутпайн турар. Бир фермадан аныяк эр ивилерии оскезинче солуштурун алыр ужурлуг. Белеп кылып ап болур ол ажылга безин хол дегбейн турары элдеп. Күштүг-шыырак ивилит Чоон Саында Тофаларлаан будүрүкчүдер экижээр дугайында чугаа саазын кыпырып ап болур.

ИВИЖИЛЕР-БИЛЕ харылзааны быжыглаар, оларның амыдырал-чурттазының экижидер дүйында хой чугаа-даа болган, шиитпирлер-даа хүлээп аздынган. Аңаа хамаарыштыр чамдык ажылдар кылдынган-даа болза, ивижилерге кичээнгей чок, оларны тоомчага албас чоруктар ам-даа бар.

Сөөлгү дөрт чылда кайы-даа ферма колдуунда Тажылар суурдал ёзупчем, идик-хеп болгаш хереглелдиң өске-даа чүүлдерии садып ап турар апарган. Малчыннарга ол таарымчалыг. Ынчалза-даа оларга эргежок чугула далган, үе аймаа, далгандан кылган продуктулар, чылыг, чаъс өтпес идик-хеп Тажылар магазинииге болгапчок үстү бээр. Ындыг таварылгада чамдык ивижилер садыглап алыр дээш район төвүнче чарызын мунгаш чоруптар. Бүдер-бүтпес од чорукка ыцай-бээр чартык ай хире үе эртер.

Эң улуг пегелде — дус. Ивиге дус эң чугула. Тайга аалдарынга баарга: «апайлар аал кедээр, үнген-кирген кижи соондан маңнажыр» дижип орары таварылга эвес. Иви чажындан-на дуска дыка шымдыыг. Дус барда аалдан ыравас. Ол хире херектиг чүвени тып, чедип алыры мында бергедеп турар.

Иви баглаарынга ажыглаар хендир, чеп чедишпес болгаш, ооң негелдези база улгаткан. Оларны берип турары эвээш, багга тургузуп болур малдың баш санынга ыракта четпес. Ивижилер майгынарда изиг-демир салып алган чурттап орар. Бир эң чугула кол эдилеп эргижиреп, үрелип турар. Чаа изигдемир тып алыры берге. Ам бүгү салбырда он ажыг өг-бүлениң изигдемири сандан үнген. Ол дугайын «Май 1» совхозтуң директору билзе-даа, хемчег албаан.

Ивижилериң кышкы кол турлагхонаштарына бажыңнар туткаш, оларны ынаар көжүрүп киирер талазы-биле каш чыл бурунгаар шиитпирлээн айтырыг чоорту боттанып орар. Эрткен кыжын Соруг фермазында Шогжал биле Булут Хоогжу-Бажында туткан бажыңга кыштаан. «Бажыңга чурттап ора, иви кадарары амыр-ла чүве-дир, маңаа кыштың үш айын эрттирип алдым»—деп, Булут Лопсан чугаалап орар. Оон ырак эвесте Алагалыг-Холде тутнак дөрт бажыңга кижи кыштаваан. Аңаа кыштаар ужурлуг эштер «четтикпедивис» дээр чылдагаан-биле майгынпарынга кыштаан. Бо дээрге, чамдык ивижилер көшкүн амыдыралдан үштынарын бодавайн турары ол-дур. Бодавыже, ферма бүрүзүнге кыштаглаашкын планын тургузарда, кол хонаштарга бажыңнар тударын, аңаа кымның, чеже малдыг кыпталарын ыяк тодарадыры чугула.

ЧАЗЫЛАР СУУРГА ивижилерге хамаарыжыр хандырылга төвүнүң тудуун дүргедетсе чогуур. Ам дээрезинде ында контора, үш аад иштн чурттаар бажың туттунган боордан башка, склад, гараж база ивижилер хонуп-дүжер бажың тудуу ара соксаан. Чедир кылдыымаан ол тудугларны кылырын «Тоора-Хем» совхоз биле оон чарылгаш тургустуунган «Май 1» совхоз аразында чүүй кагжып туруп берген. Чогум кым тудуп доозарыл?

Үр эвесте тургустунган иви салбырының ажыл-херээн башкарар, ону экижидер дээш Тажылар көдээ Соведи, салбырның партия организациязы хире-чергези-биле чамдык хемчегдерии ап турар. Күүскомнуң сессияларынга, парторганизациянның хуралдарынга иви ажылынга хамаарышкан айтырыгларны каш удаа чугаалашкан. Салбырның удуртулгазының четпес ажылын, фермаларда ажыл-херекте байдалды шүгүмчүлеп, ону болдурбазының хемчеглерии ап, салбырга дуза көргүзерии чогуур черлерден дилеп турган. Бир талазында од ажыктыг болганы чугаажок. Ындыг-даа болза, районнуң удуртур организациялары, ылаңгыя «Май 1» совхозтуң дирекциязы иви ажылын сайырадыр талазы-биле соңгаардаттынмас айтырыгларны болур-чогууру-биле ёй-шаанда шиитпирлевейн турары харажаңчыг.

Бо ажыктыг малды өстүрер, ону малдан, ырак-узак тайга-сывда чурттап турар киижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш, совхозтуң база районнуң удуртуктулары шиитпирлиг хемчеглерии алыры негеттинип турар. Үстүнде айыткан чөтшестер-биле моон соңгаар эптежир арга чок.

К. ТАНОВ,
иви салбырының зоотехниги.
А. ШҮҮҮРАК,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Хоорайның «Саяи» универмагының садыгчылары даштыкы идик-хеп делгелгелерии доктаамал организастап турар. Чоолта чаа универмаг коллективи херээжен улустуң чайгы платьелериниң делгелгезин кылган. Аңаа Новосибирск, Владимир хоорайларның даараныпга фабрикаларынга болгаш Москваның, Иваново хоорайның ураи чүүл галантерея фабрикаларынга даараан платьелерни делгеп көргүскен. Ук делгелгеге кирген платьелериниң модельдери садып алыкчыларның сонуургал, үнелеиин алган.

ЧУРУКТА: делгелгө-көргүзүлге үезинде.

А. БЕЛОГОРСКИЙНИҢ фотозу.

Хөй ургулардың иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Эгези № № 161, 162 «Шында).

Алды ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Шириевна Ооржакты—«Кызыл тук» совхозтуң ажылчыны.

Орланмаа Очур-ооловна Туматты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Надежда Чамзыевна Чалзапты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Оюмаа Чамзыровна Донгакты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Дизенмаа Эдер-ооловна Монгушту—«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Кара Дамдыновна Монгушту—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Күшенмаа Намбар-ооловна Монгушту—«Коммунизмче орук» совхозтуң ажылчыны.

Уйнук Кыргысовна Севекпитти—Торгалыгның эмнелге пункузупуң фельдшери.

Уйнук Монгушевна Сываакты—«Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

ТАҢДЫ РАЙОНДАН

Тос ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Барбай Сергеевна Монгушту—Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Александра Кашпык-ооловна Оюнну—Хадың-Аксы сүт-бараан фермазының ажылчыны.

Сес ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Билзеймаа Хертековна Кадыр-оолду— С. К. Тока аттыг совхозтуң бухгалтери.

Ианзалмаа Какпайевна Тоңгуракты—Дүрген суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Маина Кыргысовна Форумаңы—С. К. Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Анай Сурасинмаевна Монгушту—Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Нордумаа Дудуповна Ооржакты—Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының ажылчыны.

Чижитмаа Сербеевна Тунайны—Хадың-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң I чергези-биле

Анчымаа Ховалыговна Сарыгларны—Арыг-Узуу суурда өг-бүле ээзи.

Тыва АССР-ниң Дээди

Тыва АССР-ниң Дээди

Кызыл хоорай.
1978 чылдың июнь 30.

Сес ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң II чергези-биле

Түлүш Майындыевна Бүрүнейны—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Сара Кууларовна Даржайны—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Маайна Кыргысовна Кандайны—Чаа-Хөл суурда өг-бүле ээзи.

Чеди ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң алдары» орденниң III чергези-биле

Байлак-кыс Түлүшевна Болат-оолду—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Варвара Кыргысовна Чаңчыны—«Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Алды ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Зоя Шөмбульевна Биллдей-оолду—Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Раиса Шогжаповна Дамбаны—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Яңмаа Монгушевна Доспанайны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Кертик Макаровна Күдеректи—«УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Дизенмаа Кыргысовна Ондарны—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Дыргаң Дочун-ооловна Сандакты—Чаа Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Эник-кыс Кыргысовна Серенни—Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Январь Шактар-ооловна Сундуйму—«Ак-Туруг» совхозтуң ажылчыны.

Антонина Кыргысовна Чалзаңы—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Галина Ховалыговна Бүрбүңү—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Светлана Тюлюшевна Доржукайны—«Күш-ажыл дың хостуу» совхозтуң ажылчыны.

Сиржеймаа Кыргысовна Норбуну— «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Көк-кыс Долааповна Чамыяңны— «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Түлүшевна Эрес-оолду—«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Алды ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың I чергези-биле

Тере Чызылаевна Балдаңны—«Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Беш ургулары божаан болгаш кижизиткен иелерни «Иениң медалы» медальдың II чергези-биле

Чагармаа Ланаевна Ланзыны—Мөрен суурда ясли-сад ажылдакчызы.

Сагаачы Майныевна Хадыхоонгу—Эрзин ортумак школазының ажылчыны.

Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Советиниң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Социализм чурттарында

БУДАПЕШТ

Чылдың баштайгы алды айларының түннелдерин Венгрияның заводтарында болгаш фабрикаларында үндүрүп, ам келир үеде сорулгаларны төлевилээн. Төлевилеттинген сорулгаларны чедип алырынга чугула фактор болза Будапештиниң ажыл-ишчилериниң эгелекчи саналы-биле бүгү чуртта калбарып чоруткан социалистиг чарыш болур.

Дунайвароштун металлургтары боттарының хүдээлелерин чедиишкиннии-биле күүседткенер. Чартык чыл дургузунда аңаа янзы-бүрү продукцияны 5,9 млрд. форинтиге бүдүрүп үндүрген, оон иштинде планнаан ажыр 25 мун тонна шойну, каңны болгаш прокатты бүдүрген. Эрткен чыл-биле деннээрге продукцияның чүгле саны өскен эвес, харын оон шынары база экижээн: бүдүрүп үндүрген шойнуң 92 ажыг хуузун бирги сорт кылдыр демдеглээн. Бүдүрүп үндүрүп турар продукцияның ассортиментизи калбарган, бүдүрүлге аар каан болгаш чиигеткен алюминий тудуг конструкцияларын бүдүрүп эгелээн.

СОФИЯ

Электрон-саналга техниказының ажыглалының үндезинин-ге бүдүрүлгенин механизастаашкынының болгаш автоматчылылганың ажылчын программазын БКП-ниң Стара-Загора округкому бадылаан. Стара-Загорада сактып алыр дериглер заводунда кезектер болбаазырадып кылыр талазы-биле долузу-биле автоматчыттынган цехти республикага баштай туларын планнаан. Бо чылдың төнчүзүнге чедир «Берое» заводта үлетпүр роботтарын болгаш манипуляторларын ажыглап тургаш, автоматчыттынган технологтуг шугумну ажыглалга киирер. Ол-ла бүдүрүлгеге металл чонар станоктарга бараан болур үлетпүрүн ийи роботтарын неп-тередип киирер.

ПРАГА

Көдээ ажыл-агый талазы-биле ЭДЧ-ниң доктаамал комиссиязының эвлечелиг хуралы Брно деп чехословак хоорайга болган.

Хурал үезинде ЭДЧ-ниң сессиязының чоокта чаа болган XXXII хуралының шиитпирлерин ёзугаар сорулгаларны, а ол ышкаш көдээ ажыл-агыйны болгаш аъш-чем үлетпүрүн хөгжүдер талазы-биле үр хуусаалыг тускай сорулгалыг программаларны, ол адыларга 1981—1985 чылдарга ЭДЧ кежигүннери чурттарның улус ажыл-агыйының планнарын улам ынай дүүштүрериниң айтырыгларын чугаалажып көрген.

Хуралга завод аразының кооперациязының, көдээ ажыллагый болгаш үлетпүр интеграциязының үндезинин-ге көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезининң специализастаашкынын болгаш концентрациязын улам ынай хөгжүдер-биле холбашкан айтырыгларны кады шиитпирлээн.

Хуралдың ажылынга Югославияның төлээлекчилери база киришкен.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

ВЬЕНТЬЯН

Саванначаткат дээр лаос можуда гипстиң байлак черии ажылдап кылырынга болгаш ажыглаарынга акы-дүммалышкы лаос улуска Вьетнам эргежок чугула дузаламчыны көргүзер. ВСР биле ЛУДР-ның аразында ол талазы-биле кады ажылдажылганың быжыгып турарын херечилеп турар болгаш ол дугуржулга лаос болгаш вьетнам улустарның аразында найыралдыг харылзаалаарга дүүшкеп деп Лаостуң Улусчу революстуг партиязының Төп Комитединиң органы «Сиенг пасасон» солун демдеглээн.

БОНН

Албанияның аян-чоруун кылып чоруур АКШ-тың президентизи Дж. Картер ГФР-ниң федералдыг канцлери Г. Шмидт-биле ужурашкан.

Парлалганың дыңнадып турары-биле алырга, экономиктиг болгаш сан-хөө талазы-биле шыңгыы айтырыгларны беседа үезинде чугаалажып көрген. Ол айтырыгларны экономиктиг айтырыглар талазыбиде Боннга капитачистиг чеди улуг чурттарның удуртукчуларының чөвүлел хуралының хүн айтырынга киирер.

Парлалга конференциязынга Г. Шмидт болгаш Дж. Картер кыска мегеглелдер кылган. Аңаа АКШ биле ГФР-ниң аразында экономиктиг болгаш садыг харылзааларында улуг айтырыгларның барын, а ол ышкаш ол айтырыгларны шиитпирлээриниң оруунда ылгалдарның барын олар билиннеңнер.

Оларның беседазының темазынга «чепсектиң чаа хевирлери» база кирген деп, корреспондентинин айтырыынга харылап тургаш, олар дыңнатканнар.

НЬЮ-ЙОРК

Филадельфия деп америк хоорайга эгелээн муниципалдыг ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажыл соксадыышкыны АКШ-тың Чөвө чүгүнүң ийи өске улуг төвү Кливлендче болгаш Луисвилче нептерээн.

Филадельфияда ажыл соксадыышкының 20 мун ажыг киржикчилери күш-ажылдың байдалдарын экижидерин болгаш ажыл төлевирин улгаттырарын баш удур көрүп турар күш-ажылчы чаа дугуржулганы чарарының негээнер. Олардың аразында аэропорт ажылчыннары, орук тудугжулары, медицина ажылчыннары бар.

КАБУЛ

Афганистан Демократтыг Республиканың Кадык камгалал министертвозунуң чанында медицина факультеттериниң доозукчуларының мергежилии бедидер курстарны ажыткан. Курстарның сорулгаларының бирээзи болза, Афганистанның көдээ районнарынга ажылдаары-биле кадрларны белеткээри болур.

Амгы үеде ында чүс ажыг эмнелге төптери ажылдап турар. Оларның хөй үезинин апрель революциязының соонда чурттуң ырак районнарында ажытkан.

ТОКИО

Ном үндүрер кол япон фирмаларның бирээзи болур «Тикума сиобонун» ээлери хоозураарының дугайын чарлааннар. Компаниянын төлеттинмээн ерелери 5,3 миллиард иен болган. Компаниянның эзелериниң чугаазы-биле алырга, ол хоозураашкын хереглелдин эвээжээни-биле болгаш бүдүрүлгенин чарыгдалдарының өскени-биле болган. «Тикума сиобонун» хоозураашкыны болза 1974 чылда өске улуг фирма болур «Сансэйдонун» соонда Японияның ном үндүрер компанияларының аразында ийи дугаар улуг хоозураашкын болган.

ДАР-эс-САЛАМ

Танзанияның чазаа улаанутбиле демиселдиң ниити национал кампаниязын эгелей берген. Оон үезинде чурттуң бүгү ургуларынга тарылганы кылыр.

Элээн каш чылдарның дургузунда күрүне колониализмнин эң аар үржуктарының бирээзи болур ургуларның өлүр чоруу-биле кызымаккай демиселди чорудуп келген. Тускай догуннаан чорукту чазалап алганының соонда чылдар дургузунда чуртка быжар-думааны чок кылган. Ол дарыгдан мурнунда чыл бүрүзүнде хөй мук кижилер өлүп чораан. Уругларының профилактиказының талазы-биле хемчеглерни чедиишкинниг чорудуп турар.

(СЭТА).

Кабул бөгүн болгаш даарта

АФГАНИСТАН, Апрель революциязының түңнелинде эрге-чагырга келген революстуг чазак чуртка сөөлээкономиктиг талбак чаартылгаларны боттандырып чорудуп эгелээн.

Чаа эрге-чагырганың чугула сорулгаларының бирээзи болза, чурттагга тудуун калбартып чорудары. Кабулду болгаш өске-даа афган хоорайларны чаагайжыдары болур. «Кабул төлевилел» дээр Кабулдуң төлевилел-тудуг институдунда афган наймылалды чаартып тургузарының жол планын ажылдап кылган.

Кабулду чаартырының болгаш хөгжүдериниң планын афган специалистер-биле кады совет архитекторлар бөлүү база ажылдап кылып турар. Ону Калинин проспектизинде бажыңнарның болгаш өске-даа тудугларның авторларының бирээзи Кремльдиң Съездилер ордузуңуң төлевилекчилериниң киржикчизи москвачы И. А. Покровский баштаан.

Чурукта: (солагай талазындан оң талазынче): «Кабул төлевилел» институдунда афган наймылалды чаартырының кол планының чанында москвачы архитекторлар Р. Помазанов, И. Покровский болгаш Ю. Розинский оларның турары.

Кабулдуң төп кудумчуларының бирээзинде, мурнунда президент ордузучуң, амгы үеде Улустарның ордузу деп эде адаан бажыңның кирер эжиниң чанында орттенген ийи куяк транспортёр болгаш талк турар. Оларның экипажы ордуну апрель 27-де штурмбаа турда өлген. Дац бажындан орай кежээге чедир маңаа Кабулдуң бүдүрүлгелериниң чүс-чүс ажылчыннарын, ырак дат суурлардан келген тараачыларны, өөреникчилерни, албан-хаакчыларны көрүп болур. Оларның хөй кезии мөчээннериниң тураскаалын хүндүлеп, революстуг эрге-чагырганы дэмнирин көргүзүп, снарядтарга үрей аттырган куяк кырынга-чечектерни салып турар.

Найысыладың төп районнарының бирээзинге танкыны мрамор тураскаал кырынга тургузарын Кабулдуң муниципалитеди шиитпирлээн. Ол тураскаалга өлген дайынчыларның аттарын бижиир. Ол болза апрель революциязының маадырларынга Афганистанда баштайгы тураскаал болур.

Ю. КОРНИЛОВТУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохроникалы).

РЕАКЦИЯНЫҢ ПЛАННАРЫНГА УДУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның национал-патриотчу күштериниң Төп политиктиг чөвүлелиниң хуралы аңаа болган. Ол хуралга чуртта байдалды болгаш айыыл чок чорукту хандырарының айтырыгларын чугаалажып көрген.

Аткылажышкынны соксадыр дугайында бүү барымдаалаң күштүг боон турар дугуржулга түрбүже, консерватиктиг «ливан фронт» дүшкүүрдүг чорукту улам мындай өөскүдеринче утпанган орландажышкыларын үргүлчүдевишаан турар деп, хуралдың төнген соонда парлап үндүрген медеглелинде онзалап демдеглээн. Ынчангаш ливан консерваторлар чаа хамааты дайынны үндүрериниң болгаш чуртту шуут ийи чарарының дугайында боттарының планнарын бөдүүлүүрүп чүткүп турарлар. Ол хөделиишкинниңнеринге олар Израильдиң долу деткимчезин аң турар деп медеглелде айыткан.

Ливанның бүгү девискээринге төп эрге-чагырганың тускай бүрүн эргелерин катап тургузарын национал-патриотчу күштериниң Төп политиктиг чөвүлели негээн болгаш чуртта байдалды тааржымчалыг кылдыр тургузарының программазын ажылдан кылырынче ливан удурутулгаларын ол кыйгырган.

Араганың үстүнге чам үнер

ДАГЫН УЖУРАЖЫЛГА

Автовокзал. Республиканың ырак-чоок районнарынче рейстер баар автобустар чоруурунга белен кылдыр чыскаалыпкан. Чемоданнар, рюкзактар, барбалар туткулаан кижилер ынай-бээр шуужуп турган. Олар шуптузу-ла далашкан, байырлашкан, удур-дедир чагышкан, каттырышкан. Ол бүгүнү доозарындан көөрге, солун-даа, сагышка дүвүренчиг-даа.

Чүгле бир кижи олардан ылгалыш, теректер дораамында узуп сандайда маажым олурган. Ол кижи-даа үдевээн, боду-даа чер чоруур шинчи чок. Шевергин кеттинген ол кижи целлофан-биле ораан каан чечек тудуп алган, а сандай кырында «Футбол» деп бижиктиг саазын хааржакчыгаш чыткан. Бир кижи уткуп келчик ирги бе дээрге, райсппар автобустарының келир үези база элек.

Хенертен оон арыында хүлүмзүрүт чидип, халалыг сактыышкынга алзы берген дег апарган, таакпызын далаш чок кывыскаш, ийи-үш соруп чоруй боданы берген.

Бир холунда сумка туткан херээжен кижи хевин чараштыр кедирип каан бичии оол чедип алган мырыңай оң баары-биле эртип чыткан. «Бо оол мээң оглум-биле чажыт оол-ла-дыр» деп көрүп, бодалындан бичии алаага берген. Оортан Куулар чалданган дег апарган, оглу-биле капчаар агаарлап кылаштажып чораанын улам тода-сактып келген.

Мырыңай-ла чоокта чаа, чолураазар чечектелип турар үеде түве. Адашкылар паркка кылаптажып чораан. «Иштаовың чуртту кайдал?», «Чаъс түге чаарыл?», «Фонтанның суу кайнын көөрүл?» дээн чижектиг хөй-ле айтырыг салыш, адазын Мерген амыратпайн-ла чораан. Сөөлзүреди айтырыглар нарыдан көөрге, Куулар ларёктап оглунга хейлиг суг, конфета садып берип, алаактырып түрганын, оглувуң чаптакчыг чаңын, оон бопгугур чаактарын карактарынга көзүадүр «чуруй» олургаш. Ол-ла паркка, оон аныяк чораан чылдарында, сөөлүнде көөп кадайы болган омак-хөтүүг уруг Марияби-ле селгүүстеп, баштактанчып чораанын-даа ол сагыпган. Дыка-ла чараш состер-биле олар ынчан чугаалажып чорааннар ийик.

Бүгү-ле түве кижи-даа тоор хире эвес хенээг хомудалдан эгелээн. Куулар бир-ле түве ужун кадайы-биле сес карышкаш, бажыңындан үнүп чорушкан. Бажыңындан ырак эвесте, кижилер үзүлбес көк ларёктан таакпы садып алыр дээн бодал-биле келгеш, «дуржулгадыг» эш-өөрүнүң сүмезин-биле бир стакан кызыл арага ижипкеш, ол шыпап-ла оожургай бөрген. Харын-даа омаксымаар, сеткил кодүрүп келген ышкаш болган. Оон эгелээн бүгү-ле түве өскерилген. Бодунуң чогенчиг байдалын ол билип турза-даа, ону доктаадыр арга, күш чок болган.

Үр-даа болбаанда, кадайының дүштеки чемге, солун-сеткүүл садарынга берип турган акшалары хир-чамын чедир чүтбаан былчак стаканнарда арагаже хуулуп эгелээн. «Чүнү-даа билир», чугаакыр, «ак сеткилдиг» эштери-даа ковүдээн...

Кады ажылдан турар эштеринге ол доктаамал чемеледип, оон түвексиниң эгелээн. Кезек болганда ол ажылынга сонуургалын чидирип, озалдап, хүнер үзүп эгелээн. Айлар эртип-ле турган. Кууларның кадайынга эккеп турар акшазының хемчээлин-даа эвээжээн, а амыдыралга үндүрери-биле чегген акша улам көбүдээн. Бажыңга оон азырак чедип кээри ам мырыңай чаңчыл болуп бар чыткан. Оон туржук уруглар садывдан Мергенни бээнин ап алыр үе аңаа тывылбайн барган. Ынчангаш ынчалза-даа беш-алды хонганда мурнуку төөгү катап-ла эгелээр. Довураккa боражы бергеп идик-хевин чадай-чадай аштай тудуп алган, бажыңынга элең-тендиң кирип кээрге, Мергенниң «ачам ам база азырак, авай!» дээр үнүндеп дезип, ол ам бажыңынга бээнин барбастаан. Кады ажылдап турар эш-өөрүнүң чагыг, сүмезин аңаа үне чок апарган. «Чыкчак сеткилдиг», шоолуг-ла таныызы кижилерниң бажыңынга хонаттап чоруур апарган...

Бир-ле хүн Куулар карак шили кеткен. кастык салдарын шөвергин өстүрүп алган аныяк эмчи-биле бир шак ажыр чугаалашкан.

— Бажыңыңдарда кээп турган эмнедир силер бе азы эмнелгеге чыдып алыр силер бе?

— Чыдып алган эмнедири дээре боор, эмчи—дээш, Куулар улуг тынган.

Бүгү-ле анализтерни дужаап, хынаткан соонда, эмнээшкин эгелээн. Бир ай эртпеткен кижи болуп, бажыңында ийикпе азы ажылдап турар черинге кезек када чымыш эрттирип, өскелерни оожургадып, оларның караан чаап каап, катап-ла ижип эгелээр удус болур. Елүлүг кижи болур деп бодаар болдуңза күзелиң-биле эмнет. Эмчаге бодуң чедип келген болганында, сени сургаар чүү боор, хандыр бодангаш шиитпирлеп алган-на болгай сен. Аныяк кижи-дир сен. Өг-бүле, чурттагга дээш демисежир ужурлуг сен.

Од чугаа соонда, бүгү түвенип эки болурунга Куулардың идегели быжытып, сагыш-сеткиди оожургай берген. Эмнээрипиң хуусаазы-даа доозулган. Эмнеткен соонда, амыдыралга башгайы базымнар шыпап-ла берге болган.

Барык-ла ийи чыл дургузунда эргинии артап көрбээни ажылдан турганы черииң эжиин ажыдып, төрээн коллективиниң кежигүнү болур үе келген. Кууларны эш-өөрү өөрүшкүлүг уткуп алганнар. Бүдүрүлгениң директору Кууларның саазыннарын көргеш, элээн үе дургузунда далаш чок чугаалашкан. Чугаа төнчүзүнде директор сандайындан турган, боданганаыг кылаштап туруп-туруп чугаалаан: «Куулар Ажыкаевич, силерниң ажылдап турган салбырыңарга аныяк инжеңер деп-шиткен бис. Чоокта чаа ону партия кежигүннүге база хүлээп алдывыс. А силер башгайы дээреде участокка мастерлеп ажылданар. Ында коллектив эки. Оон аңгыда, бир талазында, силер үр үеде бодуңарның эртеминер-биле ажылдаваан болгай силер, элээн хөй түве уттундурган чадавас, а ийи талазында, ажылга кандыг болуруңарны, участоктуң ажылын кайчаар холга тудуп алырыңарны көөр апаар бис, Куулар Ажыкаевич»—дээш, ол хүлүмзүрээн.

— Ол идегелди меңээ көргүскенинер дээш четтирдим. Ажылымга бүгү-ле күжүмвү, билиимни бээр мен.

Ажылга чаңчыгып, чоорту шуудан, эш-өөрүнүң хүндүткелин болгаш идегелин Куулар дораан эвес-даа бол, эгидип ап, сыны бээнин хөндүрлүп, өөрүшкүүрүг апарган. Ынчалза-даа дыштанып хүнер чоокшулаан тудум, оон арайла муңгаргай чоруур апаргалыын эш-өөрү бүдүү билип турган. Ол ам-даа бажыңында часкаан чурттавышаан. Ындыг үелерде чамдыкта мырыңай чаржынчыг бодалдар оон бажыңга кирип кээр: «бичии арагадан ижипкеш, оожургап алыр чоор бе, чаңгыс стакан арагадан чүү өскерли бээр деп?». Ынчаар бодашкап, ол сырбаш кыннып. Чүге улуг күжениишкин-биле ындыг бодалдарны Куулар сагыштан мрады сывырып, бодун тудуп ап шыдаан...

Сандайга олургай демги кижиниң таакпызы шагда-ла өшкен. Ол серегпээин ушпун, таакпызын катап кыпсын алган, костюмунуң иштяки карманындан телеграмма ушпун, часкаш, кичээнгейлиг номчуй берген. «Адырам, бир эвес иешкилер эртен сес шак чартыкта үнген болза, ам чедип келир четкен» деп, ол боданган. Удатпаанда эргижирей берген кызыл «Икарус» вокзал мурнунга эргилгеш, доктаай берген. Автобустуң эжин ажыттывары билек, эктинде ойнаар боо чүктеп алган бичии оолдуң «Ача-ай!» дээп алгызы чаңгыланы берген. Куулардың арны ышпейнии, чүрээнии согары дүргедей берген. Адашкылар куспактанчып алган кезек ыт чок турганнар. «Экии, Куулар!»—дээп эргим, чымчак үнден сырбаш кыныпп, од оглун бут кырынга камнып сүргей тургузуп каан. Кууларның мурнунда оон эргим ынак эжи Мария арай човаан хевирлиг бо турган.

— Экии, сарыым!—дээш, ол чечектерин Марияже сунган, оон суук кара чажын эде суйбап каан. Мария чечектерни хүлээп ап турза-даа, Кууларның арнындан каректарын ыратпаан. Олар Мергенни ортузунга чедип алган, ырак аъеспе тургулаан таксилерже базышканнар.

С. ДОРЖУ.

Чогаалчының орук демдеглелинден

ЭРЕС-КЕЖЭЭ МАЛЧЫННАР

Чадаалага чеде бердим. Аалчылар хонар-дүжер бажыңга кадарчылар-биле танышкан мен. Олар мени сураглап чорааш, өрээлимге кирип келгеннер. Чадаана хемнин чайындылары кылын дошту буза булган бадып чыткан. Ынчан орук кыдыңга хар база чындыраттыр эрин чыткан. Часкы кежээ малчыннарга дүшүү бергеш, сеткил хандыр хөрешкен мен. Мен эрес-кежээ кадарчыларның боттарының сөс-домаан хевээр дамчыдайн.

ЧАЛАТТЫРГАН

Орус-оол Мапнай-оолович Сарыгларның алыс чуртуЧөөн-Хемчик районнуң Алдан-Маадыр. Ол черге колхоз тургустуна бээрп билек, хой, инек, чылгы кадарып келген. Эң эки артист кижиниң улус тускай чалап ап турар апарган шикажыгай. Ынчаарга, эң эки кадарчыны бир чамдык совхозтар база чалап ап турар апарган. Таңды районда «Шамбалыг» совхоз Орус-оолду хүндүлелдиң чалалгазын кылып тургаш, Хемчик хеминиң кыдыңдан машинага көжүрүп эккелген. Дөрт чыл ажыр хой кадарып келген. Чангыс-даа баш хоратпаан! Ужуру чүл?

САЙГЫЛГААННЫГ КАЖАА

Таңдының агаар-бойдузу Хемчиктен дыка ылгалдыг. Мен дээрге кыжын чагган харны карартыр хадың каптар кадар даглыг черниң кижизи болган мен. Шамбалыгда хой кадарып турар черим—бүүрелчин даглардыг, хар конгуг кылын чаар болган орук безин муңгаштады бээр. Шээр малды кол пургулайында коданга тургузу азыраар, ол аразында таарымчалыг черге кадарар ужурга база таваржыр. Бо черде малды кыштан хүр ажырар бир чугула чүве—кажаа боон турар.

Мээң кадарып турар малым кыжын сайгылгааның кажаага дүнеп хонар. Дүне када кажааның иштинге кире бээр мен. Арай шыдалдыг хураганнар балдыры кошкаан хураганнарны үзүп-шелип коргудуп каап, арай шык черливе сыындыр сывыртаптар. Сайгылгаан чырыңга, хураганның өң-түзүнү дораан танытпас. Ынчангы ышкаш, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черинге ажыктаар. Ынчангы ышкаш, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черинге ажыктаар.

Малдың бир багай чүвеге таваржы бээр үеле—дүн болур чүве. Коданымның иштин болгаш кыдыңга дургаар база сылдыстарлың турар сайгылгааннар бар. Сайгылгаан—мээң мал карактап ажылдаарымга дузалап турар.

КӨРЖЕҢ КОПТАРАРЫ

Чамдык малчыннар бир чылын кажаа иштинде көрженин ийи суг коптарарлар. Мен бир ай ажып чордала кажааның иштинде көржениң коптарып каптар мен. Малдың хонар черинии адаа кургаг болза соокка белен алыспас болгаш чудавас болур. Коптарып алган көржениң мал баспас хүнээрек черге оваалап алгаш, кыжын оттуларга эки.

Кажааның иштининң агаары даштын турар агаар-биле бир дөмей болур. Бистиң кажааларывыста бүстү үндүр тыртар тускай хоолайлар бар. Ол хоолайларны чоп ажыглап тургаш, кажааның иштин агаарладып турар мен. Малдың хонар черин чаш урутнуң кавайын кургаглаары-биле бир дөмей каректарга, конгуг таарымчалыг болур.

586 БАШ КЫС ХУРЛГАН

Эпир чылын 586 баш кыс хураганны кадара берген бис. Бир кодан хураганда ийи от ишти кадарчы бар бис. Эжим Сүгдерек Ондар база ооң кадайы Чигжитмаа. Эрес-шалыпчы улус. Мен ам 61 харлыг мен. Кадайым Долзатмаа база дузалакчы кадарчы боол ажылдап турар.

Бистиң чымыжывыс өске кадарчыларның чымыжы-биле дөмей боор, ынчалза-даа бистиң хураган кадарып турарывыс бир янзы болгу дег. «Шамбалыг» девискээрниге хар чежемейниң-даа кылын дүжер болза, хураганнарны черге оттыкарарын конгуг орадлажыр бис. Малды черниң байдалынга таарыштыр өөредип аарга, белеп-селеп баксыраваc болур.

Чаң шагда хураганны семиртирип орадлажыр бис. Арганыг болза доскаарда белен суг ижирткейн, черден үнүп чыдар кара суг ылгыртыр, шалыныг черге оттыкарар. Изиг хүнде девзөледи кааптар. Куяк чай төнүп турда, турлаг чоогунда ырак-ырак черлерге хураганнарны одарладыр бис. Аал чанында кур одарлыг черлерни хумагалап аар бис, чүгле шаг бергеден келгенде ол одарже хураганнар оттыкарар. Улуг хары уздуртуптарга, чер карада-ла демдектей көрүп алган ховуларже биске быжыглаан далбыйлыг трактормуу үндүрүпкеш, ооң көргүзүп каан оътсингенинге хураганнарны оттыкарар бис.

Денгели баксыраан хураганнарны суда, чарба, савандиле үзүктеп чемгерген, курлап алган чоок одарывыска оттыкарар. Адаанда тудуп демир суугулуг досказрга сугну чылыткаш, ол хөөкүйлерни эртен, кежээ ийи катап суггарып каар бис.

Бо чылын борбак хурагандаа бажы хоратпадывыс!».

Хураган кадарчызы Орус-оол Сарыглар бодунуң чугаазын шак ынчаар доостy.

АНАЙ КАДАРЧЫЗЫ САТ-ООЛ

Ам 67 харлыг Сат-оол Тас-оолович Куулар болза «Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун малчыны. Ажылынга хандыкшаанындан пенсия безин алырын үтүп алган. Ховар таварылга! Чылгы сүргүк үүгүк аълын ээзи кижи билир дижир. Малчыннарының аразында пенсия-даар назын четкен малчының совхозтуң баштаар черп. ажылчын комитеди билир туржук, хамык малчыларының төрүттүнген хүнүн безин дайзылап алгаш, кымга кажан төрүттүнген хүнүн холбаштыр байыр чедирерин, белек сунгаш, сеткилин өөртүрүн албан чоруткан турар ужурлуг. Культураның негелдези болгаш ёзу-чуруму ыңдыг апарган. Сат-оол коргунчуг-даа, солун-даа төөгүлерни чугаалап берди. Кадыр дагларның кадарчы оглунуң бир чугаазын дыннап көрүңер:

БЕРГЕЛЕР ТУРАР

Мээң төрээн чуртум Шом-Шум. Кара чажымдан тура аңмен аңнап амыдырап чораан мен. Бистиң черге Ишкин колхозу тургустунарга, ооң соонда «Сүт-Хөл» совхоз аланаага мал кадарчылап эгелээн мен. Солуннү номчуптар кылдыр өөренип алган мен. Солуннарга малчыннар дугайында парлаттынган үүлдерни номчуурга, даады-ла эки чаагай чоруктарны магадап каан болур. Мал малдан чоруур кижилерниң кандыг бергелерге таваржын чоруурун арай ойзур боор чүве-дир.

Бистиң черге дага чок кижи ошкү кадарып шыдавас. Ийи бистиг, үш бистиг, дөрт бистиг, беш бистиг дагаларым бар. Улуг-Даг деп черге өшкү кадарчызы Сүге Ондар кыштап чыткан чүве. Алыс боду конгуг эрес ачы чораан кижи.

Өшкүлерин хүндүскү одарындан аал коданынче сүрүп эккелген. Кежээ апарган. Өшкү кажаазының иштин коптарар дээш кожазында бир аалдан демир-хүүрек ачылап алыр дээш, базын чоруп каан. Орукка дүн дүжүрген. Туруг кыры черге келген. Кызаа оруктап бар чыткаш, тайып ушкаш, кадырны куду андарлып батkан. Оон бээр ийи чыл ажып тур. Чүс метр хирэ черге чуглуп баткаш, өшкү кадарчызы Сүге Ондар амыдыдан чарыгган... Ол ынчаар аът өртээр өрген безин чок чер. Чүктүг мал безин эртер арга чок кадыр орап. Хөөкүйнүң мөчээн сөөгүн өөнден тура даг ийиге дээр бир мезек эрдер аргажын чорааш, орнукшудуп каан бис.

Ылангыя орук-чарыктен хайы черде чурттап турар малчын кижиниң амыдыралынга черле кандыг бергелер турбас дээрил?!

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

Үргүлчү өшкү кадарып келген мен. Өшкү мал те-биле төрелдешкек мал. Оон онзагай чүвези—кадыр даглыг черге конгуг амыран чурттаар. Сула, сиген хереглевес, черниң оъдун оттаар.

Өшкүнүң турар черн база тускай болур. Дөрт хонаштыг мен. Күзег чуртум—Кара-Хем, кыштаг чуртум—Чинге-Каът, чазаг чуртум— Шивилиг-Хонаш, чайлаг чуртум—Кадыр-Белдиг бо-ла.

Өөм ээзи кадай-биле 238 баш анай кадарып турар мен. Бо чылын «өскүс анай» безин оскунмадым. Дагамны кедип алгаш, анайларым кадарып чоруур мен. Кыжын соок үеде анайларны орайтадыр одарынче үндүрер мен. Оон эртежик кирип келир мен. Берге чүве болза анайны одекче киирерп болур. Кырлаңнар кырындан дозуп чорааш, хая-даштыг долганып чорааш, алгырып-дайгырып чорааш, арай бооpда анайларны аалдыва бээрледип аар. Орайтай бээрге, чаныган кылдыр анайларны бичизиндеп өөредип аар мен. Бир конгуг айыылдыг чүве: үстүнде чораан анай бир даштыг чуул базыптарга. Адаанда чораан анайны соп кааптар таварылгалар турар. Хая-даш аразында үүр дээр ак довурак бар.

Үүрнү чипкен өшкү дораан сырыгтый бээр, ооң эъди кыпкаш, олүп каар, ол бир конгуг айыылдыг. Өшкүнү кадарып чорааш, үүрден чайладыр дээш конгуг кызар кижи мен.

Мээң кадарган өшкүлерам—анайларым дус чыпган амдажаанпар, оон ынай түнү-даа хереглевестер. Мээң өшкүлерим ыяш бажы кыргып чиир, агы-кацгы шилип оттаар, ынчангаш баш саны белен хоравас!

Эрес-кежээ кадарчыларның чугаа-соодун дыннааш, шагыраан шинээм ала-чайгаар сергеп келген.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Эмчинин сүмезп

ДИЗЕНТЕРИЯДАН ААРЫВАС ДИЗЕ...

Дизентерия — ижин-шөйүндүнүң халдавырлыг аарыы. Ооң тывылдырыкчызы хенсиг микробтар болур. Дизентерия дыка хөй чурттарда узуткаттынмаан аарыгларның бирээзи. Оортан назы-харның барымдаазы чокка кижи бүрүзү аарып турар болгаш бирден ийи хар назылыг уруглар чайгы, күскү үелерде эң хөй аарып турар.

Аарыг халдавырлыг болганда оон тарадыкчызы аарыг кижи. Дизентериядан аарывайн турар-даа болза хыналда үезинде организминден дизентерия бактериязы тывылган болгаш олла аарыгдан хоочураан кижилер долгандыр турар кадык кижилерге айыылдыг. Ындыг аарыг кижилерниң ниити байдалы эки болгаш аңаа ажылдап чоруп, боттарын аарыг мен деп санавайн чоруурундан кады ажылдап турар эш-өөрүнүң аразынга дизентерияның микробтарын тарадып турарын билбестер. Ол ышкаш ук аарыгдан аарый бээриниң кол чылдагааннарының бирээзи аъш-чем. Чижээ, чугдунмаан хирлиг ногаа, кат-чимис, өрүкт аймаа, хайындырбаан сүт болгаш сүттен кылган эргажирээн чемнер хамаарыжыр.

Чайгы үеде ижин-шөйүлүг аарыгларының тарадыкчылары — сөөктер. Олар чүгле аарыг тарадыкчылары эвес, а ажылга, дыштанылгага, чемнениринге улуг шаптыктап турар. Сөөктер ужуп чөрүүр чалгынныг болганда 1—2 километр черни чайлыг эртип, бир черден өске черже хоралыг микробтарны тарадып, эң хирлиг черге чыглырлар.

Чүгле чурттагга бажыңнарын арыг-силиг тургузуп, аъш-чемни сөөктерден камгалаарындан аңгыда, ажылдап турар черлеринге сөөктерни узуткаазы, олардан камгаланыры чугула.

Дизентериядан кижи хенертен аарыр. Оон баштайгы демдектери: эът изиир, ижин хөлчок долгадып аарыр, хан холумактыг суук чүүл кулу олуртур, кижиниң шаг-шинээ сулаараар. Ынчангаш организми кошкак кырганнарга болгаш чаш уругларга бо аарыг дыка аар эртер. Аарыгның баштайгы демдектери көстүп келген дораан эмчиге баар, эмнелгеге чыдып эмнедир.

Аараан кижи чоорту сегиир. Чамдык кижилер сегий берзедаа чедир эмнетпээниңден дизентерия палочкалары организмге артып каан, хоочурай берип болур.

Дизентериядан аараан кижиниң идик-хевин, оруң-дожээн, аяк-савазын дезинфекциялаар.

Эмчи сүмези чокка боду эмненирп айыылдыг.

Дизентерия эмнеттине бээр аарыгларның бирээзи болганда, аараан дораан эмчи чалап, эмнелгеге чыдып алганы дээре.

Бистиң кадык камгалал албан черлери кижилерниң кадыкшылы дээш доктаамал сагыш салып, янзы-бүрү аарыгларны, ооң иштинде дизентерияны болдурбас дээш коскү ажылдарны кылып чорудуп турар. Оон-биле кады дизентериядан аарывас дээш кижи боду профилактиктиг хемчегни алыр ужурлуг. Ада-не бүрүзү өг-бүлеге арыг-шеверни сагып, аңаа уругларны чаңчыктырары кенчуг чугула.

Ылангыя кат-чимис, ногаа быжып эгелеп турар үеде кижи бүрүзү оларның чаагай амланыныга алзып, чиксээр болгай. Базаардан садып азы огородтан чыып алганы ногаа, кат-чимисти чугбайн ажыглап болбас! Уругларны даштыгаа чемгерип болбас.

Амы-хуунуң болгаш шиитиниң арыг-шеверин сагыры дизентериягa удур демисел дээрзин утпанар.

В. ТАШТАНДИНОВА,
эмчи.

Чаагай жыдылга

АГИТКВАР ТИРАЛАРНЫҢ КИРЖИЛГЕЗИ-БИЛЕ

Чөөн-Хемчик районда Карл Маркс аттыг совхозтуң төвү Ийме суур чыл келген тудум өзүп. Чайзырап турар болгаш кудумчуларында тудуг-суур немежин турар. Оон-биле кады ниймежилер төрээн суурун чаагайжыттынган, арыг-шевер кылдыр тургузар дээш кудумчуларга, бажыннар девискээрине чыл санында янзы-бүрү тарымал үнүштерни, чечектерни олуртуп турар. Суурнуң херээженнер чөвүлели (даргазы О. С. Саргаа) чаагайжыдылга айтырымынче чугула кичээнгейни угландырып турар болгаш ол талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Чаагайжыдылга айтырыын суурнуң чурттакчы чонунуң ниити хуралдарынга чаңгыс эвес улаа чугаалажып, кылыр ажылларның тодаргай планын тургускан, ук ажылды ол ёзугаар чорудуп турар.

1978 чылдың чазынында суурнуң чурттакчыларының күжү-биле Ленин кудумчузунда, школа, албан черлериниң девискээринде бир тарымал үнүштерниң кырынга 745 дээ янзы-бүрү ыяштарны немей олурткан, 58 өреге чечектерни бажыннарының чанында тараан. Моон мурнунда чылдарда суурнуң чурттакчы чону ногаа, картофель тарып өстүрериниче шоолуг-ла кичээнгей салбайн турган. Эрткен чылдың чазынында безин чүгле сес өреге картофель тарып өстүрген. Чурттакчылыг бажыннар девискээринге огород тургузуп, ногаа, картофельди өстүрүп-биле аңаа өреге бүрүзүн идепкейлиг киришгирер дугайында айтырыгны суурнуң херээженнер хуралынга чугаалашкан болгаш агитквартиралар ортузунга социалистиг чарыштыг чарлаан. Агитквартиралар чарыштың негелделери-биле тус-туста таныштыр, ылган аарынга кедергей таарымчалыг. Улуг кажаанның иштинге шаараш халадан бичии кажааны ұзүктей тудупкаш, кошкак-кошкак хураганнарны ынаар ылгай киришгирер. Оон ынай хүндүс болза кошкак хураган өөрүнүң соондан калгып чоруур, чем каап бээрге безин балдыры сиригейнин тургаш, шырак өөрүнге хунаадың кааптар. Арыпкан хураганнарны бир хүн үш суг катап чемгерер мен, ынчанмаже хөөкүйлерниң шаг-шинээ баксыраи, денгели үстүп каар.

Малдың бир багай чүвеге таваржы бээр үели—дүн болур чүве. Коданымның иштин болгаш кыдыңга дургаар база сылдыстарлың турар сайгылгааннар бар. Сайгылгаан—мээң мал карактап ажылдаарымга дузалап турар.

КӨРЖЕҢ КОПТАРАРЫ

Чамдык малчыннар бир чылын кажаа иштинде көрженин ийи суг коптарарлар. Мен бир ай ажып чордала кажааның иштинде көржениң коптарып каптар мен. Малдың хонар черинии адаа кургаг болза соокка белен алыспас болгаш чудавас болур. Коптарып алган көржениң мал баспас хүнээрек черге оваалап алгаш, кыжын оттуларга эки.

Кажааның иштининң агаары даштын турар агаар-биле бир дөмей болур. Бистиң кажааларывыста бүстү үндүр тыртар тускай хоолайлар бар. Ол хоолайларны чоп ажыглап тургаш, кажааның иштин агаарладып турар мен. Малдың хонар черин чаш урутнуң кавайын кургаглаары-биле бир дөмей каректарга, конгуг таарымчалыг болур.

586 БАШ КЫС ХУРЛГАН

Эпир чылын 586 баш кыс хураганны кадара берген бис. Бир кодан хураганда ийи от ишти кадарчы бар бис. Эжим Сүгдерек Ондар база ооң кадайы Чигжитмаа. Эрес-шалыпчы улус. Мен ам 61 харлыг мен. Кадайым Долзатмаа база дузалакчы кадарчы боол ажылдап турар.

Бистиң чымыжывыс өске кадарчыларның чымыжы-биле дөмей боор, ынчалза-даа бистиң хураган кадарып турарывыс бир янзы болгу дег. «Шамбалыг» девискээрниге хар чежемейниң-даа кылын дүжер болза, хураганнарны черге оттыкарарын конгуг орадлажыр бис. Малды черниң байдалынга таарыштыр өөредип аарга, белеп-селеп баксыраваc болур.

Чаң шагда хураганны семиртирип орадлажыр бис. Арганыг болза доскаарда белен суг ижирткейн, черден үнүп чыдар кара суг ылгыртыр, шалыныг черге оттыкарар. Изиг хүнде девзөледи кааптар. Куяк чай төнүп турда, турлаг чоогунда ырак-ырак черлерге хураганнарны одарладыр бис. Аал чанында кур одарлыг черлерни хумагалап аар бис, чүгле шаг бергеден келгенде ол одарже хураганнар оттыкарар. Улуг хары уздуртуптарга, чер карада-ла демдектей көрүп алган ховуларже биске быжыглаан далбыйлыг трактормуу үндүрүпкеш, ооң көргүзүп каан оътсингенинге хураганнарны оттыкарар бис.

Денгели баксыраан хураганнарны суда, чарба, савандиле үзүктеп чемгерген, курлап алган чоок одарывыска оттыкарар. Адаанда тудуп демир суугулуг досказрга сугну чылыткаш, ол хөөкүйлерни эртен, кежээ ийи катап суггарып каар бис.

Бо чылын борбак хурагандаа бажы хоратпадывыс!».

Хураган кадарчызы Орус-оол Сарыглар бодунуң чугаазын шак ынчаар доостy.

АНАЙ КАДАРЧЫЗЫ САТ-ООЛ

Ам 67 харлыг Сат-оол Тас-оолович Куулар болза «Сүт-Хөл» совхозтуң хоочун малчыны. Ажылынга хандыкшаанындан пенсия безин алырын үтүп алган. Ховар таварылга! Чылгы сүргүк үүгүк аълын ээзи кижи билир дижир. Малчыннарының аразында пенсия-даар назын четкен малчының совхозтуң баштаар черп. ажылчын комитеди билир туржук, хамык малчыларының төрүттүнген хүнүн безин дайзылап алгаш, кымга кажан төрүттүнген хүнүн холбаштыр байыр чедирерин, белек сунгаш, сеткилин өөртүрүн албан чоруткан турар ужурлуг. Культураның негелдези болгаш ёзу-чуруму ыңдыг апарган. Сат-оол коргунчуг-даа, солун-даа төөгүлерни чугаалап берди. Кадыр дагларның кадарчы оглунуң бир чугаазын дыннап көрүңер:

БЕРГЕЛЕР ТУРАР

Мээң төрээн чуртум Шом-Шум. Кара чажымдан тура аңмен аңнап амыдырап чораан мен. Бистиң черге Ишкин колхозу тургустунарга, ооң соонда «Сүт-Хөл» совхоз аланаага мал кадарчылап эгелээн мен. Солуннү номчуптар кылдыр өөренип алган мен. Солуннарга малчыннар дугайында парлаттынган үүлдерни номчуурга, даады-ла эки чаагай чоруктарны магадап каан болур. Мал малдан чоруур кижилерниң кандыг бергелерге таваржын чоруурун арай ойзур боор чүве-дир.

Бистиң черге дага чок кижи ошкү кадарып шыдавас. Ийи бистиг, үш бистиг, дөрт бистиг, беш бистиг дагаларым бар. Улуг-Даг деп черге өшкү кадарчызы Сүге Ондар кыштап чыткан чүве. Алыс боду конгуг эрес ачы чораан кижи.

Өшкүлерин хүндүскү одарындан аал коданынче сүрүп эккелген. Кежээ апарган. Өшкү кажаазының иштин коптарар дээш кожазында бир аалдан демир-хүүрек ачылап алыр дээш, базын чоруп каан. Орукка дүн дүжүрген. Туруг кыры черге келген. Кызаа оруктап бар чыткаш, тайып ушкаш, кадырны куду андарлып батkан. Оон бээр ийи чыл ажып тур. Чүс метр хирэ черге чуглуп баткаш, өшкү кадарчызы Сүге Ондар амыдыдан чарыгган... Ол ынчаар аът өртээр өрген безин чок чер. Чүктүг мал безин эртер арга чок кадыр орап. Хөөкүйнүң мөчээн сөөгүн өөнден тура даг ийиге дээр бир мезек эрдер аргажын чорааш, орнукшудуп каан бис.

Ылангыя орук-чарыктен хайы черде чурттап турар малчын кижиниң амыдыралынга черле кандыг бергелер турбас дээрил?!

ОРУЛГАЛЫГ МАЛ

Үргүлчү өшкү кадарып келген мен. Өшкү мал те-биле төрелдешкек мал. Оон онзагай чүвези—кадыр даглыг черге конгуг амыран чурттаар. Сула, сиген хереглевес, черниң оъдун оттаар.

Өшкүнүң турар черн база тускай болур. Дөрт хонаштыг мен. Күзег чуртум—Кара-Хем, кыштаг чуртум—Чинге-Каът, чазаг чуртум— Шивилиг-Хонаш, чайлаг чуртум—Кадыр-Белдиг бо-ла.

Өөм ээзи кадай-биле 238 баш анай кадарып турар мен. Бо чылын «өскүс анай» безин оскунмадым. Дагамны кедип алгаш, анайларым кадарып чоруур мен. Кыжын соок үеде анайларны орайтадыр одарынче үндүрер мен. Оон эртежик кирип келир мен. Берге чүве болза анайны одекче киирерп болур. Кырлаңнар кырындан дозуп чорааш, хая-даштыг долганып чорааш, алгырып-дайгырып чорааш, арай бооpда анайларны аалдыва бээрледип аар. Орайтай бээрге, чаныган кылдыр анайларны бичизиндеп өөредип аар мен. Бир конгуг айыылдыг чүве: үстүнде чораан анай бир даштыг чуул базыптарга. Адаанда чораан анайны соп кааптар таварылгалар турар. Хая-даш аразында үүр дээр ак довурак бар.

Үүрнү чипкен өшкү дораан сырыгтый бээр, оон эъди кыпкаш, олүп каар, ол бир конгуг айыылдыг. Өшкүнү кадарып чорааш, үүрден чайладыр дээш конгуг кызар кижи мен.

Мээң кадарган өшкүлерам—анайларым дус чыпган амдажаанпар, оон ынай түнү-даа хереглевестер. Мээң өшкүлерим ыяш бажы кыргып чиир, агы-кацгы шилип оттаар, ынчангаш баш саны белен хоравас!

Эрес-кежээ кадарчыларның чугаа-соодун дыннааш, шагыраан шинээм ала-чайгаар сергеп келген.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

ИРКУТСКИГЕ ОЙНААРЛАР

Республиканың бирги чери база «Хөл бөмбүк» клубтуң шанналы даш өөренникчилериниң аразынга бүтбол маргылдаазы Кызылда «Совет Тываның» 5 чылы» стадионга дөрт хүн үргүлчүлээн. Аңаа Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довуракгың болган Тываның өске-даа хоорай, суурларының школачыларының шилиндек командалары ужурашкан.

Аныяк футболистер ийи болук аайы-биле ойнаан. Хүннүң-не кандыг-бир команда тиилелгени чедип ап, сан талазы-биле өскелерин мурнал турган. Ылангыя Кызылдың «Енисей» (бирги болук), Барыын-Хемчиктиң «Эвилел» (ийиги болук) командалары барык аштырышкын чок ойнап келген.

Маргылдаанын сөөлгү хүнү. Кызылдың «Енисей» командазы-биле Кызыл-Мажалык ортумак школазының бүтболистери бирги чер дээш ойнааннар. Өске өөрүн мурнаан бо командаларның ужуражылгазы

Ышкаш, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черинге ажыктаар. Ынчангы ышкаш, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черинге ажыктаар.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 167 (10764) | 1978 чылдың июль 19, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«Салют-6» – «Союз-29» – «Прогресс-2»: шинчилелдер уламчылавышаан

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос комплекизиниң иштинде Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң ажылы бир ай болган.

Июль 17-де «Кристалл» агрегатка баштайгы технологтуг шенелдени дооскан. Ону «Салют-6» станцияга чүк сөөртүр «Прогресс-2» корабль чедирип келген. Шенелденин сорулгазы болза чартык дамчыдыкчы материалды алыры болур. Оон мурнуу чарыында космонавтылар ол агрегатты эптээн болгаш ажылдаарынга белеткээн. Эң таарымчалыг ажылды хандырары-биле кылган бүгү операцияларны автоматтыг күүседип кылган. Деңзи чок байдалга эң-не баштай монокристалды тургузарын капсуланы электри-биле изидер камерага шимчедип тургаш, боттандырып чоруткан. Орбитаның комплекизиниң иштинде ажылдап турар ийи технологтуг агрегаттар бар. Шлюз камеразында турар «Сплав» деп агрегаттан ылгалыштыр «Кристалл» стацияның аргыжар кезээнде туруп турар.

Июль 17-де космонавтылар сентелге ажылын кылып, ам болур шенелделерге фотоаппараттарны белеткеп алганнар.

Хүнүң ийиги чартыында «Сплав» агрегатка эвлечелиг технологтуг шенелдени планнаан.

Медицина контролюнуң сан-түнү-биле болгаш экипажтың илеткелдери-биле алырга, Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыкшыл байдалы эки. Командирниң судалы минутада 65 катап, бортинженерниң судалы 60 катап согар. Дамыр базыышкыныңың хемчээлдери мөнгүн суглуг чагының 120/65 болгаш 130/60 миллиметринге деп.

Чер чоогунуң орбитазында эртем шинчилелдериниң программазы чедиишкиннии-биле күүсеттинип турар.

ЭҢ ЧУГУЛА ЗВЕНО

Бодунуң эң чугула звенозу партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзин, ролюн улам бедидеринче, оларны быжыглаарынче партия доктаамал кичээнгейни салып келген болгаш салып-даа турар. СЭКП-ниң XXV съездизинге партия Теп Комитединиң Отчёт илеткелинде мынча дээн: «Амгы үеде партия эге организацияларын бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиринге идепкейлиг салдар чедиөер, коллектив бүрүзүнге демниг ажылыштың болгаш чогаадымчы дилеп тывыышкынның байдалдарын тургузар дээш, кижилерни кижизидер, оларның ажылыкининиң, амыдыралының байдалдарын сакижидер дээш доктаамал сагыш салыр ужурлуг».

Бүгү чурттаазында ышнаш, бистиң республиканың партия эге организацияларының саялгы чылдарда идея болгаш организ талазы-биле улам быжыглып турар. Амгы үеде республикада 450 ажыг эге организация бар. Оларның составында 290 бригада, цех парторганизациялары болгаш 254 партбелүктер бар. Олар күш-ажылчы коллективтерге партияның политиказының шуут боттандырыкчылары, массаның ёзулуг организакчылары болгаш башкарыкчылары-дыр.

Парторганизация бүрүзүнүң дайынчы арга-шинээзи, оларның авангардчы ролю коммунистерниң идепкейинден, оларның санындан, шынар составындан улуу-биле хамаарыжыр. Ынчангаш саялгы чылдарда партия Кызыл хооркомунуң болгаш райкомнарның база эге организацияларның талазындан бо чугула айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар. Маңаа холбаштыр бир чижекти көрээлиңер.

Ийи чыл бурунгаар «Росводпром» каттыжыышкынының демир-бетон кылыглар заводунга партия эге организациязы (секретары С. Сапова) тургустунуп турар үеде оон үчёдунга чугле 8 коммунист турган. Ындыг эвээш кижи чаа бүдүрүлгениң бүгү талаларынга, оон хей санныг коллективинге партийжи, дээштиг салдарны чедирери берге болуру чугаажок. Ынчангаш партия эге организациязы мурнакчы ажылчыннар-биле бодунуң хүрээлекин өстүрериңче доктаамал киле бодунуң хүрээлекин өстүрериңче доктаамал кичээнгейни салган. Ам оон үчёдунда 19 коммунист болгаш СЭКП кежигүнүге кандидаттар бар. Эге организация сан-даа, шынар-даа талазы-биле улам өзүп быжыглып, бүдүрүлгечи коллективке организакчы болгаш башкарыкчы улуг күш болу берген. Оон ачызында завод республиканың мурнакчы бүдүрүлгелериниң одурүүнга доктаамал киоиң келген болгаш онгу беш чылдың үшкү чылының планын хүүсаа бетинде—ССРЭ-ниң Чаа Конституциязының бир чыл оюнда күүседир деп бедиткен хүрээлгени алгаш, ам август айның үлүүнде ажылдап турар. Мында ажылчыннарның политиктиг болгаш техниктиг өредилгезин, оларның ортузунга социалистиг чарышты эки организастаан. Хей-ниити организацияларының болгаш профилактика чөвүлелиниң ажылын күштелдиргенинден күш-ажылдың база хей-ниитиниң корум-чүпумун үрээр чорук коллективте дыка эвээжээн.

Күш-ажылчы коллективтиң дайынчы өзээ, ында чоруттунуп турар бүгү ажыл-херектиң ёзулуг организакчылары болгаш башкарыкчызы болу берген, үстүнде көргүскенивис дег партия эге организацияларының бистиң республикада эвээш эвес. Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде, «Шамбалыг» совхозта, «Тээли» совхозтуң Зэр-Хавак сүт-бараан фермазында, Тыванның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының энергоцегинде болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларын ындыгларга хамаарыштырып болур. Олар мурнакчы ажылчыннар-биле боттарының хүрээлекин доктаамал немеп өстүрбүшаан, бүдүрүлгеге болгаш хей-ниити амыдыралынга коммунистерниң авангардчы ролюн, идепкейин улам бедиринче, кижилер-биле ажылды күштелдиреринче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ынчалзажок чамдык партия эге организацияларында коммунистерниң саны чыл-чылы-биле өспейн турар болгаш коллективке оларның партийжи салдары кошкак болуп турар. Каа-Хем районнуң чамдык улуг совхозтарында партия эге организацияларында коммунистерниң саны эвээш болуп артпышаан. Кызылда алды чүс ажыг кижилиг «Тудуг кезектери» комбинатта чугле 30 хире коммунистер бар. Ол ышкаш сүт заводу, № 1, 3 АТБ-лер, Кызыл тудуг эргелели, «Енисей» совхоз ышнаш коллективтерниң партия эге организацияларында коммунистерниң саны көвүдээрден, харын эвээжээн.

Бистиң партиявыстың үндезини, оон эң чугула звенозу — партия эге организацияларының дайынчы арга-шинээзинден, болгаш инициативалыг ажылындан ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели шуут хамааржыр болгай. Ындыг турбуже республиканың амыдырал хандыылга министерствозунуң септелге тудуг участогу, амыдырал техниказы септээр ательези, Тыва трансэргелелиниң техниктиг ажаалда станциязы, Кызылдың балык заводу ышнаш бүдүрүлгелерде амдыгаа чедир партия эге организациялары безин тургустунмаан. Маңаа холбаштыр партияның Кызыл хооркомунуң организастыг килдизи боттуг хемчеглерни алыр ужурлуг.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш ТК-ның оон дараазындагы Пленумнарының негелделеринге дүүштүр партия эге организацияларын улам быжыглаарынче, оларның дайынчы арга-шинээзин бедиринче доктаамал сагыш салыры — СЭКП хооркомунуң болгаш райкомнарының база парткомнарның эң чугула сорулгазы болур. СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга ол айтырыгже база улуг кичээнгейни угландырыгаш, колхозтарның болгаш совхозтарның, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгези-биле холбашкан тудуг, агроулетпүр, мелиорация, болбаазырады ажылдап кылыр бүдүрүлгелериң база өске-даа албан черлериниң партия эге организацияларының ролюн бедидериниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Кандыг-даа ажыл-херекке партийжи удуртулганың деңнели, массаларга организанчы болгаш идей-политиктиг ажылдың чедиишкини партия эге организацияларының ролюндан, оларның дайынчы арга-шинээзинден улуу-биле хамааржыр чүве талээде, оларны бүгү талазы-биле быжыглаарының, ажылының арга-методун база стилин доктаамал сайзыраңгайыдарының айтырыглары — партия комитеди бүрүзүнүң кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

ШЕФ ОРГАНИЗАСТААН

Бо хүннерде ниитиниң малынга чем белеткели Бай-Тайга районнуң совхозтарында калбарып турар. Районда ниитизи-биле 29 звенода, 6 бригадада 330 ажыг кижи хаара тудтунган, мал чемин белеткеп турар. Июльдуң 15-ке чедир ажыл-агыйлар 156 тонна сигенни, 59 тонна будук-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Сиген кезилдезин «Тээли» совхозтуң ажыл-ишчилери өскелерден шалыкшын чоруудун турар. Олар 110 тонна сигенни белеткээн. «Мурнакчы» совхоз 33 тонна сигенни, «Бай-Тал» совхоз 28 тонна будук-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Эрткен субботада болгаш воскресеньеде СЭКП райкому база райкүүсков район төвүнде бүгү албан, организация черлериниң ажылдакчыларын ниитинин малынга чем белеткээринче мобилизастаан. Шефтээр албан, организация бүрүзүнге ийи-хүн дургузунда белеткээр мал чемнериниң онаалдазын баш удур берген болгаш ажылды билдилиг организастаарын хандырган. Ийи хүнүң шегүүлүнде 1 000 кг дук-бүрүнү, 27 тонна сенажты белеткээн.

Эрткен субботада болгаш воскресеньеде СЭКП райкому база райкүүсков район төвүнде бүгү албан, организация черлериниң ажылдакчыларын ниитинин малынга чем белеткээринче мобилизастаан. Шефтээр албан, организация бүрүзүнге ийи-хүн дургузунда белеткээр мал чемнериниң онаалдазын баш удур берген болгаш ажылды билдилиг организастаарын хандырган. Ийи хүнүң шегүүлүнде Тээли сүүрүнүң 17 албан, организация черлеринден шупту 204 кижи сиген белеткээринге ажылдаан. Олар 35 тонна сигенни ажыл-агыйларга белеткеп берген. Шеф ажылы бедик организастыг, үре-түнелдиг болуп эрткен. Аналылангтыя районнуң коммунал ажыл-агый конторазының (эргелекчизи Аймаа Даваа) ажылдакчылары 2 тонна сиген белеткээр онаалдазын 4 тонна, сүүгарылга системазының эргелелининң (начальниги Хертек Сайдакпан) коллективи 3 тонна сиген белеткээр онаалдазын 3 тонна 400 килограмм кылдыр күүседип, шефке эң идепкейлиг киришкен. Ийи хүнүң шефинге мурнакчы болган коллективтерни ажылдың түнелинде шаннаа мактаан. Ындыг шефтерни моон соңгаар үргүлчү практикалаар деп шиитирлээн.

Кандазашкы ужурунда район девискээринден сиген шоолуг үнмээнин барымдаалаап, совхозтар мал чеми белеткээр киижилерни Бии-Хем районнуң девискээринче чоруткан. Ынаар 60 ажыг кижилиг 4 бригада июль 4-те-ле чоруткан болгаш мал чеминин белеткелин эгелээн. Ол бригадаларны эргежок чугула техникабиле хандырган. Оларны специалистер баштап турар. «Өөк», «Саян», «Хадын» совхозтарының девискээринден сигенни кезип, удур тырыш бооладдаап, дораан-на чүдүрүп чорудуп турар.

Х. СЕРЕКЕЙ,
СЭКП Бай-Тайга райкомунуң пропаганда килдизиниң эргелекчизи.

Кыргылданы организастыг доозар

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбыры арбын хойлуг. Салбырда 19 коданда ниитизи-биле 9130 хойнуң бөгүнге чедир 7345-и кыргыттынган. Салбыр күрүнеге 17 тонна дук садар планныг.

Бо чылын агаарның байдалы элээн таарымча чок болганыбиле кыргылда орай эгелээн. Кыргыттынган хой бүрүзүндэн 1,2 кг дуктуг ап, шупту 7 тонна ажыг дуктуг пресстээш, күрүнеге дужаагаи. Кыргылда пунктузунда 48 электрилиг хачы бар. Ол ышкаш 53 кижи хол хачызы-биле доктаамал кыргып турар.

Электрилиг хачыларнын таарыштырыкчылары Ооржак Семис-оол, Николай Хертек, Геннадий Хомушку эки ажылдап турар. Кыргыкчылардын Ооржак Караш, Анна Саая, Чамбал-оол Кара, Марусия Саая, Сарыглар Дакаа, Иргит Модаган, Иргит Хевек олар хүн нормазын 110—120 хуу күүседип, боттарының кыргаан хойларынга кезиишкин кылбайн турар. Дуктуг пресстеп, шоодайлаар ажылдарны Владимир Хомушку, Константин Ооржак олар база-ла эки күүседип турар. Кыргылда пунктузунуң эргелекчизи коммунист Мария Сүрүнотовна Хертек ажылды эки башкарып турар.

Кыргыкчыларның аразында социалистиг чарышты калбарткан. Эң эки кыргыкчы дээш акша шанналарын 20, 15, 10 рубльге доктаадып тургускан.

Оон-биле чергелештир чамдык четпестер база бар. Кыргыкчыларга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Дүштеки чемни организаставаан. Хой кыргыыр черинң ишти хирлиг, пунктуда хана солуп, плакаттар, көргүзүг самбыразы дээш ышкаш чүүдер чок. Бо талазы-биле ажылды салбырның баштаар чери багай организастаан.

С. ТАВА-САМБУ.
Бәрыын-Хемчик район.

ИЙИ ПУНКТУДА

Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозта ийи кыргылда пунктузу бар. Совхоз төвүнде электрилиг 42 хачылыг, Тойлукта 18 хачылыг агрегаттар ажылдап турар. Кыргылдага хүн бүрүзүнде 65-70 кижи киржип турар.

Совхозта шупту 23.500 ажыг хой санаттынып турар. Бо хүннерге чедир 8 мун ажыг хойну кыргааш, 16 тонна ажыг дуктуг алган. Ортумаабиле бир хойга 2 кг дук онаажып турар. Совхоз бо чылын күрүнеге 72 тонна дуктуг дужаар планныг. Оон иштинде чартык чылда 6 тонна дук садар тургаш, 11 тоннаны садып, планын ажыр күүседип турар. Кыргааш сорттап, савалаан дуктуг дораан-на күрүнеге дужаары-биле чүдүрүп чорудуп турар. Кыргыкчылар бо чугула ажылды дүрген доозары-биле темпини дүргедеткен. Галина Биче-Оолаан, Биче-оол Эникпен, Шаңнаа Биче-кыс, Кунгаа Мар-кыс, Хуна Анчымаа олар хүнде 65-70 килограмм чедир дуктуг кыргып, нормазын ажыр күүседип турар.

С. ДУВАА.
Кызыл район.

Кызылдың «Тудуг кезектери» заводтуң арматура цеги онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыының планын чедиишкинниг күүседткен.

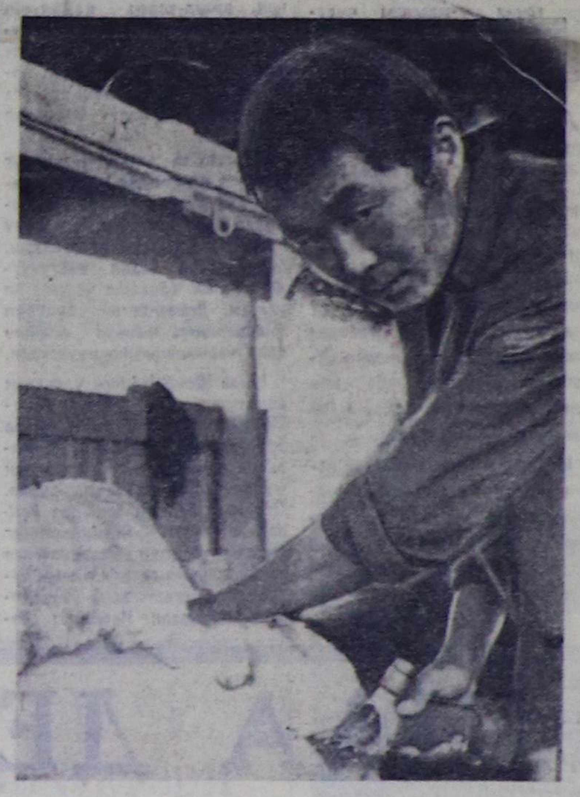

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң кыргылда пунктузунда бо хүннерде ажыл хайнышкыныыг. Кыргыкчылар ортузунда социалистиг чарышты калбарткан, оон түнелин хүн бүрү үндүрүп турар. Аңаа комсомолчу Алексей Хомушку бирги черни каш удаа чаалап ап келген.

ЧУРУКТА: кыргыкчы А. Хомушку ажыл үезинде.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧУРУКТА: цехтиң мурнакчы ажылчыннары А. Логинов (солагай талазында) биле В. Исаков.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДЕЛГЕЛГЕ ХАГДЫНГАН

Аъш-чем үлетпүрүнге болгаш садыг черлериниге таарыштыр кылган дериг-херекседервиң делегей көрүлдези Москвага боон эрткен. Делегейниң 23 чурттарының киришкени ол делгелгениң тугун июль 17-де дүжүрген.

Чүс-чүс муң москвачылар болгаш найысылалдың авачылары кижилерниң хүн бүрүде ачы-дузазын көрүп турары эң чаа, болбаазын хандырылга дериг-херекселдерин ийи неделяның иштинде сонуургап көргеннер.

Аъш-чем кылыр черлериниң ажылдакчыларынга болгаш садыг будүрүлгелеринге чаа техниканы кылып берип турар машина тудугжуларының сорулгазы болза, продуктуларның болгаш бараанарның шынарын экижидери-биле чергелештир кижилерниң негелде-хереглелдерин хандырарын улам калбартыры боон турар. Делгелгеде эң-не нолтеренгей дээн совет делгиирлериниң экспонаттары бо талазыбиле айтырыгны хей эвес санныг кижилериниң дузазы-биле канчаар дүрген шиитирлээрин херек кырында көргүскен. Москвага болган ол көрүлдениң киржикчизи бүгү чурттарның фирмаларының специалистери аңаа барып, сонуургап көргеннер. Олар «ССРЭ-ге кылган» деп бижиктиг дериг-херекселдерни бедии-биле үнелеп көргеннер.

Акы-дүнма социалистиг чурттарның делгелгелери чаа техниканы канчаар тургузуп ап турарының дугайын көргүскен. Делгелгеге барганнарны сонуургаткан дыка хей делгиирлер —социалистиг экономиктиг таарыштырылганың программазын ёзугаар кылган ажылдарның түнели болган. Дыка хей чурттарның чүе-чүс фирмаларының делгээн дериг-херекселдери база солуп болган.

«Инпродторгмаш-78» дээр ол делгелгениң үезинде семинарларны болгаш санал-онаал солчуушкунун база кылган. Мурнакчы техниктиг дуржулганы солчурунга болгаш кайы-даа талага ажыктыг экономиктиг харылзаалары калбартырынга Москвага болган делгелгениң ужур-дузалыын оон киржикчилери бедии-биле үнелеп көрген.

(СЭТА-ның корр.).

Партия организацияларында

РАЙКОМ, ШЫНАР ПРОГРАММАЗЫ

Ленинградтың эң улуг дээш үлетпүр району—Москва районда Шынар демдээн каккан кылыгларының саны үш катап көвүдээн. Ону чедип алырынга аңаа ийи чыл мурнунда ажыглап эгелээн система—продукция шынарын чедип алырының девискээр иштинин системазы дузалаан. Хүндүлүг беш-адырыг кылыгларны көвүдедирин бүгү район девискээринге планнап турар.

Продукцияның техниктиг деңнелин бедидериниң планнарын - күш-ажылчы коллективтериң күүседиринге дузалаар дээш партия райкому бүгү күштү салып турар. Районнуң эң кол фирмалары хожудэп турар будүрүлге черлерин шефке алган. Чижээ, «Электросила» каттыжыышкынының «Чаа кылыг санында-ла — Шынар демдээ!»—дээш. ажылдап турар специалистери будүрүлгени контрольдаарының болгаш углап-башкарарының таарымчалыг арталарын ажыглаар талазыбиле шефтеп турар черинге дузаалашканнар.

Эң эки ажылдыгларның дружулгазын үргүлчү түнеп, нептередип турар. Партия райкомунуң саналын ёзугаар коллективтерде «Шынар хүннерин» эртирип турар.

Түнелдерни дораан-на деңнээр болгаш хожудэп турар будүрүлге черлеринге эки салдарны чедирер дээш, районда шынарның чаңгыс аай коэффициентизин доктаатказан. Башгайгы дужаашкын-биле хүлээткен продукцияның, хүндүлүг беш-адыр демдектиг кылыгларның үлүг-хуузун ол барымдаалап коор.

Шынар талазы-биле пайгы чергениң бүгү продукциязын ол районда кылбаштай берген. Үш чүе ажыг кылыглар, оларның иштинде күчүлүг генераторлар, электри моторлары, приборлар, идик-хептер шынарның эң бедик чергезин алган. Чоокку чылдарда бүгү-ле кылыгларны шупту-зун эң бедик категориялыг кылдыр будүрүп үндүрериниче чүткүп турарын СЭКП райкому дыңнадып турар.

Москва району дээрге, Ленинградта дээди категорияның кылыгларын будүрериниң талазы-биле эң бедик деңнеделиг чер апарган.

М. МИХАЙЛИЧЕНКО,
Л. ПОЛИЩУК.
Ленинград.
(СЭТА-ның корр).

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕН, ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДАН БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕН

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүшениң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковтуң 1978 чылдың июль 17-де 61 харлап чорааш, хенертен мөчээнии ханы кажыдал-биле дыңнадып тур.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ
ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ
ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаадыры болза:

1. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары Федор Давыдович Кулаковту орнукшударын организастаар чазак - комиссиязын моон аданаң эштер составтыг тургузар: А. П. Кириленко (даргазы), В. В. Кузнецов, М. В. Зимянин, З. Н. Нуриев, Г. С. Павлов, В. Н. Макеев, В. М. Репринцев.

2. Ф. Д. Кулаковту Кызыл шөлге, Кремльдиң ханазынга орнукшулар.

СОВЕТ ЧАЗААМ АВЫРАЛЫ

Ийи орденниг Совет Тываның 60 чылын баштайгы Конституцияны хүлээп алганы уттундурбас төөгүлүг болуушкун болган. Бо чүгула ужур-дузалыг документини мен база улуг өөрүшкү-биле уткун хүлээп алгаш, ам оон авыралдыг ачы-дузазының дугайында бодумнуң чамдык бодалдарымны илередикседим.

Тыва АССР-ниң чаа Конституциязы ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр тургустунган. Бо Конституцияларның ачызында бистер омак-хөглүг, аас-кежиктиг чүрттап чоруур-дур бис.

Тыванын Конституциязының 54-кү чүлүнде «**Бодунуң шилип алганы ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ам сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыыры — Тыва АССР-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамаапы бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш алдарының хөрээ**»—деп бижээн.

Тээли ортумак школага 8 класты доосканда, тудугжу болур изин күзелиг-биле Красноярскиниң профтехучилищезинге өөренип киргеш, ону 1963 чылда доостум. Оон келгеш, Ак-Довурак хоорайның тудугларының таваан салчып ажылдап эгелээш, бо хүннерге чедир шилип алган мергежилим аайы-биле ниитилелге ажык-дузаны көргүзүп ажылдап, чүрттап чор мен. Мергежилимге чоргаарланып, ниитилел мурнунга ак сеткилдиг, алдар-аттыг ажылдап чоруурумга өөрүүр-дүр мен.

Ада-нем шаандан тура «Тээли» совхозтуң малчыннары болуп, багай эвес ажылдап чораан. Мен өг-бүлевисте 13 уругнуң ортуну мен. Ававыс мен бичии турумда азараап чок апарган. Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салышкынының ачызында ачавыс бистерни өстүрүп, билиг-мергежилге чедирип кижизиткен. Бистиң аравыста кандыг мергежилиг кижилери чок дээр: ажылчын, библиотекарь, эмчи, садыгжы, тудугжу,..

«**Тыва АССР-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг**» — деп Конституцияның 30-гы чүлүнде айыткан. Тудугжу. Бо мергежилди чамдык кижилер чүтле эр кижиниң ажылы-дыр дижир. Чок. Бистиң тудугларывыста херээженнер эр улустан дүдек чок, харын-даа чамдык таварылгада олардан ажыр ажылдап турарлар. А чамдык бригадаларда херээженнер боттарының өг-бүлезиниң эдлери-биле ажылдап, улуг-улуг тудугларны түзүп турар. Моон чижээнге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры К. Х. Данзырынның бригадазын хамаарыштырып болур. Инда ийи-үш-даа өг-бүлелер кады ажылдап турар.

Мен бодум ам 13 чыл иштинде тудугга бригадирлеп ажылдап келдим. Бо база-ла харысаалгалыг, берге ажыл. Мээн бригадам ам штукатур-шеверлекчилерниң бригадазы. Ак-Довурак хоорайның барык бүгү тудугларынга ажылдап, оларны ажыглалга киришкинивис. Олардан эң улуг болгаш харысаалгалыг тудуглар — амгы В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатның бирги, ийиги эдлчеглери, Культура ордузу болган. Баш дескинер бедиктерге ажылдап, боттарывыстың хүлээлгевисти алдарлыы-биле күүседкен бис. Бригадамда шупту 20 кижи бар. Бо хүннерде Постоянный суурда беш каът алдан дээ чүрттаар бажыңның тудуунда ажылдап тур бис. Бригаданың кежигүннери эп-найыралдыг. Бо чылын алган хүлээлгелеривисти ай санында ажыр күүседип келдивис. Бригадам кежигүннери ажыл-ишке далыккан, тура-соруктуг аныяктар болган план күүсединнмейн баар таварылга болбаан. Бригадавыста Любовь Дамбажык, Вера Сотпа, Тамаштай Ооржак, Кара-кыс Маадыр-оол оларга чоргаарланыр бис, тудугнуң хоочуннары ол. Бригадавыс кежигүннери Тываның янзы-бүрү булуннарындан келген аныяктар. Ак-Довурак хүн бүрү чаартынып, сайзырап олурар. Оон-биле кады бистиң амыдыралывыска база чаа түүлдер болгулап турар. Мында өг-бүле түзүп, яйи уругнуң иези болдум. Каш чыл бүрүнгаар Коммунистиг партияның кежигүнүнге кирдим. Малчын араттың уруу мен ам чаа-гайжыды түттүнген хөй өрээл бадында чүрттап ор мен. Бо чүл? Ада-чүртүмнүң сагыш салышкыны, алдын Хөөйлүм ачызыдыр.

«**Өске чүрттарның улустары-биле райыралды болгаш кады ажылдажылганы хөгжүдеринге, бүгү-ниити тайбыңны деткиринге болгаш бижыглаарынга идиг бээри — Тыва АССР-ниң хамаатызының интернационалчы хүлээлгези**» деп. Тываның Конституциязының 63-кү чүлүнге бижээн.

Менээ бир өөрүшкү, үттүндүрбас чүүл— мээн ССРЭ-ниң Тайбың камгалалының комитединиң кежигүнү болганым болур. Мынчангаш бистиң Төрээн чүртувустуң найысылалы — Москвага каш удаа барып, ССРЭ-ниң Тайбың камгалалының комитединиң хуралынга киржип келдим.

Совет Тываның ажылчы чоннарының мурнунан бүгү-ниити тайбыңны деткип, бодумнуң интернационалчы хүлээлгемни күүседип турарым ол.

Хүлээп алганывыс Тыва АССР-ниң Конституциязында айыткан эрге, хүлээлгелеривисти моон соңгаар улам быжыглап, ону күүседир дээш хүн бүрү кызымак ажылдаары бистиң хамааты хүлээлгевис болур.

З. САЛЧАК.

Барыын-Хемчик район.

Кызылдың «Тудуг иезектери» заводунуң арматура цеги онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында чедиишкинниг ажылдаан. Ниити заводтуң цехтериниң аразынга шилчиир Кызыл туктуң аңаа тывысканы таварылга эвес. Цехте калбарган социалистиг чарышка Анатолий Воробьевтуң удуртнан бригадазы бирги черни чартык чыл дургузунда ыямга-даа бербээн. Бригаданың ай, квартал көргүзүглери үргүлчү 110—120 хуудан кудулавайн турар. Бригадада заводтуң хөочуннары А. Ряжев, В. Исаков болгаш өскелер-даа эгелекчи чоруктарыны кылып, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Олар — аныяктарның дагдыныкчызы хүлээлгезин база эки күүседип турар.

ЧУРУКТА: Александр Ряжев демир тудуштурар аппаратка мергежилдиг ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Кызылдың мебель фабриказында П. Ф. Агапов удурткал прессетекчилер звенозу бо чылдың бирги чартыында планның онаалдазын чедиишкинниг күүседкеш, мурнакчыларның одуруунга кирген.

ЧУРУКТА: звено кежигүнү Александр Огнев.

А. ЗАПЦЕВТИҢ фотолары.

Федор Давыдович КУЛАКОВ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистит Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаков 1978 чылдың июль 17-де 61 харлыында хөнертен мөчээн.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызын бистиң хүрээденивистен өлүм чарып аппарган.

Федор Давыдович Кулаков 1918 чылда Курск областа Льгов районнуң Фитиж суурунга тараачын кижиниң өг-бүлезинге төрүттүнген. Кедээ ажыл-агый техникумуун доосканы соонда ол кедээ ажылагый институдун дооскан. 1938—1943 чылдарда совхозтуң салбыр эргелекчизи, агроном, чигир комбинадының салбыр эргелекчизи, Пенза областың Земетчинск районнуң чөр кылдизиниң эргелекчизи болуп ажылдап чораан. 1934 чылда Ф. Д. Кулаков комсомолга, 1940 чылда партия кежигүнүнге кирген.

1943 чылдың февральдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партия болгаш совет ажылга, Пенза обласка партия райкомунуң йөнги, бирги секретары, СЭКП обкомунуң кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи, кедээ ажыл-агыйның область эргелелиниң начальниги, облүүском даргазы болуп ажылдап чораан. 1955 чылдан эгелээш, Россия Федерациязының кедээ ажыл-агый министриниң оралакчызының, тараа продуктулар министриниң албан-дужаалынга ол ажылдап чораан.

1960 чылдан эгелээш Ф. Д. Кулаков партияның Ставрополь крайкомунуң бирги секретарынга ажылдаан. 1964 чылда СЭКП ТК-ның кедээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизинге бадылаткан. 1965 чылдың сентябрьда Ф. Д. Кулаков СЭКП ТК-ның секретарынга соңгуткан. 1971 чылдың апрельден эгелээш, ол СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп келген.

Коммунистиг партия кайнаар-даа чорударга бүгү албан дужаалдарга Ф. Д. Кулаков бодунуң улуг эвертинязы болгаш кызымаккай чоруу-биле бистиң Төрээн чүртувуска, Ленининиң улуг дөзээнге шынчызы-биле бараан бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү болуп тура, оон ажыл-херээнге идепкейлиг киржип, Ф. Д. Кулаков партияның аңаа коргүскен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле бадыткан көргүскен. СЭКП ТК-ның даалгазы-биле совет экономиканың аграр секторунга ажылдап тура, социалистиг кедээ ажыл-агыйның болгаш ону хандырып турар адырларның хөгжүлдезинге улуг салымышкынны киирип, ажыл-херектя ханы билири-биле партияның политиказын чайгылыш чокка амыдыралга ботгандырып, ол нарын болгаш харысаалгалыг участокка инициативаны болгаш чогаадыкчы чоруктуу ажылга көргүзүп келген.

Ф. Д. Кулаков партийжи бедик шынар-биле, негелделиг болгаш принципиалдыг чорук-биле, бөдүүн болгаш кижилерге эвилең-эзилдек хамаарылгазы-биле ылгалып чораан. Бодунуң кызымаккай күш-ажылы-биле болгаш бодунуң хууда кайгамчык шынарлары-биле ол партияның болгаш чонунуң күндүктелии чедип алган.

Ф. Д. Кулаков XXII, XXIII, XXIV болгаш XXV съездилерге СЭКП ТК-ның кежигүнүнге сонгудуп келген. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң III, IV, VI, VII, VIII, IX чыыштарының депутады болуп чораан. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң мурнунга улуг ачы-хавынаны дээш Ф. Д. Кулаковка Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Ону үш Ленин орденибиле, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденн-биле, ССРЭ-ниң хөй медальдары-биле шаңнаан.

Бодунуң бүгү амыдыралын коммунизмнң тургузуушкунунуң улуг херээнге берип келген Федор Давыдович Кулаковтуң партияның шынчы өлүүнүң дугайында чырыткыдыг тураскаал совет кижилериниң чүрекгериниге кезээ-кежеде артар.

Л. И. Брежнев, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. А. Кунаев, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Г. В. Романов, М. А. Суслов, Д. Ф. Устинов, В. В. Щербицкий, Г. А. Алиев, П. Н. Демичев, В. В. Кузнецов, И. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, К. У. Черненко, И. В. Капитонов, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, Г. Ф. Сизов, И. А. Тихонов, И. В. Архипов, Н. К. Байбаков, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, В. А. Кириллин, М. А. Лесечко, Н. В. Мартынов, В. Н. Новиков, И. Т. Новиков, З. Н. Нуриев, Л. В. Смирнов, Э. А. Шеварднадзе, П. П. Гришкявичус, И. И. Бодюл, А. Э. Восс, Т. У. Усубалиев, Д. Р. Расулов, К. С. Демирчян, М. Г. Гапуров, И. Г. Кэбин, В. А. Карлов, Ф. И. Мочалин, Г. С. Павлов, М. С. Горбачев, А. Ф. Гудков, Л. Б. Ермин, А. И. Шибаев, Б. Н. Пастухов, В. К. Месяц, Г. С. Золотухин, Е. Е. Алексеевский, А. А. Ежевский, Н. Ф. Сипицын, К. Н. Беляк, Г. И. Воробьев, С. Ф. Антонов, В. П. Ленн, Н. Н. Тарасов, С. Д. Хитров, П. П. Лобанов, Л. Я. Флорентьев.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУҢ ААРЫЫНЫҢ БОЛГАШ МӨЧЭЭННИҢ ЧЫЛДАГААНЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА МЕДИЦИНА ТҮҢНЕЛИ

1918 чылда төрүттүнген Федор Давыдович Кулаков 1968 чылда кодузунга кеминиин кылдыртып эмнеткен. Оон аңгыда Ф. Д. Кулаков коронарлыг дамырзарныг атеросклерозундан, атеросклерозтуг кардиосклерозтан, хоочураан пневмониядан аарып чораан.

1978 чылдың июль 16-дан 17-же дүнезинде чүректиң аныялыг ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртку Кол эргелелиниң начальниги, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының академигн, профессор **Е. И. Чазов**; ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртку Кол эргелелиниң кол терапевтизи, ССРЭ-ниң Медицина эртемнериниң академиязының корреспондент-кежигүнү, профессор **В. С. Гасилин**; профессор, РСФСР-ниң эртемнериниң алдарлыг ажылдакчызы **А. Е. Рабухин**; эмнеп турган эмчи **Л. Ф. Ратников**; медицина эртемнериниң кандидады **П. И. Воцанова**; ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң дөртку Кол эргелелиниң кол патолог-анатому, медицина эртемнериниң доктору **Ю. В. Постнов**.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРО КЕЖИГҮНҮ, СЭКП ТК-НЫҢ СЕКРЕТАРЫ Ф. Д. КУЛАКОВТУ ОРНУКШУДАРЫН ОРГАНИЗАСТААР ЧАЗАК КОМИССИЯЗЫНДАН

Мөчээн Ф. Д. Кулаков-биле байырлажып, чарлыры-биле Совет Армиязын Тен бажыңының Кызыл туктуг залы июль 18-те 10 шактан 18 шакка чедир ажык турарын чазак комиссиязы дыңнадып тур.

АК-ДОВУРАКТАН МЕДЭЭЛЕР

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылчын коллективтерниң социалистиг чарыжы Тываның В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинаттың руднигинде калбарган.

Рудниктиң экскаваторлар экипажтарының аразынга калбарган чарышка № 8 экскаваторнуң экипажы (удуртучузу П. П. Селюн) ай, квартал санында планныг онаалдаларын ажыр күүседип, тиилекчи болуп келген. Бо экскаваторнуң машинистери Н. Сериков, М. Марченко, Ю. Чарков хөй чылдарда даг массазын чүдүрүп келген дуржулгалыг ажылчыннар. Олар арыглал фабриказының цехтериниң ажылдаарын үзүктел чок хандырар дээш башнарган техниказын камныг ажыглап, минута бүрүзүн чөптүг ажыглап өөренгеннер. Ынчангаш П. П. Селюктуң болган оон эштериниң улуг күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип ап, шаңнал, мактала киларып турары ол. Бо экскаваторнуң экипажының кежигүннери чартык чылда 1 млн. 10 муң тонна даг-массазы чүдүрер планын июнь 25-те 1 млн. 154 муң тонна кылдыр күүседкен.

Ол ышкаш кескү чедиишкиннерни рудниктиң чер үттээр № 4, 5 станоктарының удурткучулары Н. Горев биле А. Шалымов олар чедип алганнар. Эртикен айда Н. Горевтиң бригадазы 2800 метр черни үттээр планын 3255 метр чедирген, а Александр Шалымовтуң бригадазының кергүзүү оон-даа бедик болган. Планнан ажыр олар 600 метр черни үттээннер. Ынчангаш бо ийи бригада база өске эштерин ай санында мурнап турар.

Мурнакчы бригадаларның кежигүннери ам шалыпчы чылдың ийиги чартыының планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам соруктуг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

* * *

Ак-Довуракты үлетпүү будүрүлгелер комбинадының демир-бетон кылыглар цеги онгу беш чылдың үшкү чылында күжениишкиннинг ажылдап турар. Оон ажылында хожудаашкын-даа, үзүктелиишкин-даа чок, ажыл-херек кажан-даа дең-деси чорун турар. Ол дугайын цехтиң хептекчилер коллективиниң эп-найыралдыг, арга-дуржулгалыг, күш-ажылга ынак, демниг чоруу бадыткап турар.

Ажылга кызымак, чүткүлдүг болурга кажан-даа чедиишкинниг болуру билдингир. Хептекчилер онгу беш чылдың үшкү чылын чедиишкинниг эгелээш, будүрүлгечи бедик көргүзүглерни ай санында чедип ап келген. Демир-бетон будүрүп үндүрериниң июньда планын олар чедиишкинниг күүсеткен.

Ында Юрий Иркаев удурткан арматурщиктер, Макар Суге-Маадыр удурткан хептекчилер бригадаларды кызымак ажылдааш, социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп турар. Оларның болгаш өске-даа коллективтеринң чедиишкинниг ажылы үлетпүү будүрүлгелер комбинадынга эртикен айның будүрүлге программазын күүседирин хандырган. Комбинат бараанның продукция будүрүп үндүрериниң планын ажыр күүсеткен. Июньда продукция сайгарарының хемчээли үш муң рубльге ашкан. Даалгага немей 39 кубометр демир-бетон кылыгларын будүрүп үндүрген.

* * *

Ак-Довуракты хлеб заводунуң ажыл-ишчилери бо чылдың будүрүлге планын хуусаа бетинде күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Ында цехтер болгаш тус-тус кижилер аразында социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Оон түңнелинде завод ниитизи-биле бирги чартык чылдың планын күүседипкен. Ниити продукция будүрериниң болгаш ону сайгарарының планы ажыр күүсеттинген.

Ак-Довуракты хлеб заводунуң быжырыкчылары бо чылдың бирги чартыында 300 тонна хлеб-булочка кыныглары будүрүп үндүрер планныг турган, херек кырында 306 тонзаны будүрген. Ында калбарган социалистиг чарышка хлеб бижырыичылары Зоя Саая биле Полина Касьяновананың бригадалары мурнакчы ажылдап, доктаамал тиилекчилер болуп турар.

М. ООРЖАК.

ХЕЙ-АЪТ КИРГЕН

«Бай-Тал» совхозтуң Хемчик-Бажының өшкү бригадазының малчыннары бо үеде серии тайгаларда чайлагларже көжүп үнүп турардар.

Аңгыяк малчын Борис Анарат оонуң ээзи комсомолчу Зоя Баавыл-биле ам үш чыл улаштыр өшкү кадарып келген. Комсомолчу путевка-биле мал ажылынга кирген аныяк өг-бүленің көргүзүглери чылдам чылче бедип орар. Хоочун малчыннарның арга-дуржулгазын, ажыктыг сүмелерин сонуургалбиле кичээнгейлиг дыңнап, шингээдип ап чораан, бо ажылдың аайы чоорту тыва бергеннер.

Чоокта чаа Анараттың амыдыралынга өөрүнчүг болуушкун болган. Бригаданың партия эге организациязының коммунистери ону СЭКП кежигүнүнге бир үн-биле хүлээп алгач. Аңаа хей-аът кирген аныяк малчын бо хүннерде улам күжениишкинниг ажылдап турар.

Б. БАРБА.

Бай-Тайга район.

Агитаторларга, политинформаторларга

ЧАА ДЕЛЕГЕЙНИҢ МАНИФЕЗИ

Ниитилел хөгжүлдезиниң чорудулгазынга канчаар-даа ажык улуг салдарны чедирип турары ол. Бо экскаваторнуң экипажының кежигүннери чартык чылда 1 млн. 10 муң тонна даг-массазы чүдүрер планын июнь 25-те 1 млн. 154 муң тонна кылдыр күүсеткен.

Ол ышкаш кескү чедиишкиннерни рудниктиң чер үттээр № 4, 5 станоктарының удурткучулары Н. Горев биле А. Шалымов олар чедип алганнар. Эртикен айда Н. Горевтиң бригадазы 2800 метр черни үттээр планын 3255 метр чедирген, а Александр Шалымовтуң бригадазының кергүзүү оон-даа бедик болган. Планнан ажыр олар 600 метр черни үттээннер. Ынчангаш бо ийи бригада база өске эштерин ай санында мурнап турар.

Мурнакчы бригадаларның кежигүннери ам шалыпчы чылдың ийиги чартыының планын хуусаа бетинде күүседир дээш улам соруктуг ажылдап турарлар.

Х. МОНГУШ.

1.

Күрүне болза муң-муң чылдарның дургузунда дарлакчы ангыларның улус массаларны мөлчүдүрүнүн болгаш оларның демиселин базарының эң дээштиг чепсээ бооп келген XVIII вектиң улуг бодакчыларының идеяларынга сорук киргөн Францияның буржуаз революциязы ниитилелдиң ол политиктиг системазынга шуут чаа чаартылгаларны киирген.

1789 чылда Францияга хүлээп алынган кижиниң болгаш хамаатының эргелериниң Декларациязы буржуаз революцияның кол документизи бооп артканн-даа болза, ниитилел хөгжүлдезиниң лепшилгезинин база бир эгезин салган болгаш ортаа вектен чаа төөгүже шилчиишкинниң эгезин айыткан документ болур. Ынчангаш бо документ бистиң күрүневистиң башгайы бирги Үнезин Хөөйлүзу болур 1918 чылда хүлээп алдынган РСФСР-ниң Конституциязының кол кезээ кылдыр киргеш. Декларацияның кол идеялары — социалистиг күрүне түргузуунуң бистиң бүгү экономиктиг

Ленининиң бижээни Декларацияда ол кызыгаарлачак чорук ап октатынган болгаш күзээлээнинин соонда дарлакчы ангылар чидер болгаш пролетаржы күрүненин социал базазы калбарар дээр дугайында ленинчи өөредиг амыдыралга боттанын эгелээн. Декларацияга ажылчыннар, солдаттар болгаш тараачыннар депутаттарының Советтерининң эрге-чагыргазы деп бижип, чугаалап турган болза 1936 чылда хүлээп аллынган Конституцияда ажылчы чоннар депутаттарының Советтерининң эрге-чагыргазы деп чаарты адай берген. А эргкен чылын хүлээп алдынган чаа Конституцияда **улус депутаттарының Советтерининң эрге-чагыргазы** деп бижээн.

Бо дээрге аңаа сөстер чаартылгазы эвес-тир. Бистиң чүрттаа коммунистиг тургузуушкунунуң алдан чылдар дургузунда чедип алганы социал-политиктиг болгаш экономиктиг чаартылгаларның түңнелинде Совет күрүне тургузуу, ниитилелдиң хөгжүлдези кайы хире бүрүнгаарлап, чаа шынарлалыг апарганын тодараткан түүлдер-дир. Бистиң ниитилелинивисте чүгле күш-ажылчы кижилер ажылдап турар. Чонның социал белүктериниң аразында ылгалдар чоорту чидип бар чылдар болгаш кижилерниң чаа ниитилешкээ — совет улус тургустунган. Бо төөгүлүг болуушкунну ССРЭ-ниң чаа Конституциязы бодунда түскай түүл кылдыр быжыглап бижээн.

Коммунистерниң партиязынга удурткан совет улустуң чаартыкчы күш-ажылының ачызында болгулаан улуг өскерлиишкиннерни национал харылзаалардан база көрүп болур. Ленининиң бижээни Күш-ажылчы болгаш дарлаткан улустуң эргелериниң Декларациязында хостуг нацилларның хостуг эвиделин чарлаан турган, шынап-ла ол эвилелдиң ачызында Совет Эвилелиниң хөй националдыг улустары төөгүниң кадыг-берге шылгалдаларын алдарлыы-биле түлүп эртикен. Ол эвилелдиң төөгүлүг хөгжүлдезинин түңнелдерин болгаш ленинчи национал политиканың чайыннавчак боттанышкынын 1977 чылдың Конституциязы. быжыглазн: **бүгү нацилар болгаш биче улустар юридиктиг болгаш херек кырында дең эргелиг** деп ында бижээн.

Кижи төрелгетеннин лепшилгелиг бодакчылары бүгү-ле аар-берге амыдыралдың. кандыг-даа мөлчүгелдиң кол үндезини — будүрүлгенин чепсек-херекселдериниге хүү өнчүнүн бар боон турарынга деп санап турган. Буржуаз революция кижилерни күл кылдыр тыпсып каан. Кижини кижи хуузунда малы шыкаш күл кылын алыр эргени солаан, а будүрүлгенин чепсек-херекселинге хүү өнчүнү ол солуп шыдаваан, ол ону узуткап шыдавасдаа турган. Чүге дээрге хөлезиленикчи ажылчын күжүн садын ап, садыптар эргези чок болза буржуазия боду амыдырай албас-ла болгай.

Ынчаарга Ленининиң бижээн Декларациязында будүрүлгенин чепсек-херекселинге хүүда өнчүнү эгиттинмес кылдыр солаан. Капитализмнин катап тургустунмазының үндезини ындыг янзылыг боттанган, оон дазылы ындыг янзылыг хоора тыртып октаттынган.

Кижи төрелгетеннин лепшилгелиг бодакчылары тайбың дугайын бодап чораннар. Ынчалзажок олар ону ол үелерниң байдалдарын өөренип көргеш, конституцияга быжыглан бижиприндең дидимээннер. Чүге дээрге капитализм, ылангыя оон империалистиг үе-чадазы дайын чокка амыдырап, чүрттап шыдавас дээрзин олар билип-даа турганнар. Ол ындыг-даа болган.

Ынчаарга Ленининиң бижээн Декларациязында хан төөгүүшкүнүг дайыннарны болдурүп турар империализмниң болгаш сан-хөө капиталының аспаандан кижи төрелгетенни остан алыры, буржуаз күрүнелериниң чажыт керээлерин күш чок болдурары, револючу хемчегларбиле демократтыг бижыг тайбынны чедип алыры база Азияда, колонияларда болгаш өске-даа бичии чүрттарның чонунуң күсели-биле байып турар эвээш санныг мөлчүкчүг нацилар-биле харылзааны соксадыры дорт айыттынган. Декларация хүлээп алдынган соонда Совет Республика Финляндияның долу хамаарышпас чоруун хүлээп көргенинин дугайын чарлаан. Финляндия Республика болдунуң хамаарышпас чоруун алганындан бээр 60 чыл болган оюн чоокта байырлап эрттиргени ленинчи национал политиканың амыдыралчызын база катап бадыткаан.

Декларацияның тайбыңны быжыглаар болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинни деткиир дугайында айыткан чүүлү чаа Конституцияда база быжыглаттынган болгаш улам ханы утканы алган. ССРЭ-ниң Конституциязы ол чүүлү улам хөөйлүжүдүп, **Совет Эвилелинге сайгырангай социалистиг ниитилел турлели болза бодунуң бүгү күчүзүн болгаш политиктиг алдар-адын тайбыңның херээнге бараалгадыр, аны-дуңма социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылганы ханыладыр, бузулбас эвилелди быжыглаар болгаш улустарның национал-хосталга, социал лепшилге дээш демиселин деткиир** деп бижээн.

2.

Кижилернин ниитилелге туружунун болгаш социал харылзааларының чаартылгазынга хамаарышкан ийи чүүлга айтырыгны Декларация чарлаан турган. Ол чүл дээрге, бирээде, кижинни кижи дарлаар чоруктун кандыг-даа хевирлерин узуткаары, ийиде, ниитилелдиң ацгыларга хуваттынарын чок кылыры болур. Дарлалды узуткаары дээрге ёзулуг хосталганын, бир эвес ынча деп чугаалаар чүве болза, амгы үеде кижилериниң боттарының хостуг эргезин канчаар ажыглаарын хандырар үндезин ол-дур. Бистиң чүрттувустуң ажылчы чоннары боттарының ол эргезин ниитилелинин эргеажыынга хүүштүр ажыглап турар.

Совет Эвилелинге сайгырангай социалистиг ниитилел тур-

МОСКВА Ф. Д. КУЛАКОВТУ СӨӨЛГҮ ОРУКЧЕ ҮДЕП ТУРАР

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң көскү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң депутады—Федор Давыдович Кулаковтуң мөчээнинин дугайында медээни совет кижилер чүректиң ханызындан кажыдал-биле дыннааннар. Бодунуң бүгү-ле амыдыралын коммунизим тургузуушкунунуң улуг херээнге берген, социалистиг көдээ ажыл-агыйны болгаш ону ханзырып турар адырларның хөгжүлдезинге улуг үлүг киириштирген партияның шынчы оглунуң чүрээ соксай берген. Бодунуң кызымаккай ажылыжи-биле, хууда кайгамчыктыг төлептиг чоруу-биле партияның болгаш чонуң ханы хундүткелин чедип алган.

Совет Армияның Төп бажыңынга москвачылар үзүктел чок кээп турган. Заводтар, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар, партия, совет, профсоюзтар, комсомол ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, студентилер Ф. Д. Кулаков-биле байырлашкан.

ССРЭ-нин көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүлдеринче үлүгаан СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир кижилер — Москва чоогунун шөлдериниң ажыл-ишчилери кажыдалдың байдалынга эрткен. Ф. Д. Кулаков бистин Төрээн чүртүвүска, Ленинниң улуг херээнге үлүг энергизы болгаш туруштуг чоруу-биле шынчы баразын бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү бооп ажылдавышаан, оон ажыл-чорудулгазынга идепкейлии-биле киришпишаан, Федор Давыдович партияның аңаа көргүскен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле күүседип. СЭКП ТК-ның даскаанын ёзугаар совет экономиканың аграр секторунга ажыллап турган.

Мөчээн кижи-биле байырлажып, чарлыр дээш Совет Эвилелиниде турар дипломаттыг элчин черлериниң баштыннары келген. Совет кижилер-биле кады партияның болгаш күрүнениң көскү ажыллакчызынга хөй хундүлээшкинниң илерегилээри-биле чамдык коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери, социалистиг кадыы ажылдажылганын акыдүмда чүрттарының, иеске-дээ күрүнелериниң делегацияларының келгени.

Үш минута болгаш-ла хүндүлел таныылыы солчуп турган. Мөчээн кижинин хааржаанын чанында хүндүлел таныылыында — ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң палаталар даргалары, министрлер, шериг начальниктери, Москва хоорайның болгаш областың партия, совет организацияларының удуртукчулары.

(СЭТА).

А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков олар хүндүлүг таныылга турушканнар.

Оон соонда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Ф. Д. Кулаковтуң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чедип келген. Олар боттарының хапы кажыдалын оларга илерегилээн.

Совет Армияның Төп бажыңынга москвачылар үзүктел чок кээп турган. Заводтар, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар, партия, совет, профсоюзтар, комсомол ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, студентилер Ф. Д. Кулаков-биле байырлашкан.

ССРЭ-нин көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүлдеринче үлүгаан СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир кижилер — Москва чоогунун шөлдериниң ажыл-ишчилери кажыдалдың байдалынга эрткен. Ф. Д. Кулаков бистин Төрээн чүртүвүска, Ленинниң улуг херээнге үлүг энергизы болгаш туруштуг чоруу-биле шынчы баразын бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү бооп ажылдавышаан, оон ажыл-чорудулгазынга идепкейлии-биле киришпишаан, Федор Давыдович партияның аңаа көргүскен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле күүседип. СЭКП ТК-ның даскаанын ёзугаар совет экономиканың аграр секторунга ажыллап турган.

Мөчээн кижи-биле байырлажып, чарлыр дээш Совет Эвилелиниде турар дипломаттыг элчин черлериниң баштыннары келген. Совет кижилер-биле кады партияның болгаш күрүнениң көскү ажыллакчызынга хөй хундүлээшкинниң илерегилээри-биле чамдык коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери, социалистиг кадыы ажылдажылганын акыдүмда чүрттарының, иеске-дээ күрүнелериниң делегацияларының келгени.

Үш минута болгаш-ла хүндүлел таныылыы солчуп турган. Мөчээн кижинин хааржаанын чанында хүндүлел таныылыында — ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң палаталар даргалары, министрлер, шериг начальниктери, Москва хоорайның болгаш областың партия, совет организацияларының удуртукчулары.

(СЭТА).

10 шак 15 минута. Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков олар хүндүлүг таныылга турушканнар.

Оон соонда Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Ф. Д. Кулаковтуң төрелдеринге болгаш чоок кижилеринге чедип келген. Олар боттарының хапы кажыдалын оларга илерегилээн.

Совет Армияның Төп бажыңынга москвачылар үзүктел чок кээп турган. Заводтар, совхозтар ажылчыннары, колхозчулар, партия, совет, профсоюзтар, комсомол ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, эртемнин болгаш культураның ажылдакчылары, хөй-нийти организацияларының төлээлекчилери, студентилер Ф. Д. Кулаков-биле байырлашкан.

ССРЭ-нин көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүлдеринче үлүгаан СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир кижилер — Москва чоогунун шөлдериниң ажыл-ишчилери кажыдалдың байдалынга эрткен. Ф. Д. Кулаков бистин Төрээн чүртүвүска, Ленинниң улуг херээнге үлүг энергизы болгаш туруштуг чоруу-биле шынчы баразын бооп келген. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү бооп ажылдавышаан, оон ажыл-чорудулгазынга идепкейлии-биле киришпишаан, Федор Давыдович партияның аңаа көргүскен бедик бүзүрелин алдарлыы-биле күүседип. СЭКП ТК-ның даскаанын ёзугаар совет экономиканың аграр секторунга ажыллап турган.

Мөчээн кижи-биле байырлажып, чарлыр дээш Совет Эвилелиниде турар дипломаттыг элчин черлериниң баштыннары келген. Совет кижилер-биле кады партияның болгаш күрүнениң көскү ажыллакчызынга хөй хундүлээшкинниң илерегилээри-биле чамдык коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлээлекчилери, социалистиг кадыы ажылдажылганын акыдүмда чүрттарының, иеске-дээ күрүнелериниң делегацияларының келгени.

Үш минута болгаш-ла хүндүлел таныылыы солчуп турган. Мөчээн кижинин хааржаанын чанында хүндүлел таныылыында — ССРЭ-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелинин Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-нин Дээди Соведининиң палаталар даргалары, министрлер, шериг начальниктери, Москва хоорайның болгаш областың партия, совет организацияларының удуртукчулары.

(СЭТА).

10 шак 15 минута. Эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко,

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

СОЦИАЛИСТИГ ЧЕХОСЛОВАКИЯ АМГЫ ҮЕДЕ

Праганың чаа районунда кудумчуну В. И. Ленинниң ады-биле адаан (чуоукта). Чехословак найысылалдың хөй муң хамаатылары ында чаа бажыңнарже кожуп киргеннер.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Демисежип турар Африка-биле эп-сеткил каттыштырылгазы

ПАРИЖ. (СЭТА). Азияның болгаш Африканың чүрттарының эп-сеткил каттыштырылгазының совет комитединиң болгаш Африканың улустарыбиле найыралдың болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының француз ассоциациязының дегеленьяларының аразында чугаалажыышкыннарның төнгенинең соонда аңаа ат салган кады кылган коммюникеде Африкада НАТО чүрттарының империалистиг агрессиязын шиитпирлии-биле буруу шапкан.

АКШ болгаш НАТО талазы-биле оон империалистиг өске эвилелчилери «дузаламчы» болгаш «кады ажылдажылга» сылдаа-биле буурап дүшкен ёзу-чурумнарның тынын алыр, реаксылыг бүгү шимчээшкиннерни деткиир болгаш депшилгелиг шимчээшкиннерни моондактаарын оралдажыр соруга-биле африка улустарының херектеринге шериг талазы-биле холгаарлап киржирни боттандырып чорудуп турар деп, ол документинде айтыкан. КНОнун Уставынга, делегейнин хоойлуларынга болгаш доктаалдарынга удурланыштыр империализм Мурнуу Африканың расисчилеринге бүгү талалыг дузаламчыны көргүзүп турар. Расисчилерниң кем-буруулуг херектеринге дузаларының ындыг политиказы Африка динке болгаш бүгү делегейге тайбыга шыгыы айыылдыг болур. Африка рогунун улустарының эрге-ажыктарыңга кандыг-даа тайбың шиитпирлээшкинни болдурбазы-биле ол районда империализмниң кажар хөделиишкиннери онза айыылдыг шынарлыг болу берген деп, коммюникеде демделээн.

Диптиң мурнуу чүгүнде улустарның хосталгалыг демиселин баштап турар Мурнуу Африканың африканчы национал конгрезинге, СВАПО-га болгаш Зимбабвениң патриоттчу фронтузунга долу деткимчени коммюникеде илереткен. Расисчилерниң кем-буруулуг үүлгедиишкинниерин истээр талазыбиле делегей комиссиязының тургузарының идезээн делегациялар деткээн болгаш депшилгелиг ёзу-чурумнарны узуткаар соругла-биле хөлезиленикчилерни алырын болгаш ажыллаарын шиитпирлии-биле бүрүү шапканнар.

НАТО-нуң дузалакчылары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Запрже Мобутунуң ёзу-чурумунга Пекинниң удуртукчулары боо-чепсекти болгаш шериг дериг-херекселдерни, оон иштинде досхуул катерлерни чорудуп бээр деп турар. Кыдаттың улус хосталгалыг армиязының кол штабының начальнигинин оралакчызы Чи Хао-тяньга баштаткан КУР-нуң делегациязының Киншасаже ийи хонук аян-чорууның үезинде шериг чепсек-херекселдерин садарының дугайында дугуржулганы чарган.

Делегация заңр чазактың төлээлекчилери-биле шериг талазы-биле кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле чугаалажыышкыннарны чоруткан болгаш чуртка аян-чорук кылган. Ол делегация Колбезң хоорай болгаш Шаба можунуң элээн каш хоорайларынга чораан. Кылат делегациянның келириниң мурнуу чарыында, чоокта чаа ол можуга улустуң тура халыышкының НАТО-нуң солдаттары араатанзыы-биле базып каан.

Тайбың чурттакчы чонну бескенин Чи Хао-тянь мактаан болгаш бодунуң чугаларынга НАТО кежигүннери барыын чүк чурттарының боо-чепсектиг интервенциязынга эң-не бедик үнелээшкинни ол берген.

Ассошиейтед пресс агентилериниң Киншасадан дамчыдып турарын ёзугаар алырга, Кыдат Запрже шериг чөвүлекчилерни чорударынга белеңнин илереткен. Франциянын, Бельгияның болгаш НАТОнуң өске чурттарының инструкторлары-биле кады олар Мобутунуң солдаттарын өөредиирлер

Аңгы үеде КУР-нуң шеригделең күштериниң специалистера Запрде турун турар. Олар улусчу Ангола-биле кызыгаарлашкан районда хөделиир. Анголаның чарлыкчы ФНЛА болгаш УНИТА деп белүүктеринге Кыдат көлбак дузаламчыны көргүзүп турар.

ДЕЛЕГЕИДЕ ЭҢ ҮНЕЛИГ

РИО-де-ЖАНЕЙРО. 12 килограмм деңзилиг кончуг улуг үнелиг дашты—кызыл турмалинни Бразилияның Минас-Жерайс штадындан тып алган деп, «Глобу» дээр бразиль солун дыңнатнан. Оон өртээ элээн каш миллион доллар. Делегейде тывылган эң улуг үнелиг даштарның бирээзи деп ону санаан.

ДАЛАЙГА АЯН-ЧОРУК

ТОКИО. Кагосима горттан делегейни дээскиндир чаасказан аян-чорук кылып, 9 метр ыхтага япон Мисато Сако эжиндирип чоруткан. Далайга эжиндирикчиниң оруу Осожум океанааш Мурнуу Американың барыын эриинге чедер, а оон соонда Горя думчуктуу тавараш Африка диптан мурнуу талазын долгаңгаш, Австралияның, Чаа Зеландияның, Микронезияның эриктеринче чоруптар. Бодунуң торээн портунга чедип келиринин мурнуунда ол 50 муң километр черге далайга эжиндирер. М. Сакоунуң бодап турары-биле алырга, таарымчалыг байдалда бүгү аян-чорукка үш чыл эртер.

(СЭТА).

СӨӨЛГҮ ШАКТАРНЫҢ БОЛУУШКУННАРЫ

«ЧЕДИНИҢ» ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

● БОНН. Барыын чүктүн кол индустриалдыг күрүелеринин — АКШ-тың, ГФР-нин, Японияның, Францияның, Англияның, Канаданың болгаш Италияның удуртукчуларының чөвүлел хуралы ында ажыттынган. Бо дээрге үр үеле үргүлүден келген экономика кризизинден, капиталистиг делегейнин акша-сан-хөө бергедээшкиннериниң үштүнар дээш «чединин» удуртукчуларының сөөлгү чылдарда эртирин турары дөртку чөвүлел хуралы болур.

Боннда эртип турар чөвүлел хуралда АКШ-тың, Японияның болгаш оларның Европада партнёрларының аразында чидиг чөрүдээлерин, «нийти рыноктун» иштинде экономиктиг бергедээшкиннерни, үлетпүр бүлүргүлегзинин куду бадып турарын, акшаның үне чокталышкынын, ажыл чок кижилерниң көвүдээнин шиитпирлээрин оралдажып турар.

ЕЭН-НИҢ ПОЛИТИКАЗЫН ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

● КАНБЕРРА. Австралияның премьер-министри Дж. М. Фрейзер Барыын Австралия штаттың либерал партиязының конференциязынга үүре чугаалаан, Европаның экономиктиг нийтилежилгезинин (ЕЭН) туружун шүгүмчүлээн. «Нийти рыноктун» политиказы Австралияның көдээ ажыл-агый продукциязын Европаже садарының «ажиин» хагган, чүрттүн экономиказынга улуг караңаны чедирип турар деп, ол демделээн. Ол чорук Австралияның көдээ ажыл-агый хөгжүлдезин сааладып, чуртка ажыл чок кижилерниң санын көвүдеткен, чүге дизе, бистер көдээ ажыл-агый продукциязын садар аргавысты чидиргөө бис деп, ол чугаалаан.

«МАККАРТИЗМНИҢ ЕЗУЗУ» ЕЭН-ДЕ

● ЛЮКСЕМБУРГ. Европаның экономиктиг нийтилежилгези (ЕЭН) Хельсинкиге нийти Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызын хажытпышаан, кижинин эргелерин болгаш хосталгаларын үрээрин уламчылаан турар.

ЕЭН-нин органнарының болгаш Европа парламентизинин Люксембургта бажыңында телефон чугаалажыышкыннарын чажыды-биле дыннап турарын дыңнаткан. Делегей ажылдакчыларының чугааларын «айыыл чок чорукту хамгылар» соругла-биле чажыт дыннап турар. Ол болза, «кижинин эргелерине болгаш хосталгаларына халдаашкын-дыр» деп профсоюзилели буруу шапкан.

КҮЖҮН БЭЭР

● АДЕН. Йемен Улус Демократтыг Республика тайбыга үңдезилээш, кожазы чүрттарбиле харылзааларын экижидеринге бүгү күжүн бээр. Демократтыг Йемен Палестинаның араб улузунуң бодунуң тускай күрүнезин тургузар, Израильдиң эжелеп алганы девискээрлерин катап эгидип алыр дээш күжениишкиннерни детккин турар деп, НҮДР-нүк президент Чөвүлелиниң дарганы Али Насер Мухаммед медеглээн. «Фатх» организациязының удуртулгазының кежигүнү Хани Хасан баштаан Палестинаны хостаар организациязының делегациязын хүлээп ап тура ол ынча деп медеглээн.

ЧАҢГЫС ЭПЧЕ КЫЙГЫРЫГ

● БЕЙРУТ. Ливанның президентизи И. Саркис бодунуң албан-хүлээлгезинден дүжеринин дугайында бодунуң дилээдедир алыр деп шиитпирлээн. Хөойлу ёзугаар эрге-чагыргага месилдежиишкин кылып турар бүгү талалар чагыртып, хүндүлээр болза, ол президентинин албан-хүлээлгезинге артар апаарын телевидение дамчыштыр нацияга кылган чугаазынга ол айыткан. И. Саркис Ливанның айыылдыг кризиске таваржып турарын демделээш, чүс-чүс муң кижилер боо-монгулуг боон артышаанда, күрүнениң айыыл чок чоруунга күш-биле удурланыышкын үргүлчүлээр апаар деп сагындырган.

КАРА САГЫШТЫГ БОДАЛДАР

● БЕЙРУТ. Каттыскан Штаттар Чоокку Чөен чүктүн айтырыын шын-на сеткилбиле шиитпирлээрин күзөвейн турар. Бо девискээр талазыбиле оон кол-ла сорулгазы — «тайбынны» тургузарының америк-израиль аргазың араб чурттарга албадап, сыгаары болгаш араб нефтини империалистиг монополиляларның кончаалап алырын идегелдиг магадылары, араб улустарны америк тергиделге чагыртыры ол боон турарын Ливанның «Ас-Сафир» деп солуну бижээн.

АКШ-тың күзеп-ле турар чүүлү араб-израиль месилдежиишкинни уламчылаары болгаш Чоокку Чөен чүкке душкүүрлүг чорукту хевээр арттырары болурун ол солун айыткан. Америк империализм бодунуң салган сорулгазын чедип алыр дээш араб чурттарның боттарының-даа иштинге месилдежиишкинниг сегиржии алышкынынарны өөскүдерин база оралдажып турар.

(СЭТА).

«Полиция хевин кедип алган расписчилер» деп сурагны «корум-чурумнуң америк хайгааракчылары» шагда-ла чедип алганнар. Хоргудаттырган негрлерни эттеп-согар болгаш харын-даа өлүрер долу эргени оларга херек кырында берип каан.

ЧУРУКТА: хоргудаттырган негрлерни Гарлеммиң полициң участогунда эттеп турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«Нян Зан»: Күткүкчүлер— Кыдаттың чагырыкчы бөлүктери

ХАНОЙ. (СЭТА). Пномпеньниң Пол Пот-Иенг Саринин реаксылыг белүүнге кыдат эрге-чагыргаларның дузалап турарын тодаргай болгаш ону бүгү делегейде бурүү шаап көрүп турар деп «Нян зан» солун бижээн. Ол чуртта кижинин бүгү-ле эргелерин, хосталгаларын базып турар. Кампучия концентрастыг лагерьлер-биле долу шиитынган, миллион-миллион кижилерни хоорайлардан үндүр сывырган, чонну үзүк-соксаал чоокка истеп-сүрүп турун берген. Кампучияның улузу ындыг хайхалапха канчап таваржып турарыл? Ол бүгү кем-буруулуг үүлгедиишкиннерниң күткүкчүзү чогум кым бооп турарын бистин ажыы-биле чугаалаар үевис келген-дир деп, ол солун мурнуку чүүлүнге бижээн.

Пол Пот 60 чылдарның ортан үезинде Пекинге баргаш, кыдат удуртукчулар-биле ужурашкан. Бо сүлчээ болгаш өскерликчи үүлгедиишкин ынчаарда-ла эгелээн деп солун бижээн. Пол Пот-Иенг Саринин белүүгленишкиниң кыдат удуртукчуларның стратегиязынга курлавыр көөр апарган. Кыдат удуртукчулар шагдан тура-ла Индий-Кыдатка болгаш Мурнуу-Чөен Азияга кызыгаар чок эргелиг тергиндекчилер болурун күзеп келгеннер болгай. Ынчангаш вьетнам улус, хамзарылга чок Вьетнам ындыг эжелекчи планнар кылып турган кижилерниң оруунга моондак болу бергени билдингир-дир.

Вьетнамның тиилелгези Индий-Кыдаттың чурттарынга таарымчалыг байдалды тургускан. Ынчап баарда, Кампучияга турган өскерликчи идегеттериниң белүү Вьетнамның улам ынай хөгжүүрүнге шаптык кадар дээш дужаалды алган. Кыдат Кампучияга боо-чепсек-биле ыяк дузалап эгелээн. Боо-чепсек, ок-чемзек, акша-хөреңги-даа ол чуртче сөктүп кирип туруп берген. Аңаа кыдат шериг чөвүлекчилери чеде берген. Олар дүвүдалаш-биле Пномпеньниң чеңсектиг күштерин быжыглап, кампучия улуска удур хоралакчы үүлгедиишкиннерни кылып, Вьетнамга удур боо-чепсектиг өңүүк-чеңгээлээшкиннерни удуртуп эгелээн. Ынчангаш Пекин биле Пномпеньниң кем-буруулуг сүлчээзи делегейниң улустарынга чижыт эвес апарган.

Эжелекчи планнарны чогаадып, күш-биле тергиндээшкинни күзеп-бодап турар күткүкчүлер—Кыдаттың чагырыкчы бөлүктериниң талазындан дыка хөй кем-буруулуг үүлгедиишкиннер болгаш. Кыдат удуртукчулардан мынча деп айтырарын күзеп турар бис: Кыдаттың хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш үргүлчүлелдиг демиселди чорудуп келген Кыдаттың улузуунуң болгаш ол чурттуң ёзугулуг революкчуларының күзел-соруу-биле Вьетнамның болгаш Кампучияның улустарынга удур антигуманныг, кадыг-дошкун үүлгедиишкиннер каржып турар эвес чүве бе?

Кампучияның маадырлыг улузу Вьетнамның болгаш Лаостуң маадырлыг улузубиле бир дөмей, хамаарышпас чорук база социализм дээш хан төгүүшкүнүүр демиселди чорудуп, төөгүлүг тиилелгени өскерликчилер белүгленишкинниң болгаш даштыкы реакционерлерниң белүгленишкинниң-даа күлдары болур дээш чедип албаан-ла болгай. Хостуг амыдырап, чурттаар болгаш ааскежиктиг болур дизе, боттарының чурттарының ёзулуг ээлери болур дизе, ол улустарның эрес-дидим, маадырлыг чоруу болгаш күжү-даа четчир деп «Нян зан» түңпелинде бижээн.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПАТРИОТЧУ КИЖИЗИДИЛГЕНИҢ ШКОЛАЗЫ

ВАРШАВА. Польшаның революстуг шимчээшкининиң музейи бодунуң чээрби чылын демделээн. Чуртка ажылчын шимчээшкининиң хөгжүдезинин, көскү революсчуларның дугайында документилерни болгаш материалдарны ында делгээн. Ол делгиирлерде бодунуң чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш, социалистиг идеяларның тиилелгези дээш поляк улустуң эң дээре төлээлекчилериниң дугайын көргүзүп турар. Делгиирлерде орус болгаш поляк коммунистерниң хаан чазаанга болгаш бүржуаз тургузуттга удур демиселинин дугайында хөй документилерни делгеп көргүскен.

Үк музей поляк дыңнактарга идейлиг болгаш патриоттуг кижизидилгениң школазы апарган.

СПЕЦИАЛИСТЕР БЕЛЕТКЕЛИ

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязы болгаш чазаа бедик мергежилдиг национал специалистерни белеткээринин айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. Социализм тургузуушкунунуң оруу-биле чорудуп орар, хөй адырлыг ажыл-агыйны интенсивтиг хөгжүдүп турар республикага тудугжулар, металлургтар, машина тудугжулары, агрономнар, малчыннар, башкылар, эмчилер херек боол турар. Кубаның дээди болгаш тускай өртүмак ередилге черлериниң дөзукчулары чыл санында-ла заводтарга болгаш фабрикаларга, көдээ ажыл-агый каттыжышкынынарынга кээп ажылдап турар. Чээрби чыл бурунгаар тиилээн революция хөй-хөй муң ооларга болгаш кыстарга эртемнин эртинезинче калбак орукту ажыткан.

(СЭТА).

КЫРГАН-АВА ШАЙЛАП ОРА...

Ынчан 1936 чылдың күзүү түве. Ачам сүт-биле ийи өг, Алаштың Үстүү-Шыдаяк аксы, Таймылганныг-Тейниң баарынга тургаш бис. Ол үеде Кызыл-Тайга сумузунга аревэниң ийи үүрү турган. АРЭ колхозундан бир сургакчы эш келген. Ол үүлериниң бүгү кежигүннериниң каттышкан хуралын кылыр дугайында чарлалды тараткан. А мен № 28 үүрүң бүгү кежигүннеринге чедиштир дыңнадыпкан мен. Узун-Аксыдан өрү, Теле-Хөл бажыңдан куду девискээрде турар 80 ажыг аревэчилерден 80 кижи айыткан хүнүнде Эзим-Адаанга улаан-булудга чыглып келген.

Үк хуралга дөрт үүл айтырыгны түгээлажыры-биле бадылаан. Бирээде, үүр деп атты солаан, чаңгыс суму комитеди кылдыр эде адаан. Комитеттиң чеди кежигүнерин, секретарын болган оралакчызын сонгаан. Ийиде, чиңгине ядыы ыяш үрдүг сес энгинин аныяктарны шылган тургаш, аревэниң үүреэлеңинге киирип алган. Үште, Көк-Одуругнуң оруун кылырынга аревэчилер канчаар киришкелиниң талазы-биле Монгуш Агыпактың дыңнадыы болган. Чаңгыс боттаң аъттыг кижи аъдын чедип, түдүлелиг кижи тейлеп эртер Көк-Одуругнуң оруун кылырынга «Эзим-Адаа» МАЭ-ниң аревэчи аныяктарының идепкейлиг киришкелиин демдеглеп, оларга хуралдан байыр чедирген. Ол оруктап аалдар саат чок көжүп эртип турар апарганынга арат чоп өөрүп, аревэчилерге байыр чедирип турган түве. Ам болбаазын техниканың ачызында Көк-Одуруглан машиналар шуужүп эртип турарын көргеш, дүжүмде кылдыр бодаар-дыр мен.

Адак сөөлүнде аревэниң хүрээлеңинге чажыртының турган. Тондук чагырыкчының оглу Оскурну аревэден үндүрген. Аревэчи Чыртай төреля кижи аарый бээрге, Акка турган дериг дүнгүлүг хамны хоош эккелгеш, хамнаткан. Лама, хамның артынчыларының муғур суртаалынга бүзүрээр, чамдык аревэчилерниң хууда херээн көрүп, революстуг ёзулуруумну шыгыы сагыыр дугайын чугаадашкан.

Даңны атсы хуралдаалап хонгаш, эртенинде хүн арай бедий бергенде, аалымга халдып келдим. Кадайым Чыспынмаа Сүрүкүевна-биле өглеңгеш, бир чыл арай четпээн турган бис. Ийи паш хемчээлдиг, чиңгежээк ыяш доскаларын Чыспынмаа бижып, тегеринге белеткеңип турар хире.

— Хөреңгилээн улус келди бе? Азы ачаң сугже аалдаарың ол бе. Чыспын? — деп ойнай-сылдай аарак айтырдым.

— Чоп хона бердин? — деп мени доскулаары аажок.

— Каразыырың ол бе? Ындыг белен түве кайда боор, шыңгыы-ла хуралдааладывыс. Чөшпээрешпейн турумда-ла, сумуның бир даргазынга соңгуп кагды, канчаар мен?

— Кай, суму даргазынга бе?

— Чок, аныяктарның суму комитединиң секретарынга аан.

— Даргалап шыдаар сен бе, ынчаш?

— Ам канчаар, кежигүн кижи. Кызыдар апаар мен ыйнаан — дээримге, кадайым чымчаш кыпшы келгеш. байыр чедирген холун сунду.

— Чаа, ынчаарга даргапы айбылаар апаар-дыр. Даштын ирей сугда кырган-аваң келген-дир. Өг-бажыыска киргеш, оон шайладырла болгай.

Кырган-аваныстың чалап, оге киргеш шайлаттывыс.

— Назы дөгүй берген кижи канчан билир. Уруумпун оглунуң өөнге черле киргейн дээш чоргун ордум. Даштын аъттың дергизинде бичии түве бар, киргеш экелем. Ондар — дей-дир. Таалының киргеш бээримге, оозун үженгеш, дүлген эът, баскан быштак, кеңинге таажыр бичии белектиг-даа болду.

Аваның аазы — кырган-аваныс бичежээк мага-боттуг, чавыс думчуктуг, солагай талакы чаагында сорбулуг. Оон адаанда эргек баяы дег эът бар. Оон төөгүзүн билбес улус мең деп-даа көөр. Ону көргеш, одура кезип каапса кылдыр бодаар чораан мен. Ындыг белен түве кайда боор, болбаазын кезер эмчилер бар эвес. Бажының дүгүн улгаттырбас, доңгүрерти чүлүдүп чоруур, топтап көөрге, бажының күйгазында алаэп каш чарык сорбулар база бар. Оон дугайын ким билир боор. Ол 1943 чылда, 83-түүнде, кыжын калгый берген.

Кырган-аваның чаңы — уруум, күдээм, оглум, кеңим, оолдарым, кыстарым дээр. Аскының чымчаа магалыг, эрге-ледип азы чассыдып чоруур. Төрел ёзулалын, таныш-көрүш, эп-пайырал дугайын сеткилиниң ханызындан үнелеп көөр не чораан түве.

— Бир айтырыг бар, кырган-авай, түгле сенден айтырар деп бодап чораан мен. «Алдан-дургуннар» деп улустар чүүү канчап турган улуузул? Ачаңарының хевири кандыг кижил? Дургуннарга канчап каттыжа берген ирге? Чугаалап берип көрем? — деп, чугаа кадында, ынчан оон айтырган мен.

— Айтырыг берге-дир аа,— дээш, кезек ыыт чок бээрды.— Бо даңзавың бажын алыпда чушкуп көр, оглум. Кактапы берген хире-дир — дээш, сөөскен даңзазын мөнче сунду. Оозун сүүр баштыг кестик-биле алгыда казып, терезин-биле кузумуурлап бердим.

Кырган-аваныс адазының үгүн Доңгак, незинең үгүн Ондар улус чораан деп чугаалады. Чурттан чораан чери Ак-Ооруу, Алаш-Аксы ынчаар. Ачазын Доңгак Урдумай, аазын Ондар Харлыгбай, бодун Хенче деп адаар болду.

— Алдан-дургуннарны кижи сонуургаар эвес улус-тур. Аңгыы чаа-ла сумуда аныяктар даргазынга соңгуттурдум деп ордун чоп. Чүвени канчаң билир, ажыл-херээңге шаптыктай бербес түве бе? Ону чугаалаар-даа хөөңүм чок, угу багай улус-тур ийин — дээш, кырган-аваныс хөөнзүргей олур.

— Мында кадайымдан башка өске кижи чок-тур. Ол бажын алыскан алдан-дургуннар деп адаар улусту Тыва Арат Республиканың нам, чазаа хостуг эрге-шөлээ дээш, феодалдарга удур демисежин чораан революсчу кижилер-дир деп Тыванның бүгү арат чонунга тайылбырлап турар-дыр. Ам оон сезиңген херээ чок, эки ада-өгбелер дээр-дир, кырган-авай — деп каарымга, чугаазы ам-на үнүп келди.

— Ачамны Урдумай деп дем-не чугааладым. Алдан-дургуннарга ол каттышкан, борбак бажын алыпкан кижилер-дир ийин. Ону чугаалаар-даа хөөңүм чок чораан мен — дээш, кезек ыыт чок олургаш, үңүп-кирип, кылаштан чораан келди. Шагыраан хире боорга, Чыспынмаа сыртыкдөжек адын бээрге, аңаа кезек көрүп чыткаш, удуй берди.

Кежээ апарганда, дуңмавыс Ангыракай кадарып хүлээп хоюн өдекке киирип келгеш, ыяш ханвадып, ужа салдывыс.

— Мынча хөй эътти канчаар, ынай кижи-ле болгай мен, уругларым—деп каап оргаш, ужаны бурүүгү ёзу-биле чалгалай кезип, адаанда үстүнде олурган улуг-биче урутларга чедиштир одура кезип үлегледи. Кырган-авай хүндүскү чугаазын уламчылады:

— Ачарыс бир-ле катап Кожагар-биле Ожук-Каккыларга төрел тыртып чораан. Сенгиннер-Чаңгыга сылба эриидеттирген. Бажы ыяшты келген кижи. «Сеңгиннериң төре хөрээ кадыраш турар-дыр» дээш ачавыс оон арай кончаң, Ак-Ооруудан көшкеш, Уэүк-Аксы, Баян-Кол, Ак-Аскыр ынчаар чурттап чорду. Бир-ле катап, чайын чүве ийин, Садыя-Хүндү Акка турувуста хөй улус-биле кады келгеш, ачавыстың хүлүп алган, Чыргакы-Аксынче бадыра барган. Ол аппар чорда, ачавыс «кылган хөрөм чок, актыг мең» дээш, Хемчик суунче хүүүбиле халаап, алдырбайн барган. Сөөлүнде, шаг чедир дезип, алдырбайн турган. Улуг-Ак бажында барып, Аныончe ажып бар чораан, түттурган. Ол олар ачавыс өөнге кирбээн. Урутларынга ужурашпаан.

Туттурган дургуннарны, оларның араазында бистиң ачавысты база ырады алган баар деп медээ келген. Сандаймаа дээр эжим эрес уруг, оон-биле кады оларның сооңче хаптывыс. Хорум-Даг чыжынга бисти улузувуска ужураштырбаан. Чадаана чыжынга эдерип кээривиске, кижи дээрге кара арыг түве чораан. Ачамга аңаа ужуражып, чанынга хонуп турдум. «Херектиң ужуру Хемчик савазынга сыңмас. Ырады алган баар хире-дир. Хеймер оглум Сандыктан оскелерн, силер шуптуңар улгадын оскүлей берген болгай силер. Хеймеримни ат дергизинге чедир өстүрүп каарымгай. Хары кижи холунга кире бергенде кайыын эки боор. Аныяастыг Садыя-Хүндү бажында олурупту. «Шаг-шаа биле турбас, чавылдак көгү-биле чытпас» түве дээн. Экини-ле бүзээрдир мен, уруум»— дээш, ачам сырбыктай өрүп каан бажымны доктар тырткаш, катап-катап чыттап каан. Үзүстү хүлүп алган. Хөндергейни өрү алзы чоктады берген. Ха-дүүма, төрел чоп-биле кады ачам сооңдан көрүп туруп калган мен.

Ачавыс бажын алышкан сөөлүнде, дүжүметтериң истээр-сүрер чоруу үзаам кадыраан.

Бир тевеге-ле ийи кижи бажын чүдүрүп турган, тос тевеге чүдүрүп эккелгеш, оруктар белдирииге, арт-сынныргa азып турган. Ынчалза-даа оон коргар хамаан чок, киижиниң сеткили кадыгланып, өжээнкылыы улам хайныгын көөр түве чораан. Ынчангаш бис Акка чурттаар аргажок болган бис. Алаштың Коргак деп черге, чурт чайлап, коже берген төөгүвүс ол-дур ийин урулгарым — дидп. Кырган-аваавыс шайлап ора, моңу тоөгүп берген түве.

М. ОНДАР-ООЛ.

Культура амыдыралы

ИНСТИТУТТУ ДООСКАННАР

Күрүнеиң Кызылда педагогика институдунуң хүндүскү салбырын бо чылын 120 ажыг, а бот-өөредилге-биле бир чүс ажыг кижи дооскан. Дээди эртемни чедип алган аныяк специалистер республиканың эң ырак районнары — Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Эрзин болгаш өске-даа черлерге барып, бичии чаштарны өөредиринге үлүг-хуузун киирерлер.

Институтту тергиин эки дооскаш, чаштарга быжыг билиг бээр дээш аъттанганнарның саны хөй. Оларга филология факультединден Татьяна Тамилова, Галина Скипор, физика-математика факультединден Борис Монгуш, Людмила Пономарева болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Д. ИРГИТ.

БИСТИҢ УЧИЛИЩЕВИСТЕ

№ 6 профтехучилищени Чадаанага организастаанзын бээр үш чыл четкен. Ол үенин дүргузунда дыка хөй кижи заапчы-бетонщик, шеверлекчи, бызанчы-бетонщик мергежилдерни шингээдип ап, тудугларда ажыллап турар. Бо чылын база 140 ажыг кижи ону доозар.

Ажылчын ангының келир үедеги төлээлери бо хүннерде кол эртемнерден ангыла СЭКПниң XXV съездизиниң материалдарын, ССРЭ-ниң, РСФСРниң болгаш Тыва АССР-ниң Конституцияларын, СЭКП ТКның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарын өөренип турарлар.

Училищениң сургуулдары эрткен чылга чедир чаңгыс каът общежитиеге чурттап турган болза, бо чылын ийи каът даа ниити чурттарга бажыныңче көшкеннер. Оон уламындан сургуулдарның ажыбүрү болгүмнер, спортчу секциялар эрттиреринге улам таарымчалыг апарган.

1978—79 өөредилге чылында училищениң базазы улам улгадыр. Газ-биле каңнажарының мергежилин шингээдип алырларның чаа бөлүү база ажыттынар. Ынчан училищени чыллың-на ийи чүс хире кижи доозуп үнер.

К. ЧОЛДАК-ООЛ.

Көдээ библиотека

Улуг-Хем районнуң Хайыракан суурда көдээ библиотека республиканың библиотекаларының аразында калбарган специалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар. Бо чылдың эрткен айларында барык дөрт чүс хире кижи янзы-бүрү авторларның номнарын чагыдып алган.

Библиотека чөвүлели бо чылын чон ортузунга ном делгелгезин 16 улаа организастаан, лекция, беседа болгаш помчулга конференциязы дээн чергелиг культура-массалыг ажылдарны база хөйү-биле эрттирген. Ылаңгыя «Тыва черде», «Бистин Төрээн чуртувус — ССРЭ», «Ленин, партия, чон» деп делгелгелер улуг сонуургалды хлара тутkан.

Библиотека чөвүлели солун болгаш бедик утка-шынарлыг кежээлерни база улаа-дараа организастап турар. «Совет Армияның күчүзүү», «Иелерни алдаржылаалы» деп темалыг кежээлер сонуурганчыг болган.

Хайыраканың көдээ библиотеказының Эъжимде салбыры база бар. Оон девискээринде чурттакчылар болгаш Баян-Колдун малчыннары база оон номнарны бижидип турар.

Бо хүннерде көдээ библиотеканың ажыллакчылары СЭКПниң июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарынга турасскаатkан булуунуу дерип, ол талазы-биле делгелгени организастаарын планнаан.

САНЫ ӨЗЕР

Күйбышевтиң телевидение төвү өнүүр дамчыдылгаларны доктаамал кылып турар апарган.

Амгы үеде боттарының программаларын өнүүр дамчыдылга-биле чурттуп дөртен бөш хөорайлары чорудуп турар дээрзин Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле ССРЭ-ниң Күрүне комитединиң ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалааннар.

«Херел» болгаш «Экран» деп чаа спутниктерни салып үндүргенинiң ачызында «Орбита» станциязы Москва программаларын чурттуң хөй-хөй районнарынче дамчыдып турар. Останкинодан өнүүр дамчыдылганы чурттуң түгле Европа талазында хөорайлары болгаш чурттакчылыг черлери эвес, харын-даа Ортаа Азияның, Закавказьенин, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң чурттакчылары көрүп турар.

СЭТА-ның корр.

Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң хылдыг хөгжүм ансамбли тургустунгандан бээр үр болбаан. Ынчалза-даа оон ойнакчылары чыл бүрүде боттарының мергежилин бедидип келгеннер. Олар колдуунда совхозтуң ажылчыннары.

Хылдыг хөгжүм ансамблиниң кескү чедиишкини — олардың чоокта чаа Якут АССР-ге болган Бүгү-эвилел көрүлдезинге бистиң республикадан барып киришкеш, оон лауреаттары болуп, шаңнал-маңталга четкени болур.

ЧУРУКТА: «Хемчик» совхозтуң Якутияга чораан хылдыг хөгжүм херекселдериниң ойнакчылары.

Х. МОНГУШТУҢ фотозу.

Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузу доозулган.

ЧУРУКТА: пианнино ойнакчыларының конкурузунуң тиилекчизи, совет музыкант Михаил Плетнев. Алдын медальды болгаш бирги шаңналды ол алган.

А. КОНЬКОВ болгаш Б. КУЗЬМИНИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ВЬЕТНАМ ОРДЕННИ ТЫВЫСКАН

Азербайджанның С. М. Киров аттыг университединге Вьетнам Социалистиг Республиканың Найырал орденин тывыскан. Аңы-дуңма чурткa эртем болгаш техниктиг кадрларны белетизээр херекке улуг үлүгүнү кииргени дээш университетти ол орден-биле шаңнаан. Орденни ВСРниң Совет Эвилелинде онза болгаш бүрүн эргелиг элчини Нуген Хыу Кхиеу тывыскан.

Сөөлгү чылдарда Вьетнамның 800 ажыг оолдар, кыстары Бакунуң дээди өөредилге черлерин дооскан. Оларның чартык кезии Азербайджан университединге өөренип турган.

Вьетнам Социалистиг Республиканың аңаа өөренип турган студентилериниң хөй кезии геолог-нефтяниктиң, инженерниң, нефтехимияның мергежилдерин алган. Оларның аразында механиктер, математиктер база эвээш эвес.

—Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга биске өөренип турган аныяктарның идепкейлиг киржип турарынга чоргаарланып турар бис—деп, университеттиң ректөру, профессор Фаик Багир-заде чугаалап турар. —Аныяк специалистер геология партияларында ажылдап, чаа заводтарны болгаш фабрикаларны тудуп, уругларга билиглерни чедирип турар. Найырал ордени—бистиң күш-ажылывысты бедии-биле үнелээни ол болур.

Расим АГАЕВ, ПМА-ның корреспондентизи.

Хандырылганар кандыгыл?

ХЕРЕККЕ АЛБАЙН ТУРАР

Белбей суур — район төвүнден 35 км черде турар. Сарыг-Сеп биле Белбей аразынга аргыжары ындыг-ла амыр эвес. Орук багай, автобус чоруваин турар. Район төвү чедерде, чүгле теплоход маназр. Байдал мындыг турда-ла бистиң суурнуң чурттакчылары район төвүнче хүнүң чыгыы кирер. Чон ыпаар колдуундала аъш-чем садып алыр дээш чоруп турар.

Суурда магазин бар. Оон садыгжызы Мария Горева чонның хандырылгазын экижидер айтырыгже шуут киҥээнгей салбайн турар. Магазинге хереглелдиң эң чугуда бараанчары болганчок-ла үстү бээр. Айтырыг тургузуп, чүве чугаалаарга, садыгжывыс ону хүлээп алыр туржук, харын хорадап, үш-үдүрүм состер сөглээр, садыш алыкчыларга каржы. Эзиртир суксуннар садарының чурумун ол шуут сагывас, магазинни чогуур шагында ажыдын, хагбас, бодуңуң кара туразы-биле болур.

Садыг шугумунда ажылдап турар кижиниң аажы-чаңы, оон ажылынга хамаарылгазы ындыг болурга черле таарышпас. Ынчангаш ол айтырыгны Бүрен-Аксы көдээ Советтиң күүскомунга, Каа-Хем райпозунуң баштаар черинге чаңгыс эвес удаа тургузуп турган. Ынчалза-даа түңнел чок. Ону херекке чүге албайн турары билдинмес. Бо материалдың соонда бистиң садыгжывыстың ажылынга хамаарыштыр хемчег алдынар боор деп бодаар-дыр мен.

Т. МАНЧЫЙ.

СПОРТ • СПОРТ •

«ТОРПЕДО» ТИИЛЭЭН

Тываның автотранспорт эргелелиниң спартакиадазы эрткен неделяда болуп эрткен. Аңаа Кызылдың, Ак-Довуракның болгаш Минусинскиниң будурүлгелериниң футболистери ужурашканнар.

Спартакиаданың баштайгы хүнүнде «Совет Тываның 5 чылы» стадионга Ак-Довуракның «Мотор» биле Кызылдың № 1 АТБ-зиниң «Енисей» командалары ужурашкан. Ак-довуракчылар 5:4 санга утканнар.

Автотранспортчуларның футбозистерининң сөөлгү ужуражылгалары эрткен дыштаныр хүннерде болгулаан. Аңаа тиилекчилер ылерээн. Бирги черни Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң «Торпедо» командазы алган. Бо будурүлгениң дуржулгалыг футболистерт Зураб Сакурия. Виталий Шемякин, Сергей Пономарёв болгаш өскелерниң-даа ачызында ук команда удурлашкачыларының хаалтазынче шиитпиргиг халдаашкыынны кылып, тиилелгени чиңги-биле чаалап ап келген. Ылаңгыя Минусинскиниң командазы-биле ойнап тургаш, эвээш үениң дургузунда 41 санны киргеп.

Ниити черни Ак-Довуракның «Мотору», үшкүзүн Кызылдың № 3 АТБ-зиниң футболистери эзээнгер.

Тиилекчилерге түс-түс шаңналдарны тывысkан.

Д. ПРГИТ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Тбилисиниң Пионерлер ордузунуң «Мзиури» дээр вокал-хөгжүм ансамблиниң концерти.
11.20—**«Аңаа коомос».** Документалдыг телефильм. 2-ги фильм. — **«Чер-биле чугаалажыышкын».**
12.20—**«Кино аян-чоруктар клуву».** Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.
13.20—А. Скрябин. Симфониялыг поэма. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг оркестри күүседир. Дирижёру—Б. Демченко.
13.35—16.00—Чапсар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: **«Силер аңаа чүү дээр силер?», «Мээң профессиям—чечек өстүрүкчүзү».**
17.00—Единецкиниң **«Чокырлия»** дээр Культура бажыңының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң концерти. Кишиневтан дамчыдылга.
17.30—**«Бистиң хостуг үевис».** Дамчыдылгага экономика эртемнериниң доктору В. Д. Патрушев, ССРЭ-ниң Күрилалыының социал айтырыглар килдизиниң начальныгга А. И. Смирнов киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.45—**«Улустуң аас чогаалы».** Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.40—Балет артистериниң концерти.
20.00—**«Лондон».** Телеочерк.
20.30—**«Уильям Шекспир».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3 болгаш 4-кү сериялары.
22.30—**«Үе».** Информастыг программа.
23.00—(00.55—Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. **«Динамо»** (Киев)—**«Торпедо».** Киевтен дамчыдылга. Чапсарда—**«Спортлото»** тиражы. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.30—**«Эртемниң амыдыралы».** Дамчыдылганы ССРЭниң ЭА-ның Сибирь салбырының даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, академик Г. И. Марчук чорудар.
19.00—**«Горнистер, харыылаңар!»**

КЫЗЫЛДАН

19.30—21.00—**«Музыка төөгүзү».** Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар, диңмирээр. Сөөгү-барыын түк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, ой-өйде 13-18 метр чедер. Агаарның төмпературазы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хаттың дүргени секундада 6—11, чамдыкта 13—18 метр чедер. Агаар дүне 13—15, хүндүс 24—26 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ИЮЛЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг аданың күрүнезиниң кадыны» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Харыыны түгле хат билир» 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ая-көк суг, ак өлүм» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээдя назын» 15.00, «Каргыс шагдаа кадайланган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Багдасар кадайындан чарылган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийн амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегүүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2147.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01006

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (10765) | 1978 чылдың июль 20, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 көп.

КОСМОНАВТЫЛАР — ТАРАА ШӨЛДЕРИНИҢ БОЛГАШ ФЕРМАЛАРНЫҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНГА

Бистер, совет космонавтылар, бистиң Тергээн чуртувустуң бүгү ажылчы чонунары-биле бир дөмей СЭКП ТК-ниң июль Пленумунуң шиитпирлерин улуг сорук кириишкин-биле болгаш ханы харысаалга-биле хүлээп ап, «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай көгүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин ханызы-биле таныштывыс.

Тараа шөлдериниң эргим ажыл-ишчилери! Бо чылдың дүжүдүүн ажаалдазында силерниң чедиишкиннериңерге бис кызыгаар чок өөрүп, кызымаккай, ажылуг-ла маадырлыг күш-ажылдың үлегерин көргүзүп турааларга чоргаарланып, бүгү улустуң демиселиниге бодувустуң салыышкынывысты киирерин күзеп тур бис. Чурттуң улус ажыл-агыйының эрге-ажыктарынга, көдээ ажыл-агый будурүлгезин улам ынай көдүреринниң эрге-ажыктарынга бистиң космос шинчиделдеривисти улам улуг энергиа-биле чорудар бис.

Бистиң хой кезиниис тараачын өг-бүлелерге өскен, черге ажылдап, көдээ ажыл-агый профессияларлыг болгаш тарааның үнезин эки билирлер. Чер ажылдакчызынга тараа кезилдээн, дүжүт ажаалдазы кандыг ужур-дузалыын бис тергиин эки билир бис. Космос дылы-биле чугаалаарга, ол бодээ тараачын орбитазынга эң бедик точказы болур.

Совет космонавтыларның отряды хөвө ажылынга, мал ажылынга, көдээ тудугга, мал чемни будүреринге чарышка тиилээн коллективтерни шаңнаазы-биле Юрий Гагарин аттыг шилчиир рымкелдерни тургузарын шиитпирлээн. Оларны республика, край, область бүрүзүнүң ажаалда ажылының гвардейжилериниге, тараа шөлдериниң, фермаларның, тудугларның маадырларынга чыл бүрүзүнде тыпсыр. Ю. Гагариниң рымцелдерин чаазаан алган коллективтер Москвага, УАЧД-ге чораан. Звёздныйга келир болгаш ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтылары-биле кады чурукка тырттырар.

Силерге, көдээниң эргим ажыл-ишчилери, чаа чедиишкиннерни, СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң салган соруглаарын күүседиринге улуг чедиишкиннерни күзедивис!

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтыларының даасканы биле **П. Климук,**
Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры.

ЧАЛЫЫ НАЗЫН — ЮБИЛЕЙИНГЕ УТКУШТУР

Совет аныяктарның авангарды — Ленинчи комсомол, Советтер чуртунуң чалыы назыны боттарының амыдыралында төөгүлүг улуг болуушкун — ВЛКСМ-ниң 60 чыл оюн бо чылдың октябрьда бүгү чурт-биле кады демдеглээр. Ленинчи комсомолдуң бир дайынчы отряды, бодунуң хүрээлеңинде үнген бир муң ажыг аныяктарны каттыштырган Тываның комсомолу, ооларга болгаш ыстары ниитилел-политиктиг ол улуг болуушкунга шалыпчы ажыл-херектер, амыдыралчы идепкейлиг туруш-биле белеткенип турар.

«Комсомолдуң назы-хары шуут чедишкен. Ынчалза-даа ооң сагыш-сеткили кеззээде аныяк. Ленинчи комсомол — партияның дайынчы дузалакчызы болгаш идегелдиг курлавыры. Бодуңарның эвилелиңерниң бүгү ажыл-чорудулгазынга кайгамчык улуг, шыгатгынган дуржулганы партиядан ап турар силер. Ол ындыг болур-даа. Партияның болгаш комсомолдуң соруглазы чаңгыс — коммунизм, оруу база чаңгыс — бо дээрге Ленинниң оруу, чонунга бараан болурунуң оруу. Силерниң адаларыңарның, адаларыңарның адаларының эгелээни улуг херекти долу тиилелгеге чедирер ужурлуг силер. Оларның төлептиг салгакчылары болуңар, коммунизмниң тугун бедик тудуңар!» деп, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ада ёзунуң, ол чагыглары, партияның улуг идегели бүгү чуртта ышкаш, Совет Тываның комсомолчуларын болгаш аныяктарын чаагай ажыл-херектерже сорук киирген.

Чалыы назынның юбилейинге уткуштур «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга аныяктарның энтузиасчы болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп патриоттуг шимчэшкинде республиканың чүс-чүс ооллар, кыстары, 300 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери киржип турар. Оларның аразында патриотчу инициатива үндүрген «Тыва кобальт» комбинаттың гидрометаллургия цегиниң, 48-ки тудуг эргелелиниң комсол организациялары, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң, Тываның даг-дүгү арыглаар В. И. Ленин аттыг комбинадының септелге-механиктиг цегиниң комсомолчу-аныяктар коллективтери, Кызылдың дааранылга фабриказының комсомолчулары бар.

Бо чылдың бирги чартыында республиканың комсомолчу-аныяктар коллективтериниң аразында калбарган социалистиг чарышка дыка хөй комсомолчу-аныяктар коллективтери, аныяк бүдүрүлгечилер эки көргүзүглериг болуп, юбилейни төлептиг уткуур дээш белеткенип турар. Чижээ, Шагаан-Арыгда чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында Г. Данзырынның удурутканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда планын 112 хуу күүсеткен. Төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганны менди алган «Чыраа-Бажы» созхоотуң Дагыр-Шеминде комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы (бригадири О. Очур-оол), сүт саалдазының планын 127 хуу күүсетинен «Тээли» совхозта Зэр-Хавак СБФ-зи (эргеленчизи М. Норбу), Садыг министерствозунуң АТБ-зинде чүк сөвртүрүнүң планын 124 хуу күүсеткен Н. Нефетовтуң комсомолчу-аныяктар бригадазы чартык чылда комсомолчу-аныяктар коллективтериниң социалистиг чарыжының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Аныяк саанчылардан Тес-Хемниң «Чодураа» совхозта О. Батмар — 1383 кг, Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозта Р. Оюн — 1301 кг, Бии-Хемниң «Хадың» совхозта Г. Долгар — 1284 кг сүттү бир инекке онааштыр саап, Ленинчи комсомолдуң юбилейинге төлептиг белеткенип турар. Хой ажылы — аныяктарның шалыпчы херээ. Бо адырны хөгжүдеринге беш чылдың аныяк гвардейжилериниң киирип турар үлүү улуг. ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинниң делегады Чөвөн-Хемчиктиң «Искра» совхозунуң хойжузу Р. Ооржак төрүүр чүс хойдан-на 130 хураганны менди ап, доруктурган. «Алдан-Маадыр» совхозта Ш. Ооржак, К. Монгуш, «Шекпээр» совхозта С. Ооржак, «Улуг-Хая» совхозта Б. Доспан, «Мурнакчы» совхозта Э. Донган, «Чодураа» совхозта Д. Нурзат, «Бай-Тал» совхозта З. Шыырап, «Мөрен» совхозта Н. Доржу, «УТКА 25 чылы» совхозта Н. Доржукай олар төрүүр чүс хойга онааштыр 97—114 чедир хураганны менди алган.

Тываның комсомолчулары, ооллар болгаш кыстары ВЛКСМ-ниң 60 чылынга уткуштур идея талазы-биле быжыккан, төрээн Коммунистиг партиязын долгандыр улам сырый каттышкан чоруп орар. Ол алдарлыг юбилейге болгаш кызыгаар шеринниң 60 чыл болган оюнга алдаржыткан эстафетага, аныяктарның бо чазын эртнен чогаадыкчы эстафетазынга ооллар, кыстарның идепкейлиг киржилгези, Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалынга турасиаатиан Бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктар субботнигинге оларның киржилгези, Чөвөн Сибирьниң автономнуг республикаларының, областарының болгаш округтарының кайырал фестивалын Кызыгга эрттиргени — аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге чугула черни эзлээн. Ленинчи комсомолдуң юбилейинге уткуштур республиканың комсомол организациялары есне-даа солун ажыл-херектерни чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлери, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның чедирген байыры, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң ол съездиге чугаазы, съездиниң шиитпирлери, ол ышкаш СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалы комсомол организацияларының ажыл-чорудулгазынга дайынчы программа болу берген.

Партия организацияларының удурутулгазы-биле комсомол комитеттери аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп турар. Ынчалзажок бо чугула ажыл-херекте чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар, четпестер ам-даа хөй, чоруттуруп турар чамдык хемчегларниң дээштии, уре-түнелдии чогуур деңнелге четпес.

Бо хүннерде комсомолчуларның болгаш аныяктарның база бир шалыпчы херээ —ниитиниң малынга четчир санныг чемсүүрүү белетизээринге массалыы-биле идепкейлиг киржир болур. Бо чугула кампанияны организастыг чорудары-биле ВЛКСМ Тыва обкомунуң бюрозу «Мал чеминиң белеткелинге комсомолчуларның болгаш аныяктарның киржилгезиниң дугайында» доктаалды хүлээп алган болгаш комсомолчу, студент, школачы, аныяк кижи бүрүзүнүң кылза чогуур ажылының хемчээлин тодаратkан. Бо чугула ажылга ооллар, кыстар бүрүзүн идепкейлиг киништирери комсомол организацияларының соруглазы болур. Ол ышкаш Ленинчи комсомолдуң 60 чыл юбилейинга уткуштур ажылдап кылган хемчеглерни боттандырып, комсомол организацияларының организачы болгаш политиктиг ажылын улам күштелдирип, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинге оларның ролюн улам бедидери чугула.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ!

ДОРААН-НА СУГГАРЫП ТУРАР

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хөвө бригадазының суггатчылары бо чылын суггаттыг сиген шөлүн калбарткан болгаш суггарылганы үзүктелиишкин чок чорудуп келген. Ынчангаш совхозтуң шөлдеринде хөй чылдыг меде сиген чаагай үнген.

Механизаторлар тарымал сигенни кезеринче хамыкты мурнай киргеи. 78 гектар сиген шөлүн кескеш, ооң дүжүдүн ажаан алган. Ооң 160 тонна сигенни беш улуг сараат кылдыр салган, 60 тонна медени тырын боозалдаш, төп шаңда сараттай чыыпкан.

Ийиги кезилдени алыры-биле сигенни ажааттынган ол шөлдерни суггатчылар дораан-на суггарып киришкен. Күске чедир ооң ам-даа чаагай дүжүттү ап болурунуң аргазы бар. Сигеннин кескен суггаттыг бүгү шөлдерни ынчаар суггаргаш, ийиги сиген дүжүдүн алыр деп механизаторлар шиитпирлээн.

Сигеннн кезеринде болгаш тырып боозалдаарында ажылдап турар трактористер Андрей Сарыглар, Маадан-оол Сарыглар хүн нормазын 160—180 хуу чедир күүседип турар. Сигенчилер мал чеми белеткээринин темпизин уламна бедидип турар.

М. СУНДУКАЙ.

Чөөн-Хемчик район.

БҮГҮ КҮШТҮ МОБИЛИЗАСТААН

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында доктаалы-биле танышкаш, Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң ажыл-ишчилери ону амыдыралга боттандырар дээш онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында ниитиниң малынга тодуг, хүр кыштаглаашкынны хандырары-биле бо хүннерде бүгү күштерин чем белеткээринче мобилизастап турар. Олар бо чылын 2 муң тонна хире сигенни, 100 тонна ажыг будук-бүрүнү белеткеп алыр планныг.

Совхозта мал чеми белеткээр механизастаттынган улуг отрядты тургускаш, техниканы ында мөөңнээн. Оон аңгыда инек, хой бригадалары, совхоз төвүнде албан организация черлери база мал чеми белеткээр звеноларны тургускулаан. Совхоз директинязы, партком оларга тускай онаалдаларны бергеш, күүседир хуусааларын айыткан.

Мал чеминиң белеткелинде киржип турарларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, чарлап дыңнаткан. Ынчангаш чарыш калбарып үнген. Сигеи үнген бүгү-ле черлерниң сигенин кезип, ажаан алыр деп шиитпирлээн.

Совхозта № 1 болгаш 2 хойжу бригадаларниң чайзы-даа 140 тонна сигенни, 84 тонна будук-бүрүнү, механизастаттынган отряд 1295 тонна сигенни белеткээр онаалдаларны алгылаан. Ол ышкаш тулуг бригадазы, көдээ Совет, эмнелге, ажылчын кооперация, школа коллективтери база толаргай онаалдаалар. Бүгү звеноолар, бригадалар мал чеми белеткээр онаалдазын сентябрь 10-га чедир күүседир хүлээлгени алган.

Ам бо хүннерде ажыл хөйныышкынныг. Механизастаттынган отряд баштайгы йиң хүнде 120 гектар черниң сигенни кезип, 60 ажыг тонналы сараатгаан. Сигеп кезер агрегаттарны башкарып турар механизаторлар Олег Тюлюш, Салчак Мартан-оол олар хүн нормазын 150 хуу чедир күүседип турар. Сигенни болдурер агрегаттарда ажылдап турар Мортуй-оол Алдай-оол биле Михаил Белек база-ла нормаңы 125—130 хуу чедир күүседип, мурнакчы болуп турар.

Будук-бүрү белеткээр звеноолар ол ажылче киришкен. Оларда-даа ажыл-иш хайныышкынныг.

С. КОМБУ.

Кызыл район.

КЕЛИР КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

1978—1979 чылдарның кыштаглаашкынынга белеткелди баш удур чорударын барымдаалаашн, Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунуң дирекциязы кыштагларга капитал септелге чорудар тос кижилиг бригаданы тургускан. Бригаданың ишчилери Кызыл-даа Ондарның удуртулгазыбиле ажылдап, баштайгы ээлчегде Теректиг-Чарыкта шээр малдың ййи кыштаанда чурталга бажыңнарының шалаларын тырып, транзалаш, малгаштаан. Печказының база кылган. Хой кажааларын септээн.

Септекчилер ам Кызыл-Чыраа сүт-бараан фермазының кыштаанда барган. ййи аал ишти чурттаар ййи бажыңны септеп турар. Сеттээр чүүлдер фермала эвээш эвес.

— Көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдер дугайында ССКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге сорук кирген бистин бригаланың септекчилери мурнунда салдынган соруланы чедиишкиннир күүседир дээш улуг күжениишкин-биле ажылдап турар. Бисте тудугжу, печка кылыр, шеверлекчи кижилер бар. Ажылывыс мергежилдер зайы-биле харылзаалыг чорузун, дүргеп, бүдүнгүр, эки шынарлыг иш дээш туржуп турар бис. Фермага септелге ажылдары доостурга, бода болгаш шээр мал турлаларынга ажылдаар бис—деп, бригадир коммунист К. Ондар чугаалап турар.

М. СЕВЕН.

ХОЙЖУ АДАШКЫЛАР

«Хемчик» совхозтуң мурнакчы хойжузу, коммунист Серин Марбыевич Саая хойжулаашн, ам 16 чыл болуп турар. Бо үеннн иштинде ол совхозтуң малын онча-менди кадарып, чыл бүрүле белик көргүзүглерни чедип ап келген. Кызымак күш-ажылы дээш ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Бо чылын малчынның көргүзүү база бедик.

Серин Марбыевич 12 уругларның адазы. Оларның улутлары ам янзы-бүрү мергежилдиң кижилери. Ортун кызы Мария Саая хаш чыл буруңгаар Эрги-Барлык ортумак школазын дооскаш, аданезинге сакмавщиктеп турган, әрткен чылын совхозтуң хураганын комсомолчу эштери-биле хүлөөп алгаш, ам ангы кадарчылаан, хойжу комсомолчу звенону удуртуп турар. Комсомолчу кыстарның кадарган хураганы бо чылын эки кыш ашкан.

Адазының ооң салгаан ортун кызы Мария Саая ажылышке кежээ, кызымак, эш-өөрүнге хүндүткелдиг, хөйнинтичи. Мария ам Барыын-Хемчик район Совединиң депутады. Ол хүлөолгеэин кызымаккай күүседип турар.

Амгы үеде олар кыштагларын септеп алган, мал чеминиң белеткелинче киришкен.

Х. МОНГУШ.

МУРНАКЧЫ БҮДҮРҮЛГЕДЕ

Тываның транеспорт эргелелинде автомобильдериң техниктиг хандырылга станциязы эрткен чылга чедир хожудангай бүдүрүлге турган. Онгу беш чылдың үшкү чылының эгезинде ук коллектив боттарының арга-курлавырларын санаап, ону шын хуваан, социалистиг чарышче киҥээнгейни угландырып келгениниден күш-ажылчы тегнизи бедээн.

Бо чылдың бирги кварталында ук коллектив шалыпчы ажылдаан. Оон септекчилери 24 муң рубльдиң ажылдарын кылган Бо дээрге кварталда планнаттынганындан үш муң рубль хөй болганы ол.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында техниктиг хандырылга станциязының коллективи планныг онаалдазын 125 хуу күүсеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы слесарь Чадамба Кыргысович Бичө-оол социалистиг чарыштың тиидекчизи болуп турар. Ол хүн үлүүн 1,5 катап ажыг күүседип келгениниден чеңи мурнаан. Ч. Бичө-оол аныяк слесарьның дагдынакчызы. Оон өөренирикчилерө Ю. Кашеев болгаш А. Инов олар ам боттарынга планныг онаалдаларны ап, ону күүседип турар апарган.

ЧУРУКТАРДА: мурнакчы слесарь Ч. К. Бичө-оол.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

«Тыва көдээ тудуг» трестиң Кызыл-Мажалыкта № 741 механизастаттынган колонназының коллективи тудуг-монтаж ажылдарының талазыбиле социалистиг хүлөөлгезин 107,2 хуу, күш-ажылдың будурүкчүлүүн остүрер планыл 4,4 хуу ажыр, чурттапга шөлүн ажыглалга киирери— 195,8 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тиидекчизи болуп, СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүделдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

Ол шаңналды тыпсырынга турасхаатkан байырлыг хүрээ дүүн Кызыл-Мажалыкка болган. № 741 КМК-да партия эге организациязының секретары О. О. Кудар хүралды ажыткаш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Н. Долгополовка сөс берген.

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыында чедии алган күш-ажылчы чедиишкиннери дээш Г. Н. Долгополов ук КМК-ның ажылчыннарынга, инженер-техниктиг ажылдакчыларынга база албан-хаакчыларынга изиг байырны чедиргеш, Кызыл тукту тывыскан.

Мехколоннаның бызаңчызы, Ленин орденниң эдилекчизи Кызыл-оол Ооржак ук хуралга санал бергеш, бо чылдың бирги чартыының планын ол бодуу хуузунда 180 хуу күүсеткенин, тукту салбас дээш амдаа шалыпчы күш-ажылчы үлүүн киириштиреринн хүлөөнтеп. Бот-орулга-чарылгалыг бригаданың бригадири Күжүгет Шойдаң-оол онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдазын олар бо хүнперде күүсеткенинин дыңнаткан.

Х. МОНГУШ.

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

Кызыл шөлге ка-жыыдал митингизи

Коммунистиг партиязың болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистит Күш-ажылдың Маадыры Федор Давыдович Кулаковту орнукшудары июль 13-та Москвага болган.

Совет Армиязың Төп бажыңының Кызыл туктуг залы ййи хүн дургузунда кажыдалдыы-биле шимээттинген турган. Веноктарның болгаш чечектериң аразында бедик-төөш кырында — Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодуу салган хааржак. Мөчээн кижиниң мага-бодуң июль 19-туң дүнезинде кремацияланган.

Боже мооң мурнунда-даа хүнде ышкаш, Москваның болган областың муң-муң ажылшчылери, авиеделшкен республикаларның болгаш областарының төлөөлекчилери, партия, совет болгаш хөй-ынаны организацияларының ажылдакчылары, шериг начальниктери бодунуң бүгү амыдыралчурталгазын коммунизм тургузуушкунувуң өндүр улуг хөрээге тураскаадып, социалистиг кедөө ажыл-агыйны хөгжүдеринге улуг салымшкының киирген партиялың шынчы оглунга хаңы хүндүткелдиң ёзулалын бөөр дээш үзүксоксаат чокка шуужүп кээп турган.

12 шак. Мөчээн кижиниң мага-бодуң салган хааржак-биле байырлажып чарлырының ёзулалы доозулган. Федор Давыдович Кулаковтуң төрелдери, чоок кижилери болгаш өнүктери залга арткан. Чарлышкының сөөлгү минуталары.

Кажыдал аялгалары чангыланып турган. Орнукшудулганы организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүнүнери мөчээн кижиниң мага-бодуң салган хааржакты Совет Армиязың Төп бажыңындан үндүрүп келген болгаш ону катафалк кырынга тургузупкан. Москваның төвүнче угландыр чорупкан.

Хүндүлүг дайынчы таңныыл Эвилелдер бажыңының чанынга кажыдал ёзуу-биле шимээн чок турупкан. Мөчээн кижиниң мага-бодуң салган хааржакты чепсек лафетазынга тургузупкан. Кажыдал кортежи Кызыл шөлче угландыр чорупкан.

Кызыл шөлдүң индирлеринде—Москваның болган областың ажылчы чоннарының төлөөлекчилери, партия болган совет ажылдакчылар, эртемнин болган культураның ажылдакчылары, ССРЭниң Чепсектиг Күштериниң төлөөлекчилери. ССРЭ-де дипломаттыг төлөө черлериниң баштыңнары, даштыкы делегациялар база ында.

Шериг кезектери шөлге чите дорт чыскаалдыг турупкан. Оларның колонналарының кырында кажыдал кожаалдыг дайынчы туктар мөгейген.

13 шак. Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары мөчээн кижиниң мага-бодуң салган хааржакты чепсек лафетазындан дүжүргеш, В. И. Ленинниң Мавзолейниниң баарынга тургузупкан.

Мавзолейниң төп индиринге эштер Ю. В. Андропов, А. А. Громыко, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Г. В. Романов, Д. Ф. Устинов, В. В. Кузнецов, П. М. Машеров, Б. Н. Пономарев, В. И. Долгих, М. В. Зимянин, Я. П. Рябов, К. В. Русаков, орнукшудулганы организастаар талазы-биле чазак комиссиязының кежигүнүнери үнүп келген.

Кажыдал митингизин чазак комиссиязының даргазы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко ажыткан.

Бистин партиявыс, совет улус Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң кескү ажылдакчызы, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң депутады Федор Давыдович Кулаковту бүгү сөөлгү орукче хаңы кажыдал-биле үдеп турар ёзулалбыс.

Чүгле беш ай бурунгаар, февраль айның эгезинде, бистер Федор Давыдовичиниң 60 харлаашын, бистин социалистиг Төрээн чуртувустуң мурнунга ооң улуг ачы-хавыяазын демдеглээн болгай бис деп, ол чугаалаан. Этиттинмес бо чидиригни аар кажыдал-биле бодап турар бис.

Федор Давыдович Кулаковтуң күш-ажылчы оруу ленинчи партия-биле, партияның ленинчи идеяларын амыдыралга боттандырар, бистиң чуртувуска коммунистиг ниитилелди тургузар талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажыл-чорудулгазы-биле тудуш харылзаалыг чораан.

Тараачын кижиниң оглу Федор Давыдович чээрби харлыында-ла агроном эртемин чедип алган болгаш социалистиг экономиканың эң чугула адыры болур көдээ ажыл-агый-биле холбаалыг болган. Ол көдээ ажыл-агый талазыбиле ханы билиглиг болгаш улуг дуржулгалыг чораан, черни эки билир, аңаа ынак кижилерниң бирээни болганда, тараачының ажыл-ижин бодин-биле үнелеп билир турган.

Партияга аныланда-ла киргеш, Федор Давыдович ооң хүрээлеңинге дадыгып быжыккан. Партия ону улам-на харысаалгалыг болгаш улуг хемчээлдиг ажылдарже депшидип келген. Кандыг-даа албан-дужаалдыг ажылдарже—бүдүрүлге, ажыл-агый болгаш партия, совет органнарының ажылынче партия ону чорударга, Федор Давыдович ону улуг күжениишкин болгаш инициативчи, кыымзакай чорук-биле күүседир чораан.

Районнуң чер киндизинниң эргелекчизинге, партия райкомунуң секретарынга, партия обкомунуң көдээ ажыл-агый киндизинниң эргелекчизинге, облкүүсков даргазынга, Россия Федерациязының министриниң оралакчызынга болган министриниге, СЭКП Ставрополь крайкомунуң секретарынга ол чедиишкининиг ажылдан турган. Аграр айтырыны эки билир болгаш дуржулгалыг партия ажылдакчызы кижи боорга, 1964 чылда Федор Давыдовичиге СЭКП Төп Комитединиң Көдээ ажыл-агый киндизин удурутуун даскан. Ол 1965 чылда СЭКП ТК-ның секретарынга, а 1971 чылда Төп Комитеттиң Политбюрозунуң кежигүнүнге сонгуткан.

СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Леонид Ильич Ережневтиң баштаапы бистиң партиявыстың деннинчи штабынга ажылдап турган үезинде Федор Давыдович Кулаковтуң партияже ажылдакчы болур бүгү талалыг аргалары улам тода илереттинген. Төп Комитеттиң, оон Политбюрозунуң болгаш Секретариадының бир дең, коллективтиг ажыл-чорудулгазынга, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң иштики болгаш даштыкы политиказын боттандырарынга Федор Давыдович идепкейлиг киржип, аңаа өөрүгүскен бүзүрелди долузу-биле бадыткан келген.

Төп Комитеттиң даасканы өзугаар көдээ ажыл-агый айтырыгларыя шиитпирлеп турган, Федор Давыдович партияның съездилеринге болгаш СЭКП ТК-ның март Пленумунуң (1965 чыл) ажылдан кылганы аграр программазын чайгыдыш чок боттандырарынга бодунуң бүгү күжүн, энергиязын харам чокка берип келген.

Көдээ ажыл-агый будурүлгезин хөгжүдеринге, колхоз тургузуун быжыглаар талазыбиле улуг болгаш нарын соруглаларны шиитпирлээринге Федор Давыдович Кулаков улуг салымшкынны киргеп. Партийжи шиитпирлерни ажылдан кылдырынга болгаш боттандырарынга ол ханы билиин киприштирип, көдээ ажыл-агый органнарының, министерстволарының болгаш ведомстволарның, эртем албан черлериниң ажылын сайзырадгайзыдарын чедип ап чораан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң (1978 чыл) демдеглээни көдээ ажыл-агыйда чедип алдынган улуг чедиишкиниерде ооң эвээш эвес күш-ажылы киргеп.

Федор Давыдович партийжи принципиалдыг, бедик харымсалгалыг болгаш негелделиг, ажыл-херекчи болгаш болдуун, ап-өөрүнге сагыш човаңгыр, эвилеп-эзелдек кижи чораан. Ол дутайын ооң-биле кады

(Төнчүзү 3-ку арында).

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга

ҮЕНИҢ ЧҮГҮЛА СОРУЛГАЛАРЫНЧЕ

Бүгү чурттаавында шыкаш, Кызыл районуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ынай хевгүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелии болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин хаы сонуургал-биле таныжып, ажыл-чорудулгага дайынчы программа кылдыр хүлээп ап турар. Чоокта чаа-ла катап тургустунган районуң кедээ ажыл-агыйы чамдык бүрүнгаар базымнарны кылган. Оон чамдыктарын онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының түннелдеринден-не көрүп болур.

Районуң ажыл-ишчилериниң бо чылын алган хүлээлгелери чиик эвес. Ылаңгыя совхозтар бода малдың баш санын 8 хуу, оон иштинде саар инекти 13 хуу, шээр малды 18 хуу өстүрбүшаан, күрүнеге 2150 тонна этти, 2220 тонна сүттү, 251 тонна дүктү болгаш 14 миллион борбак чуурганы салары хүлээлгеге көрдүнген. Районуң чер-черинде партия эге организациялары боттарының бүгү организакчы болгаш политмассалыг ажылын коллектив база кижи бүрүдүүнүң алган социалистиг хүлээлгезинии күүседизин хандырарыңче үлгандыр чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар.

Оон түннелинде районнуң девискээринге кыштаглаашкын мурнундагы чылга деңнээрге, алаан организастыг эрткен. Ниитизин малының өлүп хораар чоруу дыка эвээжээн. Малдың чаш төлүн камгалап алыры көвүдээн болгаш оон продуктулуу бедээн. Бо чылдың бирги чартыында районнуң бүгү совхозтары күрүнеге кедээ ажыл-агыйы продуктуларын садар планын хуусаа бетинде күүсеткеш, планнан ажыр 2055 центнер эттги, 664 центнер сүттү, 287 центнер дүктү сатkан.

Эрткен чылдарга деңнээрге, күрүнеге сатkан продукцияның шынары экижээн. Бо талазы-биле эки түннелдерниң «Сукпак», «Көк-Тей», «Шамбалыг» совхозтар чедип алган. Ниитизин-биле күрүнеге сатkан малдың 86 хуузу ортумактан өрү деңгилгелиг болгаш.

Сүт бүдүрериң «Х Улуг хурал», «Көк-Тей» совхозтар 22—40 хуу чедир көвүдеткен, эът бүдүрериң «Көк-Тей», «Х Улуг хурал», «Шамбалыг» совхозтар эрткен чылдың бо үезинин деңгелиндеп көвүдеткен.

«Шамбалыг» совхозтуң партия эге организациязы, оон коммунистери ажыл-ишчилерниң күжүн планныг соруулгаларны күүседиринче билиилиг мобилизастап, социалистиг чарышты дээштиг, үре-түңнелдиг кылдыр организастап, мурнакчы дүржулганы иештередириң бедик деңгелге чорудуп келген. Од бүгүнүң түннелинде эрткен кыжын совхозта бода мал бригадазының малчынары чаңгыс-даа баш мал хоратпаан, а шээр малдың 98,5 хуузу камгалап алдынган. Мал продукциязы көвүдээн. Ынчангаш ол совхозтуң малчыпарры СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчинир Кызыл тугун бижыы-биле тудуп турар.

Малды семирти азыраар каттыжышкын — Сукпактың», күш ажыл-агыйлыг «Көк-Тей» совхозтуң коллективтери база эки түннелдерни чедип алган.

Районуң партия организациязы даандырган ажыл-херек дээш ажыл-ишчи бүрүзүнүң, чер-черде партия, профэвилел, комсомол организацияларының, совет болгаш ажыл-агый органнарының харысаалгазын бедидеринче улуг кичээнгейин салып келген. Ылаңгыя коммунистерни бүдүрүлгениң чугула участоктарынга таарыштыр тургузар, оларның авангардчы ролюн бедидер талазы-биле ажылды күштелдирген. Ам бисте бүгү коммунистерниң 60 ажыг хуузу бүдүрүлгениң кол участоктарында бижыглаттынган, олардан 285 кижи кадарчылап, саанчылап, трактористеп, чодаачылап ажылдап турар. Элээн хөй коммунистер — специалистер болгаш кедээ ажыл-агыйның ортумак звенозунуң удуртукчулары.

Ажыл-херекке коммунистерниң иденкейин база харысалгазын бедидер соруулга-биле СЭКП Уставының негелделерин болгаш социалистиг хүлээлгелерин олар канчаар күүседип турарының дугайында отчеттарын, дыңнадыгларын чер-черде партия эге организацияларының хуралдарынга доктаамал ап турар апарган.

Даандырган ажыл-херекти бедик харысалга-биле мередеп билириниң, мурнакчы арга-дүржулганың үлегер-чижээн бисте хөй-хөй коммунистер көргүзүп турар. Оларга «Тинлелге», «Шамбалыг» совхозтарда механизастаттынган комплекстиг отрядтарның удуртукчулары Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Янчатты, Күш-ажылчы Алдар орденниң III болгаш II чергезиниң эдилекчизи Доржу Дандарыы, Октябрь Революциязы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериг механизатор Кызыл-оол Кара-Салды, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатору Ооржак Серен-оолду, «Х Улуг хурал» колхозта төрүүр 100 хойдан-на 125 хураган алган хойжу аныяк коммунист Кара-Уруг Содунамны, «Шамбалыг», «Тинлелге» совхозтарда чүс баштан-на 103—109 хураганнарны алган Монгуш Семис-оолду, Татьяна Баавыдың болгаш өскелерни хамаарыштырып болур.

Кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинниң өске-даа адырларында ындыг мурнакчылар хөй. Чижээ, «Тинлелге», «Кара-Хаак» совхозтардан чартык чылда бир инектен-не 900—1087 литр сүт сагган Монгуш Девикти, Соян Күнзепзаны, Ооржак Найданны, «Шамбалыгда» бызаа бүрүзүкден-не хонукта 945 грамм немелде деңзинни ап турар Ооржак Карастайны, «Сукпакта» семиртир инектерниң бирээзинге онааштыр хонукта 907 грамм немелде деңзинни ап келген Григорий Сурыкинни болгаш өске-даа хөй мурнакчыларны чоргаарал-биле адап болур.

Күш-ажылчы чарыштың калбак иештередиг, үре-түңнелдиг организастаарының айтырыглары чер-черде партия, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының кичээнгейиниң төвүнге туруп келген болгаш моон соңгаар-даа тургустунар апаар. Ынчангаш коллективтер болгаш түс-түс ажыл-ишчилер бедик көргүзүглерни чедип адырыш-а ол бүгү дээштиг салдарны чедирип турар. Маңаа хөлбашкан айтырыгларны парторганизацияларының хуралдарынга, парткомнарга, СЭКП райкомунуң бюро хуралынга ёй-ёйде чугаалажып турар.

Чижээ, чоокта чаа СЭКП райкомунуң бюрозунуң хуралынга «СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты улам кайбартыр талазы-биле партия организацияларының организакчы ажылының байдалы болгаш ону экижидер хемчеглер дугайында» айтырыгны хандыр аналитен чугаалашкан, хүлээп алган шиитпирниң күүселдеэни чер-черде организастап турар. Ниитизи-биле районда чарышка 2800 ажыг кижи хаара туттунган. Олар колдуунда-ла бедиткен хүлээлгени алгаш, ону күүседиринге бедик көргүзүглерни чедип ап турар.

Оон аңгыда социалистиг чарыштың дээди хевири — коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкин база калбарып турар. Амгы үеде районда 8 коллектив ол бедик атты чедип алган, 228 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, 10 коллектив, 530 ажыг кижи ол ат дээш демисеккин турар. Ынчалзажок чарышты организастап турарында чамдык черлерде ёзу барымдаалаар чоруктар ам-даа бар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Чарыштың экономиктиг эчис соруулгазы тараапы, эътти, сүттү болгаш өскедаа продукцияны хөй кылдыр болгаш чиик өртек-үнелиг бүдүрери болур. Оон-биле кадыэң ака түңнелдер чогум чүүүң-биле чедип алдынганыл, кандыг тодаргай чылдагаанардан чамдыктар мурнай бергенил, өскелери канчап биеэги-ле деңнелинде артканыл, үшкүлери чүге хожудай бергенил деп чүвени билири чугула. Чамдык бир колхозка азы совхозка болдунар үүл, өске ажыл-агыйга чүге чедип алдынмаанаа? Ажыл-агыйны чорудуп турарының түңнелдеринде ылгалдар чүге аажок улугул?».

Ынчангаш партия, совет профэвилел болгаш ажыл-агый органнары социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелдерин үнүдүрүп турар үеде үстүнде айтырыглаже оиза кичээнгейни салыр ужуралуг. ТК-ның июль Пленуму кедээ ажыл-агыйны улам ынай хегжүдер талазы-биле партияның ленинчи аграр программазының чаа-чаа соруулгаларын тодаратышаан, партийзи организакчы база идеологтуг ажылдың айтырыгларын кедээде партия организацияларының кичээнгейиниң төвүнге тургускан болгай. Од Пленумнуң шиитпирлерин чоннуң киiки бүрүзүнге чедир хандыр тайылбырлап, пропагандалаар ажылды калбартпышаан, амгы үеде районуң партия организацияларының чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглаже, хүннүң чугула соруулгаларынче бүгү күштү мөөнеп турар.

Ниитизи-биле алырга, районуң кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде четпестер эвээш эвес. Янзы-бүрү чылдагаанардан малдың өлүр, хораары чамдык совхозтарда ам-даа хөй, будүрген продукцияның шынарының деңнели чавыс. Ниитиниң малының ажаалда-тежээддезиниң технологиязы чогуур негелдеге дүүшпес. Чер ажылының культуразы чавыс, оон ап турар үнүш, дүүжүт эвээш.

Малдың баш санын өстүрериңе, ооң продуктулуун бедидериңе кол чүүа—малга четчир хемчээлдиг чемни кыска үеде, эки шынарлыг белеткээриңе бүгү чоннуң күжүн мобилизастаары хүнүң эң чугула соруулгазы болур. Бо чылын районуң совхозтарынга 11100 тонна сигенни, 36600 тонна силосту, 2400 тонна сенажты, 24270 тонна саламны, 900 тонна будук-бүрүнү, 130 тонна сиген далганын, 12135 тонна концентратты болгаш малдың өске-даа чемнерин белеткээр. Совхозтарда амгы үеде ол чугула кампаниягa киржир механизастаттынган бригадаларны, звеноларны, аңаа ажыглаар техниканы четчелээн. Олар мал чемин бедеткен эгелээн. Бо чылын кандаашкынган сигенниң үнүжү тадарыы. Ынчангаш ону кезип ап болур бүгү черлерден кезип тургаш, мал чемни белеткээриниң даалгаларын күүседири—бистиң бирги чергенин хүлээлгевис болур. Оон аңгыда дүжүт ажаар бүгү техниканы августуң бирге чедир белеткен доозар ужурлуг. Хой кыргылдазын шалыпкын дооскаш, малдың чуулдазын, оон чаш төлүн аңгылап үезин, чайгы семиртилгезин организастыг чорудары эрсежок чугула.

Од бүгү ажылдар болза СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарының баштайгы практиктиг хемчегери болур. Ынчангаш районуң партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш ажыл-агый органнары бо чылдың бирги чартыында чедиишкиннерни быжыглавышаан, бүгү аргаларны болгаш курлавырларны ажыглап турган, онгу беш чылдың үшкү чылының планын болгаш социалистиг хүлээлгелерин доллур болгаш ажыр күүседиринче бүгү чоннуң күжүн мобилизастап, массаның ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг.

К. ШУЛУУ,
СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир дээш социалистиг чарыш Кызылдың мебель фабриказының бригадаларының болгаш звеноларының аразында калбарган. Ооң бирги чартыының түңнели үнген, мурнакчылар илерээн. Оларның бирээзинге И. Ф. Агапов удурткан пресстекчилер звенозу хамаарыжыр.

Бо звенонуң коллективи 1978 чылдың бирги чартыының планын ажыр күүсетнеп. Ол дээрге бригадирниң бодунуң, звено кежигүннери Василий Кузнецов, Александр Огнев болгаш өскелерниң-даа кызымак күш-ажылының түңнели-дир.

ЧУРУКТА: бригадир Исай Агапов биле звено кежигүнү Василий Кузнецов олар ажыл үезинде.

Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң транспорт цегинде чолаачы Василий Андреевич Грива күчүлүг «БелАЗ» башкарыкчызы болуп ажылдап турар. Ол мурнакчы чолаачы хүн үлүүн бүдүн чартыктан нүдулатпайн келген. Ооң уламындан коллективте тергиннерниң санынга кирген.

Шак мындыг шалыпчыларның ачызында Каа-Хем хөмүр-даш разрезиниң коллективи бо чылдың бирги чартыында планнан ажыр 32 муң тонна хөмүр-дашты казып, хереглекчилерже чүдүүүп чөрүткен.

ЧУРУКТА: Василий Грива.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

НУРЕКТИҢ ХӨӨЛБЭЭ

«Нурек далайында» сүт хемчээкчилери алды миллиард кубометр суг чыылганын демдеглээн. Ынчыг хемчээлди кижи кылган хөөлбекте бир-ле дүүлүг четкени ол. Сугну ол хемчээлден ам күдүлатпас. Гидроэлектростанцияның түдүгжүлары ол хире хөй сугнуң чыгларын июль төнчүзүңде болур деп манап турган. Ынчыг-даа болза даглардa үлүг изиг Памирниң менге харының эриири дүргедеткен. Плотина түдүгжүларын үлүг сүт сүртетпээн: төлевилелде көрдүнген 300 метр бедик плотинаның бедии ам безин 250 метр.

Бахшта гидрокомплекстиң түдүгжүлары бо чылын чедиги болгаш сескн агрегаттарны хүүсаадан эрте ажыглалга киирерин хүлээнген. Оларның ажылдаарывга херек суг хөлбээн тургузарда плотинаны 270 метрге чедир тудар апаар. Түдүгжүлар плотинаже бетон кударын дүргедеткен: хонук санында-ла 20 муң ажыг кубомегр бетонну кудуп турар. Октябрь айга чедир (агрегаттарны ажылдадып киирер үеэи) кылымал далайга оларның ажылдаарывга херек сес миллиард кубометр суг чыглы бээр.

КАМНАП АЛГАН ЭНЕРГИЯ-БИЛЕ

Ивановоның автомобиль краннарының заводу беш чылдың эгезинден камнап алган электроэнергиязы-биле будүн ай дургузунда ажылдап келген. Ынча курлавырны тургузарынга үлүсчү контролёрлар дузалаан.

Будүрүлгениң бүгү участоктарында тургускан камналга постулары энергия чарыгдалын хүнүң-не санап көрүп турар. Ол хынаалдар ажыл-агыйжы эвес чарыгдадар үнүп турар черлерни тодарадыр арганы берген. Үлүсчү контролёрларның иштн заводка рейдилериниң соонда энергияны арттыр чарыгдавазының хемчеглерин ажылдап кылган.

Камналганың шаан халдаашкыны уламчылавышаан. Шехтерни чырыдарының системазын чаартып киргинкен, энергияны хөй чарыглаар будүрүлгелериниң технологиязын сайыранайжыдып турар.

СЭТА-ның корр.

Ажыглалга киирер тудугда

УДУРТУК ЧҮЗҮ БЕЗИН ЧОК

Бистиң республикада онгу беш чылдың үшкү чылында ажыглалга киирер ужурлуг тудуглар-ла хөй. Ындыг чугула тудугларның бирээзи — республика найысылалында 365 орунныг гостиница боол турар.

Гостиницаны «Кызыл тудуг» эргелели кол күүсекчи боол хүлээп алгаш, кылып эгелээнинден бээр элээн каш чылдар эртип турар. Бажыңның тудуунуң хуусааларын соңгаарладып, тудуг ажылын соксадып азы тудугжуларның чамдыызын өске тудугларже чорудуп турганында чептүг чылдагааннар турган болбайнаан. Ынчалза-даа республиканың амыдыралынга база-ла чугула бо тудугну шапкынчыдып, баштайгы хуусаазында ажыглалга киирип болур турганы кымга-даа билдиңгир. Кол-ла чылдагаан—тудуг материалдарының, ылаңгыя туүйбунуң чогу боол турганын ында ажылдап турар бригаданың удуртукчузу, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугчузу Н. Велигодский чугаалаан.

Бо чылдың эгезинде-ле гостиницаның аалчылар чуттаар корпузун Н. Велигодскийниң бригадазы шеверлел ажылдарын кылыры-биле дужаап болур турган. Ынчалза-даа «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары гостиницаның өске тудугларын дооспаан боорга, шеверлеичилер келбейн турган. Чогум-на оон ужурунзан бо чылын гостиницаның чүгле удуур корпузун ажыглалга киирер деп турары билдингир-дир.

Тудугнуң байдалы бо хүннерде кандыгыл? Соолгу хүннерде ажыл элээн шуудап турар. Ында ниитизи-биле алды бригада бар. Бригадаларның ажылын болгаш материал чүүлдери-биле хандырылгазын таарыштыр организастаан. Ажылдың түңнелдерин вторник санында-ла оперативтиг хуралга чугаалажып, четпестерни илередип турар.

— Бир эвес чамдык материалдар, чижээ, манзалар четчир болза, бистиң комплекстиг бригада моон-даа шалыпкын ажылдап болур — деп, бригадир Б. Донгак чугаалап турар. Шынап-ла бо бригада—найыралдыг, демниг коллектив. Оон кежигүннери ай, хүн нормаларын ажыр күүседип, ажылдың шынарын улам экижидери дээш ажылдап турар. Ында тудугжулар С. Оюн, В. Дагаанов, Ф. Чыргал, А. Монгуш болгаш өскелер-даа тудугну айыткан хуусаада —ССРЭ Конституциязының бир чыл болуру — октябрь 7-де ажыглалга киирерин­ге үлүүн салыр дээш кызымаккай чоруун көргүзүп турарлар.

Гостиница тудуунда А. Максимовтуң удуртканы плиточниктер, витражтар соңгалар кылып турар, С. Лукьянчуктуң сварщиктери, Г. Марковтуң бетонщиктери, бажыңның даштыны ханаларын шеверлеп турар Р. Лебедевтиң штукатуржулары-даа бо хүннерде план-график ёзугаар ажылдап, удуур корпусту чогуур хуусаазында ажыглалга киирерин­ге шиитпирлиг. Сварщиктер коммунист А. Приставко, комсомолчу Н. Шетишеа, плиточниктер В. Петров, Н. Кирсанов олар мурнакчыларның одуруунда санадып турар.

48 дугаар тудуг эргелелиниң шеверлеичилери (бригадир Р. Лебедев) В. Хомушку, М. Бюрюккей, Г. Монгуш, А. Кууглар профессионал-техниктиг училищени дооскаш, база-ла чедиишкинниг ажылдап, бригадирниң макталын ап турарлар.

Ниитизи-биле алырга, Кызылда чаа гостиницаның тудуу чаа доктааткан хуусаада ажыглалга кирип болур. Чүгле дорт, тодаргай удуртулгадан, тудугжуларның ажылын шын организастап, эргежок чугула материалдар-биле чедиштир хандыраныдан хамааржыр. Сөөлгү хүннерде тудугну харыылап турар «Кызыл тудуг» эргелелиниң бирги участогунуң начальныги безин чок боол турар. А ону удуртуп турган эш Чертов шагда-ла өске ажылче шилчээн, а үстүнү удуртур органнар бо хире чугула тудуг участогунуң удуртукчузун томуйлаарынче далашпайн турар. Бо дээрге, ажыглалга кирер тудугже кичээнгейни чөгүүр деңнел-биле салбайн турарының чижээ-дир.

Т. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

„ШЫНГА" ХАРЫЫ

Организастыг дооступ турар

Бо чылдың июнь 30-де «Дарый хемчег алыр» деп эгелиг. Кызыл районда «Тинлелге» совхозта хой кыргылдазында четпестерни илереткен С. Комбунуң үүлү парлаттынган.

Улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы А. К. Бакулинниң ук үүлге хамаарыштыр биске дыңнатканы:

Шүгүмчүлелиг үүл парлаттынары билек ажылда четпестерни чайладырының хемчеглерин алган. Кыргылда үезинде онаашкан ажылынга ээ-харыысалгазын кошкаткан кол зоотехник В. Күжүгетти ажылынган үндүргеш, оон орнунга өске кижини киирген. Түңнелинде хой кыргыыр пунктунуң ажылы экижип, бо хүннерде кыргылда организастыг дооступ турар.

1. ШЫДААР ЭР-ДИР

Ынчан күр чер колхозу — «Тинлелгениң» шелдеринге часкы хову ажылдары адакталы берген турган. Тараз чаштырылгазы доозулган. Чүгле куруктурулга андарылгазы арткан. Часкы чымыштыг иш чайланы бээр аразында, бир улуг-хүнде механизаторлар дыштаныры-биле Кур-Чер суурже чоруткан. Чүгле танныыл ашак артып калган. Хову турлаа эвээрөп, ыржым-шыпшын апарган. Калчан-оол канчангаш-ла көөрге, ховуда чыскаай тургускулгы иаан тракторлар аразында кижи бажы каранаан.

— Ким боор бо?—деп, ашак чаасkаан чугаалаимышаан, кайгаанындан буурул сегел салын долгай тутkулаан.— Суурже чүге чоруваан, чүнү кылып турар кижи боор?

Ашак холдарын ооргазыига чүүктенип алгаш, ынаар базып чоруткан. Трактор чанында барган, ында кижи-даа чок мындыг. «Чүнү көргеним ол?—деп, Калчан-оол бүүү иштинде кайгап боданган.— Маңаа чоп кижи бажы каранмады. Азы сагыжым бе?..» Оон элээн болганда, тракторлар аразында кижи чөдүре казыпкан. Калчан-оол ол-бо тракторларның адаавче көргүлээн. Бир машинаның соңгу дугуйларының аразында күдүжеңнээн кижини ам-на эскерип каан. Ашак шедиргеленчек үи-биле чугаалаан:

— Мында чүнү канчап чыдарың ол?

Үснерiен болган Тай-оол атпаш дээн. Ол аңгыдээн түлүү-биле трактор адаандан дорааи-на тура халып келген. Аргая, испанаш оолдуң арныңла үс. довурак борашкан, ана калчан кара чүве, чүгле ийи карактары кылаңнаар.

— Чоп суурже кирбедиң?

— Маңаа турумда улус чоруй барып-тыр...

— Ынчаарга чүнү канчап турарың ол ынчаш?

— Бо тракторнуң эзриилдерин дыңзыдып чыттым.

— Ээ, ынча диве думмакым. Билбес кижи чыртаан эдер дээш, согураартып каар чоор. Тракторист эвес, оон-биле беришкеш чоор сен.

...Суур киргеи механизаторларның чамдызы кежээки имир каксы хову турлаанга четкилеп келгилээн.

Дыка карангылай бергенде ховай-ховузунда бир-ле трактормук дириләэн дааш-шимээни дүнүң ыржымын үреп турган.

— Ким ховуда чер чара берген дээр силер, оолдар?— деп, Монгуш Мөңге өөрүнге чугаалаан.

— Кымны ким билир боор! — дээш, Ондар Тевекей ойнап орган көзерин кулажылап кээп, стол кырынга каккан.

— Андарып-ла тургай, чоор силер! Калай оглу шыдаар болгаш чоруп тур ыйнаан.

— Ондар Дай-оол-дыр ийик — деп, таныыл Калчан-оол чугаага киришкен.— Суур киргеи, маңаа кады хүнзедивис. Демги Соян Казактың кожукчузу болбазык бе. Оозунуң трактору чүшкүп хүнзеди. Шала кежээликтей Казактың трактору мунупкаш, «чер андарар кижи мен» дээш чоруй барып-тыр. Кончуг-ла дөстүмес төл-дүр. Трактор оорлап мунар дээш, аан суур кирбээн үрен-дир.

— Чаа, кайын үрээрял ол!— деп, Санчат серге чок чугаалаан.—Техникага сундулуг оол чораанывгай, Тулган тракторист оон үнер деп билинер. Ындыг-ла чалгаа, балдыр-бээжек чүве болза, трактор мунар дээш маңаа чыдып каар деп бе. Эриниң эрээи ол ышкажыд харын. Ажырбас ацдарып турзун. Өөренип алыр ол. Ында багай чүү боор, ажылга дөгүм, а бодунга өөредиг болур.

Эртенинде Соян Казак чедип кээрге, кожукчузу Дай-оол чаасkаан дүне дыка хөй черни андарып каапкан болгаи. Андарганының шынары кандыг эвес дээш, хынап көрген: черниң ханызы өй-тавында, оорталаваан, бир дески болган.

— Шыдаар эр-дир мон!— деп, Казак демгизин чула мактаан.— Менден дудак чоктур сен, оол. Техникага салымныг төл-дүр мон. Ам мээң-биле эвлечежир апаар-дыр сен. Чыткан тебе аксыига камгыыл киргеи деп чүве бо эвес бе. Мээң кожукчум тракторист апарган ышкажыл, оолдар.

— Курсту чаа доосканым шын чүве, Иван Петрович. А трактору мунарынга мурнунда-ла өөренип алган кижи мен.

Делгем эгиннерлиг, аптара ышкаш калбак хөректиг, мадагар, чоон, чолдак сыныыг, чазык шырайлыг, аяс дээр ышкаш ак-көк карактарлыг, алдын сарыг баштыг Иван Петрович арай бүзүрексевээн шинчилиг, арган, испанаш оолче көрүп тура, уламчылаан:

— Аза-дыр сен але, баштай трактору чорудуп өөренип алгаш, оон соонда курска кирер. Хамык чүвени дедир кылган ышкажыл сен. Мен черле кайгадым, трактор башкарып турунда амыр кижи болдун.

Хоочун тракторист Иван Петрович Сажин биле Дай-оол элээн каш чыл улаштыр кады ажылдап келген. Аныяк оолга бодунуң байлак арга-дүржулгазын Иван Петрович дамчыдып, млангыя тракторчун техниктиг ажаалдазын кажан, канчаар кылырын, оон кандыг кезекгеринче, белдирлеринче, агрегаттарынче онза кичээнгей салырын, черки шынарлыг кылдыр канчаар болбазырадырын айтып берип турган.

2. КУРСКА

1957 чылдың чазынында Ондар Дай-оол ынчаар трактористе болу бергеи. Он беш харлыында-ла трактористерге кожукчулап, чаштырыкчылап эгелээн. Йи чыл ажыр трактордан халбактанып келгеш, кан «аттың» ажыы-чанын билип, трактористерден көрүп, ону башкарарын билип алган.

Колхозка механизаторлар курузу ажыттынар дээрге, аңаа өөренип кирери-биле Дай-оол колхоз даргазынга баргаи. Ынчан колхоз даргазы турган ажыок семис, чолдак сыныыг кижи Кара-оол Дай-оолче көрүп олура, кайгаан-даа чүве дег, айтырган:

— Сени тракторист кижи деп билир ийик мен чоп? Билбес кижи болзунза, канчап трактор мунуп алгаш чоруп турар сен?

Арай-ла перүкеүмээр аныяк оол даргаже-даа көрбейн, хамызынче кайгаан хевирлиг олура, харылаан:

— Аңаа бодум трактору мунуп өөренип алган мен...

— Билир кижи ышкажыл сен. Ам өөренген хөрээ чүү боор? Ажылдаар кижи чедишпейн турар-дыр.

Дай-оол салдыкпаан:

— Трактору чорудуп бидир-даа болзумза, ону башкарар эргенин шынзылгазы менде чок-тур, дарга. Оон ынай теорияны база ыяк өөренип алыр болгай.

— Ынчаарга, чай аразында курска барып тургай сен. Оон соонда курс доостурга, шылгалда дужаагаш, шынзылгадан ап алыр сен, ол-ла.

Техникага сундулуг оол мастерскаага машина септеп, хостуг шактарында курска барып тургаш, шылгалдаиы чедишкинниг дужаагаш, трактор башкарар эргенин шынзылгазын холга алган.

Курсту доосkан чазында Иван дээр орус эр-биле эзлчежип ажылдаар кылып каан. Оозу база-ла колхозка ол чазын чаа келген. Ынчалза-даа көрбээн чүвези, көдүрбээн хөшэ чок деп хөөрем чокка чугаалап болур, хоочун механизатор кижи турган.

Баштай часкы чер андарылгазынче киргеннер. Аныяк эрнин техникага эптиин, ону чорудуп билир мергежилдиин Иван Петрович Сажин өгелээн хүнде-ле эскерип каан.

— Билир кижи ышкажыл сен. Ам өөренген хөрээ чүү боор? Ажылдаар кижи чедишпейн турар-дыр.

Дай-оол салдыкпаан:

— Трактору чорудуп бидир-даа болзумза, ону башкарар эргенин шынзылгазы менде чок-тур, дарга. Оон ынай теорияны база ыяк өөренип алыр болгай.

— Ынчаарга, чай аразында курска барып тургай сен. Оон соонда курс доостурга, шылгалда дужаагаш, шынзылгадан ап алыр сен, ол-ла.

Техникага сундулуг оол мастерскаага машина септеп, хостуг шактарында курска барып тургаш, шылгалдаиы чедишкинниг дужаагаш, трактор башкарар эргенин шынзылгазын холга алган.

— Курсту чаа доосkаным шын чүве, Иван Петрович. А трактору мунарынга мурнунда-ла өөренип алган кижи мен.

Делгем эгиннерлиг, аптара ышкаш калбак хөректиг, мадагар, чоон, чолдак сыныыг, чазык шырайлыг, аяс дээр ышкаш ак-көк карактарлыг, алдын сарыг баштыг Иван Петрович арай бүзүрексевээн шинчилиг, арган, испанаш оолче көрүп тура, уламчылаан:

— Аза-дыр сен але, баштай трактору чорудуп өөренип алгаш, оон соонда курска кирер. Хамык чүвени дедир кылган ышкажыл сен. Мен черле кайгадым, трактор башкарып турунда амыр кижи болдун.

Хоочун тракторист Иван Петрович Сажин биле Дай-оол элээн каш чыл улаштыр кады ажылдап келген. Аныяк оолга бодунуң байлак арга-дүржулгазын Иван Петрович дамчыдып, млангыя тракторчун техниктиг ажаалдазын кажан, канчаар кылырын, оон кандыг кезекгеринче, белдирлеринче, агрегаттарынче онза кичээнгей салырын, черки шынарлыг кылдыр канчаар болбазырадырын айтып берип турган.

3. ХУМАГАЛААР

Ондар Дай-оол ам эрткен үеним эрги «НАТИ» дээр тракторунуң эзенгизинден чаала тептинип турганы ышкаш, арган, ырбыска оолчук эвес. Туруунда туруп, чедишкен күдер эр. Делгем эгиннерлиг хөрээн, узуп, шырак дурт-сынын, мөге холдарын, борбак-борбак шыктан эътгерин көөрге, эриин идер-чалыызы, күүшидалдыы идеп. МТЗ-50-ниң зар сонгу дугуюн чайлыг хөдүргеш, чиик-адак октаттырын бодаарга, аңаа адыг дег күштүг.

— Чыл бүүде-ле бедик көргүзүглерни канчап чедип ап турарыңарны чугаалап көрүңерем, Ондар Дыртый-оолович.

«Чүүден эгелээр чоор?» дээн хевирлиг, папиросун бурулдыр соруп каап, ыыт чок олур. Калбаксымаар арыннг, бедик, кырлан думчуктут, улуг хүргүл карактарлыг, чазык шырайлыг күдер эр хөрээн алгыды чөдүргүлээш, ам-на чугаазын эгеледи:

— Техниканы заводка кайы хире-даа быжыг, үр ажыглаттынар кыадкыр, магадылап кылган болза, кам чок, багай эдилээрге, үр болбайн үрелип каар. Ындыг болганда, техниканың үр үеде ажыктыг кылдыр эдилеттинери ону камнап, хумагалап ажыглаарында, кайда, кандыг белдирп, агрегатты кайы хире ажылдарын, ону кажан эдип, таарыштырып алырын ыяк билириндe. Бистиң совхозта чамдык механизаторлар машиналарынга кам чок, ону ой-шаанда эдип, таарыштырып алырын бодавас, трактор ажылдап-ла турар болза, аңаа дегбес, мунуп алган хап-ла турыр. А кажан машиназы хөлүн эрттир кенгирээш туруттарга, ам-на «чүзү кайчап барды мооң?» дээш чүшкүп эгелээр-дир. Ынчаар эдилээрге кандыг-даа эки машина кайын үр шыдажыр боор! Хайыраан улуг өртектиг, үнелиг техниканы шак ынчаар

ФЕДОР ДАВЫДОВИЧ КУЛАКОВТУ ОРНУКШУТКАНЫ

(Эгези 1-ги арында).

ажылдап, хүн бүрүде аңаа үзүражып турган кижилер, бистер эки бидир бис.

Федор Давыдович бодунуң маадырлыг күш-ажылы болган хууда төлептиг чорүү-биле партияның болган улустуң бүгү-ниити хүндүткелин чаалап алган. Оон күш-ажылын бистиң ленинчи партиявыс болгаш чазаавыс бедип-биле үнелээн — аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан, бистиң Төрээн чуртувустуң орденнери болгаш медальдары-биле оны шаңнаан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак бүгү совет улус-биле болган бистиң даштыкы еңнүктеривис-биле кады бистиң эргим еңнүвүс болган ажывис Федор Давыдович Кулаковтуң элекке мөчээнин хамыдыралга болгаш чоок эштеринге кажыдалды илергейлеп тур бис.

Бодунуң бүгү амыдыралын чонуң эрге-ажыктарынга бараан болурунга, коммунизмни тургузарының улуг херээнге берген Федор Давыдович Кулаковтуң — Коммунистиг партияның шынчы оглунуң дугайында чыртыкылыг тураскаал совет кижилериң чүректеринге кезээде артар.

А. П. Кириленко СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың өмүнээзинден СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары бооп ажылдап тургаш, ол эш Л. И. Брежнев баштаан бистиң партиявыстың ленинчи штабының коллективтиг ажылынга улуг үлүгүнү киирип келген. СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң тодаткан кедээ ажыл-агыйның хөгжүдүрүнүң угланышкынын боттандырарынга Федор Давыдович хөй ажылды кылган.

СЭКП-ниң Ставрополь крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачёв Ф. Д. Кулаковтуң улуг ажыл-херектер-биле долдунган чайынналчак амыдыралы—Улуг Октябрь, социалистиг шинитилел тургузуу кижилерниң кайы хире кайгамчыктыг шынарларын тургускан-дыр дээрзинниң бүзүүлдиг хереглиг деп чугаалаан. Партияның ленинчи чиргине шүгүмүн амыдыралга боттандырар талазы-биле СЭКП ТК-ның коллективтиг ажылынга, ТК-ның июль Пленумунуң бүгү улустуң түүлдүгзүнүн көргени шинитпирлеринге улам хөгжүлдени болгаш үргүлүүлээшкинни алган партияның аграр политиказын ажылдап кылгаш, херек кырынга боттандырарынга ол улуг үлүгүн киирген.

Курск областың «Родина» колхозунуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Б. М. Репринцевке сөс берген. Бистиң эргим чаңгыс чүрчүттүүвүс — Ф. Д. Кулаковтуң элекке мөчээнинде дугайында медээни Курск областың ажылчы чоннары чүректеринге ханы кажыдал-биле дыңнаннар. Федор Давыдович төрээн чери-биле үргулчү сырый харылзааны тудуп, ооң экономиказының болгаш культуразының хөгжүдезиниң дугайында улуг сагыш салып; курскижилериң амыдыралында улуг чаартылгалар дээш бистиң-биле кады өөрүүр чораан деп, ол чугаалаан.

СЭКП ТК-ның март (1965 ч.) Пленумунуң шинитпирлерин күүседиргө Ф. Д. Кулаков хөй күжүн болгаш энергизын, партийжи удуртулганың талантызын берген. Бо чылдарның дургузунда партияның удуртулгазы-биле чүрттүн кедээ ажыл-агыйы буруңгаар хериң базымны кылган.

Кажыдал митингизиниң хаглыганың чарлаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртукчулары Мавзолейниң индиринден дүжүп келгеннер. Олар урианы көдүргеш, Кремль ханазынче үдаап чоруптаннар.

Артиллериянның даштаашкыны диңмиттелип турда А. П. Кириленко Ф. Д. Кулаковтуң мага-бодунуң хүлүн кадагалаан урианы Кремльдиң ханазынга салган. Ону мемориалдыг плита-биле дутлаан. Ында мынча деп бижээн:

Федор Давыдович
КУЛАКОВ
$19\frac{4}{II}\ 18 — 19\ \frac{17}{VII}\ 78$

Кажыдалдың марыжы чаңгыланып турган. Ооң соксаанының соонда Совет Эвилелиниң Күрүне гимнизи чаңгыланып үнген.

Шериг кезектери чыскаалыг алгаш, марштап эрткен. Төрээн чуртка, Ленинниң улуг херээнге шынчы бараан бооп чораан Ф. Д. Кулаковка сөөлгү дайынчы ёзулалды ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң төлөөлекчилери кылганнар.

(СЭТА).

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ СОРУЛГАЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң Политчырыдыышкын бажыңынга республиканың тудуг организацияларының төлээлериниң хуралы болган. Аңаа үлетпүр, культура-амыдырал болгаш чурттарга тудугларын ажыглалга киирер талазы-биле бирги чартык чылдың түңнелериниң болгаш ийиги чартык чылда тудугжуларның сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы А. И. ВАҢЖА кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шинитпирлерин, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында салган сорулгаларны, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүн районнарынга чораанының үезинде берген айтышкынналарын болгаш сүмелерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың тудуг организацияларының коллективтери ону беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыында улуг кодүрлүүшкүннүг ажылдааннар.

1978 чылдың бирги чаруилери чамдык тудуг организациялары күш-ажылды чавыс деңнелге организастаанын, объектини тударының хуусаазын уздып турарын, материал-техниктиг хандырылгала четпестер барын, масса-политиктиг ажылды күштелдирер талазы-биле ап турар хемчегларнин дээш чогун шүгүмүлээннер. Ооң уламындан бо чылдың эрткен айларында республиканың тудугжулары кол фондуларын 13,3 миллион рубльге чедир киирбээн, капитал салыышкында 15 миллион рубль чедир шингээдин албаан болуп турар.

Илеткелчи болгаш санал берген эштер бо чылын ажыглалга киирер тудугларның хуусаазының узап турарын база шүгүмүлээннер. Чижээ, ногаа өстүрер комбинатты тударынга киирер капитал салыышкының бирги чартык чылда планы чүгле 20,5 хуу, а керамзит-сай заводунга—32,9 хуу, «Сельхозтехника» каттыжышкының өөредилге-күрстүг комбинадынга— 42,3 хуу, республиканың уксаажыдылга болгаш тарын боозадылга станциязынга—33,7 хуу күүсетинген болуп турар. Ооң ангыда чурттарга тудугларының планы күүсеттинмээн. 10,7 мун дөрбелчин метр шөл ажыглалга кирбээн.

Бо чылдың январь—июнь айларда ажыглалга киирер турган керамзит-сай заводу, Элегес-Аксының хана материаллар заводунуң ийиги өөлчээ, Кызылдың асфальт-бетон заводу болгаш өске-даа чүгүла тудугларның хуусаазы үзүлген.

Чаа ажытынган трест «Шагаан-Арыг аар тудугнуң» ажылында четпестер хөй. Тудуг шөлдериниң күш-ажылды организастааны чавыс. Материаллар болгаш өске-даа механизмнер-биле тудугжуларны чогуур өй-шаанда хандырбайн турарындан бригадаларның ажыл чок турар чоруу ында хөй. Бүдүрүлгениң инженер белеткелиг ук тудугга куду деңнелде, масса-политиктиг болгаш культура-кижизидилгелиг ажыл амдаа кошкак.

Тудугну чогуур өй-шаанда ажыглалга киирип, планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседиргө кол-ла шаптыктаалышкынар чүде болуп турарыл?

Ооң кол чылдагаанының бирээзи — тудуг-монтаж ажылдарын хары угда хөйнү кылыр дээш материалдыг болгаш күш-ажылчы курлавырларны хөй санныг объектилерже тарадып турарында дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер.

Чылдың ийиги чартыында тудугжуларның мурунда кандыг сорулгалар салдынганыл?

Тудуг индустриязын бистиң республикага моон соңгаар сайзырадыр талазы-биле кылыр ужурлуг ажылдар ам-даа хөй. Бо чылдың төнчүзүнге чедир керамзит-сай заводун, Элегес-Аксының түүйбу заводунуң ийиги өөлчээн ажыглалга киирер, «Тудуг кезектери» комбинаттың эде дериглезин доозар, «Тыва тудуг», «Тыва кодээ тудуг» трестерниң болгаш «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының хөй-хөй объектилерин күрүне комиссизынга дужаар сорулга салдынган.

Ийиги чартык чылда салдынган ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседиргө коллективтерге күш-ажылдың сагыыга-чурумун өөрижидери чүгүла дээрзин хуралдың киржикчилери демдеглээннер. Ооң-биле чергелештир кижи саныч тудугларга көөдедири бо хүннүң кол айтырыгларының бирээзи.

Оңгу беш чылдың негелдезинде ёзугаар ажыктыг чорукту болгаш шынарны бедидери — тудугжу звено, бригада, участок бүрүзүнүң чүгүла сорулгазы. Ажылчын үени халас арттирер чорук-биле демиселди каяа-даа күштелдирер херек. Бо бүгү сорулгаларны чедиишкинниг боттандырар болза, план күүседезинниң талазы-биле тудугжулар бурунгаар базымны кылыры чүгээжок.

Болуп эрткен тудугжулар хуралынга СЭКП Тыва обкомунуң секретары Г. Н. Долгополов киришкен. Республиканың тудуг коллективтери бо хуралдан тодаргай түңнелдерни үндүрүп, ажыглалга киирер объектилерде хөжүдаашкыннардан дарый үштүнар болгаш үени мурнаар дээш шалынчы ажылдаар ужурлуг дээрзин айыткан.

Д. ЧЫДЫМ,
«Шынның» корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Социал-демократтыг төптүң эчис сорулгазы дээрге, португал революциянның чаалап алышкынарын болгаш демократтыг корум-чурумну үзүткаарынче, монополиялар бөлүктериниң экономиктиг эрге-чагыргазын катап тургузарынче база чаа диктатураны тургузарынче угланган реаксылыг идегеттериниң нинти стратегиязының чарылбас кезээ бооп турарын Португалияның Коммунистиг партиязының Политкомиссиязының медеглелинде айыткан. Төп дээр, центристерниң чазакта кирип турар удурланыкчызы—социалистиг партиядан негелдезинге хөлбаштыр ол медеглелди кылган бооп турар. Олар чазак черин, бирги аалчегде хураараан черлерни мурнундагы өөлеринге дедир эгидер үезинде шынгыы хемчегларни алырындан ойталап турар көдээ ажыл-агый болгаш балык тудуушкунуун министерствозун чаартырын негеп турарлар.

Бир эвес соцпартия төпчүлерниң негелдезинге чөпшээрежир болза, экономиктиг, социалдыг болгаш политиктиг байдалды улам шынгыырадырынга, даштыкыдан хамаарылганы күштелдиреринге болгаш оожургалдыг чорукту дүвүредиринге чедирер дээрзин Политкомиссия айыткан.

ХАРТУМ. (СЭТА). Дипүин бот тускайлаң 49 күрүнелерин каттыштырып турар Африканың чангыс ян организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер база чазактар баштыннарының 15-ки ассамблеязы Суданның найысылалында июль 18-те ажыттынган. Африканың чүгүла айтырыгларының талазы-биле АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязының ажылдап кылганы резолюциялар төлевилелдерин хүн айтырыында чугаалажып турар.

Сөөк-язы ылгаар чорукту болгаш колониализмни Африка дипке долузу-биле үзүткаар дээш демиселди идепкейжилериниң айтырыы — хостут Африканың делегаттарының кичээнгейинин төвүнде турар. Национал-хөсталгалыг шимээшкиннерге политиктиг, материалдыг болгаш моралдыг дузаламчыны көргүзеринин эргежок чүгүлазын айтып турар резолюция төлевилели хүн айтырыында киргеп. Барын чүк чурттарының Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгаар чаза-биле ядролуг кады ажылдажылгазын үк документ буруу шаап турар. Ол дээрге, Африка күрүнелериниң айыыл чок чоруунга шынгыы кыжаныышкынны тургузуп турар.

Бүгү Африканың бо шүүлганы, кажан империалистиг күрүнелер Африка күрүнелериниң бот тускайлаң чоруун буза тепсир дээш шаап халдаашкыны калбарткан үеде, кажан НАТО кежигүннери чурттар Африка чурттарының ишпики херектеринге ажык холгаарлашкынны кылын турар үеде, Африка улустарын бот-бодунга удур дайылдаштырары-биле албадаар деп турар үеде эртип турар.

Байдал мындыг боон турар үеде империализмниң чимээниишкиннериниг шинитпирлиг соғуушкунну организастаарыбиле Африка чурттарының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдүрүнүң болгаш Африканың чангыс эвин быжыглаарының айтырыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга көл черни ээлээр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы боон турар үеде Барын чүктүң пропагандазы бо организацияның буурап дүжерин ажыыбиле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлээлекчилери АЧО-нуң көл принцивинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чангыс эптиң принцивинге шынчызын бо ассамблеяга медеглээр.

Африканың чээрби ажыг күчүрттер Африка чурттарының ишпики херектеринге ажык холгаарлашкынны кылын турар үеде, Африка улустарын бот-бодунга удур дайылдаштырары-биле албадаар деп турар үеде эртип турар.

Байдал мындыг боон турар үеде империализмниң чимээниишкиннериниг шинитпирлиг соғуушкунну организастаарыбиле Африка чурттарының аразында кады ажылдажылганы хөгжүдүрүнүң болгаш Африканың чангыс эвин быжыглаарының айтырыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга көл черни ээлээр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы боон турар үеде Барын чүктүң пропагандазы бо организацияның буурап дүжерин ажыыбиле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлээлекчилери АЧО-нуң көл принцивинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чангыс эптиң принцивинге шынчызын бо ассамблеяга медеглээр.

Африканың чээрби ажыг күрүнелериниң төлээлекчилериниг шуулган боон турар.

Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нето Суданның найысылалынга келгеш, медеглел кылган. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның Анголаның улузунга көргүзүп турар дузаламчызын ол бедиң-биле үнелээн. ССРЭ-ниң болгаш өскелээ Африканың чангыс эвин быжыглаарының айтырыглары АЧО-нуң ассамблеязының ажылынга көл черни ээлээр АЧО-нуң министрлер чөвүлелиниң сессиязы боон турар үеде Барын чүктүң пропагандазы бо организацияның буурап дүжерин ажыыбиле алгыржып турган болза, хамаарышпас Африканың төлээлекчилери АЧО-нуң көл принцивинге — эп-сеткил каттыштырылгазының болгаш чангыс эптиң принцивинге шынчызын бо ассамблеяга медеглээр.

Африканың чээрби ажыг күрүнелериниң төлээлекчилериниг шуулган боон турар.

Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нето Суданның найысылалынга келгеш, медеглел кылган. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның Анголаның улузунга көргүзүп турар дузаламчызын ол бедиң-биле үнелээн. ССРЭ-ниң болгаш өскелээ

АЧО-НУҢ АССАМБЛЕЯЗЫ

рүнелериниң болгаш чазактарының баштыннары бо ассамблеяга киржири-биле Хартумда чедип келген. АЧО-нуң бо удаагы ужуражылышкыны 1963 чылда тургускан бо организацияның төөгүзүнде эң хөй төлээлекчилериг шуулган боон турар.

Ангола Улус Республиканың президентизи Агостиньо Нето Суданның найысылалынга келгеш, медеглел кылган. Совет Эвилелиниң, социалистиг өске-даа чурттарның Анголаның улузунга көргүзүп турар дузаламчызын ол бедиң-биле үнелээн. ССРЭ-ниң болгаш өскелээ

Чурттарда болгаш диптерде

ЯПОНИЯ. Чоокта чаа болган шенелделер үезинде сорунзалыг сыртык кырында демир-оруктуң шенелде вагону дүргеп чоруурувуң чаа рекордун тургузуп, шакта 337 километр чоруур болган.

Шенелделерни үргүлчүлээрибиле оруктуң 40 километр тускай участогун тударың төлевилээн. Аңаа пассажирлер олурар чаа хевирниг экспрессстерни шенээр. Санап кылып турарың ёзугаар алырга, сорунзалыг сыртык кырында вагоннарның дүргени шакта 500 километр чедип болур.

ЧУРУКТА: шенелде үезинде сорунзалыг сыртык кырында вагоннуң баштайгы хевири.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

К. ВАЛЬДХАЙМНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ДАМАСК. (СЭТА). Ында аянчорук кылып чоруур КНО-нуң чингине секретары К. Вальдхайм Сириянын президентизи Х. Асад-биле болган даштыкы херектер министри А. Х. Хаддам-биле чугаалажылышкынарны чоруткан. Палестинаны хостаарының организациязының күүскомунун даргазы Арафат-биле ол база ужураштакан. Чугаалажылышкыннар үезинде Чоокку Чөөн чүкте болган Ливанда байдалды чугаалажып корген.

Парлалгага медеглел кылгаш, К. Вальдхайм июль 18-те Англияда ажыттынган Египеттиң болгаш Израильдиң даштыкы херектер министрлериниң болгаш АКШ-тың күрүне секретары С. Вэнстиң киржилгези-биле чангыс талалыг чугаалажылышкынарынга бүзүреевейн турарын илереткен. Чоокку Чөөн чүк айтырыын ёзулуг таарыштыр шинитпирлээрин бүгү сонуургалдыг талаларның киржилгези-биле чүгле чедип ап болур деп, К. Вальдхайм онзалап демдеглээн.

Я. Арафат-биле чугаалажылышкынарының үезинде чуртка политиктиг кризисти ажып эртер болгаш тайбың байдалды тургузар сорулгабиле Палестинаны хостаарының организациязының болгаш Ливанда турун турар КНО-нуң тур күштерининң аразында кады ажылдажылганы удамчылаарынга онза кичээнгейни салган деп, К. Вальдхайм демдеглээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның найысылалында амыдырал чоорту-ла чогумчалыг боон келчидир. Хоорайның чөөн талакы кезээнде банкыларның хөй кезии, почта ажылдап эгелээн, магазиннер ажыттынган. Амгы үеде барын үзелдиг христиан милицияның эдеп турары Бейрут портунуң ажылын катап эгелээр дээш чурттуң чазаа орайдажып турар. Ынчангаш ливан шеритниг кезектерин болгаш айыыл чок чорук күштерин портче кииргеш, чурттуң ол эң чутуда транспорт белдириниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар шинитпир хүзээн алдынган.

Ынчалза-даа Ливанда байдалды чогумчалыг болдурары Израильге болгаш оларның-биле кады үзүлгедишкин кылын турар консервативтиг күштерге таарымча чогу илдең боон турар. Июль 17-нин хүнүнүң бүгү дургузунда Израильдиң шерит-агаар күштериниң самолёттары чурттуң агаар делгемнеринче чангыс эвес удаа шургун кирип, Бейрутту, Дамурну, Сайданы улуг эвес бедиктерден шүүргедеп ужудуп турганнар.

кам чок ажыглаш, үреп турары харааданчыг.

Кижи машиназының техниктиг ажаалдазын кыла бээрге, чамдык эрлер көрүп тура: «Кара демирни чүге-ле тудуп, сүйбап турар сен!» деп кыжырыыр, хораниның чүү дээр! Мен хорадай бергеш, оларга мынча дигилээр-дир мен: «Бо дээрге күрүнениң алдын өртектиг эди-дир. Моңу камнаар, хумагалаар, чогуур үезинде техниктиг ажаалдазын кылыр керек». Өскелери көңгүс тоомчага албас: «Трактор элей берди дээш чоор сен. Бодунуң азырап алган аъдың эвес. Үрелип калза дөмей-ле чаа трактор бээр. Күрүнеде трактор чок эвес. Аар-саар эдиг кылып, чүшкуттунуп, үске, доврукка боражып тургаш чоорул». Шак ындыг медерели куду, күрүнениң социалистиг өнүзүн үнелевес, ону камнап, хумагалавас ийи-чангыс кижилер ам-даа бистиң аравыста бар. Олар-биле шынгыы демиселдя чорудар керек. Чүгле бистиң совхозта эвес, харын өске-даа ажыл-агыйларда база ындыг боор. Думчуун бораалаар, карак ажыттаар кижилерниң уржуу-биле чеже трактор хуусаазы четпээнде электен үрелип турар чүве! Техниканы эдилеп турар кижи оңу карак оңу дег камнаарын чедип алырының дээштиг хемчегларын алыр ёй келген деп бодаар мен.

Ондар Дыртый-оолович өже берген папиросун кыпсып алыр дээш, чугаазын ара соксап кагды. Чанында турган чаа трактурунче көрүп алган, бирде чүвени ылавылаан хевирлиг, кайгап олур. Мырынай чаа трактор. Заводка будазын будуу безин хүнге кылдайнып турар.

— Мындыг тракторларны чогуур негелде ёзугаар камның эдилээрге талыяр чүве — деп, ол чугаазын уламчылады. — Чүгле эдилээн ээзинден хамаржыр. Бо тракторну чаа алдым. Моон марказын «МТЗ-82Л» дээр. МТЗ-лерниң эң күштүг, сөөлгү үндургени бо. Моок мурнунда МТЗ-50 маркалыг тракторну мунуп турдум. Ону беш чыл иштинде септелге чок мундум. Чаа трактор дег тура дүшпейн ажылдап келген. Алды дугаар чылында септелге кылган. Ону барык-ла оң чыл чыгыы солулга чок мунуп келдим. Камныг эдилээрге ындыг боор-дур. А өске оолдар мээң-биле кады алган МТЗ-лерин шагда-ла сандан үндүрген. Трактурнуң техниктиг ажаалдазын кылбайн тургаш, ону септээр хуусаазы четпээнде үреп каар кижилерге ук трактурну чүге оң күселя-биле септедип, кылдырып болбазыл? Машинаны хам чок эдилээр, техниктиг ажаалда кылырындан чалгаараар кижилерниң алыр шалынын чүге кудуладып болбазыл? Ам бистеындыг эвес-тир. Мырынай чаа трактурну механизатор үреп каарга, аңаа кандыг-даа кеземче көргүспес. Азы чамдыкта, «Канчап үрели берди?» деп айтырар. «Мен хууда ажылым кылып чораан эвес мен. Совхозтуң ажылын кылып турумда үрелип калды. Ону мен чүге харылаар мен» деп, тракторист тоомча чок харылаларга, аңаа удурланмас-тыр. Ындыг байдал ол-ла хевээр турар чүве болза, техниканы ёйу четпээнде үрээр, күрүнеге улуг когарал таварыштырар чоруктардан чайлазары берге.

4. ҮЕНИ МУРНААН

Ондар Дыртый-оолович Дай-оолдуң механизатор стажы 22 чыл ажып турар. Ол ажылнштиң чымыжын базы четпээн оолчугаш тургаш-ла көре бергеи. Бичиизинде-ле ажылдаар ужурга таварышкаш, 7 класс дооскаш, өөредилгезин ара соксаан. Ол 1955 чылда, он беш харлыында, механизаторнуң белен эвес мергежилин бодунга шилап алган. Аныяк оолдуң күш-ажылчы оруунга белен чүве турбаан. Механизаторлаары Дай-оолдан кызыл күштүг үндүрерин, кара дерни төгерип негеп турган. Ынчалзажок шилип алган мергежилинге ажылдың бергезинден ол чалданмаан. Кадыг-бергеге кара чажындан чанчыгып, чуду-кара өскеп, дайнам тараанның үнезин биле бергеи эр тараажының ижиге таажып, ооң чажыттарын базым бүрүзүнде-ле билип ап, чыл келген тудум улам-на хандыкшып эгелээн. Берге чылдар соонда арткан. Дай-оол ам мергежилдин бедининче үнген, бөдүүн тракторист эвес, бирги класстың мастер-машинизи, аныяктарның дагдыныкчызы.

Ол чүгле мергежил талазыбиле биинин бедидип, техниканы хаңызы-биле өөренип, ооң берип болур бүгү чүүлүн чедип ап турар эвес, харын бодунуң ниитн биинин деңнелин бедидерниге сагыш салып, шаанда-ла ара үзер ужурга таварышкан өөредилгезин катап уламчылап эгелээн. Ол ам ийи чыл болгаш, кежээки школаның онгу клазын доозуп, бышкаи биингин аттестадын холга алыр.

Ооң чаа тракторунуң кабиназында бичии, адыш иштинге ёй, кызыл дептержигешти кызыда идип каан тур. Ону топтап көре бердим. «Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Уставы» деп дептержигештиң даштында бижип каан болду.

Ондар Дыртый-оолович хүлүмзүрүвүшаан, чугаалай-дыр:

— Партия кежигүнүнге кандидаттан кирер дээш белеткенип тур мен. Комсомолчу назын эрткен. Ынчангаш партияның Уставын, Программазын номчуп таныжып, өөренип турарым бо. Совхозтуң парткомунга база чордум. Өргүүдел киирер болдум. Дагдынар коммунистер-даа бар.

Ооң түңнелинде мынча диди:

— Мынчаар-ла ажылдап, Төрээн чуртумга, чонумга шаам-биле бараан бооп чоруур кижи мен. .

Ийет, ол сөстерде ханы утка бар. Ол утканы ажыдып көрээлинер. Ондар Дыртый-оолович 1976 чылда МТЗ-50-биле 500 эталон ганы ажылдап кылыр турган, ону барык-ла үш катап ажырып, 1413 эталон га чедирген. А 1977 чылда 600 эталон ганы ажылдап кылырын хүлээнгеш, 1353 эталон ганы күседип, ийи чыл нормазын ажырыпкан.

1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартырыныл база бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш демиселди күштелдиреринни дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле танышкаш, Ондар Дай-оол техниканы улам-на бедик бүдүрүкчулуг ажыглаар деп шинтпирлээш, МТЗ-80Л маркалыг чаа трактору-биле 820 эталон ганы ажылдап кылыр, а ниитизбиле бодунуң беш чыл планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнга чедир күүседир социалистиг хүлээлгени алган. Ону беш чылдың баштайгы ийи чылында Ондар Дай-оол дөрт чыл планын күүсеткен болгаш ам 1980 чылдың ийиги чартыының үлүүнде ажылдап турар. Чонунга, Төрээн чуртуна бараан болур деп чүве ол-дур! Үени мурнаан деп чүве ол-дур!

Эрес, кежээ эрниң төлептиг күш-ажылы бедик шаңналдарбиле демдеглеттингеп. Ооң хөрээн Ленинчи юбилей медалы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орден каастап чоруур. 1972 чылда БЛКСМ ТК-ның «Алдың тараа» деп хөрек демдээ-биле, а 1974 чылдан эгелээп, үш чыл улаштыр «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп демдектер-биле шаңнаткан. Тараажы, механизатор Ондар Дыртый-оолович Дай-оолдуң мергежили 1977 чылда бедик үнелелди алган. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы-биле аңаа РСФСР-ниң алдарлыг механизатору деп хүндүлүг атты тывыскан. Ындыг бедик атка Ондар Дай-оол төлептиг-даа.

Ондар Дыртый-оолович чүгле бүдүрүлгениң мурнзкчызы эвес. Ол үлегерлиг ада. Кадайы Ондар совхозтуң уруглар садында ажылдап турар. Ажылшчы, найыралдыг өг-бүледе чеди уруг өзүп, доругуп турар. Оларның дөртү—школдя.

Чаа «Беларусь» бажын чанынга кээп, доктаап турупталары билек-ле, бичии оолдар, уруглар ону долгандыр үтлей бээр. Бешки класста өөренип турар Володязы ачазын уткуп келгеш:

— Каяк ачай, мен кабинага олуруптайн—дээр.

— Олурувут харын, оглум. Удавас чорудар сен!—дээш, Ондар Дыртый-оолович оглун деткиир.

— Мен база олуруптайн ачай—деп, бирги классчы Юразы зэрежир.

— Үне халы!—дээш, ачазы оолдарынче магадап көрүп тургулаар.— База механизаторлар болур эрлер-дир ийин бо.

Ооң ол чугаазы үндезин-барымдаалыг. Хол изин бут чандыр баспас дижир.

Үе-шагны мурнаан алдарлыг механизаторнуң ажылижин сонуургап, амыдырал-чурттагазы-биле танышкаш, ъзттанып чорул тура, мынчаар бодадым: «Шак мындыг кежээ, кызымак кижи үени мурнап турбайн канчаар! А алдын өртектиг этти камныг ажыглавас, ону элекке үреп турар ийи-чангыс кижилер-биле шынгыы демисел чорудар керек деп ооң чугаалап турары черле шын-дыр. Ону өске-даа механизаторлар деткиир ужурлуг».

К. АРАКЧАА.

РЕДАКЦИЯДАН: Бо очерктин маадыры, Кызыл районнуң «Тинлелге» совхозунда РСФСР-ниң алдарлыг механизатору Ондар Дыртый-оолович Дай-оол техниканы хумагалыг, камныг эдилеп, бедик бүдүрүкчүлүг ажыглаарынга, ону үнелевес, электен үреп, улуг когарал таварыштырып турар чоруктарга удур шинтпирлиг демиселди чорударынга хамаарыштыр кончуг чугула, өйү келген негелделиг айтырыгны көдүрүп, бодунуң бодалын илереткен. Техниканы кам чок ажыглаар, ооң ажаалдазын, аар-саар септелгезин чогуур үезинде кылбас, ол үнелиг этти электен үреп, күрүнеге улуг когарал таварыштырып турар чоруктар ажыл-агый бүрүзүнде бары чажыт эвес. Ындыг чоруктар-биле шинтпирлиг демиселди чорударының өйү келгеи.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Көдээ ажыл-агыйже чорудуп турар бүгү техниканың ажыглалын экижидериниң херээнге негелдени улам күштелдирер херек. Дыка хөй колхозтарда болгаш совхозтарда машиналарның ажыглалыының болгаш кадагалалыының дүрүмүн сагывайн турар чоруктар-биле эптежип болбас. Хөй санныг машиналар септелгезининң база техниктиг ажаалдазының багай шынарлыындан аңаа туруп турар. Хөй техника элекке элей бээрге үндүр бижип турар... Бо бүгү чорук продукциянын бот-үнезин үзагаттырып, колхозтарга, совхозтарга болгаш күрүнеге ниитизи-биле улуг каража чедирип турар».

Ынчангаш ажыл-агыйларда техника ажыглалын экижидери-биле холбашкан айтырыгларны солуп арнынга калбаа-биле чугаалажып көөрүнге ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер, тускай эртемнигилер идепкейлиг киржир дээрзинге редакция идегевишаан, бо чугула айтырыг дугайында санал-опалын тодаргай бижээн чагааларны чорударын манап тур.

Разливке байырлал

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА-ның корр). В. И. Ленинниң «Чадыр» деп тураскаал музейиниң 50 чыл болганынга тураскаатказ байырлал июль 13-те Разливке болган.

Тур чазактың иетекчилериндеи маңаа чаштып, пролетариаттың баштынчызы В. И. Ленин партияны боочесектиг тура халышкынга белеткеп, «Күрүне болган революция» дээр сураглыг номну бижээн. Владимир Ильичиниң ол уеде ажыл-чорудулгазының дугайын музейниң көргүзүг түүлдери тайылбырлап турар. Чартык чус чыл дургузунда оон-биле 16 миллион хире кижи танышкан.

Ленинниң мемориалының чанынга болган митингиге партияның хоочуннары, хоорайның күш-ажылчы коллективтериниң болгаш хей-ниитизиниң толээлекчилери чүве чугаалааннар.

Самотлорнуң чагырыкчыларынга

НИЖНЕВАРТОВСК. (Тюмень область). Ында байырлыг байцалда ажыткан тураскаалды «Самотлорнуң чагырыкчыларынга» деп адаап. Хоорайже кирер оруктуң чанында ажылчының чээрби метр бедик хүлер хевирги турупкап. Бир холунда ол херексел тудуп алган, өске холунда хып турар факел бар. Тураскаалдың авторлары—скульптор И. Костюхин, архитекторлары О. Василенко болгаш Ю. Кожин. Олар Сибирьниң нефтижизининиң, геологувуның, оруменекчизиниң болгаш тудугжузунуң овур-хевирин сиилбип көргүскеннер.

Самотлорну очулдурарга «олуг хөл» дээн. Кижиниң бут базып көрбээни олуг, тулаалыг черлерни ынча деп адаар чораан. Ам Самотлорну бо үс чылдың турлуу деп адап турар. Ында ам чуртта казып тып турар суук ооларр түүлдүң дөргүү топназының бирээзин-не тып турар.

В. ЖИЛЯКОВ, СЭТА-ның корр.

АМЫДЫРАЛЫ—ЧОННУҢ ААС-КЕЖИИ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

В. И. Ленинниң чоок соратниктериниң бирээзи Г. И. Петровскийниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн бо чылдың февральда бистиң чуртувус демдеглээн.

Григорий Иванович Петровский Харьков губерниязының Печенга суурунга даараныкчы кижинин өг-бүлезинге төрүттүнгеш, аңаа чаш шаанын чылдарын эрттирген. Ол бичии оол тургаш-ла, амыдыралдың четтир-чединмезин көргеи. Алызындан угаан-сарыылдыг оол он бир харлыг тургашла, күш-ажылга ладыгып, чептүг, чептүг авес түүлдерни ылгап билир апарган. А 1897 чылда, он тос харлыында РСДРП кежигүнүнге кирген.

Большевиктер партиязының II-ги съездизинин соонда, Екатеринославка ажылчын аңгының социал-демократтыг шимчээшкинин удуртуч турган.

1921 чылда Г. И. Петровскийни күрүненин дөртку думазының депутадынга база олла чылдың декабрьда В. И. Ленинниң удуртулгазы-биле Краковка болуп турган РСДРП ТК-ның хуралынга ону ТК-ның бюро кежигүнүнге сонгаан. Ийи чыл эрткенде, 1914 чылда Петроградка болуп турган хурал үезинде Муранов, Бадаев, Самойлов болгаш өске-даа большевиктер-биле кады Петровский туттурган.

Хаанныг чазактың хоойлудүрүмүнге удур ажыл-чорудулгазы дээш буруудаттырган ол большевиктерни 1913 чылдың февраль 10—13 хүннеринде сулгаан болгаш Сибирьже шелүүр деп шиитпирлээн.

Ынчангаш июнь 15-те оларны Красноярскиге эккелген. Анаа кара-бажыңга чыткаш, Петровский партия ажылдакчылары дыка хей кижилер-биле харылзажып, таныжып чугаалашкан. Кара-бажыңдан оларны Турухан крайның Монастырское суурунга эккеп каан. Маңаа Петровский революсчу ажыл-херээн уламчылап, чажыт хуралдарны эрттирип турган. Ол хуралдарга Я. М. Свердлов, С. С. Спандарян, И. В. Сталин киржип турган.

А июль 31-де оларны Енисейскиге эккелген. Анда Петровский революсчу ажылын улам быжыглап, Москва, Петроград, Киев, Саратов хоорайлар-биле болгаш ТК-ныи даштыкыда бюрозу-биле харылзааны тудуп, В. И. Ленинниң удуртуп турганы большевиктер фракциязының (капиталистиг чурттарда бодунуң партиязының политиказын организастыг чорулары-биле бөлүглежип каттышкан болгаш парламентинин база өске-даа черлериниң кежигүннери болуп турар политиктиг партияның кежигүннери) ажылын, чуртта болуп турар болуушкуннарны билип ап турган.

Доктаамал хайгааралга, үжеп-чиндиишкинге турган болгаш үстүнде көргенивес харылзаалар үжүн Петровскийни туткаш, Якутск облазынче чорудупкан.

Февраль революциязының дугайын дыңнаан, Петровскийниң сеткили серген, улам хей-аът кирип чораан.

Орджоникидзе, Ярославский оларның удуртулгазы-биле Якутияның ажылчы чону ол чернин губернаторунун чагыргазын дүжүр октаан. Ынчангаш Якутияның РСДРП комитединин даргазынга Григорий Иванович Петровскийни сонгаан.

1917 чылдың июньнуң төнчүзүнде Петровский Петроградче эоп келген.

Октябрь революциязының тиилээнинин соонда, ол Улус комиссариадының иштики херектер албанынга ажылдап турган.

1919 чылдың март айда Петровскийни Бүгү-Украинаның Эвилелдер комитединиң даргазынга сонгаан.

1920 чылда болган РКП(б)-нин тоску съездизинге ол ТК-ның кежигүнүнүң кандидадынга сонгуткан, а 1926 чылдан 1929 чылга чедир Петровский Политбюро кежигүнүнге кандидаттаан.

Бөгүнгү хостуг амыдырал дээш ажылчының амыр-дыш чок оруундан чурттуң политиктиг ажылдакчызынга чедир алдан ажыг чылдарның дургузунда коммунизмниң идеалдары дээш демиселге ак сеткилдиг туржуп келген Григорий Иванович Петровскийниң ажыл-херээн совет кижилер үтпайн сактып чоруур. Ол ышкаш ССРЭ-нин революция музейининиң директорунга ажылдап турган, ол СЭКП-ниң төөгүлүг дуржулгазын пропагандалаар талазы-биле хей ажылдарны кылып чоруткан.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

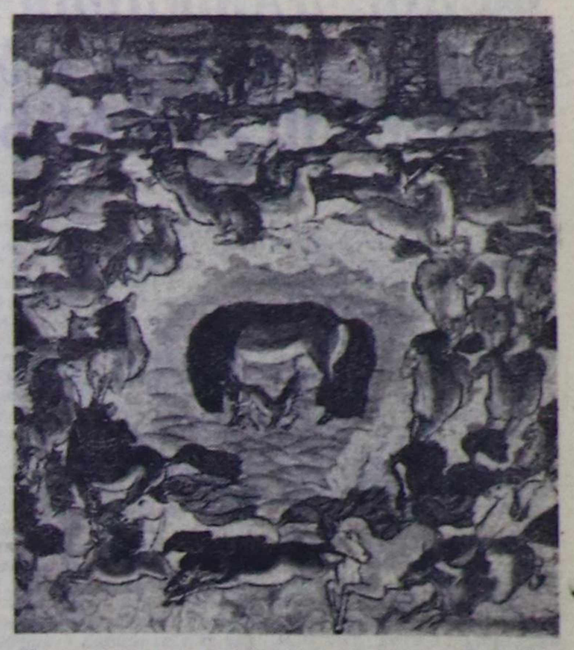

Кызылга моол чурукчуларның делгелгези чоокта чаа болуп эрткен. Оортан чурукчу О. Магвандоржуң «Час» деп чуруун бараалгаттывыс.

ХАЙЫРААН АЛДЫН БАЛЫКТАРЫМ

Чазаг чанында бора-бора талдар аразында, чыраа аътын маңы ышкаш, чындынадыр челип бадып чыдар, кыжын донмас кара судаг сугларлыг хемчигеш бар. Өөвүстен ырак эвесте, ынаар чокпак хараганнарлыг тейжигеш баарында, чартыы чирлип калган эрги хуваа аяк ышкаш какпак хаяның баарында хос элдиг эзремчигеш бар. Ында мээн алдын балыкчыгаштарым чурттап, өзүп турарлар. Эртен эрте азы кежээ кызыл хүнде какпак хая баарын бакылаар болзунза, балыктарның өңү чаашкын соонда чеээш ышкаш алдынаның, моңгуннениң, янзы-бүрү чайынналы бээр, а дүштө көөрүнге чингир ногаан, өкпен-кызыл, кара-көк-даа апаар чүве. Кырган-ачамның чугаазы-биле алырга, чөөк-кавының балыы анаа дүнчулап кыштаар чер дээр.

Дыштаныр хүннерде школадан чедип келгеш, сыырткыышка шыйлашкын кедирткеш, хүнге эдлим ладыктырып, какпак хаям кырынга манаттыныш ора хүнээр мен. Балыктарның хоюганы кончуг кулугурлар, ынчангаш хараган артындан бүүү чаштын келгеш, хая кырынга чыдып алгаш, шимээн чок олурарга, ам кээп хос алдындан өөр чылгы ышкаш. таваар шуужүп үнүп кээрлер. Кажары база кончуг де, сыырткыышка чүгле ак-балыктар туттунар, улуг кадыргылар кестүп келгеш, ол-бо сыг-сыг кылдыр өрү-куду кыйбалыргаш, хамык өөрүн девидеп каап, дедир-ле хая алдынче шимеш кынны бергилээр. Кожавыс өгнүң сарыг-сарыг баштыг оолдары тал-биле чушкуп, кезедип кааны ол-ийикпе, азы таашкактаан бызаа, молдурга үргүлүү киреп халчыр бооргa, ындыг чүве ийикпе, черле хоюганы хөлчок чүвелер. Өйлеп-өйдеп аванның үнү өгден дынналгылаар.

— Авылда-аш! Эй, Авылдаш, Кайда барды бо, тоязынчы. Чемиң сооп калды, ижиң а-ал!

Оон улаштыр бичии оол дунмамның үнү дынналыр:

— Авам баш хайындыргаш, сеңээ дыл арттырып калды, акы-ый! Келбес болзунза чиптер ме-ен!

Авам: «суг курту», «хүнүү бадыр аштап-суксан» деп-ле, кончуттунуп-кончуттунуп дедир өгже кире бээр, а дунмам менче үр-ле кайган тургулаар. Ол мээн чанымга кээриндеи коргар. Бир катап балык хой-гузуп, шуугап халып кээрге, эзремге булгакпан кижи мен.

Бир-ле улуг-хүнде аалымга чанып кээримге, дунмамның өөрүшкү-маннайы хөлчок уткуй халып кел чор.

— Сээн балыктарың часты берген акы-ый! Чүдэ-эк улуг Мезил-оол бомбалапкан! Чүдэ-эк улуг балыктар,..

— Балык канчап часты бээр чүвел, суг-мээ! Барып көрээдем че—дээш, өгге-даа кирбейн, эзремче салчыптывыс.

Дунмам хөөреп-ле чор:

— Ийи шоодай де! Өөвүске база берди. Кырган-ачам хой кадаргаш келгеш, хыйланып турду. Авам чивес кижи чордум-Мен хөйну чигеш күзүп турдум де. Оон ам...

Эзремге чедип кээривиске чүү-даа чок. Элезин кырынга бичии байланнар куурарты кадып калгылаан чыдырлар. Чанывыста талда саасканнар-ла «аңаа дегбе, аңаа дегбе» дижип, чакыргылай-дыр. Эзрем дүвүнде элезин дойлуп, чугай даштары ышкаш ак-ак будумелдер агым аайы-биле андарлып-дүндерлип, шил бүзүндулары кыланайнып чыдырлар. Сагыш-сеткилимнин кудэргайы аажок кынныр келди. Чүге-ле чүве ийик, дүүн чаа-ла көргеним кино сагыжымга кире дүштү. «Чырык черже коргунчуг бомба октапкан, оон соонда дириг бойдустуң чүгле агжагар күү сөөктери арткан».

Авам сугга бо-ла «бооп чиир чүве» дээш, арага сөөртүп алган кээр совхозтуң гараж эргелекчизи Мезил-оолду чогуур даргаларга чугаалап, кулугурну кезедир хемчээн алыскан мен. Оон соонда ол мени көрбестээн, аалывысче-даа ис баспастаан болбазыкпе.

Хоювусту чайлаглаткаш, күскээр база-ла ишкээр көжүп кээп, биезги-ле өөвүс орнунга хондувус. Хонажывыста отъсиген, чечек-нимистин үнгенин хөлчок. Кижиниң аңаа-ла даалыктап маннап туруксаазы келир. Алдың балыкчыгаштарым кайы хире чыглы берген ирги дээш, чайлады сагынган-на чүвем ол. Машинадан дүже салы-ла, чүк-даа дүжүрүшпейн, «суксан тур мен» дээш, хемчигешче салып-ла кирдим. Какпак хаям баарынга кээримге, эзремде элеш-караш дээр чүүдэ чок, биезги-ле хевээр: чугай ышкаш ак будумелдер, шилдер бузундузу кестүп чыдыр. Өскүс байлан-даа көзүлбейн-дир. Сактырымга чүгле эзрем дүвү эвес, бистин бүдүн хонажывыс ээнзиреп калган-даа ышкаш.

Н. ООРЖАК.

АЛЬПИНИСТЕР СЕЗОНУН АЖЫТКАН

Памирде Коммунизм бедиинче (7495 м) оон сонгу-барыын чүгүнден, азы моон мурнунуз кымнын-даа чоруваан чери-биле альпинистерниң үнер деп турары—ССРЭ-ниң альпинизм талазы-биле 29-ку чемпионадының кол болуушкуннарының бирээзи болур. Олче үнерии «Спартак», «Труд» болгаш «Мехнет» эки тура спорт ниитилелдериниң үш командазы оралдажыр.

Маршрут чеже-даа нарын болза, дидимнер оон кортпас. Бистин альпинистеривис 1923 чылдың августан (ССРЭ-ге бо спорттуң сайзырап эгелээн үези ол) бээр бистин девискээривисте турар Памириң беш «чедимүнчуларынче» 54 маршруттар-биле дөрт мүн хире үнүүшкүннерни кылганын чугаалаарга-ла четчир. Делегейде 170 хире санныг чеди мүн метр бедиктеринче альпинистерниң үнгенин катай безин саналарга, моон эвээш бооп турар.

Мурнуку чылларда дег, 1978 чылдың альпиниечи сезону Кавказ болган Ортаакы Азияның дагларында спорт лагерьлерин ажыдары-биле эгелээн. Эң баштайгы ындыг лагерь 1931 чылда тургустунган, ам оон саны 20 четкен. Олар профэвилелдерниң эки тура спорт ниитилелдериниң Бүгүэвилел төвүлелинге хамаарлыр. Бо чайын аңаа дагларга ынак 14 мүң кижи шөлээзин эрттирер, оларның аразында чаа-даа, дуржулгалыг-даа альпинистер бар. Сезон үезинде 20—20 хүннерлиг беш эзлчеглерни организастаар.

Альпиниечи лагерьлериниң инструкторларын 40 хонуктуг программа ёзугаар тускай школаларда белеткеп турар. Инструкторларның хей кезии профессионалдар эвес, олар ажылдап азы өөренип турар кижилерден тургустунган. Лагерь баарда олар боттарының чайгы шөлээзин ажыглап турарлар.

Альпиниечи сезон үезинде хей-хей спортчу маргылдаалар эрттирери планнаттынган. Оларның эң колу—чурттуң чемпионады. Ол чүгле Коммунизм бедиинче үнери-биле кызыгаарлаттынмайн, бүгү-эвилел маргылдаазының программазында чамдык өскерилгелер кылыры-биле база холбажып турар.

Мурнуку үелерде ышкаш, чемпионат дөрт класска эртер. Мурнуку үелерде спортчулар чалым үнериниң болгаш үнүүшкүнүң техниказының класстарынга маргылдааны боттарының шилип алган черинге эрттирип турган болза, бо чылдан эгелеп судья коллегиязы ону кызыгаарлаан. Чижээ, чалым үнер классека альпинистер Барыын Кавказта «Узункол» деп альплагерьге күжүн шенежип эгелээн. Ол маргылдаага киржири-биле 15 команда июль 15-те-ле чедип келген. Памириң мурнуу-барыын дагларында Шах-Дарья бедииниң мурнуу талазынга июль 25-тен август 25-ке чедир үнүүшкүн техниказының класының 6 командазы ужуражыр.

Техника болгаш бедик класстарының дүрүмнери өскерилбээн. Баштайгызынга беш команда киржир. Маршрутгар тодаратгынган. Оларның дөрту Памириң болгаш Тянь-Шаньның дагларын кезээн, бешкизи—Кавказты. Бедик класының спортчуларындан Коммунизм бедиинче үнериниң аңгыда Памириң мурнуу-барыын талазында Маркс бедиин (6726 м) болгаш Памирниң сонгу-барыын чүгүнде Революция бедиинче (6974 м) үнер деп чагыг база киргеи.

Сезонның темпизи бо хүннерде бедээн. Бедикче үнер талазы-биле профэвилел спортчуларының маргылдаазы болуп эрткен. Бо чылын шилчиир кубокту «Буревестник» ниитилелдин студентилер командазы чаалап алган.

Бистиң чуртувустуң бедик даглары чүгле совет эвес, даштыкы чурттарның альпинистериниң кичээнгейин хаара туткан. ГФР-нин, Австрияның, Испаниянын, АКШ-тын, Чехословакиянын, Польшаның болгаш өске-даа чурттарның дуржулгалыг 300 альпинистерп эрткен чылын Совет Эвилелиниң дагларынга чорааннар. ССРЭ-ниң Альпинизм федерациязы Памирге болгаш Кавказка делегей организацияларының баазаларын тургузарын бо чылын база уламчылаар.

Арий ПОЛЯКОВ, спорт мастери. (ПМА).

БАШТАЙГЫ САЛЫГ

БАГИО. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш делегей чемпиону Анатолий Карповтуң болгаш од ат дээш кордакчы Виктор Корчнойнуң аразында баштайгы салыг июль 18-те болган. Удурланыкчылар 18 көш кылган соонда салыг хайым боон доозулган.

Корчной агы-биле ойнаан, дигли эгенин көжүп кылган. Ынчалза-даа ол удатпаанда мерзе гамбидинче шилчээн болгаш оюнну нарыядырынын оралдажышкынын кылбаан.

Карпов оюнну дески чорударының аргазын алган. Оон соонда олар теп оолдарын, тевелерин болгаш аъттарын орнашкан.

Он тоску көштү кылбайн, хайымга дугурушканнар (хайым оюннарны маргылдааның санынга кинрбес, ынчангаш сан 0:0 боон артган).

Ийнги салыг бегүн болур. Ак тала-биле делегей чемпиону ойнаар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдерин.

Үлетпүр болгаш чурттапга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдерин.

Автомобильдериниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгеан.

Сес класс доосканнар **хүндүскү** салбырга 3 чыл 6 ай өөренир, ортумак школа доосканнар—2 чыл 6 ай өөренир. Топография салбырга ортумак школа доосканнар 2 чыл 10 ай өөренир.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс доосканнар математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдиришкинни боду эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Анда кожар түүлдер болза: билиниин дугайында документ (боду-биле), № 286 хевириниң эмчи шынзылгазы. 3×4 см хемчээлдиг, 4 фото-чурук, бүдүүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевириниң шынзылга бижиниң, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы бүдүүлгелер удуртукчулары бүзүреткен турар болгаш бо негелдө 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарлыр), пасспортун азы төрүттүнгенииниң дугаинда хереглелди, шериг биледин азы келдиришкин бижиин училищеге келгеш дужаар.

Билдиришкиннерни киирериниң хүүсаалары:

Хүндүскү өөредилгеге: июнь 1-ден июль 31-ге чедир, ортумак школа доосканнарның белүүнге июль 1-ден август 14-ке чедир.

Бот-өөредилгеге: май 3-тен август 10-га чедир. Киреринің экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир чорудар.

Киреринің экзаменнерин дужаавайн хүлээп алыр кижилер: сес чыл школазын мактал бижик-биле, а он чыл школазын алдын азы моңгүн медальдар-биле доосканнар, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни шыдгарал дипломубиле дооскан азы ортумак школаны доозуп тура «Чамдык эртемнерни өөренирииге чеднишкиннери дээш» деп мактал бижик-биле шаңнатканнар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң, ССРЭ-ниң айыыл чок чорук болгаш иштики херектер органнарының шеригленинің офицелерин, прапорщиктери, мичманнары (шериг албанындан курлавырже кадыынын байдалы, хар-назыны, штат кызырылганы дээш халашкан кижилер), халашкан соонда ийи чыл четпээнде.

Киреринің экзаменнеринге эки демдектер алгаш, конкурс чок киирлер болза:

а) бүдүүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларның чоруткан кижилери.

б) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, өөренири-биле шилип алган мергежилин ёзугаар ажылдап турар кижилер, шериг албанындан халашканнар (халашкан соонда ийи чыл эртпээнде), өскүс, азырадыр кижилери чок уруглар (школа-интернатты дооскаңының соонда).

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ. ЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА!

Кызылдың аъш-чем садыы № 20 магазинге балыкты амзап тургаш, садар делгелге садыын бөгүн 15 шактан эгелеп чорудар.

Эш-өөрүнүң өмүнээзинден

Республика эмнелгезинин карак эмнээр салбырынга июнь-июль айларда 15 хонук хиреде эмнеткеш экижип, сеткилим. Солагай талакы караам зараам, мырынай көзүлбестеп. бергедээн турдум.

Карак эмчизи Лариса Спиридонова, салбыр эргелекчизи Надежда Килина болгаш медицина сестралары Зоя Серен-Доржу, Людмила Усова, Елена Суваклит олар чонуң кадыы дээш оңаашкан ажылынга ёзулуг бердинген, кызымак, шудургу, эвилел-ээлдек эштер болду. Оларның аразындан эмнедип, хайгаратканым Лариса Чадамбаевна эмчи биле Зоя Серен-Доржу сестраны онзалап, мактаар-дыр мен. Оларның холдары аарыг каракка дээрге-ле аарыг чидип, экижип турган, дег, чымчак чаагай сагындырар.

Карак эмнээр салбырның бүгү эмчилеринге, сестраларынга болгаш өске-даа ажылдакчыларынга ажыл-ишке улам улуг чедишкинниг болурун күзеп, аңаа кады эмнеткен бүгү эш-өөрүнүң өмүнээзинден бижидим.

С. ШОНАЖИК.

Чөөн-Хемчик район.

Кызыл—Ак-Довурак оруунда. А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—**«Аныяктарның адрестери».**
11.40—**«Алдын мина».** Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы.
12.45—**«Арыг».** Документалдыг телефильм.
13.15—Э. Огенесиң — Симфония. Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң Улуг симфония оркестри күүседир. Дирижёру — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев.
13.50—15.40—Чапсар.
15.40—Документалдыг фильмнер программазы: **«Кодээ душтуктар», «Краснокурскиниң вариантызы», «Юстина Лендюк», «Молдавияның ак-көк тараа төлдери».**
16.50—**«Сээң амыдыралыңда ном».**
17.35—**«Порт—Восточный».** Телеочерк. Дамчыдылгага бетоницилер бригадира И. М. Дорощенко, «Севморгидрострой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Г. П. Жебелев, «Дальморгидрострой» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы В. П. Панов. Канаданың порттар Ассоциязиязының удуртукчузу Ф. Спок олар киржир.

КЫЗЫЛДАН

18.05—Телемедээлер.
18.20—**«Хоюткү чурттап чораан».** Мультфильм.
18.25—**«СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин—амыдырала!».** Сагыг ажылдакчыларының хүнүнге тураскаатказ дамчыдылга.
18.55—Телемедээлер.
19.05—Чарладар.

МОСКВАДАН

19.10—**«РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болганынга», «Днестрде чажыт чер».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
19.30—Медээлер.
19.40—Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң орус ырыын үлегерлиг нинти ырызының концерти.
20.05—**«Ораторлар булуңу».** Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. Авторлары—В. Дунаев болгаш Б. Калягин.
21.05—**«Спортлото».**
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—**«Н. Г. Чернышевский. Чагаалар. Сактышкынар».** Төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл болганынга.
23.40—00.40—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузуунуң лауреаттарының концерти. Төнгенде— медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.05—Уругларга фильм. **«Согур куш».** Уран-чечен фильм.

КЫЗЫЛДАН

19.10—**«Аас-кежик кайда үнүп турарыл?»** Телефильм.
19.40—21.10—**«Силериниң оглуңар болгаш акмынар».** Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бажың иштинде өг-бүле чуруу» 10.30, 13.00, 15.30, 18.00, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Суг адаанның курунезиниң кадыы» 11.00, 12.30, 14.00, 15.30, «Кыстар ашакка баар ужурлуг» 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кат-кем болуңар» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Элээди назын» 15.00, «Кызыл дипкурьерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Картыс шагдаа кадайданган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал кылдыгының 2-37-13, сропаганда кылдыгының 2-31-75, культуро кылдыгының 2-23-54, кодээ ажыл-агый кылдыгының 2-21-47, үлет пүр кылдыгының 2-22-64, чагаа кылдыгының 2-41-27, информация база совет тургузуут кылдыстериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуң келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2148.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01006

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (10766) | 1978 чылдың июль 21, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 2 көш.

КРАСНОДАР КРАЙ. Кубаньның чер ажылдыглары чаа дүжүттү ажаап албышаан, ону күрүнеге массалыы-биле садып турар. Тараалары 1 млн. 800 муң гектарда тараан. Амгы үеде калбак-делгем ховуларда 16 муң комбайннар, 60 муң тракторлар, 20 муң хире ножут тергелер, 11 муң жатказар, 50 муң хире автомашиналар ажылдап турар.

Кубаньның шөлдериниде 1260 ажаап-алышкын-транспорт комплекстери бар. Тараажылар беш чылдың үшкү чылында Төрээн чурттуң шыгжамырынга 4 млн. 300 муң тонна тарааны урар.

ЧУРУКТА: Тимашев районда «Искра» колхозтуң № 1 ажаап-алышкын-транспорт отрядының механизаторлары ярбайлы ажаап ап турары.

Е. ШУЛЕПОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

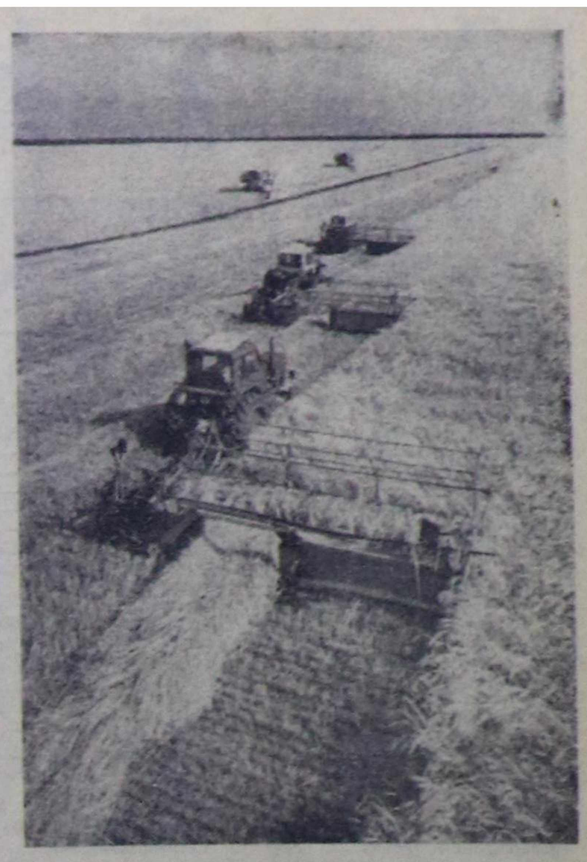

мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

ТЕМПИНИ ДҮРГЕДЕДИР

Ам республиканың ажыл-ишчилери эң-не харыысалгалыг ажылды — ниитиниң малынга чем белеткээрин чорудуп турар. «Мал ажылындан бистиң алыр деп турар бүгү-ле чүүлдеривис — хөй эът, сүт болгаш еске-даа продуктулар — хамыктың мурнунда мал чемперинниң, харын янзы-бүрү болгаш бедик шынарлыг чемперинниң четчиринден хамааржыр» деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга плеткелиниге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында республиканың совхозтары ниитиниң малынга 164,5 муң тонна сигенни, 52 муң тонна сенажты, 8,7 муң тонна витаминниг сигеи далганын, 8 муң тонна будук-бүрүнү, 400 муң тонна силосту белеткеп алыр ужурлуг.

Бо чугула кампанияның чоруп турарының байдалы кандыгыл? Июльдуң 17-ниң медээзи-биле алырга, республикада ниитизи-биле 5215 тонна сигеи белеткеттинген, азы план-онаалданың 3,4 хуузу. Ол болза, эрткен чылдың бо үезинде турганындан ийи ажыг катап хөй болуп турар. Тараан болгаш чайгаар үнген сигенперни 14622 гектар черден кескеп.

Таңды районнуң ажыл-агыйлары 1262 тонна, Улуг-Хемниң — 994 тонна, Каа-Хемниң — 664 тонна, Чөөн-Хемчиктиң — 575 тонна сигенни белеткеп, мал чеми курлавырлап алырын оске районнардан элээн шалыпкын чорудуп турар. Түс-түс ажыл-агыйлардан Овүр районда «Кызыл тук» совхоз планын 20 хуу, «Ленинчи орук» совхоз 14 хуу, Кодээ ажыл-агыйның дүрбүлга станциязы — 13,1 хуу, «Коммунизмниң херели» — 11,4 хуу, «УГКА 25 чылы» —11,6 хуу чедирип, сигеи кезилдезин элээп бедик темпилер-биле чорудуп, бүгү күштү олче мобилизастап турар.

Ынчалзажок сигеи кезип белеткээринииң болдунар аргалары бар чамдык районнар бо кампанияны ам-даа куду темпилер-биле чорудуп турарын демдеглээр херек. Чижээ, кезер сигеии эки үнген Бии-Хем район сигеп кезилдези эгелээнден бээр чартык ай ажыг уе эрткенде безин планын доңгуп-ле 3,6 хуу, ол шыкаш Тожу район оонда дора — 2,1 хуу, хыырыш кезип болур шыпаалар-лыг Тес-Хем район мырыңай 0,9 хуу чедирген болуп турар. Шак ынчаар оожум темпилиг чорукту сигеи үнмээни-биле, агаар-бойдустуң байдалы-биле тайылбырдап канчап-даа болбас. Бо районнарның удуртукчулары ам-даа маажым хөөнден уштунмаандыр. «Бистиң девискээривисте сигеи бар-ла болгай, ам-даа эки үнзүп, кезип ап четтиргиптер бис» деп бодаар, тургустунган байдалдың бергезин хапызы-биле медереп билбес, ажыл-херекчи бүгү чонну кошкак мобилизастап турар чорукчулар-биле эптежип болбас. Сигеи кезилдезиниң талазы-биле хожудап турар районнар ам темпини дүргедириниң шиитпирлиг, дээштиг хемчегларин алза чогуур.

Бо чылдың июльдуң 17-ге чедир республикада ниитизи-биле 2747 тонна сенаж салдынган, азы план-онаалданың 5,3 хуузу. Витаминниг сигеи далганың 636 тонналы бүдүрген, ол — план-онаалданың 7,3 хуузу болуп турар. Бедик шынарлыг бо чемперни белеткээринче база-ла Таңды районуң ажыл-агыйлары онза кичээнгейни салып турар. Чижээ, республикада белеткеттинген барык-ла бүгү сенаж Таңды районга онаажып турар. Ону ында 2725 тонналы белеткээн, азы план-онаалданың 21,7 хуузу. Таңдыжылар витаминниг сигеи далганын 408 тонналы бүдүрген, ол — план-онаалданың 14,6 хуузу. Өске районнарның совхозтары бо үеличг чемперни белеткээринче амдаа болур-чогууру-биле кирбээн. Таңдыжылардың үлегери-биле сенаж болгаш витаминниг сигеи далганы белеткээринче болдунар аргаларлыг бүгү ажыл-агыйлар доп-дораан кирзе чогуур.

Республикада ниитизи-биле 872 тонна будук-бүрү белеткеттинген, азы планның 10,9 хуузу. Чемниң бо хевирин белеткээря эрткен чылдың ол үезинде тургашындан дыка куду темп-биле чорун турар. Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары 436 тонна будук-бүрүнү белеткеп, планын 48,4 хуу, Улуг-Хемниң 269 тонналы белеткеп, планын 26,9 хуу чедирер берген. Будук-бүрү кайы-даа ажыл-агыйның девискээринде бар болганда, ону чер болганга арбыдады белеткеп ап болур. Бо ажылче-даа хожудап турар черлер күштерни мобилизастаары негеттинип турар.

Малга чемнер белеткээринииң темпизин күштелдиреринииң, ол эң чугула кампанияже бүгү чонну мобилизастаарынын, мал чеминде киржип турар кижилерниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынын, бердингеп онаалдаларның күүседезин хүн бүрү контрольдаарының, чем белеткээринииң болдунар бүгү аргаларын ажыглаарының дээштиг хемчегларин районнарның партия, совет, кодээ ажыл-агый органнары алыр хүлээлгелиг.

КӨРГҮЗҮГЛЕРИ ЭКИ

Онгу беш чылдың үшкү чылының бирги чартыы доозулаан. Бо үениң дургузунда «Тыва тудуг» треетиң күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган бригадаларының дугайында кысказы-биле чугаалап бээрин

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышгы калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазы-биле бистиң тудугчуларывыс танышкан болгаш аңаа сорук кирип, планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш шалыпчы ажылдааннар.

«Кызыл тудуг» эргелелинде Анатолий Дмитриевич Воронин удуртқан комплекстиг бригада бо чылдың бирги чартыының планын беш ай дургузунда боттандырган, тудугмонтаж ажылдарының планын 125 хуу күүсеткеп. Оон-биле чергелештир тудугжулар күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын 135 хуу чедирген.

«Кызыл тудугнуң» бо мурнакчы бригадазы үстүнде чонуң бирги партбюро шиитпирлиг болган.

Ол бригаданың удуртқан Анатолий Дмитриевич Воронин 1973 чылда Кызылдың дөртку микрорайонунда 90 аал чурттаар чурттарга бажыңының ийиги кадыын доозуп турар. Олар бо чылдың төнчүзүнге чедер үк бажыңның тудуун доозар соруктаны салган.

А. Воронинниң удуртқан коллективинде мурнакчы дашчылар хөй. Ылаңгыя К. Кызыл-оол, С. Тараачы, Н. Панин олар хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип, од шалыпчы күш-ажылы-биле коллективтиң ат-алдарын көдүрүп турарлар.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң делегады Августа Иванова Ельшованың удуртқаны комсомолчу-аныяктар бригадазы бо чылдың январь—июнь айларының планын чедиишкиниг күүсеткен.

Бо коллективтиң аныяктарының шалыпчы күш-ажылын Ленинчи комсомолдуң 60 чылыгга тураскаатқан. Ол юбилейни толептиг уткуур дээш бригада кежигүннериниң аразында социалистиг чарыш калбарган. Аныяк-даа болза, дүрлүглелиг шеверлекчилер Наталья Чудинова, Майя Ондар, Тамара Хертек болгаш өскелер-даа мурнуку одуругда чоруп орарлар.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдары-биле трестиң бригадаларының кежигүннери танышкан болгаш планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш улам шалыпчы ажылдап турарлар.

48 дугаар тудуг эргелелиниң Р. Григорович болгаш А. Ельшованың удуртқаны малярлар бригадалары чартык чылдың планын хуусаадан барык бир ай буруңгаар доозкан. Ол ышкаш Е. Бизяеваның удуртқаны комсомолчу-аныяктарның бригадазы база эки түңнелдерлиг ажылдап турар. Ол бригада квартал түңнелдери-биле эргелелде социалистиг чарыштың ийиги черинде үнген. Бригаданың профоругу Зоя Оюн социалистиг чарышка тиилээни дээш эрткен чылын УАЧД-ге баар путёвка-биле шаңнатқан. Ол онгу беш чылдың үшкү чылында база-ла мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

ЧУРУКТАРДА: Е. Бизяеваның бригадазы (адаанда). Комсомолчу Зоя Оюнуң ажылдап турары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

МАССАЛЫГ ЭГЕЛЭЭН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырының ажыл-ишчилери ниитиниң малынга арбын чемни белеткээри-биле шынаада сигеи кезип болур черлерни 'сүггарарының хемчеглерин ап турар.

Салбырның девискээринде хемнер унмары — ыяштар, чыраалар, чадаң үнүштер аразы черлерде сигеннин үнүжү эки. Салбыр 1100 тонна сигеннии чогуур үезинде кезип белеткээр сорулганы салган. Бо хүннерде хол кадыыры-биле 50 ажыг кижи түс-түс звеноларда хуваттынгаш, сигеи кезилдезинче кирипкеп.

Комсомолчу-аныяктар биле салбырның специалистеринден тургустунган бригада (бригадири С. Ховалыг) Ак-Тал арыында сигеи кезилдезинче кирипкеп. Олар хел кадыыры болгаш оске-даа херекселдер-биле чепсегленген. Бригала 30 тонна сигеи белеткээр оналда алган. Ажылының баштайгы хүннеринде 500 центнер сигеннии кезип белеткээн.

М. СЕВЕН.

«САЛЮТ-6»—«СОЮЗ-29»—«ПРОГРЕСС-2»: УЖУДУУШКУННУ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Июль он тоста космонавтар Владимир Коваленок биле Александр Иванченков оларның космоска ужудуушкунуңуң бешки неделязы доозулган. Июль 19-та орбитада «Салют-6»—«Союз-29»—«Прогресс-2» эртем-шинчилел комплекизиниң экипажы «Прогресс-2» дээр чүүк кораблиниң орбитаже үндуре берген оттулар чүүлүн «Салют-6» станцияга кудуп эгелээннер.

Бүгү-ле хыналдаларны кылганының соонда станцияның кывар чүүл савааларынче оттулар чүүлдү кударының командазын берген. Экипаштың болгаш ужудуушкун башкарар төп черниң специалистериниң хыналдазы-биле оттулар чүүлдү куткан.

Телеметрлиг информацияның болгаш космонавтарның дамчытканын ёзугаар алырга, «Салют-6» станцияга кывар чүүл-биле хандырарының программазы бүрүн күүсеттинген.

Июль он тоста «эзилдириг» кылыр херекселге ийи хүн үргүлчүлээн эзлчеглиг технологтуг дуржулганы космос комплекизинге кылып доозкан.

Эштер Коваленок биле Иванченков оларның кадыының байдалы эки. «Салют-6—«Союз-29»—«Прогресс-2» космос компленизиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар.

Чер чоогунуң орбитазында эртем шинчилелдери үргүлчүлевишаан.

УЖУДУУШКУНДА — «РАДУГА»

Черниң кылымал спутник-эдерлячилерии ажыглап тургаш, харылзаанның болгаш телевизиия дамчыдыгазының системаларын улам-на сайыргайгайыдар программазы бүгүгаар 1978 чылдың июль 19-та Совет Эвилелиниден харылзаанның эзлчеглиг спутнигин салып үндүрген. Ону дүн-хүн дургузунда үзүк чок телефон-телеграф радиохарылзаазын чалгыларының бир сантиметр диапозонунга хандырар болгаш Төп телевидениниң өнүүг болгаш ак-кара программаларын «Орбита» станцияларның четкилериче хары үтка дамчыдар сорулга-биле салып үндүрген.

«Радуга» спутниктың мооң адаанда эге параметрге доктаамал дескинер орбитаже салып үндүрген:

— Чер кырыыдан бедии 36590 километр;

— Черни долгандыр дескинериниң үези — 24 шак 38 минута;

— орбитаның йилеңчэ — 0,5 градус.

Харылзаанның болгаш телевидениниң хөй үнүүг улаштыр дамчыдар болгаш сайырадыл кылган аппаратуразының аңгыда черже чазыг чок углаашкынны кылыр үш өлектиг система, хүн батареяларының хүнче углаашкынынга хамаарылга чок энергия хандырылгазының системазы, орбитага башкарылга системазы, чылыг таарыштырар система, спутниктиң иштики чылыг деңнелии таарыштырар система, спутниктиң системаларының ажылының дугайын черже дамчыдар радиотелеметрия системазы, спутниктиң орбитазын хемчээр болгаш ону башкарар радиосистема база тургустунган.

«Радуга» спутникте тургустунган аппаратура чогумчалыг ажылдап турар. Команда-хемчээшкин кылыр комплекс спутникти башкарып турар. Спутниктиң харылзаа болгаш телевидение аппаратуразын айыткан программа ёзугаар ажыглаар.

«Радуга» спутник делегейниң «Стационар-2» дээр индекстиг.

УЛАМ ХАНЫ АНАЛИЗТЭЭР

Бо хүннерде бистиң республиканың көдээзиниң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көргүдер дугайында доктаалын бедик көдүрлүүшкун-биле танышып көргеш, ону боттандырары-биле улам-на улуг күжениишкинниг ажылдап турарлар. Оң-биле хөлбаштыр көдээ корреспондентилерден хөй-хөй чагаалар редакцияга хүнүүн-не кээп турар. Кээп турар хөй чагааларның чамдызын тема аайы-биле бөлүктеп, допчулалга үндурери редакцияга чаңчыл апарган. Бо удаада малчыннарның ажыл-ижинге тураскаатқан чагаалларны мында киирдивис.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң Кызыл-Таңга салбырында бистиң биижикчивис Тюлюп Самбыцович Сандо хары үгда үш чагааны редакцияже чоруткан. Ол «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдыы Ишкинде малчыннарының ажыл-ижин болгаш амыдырал-чуртталгазын тодаргай биижээн. Кадыр-берт, чедер орук-чиргии берге ол черде эрес-дидим, тура-соруктуг болгаш күш-ажылга кызымак кижилер алыдан, чурттап турарын автор дыннаткан. Оларның бирээзи — Намзырай биле Түң-Серен Ондарлар. Ол өг-бүле малга 1950 чылдан бээр ажылдап келген. Ам тантыг-ла 28 чыл болуп турар. Кежээ, кызымак малчыннар ол үениң дургузунда 7500 хире өшкүнү төрээн совхозунга өстүрүп берген. Онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылында малчын өг-бүле төрүүр 100 өшкүге оналаштыр 95 анайны менди доруктурарын, өшкү бүргүзүнден 700 грамм төөктү алырын хүлээнгеш, сөзүнге зө болган. Олар мал чеминге 40 тонна сигеннии белеткеп алырын база хүлээнген. Амгы үеде бо хоочун малчыннар кодан өшкүзүн эки оттуг чайлагда одарладып үне берген.

Ол автор бодунуң өске-даа чагааларынга Ишкин чурттуг малчыннарның дугайын чылыг сөстер-биле мактап биижээн. Шынап-ла Алдыы, Үстүү Ишкиннерге дидим, чүрекжир-ле кижи хая-даш үнүп, мал кадарын болур. Ында даглар конзуг кадыр-каскак, хая-туруглуг. Ындыг берге черге хөй чылдарда ниитиниң малын малдап өстүрүп турар кижилерни черле канчап мактавас боор! Бодунуң шиак мергежилиниге ёзугуг бердинген, бергелерге торулбас кижилер ол-дур.

Кызыл-Мажалыкта бистиң биижикчивис Ф. Сеглеңмей хөй ажыл-агыйның ачыяк хойжузу коммунист Санчы Алдын-Хереддиң ажыл-ижин мынчаар мактап биижээн чагааны редакцияже чоруткан: «Санчы Алдын-Херел онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында багай эвес көргүзүлерни чедип алган. Оон кадарган оолдаашкынының үезинде чаш хураганнарны азырап доруктурарынга хамаарыштыр бодунуң бодалын болгаш хайгаралдарын биижээни база солун.

ЧАГААЛАР ДОПЧУЛАЛЫ

Чаш хураганны хөлүн эрттир изиг, чылыг черге чаңчыктырып доруктурары багай уржуктуг болур деп автор биижип турар. Чүге дээрге онгуреэ, бичии-ле соокка алыскаш, дораан аарыыр, деңгиичел эвес болур. Бичиизинден эгелээш ой-тавында соок температуралыг черге хураганнарны доруктурары оларның кадыг-быжыг, белен аарывас болурунга салдарлыг. Авторнуң ол бодалын хойжулар, специалистер моон соңгаар өөренип көөрү артык эвес болгу дег.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта Дамдын **Найгын-оол** ол-ла ажыл-агыйның ачыяк хойжузу коммунист Санчы Алдын-Хереддиң ажыл-ижин мынчаар мактап биижээн чагааны редакцияже чоруткан: «Санчы Алдын-Херел онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында багай эвес көргүзүлерни чедип алган. Оон кадарган кодан хойлары кыштан хүр ашкан. Семис-шыырак хойларның дүгү безин арбын болур. Ол аныяк хойларының бир бажыңга онаштыр 2,4 килограмм дүктү кыргып ап, бодунуң хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ам Санчы Алдын-Херел хойларын кыргыткан, эки оттуг, сериин чайлагже одарладып үндүре берген. Кежээ, кызымак болгаш, чаның хойларын кээп катап одар солуп тургаш, эки семиртип алыр. Ынчангаш оон хойлары кыштан хүр ажардыр-быжыг, белен аарывас болурунга салдарлыг. Авторнуң ол бодалын хойжулар, специалистер моон соңгаар өөренип көөрү артык эвес болгу дег.

Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта Дамдын **Найгын-оол** ол-ла ажыл-агыйның ачыяк хойжузу коммунист Санчы Алдын-Хереддиң ажыл-ижин мынчаар мактап биижээн чагааны редакцияже чоруткан: «Санчы Алдын-Херел онгу беш чылдың шалыпчы үшкү чылында багай эвес көргүзүлерни чедип алган. Оон кадарган кодан хойлары кыштан хүр ашкан. Семис-шыырак хойларның дүгү безин арбын болур. Ол аныяк хойларының бир бажыңга онаштыр 2,4 килограмм дүктү кыргып ап, бодунуң хүлээлгезин ажыр күүсеткен. Ам Санчы Алдын-Херел хойларын кыргыткан, эки оттуг, сериин чайлагже одарладып үндүре берген. Кежээ, кызымак болгаш, чаның хойларын кээп катап одар солуп тургаш, эки семиртип алыр. Ынчангаш оон хойлары кыштан хүр ажардыр. Кол-ла чүве—малдың семиртилгезинде дүри черле шын. Бо аныяк хойжу ону удуртулга болдуруп турар».

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда биижикчи Хертек **Мандан-оол** «Малчын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының ажыл-херээнин дугайын редакцияже биижип чоруткан. Ол бригаланың хойжудары онгу беш чылдың үшкү, шалыпчы чылынга алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар. Төрүүр 100 хойга оналаштыр 95 хураганны менди доруктурар, хой бүргүзүнден 1,7 килограмм дүктү алыр хүлээлгезин чартык чыл түңнели-биле күүсеткен. Түс-түс хойжулардан Иргит Бугажык төрүүр 100 хойга оналаштыр 101, Салчак Тас 103, Салчак Кадзар 96, Дарья Делбиш 95 хураганы менди доруктурган. Бригада хой кыргылдазын совхозка бир дугаарында доозкан. Оон хойжулары ниитизи-биле 7,8 тонна дүк садар тургаш, 10,5 тонна ажыг дүктү дужаап, планын ажыр күүсеткен.

Кызыл районнуң «Х Улуг хурал» совхозунда бистиң биижикчивис Б. Мандып-оол редакцияже чоруткан чагаазынга малчыннардан парын хой дүгүн болгаш өшкү чөөдүр уржурлуг.

Авторларның чагааларын допчулалга киирип, оларга оөрүн четтиргенин илергейлевишаан, олар-биле сүмележилгени кылыры, дараазында кандыг темаларга, канчаар биижирии, чүүже кол кичээнгей салырын тодарадыры бистс база чаңчыл апарган. Амгы үеде бүгү совет улус, оон иштинде бистиң республиканың ажылчы чоннары-даа, СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдралга боттандырар дээш улуг кодүрлүүшкүн-биле ажылдап турар болгай. Көдээ ажыл-агыйда эң чугула кампаниялар болза, хой кыргылдазын дүрген дооруп, күрүнеге дүк садарының планын доллур күүседирии, ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткеп алыры, тараа ажаап алышкынынга белеткенири, ону бедик деңнелге эрттирери болур. Авторлар бо кончуг чугула темаларже хүн бүрү кичээнгей салыры, ажыл-ишчилериниң чедишкиниерии хаиы аналиэтиг кылдыр биижирии, четпестериниң алыс дээзүн илерелии шүүгүмчүлээри күзенчиг. Ынчангаш силерниң чаа чагааларыңарны редакция манап тур.

«ХЕМЧИККЕ» ТЫВЫСКАН

1977—78 чылдарның мал кыштагладыышкынын эки эрттирип, малдың баш санын болгаш оон төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка база тиилекчи деп санаткан.

Ол ажыл-агыйга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүледиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тыпсырынга тураскаатқан байырлыг хурал дүүн суурнуң клубунга болган.

«Хемчик» совхозтуң партком секретары **Д. Д. Сарыглар** хуралды ажыткан, СЭКП обкомунуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи **Г. А. Заркевичиге** сөс берген.

Эрткен кыштың берге байдалдары турзажок, малдың баш санын менди камгалап алыр талазы-биле чедиишкиниг ажылдааны дээш совхозтуң ажылчыннарынга, албан-хаакчыларыга изиг байырны чедиргеш, шилчиир Кызыл тукту ажыл-агыйның төлээлекчилеринге тывыскан.

Ук совхозтуң № 1 болгаш 2 бригадалары эрткен кыжын мал бажын хоратпас болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле республиканың бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка база тиилекчи болуп үнген. Оларга дипломнарны болгаш акша шаңналгарын база дүүн тывыскан. Оон ангыда «Хемчиктиң» төп сүт-бараан фермазының коллективи сүт саалдазының чартык чыл планын 125 хуу күүсеткен. Ол күш-ажылчы чедиишкини дээш үк ферма база СЭКП обкомунуң диплому-биле шаңнаткан.

Байырлыг хуралга № 1 бригаланың бригадири **Сарыглар Хирлигбей**, саанчы **Хомушку Хирлиг**, «Хемчик» совхозтуң директору **О. Д. Сарыглар** олар чүве чугаалаан, ажыл-агыйның итчилери бо шаңналгарга сорук киргении, ону онгу беш чылдың үшкү чылының ийиги чартыында холдан салбас дээш улам шүүдүргү ажылгаар ээлээнин бүзүреткеннер.

Х. МӨНГУШ.

МУРНУУ ОДУРУГДА

Тыва АССР-ниң малчыннарының 1978 чылдың бирги чартыында социалистиг чарыжының мурнакчылары

ТЕРГИИН ХОЙЖУЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Ооржак Доржу Апыяович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	141
Ооржак Чамзырын Намчыл-оолович	«Сүт-Хөл»	—«—	135
Ондар Аяк-Хээ Данзын-оолович	«Октябрь 30 чылы»	—«—	132
Монгуш Чола Допур-оолович	«Чыраа-Бажы»	—«—	130
Ооржак Ранса Доржуевна	«Искра»	—«—	130
Ондар Татьяна Шадыповна	«Искра»	—«—	128
Содунам Андрей Байкараевич	«Х Улуг Хурал»	Кызыл	125
Ховалыг Дезгер-оол Чолдак-оолович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	125
Ховадыг Дамдын Ширии-Сааевич	«Алдан-Маадыр»	—«—	125
Монгуш Эрес-оол Эртиеевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	124
Комбу Иргит Чыргалович	«Моген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	122
Куулар Долгармаа Сундуевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	120
Сончы Тамара Тюлюшевна	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	120
Ондар Танов Борбак-Дашович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	118
Ооржак Сендажи Сандырович	«Чыраа-Бажы»	—«—	116
Чанзын Чигжит-оол Удумбораевич	«Х Улуг хурал»	Кызыл	116
Хертек Дарья Дембишовна	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	116
Ооржак Өрге Банр-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	115
Монгуш Кунгаа Сүгеевич	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	115
Куулар Дыртыынай Макыштановна	«Коммунизмче орук»	Өвүр	115
Сафонов Иван Петрович	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	115
Олчанмай Даш Кировович	«Найырал»	Улуг-Хем	115
Ооржак Шолбан-оол Аштыр-оолович	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	114
Чамзан Соскармаа Кыргысовна	«Найырал»	Улуг-Хем	113
Серен-Доржу Мандараа Сатович	—«—	—«—	114
Комбуй-оол Владимир Иргитович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	113
Монгуш Керебик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	112
Тюлюш Чамзы Улуттыкович	«Өөк»	Бии-Хем	112
Кан-оол Анчы-оол Донгакович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	112
Ооржак Маданхаа Доржуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	111
Куулар Бора-Хопуй Ашакович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	111
Ондар Кавай-оол Мыйгаржапович	«Искра»	—«—	111
Дортуй-оол Торлаа Долаанович	Тоқа аттыг	Таңды	111
Быштак-оол Мекпер-оол Донгакович	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	111
Хомушку Сайыт Сюрюнович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	110
Монгуш Семис-оол Сорукуевич	«Шамбалыг»	Кызыл	110
Байзак Вера Чульдумовна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	110
Данзурун Иван Семчитович	«Чодураа»	Тес-Хем	110
Намдал Орус-Сандыкчапович	«Мөрен»	Эрзин	110
Лопсан Доптан Чонанович	—«—	—«—	110
Монгуш Калга-оол Санчи-Бидипович	«Коммунизмче орук»	Өвүр	110
Ооржак Дотпаа Айзанович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	109
Ооржак Кертик Дизээжиковна	«Тинлелге»	Кызыл	109
Монгуш Аяык-кыс Кончей-оол	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	109
Херма Иргит Кангурович	«Моген-Бүрен»	Мөңгүн-Тайга	109
Сагаан Сарыг-оол Салчакович	—«—	—«—	109
Монгуш Кертик-оол Серенович	«Искра»	Чөөн-Хемчик	108
Ооржак Алдын-оол Менди-Байырович	«Искра»	—«—	108
Тейнин Дамдын Буяндыевич	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	108
Чудур Иргит Улуг-Каракович	—«—	—«—	108
Бады Донгак Кан-оолович	—«—	—«—	108
Надаажап Калдар Донгакович	—«—	—«—	108
Соян Каран-оол Дайбеевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	107
Мандып-оол Николай Ховалытович	«Х Улуг хурал»	Кызыл	107
Дулгу Ранса Канхооевна	«Мөрен»	Эрзин	107
Чимбин Николай Арбынаевич	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	Каа-Хем	107
Күжүгет Сендажи Намчалович	«Өөк»	Бии-Хем	107
Дамба-Лама Тырын-оол Тюлюшевич	«Найырал»	Улуг-Хем	107
Ооржак Чанчын-оол Сундуевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	106
Ооржак Очур Кавеевич	—«—	—«—	106
Монгуш Очур-оол Чамыянович	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	106
Ховалыг Эрес-оол Опан-оолович	—«—	—«—	106
Кара-Донгак Чагыр Чашович	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	106
Учурал Марсуу Дамдысүүевич	«Мөрен»	Эрзин	106
Сади Иван Сендиевич	—«—	—«—	106
Сая Шангыр-оол Банр-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	105
Ондар Сендимаа Чыргалович	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	105
Сат Мандырай Доржуевич	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	105
Ховалыг Мартан-оол Доржусвич	«Чыраа-Бажы»	—«—	105
Аракчаа Василий Александрович	«О-Шыява»	Тес-Хем	105
Ооржак Седен Дамбаевич	«Мурнакчы»	Бай-Тайга	105
Чанчыдай Мария Николаевна	«Мөрен»	Эрзин	105
Иргит Карин-оол Чавралович	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	105
Сарыглар Биче-оол Дыртык-Сарыг-ович	«Коммунизмче орук»	Өвүр	105
Успун Донгак Делгерович	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	105
Биче-оол Магак-оол Донгакович	—«—	—«—	105
Ховалыг Дадар-оол Күдерекович	Карл Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	104
Монгуш Сангыр-оол Хүртен-ооловч	«Коммунизмче орук»	Өвүр	104
Монгуш Намбар-оол Хенче-Караевич	—«—	—«—	104
Монгуш Чаш-оол Даваевич	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Донгак Кинин-оол Седенович	—«—	—«—	103
Шыгжаа Январ-оол Кыргысович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	103
Багандай Сарыг-оол Сарыгларович	«Барлык»	Барыын-Хемчик	102
Ондар Докар-оол Евданович	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	102
Монгуш Суртал-оол Шадыпович	«Чыраа-Бажы»	—«—	102
Ховалыг Дадар-оол Кожунмаевич	«Искра»	Чөөн-Хемчик	102
Бызаакай Анчы Далайович	«Кызыгаар»	Тес-Хем	102
Куулар Санчай-оол Самбуевич	«Торгалыг»	Өвүр	102
Доспан Комбу Донгакович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	102
Шанмак Полит-оол Кыргысович	«УТКА 25 чылы»	—«—	102
Соян Биче-оол Дайбаевич	«Барлык»	Барыын-Хемчик	101
Ооржак Шагдыр Бегзиевич	«Шекпээр»	—«—	101
Монгуш Бичии-Уруг Самыяевна	«Тинлелге»	Кызыл	101
Куулар Хевек-оол Чамбалович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	101
Ондар Куртугбай Лопсанович	«Алдан-Маадыр»	—«—	101
Сат Татьяна Шоевна	«Искра»	—«—	101
Нуразт Доржу Дмитриевич	«Чодураа»	Тес-Хем	101
Сотпа Илиг Салчакович	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	101
Ойдар Сайын-Белек Балыкович	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	101
Маскыр-оол Дукар-оол Донгакович	«Найырал»	Улуг-Хем	101
Дамдын-оол Тюлюш Найдыпович	—«—	—«—	101
Ламбан Доржу Тюлюшевич	—«—	—«—	101
Чаш-оол Монгуш Сандакович	«УТКА 25 чылы»	—«—	101
Сая Александр Банр-оолович	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	100
Хомушку Борис Комбуевич	—«—	—«—	100
Павел Татьяна Иргитовна	«Тинлелге»	Кызыл	100
Маныкай Көк-оол Евралович	«Кара-Хаак»	—«—	100
Биче-оол Начын-оол Донгакович	«Х Улуг хурал»	—«—	100
Монгуш Ырыш Сасыкович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	100
Ооржак Дажи-Намчал Чыртай-ооловч	«Алдан-Маадыр»	—«—	100
Куулар Борис Шыдыраевич	«Чыраа-Бажы»	—«—	100
Ондар Дажи Доржуевич	«Сүт-Хөл»	—«—	100
Ондар Арбай-оол Доржуевич	—«—	—«—	100
Шойла Маады Евданович	«Саян»	Бии-Хем	100
Ховалыг Чудунай Кошкар-ооловна	«Коммунизмче орук»	Өвүр	100
Куулар Калдар-оол Балдай-ооловч	«Кызыл тук»	—«—	100

ХӨЙ БЫЗАА АЛГАН ИНЕК КАДАРЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 инектен алган бызаа
Чысыынак Дамба Бонкович	«Мөрен»	Эрзин	100
Хуна Василий Доржуевич	«Россия»	Таңды	90
Доржу Иргит Хүрен-ооловч	«Бай-Тал»	Бай-Тайга	90
Куулар Санчы-Бидип Шангыыпович	«Кызыл тук»	Өвүр	88
Өлзей-оол Иргит Комбуевич	«Малчын»	Мөңгүн-Тайга	81
Хүлер-оол Сая Багай-ооловч	—«—	—«—	81
Донгак Очур Бораганович	—«—	—«—	80
Дастан Очур Хомушкуевич	—«—	—«—	73
Кол Нагазы Арган-оолович	«Тоора-Хем»	Тожу	62

ХӨЙ СҮТ САГГАН СААНЧЫЛАР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	бир инектен ортумак саалда кг-биле
Ондар Анай Сусугбайовна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1895
Кара-Сад Бакаан Багбыштаевна	«Большевик»	—«—	1892
Кара-Сад Таан Дамбалановна	«Большевик»	—«—	1840
Иргит Анай Бүрбүевна	«Большевик»	—«—	1781
Ондар Дүктүг Дажи-ооловна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	1677
Ондар Хеймерек Кагаржаковна	К. Маркс аттыг	—«—	1635
Сат Мария Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1615
Куулар Чылбак Ыйпажыковна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1590
Пабундук Галина Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1580
Сат Хеймерек Харжакпаевна	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	1576
Балагашева Антонина Григорьевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1564
Кара-кыс Галина Ырынмаевна	«Хадын»	—«—	1506
Кыргыс Ошку-Саар Тюлюшевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1487
Оюн Мария Дамбаевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1479
Маады Мария Мамчиковна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1463
Иванова Федора Кирилловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1444
Ооржак Нина Кызыл-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1431
Таль Федосья Алексеевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1416
Монгуш Ольга Бальчировна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	—«—	1400
Монгуш Алдын-кыс Саная-Баировна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1395
Баткар Оюмаа Чоодуевна	«Чодураа»	Тес-Хем	1383
Оюн Тамара Сюржунмаевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1379
Дорбак Татьяна Самбуловна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1376
Седипей Зоя Александровна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1375
Гельцер Эмма Фридриховна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1324
Курастикова Зоя Андреевна	«Көк-Тей»	Кызыл	1315
Монгуш Мохова Сереновна	«Көк-Тей»	—«—	1315
Сарыглар Александра Шалдакаевна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1307
Ензак Галина Соловновна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1305
Трушова Наталья Николаевна	«Кызыл тараачын»	—«—	1304
Оюн Руслана Норбуевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1301
Дюбина Анна Ивановна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1300
Чамбыл Александра Васильевна	«Саян»	—«—	1288
Долгар Галина Васильевна	«Хадын»	—«—	1284
Монгуш Галина Опчай-ооловна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1233
Бердникова Татьяна Ефимовна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1214
Баднам Долганмаа Кыргысовна	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	1232
Дамбай Валентина Тураг-ооловна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1201
Новаситай Татьяна Донгаковна	«Найырал»	Улуг-Хем	1201
Норжун Дайнык-кыс Тюлюшевна	«Найырал»	—«—	1184
Ооржак Татьяна Хертековна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1179
Күжүгет Татьяна Тырышевна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1139
Монгуш Долума Шагдыровна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1127
Монгуш Чечек Гюрмаевна	«Хадын»	Бии-Хем	1127
Оюн Бичельмаа Самбуевна	Дуржулга станциязы	Таңды	1115
Хертек Александра Седиповна	«Барлык»	Барыын-Хемчик	1100
Докчун-оол Татьяна Маадыевна	«Найырал»	Улуг-Хем	1098
Сангай-оол Кара-кыс Кыргысовна	«Күш-ажылдың хостуу»	—«—	1087
Монгуш Девик Хайыыр-ооловна	«Тинлелге»	Кызыл	1087
Доржу Соскармаа Ондаровна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	1083
Монгуш Догунмаа Кертик-ооловна	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1068
Куулар Шин Узун-Сарыговна	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	1065
Наумова Галина Ивановна	«Көк-Тей»	Кызыл	1058
Ожина Ранса Михайловна	СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг	Каа-Хем	1060
Кенден Анастасия Доспановна	«Найырал»	Улуг-Хем	1057
Чанзак Фия Допуй-ооловна	«Хадын»	Бии-Хем	1048
Донгак Валентина Сангыевна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1045
Бадарчы Александра Сундуйовна	«Тес-Хем»	Тес-Хем	1042
Дугар Эник-кыс Кыргысовна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	1037
Оюн Татьяна Биче-ооловна	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	1030
Билчей Роза Хертековна	«Тээли»	Бай-Тайга	1029
Монгуш Кара-кыс Аспак-ооловна	«Коммунизмниң хереди»	Таңды	1023
Афанаскина Анна Германовна	«Өөк»	Бии-Хем	1020
Седип Любовь Маадыевна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	1018
Куулар Борбаш Сагдыевна	«Тээли»	Бай-Тайга	1018
Адыя Хавак Самдановна	«Чодураа»	Тес-Хем	1011
Монгуш Анай-Хаак Селедерековна	«Искра»	Чөөн-Хемчик	990
Мөгенмаа Докмушпен Байкараевна	«Тинлелге»	Кызыл	977
Самбукай Сара Ламажаковна	«Өөк»	Бии-Хем	964
Оюн Зинаида Шавыевна	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	943
Семенова Валентина Францевна	«Өөк»	Бии-Хем	952
Сояп Кунзенмаа Сарбыкаевна	«Тинлелге»	Кызыл	933
Монгуш Мингик Сюрюновна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	930
Ооржак Майдак Часкыловна	«Кара-Хаак»	Кызыл	918
Хомушку Хирлиг Сесиновна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	904
Сувдуй Болимза Ламбажитовна	Ленин аттыг	Эрзин	904

АРБЫН НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ АЛГАН БЫЗАА АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Хонукта ортумак немелде деңзи грамм-биле
Базыр Анай Сатовна	«Бурунгаар»	Каа-Хем	1100
Иргит Хемчик Чыргал	«Тээли»	Бай-Тайга	986
Иванова Вера Семеновна	«Россия»	Таңды	900
Күскежик Мария Степановна	«Өөк»	Бии-Хем	830
Кыргыс Евдокия Маадыевна	«Саян»	—«—	800
Сарыглар Күзен Базыровна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	780
Ефремова Валентина Ивановна	Дуржулга станциязы	Таңды	778
Көк-оол Кыстай-оол Чоодуевич	«Тес-Хем»	Тес-Хем	748
Болот Анна Крестьяновна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	737
Салчак Сержи Сатовна	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	702
Губина Глафира Васильевна	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	698
Евдокимова Екатерина Емельяновна	Дуржулга станциязы	—«—	677
Саая Татьяна Дүктүг-Арыевна	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	670
Куркутова Надежда Леонтьевна	Дуржулга станциязы	Таңды	658
Байыр-оол Уйнук Ховалыговна	«Кызыл тараачын»	Бии-Хем	617
Грудинина Людмила Васильевна	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	605
Димит Александра Владимировна	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	605

КУШ АЖААКЧЫЛАРЫ

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	Бир дагаадан алган чуурга
Сироткина Нина Леонтьевна	«Көк-Тей»	Кызыл	103
Рукасуева Мария Гавриловна	—«—	—«—	95
Боярина Ранса Александровна	—«—	—«—	95

СҮТ-БАРААН ФЕРМАЛАРЫ

Эргелекчилери	Ферманың ады	Ажыл-агый	Район	Бир инектен ортумак саалда кг-биле
Иргит Күдер-оол Дамдынович	Арыг-Бажы	«Большевик»	Чөөн-Хемчик	1360
Лебедев Федор Фадеевич	Туран	«Кызыл-тараачыы»	Бии-Хем	1333
Дамбуу Люндуп Дамбаевич	Арыг-Бажы	«Искра»	Чөөн-Хемчик	1227
Радионова Фаина Антоновна	Кара-Булун	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	1207
Кымысова Полина Васильевна	Кек-Тей	«Кек-Тей»	Кызыл	1161
Ооржак Каадыр-оол Кучаимаевич	Суг-Кажаа	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	1150
Хертек Зина Доюн-ооловна	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	1045
Редель Валентина Алексеевна	Алвак № 1	ССРЭ-ниң 50-чылы аттыг	Таңды	1074
Ооржак Седен-оол Кырган-оолович	МТФ № 2	«Тинлелге»	Кызыл	1010
Шавы Оюн Семенович	Хадын-Аксы	Дуржулга станциязы	Таңды	1011
Хертек Хевенмаа Дарынмаевна	Адыр-Мажалык	«Барлык»	Барыын-Хемчик	985
Монгуш Алдын-кыс Саная-Баировна	Дөргүн	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	Чөөн-Хемчик	984
Дамба Минчимаа Салчаковна	Хут	«Кызыл-тараачын»	Бии-Хем	974
Баткар Чооду Намчакович	Харвал-Тей	«Чодураа»	Тес-Хем	961
Дурпова Зоя Григорьевна	Алаак № 2	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	933
Лямзина Неля Семеновна	Төп СБФ	«Бүрен»	Каа-Хем	921
Севек-Хуурак Хирлиштпен Тюлюшович	Алдыы-Шыява	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	907
Салчак Дембирел Адыяевич	Хадын	«Хадын»	Бии-Хем	898
Рулаков Николай Семенович	Төп СБФ	Дуржулга станциязы	Таңды	895
Горбатов Александр Афанасьевич	Төп СБФ	«Улуг Октябрь»	Каа-Хем	879
Кара-Сал Надежда Апан-ооловна	Ыйгылак	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	874
Салчак Көмбужап Эревчинович	Бижиктиг-Хая	«Барлык»	—«—	861
Потапенко Николай Осипович	Чанзаш	«Өөк»	Бии-Хем	857
Кыргыс Минчир-оол Ликпир-оолович	Арыскан	«УТКА-25 чылы»	Улуг-Хем	838
Норбу Матпак Кужугетович	Ээр-Хавак	«Тээли»	Бай-Тайга	840
Донгак Оюнду Морзукович	Урбюн	«Найырал»	Улуг-Хем	830
Доспан Виктор Александрович	Арыг-Бажы	«Улуг-Хая»	—«—	829
Ким Василий Викторович	Доора-Хадын	ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг	Таңды	824
Хомушку Кувискал Самбуевна	Шык-Бажы	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	790
Куулар Биче-Уруг Люндуповна	Киров	«Сүт-Хөл»	—«—	789
Чимит-Доржу Кара-кыс Дулдуевна	№ 1 СБФ	«Тинлелге»	Кызыл	769
Ондар Чечек Дажы-Хөевна	Кызыл-Чыраа	К. Маркс аттыг	Чөөн-Хемчик	746
Маадыр-оол Тюлюш Донгакович	Кара-Тал	«Найырал»	Улуг-Хем	740
Ховалыг Шондайты Дөнгур-Баштыговна	Ак-Даш	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	680
Допча Ольга Донгаковна	Ишти-Хем	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	680
Жмак Петр Ефимович	Чкаловка	«Өөк»	Бии-Хем	657
Ховалыг Севилбаа Агбаевна	Дөн-Терек	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	650
Куулар Роза Севекпеновна	Булун-Терек	«Октябрь 30 чылы»	—«—	643
Ховалыг Норбу Чашоолович	Ортаа-Тал	«Алдан-Маадыр»	—«—	603

ХОЙЖУ БРИГАДАЛАР

Бригадирлери	Ажыл-агый	Район	100 хойдан алган хураган
Куулар Солун-оол Алдын-ооловч	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	112
Ооржак Кан-оол Сагдиевич	«Шекпээр»	Барыын-Хемчик	104
Куулар Сарбаа Баражыкович	«Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	103
Монгуш Дамбаа Сендажиевич	«Искра»	—«—	103
Ондар Очур-оол Опанович	«Чыраа-Бажы»	—«—	101
Өлзей Анатолий Кыргысович	«Мөрен»	Эрзин	101
Монгуш Хавакчап Лопсан-Доржуевич	Чыраа-Бажы»	Чөөн-Хемчик	100
Хууракпай Анай-оол Тюлюшевич	«Күш-ажылдың хостуу»	Улуг-Хем	100
Мактар Виктор Ташкаевич	«Ак-Туруг»	Улуг-Хем	100
Ондар Саян-оол Дажы-Серевович	«Мөрен»	Эрзин	99
Монгуш Макай-оол Сүүр-ооловч	«Алдан-Маадыр»	Чөөн-Хемчик	98
Суму Дамчан Кыргысович	«Нарын»	Эрзин	97
Ондар Бии-оол Санчатович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	96
Кара-Сал Сүге Суванович	СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг	—«—	95
Сарыглар Хирлигбей Кылын-ооловч	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	95
Ондар Бүрбүш-оол Лопсанович	«Октябрь 30 чылы»	Чөөн-Хемчик	91
Сырат Каадыр-оол Борбакпынович	«Революциянның чалбыыжы»	Таңды	90
Кузнецов Николай Васильевич	«Өөк»	Бии-Хем	90
Дамдын Дадар-оол Тюлюшевич	«УТКА 25 чылы»	Улуг-Хем	87
Тюлюш Бүрбүзээн Биче-оолович	Жданов аттыг	—«—	82
Салчак Даш-оол Сарыг-оолович	«Шамбалыг»	Кызыл	84
Бегзи Филимон Даш-оолович	«Тере-Хөл»	—«—	82
Калзан Сергей Тюлюшевич	«Найырал»	Улуг-Хем	81
Сюрюн Маадыр-оол Маадырович	«О-Шыява»	Тес-Хем	87
Оолак Танов Александрович	«Улуг-Хая»	Улуг-Хем	80
Межекей Валерий Алексеевич	«Найырал»	—«—	80
Эрендей Орус-оол Чылбак-оолович	«Кызыгаар»	Тес-Хем	78
Мичей Бугалдай Магаранзаевич	«Чодураа»	—«—	78
Данзаа Николай Макарович	«Кызыгаар»	—«—	74
Тюлюш Эрес-оол Дамчатович	«Торгалыг»	Өвүр	73

МУРНАКЧЫ ИВИЖИЛЕР

Фамилиязы, ады, адазының ады	Ажыл-агый	Район	100 башка оваштыр алган чаштөл
Чигжит Борис Акович	«Май 1»	Тожу	100
Билин Диизин Тожуевич	«Тере-Хөл»	Кызыл	99
Чигжит Шулуу Тожуевич	—«—	—«—	92

МУРНАКЧЫ ЧЫЛГЫЧЫЛАР

Саая Сайын Намзыраевич	«Хемчик»	Барыын-Хемчик	91
Хертек Бугажык Шомбуловович	«Тинлелге»	Кызыл	73

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ДОКТААМАЛ АЖЫЛ ХЕРЕК

Социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырын, корум-чурумну быжыглаарын хандырар дээш демиисел Кызыл хоорайның партия, совет, хой-ниитн организацияларының, бүгү чонуңуң хөрөө аңарган дээрзин хоорай Советиниң өлчеглиг сессиязынга «Хоорайга ниитиниң корум-чурумун болгаш социалистиг хоойлу-дүрүмнү сагыырының байдалының болгаш оңу улам экижидер хемчеглер дугайында» илеткел кылган хооркүүском даргазы Ш. Д. Куулар болгаш санал берген депутаттар, активтер демдеглээннер.

Бо айтырыгны СЭКП обкомунуң II пленумунга, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң III сессиязынга чугаалашкан соонда, хоорайга чорудар комплекстиг хемчеглерни ажылдап кылган, СЭКП хоркомунуң пленумунга, хоорай Советиниң сессиязынга чугаалашкам бадылаан. Ындыг хемчеглерни барык коллектив бүрүзү ажылдап кылган. Оларның күүселдезиниң дугайында корум-чурум, хоойлу-дүрүм камгалалы-биле холбашкан албан черлериниң, комиссияларның, хой-ниити организацияларының ажылының дугайын хоорком бюрозунга, күүскөм хуралдарынга, дүүштүрүлге төвүделиниге хой удаа чугаалажып, боттуг хемчеглерни ап, чогуур дузаны чедирип келген.

Чоруттунган ажылдарның түңнелинде хоорайда 4 профилактика төвүдели ажылдап турар, улусчу дружиналарның, комсомолчу оперативтиг отрядтарның, эш хуу судтарының ажылы элээн идепкейжээн. Чүс ажыг коллективтерде тургускан профилактика төвүделдерге, эш хуу судтары ажылдап, профилактика ведедлары эртап турар. Эргечурум билиглериниң пропагандазы элээн калбарган. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, ДБК заводу, автосептелге заводу, пассажирлер АТБ-зи, типография, «Цэсстрой» тудуг эргелери, «Тыва коммунэнерго», Кызылдың садыглары болгаш өске-даа хой коллективтериң администрациязы, партия организациялары өске хой-ниити организацияларыбиле бир демнег, чаңгыс ажыланныг доктаамал ажылды чорудуп, корум-чурум хажыкчыларын кижизидеринге хой-ниитиниң киржилгези-биле моральдыг болгаш материалдыг салдар чедириишкинин ажыглап турар. Ажылдакчыларның дыштанылгазын организастаарынче, бот-тывыш гыр уран чүүлдү, күш-вультураны сайзырадырынче чогуур кичээнгей ол черлерде салдынган. Ынчангаш ол коллективтерде бүдүрүлге коргузүтлерни база бедик болуп турар.

Хоорайның партия, хой-ниити организацияларының, административтиг органнарның бүгү хой-ниитиниң кады чорудуп келген ажылының түңелинде корум-чурум быжыглаар талазы-биле чамдык эки түңелдер чедип алдынган. Хоорайда кем-херек үүлгедир чорук үш чыл улаштыр, оон иштинде айылдыг үүлгедиглер кызырлып келген. Бо чыл дың бирги чартыында эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинде. Назы четпээннериң кем-херек үүлгедиглери ийи чыл улаштыр кызырлып келген, ынчалзажок бо чылын ийи херек хой болган. Орук-автотранспортка озал-ондактарның саны бичии кызырыган.

Ынчала-даа хоорайда оперативтиг байдал шыңгыы болуп артышаан турарын илеткелчи болган санал бергеннер тодаргай фактыларга көргүскен. Кем-херектиң катап үүлгедиглерин кылыры, эзирик болгаш кайда-даа ажылдавайн турар кижилериң херек үүлгедири, назы четпеетериң бо чылын кылган херектери өскеген. Эзириктер сергедир черге киргеннериң, биче хулиган херекке онаашканнарның, чолаачылаар эргеинн казыткаңнарның саны база мурнундаазындан ковудээн, күүүне өнүүзүн самчыгдаар чоруктарның саны өскен.

Корум-чурум камгалалының болгаш хоойлу-дүрүмнү сагыырының хоорайда мындыг байдалы болза, хооркүүскомнуң, хоорайның администрацияның органнарының, чамдык хой-ниити организацияларының, коллективтериң удуртукчуларының чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылының, чурттакчылыг черлер аайы-биле профилактиктиг ажылдың ыракта четпес чоруттунуп турарын хереченил турар. Олар бо талазыбиле чогуур хемчеглерни ажылдап кылза-даа, оларны боттуг ажыл-херек-биле быжыглаваан. Социал-политиктиг бо чүгула сорулга кампанейжи эвес, а хүн бүрүде доктаамал ажылды негээр дээрзин чамдык удуртукчулар чедир билбээн.

Чамдык коллективтерде профилактика, кижизидилге ажылының чогуур системазы чок, корум-чурум хажыдың болгудег кижилерни учётка албаан. Профилактика төвүделдери, эш хуу судтары кошкак ажылдап турар, коллектив кежигүннериниң дыштанылгазынче, чогаадыкчы сонуургалынче кичээнгей кошкак. Оларга «Тудуг кезектери» комбинатты, туулбу заводун, 81 база 3 дугаар КМК-ларны, Кадык камгалал министерстводунуң АТБ-зин болгаш өске-даа коллективтерни хамаарыштырып болур. Ынчангаш од черлерде корум-чурум хажыдыышкыннары, арагачылар хой бооп турар.

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселди күштелдирери чүгула кичээнгейни иегеп турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Төвүделиниң доктаалының база РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыының соонда хоорай Советиниң, ооң күүсекчи комитеди, административтиг органнар, комиссиялар болгаш коллективтериң удуртулгалары болгаш хой-ниити организацияларының чамдык ажылдарны кылган. Ооң түңелинде хоочураан алкоголиктерни учётка алган, медажылдакчылардан тускай дружина тургустунган, наркология сабыры, профилакторий ажыттынган. Оларның ажылы медицина албан черлери, будүрүлелер-биле чоок харылзаалыг апарган. Ынчангаш эмнээшкинниң дээштиг ажыттыы бедээн.

Мооң-биле кады бо чүгула хереклте боттуг түңнел чедип алдынмаан, харын-даа багай талаже коргузүглер өзүп турар дээрзин илеткелчи болгаш депутаттар демдеглээн. Арагачыларның болгаш эзирик чораан кем-херек үүлгедирлерниң, ооң гштинде назы четпээннериң, техниканы эзирик башкарар чолаачыларның саны кызырыбайн турар. Арагалаашт туттурган хереөеннериң, алээдилериң саны өскен. «Сельхозтранс» автобазазынган, «Кызыл тудугдан», № 48 тудуг эргелелинден, № 2 КМКдан, № 1 орук-тудуг эргелиденден, Тыва комплекстиг экспедициядан, Көдээ ажылчилеп турар. Олар бо талазыбиле чогуур хемчеглерни ажылдап кылза-даа, оларны боттуг ажыл-херек-биле быжыглаваан. Социал-политиктиг бо чүгула сорулга кампанейжи эвес, а хүн бүрүде доктаамал ажылды негээр дээрзин чамдык удуртукчулар чедир билбээн.

Корум-чурум камгалалының болгаш хоойлу-дүрүмнү сагыырының хоорайда мындыг байдалы болза, хооркүүскомнуң, хоорайның администрацияның органнарының, чамдык хой-ниити организацияларының, коллективтериң удуртукчуларының чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылының, чурттакчылыг черлер аайы-биле профилактиктиг ажылдың ыракта четпес чоруттунуп турарын хереченил турар.

Кызыл хоорай Советиниң сессиязындан

Арагалаашкынга болгаш алкоголизмге удур демиселге ооң бүгү-де — эмнээр, сагыындырар, профилактика кылыр, тайылбыр ажылы чорудар, хоойлу чүүлдерин ажыглаарының аргаларын дозу ажылаарының чугулазын сессия демдеглээн.

Назы четпээннериң талазындан кем-херек үүлгедир, корум-чурум үреэр чоруктар дүвүренчиг байдалды тургузуп турар. Назы четпээннер ортузунга профилактиктиг ажыл, бүгү-ниити өөредилге дугайында хоойлу, хайгаарал чок уруглар дугайында айтырыглар күүскомнуң, администрацияның, комиссияларның кичээнгейинде туруа-даа, боттуг эзирик кижизидилгелер чедип алдынмаан. Назы четпээннериң кем-херек үүлгедириниң, корум-чурум хажыдарының саны хой болуп артышаан. Ылаңгыя № 2, 4, 15 школаларның өөреникчилери, автоорук, көдээ ажылагый техникумнарының сургуулдары, пединститутуң, политехниктиг филиалдың студентилери корум-чурумну хой хажыдың турар. Мооң чылдагааны болза кижизидилге ажылының чавыс деңнелдинде, өөреникчилериң, студентилериң дыштанылгазын, хостуг үезин шын организаставаайн турарында. Бо талазыбиле хоорооно, назы четпээнер хереэнинг талазы-биле комиссиялар, ИХК-нвң инспекциязы чедир ажылдаваайн турар.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер административтиг органнарның, улусчу дружиналарның, эш хуу судтарының ажылынга доктаагаш, ында улуг четпеетериң барын айыткан. Хооран прокуратуразы административтиг органнарның ажылынга хайгаралды кошпаткан, кем-херектериң боттуг анализин кылбайн турар. Хоорайның улус суду кем-херек үүлгедикчилериге, корум-чурум хажыдыкчыларынга хоойлу үүлдерин четче ажыглавайн турар. Чамдык коллективтериң дружиналары дежурныйлаашкын графигин үзер ийикпо эвээш кижилиг, ёзу барымдаалап үнүп турар. Бо бүгүден чогуур түңнелдерни үндүргеш, боттуг, доктаамал ажыл чорудар хемчеглерни алыры чугула.

Улус депутаттарының хооран Советиниң сессиязы ук айтырыгны ханы сайгарып чугаалашкап, хоойлу-дүрүм сагыырын күштелдирерин, иитиниң корум-чурумун быжыглаарын удам эзирик хемчеглер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПРАГА

Лаба-Одер флотилиязының хемчилери бир янзының юбилейин демдеглээн: одалга-биле ажылдаар «Хвалетице» дээр электростанцияга ажыглаар миллион тонна сонгу-чех хөмүр-даштыы Дечина тооруңда порттан түүдүрүп чаруткан.

Улус ажыл-агыйының чүүктерин сөөртүрүнге суг транспортунуң ролю улам өзүп орар. Амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир чүүк сөөртүлгезинин ниити хемчээлинге оон улугхуузу ийи катап, а 1990 чылга чедир 1975 чылдыынга деңнээрге беш катап улгадыр. Оон-биле кады чехословак найысылалды хандырарының чугула оруу—Влтава болгаш Лаба таварты судно чоруушкунун хөгжүдерин бирги чергенинң ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Тооккы чылдарда Прага суг оруу-биле 2,5 миллион тонна янзы-бүрү чүүктерни алыр апаар.

Судно чоруушкунун улам ынай хөгжүдеринге Дунайның порттары улуг рольдуг болур, Братиславада чаа пөртту ажыглалга кииргенинин соонда, Дунай порттарының чыл бүрү чүүк саарылгазы 4,2 миллион тонна чедир өзер.

БЕРЛИН

Герман Демократтыг Республикада техниктиг кордүүн кол бериктизи—Губенде химиктиг волокнолар заводу «Ажылы тергиин шынарлыг бүдүрүлге» дээр хүндүлүг атты дөртку удаа камгалап алган.

Бо дээрге бүдүрүлгенин бүгү звеноларының ажылының аргаларын каш-чыл улаштыр сайзырангайжыдын келген күш-ажылчы коллективтиң улуг чедиишкини-дир. Заводтуң бүгү ажылчыннарының үштүн ийи кезии продукцияны эки шынарлыг белетказеринин болгаш ону бирги негелде-биле дүжзарының Саратов системазын практикага он чыл дургузунда ажыглап келген.

Губен заводунуң чедиишкини—продукцияның шынарын белидер дээш калбак шимчээшкинниң түңнели-дир, ол шимчээшкин социалистиг чарыштың кол угланышкыны болуу берген.

Амгы үеде «Ажылы тергиин шынарлыг бүдүрүлелериниң» саны Герман Демократтыг Республикада 320 четкен.

БУДАПЕШТ

Нидель-Хазада фабриканың ажыл-ишчилери чылдың баштайгы чартыында пландан ажыр барык 40 мун ажеш идиктерни кылып үндүрген. Бүдүрүгенин конвейериненалды айларның дургузунда ниитизи-биле чартык миллион ажеш идиктерни үндүрген. Ол идиктерге негелде-хереглел чүүле Венгрияда эвес, харын даштыкыда база улуг. Оон продукциязының үштүн бир кезиин Совет Эвилели ап турар. Күш-ажыллы чоп организастан, бүдүрүүшкүнүн амгы үеден технологиязын нептередип турган. фабриканың коллективи улуг чедиишкинниг болган.

ГАВАНА

1977—78 чылдың чигир үүжүүн ажаап алырын Кубада доозарына чедир санныг хүннер арткан. Бо үеге чедир 7,4 миллион тонна чыгам чигирни бүдүрген. Ол—чүрттүн бүгү төөгүзүнде ийиги удаагы тергиин эки дүжүт-тур.

Чигир үүжүүн ажаап алырының болгаш ону сайзырады ажылдаарының сезону Кубада ёзулуг-ла бүгү улустуң хереэ апарган. Чигир үүжүүнүн хөй мун кезикчилери, механизаторлар, чигир заводларының ажылчыннары болгаш транспортчулар-биле чергедештир экономиктиг чаа чедиишкинни чедип алырынга эки турачылар улуг үлүүн киирген. Үлетпүр бүдүрүлгелериниң чоруткан кижилери, хой-ниитиниң массалыг организацияларының төлээлекчилери болгаш өөреникчи аныяктар партияның база чазактың кыйгырыын ёзугаар салдынган соруглагарны күүсетишпээн, чүрттүн ховуларынга шудургу ажылдаан.

Чигир үүжүүнүн ажаакчылары болгаш ону сайзырады ажылдап турар кижилер боттарының чаа чедиишкиннерин социалистиг Кубаның улузунуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге—июль 26-га—национал тура-халыышкынның, Монкада казармазын Фидель Кастро баштаан бөлүк революстуларның маадырлыг штурмнаанының хүнүнден бээр 25 чыл өөнга тураскаадып турарлар.

ВАРШАВА

«Космоска улуг үжудуушкунга» база «Орбитада баштайгы поляк» деп ырлар Польша Улус Республиканың найысылалы Варшавада совет эртемнин болгаш культураның Бажынынга болган концертке чангыланып турган. Совет ырының Зелена-Гурага болган фестивальдарының лауреаттары ол концертке киришкен.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРБҮШААН

НЬЮ-ЙОРК. АКШ-та боочепсекти үзүк-соксаал чокка эңдере будуруп турар чорук Пентагоннуң, шериг-үлетпүр комплекизиниң туруштарын база күчүзүн чылдың-на күштелдирип орар.

Шериг ведомствозунуң кедергей улуг бюджеди Индия ышкаш ындыг улуг чурттуң бүгү национал ниити продуктузундан ажыл турар. Пентагон амгы үеде 733 шериг базаларлыг, олардан 300 базазыдыка хөй даштыкы күрүнелеринің девискээрлеринде турар. Камгалал министерстводунуң шериг болгаш хамааты ажылдакчылары 3,1 миллион кижи ашкан. Ол дээрге Вайоминг, Вермонт, Делавэр, Моңтана болгаш Невада штаттарның бүгү чурттакчыларын каттыштыр алырга безин, оларныңдан хөй болуп турар—деп, «Юнайтед стейтс ньюс энд уорлд рипорт» журнал демдеглээн.

Америк экономиканың шериг секторунуң калбарып турарының дугайын амгы үеде ында 4,5 миллион ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның ажылдап турары хереченил турар деп, «Нейшнс бизнес» журнал бижээн. Күрүне секторунда ажылдап турар беш америк кижиниң бирээзи-ле Пентагонга ажылдап берип турар.

Кайгамчык хөй шериг чарыгдалдары шериг-үлетпүр компленизиниң—боо-чепсектер будурер кылдыр тускайжаан корпорацияларның чечектелиринге идиг берип турар. Оларның саны шагда-ла чүс ашкан. 1977 сан чылында Пентагон бодунуң чагыгларын ниити түңү 50 ажыг миллиард долларга кылдырган.

Амгы үеде Пентагон боочепсекти улам ынай эңдере будурериниң чүү-даа чүвеге алдыртпас үр хуусаалыг программазын ажылдап кылган дээрзин «Нейшнс бизнес» журнал демдеглээн. 1983 чылга чедир америк камгалал министерствозунуң чыл бүрүдеги бюджеди 172,7 миллиард доллар чедир өзер ужурлуг. «Ол чүл дээрге, шериг үлетпүр доктаамал өзүлделиг болур дээни ол-дур» деп, улуг баяттарның эрге-ажыктарын илергейлээн ол журнал сеткил хөнүүшкын-биле айытkан. Вскээр чугаалаарга, АКШ-тың экономиказын боо-чепсекти эңдере будурерининче угландырары улам үргүлчүлээр дээни ол-дур.

(СЭТА).

ХҮН АЙТЫРЫГЛАРЫН ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

АДДИС-АБЕБА. Империализмге болгаш реакцияга удур африка болгаш араб улустарның демиседи-биле эң-сеткил каттыштырарының бо чылдың сентябрьда Эфиопияның найысылалынга болур делегей конференциязынга белеткел талазыбиле ажылчын болуктуң төвүдел хураалы доозулган.

Африкада болгаш Чоокку Чөөн чүкте хосталгалыг шимчээшкиннериниң хөгжүдези тайбың, чепсегленишкинни дүжүрери дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын улам калбартыр дээш делегейниң бүгү деңнелгиг күштериниң демиселиниң чедлишкиннери-биле шуут холбаалыг деп, ол төвүдел хураалга онзалап демдеглеп турган.

Конференцияның хүн айтырыгларының төлевилелин ажылчын болук чүүлдүг деп көрген. Кол айтырыгларның аразында— империализмге, колониализмге, неоколониализмге удур африка болгаш араб улустарның демиселиниң айтырыы бар. Делегейниң деңнилгелиг күштери-биле чаңгыс эңги болгаш эң сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынче база империализмниң хосталгалыг шимчээшкиннерни бакырыдыр болгаш Африкада, Чоокку Чөөн чүкте деңнилгелиг ёзу-чурумнарны дүжүрер сорулгалыг чаа сулчээлерни болгаш чижээнишкиннерни сойгалап илередиринче конференция онза кичээнгейни салыр. Эфиопияның революциязы-биле болгаш Эфиопияның уязузунуң тайбың, бүрүн-бүдүн девискээрлиг болуру, социал болгаш экономиктиг деңнилге дээш демисели-биле делегейге эң-сеткил каттыштырылгазын быжыглаар дугайында айтырыг база хүн чурумунда кирген.

(СЭТА).

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

МЕХИКО. Бо чылдың баштайгы үш айларында безин Мексикала хөделип турар дашпытыкы хөй националдыг компаниялар ол чурттан 4 миллиард ажыг песо акшаны үнүр сөөртү бергенин Мексиканың банкызы дыннаткан. Дашпытыкы компаниялардың Мексикага дөрт капитал салышкыннары амгы үеде 105 миллиард песо болуп турар.

БЕЙРУТ. Израиль эргечагыргалар эжелеттирген араб черлерден оларның ёзулуг эелерин үндүр ойлатпышаан, ук черлерни боттарынга шингээдип алырын үргүлчүлеп турар. Рамаллах хоорайның шериг губернаторунуң дужаалын ёзугаар ол хоорайның кыдыгларынга араб чурттакчыларның чаа бажыннар тудуп алырын хораан, чүге дээрге израиль көшкенверге чаа чурттарга квартал дырын планнап турар.

ТОКИО. 1977 чылдың апрельден эгелээш Японияның аристеринин чанынга япов болгаш дашпытыкы судноларның барык 2.370 янзы-бүрү авариялары болган. Корабльдер андырлышкынларының түңнелинде 377 судно сугга дүшкен болгаш экипажтарның 430 ажыг кежигүннери өлген.

(СЭТА).

БУР. Болгария социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырып чорударында идепкейлиг киришпишаан, магниттиг дадаазыннарга болгаш магниттиг тырыкыларга даазганы доктаадып, бижиир херекселдерни, «Элка» дээр хевирниң стол кырының калькуляторларын, «Изот» дээр эң нарын компьютерлерни кылып үндүрерин кол сорулгазы кылдыр салып турар. Ол продукциязын хөй кезиин социалистиг чурттарже чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Силстрада «Оргтехника» заводтуң эң эки ажылчыны Станка Папазова бодунуң өөреникчизи-биле кады стол кырының калькуляторларын эптеп турлар.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ЛЕНИНЧИ ИДЕЯЛАР ЧУРТТАП БОЛГАШ ТИИЛЕП ТУРАР

РСДРП-ниң II съездизиниң 75 чыл болурунга

Россияның болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкининге эргилделиг үе-чада болган РСДРП-ниң II съездизи пролетариаттың аңгы демиселиниң болгаш политиктиг организацияларының төөгүзүнге чаа арынны ажыткан. Съездиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы чүл дээрге аңаа газыын дүжүреринче, социалистиг чаартылгаларны чорударының чепсээ болур пролетариат диктатуразын тургузарынче угланышкынны билан болгаш быжыы-биле тодаратkан шылгарактыг революсчу программа од болган.

В. И. Ленинниң күженишкинниг теоретиктиг болгаш политиктиг ажыл-чорудулгазы марксизмниң теориязының хөгжүдезинге чаа, ленинчи үечаданың эгезин салган. Партияны тургузуп тургаш, В. И. Ленин империализм болгаш пролетар революцияларының үезинде ажылчын аңгыга бодунуң хосталырынга Барынын чүктүң социал-демократтыг реформисчи партияларындан үндезинии-биле ылгалдыг, ёзулуг революсчу коммунистиг партия херек деп эргежок чугула чүүлдү барымдаалап турган. Партия болза ниитилелди революстуг ёзу-биле чаарты тургузары дээш пролетариаттың демиселин баштаар, капитализмден социализмче болгаш коммунизмче революсчу шилчилгенің кол күжү болур ужурлуг деп Ленин тодаргайлаан. Партия дээрге ажылчын аңгының революсчу организациязының дээди хевири болур дээрзинің дугайында улуг өөредигни ол тургускан, партияның теоретиктиг болгаш организация талазы-биле үндезинлерин бүгү тала-биле ажылдап кылган, большевизмниң стратегиязын болгаш тактиказын, партийжи амыдыралдың нормачижектерин болгаш партийжи удуртулганың принциптерин бүгү тала-биле ажылдап кылган.

Марксизм-ленинизмде бүгү чурттарның пролетарийлериниң аңгы демиселиниң эң-не эргежок чугула хереглелдериниң эртемге үндезилеттинген барымдаалары сиинккен.

Большегизм тыптын келген үеден эгелээш-ле, ооң удурланыкчылары партия дугайында ленинчи өөредигниң интернационалчы ужур-дузазыны бичелеир шенелделерин сөксатпайн турар. Богун база-ла янзы-бүрү чүзүнүн ревизионистери большевизмни чүгле Россияның национал байдалынга ужур-дузалыг болган деп, ону «марксизмниң орус хевири» деп чарлаарын хей-де кызыы турарлар.

Ынчала-даа В. И. Ленинниң большевизминиң делегейге ужур-дузазы ла болза, бистер Россияны дүндерилтер биси» деп өттүр көрүп чугаалаан сөстери Россияга революстуг демисел калбарган тудум-на, боттуг ужур-утказыг чүүл болуп турган. Ленинчи партияның удуртулгазы-биле Россияның пролетариады хаанныг эргечагырга болгаш капитализмниң каш-даа удаа демдеглеп биле шиитпирлиг демиселге көдүрүлген. Партия массаларны баштаан, оларны 1905 чылдың баррикадазарындан хаанныг эргечагырганы дужур октаан он чеди чылдың февраль тулчуушкуннарынга, а оон Улуг Октябрьның тиилелгезинге чедире берген. Бүгү-ле социал революциялар-ның эң-не өндүр улуу болур—Октябрьның социалистиг Улуг революциязы кижи төрелгенниң төөгүзүнге чаа эраны ажыткан, ол дээрге капитализмден социализмче шилчилгенин, делегей империализмниң болгаш колониализмниң буураашкынының, бүгү кижи төрелгетенниң социал хогжүдезиниң эраны болур.

Октябрь революциязы тиилээн соонда, совет пиитилелдиң удуртукчу болгаш организакчы күжү болур Коммунистиг партияның мурбунга ажыл-агыйжы улуг сорулгалар тургустунун келген. Советтер Европаның улустарынга фашистиг эжелеттен хосталыырынга дузалаан. Социализмниң делегей системазы тургустунган.

Дайын соолүнде чылдарда совет улус экономиказын, культураның болгаш эртемниң бүгү адырларынга, бодунуң чагаай чоруун бедидериниг ленинчи планы-биле чепсеглеңген партия төөгү талазы-биле кончут кыска хуусаада бодунуң хаңызы болгаш калбаа-биле кеступ көрбээн социалистиг чаартылгаларны боттандырган. Капитализмден социализмче шилчилге үезинде ССРЭге социалистиг индустриализацияның, көдээ ажылагыйны коллективизастаарының, культура революциязын боттандырарының, национал айтырыгны шиитпирлээрниң үндезининге ниитилелдиг материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралын үндезинии-биле эде тургузуушкунун чоруткан.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улус Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде өлүм чок маадырыг чорукту кылган, социалистиг чаалап алышкынынарны камгалап алган. Бодунуң интернационалчы хүлээлгезинге ышкы болган, Совет Эвилели Европаның улустарынга фашистиг эжелеттен хосталыырынга дузалаан. Социализмниң делегей системазы тургустунган

РОССИЯНЫҢ ЧУРУКЧУЛАРЫ — УРУГЛАРГА

Москваның Урал кудумчузунда ССРЭ-ниң уран чурулга фондузунуң залында июль 18-те «Россияның чурукчулары — уругларга» деп делгелге ажыттынган.

— Бо делгелге болза, уруглар дугайында болгаш уругларга делгелге болур— деп, РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар чергелиг секретары В. Иванов дыннатнан.— Ында уран чурулга, графика, скульптура болгаш ыасталга уран чүүлүнүң хөй ажылдарын делгээн. Совет уругларның чараш, чагай амыдыралын көргүзүп, долгандыр турар делегейни оларның билип алырынга ажыктыг делгиирлерни ында кылган.

Делгелгениң керуучулери Н. Жуковтуң уран «Ленинианазы»-биле ужуражыр. Р. Гусмановтуң, С. Косенковтуң, Л. Хайловтуң болгаш өскелерниң-даа ажылдарында Хамааты болгаш Ада-чурт дайынналарының маадырлыг хереглерин көргүскен. В. Цигальдың, А. Пахомовтуң ажылдарында азс-кежиктиг чалыы назынга турасхаараан ажылдар хөй. Ында уругларның өөренип, ойнап, спорт-биле кичээлдеп турарын, улуг кижилерниң күш-ажылынга дузалажып турарын, өскээр чугаалаарга, Советтер чуртунда уругларның долу амыдыралын чугаалап турар.

Пушкинниң, Лесковтуң, А. Толстойнуң чогаалдарында, Андерсеннің, Гофманның тоолдарында чуоунтарны делгелгеде калбаа-биле киирген. Чаш уругунуң долгандыр турар делегей-биле таныжып эгелээр чүүлү — ойнаарактарны база хөйүбиле делгээн.

Ун делгелге удавас чурттуң хоорайларынче көжүп чоруптар. Делгелге көжүп чоруур үеде уран чүүл мастерлери керуучулер-биле ужуражып, боттарының ажылының дугайын таныштырар болгаш чогаадыкчы планнары-биле солчур. Оон соонда делгелгениң дыка хөй ажылдарын школаларже, библиотекаларже, пионерлер бажыңнарынче, уруглар садтарынче чорудар.

СЭТА-ның корр.

УЛУГ ДУЗА

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде мал чемининг белеткеинде күженишкинниг ажылдап турар. Кандаашкын уламыдан енген шоолуг үнмээн болганда, енген бар черлерден ону кезип белеткээри-биле чергелештирип, будук-бүрү чемнерниң курлавырын тургузарынче улуг кичээнгейни салган.

Бо чугула херекке Шеминиң ортумак школазының өөреникчилери улуг дузаны чедирип турар. Ол школаның 76 өөреникчилериден дөрт звенону тургускан. Өөреникчилер дружжулгалыг кижилериниг удуртулгазы-биле июльдуң эгезинде-ле будук-бүрүү белеткээринче киргеп. Олариың ажыл-ижки хайныышкыныг. Арга-ыяштыг кампаары-биле ыяшты ужурбайн, оон будуун черге тура-ла үзе тыртып алыр чидиг демирлерин узун курускуктар баштарында таарыштыр кылган. Ынчангаш талдың, теректиң бүрүлериг чиңге будуктарын адаанга тургашла үзе шелип бадырыптар.

Өөреникчилериниң звено бүрүзүнге совхоз будук-бүрүнү соортүп дажыглаар «Беларусь» тракторларны тускайлап берген. Олар будук-бүрү чемин трактор тергезинге чүдүргеш, малчыннар кыштагларынга ашпаргаш, хүн көрбес кажаалар иштинге кадыр азып, чыып турар.

Бо ажыл эгелээнден бээр өөреникчилериниң күжүбиле 50 ажыг тонна будук-бүрү чемни белеткээш, кыштагларда чедиргеп.

А. МОНГУШ.

МОСКВА БӨГҮН

Измайлово — москвачыларның дыштанылгазының кижи магадап ханмас чери. Найысылалдың хөөлбектерлиг, эштир черлерлиг, хеме станцияларлыг эң улуг арга-арыг парыгы ында чаттылып чоруткан.

ЧУРУКТА: Измайловода Мөнгүннелчек-влноградтыг дээр хөөлбек.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

«СПОРТЛОТОНУҢ» чаа негелделери

«49-тан 6» болгаш «36-дан 5» деп спорт-сан лотереаларының чаа негелдезин 1978 чылдың август 1-ден эгелеп күштүг болдурар.

Чаа негелдени ёзугаар кайы-даа лотереаларны неделяның чангыс хүнүнде—субботада эрттирерин, бир карточкага ойнап алыр акшаның түңүн 10000 рубль чедирерин негелдеде көрген. Чүге дизе делегейниң Олимпий спортлотозунуң болгаш Олимпий оюннарының акша-барааи лотереазының («Спринт») ойнап алыр акшазының түңү он муң рубль боюп турар.

«49-тан 6», «36-дан 5» деп лотереаларның 31-ги тиражтарын чангыс тираж хүнүнче—субботаже шилчидерин август 5-те боттандырар. Ынчангаш «49-тан 6» деп 31-ги тиражты август 2-де, средада кылбас, а август 5-че, субботаже шилчидер.

(СЭТА).

ФУТБОЛ

ИЙИ УКРАИН КОМАНДА УЖУРАЖЫР

СССР-ниң кубогу дээш түңнел оюнга августуң 12-де ийи украин команда—«Динамо» (Киев) болгаш «Шахтёр» ужуражып, күжүн шенежири арткан. Киевчилер ынчангаш июльдуң 19-та боттарының шөлүнге Москваның торпедожуларын харыы оюнга ужурашкан, 2:1 санныг уткаш, чедип алган. Киевке оюннуң түңнели база-ла Москвага оон мурнунда ужуражышкынның түңнели ышкаш, шак-ла ындыг болган. Ынчалза-даа сананарны чедип алганы бичии ёске бооп, торпедожу Васильев оюннуң баштайгы дөрт минутазында-ла бөмбүктү киир тепкеш, санны ажыткан. Оон соонда Москвага болган ужуражышкынның маадыры Бережной санны дораан-на деңнеп каан. Шинтпирлиг ийиги бөмбүктү Онищенко автозаводчуларның хаалгазынче киир тепкен.

«Шахтёрнүң» ойнакчылары сөөлгү оюнның түңнели кандыг-даа болур болза, Европа чурттарының кубоктарын алган командалар-биле ойнаар эргени чаалап алганнар. А Киевтиң «Динамозу» Европа чурттарының чемпионнары-биле кубок даэш ойнаар. «Шахтёр» команда Испанияның «Барселона» дээр сураглыг командазы-биле Испанияга барып ужуражыр ужурлуг.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Сээн амыдыралыңда ном».
11.40—«Алдын мина». Уран-чечен телефильм. 2-ги серилзы.
12.50—«Чаашкын соксавас. таанда». Документалдыг телефильм.
13.20—«Ногаан делгемнер-биле». Фильм-конперт.
13.50—16.00—Чансар.
16.00—Документалдыг фильмнер программазы: «Ак баштыг гвардия», «Секретарьлар», «Бистиң ыкол хлевивис».
17.00—«Шыдыраа школазы».
17.30—«Москва болгаш москвачылар».
18.00—«Кижиже базымнар». Шылгарангай полик башкы Януш Корчактың төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болганынга.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Шыланам». Уругларга программа. РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук башкарып чорудар.
18.50—Телемедээлер.
19.05—«Тыва неделя». Информастыг программа.
19.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Англияда спорт».
20.15—«Кодээ ажыл-херектер болгаш айтырыглар».
20.35—«Уильям Шекспир». Хой серилзыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 7, 6-гы серилзы.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—«В. В. Маяковскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 85 чыл болганынга турескаатказ кежээ». Политехниктиг музейден дамчыдылга.
00.50—01.30—Джек Парселлдиң удуртулгазы-биле оркестр ойнаар. Төвгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Улустуң аялгалары».
18.45—«Чаңгылы шуптузу дээш, шуптузу чаңгыс дээш». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Дүжүп бербестер». Уран-чечен фильм.
20.50—21.20—«Расул Гамзатов». Телефильм.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге диңмирээшкиннер чаъс болур. Соңгу-барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11, ой-ойде 13—18 метр чедер. Агаарның температуразы 23—28, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга боранаар, диңмирээр. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаар дүне 15—17, хүндүс 24—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

СЕАНСТЕР

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Пар херек» 10.00, «Салым-чолдуг белээ». 12.15, 14.00, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыны» 9.40, «Аныяк Робин Гуд» 11.10, 12.50, 14.30, 16.10, «Бажың иштинде ог-буле чуруу» 17.50, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Саныктыг дыштиң делегей долгандыр аян-чоруу» 10.00, «Кат-нем болунар» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дүнекиде от» 15.00, «Кызыл дишкурьерлер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ЧАПГЫ ТЕАТРГА: «Каргыс шагдаа кадайланган» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Кижи болгаш бойдус

Рассказ

ДИЛГИ БИЛЕ ХАРТЫГА

ДИЛГИЖЕК чежемейнин-даа кажар болза, харлыг кыштың соогунда оон аскынче белеп кирип кээр чемиш кайда турар боор. Күжүр дилги күскеже, күжүген дилеп, адар даңны атсы хөкпеңгирлеп, кеденгирлеп келгеш, аш хырның хоглап ап шылавааи. Хараган, сөөскен аразынга каржып, солчуп, ойчикти өрү-куду өскеп, бадып, мында сыйт дээн күскеже бо дап берип, дүгде сыйт дээн күскеже ол шурап турда-ла, даң адып, хүннүң херели чер кырынга чаттылдыр дээп кээп-тир эвеспе. Аштаан дилги аскын чылганып, азыг-дижин арзайтып каап, чиптер үүре тывар төгели төнген олурда, чанында чадап үнүштерлиг аъргадан бирле чыт чывар-биле кээп, думчуунга каккан-дыр. Чудая берген дилгижек хербейин келгеш, чыдырган чоруй, чанында аъргаже чаяннадыр шошкуп кирип каан. Чыдырган чорааш, чаа көкпалаан кодан язынге таваржы берген. «Данны атсы улчуп-тенип келгеш, бо көнчуг эъли эътеиг, ханы хоюг койгунга канчап таварышпааным ол» кылдыр бодап, аштаан дилги-даа амырап, өрү шурагылап, кодан кайда-ла чыдыр ирги дээш харап көргүлеп, ол-бо шывыранайнып-ла туруп-тур.

Дүн чоруктуг кодан хүндүс бузууру-биле чанчыл болган чангыс чыдынынга шала удумзурап чыда, харамдыккан араатан дилгинин халаан даап-шимээнинден отту чаштап келген. Дилги дээрге ертенген үүре дег, өрү шурап, куду шурап, өө тынар чыгыы турган.

«Хөөп чорутпас болза хоржок-тур» деп билгеш, кодан күжүр коолама көкпазы-биле хөкпаалыктап ынай болген.

КЫШТЫҢ кызамчазынга таварышкан амытаннарла хөй. Кыр кырында куу сырага хонуп алгаш, кыржың хүн караанга деңеленип, өзенде өрү-куду шураан дилгини карак албайн көрүп, каныг-бир олча-сартык үнер ирги өө деп кордап олурган аът-баштыг хартыга көскү караа-биле харда халаан ак кодапны эскерип каап-тыр. «Дилгини мурнай мону чооглай шаап албаспе» дээш, сыразыңдан салдына аарак ужуп үнгеш, кодапны кайы сен дээш, хөме-ле кылыйтып барган. Ыштар булуктарында далдыраан даап дынпап каап, кодан хоруур болап, олура душкен. Көөрге каргыштыг дайзыны хартыга-даа харык алындырар хире эвес халап кел чораан. Кажар кодан быллай дүжер орта, харамдыккан хартыга куруг черле харны барып кадалдыр тепкен. Кодан ол быллап, бо быллап, карак-кулак чок улдап-ла орган. Хартыга каш-даа катап кодапны ал часкан. Аваадыр кодан арга-оп-биле алдырбайн чораан. Ол-ла ынчап ойлап-дезип чораап, көртпан кодан хос чудук көрүп каап, оон иштинче холурт кылдыр хире халаан.

Эътке, ханга шымдылаан аш хартыга ушкан чудук кырынга олура, хайыраан кодапны хей черге өскүнүп алганынга хараадаап, кодапның кире бергеп хос чудуунче үүткүп кирип каап-тыр эвеспе. Чудук хозунче үүткүп кирерге, хартыганың үүлери чылбыгыр болгаш, чылгыры аажок болган. Чудуктун хозу бараа-барза тарлап эгелээп. Баштай кирген кодан чудуктуң ирик черинге баргаш, соонда хартыганың үүткүп кирип орар аажын дынпаап, ирикче кастынып, соонда «удун дуй тептинип каапкан.

Харамдыккан хартыга-даа үүр боор, хос чудуктун тар черин арай боорда үүтүп эртип кээрге, ут мунгашталган. кодан чок. Ам дедир үнер ужурга таварышкан. Үнүлүнер үүре кайда боор! Чалгыннары, үүлери ирик чудуктун шааран черлеринге ыыртынып, дедир тептиккеш, хартыганы салбаан. Хоптак хырын ээзин өлүрер деп үүре ол ышкажыл.

БИР ЭВЕС кажар дилгижек эвес болза, тын девичээш, хос чудук иштинге дуй тептинип алган хөөкүй кодан ол хайлыг хартыга-биле кады аналамы-тының өскүнүр турган ийик.

Дилгижек халаан кодапның соонда истеп сүргеш, кодан биле хартыганың кире бергеп хос чудуунга кээп-тир. Дилги иштегер думчуун хос чудук иштинче суккаш, чыдыыргаан. Чыт-ла эвес чыт келир мындыг болган. Дилги дыыжы күлаабиле дынпаалаан. Хос чудуктун иштинде бир-ле үүре далдыраар, делдүрээр, чыргыраар, ыыжылзар бооп-тур. «Кодан ол-дур» деп бодааш, хоптак дилги-даа хос чудукче база-ла холурадыр соястап кирип каап ирген. Тар черге тыпты бергеш, үнүп чадаан, дедир үүткээш далдырткайнып, алгыргаан хартыгага чеде бергеш, дилги оны үзе-чаза соп, үндүр тыртып ап-тыр. Кодан сүрген ийи хорган дайзынның демисели ынчаар доозулган.

Хоруп чыткан кодан хос чудуундан кастынып үнгеш, хосту, шелээп хөкпээликтеп чоруй барып-тыр.

Куулар АРАКЧАА.

ФОТО-КӨРГҮЗҮКЧҮ-ДАА ТОДАРАДЫП ЧАДАШКАН

ВИЛЬНЮС. (СЭТА-ның корр. С. Вайнтраубас). 100 метрге чарышка кымның тиилээнин фото-көргүзүкчү-даа тодарадып чадап каан. Знаменскийн халышкыларга турескаатказ маргылдаага ийи кижи: олимпийжи чемпион, Киев чурттуг Валерий Борзов болгаш ленинградчы Николай Колесников тиилекчи болганнар: 10,45 секунда.

Херээженнерден Донда-Ростовтан кептеп 20 харлыг студент Людмила Кондратьева үүс метрни 11,35 секундада маннап эрткеш, тиилекчи болган. Ол мырынай чоокта чаа Берклиге АКШ-тың шилиндек командазы-биле маргылдаа үезинде үүс метрни 11,49 секунда иштинде халып эрткен. Людмиланың бодунуң чугаалап турары-биле алырга, бо чылын ону оон-даа «дүргеп» секундада халып эртерин кордап турар.

Көпьё шывадаарынга ССРЭ чемпионы Николай Гребнев тиилеп—ону 86:36 метр чедир, а ядро октаарынга—Ленинград чурттуг Светлана Мельникова бирги черни ап—ону 19:80 метр чедир октаан.

Херээженнерден узунун халырынга Куйбышевтен келген Ирина Тимофеева тиилээн. Оон түңнели 639 сантиметр. Ийиги черде Боровиловградтың спортчузу Татьяна Скачко болган.

Киев чурттуг 26 харлыг Анатолий Соломин 20 километрге дүрген кылашка тиилээн—ол ону 1 шак 23 минута 29,8 секундада эрткен.

ЧУРУКТА: совет чуруқчу В. Ф. Жабский бяле моол чуруқчу Э. Сухээ Совет-Тывапың найысылалы Кызылга болган ужуражышкын соонда.

В. КОМПАСОВТУҢ фотозу.

МОСКВА ХООРАЙНЫҢ СУДУНДА

МОСКВА. (СЭТА). «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарның Москвада корреспондентилери Геральд Д. Пайперге болгаш Крейза Р. Уитниге хамаарыштыр ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң негелде херээн июль 18-те Москваның хоорай судунга хей-ниити төлээлекчилериниң, совет болгаш даштыкы журналистерниң киржилгези-биле сайгарып көрген.

Г. Пайпер болгаш К. Уитни олар ССРЭ-ниң Күртелерадиозунуң адрезинге хамаарыштыр каржы нүгүлдээшкиннинг материалдарны үстүнде айыткан солуннарга парлаанар. Бо журналистер антисоветчи ажыл-чорудулгазы дээш ниитпирген З. Гамсахурдианың Төп телевидениениң «Ye» деп программазынга чугаазын кеге чүүл «кыдыр көргүскеш, З. Гамсахурдиа ындыг янзылыг медеглелди телевидениеге кылбаан деп боттарының материалдарынга бадыткаан турган.

Организацияларның болгаш хамаатыларның ат-алдарын болгаш төлептиг чоруун парлалгага нүгүлдээр чоруктан камгалаар дугайында РСФСР-ниң негелде кодекизиниң 7 чүүлүнге дүүштүр Күртелерадионуң төлээлекчилерин дыннаан, америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң материалдарын, З. Гамсахурдианың чугаазын бижип көргүскен хоолганы херек талазы-биле ескелеп бузүредилгелерни кылырын негекчиге болгаш харылакчылар — америк корреспондентилер Г. Пайперге болгаш К. Уитниге саналдаан. Америк корреспондентилер бижимел тайылбырны берген, ынчалза-даа суд сайгарылгазынга келбээннер.

Суд РСФСР-ниң негелде чорудулга кодекизиниң 14 болгаш 50 чүүлдериниг дүүштүр талалларның хамаарылгазын долузу-биле база бүгү талалыг тодарадыры-биле суд хуралынга Күртелерадионуң төлээлекчилерин дыннаан, америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң материалдарын, З. Гамсахурдианың чугаазын бижип көргүскен хоолганы херек талазы-биле ескелеп бузүредилгелерни ыяк сайгарын көрген. Оон соонда херечи 3. Гамсхурдианы залче чалаан. «Мээн медеглелимни — мээн чөпшээрелимни ёзугаар бижидип, тырттырган чүве, судка көргүскен телебижидилгенин утказы мээн чугаалаан медеглелимге долузу-биле дүгжүп турар-дыр» деп, З. Гамсахурдиа тодаргайы-биле өвээн.

Суд америк журналистер Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң бижимел тайылбырларын сайгарып көрген, ынчалза-даа негекчиниң хөмудалын ыын эвес деп көргүзер тайылбырны тыппаан.

Оон түңнелинде Москваның хоорай суду америк корреспондентилерге хамаарыштыр Күртелерадионуң негелдезинин үндезининг болгаш хандырар деп көрген. Г. Пайперниң болгаш К. Уитниниң «Балтимор сан» база «Нью-Йорк таймс» солуннарга парлаткан медээлери Күртелерадионуң болгаш оон ажылдакчыларының ат-алдарын, төлептиг чоруун кызагдаан нүгүлдээшкин болган деп суд доктаатказ.

Боттарының нүгүлдээшкиниг чүүлдерин ыын эвес деп миннир дугайында материалдарны «Балтимор сан» болгаш «Нью-Йорк таймс» солуннарга азы совет парлалгага кылырын Г. Пайперге болгаш К. Уитниге суд дааскан. Суд эрттиреринге ундүрген чарыгдалдарны олардан төледирин доктаатказ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал кылдыгының 2-37-13, пропаганда кылдыгының 2-31-75, культураа кылдыгының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдыгының 2-21-47, үлетөүр кылдыгының 2-22-64, чагаа кылдыгының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуң келбейи бергелде 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2149.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының залазы-биле эргелелиниң кипографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажың № 1). ТС-01008

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 171 (10768) | 1978 чылдың июль 23, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

1978—ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛ-ИШТИҢ ЧЫЛЫ

АЖААП АЛЫЫШКЫН ТЕХНИКАЗЫНЫҢ СЕПТЕЛГЕЗИН ДҮРГЕДЕДИР

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы сүт-бараан фермазының Кувиекал Самбуевна Хомушку баштап турар. Чартык чылдың түнели-биле ол ферма республикада бирги черлерниң бирээзин эзээн. Чартык чылда инек бүрүзүнден фермага ниитизи-биле 790 килограмм сүттүг саап алган.

Бии-Хем районда «Саян» совхозтуң бызаа ажаакчызы Евдокия Кечил-ооловна Кыргыс хонукта бызаа бүрүзүнден 800 грамм немелде деңзинни чедип ап турар. Ол дээрге малчынның карак кызыл күш-ажылының үре-түнели-дир.

Александра Васильевна Чамбыл «Саян» совхозтуң саанчызы. Ол бо чылдың бирги чартыында бодунда бызыглаан инек бүрүзүнден ортумаа-биле 1288 килограмм сүттүг саап алгаш, мурнакчы болган.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Июль 15-тин медээзинден алырга, республиканың ажыл-агыйларында бар болуп турар 1150 тараа комбайныңын 621-и азы 54 хуузу белен, силос кылыр 354 комбайннын 195-и, азы 55,1 хуузу, картофель казар 41 комбайнның 18-и, азы 43,9 хуузу, одуруглай алыр 457 жатканын 196-зы, азы 42,9 хуузу, тараа арыглаар 300 нарын машинаның 234-ү, азы 78 хуузу, витаминниг сиген далганы кылыр 24 агрегаттың 18-и, азы 75 хуузу белеткеттинген. Моон ап көөрге, ажаап алыышкына эң-не чугула комбайнарның болгаш жатканарның септелгези кедергей оожум чоруп турар-дыр.

Амгы үеде республиканың совхозтарының ажыл-ишчилери эң чугула кампанияны — нийтиниң малынга чем белеткээрин чорудуп турар. Оон-биле чергелештир чер ажылыгларда кылыр ажылдар-ла хөй. Дүжүт ажаап алыышкынының үези чоокшулап келген. Ол чугула сезоннуг ажылды бүрүн белеткелдиг уткуур ужурлуг. Республикага нийтизи-биле 244 мун гектар ажыг черниң тараа культураларын, 27 мун гектар хире черниң кукурузазын, 2 мун ажыг гектар картофельди, 700 гектар чыгам ногааларны ажаап алыр. Ындыг болганда, база бир чугула ажыл — ажаап алыышкын техниказын чогуур үезинде септеп доозары.

Тараа комбайнарының септелгезин Барыын-Хемчиктин совхозтары 79,6 хуу, Улуг-Хемнии—67,5 хуу чедирип, элээн дүргеп темпилер-биле чорудуп турар. Тараалап районнар болур Тандының (49,6 хуу), Бии-Хемниң (53,3 хуу), Каа-Хемниң (45,5 хуу) ажыл-агыйлары комбайннар септелгезин эптежир арга чок оожум темпилер-биле чорудуп турар.

Тус-тус ажыл-агыйлардан Тока аттыг совхоз 31 комбайнның чүгле 11-ин, «Россия»—26 комбайндан деңгүле 6-ны, «Саян»—45 комбайндан 15-ти, «Бүрен»—26-дан чүгле 4-ү, «Енисей»—12-ден ийи-ле борбакты септеп, кудуруктап турар. Бир эвес ындыг темп-биле комбайнарны белеткээр чүве болза, ажаап алыышкын эгелээринге чедир доозар деп кордаан херээ чок.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары силос болгаш картофель комбайнарының, жатканарның септелгезин элээн дөгүде берген. А ол техниканың септелгезин Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем районнарның совхозтары багай чорудуп турар. Оон аңгыда, амгы үеде эң-не эргежок чугула болуп турар, витаминниг сиген далганы белеткээр агрегаттарны Каа-Хемде 1-ни, Таңдыда 1-ни, Бии-Хемде 2-ни, Каа-Хемде 2-ни амга чедир белеткевээни мырынай элдептиг болуп турар.

Ажаап алыышкын техниказын шак ыидыг оожум темпбиле чорудуп турар районнарның удуртукчулары чүнү бодап турарыл? Өстүрген дүжүттү чүнүң-биле ажаап алыр дел турарыл? Ындыг айтырыгларның тургустунуп келири черле чөптүг. Дүжүт ажаап алыышкынына бүгү талалыг белеткенириниң айтырыын бичии-даа соңгаарладып болбас. Өске чугула ажылдар бар дээш, ажаап алыышкын техниказын белеткээрин соңгаарладып турар кижилерден шыңгыызы-биле айтырза чогуур. Ук шынаар иеген турар. Хүнүң эң чугула айтырыгмал чеминиң белеткели болбайн ааи. Ынчалзажок оонбиле чергелештир тараа ажаап алыышкынынга белеткеирнин минутада-даа уттуп болбас ужурлуг бис. Күштерни шын таарыштыр хуваар херек. Механизаторларның чамдыызын ажаап алыышкын техниказының септелгезинге быжыглаш, хүн бүрүде кылыр ажылдың графигин тургузар, оон күүселдезин шыңгыы контрольдаар, оларның аразынга чарышты дээштиг организзстаар, мурнакчыларны материалдыг шаннап-мактаарының хемчеглерин алыр ужурлуг.

Бар чүүк машиналарының 24 хуузу база-ла белен эвес болуп турар. Сиген белеткелиниң, тараа ажаалдазының үезинде чангыс-даа „машина аназа турбас болзуун дээш, чүүк машиналарының септелгезин дүргедедири эргежок чугула.

Оон ынай база бир чугула ажыл, болза, тараларны, сиген шөлдерин суггарары болур. Июльдуң 15-ке чедир тараа, сиген шөлдериин 27 мун ажыг гектарын суггарган. Улуг-Хем, Бии-Хем, Тес-Хем, Кызыл, Каа-Хем районнарда суггаттыг черлерниң чүгле кезик хирезин суггартынган. Бо-даа ажылче кичээнгейин кошкадыр болбас.

мал чеминиң белеткели— шалыпчы ФРОНТ!

ИЙИ ЧҮС БЕЖЕН ТОННАНЫ

Бии-Хем районда «Өөк» совхозтуң ажылчыннары мал чеминиң белеткелин масслыы-биле эгелей берген. Ында комплекстиг ийи бригаданы тургускан. Тарлагның болгаш совхоз төвүнүң бо бригадалары амгы үеде хем кыдыы, шынаа черлерниң сигенин кезип турар.

Совхоз төвүнүң бригадир В. Лапинге удурткан сигенчилери кыска үенин дургузунда 250 тонна сигенни бөлүп, пресстээш, сүт-бараан фермазының девискээринде чедирген. Бо бригадада сиген кезер 4 машина, 3 дырбаан болгаш 5 прессти быжыглаан. Оон аңгыда ийи тараа комбайныбиле шынаа черниң бедик хыыргыыштыг сигенин кестирип турар. Сиген кезилдезинде механизаторларның бедик бүдүрүкчүлүг болгаш чогаадыкчы өзу-биле ажылдап турарын демдеглээри өөрүнүг. Холбиле кылыр ажылдарны чиигедир дээш чамдык деңшилгелиг арганы бо чылын олар ажыглап эгелээн. Моон мурнунда чылдарда сигенни пресстээн соонда, оларны шөлден беш-алды кижи хол-биле чыып, машинага чүдүрүп чорудуп турган.

Бо чылын пресстерниң соонга шанак хевирлиг калбак кожугларны сөөртүп алгаш чоруур чаа арганы ажыглап эгелээн. Пресстен үнген шарыглыг сигенни оон кырынга сараттай чыып турарын чурумчуткан. Пресстээн сиген көвүдей бээрге сараат салыкчызы адаандан көдүргеш, машиналарга азы трактордa сөөрткен улуг шагжага чүдүрүп чорудуп турар.

Ол деңшилгелиг арганың ачызында хол-биле сиген чыыр ажыл узуткаттынган болгаш сигенчилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүү бедээн. Оон аңгыда белеткеттинген сигенни од черинге сараатавайн, мал фермаларынче ол дораан сөөртүп чедирип турарын база эки деп санаар херек.

Бригадир В. Лапин кижи күжү чедишпейн турарын хомудап чугаалады:

— Бригадавыста 26 кижи бар. Бүгү техникавыс ажылдай бээрге, сиген чүдүрер, дүжүрер болгаш сарааттаар улус чедишпейн баар-дыр. Биске ам-даа 7 хире кижи херек. Туранның албан организация черлериниң улузу келгеш, биске дузалажып турары эки-дир. А Аржаан көдээ Советтиң күүскомунун суур улузун шефтетпейн турарын четпес деп санаар бис. Кижи күжү четчир болза ажылывыс темпизи моон-даа дүргедээр ийик.

Совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком бригадирниң бо негелдезин өөренип көрзе эки.

С. МААДЫ.

ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

Июль 21-де ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы болуп, 1978 чылдың бирги чартыында ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының база ССРЭ-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түнелдерин чугаалашкан.

СЭКП-ниң XXV съездизинии, СЭКП ТК-ның оон дараазында болгулаан Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга бөстандырып турарының база бо чылдың планын доллур болгаш ажыр күүседир, будуруглениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш калбак иептерээн социалистиг чарыштың түнелинде чурттуң экономиказын хөгжүлдезинге болгаш чоннуң чаагай байдалын бедизеринге чаа-чаа чедишкиннер чедип алдынган.

1977 чылдың бирги чартыынга деннээрге 1978 чылдың бирги чартыында үлетпүр будуруушкунуун немей өзүлдези бо чылдың планында көрдүнген 4,5 хуунун орнунга 5,2 хуу болган. Үлетпүр продукциязын сайгарарының онаалдаларын эвилелдешкен бүгү республикалар, ССРЭ-ниң министерстволары, ведомстволары күүсеткен.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың шиитпирлериниде көрдүнген хемчеглерни чайгылыш чокка бөстандырып турар. Социал программа чедишкинниг бөттаның турар. Чоннуң бөттүг орулгалары немей өскен.

Ынчалзажок ССРЭ-ниң чамдык министерстволары, ведомстволары болгаш эвилелдешкен чамдык республикаларның Министрлер Чөвүлелдери продукцияның чамдык хевирлерин будуреринии, будурулге күүселерин ажыглалга киирерининг, шингээдин алырының, ары орулгалар алырының база продукцияның бот-үнезин чиигедириниң планныг онаалдаларын күүседирин хандырбаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин база СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чүүттүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларын дугайы айтышкыннарын удуртулга болдургаш, эргезинде турар будуруллердиниң, тудугларның болгаш организацияларның 1978 чылдың бирги чартыында ажылагыйжы ажыл-чорудулгазының түнелдерин ыяк анализзээрин, 1978 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын чедишкинниг күүседирин хандырар төлээде, четпестерни чайладырының хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттандырарын ССРЭ-ниң ведомстволарының удуртукчуларынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

«1978 чылда дүжүт ажаап алыышкының, көдээ ажылагый продуктуларын болгаш мал чемнерии белеткээрин базалдаза 1978/79 чылдың үезинде мал кыштагладыышкынын чедишкинниг эрттирерин хандырар талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1978 чылдың май 25-теги доктаалының канчаар күүсеттинип турарының дугайында айтырыгны база ол хуралга чугаалажып көрген.

Дүжүт ажаап алыышкынынга, тараны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа продукциязын белеткээринге болгаш массалыг сөөртүрүнге колхозтарның, совхозтарның, белеткел черлериниң, сайгыралы ажылдан кылыр база транспорт будурулгелериниң болгаш организацияларының материал-техниктиг баазазының белеткелин кыска хуусаада доозарының хемчеглерин алырын, ажаап алыышкын ажылдарын кыска хуусаада чорударын, дүжүттүң чидирииң болдурбазын болгаш мал кыштагладыышкынынга ей-шаанда белеткелди хандырарын эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерствозунга, ССРЭ-ниң Белеткелдер министерствозунга, Көдээ ажыл-агыйның будурулге-техниктиг хандырылгазының талазы-биле ССРЭниң күрүне комитединге, ССРЭниң хамаарышкан министерстволарынга болгаш ведомстволарынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы К. Т. Мазуров хуралга чүве чугаалаан.

Бөгүн—Садыг ажылдакчызының хүнү

ЧУГУЛА АДЫР

Садыг организацияларының ажылдакчылары ССРЭ-ниң улус ажыл-агый Чедишкининериниң Москвада делгелгезинге эрткен, республикалар аразының ярмарказынга киришкен үлетпүр будурулгелериниң коллективтери-биле чүс-чүс кереэлерни чарган. Делгелгеге киришкен будурулгелер үлетпүрүнүң 1979 чылда будурери чоннуң хереглел бараанарының он-оп муң хевирлерин көргүскен. Садыг ажылдакчылары эң дээре кылыгларны шилип ап, чоннуң хереглелин болдурбайн турар бараанарны будурбезин сүмелеп турар. Ындыг ярмаркалар садыг болгаш үлетпүр ажылдакчыларының бот-бодунга негелделиг болуруун бедидип, контрольду шыңгыырадыр болгаш планныг чурумну сагыырын хандырып турар. Бо сорулгаларны «Садыгны улам ыцай хөгжүдер талазыбиле хемчеглер дүтайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда хүлээп алган доктаалында тодаргай айытkан.

— Совет кижилериң чаагай чоруун улам көдүрериниг чугула черии эзлеп турар садыгны хөгжүдериниче болгаш эки-лидериниче улуг кичээнгейни үгландырып турар — деп, **ССРЭ-ниң садыг министриниң бирги оралакчызы П. Д. Кондрашов** СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.— Бо сорулганы СЭКПниң XXV съездизи салган.

Адырның ажыл-ишчилери садыг будурулгелериниң ажылының шынарын болгаш ажыктыын, хандырылга культуразын экижидерин боттарының кол сорулгазы кылдыр көрүп турар. Садыгның деңшилгелиг арганарын калбаа-биле нептередип турар. Чижээ, саны дүрген өөүп турар бараанарны садыш алыкчылар боттары шилип алыр магазиннерге шолу ол хире ана будурулгелерге бодаарга, үштүң бириңден хөй бараглнарны сайгарып турар. Амгы үеде бистиң чурттувуста 200 ажыг универсамнар бар, бешчыл төнчүзүнде оларның саны ийи ажыг катап өөрп.

Ынчалза-даа магазиннерниң хандырылга деңнели амгы үенин негелдезинге четпейн турар. Чамдык ажылдакчылардың ажылга оожургаар чоруктары, садыг чурумун хажыдар түүлдери бар. Бо четпестерни чайладырынче адырның ажылдакчыларының кичээнгейин мөөнүзөп.

Садыг будурулгелериниң ажылын экижидеринге аныяктарның роюо улуг. Комсомол организацияларының садыг ажылынче чаа кижилерни чорудар, ында ажылдап турар кижилерни кижизидер, ажыл-агый, административ органнарының мурнунга хөй-ниитиниң, инициативаларын тургузар ужурлуг деп, эш Л. И. Брежнев ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниге чугаазынга айытkан.

Садыг ажылдакчылары боттарында бар бүгү журлавырларны долу ажыглаар, чаартыкчыларның дуржулгаларын калбаа-биле нептередир. Винницкиде универмагтың болгаш Ригада хөй-ниитя чемпенилгезиниң «Вэфовец» деп комбинадының ажылдакчылары күрүне садыштың бүгү коллективтеринге кыйгырыг үндүргеш, хандырылганы сайзырадыышкыдырынче, ажылдың шынарын болгаш ажыктыын бедидеринче кыйгырган. Бо инициативаны адырның ажыл-ишчилери калбаа-биле деткээн.

ЧУРУКТА: Кызылдың үлетпүр барааннар садыының коллективтер аразында социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзи № 55 магазинниң бөлүк садыгжылары.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң 1978 чылдың бирги чартыында түнелдери үндүртүнген. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседири, будурулгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында кыйгырыынга харыы кылдыр чүттүң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алганын ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадымында демдеглеп турар. Чартык чылдың планы эң хөй көргүзүглер талазы-биле ажыр күүсеттинген.

Онгу беш чылдың бирги чартыы доозулган. Ол үенде дургузунда чүттүң экономиктиг потенциалы илези-биле өскен, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салганы социал-экономиктиг сорулгалары чайгылыы чок шиитпирлеттинип турар.

Үлетпүрге продукция сайгарарының, күш-ажылдың будурукчулүүн өстүреринин болгаш кылыгларның эң чугула хевирлерин будурүп үндүрериниң хөй нуруузунун чартык чыл планы ажыр күүсеттинген.

Чүттүң будурулгениң хемчээли арткен чылдың ол үезинбиле деннээрге, 5,2 хуу үлгатkан, чылда планы 4,5 хуу.

Күш-ажылдың будурукчулүү 3,8 хуу өскен; күш-ажылдың будурүкчулүүнүн өзүлдезиниң күсели-биле будурулгениң немей өзүлдезиниң дөрттүн үш кезээнден хөйүн алган. Орулга алырының болгаш үлетпүр продукциязының бот-үнезии чиигедириниң планнары күүсеттинген.

СЭРЭ-ниң ТЭС-зиниң дыңнадында продуктуларның эң чугула хевирлерин будурүп турарын толарадып турар сан-түңнерни киирип турар. 1978 чылдың бирги чартыында: электри энергизын — 600 миллиард киловатт-шакты, нефтини (газ контенцадын киириштир) — 279 миллион тонналы; газты — 183 миллиард кубометрни; хөмүр-дашты — 362 миллион тонналы; каңны —75,5 миллион тонналы; кара металлдарның белен прокадын —52,6 миллион тонналы; кан трубаларны — 8,7 миллион тонналы; минералдыг чемишчидилгелерни (чижек единицага) — 50,3 миллион тонналы; үнүш камгалалының химиктиг будумелдерин (чижек единицага) —254 мун тонналы; синтетиктиг смоланы болгаш пластмассаларны — 1,8 миллион тонналы; химиктиг волокноларны болгаш удазыннарны — 561 мун тонналы; автопокрышаларны — 29,5 миллионну; демир кезер станоктарны — 119 мунну, оон иштинде саналга программазы-биле башкарылгалыларны — 3,6 мунну будурген.

Бирги чартык чылда: дарганнаар-пресстээр машиналарны —27,8 мунну; автоматизация хереклелдерин болгаш оларга артык кезектерни (медицинага, биологияга болгаш физиологияга приборлары чокка)—2,2 миллиард рубльге; саналга техникаларынга хереклелдерни болгаш оларга артык кезектерни — 1,6 миллиард рубльге; доменге, кан эзилдиреринге болгаш прокатка дерилгелерни — 141 миллион рубльге; хөмүр-даш арыглаар комбайннарны — 596-ны; химияга дерилгелерни болгаш артык кезектерни — 353 миллион рубльге; чиик үлетпүрге технология дерилгелерни болгаш оларга артык кезектерни 360 миллион рубльге; аъш-чем, эът-сүт болгаш балык үлетпүрүнге технология дерилгелерни болгаш оларга артык кезектерни — 263 миллион рубльге; автомобильдерни,— 1071 мунга, оон иштинде чүк машиналарын — 379 мунну, чиик машиналарны — 654 мунну; тракторларны — 289 мунну; көдээ ажыл-агый машиналарын (мал ажылынга болгаш мал чеми будурерииге машиналар чокка) — 1236 миллион рубльге; мал ажылынга болгаш мал чеми белеткээрингe машиналарны — 939 миллион рубльге; тараа ажаар комбайнарны — 56,3 мунну; хөвең ажаар машиналарны — 4,7 мунну; тудуг ыяжын (колхозтарның белеткээнин киирбеске) —162 миллион дыгыш куб метрни; целлюлозаны — 3,8 миллион тонналы; саазыныы— 2,7 миллион тонналы белеткеп үндүрген.

Бүгү хевирнин пес-таабыларын — 5358 миллион дербелчин метрни, оон иштинде: хөвең-саазын пөстерни — 3497 миллион, дүктен пөстерни — 394 миллион, лёндан пөстерни — 429 миллион, торгуларны— 846 миллион дөрбелчин метрни; дааралыг кылыгларны — 10,6 миллиард рубльге; хөм идиктерни — 1 миллион ажеш-ти; эътти (үлетпүрге сайзыраткан) — 4,3 миллион тонналы; колбаса кылыгларны — 1,5 миллион тонналы; мал үзүн — 675 мун тонналы; үнүш үзүн —1,6 миллион тонналы; бонбитер кылыгларны — 1,9 миллион тонналы; шакгарны — 31,3 миллионну; шаажан-фарфор болгаш баалын-чайырлыг саваларны — 543 миллионну; сорттуг саваларны (шилден болгаш хрустальдан) — 182 миллион рубльге; радиоприёмниктерни болгаш радиолаларны — 4,4 миллионну; телевизорларны — 3,6 миллионну, оон иштинде өңнүг көргүзер программалар хүлээп алырынга — 0,7 миллионну; соодукчуларны —3,0 миллионну; хеп чуур машиналарны— 1,9 миллионну; мотоциклдерни болгаш моторолерлерни — 531 мунну; мебельдерни — 2,4 миллиард рубльге кылып үндүрген.

Өңнүг болгаш хөвар металлдарны, нефтехимия, нефть болбаазырадылгазының продуктулары болгаш өске-даа хевирнин продуктуларын будурери көвүдээн.

Үлетпүрде ниитизи-биле эки түнелдер түрзажок, чамдык будурулге каттыжыышкыннары, будурулгелер продуктуларды чогуур ассортиментилерлиг будурүп үндүрериниң, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедиринин, чыылдаларның доктааттынган даалгаларын күүсетпээн.

Күгүр кислотазын, турбиналар, электричество токтуң электри шимчедикчилерин, чүүк вагоннарын, тудуг ыяжын, чыып эптээр демир-бетон, пөстер, мал саржаа болгаш продуктуларның чамдык өске-даа хевирлерин будурериниң планнары чедир күүсеттинмээн.

Эртемнин болгаш техниканың чедишкиннерин үлүс ажыл-агыйынга шингээдир ажыл үргүлчүлээн. Будурулге каттыжыышкыннарының болгаш будурулгелерниң ажылының техника-экономиктиг көргүзүглери экижээн. Будурулгениң техниктиг деннели, будурүп турар продуктуларның шынары бедээн.

Чартык тыл дургузунда үлүс ажыл-агыйынга 2 миллион чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны шингээдип алган.

Эртем болгаш техниканы хөгжүдериниң чамдык даалгалары күүсеттинмээн.

Эрткен чылдың чогуур үезинге деннээрге, шынарның дээди категориязының продукциязы үштүң бир кезээнге үлгаткан.

Бо чылын, час берге-даа болза, көдээ ажыл-агыйның ажылдакчылары часкы хөвү ажылдарын чогуур үезинде бедик шынарлыг чорүткан. Часкы тарылга планы күүсеттинген. 1978 чылдың тарылга шөлү, чижек медээ-биле алырга, чүттө ниитизи-биле 217,9 миллион гектар, оон иштинде тараа культуралары —131,7 миллион гектар боон турар. Эртем чылга деннээрге, кызыл-тастың, көк-тараанын, ристин, хевеннин, соянын тарылга шөлдери калбарган. Суггаттыг болгаш кевирген черлерде тарылгалар көвүдээн.

(Төнчүзү 3-нү арында).

Бөгүн — Садыг ажылдакчызының хүнү

ДОЛУ ХАНДЫРАР

Садыг ажылдакчызының профессионал байырлалын 60 чылын онзагай байдалда, ССРЭ-ниң, эвилелдешкен болган автономнуг республикаларның Конституцилары күштүг болуп киргеи чылда, СЭКП ТК-ниң июль Пленуму чоокта чаа болуп эрткен үеде бүгү чүрт деидеглеп турар. Үстүнде төөгүлүг документилерге сорук киргеи республиканың күрүне болган кооперация садының ажылдакчылары СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ТК-ниң декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир дээш бедик кедүрүүшкүнүг ажылдап турар.

Ажыктыг чоруктуң болган шынарның оңгу беш чылының бирги чартыы дооступ турар. Ынчангаш республиканың садыг ажылдакчылары беш чыл планын канчаар күүседип турарын богун маңаа көөрү база чүтүлә. Республикалың күрүне болган кооперация садының 3 муң ажыг ажылдакчылары беш чылдың эгезинден-не садыг хандырылгазының ажыктыын, шынарын болган культуразын бедидер дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келген. Оон түнелинде беш чылдың баштайгы ийи чартык чылында бараан саарылгазының шиитпланы 101,8 хуу күүсеткен, чонга пландан ажыр 9331 муң рубльдүң бараанын сатка. Немей өзүлдө 10 хуу болган. Чурттакчы чонуң кижи бүрүзүнге онаалтыр 815 рубльдиң бараанын сатказ. Республиканың садыг организацияларының оске-даа адырларында шапкын хөгжүлдө бер.

Россия Федерацияның садыгларының 1977 чылда чарыжынга Тыва АССР-ниң күрүне садыы үшкү черни алган. Бо барымдаалар болза, республиканың садында беш чыл планының күүселдезинде улуг хожудаашкын чогун көргүүлү турар. Ынчалзажок беш чыл планында кердүлген даалгаларда ам-даа хөй түүлдерни күүседир болгаи чамдык көргүүлерде хожудаашкыннарны чайладыр талазы-биле улуг ажылдар болгаи сорулгалар Тыванның садыг ажылдакчыларының мурнунда турун турар. Ол хиреде-ле бистиң чамдык садыг бүдүрүлгелеривис, магазиннеривис күрүне планнарын кандыг-даа чылдагаан чокка күүсетпейн турар, садыг ветклеринден болгаи шиитпиниң чемненилгезиниң, чонга бараан болурунуң культуразы чавыс, хереглелерни четче өөренип кербес, өртек хажыдар, өре-самчыгдалдар кылыр чоруктар бар. Бо бүгү болза садыг организацияларының удуртукчуларының, садыг ажылдакчызы бүрүзүнүң күжениишиниг ажылдаарын, бедик мергежилин, ак сеткилдиг ажылын пеген турар.

Республиканың күрүне болгаи кооперация садының ажылдакчылары боттарының чаңчыл болгаи байырлалын богун чаа-чаа чедиишкиннерлеп демдеглеп турар. Ол бүгү 1978 чылдың планнарын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр база бүдүрүлгенің ажыктыын бедидер дээш демиселди күштелдирер дутайында Чэгаага дүүштүр садыг ажылдакчыларының арагында калбартаи социалистиг чарыштың ачызында чедип алдынган.

Үүрметтеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын республика шиитизи-биле 102,7 хуу күүсеткеи, чурттакчы чонга 1337 муң рубльдан бараанын пландан ажыр сатка. Шиитиниң чемненилгезиниң сайгарылга болгаи бодунуң продукциязын бүдүрелиң, капитал салымшкынның, орулга алырының, белеткелдериниң болгаш дузалал ажыл-агыйның талазы-биле планның даалгалар багай эвес күүсеттингеп.

Садыг организацияларындан бирги чартык чылда ак дээре түнелерин Кызылдың ажыктыын

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

СЭКП ТК-ның июль Пленумумуң шиитпирлерин көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери ажыл-чорулуганың дайынчы программазы кылдыр хүлээп алган.

Сиген кезер болгаш мал чемнери белеткээр ажылды чер болганда калбак хемчээлде чоруза берген. Тараа культураларын ажаан алыры чурттуң тыка хөй районнарында калбарган.

Колхозтарда, совхозтарда болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринде продуктулуг малдың болгаш куштуң баш саны 1978 чылдың июль 1-де (миллион баш-биле): мыйыстыг бода мал—91,8, оларның аразында инектер—29,3; хавиннар—56,5; хөй болгаш өшкү—145,6; куштар—644,4 миллион баш болган.

Колхозтарга, совхозтарга болгаш ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелеринге эътти база чүрганы бүдүрери 1977 чылдың бирги чартыынга деннээрге 6 хуу немей өскен. Эрткен чылдың бирги чартыында турганы хире хемчээлдиг сүттү бүдүрген.

Ажыл-агыйларның бүгү категориаларындан бирги чартык чылда күрүнениң садыы алганы мал ажылының продуктулары дараазындагы саннар-биле тодаргайлаттынып турар: мал болгаш куш (дириг деңизинге)—7,8 миллион тонна; сүт—30,5 миллион тонна; чүүрга—20,9 миллиард бөрөк.

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күрүнениң болгаш колхозтарның капитал салыышкыннары ажылдарның бүгү комплекизинин аайы-биле 14,1 миллиард рубль болуп, 1977 чылдың бирги чартыында турганындан 4 хуу көвүдээн. Ирригационнуг-мелиоративтиг тудуушкунга болгаш мелиорастаан черлерни шиңгээдип алырынга 3,1 миллиард рубльдя, азы эрткен чылдың хамаарышкан үезинииниден 5 хуу хөй хөрөнгини салып киирген.

Көдээ ажыл-агый 40,9 миллион тонна, азы эрткен чылдың хамаарышкан үезинииниден 2,6 миллион тонна хөй минералдыг чемиштиидилгелерни болгаш мал чемнеринге ажыглаар 1,3 миллион тонна химиктиг немелделерни алган.

Техниканың хөй хевирлерин болгаш минералдыг чемиштиидилгелерни көдээ ажыл-агыйга бээриниң планы күүсеттинген. Пресс-подборщиктерни болгаш мал чеми химиктиг немелделерни бээриниң планы биче чедир күүсеттинмээн.

Транспорттуң бүгү хевирлериниң чүк саарылгазы 2,9 триллион тонна-километр болуп, эрткен чылдың баштайгы чартыынга деннээрге 5 хуу көвүдээн. Пассажирлер аргыштырары 386 миллиард пассажир-километр четкен болгаш 4 хуу немей өскен.

Харылзаа бүдүрүлгелери (почта, телеграф, телефон, радио) продукциязының ниити хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планын күүсеткен; эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деннээрге харылзаа продукциязының хемчээли 6,1 хуу улгаткан.

Бирги чартык чылда күрүнениң капитал салыышкыннарының күүсели-биле өртем-үнези 26 миллиард ажыг рубль азы эрткен чылдың бо-ла үезинге бодаарга 11 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген деп. ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыннадыында чугаалаан.

Улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салыышкыннары 48,3 миллиард рубль, азы эрткен чылдың бирги чартыында салдыңгаңыдан 6 хуу хөй болган; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 3 хуу улгаткан.

Улус ажыл-агыйының талазы-биле керээлиг ажылдар эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 4 хуу хөй кылдыр күүсеттинген; керээлиг ажылдар планы 99,5 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу немей өскен; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң немей өзүлдезиниң бештин дөрт кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиргени болган.

Бирги чартык чылда күрүнениң капитал салыышкыннарының күүсели-биле өртем-үнези 26 миллиард ажыг рубль азы эрткен чылдың бо-ла үезинге бодаарга 11 хуу хөй кол фондуларны ажыглалга киирген деп. ССРЭ-ниң ТСЭ-зиниң дыннадыында чугаалаан.

Улус ажыл-агыйынга күрүнениң капитал салыышкыннары 48,3 миллиард рубль, азы эрткен чылдың бирги чартыында салдыңгаңыдан 6 хуу хөй болган; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээли 3 хуу улгаткан.

Улус ажыл-агыйының талазы-биле керээлиг ажылдар эрткен чылдың хамаарышкан үезинден 4 хуу хөй кылдыр күүсеттинген; керээлиг ажылдар планы 99,5 хуу күүсеттинген.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3 хуу немей өскен; тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң немей өзүлдезиниң бештин дөрт кезии күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиргени болган.

Ынчалзажок капитал тудугга четпестер база болган. Бол фондуларны ажыглалга киирериниң планы күүсеттинмээн, чамдык бүдүрүлге күүлерин ажыглалга киирерин хандырбады. Дыка хөй тудуг-монтаж организациялары керээлиг кылыр ажылдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидиринің болгаш арыг орулгаларның планнарын күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның саны чартык чыл дургузунда ортумаа-биле 107,2 миллион кижи болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга турганынга 2,3 миллион кижи немешкен болгаш азы 2,2 хуу көвүдээн.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак ажыл төлевири 159,3 рубль болган болгаш 1977 чылдың бирги чартыында турганынга бодаарга 3,4 хуу көвүдээн; хереглелдиң ниитилел фондуларындан төлелгелерни болгаш чиигелдерни неменгерге ажыл төлевири 216 рубль болган. Колхозчуларның күш-ажыл төлевири 5 хуу немей өскен.

Хереглелдиң ниитилел фондуларындан чоннуң алган төлевирлери болгаш чиигелделери 50 ажыг миллиард рубль болуп, эрткен чылдың бирги чартыынга деннээрге 6,5 хуу көвүдээн. Чоннуң ажаалга кассаларында салыышкынналарны чартык чыл дургузунда 6,4 миллиард рубль көвүдээн.

Күрүне болгаш кооператив садыының үүрмектеп садыгаар бараан саарылгазы 115 миллиард рубль болган болгаш 1977 чылдың бирги чартыынга деннээрге 3,9 хуу немей өскен. Үүрмектеп садыгаар бараан саарылгазының чартык чыл планы 100,9 хуу күүсеттинген.

Бараан саарылгазының өзүлдези турзажок, чамдык барааннарга чоннуң негелде-хереглелзери ам-даа долдур хандыртынмаан.

Совет Эвилелиниң даштыкы садыг саарылгазы 34,3 миллиард рубль болган болгаш эрткен чылдың бирги чартыынга деннээрге 6,8 хуу көвүдээн.

Чонга көргүскен ачы-дузаның хемчээли 8,4 хуу өскен, оон иштинде көдээ черлерге көргүзери—10,3 хуу немей өскен. Чартык чыл планы күүсеттинген.

Күрүнениң капитал салыышкынарының болгаш чурттагла-тудуг кооперациязының акша-хөрөнгилериниң күсели-биле ниити шөлү 28 миллион дөрбелчин метр чаагайжыды туттунган 575 мун чыгам чаа квартираларны ажыглагла киирген. 105 мун өөренихчилер олуттуг ниити эртем школаларын, школа назыны четпээн уругларның 88 мун олуттуг албан черлерин, хөй-дөй эмнелгелерни, поликлиниаларны, культура-амылырал объектилерин туткан. Чурттагла бажыннарын болгаш культура-амылырал угланыышкынныг объектилерни ажыглалга киирериниң чартык чыл планы күүсеттинмээн.

Хоорайларны болгаш суурларны улам чаагайжыдыр ажылдарны чоруткан. Чартык чылда 1,3 миллион чыгам бажыңга газ киирген.

Улус өөредилгези болгаш культура улам хөгжээн.

Чоннуң медицина хандырылгазы болгаш организастыг дыштанылгазы калбаргай.

Совет Эвилелиниң чурттакчы чону 1978 чылдың июль 1-де 261,2 миллион кижи болган.

(СЭТА).

БИСТИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫВЫС

Коммунист Сергей Николаевич Килин — Шагаан-Арыг автотранспорт бүдүрүлгезиниң хоочуп чолаачыларының бирээзи, ол ацаа эге баштай 1960 чылдың күзүлүүнде көдээ суурлар үпер автобус чолаачылап киргеп. Оон бээр эрткен чылдарда ол ак сеткилдиг ажылдап, коллективиниң болгаш чурттакчыларның улуг хүндүткелин чедип алган.

Ам Сергей Николаевич партия райкомунуң бюро кежигүнү, хоорай Советиниң депутады, ынчангаш ол бодунуң округунуң соңгукчуларының чагыгларын күүседиринден аңгыда, районнуң хөй талалыг амыдыралының янзы-бүрү адырларынга идепкейлиг киржип, хурал-суглаага бодунуң үнелиг саналдарын берип келген.

АТБ-ниң хыналда механиги Борис Васильевич Золотухин

чоргаарал-биле мынчаар чугаалаар:

— Бистиң бүдүрүлгебистиң база бир мурнакчызы болза, Владимир Иванович Неумершицких болгай. Ол ам мында барык 20 чылдың үүрүнде ажылдап келген. Ол хөй чылдарның иштинде ырак рейстерге чорааш, оваарымча чок болуп, машина-техниказын үреп, озал-ондактыг таварыла кылып корбээн. Ынчангаш оон кады ажылдап турар эш-оорү ону бедик мергежилдиг чолаачы дижири-ле чоп. Соолгу чылдарда ол бензин соортур машина чолаачылап, ак сеткилдиг ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: С. Н. КИЛИН (үстүнде), хыналда механиги Б. В. ЗОЛОТУХИН, оң талазында чолаачы В. И. НЕУМЕРШИЦКИХ.

А. ДАРЖАА.

А. МОНГУШТУҢ фотолары.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ВЕНГРИЯ. ВУР-да чурттагла тудуун шалыпкын темп-биле чорудуп турар. Ол чуртта амгы үеде элээн каш бажың тудар комбинаттар ажылдап турар. Чүгле бо чылын безин ажылчы чоннарның он-он мун өгбүлелери чаа квартираларны алган.

ЧУРУКТА: Капошвар хоорайның бо чаа чурттагла районунда эң таарымчалыг 2200 квартира туттунуп турар. Ол районнуң тудуу доостур чыгаан.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

СОЦИАЛИЗМНИҢ ЧУРТТАРЫНДА

ОСТРАВАНЫҢ МЕТАЛЛУРГТАРЫНЫҢ РАПОРТУ

ПРАГА. Чехословак индустрияның флагманы— Острава-да К. Готвальд аттыг металлургия болгаш машина тудуг комбинадының хөй мун кижилиг коллективи алдыгы беш чылдың баштайгы чартыын чедиишкиниг доозкан. Баш удур алган медээни ёзугаар алырга, улус ажыл-агыйы бо чылдың баштайгы чартыында пландан ажыр 67 мун тонна канны, шойну, кокстуг болгаш прокатты алган.

Беш чылдың чугула объектилери—«Мельник-III» деп электри станциязынга, Кладнода кан шуткуур заводтарга, дан үлетпүрүнүң бүдүрүлгелериниг металл-конструкцияларны бээриниң графигин ылап сагыырынче улуг кичээнгейни комбинатта угландырган.

Остраваның металлургтары болгаш машина кылыкчылары беш чылдың эгезиниден-не белик темпини алган болгаш ЧКП-нин XV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкиниг күүселир дээш социалистиг чарыштың эгелекчилериниң аразында чоруп турар.

САНАЛГА ТЕХНИКАЗЫ

ВАРШАВА. Вроцлавтың «Мера-Эльверо» дээр заводу мун дугаар электрон-саналга машиназын бүдүрүп үндүрген. Вроцлавчыларның чоргааралы—«Р-32» деп компьютер боон турар, ол машина бир секундада 240 мун операцияларны кылыр.

Сөөлгү чылларда Польшә электрон-саналга машиназы бүдүрер талазы-биле улуг бурунгаарлаашкынны кылган. Бөгүн оларның продукциязын улус ажыл-агыйының бүдүн-бүдүн адырлары, административтиг чүс-чүс төптер болгаш албан черлери, садыг четкизи ажыглап турар. Чурттагла бажыннарын болгаш бүдүрүлге пехтерин автоматтыг телевизээр талазы-биле Польшәда ажылдап кылган система специалистернин улуг сонуургалын белдүрүп турар. Электрон-саналга машиналарын көдээ ажыл-агыйда калбаа-биле ажыглап турар.

САМОЛЕТТАР — ШӨЛДЕРНИҢ КЫРЫНДА

БЕРЛИН. ГДР-ниң ачаар ужар үүлү бо чылын 1,7 миллион гектарда көдээ ажыл-агый культураларын ажылдап кылган. Ужудукчулар агаарга ниитизи-биле 60 шак ажылдаан болгаш 30 мун тонна чемиштиидилгелерни, өске-даа химикаттарны шөлдерниң, өдарларның, арга-арыгның кырынга чаштырган.

ГДР-ниң ужудукчуларынга совет көдээ ажыл-агыйның ужудукчулары улуг дузаны чедирген.

Амгы үеде 180 самолёттар болгаш вертолёттар (оларның хөй нуруузу совет бүдүрүлгелерниң) картофель плантацияларын болгаш республиканың арга-арыгларын ажылдап кылырын эгелээн.

АНЫЯК САЛГАЛ ӨЗҮП ТУРАР

УЛАН-БАТОР. Улусчу Моолдун ажылчын ангызы бо чылын улуг немелдени алган. Бүдүрүлге-техниктиг училищелерниң доозукчулары—8 мун. оолдар болгаш кыстар экзаменнерни чедиишкиниг дүжаагаң, бүдүрүлге практиказын эртиргеп, оларның хүрээлеңнигге кирген. Бедик мергежилдиг аныяк кадрларны белеткээри—МАРН-ның экономиктиг политиказының чарыдбас кезээ боон турар.

Бо беш чылдың эрткен чылдарында чурттуң болгаш дашты-кының өөредилге черлерин 30 мун оолдар, кыстар дооскаш, амгы үеде социалистиг тургузуушкунда идепкейлиг киржип турар.

Чаз профтехучилищелерни тутканының, оларның материалдыг базазының быжыглазының ачызында бо беш чылда бүдүрүлге-техниктиг училищелерни 45 мун оолдар, кыстар дооскаш. Даг-тывыш, энергетика, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрүнге, тудугга, салыгга, амыдырал хандырылгазынга ажылдаар кадрларны белеткээринче улуг кичээнгейни угландырар.

(СЭТА).

ЧАЙГЫ ОДАРНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ совхозтары сөөлгү чылдарда бедик тайгаларда чайгаар бүткен чайгы одарларны чөп ажыглаар дугайында Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылда үндүрген доктаалын күүседир төлазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик, Эрзин, Тос-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарда чайгы үелерде бедик тайгаларда чайлаарларны чөп ажыглаарын дыка экижиткен. Машина четпес, кагдынган чайгы одарларже машина оруктарын, хемнерни кежир ковүрүглерни кылган. Бай-Тайга районда Үстүү Ооругда, Турада, Хемчик бажында 180 км, Эрзин районда Бел, Качык, Тарлашкын деп черлерде 200 км оруктарны кылган. Ол ышкаш орук анталгазын Чоон-Хемчиктиң Тээ-Адыр, Кара-Адыр, Аныяк Хөндергей, Манчүрек деп черлерге чоруткан. Чаа ковүрүглерни Сүт-Хөлдүң Алдыы Ишкинде, Тос-Хемниң Баян-Колда туткулаан. Чайлагларны чөп ажыглаары-биле оларда кыргылда пунктуларын туткулаан. Мынүректе («Алдан-Маадыр»), Час-Адырда («Барлык») ийи кыргылда пунктузун тургускан. Ол ышкаш хөй тарып боозадыр көжер пунктуларны база туткан. Чижээ, «Чодураа» совхозтуң Шуурмакта, «Барлык» совхозтуң Час-Адырда, «Мурнакчы» совхозтуң Шуй-Бажында, «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Демир-Сугда болгаш өске-даа черлерде ындыг пунктулар бар.

Бистиң республика эки оттуг, суглуг чайлаглар-биле кончуг байлак. Бүгү республикада чайгы одарларның ниити хемчээли 129 мун гектар. Үчүле төөгөр малдың бир бажыңга бир гектар одар онаажыы турар. Бо хире улуг хемчээлдиг, бедик тайгаларда одарларны ыш ажыглаары — хөй ажылының продуктулуг чоруун бедидиринің, оон баш саның остүрериниң, эң чиик бот-үнелиг продукциянын алырының үндезини.

Совхозтар чайгы одарлар ажыглаар талазы-биле эвээш эвес арга-дуржулгалыг. 1977 чылда үүле чайгы одарларга «Кызыл тук», «Торгалыг» совхозтар күрүнеге садар хөйларның ортумак дириг деңзизин 45—46 кг чедирген, төрүнин болгаш ортумак куштуг хойнуң хуузу 75—80 болган. Ол ышкаш чайгы семиртилгеня эки организастаанының түңнелинде, бо чылдың кыштагдаашкыны чогумчалыг эрткен. Республикада 70 ажыг хөйжулар малдың баш санын бүрүн камгалап албышаан, төрүүр чүс хойга оңаапчыр 100—141 чедир хураганны менди доруктурган. Энир чылдың бо-үезин-биле деңзөөрге, 29 мун анай, хураганны хойнуң алган.

Бо чылын республиканың девискээриниге каак болганының үжурунда, тайгаларже мазды дүрген одарладыры негеттинин турар. Ынчангаш чайлагларда кыргылда пунктуларын организастаан.

Ам малчыннар тайгаларже массалыг-биле үнүшкен. Бай-Тайганың «Бай-Тал», «Тээли» совхозтарының өшкү коданнары Хемчик бажында, Улуг, Биче Ооругларда шагда-ла баргылаан. Ол ышкаш «Тээли» совхозтуң хойжулары Гурада, Кара-Суг баштарында, Чараш-Ыяшта, Ак-Белдирде, «Бай-Талдың» хойжулары Улуг, Биче Ажыктарда чайлаглап турар. «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл» совхозтарның малчыннары Хөлчүкте, Чечектигде, Үстүү, Алдыы Ишкинчер баштарында чайлаглап үнген. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Искра» совхозтарның, Өвүрүңүң малчыннары Аныяк Хөндергей бажында баргылаан.

Чайлаг одарларын чөп ажыглаар талазы-биле мурнакчы малчыннарның дуржулгазы кончуг ажыктыг. Чижээ, Өвүр районнуң «Кызыл тук» совхозунуң хоочуп малчыны, Левин орденниг адилекчизи Монгуш Амбар-оол Хенче-Караевичиниң дуржулгазын ап көрээлиер. Оон чайлаар чери Улаатай бажының хөлбең көктүг, сериин тайгалары. Ол июнь эгезинде-ле чайлаглап үне бээр. Ол өө-биле бир черге барып хонуп алгаш, ол черниң одары таңызай бээрге, боду майгын, күш-хүнезин алгаш, чаа оъттуг черлерже боттанган, каш катап одар солуп чоруп каар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Оргу-Шөлде хойжу бригадазында аныяктарның дагдыыкчызы — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Чыртай-оолович Дажы-Намчалдың чайгы үеде одарларны 3—4 катап солуп чораш, хойну семиртир дуржулгазын өске малчыннар ажыглаар ужурлуг.

Мурнакчы малчыннарның одар-белчиирни шын ажыглап турарының түңнелинде, кадарган хоюнуң продуктулуун бедидип, оон чаш толуғ өнча-мөнди алдынып турар. Оларның көргүзүглери ынчангаш чыл бүрүзүнде бедик болур.

Бедик тайгаларда чайгы одарларны ажыглап турганы, чайгы үеде хойну эки семиртип алырындан хойнуң продуктулуу, оон арбын чаш төлдү алыры, малдың баш санын өстүрери колдуунда хамаарыжыр. Малчын бүрүзү ону утпазы эргежок чугула. Ынчангаш турбуже, чамдык совхозтар чайгы үеде тайгаларның одарларын чөп ажыглавайн, хойну кыргыырында хөй үе тарыгдап, чайлаглаашкынның хуусаазын эвээжедип, эки оттуг чайлагларже үндүрбейн турар чоруктар бар. Оон ужурундан чайлагта түүле 15—20 хонар. Чамдык эки оттуг, суглуг, серии тайгаларда чайлаглар орук-чирик багайындан, ырак болганындан ажыглатынмайн эвээжреп чыдар апарган. Аът-биле көжер, үүдүрүр чорук колдуунда уттундурган. Малчыннар хөй кезиинде үүле машина чедер черлерге баргаш, оон ыңай боттанган одар солувайн турары шын эвес. «Тере-Хөл» совхозтуң Көргүрээ, Кара-Суг, Барыык-Хемчиктиң Час-Адыр Бажы, Тос-Хемниң Ортаа Бугаш, Улуг Бугаш, Улуг-Хемниң болгаш Чоон-Хемчиктиң Чаа-Хөл баштарының тайгалары, Баржак кыры, Кара-Чадаана Бажы, Ыдыктыг Тайгазының аар ниң карак четпес деатем одарлар эвээ чыдар. Бай-Тайганың Кара-Хөлге хамааржыр Иогаан-Хөлдүң делгем тайгалары, Оруктуг Кара-Сугнуң Үстүү, Алдыы адырлары, Даспы баштарының тайгалары, Бай-Талдың Мөңгүлекте шаанда ааладар чайлаг турган черлер ам база эвээрээп.

Чайлагларны четче, ой-шаанда ажыгзаваанының ужурундан күсүү, часкы, харын-даа кыштаг одарларының дүжүткүр чоруу кудулап, хөрөшүнүң үстүкү кады чаза базышкынга таваржып турар. Аңылагмайларның удуртукчуларының, специалистерининден эртем-техникага үндезилзөн организастыг ажылдарыны иеген турар.

К. ЧРГИТ,

Көдээ ажыл-агый министерствозунуң хой ажылының калдизининиң зоотехниги.

ВЬЕТНАМ АКЫ-ДУҢМАЛАРГА БЫЖЫГ ДЕТКИИШКИН

Социализмни тургузар, Мурнуу-Чоон Азияда тайбыңның болгаш социализмниң идегелдиг чөлеңгиижи — Вьетнам Социалистиг Республиканың дүрүм ёзугаар эргелерин камгалаар болгаш делегейге туруштарын быжыглаар дээш вьетнам аны-дуңмаларның демиселин быжыы-биле деткип турарының дугайын Совет Эвилелиниң ажылчыннарының, колхозчу тараачыннарының болгаш албан-хаакчылаының өөрүшээнинден Профессионалдар Эвиледелериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлели шиитпирлиг медеглээн.

Социалистиг Вьетнамга удур пекинчи удуртукчуларның өнчүк-чоңгээлиг үүлгедиглери, хөп-нүүлүү кампаниязы болгаш кыжанымышкынары совет кижилерниң килецнээшкинин хайныктырып турар деп, ВЦСПС-тиң медеглелинде чугаалаан.

Хамаарышпас, бот-тускайлаң политика чорударындан ойталаар кылдыр маадырлыг вьетнам улустуң албадаар дээр хоозун оралдажышкыннарынга кыдат удуртукчулар Вьетнамның хосталгазынга болгаш бот-эргезинге кыжанымышаан, аңаа ыйнышкының күштелдирип турар. Пекинчи удуртулга Вьетнам-биле кызыгаарда дүшкүүрлүг байдалды чидиглендирип, кыдат удуртукчуларның күткүүшкүнү-биле Вьетнамга удур дайынзырап чоңгээлерин уламчылап, араатанныг кеминг үүлгедиглерин кылып турар Кампучиянның эрге-чагыргаларынга деткимчезин күштелдирип турар.

Империализмниң болгаш делегей реакциязының күштеринге ажыктыг ол ажээлирек үүлгедиглери-биле Пекинниң удуртулгазы вьетнам черге социалистиг тургузуушкунга чүгле шаптык ужураштырарын кызыдып турар эвес, харын Мурнуу-Чоон Азияда болгаш бүгү делегейде улустарның тайбың хөрөзүнүң, хамаарышпас болгаш аймак чок чоруунуң эрге-ажыктарынга каражаны база чедирип турар.

(СЭТА).

Космос маадырларынга польша шаңналдар

ВАРШАВА. Космос маадырларын —«Союз-30» корабльдиң командири генерал-майор П. И. Климукту, ПУР-нуң ужудукчу-космонавтызын подполковник М. Гермашевскийни, ПУР-нуң космонавт-шинчилекчизи полковник З. Янковскийни болган ужар үүлдүң генерал-лейтенантызы В. А. Шаталовту улусчу Польша чүректиң хапызындан хүндүткеп уткаан.

Космостуң каттышкал экипажының кежигүнеринге польша шаңналдарны ПУР-нуң сёймининг колонналыг залынга тывыскан. Орбитанын «Салют-6» — «Союз» эртем-шинчилел комплексизинге ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырып, эрес-маадыр чоруун көргүскени дээш «Грюнвальд крезинин» бирги черге-зи орденни совет космонавт П. И. Климукка болгаш польша космонавт-шинчилекчи М. Гермашевскийге, Польшаның Сайзырал орденинин командор крезин польша космонавт-шинчилекчи З. Янковскийге быйырлалдыг байдалга тывыскан.

Оон соонда хоойлужудукчу дээди органның хуралы болуп, ону ПУР-нуң баштайгы хамаатызының космосче ужудуушкунунга турасказаткан. Космостуң каттышкан экипажы онаалданы чедиишкиниг күүсеткенин сёйм депутаттарынга М. Гермашевский алдеткен дыңнаткан.

Ол хуралга ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек чүве чугаалаан. 21 чыл мурнунда баштайгы спутниктиң медээни Совет Эвилели космосту шиңгээдип алырының үезин ажыктаның дыңнаткан. Оон дөрт-даа чыл четпээнде Чер чоогунуң орбитазынга баштайгы кижи, Советтер чуртунуң хамаатызы — Юрий Гагарин костүп келген. Космоска шинчилелдер чөөрбө чыл дургузунда амгы шагның эртемниин болгаш техниказының кол углапыышкыннарының бирээзи апарган. «Интеркосмос» программазын ёзугаар совет эртемденнер-биле сырый демнежин турган, космосту шинчилээринге польша эртемденнер улуг чедиишкинерни чедип алган деп, ол чугаалаан.

Орбитаның эртем-шинчилел комплексизинге совет-польша экипажтын ужудуушкунну чедиишкиниг боттандырганынга депутаттар сеткил ханыышкыл-биле байыр чедирип турар доктаалды ПУР-нуң сеймги чаңгыс үн-биле чүүлдүгүнген. Бо төөгүүр болуушкунну бүгү польша улус социализмниң байдалдарында болган ПКАП-тың удуртулгазы-биле польша улустуң база күрүненин аңмыдыралында болуп турар чаартылгаларның кайгамчыктыг илереи кылдыр көрүп турар деп, ол доктаалда чугаалаан.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары Э. Герек совет болгаш польша космонавтыларны хүлээп алган.

Балданмес солдаттың хөөрүнге болгаш совет дайынчыларның Варшавада хөөр-маазолейинге космонавтылар чечектер салган.

(СЭТА).

ЗОНА ААЙЫ-БИЛЕ

ВЛАДИВОСТОК. Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң телерадиокомитеттер удургукчуларының хуралы аңаа үш хонук уламчылаан. Ук хуралды ССРЭ-ниң телевидение болгаш радиодамчыдылага талазы-биле Күрүне комитеди организастап эрттирген. СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн чүкке аян-чоруунуң түнелдеринде, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр телерадиодамчыдылагны улам ыцай экижидериниң сорулгазын аңаа чугаалашкан.

Хуралдың киржикчилери Чөөн Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштерин комплекстиг шингээдип алырын болгаш хөгжүдерин пропагандалаарының айтыгларын чугаалажып, түе черниң экономика, социал болгаш культура хөгжүлдезиниң сорулгаларын чырыдар талазы-биле арга-дүржүлгазын солушкавнар. Радио болгаш телевидение программазының шынарын экижидер талазы-биле хемчегларын ажылдап база кылган.

ЖУРНАЛИСТЕР ЛЕТУЧКАЗЫ

ТЮМЕНЬ. Төп болгаш түе чер солуннар журналистериниң Бүгү-эвилел летучказы аңаа болуп эрткен. Ол летучканы СЭКП ТК-ның пропаганда кылдызы, партия Тюмень обкому болгаш ССРЭ-ниң Журналистер эвилели организастап эрттирген. Аңаа бүдүрүлдениң мурнакчылары, партия-ажыл-агый активи, эртемденнер киришкен.

Чуртта эң улуг энергетика баазазы туттунуп турар. Тюмень областың бөгүнгү амыдыралының дугайын, ооң хөгжүлдезиниң, перспективаларының дугайын партия область комитединиң бирги секретары Г. П. Богомяков летучканың киржикчилеринге чугаалап берген. СЭКП-ниң XXV съездизиниң СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарынга эш Л. И. Брежневтиң айтырыгларынга болгаш сүмелеринге дүүштүр. Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ чыдар черлерин шингээдип алырының айтырыгларын парлалтага чырыдар ажылдың арга-дүржүлгазы-биле олар солушкан.

Журналистер Тюмень областың хоорайларынга болгаш суурларынга барып, номчукчулар-биле ужурашканнар.

АЯЛГАЛАР

КРАСНОЯРСК. Красноярскиниң Күрүне уран чүүл институдунуң бажыңы яңы-бүрү аялгалар-биле хүнзедир долдунган турган. Орустар, якуттар, эвенкилер — бүгү Сибирьден келген аныяк ооллар, кыстар — киреринің экзаменнерин аңаа дужаап турганнары ол.

Красноярскиде симфониктиг оркестр тургустунган, ам удаваа опера болгаш балет театры ажыттынар. Крайда 20 хире уран чүүл школалары, улусчу он-оң театрлар бар. Бо каш чылда түе ажыг культура бажыңнары, музыка школалары, культураның өске-даа албан черлери ажыттынар.

(СЭТА).

ШЕФ-БИЛЕ

Чоокка чедир-ле Чыргакы суур-биле аргыжары берге турган. Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң чурттакчылыг черлериниң чону бир демниг шефтен үнгеш, беш хонук ажылдаанының түнелинде, Чыргакы хемге чаа көвүргүнү тудуп доосканнар.

Улуг ажыл-иштиң түнелинде Чыргакының Шанчыга спорттуң ажылбүрү хевирлеринге маргылдаалар, массалыг оюн-тоглаа болган.

А. МОНГУШ,
М. ОСУР-ООЛ.

Орус революсчу-демократ, эртемден, чогаалчы Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген

хүнүнден бээр даарта 150 чыл болур

„...ӨСКЕРТПЕС МЕН“

1862 чыллың июль 7-де Николай Гаврилович Чернышевский хоругдаттырган. Ону тудуп хоругдаарын болгаш бажыңын үжеп-чиндирип каргыс шагдаа черинің полковниги Ракеев боттандырып турган. Ол политиктиг чажыт шагдаа черинге «литература талазы-биле специалист» диртип турган. Ракеев 1837 чылдың февральда Петербургтан Святогор монастырынга чедир А. С. Пушкинниң (өлүрткен соонда) хааржакка магабодун үдеп чедирген.

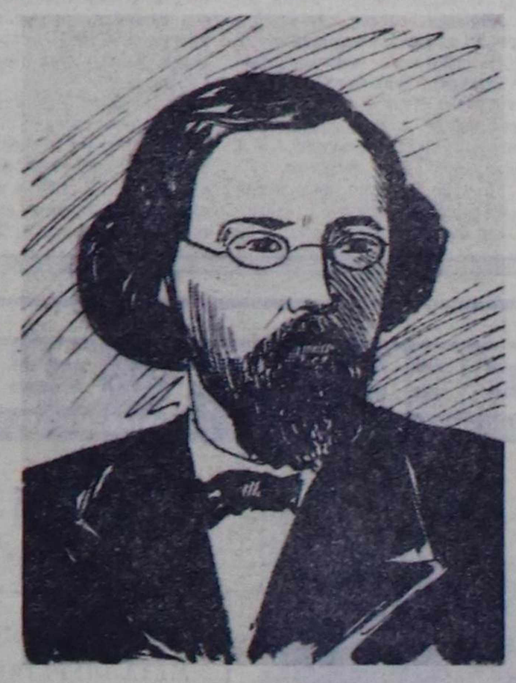

II Александрның айтыышкынын ёзугаар Чернышевскийни Петропавловск шивээзинге тудуп хоругдаан. Ооң бир хензиг өрээлинге чогаалчы истелгениң доостурун колдуунда ийи чыл дургузунда манап олуруп келген.

Чогаалчының демдеглелдеринде-даа, чогаалдарының ходбиле бижээри арыннарында-даа, змы-хууда чагааларында-даа ону дерекке онаарының барымдазы чок болган. Каргыс шагдаа чери Чернышевскийни бурууладып чадап каан, а ону нүгүлдекчи Всеволод Костомаров күүсеткен. Чернышевскийниң «буруузун» шынзылар фактыларны чыып эгелээн. Үшкү салбырның генерал-майору Потапов-биле кады ол чогаалчы болган чалбыыштыг демократ-революсчуну бурууладыр дээш хөделип кирипкен. Чажыт типография тургузар, аңаа чажыт номнар парлаар, чурттуң ырак-чоок булуннарынга революсчу организациялар тургузар дээрзин бижээн демдеглелдер Чернышевскийниң холунуң үжүү болган деп нүгүл-хоптуу олар кылганнар.

Ол документилер ооң бодунуу эвес дээрзин Чернышевскийниң шыңгыы буруу шапкан. Костомаровтуң холунуң үжүүбиле ол бодунуң холунуң үжүүн демейлештирип көөрүн Чернышевский негээн. Демократ-революсчунуң удурланып, буруу шаап турарындан кортказ, сенат «ол буруудадыышкын шын эвес» деп билинген.

Октябрь революциязының соонда «Красный архив» журналдың редакциязы чагааларга хамаарыштыр хыналда-шинчилелдерни чоруткан. Дыка хөй документилер Костомаровтуң мөге үүлгедиг кылып турганын хереченээн... Истелге комиссиязынга Чернышевский боду мындыг сөстерни чугаалаан: «Мени чеже-даа үр тудар болза, чүгле мээң бажым көгерип каар, мен олур мен, а бодумнуң көргүскен, чугаалаан чүүлдеримни өскертпес мен», Сөстеринге ол шынчы боон арткан!

...Иван Гольц-Миллер—Москва студентилериниң революсчу организациязының эң-не идепкейлиг ажылдакчыларының бирээзи. Ол 1862 чылда бижиттинген «Аныяк Россия» деп кыйгырыгның шуут-ла дорт киржикчизи болган. Ону дыка хөй экземпляр кылдыр парлаан, Питерге, Москвага болгаш өске-даа хоорайларга тараткылаан, студентилериниң «Аныяк Россия» кыйгырыының мындыг чалбыыштыг сөстери бүгү Россияга чаңгыланган: «Социал болгаш демократтыг орус республика дэлгерезин!» деп алгырбышаан, Кышкы ордуже диргедир базып, улуг кызыл тукту, келир үениң кызыл тугун хөлбеннедир киискидиптер хүнүвүс удавас келир!...»

Чернышевскийниң үзел-бодалдарынга ол кыйгырыг аажок дүгжүп турар болган. Ынчангаш ону ооң үе-чергелери «Аныяк Россия» деп кыйгырыгның автору ол деп санап турганнар. Николай Гаврилович аңаа харыы кылдыр «Бистиң эң эки өнүктеривиске» деп чечен-мерген аттыг кыйгырыгны бижиир деп бодап турган. Ынчалза-даа хоругдалга киргенинден ол бодал бүтпейн барган. Революсчу демократияның баштыңчызы «Аныяк Россияны» бижээн революсчулар-биле тудуш харылзаалыг чораан.

В. И. ЛЕНИНниң «ЧАДЫРЫ»—ТУРАСКААЛ МУЗЕЙ

Ленинград чоогунда Разлив дээр суур бүгү делегейге сураглаан. 1917 чылдың июль айында Владимир Ильич Ленин ковтрреволюстуг түр чазактың шивишкиннеринден чаштынар дээш аңаа турган. Владимир Ильич Разлив дээр хөлдүң ол чарыынга, ырак эвесте ол суурга барык бир ай иштинде чурттаан. Аңаа пролетариаттың улуг баштыңчызы июль болуушкуннарының соонда революцияның чаа үе-чалазында большевик партиянын тактиказын чогаткан болгаш база-ла аңаа «Күрүне болгаш революция» деп номун бижип эгелээн.

Совет кижилерге, бүгү делегейниң ажылчы чоннарынга ол чер кызыгаар чок үнелиг. Чартык чүс чыл бурунгаар Разливтиң эрининге «В. И. Ленинниң чадыры» деп тураскаалды байырлыы-биле ажыткан. Ооң бээр-ле ында мемориалдыг музей ажылдап турар.

Разливте музейге бежен чыл иштинде Совет Эвилелиниң бүгү-ле булуннарындан болгаш дыка хөй даштыкы чурттардан 16 миллион ажыг кижи барып чораан.

ЧУРУКТА: «Разливте «Чадыр» деп мемориалдыг музей.

М. БЛОХИН биле Н. НАУМЕНКОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа шүлүктер

ЧАШТАР ДЭЭРГЕ КЫМНАРЫЛ ОЛ?

Чаштар дээрге кымнарыл ол?—
Чалгын хергеш кылыйткылап,
Делгем черни эргий ужуп,
Дээрниң бедиин танып көрбээн
Чаштанчыг-ла кушкаштәрдыр.

Чаштар дээрге кымнарыл ол?—
Карак дежип каар чыгны
Карангы дүн өрегезин
Ажыда соп, соя тыртар
Алдын даңгыңы хаяазы-дыр.

Чаштар дээрге кымнарыл ол?—
Чаштар дээрге кымнарыл ол?—
Адазының адын сыкпайн,
Алдар-биле моңгежидер,
Чаштар дээрге кымнарыл ол?—
Ажыг кыштың соон дарый
Аштың келген мээс черниң
Незиниң изин истээр
Карандызын ол тенкен
Идегелдиг кижи төлү.
Карак өөртүр хензиг көк-түр.

* * *

КЫМНЫ ДӨЗЭЭН ТӨЛДЕР БООР БО?

Азарганчыг, шоваа кызы
Ургуларның «мегелээрин»
Арны кызын, ыядыксап,
Улуг улус аайын тыпшайн:
Аваазының чагыг-сөзүн
— Кымны дөзээн төлдер
Арай сестип, дамчыдыптар...
боор?— деп,
Кылыктанып хорадаарлар...

Ажы-төлдүң «мегелээрин»
Ада-ие аайын тыппас
Телефон-даа кыңгырт
— Кымны дөзээн төлдер
кыңныр
боор?— деп,
Дегнйт ава туда албас.
Кылыктанып хорадаарлар.
— Кым-даа чок деп
харыыда!—деп,
Кызын ие айбылаптар.

А. ДАРЖАП.

И В И М

Кескен сиген чивес ивим,
Хөнмер кезип, оттаар ивим.
Каккан сиген чивес ивим,
Харлыг тайга оттаар ивим.

Чары, мынды кадарарым
Чаатты оттуг Ийиспеним.
Чэжам дивес аттаныптар,
Чараш чаңныг оолдар,
кыстар.

Хоккаш малды кадарарда,
Кончуг эптиг Ийиспеним.
Хектер куштар аян тутканы
Хээлиг чараш Ийиспеним.

А. СЕДИП-ООЛ,
фронтучу, аңчы.

МЕДАЛЬДАРНЫ ТЫВЫСКАН

Чоокта чаа Кызыл хоорайның шериг комиссариадының хуралдаар залынга наймыламда чурттан турар хөй санныг фронтучулар чыглып келген. Оларга ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң бо чылдың январь 28-те бадылаанны «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринің 60 чылы» деп медальдарны тыпсырының байырлыг ёзулалы болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга эрес-маадырлыг чоруу дээш база тайбың күш-ажылга шылгараашт, шаннаткан орден, медальдарын кадаап хоотунар шериг комиссариадынга чыглып келгеннер.

Шаңналга тураскаткан байырлыг хуралдың эгелээринге чедир ам-даа үе бар. Ийи-чаңгыс-даа, бир белүк-даа хевешкен фронтучуларның аразы-биле эртип тура, оларның чугаазының чамдык үзүндүлерин дыңнадывыс.

— Сактып тур сен бе, Гриша, ынчан бистиң кезээвис чаа-ла халдаашкынче кирип турган ышкажыгай...

— Взвод командири Степанов мынча диди: «Иван, огун халас ытпа...»

— Берлинге келгенивисте чылды медээжок чоор...

Силиг кеттинген, шимченгир-кешпагайы аажок, хөрээнде хөй-ле орден, медальдарлыг кижини чээрби шаа кижи кичээнгейлиг дыңнаан тур.

Ооң чайланы бээрин манап алгаш, таныштым. Республиканың Сан министерствозунуң ажылдакчызы Дмитрий Гаврилович Катруша болду. Ол каш-ла минута иштинде дайынчы амыдыралдан чамдык одуругларны бистерге сонуургадыы каапты.

1941 чылда ол Мурнуу фронтунуң 18-ки армиязының составынга турган. Кадыг-дошкун тулчуушкуннуң бир хүнүнде батальон командири-биле комиссар чыскаалдан үнген, батальон командириниң орнунга Дмитрий Катруша томуйлаткан.

Ол албан-дужаалды чаа-ла хүлээп алганда, Катрушаның амыдыралынга уттундурбас болуушкун болган.

Бир-ле хүн блиндажка ажылдап орда, дивизия командири биле бир-ле улуг дужаалдыг дарга кел чоруурун дежурный илеткээн. Катруша идик-хевин эде-хере тыртып турда, дивизия командири майор Петраковскийге үдеткен Леонид Ильич Брежнев чедип келген. Батальонда байдалдың дугайында армиялың политэргелелиниң начальныгы Л. И. Брежневке болган дивизия командири, Совет Эвилелиниң Маадыры Петраковскийге Катруша илеткээн. Батальонда байдал берге, дуржулгалыг дайынчылар, командирлер өлүрткен, ынчалза-даа кезек дайынчы сорулгазын чедиишкинниг күүседип турарын командирлерге ол дыңнаткан.

— Силерниң байдалыцарның бергезин билир бис— деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.— Ынчалза-даа туттунунар, аштер. Удаваа «Катюшалар» келир, ынчан сөзулуг халдаашкынче кирер силер.

Ол сөстери Катруша кезектиң дайынчыларынга дыңнаткан. Шаварга халдаашкын үезинде чүве дег, күчүдүг «Ура!» диннирээн. Дайынчыларның хей-аъды кедүрүлген.

Шынап-ла каш-ла хонганда «Катюшага» детките, батальонуун дайынчылары дайынга шиитпирлиг согуунуу таварыштырган...

Хуралдың эгелээнин чарлапты. Фронтучулар сандайларны эелеткен. Кызыл хоорайның шериг комиссары Владимир Абрамович Озерский ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринің 60 чыл дургузунда кылып келген маадырлыг чоруктарының дугайында кысказыбиле чугаалаан, адаларның дайынчы чаңчылдарын бөгүнгү шериглер база шыңгыы сагып турарын фронтучуларга чоргаарал-биле дыңнаткан. Ылаңгыл Кызыл хоорайдан шериг албанынче чоруткан хөй-хөй ооллардың ада-иелерин, төрелдерин командылал черинден байыр чедирген бижиктерни, чагааларны ап турарлар. Олар Төрээн чуртуң ыдыктыы-биле камгалап туурарлар дээрзин комиссар бүзүреткен.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилеринге «ССРЭниң Чепсектиг Күштерининң 60 чылы» деп медальдарны тыпсып эгелээн. Чалбыыштыг чылдарның киржикчилера ол шаңналды барып алдылар. Пенсионер Владимир Яковлевич Клятт, телевидение болгаш радиокомитединиң ажылдакчылары Николай Ефимович Ваньков, Андрей Антонович Афанасьев, пенсионер Григорий Лопсанович Адыг-оол, ажаалга кассазының ажылдакчызы, Мурнуу-Барыын фронтунуң бирги шалынчы армиязының дайынчызы Есения Ивановна Байкалова болгаш өске-даа хөй-хөй фронтучулар ол шаңналды алганнар

Д. ЧЫДЫМ.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—**«Гимнастикаже чыскаалыңар!».**
10.55—**«Улустуң аялгалары».**
11.05—**«Будильник».**
11.35—**«Совет Эвилелинге бараан боон тур мен!».**
12.35—**«Бешки улдуң».** Уругларга уран чечен фильм.
14.00—**«Көдээде амыдырал», «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга».**
15.00—**«Музыкалыг киоск».** Э. Беляева эрттирер.
15.30—**«Чеховтуң чогаалдары».** Фильм-шин.
17.45—**«Делегей панорамазы».**
18.15—**«Бөгүн — Садыг ажылдакчызының хүнү».** ССРЭ-ниң садыг министри А. И. Струевтиң чугаазы.
18.30—**«Силерниң чагааларынарны ёзугаар.** Садыг ажылдакчызының хүнүнүң музыкалыг программа.
19.10—**«Тауэрниң таңныылдары».** Англи эрги чаңчылдар дугайы.
19.30—Медээлер.
19.45—Мультфильмнер программазы: **«Кадыг тоорук дугайында тоол», «Рекс—спортемен».**
20.15—**«Кино аян-чоруктарының клуву».** Ю. А. Сенкевич эрттирер.
21.15—**«Уруглар уруглар-ла болгай».** Уран-чечен фильм.
22.30—**«Ye».** Информастыг программа.
23.00—**«Фестивальдар. Конкурстар. Концерттер».** Хөгжүм тайылбырлакчызы О. Доброхотова эрттирер.
00.00—00.30—**«Найырал кубогу».** Картинга чарыжы. Түнелинде —медээлер.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—Мультфильмнер программазы: **«Кадыг тоорук дугайында тоол», «Рекс — спортсмен».**
11.25—Уругларга фильм. **«Соңгу чүктүң герелин тудуштуруптуцар».** Уран-чечен фильм.
12.40—**«Дириг амытаннар делегейинде».** Н. Н. Дроздов дамчыдылганы эрттирер.
13.40—16.30—Чапсар.
16.30—**«Хөглүг старттар».**
17.15—**«Бистиң садывыс».**

КЫЗЫЛДАН

17.45—Телемедээлер (орус дылга).
17.55—**«Челээш».** Дамчыдылга.
18.25—Телемедээлер.
18.40—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.45—**«Үшкү чыл — шалыпчы чыл». «СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга».**
19.30—Медээлер.
19.50—Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнгенинден бээр 150 чыл болурунга. **«Чүнү кылырыл?».** Теле-шин. 1-ги, 2-ги, 3-кү кезээ.
22.30—**«Ye».** Информастыг программа.
23.00—00.35— Ленинчи комсомол шаңналының лауреаттарының концерти. Түнелинде — Медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.45—Аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалынга уткуштур. Гавеядан дамчыдылга.
18.45—**«Тукту чидирбеңер».** Уругларга уран-чечен фильм.
19.35—**«Техниктиг информация дыңнадыы».** Дамчыдылга.
19.50—20.55—**«Кыргал борахөкпештер».** Телефильм.

БАЛГАЗЫНДА КПТУ-2 ЧАЛАП ТУР

Ооллар болгаш уруглар!
Көдээ ажыл-агыйның механизатор мергежилии чедип алыңар!

Балгазында көдээ профессионал-техниктиг училище 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

III КЛАССТЫҢ ТРАКТОРИСТ-МАШИНИЗИ — дутуйлуг болгаш илчирбелиг тракторларга, оларга кожар машиналарга, комбайннарга ажылдаар болгаш транспорт тракторларын башкарып билир механизаторларны белеткээр. **Өөренириниң хуусаазы 1 чыл. 16 хардан өрү назылыг, 6—10 класс эртемниг ооллары болгаш уруглары хүлээп алыр.**

МАЛ ФЕРМАЛАРЫНЫҢ ЭЛЕКТРОМОНТЕР МЕРГЕЖИЛДИГ МЕХАНИЗАТОРУ—мал фермаларында механизастаан ажылдарны күүседип, иштики электрэ чырыткыын сайгарып билир болгаш кожуг дериг-херекселдерлиг дизель тракторларынга ажылдаар, машиналарның болгаш дериг-херекселдерниң техниктиг септелгезин күүседир, автомобиль башкарып, шыйгыларны база схемаларны билир кадрларны белеткээр.

Өөренириниң хуусаазы 2 чыл. Ажыл-агыйларның чорудары, 16 хардан өрү назылыг, 8 класс дооскаңнарны хүлээп алыр.

Училищеге киргеи кижилер хүнде үш катаи чемненир, иишти чуртталга чери, идик-хеп болгаш стипендия-биле хандыртынар.

Училищени кончуг эки дооскан кижилер боттарының күзелин ёзугаар Ачинскиниң индустриал-педагогика техникумунга, күрүнеиің долу хандырылгазында өөренип болур.

Техниктиг чогаадылга, уран чүүл болгумнери, хол бөмбүүнүң, хостуг хүрештиң, стол теннизиниң, шыдыраапың спорт секциялары училищеде ажылдап турар.

Директорнуң адынга чорудар билдиришкиниге дараазында документилерни кожар:

Евилиниң дугайында хереченээл азы шынзылга.
Паспорт, төрүттүнгенинің дугайында хереченээл.
Өг-бүле байдалының дугайында шынзылга.
Совхозтан чорутканың бадыткаан шынзылга.
№ 286 хевириниң эмчи шынзылгазы.
Ылаң адрезин айыткан, чурттап турар черинден шынзылга.

Киржээлер 1978 чылдың сентябрь 1-де эгелээр.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: Таңды район, Балгазын суур КПТУ-2.

СЭТА

ИЮЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Хуу-салымның белээ» 10.30, 12.15, 14.00, 15.45, 17.30, 19.15, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: Кыночыынды № 76 9.40 шакта. **«Чалыы Робин Гуд»** 11.10, 12.50, 14.30, 16.40 шактарда. **«Интерьерде өг-буле портреди»** 17.50, 20.30 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Сашыкта моортайның бөмбүрзекти долгандыр аян-чоруу» 9.30, 11.00 шактарда. **«Албан-хуузунун романы»** 12.30, 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Суг адааның даңгыназы» 11.00, 13.00 шактарда. **«Ак-көк суг—ак өлүм»** (АКШ) 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ЧАЙГЫ»: «Алдын дулгуур» 12.00, 14.00, шактарда. **«Кызыл дыпкурьерлер»** 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

ИЮЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золотые дукаты призрака» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Кортик» 10.10, 12.00, 13.50 шактарда. **«Хуу-салымның белээ»** 15.40, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чалыы Робин Гуд» 15.00 шакта. **«Интерьерде өг-буле портреди»** 17.30, 20.00 шактарда.
«ВОСТОК»: «Бөрү болгаш анайлар» 15.00 шакта. **«Мээң кат-ием боон көрүнер»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орулакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийниң амыдырал киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлеттүүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информадлы база совет тургузуут киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2151.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—01018.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 172 (10769) | 1978 чылдың июль 25, вторник | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

ХАНЫЗЫ-БИЛЕ ТАЙЫЛБЫРЛААР

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер дугайында» СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин болгаш ол Пленумнуң шиитпирлерин чонуң кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап пропагандалаар талазы-биле ажыл, чурттуң өске-даа бүгү черлеринде ышкаш, республиканың бүгү партия организацияларында калбарып турар. Ол соруглга-биле бо хүнинерде СЭКП обкомунуң болгаш райкомнарының пропагандисчи бөлүктери күш-ажылчы коллективтерге барып, бо чугула ажыл-херекте чүс-чүс лекторларны, илеткечилерни, агитаторларны болгаш политинформаторларны хаара туткан.

КЫЗЫЛ ХООРАЙ. СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң материалдарын кызылчыларга ханызы-биле пропагандалаар, оон шиитпирлерин боттандырып эгелээр талазы-биле республика төвүнүң партия организацияларының практиктиг хемчеглерни ап эгелеэн. СЭКП хооркомунуң илеткелчилер бөлүүнүң болгаш хоорайның «Билиг» нигитилел организациязының эң шыырак лекторларындан 30 кижи составтыг пропагандисчи бөлүктер бо хүнинерде хоорайның улуг-улуг коллективтеринде июль Пленумнуң материалдарын калбаабиле пропагандалап турар.

Он хире коллективке бо талазы-биле темага чоруттуган лекцияларга 8000 ажыг кижи киришкен. Көдээ ажыл-агыйны улам ынай көдүрер талазы-биле ТК-ның Пленумнуң шиитпирлерин боттандырарынга кызылчылар база боттарының төлептиг үлүүн кирер изиг күзелин илергейлеп турар.

Найысыладың партия организациязы ол Пленумнуң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тускай хемчеглерни ажылдап кылып турар. Ында улуг черни көдээге шеф дузазын көргүзериниң айтырыы эгелээн. Чижээ «Кара-Хаак» совхозтуң ногаа өстүрериниң дуза көргүзери-биле найысыладын 21 коллективи 45 гектар черде ногааны олурткаш, ону кызымак ажаап турар. «Сельхозтехника» киттыжыышкынының. Сайгарылга болгаш хандырылга эргелелиниң. Материал-техниктиг хандырылга киидзиниң коллективтери ногаа өстүрериге оңза идепкейлиг киржип турар.

Хоорайның үлетпүр, будурүлге, тудуг, транспорт болгаш өске-даа коллективтери совхозтарга шиитиниң малынга четчир санныг чемни белеткежиринге база дүжүт ажаалдазынга улуг дузаны чедирер апаар. Бо чылын кызылчыларның күжү-биле 2000 тонна сиген белеткээр планны 2500 тоннага улуг-улуг будурүлгелерге, организациядыларга быжыглаан. Мал чеми белеткээри-биле хоорайдан совхозтарже 100 кижини чоруткан, дүжүт ажаалдазынче 120 механизаторну чорудар, оон аңгыда 26 механизатор ажыл-агыйларга комбайнар болгаш техника септелгезинде киржип турар.

Шиитиниң малынга чем белеткээринге, тараа ажаалдазынга болгаш картофель ажаап алырынга чүс-чүс кызылчылар, студентилер, сургуулдар, үстүкү класстарның өөренишкилери, шериг көзөөниң дайынчылары шефтеп ажылдаарын планнап турар. Ол бүгү болза СЭКП ТК-ның Пленумнуң шиитпирлерин боттандырарынга кызылчыларның боттандырар баштайгы хемчеглери-дир.

Июль Пленумнуң мәтериалдарын пропагандалаар талазы-биле ажылды найысыладың партия организациязы улам калбартып турар.

КЫЗЫЛ РАЙОН. Июль Пленумнуң ажылы доозулган срон дарый оон материалдарын чонга пропагандалаарыбиле СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозу шыырак лекторлардан болгаш илеткелчилерден тургустуган 20 ажыг кижи составтыг пропагандисчи бөлүктерин чүс-чүс ажыл-агыйларже чоруткулаан, оон аңгыда бир-ийи хире кижилерни башкан бүгү ажылды районнуң партия организациязыны үеинде чугула сорулгалары-биле, планныг даалгаларны күүседириңче, шиитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээринче көдээ ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаары-биле сырый холбаштырып турар.

БИИ-ХЕМ РАЙОН. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң материалдарын чонуң калбак кезектеринге таныштырып чедирери-биле партия райкому тематиктиг планны тургускан. Районнуң партия активи амгы үеде ол план ёзугаар чон ортузунга таныштырылга ажылын боттандырып чорудуп турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирин 400 ажыг агитатор, политинформатор сигенчилерге болгаш малчынарга таныштырып турар. Пленумнуң шиитпиринге хамаарышкан 30 ажыг тематиктиг лекция номчуттуган. «Кызыл тараачын» совхозта ажылчын комитединиң даргазы И. М. Кицин, «Хадың» совхозтуң зоотехниги И. В. Питкевич чон ортузунга хөй лекция, беседаны кылган.

Районнуң ажыл-ишчилери Пленумнуң материалдарын танышкаш, боттарынга бедиткен хүлээлгелерин ап турар. Чижээлээрге «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының хойжулары кижи бүрүзү шиитиниң малынга 15 тонна сигенин белеткээр дел хүлээлгени алган.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ БОЛГАШ ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чурттуң чонун болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарын улам ынай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда чуртка почта харылзаазының ажылын сайзырангайжыдар талазы-биле өлөөн хөй хемчеглерни боттандырганын, хоорайларның болгаш демиргоруктар чанының почтамтыларын тутканын болгаш чаартты дерозинин, харылзаанын чаа салбырларын ажытканын, агаар болгаш автомобиль транспорту-биле почта соөртүрү немей өскенин доктаалда демдеглээн. Төп селунныр Москвага үнериниң хүнүнде-ле оларны чурттуң эң ырак хоорайларынга ол-ла хүн чонга чедирер дээш парлаары-биле ук солуннарның текстизин фототелеграф аргазы-биле дүрген дамчыдып бээрин организастаан.

Ынчалзажок чонну болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарын улам ынай экижидери чугула апарган, почта харылзаазының материал-техниктиг баазазы оожум хөгжүп турар, харылзаанын чамдык почтамтыларында болгаш белдирлеринде корреспонденцияларны хол-биле сайгарып турар. Чагааларны, солуннарны, журналдарны чедирериниң доктааттынган хуусаалларын үреп турар. Почта ажылдакчыларының, ылангыя почтачыларнын ажылдан халажыр чоруу хөй болуп турар деп. СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн.

Почтаның будурүлге-техниктиг баазазын улам ынай калбартыр, харылзаа будурүлгелерин чагаалар, бандерольдар болгаш посылкалар сортировкалаарын механизастаарының база автомачыларының чепсектери-биле дерлир сорулгалыг хемчеглерни алырын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга болгаш эвилелдешкен республикаларның харылзаа министерстволарынга СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээткен. Хоорайларга болгаш көдээ черлерге парлалганы машина-бичедирерин нептередирин дүргедирер. Почта чедирилгелерин контейнерлерге калбартыр, почта харылзаазының ачы-дузазынга чонның болгаш улус ажыл-агыйының негелдехереглелдерин улам долу хандырарынга бар иштики курлавырларны ажыглаар талазы-биле ажылды улам идепкейлиг чорудар.

Почта харылзаазының будурүлгелериниң материал-техниктиг хандырылгазының айтырыгларын шиитпирлээрин, автоматтыг арга-биле почта сайгарар машиналар комплекизин, солуннар чедирер автоматчыттынган шугумнарны чогаадып кылырын болгаш будурерин шинчээлип алырын, ажылдап турар почта вагоннарын чаартырын база специализастаан чаа почта вагоннарын ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунга бээрин ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Күрхандырылга черинге база хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга даазкан.

Почта дамчыштыр хөй санныг посылкалар чорудуп турар боттарының будурүлгелеринге болгаш организацияларынга посылкаларны механизастаан арга-биле сайгарар дериглерлиг будурүлге бажыңнарын тускайлап бээрин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан.

Ылангыя чаа чурталга тудуунуң районнарынга харылзаанын почта салбырларының четкизин көвүдедиринче үлгеннаа хемчеглерни алырын, почта харылзаазының коллективтеринге культураа-амыдыралдың эргежок чугула таарымчалыг байдалдарын тургузарын, почтачыларга албан черлериниң квартираларын база школа назыны четпээжинерниң албан черлериден оларның уругларынга олуттарны дөйнеп тускайлап бээрин эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, улус денутаттарының край болгаш область Советтериниң күүскомнарынга саналдаан. Хоорайлар чоогунуң болгаш хоорайлар аразының маршруттарының рейс автобустары-биле хүн бүрүнүң парлалгазын болгаш бижимел корреспонденцияларны дажыглаарын калбартыр. Чуртталга бажыңнарын төлевилээринің болгаш тударының үезинде бажыңнарның подъездилериңге абонент шкафтарын база парлалга үндүрүлгелерин калгалаар черлерни (оларны баш бүрүнгаар чедирген турар пунктуларны) таарыштыр тургузар талазы-биле харылзаа будурүлгелериниң технологтуг негелделерин барымдаалап көөр, абонент шкафтарын болгаш посылкага эргежок чугула савааларны чурт үлетпүрүнүң будурүлгелериниң будурерин организастаар.

Почта харылзаазының будурүлгелериниң масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин, даазкан ажыл-херек дээш кадрлардан негелдени күштелиперик, күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарда, чонну болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарының культуразын бедидерде оларга тодаргай дуза чедирерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга сүмелээн. Доктаттынган онаалдазыны болгаш алдынган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш почта харылзаазының будурүлгелериниң оруунга социалистиг чарыштың ылаңкак планын бүдүрерин организастаарын илереэн.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы фронт!

ӨВҮРДЕН МЕДЭЭЛЕР

Республиканың ажыл-агыйларында эң харыысалгалыг ажыл—ниитиниң малынга чем белеткели бо хүннерде хайныышкынныг чоруп турар.

Районнуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелинче организастыг киргеп. Олар «Ак-Чыраа» совхозтуң девиксээринде сиген кезилдезинде кызымак ажылдап турар. Оон түннелинде «Кызыл тук» совхозтуң сигенчилери 150 тонна сигенни кезип белеткээш, мал чеми белеткээр талазы-биле районнуң ажыл-агыйдар аразында чарыштың мурнуку одуруун эзлээн. Ийиги черде — «Торгалыг» совхоз. Ол — 122 тонна сигенни кезип белеткээн. А «Ак-Чыраазының» сигенчилери 116 тонна мал чемин белеткээн. «Коммунизмче орук» совхозтуң сигенчилери бо чугула ажылга хожудаашкыны болдуруп, түгле 77 тонна сигенни белеткеп алган.

Район төвүнүң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир чемни белеткээр талазы-биле ажыл-агыйларга дузаны чедирип турар. Чоокта чаа олар 4 хонуктуң шеф ажылын организастаан, ажыл-агыйларга 97 тонна сигенни белеткеп бергеннер. Ылангыя районнуң септелге-тудуг болгаш орук участокгарының, харылзаа белдириниң коллективтери 15-15 тонна сигенни белеткээннер.

Мал чеминиң белеткели үргүлчүлеэишпээн.

М. КАЛЧАН.

* * *

Районда мал чемин белеткээр талазы-биле район штавын тургускан. Оон кежигүннерин ажыл-агыйларда быжыглаан.

Чоокта чаа ол штаб район төвүнүң албан организация черлериниң улуг шеф ажылын «Коммунизмче орук», «Кызыл тук» совхозтарның Ак-Чыраала сиген шөлүнге барып организастаан. Олар үш хүн иштинде 97 тонна сигенни белеткээн.

* * *

«Торгалыг» совхозтуң Чозада хойжу бригадазы бо чылын 50 га көк-суланы тараан. Малчын бүрүзү болунуп кыштаанга 15—20 тонна сигенни болгаш көк-суланы белеткеп алыр сорулгана салган. Ынчангаш көк-суланы гектар бүрүзүнден 30 центнерни алыр дээш оон суггарылгазын ам үш катап чоруткан.

Малдын кышкы ажаалда-тежээлдезин эжикидип турар малчынарның түннели эки болуп келген. Чижээ, хойжулар Донгак Анай-оол, Донгак Бадыг-Суур, Балдан Киров олар бо чылын чүс хойга онаалтыр 100—103 хураганны алганнар. Бригаданың ниити түннели база-ла эки болган.

Үк бригаданың кежигүннери суггаттыг сиген шөлдерин ийнийн удаа суггарган.

К. МААДЫ.

МУРНАКЧЫ БРИГАДАЛАР

Онгу беш чылдың баштайгы чартында «Кызыл тудуг» эргелелиниң коммунист М. Шиповаленко удурткан бригада, Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Л. Мазинаның малярлар бригадазы болгаш Е. Бизяеваның штукатуржулар бригадазы чедиишкинниг ажылдап, социалистиг чарыштың тиилекчи коллективтеринге санаткан.

Коммунист Михаил Данилович Шиповаленконуң удуртканы коммунистиг күш-ажылдың бригадазы онгу беш чылдың эгезиинден тура үк тудуг эргелелинде эки ажылдыг коллективке санадып турар. Беш чылдың эрткен ийи чартык чылында бригада 768,5 мун рубльдиг тудуг ажылдарын кылган. Бо хүнинерде бригада 1978 чылдың август айының планыны күүседир чыгай берген. М. Шиповаленконуң комплекстиг бригадазы республика пайысылалының дөрткү микрорайонунда 12 дугаарлыг 99 азал чурттаар бажыңын болгаш 16 дугаарлыг чурталга бажыңын кылып турар. 99 квартиралыг бажыңны бригада Тудугжунуң хүнүнде доозкаш, дужаар хүлээлгени алган ажылдап турар.

Бригаданың чедиишкинниң үндезини оон кежигүннериниң улуг мергежилии боот турар. Олар колдуунда-ла хоочун тудугжулар. Бригадир — Михаил Данилович Шиповаленко «Кызыл тудуг» эргелелинде 16 чыл ажылдап турар. Эрткен чылын тудуг техникумун тергиин эки дооскан Валентина Егоровна Дубинина ында база-ла он ажыг чыл ажылдап турар. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг коммунист Мария Васильевна Васильева болгаш Лидия Фёдоровна Берзина олар бригаданың хоочун кежигүннери. Олар болгаш өскелер-даа хөй-хөй профессиларны шиңгээдип алган, бедик мергежилдиг тудугжулар боон турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Лидия Тереитьевна Мазинаның удуртуп турары коммунистиг күш-ажылдың бригадазы 48 дугаар тудуг эргелелинде эң эки түннелдерлиг ажылдап, 1978 чылдың бирги чартында эргелелдиң бригадаларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, тудуг-монтаж ажылдарының алды айларда планның барык он ийи хуу ажыр күүседкен. Күш-ажылдың будурүкчүлүүнүң планын 4,4 хуу ажыр күүседкен.

Бригадада Т. Комарова, Н. Алиева, С. Балеева олар онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартында өскелерден эки түннелдерни чедип алганнар.

Үстүнде бригадалардан ол-ла тудуг эргелелинде коммунист Е. Бизяеваның удуртканы комсомолчу-ажыяктарның штукатуржулар бригадазы база-ла «Тыва тудуг» трестиң мурнакчы коллектив кылдыр санадып турар. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп хүндүлүг атты трестиң бир дугаарында алганнарның бирээзи. Бригада беш чыл планын чедиишкинниг күүседип турар. Сөөлгү ийи чыл алды айларның иштинде ол коллектив 189 мун рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Бригада база-ла август айның үлүүнче ажылдап киргеп.

Онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартында бригада 4 дугаарлыг калбак панельдиг, 129 квартиралыг бажыңны бүрүнү-биле штукатурлаан, 280 орунлуг уруглар садыгын «Тергиин эки» деп демдек-биле дужааган. Ол ышкаш бо чылын ажыглалга кирер гостиницаның штукатур ажылдарын эгелээн. Чамдык штукатуржулар автотранспортчуларның 70 квартиралыг чурталга бажыңында база ажылдап турар.

Бригаданың бүгү кежигүннери хууда планнарын болгаш хүлээлгелерин барык чартык ай бурунгаар күүседипкеннер. Эң ылангыя Зоя Эртинеевна Янчилина, Агафья Николаевна Райкова, Зоя Борахоевна Оюн олар бригаданың иштинде социалистиг чарыштың тиилекчилери боон турар.

«Тыва тудуг» трестиң бо мурнакчы коллективтери темпини кошкатпас, социалистиг чарыштың мурнуку одуруундан үнмес дээш улам күжениишкинниг ажылдап турар.

(Бистиң корр.).

ИДЕОЛОГИЯ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫ

Дүүн СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бакшыңнга республиканың идеология ажылдакчыларының хуралы болган. Аңаа СЭКП обкомунуң аппарадының ажылдакчылары, партия хоорай болгаш район комитеттериниң идеология талазыбиле секретарылары, республиканың партия болгаш аныяктар солуннарының база Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радио дамчыдылгазының талазы-биле комитединиң ажылдакчылары, Кызыл хоорайның чамдык партия организацияларының секретарьлары олурушкан.

Хуралды СЭКП обкомунуң ийиги секретары В. Е. Серяков ажыктаан.

Хуралга СЭКП ТК-ның Пропаганда киидзиниң инструктору С. С. Слободянюк илеткел кылган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге болгаш Ыраккы Чөөн түкке чоруп тургаш берген айтышкынарын болгаш сүмелерин база СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чуртта калбарган улуг ажылдың дугайын ол чугаалаан. Идеологил идеологил ажылдың аргаметодтарын сайзырангайжыдар, ажылчы чоннарның оргузунга партийжи-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын күштелдирер, социалистиг чарышты беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын ажыр күүседириңче, будурүлгениң болгаш ажылдың ажыктыг чоруун бедидериңче угландыр организастаар талазы-биле ажыктыг сүмелерин берген болгаш хуралдың киржикчилериниң кичээнгейин идеология ажылының чамдык талаларында бар четпестерин узуткаарынче угландырган.

Хуралдың ажылынга СЭКП обкомунуң секретарьлары Д. К. Ооржак, Г. Н. Долгополов болгаш СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары А. И. Пожидаев киришкен.

Владимир Андреевич Осетров — № 2 КМК-ның хоочунарының бирээзи. Ол ам станок артынга 27 чыл дургузунда туруп, токарьлап ажылдап турар. Бо үениң иштинде металлдан ол чеже-чеже чугула дериг-херекселдерни кылып үндүрбээн дээрил.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы В. А. Осетров планныг онаалдазын доктаамал ажыр күүседип келген болгаш социалистиг чарыштың тиилекчилериниң одуруун баштап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылдыг тонарь В. А. Осетров ажыл үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

СОВЕТ ДЕЛЕГАЦИЯ ЧЕДЕ БЕРГЕН

ГАВАНА. Кубаның Коммунистиг партиязының ТК-зының, Куба Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чаламаның ёзугаар СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Белоруссияның Компартиязының ТК-ның бирги секретары П. М. Машеров баштаал совет партия-чазак делегациязы Гаванада чеде берген. Ол делегация Фидель Кастро баштаан бөлүк революсчуларның Монкада казармазын маадырлыыбиле штурмнаанының 25 чыл оюнга — Национал тура-халыышкынның хүнүнге холбашкан байырлалдарга киржир.

Совет делегацияны «Хосе Марти» деп делегей аэропортунга Кубаның Компартиязының ТК-ның ийиги секретары, Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы Рауль Кастро, Кубаның Компартиязының ТК-ның кежигүнү, куба-совет найырал ассоциациязының даргазы Сойло Маринельо, Кубаның ССРЭ-де элчини Северо Агирре дель Кристо болгаш албанның өске-даа кижилери кээп уткуп алган.

(СЭТА).

БӨМБУРЗЕКТИНГ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНИҢ ХУРАЛЫ

● УЛАН-БАТОР. МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң хуралы аңаа болган. 1978 чылдың бирги чартында МАР-ның улус ажыл-агый планын күүсетканиниң болгаш күрүне бюджединиң күүседезинин түннелдериниң дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.

Алды айлар иштинде малдың чаш төлүн камгалап алыр, үлетпүр продукциязы будурер болгаш күрүне бюджединиң орулга алыр кезээниң талазыбиле планныг даалгаларны ажыр күүседкенин демдеглээн. Аңаа үндезилээш, экономиканы хөгжүдериниң база чоннуң чаагай чоруун бедидериниң сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг күүседип турар.

МАРН ТК-ның Политбюро кежигүнү, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ж. Батмүкх хуралга чүве чугаалаан, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың шынарын болгаш ажыктыын чайгылыын чок бедидериниң айтырыгларынга доктааган. Будурүлге күүлерин долузубиле ажыглаарының, чиг-эт, одалга-энергетика курлавырларын камнаарының, күш-ажылдың будурүкчүлүүн улам бедидериниң эргежок чугуларын ол демдеглээн.

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИЛЕННЭЭШКИНИ

● ЛИССАБОН. Португалияга фашистиг ёзу-чурумнуң сөөлгү президентизи Америку Томаш 1974 чылдың апрель 25-теги революция соонда даштыкыга тургаш, июль 23-те, Рио-де-Жанейродан Лиссабонда чедип келген.

Төрээн чуртунче чанып кээр дугайында А. Томашка чепшээрелди берген Португалияның президентизи генерал Р. Эанештик шиитпири чурттуң демократтыг хөй-ниитизиниң киленнээшкинин болдурган. Фашистиг ёзу-чурумнуң баштыңнарының бирээзи, чонга удур кемниг херээ дээш харыысалга хүлээр ужуралуг А. Томаштың Португалияга чедип келгенинге удурланнышкын митингилерге болгаш чыскаалдарга чурттуң янзы-бүрү хоорайларында болган.

БЕЙРУТТА БАЙДАЛ

● БЕЙРУТ. Хоорайның чөөн талакы районуна — Хадаста ийи хонук улаштыр снарядтар частып келген. Консервативтиг политиктиг болуглежиишкиннерниң чепсектиг кезектериниң болгаш Ливанга тайбыңны деткиир талазы-биле арабтар аразының подразделениелериниң аразында шыңгыы аткылажыышкынныр болган, аңаа минометтарны болгаш үгер-бооларны ажыглаан. Израиль-биле харылзаалыг барыын үезедиг хоралакчы элементилер арабтар аралының күштеринге удур чөнгээлерни кылып, оларның патрульдарынче халдаашкыннар кылырын үргүлчүлеп турар. Бо айның агезинден бээр Бейрутка болган мөсилдежиишкиннер үезинде 200 кижи өлүрткен, оларның хөй нуруузу тайбың чурттакчылар боон турар.

БАЗА БИРЗЭНИ...

● ЛУСАКА. Мурнуу Африка Республиканың сөөк-язы ылгакчылары база бир кемниг-херекти үүлгеткен. Полиция агентилери меге бүрүүладыг кылгаш, Порт-Элизавет хоорайга аныяк африканчы Лингуле Табалазы тудуп хорудээн болгаш ону дерзин ёзуубиле эттеп-хилинчектээш, алы кааг бажыныың сонгазынан үндүр октапкан.

Сөөк-язы ылгаар идегеттеринин хилинчектеп өлүргени бээрин ССРЭ-ниң Күрпланынга, ССРЭ-ниң Күрхандырылга черинге база хамаарышкан министерстволарга болгаш ведомстволарга даазкан.

Почта дамчыштыр хөй санныг посылкалар чорудуп турар боттарының будурүлгелеринге болгаш организацияларынга посылкаларны механизастаан арга-биле сайгарар дериглерлиг будурүлге бажыңнарын тускайлап бээрин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан.

Ылангыя чаа чурталга тудуунуң районнарынга харылзаанын почта салбырларының четкизин көвүдедиринче үлгеннаа хемчеглерни алырын, почта харылзаазының коллективтеринге культураа-амыдыралдың эргежок чугула таарымчалыг байдалдарын тургузарын, почтачыларга албан черлериниң квартираларын база школа назыны четпээжинерниң албан черлериден оларның уругларынга олуттарны дөйнеп тускайлап бээрин ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга саналдаан. Хоорайлар чоогунуң болгаш хоорайлар аразының маршруттарының рейс автобустары-биле хүн бүрүнүң парлалгазын болгаш бижимел корреспонденцияларны дажыглаарын калбартыр. Чурталга бажыңнарын төлевилээринің болгаш тударының үезинде бажыңнарның подъездилериңге абонент шкафтарын база парлалга үндүрүлгелерин калгалаар черлерни (оларны баш бүрүнгаар чедирген турар пунктуларны) таарыштыр тургузар талазы-биле харылзаа будурүлгелериниң технологтуг негелделерин барымдаалап көөр, абонент шкафтарын болгаш посылкага эргежок чугула савааларны чурт үлетпүрүнүң будурүлгелериниң будурерин организастаар.

Почта харылзаазының будурүлгелериниң масса-политиктиг ажылдың деңнелин бедидерин, даазкан ажыл-херек дээш кадрлардан негелдени күштелиперик, күш-ажылчы сагылга-чурумну быжыглаарда, чонну болгаш улус ажыл-агыйын почта харылзаазы-биле хандырарының культуразын бедидерде оларга тодаргай дуза чедирерин эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партияның крайкомнарынга болгаш обкомнарынга сүмелээн. Доктаттынган онаалдазыны болгаш алдынган хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш почта харылзаазының будурүлгелериниң оруунга социалистиг чарыштың ылаңкак планын будурерин организастаарын илереэн.

ТАЙБЫҢ ТАЛАЛАКЧЫЛАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГ НЕГЕЛДЕЗИ

● СИДНЕЙ. Индий болгаш Оожум океаннарны тайбыңның зоназы болдурар дээш аңаа арткен делегей конференциязының киржикчилериниң кичээнгейинин төвүнге ССРЭ-ниң тайбың инициативалары кол черни эзлээн. Чепсегленишкиннерни ындере будурерин сөксадыры— кижи төрелгетенниң мурнунда турар эң кол сорулга ол деп конференциязының киржикчилериниң хүлээп алган түннел декларациязында айыткан.

АБШ Индий океанда болуунуң шериг баазаларын тудуп алган, аңаа делегейнин хөй-ниитизин удурланыр турза-дага чаа баазаларны, ылангыя Диего-Гарсия ортулукта баазаларны тударын улам ынай турар, ону сөксадырын шыңгызы-биле негеп турарын түннел декларацияга база айыткан.

(СЭТА).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

1978 ЧЫЛДЫҢ БИРГИ ЧАРТЫЫНДА ТЫВА АССР-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН ХӨГЖҮДЕРИНИҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫНЫҢ КҮҮСЕЛДЕЗИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездиниң шинтирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бүдүрүлгенин ажыктыың болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарышты калбартып тургаш, 1978 чылдың бирги чартыынын планын күүселдиринге чамдык чедиишкинчерни чедип алган.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң кол көргүзүглери даразында сан-түкнер-биле тодарглайлаттынып турар.

ҮЛЕТПҮР

Үлётүр продукциязының эң чугула хевирлерин сайгарарының болгаш бүдүрииниң хемчээлиниң талазы-биле планының кол курлуун күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, үлетпүр бүдүрүлгезинин книти хемчээля өскен.

Продукция сайгарарының болгаш чугула адырлар талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезинин өзүлдезинин темпизинин планының күүселдээи даразында саннар-биле тодаратты-ның турар:

	Продукция сайгарарының планының күүселдезиниң хуузу	1978 чылдың 1 чартының 1977 чылдың 1 чартызынга хуу-биле
Электроэнергетика	107	122
Одаар чүүл үлетпүрү	103	100,1
Өнүүг металлургия	103	103
Металл ажылдап кылыры	103	110
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	102	109
Тудут материалдар үлетпүрү	99,0	116
Чиик үлетпүр	100,7	120
Аъш-чем үлетпүрү	112	109
Далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	105	120
Полиграфия	100,4	103

Электроэнергетика, чиик үлетпүр, далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү алээн бедик темпилерниг хөгжээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планы бирги чартык чылда 100,2 хуу күүсеттинген, эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 5,4 хуу өскен.

Үлетпүр продукциязын сайгарарының, үлетпүр бүдүрүлгезинин хемчээлиниң өзүлдезиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле чартык чыл планының күүселдээ түс-түс эргелелдерге болгаш бүдүрүлгелерге мындыг болган:

	Хуу-биле	
	Продукция сайгарарының планының күүселдези	1978 чылдың бирги чартыын 1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге
		үлетпүр бүдүрүлгезинин книти хемчээли
		күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	100,0	124	123
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези	103	100,1	98
Тыва электри четкилери	107	122	119
«Тыва кобальт» комбинат	103	103	103
«Тудуг кезектери» комбинат	87	85	88
Ак-Довуракпың УБК-зы	116	108	112
Эът комбинады	128	126	123
Сүт комбинады	104	107	107
Тараа продуктулар эргелези	106	120	110
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелези	98	98	100,0
Балык заводу	45	47	45
Ном үндүрүгезинниң болгаш полиграфия херээниң эргелези	100,4	103	36
Даарандыга фабриказы	102	124	82
Алгы заводу	96	119	90
Караа четпестер ниитилелиниң өөредилге-бүдүрүлге чери	106	106	108
«Үлетпүр тудуг материалдар» каттыжышкыны	91	140	73
«Росводпромнуң» ДБК заводу	107	117	110
«Тыва көдээ тудуг» трест	103	108	115
Ыяш ажыл-агый эргелези	102	106	107
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	103	102	107
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери	100,9	102	102
Чүрт үлетпүрүнүң эргелези	100	111	107
Транспорт эргелези	103	110	111
«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны	103	110	104

Үлетпүр продукцияларының эң чугула хевирлерин 1978 чылдың бирги чартыында бүдүргени натура-биле даразында саннардан тодараттының турар:

	Чартык чыл-да бүдүргени	1978 ч. 1 чартың 1977 ч. 1 чартызынга хуу-биле
Хөмүр-даш — муң тонна	412	99,5
Электроэнергия — млн. квт-шак	63	103
Тудуг болгаш одаар ыяш сөөртүлгези — муң дыгый куб. м.	174	109
оон иштинде тудуг ыяжы — муң дыгый куб. метр.	149	104
Диятен материалдар — муң куб. метр.	66	105
Мебель — муң рубль	578	112
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый барааннары — муң рубль	826	112
Тудуг чугайы — тонна	1478	107
Тудуг туйбузу — млн. кезек	13,4	129
Чыып эштээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң куб. м.	28	84
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	62	126
Хөм идиктер — муң экеш	38	93
Кидис идиктер — муң экеш	38	184
Даарандыга үлетпүрүнүң продукциязы — муң рубль	849	116
Балык тударының — тонна	20	36
Эът, бирги категориянын субпродуктуларын киириштир — тонна	2807	124
Колбаса кылыглар — тонна	645	100,0
Чаган сүт продукциялары — тонна	8631	106
Мал үзү — тонна	204	97
Далган — тонна	13473	128
Комбикорм — муң тонна	19,2	102
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — тонна	10126	100,5
Кондитер кылыглар — тонна	499	106
Пиво — муң декалитр	86	78
Эвээртпес суксуннар — муң декалитр	32	38
Дүс (чемге херээлэр) — тонна	6061	115

Бирги чартык чылда пландан ажыр 32 муң тонна хөмүр-дашты, 3 миллион квт.-шак электроэнергиявы, 12 муң кубометр дилиг материалдарын, 607 тонна эътти, 773 тонна далганны, 840 тонна комбикормну бүдүрген.

Үлетпүр ниитизи-биле чартык чыл планын күүсеткен болза-даа, чамдык бүдүрүлгелер доктаттынган даалгаларны күүсетпээн. 11 бүдүрүлгелер сайгарылга хемчээлиниң планын күүсетпээн база ол хире бүдүрүлгелер үлетпүр продукциязын бүдүрерин эрткен чылдың ол үезинден кудулаткан. 18 бүдүрүлге күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнүн чартык чыл планын күүсетпээн болгаш 12 бүдүрүлге эрткен чылдың ол үезинден кудулаткан. Тудуг туйбузун, чугайны, чыып эштээр демир-бетонну, кидис идиктн, хлеб-булочка кылыгларын, пивону, эвээртпес суксуннарны бүдүрериниң болгаш балык тударының чартык чыл планнары күүсеттинмээн.

Бараанныр продукцияларының бот-үнезин чиигедиринин чартык чыл планы күүсеттингеп.

Эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаарының күүне планында чартык чылда 33 хемчегерин көргеп, херек кырында 25 хемчегерге план күүсеттингеп.

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агый культураларының 1978 чылдың дүжүдүнге тарылга шөлү ажыл-агыйларның бүгү категорияларында 370,1 муң гектар болган, ол болза 1977 чылдыңдан 6,1 муң гектарга азы 2 хуу эвээш боон турар. Тараа культураларының шөлү бо чылын 243,3 муң гектар болган, эрткен чылдыңга бодаарга 2,6 муң гектар азы бир хуу эвээжээн. Тараа культураларының иштинден күзүн чажар ниитараанын, суланың, кырлыг-караның, мал чеми культурадан кукурузаның, хөй чылдыг сигенперниң тарылгазы көвүдээн.

Чазын чажар культураларның тарылгазы 98 хуу күүсеттинген, оон иштинде тараа культуралары 99 хуу, сугтаттыг черлерде тарылгалар 1977 чылга удур 573 гектарга азы 1 хуугa көвүдээн. Бо чылын тараа культураларының сорттуг үрезин-биле чажын тараанны эрткен чылга деңнээрге, 27,5 муң гектарга азы 17 хуу өскеп.

1978 чылдың июль 1-ге чедир республиканың хову-шөлдериниң 35,7 муң тонна органиктиг чемнигидилгелерин тескеп. 1979 чылдың тарылгазынга 80,8 муң га чайгы черни андарган, ол болза 1977 чылдың июль 1-де турганыңдан 2,2 муң гектарга азы 3 хуу хөй. Чайгы чер андарылгазының планы эрткен чылдың ол үезинде 66 хуу турганыңга удур 70 хуу күүсеттингеп.

1978 чылдың июль 1-де тургапы-биле республиканың совхозтарында чижек эталонче шилчидерге 2434 трактор бар ийикпе эрткен чылдың бо үезинге деңнээрге 94 трактор хөй боон турар. Чижек эталонче шилчидерге бо чылын бүгү тракторга ажылдарны 910,1 муң гектарга чорутнан ийикпе 1977 чылдаазындан 73,2 муң гектар хөй болуп турар. Бир чижек тракторга ортумак ажылдап кылышкын 1977 чылдың июль 1-де 362 гектар тургапынга удур, 1978 чылдың июль 1-де 378 гектар болган.

1978 чылдың июль 1-ге чедир тракторлар септелгезинин планы 85 хуу, чүүк автомашиналарның септелгези 77 хуу күүсеттингеп.

Республиканың совхозтарынга мал ажылының продуктуларын бүдүргени мындыг болган:

	июль 1-де		1978 ч. 1977 ч-га хуу-биле
	1977 ч.	1978 ч.	
Эът (дириг деңзи-биле) — муң тонна	6	6,9	116
Сүт — муң тонна	15,1	15,5	103
Дүк — тонна	659	773	117
Чуурга — млн. борбак	5,9	5,7	97

1978 чылдың июль 1-де бир ийикпе онаалтыр сүт саалдазы 1977 чылдың июль 1-де турганыңдан 36 кг-га азы 3 хуу эвээжээп, бир төрүүр дагаа эрткен чылын 77 чуурга бергенинден 1978 чылдың январь—июнь айларда 76 чуурга берген. 1978 чылдың июль 1-де чедир бир хойдан кыргып алган дүк 1977 чылдың июль 1-де чедир турганыңдан 32 хуу өскеп.

Республиканың ажыл-агыйларында 1978 чылдың июль 1-де малдарның баш саны 1977 чылдың июль 1-ге деңнээрге, барык бүгү чүзүп айы-биле өскеп:

	(муң баш)		
	июль 1-де		1978 ч. 1977 ч-га хуу.
	1977 ч.	1978 ч.	
Мыйыстыг бода мал (ажыл-агыйлар аразының бүдүрүлгелерни киришпир)	113,2	117	103
оон иштинде ивектер	38,8	39,3	102
Хаваңнар	6	8,8	146
Хой болгаш өшкү	1337,3	1342,7	100,4
Чылгы	29,3	27,9	95
Тева	1,3	1,4	103
Иви	12,3	13,2	107
Куштар	140,4	160,9	114
оон иштинде төрүүр	71,2	65,1	91

Малдың баш санының талазы-биле планы инек, хаваң, чылгы болгаш күш талазы-биле күүсеттинмээн.

Ажыл-агыйларның бүгү категорияларның мал ажылының продуктуларын күрүнеге сатканы мындыг боон турар:

	бирги чартык чыл		1978 ч. 1977 ч-га хуу.
	1977 ч.	1978 ч.	
Мал болгаш күш (дириг деңзи-биле) — муң тонна	5,3	6,9	130
Сүт — муң тонна	12,2	12,5	103
Дүк — тонна	753	1004	133
Чуурга — млн. борбак	5,7	5,4	96

Көдээ ажыл-агый продуктуларын садарышың чартык чыл планын ажыл-агыйларның бүгү категорияларын ажыр күүсеткен: малды 23, сүттү 4 хуу, дүктү 2,2 катаң.

Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг базазы быжыып турар. Бирги чартык чылда күрүнеиң капитал салыышкынының күсели-биле 300 баш мыйыстыг бода мал, 25,6 муң баш хөй кирер, 20 муң баш күш турар мал кажааларын ажыглалче киирген, ол эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, элээн хөй боон турар.

Мелиорация болгаш суг ажыл-агыйының министерствозу 40 муң га одарларны суггаттыг болдурган. Ол дээрге эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге 21 хуу хөй болур. 20,5 муң гектарның суггарылга системазын чаартқан, 100 гектар чаа черни суггарган болгаш 926 гектарның суггарылга системазын эде кылган.

Республиканың көдээ ажыл-агыйы бирги чартык чылда 324 тракторму (1977 чылдың ол үезинден 20 хуу хөй), 164 тараа комбайнын (37 хуу хөй) алган. Бо чылдың эрткен 6 айларында республиканың совхозтары 17,5 муң тонна минералдыг чемнигидилгелерни алган, а эрткен чылдың бирги чартыында 16,7 муң тонналы алган турган.

ТРАНСПОРТ БОЛГАШ ХАРЫЛЗАА

Ниити ажыглалдың автотранспорту чылдың бирги чартыының планын 105 хуу, оон иштинде чүүк сайгарылгазыны—95 хуу, пассажирлер аргыштырарының—102 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чүүк сөөртүлгезинин хемчээли—17 хуу, а оон сайгарылгазының—3 хуу, пассажирлер аргыштырылгазының—3 хуу өскеп.

Чартык чылда чүүк сөөртүрүнүн планын агаар транспорту '01 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге чүүк сөөртүрүнүн хемчээли 22 хуу өскеп, а пассажирлер аргыштырарының планы күүсеттинмээн.

Харылзаанын бүдүрүлге-техниктиг эргелези бирги чартык чылда тариф ёзугаар орулга киирип алырының планын 102 хуу, харылзаа продукциязының планын 103 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге тариф орулгаларының өзүлдези 14 хуу, харылзаа продукциязының—7 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын харылзаачылар 104 хуу боттандырган, оңу эрткен чылдың алды айларынга деңнээрге 6 хуу өзүлделиг болган.

КАПИТАЛ ТУДУГ

Бо чылдың бирги чартыында, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, күрүнеиин капитал салыышкыннарының күселибиле кол фондуларны 31 хуу хөйнү ажыглалга киирген. Кол фондуларны ажыглалга киирериниң чартык чыл планы 65 хуу, а чер-чер Советтериниң организациядары—111 хуу күүсеткеп.

Акшаландырыышкынның бүгү дөстериниң күсели-биле республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны эрткен чылдың бирги чартыында тургапындан 14 хуу өскеп болгаш 48 млн. рубль болган. Чер-чер Советтериниң бүдүрүлгелери болгаш организациядары салыышкынын 59 хуу шинтээдин алган, ол эрткен чылдың бирги чартыында тургапындан 17 хуу өзүлделиг болган.

Ажылдарның бүгү комплекстерин ёзугаар алырга көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезинге киирген капитал салыышкынарның хемчээли 1977 чылдың бирги чартыында тургапындан 28 хуу өскеп ийикпе, азы 25 млн. рубль болган. Ирригация-мелиорация тудуунга 4 млн. рубльди киирген.

Керээ ёзугаар ажылдаар организациялар бирги чартык чылда боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның планын 83 хуу күүсеткеп. 1977 чылдың алды айларынга деңнээрге керээ ёзугаар кылыр ажылдарның хемчээли 19 хуу өскеп.

Керээлиг ажылдарның планының болгаш оларның хемчээлиниң өзүлде темпизинин күүсеттингени трестер аайы-биле мындыг янзылыг болган:

	Чартык чыл планының күүсеттинген хуузу	1977 чылдың ол үезинге деңнээрге (хуу-биле)
«Тыва тудуг» трест	74	107
«Шагонартзнстрой» трест	39	95
«Тыва көдээ тудуг» трест	103	109
«Тыва сүт тудуг» трест	89	113
«Тыва септелге тудуг» трест	84	100

Тудутга күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы 98,8 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге тудуг-монтаж болгаш дузалал ажылдарында ажылап турар кижилерниң күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн 4 хуу бедээн. Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң бүгү өзүлдезин чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенинин күсели-биле чедип алган.

Тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнези планда көрдүнгенинден 3 хуу аартаан.

Совхозтар аразының тудуг каттыжышкынының организациялары керээлиг ажылдарның планын 105 хуу күүсеткен, бо көргүзүг эрткен чылдың бирги чартыында тургапындан 37 хуу өскеп.

Тудугда четпестер ам-даа хөй боон турар. Элээн хөй бүдүрүлге объектилери чогуур хуусаазында ажыглалга киирбээн. Чамдык тудуг организациялары тудуг-монтаж ажылдарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын күүсетпээн, тудугнуң бот-үнезин аартаткан. Капитал салыышкынарны ажыглалга киирер тудугларже мөөнөвейин, объектилерни ажыглалга киирериниң хуусаазын сагывайн турар.

ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛЫНЫҢ МАТЕРИАЛДЫГ БАЙДАЛЫНЫҢ БОЛГАШ КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИНИҢ ӨЗҮЛДЕЗИ

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдап турар кижилерниң саны 1977 чылдың бирги чартыында тургапындан бо чартык чылда 5,8 хуу көвүдээн.

Ажылдап турар кижинин ажыл төлевириниң айда ортумак хемчээли 158 рубль болган. Ол дээрге эрткен чылдың бирги чартыында тургапындан 1,5 хуу хөй боон турар.

Республиканың ажаалга кассаларынга чоннуң салыышкыны 1977 чылда көвүдээн. Салыышкынныг кижилериң саны 76 муң, а оларның шыгжаткан акшазының түңү 48,5 млн. рубль четкен. Эрткен чылдың бирги чартыынга деңнээрге бо чартык чылда салыышкын кылган кижилериң саны 2 муң көвүдээн, олар 1,4 млн. рубльди шыгжаткан.

Күрүне болгаш кооперация сөдыыпын үүрмектеп садар бараан саарылгазы, ниитининп чемненилгези-биле кады, бо чартык чылда 106,5 млн. рубль болган ийикпе, азы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 5,9 млн. рубльге (6 хуу) көвүдээн.

1978 чылдың бирги чартыында республиканың кол-кол садыг организацияларының үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсеткеп:

	Миллион рубль	Планның күүсеттинген хуузу
Республика ниитизи-биле	106,5	102
оон иштинде:		
Респотребсоюз	52	101
Садыг министерствозу	43,3	104
«Тыва даг-дүгүнүң» ажылчын хандырылгазының килдизи	6,8	100,2
«Тыва суг тудугнуң» ажылчын хандырылгазының килдизи	0,6	105
Аптека эргелези	0,7	99,3
Союзпечать	0,7	102

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын «Абаканэнерготудугнуң» ажылчын хандырылгазының, аптека эргелелиниң, одалга үлетпүр эргелелиниң, автотранспорт эргелелиниң, арга-ыяш ажыл-агый черлериниң, «Скотопром» трестиң, воомагазиниинң коллективтери күүсетпээн.

Чугула хергелелдиң барааннарын чонга саткапы:

	1977 чылдың бирги чартыынга деңнээрге бо чартык чылда (хуу-биле)
Аъш-чем барааннары:	
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары	98
Эът болгаш эът кылыглары	109
Балык болгаш балык кылыглары	100,7
Мал үзү	93
Сүт болгаш сүт продукциязы	103
Быштак	104
Дагаа чуургазы	105
Чигир	107
Кондитер кылыглары	100,9
Шай	117
Картофель	109
Ногаа	101
Фрукт аймаа	93
Үлетпүр барааннары:	
Хөвеи-саазындан кылган пестер	102
Дүктеи кылган пестер	114
Торгу пестер	91
Лёндан кылган пестер	117
Даштыкы, иштики хеп	101
Даштыкы, иштики трикотаж хеп	100,3
Уктар	107
Хөм идиик	103
Фарфор-шаажан болгаш шил сава	111
Мебель	107
Мотоциклдер, чадаг-тергелер	98
электри барааннары	104
Шактар	105
Чиик автомобильдер	100,3

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери садыт организацияларына бүдүрүп бээр чоннуң калбак хереглелиниң барааннарының планын бо чартык чылда 52 хуу, оон иштинде одалга үлетпүрүнүң эргелези 114 хуу, чүрт иштинин үлетпүрү 49 хуу күүсеткеп.

Чонга ачы-дуза чедиреринин талазы-биле чартык чылдың планын республика 100,9 хуу, оон иштинде хоорай чурттакчыларынга—102 хуу, көдээнин—99,2 хуу күүсеткеп. Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ачы-дуза чедиреринин хемчээли 11 хуу, оон иштинде хоорай черлерге 10 хуу, көдээге—11 хуу өскеп. Республиканың чурттакчы чоннуун кижи санынга онаалтыр алырга бир кижиге ачы-дуза чедиргени 8,56 рубль, оон иштинде хоорай черлерге 12 рубль 33 көп., көдээге — 5 рубль 92 көпеек болган.

Чурттагга тудуунга көрдүнген күрүнеиин капитал салыышкыны бо чылдың бирги чартыында 92 хуу шинтээттинген болгаш эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 34 хуу өскеп.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бо чартык чылда ажыглалга киирген чурттагга шөлүнүн хемчээли 70 хуу хөй болган. Чурттагга шөлүн ажыглалга киирериниң күрүне планы 83 хуу күүсеттинген.

Чер-чер Советтериниң организациялары чурттагга тудуунун күрүне планын 108 хуу күүсеткеп, эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 2,4 катап хөй чурттагга шөлүн ажыглалга киирген.

Бирги чартык чылда культура-амыдырал тудуунга көрдүнген капитал салыышкынары 56 хуу шинтээттинген, а эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге ол 23,1 хуу өзүлделиг болган. Школа назыны четпээн уругларга болгаш культура албан черлериниң тудуунун планы күүсеттинмээн.

1978 чылда 4,9 муң оолдар болгаш кыстар он классты доосхан, оларның 1,5 муну ортумак эртемни ажылдап тургаш чедип алган. 5,7 муң кижи сес классты доосхан.

Кызылдың педагогика институдун бо чылын 294 кижи доозар, оларның 152-зи ажылдавышаан, бо өөредилге черин доозуп турар. Республиканың ортумак тускай өөредилге черлерин 715 кижи, оларның 314-ү ажылдавышаан, доозар.

1978 чылдың июль 1-ге чедир республикада 209 школа назыны четпээн уругларның албан черлери ажылдап турар. Оларда 15,5 муң бичии чаштар бар. Чайгы үеде пионер лагерьлеринге 9,3 муң кижи дыштанып. Туристи базаларга база албан организация, будүрүлге черлериниң дыштанылга бажыңнарынга 2,5 муң кижи дыштанып.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Хүлээелге күүсеттинип турар

Келир үеде «Улуг-Хаа» совхозтуң төвү болур Хайыракан суур шапкыны-биле сайзырап орар суурларның бирээзи. Саян-Шушенск ГЭС-тиң тудуу-биле холбаштыр көжер суурларның бирээзи — Көк-Чыраанын чурттакчыларынга херек тудуг ажылдарын № 3 КМК мында чорудуп турар. Ол үениң дургузунда тудугжулар ниитизи-биле 32 аал ишти чурттаар деглем, чырык чурттагга бажыңнарын, 60-60 кижи чурттаар ийи общежитиени болгаш өске-даа тудугларны кылган.

Онгу беш чылдың үшкү чылында тудугжуларның мурнунда салыынган сорулгалар улуг. № 3 КМК-ның тудугжулары шынап-ла эрестиг ажылдап тураалар. Бирги чартык чылда көрдүнген планныг онаалданы тудугжулар 108 хуу күүседип, эки түнелди көргүскеннер.

Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарышка бирги черни Николай Амзараковтуң бригадазы ап, кызымак күш-ажылы, сагылга-чуруму-биле мактадып турар. Ук бригада чартык чыл планын 117 хуу, а июль айныын—168 хуу күүсеткеш, Саян-Шушенск ГЭС-тиң барып көөр путёвка-биле шаңнадып, күш-ажылчы алдар туңунуң ээлери болганнар. Бригаданың кежигүннери Н. Норжунмаа, В. Егоров, В. Доржукай, Н. Матвеенко, С. Нуразат олар хүн нормаларын ажыр күүседип, шудургу ажылдап тураалар.

Июль айның түнели-биле С. Сандый, В. Донгак оларның удуртқан бригадалары планнарын 143—160 хуу күүсеткеш, мурнуку одургже үнгеннер. Ол ышкаш коммунист В. Кызыл-оолдуң удуртканы малчылар бригадазы чарышка мурнап, эки ажылдап турар.

Тудуг ажылын шынарлыг, шалыпкын чорудар дээш № 3 КМК-ның коллективи бо чылдың сес айларының планын Тудугжунуң хүнүнге доозар дээш кызымак ажылдап турар.

К. НАТПИЙ-ООЛ.

ПАРТИЙЖИ ИНФОРМАЦИЯ

МЕТОДИКТИГ ЧӨВҮЛЕЛГЕ

«Партияга хүлээн алыышкынының болгаш СЭКП кежигүнүнге кандидаттарны кижизидериниң талазы-биле Киргизаяның партия организациязының ажылының дугайындаа» СЭКП ТК-ның докгаалын боттандырарынга холбаштыр Кызылда 48-ки тудуг эргелелинде партия организациязының (секретары П. В. Сермавкин) ажылының дуржулгазын СЭКП обкомунуң партийжи организакчы болгаш идеологтуг ажыл талазы-биле методиктиг чөвүлелге сайгарып көрген. Эргелелдиң партия организациязының хүрээлеңи чыл санында өзүп келген, соолгу беш чылда ооң составынга 20 аныяк ажылчыннар хүлээп алдынган.

Коммунистерниң санының оскеи-биле партия организациязы коллективтиң дайынчы өзээ болу берген болгаш планныг даалгаларны боттандырарынче тудугжуларның күжүн мобилизаетап, түс-түе коммунистер-биле, ылаңгыя СЭКП кежигүнүнге чаа киргеннер-биле ажылды күштелдирген. Партбюрога, хуралдарга оларның дыңнадыгларын ап, чамдыктары-биле эш хүзүзүнүң беседаларын докгаамал кылып турар. Мында ам он үш аныяк коммунист бар, олар шупту коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, күш-ажылга авангардчы ролюн көргүзүп турар. Чижээ, аныяк коммунист Е. С. Бизяеваның удурткан бригадазы свердловчуларның эгелээшкинни-биле чыл планын эвээш кижилиг ажылдан тургаш, күүсседир деп хүлээлгени алгаш, сөзүн ээлеп, чартык чылдың даалгазын 103,5 хуу күүсеткен.

Эргелелдиң партия организациязында бүдүрүлгеге болгаш хөй-ниитиң ажылынга үлегер-чижээн көргүзүп турар аныяк коммунистер хөй. Оларга З. Б. Шыырапты, Л. П. Монгушту, В. Т. Борбак-оолду, Р. М. Иконниковту, Е. С. Бизяеваны, В. Б. Баир-оолду болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Партбюро аныяк коммунистериниң идейлиг өзүлдезинге докгаамал сагыш салып келген. Олар өредилге черлериниде бот-өредилге-биле болгаш партия чырыдыышкынының системазында өренип турар. Шупту партийжи даалгалыг.

СЭКП кежигүнүнге кандидаттар-биле болгаш аныяк коммунистер-биле бо партия эге организациязының дуржулгазын өске партия организацияларынга иептередир деп методиктиг чөвүлелдиң хүрээлинге шиитпирлээн.

Чөөп-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының дуржулгазын партия обкомунуң методиктиг чөвүлелиниң ол-ла хүралынга чугаалашкан. Ында 280 чөвүлелдер, оларның 350 активчилери, 180 агитквартиралар херээженнерни күш-ажылче болгаш хөй-ниити амыдыралынче хаара тударының база оларның коммунистиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылының хевири янзыбүрү боон турар. Лекция, бееседаларны, дыштанылга кежээлерин, өредилгени организастаары, амыдыралдың культуразын бедидери дээш чарышты чорудары, суурлар чаагайжыдылгазынга, хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаары дээш демиселге идепкейлиг киржири дээш өске-даа хөй талалыг ажылды олар чорудуп турар.

Теве-Хая, Чыраа-Бажы, Алдан-Маадыр, Суг-Аксы суурларда херээженнер чөвүлелдери идепкейлиг ажылды чорудуп турар. Районнуң херээженнер чөвүлелдериниң чорудуп турар хемчегларининг дээштиин болгаш ажыктыын бедиделинче кичээнгейни угландырбышаан, методиктиг чөвүлел ооң ажылының дуржулгазын өскелерге иептередир деп саналдаан.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — МАЛГА ЧЕМ

БЕЛЕТКЭЭРИ

Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээри — амгы үеде хүнүң эң чугула сорулгазы болур. Чөөп-Хемчик районнуң совхозтарынга бо чугула кампания июльдуң баштайгы хүннеринден-не эгелээн.

СЭКП райкомунуң бюрозунуң калбак хуралынга чоокта чаа районнуң ажыл-агыйларында ниитиниң малынга чем белеткээр талазы-биле ажылдың чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Анаа совхозтар директорлары, оларда парткомнар секретарылары информациялар кылган.

Малга чем белеткээр талазы-биле ажылды «Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, ында партия, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары бедик дээштелге организастаанын бюрога демделээн. Мында бо ажылга 200 ажыг кижи, механизастаттынган комплекстиг бригада, 13 звено хаара туттунган, июльдуң соолгу он хонуунга чедир олар 469 тонна сигенин, 140 тонна будукбүрүнү белеткээн. Сиген шолдеринде күженишкинниг ажыл эртен дең хаяазыында кежээ орайга чедир үргүлүүлевишаан.

Ол ышкаш бо чугула ажыл «Искра», «Большевик», «Сүт-Хөл» совхозтарда база эки чоруп турар.

Ынчалажок ниитизи-биле малга чем белеткээринең темпизи-биле районда ам-даа оожум болуп, ылаңгыя Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» совхозтарда кошкак чоруп турарын бюрога демделээн. Ол ажыл-агыйларда парткомнар, партия эге организациялары малга чем белеткээринче ажыл-ишчилериниң күжүн кошкак мобилизаетап, партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажылды чогуур деңнелге чедир тургуспаан.

Ниитиниң малынга четчир санныг чемни белеткээринче бүгү ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизаетап, ол ажылдың темпизин улам бедидип, чон ортузунга организакчы болгаш политмассалыг ажылдың деңнелин улам күштелдирерин ажыл-агыйларда партия организацияларындан райком бюрозу негээн. Мал чемниң белеткелчилериниң ортузунга социалистиг чарышты улам калбарып, оон түннелин совхозтарга беш хонуктап, а районга он хонуктап үндүрерин шиитпирлээн.

ПАРТОРГАНИЗАКЧЫЛАР

СЭКП Тыва обкомунуң VII пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бүдүрүлгениң янзы-бүрү участокгарынга партийжи саалдарны улам күштелдирер сорулга-биле пайыслал Кызылдың парторганизациялары бүдүрүлгениң цехтеринге парторганизакчыларны тургузуп турар. Оларны партболүктер тургустунуп шыдаваа хире бир-ийи хире коммунистерлиг цехтерге, участоктарга тургузар болгаш ажыл-херек дээш харыысалгазын улам бедидери-биле ындыг организакчыларны СЭКП хооркомунуң бюрозунга бадылап турар. Амга чедир хооралиың бүдүрүлгелериниң, транепорт, тудуг болгаш өске-даа черлериниң цехтеринге парторганизакчылар кылдыр хөй-хөй коммунистер бадылаттынган.

Конституция болгаш амыдырал

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Конституциязының 37 чүүлүнде мынча дээн: «Тыва АССР-ниң хамаатылары назылап кыраанда, аар ааранда, ол ышкаш ажыл кылыр арга-шинээн шуут азы шала чидиргенде болгаш азырадыкчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг». Тыва АССР-ниң Үндезин Хөөйлузунда бистиң ленинчи Коммунистиг партиабыстың болгаш Совет чазаадыстың хамаатыларының амыдыралының чазгай чоруу дээш хүн бүрү ала сагыш салышкыны база катап тода илереттинген.

Совет Конституцияга үндезилээш, ажылчы чоннарның пенсия, пособие-биле хандырылгазын экижидер айтырыгже бистиң ниитилеливис оңза сагыш салып келген болгаш салып турар. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылда «Дайын киржикчилери, персоналдыг пенсионерлерниң материалдарлыг болгаш эмчи хандырылгазын экижидер хемчегларлер дугайында» доктаалды хүлээп алганы ооң бир тодаргай херечизин. Ук доктаал ам бистиң чүртүвүстә амыдыралда боттанып эгелээн. Эвилел чергезиниң персоналдыг пенсионерлерни чылда 12 айның эвес, а он дөрт айның пенсиязын алыры көрдүнген. РСФСР-ниң республика үжүр-дүзалыг персоналдыг пенсионерлерге — он үш айның төлеп бээрин боттандырып эгелээн. Республиканың ажыл-агыйын, эртем, культуразын сайзыралырынга ачы-хавыязын көргүскен, хөй чыл партия стажтыг персоналдыг пенсионерлерниң айлаа пенсиязының хемчээли 80 рубль турган болза, ам ол 110 рубльге чедир өскен. Оон-биле кады мурнунда көрдүнген чиигелелер хевээр арткан. Кызыл хоорайда эвилел чергезиниң болгаш РСФСР-ниң республика үжүр-дүзалыг персоналдыг пенсионерлерниң саны алдан ашкан.

Улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуң социал хандырылга киллизинде пенсия, пособие ап турарларның саны 8300 четкен. Оон иштинде назылап кырааны дээш пенсия ап турарлар — 3962 кижи. Хоорайның социал хандырылга киллизи пенсия, дузаламчы, пособие ап турар хамаатыларга айда бир миллион чыгыы түннүг рубльди үндүрүп турар.

Бистиң киллистиң ажылдакчылары пенсия, пособиелер бээр документилерни шын долдуруп тургузар болгаш пенсионерлерге пенсияны чогуур ай-шаанда үндүрүп, чедирип бээр дээш ажылды негелде ёзугаар күштелдирген. Оон-биле кады хоорайның албан организация, будүрүлге черлеринге күш-ажыл депгерин шын долдурарынга, пенсия кылырарда биллиришкинни кандыг янзылыг бижип киирерине болгаш оондаз өске айтырыгларга хамаарыштыр лекция, бееседаларны чорудуп турар. Бо чылдың эрткен айларында социал хандырылга киллизиниң ажылдакчылары 40 ажыг лекция, бееседаны чон ортузунга номчаан. Чамдык будүрүлге, албан организация черлеринге айтырыг, харылзаа кежээлерин организастап турар болгаш оон киржикчилерни анаа сонуургаан айтырыгларынга харыыны ап турар.

Пенсионерлерниң бүгү талабиле чогумчалыг хандыртынган турарынче чугула кичээнгей угланган. Материал талазы-биле дуза херек болуп турар пенсионерлерге чылда бир удаа дузаны чедирип турар. Социал хандырылга киллизиниң ажылдакчыларының мурнуда база бир чугула сорулга болза, ажыл кылып шыдаар пенсионерлерни ажылга киирер болгаш оларның медицина-биле хандырылгазын улам экижидеринче угланган айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри. Бо талазы-биле эвээш авес ажылдар кылдынган.

Хоркүүскомнуң социал хандырылга киллизинин чанында пенсионерлер чөвүлели (даргазы П. Д. Курченко) ажылдап турар. Чөвүлел бодунуң ажылын пенсионерлерниң ниити хуралынга бадылаан план ёзугаар чорудуп турар. Олар пенсионерлерниң болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайынының инвалидтериниң бажыңнарынга, ажылдап турар черлеринге чедип, оларның канчаар ажылдап, чүрттап турарының ниити байдалы-биле таныжып, сонуургап турарлар. Пенсиязын шын эвес ажыглаар, аралаар кижилерни чөвүлелдиң хуралынга келдиртип эккелгеш, олар-биле шыңгыы чугаалажып, сагындырып, хемчег ап турары чанчыл анаргаан. Кызыл хоорайда Ада-чүрттүң Улуг дайынының инвалидтери 300 ажыг кижи бар. Чөвүлелдиң кежигүннери болгаш киллистиң ажылдакчылары оларның амыдырал-чүрттелгазының материалдыг байдалын, хандырылгазын улам экижидеринче чугула кичээнгейни угланган айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри. Бо талазы-биле эвээш авес ажылдар кылдынган.

Хоркүүскомнуң социал хандырылга киллизинин чанында пенсионерлер чөвүлели (даргазы П. Д. Курченко) ажылдап турар. Чөвүлел бодунуң ажылын пенсионерлерниң ниити хуралынга бадылаан план ёзугаар чорудуп турар. Олар пенсионерлерниң болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайынының инвалидтерининг бажыңнарынга, ажылдап турар черлеринге чедип, оларның канчаар ажылдап, чүрттап турарының ниити байдалы-биле таныжып, сонуургап турарлар. Пенсиязын шын эвес ажыглаар, аралаар кижилерни чөвүлелдиң хуралынга келдиртип эккелгеш, олар-биле шыңгыы чугаалажып, сагындырып, хемчег ап турары чанчыл анаргаан. Кызыл хоорайда Ада-чүрттүң Улуг дайынының инвалидтери 300 ажыг кижи бар. Чөвүлелдиң кежигүннери болгаш киллистиң ажылдакчылары оларның амыдырал-чүрттелгазының материалдыг байдалын, хандырылгазын улам экижидеринче чугула кичээнгейни угланган айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээри. Бо талазы-биле эвээш авес ажылдар кылдынган.

Совет хамаатызының эргелери шынап-ла магалыг. Оларны долузу-биле ажыглап турар бис. Хамаатыларывисти ажыглап тура, хүлээлгевисти үттүп болбас дээрзи билдингир. Пенсионерлеривистиң аразында кырааны дээш ийикпе азы күш-ажыл кылыр шинээзин чидиргени дээш күрүненип тыпсып турар пенсиязын чөп ажыглап билбес, ону соора, арага садып ижеринге ажыглаар, хөй-ниитиниң черлеринге корум-чурум үрээр чоруктар бар. Ону болдурбас, чайладыр сорулга-биле хоорайның социал хандырылга киллизиниң ажылдакчылары пенсия, пособие ап турар хамаатыларынга ынчаар дыка ачы-сеткил көргүзүп, оларга ажыл-ишти, амыдыралын, ажыл-ишчи коллективтерин, оларның сонуургалдарын, чүрттелгаз

Уран чүүлдү—чонга

УЛАМ АЯН КИРЕР

Республика найысылалы Кызыл хоорай чыл келген тудум улам чаагайжып, аян хевир кирип турар. Хоорайның чаагайжыдылгазынга, каастарга шимелдезинге найысылалдың чурукчуларының киирип турар үлүг-хуузун эвээш деп болбас. Хоорайның улуг-улуг будүрүлге черлериниң чанында, кудумчуларда, сесерликтерде база культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгында стендилерни, портреттерни дээш өске-даа көргүзүг материалдарын бистиң чурукчуларывыс сиилбип, чуруп кылганнар.

Хоорайның чараш, шиник болурунга чурукчулар ышкаш бистернин, даш чонукчуларының, үлүг-хуузун дарыы киириштирген болза деп бодалдыг мен. Даш чонукчуларының ажылын барык чылдың чыгыы делгеп, чонга бараалгадып келген. Көрүкчүлернің үнелели-биле алырга даш чонукчуларының кижи бүрүзү онзагай аялгалыг, уран талантылыг дирткеннер. Ынчангаш моон соңгаар чүгле делгеллелер-биле кызыгаарлаттынмайн, бистернің бичии хемчээлдиг ажылдарывысты улгаттыр кылгаш, хоорайывыстың көскү черлеринге тургузарының үези келбээн бе?

Ылангыя хоорай иштин санаваска Гастелло аттыг парктың кирер аксында, оон иштинде шөлдерде улуг хемчээлдиг, монументалдыг скульптураны тургуску дег черлер-ле хөй. Бир эвес ындыг янзылыг улуг хемчээлдиг, көрүштүг чүүлдерни даштан болгаш өске-даа материалдардан кылыптар болза оларны тургузар черлер чайгаар-ла тыпты бээр.

Баштайгы удаада хоочун чазаныкчы Монгуш Хола-Салович Черзиниң сураглыг ажылдарындан-даа эгелеп болгай. Маңаа чүгле чазаныкчының кылган ажылын дүжүрүп кылыр дээр болза шын эвес. Улуг хемчээлге кандыг-даа ажылды кылгай. Ан, куш. мал дээш тоолчургу чогаалдардан-даа чүүлдер кирип болгай.

Бай-Тайгада Саая Көгелдин Тээли суурда совхоз конторазының чоогунда аңнарны улуг хемчээлге кылып кааны черле таарымчалыг. Аннар бөле турар болганда, аразын чоокшуладып кылган болза улам бүзүренчиг, эки көстүр ийик. Ол арай чедимче чок болза-даа, С. Көгелдиң бо ажылын черле эки деп санаар мен.

Чурттуң өске хоорайларынга чоруурга, улгаттыр кылган ус-шевер ажылдар бо-ла турар. Хамыктың мурнунда олар хоорайларга көзүлдүр-ле чараш аян-шинчини киирип, каастап турары эскертинер болду. Социалистиг утка-шынарлыг, национал хевирлиг уран чүүлдүң сайзыралында монументалдыг скульптура көскү черни ээлээн. Ынчангаш үстүнде саналды өөренип көөрүнүң үези келген деп бодалдыг мен.

Раиса АРАКЧАА,
ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү, РСФСР-ниң И. Репин аттыг Күрүне шаннылының лауреады.

УЛУГ ШҮЛҮКЧҮНҮҢ БАЖЫҢЫ

Шаанда Гендриков, а ам Маяковский аттыг мугур кудумчу бо-ла болгай. Ол кудумчунуң бир ужунда № 15/13 ийи кат ыяш бажың бар. Москвада кадагалаттынган элээн хөй тураскаалдыг бөдүүн бажыңнар ышкаш аңаала бодүүн ыяш бажың болгай. Ынчалза-даа оон чаныбиле эрткен кижи бүрүзү ында самбырала бижикче кичээнгейин угландырып, докпай дүжер. Ында мынча деп бижээн: «Маңаа шүлүкчү Владимир Маяковский 1926—1930 чылдарда чурттап турган».

Владимир Маяковский ол бажыңга «атакалап турар класска» —ажылчын ангыга тураскаатқан дыка хөй өттүүт, чидиг шүлүктерин чогаатқылаан. Ол Москва-биле аажок сырый харылзаалыг болгаш: «Москваны билир мен!» деп чоргаарлдыг чугаалап чораан. Шынап-ла, оон баштайгы шүлүктериниң эгелээш «Эки-ле-дир» деп шүлүглелинге чедир чогаалдары Москва-биле холбаалыг.

Шүлүкчүнүң чогаадыкчы ажылынга Москва тергиин улуг салдарны чедирген. Ол 20 хире чыл дургузунда Москвага чурттаан. Улуг хемчээлдиг, ылангыя «Владимир Ильич Ленин» «Байгы-ла үнбиле», «Эки-ле-дир» деп шүлүглелдерин болгаш өске-даа чогаалдарын Москвага бижээн.

Ыяш бажыңның иинга каъдынга ийи өрээлдиг ол ээлеп чурттап турган. Шак аңаа барык кежээнин-не оон чоок кижилерге, эш-өөрү чыглып кээп, чемненир өрээлге ужуражып чугаалажып турганнар. Келген аалчыларны улуг шүлүкчү амданныг чаагай шай-биле хүндүлеп, чечен чогаал дугайында ажыл-чажыт чокка чугаалажып турганнар. Ол өрээлде чогаалчының эдилеп турган самоварды болгаш доңгузуу база бар. Ол-ла чемненир өрээлге 1927 чылдың сентябрь 20-де В. Маяковский өөрүнге чаа бижип дооскан «Эки-ле-дир» деп шүлүглелин номчуп берген. Номчулга доозулган соонда А. В. Луначарский оны: «революцияның мөнге тураскаады-дыр» деп мактап чугаалаан.

Өске өрээл чогаалчының үдуур болгаш ажылдаар чери бооп турган. Соңга дужунда чүве бижинир стол болгаш оон кырында бичии автодемиржүжүк, карандаштар, блокнотар, папирос, корреспондент билет бар. Ол бодунуң чогаалдарын бистиң чурттуң 104 солунналарынга болгаш 18 журналдарынга парладып турган.

Ам улуг шүлүкчүнүң Москвада ол чурттап турган бажының чаартып эде кылып турар.

БОТ-ТЫВЫНГЫР АРТИСТЕР

Оон дугайын хөй чугаалажып, хөй маргыжып-даа турар. Оон шиилеринче билет салып алыры база белен эвес херек. Ынчанмайн канчаар! Москванын күрүне университединиң аныяктар театры аныяк кижи бүрүзүн дүвүредип чоруур эп-не чилиг, эп-не боченнии болур айтырыгларга харыы бээрин кызыып турар.

«Эр хейлер! Четтирлим! Уеге дүүшкен, сагыштыг доозулдурар шин» деп четтирлим. Аныяк оолдар, кыстар тулганна ойнаар-дыр, ойнаар-даа эвес, шуут амыырал кырында кылыр көргүзерлер-дир». «Оларның-биле кады ыглап, сагышсыраксаары кээр-дир». «Ындыг шиилер хөй-ле болза». Ол чижектиг үнелээшкиннерни бот-тывынгыр артистер хөйну ап турар: студентилер, школчулар, башкылар деп янзы-бүрү мергежилдиг, харналзылыг көрүкчүлерден чагаалар эндерик келир.

Бистин аныяктар коллективи тургустунга-ла 20 чыл болуп турар. Бичии шин белгүмүнден ол «МКУ-нун студенчи театры» деп атка кирген ёзулуг театржы коллектив апарган. Ол үеним дургузунда бис чаэрби ажыг шиилерни тургустувус, бистиң чурттувустун болгаш даштыкының хөй-хөй хоорайларынга көргүскүлениис. Анчы-анчы чылдарда театрны совет уран чүүлдүн улуг мастерлери Сергей Юткевич, Ролан Быков, Марк Захаров болгаш өскелер-даа удуртуп турду. Театрда ам дөртеен хире кижи бар. Оон хүн бүрүзеги амыралын коллективтиң ниити хүралынга соңгудар төвүдел башкарып турар. Төвүледдин амгы даргазы эртем доктору, геология факультединиң сүг геологиязының кафедразының эргелекчизи В. Шестаков студентилер-биле кады 20 ажыл чыл ойнап келген. Театрга студент түрә кирген. ам сураглыг эртемден. Артистээри эртемнең болурунга шаптыктаваан. Театрга киржилге эртемче ханылаарынга ыяк берип, амыралдыы ханы бижип алырынга орук ажыдып, чурттаарын сонуургандыр, долу үнелиг болдурган деп, «Шестаков чугаалаар.

Студентилер чүгле репетициялап, ойнап турар деп бодаваннар. Профессионал театрда чырыдыкчыларның, сцена ажылчыннарының кылыр ажылын шуптузун боттары кылып турарлар. Чамдыызы мырынай шиилер бижип, чурук каастагазын кылырлар.

Студенчи театрның артизи болур деп үүе аңаа эвес. Өөредилге алы ажыл соонда репетициялап, шимелденип аар тургузугларын даажыглап, шин көргүзер черин аштап, арыглап, фойете дежурныйлап деп үүе берге херек. Оларның хосту үезин мырынай чөк-даа болза, олар торулбайн турар. Кылыр ужурлуг үүвени олар чажам дивейн күүседип туурлар. Ол дээрге уран чүүлге бердининишкин, ынакшыл-дыр.

Кандыг шиилер тургузуп турар бис? Аңгы-аңгы. Чижээ, «Доозукчулар кежээзинин соонда дүн» деп шиини билдингир чогаалчы Владимир Тендряковтуң тоожузуну ёзугаар тургускан. Шиинин утказының кол үү — аныяктар кижинидилгезинин айтырыы. Школдога кол үүве чүл? Өөреникчиге эң хөй билигни бээри бе азы аңаа бедик мөзү-шынарның дүрүмнерин синирери бе? Өөредилге черлериндең билиглиг кижини үндүрери кол бе? Аңаа дорт харыы белеп-даа ышкаш: кайызы-даа херек. А чогум амыралга башкылар өөредилге хуузу сүргеш, кижинин аажы-чаң, мөзү-шынар кижизидилгезин уттуптарын таварышкылаар.

Ам база бир тема, база-ла аныяктарга хамаарышкан, ынчаза-даа айтырыы аңгы. Ала-чуруттуң Улуг дайынының чылдарында, бистиң чурттувусче немец-фашистиг ажелекчилер халдап келгенде, чүс-чүс мун аныяк кижилер фронтуже эки тура-биле чорупкан. А оларның аразынга ужудукчу апарган кыстар база хөй тургай. МКУ-га өөренип турганнары база хөй. Дайын доозулган соонда, 30 чыл эрткенде, бистиң театрывыс олар кандыг турганнарыл деп үүвени көргүзер, оларны бөгүндеги студент оолдар, кыстар-биле домейлеп көөр деп сорулга салган. «Аныяк кижибиле чугаа» деп шии ынчаар тывылган. Ол шиини МКУ-нун студенчи театрының шичаардагы артизи, ам профессионал режиссёр В. Зобин тургускан. Шиини ол боду өөрү-биле кады бижээн.

Бистиң театрның кол режиссёру Р. Виктюк ам ийи чаа шиини белеткеп турар. Бирээзинде Ала-чурт дайынының мурнунда офицер апарган үш кижиниң дугайын тоогун турар. База бирээзи шуут-ла амгы үеге хамаарышкан шии. Ынакшыл, хүлээлге дугайын, багай аажы-чаң-биле демисел дугайын көргүзүп турар.

Георгий ВИРЕН,
МКУ-нуң аспирантызы.

·СПОРТ·СПОРТ·

ААЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Кызылда «Совет Тываның 5 чылы» стадионга эрткен суббота, тада «аарыкчылар» кажаңгызындан-даа хөй чыылган. Аңаа РСФСР-ниң кубогу дээш Красноярск хоорайның «Рассвет» болгаш Кызылдың «Динамо» командаларының футболистери ужурашкан.

Оюнчут эң эгезинде кызылчылар бөмбүктү алгаш, удурланыкчызының хаалгазынче чедире бергеннер. Стадион ылым-чылым барган. Бөмбүк хаалгаже улгадыр согунналы берген. «аарыкчылар» адыш часкаарынга белеткени бергеннер. Ынчалза-даа «Рассветтин» вратары бөмбүктү хаалгаже киирбейн, доозун четтиргикен.

Ала-шокар бөмбүк эм Кызылдың командазының хаалгазынче ужугуп чоруп орган. Ону доктаадыр күш чок. Динаможулар хупаан алыр дээш чеже-даа оралдашса, Красноярскинин спортчулары ону аваангыры-биле бот-боттарынче өттүрүшкеш, бербээн. Красноярскинин футболистеринин бирээзи оюнчуң секундаларын шын санап ап шыдаанындан, оон тепкен бөмбүгү кандыг-даа шаптыктаашкын чокка кызылчыларның хаалгазынче ужугуп кире бергеп. Оюн эгелээ-ле беш минута эрткенде, аалчылар бир санны шак ынчаар чииги-биле чаалап алганнар.

Ол аштырышкын соонда кызылчылар удурланыкчызының хаалгазынче халдаарындан дидинмейн камгалалче күжүн мөөнүет эгелээн. Оон уламындан дыка хөп үеним дургузунда кәйы-даа хөалгаже сан кирбээн.

Чээрби минута эрткенде бөмбүктү «Динамонуң» сйвакчызы алгаш, бурунгаарлаарындан дидинмейн, артында турган ажинче дамчыдар дээш эрттир күжепкепиндеп» бөмбүк бодунуң хаалгазынче барып кирген. Чурум ёзугаар ону удурланыкчының тиилелгези кыдыр санаан, сан 2:0 апарган.

Ам камгалалга ойнаары база «орадлыг» дээрзин кызылчылар билгеш, халдап эгелээн. Чеже-даа катап «Рассветтиң» хаалгазынга четкеннер. Ынчалза-даа удурланыкчының аваангыр капшагайындан, бедик мергежилдиинден бистиң командавыс бөмбүктү алыптар, оон уламындан сан шуут кииробээн. Ындыг байдал-биле оюнчуң бирги чартыы доозулган.

Оюнчуң ийиги чартыы. Красноярскылардың халдаашкынының темпизи кошкалаан. Харын-даа улам чидинглиген. Аалчылар аваангыр-капшагайындан, бедик белеткелдиивдеп бистиң спортчуларывыска бөмбүктү барык «тудуспаан». Ша-даа четкээде «Динамовуң» хаалгазынче бир сан кирген. Оон соонда база бирээ...

Бо удаада Красноярскинин «Рассвет» командазы тиилелгени чиигн-биле чаалап алган. Сан 4:0.

Бо маргылдаадан кандыг түнел үндүрүп болуруул? «Динамо» командазының составында болгаш өске-даа командаларда футболга соңуургалдыг, ойнап болгу дег кижилер хөй. Эрткен суббогада болуп эрткен ужуражылгага безин техниктиг белетки-л талазы-биле бистиң спортчуларывыс удурланыкчызындан дорайтаваан, а тактиктиг белеткели четпес болган.

РСФСР-ниң кубогу дээш болган бо маргылдааны хөй кижи көрген. Оларның аразынга футболче кичээнгей салыр ужурлуг удуртукчулар база тургулааны чугаажок. Бистиң командавыстың аңаа көргүскен кошкак талазы чогуур түннелди үндүрер үе келген дээрзин бадыткап турар.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: ужуражылга үезинде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Консультация

КҮШ-АЖЫЛ ИНВАЛИДТЕРИНГЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак күш-ажылдың инвалидтеринче доктаамал сагыш салып турар. Оларга пенсиядан аңгыда өске-даа янзы-бүрү чиигелделерни тыпсып турар. Ылаңгыя күш-ажылга болгаш ажыл-агыйга киириштирер талазы-биле, мергежилге өөредири, транспортка чоруурү, шимчеп чоруур херекселдер-биле хандырары дээш өске-даа чиигелделер көрдүнген.

КҮШ-АЖЫЛ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Инвалид болган ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылга таарыштыр тургузарда, оларның ажылдап турган черинин администрациязы сагыш салып, эмчи-күш-ажыл эксперт комиссияларының (ВТЭК) түннелин ёзугаар чогумчалыг ажыл бээр ужурлуг. Инвалид болганнарга оларның ажылдап турган черинге тааржыр ажыл чок болза, ол черниң администрациязы оларны өске черге ажылдадып киирер талазы-биле дуза көргүзер. Бо дугайында күш-ажыл дугайында хоойлажудулгаларда айтып турар.

Кадыының талазы-биле чиик ажылга ажылдаар ужурга таварышканнарга администрация оларның чөпшээрели-биле тур азы доктаамал ындыг ажылды бээр ужурлуг. Инвалид кижи кадыының ойдалыбиле долу ажыл хүнүн ажылдап шыдавас болза, аңаа долу эвес ажыл хүнүн азы долу эвес ажыл неделязын доктаадыр.

«Назылап кыраашл, пенсияже үнген пенсионерлерниң болгаш инвалидтериниң күш-ажылын улус ажыл-агыйынга ажыглаарын улам экижидер хемчеглер болгаш оон-биле холбаштыр немедле чиигелделер дугайында» ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1973 чылдың сентябрь 14-те үндүрген доктаалын ёзугаар бүдүрүлгелерде, цехтерде, участоктарда ажылдап турар инвалидтерге моон адаанда чиигелделерни доктаатқан:

бирги болгаш ийиги болуктүн инвалидтери неделяда 36 шак ажылдаар болгаш чылда шөлээзиниң хуусаазы — 24 ажыл хүнү, оларның күзедибиле чылда ийи ай чедир төлевир чок шөлээни база бээр;

үшкү болуктүн инвалидтеринге болгаш бажыңында ажылдап турар бирги, ийиги болуктүн инвалидтеринге чылда шөлээлиң хуусаазы — 18 ажыл хүнү.

Ажылдап турар инвалидтерге-продукция кылып үндүрериниң нормазын профэвилелдериниң месткомнары-биле дугуржулга ёзугаар бирги болгаш ийиги болуктүн инвалидтеринге — 20 хууга, үшкү болуктүнге — 10 хууга чиигедири көрдүнген. Карак четпес дээш инвалидтээш, ажылдап турар кижилерге хүнде ажыл шагын алды шакка болгаш чылда шөлээзин 24 ажыл хүнүнге доктаатқан. Инвалидтерни ажыл шагынган артыр, дыштаныр хүннерде болгаш дүнеки үеде ажылдадыр ужур таварышканда, чүгле оларның чөпшээрели-биле, ындыг байдалда ажылдаарын эмнелге черлери чөпшээрээде киириштирип болур.

Инвалидтеп турган ажылындан үнгеш, оон катап өске ажылга кирген инвалидтерге оларның үзүлген ажыл стажын, чеже-даа үе эрткен болза, долузу-биле хевээр арттырар. Ындыг чиигелдени күш-ажыл чурумун үрээни дээш үндүрткен, күш-ажыл дептеринде демдеглелдиг инвалидтерге көргүспес. Мону онзалап айыткан ужуру чүл дээрге, бир эвес инвалид кижи ажылдап тургаш аарый бергенде, аңаа күш-ажыл кылыр аргазын түр үеде ышкыныны дээш социал камгалалының дузаламчы төлевирин тыпсырда шыны-биле шиитпирлээринге дузалыг болзун дээш доктаатқан.

ТРАНСПОРТКА ЧОРУУРДА ЧИИГЕЛДЕЛЕР

Карак шоозу баксыраны дээш бирги болгаш ийиги болуктүн инвалидтери, ийи буду азы холу, азы бир холу болгаш бир буду чок база ийи мөчүзү тулаалаан бүгү инвалидтер хоорай иштинге пассажирдер севертүр бүгү транспортка (таксиден өске) халас чоруур эргелиг. Ындыг эргени бадыткаар документ — улус депутаттарының тус-тус Советтериниң тывыскан шынзылгазы, а карак шоозу дээш бирги, ийиги болуктүн инвалидтеринге — көөрү багайларның Бүгүроссия ниитилелиниң кежигүн биледи болур. Ажылдавайн турар күш-ажылдың инвалидтеринге (интернат-бажыңнарда болгаш күрүненин долу хандырылга органының акша-херегизи-биле беш чыл дургузунда чангыс катап септедип ап болур.

Мото-вело болгаш кресло-коляскаларны инвалидтин алырының чугулазын толарадыр, ВТЭК-ка бадарының, ындыг тергелерни башкарарының күрүзунга өөренирининп, ону алыр дээш баарда, кээрде орук хөлезизин социал хандырылга органнары төлеп бээр. Мотоколяскаларны инвалидтерни ол тергелерни тургузар черинин аренда-телевириндең хостаан.

ПРОТЕЗ КЫЛДЫРАРЫНЫҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Протез, азы ышкындырган мөчүнүн орну кылдыр чүве кылдыртырын хереглээр күш-ажылдың инвалидтеринге ындыг кылыгларны (хол, бүттүүн протезтери, оон херекселдери) халас бээр болгаш септээр. Бирги, ийиги болуктүн инвалидтери бут протезинин кырынга кедер идиктерни 50 хуу чиигелделиг алыр. Ол-ла болуктүн инвалидтеринге дин, алдыы, үстүү бүүлелиг дыштер болгаш арын протезтерин халас кылып бээр.

ШИМЧЕП ЧОРУУР ХЕРЕКСЕЛДЕР-БИЛЕ ХАНДЫРАРЫ

Күш-ажылдың инвалидтеринге болгаш чажыннан инвалид болганнарга автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң шиитпирин ёзугаар мотоколясканы халас пиикпе азы оон өртээн 80 хуу чедир чиигелделиг берип болур. Ындыг тергени чүгле эмчи-күш-ажыл экспертизиниң республика комиссиязының (ВТЭК) инвалид кижи ол херекселли боду башкарып шыдаар дең түннел үндүргенде бээр. Мотоколяскаңы беш чыл хуусаалыг бээр. Ол хуусаа эрте бээрге, чаа терге-биле солуп бээр. Ону социал хандырылга органының акша-херегизи-биле беш чыл дургузунда чангыс катап септедип ап болур.

Мото-вело болгаш кресло-коляскаларны инвалидтин алырының чугулазын толарадыр, ВТЭК-ка бадарының, ындыг тергелерни башкарарының күрүзунга өөренирининп, ону алыр дээш баарда, кээрде орук хөлезизин социал хандырылга органнары төлеп бээр. Мотоколяскалар эдилечизи инвалидтерни ол тергелерни тургузар черинин аренда-телевириндең хостаан.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредир-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Үлетпүр болгаш чурттапа тудуу.

Топографил.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдерниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Сес класс дооскаңнар **хүндүскү** салбырга 3 чыл 6 ай өөренир, ортуман школа дооскаңнар—2 чыл 6 ай өөренир. Топография салбырыгга ортумак школа дооскаңнар 2 чыл 10 ай өөренир.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс дооскаңнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс дооскаңнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдиримишкинни боду эккээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Аңаа кожар үүлдер болза: билиниин дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чангыс аай хевирлиг шынзылга бижиниң, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар калдазы азы будүрүлгелер удуртукчулары бүзүреткен турар болгаш бо негелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарлыг органының акша-херегизи-биле беш чыл дургузунда чангыс катап септедип ап болур.

Мото-вело болгаш кресло-коляскаларны инвалидтин алырының чугулазын толарадыр, ВТЭК-ка бадарының, ындыг тергелерни башкарарының күрүзунга өөренирининп, ону алыр дээш баарда, кээрде орук хөлезизин социал хандырылга органнары төлеп бээр. Мотоколяскалар эдилечизи инвалидтерни ол тергелерни тургузар черинин аренда-телевириндең хостаан.

жыр), паспортун азы төрүттүгенининң дугайында хереченелди, шериг биледин азы келдиришкин бижиниң училищеге келгеш дужаар.

Биддиришкиннерни киирериниң хуусаалары:

Хүндүскү өөредилгеге: июнь 1-ден июль 31-ге чедир, ортуман школа дооскаңнарның бөлүүнге июль 1-ден август 14-ке чедир.

Бот-өөредилгеге: май 3-тен август 10-га чедир. Киреринин экзаменнерин август 1-ден 21-ге чедир чорудар.

Киреринин экзаменнерин дужаавайн хүлээп алыр кижилер: сес чыл школазын мактал бижик-биле, а он чыл школазын алдын азы мөңгүн медальдар-биле дооскаңнар, а ол ышкаш профессионал-техниктиг училищелерни шылгарал дипломубиле дооскан азы ортумак школазыны доозуп тура, «Чамдык эртемнерни өөренирнге чедиишкиннери дээш» деп мактал бижик-биле шаңпатканнар. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң, ССРЭ-ниң аймыл чок чорук болгаш иштики херектер органнарының шеригленнин офицерлери, прапорщиктери, мичманнары (шериг албаныидан курлавырже кадыының байдалы, хар-назыны, штат кызырылганы дээш халашкан кижилер), халашкан соонда ийи чыл четпээнде.

Киреринин экзаменнеринге эки демдектер алгаш, конкурс чок киирелер болза:

а) будүрүлгелериниң, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организациялардың чорутқан кижилери.

б) ийи чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг, өөренири-биле шилип алган мергежилин ёзугаар ажылдап турар кижилер, шериг албаныидан халашканнар (халашкан соонда ийи чыл эртээнде), өскүс азырадыр кижилери чок уруглар (школа-интернатты дооскаңының соонда).

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

ТВ ТЕЛЕ-ВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Уругларга аңнар оолдарының дугайында». Ленинградтан дамчыдылга.
11.25—Н. Г. Чернышевский — «Чүнү кылырыл?». Теле-шии.
14.05—17.15—Чаңсар.
17.15—«Объектив».
17.45—«Аңнар өөредикчизи». Уругларга урап-чечен фильм.
19.00—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери».
19.30—Медээлер.
КЫЗЫЛДАН
19.45—Телемедээлер.
19.55—«... дугайында херекти көрүп турар». Документалдыг фильм.
20.05—«Хоойлу болгаш хүлээлге». Дамчыдылга.
20.25—Телемедээлер.
МОСКВАДАН
20.40—«Ырак болгаш чоок ыры».
21.25—«Өөскүм американнар». Документалдыг фильм.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.40 — «Комиссарлар, силерни алдаркыдып тур мен». Останкинодо концерт студиязынга кежээ. Түңнелиинде — медээлер.
ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН
18.00—«Тим деп кайгамчыктыг өдүрек оглу». Уругларга фильм-шии.
18.30—Документалдыг фильмнер программазы: **Агаар ишчилери», «Амыдыралга туруш», «Мээн бригадам».**
19.40—Чарлаалдар.
МОСКВАДАН
19.45—«Канчаар болганыл?», «Кым буруулутул?». Мультфильмнер.
20.10—20.40—«Колдоде ажылхеректер болгаш айтырыглар»

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге биче чаъстаар. Соңгубарыын чүк угланышкынны хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 21—26, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга булуттаар, боранаар. Хат кошкак. Агаар дүне 13—15, хүндүс, 22—24 градус чылыг болуур.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ

КИНО

ИЮЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золотые дукаты призрака» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кортик» 10.10, 12.00, 13.50 «Хуу-салымның белзэ» 15.40, 17.20, 19.00, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чалыы Робин Гуд» 15.00. «Питерьерде өгбүле портреди» 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ох, бо хайдыг Настиным» 15.00. «Мээн катнем бооп көрүңер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-көк суг—ак өлүм» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, балык № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариатты 2-23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, өдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-22-64, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2152.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, балык № 1). ТС—01213

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 173 (10770) | 1978 чылдың июль 26, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

«САЛЮТ-6» — «СОЮЗ-29» — «ПРОГРЕСС-2»: программа ёзугаар ужудуушкун

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Орбитада «Салют-6» — «Союз-29»—«Прогресс-2» эртемшинчилел комплекизиниң бортунга Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң ажылы үргүлчүлеп турар.

Экипаж эрткен хүннерде технологтуг ийи шенелдени кылган. «Сплав» деп тургузугга чартык эрттиринчи чаа материалды алган, а ол ышкаш үш металлдың: алюминийниң, оловонуң болгаш молибденниң каттыжышкынын алган. Бедик температуралыг эзилдиргден арсенид галлийниң монокристалын алырының шенелдезин «Кристалл» дээр тургузугга шенээн.

Космонавтылар июль 23-те Черниң кырын болгаш Делегей океанын чурукка тырттырган. Бо шинчилелдерни долгандыр турар бойдусту шинчилээр соруглабиле кылган. Чурук тырттырышкынын Крым, Кавказ, Мурнуу Урал, Каспий чөвүнүң оргулаажының, Казахстанның, Ортаа Азия республикаларының кырынга боттандырган.

Орбитада комплекстиң экипажы июль 24-те дыштанган. Космонавтылар станцияның борт системаларының болгаш ийи корабльдиң борттарынга хыналданы кылып турар. Күш-дамыр мергежилделерин янзы-бүрү херекселдерниң дузазы-биле чорудуп турар.

Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадыының байдалы эки.

«Салют-6» — «Союз-29»—«Прогресс-2» комплекстиң ужудуушкуну уламчылап турар.

Мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

АЖЫЛ ХАЙНЫЫШКЫННЫГ

Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын танышып, аңаа улам сорук киргеш, бо хүннерде ниитиниң малынга четчир чемни белеткеп алырын калбаа-биле эгелээн. Ниитизи-биле совхозта мал чеминиң белеткелинде 150 ажыг кижи ажылдап турар. Совхозтуң девискээринде бо чылын сигенниң үнүжү эрткен чылдардан багай. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, партком сиген бар черден бүгү-ле аргаларны хереглеп тургаш, мал чемин белеткээрин шиитпирлеп, бүгү-ле ажылчын коллективтерге, түс-түс кижилерге план-онаалдаларны бергилээн, сиген кезилдезинил үезинде чорудар масса-политиктиг ажылдарның планын кылып, чонга таныштырган.

Бии-Хем районнуң девискээринден сиген кезип белеткээри-биле 42 кижи составтыг бир механизастаан бригаданы чоруткан.

Ам совхозтуң Аянгаты, Биче-Тей салбырларының девискээринде арга-арыг иштинде, буга-сумун уннарында, хову-шөлдерде улуг, биче кижилер сиген кезип, будук-бүрү белеткеп, орайга чедир ажылдап турар. Эң ылангыя бо ажыл совхозтуң Биче-Тей салбырында хайнышкынныг.

— Ниитизи-биле совхоз 2800 тонна сигенни кезип белеткээр планныг. Өөң хөй кезиин бистиң Биче-Тей салбырының ажыл-ишчилери кезип белеткээр. Бо хүннерде салбырда механизастаан ийи звенодан аңгыда, хол-биле кезер 3, будук-бүрү белеткээр 2 бригадада шупту 87 кижи ажылдап турар. Чоокку хүннерге чедир олар 65 тонна сигенни, 30 тонна будук-бүрүнү белеткээн—деп, салбырда трактороховy бригадазының бригадири Валерий Даржаевич Сая чугаалады.

Совхозтуң мурнакчы трактористери Монгуш Кызыл-оол биле Куулар Дадар-оол удуртқан механизастаан звенолар баштайгы хүннерден эгелеп көк-сула кестирилгезинче кирген. Оларда техника болгаш кижи күжү четчир. Бо ийи звено аралыда социалистиг чарыштыр. Кайызы-даа бо чылын 350 тонна чангыс чылдыг болгаш чайгаар үнген сигенни кезип белеткээр планныг. Олар ам суур чоогунда көк сулаңы кескеш, фермаже удур сөөртүп чедирип турар.

Олардан ырак эвесте, Хемчик хемниң унунда, кара суглар кыдыында улуг, биче кижилер хөлүр ажылдап турар. Ол—совхозтуң чыл бүрүде хөй сиген кезип белеткээр, Ооржак Дондупка удурткан бригадазының кежигүннери-дир. Оон бригадазында 40 ажыг кижи бар. Олардан чеди кижи хол-биле сигенни кезип, а өскелери будук-бүрү белеткеп, сигенин хөпээнпеп, сараттап турар.

— Хемчик хемнин кыдыындан, кара суглар унундан, талдар аразындан сигенни кезип тур бис. Бо ажылга Монгуш Дуктуг-Ары, Ооржак Мөнгүн-оол олар кызымак, а будук-бүрүге Лариса Ооржак, Ооржак Хандываа, Монгуш Алдын-кыс эки ажылдап турар. Чоокку хүннерге чедир 24 тонна будук-бүрүнү, 8 тонна сигенни кезип белеткедивис—деп, бригадир Дондуп Ооржак чугаалай-дыр.

Даг-Ужунда буга-сумуннар уннарында унген сигенни Куулар Чөрлигеш үш оглубиле кезип турар. Алашкылар 20 тонна сигенни белеткээрин хүлээнгеш, ам 7 тоннаны белеткээн. Олардан ырак эвесте Суг-Кажаа сүт-бараан фермазының коллективи будук-бүрү белеткээн, ажыл демнеп.

Сигенчилернин Даг-Ужунда төп бригадазының поварлары оларга амданныг аъш-чемни кылып берип турар. Ында лозун, плакаттар бар. Орта сигенчилер дүштеки чемни чемненип орда, районнуң Культура бажынының «Хаза» аттыг агитбригадазы чедип келди. СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизинин эргелекчизи О. Б. Монгуш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнелдериниң дугайында лекцияны номчаан, артистер соңгун концертти көргүскен.

Шекпээржилер мал чеми белеткелинин темпизин хүн бүрү бедидип турар.

Х. МОНГУШ.
«Шынның» корр.

УЛАМ КАЛБАА-БИЛЕ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. (Телефон-биле). Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында бо хүннерге чедир 183 тонна будук-бүрү, 19 тонна витаминниг сиген далганы белеткеттинген, 245 тонна сигенни кезип, сараттаган.

Сөөлгү үениң чаъстаашкыннары мал чеми белеткеп тураларның ажылынга эвээн шаптыктап турза-даа, «Барлык» совхозтуң сигенчилериниң Хомушку Байырга удурткан механизастаттынган звенозу шалыпкын ажылдап, бо хүннерге чедир 80 ажыг тонна сигенни кезип белеткээн.

«Хемчик» совхозтуң сигенчилериниң төп бригадазының (бригадири Ч. Кара-Сал) кежигүннери бо чылын 480 тонна мал чеми белеткээр планныг. Амга чедир олар түгле 32 тоннаны белеткээн. Ажылдың темпизи чогуур негелдеге чедир ам-даа шалкынчываан.

Ол-ла совхозтуң Саая Кошоолга удурткан механизастаттынган звенозу бо үеге чедир 25 тонна хире сигенни белеткээн. Олар план ёзугаар ам-даа 375 тонна мал чемин белеткээр ужурлуг.

Мал чеми белеткээр ажылдың темпизи районда хөлчок куду деннелде болуп артпышаан. Ынчангаш суурларның бүгү чурттакчы, чонуң, район төвүнүң бүдүргүлге, албан организация коллективтери бо чугула ажылче улам калбаабиле хаара тудары партия, совет, профэвилел. комсомол органнарындан негеттинип турар.

О. МОНГУШ.

Ак-Довуратан медээлер

СЕПТЕКЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИИШКИНИ

Тыванын В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадында септелге-механика цегинин коллективи мурнакчыларның одурүүнда чоруп турар. Онгу беш чылдың үшкү чылының эгезинде-ле олар бедик темп-биле ажылдап эгелээн. 1978 чылдың планын болдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң база ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга мурнакчы коллектив сорук кирип, чылдың планын хуусаа бетинде күүседир ажылдап эгелээн алган ажылдап турар.

Оларның сөзү ажыл-херек-биле бадыткаттынган. Септелгемеханика цегинин коллективи планныг онаалдаларын ай санында ажыр күүседип келген. Июльда 43 мун ажыг рубльдин чагыларын кылган, планын 103 хуу күүсеткеннер. Шангыя Н. Климовичиниң улуртканы № 2 ээлчег шалыпчы ажылдап турар.

Септекчилер онгу беш чылдың үшкү чылының планын доллур болган ажыр күүседиринге бижыг бүзүредиг.

ЧАА МИКРОРАЙОН ТУДУУНДА

Аныяк хоорай Ак-Довуратын өзүп, чаагайжып турарын кижи магадавас аргажок. Ында чурталга болгаш үлетпүр тудуглары хүн бүрү калбарып турар. Хоорайның «Даг-дүгү» стадионунуң чаны чоокка чедир-ле ээн турган. Ам ында чаагайжыды түттүнган чурталга бажыннарлыг будун кудумчулар турупкан. Хоорайның ол чаа микрорайонунда бажыннарны немей тудары амдаа уламчылавышаан.

Тыванын В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинадының септелге-тудут эргелининден хоочун тудугжу Маскаоол Озукович Хертектин удурткаңы бызанчы-бетоншиктер бригадазы Ак-Довуратын тудугларынга үр чылдар дургузунда ажылдап келген. Ук бригада ам бо хүннерде ол чаа микрорайонда чангыс-чангыс аал ишти чурттаар үш бажыннарның ниити тулуг ажылын дооскаш, оларның даштын манза-биле шыва берген. Мурнакчы бригада ол объектилерни хуусаазында ажыглалга дужаарынга бүзүредиг.

МУРНУКУ ОДУРУГДА

Ак-Довуратың амыдырал хандырылга коллективи бирги чартык чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүсеткен. Планда көрүнгенинин ёзугаар 79 мун рубльдиң ачы-дузазын көргүзер тургаш, херек кырында күүсеткени 80 мун рубль болган.

Коллективтиң күш-ажылчы чедиишкиннеринде Шоол Табакайның, Татьяна Сергееваның бригадалары төлептиг улуг-хуузун киирип келген. Мурнакчы бригадалар планын түс-түзүнде 117,4 болгаш 121,8 хуу күүсеткидээн.

М. ООРЖАК.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң июль 24-те боор эрткен хуралынга 1978 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын күүседиринин болгаш РСФСР-ниң күрүне бюджединиң күүселдезиниң түңнелдерин чугаалашкан.

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан база будурулгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарыштыр калбартышаан, 1978 чылдың бирги чартыында чыл планын база онгу беш чылдың даалгаларын күүседиринге, улус ажыл-агыйының болгаш культураның бүгү адырларын хөгжүдеринге, чоннуң чаагай чоруун бедидиринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алган. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлери республиканың будурулге коллективтериниң күш-ажылчы чаа көдүрүүшкүнүн болдурган.

1978 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң девискээринде үлетпүр будурулгези эрткен чылдың ол-ла үезинго деңнээрге 4,9 хуу өскен. Бо көргүзүгүнү 1978 чылда план ёзугаар 4,5 хуу өстүрер ужурлуг турган. Продукция сайгарар планны РСФСР-ниң бүгү үлетпүр министерстволары болгаш ведомстволары, Москваның болгаш Ленинградтың, бүгү автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның үлетпүрү күүсеткен. Чүгле Мурманск, Псков, Ульяновск, Тюмень, Чита болгаш Магадан областарның үлетпүрү планны күүсетпээн.

РСФСР-ниң девискээринде үлетпүрде күш-ажылдың будурукчулуг бирги чартык чылда 4 хуу өскен, а чыл планында көргени—3,8 хуу.

Кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазын быжыглаар талазы-биле хемчеларни чайгылыш чок боттандырып турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга чүүк автомобильдери, тракторлар, тараа ажаар комбайннар бөөрүниң чартык чыл планын күүсеткен.

1978 чылга хүлээп алган социал программаны чедиишкинниг боттандырып турар. Чоннуң боттуг орулгазы өскен. Күрүнениң капитал салымышкыннарының күсели-биле ниити шөлүг 14 миллион дөрбедчин метр чурталга бажыңнарын ажыглалга киирген, ниити балдырның чаа-чаа школаларын, школа назыны чепшээн уруглар албан черлерин, поликлиникаларны, профессионал-техниктиг училищелерни туткан.

1978 чылдың бирги чартыында РСФСР-ниң күрүне бюджедин орулга талазы-биле 102,4 хуу, чарыгдал талазы-биле 98 хуу күүсеткен, бүгү автономнуг республикаларның күрүне бюджеттерин, крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттерин орулга талазыбиле күүсеткен.

Ынчалза-даа РСФСР-ниң чамдык министерстволары болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, крайкүүскомнар, облкүүскомнар продуктуларның чамдык хевирлерин бүдүрер, бүдүрүлге күчүлерин ажыглалга киирер, арыг орулга болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедир талазы-биле планныг даалгаларны күүседирин хандырбаанын хуралга демдеглээн.

СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) болгаш июль (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин болгаш СЭКП ТК-ның Чигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чүрттүн экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң айтырыгларының талазыбиле айтышкыннарын удуртулга болдургаш, боттарының чагыргаларында турар бүдүрүлгелериниң, тудугларның болгаш организацияларның 1978 чылдың бирги чартыында ажыл-агый чорудулгазының түңнелдерин ынак анализтеп көөрүн, 1978 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын болгаш онгу беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседирин хандырар дээш бар четпестерни чайладыр талазы-биле хемчелерни ажылдан кылырын болгаш боттандырарын РСФСР-ниң министерстволарының болгаш ведомстволарының удуртукчуларынга автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, Москваның, Ленинградтың хооркүүскомнарынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даскан.

Колхозтарга болгаш совхозтарга ажаан алышкын техниказын септээрин доозарының хемчелерин алырын, колхозтарның, совхозтарның, белеткел, продуктулар ажылдан кылыр, транспорт бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг баазаларын ажаан алышкынга, тараа болгаш кодээ ажыл-агыйның оске-даа продуктуларын белеткээр болгаш массалыы-биле сөөртүп эгелээринге белеткээрин, остүрген дүжүттү чидирер чорукту болдурбазын болгаш мал кыштагладышкынынга чогуур үезинде белеткеннирин автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, крайкүүскомнарга, облкүүскомнарга, РСФСР-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунга, РСФСР-ниң Белеткелдер министерствозунга, РСФСР-ниң Ажы-чем үлетпүр министерствозунга, Бүгү-россияның «Россельхозтехника» каттыжышкынынга РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели даскан.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. И. Воротников хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин—амыдыралга

БАДЫТКАЛЫ БОЛУР

Ленин аттыг совхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазы сөөлгү чылдарда Эрзин районнуң ажыл-агыйларының сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарышка эки түңнелдерни чедип ап келген. Бо чылдың бирги чартыында ферманың коллективи сүт бүдүрерин көвүдеп, план ёзугаар 41,6 тонна сүт садар тургаш, 58,1 тонналы саткан. Бо чедиишкиннериниң канчап чедип алдынганының дугайын ферма эргелекчизи Д. Дулгу мынчаар чугаалаар:

— Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның бүгү совет улуска Чагаазынга харыы кылдыр Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазының саанчылары, кадрчылары, бызаа ажаакчылары мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг боттандырар дээш бар аргаларны ажыглап, эң кызымаккай ажылдаарын хүлээнгеннер. Оларның шиитпири анаа-ла чугаа болуп артпайн, ажыл-херек кырында боттанып турар. Чартык чылда күрүнеге сүт садарының планын 16,5 тонна ажыр күүседкеш, фермалар чарыжынга тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл түгүн акына шаңналы-биле кадыгланывыс оон база бир хереченин болур.

Чедиишкиннериниң үндезини оон аңгыда коллективтин бир деминг ажылында, кижи бүрүзүнүң хүлээнген ажылынга харыысалгазында, күш-ажылды эки организастаазында деп билир мен.

Ферманың чайгы турлаа арыг ишти, суглуг, шыктыг черде турар. Ынчангаш бо үе каан-халыын-даа болза, мал оттаарынга четчир сиген үнген, сүт саалдазы мурнукузундан улам экижээн. Маңаа инек кадарчылары Далай Маа-Хөө, Тере Бады оларның киирип келген үлүг-хуузун коллектив бедии-биле үнелеп турар. Инектерни чангыс черже-ле сүрүп турбайн, чаа, оттуг черлер дилеп кадарарын олар оралдажып тураалар.

Сайыр-Аксы фермага эрткен чылын 100 инекке онаштыр түгле 71 бызаа камгалап алдынган. Малдың баш санының езүлдезинге бо көргүзүг дыка аар салдарлыг болганы чугаажок. Ынчангаш чаш бызааларны хорамча чок камгалап алырынче бо чылын совхозтуңдаа, ферманың-даа удуртулгазы чугула кичээнгейни салып, чамдык практиктиг хемчегларни-даа ап чоруткан. Түңнелдер өөрүнчүг: хүлээлгеде көрдүнгенин ёзугаар 80 бызааның орнунга бо үеге чедир 100 инекке онаштыр 86 бызаа меңги алдынган. Чыл төнчүзүнге чедир оларны 90 чедириптериниң аргазы бар.

— Бистиң ээн-не анылавыс, бызаа ажаакчызы Анфиса Күнүүжаптың кылып келген ажылының түңнели ол.

Ферманың саанчыларының ортузунда социалистиг чарышты дээштир организастаан. Оон түңнелдерин айлап, кварталдап үндүргеш, тиилекчилерни шаңнап, мактап, оларның көргүзүглерин кызыл-булунга бижээш, алып турары чанчыл анарган. Бирги чартык чылдың чарыжынга хоочун саанчы, республиканың мурнакчы малчыннарының хуралының киржикчизи Болиймаа Ламбижиевна Сундуй улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол бодунга быжыглаан 18 инээнин бирээзиндэ-не чылда 1500 кг сүт саар планын чартык чылда 930 кг кылдыр күүсеткен. Чыл бүрүде доктаамал эки көргүзүглериг ажылдан келгени дээш чоокта чаа ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезинче баар путёвка-биле шаңнаткан Елена Сандиижап бир инекке онаштыр 850 кг сүттүг саггаш, чарышка ийиги черни эвээн. Бир дугаар төрээн аныяк инектер саап турар Ольга Тарначы оларның бирээзинденне 690 кг сүттү саап алган. Ол дээрге аныяк саанчының кызымаккай күш-ажылының түңнелинде чедип алдынган көргүзүг дээрзин эштери чугаалап турар.

Мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкиниг күүседирнче сорук киирип турар эки түңнелдер-биле чергелештир ажыл-иште чамдык четпестер база бар. Эрзин районнуң дөрт совхозунуң кайы-даа фермазында электрилиг саалдаже мынчага чедир кирбээн, кижилерниң хол-биле кылыр аар ажылын механизаставаан. Ынчангаш инектериниң саалда, чемгерилгезин-даа, өдээниң ашталгазын-даа хол-биле кылбышаан хевээр. Оон уламнындан сүт бүдүрериниң ботунези улуг, саггаш сүттүң продуктулуу, шынары чогуур негелделерге дүүшшес. А Сайыр-Аксы ферманың коллективи саггаш сүдүн күрүнеге чугле ийиги класстыы кылдыр дужаап турар, сүттүң шынарын тодарадыр тускай лаборант чок. Бо чорук саггаш сүттүң шынары дээш саанчыларның демиселинге идиг бээр хамаанчок, чарышка оларның моральдыг-даа, материалдыг-даа сонуургалын болгаш идепкейин көдүрбейн келген.

Оон-биле чергелештир укса-ажыдылга болгаш бода малды тарын бөөзадыр ажылдар совхозтарда куду деңнелде болуп артпышаан. Ленин аттыг совхозтуң сүт-бараан фермазында чаңгыс аай укса-алыг инектер дыка эвээш: симменталь, калмык, тыва, хайнак—шупту холуштур турар.

— Инекти тарын бөөзадыр ажылды моон мурнунда чылдарда шуут чорутпайн турган. Чүгле сула өдерҗилгени ажыглап келген—деп, ферма эргелекчизи Д. Дулгу чугаалады. — Бо чылдың январьдан эгелеп тускай специалисти тургускаш, тарын бөөзадылга ажылын чорудуп эгелээн бис.

«Мал ажылының улам ыңай өзүп турар интенсификациязының үезинде, ону үлетпүр үндезининче шилчиткен үеде, селекцияның болгаш уксаажыдылганың ролю улгадыр. Малмаганның чаа хевирлерин тургузар, бар турар угланышкыннарны болгаш гибриттерни сайзыраңгайжыдар талазы-биле уксаажыдылга ажыл-агыйларының четнизин калбартыр...» деп, СЭКП ТК-ның июль Пленумунга илеткелинге эш Л. И. Брежнев айыткан. Ынчангаш мал ажылының мурнунда салдынган кол соруглаларның биразы бо. Уксаажыдылга ажылын моон соңгаар шупту ажыл-агыйларга чогуур негелдеге дүүштүр организастаар тургузары соңгаарладып болбас айтырыг болуп турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринде көдээ ажыл-агыйны, оон иштинде мал ажылын комплекстиг механизастаарынга, ону үлетпүр үндезининче киирерине хамаарыштыр улуг соруглалар салдынган болгай. А малажылында үндезин чаартылгаларны негеп турар бир чугула участок—сүт-бараан фермалары, оларны бүгү талалыг механизастаары болгаш электрижидери. Бо ажылдарны идепкейлиг, шалыпкын кылып чорудары СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң салган соруглаларын ажыл-херек кырынга боттандырып киришкенивистиң тодаргай бадыткалы болур ужурлуг.

М. ХЕНЧЕ-КАРА,
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: мурнакчы саанчылар О. Тарначы, Б. Сундуй, Е. Сандиижап (солагай талазындан).

Авторнуң фотозу.

КУБАНЬНЫҢ ТАРААЗЫ

КРАСНОДАР. Кубаньның тараажылары Төрээн чурттуң шыгжамырынга ийиги миллион тонна тарааны урарын бурунгу хүн доозкан. Күзүн чажып тарыыр кызыл-тастың күштүг болгаш үнелиг сорттарын күрүнеге бүдүн чартык миллион тонна ажыгны саткан.

Усть-Лабинск, Кореновск, Ленинград, Динск, Приморско-Ахтарск болгаш өске-даа районнарның тараажылары тараа будурер талазы-биле он бирги беш чылга планнаттынган деңнелде чеде берген. Ам ол черлерде тарылганың гектар санындан-на 40 ажыг центнер тарааны бастырып ап турар. Чер ажылының бедик культуразының, техниканы, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни чеп амыглап турарының, эртемниң болгаш практиканың чедиишкиннерин будурулгеге нептередип турарының, иөдээ ажыл-ишчилерниң массалыг чарыжының күсели-биле ол улуг чедиишкин чедип алдынган.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге ажыл-херээ-биле харыылавышаан, Кубаньның тараажылары алган бедик хүлээлгелерин күүседир, мурнунда төлевилеттингениниден дыка хөй — 4 миллион 350 мун тонна тарааны бо чылын мурунеге сааар-дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

(СЭТА).

ДУЗАЛАЖЫР, ДЕТКИИР

«Кедээниң чуртталга болгаш культура амыдырал байдалдарын үндезини-биле эжиктидериниң угланыышкынын партия бижыы-биле уламчылап турар» — деп, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга «ССРЭ-ниң кедээ ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдер дугайында» иletкелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Өвүрнүң көдээ тудугларында

Кедээниң ажыл-ишчилерин чуртталга болгаш культура-амыдыралдың тудугларын-биле хандырар талазы-биле ажыл партиянның аграр политиказының эгезин салган СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумундан бээр кол киче-зөнтейниң төвүнге туруп келген.

Республиканың ажыл-агыйларында хөй санныг объектилерниң тудуун «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкыны болгаш «Тыва кедээ тудуг» трест чорудуп турар. Чыл келген тудум-на чаа-чаа чуртталга бажыңнары кедээ черлерде немежий турары өөрүнчүг. «Тыва кедээ тудуг» трест бирги чартык чылда планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүсеткен.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкын бирги чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарын ыңыр планын хуусаа бетинде 103,2 хуу күүседип, планнан ажыр 120 муң рубльдиң ажылдарын кылган. Кереэлиг ажылдар талазы-биле планын 103,2 хуу күүсеткен.

Ынчалза-даа СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң иletкелинде айыттынганы шыкаш, кедээ тудугда байдал ам-даа кошкак болуп артпышаан, хемчеглер алдынып турса-даа, кедээ тудуунуң бүдүрүлге даап, ченнеп негелдеэшпе дүүшпейн турар дээрзин илеткелчи СЭКП райкомунуң ийги секретары Б. Д. Монгуш-даа, ацаа санал берген эштер-даа демдеглээн.

Бирги чартык чылда районга 948 муң рубльдиң капитал салыышкынарын шиңгээдип алыр үнүрлүг турган. А херек кырында чүге 252 муң рубльге күүсеттинген, азы планнаттынган бүгү объектилерниң тудуу циптизи-биле саазы-биле айтырыгда четпестерында эвээш эвес.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң каттыышкан хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Анаа «Районда тудуг объектилерин ажыглалга киирип турарында четпестерниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Онгу бет чылдың бирги чартыында ажыглалга киирер үнүрлүг объектилерниң тудуу циптизи-биле саазы-биле айтырыгда четпестерында эвээш эвес.

СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомунуң каттыышкан хуралы чоокта чаа болуп эрткен. Анаа «Районда тудуг объектилерин ажыглалга киирип турарында четпестерниң дугайында» айтырыгны чугаалашкан. Онгу бет чылдың бирги чартыында ажыглалга киирер үнүрлүг объектилерниң тудуу циптизи-биле саазы-биле айтырыгда четпестерында эвээш эвес.

«Коммунизмче орук» совхозта чаңгыс-даа объект ажыглалда кииртинмээн, 6 дугаарлыг мехколонна чаа тургустунган «Ак-Чыраа» совхозта тудугларын эгелевээн. «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг-септелге участогу (начальнигы А. Ч. Ойдуп) Хандагайты суурда 2—2 аал чурттаар бажыңнарның тудуун тудуг материаддары чедиишпезинге сылдагдаып ара соксаткан.

«Кызыл тук» совхозта МТМ-нин. «Коммунизмче орук» совхозта 200 олуттуг клубтуң тудуу амга чедир эгелевээн. МТМ тудуун план ёзугаар сентябрьда эгелээш, 60 муң рубльдиң ажылын бо чылын кылыр үнүрлүг турган.

Районда кедээ тудугнуң байдалы дүвүренчиг дээрзин үстүнде чижектер көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш ол айтырыгның тургустунуп келгелеринде 5-ин ажыглалда киирген. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының 6 дугаарлыг мехколонназы (начальнигы М. А. Болкар-оол) «Торгалыг» совхозта 300—300 баш хой кирер чүгле 2 кажаанны, «Кызыл тук» совхоз 300 хой кирер бир кажаанны болгаш 2 аал чурттаар бажыңны ажыл-агыйжы аргабиле ажыглалда киирген.

«Коммунизмче орук» совхозта чаңгыс-даа объект ажыглалда кииртинмээн, 6 дугаарлыг мехколонна чаа тургустунган «Ак-Чыраа» совхозта тудугларын эгелевээн. «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг-септелге участогу (начальнигы А. Ч. Ойдуп) Хандагайты суурда 2—2 аал чурттаар бажыңнарның тудуун тудуг материаддары чедиишпезинге сылдагдаып ара соксаткан.

Бирги чартык чылда районга 948 муң рубльдиң капитал салыышкынарын шиңгээдип алыр үнүрлүг турган. А херек кырында чүге 252 муң рубльге күүсеттинген, азы планнаттынган бүгү объектилерниң тудуу циптизи-биле саазы-биле айтырыгда четпестерында эвээш эвес.

Районда кедээ тудугнуң байдалы дүвүренчиг дээрзин үстүнде чижектер көргүзүп турар-дыр. Ынчангаш ол айтырыгның тургустунуп келгелеринде 5-ин ажыглалда киирген. «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының 6 дугаарлыг мехколонназы (начальнигы М. А. Болкар-оол) «Торгалыг» совхозта 300—300 баш хой кирер чүгле 2 кажаанны, «Кызыл тук» совхоз 300 хой кирер бир кажаанны болгаш 2 аал чурттаар бажыңны ажыл-агыйжы аргабиле ажыглалда киирген.

«Коммунизмче орук» совхозта чаңгыс-даа объект ажыглалда кииртинмээн, 6 дугаарлыг мехколонна чаа тургустунган «Ак-Чыраа» совхозта тудугларын эгелевээн. «Тыва септелге тудуг» трестиң тудуг-септелге участогу (начальнигы А. Ч. Ойдуп) Хандагайты суурда 2—2 аал чурттаар бажыңнарның тудуун тудуг материаддары чедиишпезинге сылдагдаып ара соксаткан.

Бирги чартык чылда районга 948 муң рубльдиң капитал салыышкынарын шиңгээдип алыр үнүрлүг турган. А херек кырында чүге 252 муң рубльге күүсеттинген, азы планнаттынган бүгү объектилерниң тудуу циптизи-биле саазы-биле айтырыгда четпестерында эвээш эвес.

Тудугда мындыг байдалдың тургустунуп келгенинде чылдагааны чүдел? Оларның бирозы — тудуг материаддарыбиле район организацияларын четпес хандырын турарлы. Оон уламындан объектиниң тудуун доозаш, кырын дүглаар шифер чогундан ол тудуг дужаттынмайн туруп бээр чоруктар Өвүр районнуң тудуг объектилериндө эвээш эвес.

Районнуң тудугларында ажылдың шынары куду. Ацаа кээп турар брустар, дилиг материаддары ыргак-дагыр, оларның хемчээли негелдеге дүүшпейн турар. Ажыглаар арга чок ыңдыг тудуг материаддарын мехколоннаның херимниң иштинде чыын каан чыдар.

Тудуттуң шынарының кудузунуң база бир чылдагаанызы—бедик мергежилдиг кадрларның чогунда дээрзин мехколонна начальнигы тайылбырлавр. Ол хирезинде-ле профтехучилищелерде өөренип турар чаңгыс-даа тудугжузу чок.

Районда база бир тудуг организациязы—септелге тудуг участогу. Бирги чартык чылда тудуг-монтаж ажылдарының планын ажыр күүсеткен. Бир эвес «Тыва септелге тудуг» трестиң талазындан тудугларын

СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ САЛДАРЛЫГ КҮЖҮ

«ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дугайында» болгаш «ССРЭ-ниң Дээди Советиниң сонгулдалар дугайында» ССРЭ-ниң Дээди Советиниң тоскуу сессиязының хүлээп алган хоойлуларында күрүнениң болгаш ниитилелдиң хөреглерин эргелеп башкарарынга совет профэвилелдериниң ажыглап турар эргелери улам калбаргаң—деп. **Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгү-эвилел Төп Чөвүлелиниң даргазының оралакчызы В. И. Прохоров** СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның барык 99 хуузун, ол шыкаш колхозчуларның аажок хөй шүүлүзүн боттарының хүрээлеринде каттыштырган профэвилелдери совет ниитилелдиң салдарлыг күжү болуп турар. Олар ажылагыйны социалистиг ёзу-биле башкарарының школазы, коммунизмниң ленинчи школазы болуп келген болгаш болурда.

Коммунистиг тургузуушкунуң дүржүлгазы бүдүрүлгени эргелеп башкарарынга ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны хандыкшыдарының чүүл-бүрүү хевирлерин кедүргеп. Оларга ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хуралдары, кампалганың болгаш камныг болуруңуң көрүлдеери хамаарыжыр. Экономиканың хөгжүлдезинге профэвилелдериниң салдар чедиреринең кол аргазы чүс ажыг миллион ажылчы чоннарның киржип турары социалистиг чаршыты организастаары ол болуур.

Ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле башкарары демократтыг башкарылга-дыр: чаңгыс кижиниң эргелеп башкарар чоруунга доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарын дамчыштыр ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның эргелеп башкарылгага киржилгези немежир. Оларны күш-ажылчы 131.260 коллективтерде тургускан, оларда 6.5 миллион кижини соңгаан. Чөвүлел хуралдарның кежигүннери үүле эрткен чылын бээп бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларның ажылын экижидериңе углаган 5.360 саналларны киирген. Оларның 89 хуузун боттандырган. Чогаадыкчылардың болгаш чаартыкчыларның ниитилели база эртем-техниктиг ниитилелдер 18 миллион ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны каттыштырган, ол ниитилелдериниң дузазы-биле профэвилелдери массаларның техниктиг чогаадылгазын хөгжүдүп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Советинде болгаш эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринде профэвилелдери төлөөлеттирген болгаш идепкейлиг ажылдап турар. Янзы-бүрү эрге-хоойлу актыларын, улус ажыл-агыйын хөгжүдери-биле холбаалыг программа документилерни олар чугаалажып турар. ВЦСПС-тиң пүүрүнде хоойлужудукчу инициатива үндүрер эргени оларга берген. Боттарының уставта айыттынган сорулгаларынга дүгжүп турар хоойлулар төлевилелдерин эрге-чагырганың дээди органнарынга киирер арганы ол чорук профэвилелдериңе берип турар.

Профэвилелдериңе калбак эргелерни болгаш бүрүн эргелиг төлөөлэшкиннерни хоойлуда берген. Олар эргелер күш-ажыл дугайында ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның кол хоойлужудулгаларында, профессионал эвилелиниң, фабрика, завод, түс чер комителиниң эргелериниң дугайында дүрүмде быжыглаттынган. Ол хоойлулар ёзугаар профэвилелдери күрүне планнарын ажылдап кылырынга болгаш боттандырарынга, бүдүрүлгелериниң материалдыг болгаш сан күрлавырларын хуваарынга, ол ышкаш күш-ажылдың байдалдарын экижидериниң, ажыл төлевириниң, хереглелдиң ниитилел фондуларын ажыглаарының айтырыгларын шиитпирлээриңе киржип турар.

СЭКП-ниң XXV съездизинге база катап онзалап демдеглээнин ёзугаар алырга, профэвилелдери хамыктың мүрнүнүл ажылчы чоннарның эргелерин болгаш эрге-ажыктарын камгалаар хүлээлгелиг, амыдырал-чурталга, социал айтырыглар-биле идепкейлиг ажылдаар ужурлуг. Олар ССРЭ Конституциязының тывыскан эргелерин болгаш хосталгаларын долу боттандырарынга идиг берип, профэвилелдериниң бүгү кежигүннери Конституцияны болгаш совет хоойлуларын сагызын, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин хүндүлезин даэш бүгү үүлдерни кылырын боттарының хүлээлгези кылдыр санаар.

Профэвилелдериниң камгалакчы функцияларынга хамаарыштыр В. И. Ленининиң айтып чорааны база бир тала бар. Олар ажыл-агыйжыларның «кедергей чүткүдүүшкүнинеринден» ажылчы чоннарны эрге-ажыктарын камгалап, бюрократизмниң болгаш ажыл чылдыр чоруктуң фактыларынга удур, күш-ажыл дугайында хоойлуларны үреп турар кижилерге удур демисежир. Күш-ажыл камгалалының талазы-биле коллективтиг керээлерде көрдүнген хемчеглерге үүле эрткен чылын бээп 2.200 миллион рубльди чарыгдаан. Профэвилелдериңде техниктиг болгаш эрге-чүрүм инспекциялары бар. Олар калбак эргелердиг. Чижээ, 1977 чылда инспекцияларның тодарадып биҗээнин ёзугаар цехтерниң болгаш бүдүрүлге участокторының ажылын ара соксаткан 3.500 таварылганы бүрүткээн, чүге дээрге оларга күш-ажылдың санитар байдалдарын сагыыр чорукту үрээн болган. Албан-дужаалдыг чамдык кижилерни ээлээн албан-дужаалдарындан профэвилелдериниң негелдезин ёзугаар чайлаткан. Профэвилел комитединиң чөпшээрежилгези чокта бүдүрүлгениң администрациязы тарифтиг шалыннарны болгаш ажылдаашкының нормаларын азы хандырышкының нормаларын доктаадып азы өскертип болбас, ажылчынны азы албан-хаакчыны үндүрүп, ону өске ажылче шилчидип болбас.

Ажылчы чоннарның эргеажыктарын камгалаар талазыбиле бистиң профэвилелдеривис аажок улуг ажылды чорудуп турарын. Барыын чүкте хөй-хөй кижилерниң билип алыры бээин берге. Хуу өнчүнүң байдалдарында, чижээлээрге, квартираларны профэвилелдериниң ыяш-ла киржилгези-биле хуваар деп чүве сагышка бээин кирбес болгай. Ынчаарга бистиинде ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның үрлуларынга уруглар садтарындан олуттар бээрин, диетиктиг чемненилгени организастаарын, ажылчы чоннарның медицина хандырылгазын контролдаарын — ол-ла бүгү чүүлдерни профэвилелдери кылып турар болгай.

Совет кижиниң эргелерин болгаш хосталгаларын дугайы Барыын чүкте база дагын калбарган хөп-нүүл—ол дээрге социализм дайынналарының делегейде хөй-ниитиниң бодалоналын аймаактырар, ынчангаш чүвениң ужурун социализм чүртүнүң профэвилелдери бот түскайлап эвес болгаш боттарының ажыл-чорудулгазынга хостуг эвес аянныг кылдыр көргүзер даэш оралдажыышкыны-дыр. Милитаризм камгалакчыларының хөп-нүүлчү шүүгаазының делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлышкының хөрээнге база улустар аразына кады ажылдажылганы калбартырынга шаптыктаар сорулгалыг. Алызындаи шынныг фактылар Барыын чүкте ол дээрзин кампаниянның сорук киирикчилериниң болгаш киржикчилериниң бадыткалын шүүт-ла бүрүү шаап турар.

Бисте күш-ажылчы коллектив санында-ла профэвилели туруп, профэвилелдериниң уставынга дүүштүр ажылдап турар. Чүгле сөөлгү ийи чылда бээин чүртка алды муң эге организацияларны болгаш адырларның чаа беш профэвилелин тургускан. Социал страхованиени профэвилелдери эргелеп турар. 1978 чылда ол сорудага күрүне 31,4 миллиард рубльди берген. Профэвилелдериниң кадыкшыдылга черлеринге болгаш санаторий-профилакторийлеринге чыл бүрү 12 миллион ажыг кижи колдуунда-ла чиигелделиг азы халас путёвкалар-биле эмнелгениң болгаш дыштанып ап турар. Кижини кижизидериңе профэвилелдериниң салдары бедээн. Оларның эргезинде муң-муң клубтар, культура ордулары болгаш библиотекалар, стадионнар болгаш спортчу өске-даа тудуглар, туристә чүс-чүс организациялар, базалар, гостиницалар, кемпингилер бар. А культураның улусчу университеттери! А бот-тывынгыр ураң чүүдүң 613 муң коллективтери! Социализмниң байдалдарында хостуг ажыл-ишке болгаш чогаадылгага, кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга таарышкан боттуг чүүлдер ол-дур.

Коммунистиг партияга, күрүне эрге-чагыгалынга, профэвилелдериңе ажылчы чоннар бүрүн бүзүреп турарының дугайын Совет күрүнениң төөгүлүг дүржүдгазы бүзүредиг хереченизи болган деп хуралга чүве чугаалаанар демдеглээн. Совет болгаш полаң эртемденнерниң белетээни «Союз-30» корабльдиң бортунга болгаш «Салют-6» станцияга чорутнан шенелдерниң улуг ужур-дузалыын база демдеглээн.

Польшаның Эртемнер академиязының президиумунуң байырлыг хуралы бооп эрткен. Аңаа космонавтылар П. И. Климук, М. Гермашевский, В. А. Шаталов, «Интеркосмос» чөвүлелиниң даргазы, академик Б. Н. Петров олар кириишкен.

Космоска совет-польша экипажтың ужудуушкуну Польшаның болгаш Совет Эвилелиниң найыралының база эртем-техниктиг кады ажылдажылгазының демдээ болгаш бүзүредиг хереченизи болган деп хуралга чүве чугаалаанар демдеглээн. Совет болгаш полаң эртемденнерниң белетээни «Союз-30» корабльдиң бортунга болгаш «Салют-6» станцияга чорутнан шенелдерниң улуг ужур-дузалыын база демдеглээн.

Польшаның Эртемнер академиязының президиумунуң космоска шинчилелдерни хөгжүдеринге ачы-хавыязы даэш космонавтыларны Н. Коперник аттыг медальдар-биле шаңнаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Куба—XI фестивальдың чурту

Улусчу эрге-чагырганың чылдарында Хосталга Ортулуунга онон үлетпүр бүдүрүлгелерин, муң-муң чурталга бажыңнарын, школаларны, эмнелгелерни, амыдырал хандырылга объектилерин туткан.

Кариб далайның эриинде агарып көстүр Гавана —экижип, аныяксаан.

ЧУРУКТАРДА: төрээн чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселчи Хосе Мартинин тураскаалы болгаш Гавананың Революция шөлүнде Куба Республиканың тугу (солагай талазында). Гавананың ниити хевири.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн—Кубага национал тура халыышкынның болган үезинден бээр 25 чылы

КАЛЕНДАРЬДА— ИЮЛЬДУҢ 26

Чурт бүрүзүнүң, чон бүрүзүнүң амыдыралынга, оон төөгүзүнге эргилделиг үе болур онзагай хүн турар. Социалистиг Кубаның ыдыг хүнү — июль 26.

25 чыл бурунгаар, 1953 чылдың июльдуң дүнезинде, Фидель Кастро баштаан аныяк революсчулар Сантьяно-де Кубада Монкада казармаларын маадырлыы-биле штурчиваан. Чеҗээ эвээш, ынчалза-даа дидим болгаш бодунуң идеалдарынга бердинген кижилер чуртка антиимпериалистиг демиселдиң тугун көдүрер, америк монополияларның болгаш саттыныкчы политиктерниң дарлалынган чонну хостаар, миллион-миллион бөдүүн кубачыларны аш-чүттан, зарыгларган, думбей чоруктан адырып алыр даэш батистиң ёзучүрүмүүн ан чүгүла туружүн атакалаан.

Отряттың дайынчылары деп эвес сегиржип алыышкынга маадырлыг чорукту кылза-даа, аштырган. Он-он аныяк патриоттар өлүрткен, хөй кижини кара-бажыннарже октаан.

Ынчалза-даа Фидельдиң болгаш оон өөрүнүң ан кол күзели боттанган — ол хүн оларның кывыскан чалбыжы ошпаан. Монкаданы штурмнааны куба революциянын эгези болган. Политиктиг аренага чонну баштап шыдаар чаа кижи, революстуг чаа организация тыптып келген. Июль 26—Кубаның оон ынайгы төөгүзүн — «Гранмадан» дүжүрген десантыны, Сьерра-Маэстрага тулчуушкуннарны, январь революциязының тиилелгезин болгаш саттыныкчыларны Плайя-иронга чылча шаварын, Кубаның Коммунистиг партиязының I съездизин болгаш Кубаның бөгүнгү хосттуг хүннерин айтып, толаратказан.

25 чыл бурунгаар, болчукчу мергежиллиг, ёзу барымдаалаарга шиитпирип турган, а хедерек кырында буруудадыкчы болган Фидель Кастро «Төөгү мени агартыр» деп кайгамчыктыг чугаазынга куба улустун эрге-шөлээ чок чоруунуң дугайын, чурттуң чиижең-чазый болгаш саттыныкчы кижилер башкарып турарындан болу берген чөптүг эвес чоруктун дугайын чугаалаан. Монкада казармаларын штурмнаан кижилерниң политиктиг программазынга чуртка дыка хөй демократтыг чаартыылгаларны кылыры кирип турган. Эрге-чагырганы чоннуң холунга дамчыдып бээри, экономиктиг структураны эде көөру, Хосе Мартинин, Антонио Масеонуң болгаш национал-хосталгалыг демиселдиң эске-даа удурлукчуларының күзеп чорааны база демисежип турганы хамаарышпас оруксе Кубаны киирери од программага кирип турган.

Оон бээр улуг үе эрткээн. Чуртта амыдырал канчаар өскерилгенил, ынчалгардагы болгаш бөгүнгү Кубаның ылгалы кандыгыл? Революциялың сөөлүндеги үеде Каттышкан Штаттарның чарлааны экономика блокадазы турза-даа экономика өзүлдезин мындыг болган: электри энергиязы ажылдап кылыры 1958 чылда ленээрге, дөрт катап, как эзилдирери — он катап, машина дериг-херекселдери болгаш цемент бүдүрери — үш, никель тывыжы — ийи катап өскен.

Бо дээрге социалистиг Кубаның чеднишкиннерин көргүзүп турар саннар. Шаанда, революция мурнунда, экономика болгаш социал хөгжүлениң деннелиг көргүскен саннар база турган. Оон денилеп шүүт аргажок чавыс. Харыы санап турган үүлдер болза болчаг кылыр бажыннар, арага-дарзылаар чөрлер... 1958 чылда оларның саны 15 муң ажыг турган.

20 чыл бурунгаар чурттун дөрт чуртакчызының биразызиле номчуп, бижип билбес турган. А бөгүнгү Куба — бөмбүрзектиң барыын талазында эң бижик-биилиглиг чоннуг чурт.

Республиканың социалистиг Конституциязы ооң хамаатыларынга, өөренир, ажылдаар, дыштанып эргелерни магадылаан, өөредилге, медицина хандырылгазы халас, назылап-кыраанда пенсия алыр. Социалистиг еске чурттарда ышкаш, ол эргелерни хөөйлу ёзугаар быжыглаан. Бөгүнгү чедиишкиннери даэш куба улустун чоргааралын оон Коммунистиг партиязы хандырган. Шаандагы политиктер чонга дуза көргүзер дугайын аазап, бүзүредип турза-даа, херек кырында олар күрүнениң өнчүхеренгизин, чурттун байлаан тонап, чонга удур репрессияларны кылып турган.

Ол үе катап агитпиимес. Ортулуктуң ёзулуг азалери чон апарган. Куба шериг-даа, политика-даа, экономика-даа планнарынга тиилеп үнген. Куба революциянын бурунгаар шимчээшкининге саттыныкчыларның интервенциязы, политиктиг шантаж, экономика блокадазы дузалап шыдаваан. Куба республика Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг еске-даа чуртларның харам чок дузаламчызының ачызыбиле үнезин чедиишкиннерни чедип алган.

Куба — Америкада эң баштайгы хостуг чурт, географиң картазынга оон девискээре бичии-даа болза, оон делегейге авторители дыка улуг... Америк империализмниң эрге-ажыктарынга долузу-биле чагыртказан, политиктиг эрге-шөлээн чок, экономика талазы-биле чылын калган турган чурт ам каяда-даа каттышпас шимчээшкининиң бирээзи апаргаан. Африканың чамдык чурттарынга Куба ёзулуг интернационалчы дузаламчы, деткимчени көргүскен.

Республиканың хамаатыларының улуг байырлалы — Монкада казармаларын штурмналынының 25 чыл оюн — аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалы-биле капсырлажы берген. Антиимпериалистиг ап-сеткил каттыштырылгазының, тайбынның болгаш найыралдың идеяларын каттыштырган янзы-бүрү чурттарның аныяк кижилери бодунуң ужуражыышкынын эрттирери-биле социалистиг Кубаны шилип алган. Бо дээрге Хосталга Ортулуунуң амгы делегей ажыдыралынга авторитединиң хереченизи.

«Июль 26-кезээде!» деп кыйгырыг Хосталга Ортулуунда нептерээн. Ол хүн куба улуска революцияга бердинген чоруктун символу бооп, болуунун оруун шүүштүрүп, деннээр компас болу берген. Ынчангаш чурттун политиктиг болгаш ажылчын календарынга июль 26—моңге хүн бооп турар.

П. РОМАНОВ,
ГАВАНА.
ПМА-ның корр.

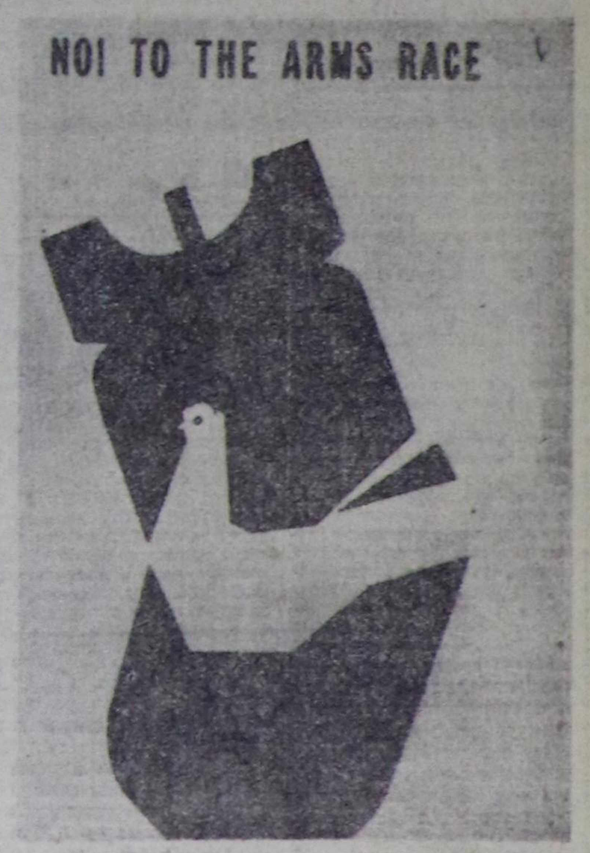

Делегейниң депшилгелиг бүгү күштери маассалыг үзуткаашкынның бүгү чепсектерни үзуткаар дээш туружуп турар. Чер бөмбүрзээнге быжыг тайбын чокка, чепсеглениишкиннерни бүгү-ниити болгаш бүрүн бүжүрбээн шаанда кижи төрелгетенниң тайбың келир үези магадылаттынмас деп чүвени бүгү үзустар билир.

«Чепсектиг эндере бүдүрерин болдурбас!» деп бо плакатты «Канадиан трибюн» солуунга нарлаан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ГКП-НИҢ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ

БОНН. (СЭТА). Германияның Компартиязының даргазы Г. Миске, партияның баштаар черинин президиумунун кежигүннери Ю. Ангенфортэ болгаш М. Бушманга хамаарыштыр ГФР-нин конституциязында көрдүмээн истеп-сүрүүшкүн актыларынга шынтыы удурланыышкынны Германияның Коммунистиг партиязы кылган. Ол дугайын ГКП-нин баштаар черинин президиумунун мына тараткан медеглелинде айыткан. Партияның баштаар черинин президиумунун үстүнде алдаан кежигүннерин «дилеп турар кижилерниң карз данзызынга» киногенил илерей берген болгаш политиктиг чаа шуугаашкыннарны болдурган. ГКП-нин бо удуртукчуларының фоточуруктарында болгаш оларның дугайында медээлерде меге нүүдээшкиннерни бижээн.

Кызыгаар камгалалының болгаш чажыт албан черлериниң чөнгээлаг, антидемократтыг хөделиишкиннерге «ГКП-нин даргазын хоойлудан дашкаар кылдыр чарлап, ону террористерже чоокшуладып, ол эргелерни болгаш хууда хосталгаларны карзызы-биле хажыдып турар!» деп медеглелде демдеглээн.

Ынзыг янзылыг ажыл-чорудулгалар федералдыг чазактың Хельсинкиге ат салганы Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түңнел актызынга болгаш ГФР-нин конституциязынга дүүшпейн турар деп медеглелде айыткан.

ГКП-нин даргазын хайгаралга ап, Г. Мисти истеп-сүрүп турары дээрге, ГФР-де «демократтыг эргелерни болгаш хосталгаларны карзызы-биле хажыдып турарын» хереченил турары ол. Конституцияга удур бо хөделиишкиннерни доп-дораан сокпазырын ГКП шиитпирлин-биле негээн болгаш манда хамаарыштыр чогуур медеглелдерни кылырын федералдыг канцлерден болгаш иштики херектер министриниден маңнап турар.

Коммунистерни кем-керек үүлдедикчилери болгаш террористер-биле дөмей көрүп турар, конституцияга удур мынзыг практикага шиитпирлиг удурланыышкынны кылырынче ГФР-нин демократтыг болгаш депшилгелиг бүгү хамаатыларын ГКП кыйгырган.

ЛИВАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның найысылалынга байдал баазкатап нарыыдаан. Ливанга тайбынны деткиир талазы-биле арабтар аразының күштеринин болгаш консерваторлар отряттарының аразында кавыг-дошкун аткылажыышкыннар Бейруттун чөөн талазында Хазас даэр районунга үш хүн иштивде үргүлчүлеп келген. Барыын үзелдиг христианнарның милициязы сөөлгү үеде арабтар аразының күштериниң патрульдарынче удаа-дараа халдап турган, байдалды нарыыдаткан.

Үгер-бооларны болгаш миномётларны ажыглап, аткылажып келгениниң түңнелинде өлүрткен болгаш балыглаткан кижилерниң саны көвүдээн. Найысылалының чөөн талакы районнарында өртер хып, үнген. Инда амыдырал шүүт доктаагаан.

Ливан нэйысылалда байдалын баксырааны чүртүүн депшилгелиг хөй-ниитизиниң килекнээшкинин болдурган. Хан төгүүшкүнүүр үүлгедиглер даэш бүгү харыысалга Ливанның консерваторларынга долузу-биле онзажыр, чүге дизе, олар Тель-Авивтин айтышкыны-биле хөделип, хамаатыны дайының өөскүткеш. Ливанны хувазажыр талазы-биле боттарының бодалындан ойталавайн турар.

Ливанны чарап, удурланыышкынның палестин шимчээшкинин узуткаарынче угланган барыын үзелдиглерниң сулчээзин болдурбазынга чурттун национал-хосталгалыг күштери долу шиитпирлиг деп, Ливанның депшилгелиг-социалистиг партиязының даргазы В. Джумблат Шхим хоорайга болган кассалыг митингиге чүве чугаалап тура медеглээн. Сионизмге болгаш иштики реакцияга удур кады демиселге ливан болгаш араб палестин улустун өзүп турар сырый каттыжыышкынын ол демдеглээн.

Улуг чурукчунуң хоорайында

Красноярскиде уран чурулга галереязында Сибирь чүрттүг сураглыг чурукчу В. И. Суриковтуң чураан чүруктары делегеттинген. Ында «Эртенги шаажылал» деп чурук көрүкчүлериниң кичээнгейин хаара тудуп турар. Ону көргеш кижи эрткен-барган кадыгдошкун өйнү чайгаар-ла сактып кээр. Шаажылалбиле агаарлыг болгаш үнүш-бойдустуң дүрзүнүг чурумалдары дүгжүп, көрүкчүлериниң сагыш-сеткилин доюлдура бээр. Кадыгдошкун шак ол өйде кижи бүрүзүнүң сагыш-сеткилиниң кандыг байдалдыг турарын улуг чурукчу кончуг тода чүрүп көргүскен. Ол дээрге массалыг сценаны көргүскен улуг хемчээлдиг боттуг төөгүге хамаарышкан ажыл болур. Ону ол дөрт чыл дургузунда чүрүп келген. Василий Иванович Суриков төөгү-биле холбашкан композиция чуруктар чүруурунга кончуг сундулуг чораан. Москвага чүрттап тургаш, ол Волганың унунга аян-чорук кылып чораан. Стенька Разинниң дугайында тоолчургу чугааларны хөйнү дыннаан. Ынчангаш ол 1905 чылда «Степан Разин» деп ажылды дооскан. Улуг чурукчу каяа-даа чораан, төрээн чери Сибирьни черле утпас: оон чуруктарынга төрээн черинниң кадыгдошкун агаар-бойдузу, күш-ажылчы, эрес-дидим кижилери бо-ла көстүп кээр турган. Оон ынай төөгү темазынга холбашкан «Альпы. дагларын таварты Суворовтуң эрткени» деп улуг хемчээлдиг кайгамчык чүруун 1899 чылда дооскан. көрүкчүлериниң кичээнгейин ол ажыл ам-даа көткатпаан.

Красноярскиниң тургустунга-ла 350 чыл оюу болур. Ол дээрге сураглыг чурукчуның төрүттүнген хоорайы. Ынчангаш оон ады-биле адаттынган кудумчу-даа, музей-даа бар. Оларны ам улам экижип, чаарты туткулаан.

И. ЦЕЛИЩЕВ,
Красноярск хоорай.

Шоочалыг

Каа-Хем районда Ильинка сүүр чылдан ылгыс өзүп саңырап, чаа тудуглар туттунуп, немежин турар.

Сууда чаа столованың тудуп дооскынындан бээр үш-дөрт ай четкен. Ук столованы карт 15-те ажылдалга киирерин көрдүнген турган. Ол үезинде ажыттынмаан. бо хүнперге чедир оон эжиниден шоона дүшкээн. Столованы ажыттылга чүге киирбейн турары билдинмес.

Ол айтырыгны совхоз дирекциязынга каш удаа тургузуп турган. А столованың ажылын Каа-Хем районозунуң баштаар чери билир деп харылаан каар. Оон өске харыы чок. Столовал ам-даа ажыглалга киирбээн. Суурнуң чурттакчы чоңу чаа столованың ажыттынарынга хамаарыштыр калдыг хемчег алыр ирги?

С. КЕНДЕН.

Очерк

АЛДАРЖААН ЭМЧИ

ЧАЙГЫ ХҮННЕРНИҢ бүрээзи чүве. Дээрниң аязы хинденинде хир чок деп болур. Дүүш чоокшулап, узун оруунуң таптыг-ла дал ортузунда келген хүннүң херелиин изин, ана чалыныг чүве дег, хаарып турар. Бо Самагалдай суурда бир алдарлыг эмчи кижи чурттаан турарын дыннаан мен. Аңаа дужар бодал-биле суурнуң аалчылар бажыңындан чаа-ла үнүп келгеним ол. Баштай ужурашкан кижиден-не айтырдым:

— Бо суурда мал эмнелгезиниң бажыңы кайда турарыл, билир силер бе? Мал эмчизи Дарья Лукьяновна Ивановаиы таныыр силер ыйнаан? Ол ында ажылдап турар ийикпе?

— Танывас. боор бе!— деп, кижим күзелдир харыылады.— Ол эмнелгеде ажылдап турар. Артында алдарлыг эмчи кижи боор. Малчыннарда ону танывас кижи чок, кыдыындан кыра билир. Бо черде «Айболит» эмчи ол-ла болгай.— Оон ара соксааш, менче топтап көрүп тура, айтыра-дыр:

— Оон-биле ужуражыр херектиг бе? Олут-чыдыш чок эмчи болгай аап. Ажылдаар черинге белеп олурар эвес. Ал, коданнар кезип чорун каар...

«Суурнуң баштай душкан чурттакчызы безин ол хире эки билирин бодаарга, шыналап ат-сураа алгаан эмчи-дир эвес бе» деп бодал-биле Самагалдай суурнуң адаа ужунче базып чоруптум.

АРЫГНЫҢ ДЫТТАРЫ, шивилери хемчигештин уну-биле түтүржүп баткаш, алаанда айгадан ховуну көрүп кааш, ара соксап турупкан чүве дег, арыг аңаа кээп үстүп калган. Узун кара шивилер-биле мырыңай кожа улуг-ла хүрең бажың тур. Шаг-шаанда-ла тутканын оон хүнге хүрерип калган ыяштары хереченип турар. Арыгбиле кожалаштыр чаа тудугну база кылып эгелээр. Ооң ханазы доозулган, дээвирин салыры арткан. Оозун бодап көөрге, эмнелге черин алгыдып, чаа бажың-балгат немеп турар хире. Хүреи бажыңын чанында оргулаашн погаан шыкта оор хавааннар оттаан чор. Суурнуң кайы-бир бажыңнарындан келген боор. Оларны көрүп кааш дем, ужурашкан кижимниң «Айболит» эмчи дээп чугаазын сактып келдим.

Эмнелгениң өрээлдериниң делгеми аажок. Мал кирип алгаш шинчиир чер. Ону тускай таарыштыр дерээн. Малдың яңзы-бүрү аарыгларын тодарадып шинчилээр лаборатория ол улуг бажыңның мырынай чартының ээлеп турар, элээн каш өрээлдиг. Ону техниканың «сөөлгү сөзүн» ёзутаар дерип чепсеглээн. Амгы үениң эң-не болбаазын прибордары, херекселдери, эң дээштиг эм аймаа ында бар. Лабораторияның ажылдакчылары безин дөрт кижи. Оон директору — Дарья Лукьяновна Иванова ол.

— Дарья Лукьяновна бар бе?— деп, санитарка уруглардан айтырдым.

— Шөлээлеп турар. Бажыңы мыя бо, чанында.

Удаткан чок болганда, чараш, чазык арын-шырайлыг, ортумак сынныг, долбанныг чаактарлыг, дозур кара каракторлыг, кылан кара чаштыг аныяк херээжен кижи үнүп келди. Даштыидан көргеш, тыва кижи-дир деп бодадым. Чок, бурят кыс-тыр.

Мал эмчизи Дарья Лукьяновна Иванова-биле ынчаар таныштывыс. Ол бодунуң допчу намдарындан эгелээш, өөренип чорааның, ажылдап эгелээнин, малдың яңзы-бүрү аарыгларын узуткаар дээш чорудуп турар ажылын тодаргай чугаалап, ажылдап турар лабораториязын, оон дериг-херекселдерин соңуургадып көргүстү.

ООҢ ӨСКЕН-ТӨРЭЭН чурту Иркутск область. Адаиезин аңаа ажылдап, чурттап турган. Адазы ат-сураглыг башкы. Авазы совхозка саанчылап, мал ажаал-тежээп турган. Уруг ортумак школаның оңгу класын доозупканда, ону оон ыпай каяа өөредир, аңаа кандыг мергежил сүмелээр дугайында ада-иениң аразынга маргылдаа-даа тургулаан.

— Дарьяны башкы институдунга өөредир чүве, башкы болзуң — деп, адазы Лукьян Васильевич башкы кижи болгаш, бодунуң талазынче тыртып чугаалаан. А иезя Евдокия Антоновна аңаа каттышпаан:

— Уруувус ветеринар эртеминге өөренип алзын.

— Башкы ажылындан хүндүлүг чүве кайдал? Кижи бүрүзү аңаа «өөрүп четтирдим» дээр болгай.

— А малда багай чүү деп? Ижип-чип турар аъш-чемивис, кедип турар хевивис кайыын келирил? Малдан ап турардыр бис.

— Че, ындыг чүве болза, Дарья боду билзин. Ол кайызын күзээрин чугаалазын...

— Авам биле ачам ынчаар маргыжып туруп бээрге, оларның ол маргылдазын мен шинтпирлээр ужурга таварышкан болбазык мен бе — деп, Дарья Лукьяновна ам чугаалап олурар.— Мен авамның талазынче чайлып, мал эмчизи болур күзелим илереткен мен.

ДАРЬЯ ОНГУ КЛАССТЫ дооскаш, Улан-Удэниң кедээ ажыл-агый институдунга 1957 чылда өөренип кирген. Билиглерже чүткүдүг кыс институтту кончуг эки демдектербиле 1962 чылда чедиишкинниг дооскан. Ол-ла чылын Тыва АССР-ниң Тес-Хем районунуң Самагалдай суурга барып, мал эмчизи болуп ажылдай берген.

— Бистe маңаа, эмнелгеге, олургаш кылыр ажыл бар эвес — деп, Самагалдайның мал эмнелгезиниң эргелекчизи Куулар Ким-оол Дарья Ивановнаны ажылга хүлээп алгаш, чугаалаан.— Малчыннар кезип чоруптар апаар силер. Хөлге дээрге аът-ла болгай. Бистe машина бар эвес. Аът мунуп билир силер ыйнаан?

— Мунуп билир мен — деп, Дарья бүзүредиг харыылаан.

— Ынчаарга-ла эки-дир. Кажан аът мунуп өөренип алганың оң?

— Совхозка тургаш, бичиимде-ле. Авам, ачам совхозта ажыллап турар улус.

— Черле шымбай, бистиннге тааржыр кижи келген-дир — деп, Куулар Сагашевич хөлдүг чугаалаан.— Бистe аъттар бар. Хөлгеленип алгаш, даарта «Тес-Хем» совхозче хаптынар. Ажыл дээрге баш ашкан. Аарыг малдар база эндерик, оон аңгыда; бүтүү малды шинчиир апаар. Четтикпейн чадажып турган улус бис. Силерниң чедип келгениңер маталыг бооптур.

АЖЫЛ ШЫНАП-ЛА баш ашкан дээрзин Дарья Лукьяновна совхозка баргаиының баштайгы хүүнде-ле эскерип каан. Брученллезка удур шинчилге чоруттупмаан. Кодан-кодан малдарның та чежезиниң аарыг, кадыы билдинмес. Кайда, кандыг аарыг барының тодаргай үнеду чок. Брученллезтуң эң-не аар хевириниден, өкпе туберкулезундан, дээскинчектээр аарыгдан аараан малдарыы кодан бүрүзүнге баргаш-ла, шинчилге чокка, аңаа-ла карак-биле көрүп болур турган. Малчын коданнарда санитар-гигиеналыг байдал мырыңай багай. Каш-ла хонукта командировкалап келгеш, шинтпирлей шаап каар ындыг белеп чүве кайда боор! Ай-айы-биле аалдар кезип, аарыг малдар эмнээр ужурга таварышкан. Кодан-хонаштарның аразы ырак, оон кадында орук-чирик база билбес, чоп-биле чоок таныш эвес.

Баштай шак ынчаар аалдар кезип, аарыг малдар эмнеп, малчыннарга тайылбыр ажылы чорудуп, ай дургузунда шаттар, шөлдер эргип, коданхонаш таварып чораан, Тес-Хемнин О. Шынаага четкен. «Ажыл-даа берге-ле эвес бе...» деп эмнелге эргелекчизиниң сагындырып олурганынга ам кээп бүзүрээн. Оон мурнуңда ындыг берге ажылга чаңчыкпаан аныяк уруг ай хире аалдар кезип, хонаштарга хонаттап келгеш, чудамзыргай апарган. Ажыл аар-берге болза-даа, чаңгыс чүүл аныяк уругнуң сеткил-хөөнүн өөртүп, оон келир үеде чедиишкинге бүзүрелин быжыглап турган. Ол болза ук черниң чонунун — малчыннарның эптиг-ээлдээ, хүндүлээчели, сагыш човаачалы, ак сеткилдиң-дир. Дүне-хүндүс-даа, хат-бараныгдаа-даа авал бүрүзүнге баарга, аныяк эмчи-уругну малчыннар күзенчиг, үр маңап турган залчызы кылдыр хүлээп алыр. Аъжың-чемин салып хүндүлээр, аът-хөлүн айлажып дузалаар. «Куш төлү каяа-даа ужар, кижи төлү каяа-даа чоруур чоор. Ырак-узак черден маңаа ажылдаар, биске дузалажыр дээш, келген кижи-дир сен. Нары-шээр чок аъштаныр-чемнеп, аъдың-хөлүң, ал бодуң дыштанып ал» — деп, малчын бүрүзүнүң ак-кара чок, шын сеткил-биле чугаалап турары Дарья Лукьяновнаны өөртүп, аңаа күштүү немеп, бергелерни ажып эртерингe дузалап турган. «Шынап-ла мындыг эки чон аразынга ажылдап болбайн канчаар. Болар мени деткип, дузалап турардыр. Бир деминг-дир бис. Деминг сааскан тевe тудуп чиир дижир болгай. Малчын чонбиле демежип тургаш, бо бергелерни ажып эрткей мен. Малдың хамык аарыгларын узуткаай бис» — деп, уруг бодап кээрге, могап-шылаанындаа, оруктуң узуну, бергезидаа уттундура бээр болгаи. Аныяк эмчи уругну малчыннар аалдарының аразынга үдеп, орук-чирииң айтып берип, берге черлерге аза бербезин дээш, баштап чедирип каап турган.

МАЛ ЭМЧИЗИ Дарья Лукьяновна бодунуң чымыштыг ижин Тес-Хемге ыңчаар эгелээн. Хүн эрткен тудум-на, оон мергежилиң немежип, чедиишкинге бүзүрели быжыглып, баштайгы бергелер уттундуруп турган. Бир чыл эрткен. Дарья Лукьяновнаны танывас малчын хөвартаан. Ол малчыннарның күзенчиг аалчызы апарган. Оон кажан кедирии малчын бүрүзү четтикпейн маңаа олурар. Чоңнуң хүндүткелиң, бүзүрелин ол бодунуң ак сеткилдиг, кылымак, эрес-шудургу ажыллыбиле чаалап ап келген.

Эмнелгениң эвээш кижилиг-даа болза, эң-найыралдыг коллективинге аныяк уруг эдигип, чаңчыга берген. Ынчан аңаа ажылдап турган дуржулгалыг эмчилер Куулар Сагашевич Ким-оол, Галина Степановна Разводова, Георгий Семенович Захаров олар аныяк кижиге ажылының аргадуржулгазын айтып берип, мергежилдиң бедиивче оон көдүрлүрүнге, «чажыттарны» ажыдарынга улуг дузаны чедирген. Ону Дарья Лукьяновна кажан-даа кайын уттур. Коллектив улуг эвес-даа болза, малдың яңзы-бүрү аарыгларын узуткаар, ооң баш саның өстүрериниге, продуктуулуун бедидерииге малчыннарга дузалаар дээш, улуг ажылды кылып турган. Эмнелгениң хандырылгазы чыл келген тудум улам экижип келген. Оран-сава немешкен, шинчилээл кылыр лабораторияны тургускан, машина-техниказыг апарган.

Дарья Лукьяновнаның ажылга кежээ, кызымаан, бирлиинiң шыырааи билгеш, ону ажылдаа-ла бир чыл эртеидө — 1963 чылда эмнелгезиниге кол мал эмчизиниге томуйлаан. Он алды чыл. Дарья Лукьяновна Тес-Хемге ажылдап эгелээнден бээр ол хире хөй чылдар эрткен-дир. Чаңгыс-ла черге, чаңгыс ол-ла ажылга.

БАШТАЙГЫ ЧЫЛДАРНЫ сактырга, ам кижи мырыцай бүзүрээр арга чок-тур ийин— деп, Дарья Лукьяновна чугаалап олурар. — Маңаа малдың кандыг-даа аарыглары бар турду. Олардан оиза пеитерээни: бруцеллёз, екпе туберкулезу, дээскинчектээр болгаш өскелер-даа. Ол хамаан чок аң хорлыг, халдавырлыг сибирь язвазы, кодур дээш ышкаш аарыглар безии тургулаан. Ол аарылардан хөй-хөй баш мал өлүп хорап, оон уламыидан ажылагайлар улуг когарылга таварижын турду. Бүтүү чүзүн малдарны күзүн бүрүнү-биле тарып эмиээрии чоруттайн тургаи. Байдал ындыг болганда, кылыр ажыд шынап-ла кыдыы чок далай деп болур. Бистиң бо эмнелгевистиң коллективи бүтүү күжүн аарыглар-биле демиселче утпаан. Ынчан уйгу-чидыш бар эвес, барык-ла бут кырыига турдувус. Бис бир дугаарында-ла эң хорлыг, халдавырлыг аарыгларны узуткаарынче оиза кичээнгейии салган бис. Кайчыл эрткенде, ол чедиш алдыигаи. Оон дараазында бүтүү малды чылда бир катаи, күзекээр, эм сыгыртып тарыгрын чедип алган бис. Ол чорук коданнарны кадыкшыдарынга улуг ролдуг болган. Бүтүү малды яңзы-бүрү аарыгларга удур читкелеп шинчиирии база чоруткан. Каиы ажылагыйда, кандыг аарыг малдар барын эмнелгениң үеду алган. Эң-не иептерээи турган брученллёзка удур база шинтпирлиг хемчегерии алган. Эмнелге коллективиниң ажылагыйларың специалистериибиле демнежип турган чоруткан күзенишкиниг ажыды чогумчалыг түүнелди берген. Ам бистиң районнуң ажылагыйларының малында чалдавырлыг аарыглар барын өүрүңү-биле узуткаттыгаи. Брученллёзтуг малдар белги ховартаан. Аарыглар-биле демисел дээрге-ле малдың баш саның өстүрер, оон продуктуулуун бедидер, продуктуүң шыиарын экижидер дээш демисел болгай.

Коллективниң чоруткан бо бүтүү ажылдарынга Дарья Лукьяновнаның киирген үлүг-хуузу улуг. Ол Самагалдайның мал эмнелгезиниге код эмчи болуп сес чыл ажылдаан, 1970 чылда ында ажыткан районнар аразының ветбаклабораториязының директору болу берген. Ол чоок-кавыда районнарның малдарын шинчилээр, тарыпшкыи чорудыр, бар азы тывылган аарыгларны узуткаар талазы-биле улуг ажылды лабораторияның ажылдакчылары Дарья Лукьяновна Иванованың удуртулгазы-биле чорудуп турар.

Дарья Лукьяновнаның эрес-шудургу, ак сеткилдиг күшажылы бедии-биле үнелеттиргеи. Эрткен чылын РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы-биле аңаа РСФСР-ниң алдарлыг мал эмчизи деп хүндүлүг аттыг тывыскан. Ынчангаш ону малчыннарның алдарлыг эмчи деп адаа турары төптүг.

К. АРАКЧАА.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ТУРАСКААЛЫ

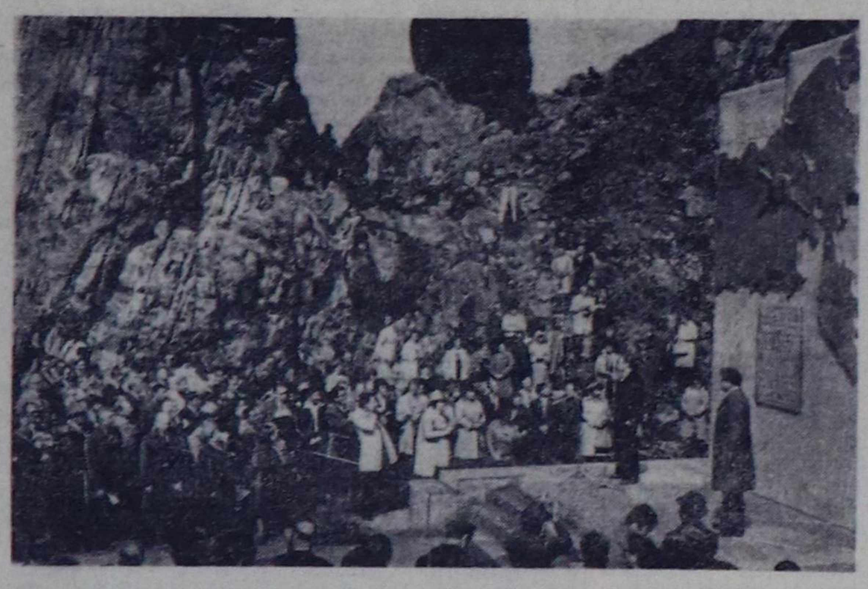

МАГАДАН ОБЛАЗЫ. ССРЭ-ниң соңгу-чөөн талазынга план ёзугаар геология шинчилелдерин чорудуп эгелээнден бээр 50 чыл болган. Бо юбилейге алдар кылдыр Аңчы далэйчың элиинде Ньюкля суурнуң чоогунда турасказалды тургускан. Ында: «1928 чылда бо эрикке ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйының Бүгү-эвилел Чөвүлелиниң Ю. А. Билибин болгаш В. А. Цареград баштаан баштайгы геология экспедициязын дүжүргеи» деп бижээн.

ЧУРУКТА: Колымага баштайгы геология экспедициязының келген черинге болган митинг үези.

С. БЕЛЯВСКИИНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказа).

СПОРТ · СПОРТ

СЭТА-НЫҢ СПОРТ МЕДЭЭЛЕРИ

● **ФЕХТОВАНИЕ.** Спорттуң бо хевиринге болур делегей чемпионадының тиилекчизинге тыпсыр «Нацияларның Улуг шанналын» совет команда чаалап алган. Барыын-герман Гамбург хоорайга эрткен делегей чемпионадынга совет фехтовальщиктер алдын—үш, мөңгүн—дөрт болгаш хүлер—бир медальдарны алган.

● **ААР АТЛЕТИКА.** Афинада эрлээ турар элээди оолдарның делегей чемпионадынга Ворошиловград чурттуг Геннадий Клименчуков 100 кг чедир деизиге делегей чемпиону болган. Ол—штанга көдүрериниң ийи хевиринге 360 кг түннелди көргүскен болгаш идип көдүрериие 170 кг-ны көргүскеш, делегей рекордуи тургускан. Совет аныяк штангистер 32 чурттуг 190 штангизи киришкен бо чемпионатка эң хөй—алдын дөрт, мөңгүн—дөрт болгаш хүлер—бир медальды чаалап алган.

● **РЕГБИ.** Аныяк совет мастерлер регби талазы-биле Польшаның найысылалы Варшавага эрткен «Найырал» дээр маргылдаага тиилекчи болган. Шиитпирлиг шүүлде ужуражышкыига совет ойнакчылар Польшаның командазын 21:4 санга уткан.

● **ЧИНК АТЛЕТИКА.** Знаменский алышкыларның шаңналы дээш маргылдазының сөөлгү хүнүнде бедик түннелдерии чиик атлеттер көргүскен. Архангельскиден келген Валерий Абрамов 1500 м черни 3 мин. 37,4 секундада эрткен. Бо дээрге ССРЭ-ниң рекордунга чүгле 0,2 секунда четпес. 5000 метрге маргылдазының кол шаналы дээш демисел чидиг эрткен. Свердловск чурттуг Борис Кузнецов 13 мин. 43,2 секунда көргүзүг-биле бирги черии эзлээн.

Черии бедиин халырынга Минскиден келген Александр Григорьев 2,27 м. көргүзүг-биле тиилээн.

Чебоксары чурттуг Галина Романова 3000 болгаш 5000 метр черлерге ийи тиилелгеии чедип алган.

● **ШЫДЫРАА.** ССРЭ-ниң Төп шыдыраа клубувуң эрттирии турары делегей маргылдаазының сес салыы доозулган. Одесса чурттуг гроссмейстер Владимир Тукмаков ам дээрезинде 6 санныг мурнап турар. Алдаа Ирэки Лехтинский (ЧССР) болгаш Тигран Петросян (ССРЭ) бир-бир сан четпес.

(СЭТА).

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 26-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Хөглүг стартар».
11.40—«Характерлиг уруг». Уран-чечен фильм.
13.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
14.00—16.40 Чапсар.
16.45—«Н. Г. Чернышевский». Юбилей делгелгезиидеи репортаж.
17.15—«Совет күрүне болгаш эргелер үндезиннери». «Бойдусту камгаланар». ССРЭ-нин юстиция министриниң бирги оралакчызы А. Я. Сухарев эрттирер.
17.45—Украинаның Г. Березка аттыг Күрүнеии алдарлыг академиктиг улус хорузуң концерти.

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер.
18.40—«Адреза: Кызылдың телестудиязы». Дамчыдылга.
19.10—Телемедээлер.
19.25—Чарлаллар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Спортлото» тиражы.
19.55 Куба улустуң национал байырлалы — Национал тура-халыышкын хүнүиге тураскааган программа. «Бөгүүгү Куба». Кинопрограмма: «Кубаның фестиваль ырылары». «Команда операция», «Кан дээрбекте» деп кыска метраждыг уран-чечен фильмнер.
22.30—«Ye» Информастыг программа.
23.00—00.20 «Театр дугайында рассказтар». «ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. К. Черкасов». Төрүттүнген хүнүнден бээр 75 харлаанынга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

18.30—«Горнистер, кайда сиңер?».
19.00—«Эртем амыдыралы». Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры академик А. А. Трофимук болгаш академик А. Г. Аганбегян дамчыдыгага киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Москваның кашкулдары». Уран-чечен фильм. 1-ги сериязы.
20.30—21.00 «Гобой». Телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ

РАДИО

ИЮЛЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Золотые дукаты призрака» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: № 11 киночыынды 10.20 шакта. «Спартак» 11.50, 13.40, 15.30 шактарда. «Хол үжүүн ёзугаар кудаа» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ох, бо хайлыг Настяны» 15.00 шакта. «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Ак-көк суг — ак өлүм» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

Хамаатыларның кичээнгейинге

Күрстрахованиеиниң Тыва АССР талазы-биле эргелелиилап-ла төлээр страхованиеии төлээриинiң сөөлгү хуусаазы 1978 чылдың август 15-те дооструун хамаатыларга дыннадыл тур.

Төлевирлериниң хуусаазын эрттиргеии дээш хөө төлээрии үтпаңар. Хуусаазын эрттирген бир хүн дээш төлезе чогуур түнүнүн 0,1 хуузун хөөге төлээр.

Хамаатылар! Страхование төлээриинде ёрелерии ноябрь 15-ке чедир төлээриперии сагындырып тур.

Страхование төлевирии кедээ черлерде чуртташ турар хамаатылар — кедээ Советтерге, хоорай чурттакчылары — ажаалга кассаларынга, Күрстрахованиеиниң инспекторларынга болгаш агентилериие төлээр.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкиа болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгадыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культурэ киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетүүр киллизиниң 2-22-64, чагза киллизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу киллистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2153.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыывың талазы-биле эргелелиинiң типографиязы (Кызыл, Шетинкиа болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01216

Шөөчалыг

Каа-Хем районда Ильинка сүүр чылдан ылгыс өзүп саңырап, чаа тудуглар туттунуп, немежин турар.

Сууда чаа столованың тудуп дооскынындан бээр үш-дөрт ай четкен. Ук столованы карт 15-те ажылдалга киирерин көрдүнген турган. Ол үезинде ажыттынмаан. бо хүнперге чедир оон эжиниден шоона дүшкээн. Столованы ажыттылга чүге киирбейн турары билдинмес.

Ол айтырыгны совхоз дирекциязынга каш удаа тургузуп турган. А столованың ажылын Каа-Хем районозунуң баштаар чери билир деп харылаан каар. Оон өске харыы чок. Столовал ам-даа ажыглалга киирбээн. Суурнуң чурттакчы чоңу чаа столованың ажыттынарынга хамаарыштыр калдыг хемчег алыр ирги?

С. КЕНДЕН.

Оорлар баш сугар чер тыппазын

КЫҢЧЫКТЫРБАЙН ТУТКАН

«Шын» солуннуң арыннарында оорларга хамаарыштыр парлаттынып турар материалдарны чангызын-даа эрттирбейн, номчуп турар болгаш, ында бижиттинген чүүлдерни чүүлдүгзүнүп турар мен. Оорлар чорук-биле демиселди чер-черге бүгү талалыг күштелдирип тургаш, эргинии ол артыышкынының когуи үзери чугула.

Оор херекти кымнар үүлгедип турарыл? «Шын» солуннуң номчукчулары ол айтырыгга харыыны берип турар. Ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, күш-ажылды, кижилерниң күжүн үнелеп билбес, маңгысталчак амыдыралдыг кижилер оор-суук кылып турар деп санап турары кончуг шын. Аиаа хамаарыштыр чижектен көргүзейн. «Алдан-Маадыр» совхозтуң малчынары Чаңгаа Ондар, Доржу Ондар, Ондар Менди-Байыр олар чайлааига көжүп келгенинер. Көжүп келгеш, хонуп чыдырда, ол дүне малчынарның чайлааидан оң сес баш инекти оорлап аппарган. Инектерни оор аппарганының чугайында оон ээлери истелге органынга дораан-на дыңнадып демдеглеткен. Оорларны илередир талазы-биле өйүнде хемчег алганындан бөлүк оорлар туттурганнар. Читкен инектер Барыын-Хемчик районуиу Хөнделеп суурдан тывылган.

Инектерни чайлагдан кымнар сүрүп аппарганыл? Оорларның аттары билдингир. Барыын-Хемчик районуиу Хөнделеиде чурттан турар Валерий Давакай, ниитилелге ажыктыг кандыг-даа ажыл кылбайн турар Кара-оол Моигуш болгаш Идам-оол Күжүгет олар инектерни оорлаан. Валерий Давакай 1945 чылда төрүттүнген. Инек оорлаарының мурнуида чылдарда ол хөй-ниитиниң өнчү-хөрекгизии оорлаашн, ийи чыл хосталгазын казыдып шиитгирип чораан. Оон ол кандыг-даа түиел үидүрбээн, оорланырын уламчылап турган. Ам база оор херек үүлгеткеии ол-дур. Инек оорлаарыпга кириишкеи өске ийи кижи база аныяк, 25—25 харлыг эрлер. Ол хирезинде олар кайда-даа ажылдаваин, амыдыралдың шын эвес оруун шилип алгаш, чер кезип, оорланып чоруп турган. Он сес баш инекти оорлап сүрүп аппарган кижилер ол-дур. Оларның аза долуп, туттурган.

Инээп оорга алыскан кижилер чидирген малын сураглап, кончуг чымыштыг ажыл үезинде ол-бо хайдыныл, шагдз болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуи дирекциязы малчынарга дузалажып, транспортту үидүрүп берген турган. Малчынарның чайлаглап көжүп турар үезинде, ол транспортту алыскак-чиксек оорларны сүрүп, истеп дилээриигe ажыглап, эвээш эвес үнелиг үени чидирген-не болгай. Оорлаар чоруктуи хоразы, ажыл-агыйга шаптыктыы ындыг улуг-дур.

Бо оор херекти база-ла ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг ындыг аныяк кижилер үүлгеткеи-дир. Кайда-даа ажылдавайн турган ол кижилерни ажылга киирер, хайгаараига алыр айтырыгны оларның чурттап турган черинде эрге-чагырга, хөй-ниити организациялары канчаар шинтпирлеп турган чүве. Ажыл кылбас, оорланып, хулиганнап болгу дег кижилерни шынгыы кичээнгейге ап, олар-биле кижизидилге ажылын чер-черге күштелдирери чугула.

Оор херек үүлгеткеи бо үш аныяк кижи суд сандайынга олуруп, үүлгеткеи хереэии харыылаар апаар.

С. МОНГУШ.

УЛАМ ШЫҢГЫЫРАДЫР

Бистиң аравыста ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас, маңгысталчак амыдыралдыг, кодан-суур кезип чоруур кижилерни чок деп болбас. Оор херекти шак ындыг, арын-өүүр чок каш борбак кижилер үүлгедип турар деп бодаар мен. Чөмдык кижилер оорлап алган малын мал дужаар черге садыптар боор-дур. Мал хүлээп алыр черлер мал дужаап келген хамаатылардан негелдеии күштелдирер болза эки. Чер-чер Советтери бодунуң девискээринде хамаатыларның хууда малының чизе-дамзызын чогуур нормага тургузар болгаш мал садып, дужаар дээи кижилерге шынгыылга бээринин эдүрүмүн шынгыыралыры чугула. Бо бүгүнү чурумчудуп тургаш, оор херек бүрүзүн кичээнгей чок эрттирбейн, демиселлиг күштелдирер болза, алыскак-чиксек кижилерниң оруу чүге муигаштабас деп?

Д. ООРЖАК.
Өвүр район.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 174 (10771) | 1978 чылдың июль 27, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 2 көп.

ХҮЛЭЭНГЕНИН КҮҮСЕДИР

Онгу беш чылдың чартык кезии база ооң үшкү чылының бирги чартыы доозулган. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин, 1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир, бүдүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер дээш социалистиг чарыштыг калбартыр дузалыында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазында айытқан сорулгаларыны, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн күктүң районнарыңа чорааш берген айтыышкынынарын болгаш сүмелерни күүседир талазы-биле, бүгү чурттаазында ышкаш, республиканың ажылчы чоннары бирги чартык чылда улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Планныг даалгаларны, социалистиг хүлээлгелерни күүседириңе Кызыл хоорай, Бии-Хем, Эрзин районнар болгаш хөй-хөй күш-ажылчы коллективтер бедик көргүзүглерни чедип алган. Кызылдың эът комбинадының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-зының, Енисей пароходствозунуң Кызыл район эргелелиниң, Кызылдың аъш-чем садыының, Тураның амыдырал хандырыга комбинадының, а ол ышкаш «Хемчик», «Нарын» совхозтарының коллективтери бирги чартык чылда социалистиг чарыштың тинлекчилери болуп үнгенер. Оларга СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш өскедаа шаңналдарны тывыскан.

Ооң-биле чергелештир ниити чедиишкинге төлептиг үлүүн киирип, алган социалистиг хүлээлгезин күүседир талазыбиле берген сөзүн эрелеп турар мурнакчыларның саны улам көвүдээн. Беш чылды хүүеаа бетинде күүседири-биле патриоттуг эгелээшкиннерни кылган мурнакчыларның ажылхевээ сөглээн созуг-биле карышпайн турар.

Кызылдың даарыылга фабриказында ыңдыг социалистиг хүлээлгени алган ажылчыннар Раиса Сумбаа, Екатерина Борбак-оол, Людмила Филимонова, Раиса Арбай-оол олар ажылдың мурнакчы технологиязын ажыглавышаан, шакминута бүрүзүн чоп чарыгдап тургаш, бо чылдың бирги чартыында-ла беш чыл планын ниитизи-биле күүседир чоокшулап келген болгаш ам 1980 чылдың үлүүнде келген.

Боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседириңе бо чылдың бирги чартыында хөй-хөй малчыннар бедик көргүзүглерни чедип ап турар. 117 хойжу төрүүр 100 хойдан-на 100-тен хөй хураганны, а олардан «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Октябрь 30 чылы», «Искра» совхозтарда хойжулар Д. А. Ооржак, Ч. Н. Ооржак, А-Х. Д. Ондар, Ч. Д. Монгуш, Р. Д. Ооржак түкее онааштыр 130-ден 141 чедир хураганнарны камгалап алган.

Чылдың баштайгы чартыында саар бир инекке онааштыр 76 саавчы 904 килограммдан 1895 кг чедир сүттү саггап. Ооң иштинде Карл Маркс аттыг, «Большевик», СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтарның саанчылары А. С. Анай, Б. Б. Кара-Сал, Т. Д. Кара-Сал, А. Б. Иргит, Д. Д. Ондар олар боттарынга быжыглаан саар инек бүрүзүнден 1677-ден 1895 чедир килограмм сүттү саггаш, чарыштың мурнакчыларының даңзызын баштай бергеннер. Ол ышкаш алган хүлээлгелерин күүседириңе бедик көргүзүглерни чедип алган инек, сарлык, тева кадарчылары, чылгычылар, ивижилер болгаш куш ажаакчылары база эвээш эвес.

Бар аргаларны болгаш курлавырларны чөп ажыглаар болза, кандыг-даа таварылгада алган хүлээлгени күүседип болуруң мурнакчы коллективтериниң, ажыл-ишчилериниң дуржулгазы көргүзүп турар. Ынчалзажок чамдык коллективтер социалистиг хүлээлгезин хамаан чок, күрүне планнарын бедин күүсетпес чоруктар ам-даа уламчылавышаан. Чижээ, бо чылдың бирги чартыында «Кызылдың тудуг кезектери» комбинат, Үстүү Енисейниң балык заводу, Кызылдың база Бай-Хаактың, Тураның хлеб заводтары, Сарыг-Септи, Тураның райүлетпүр комбинаттары болгаш чамдык коллективтер, улуг-улуг тудуг треетери, транеепорт организациялары планныг даалгаларны дыка чедир күүсеетпээн.

Ол ышкаш «Ленинчи орук», «Кызыл тараачын», «Барлык» совхозтар сүт саадар талазы-биле, а Каа-Хемниң «Кызыл тук», «Ленинчи орук» совхозтары эът саадар талазы-биле план күүседириңе өске ажыл-агыйлардан хожудап турар. Күрүнеге дук саадар хүлээлгезин күүседириңе амдыызында Эрзин биле Тес-Хем районнардан, өске районнарның ажылагыйлары база хожудап турар.

Алган хүлээлгени, планнарны күүседир талазы-биле соңун эелевес, ону күүсетпес чоруктуң кол чылдагааны чыл эгезинде ону саазынга чараштыр бижип алгаш, ооң күүселдезин организастыг болгаш практиктиг ажыл-херектер-биле быжыглавас, чамдык партия организацияларының талазындан план күүселдези дээш кадрлардан негелдени кошкадып турарында болур. Ол дээрге кадрларның ажылга харыысалгазынга, сагылга-чурумунга шуут хамаржыр айтырыг-дыр.

**СЭКП Тыва Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунга илеткелиңге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев бо айтырыгже база катап улуг кичээнгейни угландырган. Леонид Ильич мынча дээн: «Продукция белеткелиниң планнарының күүселдезин ап көрээлиңер, кандыг-даа чылда, ол эки-даа, багай-даа болур болза, область, край, республика бүрүзүнде кандыг-ла бир продуктуларны күрүнеге садарының планын күүсетпээн колхозтар болгаш совхозтар бар болгулаар. Ооң кол чылдагааны харыысалганың четпезинде, катрлардан негелдерни кудулатканында боор турар. Четпеетерге, чөптүг чылдагааннарга шамнар чорук ховар эвес, мынчалза-даа кандыг-даа берге болза, ниити эрге-ажыктарны тоовас, күрүнеңиң сагылга-чурумун үрээр эргени кымга-дээ бербээн». Ынчангаш партия организациялары ыңдыг болуушкынар-биле демисеади күштелдиреринің, оларны тывыдырып ээр чылдагаанлар

Конституция болгаш амыдырал

ЭРГЕ, ХОСТАЛГАЛАРЫВЫС МАГАДЫЛАЛЫ

Эрткен чылын бистиң чуртувуска бүгү-делегей ужуруткалыг ийи улуг болуушкун болган. Совет улус болган делегейниң депшилгелиг кажы төрелгетейи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 60 чыл оюн байырлап эртиргеп, ССРЭ-ниң чаа Конституциязы хүлээп алдынган.

ССРЭ-ниң Үндезин Хоолузу Совет күрүнениң алдан чылдар иштинде хөгжүп эрткен оруун түңнеп, Октябрьның идеяларының, ленинчи чагыларның амыдыралга канчаар боттанып турарын тодаргайлап бижиглээн.

Ленинчи башгайгы декреттерден эгелээш, ССРЭ-ниң чаа Конституциязынга чедир кижи дугайында сагыш човаашкын кол черии эолеп турар. 1918 чылдың январь 25-те Советтериң III Бүгүроссия съездизи Ленинниң үнелеп четпес шылгарангай, төөгүлүг чогаалы «Ажылчы чоннарның болган дарладың турар улустарның эргелериниң Декларациязының» чүүлдүзүнүп бадылаан. РСФСР-ниң 1918 чылда Конституциязынга ол Декларацияны бүрүнүбиле киирген. ССРЭ-ниң 1924 база 1936 чылдарда Конституцияларынга хамаатыларның ажылдаар, дыштанып, өөренир болгаш социал хандырылга алыр эргелерин оскертейн хевээр артырган.

Оң бүгү—демократия база кижиниң ёзулуг эргелери болгаш хосталгалары чүгле социализм үезинде боттанып болур дээрзин бадыткаан.

ССРЭ-ниң, РСФСР-ниң, а ол ышкаш Тыва АССР-ниң Конституциялары совет хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгаларын хоойлужудуп турар.

Совет күрүнениң хөгжүлдезиниң чүгүла негелдези болза демократияны бүгү талалыг калбартыры болур. Ынчангаш Тыва АССР-ниң Конституциязы күрүнени эргелеп башкарарынга чошуңп калбак киржилгезин көрүп турар. Чон ол эргезин долузу-биле ажыглап турар дээрзи билдингир. Чиэзелээрге, бистиң республикавыстың Үндезин Хоолузунуң төлевилелин 1677 хуралдарга сайгарып көрген, орта 6015 кижи сөс ап чүве чугаалаан, боттарының 5730 санал-оналын киргеп.

Чаа Конституция хамаатыларның социал-экономиктиг, политиктиг болгаш эргө, хосталгаларын быжыглаан. Ол өртелерниң эң ыолу ажылдаар эргени бистиң чуртувуска Октябрь революциязының соон дарый чарлаан. Үжен чылдарны соолгүредир ажыл чок чорукту чок кылган.

ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Конституцияларынга дүүштүр тургускан Тыва АССР-ниң Үндезин Хоолузунда бижээни болза: **«Тыва АССР-ниң хамаатылары ажылдаар эргелиг, тодаргайлаарга, күзелчүткүлүнге, «арга-мергежилиннге, профессионал белеткелиннге, билиннге болгаш нинтиледдиң херегледдеринге дүүштүр мергежилди, ажылдың хевирии шилип алыр эргелиг...»**

Ажылдаар эрге ажылдың социалистиг системазы-биле, чылдагаан чок черге ажылга хүлээп алырындан ойталаар ийикпе, азы ажылдың саның болгаш шынарын барымдаалап, күрүнениң доктаатканы ол эвээш хемчээлден кудулаваас төлевирлиг ажылды алыры болур. Тоску беш чылда 75 миллион ажыг кижилерниң шалыны оскенин маңаа чугаалаарга четчир. СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр ажыл төлевирииниң хемчээли моон соңгаар-даа өзер.

Оон-биле чергелештир Конституция хамаатыларның ак сеткилдиг ажылдаарын, күш-ажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагырын көрүп турар. Ынчангаш совет кижи бүрүзү нинтиниң ажыктыг ажылындан ойталап болбас хүлээлгелиг. Негелде ындыг турбужеге, ажылдан оспаксырап, оскелериниң күжү-биле чүрттаксаар, бот өнүзүрек ийи-чаңгыс кижилер ам-даа бар. Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик, Өвүр, Улуг-Хем районнарда чамдык каш кижилер хөй-нинтиге ажыктыг ажылче сундулавайн, а харын доктаатканы норма-чижектен артык хууда мал тудуп турар таварылгаларны шын деп болбас. Ындыг болгаш ылангыя ажыл кылбас, арагалапдарылаар, маңгыстаачак амыдыралче чүткүп турар кижилерге удур шыңгыы демиселди чорударын хоойлу иеген турар. Ынчангаш Үндезин Хоойлуда — хамаатыларның бот өнүзүнде турар эң хөреңгини күш-ажылчы эвес орулгалар тып алырынга, нинтилелдиң эрге-ажыктарынга хора чедиреринге ажыглап болбас деп дорту-биле айыткан.

Хамаатыларның ажылдаар эргезинге оларның дыштанып эргези немежин турар. Ол эрге ажылчыннарга болган албан-хаакчыларга 41-ден хөй эвес шактыг ажыл неделязын тургускаиы-биле, чыл бүрүде төлевирлиг шелээлерии, дыштанылга хүннерин тыпсырыбиле магадылаттынып турар.

Үндезин Хоойлуда көрдүнген өөренир эрге ажылчы чоннарның база бир улуг чаалап алышкынынга хамааржыр. Ол—өөредилгенин хевирлериниң халас болуру-биле, күрүне стипендияларының системазы-биле, төрээн дылынга өөренирииниң аргазы биле, профессионал-техниктиг өөредилгениң калбак четкизинбиле хандыртынар. Бистиң республикавыстың 163 школаларында 60 муң хире өөреникчилер өөренип турар. 1978—79 өөредилге чылыидан эгелеп ортумак нинти-билиг школаларының өөреникчилериие өөредилге номнарын халаска бээрин боттандырар.

Хамаатыларның кадыын камгалаар эргезин Конституцияда эң-не башгай тускайлап киирген. Ону мергежилдиг халас эмчи дузазы-биле магадылаан. Бистиң чуртувуста 24 муң эмнелгелер, 35 муң амбулаториялар база поликлиникалар болгаш кадык камгалалдың өске-даа күрүне албан черлери бар. Чуртуп 100 муң куртакчы чонуига 330 эмчи онаажыр.

Совет хамаатылары назылап кыраанда, аараанда, ол ышкаш ажыл кылыр аргашиизээн шуут азы шала чидиргенде болгаш азыракчызын оскунганда материалдыг хандырылга алыр эргелиг. Бо эргени магадылаары-биле социал страхованиенин четкизин калбарткан. Оон ажнахөреңнзии будурулгелериин болгаш албан черлериниң төлеп турар үндурүүнден турғустунар. 1977 чылдың санмедээзин ёзугаар алырга бистиң республикавыста 49 муң ажыг кижиге 18 миллион рубль хире түңнүг пенсия болгаш пособиелерии төлеп турар.

Үндезин Хоойлуда хамаатыларның оран-бажың алыр эргезин бир-ле дугаар быжыглаан. Магадылап кылдыр күрүнениң болгаш хөй-нинтиниң чүртталга фондузун налбартырын болгаш камгалаарын, кооперация база хууда чүрттаиға тудуунга идиг бээрин, чүрттанга иолуң хөйнинтиниң контролюн ёзугаар чеп хуваарын, бажың хөлезиниин болгаш коммунал-ачылдуанын аар эвес төлевирлерии быжыглап көрген. Шынап-ла бистиң чуртувуска бажың хөлезиии 1928 чылдан бээр өспейн келген.

Ол ышкаш ССРЭ хамаатылары хөй-нинти-политиктиг эргелерии эдилеп турәрлар. Маңаа, чүиүн-даа мүрнунда эрге-чагырганың чер-чер органнарын соңгуур болгаш аңаа соңгудар эрге, күрүне болгаш хөй-нинти хелектерии эргелеп башкарарынга киржир, олардың ажыл-чорудулгазын экижидерииин дугайында саналдарны киирер болгаш четпестерии шүүмчүлээр эргелер хамааржыр. Оон аңгыда хамаатыларга сөстүн, парлалганын, хуралдарның, митингилерниң, күдүмчү чыскаалдарының хостуг болуруи магадылаан. Хамаатылар ол эргелерии долузу-биле таарымчалыг ажыглаарынга бүгү байдалдарны тургузуп турар. Ажы-дүнма совет напняларның болгаш улустарының 75 дылдарында чүс-чүс солуннар, журналдар парлаттынып турар.

Коммунистиг тургузуушн. кунчуи соруглаларынга дүүштүр хамаатылар хөйнинти организациялары кылдыр каттыжар эргелиг. Чижээ, совет профсөвилелдерииин хүрээленинде 107 миллион ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар, а Ленинчи комсомолда 35 миллион оолдар, кыстар бактаап турар.

Хамаатыларның бүрүн эргелери болгаш хосталгаларын чүгле материалдыг болгаш политиктиг магадылалдар-биле эвес, а харын юридиктиг магадылалдар-биле быжыглаттынып турар. Эң-не код магадылал—Конституция боду болур. Тыва АССР-ниң Үндезин Хоойлузунуң 31 чүүлүнүң 2-ги кезээнде мынча дээн: «Хамаатыларның расазын болгаш националын барымдаалап, оларның эргелерии кандыг-бир арга-биле дорт азы доора кыыгаарлаар, оларга артык эргени дорт азы доора арга-биле тургузуп бээр чоруктарны, раса азы национал талазы-биле онзагай тергиин дээр хөөнүү болгаш өжээннежилгени азы хамаан чок коор чорукту канчаар-даа суртаалдарын хоойлу ёзугаар шиидер». А 43 чүүлде «Шүүмчүлел дээш истеп сүрери хоруглуг» деп айыткан. 46 чүүлде хамаатыларның шажынга чүдүүр-чүдүвезинии хостуун хоойлужутпушаан. «Шажынчы чүдүүшкүннер-биле холбаштыр өжээннежилгe болгаш көзөөн чок чорук өөскүдери хоруглуг» деп айыткан.

Кижите дээш болбазын совет хамаатыларның чугула эргелериниң бирээзи. Тодаргайларга, хамаатыларның аттаддарынга, төлептиг мөзүүн

ге, амы-тыныңга болгаш ка. дыңга, хууда хосталгазынга база эт-хөренгизиңге хол чедип, кыжанган таварылгаларда күрүле хамаатты бүрүзүн шыңгыы камгалаар апаар. Эң ылаңгыя совет кижилерни хоойлу-дүрүмге чөрүштүр тудуп хоруглап болбас. Ол дугайын Конституцияның 48 чүүлүнде көрүп, судтуң шиитпири болгаш прокурорнуң чеңгээрели чокка кымны-даа тудуп хоруглап болбас деп айытқан.

Ол ышкаш совет хамаатыларның оран-бажыңынга дээп болбазын, оларның хууда амыдыралын, чагаалажырының, телефон дамчыштыр чугаалажырының, телеграф-биле харылзажырының чажыдын, судка негелде тургузар эргелерин күрүне камгалап турар.

Хамаатыларның ол эргелерин шын ажылдарын хажык чок контрольдап, хандырарын суд болгаш прокуратура органнарынга дагып турар.

Делегейниң деңнилгелиг хой-нийтизэ ССРЭ-ниң чаа Конституциязын бедии-биле үнелеп көрген. Ындыг болуру-даа чөп. Чүге дээрге, ол чүгле политиктиг ужур-дузалыг эвес, а харын социалистиг өске аңы-дуңма чурттарга хоойлужудулгаларны сайзырадырыңга үлегер болуп турар. Бүржуаз идеологтар социализмниң бүгү делегейге салдар-хавыязындан йорткаш, ооң чаалап алышкынарын аргалыг-ла болза сулаарадырып орлдажып турарлар. Ынчангаш кижилерниң эрге, хосталгаларының дугайында хөп-мөге шуугаазын кедүрүп турары анаа эвес. Бистиң чуртувуста хоойлуда көрдүнген чурумнардан аңгыда кымны-даа кеземче харысалгазынга хүлээдип болбазын доктаатқан. Херек кырында кижилерниң эрге, хосталгаларын бисте эвес, буржуаз чурттарның боттарында каржызы-биле үреп турар. Мону бадыткаары-биле чаңгыс-ла чижектен ан көрейн. АКШ-тың Төп разведка эргелели 1953—1973 чылдар дургузунда хамаатыларның 250 мун ажыг чагааларын чажыды-биле ажыдып көргеш, чурукка тыртыргап. 1971 чылдың мурнунда беш чылдарда шериг разведказы 100 мун хире хамаатыларга хамаарыштыр хоойлуга чөрүшкөк истөөшкиннерни кылган. Национал айыыл чок черниң агенствозу 1947—1975 чылдарда хывап көөрү-биле телеграф компаниялыларындан миллион-миллион хууда телеграммаларны хавырган.

Бистиң чуртувус хамаатыларының эргелерин болгаш хосталгаларын чүгле чарлап турар эвес, ону амыдырал кырыңга бүзүрелдии-биле магадылап турар деп эргелиг кижилерниң чөптүг шиитпилеп анаргаш.

Ынчангаш чаа Конституциялар дээш, бистиң республиканың чоңу бүгү совет кижилер-биле бир домей, СЭКП-ниң ленинчи Төп Комитединге болгаш Совет чазакка, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневке өөрүп четтиргенин катап-катап илергейлеп турар.

В. КАРА-САЛ,
Тыва АССР-ниң прокурору.

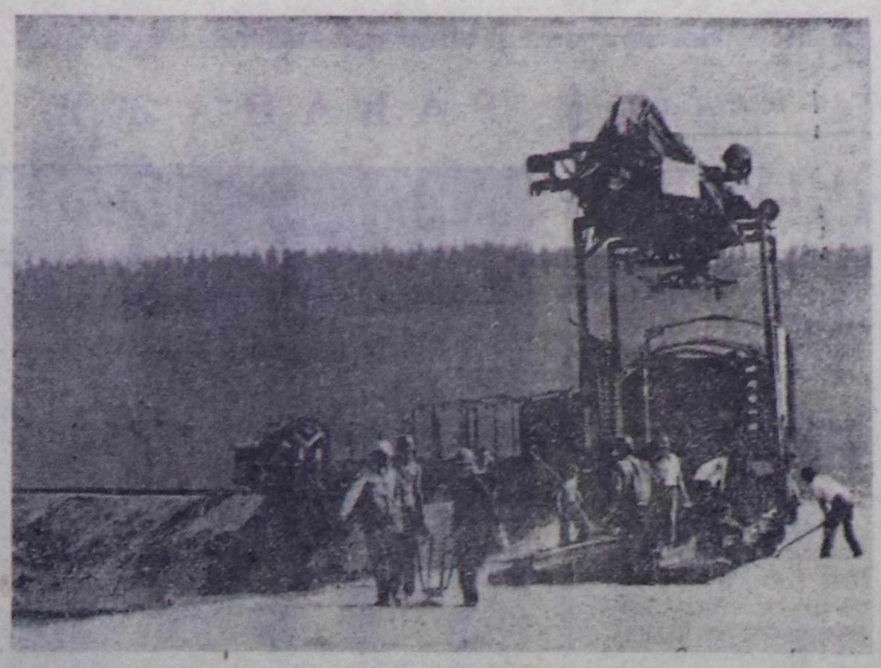

АМУР ОБЛАЗЫ. Байкал-Амур магистралының тудугжулары-биле ужуражып тургаш, ол тудугнуң баштайгы кижилериниң дугайында Л. И. Брежневтиң чылыг сөстери БАМ-ның тудугжуларының улуг хей-аът кириишкинин болдурган. БАМ-чылар беш чылдың үш чылдарының планын ССРЭ Конституциязының бир чыл оюнда күүседир дээн хүлээлгезин чедиишкинниг боттандырып турар. Тында — Чара участогунда 70 км черде демир-орук рельстерин салган. Ларба деп станцияга чедир демир-оруктуң баштайгы маңнаашкынын хуусаа бетинде кылырын тудугжулар шиитпирлээн.

ЧУРУКТА: Тында — Чара оруунуң Кутыкан дээр адырында ажыл.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Сибирьде

БРАТСКИНИҢ ЦЕЛЛЮЛОЗАЗЫ

Братскиниң ыяш үлетпүр комплекизинге кылган баштайгы моөң целлюлозадан тергиин шывармыт вискозтуг волокнону бүдүрүп үндүрген. Ангара хемде хоорайга Рязаньдан болгаш Калининден ындыг янзылыг медээлер хары угда келген, чүге дизе ол хоорайларга бүдүрүлге байдалдарынга продукция шенелдеди эткен.

Чуртта эң улут ыяш үлетпүр комплекизиниң күш-ажылчы тиилелгезиниң өөрүшкүзүн саазын үлетпүрүнүң Бүгү-эвилел эргем бүдүрүлге каттыжылышкынының, Сибирьниң целлюлоза болгаш картон артемишичилел институдунуң база Ленинградтың «Гипробум» төлевилел институдунуң коллективтери ңоргаарал-биле үлежип турар. Ол организацияларның специалистери вискозтуг целлюлоза бүдүрүлгезин шиңгээдип алырынга Братскиниң ажылнычылеринге улуг дузаны көргүскеннер.

Бо чылын Москвадың, Ленинградтың, Киевтиң, Иркутскиниң болгаш чуртуң өске-даа хоорайларының эртем-шинчилел болгаш төлевилелдиң 20 хире институту Братскиниң ыяш үлетпүр комплекизинге керээ ёлугаар чарган ажылдарын күүседип турарлар. Оларның тематиказы— бойдусту камгалаарының, чаа продукцияның шынарын өскижидериниң, ажылдап турар технологтуг шугумнарның күчүлериң бедиделериниң айтырыглары болгаш өске-даа.

М. СОВЕНКО,
(СЭТА-ның корр).

БРАТСК.

ЧАЛЫМДА ЭДШ

Электри дамчыдылгазының шугуму бо чылын дашчылар сууру Шахтама-биле чаа туттунуп турар Новоширокинский рудниңин тулуштуруптар. Ам С. Гребеюктуң бригадазы трассада чер ажылын кылып чоруп турар. Ынчалзажок чер ажылы дээрге — чүгле ынчаар адаары олдур: чаа электри дамчыдылга шугумун тургузар санында чалым-хаяларны бүдүп чартык метр чедир өрүмнээш, аңаа частер үүлдерни салгаш, буза тепсип турарлар.

С. Гребеюктуң бригадазы — комплекстиг. Бүгү-ле ажылдарны бедик шынарлыг кылып турар.

Чаа электри шугумун хуусаа бетинде ажыглалга киирер рудникти тудуп доозарын дүргедедир.

Л. ФАДЕЕВ,
(СЭТА-ның корр).

ЧИТА.

СУРГУТТУҢ ЭНЕРГИЯЗЫ

Сургут ГРЭС-тиң сес дугаар энергоблогунуң шеледези чедиишкинниг доозулган. Бо дээрге Сибирьде болгаш Ираккы Чөөн чүкте газ-биле ажыллаар эң күчүлүг чылдыгга станциязы болур.

Сургуттуң электроэнергизиниң нефть болгаш газ тывыштарынче, геологтар база чер өрүмнекчилериниң суурларынчо дамчып кирип турар. Ынчалзажок Тюменьниң сонгу талазында нефть болгаш газ тывыжының талазы-биле чурттуң кол баазазы—эң улуг девискээр-бүдүрүлге комплекизиниң бедик темпилери-биле туттунуп турар черинге хөй электроэнергия негеттинип турар. Ынчангаш Сургут ГРЭС-зиниң тудуун уламчылаар деп шиитпирлээнинии ужуру ол. Эрткен чылдың төнчүзүнде станцияның ийиги эзлчээниң баштайгы агрегады тогун берип эгелээн. Бирги эзлчээнге ышкаш, маңаа кайыды-даа 210 мун киловаттыг алды блок тургустунган турар. Бүгү ажылды беш чылдың төнчүзүнге чедир доозары көрдүнген.

В. ЖИЛЯКОВ,
(СЭТА-ның корр).

СУРГУТ.
Тюмень область.

КӨДЭЭ БРИГАДИРЛЕР ШКОЛАЗЫ

Курган областың көдээ ажыл-агый эргелел школазының дыңнакчылары Зауральеңиң мурнакчы колхоэтарында болгаш совхоэтарында стажировкалап эгелээннер. Олар дөгерези — специалистер, чоокта чаа техникумнар доосканнар.

Мичурин аттыг колхозка О. Мичкина ажылдап эгелээнинии баштайгы чылында-ла организацияны чоруун көргүскен. Сүтбараан фермазынга ажылдап турган аныяк зоотехникти колхоз баштаар черге өөредип чоруткан. Ол ам практикалыг мурнакчы «Знамя» колхозта чедиишкинниг эрттирип турар.

Областың колхоэтарында болгаш совхоэтарында салбырларның үш муң ажыг эргелекчилери, бригадирлер, ферма эргелекчилери ажылдап турар. Беш чылдың төнчүзүнде чугула участоктарның хөй кезиин специалистер удуртур, а маңаа кол курлавыр — көдээ ажыл-агый техникумнарының доозукчулары. Удуртукчу кадрларны белетээр чер областың көдээ ажыл-агый эргелелиниң школазы болган турар ужурлуг.

Бо чылын ортумак авеноңуң удуртукчуларының отрядынга дээди эртемниг специалистер немеңнеп. Курганның көдээ ажыл-агый институдунуң хөй-хөй доозукчулары бригадирлер, салбырлар, фермалар эргелекчилери болуп ажылдап турарлар.

О. ЧЕРЕПАНОВ,
(СЭТА-ның корр).

КУРГАН.

Делегей бо жуннерде

Акы-дуңма Чехословакияда

Чехословакияда амгы үеде 27 мун хире бот-тывынгыр уран чүүл, ооң иштинде уругларның коллективтери бар.

ЧУРУКТА: Веселин суурнуң школачыларының концертке белеткенип турары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Н. М. ТАРАКИНИҢ ЧУГААЗЫ

КАБУЛ. (СЭТА). Революция соонда эрткен үйн чартык айның дургузунда Афганистанның улус-демократтыг партиязының ажыл-чорудулгазының түңнелдериниң бирээзи болза социалистиг бүгү чурттарның, ооң иштинде улуг Ленинниң чуртунуң, каяа-даа каттышпаан барык бүгү чурттарның болгаш капиталистиг дыка хөй чурттарның Афганистан Демократтыг Республиканы хүлээп көргени болур деп Афганистанның премьер-министри Нур Мухаммед Тараки радио болгаш телевидение дамчыштыр чугаазынга демделээн. АДР моон соңгаар-даа социалистиг чурттар-биле бодунуң харылаазының улам хөгүдер, каяа-даа каттышпаан күрүнелер-биле харылзааларны быжыглаар деп турарын ол онзалап демделээн.

Н. М. Тараки иштики политиктиг байдалдың дугайын чугаалап тура, ооң таарымчалыг боон турарын айытқан. Чурттуң улусчу чепсектиг күштериниң командылал составын чаартканын, чондан үнген кижилерниң командирлер болу бергенин ол медеглээн. Бистиң шеринивис реакциялың каңдыг-даа чимзенишкиннерине согугнуну таварыштырып шылаар болгаш республиканың чаалап адыышкынарын камгалаар деп премьер-министр демделээн.

О Й Т У Р Ш А В А Р

АДДИС-АБЕБА. Социалистиг Эфиопия болгаш Танзания Каттышкан Республика империализмниң Африка дип чурттарының аразынга месилдежиишкинни өөскүдеринче, оларның хамаарышпас угланышкынын бакшырадырынче угланган чимзенишкиннерин дугайты улуг сагышсыралын илергейлээн. Танзанияның президентизи Дж. Ньереринин Эфиопияга албан хүзүүнде аян-чоруунга холбаштыр Аддис-Абебада парлаттынган дынадыгда империалистиг бөлүктерниң африка күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлаашкынын, диптин улустарының колониализмден, расизмден болгаш дарлаллын өскеда хевирлеринден бүрүн хосталышкынны чедип алыр дээш демиселинге ол бөлүктериниң шаптыктар дээр оралдажышкынарын галалар шиитпирлиг буруу шапкан.

Африканың күрүнелериниге ак сеткилдиг дузаны чедирип турары дээш социалистиг дем каттыштырылга чурттарынга өөрүп четтириишкинни ийи күрүнениң баштыннары илергейлээн.

Африка чаңгыс эң организациязының кежигүннери чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыннарының Хартумда эртип турар ассамблеязы Африка чурттарының бүрүн-бүдүн девискээрлиг болурунун, оларның күрүне кызыгаарларын үреп болбазының принциптерин шыңгыы хүндүлээриниң эргежок чугулазын балыткаанын Эфиопияның болгаш Танзанияның удуртукчулары сеткил ханышкын-биле демделээн.

(СЭТА).

ХУНТАДА ИШТИКИ ДҮРБҮЖҮҮШКҮН

БУЭНОС-АЙРЕС. Чилиниң найысылалы Сантьягодан ында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, чили хунта кежигүннериниң бирээзи шеригаар күштериниң генералы Густаво Ли Гусманны албан-дужаалдарындан дүжүрген. Политиктиг хайгаракчыларны бодалы-биле ап көөрге, ол дээрге Чилиниң чагырыкчы хартаачыларының болгаш чепсектиг күштериниң командылакчыларының аразында чарлышкынның ханылаанының дугайын херечилеп турар.

Бодунуң политика талазы-биле улурланыкчыларын узуткаарынга, чижээ, Чилиниң Улусчу чангыс эвинин көскү ажылдакчызы Орландо Летельерни 1976 чылда өлүрүп каапкары хунтаның башкыны Пиночеттиң киржилгелиг болганын ол генерал «Коррьере делла сера» дээр итали солунунуң айтырыгларынга харылап тура, херек кырында миннип, чугаалаанын моөң мурнунала дыннаткан болгай. Пиночеттиң политиказы Чилиниң ёзу-чурумун делегей кырынга чаасказанзырадырынга база чедирип келген деп, ол генерал миннип чугаалаан.

Ынчалза-даа бо миннишкиннер Густаво Ли Гусманның арын-нүүрү ейдүгүп, чазалып орар дээни ол эвес-тир. Хунтаның өске кежигүннери-биле кады фашистиг эргиллеге ооң идепкейлиг киришкени, ол эргилдениң түңнелинде Улусчу чангыс эштиң конституция ёзугаар чазаа дүжүрткени болгаш президент С. Альенденин хоратан ёзу-биле өлүрткени биллингир болгай. Бо генерал чили патриоттарны масалыг кыргын-кыырынга база шудургу киришкен. Бо калчаалыг каргыс генерал Густаво Ли Гусман харын хунтаның кылган ханыг өлүрүкчү үүлгедиглеринден ангыланып алырының оралдажышкынын кылып турары ол-дур, чүге дээрге ол үүлгедиглерни делегейнин бүгү деңнилгелиг хөй-нийтизи бо хүннерде улам шиитпирлиг буруу шапкан турар.

Парлалга ыяшадыгларын ёзугаар алырга, ооң алыс сорулгазы — политиктиг сценадан Пиночетти дүжүрери, ынчалза-даа Чилиге фашистиг ёзу-чурумну хевээр арттырары болуп турар.

Дерзиилээшкиннерге болгаш кара-туразында аажылаашкыннарга удур, Чилиге демократтыг хосталгаларны болгаш хамааты эргелерни катап тургузар дээш, политика талазы-биле хоруглаттырган бүгү кижилерни хостап үндүрүүн хээш калбак улус массаларның демисели улам идепкейжип турар мындыг үеде харын хунтаның иштинде дүрбүжүүшкүннер болуп турары ол.

(СЭТА).

ПОРТУГАЛИЯ: кризис чидигленген

ЛИССАБОН. (СЭТА). Социал-демократтыг төптүн национал чөвүлели каттышкан чазактан бодунуң бүгү министрлерин дедир кыйгыртыр дугайында шиитпирни хүлээп алган. Чазакты эле организатаар, ылангыя көдээ болгаш балык ажыл-агый министрин ажылындан дүжүрер дугайында оларның чамдык негелделерибиле чөпшээрешпээн шаанда центристер чазакка ажылдавас деп социал-демократтыг төптүн мелегделинде айтып турар. Көдээ болгаш балык ажылагый министри Луиш Сайаштын политиказы улуг чер эзлеринге таарышпайн турар.

Центристер дүжүп бээриниң негелделерин кылбышаан, чазакты дүжүргеш, чаа кабинетке барыын үзелдиг күштериниң туружун быжыглаарын оралдажып турар.

Социал-демократтыг төптүн негелделеринге социалистер дүжүп бээр болза социалистиг партияның туружунга шыңгыы саналараашкын болур болгаш барыын үзелдиглер күштелип, демократияга айыылды тургузуп болур деп Португалияның демократтыг бөлүктери демделеп турар.

Бир эвес социалистиг партияның удуртукчулары центристерниң негелдезин күүсетпес деп харыылап диттигиптер болза, социал-демократтыг төптүн оралдажышкыны буурап дүжер, амгы ёзу-чурумну быжыглаарынга болгаш национал айтырыгларны шиитпирлээринге таарымчалыг байдал тургустунар деп, Португалияның Компартиязының чингине секретары А. Куньял медеглээн. «Социалистер социал-демократтарның негелделеринге дүжүп бериптер болза, чазак чери социал деткимчени чидирер болгаш ажылчы чоннарның, улусчу массаларның шиитпирлиг оппозициязынга таварышыр» деп ол демделээн. Социалистиг партияның болгаш социал-демократтыг партияның амгы эвилелдежишкинни — чазак боон турар, ол чазак антифашистерниң болгаш демократтарның туружун күштелирер, Португалияның болгаш боон улузунуң эрге-ажыктарын камгалаар политиканы чоруларынга дузалаар ужурлуг деп А. Куньял ооң-биле кады медеглээн.

Центристерниң калбартыл турар операциязы — улустуң революстуг чаалап алышкынарын, хамааты эргелерин болгаш хосталгаларын узуткаарынче угланган реакциялың нийти шаап халдаашкынының кезээ боон турар деп, А. Куньял чугаалаан.

Байтал мындыг нарын турда Португалияга фашистиг ёзу-чурумнуң сөөлгү президентизи А. Томаштың чүргүнче дедир ээп кээринге эрге-чагыргаларның чөпшээрешкени дүшкүүрлүг чорукту улам улгаттырган деп, ПКП-тың чингине секретары демделээн. Португал полициязының агентилери турган кижилерни хостап, күрүненин харыысалгалыг албан-дужаалдарынга фашистерни катап олуртуп, апрель революциязының киржикчилерин болгаш өске-даа демократтарны кыдып турары, А. Томаштың ээп кээринге чөпшээрешкени — португал демократияга диргелип келген айыыл болур, ынчангаш реакцияга удур демиселге, хосталга болгаш демократияны камгалаарынга сырый каттыжышкынны, чангыс эштиг быжыглаар ужурлуг бис деп, ол айытқан.

АКШ. Делегейниң ээ сайырангай капиталистиг күрүнези— Американың Каттышкан Штаттарында кижиниң эргелерин камгалаар дугайында хөй чугааны кылып турар. Салган сорулга аңы чугаалаан сөс түңнелдиг болур ужурлуг, ынчалза-даа америк эрге-чагыргалар кижи эргелерин чогум-на харыя чүгле сөс кырынга магадылап турар.

Ажылчы чоннар боттарының эргелерин камгалаар дээш эрге-чагыргаларның хоозун аазаашкыннарынга удурланыышкын митингилерин болгаш чыскаалдарын чер болганга калбартып турар.

ЧУРУКТА: хамааты эргелер дээш «Уилмингтон ооның» судтап, шаажылаар деп турарынга удурланыышкынны кылып, Нью-Йорктуң чурттакчыларының массалыг чыскаалды кылган үези.

И. МАКУРИННИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

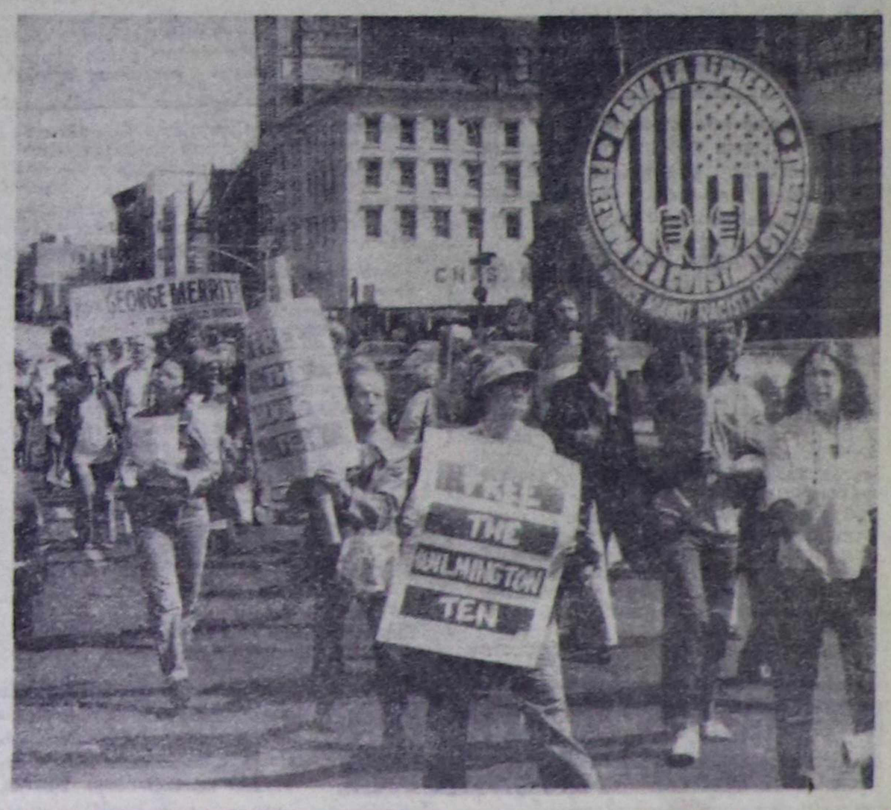

САТТЫНЫКЧЫ САДАТТЫ БУРУУ ШАПКАН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Египет революциязының 26 чылынга тураскаап, Ливанның найысылалынга эрттирген массалыг митингиниң киржикчилери Каирниң удуртулгазының дүжүп берикчи угланышкынын шиитпирлии-биле буруу шапкан.

Ливанның национал-патриоттуг күштериниң телээлекчилери араб хосталгалыг шимчээшкиниң хөгүдеринге Египеттиң мөчээн президентизи Гамаль Абдель Насериниң чугула ролюн демделээн болганы 1952 чылдагы египет революциязының принциптеринден өскерилген Садаттың политиказын киленизэшкин-биле буруудаткан. Г. А. Насер болза арабтарның угаан-боданыының болгаш салымчаланының илергейлектизин боон турган, а Садат болган ооң чалчаалары египет ажылчы чоннарның революстуг чаалап алышкынарын узуткаар хоралыг ажылды чорудуп, АКШ-тың болгаш Израильдың эрге-ажыктарынга ажылдап турар деп, митингиге чүве чугаалаан кижилер айтып турган.

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Садаттың ёзу-чуруму Араб чөөн чүктүң дешпилгелиг күрүнелеринге удур сүдчээлерни кылып, америк империализмниң болгаш израиль агрессорларының чепсээ боон турар деп ниити араб улус конгрезинин доктаамал секретариадының ында парлаан медеглелинде айтып турар.

Египеттиң амгы удуртулгазы араб реакцылыг ёзу-чурумнар-биле каттыжып, Израильдиң мурнунга дүжүп бээр орукче шуут кирген болгаш араб чаңгыс эштиг үреп, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш египет улустуң демиселинин үнелиг чүүлдерин садыпкан.

Арабтар аразының эп-сеткил каттыштырылгазынга кострүп көрбээн каражаны чедирип, агрессорга дүжүп берип турар хоралыг политиказы дээш Садаттың ёзу-чурумун дешпилгелиг араб чурттар буруу шавар деп медеглелде демделээн.

Культура амыдыралындан

КОЖАВЫСКА ААЛДАП ЧОРДУВУС

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң эрткен чылдың ноябрь 10-дагы «Көдээниң чурттакчы чонунуң культура хандырылгазын улам ынай эжижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Тес-Хем районнуң культура ажылдакчылары хүн бүрүде чорудар ажылынга удуртулга болдуруп турар. Оон ынай «Боттывынгыр уран чогаадылганы улам ынчай хөгжүдер хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның бо чылдың апрель айда хүлээп алган доктаалы база районнуң уран чүүлге ынак кижилериниң идепкей-соруун улам хайныктырган.

Районнуң Культура бажынының чанында «Калдак-Хамар» агиткультбригада, «Хала» дээр ыры-хөгжүм ансамбли малчыннарның, механизаторларның, суттатчыларның болгаш өске-даа ажыл-ишчилерниң күзенчиг ааллары болуп турарлар.

Районнуң культура килдизиниң ажыл планын ёзугаар өске районнарның культура албан черлери-биле дүржүлга солчуп, оларга база ааллап чедип турар бис. Чоокта Эрзин, Өвүр районнарга концерттиг ааллап чорааш, болдувустун чедир кылып албаан бир чүүлүвүстүн дугайын ылаптыг билип алдывыс. Ол дээрге, бистин районга национал хөгжүм херекселдериниң оркестриниң ам-даа тургустунмааны болур. Өвүр районнуң национал хөгжүм херекселдериниң оркестри чүтле бистерни кайгаткан эвес, республикада сураглыг болгай. Бо талазы-биле бистиң бир чүгүле сорулгавыс кожавыс өвүржүлерден үлегер алыры.

Бистин концерттеривисти Эрзин-даа, Өвүр-даа районнарның ажыл-ишчилери чылы-биле хүлээп алган. Ылангыя Өвүр районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары бистерни хүлээп ап, чылыг сөстерин чугаалап турганнар. Бистин бот-тывынгыр артистеривис кожаларның кичээнгейлиг болганынга хей-аът киргеш, бедик көдүрлүүшкүн-биле ойнаннар. Ниитизи-биле бис ол районга алды черге концерт көргүстүвүс. Каас-чараш Хандагайтыга-даа, частып орар чечек ышкаш Саглы суурга-даа, чону-биле аралажыр Солчурга-даа чедип, оюн көргүстүвүс.

Кожа-хелбээ районга чүтле уран чүүлүн пропагандалап чораан эвес, барган черлериве беседаларны кылып, районувустун ажыл-ишчилериниң дугайын база чугаалап берип чораан бис. Фашистиг Германияны ажып тиилээнинден бээр 33 чыл болганын бо чылын демдеглээн болгай бис. Ол кайгамчыктыг үени база катап сактып, Өвүр райондан Ада-чурттуң дайынынга киржип чораан, ам улус ажыл-агыйында идепкейлиг киржип турар Даваа, Биче-оол оларга тураскаатқан баштак ырылар-ывысты чон сонуургаан.

Өвүрнүң бот-тывынгыр артистери бистиң аян-чоруувуска харыы кылдыр биске база чорааш барганнар.

К. КУУЛАР,
райкүүсюмнүң культура килдизиниң эргеленчизи.

СОНУУРГАП, МАГАДАДЫВЫС

Чоокта чаа бистиң Монгун-Тайга районнуң төвү—Мугур-Аксы суурга Барын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң бот-тывынгыр уран чүүл коллективиниң артистери аалдан келгеш, ырак-узак чурттакчы чонунга драматург В. Ш. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп шинизин бараалгаткан.

«Хайыран боттуң» бо удаада Эрги-Барлыктың «Хунчүгеш» уруглар садигинде музыка башкызы Саая Донду көдээ чернин байлалдарынга лүүштүр шын шинтпирлеп тургусканын демдеглеп чугаалаан, шинин тус-тус рольдарындан Сарыг-Ашактың ролюн «Хемчик» совхозтуң хоочун чолаачызы Саая Хирлиштин, оон калайының ролюн «Хунчүгеш» уруглар садигинин эргелекчизи Ондар Хуварның, Хам-оолдуң ролюн Даниил Хомушкунуң, Кендеп-Хуурактың ролюн тракторист Ховалыг Экер-оолдуң ойнааны бүзүренчиг болгаш көрүкчүлерниң сонуургалын хайныктырган.

Чүгле ынчаш «Хемчик» совхозта шии болгүмү чүгле ол шиини эвес, харын «Самбажык», «Өскүс-оол», «Амыдыралдан арын» деп шиилерни чонга эки ойнап көргүскен болгаш 1977 чылда көдээге шии көргүзериниң Бүгү-эвилел лауреады деп бедик атты база чаалап алганын ол шинчилернин уран чүүлге өзүлдезин коскузу-биле бадыткап турар. Бо шии болгүмүнүң колгективи чедип алган чедишкиннерине доктаавайн, харын чаа-чаа бедиктерже гура-соруктуг чүүкүп турары-биле көрүүчү чонну сонуургадып турар. Оон ынай бо көдээ ишчилер Тыванын хөгжүм-шии театрының чогаадыкчы дузазы-биле амгы үеде «Дап халазында хан» деп чаа шинии тургузуп эгелей берген.

Эрги-барлыкчылар монгун-тайгажыларны солун концерт программазы-биле база кончуг сонуургатканнар. Көрүстүнген концерт программазынган монгун-тайгажыларны бе чылын Якутск хоорайга болган зона уран чүүлүнүң лауреаттары сыгытчылар Даниил Хомушку, Хунай-оол Саая, Валерий Сээя оларның үеделгелиг чечен сөстүг сыгылын дендии сонуургап, диңмиттиг алыш часкаашкыннары-биле хүлээп алганнар. Ыраажылардан Эрги-Барлык көдээ Культура бажыңының директору Саая Базыр-ооллуң бөлүк ырларны күүсеткенин база магадаанар.

А азактын сөөлүнде онзалап демдеглеги дег бир эки чүүл болза, эрги-барлыкчылар көдээ артистернин хеп каастала-шимелдезин уран чүүл журналларында үлегерлерни, тыва национал хептн чогаалыкчы ёзу-биле шилип ап, аңаа боттарының үлүг-хуузун киирип, шынап-ла артистернии дурт-сынынга, аян-шинчизинге тааржыр кылдыр шинтпирлеп турарында деп чүвени монгун-тайгажылар үлегерге ап, чугаалап демдеглээннер.

А. БЕГЗИ.

ГАВАНАЖЕ, ФЕСТИВАЛЬЧЕ

Бистиң чуртувустуң профессионал болгаш бот-тывынгыр аныяктар коллективтериниң 500 ажыг артистери аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага Бүгү-делегей фестивалынга тураскаатқан Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчы эстафетазының тиилеичилери болганнар.

Олар шуптузу фестивальдың культура талазы-биле программазынга киржирлер.

ЧУРУКТА: совет артистериниң фестивальга бараалгадыры каттышкан улуг концерттен көргүзүг.

В. ХРИСТОФОРОВ биле В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

АБХАЗ АССР. Абхазияның далай эриктериниң дыштанылга, кадыкшылга албан черлерин, пляжтарын чурттуң будун бүрүзүмден келген дыштаныкчылар эзелекен.

Хүнзээректээн республиканың санаторийлери, дыштанылга базыңнары, пансионаттары, туристи базаларын дыштанык-чыларны долдур хүлээп алгылаан. Сухумиге, Чаа-Афонга, Гаграга, Пицундага, Гудаутка, Гульрипшиге ийи миллион хире ажылчынар, колхозчулар болгаш өске-даа ажылдакчылар чайгы пелээнин эрттирер.

ЧУРУКТА: Сухуми өөжүнде хемелеп чорүүр дыштаныкчылар.

И. ЧОХОНЕЛИДЗЕНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы.)

Алдар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, диңмирээр. Янзы-бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарта 16—21 градус чылыыр.

Кызылга боранныаар, диңмирээр. Чеон чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 3—8, диңмирээшкин үезинде 12 метр чедер. Агаар дүне 14—16, хүндүс 26—28 градус чылыг болур.

Н. Г. ЧЕРНЫШЕВСКИЙНИҢ ЧУРТТУНДА

САРАТОВ (СЭТА). Н. Г. Чернышевскийниң төрүттүнген хүнүнден бээр 150 чыл оюнда оон төрээн черинге улуг байырлал болган. Чогаалчының юбилейинге чогаалчылар, эртемденнер, артистер, хоорайның хөй-ниитизиниң төлөлекчилери чыллган. «Улуг орус революшчу демократ Николай Гаврилович Чернышевский 1828 чылдың июль 14-те бо бажыңга төрүттүнген болгаш 1853 чылга чедир чурттап турган» деп бижиктиг тураскаал самбыраны ажыткан.

Чогаалчы болгаш философтуң өөренип, а сөөлүнде барып башкылап турганы школада тураскаал самбыраны ол хүн база ажыткан.

Улуг чаңгыс чер чурттуунуң тураскаалын мөңгежидери-биле Саратовта хөй түүлдерни кылган, ында университетке, опера болгаш балет театрынга, хоорайда кол шөлге болгаш кудумчуга база Саратов чоогунда бир совхозка болгаш ийи колхозка ооң адын тывыскан.

Саратовтуң төвүнде Н. Г. Чернышевскийниң тураскаалынга болгаш ооң хөөруне чечектерни салган.

«СЫЛДЫСТАРНЫ КЫПСЫП ЧОР»

Чараш чуруктар-биле каастап каап болгаш «Сылдыстарны кезээде кыпсып чор» деп чагыг сөс сиилбин бижээн тураскаал бижикти Кишиневтуң политехниктиг институдунуң доозукчузу Галина Робуга тывыскан. Келир үениң архитектору бодунуң диплом ажылынга уругларга дириг-чуруктарның «Флоричиканың» деп улусчу пионер студиязының чаа бажыңын төлевилээн.

Ол төлевилелди Галина душ боон шилип албаан. Школага өөренип турган-ла ол «Флоричиканың» идепкейлиг киржикчизи турган. Оон чураан чуруктары дириг-чуруктар студияларынга «дирлип», а бижикте чугаалааны сылдыстарны ол тоол хоорайларга тураскаатқан «Чылыгны бер» деп баштайгы лентазынга «кывыскан». Ол кинону бистиң чуртувустуң эвренналырынга көрүкчүлер хей удаа сеткил ханын көргеп болгаш бүгү-эвилел болгаш делегей көрүлдерииге шаңналдыг черлерни эзелеп келген.

Студент апарган-даа, Галина Робу «Флоричиканы» утпаан, чаа келгеннерниң ажылын хайгаарап турган. Күзелинче баштайгы базымны кылган студиязы оон «архитектуразының» баштайгы шенелдези болганынга ол өөрүп чоруур.

Р. ХОМЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Кишинев.

СОНУУРГАКТАРГА

КОЛЛЕКЦИЯЗЫНДА—КАЛЕНДАРЬЛАР

Новгородтуң төөгү-архитектурлуг музей-заповедниктиниң улуг эртем ажылдакчызы В. Гормининиң чыгган календарьларының коллекциязы ийи муң экземпляр чедип турар. Оон эң сөөлгү тыпкан календарьы 1755 чылда Россияның Эртемнер академиязы үндүрген. Ол календарьда Петербургка болгаш Москвага хүннүң үнерин болгаш ажарын, дээрде кестүн турар планеталарның турар черлерин айтып турар.

1907 чылда үнгеш, дораанна каргыс шагдаалар узуткаан орус революциянның ол календары үнелеп четпес тывыш болуп турар. Амгы үеде оон чүгле элээн каш экземпляры арткан.

Календарьның иштинде айлар аайы-биле кылган өөнүт оп ийи арын бар. Оны сураглыг чурукчулар И. Билибин, М. Добужинский, Б. Кустодиев олар каастап чурааннар. Алдарлыг орус ном үндүрүкчүзү И. Сытининиң 1918 чылда кылганы эң баштайгы совет календарь база хөвар дээш түүлдериниң бирээзи болган.

С. ДЕМИДОВ,
СЭТА-ның корр.

Повгород.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы

1978—1979 өөредилге чылында ХҮНДҮСКҮ, КЕЖЭЭКИ БОЛГАШ БОТ-ӨӨРЕДИЛГЕ салбырларынга дараазында факультеттерге студентилер (бирги курска) хүлээп алырын чарлап тур:

Үлетпүр болгаш чурттапга тудуу (1202).

Автомобиль болгаш автомобиль ажыл-агыйы (1609).

Дооскан ортумак эртемниг хамаатылары институтка хүлээп алыр: **хүндүскү салбырга**—35 хар чедир, **кежээки болгаш бот-өөредилге салбырларынга**—назы-харын хамаан чокка.

Билдиришкиннерни болгаш киреринии экзаменнерни дараазында хуусааларга киирер болгаш дужаар:

Хүндүскү салбырга киреглерге—билдиришкиннерни июнь 20-деп август 31-ге чедир бээр. Киреринии экзаменнерин август 1-деп 20-ге чедир дужаар, киир санаарының хуусаазы — август 21-деп 25-ке чедир;

Кежээки салбырга киреглер билдиришкиннерни июнь 20-деп август 31-ге чедир бээр, киреринии экзаменнерин сентябрь 1-деп 10-га чедир дужаар, институтка киир санаарының хуусаазы—сентябрь 11-деп 20-ге чедир;

Бот-өөредилге салбырынга киреглер билдиришкиннерни август 31-ге чедир бижиир, киреринии экзаменнери—сентябрь 1-деп 10-га чедир, киир санаары—сентябрь 11-деп 20-ге чедир.

Институтка киреп кижилер киреринии экзаменнерин физикага (аас-биле), математикага (аас болгаш бижимел-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение) дужаар.

Ортумак школаны алдын, монгун медаль-биле доосканнар, ол ышкаш тускай ортумак өөредилге черии шылгарал-биле доосканнар дээди өөредилге черииниң көргенин ёзугаар киреринии экзаменнерин бир эртемге дужаар. Ол эртемге киреринии экзаменин «кончуг эки» демдек-биле дужаар болза еске эртемнерге экзамен дужаарындан хостаар, бир эвес «эки» болгаш «ортумак» демдектерни алыр болза, дужааза чогуур бүгү эртемнерге экзамен дужаар.

Институтка кирии турарларны конкурс ёзугаар шилип алырда, киреринии экзаменнеринге алган демдектеринии нииги баллын болгаш ортумак эртемни алганының документизиндэ демдектериниң арифметиктиг ортумак баллын барымдаалаар.

Билдиришкинии институттуң ректорунга бижиир болгаш шилип алган факультединг айтыр, сөөлгү ажылдан турган черинден характеристика сүмени кожар, ону будүрүлгении удуртукчузу, партком секретары азы профэвилел организациязының даргазы бүзүреткен турар, а ортумак школа доосканнарга—директор, класстың удуртукчу башкызы, комсомол организациязының секретары бүзүредир. (Чепсектиг Күштервиң хүрээлениинден халашканнарга шериг кезээниң командириниң характеристиказын кожары албан эвес). Билдиришкиниге бышкан билигиниң аттестадын (бодув), тускай ортумак өөредилге черлери доосканнар—демдектерии ушта бижээн дипломну, бөрт чокка тыртыргап 3×4 см хемчээлдиг 5 фото-чурукту, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени, № 286 хевирииң эмчи шынзылгазын кожар, паспортун, шериг биледии боду экизээр.

Документилер кошкан билдиришкинии: Кызыл хоорай, Рабочая кудумчузу, 4, КПП-ниң Кызылда филиалынче, хүлээп алыр комиссияже чорудар.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредири-биле чалап тур.

Хүндүскү өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаарлары.

Орук машиналары болгаш дириг-херекселдери.

Үлетпүр болгаш чурттапга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобиль оруктарын тудары болгаш ажыглаарлары.

Орук машиналары болгаш дириг-херекселдери.

Автомобильдериниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгези.

Хүндүскү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга (диктант), 10 класс доосканнар математикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер билдиришкинии боду экизээр азы почта дамчыштыр чөрүдүп болур. Анза кожар чүүлдер болза: билигиниң дугайында документ (бодув-биле), № 286 хевирииң эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевирииң шынзылга бижиин, күш-ажыл дептеринден ушта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы будүрүлгелер удурткучулары бүзүреткен турар болгаш бо пегелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамаарлыр), паспортуң азы төрүттүнгенииниң дугайында херечилелди, шериг биледии азы келдиришкин бижиин техникумга келгеш дужаар.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ. ЗУ, 71. ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

Владимир областың Муром хоорайда «Кызыл херел» комбинаттың профессионал училищези 1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур:

МЕРГЕЖИЛДЕРИ: аргыкчылар, пөс аргыкчылары, долгакчылар болгаш өске-даа мергежилдерге.

Аргыкчыларның өөренир хуусаазы 2 чыл, долгакчыларның, пөс аргыкчыларының өөренир хуусаазы 1 чыл.

Тускай эртемнерии өөренип турар үеде ниитии билиг школаларының 9—10 класстарының эртемнерии база өөренир.

Сургуулдар хүлээп алырын **май айдан октябрь айга чедир чорудар.** 15 хардан өрү назылыг, 7 класстан өрү билиглиг уругларны хүлээп алыр.

Сургуулдар өөредилге үезинде халас хеп-биле хандыртынар. Айда алыр стипендиязы — 32—39 рубль, сургуулдар 6 ай өөренген соонда күш-ажылдың кылганын барымдаалап төлээр системазынче шилчиир. Шалыңы 90-дан 150 рубль чедир болур.

Муром хоорайга чедер орук шүүделин комбинат төлээр. Сургуулдар баштайгы 6 айларның иштинде хүнде үш катап халас чемненнери-биле хандыртынар, а шуут өскүс уруглар болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниң уруглары—бүгү өөредилгениң дургузунда халас чемненнир.

Училищеге кирер кижилер дараазында документилерни дужаар: чурттап турар черинден үндүр бижиткен паспорт, 16 хар четпээн кижилер төрүттүнгенииниң дугайында херечилелди, билигиниң дугайында херечилелди, чурттап турар черинден болгаш өг-бүлезиниң составының дугайында шынзылганы. Бир эвес уругларның адазы дайын ишвалиди болза, районнуң шериг комиссариадындан азы районнуң социал хандырылга килдизиниден шынзылгазы. Эмчи шынзылгазы, 3Х4 см хемчээлдиг 6 фото-чурукту.

УЧИЛИЩЕНИҢ АДРЕЗИ: 602200 Владимир облазы, Муром хоорай, «Кызыл херел»—«Красный луч» комбинат, кадрлар килдизи.

Училищеге кирер күзелдиг кижилер Кызыл хоорайда «Кызыл» гостиницазында 221 дугаарлыг өрөөлге кээп болур.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 27-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Чаңгызы — шуптузу, шуптузу—чаңгызы дээш». Ленинградтан дамчыдылга.
11.35—Уран-чечен ыскa фильмнер программазы: «Команда операция», «Кан дээрбекте».
12.55—Билдингир-даа болза элдептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица эрттирер.
13.55—17.00—Чапсар.
17.00—«Орус чугаа».
17.30—«Дидим чорук». Киевтен дамчыдылга.
18.15—«Явир» квартет ырлап тур».
18.30—«Аныяктарның болгаш студентилерниң Бүгү-делегей фестивалынга үткүштүр». Гаванадан дамчыдылга.
19.30—Медээлер.

КЫЗЫЛДАН

19.45—Телемедээлер.
19.55—«Көдээде амыдырал». Дамчыдылга.
20.25—«Уругларының кадыы дээш ада-иелериниң харыысалгазы». Документалдыг фильм.
20.35—Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.55—«СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин — амыдыралга». Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры, Смоленск областа «Кызыл эки тураң» колхозтуң даргазы Ф. С. Васильевтиң чугаазы.
21.05—«Оюнуң чурумуу». Теле-шиинниң башкангы көргүзүү.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.35—«Музыка болгаш амгы үе». Делегээнин П. И. Чайковскии аттыг VI конкурузунуң жюри кежигүшнери болгаш хүндүлүг ааччылар программага киржир. Т. Х. Хренников дамчыдылганы эрттирер. Түнелиңде — медээлер.

ИЯНГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Ыракта ортулуктуң чажыды». Мультфильм.
18.30—«ГАИ-ниң эгязы» Дамчыдылга.
18.45—«Москва каникульдары». Уран-чечен фильм. 2-ги серия.

МОСКВАДАН

19.45—«Шүлүктерни — уругларга».
20.00—«Совет Эвилелии дашты аалчыларының көргени-биле».
20.20—20.55—«Кады — найыралдыг өг-бүле». Музыкалыг программа.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

ИЮЛЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг баш чок кижи» 9.00, 11.00, 13.00, «Золотые дукаты призрака» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хуу-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Балконда дракон, оолдар болгаш самокат дугайында» 15.00, «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Мээң кат-нем боон көрүдер» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2154.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01218.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 175 (10772) | 1978 чылдың июль 28, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 2 көп.

УЖУДУУШКУН УЛАМЧЫЛАВЫШААН

УЖУДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП (СЭТА). Космонавтылар Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң орбитага ужудуушкунунуң алдыгы неделязы дооступ турар. Орбитада «Салют-26»— «Союз-29»—«Прогресс-2» артем-шинчилел комплексизиниң экипажының ажыл хүнү Москваныы-биле эртекгининг 8 шактан кежээкиниң 23 шакка чедир үргүлчүлеп турар.

Космонавтылар июль 26-да борт системаларының болгаш агрегаттарының контроль хыналдаларын күүседип, ам ажылдаарынга аппаратураларның белеткелин кылып, Чер болгаш делегей океанының кырын хайгаарап көргеннер.

«Кристалл» деп тургузутга чарлык дамчыдыкты материалдарның космос технологиязының талазы-биле эдлчеглиг шенелделерин дооскан. Бо шепелдени бире хемчээлдиг кристаллдарны алыр соруглабиле чоруткан. Кристаллдар структуразының тургузуушкунунуң чорудуушкуну ампуланың ханаларынга дегбейн эрткен. Эң бедик температура Цельсийиниибиле 1100 градус четкен.

Медицина контролюнуң болгаш экипаждың элеткелин ёзугаар алырга, Владимир Коваленоктуң болгаш Александр Иванченковтуң кадының байдалы эки. Командирниң судалы минутада 68, борт инженерниң—65 удаа соп турар. Космонавтыларның хан базыышкынының хемчээли түс-түзунда 120 болгаш 70 база 125 болгаш 70 мм боол турар. (Меңгүн суунуң хемчээли-биле).

Орбитада комплекстиң ужудуушкун программазын чедиишкинниг күүседип турар.

мал чеминиң белеткели— шалыпчы ФРОНТ!

АРГАЛАРНЫ АЖЫГЛААР

1978—79 чылдарның кыжынга үткүштүр ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ажыл-ишчилери күжениишкиннг ажылдап турарлар.

— Бо чылын кандаашкынчыг болганындан совхозтуң сиген кезер черлеринден мал чеми хиреллг үнген—деп, «Кара-Хаак» совхозтуң директорунуң хүлээлгезин күүседип турар Владимир Бутенко чугаалады.—Ындыг-даа болза, ажыл-агыйның ишчилери четтир санныг чемни белеткеп алыр дээш бүгү күжүн мөөңнеп турарлар.

Совхозта бо хүннерде мал чеми белеткээр 12 кижи составтыг механизастаттынган бригаданы тургускан. Ооң сигенчилери Кара-Хаак суурдан барык алдан хире километр черде сиген кезип эгелзэн. Ооң бир звенозу Теректиг-Аксында меде ажаап турар.

Теректиг-Аксы. Бо чер Кызылдан ырак эвес. Бии-Хемде паромну кешкеш, солагай таларап. Анаяк механизаторларга мал чеми белеткээр талазыбиле арга-дружулгазын ол дамчыдып турар.

Сөөлгү хүнверде үргүлчүлелдиг чаъс чагганындан меде ында ол. Ону ажарының бергези кончуг. Бөлдүрүкчү агрегаттың хоолайын шык меде болганчок дүй чыдыптардыр. Доктаатказп, ону адырып турда үе эртер. Ынчангаш бо он га шөлдүң медезин звено ийи хүн дургузунда ажаап келген. Олар ниитизибиле Теректиг-Аксыдан 150 центнер медени ажаагаш, олла дораан сиген шыгжаар черге аппарып чедирип, аңаа кургадып турар.

«Кара-Хаак» совхозтуң сигенчилери бо хүннерге чедир 206 га черниң сигенни кескеш, оон ийи чүс ажыг тонна сигенни алган. Мал чемин колдуунда суурдан барык алдан хире километр черде—Кара-Хемде белеткеп турарлар. Сөөлгү үеде чаачал апарганындан үк бригаданың ажылы чамдыкта үзүктелип турар. Ынчалза-даа хол кадыырлыг чээрби ажыг малчыннар доктаамал ажылдап, ыяш аразы, дөңгеликтер кырында сигенни чай аразында кезип турар.

Совхозтуң ийи бригадазының малчыннары база мал чеминиң белеткелинче кирген. Хойжулар Чооду Оруспай, Маныкай Кок-оол олар ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш шалыпчы ажылдап эгелээннер.

— Хүннүң эң чугула айтырыы—мал чеминиң белеткели. Ол ажылче совхозтуң дирекциязы, партком чугула кичээнгейин угландырган. Сигенчилер-биле доктаамал аргыжып, оларга эргежок чугула түүлдер: аъш-чем аймаа, чылыг идик-хеп-биле хандырган бис. Келир кышка үткүштүр «Кара-Хаактың» ишчилери ниитиниң малынга алды мун ажыг тонна мал чемин белеткеп алыр хүлээлгелиг. Ооң барык үш чүс хире тонназы белеткеттинген, хүлээп алыр пунктуда эккеп дүжүрүнген. Планны күүседир дээш бүгү бар аргаларывысты ажылаар бис—деп, партком секретары Б. Соян чугаалады.

Д. ЧЫДЫМ.

ЧУРУКТАРДА: меде ажаалдазы; мурнакчы механизатор Соскур Монгуш.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

КУДУ ТЕМП, ОРГАНИЗАС ЧОК ЧОРУК

Таңды районда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында ниитиниң малынга 3000 тонна сигенни, 1750 тонна сенажы, 700 тонна витаминниг сиген долганын белеткеп алыр план-онаалданы алган. Ажыл-агыйда мал чеми белеткээр механизастаттынган комплекстиг отряд бар. Ында бүгү техниканы болгаш дурзулгалыг механизаторларны быжыглаан.

Совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизи соолгу оң хонукта бедивээн, баштайгы хүннерниң деңнелиишде хевээр. Ам ында 321 тонна сиген белеткеттинген, азы хүнде доңгүп-ле 11 тонна хире. Соолгу оң хонукта чаңгыс килограмм-даа сенаж немешпээн. Темпиниң бедивейн турарының чылдагааны чүдел?

«СОВХОЗ БЕЛЕТКЕП БЭЭР»

Совхозтуң Каък-Хөл кыдыында турар хойжуларының мал чеминиң белеткелиите киржилгезин сонуургадывыс.

— Малга чем белеткеп тур силер бе?—деп баштай ужурашкан Сат Адыг-оолдан айтырдывыс.

— Чок. Менде-даа мал чеми белеткээр харык чок, ийин. Чааскаан 500 ажыг дөтпелерни кадарып тур мен, көңгүс чай чок — деп, ол харыылады.

А ооң кожазы — Куулар Седип-оол. Ол дем-билелиг. Школачы үш уруглары база алында. Бо от-буле мал чеми белеткээринге киржип болур аргалыг. Ынчалзажок малчыннын кадайы мынчаар харыылады:

— Мал чемин совхоз белеткеп бээр чүве. Бистиң аңаа киришкен херээвис чүү боор...

Межегейниң үстүнде кыргылда пунктузу. Ында хой кыргылдазы ам-даа доозулбаан. Хоюн кыргыдын келген малчыннардан чем белеткелиите киржип турарын айтырдывыс.

— Бис кайын мал чеми белеткээр бис— деп, хойжу Оюн Агбаан-оол харыылады.--Совхоз чыл бүрүде белеткеп каар чүве.

— Малтын кижи бүрүзү бодунуң күжү-биле 15 тоннадан эвээш эвес сигенни белеткеп алыр ужурлуг дээн партия обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң шиитпири бар болгай.

— Сиген кезиидер деп онаалда берген эвес. Ону канчап билир бис. Даргалар ыыттаппас-даа чүве-дир.

Аңаа хойжу бригаданың бригадири Оюн Нуспай база чедип келди. Ол мынча диди:

— Хойжуларга сиген белеткеңер деп тус-тузунда онаалда бербээн. А ниити бригадага 20 тонна сиген онааган. Ону чайланы бергеш кезер ыйнаан...

Бо малчыннарда азырадыкчы хөөн бары оон-на илдең-дир. Бо берге, кааң чылын малтын бүрүзү бодунуң малынга бээр чемни болдунар аргаларны ажыглап тургаш белеткээр хүлээлгелиг.

АВМ УЗҮКТЕЛИИШКИННИҢ АЖЫЛДАП ТУРАР

Витаминниг сиген долганы белеткээр АВМ-0,65 агрегатты совхоз төвүнде тургускан. Ону ийи ээлчег-биле ажылдадып турар. Бир ээлчег-ле дүн-хүнү-биле бүдүн хонукта ажылдаар. Ээлчег бүрүзүнде ийи оператор, үш ажылчын — шуптуг беш кижи. Операторлар Алексей Гольцов биле Николай Ивольга олар ээлчеглерин баштап турар. Олар ол ажылга улуг дружулгалыг. Чүгле аңаа долган эвес, харын ону борбаандылаар кылдыр бүдүрүп турар. Бүдүрген долганның шынары эки: I, II сорттуу.

Агрегат сөөлгү он хонукта хүнүң-не 10 тонна чедир борбаандылаан долганны бүдүрүп келген. Ээлчеглер нормазын-даа ажыр күүседип турар. Моон ап көөрге, бүгү-ле чүве эки кылдыр сагындырар. А херек кырында ындыг эвес АВМ хүнүң-не үзүктелиишкин-биле ажылдап турар.

Июль 26-да аңаа хүндүскүнүң 12 шакка чедир АВМ агрегат ажыл чок аңаа турган. Оператор Алексей Гольцов биске чугаалай-дыр:.

— Бо агрегатты ам-даа бүрүн күчүүг-биле ажыглап шыдавайн тур бис. Долган кылыр сиген барда, чамдыкта ээлчегдө 17 тонна чедир кылыптар-дыр бис. Четпес чүве —ногаан массаны эккээриниң үзүктелип турары. Чижээ, бөгүнүң ап көрүөр даан. Бис эртенгиниң 8 шакта эдлчегте келдивис. Ам хүндүскүнүң 12 шак-тыр. 4 шак апаа олуруп келдивис. Хүнүң-не ногаан массаны 11 шакта экскээр, а бис эртен 8 шакта келир, ынчангаш ажылче 3 шак эрткенде эгелеп кирер. А дүнеки үеде база ында, эккеп каан сиген ажылдың доостурунга четпейн төнүп каар, 2—3 шак хире аңаа турар ужурга таваржыр. Халас эрткен бүгү шактарны чоптуг ажыглаан чүве болза, бистиң кылган долганывыс ам 300 тонна эвес, харын 400—500 тонна четкен турар ийик. Сиген эккээрин үзүктелдирбезинiң дээштиг хемчеглерин алыры эргежок чугула.

— Оон аңгыда база бир четпес чүве бар—деп, өске оператор Николай Петров чугаага кириштп.— Эккеп турар сигенни, моон чоруткан долганны дүжүрер ажылчыннар чок. Ынчангаш ону боттарывыс кылыр ужурга таваржырдыр бис. Аңаа хөй үе эртер, а агрегат аңаа турар эңгаардыр.

АВМ-ге долган кылыр ногаан суланы ам ийи-де агрегат кезип, ону 7—8 км хире черден ийи трактор тергеге сөөртүп турар. Ол чорук агрегаттың үзүктел чок ажылдаарынга шаптыктап турар.

ОНААЛДАНЫ БЕРГЕН, ЫНЧАЛЗА-ДАА...

Суурларның чурттакчыларын, албан организацияларын мал чеми белеткээринге хаара тударын СЭКП обкомунуң бюрозунуң, республиканың Министрлер Чөвүделиниң доктаалыында айыткан. А бо совхозта ону ам-даа боттандырбайн турар.

Совхоз төвүнде албан организацияның черлеринге мал чеми белеткээр онаалдаларны тустузунда бергеш, бир машинаны, бир тергелиг тракторну быжыглаар болган. Ол онаалданы бергенден бээр элээн үе эрткен. Ону кайы черниң канчаар күүседип турарын шыңгыы контрольга албаан. Ынчангаш ол черлериниң совхозка чеже сигенни белеткээни билдинмес. Шынын чугаалаарга, олар ол ажылче амдаа кирбээн.

Оон аңгыда Межегей ортумак школазының үстүкү класстарының өөреникчилерин мал чеми белеткээрiнге хаара тутпаан. Олардан будук-бүрү белеткээр звенону безин тургуспаан. Чүге дээрге будук-бүрү белеткээр план бисте чок дээш, совхозтуң удургукчулары чеминиң ол хевирин белеткээринге кичээнгей салбаан.

Фермаларның саанчыларындан, ажылдакчыларындан амдыызында чаңгыс-даа кижи ниитиниң малынга чем белеткевейн турар.

Суурнуң өске чурттакчылары мал чеминиң белеткелинге хаара тутпаан. Чамдык кижилер боттарының хуузунда малынга сиген белеткеп ап турар.

Ниитиниң малынга чем белеткээр чугула ажылды ынчаар организастап болур бе? Совхозтуң девискээринде кезип алыр сиген бар, машина-техника четчир, кижи күжүдаа артып турар. А колда четпес чүве—күш-ажылды билдилиг организастаавазы, күүседелдиин хыналдаашын кылбайн турары, совхозтуң удурткучуларының маажым хөөнден уштунмаазы. Бо четпестерни дорааи чайлатпас болза, үе маңавас.

К. АРАКЧАА,
«Шынның» тускай корр.

ТАРААЖЫ ТИИЛЕЛГЕ

ГИГАНТ СУУР. (Ростов область). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң чагаазынга сорук киргеп Сальск районнуң тараа ажыл-агыйлыг «Гигант» совхозунуң коллективи бедиткеп социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннг күүседкеп. **Төрээн чурттуң шыгжамырынче 61 муң тонна тарааны, оон шиитинде 54 муң тонна кызыл-тастың үнелиг болгаш күштүг сорттарын урган. Ындан ажыр 21 муң тонна тарааны чүдүрүп чоруткан. Бир гектардан-на дүжүт ортумаа-биле эрткен чылдаазындан алды центнер хөй болган.**

Күш-ажылчы тиилелгелерге алдаржыдып, суурнуң төп шөлүнге митинг эрткирген.

Улус депутаттарының Ростов область Совединиң күүскомунуң даргазы С. Сабанеев дүжүт ажаалдазын чедиишкинит чоруткаңы-биле холбаштыр совхозтуң ажылчынарынга болгаш специалистеринге дзиг байыр чедирген. Ол СЭКП обкомунуң, облкүүскомнуң, облпрофчөвүлелдиң, ВЛКСМ обкомунуң ыыжелиң колдективке тывыскан.

Митингите СЭКП Сальск райкомунуң бирги секретары В. Воронин, совхоз директору Д. Ангельев болгаш өскелердаа «Гитаптының» бо чылгы күш-ажылчы чедиишкиннери— СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге, көдээ ишчилер дутайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкынынга тодаргай харыы болур дээраин демделгээн.

Митингиниң киржикчилери эш Л. И. Брежневке байырлыг чагаа чоруткан.

МИЛЛИОН ТОННАНЫ!

СТАВРОПОЛЬ. Ставропольдуң хөвүжулары ийиги миллион тоннага кавиристир күрүнеге тараа садарын эгелээп. Амгы үеде крайда хонук бүрүзүнде-де чүс муң гектар тарылга шөлүнүң дүжүдүн ажаап ап турар.

Красногвардейск районнуң колхозтары болгаш совхозтары күрүне шыгжамырынче тараа урарының чыл планын ажыр күүседипкен. Ажаап алышкынны инатовчу методбиле, комплекстиг улуг отрадтар-биле организастаап, олар кезилдениң болгаш бастырылганың эрткен чылгы темпизин барык бүдүн чартык катап ажырганнар. Крайның тараажылары дүжүт ажаалдазының мурнунда көрдүнген 25 муң тонна эвес, а 43 муң тонна тарааны планга немей Төрээн чуртка бээр деп бедиткеп социалистиг хүлээлгени алган.

Хову ажылдарынга техниканы комплекстиг ажыглаарының комплекстиг методунуң инициаторлары — ипатовчулар база боттарының эрткен чылгы чедиишкиннерин ашкан болгаш 240 муң тонна тарааны элеваторже чүдүрген. Ол чыл планындан ийи катап көвей. Ындыг сорулганы бир-ле дугаар салгап.

Советский Левокумск райоиларның тараажылары база пландан ажыр тараа садарын үлэмчылап турар.

ШАЛЫПЧЫ ЁЗУ-БИЛЕ

ВОЛГОГРАД. «Ромашковский» совхозта күш-ажылчы алдар тугун шефчилер — Волганың подшипниктер заводунуң ажылчыннарынга алдар кылдыр кодурген. Тараа кезилдезиите хүн бүрүде опаалдазын ажыр күүсетпишаан, хоорайдан баргаи шефчилер звенозу ол ыраккы ажыл-агыйның тараажыларының ортузунда чарыштың бирги черин чаалап алган. Заводтуң слесары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы Г. Слепухиниң дугайын ында улуг хүндүткел-биле мактап турар. Ол эрткен чылын оп бир муң центнер ажыг тарааны тавычалай кестиргеш, совхозтуң ховуларынга бир янзы рекордту тургускан.

Ильинск районнуң «Коммунист» совхозунда тараа ажаап алышкынынга Волгоградтан барган шефчилер звенозу шылгарап турар. Ону септелге-механиктиг заводтуң инженери П. Солохин удуртуп, тараа ажаап алышкынынга ам чеди чыл улай киржип турар.

Областтың хоорайларындан тараа ажаап алышкынында барган хөй-хөй шефчилериң ажыл-ижи макталдыг. Амгы үеде хоорайларның 13 муң шефчилери көдээниң ишчилери биле кады тараа дээш демиселде хаара туттунган. Хоорайларның будүрүлгелериниң тараажыларга дузалажырыбиле чоруткаңы 20 муң ажыг машиналар тараа сөөртүлгезинде ажылдап турар.

МЕХАНИЗАТОРЛАРГА

Пудемекиниң калбак демир прокадының заводунуң марказын салган автостоловаялярның «мергежилю»—ыраккы хөвүлара механизаторларга дүштеки изиг чем чедирери. Ижевскиниң биче литражтыг машиназының кузовунда термозтар комплектизин, аяк-савалыг шкафтарны, чаза тудар столдарны болгаш сандайларны, чаашкындан болгаш хүнден чаглактанып, хөдегелеиниp брезент шывыгларны тургускан. Дугуйлар кырында тургускан ындыг столовая бир рейсте-ле дөртен кижиниң эки чемгерер аргалыг. Чамдык ажыл-агыйларда ол машиналарны ажаап-алышкын-транспорт комплекстериниң составынга болгаш механизаторларның культура-амыдырал хандырылгазының звеноларында кошкан.

Заводту чаарты тутканы, будүрүлге курлавырларын ажыглааны эрткен чылын белеткээниiден бир муң хөвү столовалаларын хөйнү белеткээп, чурттуң янзы-бүрү булуңнарынче чорудар арганы берген.

(СЭТА-ның корр.).

ЧУРТТУҢ ШӨЛДЕРИНДЕ

Дүжүт ажаап алышкыны улам хайныышкынныг болуп бар чыдар. СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чурттуң муң-муң механизаторлары шалыпчы ёзу-биле ажылдап, бедик дүжүт-биле Төрээн чуртту өөртүрүн күзеп турар. Ажаап алышкын конвейеринче эвилелдешкен он бир республика кирипкен. Эрте бижар тараа культураларын кестирери Туркмен болгаш Узбек ССР-лерде херек кырында доозулган. Кыргыс болгаш Таджик ССР-нерниң, Крым, Николаев, Херсон, Джамбул, Талды-Курган болгаш Чимкент областарның ажыл-агыйлары тараа кестирилгезин болгаш бастырылгазын эрткен чылдыындан бедик темпилиг чорудуп турар.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү дыңнадыын ёзугаар алырга, чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында тарааны болгаш тараа-бобы культураларны (кукуруза чокка) 18,6 миллион гектарны ажааган. Ол шөлдүң барык үштүң ийи нөөиниң тавычаларын бастырган. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң дыңнатканы-биле алырга, сөөлгү неделяда тараа кестирилгезинче болгаш бастырылгазынче Россияның ам-даа беш облазының болгаш Казахстанның база бир облазының тараажылары кирипкен.

Чаъстаашкыннар механизаторларның ажылын нарыыдадып турар. Ынчангаш черчерде чыдыпкан тарааларны ажаарынга тускай херекселдерни калбаа-биле ажыглап, техниканы билдилиг башкарып турар. Амгы кезилдениң тактиказы күш-ажылды эки организастаарынга, механизаторларның бедик мергежилиинге үндезиленип турар. Чөр болганда ажаап алышкынтранспорт комплекстери ажылдап турар. Ол бүгү чүүлдер эки түңнелдерни берген. Ставропольдуң тараажылары күрүнеге ийиги миллион тонна тарааны, Доннуң болгаш Кубаньның тараажылары үшкү миллион тонна тарааны садып кирипкен.

Ажаап алышкын фронтузу кукуруза плантацияларында база калбарган. Узбек болгаш Таджик ССР-лерниң ажыл-агыйлары оп культураны тараа кылдыр ажаап ап турар.

Картөфель ажаап алышкыны үргүлчүлеп турар. «Ийиги хлебти» ниити эвилел фондузунче 50 ажыг муң тонна чүдүрүп чоруткан. Чурттуң мурнуу талакы райониарында шай бүрүзүн, чимистерни болгаш каттарны ажаап алырын чедиишкиннг чорудуп турар.

(СЭТА).

УРЕЗИН АЖЫЛЫН— ҮЛЕТПҮР ҮНДЕЗИНИНГЕ

Цехтери болгаш складтары үш гектар ажыг черни ээлээп, а будүрүкчүлүү чылда он муң тонна ажыл турар үрезин ажылының комплекизин Пермь областың «Лобановский» совхозунда тургускан. Ында хол-биле кылыр ажыл шуут чок, тараа культураларының үрезиннерин белеткээриниң болгаш тарыла мурнунуң арыглаашкынын, оларның кадагалалын, чүдүрер болгаш дүжүрер ажылдарны чорударынга үлетпүр технологиязын нептереткен. Ында шууштурулга шугумнары агаар кандыг-даа багай болгаш өлшык турда тараа үрезиннерин харыы үгда ажылдап кылып турар.

Ол комплекс болза беш чылдың эгезинден бээр областа ажыглалда киргеп үрезин арыглап болбаазырадыр, эки механизастаттынган он тос будүрүлгелериниң бирээзи болуп турар. Ам-даа үжен мындыг будүрүлгелерни тудуп турар.

Үрезинни арыглаары, кургадыры болгаш сорттаары амга чедир-ле чаңгыс аай технологтуг чорудулга-биле холбашпайн келген болгаш улуг күш-ажыл чарыгдаттынары негеттиниp тургап. Ынчангаш эртемденнер болгаш телевилекчилер механизастаттынган үрезин арыглаар комплекстиң төлевилелин ажылдап кылганы ол.

Тудуг конструкцияларын белеткээриниң бодүүн, бөлүк машиналарны ажыглаары, тудугнуң камналгалы ындыг комплекти ажыл-агыйларга ажыглаарынга таарымчалыг болдуруп турар. Аңаа бүгү чорудулгаларны долузу-биле механизастаанының күсели-биле бир тонна үрезинни белеткээринге күш-ажылчы чарыгдалдар аңаа технологияга деңнээрге алды катап кызырлыр.

Областың тускайжыткан ажыл-агыйларында болгаш каттыжыышкынныларында ындыг комплекстер ажылдап турар болгаш тудуп-даа турар. Олар колхозтарны болгаш совхозтарны үрезин материалдары-биле хандырар. Чоруттуган ажыл районучуткан үрезиннерни 90 хуу чедир тарыыр арганы берип турар. Ооң түңнелиниде гектар санывга онаштыр тараа культураларының дүжүтүрүү бедээп.

Пермьилерниң дуржулгазын аңаа болган Бүгү-эвилел семинарынга бедии-биле үнелээн.

Пермь.

А. КИПРИЯНОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧАРЫШТЫҢ ЭГЕЛЕКЧИЛЕРИНДЕ

Июль планын күүсеткен

Онгу беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда—сентябрь 7-де күүседио дугайында хүлээлгени «Водоканал» эргелелиниң коллективи алган. Бо эргелел ындыг эгелекчи саналды үндурген баштайгыларның бирээзи. Коллектив социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседип турар. Амгы үеде олар сентябрьның үлүүнче ажылдап кирипкен.

«Водоканал» эргелелиниң коллективи «1978 чылдың планын долдур болгаш ажыр күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыр дутайында база будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедилер дээш демиселди күштелдирер дутайында» СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ Төп Комитединиң Чагаазын ханы сонуургал-биле танышкаш, мурнакчы ажыл-херек-биле харылаарын ниитиирлээннер. «Водоканалдың» ажыл-ишчилери онгу беш чылдың үш чылының планын ССРЭ-ниң чаа Конституциязының бир чыл оюнда — октябрь 7-де күүседир хүлээлгени алган ажылдап турар. Херек кырында база-ла оларның сөзү ажыл-херээ-биле карышпаан. Коллектив ай, квартал планын ажыр күүседип, үени мурнап чоруп орар. Республиканың үлетпүр будүрүлгелериниң аразында социалистиг чарышка бирги кварталда бистиң «Водоканал» эргелела тиилекчи болуп, бирги черни эзлээн. РСФСР-де «Водоканал» системазының будүрүлгелериниң аразында чарышка үшкү черни эзледивис. Мындыг чедиишкиннер бүгү коллективниң күжениишкинниг ажылының түңнелинде чедип алдынган.

Бо чылдың бирги чартымының планныг онаалдалары база ажыр күүсеттинген. Июльдуң планныг онаалдаларын эргелелдиң коллективи хуусаа бетинде ажыр күүсеткен. Июльдуң 21-де байдал-биле алырга, «Водоканалдың» ажыл-ишчилери арыг суг дамчыдарының июльдуң планын 108,2 хуу, канализация суун төгерии 104,7 хуу күүсеткилээн. Суг дамчыдылгазының участогу (начальниги В. Ф. Шустов), канализация участогунуң коллективи (мастер А. С. Раздобреев) июльдуң планныг онаалдаларын чедиишкиннг күүсеткеннер.

Онаашкан ажылынга ак сеткилдиг, кызымак ажыл-ижи-биле бүгү коллективке эки үлегер-чижекти көргүзүп турар мурнакчылар бисте хөй. Канализация участогунуң слесарьлар В. Андреев, Л. Герасимов, суг дамчылгазының коллективинден машинистер В. Гетман, Кызыл хоорай Совединин депутады М. Тупикова, Н. Елизарова, Д. Аржаков, Бай-Хаак суурда суг дамчыдар участокта слесарь-бригадир И. Кирдишов олар коллективтиң чоргаарадыл.

Чедиишкиннерге сорук киргеп коллектив ам бо хүнперде планныг онаалдаларны хуусаа бетинде күүседир дээш демисежип турар.

Н. УЛЬЯНОВА,
«Водоканал» эргелелде план киллизиниң начальниги.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин – амыдыралга

ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИНГЕ ДҮҮШТҮР

Бедзэ коммунистер улут дайынчы арга-шивээлиг армия болур, чогум-на партияның эге организациялары будурулге болгаш кижизидилге сорулгаларын шиитпирлээр дээш дөрт харыысалгалыг болур дугайында СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаалаанын улуг чоргаарыл-биле хүлээп алдывыс.

Бистин «Малчын» совхозта партком партияның хүрээлекин өстүрер болгаш быжыглаар дээш соолгу ийи чылда элээп ажыллы кылганындан районда багай эвес ажылдыг организация кылдыр санадып турар. Парткомнуң докгаамал удуртулгазы-биле чеди эге организация ажыллап турар. Оларның бежи материалдыг чаагай кежиктэ будурер ажылда дөрт киржилгелиг. Партком кадрлар-биле ажылче хүн бүрү кичээнгейни салып, коммунистерни, специалистерни ажыл-агыйның чугула участоктарынга хувааган.

Ажыл-ишчилерни политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже хаара тударын организастыг чорукган. 1977—1978 өөредилге чылында чүгле экономиктиг школаны совхозтуң 124 ажылчыны программа ёзугаар доозкан. Партком болгаш эге организацияларның организакчы болгаш идеологтуг ажылы ажылагыйга каскы салдарны чедирген. Совхозтуң экономиктиг көргүзүглери докгаамал бедип турар.

Совхоз орулгалыг ажылдап эгелээн. Бо чылдың бирги чартыында ниитинин малының баш санын өстүрериниң планнарын: сарлыкты 113,8 хуу, хойну 129,2 хуу, өшкүнү 117 хуу, чылгыны 120,5 хуу күүсеткен. Чартык чылда күрүнеге дук садарының планын 2,9 катап ажыр күүсеткен. Ол ышкаш маллың баш санын болгаш оон чаш төлүн менди камгалап алыр талазыбиле социалистиг чарыштың чамдык негелдезин багай эвес күүсеткен.

Партком коммунистерни совхоз будурулгезининң харыысалгалыг участоктарынга таарыштыр тургускан. Ылангыя аныяктарның № 4 хойжу бригадазынга ажылдап турар коммунистер (партия организациязының секретары О. Хертек) бригаданың бүгү ажылын өске бригадалардан эки организастаан. Малчынарның экономиктиг болгаш зооветеринарлыг өөредилгезин, коммунистерниң, комсомолчуларның, хөрээженнерниң ортузунда хурал-суглааны план ёзугаар эрттирип турар.

Ол бригада социалистиг чарышка чүгле совхозта эвес, а районда бирги черни докгаамал эзлеп келген. Ында партия организациязы үениң айгы-биле сезонныг ажылдарны чорударга хей-ниити организациялырын тодаргай удуртуп, оларга дээвир организастап турар. Ынчангаш бо партия организациязының ажылының практиказын өске организацияларга непередир деп партком шиитпирлээн.

Ажыл-херекте кайы хамаан чок ёзу-биле көөр таварылгаларны коммунист тоомча чок көрүп шыдавас болгаш көрүп эртпес-даа ужурлуг дээрзин СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга илеткелинге СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев айыткан.

Бо чугула айтырыгже партком кичээнгейни күштелдирип тураа-даа, чамдык партия организациялары ажыл-агый айтырыгларынга, чон оргузунга кижизидилге ажылында четпестерни чайладырыгга, кадрларның ажылга хамаарылгазын бедидеринге холбашкан хемчеглерни четпес чорудуп турар. Оон уламындан № 3 хойжу болгаш № 5 колушкак бригадаларда партия организациялары (секретарьлары К. Бөрарган, Д. Иргит) ажылагый көргүзүглери чыл бурулде өскерилге чок чангыс черге таптап, харын-даа кудулап турар. Ол партия организацияларының специалистер, малчыннар-биле ажылы чогуур деннелге четпес. Ылангыя мал ажылынга доктаамал ажылдан келгенинге сылдап алгаш, чамдык кижилерниң чылдынчылче көргүзүглерин деннеп көрүп, ол-ла хевээр ажылдап турар бе, кандыгыл дээрзин, ол ышкаш чамдык специалистерниң ажыллап турар байдалын өөренип көрбейн турган. Бо четпестерни чайладыры чугула сорулга болуп турар.

Партияның көлөө ажылагыйның мурнуңга салган сорулгазын үениң негелдезинге дүүштүр шиитпирлээринге бистин совхозтуң коммунистери, ажыл-ишчилери долу шиитпирлиг.

Д. ХОМУШКУ,
Мөңгүн-Тайга районнуң «Малчын» совхозунуң кол экономизи.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

УКРАИН ССР, Одессаның порт чоогунда заводтуң баштайгы эзлчээ ажыглалда киргеи. Ол будурулге аммиак будурер болгаш химиктиг продуктуларны чүдүрер ажылдарны кылыр. Чүүктер сайгарар комплексти ажылдадып эгелээн, ол комплекс чылда 2 миллион тонна суук аммиакты, 650 муң тонна суперфосфат киелотазын хүлээп ап, чүдүрүп чорудар аргалыг.

Бо будурулгени тударынга чурттуң 80 организациялар коллективтери киржип, оон ийнги эзлчээн хуусал бетинде ажыглаалга киирер дээш чаржып турар. Заводту тударынга АКШ-тың, ГФР-нин, Францияның фирмалары база киржип турар.

КЫРЫНДА ЧУРУКТА: «Подольскэнтехмонтаж» трестиң № 26 тудуг эргелелиниң монтажчыларының эштээни, заводтуң ийнги эзлчээнге ажыглаар, 66 метр бедик абсорберлер болгаш регенераторлар.

АДААНДА ЧУРУКТА: Ленин орденниг «Черноморгидрострой» трестиң эргелекчизи И. М. Нагорных заводтуң бирги эзлчээнин символ дүлгүүрүн ажыглакчыларга тыпсып турары.

П. ПАВЛЕНКОНУҢ фотолары.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

МАЛЧЫН-ДААА, ХӨЙ-НИИТИЧИ-ДААА

Сой хемниң унунга эң баштайгы колхозту үндезилээринге ол идепкейлиг киришкен, а 1950 чылда Ильинка суурга ийи колхоз улгаттыр каттышканда, ону түр даргалаан-даа, черле оон кылбаан, тутпаан ажылы ховар. Инек, чылгы кадарып, трактористеп, хойжу бригада удуртуп, колхозунга бичө эвес үлүүн киирген. Ол дээрге хоочун коммунист Николай Артнаевич Чимбии-дир. 1973 чылга чедир колхозтуң ангөр өшкүлерин беш чыл малдаан. Чыл санында-ла көргүзүү бедик болуп, төрүүр чүс өшкүге онааштыр 100—116 чедир анайны колхозка менди доруктуруп, бир баштан-на 1,5 кг чедир эки шынарлыг чөвектү ап турган.

Николай Артнаевич 1973 чылда боду Хакасиядан чиңгенарын дүктүг аныяк хойларны 600 башты сүрүп экелгеш, ам бо хүннерге чедир совхозунга өстүрүп берип турар. Төрүүр чүс хойга онааштыр 1976 чылда—98, эртнен чылын—92, бо чылын—110 хураган алган. Бир хойдан-на 1976 чылда 3,8 кг, эртнен чылын—3,7 кг, бо чылын —3,5 кг дүктү алган.

Мурнакчы малчын өшкү кадарып тургаш-ла эки көргүзүглерни дээш Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Москвада долгелгезинге чорааш келген.

Николай Артнаевичиниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң бир чажыды кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, мал чемининң арбын курлавырын тургузуп алырында. Өдекти кыштаанга ол четчири-биле бөлүп алыр чаңчылдыг. Ынчангаш хөй оолдаашкыныныңың үезинде оон кажаларының иште иеззэде кургаг болур. Оон өөнүң эззи Барбаның бо-ла бүгү ажылдарга киирген үлүү бичө эвес.

Назы дөгүй берзе-даа, Николай Артнаевич хөй-ниитининг ажылынга идепкейлиг. СЭКП Каа-Хем райкомунуң кежигүнү, Ильинка кодзэ Советтиң депутады. Оон хөрзэн каастаан Ленинчи юбилей медалы, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи», «Тоскы беш чылдың шалыпчызы» деп хөрек демдектери Николай Артнаевичиниң шалыпчы ижин бедии-биле үнелээнинің хөречизи болур.

СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң материалдарыбиле танышкаш, аңаа харыы кылдыр ийи данпыр күжениишкинниг ажылдаарын хөочун коммунист хүлээнип турар.

Каа-Хем район. **С. КЕНДЕН.**

ЧЕДИИШКИННИГ АЖЫЛДААН

Чаламаның харылзаа белдири Чөөн-Хемчик районда база бир улуг албан организацияларның бирээзи. Харылзаа белдириниң ажылы ангы-ангы адырларга чарылган. Онгу беш чылдың үшкү чылының баштайгы чартыының планын 100,9 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үезинде көргүзүглер-биле деннээрге, харылзаа белдириниң адырлар аайынче ниити немелде өзүлдези 47 хуу ажыг болган.

Коллектив бо чылдың ийнги квартылында бүгү адырлар аайынче алган социалистиг хүлээлгезин 100,3 хуу күүсеткен. Олар чартык чылда планын 56 муң рубль кылдыр күүседир тургаш 195 рубльге ажырган.

Харылзаа белдири кварталда кодзэге 5 телефон станциязы тургузар тургаш алдыны кылган. А радиоточкаларны 55-ти тургузар тургаш база ажыр күүсеткен.

А. МОНГУШ.

Шак-үениң үнези

БИСТИИНДЕ КАНДЫГЫЛ?

Хоочун тудугжу Чүлдүмоол Донгактың «Шын» солунга парлаттынган «Шак-үениң үнези» деп чүүлүнге холбаштыр болумнуң бодалдарымны болгаш саналдарымны илередип, кыска чагааны редакциняже чоруттум. Ол чүүлде шагда-за өйү келген, чугула айтырыгны- көдүрүп турар-дыр. Ынчангаш бистиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде болгаш мээң бригадамның-даа бо айтырыгны каңчаар көрүп турарын бижиир бодаан мен. Ол ышкаш чамдык четпестерни илередип, шүгүмчүлээри база артык эвес боор деп бодаар мен.

Бүдүрүлгенің ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидериниң онгу беш чылында бо айтырыг эң чугула болуру кыпта-даа билдингир. Шак-үениң камналгазы болгаш ону чогумчалыг ажыттаарының кайы хире улуг ужур-дузалыын СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның онгу беш чылдың үшкү чылында социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында Чагаазында онзалап айыткан болгай. Ол ышкаш күш-ажылдың сагылгә-чурумун хажык чокка күүседири—ажыл шагының беримчелинге дузалыг болур.

Бистиң тудуг эргелелинде болгаш бригадавыста-даа бүдүрүлгенің болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглавар, ону хажык чокка күүседирип чедип алыры-биле чамдык хемчеглерни аң чоруткулаан. Оон, түңнелинде эргелелде болгаш бистиң бригадала-даа ажыл шагының чидирии эвээжээн, ажылдан озалдаар, прогул кылыр кижилерниң саны эвээжээнин демдеглээр херек. Бир эвес ындыг таварылгалар болу берзе, коллективтиң хуралынга дораан-на көөр азы эш-хуузунуң судунга шиитпирлээр бис. Ажыл шагын үзер кижилерге хамаарыштыр хемчег көргүзеринің янзы-бүрү хевирлерин ажыттаан турар. Чижээ, ажыл шагы үзүп, прогул кылганда ол кижиге квартира, садик черлеринде эзлчегни сонгаарладыр азы шаңналдарның каңдыг-даа хевирлерин бербес дээш оон-даа өске хемчеглерни аң турар бис. Бо ышкаш хемчеглерни шыңгыы аң чорударда кымның кайы хире буруулуун көөрү чугула.

Ынчалза-даа «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинің чамдык бригадаларында бо талазы-биле хемчеглерни ам-даа чедир албайн турарын айтыр хөрек. Оон түңнелинде ажыл шагы үзер, прогул кылыр таварылгалар аң-даа бар боон турар. Бистиң бригадага чоокну ийи-үш чыл иштинде чылдагаан чок черге ажыл шагы үзер таварылгалар ховар боон келгенин чоргаарал-биле чугаалап болур бис. Бригада кежигүнүнерни боттарының хүзүл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткээн таварылга база болбаан. А бисте чамдык бригадалар планын чүгле 50—60 хуу күүседип турары канчап-даа эптежин болбас чорук-тур. Чогум-на оон чылдагаанындан «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели чыл санында-ла планнарны күүсетпейн келген. Черле ынчаш, шак-үениң үезинің дугайында чугаалажыры эргежок чугула боон турар. Ол дугайында чүгаага бригадирлер, мастерлер, участоктар начальниктери болгаш тудугжулар-даа киржип, боттарының санал-опалын киирери чугула.

Администрацияның чөпшээрелии ёзугаар узун-кыска хуусаалыг шөлээ алыр, чөптүг чылдагаанга сылдагларар чоруктар база-ла ажыл шагының хөй чидирииң болдуруп турарын айтыр херек. Чүге дээрге бригаданың чаңгыс-ла кежигүнү четпестей бээрге, ажылга шаптыктаашкын дораан-на пдеп апаар. Ч. Донгактың бижии · турары-биле алырга, чүгле «Кызыл тудуг» эргелелинге безин эрткен 1977 чылда 205 кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болгаш 413 кижи төлевир чок, кыска хуусаалыг шөлээ чөпшээреткеш, ажыл хүнү үскен-дир. Бистиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде ындыг сан-фактылар оон-даа хөй боон турар. Оон үжүрүндан бүдүрүлге көргүзүглери дыка кудулаар, ажыл шагы бүрүнү-биле ажыглаттынмайн турар. Мен бодап көөрүмге, чамдык чөптүг чылдагааннарбиле администрацияның шөлээ бээрин ыяк чурумчудуп, ол дугайын эки өөренип көрзе чогуур. Бистиң бригадага чогум-на ынчаар кылып турар бис. Кысказы-биле чугаалаарга, бистер бригада кежигүнерииге шөлээни чүгле хоойлу-дүрүмде айтып каанын ёзугаар бээрин практикалап турар бис.

Сөөлгү ийи-үш чылда бисте ажыл шагы үзер, прогул кылыр чорук үзүткаттынганын үстүнде айыткан болгай мен. Оон бир үндезини —бригада кежигүнерииге эң-на-йыралдыг, демниг ажылы база боон турар. Оон аңгыда коммунистерни, комсомолчуларны болгаш удуг дуржулгалыг кижилерни ажылдың эң харыысалгалыг черлеринге тургузары чугула. Олар ажыл шагын долу ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин ылап-ла чедип алыр болганда, тудуг шуудаар, план-онаалдалар күүсеттинер. Оон аңгыда учлаше дооскан азы чаа тудугжулар, ажылдан эгелээн аныяктарны бистер ыяап-ла дуржулгалыг кижилерге даандырып каап турар бис. Оларның күш-ажылга кижизидилгезин, ажыл шагын үнелеп билириңге чаңчыгышкынын бригаданың коммунистери харыылап турар.

Коллективке кижизидилге ажылын чогум-на ажыл шагын долдур ажыглаарынче, ону үнелеп билириңче үглаидырып турар. Бистиң пропагандистер, политинформаторларывыс олче база кичээнгей салып, ажыл шагының эгезинде азы төнчүзүнде-даа кижи бүрүзүнүң ажылының түңнелин үндурүп, солун деннелгелерни кылып турар. Чижээ, бригаданың кежигүнерииниң сес шак ажыл үезинде каңдыг-каңдыг ажыл кылганы, оон сан-түңү билдингир болгай. Бир эвес дөртку разрядтың тудугжуу ол-ла үе иштинде 136 рубльдиң ажылын кылган болза, үшкү разрядтыглар — 100, а дөртку разрядтыглар — 85 рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган болур. Ол кижилериң хүнде норма-чижээн күүсеткенин үндүрүп алыры берге эвес. Разрядтар хамаан чокка олар шуптузу ажыл шагын долдур ажыглап, планның даалгаларны чүс хуу күүсеткени ол болур.

Бригада кежигүнериниден ажыл шагын чедир ажыглаваан, хүн нормазын күүсетпээнер дораан-на илереп келир. Бистер ындыг таварылгада ол кижиниң культура ажылын шак-үеже шилчидиишкеш, кылганын эвес, а ажылдаан шагын барымдаалап төлээр бис. Оон түңнелинден кижи бүрүзү шак-үени ыяк камнаар болгаш ажыл-даа бүдүштүр болур. Шак-үе дээрге бистиң курлавырларывыстың бир кол кезээ деп санаар мен. Ынчангаш олче ам-даа улут кичээнгейни углаидырып, ам-даа калбаа-биле чугаалажыры чугула.

Х. ДАНЗЫРЫН,
бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Ак-Довурак хоорай.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАА ЭРГЕЛЕРИ

Конституция болгаш амыдырал

Чурттуң чонунуң барык он үшкү кезээ—20 миллион кижи чурттап турар автономнуг совет социалистиг республикаларның (АССР-лерниң) чаа Конституцияларын бо чылдың июльда хүлээп алган.

Якутияның Конституциязында чаа чүү кестүп келгеним? Ол айтырыгны ПМА-ның корреспондентизи Виктор Журавлев **Якут АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Александра Яковлевна Овчинниковага** салган. Составында Якутияның базы бактаан турары Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Конституциязының төлевилелин чугаалажып турда, Александра Яковлевна РСФСР-ниң Конституция комиссиязының кежигүнү турган. Оон соонда ол Якут АССР-ниң Конституция комиссиязың баштаан.

— Якут АССР-ниң эргелери чуртгуң чаа Үндезин Хоойлузунда долу болгаш биллингир кылдыр тодартайлаттынган, ССРЭ-ниң мурнундагы Конституциязынга болзарга, Автономнуг Совет Социалистиг Республика дугайында ында чаңгыс эвес, харын ийи эге кестүп келген—деп, А. Я. Овчинникова чугаалаан. Оон онза эргелери Россия Федерациязының чаа Конституциязында сайзырангайжып киргей, ында автономия дугайындада ССРЭ Конституциязыныңдан дөрт чүл хөй кирген. Республиканың бот тускайлаң чоруу оон болунуң Үндезин Хоойлузундан улам долу илергейлеттингени чугаажок.

Автономнуг республикаларның бот тускайлаң чоруунуң дугайын оларның тус бүрүзү болунуң Конституциялыг, күрүне сүлделиг, туктуг, найысылалдыг, болунуң эрге-чагыргазының дээди органнарлыг—Дээди Советтиг болгаш Министрлер Чөвүлелдиг ол факт тодаргай чугаалап турар. Чижээлээрге, 800 муң кижи чурттап турар Якутияның болгаш 4 миллион чыгам кижи чурттакчылыг Башкирияның чурттакчы чонунуң саны беш катап ылгалып, аажок улуг делгем Якутияның болгаш бичө черлиг Алжариядың девискээрлериниң хемчээли муң катап ылгалып турзажок, бүгү автономнуг республикалар деп эргелерлиг болгаш эрге-чагырганың дээди органнарында, чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Советинге бир демей төлөделгелиг деп чүвени маңаа онзалап демеглээр херек. Оларның тус бүрүзүнден-не деп эргелиг палаталарның бирээзинге—ССРЭ-ниң Дээди Советинин Националлар Советинге 11 депутатты сонгуур.

— Ынчалза автономия дугайында ССРЭ Конституциязында чаа эге, Россия Федерациязының Конституциязында—чаа чүүлдер тыптып келген болганда, республикаларның чаа эргелери база хөй-лужуттуганы ол ышкажыл?

— ССР Эвилелинде болгаш Россия Федерациязында бактаан турар улустарның чаа дең эргелерин хамыктың мурнунда кайы-даа Конституцияда онзалап демеглээн. «РСФСР-ниң Дээди Советинин Президиумуун Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы, Дарганың он чеди оралакчылары, оон санынга Дээгенин оралакчыларын автономнуг республика бүрүзүнден бир-бир кижи составтыг кылдыр... депутаттардан сонгуур»—деп, РСФСР-ниң Конституциязының чүүлдериниң бирээзинде чугаалаан.

РСФСР-ниң Конституциязы автономнуг республикаларның хөөйлужудукчу эргелерин дыка калбартып турар. 108 чүүлде мынча деп бижээн: «РСФСР-ниң Дээди Советинге хөөйлу саналдаар эрге автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының иүүрүнде оларга хамаарыр...»

— Чижээ, кайы-даа улустуң бот тускайлаң чоруунуң болгаш национал төлептиг мөзүнүң үндезини болур экономиканы эргелеп башиарарынга тодаргай эргелер калбарган бе?

— Бистиң девискээривисте тургустунган болур. Хемнер, хөлдер эриктерин дургаар, тайгага быдаран улуг эвес суурларны каттыштыргай төрел болук Советтери кодзэ Советтер-биле чергелештир Якутияга база кайы шагдан бээр туруп келген. (Төрел болук—Якут АССР-де район составынга бактаараан административ-девискээр чери-дир). Ол суурларга бүгү-ле айтырыгларны чаңчыл ёзугаар коллективтиг шиитпирлээр. Төрел болук улустар Советтериниң догуннап келгенииң дуржулгазын Конституцияда барымдаалап көрген. Ол ындыг Советтериниң догуннаар эргезин автономнуг республиканың чаа Конституциязында ыяслаан.

Якутия байлак бойдус курлавырлары-биле алдаржып турар. Ынчалза-даа олар боттарын онза камныг көөрүн негээр: тайга чурттуң бойдузу эргеледитге хандыкшылдыг. Заполярьеде мөңге доңаттың черинге машина эртер болза, оон изи 20—25 чыл дургузунда хевээр артып калыр. Ол онзагай байдалды Конституцияда барымдаалаан болгаш черии чөп ажыглаарынче, ону хумагалыг көөрүнче угланган делгереңгей чүүлдерини ында бир-ле дугаарында киирген.

— Якутияның мурнундагы Конституциязы 11 эгелиг тургай. Бир эвес дөртку разрядтың тудугжуу ол-ла үе иштинде 136 рубльдиң ажылын кылган болза, үшкү разрядтыглар — 100, а дөртку разрядтыглар — 85 рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган болур. Ол кижилериң хүнде норма-чижээн күүсеткенин үндүрүп алыры берге эвес. Разрядтар хамаан чокка олар шуптузу ажыл шагын долдур ажыглап, планның даалгаларны чүс хуу күүсеткени ол болур.

Бригада кежигүнериниден ажыл шагын чедир ажыглаваан, хүн нормазын күүсетпээнер дораан-на илереп келир. Бистер ындыг таварылгада ол кижиниң культура ажылын шак-үеже шилчидиишкеш, кылганын эвес, а ажылдаан шагын барымдаалап төлээр бис. Оон түңнелинден кижи бүрүзү шак-үени ыяк камнаар болгаш ажыл-даа бүдүштүр болур. Шак-үе дээрге бистиң курлавырларывыстың бир кол кезээ деп санаар мен. Ынчангаш олче ам-даа улут кичээнгейни углаидырып, ам-даа калбаа-биле чугаалажыры чугула.

Х. ДАНЗЫРЫН,
бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Ак-Довурак хоорай.

АВТОНОМНУГ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАА ЭРГЕЛЕРИ

Чурттуң чонунуң барык он үшкү кезээ—20 миллион кижи чурттап турар автономнуг совет социалистиг республикаларның (АССР-лерниң) чаа Конституцияларын бо чылдың июльда хүлээп алган.

Якутияның Конституциязында чаа чүү кестүп келгеним? Ол айтырыгны ПМА-ның корреспондентизи Виктор Журавлев **Якут АССР-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Александра Яковлевна Овчинниковага** салган. Составында Якутияның базы бактаан турары Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Конституциязының төлевилелин чугаалажып турда, Александра Яковлевна РСФСР-ниң Конституция комиссиязының кежигүнү турган. Оон соонда ол Якут АССР-ниң Конституция комиссиязың баштаан.

— Якут АССР-ниң эргелери чуртгуң чаа Үндезин Хоойлузунда долу болгаш биллингир кылдыр тодартайлаттынган, ССРЭ-ниң мурнундагы Конституциязынга болзарга, Автономнуг Совет Социалистиг Республика дугайында ында чаңгыс эвес, харын ийи эге кестүп келген—деп, А. Я. Овчинникова чугаалаан. Оон онза эргелери Россия Федерациязының чаа Конституциязында сайзырангайжып киргей, ында автономия дугайында ССРЭ Конституциязыныңдан дөрт чүл хөй кирген. Республиканың бот тускайлаң чоруу оон болунуң Үндезин Хоойлузундан улам долу илергейлеттингени чугаажок.

Автономнуг республикаларның бот тускайлаң чоруунуң дугайын оларның тус бүрүзү болунуң Конституциялыг, күрүне сүлделиг, туктуг, найысылалдыг, болунуң эрге-чагыргазының дээди органнарлыг—Дээди Советтиг болгаш Министрлер Чөвүлелдиг ол факт тодаргай чугаалап турар. Чижээлээрге, 800 муң кижи чурттап турар Якутияның болгаш 4 миллион чыгам кижи чурттакчылыг Башкирияның чурттакчы чонунуң саны беш катап ылгалып, аажок улуг делгем Якутияның болгаш бичө черлиг Алжариядың девискээрлериниң хемчээли муң катап ылгалып турзажок, бүгү автономнуг республикалар деп эргелерлиг болгаш эрге-чагырганың дээди органнарында, чижээ, ССРЭ-ниң Дээди Советинге бир демей төлөделгелиг деп чүвени маңаа онзалап демеглээр херек. Оларның тус бүрүзүнден-не деп эргелиг палаталарның бирээзинге—ССРЭ-ниң Дээди Советинин Националлар Советинге 11 депутатты сонгуур.

— Ынчалза автономия дугайында ССРЭ Конституциязында чаа эге, Россия Федерациязының Конституциязында—чаа чүүлдер тыптып келген болганда, республикаларның чаа эргелери база хөй-лужуттуганы ол ышкажыл?

— ССР Эвилелинде болгаш Россия Федерациязында бактаан турар улустарның чаа дең эргелерин хамыктың мурнунда кайы-даа Конституцияда онзалап демеглээн. «РСФСР-ниң Дээди Советинин Президиумуун Дээди Советтиң Президиумунуң Даргазы, Дарганың он чеди оралакчылары, оон санынга Дээгенин оралакчыларын автономнуг республика бүрүзүнден бир-бир кижи составтыг кылдыр... депутаттардан сонгуур»—деп, РСФСР-ниң Конституциязының чүүлдериниң бирээзинде чугаалаан.

РСФСР-ниң Конституциязы автономнуг республикаларның хөөйлужудукчу эргелерин дыка калбартып турар. 108 чүүлде мынча деп бижээн: «РСФСР-ниң Дээди Советинге хөөйлу саналдаар эрге автономнуг республикаларның күрүне эрге-чагыргазының дээди органнарының иүүрүнде оларга хамаарыр...»

— Чижээ, кайы-даа улустуң бот тускайлаң чоруунуң болгаш национал төлептиг мөзүнүң үндезини болур экономиканы эргелеп башиарарынга тодаргай эргелер калбарган бе?

— Бистиң девискээривисте бүгү бүдүрүлгелерниң, организацияларның болгаш албан черлериниң ажыл-чорулгазын оларның кымның чагыргазында турарындан хамаарылга чокка, республиканың экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдезининң сорулгаларынга таарыштыр углап-башкарар болгаш контрольдаар эргени чуртгуң болгаш Россия Федерациязының Конституциялары биске берген, а Якутияның Конституциязы быжыглаан. Херек кырында ол эргелерни шагдан бээр ажыглаар келгендаасти, а Конституцияга ону бир-ле дугаарында киирген маңаа онзалап демеглээр херек.

Чижек кылдыр Мурнуу Якутияны ап көрээли, ында 40 миллиард тонна хөмүр-даш курлавырларын ажыткан болгаш он-он эвилел министерстволары база ведомстволары күчүлүг хөмүр-даш комплекизин тудуп турар. Оларның шуптузунуң ажыл-чорулгазының түс черинің улус депутатларының Нерюнгрин хоорай Советі болгаш республиканың өске-даа органнары башкарын турар. Мурнуу Якутияның дээрге бригаданың чаңгыс-ла кежигүнү четпестей бээрге, ажылга шаптыктаашкын дораан-на пдеп апаар. Ч. Донгактың бижии · турары-биле алырга, чүгле «Кызыл тудуг» эргелелинге безин эрткен 1977 чылда 205 кижи чылдагаан чокка ажыл шагы үскен болгаш 413 кижи төлевир чок, кыска хуусаалыг шөлээ чөпшээреткеш, ажыл хүнү үскен-дир. Бистиң «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде ындыг сан-фактылар оон-даа хөй боон турар. Оон үжүрүндан бүдүрүлге көргүзүглери дыка кудулаар, ажыл шагы бүрүнү-биле ажыглаттынмайн турар. Мен бодап көөрүмге, чамдык чөптүг чылдагааннарбиле администрацияның шөлээ бээрин ыяк чурумчудуп, ол дугайын эки өөренип көрзе чогуур. Бистиң бригадага чогум-на ынчаар кылып турар бис. Кысказы-биле чугаалаарга, бистер бригада кежигүнерииге шөлээни чүгле хөөйлу-дүрүмде айтып каанын ёзугаар бээрин практикалап турар бис.

Сөөлгү ийи-үш чылда бисте ажыл шагы үзер, прогул кылыр чорук үзүткаттынганын үстүнде айыткан болгай мен. Оон бир үндезини —бригада кежигүнерииниң эң-на-йыралдыг, демниг ажылы база боон турар. Оон аңгыда коммунистерни, комсомолчуларны болгаш удуг дуржулгалыг кижилерни ажылдың эң харыысалгалыг черлеринге тургузары чугула. Олар ажыл шагын долу ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерин ылап-ла чедип алыр болганда, тудуг шуудаар, план-онаалдалар күүсеттинер. Оон аңгыда учлаше дооскан азы чаа тудугжулар, ажылдан эгелээн аныяктарны бистер ыяап-ла дуржулгалыг кижилерге даандырып каап турар бис. Оларның күш-ажылга кижизидилгезин, ажыл шагын үнелеп билириңге чаңчыгышкынын бригаданың коммунистери харыылап турар.

Коллективке кижизидилге ажылын чогум-на ажыл шагын долдур ажыглаарынче, ону үнелеп билириңче үглаидырып турар. Бистиң пропагандистер, политинформаторларывыс олче база кичээнгей салып, ажыл шагының эгезинде азы төнчүзүнде-даа кижи бүрүзүнүң ажылының түңнелин үндурүп, солун деннелгелерни кылып турар. Чижээ, бригаданың кежигүнерииниң сес шак ажыл үезинде каңдыг-каңдыг ажыл кылганы, оон сан-түңү билдингир болгай. Бир эвес дөртку разрядтың тудугжуу ол-ла үе иштинде 136 рубльдиң ажылын кылган болза, үшкү разрядтыглар — 100, а дөртку разрядтыглар — 85 рубльдиң тудуг-монтаж ажылын кылган болур. Ол кижилериң хүнде норма-чижээн күүсеткенин үндүрүп алыры берге эвес. Разрядтар хамаан чокка олар шуптузу ажыл шагын долдур ажыглап, планның даалгаларны чүс хуу күүсеткени ол болур.

Бригада кежигүнериниден ажыл шагын чедир ажыглаваан, хүн нормазын күүсетпээнер дораан-на илереп келир. Бистер ындыг таварылгада ол кижиниң культура ажылын шак-үеже шилчидиишкеш, кылганын эвес, а ажылдаан шагын барымдаалап төлээр бис. Оон түңнелинден кижи бүрүзү шак-үени ыяк камнаар болгаш ажыл-даа бүдүштүр болур. Шак-үе дээрге бистиң курлавырларывыстың бир кол кезээ деп санаар мен. Ынчангаш олче ам-даа улут кичээнгейни углаидырып, ам-даа калбаа-биле чугаалажыры чугула.

Х. ДАНЗЫРЫН,
бригадир, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.
Ак-Довурак хоорай.

БАМ — МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТУҢ ОРУУ

БАЙКАЛ СЫНЫН ӨТТҮР

БАМ оруунун тудугжулары Байкал сынын өттүр орук казып турар. 19-ку тоннель өтрлында Леонид Базалийнин удуртканы комплекстиг бригада Байкал сынын барын талдан өттүр үттеп кел чыдар. Бот-оруга-чарылга аргазын ажыглаап бригада ийиги кварталда 260 метр штольня каскан. Ол дэрге планнанындан 20 метр ырак болганы ол. Оон-биле чергелештир материалдарны болгаш артык кезектерни камнап алган.

Кол тоннельдин тулуунда Анатолий Бухтияровтун удуртканы бригада эки ажылдап турар. Ол, Л. Базалий ышкаш, БАМ тудуунга Харьков метрозунун тулуундан келген.

М. СОВЕНКО,
СЭТА-ныҢ корр.

Иркутск область.

• • •

БУЛУТ ЫНДЫНДА

Буурул Кодар сынынын эдээнде изиг аржаан суу үнүп чыдар, чолураа чечектелип турар черден мөңге менги шыпкан даг бажынче бичии отряд эртеннин-не үнүп чоруптар. Оон составында тракторист И. Куйдин, проходчиктер Г. Павлов, Н. Некипелов, А. Плотников, А. Кустовский болгаш чер чазылдырыкчызы В. Протопопов кирип турар. Олар боттарының оруун дээрже орук дижирлер. Эзим оттур, даш көшкелиг черлеп олар кандыг-даа шаптараазындан хамаарылга чокка Кодар бажынче үнүштерлер. Ол даг бажында Удоканнын геология-шинчилел экспедициязынын Сулумат бөлүү ажыктыг казымалдарны дилеп турар. Чер үттээр станоктар ынаар өрү булуттар аразында ажылдап турар. Ол бедикте чайгы шинчи безин чок. Долгандыр менги хар.

Геологтар ажылын дүрген доозарынче чүткүүп турар. Удавас бээр, Чараже, Байкал-Амур оруу шөйлүп кээр. Чер иштинин үүжезинин шинчилекчилери ам безин честин, демирнин, холуксаалыг металлдарның, тудуг материалдарының болгаш чер иштинин суунун байлак курлавырын тыпканнар.

Л. ФАДЕЕВ,
СЭТА-ныҢ корр.

Чита область.

• • •

БҮДҮРҮЛГЕ КОМПЛЕКИЗИ

Байкал-Амур оруунун унунда Мурнуу Якутияның девискээр-бүдүрүлге комплекизи — бүдүрүлгелери бо беш чылда ажылдап эгелей бээр баштайгы комплекс. Нерюнгринин хөмүр-даш курлавырлыг черинде разрез тудуунун ажылчынарны казымал байлактыг каттарже чоокшулап орар. Разрез чанында болбаазырадылга фабриказының корпустары база безин үнүп орар. ССРЭ-нин чаа Конституциязының бирги чылында бээр бичe БАМ-ның кап оруктары шөйлүп кээр. Ол оруктан чыл төнчүзүнден эгелеп Сибирьниң үлетпүр төптеринче хөмүр-даштыг чүдүрүп чорудар. Ол черинн хөмүр-дажынга Нерюнгри-ГРЭС ажылдап кириптер.

Комплекстин үлетпүр бүдүрүлгелерин болгаш оон төвү Нерюнгри хоорайны мөңге дон черде тудуп турар. Оон аңгыда ол чер чер шимчээшкинниниң курлаярга хамааржып турар. Тулугларның тургузуу, материалдары, төлевилели ол нарын байдалдарны кичээнгейге ап турар.

Д. БУБУЯКИН,
СЭТА-ныҢ корр.

Якут АССР.

• • •

ЧАА СУУРЛАР

БАМ-ның төвен талазында эң улуг суур болур Горин кандыг болурун архитекторлар кол планга төлевилеп дооскан. Суурга хөй каът бажыннарны тудар. Ынчаарга долгандыр турар тайганы үреглевезин болап, бажынарны эң таарымчалыг кылдыр чыскаап тудар апаар. Чуртталга корпустарының чанында садыг төвү, клуб, школа, уруглар комбинаты турар.

Төлевилекчилер Хабаровск крайның Солнечный районунун девискээринге тулар он суурнун кол планын кылып дооскан. Ол суурларны Волгоградтың, Тамбовтун, Пензанын болгаш чүрттүн өске-даа хоорайларының төлөөлери тудар.

А. ИВАНОВ,
СЭТА-ныҢ корр.

Хабаровск край.

• • •

ЧАЛ «СЫРТЫК»

Келир үеним хоорайы Ургалдың болгаш демир-орук станциязының тудугжуларының ажылдап турган чери аажок тулаалыг чидиниээш чер болган. Анаа бажын тудар мурнунда хөрзүнүү быжыглап, чал «сыртык» кылдыр кадыг довурак төгери чүгула.

Орук чок байдалда ындыг хөрзүнүү бээр канчап эккээрил деп айтырыг тургустунуп келген. Ону механиктер В. Иванов биле В. Капустиннин экипажтары чогумчалыг шиитпирлээн. Олар агрегаттарны Ургал дэмге ажылдаарынга таарыштырган, тулаалыг черни кежилдир улуг хоорайларны шөйген. Олап ам ай санында 50 мун кубометр хем унунун сай, элезинин дамчыдып турар.

Ю. ВДОВИН,
СЭТА-ныҢ корр.

• • •

АРТИСТЕР АЯН ТУТКАН

Тулугнун төвен участогунга эң баштай Хүрмүлү станциязының тулугжулары Ю. Эллистин «Кускү кудалар» деп комедиязын көргеннер. Ол шии-биле Амурда Комсомольск хоорайның ший театрының коллективи БАМ-га көргүзүглерин ажыткан.

Тайга, сыннарда тудугжулар культура амыдыралынан хожудавайн турар. Чүрттүн дыка хөй хоорайларының уран чүүл мастерлери тудугжуларга үргүлчү аалдап кээп турарлар. БАМ тудуунда Ленинградтың А. С. Пушкин аттыг академиктиг шии театры, «Лад» деп хөгжүм ансамбли, Уралдың, Донецкинин артистери оон көргүзүп чорун турар. Тудугжуларның ажы-төлү —бичии бамчылар Ленинградтың «Теремок» деп ойнаарак театрының шиилерин, Хабаровскиден экелген «Потапыч» деп шиини сонуургаан.

Маадырлыг чоруктун оруунун тудугжуларын «Орук оттары» деп уран чүүл фестивалы, сураглыг артистер, композиторлар, күүседикчилер-биле ужуражылгалар манап турар.

М. ХАНУХ,
СЭТА-ныҢ корр.

Хабаровск хоорай.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧУРУКТА: Фидель Кастро биле тура халыкчы армияның эң талантылыг командирлериниң бирээзи, төрээн чуртунун хосталгазы дээш коргуш чок демиселчи Камило Сьенфуэгос.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛАБОРАТОРИЯЛАРДА

Совет-польша космос экспедициязының үезинде эрттирген шенелделериниң түңнелдерин ажылдап кылыры ССРЭ-ниң болгаш Польша Улус Республиканың Эртемнер академияларының эртем төптеринде эгелээн.

«Союз-30» корабль-биле орбитадан бадырып келген эртем чүүгүнүң база бир кезээн польша эртемденнерге дамчыдып бээри ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының космос шинчилелдериниң институдунга июль 26-да болган. Денги чок байдалга кылган, чартык дамчыдыкчы кристаллдарның хевирлерин суккан ийи капсуланы Польшаның Эртемнер академиязының физика институдунун специалистеринге дамчыдып берген.

СЭТА-НЫҢ КОРР.

ЧОННУҢ БҮЗҮРЕЛИ

АДДИС-АБЕБА (СЭТА). Чептүг болгаш ден эргенин чаа ниитилелин тургузар дээш демиселге хаштыкы болгаш иштики реакциянын күштерин эфиоп революциязын чайлашчок тиилээринге бүзүреллинн Түр административтиг чөвүделдин доктаамал комитединин кежигүнү Легессе Асфау илергейлээн.

Чүртта байдал дугайында анаа эрткен семинарга чүве чугаалаан, революцияның эрткен дөрт чылдарында калбак удусчу массалар национал экономиканы көдүрериниге, чүрттүн камгаланыр күчүзүн быжыглаарынга, социал-экономиктиг калбак чаартылгаларны амыдырала боттандырарынга дыка улуг чедишкиннерни чедип алган деп, ол демиглээн. Чүрттүн чүрттакчы чонунун 90 хувузү түрүп турар кодээ черлерде улуг чаартылгалар болган. Чер реформазының дугайында декретти чарлааны революстуг чорудуушкуннарга тараачынарны хаара тударынга, оларның политиктиг угаан-медерелин болгаш организастыг чоруун бедидеринге улуг идигин берген. Оон түңнелинде көдээе улусчу эргe-чагыргайын чаа органнарын — тараачынарның ассоциацияларын болгаш оларның төп органы—Бүгү-эфиопия ассоциациязын тургускан. Амгы үеде ол ассоциацияларда 7 миллион ажыг тараачын өг-бүдүлер бактаап турар.

Империалистиг күрүнелер болгаш реаксылыг араб ёзучурумнар деткип, контрреволюстуг бөлүктер хөделип турар Элитрея можуда байлал сыр ескe. Бо күштер Эфиопияның чангыс авиа болгаш тускайлан чоруун чаза шаар дээш хөделип турарын Легессе Асфау дэмдеглээн.

Делегей империализми болгаш оон чалчалары Эфиопияны хүваажыр, революцияны чаза тепсир дээш шырбайын турза-даа, чүрттүн ажылчы чоннары бодунун чаалап алышкынынарын камгалаарынга долу шиитпирлиг, чүрттүн чангыс авиа болгаш девискээр айлы-биле бүрүн-бүдүн турар чоруун камгалап шыдаар деп, ол медеглээн.

Харыысалга кыдат талага онаажыр

ХАНОЙ (СЭТА). Вьетнамдан үнүп чоруур күзелдиг кыдат националдыг кижилер дугайында айтырыг талазы-биле ВСР-нин Даштыкы керектер министерствозунун төлөөлекчилериниң болгаш КЧР-нун элчин черинин анаа болган өөлчеглиг ужуражышкыны кандыг-даа түңнелди бербээн деп, ВСР-нин ДХМ-нин дынадыында чугаалап турар.

Кыдат националдыг кижилерниң ВСР-ден КЧР-же масс алыы-биле үнүп чоруур дугайында куткуушкунну чогум-на харын кылат тала кылып турарының фактыларын Вьетнамның төлөөлекчизи ужуражышкынга көргүскен. Ындыг янзылыг хөделиишкин кылат националдыг кижилерниң Вьетнамдан үнүп чоруурунун дугайында ийи чүрттүн аразында чедип алынган дугуржулгага дүүшпейн турарын, ВСР-нин тускайлан болгаш айыыл чок чоруунга хөрэ чедирип турарын ол демиглээн. Кыдат тала ындыг хөделиишкиннерин доп-дораан соксадырын ДХМ-ниң төлөөлекчизи негээн.

Кыдат тала болунун иүгүлдээшкиннерин сөкпээс, болунун туружун албаазар болза, чугаалажышкыннар түңнел чөк болур, ол дээш харыысалганы кыдат тала долузу-биле чүктээр деп, ВСР-нин ДХМ-нин дынадыында демиглээн.

ЭЛИТРЕЯДА ДАЙЫН ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Элитрея можунун административтиг төвү Асмаруже сепаратисчи бөлүктериниң чепсээтиг отрядтарының үш хун иштинде шаап халдаашкынын Эфиопияның национал армиязының кезектери ойтур шапкан деп национал революстуг оперативтиг командылалдың июнь 26-дагы медеглелинде айыткан. Армия удур шаап халдаашкынны элээп, кат угланышкынынарга чедишкиннiг чоруткан. Оон түңнелинде Судан-биле кызыгаар чоогунда Хумера, Ом-Хаджэр, Тэсэнэй хоорайларны, ол ышкаш можунун административтиг төвүнүн мурнуу талазында Адди-Куала, Адди-Угри хоорайларны болгаш өске-даа чүрттакчылыг суурларны хостаан, Кызыл далайда Массауа порттун бүзээлээшкинин чаза тавараан.

Сепаратистерниң отрядтары дээш чоруп турар үеде көвүрүглерни, плотиналарны, суггарылга системаларын, электри станцияларын чаза тевискен, эмнелгелерни, школаларны, үлетүүр бүдүрүлгелерин үрегээн деп дыңнадыгда айыткан. Национал армияның дайынчылары тус черниң чүрттакчы чонунун деткимчези-биле катап тургузуушкун ажылдарын калбаа-биле эгелээн, дайын чорудулгаларының үезинде каражадаан чүрттакчыларга дузаламчыны көргүзүп турар.

ӨЛҮМ ЧОК МААДЫРЛЫГ ЧОРУК

ГАВАНА. (СЭТА). Социалистиг Куба бодунун улуг байырлалын—Национал тура халышкынының хүнүн бәйырлалдыы-биле демдеглээн. Хосталгага ынакшылдыг болгаш маадырлыг куба улустуң революстуг демиселинин чыл демдеглели 1953 чылдың июль 26-да эгелээн. Ынчазада Фидель Кастро баштаан аныяк революсчулар-патриоттар Батистанын империалистиг дарлалының үезы—Сантьяго-де-Куба хоорайда Монкада казармаларын штурмнаан. Революстуг демиселдин чыл демдеглелиниң ол эгезин алдын үжүктер-биле бижээн.

Монкаданы штурмнаан кижилериң өлүм чок маадырлыг чоруу бүгү чуртка калбарып, хосталгалыг демиселдин чидиг чалбыжын көстүп көрбээн күш-биле кыпсып үнүлүрүпкен. Оон түңнелинде Куба революция тиилээн болгаш бөмбүрзектин барын талазынга эң баштайгы социалистиг күрүне тургустунган.

Монкаданы штурмнаан маадырларның түгүн бедик түпүшаан, Куба Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле социализмни тургузарының оруу-биле бүзүредилдиг бурунгаарлап орар. Республиканың ажылчы чоннары бодунун алдарлыг юбилейин янзы-бүрү адырларга кайгамчыктыг чедишкиннер-биле уткаан. Кубаның Компартиязының I съезадизинии шиитпирлерин бүзүредди-биле күүседип, күрүне тургузуушкунунуң айтырыгларын чедишкинниг шиитпирлеп, улусчу эрге-чагырга органнарын, политиктиг болгаш хейнинти организацияларын быжыглаан турар.

Куба — күчүзүг социалистиг кадыг ажылдажылганың быжыг звенозу, Экономиктиг Дузалажылга Чөвүделиниң идепкейлиг кежигүнү. Дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырар чорудуушкунуу хаиладырының, улустарның хостуг, хамаарышпас хөгжүлдере эргелерин бадыткаарынга куба боттуг үлүүн киирер. Кубаның антиимпериалистиг даштыкы политиказы анаа делегейниң бедик авторитедин берген.

Монкаданы штурмнаанының 25 чыл өөн аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалының делегаттары боон, чер бөмбүрзөзиниң дешилгелиг аныяктарының Хосталга ортулуунда чеде берген төлөөлекчилери база байырлап турар.

ТАЙБЫҢ БОЛГАШ СОЦИАЛИЗМ КҮШТЕРИНИҢ ЭВИЛЕЛИ ДЭЭШ

БЕЙРУТ. Йемен Улус Демократтыг Республиканың политиказы ажылчы массаларның эрге-ажыктарын камгалаарынга, хосталга, социал дешилге, тайбың болгаш социализм күштери-биле эвилелди быжыглаарынче үелиган деп, Йемен Улус Демократтыг Республиканың Каттышкан политиктиг организациязы Национал фронтунун ТК-зының чингиге секретары Абдель Фаттах Исмаил Ливанның неделя санында үнер «Аль-Хурриа» солунунун айтырыгларынга харыылап тура медеглээн.

Ол оруктa бисти хөй санныг бергелер, сулчаалернин болгаш агрессиянын айылдары манап турарын билир бис. Ынчалзажок демократия, хосталга болгаш социализм күштериниң чедип ап турары кайгамчыктыг тиилелгелериниң үезинде чурттап турар бис, ынчангаш делегейниң революсчу шимчээшкининге хамаарылгалыг бистиң демократтыг республикавыс бодунун демиселинге часкаан эвес, а бистиң-биле кадыг — бүгү антиимпериалистиг күштер туржуп турар дээрзин билир бис деп, ол чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүктe империализмнин, сионизминин болгаш реакциянын чимзенишкинневилдериниң мурнунга араб делегейнин бүгү-де патриотчу болгаш дешилгелиг күштериниң эвилелин быжыглаарының эргежок чугулазын А. Ф. Исмаил айыткан. Ынчангаш араб чурт бүрүзүнге патриоттарның болгаш демократтарның чангыс эвин чедип алыры чугула деп, ол демдеглээн.

Дүжүп берикчи политикага болгаш аскерликчи, саттынычы чорукка удур демиселди чорудуп турар депшилгелиг араб чурттар составтыг кылдыр «удурланышкынның болгаш ойтур шавышкынның фронтузун» тургусканың араб чангыс эвти быжыглаарының херээнге чугула чедишкин кылдыр санап турар болгаш ол фронтунун ажыл-чорудулгазын идепкейжидиринге салышкын киирер бодалдыг бис деп, А. Ф. Исмаил уламчылаан.

ИУДР-де партия тургузуушкунунуң айтырыгларынга ол доктаалган. Авангардчы партияның уставының болгаш программазының төлевилелин белеткээри бистиң чүртүвүстa доозугаан, келир үеде оон съездизинге келир делегаттар депшидер хураларны чүрттүн бүгү районнарынга чоокку үеде эрттирер деп, А. Ф. Исмаил түңнелинде чугаалаан.

(СЭТА).

ИРАНДА ХӨЛЗЭЭШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Тегеранның албан бөлүктериниң дынадыындан ап көөрге, июль 22 болгаш 23-түң хүнеринде чазакка удур чоннуң күштүг хөлзээшкиннери болган деп, ЮПИ агентилелдиң корреспондентизи дамчыткан.

Мусулманнарның айыыл чок чорук күштери-биле үскүлежиишкиннериниң үезинде 40 хире кижи өлүрткен, 100 хире кижи балыглаткан боон турар. Үскүлежиишкиннерниң дугайын тодаргайы-биле дыңнаттайн турар, ынчалза-даа полиция болгаш шериглер «көрүм-чурум чок» чорукту базар үеде танкыларны ажыглаанын Ираның оппозиция бөлүктери медеглээн.

ЧАА ЧАЗАКТЫ ТУРГУСКАН

ЛА-ПАС. (СЭТА). Боливианын президентизи кыллыр чарлаттырган генерал Хуан Перед Асбуң чазак кабинединн тургускан. Оон кежигүннериниң хөй нуруузу соолгу дөрт чылда бир-ле чугаарында хамаатты кижилер болган, олар бүрүзүз партияларның сонгулга блогунун—улусчу националистиг эвилеллин талазы-биле Перед Асбуңнуң талалакчылары болуп турар. Чазакның үш шериг кежигүннерининн холунда кол албан-дужаалдар кирген: национал камгалалдың, иштики керектерниң, кодээ ажыл-агыйның болгаш тараачынар керектерининн талазы-биле министерстволар оларның эргезинде.

ГАВАНА. (СЭТА). Бодунун кабинединнiң кежигүннеринге дангырак бердиреринин ёзулалынга чүве чугаалап турa, Х. Перед Асбуң оон чазаа «демократчылылганың чорудулгазын төлевилээр апаар» деп медеглээн. Ынчалза-даа ол демократчылылганы чорударының оруктарын-даа, тодаргай хуусааларын-даа ол адаваан.

Демократтыг болгаш улусчу чапгыс эптин фронтузу — Боливианын Коммунистиг партиязы, оппозистиг өске-даа партиялар болгаш каттыжышкыннар база бактаап турар чөөн үзеллиг күштер блогу чаа чазак-биле кадыг ажылдажырындан ойталаан. Конституция принциптериниге чоруштур бо чазакты чүртке дегээн, бо чазак демократчылылгага саллының турган иелелдерге согуушкун таварышкан деп, христиан-демократтыг партия медеглээн.

Чүртта онаа байдал болган таңныылдаашкын шагы туражок. Боливианың янзы-бүрү районнарынга ажылчы чоннарның чыскаалдары, демисежип үнүүшкүннери болуп турар. Боливианың ажылчын ангызының кол отряды—коргулчуң рудниктериниң дагжылары 48 шактыг ажыл соседыышкынын эрттирген. Олар чаа сонгулда эрттирерин негээннер.

Ыраккы

Чөөн чүкте

АМУРДА КВАРТАЛДАР

Амур хемниң эриинде Комсомольскиде баштайгы он дөрт каът чурттарга бажыңы туттунган. Пермяк суурнуң чавыт, эрги бажыңнарын 1930 чылда чалыы назын хоорайының баштайгы тудугжуларының көрүп турганы черде ол бажыңны туткан. Ам оортан калбак кудумчулар шөйлүп чоруткан, оларны дургаар хой-хой каът бажыңнар магазиннер, клубтар көстүп тургулаар. Парктарны, скверлерни база көрүп болур.

18—24 каът бажыңнарны тудары хоорайның кол планында көрдүнген. Ам-гы беш чылдың дургузуунда 750 муң дөрбелчин метр чурттарга бажыңнары ажыглалга кирген турар. Бо чорук ог-бүле бүрүзүн ангы квартира-биле хандырар арганы бээр.

Амурда-Комсомольск к-ниң архитектурлуг хевирлиничил чыл эрткен тудум-на улам аян кирип бар чыдар Комсомольск болдунуң чартык үе чыл оюнче бүзүрелдиг бар чоруур.

Л. КУШНАРЕНКО,
СЭТА-ның корр.
Амурда-Комсомольск.

* * *

КУШ ФАБРИКАЗЫ — ХАБАРОВЧУЛАРГА

Ыраккы Чөөн чүктүң куш фабриказы төлевилеттинген күчүзүнден ажыр хабаровчуларга хүнүң-не 30 муң ажыг чуургаларны берип турар. Мында түгле куш ажаакчыларының эвес, а тудугжуларның үлүг база бар, чүл дизе олар амгы үениң эң улуг бүдүрүлгезин шалыпкын туткаш, аңаа ажылдаарыңга эң эки таарымчалыг байдалды тургузуп бергеннер.

Хабаровскиниң чоогунда куш фабриказының чанында төлевилел күчүзүбиле чылда 10,5 миллион дагаа оолдары өстүрер комбинаттың бирги эзлчээ хуусаадан оранчок эрте ажылдап эгелээн.

Куш ажылы—Хабаровск крайда эң шайкын хөгжүп турар адырларның бирээзи. Эрткен он чылдарның дургузуунда куш фабрикаларын тударынга болгаш чаартырынга 150 миллион рубльди киирген. Чуургаларны болгаш дагаа эъдин бүдүрери ол үе дургузуунда он ажыг катап улгатканын.

М. ХАНУХ.
СЭТА-ның корр.
Хабаровск.

* * *

ФИЛЬМНЕРНИҢ МААДЫРЛАРЫ— КҮШ-АЖЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

«Далай аңчылары» деп кинолента көрүкчүлериниң мурнунга Караганскиниң күрүнеңиң үлетпүр ажылагайының уе-тывышчылары ажылдап турар кадыг-дошкун Беринг далайны баштай-ла көргүзүп үнүп келир. Ону А. Коваленков тургускан. Кино тырттырарынга ол чаа өөренил чоруур. Камчатканың мурнакчы ажыл-агыйы олүк-кешти тып, пивлер өстүрүп, балык тудуп, далай аңнарын олүрүп турар. А. Коваленков бодунуң төрээн ажыл-агыйының дугайында, оон ажылчыларының болгаш бойдузунуң дугайында элээн каш фильмнерни тургускан.

Чартык ортулуктуң бойдузу, оон байлаа- ону шингээдип ап турар кижилер—Камчатканың кино тырттырарынга суидулугларының кинолариның темалары ыңдыг. Ол киночуруктар вулканологтарның, инвижилерниң, балыкчыларның, далайжыларның, авиаторларның сорук кириишкинниг күш-ажылының дугайын чугаалап турар. П. Каратаевтиң Толбачик вулканының үндүр аттыгышкынының дугайында фильми кино тырттырарынга суидулугларның Бүгү-эвилел болгаш делегей фестивалынга шаңналдарбиле демдеглеттинген.

М. ЖИЛИН.
СЭТА-ның корр.
Петропавловск-Камчатский.

ДАШТЫКЫ ТУРИЗМ: КАЛБАК ХӨГЖҮЛДЕ

Сергей НИКИТИН,
ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң чанында Даштыкы туризм талазы-биле кол эргелелдиң начальныги

Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың Түнел актызының туризм талазы-биле кол түүлдерин амыдыралга боттандырар талазы-биле идепкейлиг ажылды чорудуп турар бис. Ол дугайын туризм талазы-биле чазактар аразының чаа дугуржулгаларын чарып, даштыкы фирмалар-биле кады ажылдажылганы улам калбартып турары. ССРЭ-нин болгаш даштыкы чурттарның аразында туристчи солчуушкуннарының өзүлдези херечилеп турар.

Нинти Европа Чөвүлел хуралының соонда эрткен ийи чылда даштыкы 8 миллион хире туристер Совет Эвилелинге кээп чораан, а 5,5 миллион совет хамаатылар даштыкыга аян-чорукту кылган. Бо дээрге Хельсинки Чөвүлел хуралының мүрнүнда турган ийи чылга бодаарга, 30 хуу хөй боон турар.

1977 чылда ССРЭ-ге 155 чурттарның аалчылары келген, а совет хамаатылар делегейниң 135 чурттарынга чораан. Бо чурттарның лыкә хейү-биле туристчи харылзаалар туризм талазы-биле кады ажылдажылга дугайында чазактар аразының дугуржулгаларынга үндезилеттинип хөгжүп турар.

Туризм талазы-биле перспективтиг кады ажылдажылганың, оон иштинде янзы-бүрү социал-экономиктиг системаларлыг күрүнелерниң аразында айтырыглар улам калбаа-биле хөгжүп турар. Оон эви чижээ болза, ССРЭ-нин болгаш Финляндияның аразында садыг-экономиктиг, улетпүр болгаш әртем-техниктиг кады ажылдажылганы хөгжүдериниң болгаш ханыладырының үр хуусаалыг программазынга туризмни 1990 чылга чедир хөгжүдерин кииргени боон турар.

Бистин чуртувуска сөөлгү чылдарда даштыкы туризмнин материаллыг базазы калбарган болгаш экижээн, Совет Эвилелин дургаар даштыкы туристерниң аян-чорук кылыр географиязы калбарган. Совет хамаатыларның даштыкы чурттарга кылыр аян-чорууунун маршруттары янзы-бүрү апарган. Бистин туристеривис Турцияга, Египет Араб Республикага, Грецияга аян-чорук кылырының чаа маршруттарын шингээлип ап турар. Совет туристерниң баштайгы бөлүү Скандинав чурттарының далай порттарынга, Крит, Мадейра, Шпицберген ортулуктарга чораан болгаш Рейкьявик, Дублин, Хошимин хоорайларга баргылаан.

ССРЭ-нин өске чурттар-биле туризм харылзааларын хөгжүдери талаларның күжениишкиннерин негеп турар. Хельсинки чөвүлел хуралының соонда туристчи организациялар барын чүктүн туризм организацияларының улуг билиишкинин (хүлээп көрүүшкүнүн) ап турары бисти өөртүп турар.

Оон-биле кады совет туризмни капиталистиг чурттарга хөгжүдеринге шаптыктап турар моонактар барын айтыр херек. Ылангыя барын чүктүн чамдык чурттары совет хамаатыларның аңаа базар чөпшээрел бижиктерин бээрин чылдагаан чокка саададыр чоруктар кайы хөй. Барын чүкте туристер элертип-хелемчилээр албанны чедир организаставан, орус дыл билир баштакчы кижилер ховар. Ол ышкаш совет туристерниң мергежилдерин бүүгаар янзы-бүрү будүүлге, албан чөрлерин көөрүнге, ажылчыннар, техниктиг ажылдакчылар болгаш даштыкыда өөрү-биле ужуражырынга кызыгаарлаашкынныар, нарын түүлдер кайы хөй.

Бистин барыын талала партнёрларывыс туристчи солчуушкуннар кылырының оруунда хөй моонактарны чайладырынче сагыш салбайн турарлар. Чамдык айтырыгларны шиитпирлээринге тургустунуп келир нарын түүлдер болза, ол чурттарның политиктиг, социал болгаш экономиктиг онзагай байдалдарындан хамаажыл турарын база бижип турар бис. Ынчангаш бистер чугаалажыышкынныар үезинде конструктивтиг база бот-бодунга ажыктыг санаалдарны киирерин уламчылап турар бис.

Туризм хереэн саадалып турар база бир түүл болза транспортка, туристчи хандырылгага, чурттаарынга болгаш чемнеринге ертектернин доктаамал өзүп турары, дыка хөй капиталистиг чурттарже базар путёвкаларның өртээнин аартап турары болур. Бо бүгү түүлдер совет хамаатыларның барыын чүк чурттарынче базарынга шаптыктап турары илдең.

Биске хамаарыштыр кандыгыл дээрге, чоокку үш чылда Совет Эвилелинге даштыкыдан 16 миллион аачылар кээрин манап турар бис. Сөөлгү 20 чылда даштыкы туризмнин ССРЭ-нин хөгжүп турарын көөрге, Совет Эвилелинге кээп турар даштыкы аалчыларның саны беш чыл санында-ла барык 60 хуу өзүп турар. Туризм хөгжүдезинин ындыг темпизин моон сонгаар-даа калбартыр апаар. Даштыкы фирмалар болгаш транспорт компаниялары-биле харылзаларыны улам калбартырынче улуг кичээнгейни угландырып, туризмнин чаа хевирлерин ажылдап кылып, даштыкы туристерниң ССРЭ-ге турар үезинде экскурсия программазын сайзырангайжылып турар. Бистиң чуртувуска алнчорук кылырының географиязын доктаамал калбартып, туризм индустриязында ажылдап турар кижилерниң санын база мергежилин өстүрүп турар.

Амгы үеде улуг кичээнгей салып турар кол айтырыгларның бирээзи болза даштыкы туристерни хүлээп алыр материаллыг базазаны, түүн-даа мурнунда гостиницалар болгаш рестораннар тудуун хөгжүдүп, калбартыры болур. Чүгле 1978—1980 чылдарда бээрин ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң даштыкы туризм талазы-биле Кол эргелели Совет Эвилелинин 18 хоорайларынга 26 гостиница комплекстерин ажыглалга киирерин планнап турар.

Гостиницаларның кол тудугларын XXII Олимпий оюннарының спортчу маргылдааларын эрттирер хоорайларда—Москвада, Ленинградта, Киевте, Минскиде болгаш Таллинде тудуп турар. Ол-ла хоорайлар ССРЭ-нин кол туристчи төптөри боон турар. Совет Эвилелинге кээп турар даштыкы туристерниң 90 хуузу ол хоорайларга барып турар.

Олимпиада—80-нин хүннеринде Совет Эвилелинге элээн каш чүс мун даштыкы туристер кээр. Оларны хүлээп алырынга холбашкан программала улуг хемчээлдиг ажылларны кылырын көрген. Ол дээрге гостиницаларны, рестораннарны, кафелерни тудары болгаш белеткээри, транспортчуларны калбак четкизин организастаары, медицина ханырылгазы, экскурсия болгаш культура-танылыгга программаларын ажылдап кылыры, профессионал кадрларны белеткээри, янзы-бүрү суй-белекгерни бүдүрери болгаш өске-даа хөй-хөй ажылдар болур.

Амгы үеде 1978 чылдың туристчи сезону кизиннээ түлүк. Совет Эвилели даштыкы туристерни чанчыл ёзугаар аалчы ёзу-биле хүлээп ап, янзы-бүрү программаларны, аян-чорук-тарны тургузуп, солун ужуражышкынныарны, таныжылгаларны организастап турар.

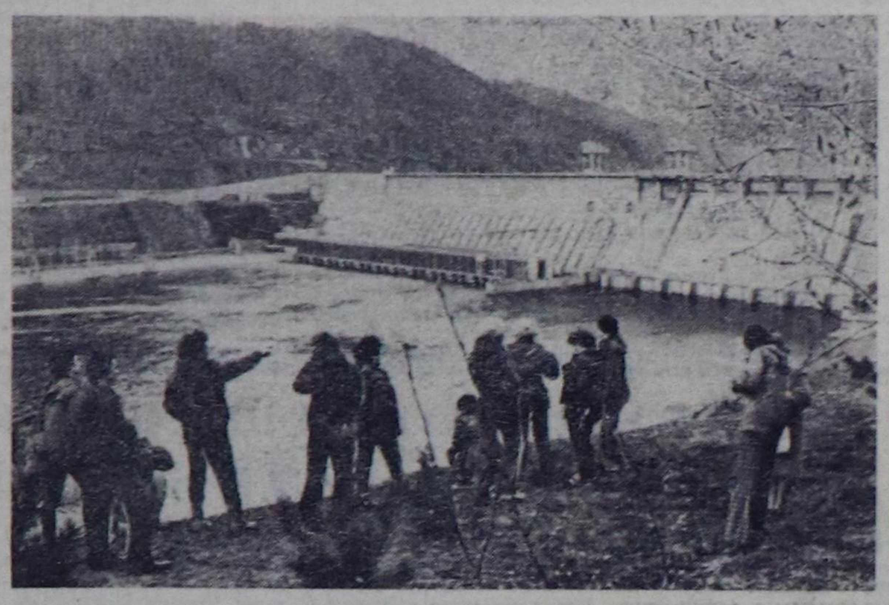

Красноярскиде металлургия заводунуң партия, профсоюзал, комсомол организациялары ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның дыштанылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Заводтуң аныяктарының эң ынак дыштанылгазының бирээзи — туризм. Суббота, воскрессенье хүннеринде аныяктар төрээн черинче походтап чоруптар. Буурул Саянның бедик баштары, Енисейниң эриктери...

Красноярскиниң суг хөлбээнiң чанында «Туманный» деп лагерь бар. Дыштанырынга хереглиг бүтүү үүлдер — бажыңнар, спорт шөлдери, өске-даа дериг-херекселдер бар.

ЧУРУКТА: болүк туристер Красноярск ГЭС-те.

Ю. БАРМИН болгаш С. МЕТЕЛИЦАНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 28-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика. Клевтен дамчыдылга.
10.55—**«Маадырлыг чорук».**
11.50—**«Оюннуң чуруму».** Теле-шин.
13.00—Делегейниң П. И. Чайковский аттыг VI конкурузунуң лауреаттарының концерти.
13.50—16.00—Чаңсар.
16.00—ССРЭ-нин Шериг-Далай Флодунуң хүнүнге. **«Кара далайжы мен».** Документалдыг фильм.
16.25—**«Шыдыраа школазы». «Шыдыраа төөгүзүн-ден»,** 4-кү дамчыдылга.
16.55—**«Улустуң аялгалары».**
17.10—**«Москва болгаш москвачылар».**

КЫЗЫЛДАН

17.40—**«Капитаннар шөлээлеп үнген».** Документалдыг фильм.
17.55—**«Отчугаш».** Дамчыдылга.
18.15—Мультфильмнер программазы: **«Бодрик», «Лариска деп дилгижектиң эртине дилеп чорааны».**
18.35—**«Тываның неделязы».** Информастыг программа.
18.55—**«Улуг уруу».** Документалдыг фильм.
19.05—**«Чогаалчы болгаш үе».** Дамчыдылга.
19.35—Телемедээлер.
19.50—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—**«Бистиң тайылбырывыс».** Политиктиг тайылбырлакчы Ю. А. Летунов эрттирер.
20.45—**РСДРП-нин II съезадининиң 75 чылынга. «Тиилекчилериниң салгалы».** Уран-чечен фильм.
22.30—**«Ye».** Информастыг программа.
23.00—00.20—**«Хере турунар».** Эстрада программазы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

17.40—**«Караа көзүдбес музыкант».** Уран-чечен фильм.
19.00—**«Гавана аалчыларны уткуп ап тур».**
19.30—Медээлер.
19.40—**«Хөтүг ноталар».**

КЫЗЫЛДАН

20.00—20.55—**«Ортулук чурттуглар».** Музыкалыг телефильм.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге чаъстаар, дынмирээр. Соңгу-барыын чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 24—29, чамдык районнарга 15—20 градус чылыыр.

Кызылга чаъс чагбас. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 26—28 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ

Чараш болгаш эткир

Тыва улустуң шаандан бээр ойнап чорааны хөгжүм-херекселдериниң дугайында «Шында» үнүп турар материалларны сонуургап номчуур-дур мен. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр бодумнуң бодалдарымны бижикеливи, «Шаг-шаа-биле турбас» деп улустуң мерген чугаазы бар болгай. А бистиң национал тыва хөгжүм херекселдери база ол хевээр турбас үжурлуг. Ынчангаш аңаа хамаарыштыр айтырыгны көдүрүп келгени черле чөптүг деп бодаар мен. Хөгжүм херекселдерин улам чараш, чаңгыс аай хевирлиг, шевергин кылдыр кылыры черле чугула. А үнүн бедидер деп турар эш-өөрге база-ла каттыжар мен.

Бичиимде-ле, сес харлыг тургаш, игил, быззаанчы, чадаган, демир хомусту ойнаар турган мен. А шору улгадып келгеш, быззаанчыны харын бодум чазаптар апарган мен. Харындаа үнү эткир, хевири чараш болурун-на бодап турдум. Чадаганны база-ла чазап шенеп көрдүм. Оон адакы талазын дуглаап, хылдаар талазынга бичии үг кылыр болза, черле эткир болурун бодумнуң практикамдан көрген мен. Мандалина азы дошпулуур ышкаш шак ыңдыг болур болза экн. Чамдык эш-өөр национал хевирин чидириптер дижир. Ыңдыг бодалга бот-дугайты чөптээрешпес кижи мен. Чүге дээрге мында айтырыг шуптуун өскерткеш, чаа херексел тургузар деп турарында эвес-ле болгай. А эрги ол херекселдерни улам экижидериниң дугайында айтырыг чоруп турар.

Игилди база-ла чазап шенеп чоруур мен. Шиивиден чазааш, аът кудуруу-биле хылдап ап ойнап чөрдүм. Оңу скрипканың чоон, чиңге хылдары-биле алыр болза, үнү дыка бедий бээрин эскерген мен. Игил биле быззаанчының бажын шыварда эң эки материал болза ап кежи. Ону эш-өөрүнүң сүмелеп турары кончуг шын деп бодаар мен.

Амдыызында мээң кол ойнап турар херекселим болза. быззаанчы. Ону база-ла бодап чазап кылып турар мен. Быззаанчының бажын шуугайны эгтеш кылып турар мен, ону аң кежи-биле шывар, бажының тырыкы диаметри 12 см, узуну 82 см, кулаа—мандалина кулаа, адаанда аян-хевир киирген дөрт ыяш кулактарлыг. Чазының хылы — аът кудуруу, быззаанчының бодунуң хылы — гитараның чоон, чиңге хылдары. Бир быззаанчы хылдаарда ийи гитара хылы херек. Мынчаар кылган быззаанчы черле эткир болур чүве чораан.

Хомус кылыры черле берге болгаш нарын деп бодаар мен. Ону бодум кылып шенеп-даа көрбээн мен. Ону шевер кижи бүрүзү-ле кылып ап шыдавас деп бодаар мен. Ону кылыр кижилер ховар боор. Каң демир материал барда кулузун хомусче улуг кичээнгей салган хереэ бар дешпе. А демир хомус кулузун хомустан канчап-даа эткир-ле болгай. Ону харын улам-на чараш, улам-на эткир кылдыр кылырын ораладажыр апаар.

Х. САНЧАЙ-ООЛ,
Кызыл хоорай.

УРУГЛАР БУРУУЛУГ БЕ?

Ниитиниң-даа, хамаатыларның хууда-даа ончү-хөреңгизинге өртүүн чедириш турар когаралы улуг. Ынчангаш өрттүү болдурбас, аңаа удур камгалалды, баш удур сагындырар ажылды күштелдирери чугула. Өрттү болдурбазының хемчээн алыры—чүгле өртке удур камгалал черлериниң ажылдакчыларының хереэ эвес, аңаа хөй-ниитп, хамааты бүрүзү идепкейлиг киржир ужурлуг.

Өрттү болдурбазы-биле профилактика ажылын баш удур демниг чорудуп тургаш, оон айыылын чайладырының бүгү-ле аргалары бар. Ынчангаш бо ажылды тоннуң чурттап турар черииниң айыыбиле күштелдирер болгаш ол талазы-биле тайылбыр ажылын калбартыр. Ылангыя школа назынныг уруглар ортузунга бо ажылды күштелдирзе экн. Ындыг турбуже республиканың чамдык черлериниде ол айтырыгже шоолуг-ла кичээнгей салбас чоруктар бар. Оон уламындан өрттүн чер-черге үнүп турар чоруу ам-даа эвээжевейн турар.

Республикага бо чартык чылда болгулаан өрттериниң үнген чылдагаанын тодарадырга, оларның 30 хуузу назы четпээн уруглариың буруузу, серемчилел чок чорууубиле үнген болуп турар. Улуг кижилериниң талазындан хайгаараддың чогундан уруглар от-биле ойнап, газ кыпсып, электри-биле ажылдаар дериг-херекселдерни ажыглап тургаш, чурталга бажыңнарынга, мал-маган кажаалаарынга өрттү үндүрүп турар. Аңаа хамаарыштыр каш чижектен маңаа көргүзейн. Чижээ, 1978 чылдың апрель 4-те Кызылда чурттап турар Андрей Куюпың биле Александр Тюнин олар хериы иштинде гаражче киргеш, ында тургузуп каан машинабиле ойнаар дээш, оон дээвириин үреэш, ынаар кире бергеннер. Оолдар машина иштинден от тып алгаш, гараж иштинде чыткан бокту өрттедипкеннер. Хевертен өрт өөскүй бээрге, оолдарның гаражтан арай боорда үнүп келгени оон соонда билдинген. Кызыл хоорайның улус суду бо херекти сайгарып көргеш, Андрей биле Александрның машина ээзинге чедирген когаралын тодаргайлаш, машинаның өртээн ук хамаатыга оолдарның адаиелери Куюпың, Тюнин оларның эгидерин суд шинтпирлээн.

Бо чылдың апрель 26-да Барыын-Хемчик районнуң Барлык суурга өрт болган. Оон түүнелинде 25 тонна сагеп өрттенген. Май 11-ниң хүнүнде Чөөн-Хемчик районнуң өрт кезээнге Чадаана хоорайның бир чурталга бажыңында өрт үнген деп медээ келген. Өрт чогуур үезинде өжүрүүгүн. Бо ийи өрт кайызы-даа 4-4 харлыг бичии оолдар Миша Дамыштай биле Андрей Ооржак оларның бүрүүзү-биле болган.

1978 чылдың майда Тес-Хем районда «О. Шынаа» совхозтуң малчыны Кашпык. оол Туматтың хою кожазының хоюнга каттыжа берген болган. Малчың хоюнуң чамдыызын чара-сүрүн эккедгеш, кажаалап каап, артказын чарып алыры-биле чорушкан. Ол үеде аалдың 6 харлыг оглу кажаа кырынче үне бергеш, ында чадыг каан кургаг савадны серенги-биле кыпсыпкан. Оон түүнелинде совхозтуң 57 хою, 43 өшкүзү өрттенген.

Өрттүң когаралы улуг дээрзин үстүнде база айытпаан болгай мен. Оон-биле чергелештир өрттүң кижилериниң амы-тынынга кайы хире айыылдыын база айтыры чугула. Июльдуң 10-да өрт болган дугайында медээ Улуг-Хем районнуң өрт кезээнге Кара-Тал суурдан келген. Өрт өжүрүкчүлери медээ келген черже далаш-биле аъттанышкан, аңаа чедип келирге, чаргаш чый салып каан ыяштар хып турган. Аңаа болган өрттүң түүнелинде ыяштар аразынга ойнап турган бичии уруглар амы-тынындан чарылган.

Үстүнде чижектерде кирген өрттер шупту школа назының четпээн уруглариың буруузубиле болгулаан-дыр. Уруглар школа назыны четкиже, улуг кижилерден көрген түүлдерин оттүнүп ойнаар. Ынчангаш олар сонуургак чоруубиле айыылдыг деп чүве бодавайн, от кыпсын ийикпе азы электри-биле ажылдаар херекселдерни токка улантып болур. Ол кончуг айыылдыг. Ынчангаш ада-ие буруу уруглариның от-биле, откa дүрген кывыычал түүлдербиле ойнаарын хоруп, оон айыылдыын тайылбырлаар ужурлуг.

Уруглариың буруузу-биле болуп турар өрттериниң саны эвээш эвес-тир. Аңаа шынаалаа чүгле уруглар буруулуг бе? Чок. Улуг кижилер, адаиелер база буруулуг. Бичии уруглариың талазындан өрт айыылын болдурбазы-биле олариың ойнаар шолчүгештериниң девискээринге откa дүрген кывыычал, частыр түүлдерни тургуспас, оларның түүн-биле, канчаар ойнап турарын улуг кижилер доктаамал хайгаараар ужурлуг. Бир эвес улуг кижилер ол айтырыгны кичээнгейге алыр болза, уруглариың буруузу-биле болуп турар өрттериниң саны эвээжээр.

К. КАЛБАК,
Тыва АССР-ниң Ишткн херектер министерствозунуң өртке удур камгалал килдизиниң улуг инженери.

АЛТАЙНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ИНСТИТУДУ

Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң агрономия, зооинженер, ветеринария, көдээ ажыл-агыйны механизастаарының болгаш экономика факультетгеринге киреринiң экзаменнерин **Кызылда күрүненiң педагогика институдунуң** чанында организастап турар.

Билдириишкиннерни июль 31-ге чедир хүлээп алыр.

Киреринiң экзаменнерин **август 1-ден 16-га** чедир чорудар.

Билдириишкиннерни Алтайның көдээ ажыл-агый институдунуң ректорунуң адынга чорудар болгаш дараазында документилерни кожар:

Ортумак школаны доосканының дугайында аттестат (бодун).

Ажыл-агыйларның күсели-биле өөредир дугайында совхозтарның бүзүредилге бижии.

Доңчу намдары.

Ажылдап азы өөренип турган черинден харакгеристика.

Ажыл стажының дугайында шынзылга (күш-ажыл дептеринден ушта бижидилге).

Бөрт чөкка тырттырган 3х4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук.

№ 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы.

Паспортун, шериг биледин азы келдириишкин хереченилелиг боду келгеш көргүзер.

Институтка кирер кижилер дараазында экзаменнерни дужаар: **зооинженер, ветеринария** болгаш **агрономия факультетгеринге** — биология, химия, физикага (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Экзаменнерни ССРЭ-ниң Дээди болгаш тускай ортумак өөредилге министерствозунуң бадылааны программалар ёзугаар чорудар.

Өөренир күзелдиг кижилер билдириишкинни болгаш документилерни Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң кадр килдизинге кээп дужаар.

ХҮЛЭЭП АЛЫР КОМИССИЯ.

СОЛУН

ИЮЛЬ 28-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сашыктыг моортайның бөмбүрзектя долгандыр аян-чоруу» 10.00 шакта. **«Ойнаарак»** 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аъттыг баш чок кижи» 9.00, 11.00, 13.00 шактарда. **«Сүнезиниң алдын чоостары»** 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Джек кайгамчык оранда» 10.00 шакта. **«Өжээн негекчизи»** (Индия, 2 серия) 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Балконда дракон, оолдар болгаш самокат дугайында» 15.00 шакта. **«Хуу-салымның белээ»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Интерьерде өг-бүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

Людмила Комбуй-ооловна Санчат-оолга Өвүр районнуң Хандагайты ортумак школазының тывысканы А сериялыг, 697448 дугаарлыг аттестатты читкенинден күш чок деп санаар.

Наталья Хойлак-ооловна Доңгакка Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы ортумак школазының тывысканы Б сериялыг, 105191 дугаарлыг аттестатты читкенинден күш чок деп санаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарааттың 2-23-35, партийже амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культуро килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлет пүр килдизиниң 2-22-64, чаъа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуу килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2155.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01221.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (10773) | 1978 чылдың июль 29, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БЕДИТКЕН ХҮЛЭЭЛГЕНИ КҮҮСЕТКЕН

ДОНДА-РОСТОВ. Күрүнеге тараа сэдар талазы-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелериниң күүсеткенииниң дугайын области бир-ле дугаар Песчанокоп районнуң тараажылары—социалистиг чарыштың эгелекчилери рапорттааннар. Күрүне шыгжамырынче 126 муң тонна тарааны, пландан барык 11 муң тонна хөйнү урган. Дужаган тарааның төзан хуузу кызыл-тастың чаагай болгаш зң үнелиг сорттарынга хамааржыр.

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлеринге харыы кылдыр районнуң көдээ ишчилери дүжүт ажаалдазын он ажыл хүнүнде организастыг дооскан. Ипатовчуларның аргазы-биле 48 комплекстер бедик бүдүрүкчүлүг, шынарлыг ажылдаан, 82 муң гектар шелдүң бир гадан-на ортумаа-биле 31 центнер тараазы алган. (СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА

ПАРТИЯНЫҢ ШИИТПИРЛЕРИН КҮҮСЕДИР БИС

СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң аңаа илеткелиг коммунистер, чурттуң бүгү көдээ ажыл-ишчилери бирги чергениң чугула ужур-дузалыг соругазы кылдыр хүлээп алган. Партияның область болгаш край комитеттериниң эртип турар пленумнарында ол чугула документилерни изиг сонуургал-биле чугаалажып турар.

Ставропольдуң тараажылары планда көрдүнгенниден чартык миллион тонна хөй болгаш мурнундагы хүлээлгелеринде көрдүнгенниден дыка хөй — 2 миллион 300 муң тонна тарааны бо чылын күрүнеге садарын шиитпирээн. Ол чаа бедик хүлээлгелерни партияның Ставропольскиниң крайкомунуң пленумунга чарлаан. СЭКП крайкомунуң бирги секретары М. С. Горбачев болгаш санал бергеннер СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда партияның мерген уганныг болгаш ханы уткалыг аграр политиказының ачызында крайның көдээ черлеринге чер ажылының культуразы, малдың болгаш куштуң продуктулуунуң дыка бедзонин онаалап демдеглээн. Дүжүт ажаан алышкынынга болгаш мал чеминиң белеткелинге механизастаан улуг комплекстерни ажыглаары дээш чариштың эгелекчилери шаповчу тараажылар болган. Оларның эгелээшкини ам бүгү чуртта нептереэн.

Крайның көдээ ажылагыйының хогжулдезинде чадиишкиннерни болуп-чогуурулу-биле үнелеп көргеш, коммунистер күрлавырлар дутаын чугаалаан, тарааны, эттэ, сүттү өскө-даа продукцияны бүдүрериң улам өстүрериңге шаптыктап турар четпестерни илереткеннер.

* * *

СЭКП-ниң Курск обкомунуң бирги секретары А. Ф. Гудков партия обкомунуң пленумунга бодунуң илеткелии болгаш аңаа санал бергеннер боттарының чугааларын көдээ ажыл-агый будүрүлезиниң ажыктыын бедидерииңе, чер болгаш мал ажылын улам ыцай көдүрериниң айтырыгларынга, курлавырларны ажыглаарынга тураскаатказп. Кол культураларның бирээзи — чигир свёклазының дүжүт-күрүн бедидериичө области кошкак кичээнгей салып турарын демдеглээн. Ооң түнелиинде күрүнете ооң дазылдарын садарының планнары чыадык-на күүсеттинмейн келген. Малдың продуктулуу ооожум өзүп турар, области дыка хөй ажыл-агыйдар каражалыг болуп артышаан.

* * *

СЭКП-ниң область комитеттериниң пленумнары Ижевскиге, Кировка, Орджоникидзеге, Петрозаводскиге, Якутскиге, Калининградка болгаш оске-даа хөрээйларга база болган. Оларның киржикчилери СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлерин өүрүн долу чүүлдүг деп көрген болгаш коммунистер кол кичээнгейии шиитпирлеттинмээн айтырыгларже мөөнээш, көдээ ажыл-агыйны улам ыцай көдүрер талазы-биле партияның сэргээ сорулгаларын күүседир дээрээн партия Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке бүзүреткеп.

ПЛЕНУМНУҢ МАТЕРИАЛДАРЫН — МАССАҒА

СЭКП Төп Комитединиң июль (1978 чыл) Пленумунуң салган сорулгаларын ажылчы чоннар хандыр билген, ооң-биле чепсегленген түрүн дээш республиканың партия организациялары «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыцай хогжүдериниң дугайында» СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның ол Пленумунуң доктаалын тайылбырлап, пропагандалаар ажылды бүгү черлерде улам күштелдирип турар.

Ол чугула ажылды чорударынга партия, совет, профэвилел болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, хөй санныг лекторлар, илеткелчилер, агитаторлар болгаш политинформаторлар хаара туттунган. Олар июль Пленумунуң шиитпирлериниң, партияның ленинчи аграр политиказының дугайында политиктиг лекцияларны, илеткелдерни, беседаларны калбаа-биле чоруткулаан, ол бүгүнү практиктиг сорулгалар-биле хандыр холбаштыр пропагандалап турар.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК

Партияның Барыын-Хемчик райкому ТК-ның Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ол Пленумунуң доктаалын чоннуң кижи бүрүзүнге чедир танылдырлап, пропагандалаар ажылга бүгү партииж активти, культура чырыдышкын албан черлериниң ажылдакчыларын бүрүн хаара туткан. Пленум эрткен соон дарый совхозтарга, район төвүнде чамдык организацияларга болгаш Ак-Довуракты тудугларынга, будүрүлелеринге болгулаан хуралдарга, митингилерге ажылчы чоннар ленинчи аграр политиканы боттандырар талазы-биле партияның, ооң Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын, эш Л. И. Брежневтиң илеткелин, ТК-ның Пленумунуң доктаалын бүрүн чүүлдүтүнүмүшаан, ону ажыл-херекке дайынчы программа кылдыр хүлээп алгаш, күүседип киргиптеринче долу шиитпирлиин илергейлеп турган.

Бо хүннерге чедир райкомнуң илеткелчилер бөлүүнүң болгаш «Билиг» нитилелиниң кежигүннери 50 ажыг кижи 86 кезек черге Пленумнуң материалдарының дугайында лекция, беседаларны кылган. Оларга үш муң хире кижи киришкен. Оон ангыда хойжу бригадаларга, сүт-баазап фермаларынга, хөвү турлагларынга бо чылдың бирги чартыының түңнелдерин сайгарып, чугаалашкан хуралдарга Пленумнуң материалдарын ажыл-ишчилер боттарының ажыл-херектери-биле сырый холбаштырып танышканнар.

Пленумнуң салган сорулгаларын чер-черге пропагандаларының-биле холбашкан политиктиг ажылды СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң харыысалгалыг ажылдакчылары болгаш ажыл-агыйлар удуртукчулары баштап, чоп мурнунга илеткелдерни кылып турар. Чижээ, СЭКП райкомунуң бирги секретары Ш. Күулар Улуг-Акта малчыннарга, а ийиги секретары В. Стариков № 741 КМК-ның коллективинге, а районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы В. Чадамба «Дөң-Терезин» совхозтуң ажыл-ишчилеринге Пленумнуң шиитпирлериниң ленинчи аграр политиканың дугайында лекцияларны районнуң болгаш күш-ажылчы коллективтериниң мурнунда практиктиг сорулгалар-биле холбаштырып кылган.

Партия организациялары бо чугула ажыл-херекке агитквартираларны, культура албан черлериниң ажылдакчыларын база идепкейлиг киришпирип турар.

Чоннуң чурттан турар черииң айны-биле Пленумнуң материалдарын өөренип, таныжарын агитквартираларда организастаан. Культура бажыңнары болгаш клубтар маңаа холбашкан ажылдарны база чорудуп турар. Малчыннарны, тараажылары хандырар комплекстиг агитбригадада тускай лекторну быжыглаан. Чонга кино, концерт көргүзериниң аңгыда, ол агитбригада лекция, беседаларны чорудуп турар.

Пленумнуң материалдарын массага хандыр пропагандалаар талазы-биле ажыл районда күженишкинниг ургулчулевишаан.

ТЭЭЛИ

Бүгү чон-биле бир дэмей, Бай-Тайганың ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң материалдарын ханы сонуургал база бедик идепкей-биле таныжып, өөренип турар. Ол чугула ажыл-херек партия организацияларының хүн бүрү кичээнгейииң төвүнде турар Амгы үеге чедир районнуң совхозтарынга болгаш будүрүлге, тудуг организацияларынга, албан черлериниге 33 лекция, беседаларны чоруткан, оларга 4000 ажыг кижи киришкен. Ол бүгүнү чорударынга бүгү партийжи активти болгаш лекторларны, илеткелчилерни, агитаторларны, политинформаторларны калбаа-биле кириштирип турар. «Мурнакчы», «Тээли» совхозтарның партия организацияларының Пленумнуң материалдарын малчыннарга, хөвү турлагларының ажыл-ишчилеринге таныштырып, пропагандалаар ажылды улам күштелдирген, ону суурларда агитквартиралар дамчыштыр база калбартып турар.

Бай-Тайганың ажыл-ишчилери Пленумнуң шиитпирлерин бедик көдүрлүүшкүн-биле танышпышаан, киитиниң малынга чем белеткээрин хүниүң эң чугула сорулгазы кылдыр салган. СЭКП райкомунуң бюрозунга ажыл-агыйларда бо чугула ажыл-херектиң байдалын сайгарып, чугаалашкан болгаш сөөлгү он хонуктуң түңнелин үндүрген. Анаа «Тээли» совхозту тиилекчи деп санаан. Өске районнардан белеткээн сигенин катпаска, совхоз июльдуң 282 тонна сигенин, 13 тонна будук-бүрүнү белеткээн. Ола совхозта Б. Сержи бригадирээн хереэженнериниң сиген белеткээр бригадазы 20 тонна мал чеми белеткээр планын 21 тонна чедирген.

Киитиниң малынга чем белеткээрииге бедик көргүзүлери дээш «Мурнакчы» совхозта Чамзы Семис-оолга удурткан сигенчи бригадага «Шын» солуниүң Күш-ажылчы алдар тутуп чоокта чаа кодүрген болгай. Бо бригада 65 тонна сиген белеткээр планын 76 тоннадан ажырган, ажылын ам-даа шудургу уламчылавышаан.

СЭКП райкомунуң секретарылары, бюро кежигүннери база совет, комсомол болгаш ажыл-агый органнарының харыысалгалыг ажылдакчылары, бүгү партийжи актив партияның ленинчи аграр политиказының. СЭКП Төп Комитединиң июль Пленумунуң салган сорулгаларының дугайында темаларга лекцияларны, беседаларны боттары кылышаан, планныг даалгаларны күүседиринче ажыл-ишчилерниң күжүн мобилизастаар талазы-биле чер-черге организаакчы ажылды күштелдирип турар.

ПРАКТИКА-БИЛЕ ХОЛБАШТЫРБЫШААН

Идеологтуг салдар чедиреринең бүгү күжүн калбаа-биле ажылдавышаан, чурттуң партия организациялары, СЭКП ТК-ның июль (1978 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң, «ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ыцай хогжүдер дугайында» эш Л. И. Брежневтиң илеткелин пропагандалап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң дугайында беседаларны Ленинградтың пропагандистери хөвү турлагларында болгаш мал ажылының фермаларында кылып турар. «Ң эки ажылдыг тараажыларның болгаш малчыннарның дуржулгазын дыңнакчыларга олар таныштырып турар. Хана солуннарның тускай үндүрүлгелери болгаш «Молниялар» күш-ажылдың мурнакчы аргаларының дугайын чугаалап берип турар. Партияның аграр политиказын, көдээниң ажыл-ишчилериниң чедимчиккиннерин пропагандалаарынга Ленинград области ажылдап турар студентилер отрядтарының дайынчылары идепкейлиг киржи берген. Дээди өөредилге черлериниң агитбригадаларының маршруттары ең ырак дээш суурларже болгаш көдээ черлерже шөйлү берген.

* * *

Партияның Калининградтың обкому көдээже хөй бедук пропагандистерни чоруткан. СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң түңнедериниң дугайын бригадаларга болгаш фермаларга чугаалавышаан, олар ук материалды колхозтарның болгаш совхозтарның практиктиг ажыл-херектери база сорулгалары-биле сырый холбаштырып чоруурлар.

Пропагандистериң арасында —партия болгаш совет харыысалгалыг ажылдакчылар, областтың көдээ ажыл-агыйн организацияларының болгаш албан черлериниң кол специалистери, дээди өөредилге черлериниң болгаш артем-шиичилел институттарының эртемденнери бар.

ЧИДИРИГ ЧОККА АЖЫЛДААР

Москвага Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы болуп, материалдыг-чиг-эт болгаш одалга-энергетика күрлавырларын чөп база камналгалыг ажыгдаарының талазы-биле профэвилел болгаш ажыл-агый организацияларының ажылын чугаалашкан.

Чөвүлел хуралды ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев ажыткан. ВЦСПС-тиң секретары И. М. Владыченко биле ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының даргазының бирги орадакчызы В. Н. Ксинтарис олар илеткелдер кылган.

Эртемниң чедимчиккиннерин, чаа техниканы болгаш технологияны иептередирин дүргедедириниң, олче эртем-техниктиг хөй-ниитинии, чогаадыкчыларны болгаш чаартыкчыларны хандыкшыдарының, бүгү участоктарга ажылдың шынарын бедидериниң айтырыгларыже чөвүлел хурал онза кичээнгейни салган. Чиг-этти, материалдарны болгаш одалга-энергетика күрлавырларын ажыглаарының ажыктыг болгунга хамаарыштыр ВЦСПС-тиң, ВЛКСМ ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Күрхандырылгазының эртирип турары Бүгү-эвилел хөй-ниитии көрүдезиниң ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Көрүдениң киракчылари беш чылдың ийи чылының дургузунда 8 миллион чыгам саналдарны киирген, оларны боттандырганының ачызында 3 ажыг миллион тонна металлды, 19 миллиард киловатт-шак электроэнергинны, 3,5 миллион кубометр ыяш материалдарны болгаш үнелиг оске-даа материалдарны камнап алган. Ол чорук камнап алдынган чиг-этти болгаш материалдардан планнан ажыр 1,5 миллиард рубльдиг продукциязын, ооң аптинде 330 миллион рубльге улустуң хереглел барааннарын алыр арганы берген.

(СЭТА).

мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

СОРУКТУГ БИС

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта мал чеминиң белеткелиниң темпизи куду болуп, ол чугула кампанияже бүгү күштерни ам-даа бүрүнү-биле мобилизаставаин турарының дугайын «Шынның» дүүнгү номеринде шүгүмчүлел бижээн. Ам ооң кожазы— «Коммунизмниң херели» совхозта мал чеминиң белеткелин канчаар чорудуп турарын деңнештирип көрээлиңер. Кочетовчулар бо чылын киитиниң малынга 2200 тонна сигенни, 1900 тонна сенажты белеткеп алыр план-онаалдалыг. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң көдээ ажыл-агыйны улам ыцай хогжүдер дугайында шиитпирлеринге сорук киргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеминиң белеткелин организастыг чорудуп турар.

Мал чеми белеткээрииге доктаамал ажылдаар комплекстиг комсомолчу-аныяктар бригадазының бистиң совхозта тургускан. Ында дөрт косилканы, дөрт дырбааштыг, үш пресс-подборщиктиг болгаш оске-даа техниканы ыяжгаван. Аныяктарның механизастаттынган бригадазын айдаан баштап турар дагдыкчы-коммунистер база бар.

Мал чеми белеткеп турар бистиң бригадавыста 30 ажыг кижини хаара туткан. Сигенчилер суурда бажыңнарынче чорун турбас, ажылдап турар черинге турум чүрттаар кылдыр таарыштырган. Ында майгыннар тургускаш, оруң-дожекти салгылаан. Дуржулгалыг повар Оюп Кекыс оларга амдашныг аъш-чеми белеткеп берип турар. Аныяктарның дыштанып хостуг үезинде ойнаар хол бөмбүг, шыдыраа, хөгжүм херекселдерни база бар. Ажыл-биле чугаалаарга, ажылдаарынга, чүрттаарынга байдал таарымчалыг, ынчангаш ажыл-аш үре-түңнелдиг болуп турар.

Комплекстиг бригада ам Өл-Арыг деп черде сиген белеткеп турар. Ол—совхозтуң кол сиген кезер шөлү. Элегес хемниң унунда арыг иштинде шык алаактарда сигенниң үнүжү багай эвес. Кескен сиген кургаары билек-ле дөрт дырбааш-биле боле тырттырган, үш пресс-биле тырып боодалдаар. Оон ол сигенин дораан-на совхозтуң төп фермазынче сөөртүп чорудар. Ону сөөртүр машиналар, трактор тергелери четчир.

Комсомолчу-аныяктар ның комплекстиг бригадазы 1620 тонна сигенни белеткээрин хүлээвген. Оон арткан сигенни хойжуларның тускай звенолары белеткээр. Бо хүннерге чедир аныяктар 405 тоннаны белеткээш, төп фермада аппарып, сараатгаан. Сөөлгү он хонукта олар 150 тонна сигенни белеткээн, азы хүнде 15 тоннадан кудулатпайн турар. Ажылдың темпизи шалыпкын.

Сигенни тырып боодалдаарында Сергей Оюн, Оюн Тыртык-оол болгаш Олег Оюн олар хүнде ниитизээ-биле 16 тоннаны пресстээр тургаш, кургаг сиген четчир хүннерде 24 тонна чедирип турар. Трактористер: звено удуртукчузу Оюн Достан-оол, Владимир Оюн, Александр Оюп, Виктор Куулар база-да сиген кестиринииң нормазын доктаамал ажырып турар.

Кожавыс ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң хойжулары «Мал чемин совхоз белеткеп бээр чүвээ» дээш, бо чугула кампанияга кирипшеин турда, бистиң совхозтуң хойжу бүрүзү 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнгеш, Межегейиин шыгындан, хараган, чадаң яштар аразындан сиген кезериже эгелеп кирип турар. Бо ажылче бир дугаарында хойжу Ооржак Абтуд киришкен. Ол дөрт кижи эвилелдеп алган, Межегей шыгындан хол кадыры-биле ийи хүн сиген кескеш, онаалдыг сигенин ам чүгле болер, сараттаар кылдыр белеткээн. Өске-даа хойжулар мал чеминиң белеткелинге бо хүннерде тус-тус звено болуп алгаш кирипгер.

Совхозтуң мал чеми белеткээр комплекстиг бригадазының ажылынга шаптыктап турар чамдык четпестер база бар. Сиген кезер машиналарның бистери сына өөрге, азы дөгей бистерни чидиндерде солуп алыр артык бистер чок. Ынчангаш ону кылын, азы тыптының алгыжеге чедир агрегат ажылдавайн апаа турар ужурга таваржыр-дыр. Чаа бистер чок. шуптузу эрги. Оларны чай чок кадында чидиндп, хөй үе-шакты хей эрттирип турар. Оон ыцай, бир пресс-подборщиктиң баглаар аппарады эргижирээн, эптиле үрелир. Ол база ажылга саатгыг. Бо артык кезектерни «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжышкыны бээр ужурлуг. Чагыгны шагда-ла киргеп бис, а херектиг кезектер амдаа чок. Ол каттыжышкының удуртукчулары бистиң чагыбысты дарый хандыралы эргежок чүгула.

О. КОМБУЖАП,
мал чеми белеткээр комплекстиг бригаданың бригадири.

Темпини дүргедедир

РЕСПУБЛИКАНЫҢ РАЙОННАРЫНЫҢ МАЛ ЧЕМНЕРИН БЕЛЕТКЕП ТУРАРЫ (ИЮЛЬ 24-ТҮҢ МЕДЭЭЗИ-БИЛЕ)

Районнар	сиген		сенаж		Сиген далганы		будук-бүрү	
	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени	планы тонна	күүсеткени
Бай-Тайга	8600	348	700	—	—	—	400	89
Моңгүн-Тайга	1700	270	—	—	—	—	—	—
Барыын-Хемчик	10500	245	1500	—	350	15	500	183
Өвүр	10000	847	450	—	—	—	300	44
Чөөн-Хемчик	21000	1383	7000	—	600	45	900	647
Улуг-Хем	22000	2457	6000	317	1000	120	1000	814
Таңды	18000	2411	12550	3949	2800	640	800	—
Бии-Хем	13500	1179	9000	—	1500	4	600	3
Тожу	8100	372	800	—	—	—	400	28
Каа-Хем	16000	1381	3000	—	1850	144	900	42
Тес-Хем	14000	639	2000	—	270	29	700	—
Эрзин	10000	339	600	—	200	—	600	78
Кызыл	11100	490	2400	—	130	—	900	—
Республика ниитизи-биле	164500	12388	52000	4266	8700	988	8000	1928

Бо медээден алырга, сиген белеткелиниң темпизи Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Бии-Хем районнарда элээн дүргедээни илдең-дир. Эрткен чеди хонук дургузунда бо айыткан районнарның ажыл-агыйларына белеткээн сиген дыка немешкен. Ынчалзажок өске районнарга немелде өөрүдө шоолуг эвес болган.

Сенаж Таңды биле Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларындан, өске районнарда ам-даа кирбээн. Болдунар аргаларлыг ажыл-агыйдар ону соңгаарладыышкыны чокка кылза чогуур.

Сиген далганың будүрер АВМ-нерлиг тос райондан бо хүнге чедир чедизи витаминниг сиген далганың кылын эгелээн. Ынчалзажок Таңды, Бии-Хем, Улуг-Хем районнардан өске черлерде витаминниг далган будүрериниң темпизи куду болуп артпышаан, азы АВМ-нер долу күүгүү-биле ажылдавайн турар. Бо эң бедик шынарлыг чемни белеткээриниң депшилгедиг аргазын бүгү-ле ажыл-агылар ажыглаан турар ужурлуг. АВМ-нерни, ийи эштег-биле ажылдаткаш, аңаа ногаан масса бээрии үзүктелдирбезе чогуур. Сигени шоолуг эвес черлерге будук-бүрүнү-даа витаминниг далган кылырынга ажыглаан болур.

Ол ышкаш будук-бүрүнү мал чеминге белеткээри базала чер болганда массалыг эвес. Ооң планы чаа-ла 24 хуу четкен. Ону арбыдады белеткеп ап болурунуң аргазы ажыл-агый бүрүзүнде бар болгай. Олче кижилерни мобилизастаарын күштелдирер херек.

Малга чем белеткээриниң темпизин хүн бүрүде бедидер ужурлуг.

Убса хөл шынаазымда шык сигенин болгаш хыргыышты белеткээри хайныышкынныг чоруп турар. Специализастаттынган «Ак-Чыраа» совхозтуң механизастаттынган бригадазы бөдүүн чемнер белеткээрии организастыг эгелээн. Яңы-бүрү сигенден болгаш хыргыыштан тырып боодалдаан 200 тонна ажыг чемни Өвүр районнуң ажыл-агыйларының фермаларынче чүдүрүп чоруткан.

Монгуш Чамыяңның звенозу сигенни бөлеринде болгаш тырып боодалдаарында эрес-шудургу ажылдап турар. Ол мергежилдиг механизатор болдунуң оглу Дажамбуйду трактор башкарарынга база өөредип алган.

Совхозтуң сигенчи звеноларының аразында социалистиг чарышка олар ийи он хонукта бирги черни эзээн.

ЧУРУКТА: Чамыяң адашкылар.

В. КЛЕЙМЕНЫХТЫҢ фотозу.

БИР ДЕМНИГ

Мал ажылының мурнакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыын Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери бедик көдүрлүүшкүннүг танышкаш, ону изии-биле деткивишаан, киитиниң малынга чем баазазын тургузарынга идепкейлиг киржирин шиитпирлээн.

Совхоз киитиниң малынга 2300 тонна сиген, 250 тонна будук-бүрүнү белеткээр. Ол харыысалгалыг сорулганы күүседири-биле совхоз дирекциязы, партком, профэвилелдин ажылчын, комсомол комитеттери, көдээ Советтер күүскомнары, салбырлар бүгү күштү мобилизастаар талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турар. Сиген кезилдезинде, будук-бүрү чыылдазында 170 ажыг кижи, ооң иштинде хол кадырлыг 47 кижи, хөй санныг тракторлар, автомашиналар, көдээ ажылагый техниказы хаара туттунган.

Алаштын, Актын, Хемчиктиң делгем шыналаарында, арыгларында, алаактарында, шөлдериңде ажыл-иш хайныыккан.

Демниг күш улуг үүлени будүрер. Ажыл-агыйның шөлдеринде ногаан сараттар хүнүң-не немежип, будук-бүрү сөөртккен тергелиг тракторлар, автомашиналар кыштагларже чорун турар. Организастыг ажыллын, демниг күштүң ачызында ам бөзин 282 тонна сигенни белеткеп, ооң иштинде 130 тоннаны пресстээн. Оон ангыда 115 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирген. Будук-бүрү белеткелинде аныяктар болгаш хереэженнер идепкейлиг киржип турар. Алдан-Маадыр салбырында (эргелекчизи О. Чучун) сиген кезилдези организастыг эгелээн. Ында 160 ажыг тонна сигенни, Бора-Тайга салбырының ишчилери 70 тонна сигенни белеткээн. Ак-Даш салбырында будук-бүрү белеткелиниче 50 ажыг кижини мобилизастаан, олар 74 тонна бүрү чемнерни белеткеп, онаалдазын ажыр күүсеткен. Будук-бүрү белеткелин ам-даа үргүлчүлевишаан.

Бүрээ Ондарга удурткан дөрт кижи составтыг сугтагчы звено 78 га люцерна шөлүнге сугтарылганы каш удаа чоруткаш, гектар бүрүзүнден 30 центнер дүжүт алырын күлээнген. Сугтагчы звено сөзүн эзлеп, участогунуң дүжүдүн багай эвес өстүрген. Шолбан-оол Ондарга удурткан комплекстиг сигенчи бригада ол участоктуң дүжүдүн ажаган. Баштайгы кезилде-биле ол шөлден 160 тонна сиген алдынган. Сугтагчы звено ийиги дүжүттү алыры-биле участогун сугтарып кирипкен. Сл-ла комплекстиг бригаданың ишчилери Ак-Даштa Кошкар-оол Ховалыгга удурткан сугтагчы звенонуң участогу 100 га люцерна шөлүнүң дүжүдүн ажаап эгелээн.

Мал чеми белеткээрииге тускайлаттынган бригада, звенолардан аңгыда, малчын бригадаларның звенолары, сигенчи өг-бүдүлер база киржип турар.

Профэвиледдин ажылчын комитеди (даргазы Ю. Быыстпаа) бригадаларның, звеноларның, салбырларның, хөй-ниитии организацияларының болгаш өг-бүдүлериниң социалистиг чарыжын калбартаан. Чарыштың негелделерин ажылдан кылган. Ооң түңнелдерин бригадаларга 10 хонуктан, звеноларга 7 хонуктан үндүрүп, тиилекчи бригадаларга, звеноларга, коллективке, өг-бүлеге болгаш тус-тус кижилерге моральдыг база материалдыг идиг бериишкинии көргүзүп турар. Боттарынга бердинген онаалдаларын август 1-ге чедир күүсеткен бригадаларга, звеноларга, хөй-ниити организацияларынга тыпсыр туктар, вымпелдер, акша шаңналдары көрдүнген. 15 тоннадан эвээш эвес сиген белеткээн өг-бүле звенозунга 100 рубльдин шаңналын тыпсыр.

Хорум-Дагның арыгларында, шыктарында сигеннин үнүшдүжүү багай эвес. Салбыр удуртулгазы, партия организациязы болгаш көдээ Совет күүскому мал чеми белеткелинче күштерни мобилизастаан Сиген кезилдезинде алды, будук-бүрү белеткелиниң бир звено ажылдап турар.

Коммунист Г. Хирбээге удурткан будук-бүрү белеткээр аныяктар бригадазы 150 тонна мал чеми белеткээр онаалда алгаш, 70 тонна будук-бүрүнү кыштагларда чедирген. Хол кадыры-биле чепсегленген звенолардан Доржу Монгуштуң башкарган звенозу чарышка тергиндеп турар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекциязы салбырны мал чеми белеткээр техника—сиген кезер, бөлер, сараттаар машиналар-биле, пресс-подборщик-биле, тракторлар-биле хандырар боон аазаап, ону мынчага чедир күүсеткейн, хөрум-дагжыларның күш-ажылчы демиселиниң көдүрлүүшкүнүн деткивейн турары четпес.

М. СЕВЕН.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ

К ы з ы л

Красноярскстройтрансгэтың Кызылда автокомбинадының эргелеи (директору К. Г. Ваншоков) кывар-чаар материалдарны камналгалыг чарыгдаар талазы-биле партииның болгаш чазактың дектаалдарын багай күүседип турары контролерларның хыналдазындан илерээн. Оон түңнелдерин респуоликаның улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан.

Автокомбинатта кывар-чаар материалдарны камнаарының шыңгыы корум-чурумун хандырар система тургустунмаан. Автомобильдериң техниктиг хандырылгазын ой-шаанда, долу хемчээлге чорутпайн, спидометрлери ажыддавайн, пломбалаттынмаан автомобильдерни орукче чорудуп турган. Орукка чоруурунуң бижиктерин бараан-транспорт документилерин күштүг болуп турар саавырларны каржызы-биле хажыткаш тургузуп, орукка чоруурунуң бижиктерин шын долдургашкы контрольдавайн турар. Бо четпестерниң түңнелинде чүк соөртүлгезинге шын эвес, немей бижилгелер кылдынып, кывар-чаар материалдар камнап алдынганының талазы-биле шын эвес чүүдер тургустунган.

Чижээ, чолаачы Румянцев майның беш хүнеринде 340 литр кывар-чаар чүүдү чарыгдаар нормалыг тургаш, 200 литрни алган, оон 100 литрни чарыгдаан, оске хүннерде транспорт ажылын күүседирде кывар чүүдү чарыгдаарынга камналгазы 20 литр чедип турган. Ындыг ужуру билдинмее «камналганын» чылдагааны спидометрниң ажылдавазындан болган. Автокомбинатка иннтези-биле хыватынган 53 машинаның 2-зиниң спидометри шүут ажылдавас, а 49-уи пломбалавааи, ол талазы-биле учёт кылдынмаан болган.

Кывар чүүлдерни херек кырында чарыгдаттынганын ёзугаар эвес, а чежени үндүрүп бергенил, ону барымдаалап үндүр бижип турар. Автокомбинатта кывар-чаар чүүдер чарыгдалында ындыг байдал автобазаның удуртукчуларының боттарының албан-хүлээлгезинге харыысалга чогунуң түңнелинде тургустунганын хынала тодараткан. Автокомбинат саң-хөө талазы-биле берге байдалда турар.

Кывар-чаар материалдар камналгазының талазы-биле ажылды багай организастааны, учёгту сандаротканы, бензинни, дизельдиг оттуглар чүүдү контроль чокка үндүр бижээни дээш автокомбинаттың кол инженери Ф. Н. Бологовту, кол бухгалтер И. Ф. Казанцевти, ажыглал кылдынының начальныгы И. П. Костицинии шыңгыы доңгудар деп комитет шиитпирээн.

Т у р а н

«Кызыл тараачын», «Өөк» совхозтарда хой кыргылдазының чоруп турарының дугайында айтырыгны Бай-Хем районнуң улусчу контроль комитеди сайгарып көрген. «Кызыл тараачын» совхоз (директору П. А. Губанов, кол зоотехниги В. А. Одейников), «Өөк» (директору П. В. Астафьев, кол зоотехниги Л. Н. Шеповалова) кыргылда кампаниязынче эгезинден-не организас чок киргеп. Бо чугула ажылга багай белеткенип, кыргыкчыларны, дүктү класстан ангылаар кижилерни четче организаставаан. «Кызыл тараачын» совхозта чүгле 30 машина бар. Оларның чамдыкызы ажылдавас, столоваазының санитарлыг байдалы багай.

Ындыг байдалдар тургустунганындан бо ажыл-агыйларда кыргылда саадан, шынары кудулап, дүктүн чидирии хой болган.

Үстүнде айыттынган четпестерни дарый чайладып, кыргылданы ой-шаанда, шынарлыг доозуп, совхозтар дүк планнарын түс-түста күүседткен турарын директорлар П. А. Губанов, П. В. Астафьев олардан комитет негээн.

М у г у р - А к с ы

Малдың чайгы семиртилгезинде «Мөген-Бүрен» совхозта канчаар чорудуп турарының дугайында айтырыгны Мөңгүш-Тайга районнуң улусчу контроль комитеди чүтаалажын көрген.

Эрткен чылын «Мөген-Бүрен» совхозтуң (директору С. К. Шыдыраа, кол зоотехниги Ш. И. Делгер-оол) күрүнеге сатказап малындан эң шыырак күштүү чок болган.

Совхоз бо чылын малдың чайлагладып, семиртилгезинге план-график-даа ажылдап кылбайн, организас чок киргеп. Чайлагларже кадарчылар орай көжер, күзеглерге эртс хонар чоруктар бар. Чайгы семиртилге үезинде одар солуп боттанган мал кадарар талазы-биле мурнакчы дуржулганы пеитеретпейн келген.

Күр, пзиг оттуг хемнер баштары, тайгалар эдээн, чайгы турлагларны чоп ажылавайн турар. Малдың чайгы семиртилгези, малчыннарга бараан чедирилгези, почта, көжер библиотека талазы-биле хандырылга чогуур негелдезиигге четпес. Семиртилге дээш немелде төлевирии бербейн турар.

Четпестерни дарый чайладырын С. К. Шыдыраа, Ш. И. Делгер-оол олардан комитет негээн.

Б а й - Х а а к

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта үш үүс баш бызаа кирер кажаанып тудуун «Тыва кодээ тудуг» треспиң № 585 КМК-зы хой чылдар дургузунда узамдыктырын келген.

Оон хаиалары хыйышкак, тургускан колонналары ужугур, кырын, хаиаларын плиталар-биле дуглаара шын эвес кылган. Шала адаанып хаиаларында арматура салбайн, куду шынарлыг бетон куткан. Ынчангаш ол бүтүгүлеп, тинлеигилей берген. Оиу катап кылырына эвээш эвес акшаны чарыгдаан.

Бо тудугга үндүрген 243 муң рубльдиң үүле 122,4 муңу шингээттинген. Тудуг материалдарын багай кадагалаан, 655 рубль өртектиг 5 плита ажыглаттынмас кылдыр үрелген.

Кодээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында котельная, тараа склады база ындыг байдалда. Амгы үеде ында ажыл чорувайн турар.

Дужаар тудугларның планда көрдүнген акшазын четпес шингээдип, кылган ажылдарның шынарын кудулатканы, ону катап кылдыртып, тудуг материалдарының үрелгенин, оон түңнелинде күрүнеге 4 муң рубльдиң каражазын чедиргени дээш Межегей участогунуң прорабы В. А. Сыырповтуң бүдүн айның шалының, «Тыва кодээ тудуг» треспиң № 585 КМК-зының кол инженери А. Ф. Бочкарёвтуң чартык айның шалының тыртар деп Таңды районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга шиитпирээн.

Латви ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалдың удуртулга болдургаш, «Хемчик» совхозта партком, партия эге организациялары улусчу контроль болуктеринге болгаш постуларынга удуртулганы күштелдиргеп.

Совхозта улусчу контрольдуң болүүнде болгаш постуларында 23 кижи бактаап турар. Оларның иштинде 17-зи коммунистер, 4 кижи кодээ болгаш район Советтериниң депутаттары, хөй кезии мурнакчы ажыл-ишчилер. Калбак активке даянгаш, эрткен чылын болгаш бо чылын хайгыылчылар элээн хөй рейд, хыналдаларны чорудуп, ажылда четпестерни чайладырынга үлүүн киирген.

Чижээ, суггаттыг черлерни чөп ажыглап турарының талазы-биле апрельде хыналда кылгаш, суггарылганы шын эвес чорудуп турар чамдык суггатчыларны илередип, ону катап кылдыртканы. Ылангыя суггатчы Хомушку Доңпаковдуң оюк-деликтеп шын эвес суггарган 56 га шөлүн катап суггарткан. Ынчангаш 280 рубльдиң когаралын баш удур болдурбааны ол.

Оон ынай часкы үеде чемишчидилге ажыглалының байдалын хайгыылчылар хынаап, мурнуку чылдарга бодаарга, бо ажылды чорудуп турары эки дээрзин олар тодараткан. Ынчалза-даа чемишчидилге кадагалалының талазы-биле ажыл багай деп көргеннер. Ону экижидер совулгабиле чемишчилилге складының ажыктерин, долгандыр керимин хыналданың түңнелинде кылдыртканы.

Кыштаглаашкын үезинде малды ажаап-кадагалап, чемгерип турарынга хамаарыштыр алды рейдини организастаан. Мурнуку чылдарга бодаарга 1977—1978 чылдарның кыжынында совхозта малдың камгалалының болгаш оон чаш тел алыр талазы-биле ажылды элээн организастаан, оон түңнелинде төрүүр чүс хойга онаштыр 86 хураганны менди алган, малдың баш санын хүр-чазагай кыш ажырган. Рейдиниң түңнелдерин парткомга, партич эге организацияларының хураддарынга чугаалажып, четпестерни чайлаткан. Кышкы үеде малдың өлүп хораары, кадарчыларның талазындан өре-шире кылыр чорук эвээжээн.

Кодээ ажыл-агый техниказының, машина-тракторнуң ажыглалының, кадагалалының талазы-биле рейдилерни 4 удаа «КП» штабы-биле кады чоруткан. Оон түңнелдерин ёзугаар шүгүмчүледдиг хана солуннарны, «Комсомолчу прожекторчу» үндүрген. Хайгыылчыларның материалдарын сайгарганының түңнелинде машина-техниканы чөп ажыглаарының талазы-биле ажылдар чоруттунган. Машина-техниканы чөп ажыглаар дээш оларны 5 ангы колонналарга үезин контролёрларның сүмезин ёзугаар амгы үеде боттандырган. Чолаачы-механизаторларның 6 кижи составтыг чөвүлелин тургускан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле катай чолаачы-механизаторлар кежээнин-не дежурныйлап турар. Сезоннуг үелерде улусчу контрольдуң булуннарын, экраннарын үндүрүп келген, тур постуларны немей тургускулаан. Совхозта улусчу контроль болүү ажылында улусчу контроль постуларының ажылын экижилери негеттинип турар. Машина-техниканы чөп ажыглаар, күруненин өнчү-хөреңгизин, чал-маганың чидирер, самчыгдаар чоруктар ам-даа бар.

Партком улусчу контроль болүүнүң ажылының талазы-биле айтырыгны 4 катап дыңнаан. Партия эге организацияларының хураддарынга контролёрларның информацияларын дыңнап, четпестерни чайладырының хемчеглерин ап келген. Улусчу контроль ажылынга партийжи удуртулганы моон-даа соңгаар күштелдирип, боттуг дузаны чедирип тургаш, совхозтуң мурнунда салдынган соруглаларны күүседириигге хайгыылчыларның ролюн улам бедидер ужурлуг бис.

Д. САРЫГЛАР,
«Хемчик» совхозта партком секретары.

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬ

№ 7 (55). 1978 чыл, июль

АКТИВКЕ ДАЯНГАШ

ХАНДЫРЫЛГАНЫҢ БЕДИК КУЛЬТУРАЗЫ ДЭЭШ

«Садыгны улам ыцай хөгжүдериниң хемчеглериниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1977 чылдың июльда үлээп алган доктаалын амыдыралга боттандырарынга садыг бүдүрүлгелеринде хайгыылчылар улуг дузаны чедирип турар. Кызыл хоорайның садыг бүдүрүлгелеринде улусчу контрольдуң 20 болүктеринде болгаш 9 постуларында 200 хайгыылчылар хаара туттунган. Олар бүдүрүлгениң мурнанчылары, ажылчыннар, албан-хаакчылар, инженер-техниктиг ажылдакчылар-дыр.

Кызылдың үзетпүр барааннар садында улусчу контроль болүү улуг садыг бүдүрүлгелериниң бирээзи. Ында боторуглга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде улусчу контрольдуң бир кол болгаш 10 болүктеринде 79 хайгыылчыны каттыштырып турар.

Улусчу контрольдуң кол болүүнде 6 сектор тургустунган. Бүгү хайгыылчылар доктаамал даалгалыг. 6 кижилиг бюрону тургускан, оон кежигүннери тус-тус секторларны удуртуп турар. А болүктүң транспорт-диспетчер албаныың начальныгы, Сергей Маркович Лысов удуртуп турар, партия эге организациязының бюро кежигүнү.

Бо чылдың эгезинден бээр кол болүк 8 хыналданы чоруткан. Хыналда бүрүзүн 3—5 контролёрлар специалистериниң киржилгези-биле чорудуп турар. Беш хыналданың түңнелдерин кол болүктүң хуралынга чугаалашкан болгаш ажылында четпестерлиг кижилериниң тайылбырын дыңнаан. Чижээ, бо чылдың март айда бот-орулга-чарылгалыг бүдүрүлгелерде сава дүүнге артып каан турар үстүн байдалын хынаан. Оон түңнелинде эки шынарлыг хөй үс артып каан турарны илерээн. А № 2 магазинге хыналда үезинде эзээн кащ килограмм деңээлиг үс артынчызы чыдар болган. Хыналданың түңнелдин болүктүң хуралынга чугаалашкан болгаш боторуглга-чарылгалыг бүдүрүлгелер директорлары аңаа олурушкан. Ылаңгыя № 2 магазинниң директору эш Шилова илерээн четпестер талазы-биле тайылбыр бергеп. Магазин эргелекчизинге хөй-пилтиниң сагындырыын бээр болгаш садыг черинге каража чедиргеп кижилерден ону төледир деп болүктүң хуралы шиитпирээн. Бо бүгүнүң дугайын «Массаның контролюнда» деп стендиге бижээш, эскан.

Электроэнергия ажыглалының, совет садыгның дүрүмүп сагып турарының, шил савалар чыылдазының болгаш эске-даа айтырыглар талазы-биле хыналдалар база дээштиг болган.

Бо бүгү хемчеглер контролёрларның ажылын идепкейжиткен. Чижээ, № 20 бүдүрүлгениң улусчу контроль болүү бо чылдың эгезинден бээр 11 хынадда чоруткан. Оон түңнелдерин шуптузуп болүктүң хуралынга сайгарган. Февральдың эгезинде болүктүң хуралынга садыгны Газиевaның совет садыгның дүрүмүн хажыдып турарының дугайында айтырыгларны чугаалашкан. Ук садыгжының ажылында четпестерни шыңгыы шүгүмчүлээн болгаш чогуур хемчег хүлээдирии администрациядан дилээн. Бүдүрүлгениң удуртулгазы садыгжыга хемчег хүлээткен. Соолунде хынап көөрге, ук четпестерни катаптавайн турар болган. Өске-даа хыналдаларның түңнелдерин ынчаар чугаалашкан.

Контрольду массага калбаабиле кескү неитерелдит болдурарының чепсээн билдилиг ажыгааны контрольдуң дээштиин бедидеринге идигин берген. Улусчу контрольдуң нол болгаш бүтүү пехтер болүктеринде «Массаның контролюнда» деп стендилерни тургускан. Улусчу контролёрлар бүдүрүлге, партия, профэвилел хуралдарынга бодунуң ажылыныың дугайында информастап турар. Апрельде бүгү боторуглга-чарылгалыг бүдүрүлгелерге иинти хуралдар эртип, улусчу контроль болүктөри отчёттарын кылган.

Улусчу контролёрларның чоруткан ажылдары Кызылдың үлетпүр барааннар садының ажылынга эки салдарны чедирген. Бо чылдың баштайгы айларында бараан саавырлгазының планын ажыр күүседткен. Пландан ажыр 365,8 муң рубльдиң бараанын сайгарган. Барааннарны чорудуп бээр организацияларбиле харылаза экижээн. Коллективте транспорт-диспетчер албаныың чаа кылдызын турускан, магазиннерге бараан чедирерииниң бүгү айтырыгларын ол шиитпирлеп турар апарган.

Магазиннериң садыг шөлдери улгадып турар. Эрткен чылдың декабрьда тудугжулар суурунда 15 дөрбелчин метр шөлдүг магазин, бо чылдың мартта 4-кү микрорайонга 335 дөрбелчин метр садыг шөлдүг магазин ажыттынган, бараанпарны садып алдыкчылар аңаа боттары шилип алгаш, кассага өртээн төлээр. Хоорайның төвүнге 1600—2000 дөрбелчин метр шөлдүг универмагты тударын планнаан.

Улусчу контрольдуң, ылангыя пехтерде болүктериниң хыналдаларының темадары чамдыкта үүрмек аар-саар ажылдар-биле холбашкан болгулаар, хыналда чорудар мурнунда хайгыылчыларга сургаалданы кылбайн турар. Пехтерде болүктериниң чамдык кежигүннери даалга чок.

Ажылда бүгү четпестерни эрткен айда хоорайның улусчу контроль болүүнүн хуралынга чугаалажып, ону хайгыларының хемчеглерин ап, улусчу контролёрларның ажылын улам идепкейжидип турар.

В. ПОЛЕЖАЕВ,
Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң инспектору.

- Улусчу контрольга партийжи удуртулга.
- Барыын-Хемчикте ажыглалга кирер тудугларның графиги үстүп турар.
- Садыгда улусчу контролёрлар.

Бай-Тайга районнуң харылзаа белдириикң улуг электромеханиги Б. Б. ИРГИТ ында улусчу контроль болүүнүң даргазынга каш чыл улай соңгудуп келген Хөй-иинтичи ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип турар.

Бүдүрүлгениң хоочуну харылзаа белдириигге ам 32 чыл ажылдап турар. Ол Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин, «Күш-ажылчы шылгарал» дээш медальдың эдилекчизин. ССРЭ-ниң хүндүлүг радиозі» атты аңаа тывыскан.

ХОЖУДААШКЫН ХЕВЭЭР

Планда көрдүнген тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирип, дужаарының айтырыгларынче СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл), июль (1978 чыл) Пленумнарының шиитпирлеринде база эш Л. И. Брежневтиң Сибирьнин болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң районнарынга чорааш берген сүмелеринде болгаш айтышкынналарында улуг кичээнгей салдынган. Ол бүгүнү удуртулга болдургаш, Барыын-Хемчик районнуң болгаш Ак-Довурак хоорайның тудуг эргелелдери, оларда партия болгаш хөй-иинти организациялары чамдык ажылдарны чорудуп турар. Чыл бүрүде-ле районга будурүлгенин, чүртталганын, культура амыдыралдың янзы-бүрү хөй-хөй тудуглары түттунуп турар. Эрткен чылдың бо үезинге деңээрге тудугнуң темпизи 15 хуу'бедээн.

Районда болгаш Ак-Довурак хоорайда тудугжуларның чамдык чедип ап турар чедиишкиннер-биле чергелештир, амдаа чедир кылдынмаан ажылдар, ажыглаттынмаан курлавырлар болгаш аргалар хөй. Ылангыя бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг чугула тудугларның темпизи коичуг оожум чорун, кылдынган тудугларның шынары кудулап, тудуг материалдарының камналгазы ам-даа кошкак болуп артпышаан. Ол бүгүнү улусчу контроль органнарының хынаддалары бадыткап турар. Ак-Довуракта ийи тудуг эргеледдери чартык чылдың планныг онаалаларын күүсетпээн. Тодаргайлаарга тудуг-монтаж ажылдарының алды айда планын «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели—72,8, а № 42 эргелел — 34,7 хуу күүсеткилээн. Ол ышкаш боттарының күжүбиле кылыр тудугларның болгаш чурталга тудуун ажыглалга киирериниң планы база ыракта чедир күүсеттинмээн.

Тываның даг-дүгү болбаазырадыр В. И. Ленин аттыг комбинадынга чүк соөртүр улуг 150 автомашина кирер база 25 бульдозер турар ийи гаражты бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг. Бо ийи объектиде ажыл чаа эгелеп, оон фундаментилерин салып, черин казып турар. Ол гаражты тударынга көрдүнген 867 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарындан чартык чылда 20 муң рубльдиң ажылын кылган, а бульдозерлер гаражын тударынга көрдүнген 381 муң рубльдиң база 20 муңу ажыглаттынган.

Бо тудугларны «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелели болгаш керээлиг организациялар тудуп турар. Мында ажылдың хожудаашкынының кол чылдагааны—чер ажылын кылырынга ол чернин хал-даштыг берге болуп турарындан ангыда, тускай механизмнериин болгаш кижи күжүнүң чедишпейн турарында болуп турар.

Ак-Довуракты Постоянный суурда 10 садыгжы ажылдаар магазин бо чылын ажыглалга кирер ужурлуг. Оон сметада көрдүнген өртээ 268 муң рубль, амгы үеге чедир оон үүле 12 муң рубльди шингээдип алган. Оон фундаментизин салгаш, үш хаиазын тургузуп каашаа, май айдан бээр ажылды ара соксаткан. Оон кол чылдагааны—иштинге тургузар демир-бетон чагыларның болгаш садыгның мурнуу хаиазынга херек дериг-херекселдерии баш бурунгаар белеткеп албаанында болуп турар. Ол чүүлдер ам Абазада чыдары-биле бо тудуг хожудап эгелээн.

№ 42 тудуг эргелелиниң тудуп турары кол тудуу—Кызыл-Мажалыкта эът комбинады. Оиу ажыглалга киирериибиле каш-даа удаа хуусааны доктаадып, өскерткен, ынчалза-даа ол күүсеттинмээн, а ам үшкү кварталда ажыглалга киирерии планнаан. Эът комбинадының тудуунга смета ёзугадар бо чылын 1251 муң рубльди шингээдип алыр. Ынчаарга чартык чылда 733 муң рубль шингээдип алдынган. Бир эвес ажылды эки организастаар болза, бо тудуг 3-кү кварталдың төнчүзүнде ажыглалга кирип болур.

Эът комбинадының ажылчыннарынга 18 аал иштн чурттаар ийи кааът бажыннарны тудуп эгелээн. Ынчалза-даа оон темпизи база оожум. Чуртталга бажыннары тудуп турар бригадаларда машина-техника, тудуг материаллары, кижи күжү чедишпее. Туттунуп турар тудугларда тудуг материалдарының камналгазы багай. Туүйбуларны тудуг шөлдерииге самосвал машиналарга эккелгеш, то октаптар, ынчангаш оларның хөйү үрелир. Цемент болгаш шил аймаа чамдык черлерде калагалал чок чыткылаар.

Бо ийи тудуг эргелелдериин кылып турары эске-даа чамдык объектилери хожудап турар. Ажыглалга кирер тудугларда бо хожудаашкыннарның кол чылдагааны: тудуг материалларын-биле четче хандырбаанында, участоктарда күш-ажылды багай организастаанында болгаш кадрларбиле ажылдың кошкаанда, чогуур техника-транспорттуң чедишпезинде база тудуг эргелелдериин планныг онаалаларны күүседири дээш кошкак негелдени салып, партийжи-политиктиг ажылдың кошкак болуп турарында.

Мурнакчы коллектив № 741 КМК-ның ажылында база четпестер хөй. Мында чамдык тудугларның ажыглалга кирер хуусаазы база үзүлген. Кылып турар тудугларның шынары куду, катап эде кылыр чоруктар бар. «Шекпээр» совхозта 90 уруглар турар детсадгын, Барлыкта клубтуң тудугларынга туүйбуларны шын эвес салгаш, катап кылгылаан. Коллективте ажыл шагы үзер чоруктар база бар.

Бо коллективтиң кежигүннери ам-даа 610 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр ужурлуг. «Шекпээр» совхозта механизастаан, 400 инек кирер кажаа, уруглар садиги, Тээли суурда 120 уруглар турар интернаттың тудугларының ажыглалга кирер хуусаазы үзүлген. Мында база тудуг материалдарының камналгазы кошкак, кадрларның билиг-мергежили чавыс болуп артпышаан.

Ниитизи-биле Барыын-Хемчик районда болгаш Ак-Довурак хоорайда ажыглалга кирер тудугларның чамдыктарында байдал ындыг-дыр. Ам чылдың ийиги чартыы эгелээн, тудугнуң темпизин дүргедириигге чайгы хүннерде аргалар улуг. Ынчангаш эгелээн тудугларны чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш тудугларның эргелелдери, оларда партия, профэвилел органнары бо бүгү четпестерни чайладып, организасмассалыг ажылдарны күштелдирери эргежок чугула. Тудугжуларга улуг дузалыг күш—студент отрядтар база хөй келген, оларның ажылын шын организастап, чөп ажыглаар херек.

В. ЧАДАМБА,
районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ОРУК ДУРГААР ДАГ-ДҮГҮ

Даг-дүгүн ыаып тып, ону хөй дерии херекселдер дамчыштыр арыглап алыры ындыг-ла белеи эвее ажыл. Оон өртек-үнези база улуг, а ону хереглеп турар бүдүрүлге черлери оваа хөй.

Тыванып В. И. Ленин аттыг даг-дүгү арыглаар комбинады хүн бүрү бедик сорттуг даг-дүгүн арыглаап, ону тускай шоодай саваларга ургаш, Абазага чедир чүдүрүп чорудуп турар.

Арыглал фабриказының белеи продукция складындан чүдүрген бо үнелиг даг-дүгү чамдык чолаачыларның харыысалга чогундан, ол ышкаш комбинаттың бо талазы-биле харыысалгалыг чамдык ажылдакчыларының чолаачылардан негелде чогундан Ак-Довурак — Абаза аразында орукта хөй-хөйү-биле төктүп калган чыткылаары дыка хомудаичыг. Бо талазы-овле харыысалганы кымга-даа онаажайн турар, ону дажыглаарын экижидер, даг-дүгү черге төглап чыдып калбазы-биле хемчеглерни албайн турарындан бо үнелиг продукция черде хөйү-овле чыдып каан турар.

Хөй-хөй кижилериниң план күүселдеэн дээш, чогуур үзетпүр бүдүрүлге черлериие четеин дээш ажылдап кылган продукциязы орук ара аңаа-ла төктүп каарга улуг каража-дыр. Ону болдурбазы-биле чогуур хемчеглерни алыры хамаарышкан черлерден негеттинип турар.

М. МЕРГЕН.

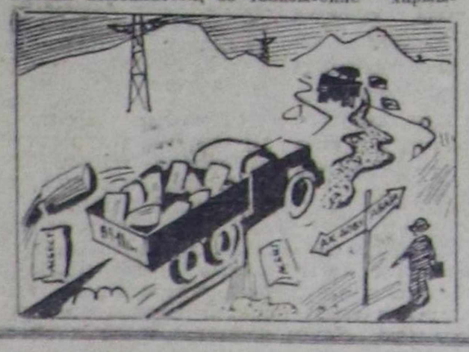

ЧАРЖЫНЧЫГ-ЛА!

«Чыраа-Бажы» совхоз база бай шыырак болдур ийин, ылаңгыя машина-техниха-биле зан. Күрүнеден чылдын-на ону немей хайырлап турар. Ол хайырлалды биетиң эравыста ийи-чаңгыс кижилер соора «чооглап» турарын эскердивис.

Совхозта шупту 55 автомашина бар. Олар шупту шимчээр болза, кайгамчык күш-түр ийин! А херек кырында ам оларның үүле 42-зи элейтин, кенгиредип турар. Элейтир хамаан чок, ees машинаның ол-бо бажыңнар чанында үүле «ees» чыткызаар, а беш машинаның «ees» безин тывылбаан.

Хамыктың мурнунда маңаа инженер-техниктиг ажылдакчылар буруулуг. Олар машипаларның эртен, кежээ хыналдазын кылбас, борабудун, элейтип-ле турар болза-ла хамаан чок, хуваалдаже үндүр «сүүптер». А ол алегер «хөөкүй» улам-на «арып-доруп» бакемрап орар. Аңаа чолаачылар база-ла буруулуг. Хөй-иинтиниң эт-севин карак оғу дег камгалаар ужурлуг.

Гараж эргелекчизи К. Сарыглар, автотехник Х. Кара-Сал маңаа буруулуг. Чалым хая-ла, шимчеш дивее эштер боор. Артык чаа кезектер дилээр, оон-моон тыптынар деп оларда дүшдаа чок. Күрүнеден чаа машина хайырлаарын манап амдажааннар-дыр ийин. Кажан эттинер чүве ийик, эх, бистиң машина-трактор мастерскаязында байдал чаржынчыг-ла!

А. МОНГУШ.

Чөөн-Хемчик район.

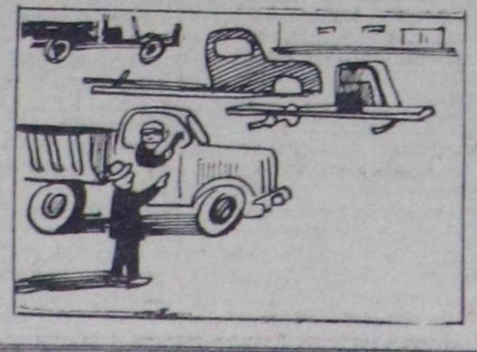

УЕ, АМЫДЫРАЛ НЕГЕП ТУРАР

Бензин, керосин, үс аймаан кампаарынче онза киченгейни угландырарын автомобиль транспортунуң ажылдакчыларынга үе болгаш амыдырал хүлээдип турар. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң доктаалдарын боттандырары көдээ ажыл-агый техниказын, машиналарны бүдүреринде дыка көөдедир арганы бээр. Чаа машина бүрүзүнге нефть продуктулары негеттинвер. Хеме болгаш мотоцикль моторларын санаваска, бөгүн бистиң чуртувуста ажыглап турар бүгү шимчедикчилерниң күчүзү чурттуң бүгү электри станцияларының доктаатказ күчүзүнден бээри улуг боон турар.

Автомобиль транспорту — нефть продуктуларының кол хереглекчизи. Аңаа чарыгдаар нефть продуктуларының хемчээли бистиң бүдүрүлгелеривистиң ол продуктуларга чарыгдалының барык дәрттүң бир кезии боон турар. Амгы үениң чүк сөөртүлгезинге кывар-чаар материалдарны 1 хүү камнап алыр болза, РСФСР-ниң Автотранспорт министерствозунуң бүдүрүлгелери ооң-биле 2 миллиард тонна-километрге дең немелде чүктерни сөөртүп болур. Бүгү чуртка автомобильдерниң күрүт маңаарын 1 хүү кызырар болза немелде 6,2 миллиард тонна-километр ажыдарны күүседип болур.

Экономиктиг санаашкынарының түңнелдери ындыг. Ол түүлдер адырның бүдүрүлге коллективтеринге ойлдингир болгаш боттандырар ужурлуг угланышкын боон турар. Транспорт бүдүрүлгелериниң ажылчыннары болгаш специалистери чиг-этти, материалдарны болгаш одалга-энергетика курлавырларын ажыктыг ажыглаарының бүгү-эвилел көрүлдезинге идепкейлиг киришкен. Идепкейлиг дээним база таварылга эвес — бензинни болгаш дизель одалгазын улам чөптүг ажыглааринче угланган 35,6 муң саналдарны олар киирген. Киирген саналдаларны боттандырганының түңнелинде эрткен чылын 216 муң тонна кывар түүлдү камнап алган.

РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң Ока кавызында девискээр аайы-биле эргелелиниң ажылчыннары болгаш специалистери кывар түүлдерни камнап алыр дээш билдилии-биле демисешкен. Олар түүк саарылгазын 3,5 муң тонна-километрге улгаттырар аргалыг нефть продуктуларын камнап алган. Орта-Волганың девискээр аайы-биле эргелелиниң коллективи камналга дээш чарышка эки түңнелдерни чедип алган.

Көрүлдерлер болгаш конкурстар бедик ажыктыы-биле ыялыш турза-даа, кывар түүлдү болгаш үстерни камнап алырының хөй айтырыгларын долу шиитпирлеп шыдавас болгай. Бо херекке министерстволарның, транспорт организацияларының удурткударының организакчы ажыл-чорудулгазы онза чүүл боон турар.

Адырның бүдүрүлгелери автомобиль ажылдадыр кывар түүлдер болгаш чаар материалдарны ажыглаарының, учедунуң болгаш нормазының айтырыгларының талазы-биле документилер-биле хандырганының. Бо документилерни ажылдап кылып турар үеде практиканың болгаш шинчилел ажылдарының чедиишкиннерни ыык өөренип көргөн. РСФСР-ниң Автотранс министерствозунуң системазынга ажылдап кылган болгаш шелээн норма-техниктиг документацияларны чурттуң барык бүгү автомобиль ажыл-агыйлары ажыглап турар болгай.

Транспорт бүдүрүлгелериниң техниктиг дериишкинин сайзырангайжыдары камналга дээш демиселге хөй ажыкты берип турар. Автобүдүрүлгелер сөөлгү чылдарда бедик базымшкын насостарын таарыштырып-эдиктирер херекселдерни, мотор чок арга-биле дээр, карбюраторлар хынаар приборларны, машинаны хөделдирип, ажылдадыр кезекти контрольдаар болгаш таарыштырар херекселдерни алган. Автомобильдерниң техниктиг сөптелгезин кылыр механизастаан шуушпурулга шугумнарын дыка хөй ажыл-агыйларда эптеп турган.

Калбак пептерээшкинни алган база бир чаа түүлдүң дугайын чугаалаксадым. 1976—1977 чылдарда хоорайлар арасының 1300 маршруттарынга автобустарның маңаарының дүргенин болгаш кывар материалдарны чарыгдаарының нормазын электрон-саналга машиналары санап турар. Ол ышкаш хоорайларның 715 маршруттарынга автобустар шимчээшкинниниң хонукта, сезонда, чылда ажылдаар шактарын база-ла од электрон-саналга машиналары тодарадып турар апарган. Бо чаа түүлдүң ужур-дузазы дыка улуг. Камналганы улуу-биле алыр арга тургустунган.

Эргелеп башкарылганы сайзырангайжытканы, социалистиг чарыштың киржикчилериниң иденкейлиг чоруу бензинниң, дизель одалгазының, үстерниң бот чарыгдалын дыка кызырар арганы берген. Сан дээрге, сан-на болгай. Херектиң ужуру чүл дизе, адырның ажылчыннарының болгаш специалистериниң оонда улуг камналганы элырының күрлавырларын көрүп турары болур. Ынчалаа-даа бүгү чүве чолаачыдан болгаш ону рейстерже чорудуп турар кижилерден болу бербес болгай.

Чижээ, автобустарга болгаш аар чүк сөөртүр машиналарга хереглээр спидометрлерни ап көрээл. Спидометрлериң артык кезектери-даа, артык кезектерге хереглээр спидометрлериң ботчарын-даа бистиң адыр албайн турар. Үчёт болгаш отчёттуң чепээ боон турар бо прибор—кывар түүлдер болгаш үстер чарыгдалын хынаар чугула херексел болгай. Үлетпүрге ыыдыт яңзылыг негелдерле хөй. Автомобильдерниң шынарынга хамаарыштыр негелдерни бар, оларның чамдык хевирлери кывар түүлдерни болгаш үстерни чарыгдаарының амгы үедеги негелдезинге дүүшпес, бүдүрүлгениң амгы үедеги аргаларынга таарышпас түүлдер бар.

Н. АКУЛИНУШКИН.
РСФСР-ниң автомобиль транспорт министрзиниң орадлакчызы.
(СЭТА).

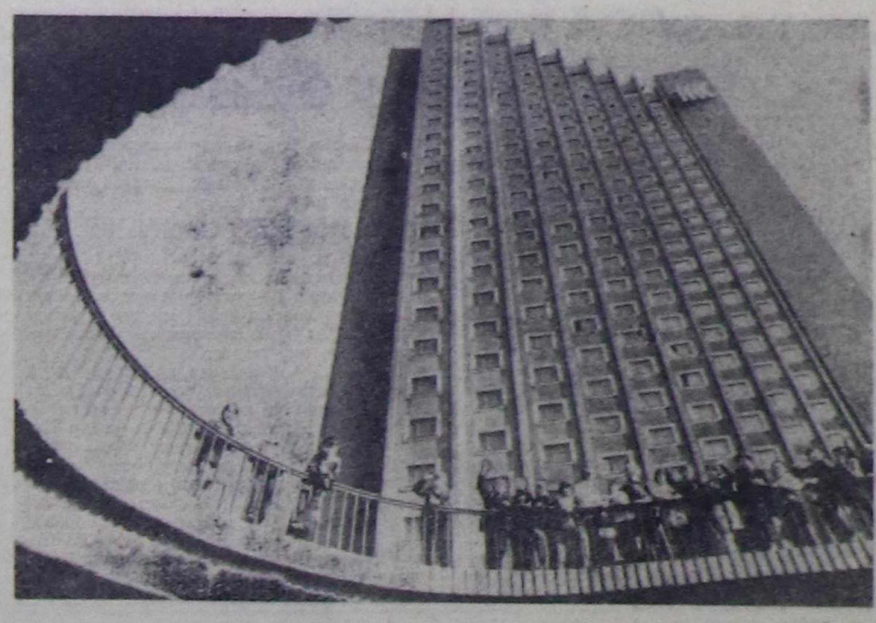

ГДР. «Конгресс» деп аалчылар бажыңының 32 метр бедик тудуу — Карл-Маркс-Штадт хоорайда эң чараш тудугларның бирээзи. Хоорайның архитектура талазы-биле онзагай хевирииниң плередикчизи боон турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК АЙТЫРЫЫ

КАИР. (СЭТА). Египетке чартык чыл ажыг үеде туруп турган Израильдиң шериг миссиязының ажыл-чорудулгазын соксадыр дугаймда шиитпирни ЕАР-ның айыыл чок чоруунуң национал чөвүлели хүлээп алган. Ол миссия ийи чурттарның ажылдан кылып турганы сепараттыг сүлчээниң шериг айтырыгларын көөр талазы-биле египет-израиль шериг комитединге кирип турган.

«Египеттиң чазааның бо шиитпири ооң туружун бадыткап турар, Бегинниң чазаа таарыштырылга талазы-биле чугаалажыышкыннарга конструктивтиг чаа саналдарны ажылдап кылбаан шаанда, Израиль-биле кандыг-даа дөрт харылзаа турбазын ол турушта көрген» деп, ЕАР-ның шериг министри Аль-Гамаси бадытказан.

Президент Садаттың Израильдиң камгалал министри Вейцман-биле ужуражыышкынының үезинде египет тала тайбыңның чаа планын идип үндүрген деп, Израильдиң бадытказышкынын ЕАР-ның даштыкы херектер министри Камель үдээп албаан. Англияда Лидс деп шивээге чоокта чаа эрткен үш талалыг конференцияга чугаалашкан чаңгыс план Египетте бар деп айыыл чок чоруктуң национал чөвүлелиниң хуралының соонда Камель демдеглээн. Бир эвес израиль «эргижиреп калган бодалдарындан» ойталаарынга белеңин көргүзээр болза Израиль-биле кандыг-даа дөңелге дөрт харылзааларны кылырынга Египет белен деп, министр чугаалаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң Тель-Авивтеч дыңнадының ёзутаар алырга, «Каирниң хенертен кылган шиитпири турза-даа, тайбың чугаалажыышкынынарга деп-шилгениң аргазы улуг болуп артпышаан хевээр» деп, Израильдиң премьер-министри Бегин мелеглээн боон турар. Ооң чугаазы-биле алырга, Израильдиң Египетке турган шериг делегациязы «Израильдиң болгаш Египеттиң аразында чугаалажыышкынынарга чугула рольду ойнаваан» боон турар.

Израиль кнессетке (парламентиге) «тайбың таарыштырылганы чедип алырының аргаларын оскуган дээш амгы чазакты буруудадып, Израильдиң күш-ажылдың оппозиция партиязының киргени Бегинниң чазаанга бүзүревес дугайында резолюция аштырышкыңга таварышканын база дыңнадып турар. Үк резолюцияга удур 70 депутат бадылаан, а парламентиниң 35 кежигүнү ол резолюцияны деткээн боон турар.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙНИ — КӨДЭЭЖЕ

Республиканың амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларының партия-ажыл-агый активиниң хуралы болган. Аңаа 1978 чылдың бирги чартында социалистиг чарыштың түңнелдериниң болгаш СЭКП ТК-ның июль Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр амыдырал хандырылгазының коллективтериниң соруглаларының дугайын чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле излеглеп Тыва АССР-ниң чонунуң амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 чыл) Пленумунуң шиитпирлерин болгаш эш Л. И. Брежневтиң Сибирьге, Ыраккы Чөөн чүкке чораап берген сүмелерин болгаш айтыышкыннарын боттандырбышаан база социалистиг чарыш дугайында СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның Чагаазынга харыы кылдыр социалистиг чарышты калбарткаш, республиканың амыдырал хандырылга албаңының ажылдакчылары 1978 чылдың бирги чартыының планныг даалгаларын болгаш боттарының социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык эки түңнелдерни чедип алганын актив хуралы демдеглээн.

Чонга ачы-дуза чедирериниң чартык чыл сайгарылга планын министерство ниитизи-биле 100,7 хүү күүсеткен, пландан 5,8 муң рубльге ашкан. Эрткен чылдың бирги чартыындан немелде өзүлде темпизи 10,9 хүү хөй болган. Бир кижиге онааштыр сайгарылга хемчээли эрткен чылдың бирги чартыындан 50 көпеекке өзүп, 4 рубль 91 көпеек, немей өзүлде темпизи 11,1 хүү болган. Радиотелеаппаратуралар, хөлезилел, транспорт, хүү чагыглар даараары болгаш өскелер-даа ачы-дуза чедирилгелери дүрген темпилиг хөгжүп турар.

Бүдүрүлгелериниң удурткулгаларының, партия, профзавилел, комсомол организацияларының социалистиг чарышты эки организастаанының түңнелинде алдынган хүлээлгелер күүселдезинде эки түңнелдер бар. Беш чылдың ийи чартык чылдарының ниити планныг онаалдазы ажыр күүсеттинген. Тураның, Тожунуң, Эрзинниң район амыдырал хандырылга комбинаттары, телеателье, техникалар септээр 'чер аңаа улуг үлүүн киирген. Тураның, Тожунуң комбинаттары ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип келген. Харын мооң ужурунда Тураның комбинады чартык чылдың чарыжынга тиилекчи болгаш, республиканың шилчиир Кызыл туту-биле, а Эрзинниң—Министерстволуң болгаш профзавилел обкомунуң шилчиир Кызыл туту-биле шаңаткылаан.

Социалистиг чарышты калбарткаңы, мурнакчы дуржузганы пептереткени ажылдың ажыктыын, шынарын болгаш ачы-дуза чедирининиң культуразын элээп бедиткен, ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы чоруун кодургөн. Мооң түңнелинде социалистиг чарыштың мурнакчыларының саны ай санында өзүп турар.

Амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылында четпестер болгаш четче ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа хөй дээрэш плеткелчи болгаш санал бергеннер. тодаргай чижектерге көргүскеннер. Мында ең кол кичээнгей салыр үжурлуг айтырыг болза, көдээде чурттап турар чонунуң амыдырал хандырылгазын экижидери болуп турар. Көдээде чонга ачы-дуза чедирери эрткен чылга дең-иээрге. 33,3 муң рубльге өскен ийикпе, бир кижиге онааштыр 3 рубль 71 көпеек болган. Немей өзүлде 6,3 хүү болза-даа ниити министерстводазындан дыка куду.

Бо талазы-биле чартык чыл планын Кызыл районнуң комбинады 64,8 хүү, Таңды районда Хову-Аксы комбинат 54 хүү күүсеткен, Бай-Хаакта комбинат 4450 рубльге чедир күүсетпээн. Хову-Аксының, Чадаанаңың комбинаттары, септелге-тудуг участогу. Кызылдың химиктиг аштагазы болгаш чамдык өске-даа бүдүрүлгелер көдээге ачы-дузаже чедирерининиң хемчээли эрткен чылдың бирги чартыындан дыка кудулаткан. Моон түңнелинде көдээде чонга ачы-дуза чедирерииниң ийи чартык чылдар планы 72,6 муң рубльге хожудап турар.

СЭКП ТК-ның июль Пленумунга көдээ ажыл-ишчилерге амыдырал хандырылгазын экижидеринче онза киченгей салдынганын айыткаш, актив хуралы көдээ черлерге амыдырал хандырылгазын экижидериниң аргаларын болгаш курлавырларын тодарадып турар сүмелерни айыткан.

Хандырылга ажылдакчыларының социалистиг хүлээлгезинде хожудап турарлар чокна ажылдаары көрдүнген. Ынчалзажок 22 бүдүрүлгелериниң үжү—Кызыл районнуң, Бай-Хаактың комбинаттары, «Чечек» фабрика чартык чыл планын күүсеттээн. Оон аңгыда ниити планын күүсетседаа чамдык комбинаттар ачыдуза чедирериниң 3—4 хевирлериниң планнарын күүсеттейн турар. Ол ышнаш материал-техниктиг хандырылгада, чаа техниканы болгаш технологияны шингээдип алырында, касса чурумун сагыырында, кол фонд эгидилгезинде улуг четпестер бар.

Социалистиг өнчүнү камгалаар, камналга чурумун сагыыр, ажылдың шынарын бедидер дээш демисел министерствонуң бүдүрүлгелериндe ам-даа кошкак. Акша-хөрең-гилерниң, материалдарның хөй дудагдалдарын Кызыл хоорайның, Чадаанаңың, Сарыг-Септиң, Ак-Довуракпың, Бай-Тайганың, Самагалдайның комбинаттары, нормадан артык белеп продукция тударын Шагаан-Арыгның, Ак-Довуракпың, Хову-Аксының, Бай-Хаактың комбинаттары болдурган. Продукцияның ботүнези пландан ажып турар. Квитанция чок ажылдар кылыр, чагыглырны шынар чок, хуусаадан ажыргаш күүседир, материалдар артыын эзлерииге чандырбас чоруктар ам-даа хөй.

Үстүнде илереттинген четпестер болза, районнарның, хоорайның амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң удурткучулары, оларда партия, профзавилел организацияларының, инженер-техниктиг ажылдакчылар күш-ажылды шын организастаарынче, социалистиг чарыштың үреттүнелдиин болгаш дээштиин бедидеринче, ең кол түүл болур ажылдакчы бүрүзүү-биле боттуг ажыл чорударынче чоруур кичээнгейни салбайн келгенинииң түңнелинде болдунган дээрзин актив хуралы демдеглээн.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧССР-ДЕ ПАРЛААН

ПРАГА. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштаан совет партия-чазак делегациязының ЧССР-ге албан ёзузунуң найыралдыг аян-чоруунга турасиааган «Бызыг найырал» деп номну Прагада «Свобода» деп ном үндүрер чер парлап үндүрген.

Эш Л. И. Брежневтиң, ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң Президентизи Г. Гусактың, чехословак эске-даа удуртукчуларның чугааларын, СЭКП-ниң болгаш ЧКП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң аразында ак-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдер дугайында кады кылган медеглелди, совет делегациязының Чехословакияга тевүлүг аян-чоруунуң түңнелдерин долузу-биле үүлдүгзүнүп көргөн СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң болгаш ЧКП ТК-ның Президиумунуң доктаалдарын номда парлаан.

Хүндүлүг совет аалчыларны ЧССР-ниң ажылчы чоннарының чүректиң ханызындан уткуп ап турганын, Л. И. Брежневтиң совет шаңналдарны Г. Гусакка болгаш В. Билякка тывысканын көргүзүп турар хөй санныг фото-чуруктарны номда база парлаан.

Португалияда байдаал

ЛИССАБОН. (СЭТА). Республиканың президентизи генерал Рамалью Эанештиң чмылдырганын ёзугаар Португалияның Революстуг чөвүлелиниң дүргөн чылдырган хуралы болган. Аңаа социалистиг партияның болгаш улуг чер эзлериниң база хөрөнгитеннериниң эрте-ажыын намгалап турар социал-демократтыг төптүң барыын үзелдиг партизының аразында чазак кереэзин үскенинииң соонда чуртта байдалды чүгаалашкан.

Революстуг чөвүлелдиң хуралының соонда кандыг-даа дыңнадыгны парлаваан. хайгаракчыларның бодалдарын ёзугаар алырга, президентиниң чанында дээди чөвүлекчи орган чаңгыс аай шиитпирни ажылдан кылбаан хире боон турар. Ынчангаш Португалияның чагырыкчы коалициязы чарылганындан чазактың чаа кризизи болурулуң айыылы хевээр арткан. Португалияга парламентиниң чаа соңгулдалары болур магат чок.

ЧУРТТУ ҮЛЕЖИР ПЛАННАРГА УДУР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда байдалдың чидигленгени — империализмниң болгаш сионизмниң хоралакчы ажыл-чорудулгазының түңнели болур деп. Ливаниың политиктиг көскү ажылдакчызы, премьер-министр чораан Рашид Караме медеглээн. Израиль-биле эвилелдежип, чурттуң хүрээшажыл ёзузу-биле аңгы-аңгы үүрмек күүрүлер кылдыр хуһаажырын оралдажып турар барыын үзелдиг христиан белүглежиишкиннерниң оралдажыышкынын ол буруу шапкан. Чурттуң хуваажырының планы болгаш иштики политиктиг кризисти хөрлээледи турары—араб чурттарга үлуг аймылды диргелдирип турар деп, ол демдеглээн.

ФАШИСТ ЁЗУ-ЧУРУМ БУУРАП ТУРАР

Фашистиг ёзу-чурумнуң бууразшкыны удамчылап турарының дугайында дыңнадыглар Сантьягодан кээп турар. Шериг-агаар күштериниң командылакчызы албан-дужаалындан дүжүрткен генерал Густаво Ли чагырыкчы хунтаның составындан база үндүрткен. Оон даразындагы арыглаашкын үезинде улуг дужаалдыг 19 офицерни ажылындан дүжүрген. Оларның орунуна «идегелдиг» кижилерни далаш-биле томуйлап турар.

Сөөлгү хүннериң болуушкуннары — Чилиниң амгы үеде таварышканы сан-хөөэкономика, социал болгаш политика талазы-биле кризизиниң түңнели боон турар. Ол чорук эрге-чагыргада фашистиг диктатураның кризизин улам ханылаткан. Пиночёттиң чепсектиг күштерге арыглаашкынын кылганы дээрге, аңаа таарышпас чоруктуң шериг кезектеринде тыптып кээп турары болур деп. Чилиниң Коммунистиг партиязының ТК-ның политкомиссиязының кежигүнү Орландо Мильис СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Шериг-агаар күштерииге беди: албан-дужаалдарны эзлеп турган офицерлер күүлеш-бастыр чоруктуң уламчылап турарынга таарышпайн турарын болгаш улусчу чаңгыс эң чазааның министри турган О. Летельерни болгаш оске-даа политиктиг ажылдакчыларны шаажылап олүрериинге хунтаның башкылының кирижилгелиниге килеңнеп турган. Ол офицерлериң сагыш-сеткилиниң байдалын шериг-агаар күштериниң командылакчызы генерал Ли Пиночетке хире-черге-биле дыңнадыр ужурга таварышкан. Ынчангаш Пиночет шеригге арыглаашкынны кылып эгелээн.

Бодунуң «өөрүнге» удур Пиночёттиң алган хемчеглери шериг кижилериниң ортузунга чигзиниишкинии болдурган. Фашистиг ёзу-чурум үүле солдаттарны эвес, харын офицерлерни болгаш генералдарны бастып-дорамчылаар боон турарын олар билип эгелээн.

Чилиде амгы кризис—чуртта диктатурага удурланышкынынын ёзуп турарының херечензи. Террорну соксадырын, тудуп хорутдаан болгаш оңорлап аппарган 2500 кижиниң хуу-салымының дугайында шынны дыңнадырын Чилиниң ажылчы чоннары негеп турар.

Оппозициянын сырый катмаңгылыг алырын оралдажып келген колонизаторларның ыйыышкынын афган чон барын бүдүн түс чыл дургузунда ойтур шаап келген. Үүле 1919 чылда англи интервентилерге удур чепсектиг демиседдиң түңнелинде Афганистан бодунуң тускай догуннаар эргелерин тургузуп алган.

Афган күрүнеиниң хамаарышпас чоруун хүлээп корүп, ооң-биле найралдыг харылзааларны туткан баштайгы чурт—аныяк Совет Россия болган. 1921 чылда найырал дугайында Керээниң чардынганы-биле холбаштыр Кабулче чоруткан оргүүделге, В. И. Ленин мынчаар бижээн: «...афган улустуң найырал дугайында чарган баштайгы керээзи Россия-биле кереэ болган дээрэш демдеглээри биске аас-кежик-тир. Бистиң ак сетkилдиг күзелиивис боттанган турарынга болгаш ийи таланың улустарының чаагай чоруунга Россия Улуг Афган күрүнеиниң бир дугаар өнүүү болуп, кезээде артар дээрзинге бүзүрээр бис». 1921 чылдың найырал дугайында Кереэзинге немештир

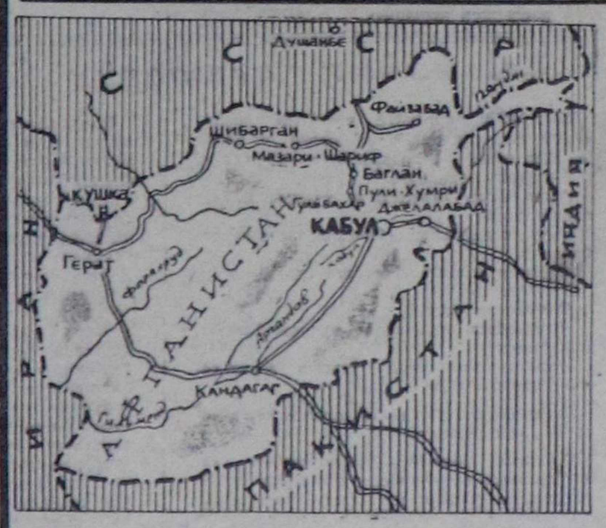

Афганистан — теп Азияда күрүне. Өртемчейниң эң улуг дагларының — Гималайның, Каракормнуң, Күнлүнүнүң болгаш Чөөн Гиндукушний биле Памирниң бедирлешкен черинден мурнуу-чөөн талада туруп турар. Афганистан ССРЭ, Иран, Пакистан, Кытат болгаш Индия-биле кызыгаарлажып чыдар. 655 муң дөрбелчин километр девискээрде 18 миллион ажыг киши чурттап турар, оларның иштинден 9,5 миллион—афганнар, артканнары—таджиктер, узбектер, хазарейлер, гараймактар, туркменнер болгаш өскелер-даа.

Күрүнеиниң пайысылалы — Кабул, ында 740 муң хире кижи чурттап турар.

Афганистанда ажыктыг янзы-бүрү казымалдар хөй: хөмүр-даш, нефть, демир рудазы, хром, алдын, моңгун болгаш үнелиг даштар. Кабулдуң Национал музейинде тус чурттан тывылган казымал байлактарның 600 ажыг хевирлери делгеттинген.

Афган күрүне XVIII векте бактаап тургустунган. Боттарының тергиделиинге ону чаңгыс аймак чаагай чурттаар, ооң-биле кады чөптүг ажылдаар, ынчангаш Афганистанның ажылчы чоннарының ортузунда авторитези улам ажыглаттынмайн турар.

Тайылбыр булуңду

АФГАНИСТАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА

1931 чылдың июль айда нейтралитет болгаш бот-боттарыңче халдашпазының дугайында Кереэ база чардынган. Ол ийи документилер совет болгаш афган улустарның үндезин эрге-ажыктарынга дүжүп, ССРЭ биле Афганистанның аразынга найырадлың болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың бижыг үндезинин тургузуп турар.

1973 чылдың июльга чедир Афганистанга монархия бактаап турган. 1973 чылда монархия ёзу-чурумуң дүжүрген эргелдевиң түңнелинде, хаан турган М. Даудтуң чоок төрелиниге баштаткан аристократтыг бөлүк чуртка эргечагырганы ээлей бергөн. Ол бөлүк хамыктың мурнуунда улуг болгаш ортумак буржуазиянның, помещиктер аңгызының база хүрээ-хиттиг салдарлыг кезектериниң эргеажыктарын камгалап турган. Ынчан черге хуу өнүүнү кызыгаарларынче утланган чер реформазының дугайында хоойлу хүлээп алдынза-даа, а херек кырынга помещиктерниң хөй кезиниге ээлел чер хевээр арткан. Даудтуң болгаш ооң талалакчыларының канчаар-даа ажыок улуг ээлел черлериниге кым-даа дегбээн.

Даудтуң буржуаз-помещик ёзу-чурумунга бүгү-ниитиниң эптеп чок байдалы турда, патриотчу хөөн кирген офицерлер чоннуң калбак масс-аларынга деткиттиргеш, эргечагыргадан Даудту болгаш ооң талалакчыларын дүжүргеш, чурттуу Афганистан Демократтыг Республика кылдыр чарлаан. Революстуг Чөвүлелдиң дараазында болгаш АДР-ниң чазааның баштыңынга Афганистанның сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы Аур Мухаммед Таракини соңгаан.

Апрель 27-де болган чепсектиг тура халымшкын болза демократтыг улусчу революцияның эгези болуп, Афганистанның төөгүзүнге чаа үеченени ажыдып турар дээрзин Афганистанның чаа удуртукчулары демдеглеп турар.

Мурнундагы ёзу-чурумдан чаа эрге-чагыргага аар үүрге болгаш уржуктар дамчып келген. Чоннуң 80 ажыг хуузу ажылдан турар кодээ ажыл-агый чаңгыс черде шак турупкан. Ажыглад чер болгаш одар-белчиир 12,5 миллион хире гектар, мынчалзажок ооң чүгле 4,5 миллион гектарын болбаазырадып турар. Чер ажылында күш-ажылдың эргижирээн чепсектерин —андазынны, ыяш илиирин, хүүректи ажыглап турар. Көдээде ам-даа хевээр арткан феодал болгаш чартык феодал харылзаалар системазы кодээ ажыл-агыйның хөгжүүрүнге шаптыктап турар. Кол культура — кызыл-тас, ооң-биле кады нүкүрузаны, арбайны тарып өстүрүп турар. А мыйыстыг бода мал бажы база ооожум өзүп турар.

Чурттуң үлетпүрү кошкак хөгжүделиг. 160 фабрика-завод будүрүлгелери болгаш электростанциялар бар, ында 30 муң хире ажылчынар ажылдап турар. Ооң-биле кады 70 муң үүрмек ус-дарган будүрүлгелерде 200 муң хире кижи ажылдап турар.

Пос-таавы кылыр улуг фабрикалар бар. ССРЭ-ниң дузазы-биле Кабулда металл болбаазырадып кылыр завод, Мазари-Шарифте химиктиг завод, Наглуда болгаш Дарунте ГЭС болгаш өске-даа чаа будуглар туттунган.

Экономикада хөжүдениг чорукту ажып эртер, хамаарышпас национал экономиканы тургузар, чурттуу индустриализастаар болгаш чоннуң амыдыралының деңелин седидер. соругла-биле «күш-ажылды тараачыннарның эргеле-ажыктарынга дүүштүр черниң демократтыг реформазын боттандырары, кур черлерни шиңгээдип алыры, феодалдыг болгаш чартык феодалдыг харылзааларны узуткаары, планнаашкинны эртемге үндезилеп база бойдустуң нурлавырларын ажыглаары дээш дээштиг контрольду боттандырыш турган, экономиканга күрүне секторун быжыглаары, ниитилел амыдыралын демократчыдарын болгаш национал айтырыын чеп шиитпирлээрии боттандырары, экономиканың, культураның болгаш идеологиинын янзы-бүрү талаларынга неоколониализмниң, империализмниң болгаш ооң хамаарылганың салдарын чок кылыры» чаа республика администрациязының баштайгы хемчеглеринде көрдүнген.

Бүгү-ниити, ыяш-да, халас эге өөредилгени хандырарын, бижик билбес чорук-биле демиселди, чоннуң медицина хандырылгазының халас системазын тургузарын чаа эргечагырга чугула сорулгаларның санынга киирип турар.

Тайбың кожа-хелбээ догунаашкынының принципгеринге үндезилеп ыяа-даа каттышпазының тайбынга ынакшылдыг тускайлаң политиказын, боттуг болгаш идепкейлиг нейтралитти чорудары, долгандыр турар девискээрнин бүгү чурттары-биле чаагай кожа-хелбээ харылзааларны быжыглаары, соңгу чүгүле кожазы— Совет Эвилели-биле найыралдыг харылзааларын хөгжүдери АДР-ниң даштыкы политиказының кол угланышкынары ол дээрии чарлаан, Афганистан Демократтыг Республиканы Совет чазактың бир дугаарында хүлээп көргенин афган улус улуг кодураүшкүн-биле хүлээп алган, ССРЭ биле АДР-ниң аразынга быжыг наңыралдың болгаш үре-түңнелдиг бүгү талалыг кады ажылдажылганың харылзаалары дең эргенин, чаагай кожа-хелбээ чоруктуң, национал суверенитетти хүндүлеп көөрүнүң болгаш бот-боттарының иштики херектеринче холгаарлаштпазының принципгеринге үндеавлеп хөгжээн база быжыглаттынган турар дээрзинге бүзүрел Л. И. Брежневтиң болгаш А. Н. Косыгинниң, Н. М. Таракиниң адынга чоруткан телеграммазында илергейлеттинген. Афган болгаш совет улустарның аразынга чаагай кожа-хелбээ чоруктуң болгаш найыралдың харылзаалары улам быжыгар ёзаа янзы-бүрү талаларга үре-түңнелдиг кады ажылдажылганың ийи чурттуң улустарының болгаш бүгү-ниити тайбының эрге-ажыктарынга улам ыңай хөгжүдени алыр дээрзинге ынанныжын харыы телеграммазынга Н. М. Тараки илергейлээн.

Афган улус бөгүн бодунуң чаартылгазының үезин чурттап эртип турар. Чуртка социал-экономиктиг чаартылгалар программазын амыдыралга боттандырарынга олар бүрүн бүзүреддиглер. Дешилгеже оруктан боттарының шимчээшкинниге шынчы өөдүктерининг, хамыктың мурнуунда Совет Эвилелиниң болгаш социализмниң оске-даа чурттарының ак сетkилдиг дузазынга олар даянып болгулар.

М. МИРОНОВ.

ЧУРУКЧУЛАР КӨДЭЭДЕ

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң планында көрдүнгенин ёзугаар СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээниң чонунуң культура хандырылгазын улам ынай экижидер хемчеглер дугаинда» доктаалынга холбаштыр Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөп-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнарының көдээ черлериие болүк чурукчулар көжүп чоруур чурук делгелгелиг июль 21-де аъттанышкаплар.

Көжүп чоруур чурук делгелгезинде он беш авторларның чураан үжеп ажыг чуруктарын көдээниң ажыл-ишчилеринге сонуургадын көргүзер болгаш уран чуруга дугайында лекция, беседаларны база номчуп таныштырарлар.

Болүк чурукчуларны Тываның чурукчулар Эвилелиниң баштаар черииң кежигүнү, ССРЭ-ниң чурукчулар Эвилелиниң ревизил комиссаязының кежигүнү Юрий Деев баштаан болгаш аныяк чурукчулар, чазаныкчылар: Владимир Ховалыг, Эрес-оол Байынды, Доңдук Доңбухаа база РСФСР-ниң Чурукчулар эвилелинден бистиң республикада аалдап келген чурукчулар Владимир Жабский, Наталья Сахарова олар киржип чоруур.

Үстүнде адаттынган болүк чурукчулар көдээ ишчилери-биле ужуражылгазын эрттирбишаан, бистиң барыын районнарывыстың көдээ ажыл-агыйының чурааккы кижилериниң портреттерин чуруп, бойдус пейзажын болгаш аңаа кылган өске-даа чогаадыкты композицияларын чонга бараалгадып көргүзерлер.

Июль 24-те Бай-Тайга районнуң Шуй, Бай-Тал суурларының чурттакчыларынга чураан чуруктар делгелгезин көргүзүп бараалгатқан болгаш июль 30-га чедир Кызыл-Даг суурнуң чурттакчы чону-биле ужуражырлар. Болүк чурукчулар август 10-га чедир үстүнде аңаа районнарның көдээ черде чурттакчыларынга 10 ажыг ужуражылгаларны эрттирер.

И. САЛЧАК.

Тываның Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң даргазы.

ОЛИМПИЙЖИ КУРЬЕР

МОСКВА. «Олимпиада-80»-ге белеткел Москвада хүн келген тудум улам калбарып турар. Лужники чоогунда универсалдыг спорт залының тудуунун хевири.

А. КОВТУННҮҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЕНИСЕЙНИҢ ОРТУЛУКТАРЫНДА

Муң чыгыы краснояржылдар Енисейде Пашенный ортулукта туткан ийи улуг бажыңче көжүп киргеш, «ортулукчулар» апарган. Красноярск хоорайны суг, электроэнергия-биле хандырып турар күүлүг хем, ам бодунуң ортулуктарын краснояржыларга бараалгадып эгелээн.

Ортулук чаа микрорайоннуң тудуг шөлүн апарган. Ону эрик-биле тудуштурган чалдар-биле хапланельдер, демир хоолайлар, манза, бетон чүдүрген машиналар үзүктелиишкин чок шуужүп турар. Тудуг материалдары чүдүрген теплоходтар ортулукка база кээр. Ортулукка 3—16 каът бажыңнар удавас ону хевир киирип, бедип үнер.

— Енисейниң кашпалдалчак черинде 30 километр шөлүн чоруткан Красноярск хоорайның чоогунда тудуг тудар хөстүг девископ колдуунда артпаан — деп, бажың тудар № 1 комбинаттың начальниги Г. Заплетин чугаалады. — А ортулуктарны архитекторларның болгаш тудугжуларның сонуургай берген чылдагааны чер чогунда эвес, оларны чурттакчылыг болдурары—хоорайны чараш, онзагай хевир киирер.

Енисейниң Красноярск чоогунда он хире улуг ортулуктар бар. Оларны моон мурнунда түгле туристер «эзлеп» турган. Туристи оларның чырыын электрокаңнакчыларның оттары баскан. Тудугжулар ортулуктарны дыштанылганың таарымчалыг зоназы кылдыр дерип турар. Бирээзинде дыштанылга парыгы чаптылар, пляжтарны кылып эгелээн, өскезинде спорт комплекизиниң тудуу калбарган. Стадионуң төгерии суг кырында эштип чоруур ажок улуг хеме-ле. Оон чанында краннарның суургалары дүндүштелген: беш муң көрүкчүлерни хүлээп алыр Спорт ордузунуң тудуунуң күш-ажылчылары ол. Кино залдарын, кафелерни, ургларның демир-оруун, ДОСААФ-тың далайжылар школазын дээш оның объектилерни Енисейниң ортулуктарынга тударын көрген.

Оон мурнунда ортулуктарны дажаан суг алган баар турган. Хемге сугнуң денилелин ам Красноярск ГЭС таарыштырып турар. Пашенный ортулукта хоорай-биле харылзажырынга эштир кылдыр чаа көвүрүнү тудуп турар.

Красноярск хоорайның тургустунганындан бээр август айда 350 чылы болур. «Воевода Андрей Дубенской эдерткен улустарыбиле кады Енисей хемниң эриинде бедик, чараш черни шилип алган» деп хоорайның төрүттүнгенииң дугайында шаандагы чыл демдеглелинде бижип турар. Бойдустуң бо чараш чери бөгүн чүден-даа каас-чараш апарган. Хоорайның чаа кварталдары хемче хүн карааңга кыланнаан соңгалары-биле бакылап турар. Соолгу он чылдың дургузунда хоорайның чурттакчыларынга фондузу ийи катап өскен, чеди миллион дөрбелчин метр боон турар. Хемниң эриктерин гранит даштар аян киирген. Ортулуктар база оон дорадавас апаар.

Л. ЕРМАКОВА,
А. ШИГЛЕНКО,
СЭТА-ның корр.

Красноярск.

Ак халаттыг кижилерге

ЧОВАНГЫР КИЖИ

Чаа-Хөлдүң туберкулёз санаторийинге каш чыл улай эмнедип, кадымны экижидип ап келдим. Улуг эмнелге коллективинде ажылдап турар кижилериниң эрге-дужаал талазы-биле эң-не бичеви, эмнелге санитарказы, назын талазы-биле база аныяк Татьяна Лопсановна Чадамба дээрзинге мээң бодумнуң, өске өөрүмүн-даа өөрүн четтиргенивисти солуп дамчыштыр илергейлеп тур бис.

Аарыг кижилерге сагыш човангыр, эптиг, эвилек Татьяна Лопсановна бодунуң билиин болгаш ажылга мергежилиин бедидип алыры-биле медицинаның кандыг-бир черинге өөренип киреринге күзеп чоруур. Оон ол күзели боттанырын бистер база күзеп турар бис.

М. ДОНГУР-ООЛ,
пенсионер.

Улуг-Хем район.

МАГАЛЫГ-ДЫР

Мен хоочураан аар аарыгга таварыштыкам, Кызылдың эмнелгезинге дөрт ай эмнеткеш, ам Башкир АССР-ниң Белебеевск районда Глуховск дээр санаторийде эмнедипдаа, дыштанып-даа тур мен. Бир эвес мен дораан эмчиге кирген турган болзумза, мынчаар хивчектенмес турган ийик мен. Москва, Киев, Омск, Одесса, Уфа, Иркутск, Абакан болгаш өске-даа черлерден келген өөрүм-биле кады эки тур мен.

Силерниң солуннуң дамчыштыр эмчилерге, «ак халаттыг кижилерге» улуг өөрүп четтиргенимни илергейлээр-дир мен.

С. МОКУРАШ.

Мергелдейге чагаа

КОСТЮМУМ КАЙДАЛ?

Бистиң Ак-Тал суурда Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадының химчисткага дужаар хеп хүлээп алыр пунктузу бар, Мерген Мергенович. Мен ук салбырга 1977 чылдың сентябрь айда костюм дужаган мен. Дужааган хевим арыг-силиг кылдыр аштаттынар чүве кайда боор, олчаан чидип барган.

Мен бо кыскын Хову-Аксының амыдырал хандырылга комбинадынга аштадып каан костюмумну айтырып кашдаа чордум. Директору мээң квитанциямның дугаарын барган санымда бижип алыр болза-даа, дараазында кээримге, костюм-даа чок боор, квитанцияның дугаарын база катап бижип аар. Мындыг төнмес-батпас элдеп байдалга таварыштым.

Комбинатка июнь айда база бир четтим. Меңээ 52 размерлиг, көңгүс өске хевбегер хөректээш көргүстү. Мээң дужаагай костюмум 44 размерлиг болгай, өске кижи хевин чоор мен.

Ак-Талда хүлээп алыр пункт эргелекчизи «чүнү-даа билбес мен» дээр-дир. Ам кымдан айтырар мен?

А. МААДЫР-ООЛ.

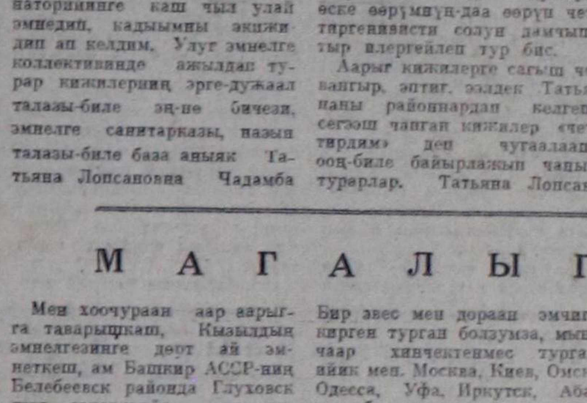

А. Монгуштуң «БОЛЧАГДА» деп чуруу.

Агаар

Бөгүн республикага эдир булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар, дыңмирээр. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени, секундада 6—11 метр чедер. Агаарның температуразы 30—35, чамдык районнарга 20—25 градус чылыыр.

Кызылга аяс хүн болур. Хат кошкак. Агаар хүндүс 32—34 градус чылыыр.

ДЖЕК ЛОНДОН

АК-АЗЫГ

(Тоожудан үзүндүлер)

Сураглыг америк чогаалчы Джек Лондон 1876—1916 чылдарда чурттап, ажылдап, чогаадып чораан. Джек Лондоннуң ады делегей литературазында бир көскү черни эзлеп турар.

Ол бодунуң чогаалдарында буржуаз ниитилелдиң чазый-чилби чорукту алгаар моралын сойгалап, кижилерни хей-аът киирип, күштелдириптер эп-найыралды болгаш эрес-маадыр чөрүкту алгап чораан.

Джек Лондоннуң бижээн түүлдериниң хөй кезии ооң чурттап эрткен амыдыралындан алдынган. Боду ядыы өг-бүлеге төрүттүнген болгаш 14 хардан-на аар-берге күш-ажылдың «дузун» амзап эгелээн.

XIX вектиң төнчүзүнде Аляскаже шуужупкан алдын тывыкчыларының аразынга Джек Лондон база чораан. Соңгу чүктүң кадыг-дошкун бойдузу-биле демисешнен эрес-дидим кижилер-биле ужуражыышкыннар Д. Лондонга хөй болгаш солун материалды берген. Ооң соңгу чүк темазынга бижээн рассказтары болгаш тоожулары ону делегейге алдаржыткан. Ол-ла тематикага «Өгбелерниң кыйгызы», «Ак-Азыг» деп дириг амытаннар дугайында ийи тоожулары база хамаарыжыр.

«Ак-Азыг» 1906 чылда бижиттинген. Бо тоожуда Джек Лондон берүлер-биле каттышкаш, черликширген кыс ыттың оглу Ак-Азыг дугайын ханы ынакшыл-биле болгаш билдилии-биле бижээн. Бөрү оглунуң амыдыралы-биле холбашнан кижилерниң эки-багай чаңчылын сойгалааны база кончуг солун. Ынчангаш «Ак-Азыг» деп тоожудан үзүндүлерни парлаар-дыр бис.

АГЛААШКЫН

Доштуг хеминиң кыдыын дургаар шивилиг карааңгы арыг дүвдүе берген турган. Чоокта болган хат ыяштардан ак хыраалары дүжүр шаап каапкан болгаш имир чоокшулап олурда, кара ыяштарның дүрүүчүү дам барып, бот-боттарынче үзейжи берген тургулаан. Долгандыр шыпшың. Амыдыралдың шимчээшкини чок бо булуң соок болгаш ээн. Даштан кылган херээжен кижи баштыг арзылаң хүүмүүрүү ышкаш хөт чок, кыжыраң соок, кажыдалдан-даа коргунчуг катыы маңаа дыңналгылаар. Ол болза амыдырал дээш демиселдиң дуза чогун көргеш, делегейниң кырында тергиндээн кезээ-моңгениң угааны каттырып турары ол. Бо дээрге Соңгу чүктүң черлик, өзээнге кирер дошталы берген ээп чери-дир.

Ынчалзажок бир-ле дириг чүве аңаа удур кыйгы салып, демисежип, шимчеп чораан. Ол доңган хемнеп шанактыг ыттар шуужүп бар чыткан. Оларның тыпшыттары дошталып, седбегер дүктери хырааланган. Ыттар хөм колунчиримниг. Оларның соортуп чоруур шанаанче база-ла хөм дыңнар шөйүлген. Чоон хадың хырыңындан кылган шанак бүгү дурту-биле хар ырында чыдышкан, түгле мурнуу бажын харже кадалбазын дээш хертейти ээп каан. Шанак кырында так быжыглап каан узун шөйбек хааржак бар. Хааржактан аңгы идикхеп, балды, хөнек, наш дээш чүвелер-ле бар, ынчалза-даа шанактың хөй кезиин эзлепкен ол хааржак каракка бирле дугаар көсүр.

Ыттарның мурнунда калбак хаактыг кижи пат боорде кылаштап чораан. Шанактың соондан база бирээ базып орган. Үш дугаар кижи шанакта хааржак иштинде чыткан. Чер кырының амыдыралы аңаа ам кандыг-даа хамаан чок. Чүге дээрге Соңгу чүктү ажып шыдавайн ооң бастырганы ол: демисежир, шимчээр харык ында ам чок. Соңгу чүк шимчээшкинге ынак эвес. Шимчээшкин дээрге-ле амыдырал-дыр, а амыдыралды Соңгу чүк базарын бодаар, ынчангаш бүгү-ле шимчеп чоруур чүвелерни доктаадырып кызар. Ол—сугнуң далайже маңын доктаадыр дээш доңуруптар, ыяштарның чулуун сорун каапкарга оларның күчүлүг чүректери доштадыр доңа бээр. Эң ылангыя кижиниң хедерин Соңгу чүк кедергей каржы сыгыксаар, чүге дээрге кижи амытан ышкаш хедер чүве делегейде чок, барза-барза шимчээр чүве чок кылыр дээш ооң күзелинге даады удурланыр.

Ындыг түрбүже, шанактың соо-мурнунда аңаа чагыртшаан коргуш чок ийи кижи чоруп органнар. Олар ам-даа амыдыралындан чарылбаан. Оларның хептерии чылыг дуктуг алгылардан болгаш чымчады эттеп каан хөмден кылган. Кирбиктери, чаактары, эриннери хыраалай берген. ынчангаш арыннары көзүлбес. Көөрте, бир-де аза орапындан келген четкерлер дег. Херек кырында олар четкердер эвес, ыыт чок чоруп органнар. Барык эскертиниң турар шыпшың оларны бүргеп алган. Водолаттың магабодунче терең сугнуң базышкыны дег, оларның мээ-медерелинче шыпшың сы базып чораан. Ооң кижите дээжи кызыгаар чогу-биле, чайдадың шыдаттынмазы-биле коргунчуг. Оларның угаан-медерелиниң эң-не чажыт черлеринге чедип, кижи бүрүзүнүң бодун тогдунар, бодун үнелээр шынарларын енвиоградтың чулуу дег сы тудуп, чүге-даа күш четпес, чогелчиг, өлүр тынныг амытаннар-дыр силер деп чүвени шыпшың оларга үргүлчү сагындырып чораан.

Бир шак, ийи шак эрткен. Кыска, булүргей хүннүң кошкак чыры өжүп чорда, ыракта берүлериң удааны шыпшыңны үренкен. Улуушкун баштай кончуг дүрген өрү көдүрүлгеш, эң бедик нотага четкен. Бичии-даа кошкавайн, аңаа кезек када сиригайның доктаагаи соонда, чоорту өжүп бады баргап. Аштың ужурундан дерзии калчаа-саашкын ында дыннадбаан болза, ону өлүп чыдар нижиниң кышкызы дей-даа болуп-ла.

Мурнунда чораан кижи хая көрнүп келгеш, соонда сөөрүүнүп чораан кижиниң карактарынче көрген. Улуушкун шыпшыңны база патап, ине дег, деже идипкен. Үнүң үүн тодарадыр дээш дыңнаалал турупкаинар. Улуушкун оларның эртап келген оруунун үүндан дыңналыр болган. Аңаа харыы кылдыр, бо удаада, солагай талазындаа база улуушкун дыңналыы келген.

— Олар бистиң сүрүн чоруулары ол-дур, Билл—деп, мурнунда кижи чугаалаан. Ооң үнү киргирээш болгаш кенгиргей, пат боорда дыңналыр.

— Оларның чижи чок-тур. Бо каш хонук иштинде чаңгыс-даа кодан изи көрбедим—деп, эжи харылаан.

Минута бүрүзүнде-ле улуушкун ол-бо талаадан дыңналып чораан. Карааңгыларды билек, ыттарын эриксе тыртқаш, одагланып алганнар. Өлген кижиниң хааржаа сандай-даа, стол-даа болуп чораан. Одагның өске талазында ыттар ырланчып, хыйланчып турза-даа, карааңгыже баарындан коргуп турганнар.

— Боларның чоң кончуг отче сыңныгын турары ол?— деп, Билл айтырган.

Доштуг хөнээн отка тип каар дээш, көжейин олуруп алган Генри ыыт чок бажын согаш кылган. Чемненир дээш хааржак кырынга олуруп алгаш, ам кээп чугаалаанган:

— Тыныш камгалап турарлары ол-дур ийин. Одатта оларны чемгерип каар, өскээр баар болза боттары чеминг аппаар деп чүвени билир болбазыкпе. Ыттарны мегелеп ыыдавас сен.

— Оларның угаанынга хоомайзынганыңны бир дугаар көрүп тур мен.

— Генри, ыттарны чемгерип турумда аразында кайы хире тутчуп турганын эскербедиң бе?—деп, Билл чочак-тарааларын дайнавышаан, эжинден айтырган.

— Шынап-ла, кажангызындал-даа артык болду.

— Ыттарывыс каш ийик, Генри?

— Алды.

— Ийе, харын... —сеткерив дээштир болзуп дээш Билл соксаш кылынган.— Мен база оларны алды дээр мен. Шоодайдан алды балык алгаш, ыт бүрүзүнге бердим. Бир ытка чедишпейн барды.

— Шын эвес санаан-дыр сен.

— Бистиң ыттарывыс алды,—деп, Билл каташтаан.— Алды балык аң алдым. Чаңгыс-Кулакка балык четпейн барды. Шоодайдан база балык үптүп алдым.

— Бистиң ыттарывыс түгле алды — деп, Генри шуптуйдаан.

— Генри, шуптуйу ыттар болган дивейн-дир мен, а түгле чеди амытанга балык бердим.

Генри дайнапырын соксаткаш, одаг мыдында ыттарын санап көрген.

— Алды-ла чүве-дир—дээн.

— Чеди дугаары маңнап чоруй барды, мен көрдүм—деп, Билл чугаалаан.— Чеди болду.

Генри эжинче көөрген көргеш, чугаалаан:

— Дүрген-ве чедип алган болзувусса.

— Чүге ынча дээрин ол?

— Бо ап чоруур чүүвүс ужун угааныңга үш-үдүрүм чүве киреп апарган-дыр.

— Мен баштай база ынчап бодадым—деп, Билл шыңгыы харылаан.

— Ол маңнап чоруй баары билек, харда истерии көрдүм. Ыттарны санап көөрүмге алды болду, Истери бо-дур. Көөр сен бе? Бээр кел, көргүзейн.

Генри харылавайн, дайнанып орган. Чочак-тарааларын изиг кофе-биле кады чипкеш, чеди-биле аксын чоткаш, чугаалаан:

— Сээди-биле алырга, ол... Кударанчыг шөйүк улуушкун ону үзе киришкеп. Ыыт чок дыңнаалап ора, аткаар карааңгыже салаазын сортайткаш, демги чугаазын төндүргеп:

—... оортан алчы бе?

Билл бажын согаш кылган.

— Канчаар-даа бодаарга, оон аңы чүү дээрил. Ыттарның канчаар туткуланың турганын бодуң дыннадың чоп.

(Уланчылыг).

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

ТВ

ИЮЛЬ 29-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

10.00—«Ут». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Буратино делгелгези».
11.25—«Силерге, ада-иелер».
11.55—«Эртенги почта». Музыкалыг программа.
12.25—«Советтер болгаш амыдырал».
12.55—Уругларга фильм: «Бирги чалгыглар». Урал-чечен фильм.
14.05—«Кижи. Чер. Октябрь». Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукучу-космонавтызы В. И. Севастьянов эрттирер.
14.50—А. Лядов—орус улустуң сес ырыазы. Төп телевидениениң орус улустуң хөгжүм хереселдериниң оркестри бүүседир. Дирижёру — Н. Некрасов.
15.05—«Колхозтар колхозу». Документалдыг фильм.
15.55—«Жалейка» деп ансамбль ойнаар.
16.20—«Кадыкшыл». Эртемнептерелдиг программаны эмчи Ю. В. Белянчикова эрттирер.
17.05—«Спортлото» тиразы.
17.15—«Правда» солуниүң политиктиг тайылбырлакчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы.
18.05—«Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков дамчыдылганы эрттирер.
19.05—«Ыры-78».
19.30—Медээлер.
19.45—«9-ку студия». В. С. Зорин эрттирер. СЭКП ТК-ниң Делегей калдызының эргелекчизиниң бирги оралакчызы В. В. Загладин, СЭКП ТК-ның консультантылар бөлүүнүң килизиниң удуртукчузу И. В. Шишлин олар дамчыдылгага киржир.
20.45—Аныяктарның болгаш студентилерниң Гаванага VI Бүгү-делегей фестивалының ажыдыышкыны.
22.30—«Ут». Информастыг программа.
23.00—01.10— Аныяктарның болгаш студентилерниң VI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилериниң спортчу байырлалы болгаш концерти. Гаванадан дамчыдылга. Түнгелинде — медээлер.

ЧАА КИНО

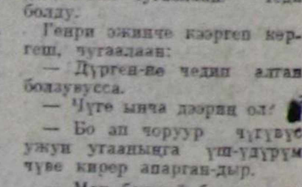

ПОСЛЕДНИЙ ГОД БЕРКУТА

«БЕРКУТТУҢ СӨӨЛГҮ ЧЫЛЫ»

Хакас чогаалчы Н. Доможаковтуң «Ырак даада» деп романын ёзугаар тургускан «Беркуттуң сөөлгү чылы» деп оңнуг калбак экранныг чаа кино республиканың кинофикранларынга удавас үнүп эгелээр.

КИНО

ИЮЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ойпаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ава» 9.30, 11.20, 13.10 шактарда. «Малиновкага куда» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сүнезиниң алдын акшалары» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пар негеттиниң турар» 15.00 шакта. «Хуу-салымның белээ» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Интерьерде өгбүле портреди» 17.00, 20.00 шактарда.

Кызылдың автоорук техникуму

1978—1979 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сес болгаш он класс доосканнарны өөредирә-биле чалап тур.

Хүндүсү өөредилгеге:

Автомобильдиң оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Оруң машиналары болгаш дериг-херекселдерин.

Үлетпүр болгаш чурттарга тудуу.

Топография.

Бот-өөредилгеге:

Автомобильдиң оруктарын тудары болгаш ажыглаары.

Орук машиналары болгаш дериг-херекселдери.

Автомобильдериниң техниктиг хыналдазы болгаш септелгеан.

Хүндүсү болгаш бот-өөредилге салбырларынга өөренирлер дараазында **экзаменнерни дужаар:** сес класс доосканнар математиканга (аас-биле), орус дылга (диктант). 10 класс доосканнар математиканга (аас-биле), орус дылга болгаш литературага (сочинение).

Национал школаның программа хемчээлинге он класс дооскан кижилер сочинение орнунга изложение азы диктант бижип болур.

Директорнуң адынга киирер балдырыышкынын боду экзээр азы почта дамчыштыр чорудуп болур. Анаа кожар чүүлдер болза: билиниң дугайында документ (боду-биле), № 286 хевирлиг эмчи шынзылгазы, 3×4 см хемчээлдиг 4 фото-чурук, будүрүлгелер, колхозтар, совхозтар, организациялар өөредип чоруткан кижилер чаңгыс аай хевирлиг шынзылга бижиир, күш-ажыл дептеринден үшта бижидилгени (ону кадрлар килдизи азы будүрүлгелер удуртукчулары бүзүреткен турар болгаш бо пегелде 2 чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг кижилерге хамааржыр), паспортуң азы төрүттүнгенииниң дугайында херечилелди, шериг биледиң азы келдирилишкин бижиир техникумга келгеш дужаар.

ТЕХНИКУМНУҢ АДРЕЗИ: КЫЗЫЛ ХООРАЙ, ПРОМЫШЛЕННАЯ КУДУМЧУ-ЗУ, 71, ТЕЛЕФОНУ: 2-48-38.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ

Кызылдың аш-чем магазиниериниң садыгларында чаа дүжүттүг яблоктары элбээ-биле киргеп. 1 килограммның өртээ—1 рубль 20 көпеек.

Яблоктар — үнелиг болгаш амданныг, кадыкшылга улуг ужур-дузалыг продукт.

Яблоктарның хоолудуу улуг, ында углеводтар, органиктиг кислоталар, минералдыг дустар, белок болгаш организмге эргежок чугула өске-даа будүмелдер хөй.

Яблоктарда — С, РР витаминнер, каротин хөй. Яблок — кижиниң чигеп чемин организминиң эки шиңгээдип алырынга дузалаар, чем хайылдырар бестериң ажыл-чорудулгазын экижидер, чем хайылдырар чорудуушкунуң кол таарыштырыкчызы. Оларның ургларга ажык-дузазы улуг.

Яблоктарны аңаа чиринден ангыда олардан варенъелерни, повидлоларны, компоттарны хайындырар, өске-даа чемнерни кылып ап болур. Оларның чамдыктарын канчаар кылырын силерге сүмелеливис:

ЯБЛОКТАР ЗАПЕКАНКАЗЫ

Карттап, аштаап, чугаладыр кеаин каап яблоктарны ак-саржаг-биле чаап каяа сковородканың кырынга дески кылдыр чада салыр, ооң кырынче чигир сировуң кудер. Чугалады кескен яблоктарны ооң кырынга чада салгаш, аксаржаг, чигир сировуң кудар, ооң соонда духовкага алы печкага быжырар. Шала чылыг турда чиирге амданы тергиин эки. 600 г яблокка 60 г ак-саржаг, 60 г чигир сирову немээр.

ЯБЛОК ОЛАДЬЯЗЫ

Даганны хоюг кылдыр ажыдар. Ажыдыышкыны четчи бээрге аңаа үүрмектей кескен яблоктарны болгаш чуурга белогун немээр. Оладьяны ийи талазындан быжырар. Ары чигирп-биле холуп чиирге эки.

Бир порцияга 75 грамм даган, 75 грамм сүт, 3 грамм ажыңды, 5 грамм чигир, 50 грамм яблоко, 1—2 чуурга, 30 грамм ары-чигири холуур. Дусту өйүн эрттирбес.

КАПУСТАДАН БОЛГАШ ЯБЛОКОДАН САЛАТ

75 грамм капуста, 50 грамм яблоко, 2 шопулак сметана, 1 шопулак чигир херек. Лимонну немеп болур.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагва килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуут килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2156.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-наң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01227

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 177 (10774) | 1978 чылдың июль 30, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттингеп | Өртээ 2 көп.

мал чеминиң белеткели — шалыпчы ФРОНТ!

Күш-ажылчы алдарның түгү

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН бүгүн Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң мал чеми белеткээ звенозунуң удуртукчузу, сарааттачы машинаның башкарыкчызы Иван Элтекога тураскаадып көдүргеп.

Мурнакчы механизаторнуң удурткан звенозу 503 тонна сигенни кезип белеткээр планын бо хүннерге чедир 198 тонна кылдыр күүсеткеп. И. Элтеко боду хүн нормазын үргүлүү 110—115 хуу чедир күүседип турар.

Сүт-Хөлдүң делгемнеринде

ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Ындының малынга четчир чем-суурну тургузар дүгүнүнде партия обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң докталып амыдыралга, ажыл-херек кырынга боттандырар дээш «Алдан-Маадыр» совхозтуң бүгү ажыл-ишчилерин шалыпчы ээлчегге хаара туттунган.

Бо совхоз мал чеми белеткээр талазы-биле Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының мурнуку одуруунда чоруп, 610 тонна сигенни белеткээш, планын 19,4 хуу күүсеткеп. Ол ышкаш бо чылын 120 тонна будук-бүрү белеткээр даалгазын 186 тонна кылдыр боттандырган. Мал чеминиң белеткелинде шиитиан-оиле 200 чыгыы кижи хаара туттунган. Оларның 160 хирези арык-буга упнарындан, аргарыг шиттинден үнген сигенни хол кадыры-биле кезип турар.

Бо харыысалгалыг кампанияда киржип турар бүгү коллективтериниң ортузунда калбарган социалистиг чарышка Ак-Даш салбырының (эргелекчизи Ш. Монгуш) көдээ ишчилери 620 тонна сигеп белеткээр планын 240 тонна кылдыр күүсеткеш, сөөлгү он хонукта шылараан. Ол салбырның механизастаттынган хову-трактор бригадазы оригадалар аразында чарышка тиилекчи болгаш, акша шаңналы-биле шаңнаткан.

Мал чемин белеткээр ажылга суурларда албан организациялар база улуг дузаны чедирип турар. Бора-Тайга салбырының контора ажылдакчылары 20 тонна сигеп белеткээр даалгазын 37 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, совхозтуң удурткулгазынга мактаткан. Бо ажылды Ак-Даштга эш Доңгур-оолдуң удурткан хоижу бригадазының кежигүнүери база шалыпкын чорудуп турар.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң дирекциязы, партия болгаш ажылчын комитеттери өг-бүлелер аайы-биле мал чеми белеткээр ажылды организастаан. Бора-Тайга салбырда Куулар Базыр-оолдуң өг-бүлези кыска үеде 12 тонна сигенни белеткээш, чарыпка опрги черип ээлээн.

Совхозтуң партия организациязы сигенчилер ортузунга масса-политиктиг ажылды үениң негелдезинге дүүштүр чорудуп, кылдыңган ажылды өй-шаанда түүшеп, социалистиг чарыштың тиилекчилерин илередип, мурнакчыларның арга-дуржулгазын көргүзүүр самбыразынга, агитхуудустарга чыридып турар.

Мал чеминиң белеткелин дүрген болгаш шынарлыг чорудары-биле совхозтуң партком (секретары Х. Дамба-Даржаа) бюро кежигүнүерин болгаш хоочун коммунистерни бригадаларда, звеноларда оыжыглаан.

К. ХЕРТЕК.

ШКОЛАЧЫЛАРНЫҢ ҮЛҮҮ

Ак-Туругнуң ортумак школазының өөреникчилери боттарының төрээн совхозу «Ак-Туругга» мал чеми белеткээринге дузалажыры-биле будук-бүрү белеткээр бригадазы тургускан. Ол бригадада 70 кижи ажылдап турар. Школачыларны Н. Артына удуртуп, ажылды мергежилдиг башкарып турар. Совхозтуң дирекциязы школачыларның мал чеми белеткээр бригадазынга техниканы быжыглаан. Ажылдаарының таарымчалыг байдалын тудускан.

Бригаданың эрее-кежээ ажыл-ишчилери Чаа-Хөл бажында Кара-Суг, Кожай, Ак-Хая деп черлерде чеде берген,ында турум чурттап, будук-бүрүнү белеткеп турар. Школачыларның кызымак ажылының түүнелинде бо хүннерге чедир 82 тонна будук-бүрү белеткеттинген. Ол чемни Чаш-Тал фермазында болгаш малчыннар кыштагларында аппарып кургадыр аскылаан.

Будук-бүрү белеткен турар школачылардан Слава Кажыкай, Юрий Сундуй, Клара Сундуй, Люда Доңгур-оол, Саша Лопсаң болгаш өскелердаа хүнде 120—200 кг будук-бүрүнү чыын, дужаан турар.

Школачылар бригадазы амдаа 50 тонна будук-бүрүнү белеткээрин хүлээнгеш, ажылын үргүлүлеп турар.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ЫЯШ БЕЛЕТКЕЛЧИЛЕРИНДЕ

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның социалистиг чарышты калбартыр дугайында Чагаазының номчуп танышкаш, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый черииң коллективи бо чылдың бирги чартыында бедик будүрүкчүлүг ажылдаан.

Оон ишчилери продукция будүрериниң планын 101 хуу, ону сайгарарын 100,9 хуу күүсеткеп. План ёвүүлээр үк ажыл-агыйның ажылчыннары суг оруу-биле 14,5 муң кубометр дилиг материалын сөөртүр тургаш, ону 16 муң кубометр кылдыр күүсеткеп.

Улуг-Хемниң ыяш ажылдагый черииң ажылдакчылары бо хүннерде кажангызындан-даа артык ажылдап турар. Ыяш кезер, ону сөөртүр изиг-түлүк үе бо. Ыяш белеткээр участоктардан шуушкан машиналар дүн-хүн чок узуктелбес. Олар улуг чудуктарны, чаа дилген маңзаларны сөөртүп, планныг онаалдазын чедиишкинниг күүседир дээш ажылдап турарлар.

— Чолаачылардан кымнар өскелерге үлегерлиг чоруун көргүзүп, эки ажылдап турарыл?—деп, мастер Н. Шевченкодан айтырдым.

— Ажыл-агыйның хөсчуну Василий Григорьевич Зайцев —деп, ол саат чок харыылады.

Оон-биле таныштым. Ук будүрүлгеге ыка хөй чыл дургузунда ажылдап келген дуржулгалыг чолаачы, хүндүлүг дагдыныкчы кижи болду. Ол бир хүнде участоктан 50 кубометр ыяш сөөртүр хүлээлгезин 100 кубометр чедирип, өске өөрүн мурнап келген. Мындыг күш-ажылчы чедиишкинни чүгле чаңгыс бо чылын эвес, ол дөктаамал чедип ап-келген. Оон даанган ажылынга ак сеткилдиг чоруун «Хүндүлеткен Дедээ» орден бадыткап чөрүүр.

ЧУРУКТАРДА: мастер Н. В. Шевченко биле чолаачы В. Г. Зайцев (үстүнде); Тожунуң ыяжын чүдүрүп турары (адаанда).

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ТАЙГА, ХЕМНЕРНИ ОДУРТУ

«Сүт-Хөл» совхоз — Чөөн-Хемчик районнуң улуг ажыл-агыйларының бирээзи. Оон Ишкин салбырының малчыңдары кадыр-берт тайга-сыннарда чурттап, кыштың соогунда, чайның изиинде агаар-бойдустуң берге байдалдары-биле демисежип, шиитиниң малын хүр-менди өстүрер дээш бүгү нүжүн салып, кызымаккай ажылдап чоруурлар.

Оларның ажыл-ижин ошкарып, мал-маганының саңгарылгазын чорудуп, кыштаар, чайлаар черлерин таарыштырып берип турар бригадирлер Чүшештээ Ондар биле Сокар Ондар оларны чону мактаар. Чайгы үеде олар салбырның хой санныг ошкү, хоюн кыргыдар, чүгдурар, чайлаглаашкынче үндүрген, семиртир талазы-биле янзы-бүрү ажылдарны шалыпкын организастап чорудуп турарлар.

Бригадирлер салбырның малчыннарын чурттап турар девискээр аайы-биле хуваажып алганнар. Ч. Ондар Алдыы-Ишкининиң Чаңгыс-Шивп, Алдыы, Үстүү Соорларның ошкү, хой бригадаларын, а С. Ондар кадыр-берт Шом-Шумнуң ошкү, Шелениң хой бригадаларын түс-тузунда харыылап турар. Олар аътталыпкаш, талыгыраже чаттылып чоруткулаан тайга, хемнерни одуртур чорун, чылдың кайы-даа үезинде ында чурттап турар малчыннарны удаадараа эргип-кезип, оларның ортузунга масса-политиктиг ажылдарны чорудун, партия, чазактың чугула документилерин тайылбырлап, социалистиг чарышты организастап турарлар.

Амгы үеде Ч. Ондар биле С. Ондарның хөй-шиитичи ажылында кол черии СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии, ашаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң кылган делгерецгей илеткелии малчың бүрүзүнге хаиы тайылбырлап чедирерии ээлеп турар. Агитатор бригадирлериң организакчы, мобилизакчы, политмассалыг ажылы дээштиг болуп келген. Көдээ ажыл-агыйны улам бедик чадаже хөгжүдер дээш партияның улуг сагыш салышкынынга, Пленумнуң хүлээп алган доктаал-шиитпирлериие сорук кирген малчыннар бо хүннерде малга четчир чемнерии белеткеп алыр дээш бүгү күжүн олче моөңнээн ажылдап турарлар.

А. МОНГУШ.

ДАЙЫНЧЫ МЕРГЕЖИЛ БЕДИП ТУРАР

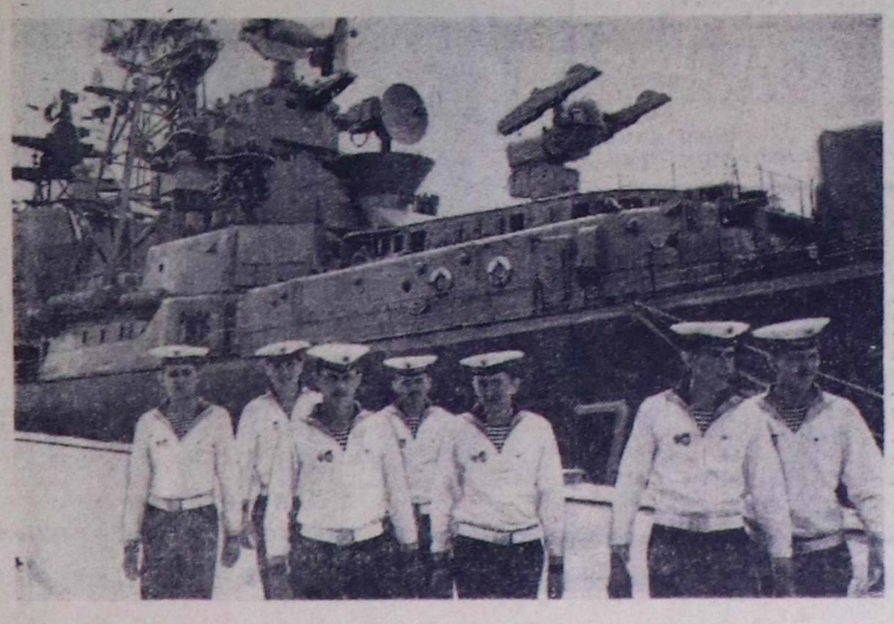

КЫЗЫЛ ТУК ОРДЕННИГ КАРА ДАЛАЙ ФЛОДУ. Фдоттуң кезектериниде болгаш корабльдеринде дайынчы өөредиге чоруп турар. Далайжылар амгы үениң техниказын болгаш чепсээн идегелдии-биле шиңгээдип ап, дайынчы белеткелин бедидип турар.

Кара-далайжылар бүгү совет улус-биле бир дөмей, «Чанынга чаңгыс-даа хожудап турар кижи тургуспас!» деп патриоттуг шимчээшкинде киржип турар. ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүп байырлаарынга белеткел үезиндe подразделениелерге бедик мергежилдиг специалистериниң хүрээлеңи өскеп, кезектерге болгаш корабльдерге «тергиин эки» деп атты тыпсыр дээш чарыш калбарган турган.

ЧУРУКТА: хемелерге удур «Кызыл Крым» деп улуг корабльдиң дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң тергиинери: (солагай таладан) гвардейжилер II чергениң старшиназы Д. Кухарчук, матростар С. Цымбалюк, А. Литвинов, II чергениң старшиназы В. Ульянов, матрос П. Земляпов, II чергениң старшиназы Г. Лысенко, II чергениң старшиназы Ю. Новиков олар.

Ю. ИЛЬЕНКОНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АНЫЯКТАРНЫҢ БОЛГАШ СТУДЕНТИЛЕРНИҢ «АНТИИМПЕРИАЛИСТИГ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ, ТАЙБЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛ ДЭЭШ» XI БҮГҮ-ДЕЛЕГЕИ ФЕСТИВАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим өөңүктер!

Аныяктарның болгаш студентилерниң XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилеринге, тайбың, айыыл чок чорук болгаш улустарның кады ажылдажылгазы дээш, чепсегленнишкиннерни дүжүрери, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социал дешпилге дээш миллион-миллиоп аныяк демисеглчилериниң төлөөлекчилеринге чүректиң хаюмзындан байыр чедирип тур мен.

Янзы-бүрү политиктиг бүзүрелдиг болгаш философчу үзел-бодалдарлыг оолдарның болгаш уругларның фестивалыга киржилгези болза, кижи төрелгетеннің тайбың болгаш аас-кежиктиг келир үези дээш демисеглге боттарының күжениишкиннерин каттыштырарынга аныяк салгалдың чүткүлүнүң оөрүнчүг бадыткаашкынынарының бирээзи болур. Бөгүн делегейниң аныяктар болгаш студентилер шимчээшкинин делегейниң чаа дайынының айыылын чайладыр дээш, чавырыздырыышкын чорудуушкуиун быжыглаар, улустар аразынга бот-бодуп билчир чорукту болгаш найралды чедип алыр дээш тайбыңга ынакшылдыг хөй-ниитиниң демиселивге дыка улуг үлүгүн киирип турар. Аныяктар тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга политиказының чеднишкиннерин көвүдедириичe изии-биле чүткүп турар болгаш оон-оиле кады делегейиң «соок дайыныңың» үезинче дедир тыртар дээш айыылдыг сралдажыышкыннарга хамаарыштыр чөөтүг дүвүрээзиниң көдүрүп турарлар.

Тайбың догуннаашкыннының принциптерин бадыткаарының, тайбыңны болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының, чепсегленнишкиннерни эңдере оңдурерии сокеадырының болгаш чепсегленнишкиннерни дүжүрер талазы-биле боттуг хемчетлерже шилчиринииң сруунга империализмниң реаксылыг болгаш милитаристиг болуктериниң удурланыышкынын ажыл эртериие ам-даа эвээш эвее күженишкиннер негеттиниp турар.

Совет Эвилели тайбың болгаш делегелге кады ажылдажылга дээш, хосталга болгаш улустарның хамаарышпас чоруу дээш СЭКП-ниң XXV съездизиниң идип үндүргени, улам ыңайгы демисеглдиң программазын амыдыралга чайгылыш чок күүсеттиишаан, ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынны моон соңгаардаа чайгылыш чокка боттандырар.

Тайбыңга айыылдыг кылдыр боо-чепсекти эңдере бүдүрер чорукту сокеадырын, масеалыг узуткаашкын чепсээниң чаа хевирлерии болгаш системаларын тургузар чорукту хоруурун, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын мөңгежидериие бүгү-ле чүүдерии кылырын чедип алырынга совет кижилер долу шиитпирлиг.

Делегейниң эң чугула сорулгаларының бирээзи болза, дүшкүүрлүг чорукгуң амбар боон турар одагларын узуткаары, колониализминиң болгаш сөөк-язы ылгаар чоруктуң империалистиг политиказынга удур хөделири, Азияның, Африканың болгаш Латип Американың улустарының деп эргелерии болгаш хамаарышпас чоруун быжыглаары болур деп бистиң чүртүвүс санап турар.

Эргим өөңүктер! Социалистиг Кубаның —маадырлыг Хосталга Ортулуунуң черииге чыылган аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалының киржикчилери антиимпериалистиг эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарынга боттуг үлүүн киирер, улустар аразынга тайбыңны болгаш найралды быжыглаарының эрге-ажыктарынга кады кылыр ажыл-чорудулгазының чаа перспективаларын айтыр дээрзинге бүзүрээр мен.

Силериниң фестивалыцарның чеднишкиннир болуруи сеткилимниң омуназинден күзеп тур мен!

Л. БРЕЖНЕВ.

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниде келген ВСАП ТК-ның Бирги секретары Я. Кадар-биле Крымга июль 28-те ужурашкан.

Ужуражыышкын үезинде ийи партияның ажыл-чорудулгазының кол угланыышкынларының талазы-биле информациялар солчуушкуну болган.

ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыйын улам ынай хөгжүдер айтырыглар талазы-биле СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң программа харакгерлиг боон турарын эш Л. И. Брежнев демдеглээн. Партияның айыткан хемчегери көдээ ажыл-агый продуктуларының кол хевирлериие чүрүтүн хереглелдерии долу хандырар сорулгалыг. ВСАП-тың XI съездизиниң шиитпирлерин болгаш Венгрияның амгы бөлүк сорулгаларын күүседириниң херээнге мобилизакчы улуг ужур-дузалыг боон турар ВСАП ТК-ның апрель (1978 ч.) пленумунуң ажылының дугайын Я. Кадар чугаалаан.

Совет-венгр кады ажылдажылганың айтырыгларыиче улуг кичээнгейии угландырган. Будүрүлгени кооперастазының болгаш специализастазырын ийи талалыг үндезиниг база ЭДЧ-ниң кады ажылдажылганына үндезилээш, хаыладыры — ийи чуртка социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларын бүзүреддиг шиитпирлээриниң идегелдиг магадылалы боон турар. Совет Эвилели болгаш Венгрия Улус Республика социалистиг күрүнелериниң ажыл-агый талазы-биле кады демниг хөдлиишкиниин моон соңгаар-даа быжыглаар.

Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар делегей политиказының чугула айтырыгларын чугаалашкан. Делегей харылзаалариида номери бир чугула айтырыг болза, боо-чепсектерии эңдере будүрерии соксадыры, чепсегленнишкиниң боттуу-биле дүжүрери болур дээрзинге бүзүреддиин олар айыткан. Бо айтырыгны шиитпирлээр дээш демисеглге чугула үе-чада болза КНО-иун Кол Ассамблеязының чоокта чаа эрткен тускай сессиязының боттуг түннелдери болур.

СЭКП болгаш ВСАП делегейниң политиктиг байдалын чогумчудар дээш турушпушаан, империалистиг күрүнелериниң, а ол ышкаш Кыдатың талазындан өске чурттарның шиитки херектерии холдарлаар дээр ораддажыышкынарын шиитпирлип-биле буруу шаикан. Улуг күрүнеширек политиканы чорудуп турар Пекиниың ыйыышкынына таваржып турар Вьетнам Социалистиг Республикабиле бузудбас эп-сеткил каттыштырылгазын маңаа хамаарыштыр Совет Эвилели болгаш ВУР оиалаи демдеглээн. Мурнуу-Чөөп Азияның улустары тайбың, хамаарышпас чурттаар эргии даштыкыны эжелекчилери-биле хөй чылдарда, аар демисели-биле чедип алган. Ол ыдыктыг эрге.

Амгы үениң байдалында тайбыңның идеалдарының болгаш социал дешпилгеиии тиилелгелерн дээш демисеглге социалистиг дем каттыштырылганың чаңгыс эвп, антиимпериалистиг бүгү күштериң сырый каттыжыышкыны опза ужур-дузалыг боон турар деп, Л. И. Брежнев болгаш Я. Кадар демдеглээн.

Ужуражыышкын акы-дуңма байыралдың болгаш бот-бодун долу билчириниң байдалынга эрткен.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары К. У. Черненко, СЭКП ТК-ның Чиигине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов олар беседага киришкен.

(СЭТА).

РОССИЯ: өзүлдениң бүзүрелдиг чурагайлары

РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыы

Россия Федерациязының ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырып, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын долдур болгаш ажыр күүседири дээш, будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарыштың калбартыпшаан. 1978 чылдың баштайгы чартыында экономиканы хөгжүдерииге, улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңнелии бедидерииге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алганын РСФСР-ниң Төп Статистика Эргелелиниң дыңнадыында айтып турар.

Продукцияның эң чугула хевирлерии будүрериниң болгаш сайгарарының хемчээлиниң талазы-биле чартык чыл планы ажыр күүсеттингеп. 1977 чылдың бирги чартыыбиле деңнээрге, үлетпүр будүрүлгезиниң немелде өзүлдези 4,9 хуу болган. Өзүлдениң чылда плавы 4,5 хуу боон турар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүү 4 хуу өскеп: күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедитиениң түүнелинде будүрүлгө хемчээли 82 хуу улгаткал. Сибирьниң болгаш Ыраккы Чоон чүктүң үлетпүрү айтыканындан шалыпкын темпиниг хөгжүп турар.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ишчилери үзамдыыышкынның час болган-даа болза, часкы хову ажылдарын организастыр арттырып, чедиишкиниг ажылдааның РСФСР-ниң ТСЭ-зиниң дыңнадыында демдеглээн. РСФСР-ге 1978 чылдың дүжүдүн алыр тараа шөлү 126,4 мялнон гектар, оон иштинде кара эвес хөрүүнүг зонада — 30,3 мялнон гектар боон турар. Республиканың көдээ ишчилери СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирии амыдыралга боттандырар дээш социалистиг чарышка идепкейлиг киржип турар.

Күрүвениң болгаш колхозтарның көдээ ажыл-агыйны хөгжүдерииге акша-хөреицэ тускайлаашкынының түңү 7,4 миллиард рубль болган. Ол 1977 чылдың баштайгы чартыынга деңнээрге, оон 6 хуу ковүдээп.

1978 чылдың баштайгы чартыында күрүвениң капитал салыышкынының күсели-биле ниити түңү 16,2 миллиард рубльдиг кол фондуларга ажыглалга киирген. Ол дээрге, 1977 чылдың ол-ла үезииде турганындан 12 хуу хөй-дүр.

Республиканың улус ажыл-агыйынга капитал салыышкыны 30,6 миллиард рубль болган, ол дээрге эрткен чылдың чогуур үезиниден 7 хуу хөй-дүр.

Улус ажыл-агыйында ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның чартык чылда ортумак саны 63,2 миллион кижи болган. Оларның саны эрткен чылдың ол-ла үезиниде турганындан 1,8 хуу көвүдээп.

Күрүвениң капитал салыышкынының болгаш чурттагга-тудуг кооперациязының акша-хөреңгизиниң түңелиидеиии (ажыктыг) шөлү 16,5 миллиоп дөрбелчии метр чаа чурттагга бажыңнарын ажыглалга киирген.

РСФСР-ниң чонунуң саны 1978 чылдың июль 1-ге чедир 137 миллион кижи турган.

(СЭТА).

ЛЕКТОРЛАР СЕМИНАРЫ

Эвилелдешкеи республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының, Чепсектиг Күштериниң политорганнарының лекторларының Бүгү-эвилел семинары июль 28-те ажылын дооскан. СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказының чугула айтырыгларының, партияның XXV съездизиниң, СЭКП ТК-ның декабрь (1977 ч.) болгаш июль (1978 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниң, эш Л. И. Брежневтиң чугааларының талазы-биле илеткелдерии болгаш лекцияларны семинарга номчаан. «Лекция пропагандазының байдалының болгаш ону улам ажыктыр хемчеглер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын канчаар күүседип турарын база чугаалашкан.

Семинарга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчылары Н. К. Байбаков, И. Т. Новиков, СЭКП ТК-ның пилдис эргелекчилери Л. М. Замятин, В. А. Карлов, Е. М. Тяжельников, министерстволар болгаш ведомстволар удурткучулары, совет бөскү эртемденнер, СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ВЛКСМ ТК-ның аппарадының харыысалгалыг ажылдакчылары база түвө чугаалааннар.

Номчуп турар лекцияларның идей-теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелдерии семинар үезинде аналиэтээп, лекция пропагандазының шынарын болгаш дөмүткин бедидериниң аргаларын тодаткан. Ажылчы чонпарның политиктиг, үүш-ажылчы, угаан-бодал кижиндылгаиик сайзырангайжыдарынга Л. И. Брежневтиң «Бичии чере», «Катап тургузуушкун» деп номнарының үзкур-дузалыын демдеглээн.

(СЭТА).

ХОЙЛУГ КИЖИ КААС

БОНИТИРОВКАНЫ — БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

ХОЙ АЖЫЛЫНЫҢ продуктулуг чоруун бедидеринин, хойнун шынарын экижидериниң эге чадазы болза, ажылагый бүрүзүнге чыл санында аныяк хойларның бонитировканың кыргылданың мурнында эрттирери болгаш кыргылда төнген соонда оларны бонитировканың түңнелин өзүгаар коданнарга ангылап үзери болур. Хойларны класс аайы-биле үзер чорук: бирээде, уксажыдылганың эге үчёт-отчёдун кылырына эки. Ийиде, кодан бүрүзүнге класс өзүгаар тааржыр будүрүкчү кошкарны онаап тургаш, ол коданнан бедик продуктулуг салгалды алырының аргазы бээр. Үште, класс аайы-биле үзүп каан коданнарга ажаалдаады, чемгерилгени чорудары тааржымчалыг. Дөртте, ажылагыйга коданнарны класс аайы-биле чогуур ой-шаанда кыргыырынга, дүктү кыргылда пунктузунга класстап, сорттаарынга эптир.

Республиканың совхозтарынга хойнун бонитировказын эки эрттирер-биле Кодаа ажыл-агый министерствозу болгаш республиканың уксажыдылга каттыжышкыны ажыл-агыйларның специалистеринге практиктиг дузазы чедирип, чыл санында зона аайы-биле бонитировка чорударының семинарларын организастап турар. Совхозтарга чыл санында-ла 180 мүң хире кыс хойларның бонитировказын чорудуп, оларны бонитировканың түңнелин өзүгаар коданнар кылдыр үзүп турар.

Хой ажылында бо чугула хемчегин Бии-Хем, Каа-Хем, Таңды районнарның совхозтары багай эвес чорудуп турар. «Революциянын чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «УТКА 25 чыл», «Мурнакчы» совхозтар чыл бүрүде хойнун бонитировказын албан чорудуп, оон түңнелин өзүгаар хойларны класс аайы-биле коданнарга үзүп турар.

Ынчалзажок республиканың пинтизи-биле хой ажылының культуразы кончуг куду деңнелде туруп турарын демдеглевес арга чок. Хойнун бонитировказын кылырын, оон түңнелин өзүгаар хойларны класс аайы-биле коданнарга үзүн-даа каш, кыштаглаашкын чоокшулап кээрге, янзы-бүрү чылдагааннар-биле зоотехниктиг чурумнуг үреп, класс аайы-биле бедик турган хойларны аңгы-аңгы коданнарже тарадыр чоруктар кайы хой. Ынчангаш совхозтар удуртукчуларының, специалистеринин хой ажылын эртемге үндезилевейн, эрги өзү-биле чорудуп турары орта шын эвес. Моон соңгаар шак ындыг, кара туразында баш миннир чорукту болдурбас херек. Эң ылангыя Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Тес-Хем районнарда хой ажылының культуразы эң-не куду деңнелде туруп турар. Ам хой ажылын эртемге үндезилеп чорударының үеан келгеп. Ону СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга иletкелинге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

ХОЙ АЖЫЛЫНДА уксажыдылганың дулгуруу—хойларны бонитировка өзүгаар класс аайы-биле тускай көданнарга үзери болур дээрзин чамдык совхозтарның удуртукчулары эвээспециалистерден негелде кошкак. Оон уламыдан бо чугула ажыл ала-чайгаарлаашкынның агымы-биле чорун турар. Республикада бир хойдан кыргын алыр дүктүн деңзиниин оспейн, чаңгыс черге таптан турарының бир кол чылдагазы база ында.

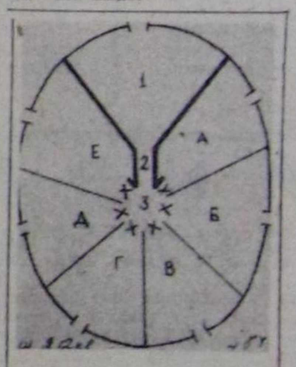

Хой үзерде ажыглаар өрөөлдерлиг чадагай кажаанын схемазы

1. Үстүнмээн кодан хон кирер пинти өрөөл.—
2. Шуштурулга оожу.
3. Ажыл кылыр шөл.

А, Б, В, Г, Д, Е — класс аайы-биле үскен хойларны кирер өрөөлдер. Мында шупту алды өрөөл бөр. Д, Е—өрөөлдерге брак болгаш шокар хойларны ийи ангылап үзер. Шокар хойлар чок совхоз болза, ө-гы өрөөлди кылбайн барып оолур.

Х—өрөөлдериң түс-туста аастары.

3 — ажылдаар шөлдүң кырында зоотехспециалистериң ажылдаарынга эптир кылдыр, серилеичек дээвнир кылып алыр. Ол орта хойну чуурда хереглээр чаашкынналдырар азы булгүртүр херексел кылып ап болур.

1-ги өрөөлден ажыдаар шолче хойлар шаптык чок дүрген шуужун эртери-иле оон ханаларын шаараш эвес кылдыр тудар. Ол ышкаш хой шуужун эртер оөштелчек кызаага деңзи тургузуп алгаш, деңзилеп база болур.

Республикада бир совхозка-ла ортумаа-биле чыл санында 2—3 мүң, а чамдыктарынга 8—10 мүң баш хойнун бонитировказын эрттирип, оларны класс аайы-биле үзерин чорудуп турар. Ол ажыл хой ажылының сезонунуг, кончуг. бачым үеэниге таваржып турар. Ынчангаш ажылчын күжү чедиишпейн баар. Чүге дээрге бонитировканы кыргызда мурнуу чарыында, азы кыргызда-биле кансыпдаштыр чорудар апаар болгай. Кыргызда соонда хойну чуур, хураганнарны ангылап үзер, бонитировкадаан хойнун шупгузун коданнарга ангылаар, чайлагладып үндурер. Ол үеде ажыл тыпан-ла чай чок деп болгур. Оон аңгыда, бонитировка үезинде улуг хойларны тутказп. 20—30 метр черге соортуп чедирер. Мында шымырак кижилер херек. Хөй хойлуг ажыл-агыйларга бонитировка чорудары дыка аарберге болуп турар. Оон-биле чергелештир чамдык ажыл-агыйлар бо чугула хемчегже чогуур кичээнгей салбас чоруктар бар. Зооветспециалистерден негелде кошкак азы оларга деткимче, дузаламчы көргүспес болгудаар.

БОНИТИРОВКАНЫ кылбааны азы ону багай чорутканы дээш, ук ажылды дорт харылап турар кижилерден районнарның кодээ ажыл-агыйэргеледдериниң, совхозтарның кол зоотехниктериниң негеддези кошкак. Бонитировканы чорутпаска, ол ажылды харылап турар зоотехниктерге хемчег, харымсалга хүлээтпейн турар. Шак ындыг, ажылды эрецгейлээр, хол даштыг-биле кылыр азы карак ажыттап каар чоруктар-биле моон соңгаар эптежип болбас. Бонитировканы эрттирери дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары дорт харылсалгалыг болур кылдыр тургузары эргежок чугула. Оон башка маңаа деңшилге чедип алыры берге. Бонитировка дугайын чугаалажып, ону чорутканатгыг болуп турар, а херек кырында хамык хойлар коданнарда холушкак хевээр тургулаар-дыр.

Мал ажылының часкы, чайгы, күскү сезонунуг ажылдары совхозтарның хой кезинде, ам-даа чер ажылының сезонунуг ажылдары ышкаш, совхозтун-даа, районнун-даа хемчээлинге чогуур кичээнгейге алдынмайн, ындыг калбарышкынныг болбайн турары четпес. Ынчангаш мал ажылының культуразы куду болун турары ол-дур. мал ажылында сезоннуг ажылдарны чогуур негелде өзүгаар, эң-не бедик деңнелге эрттирерин чедип алыры эргежок чугула.

РЕСПУБЛИКА хой ажылдыг хирезинде-ле, хонуун янзы-бүрү үзүлдезин чорударынга хереглээр, эки таарыштыг кылган кажаалар амга чедир чаңгыс-даа совхозта чок. Ынчангаш совхоз өүрүзүнге хойну бонитировкалаарынга, бракпан үзериниге, хураганнарны ангылаарынга болгаш өске-даа зоотехперациялыг ажылдарны кылырынга ажыглаар үзүктээн кажаалары тудар ойу келгеп. Ындыг кажаану совхозтун хой кыргыыр пунктузунга, азы өске-даа эптиг черге чиик өртектиг материалдардан кылып алырының болдунар аргазы бар.

Ынчангаш үзүктээн кажаану совхозта коданнарның хемчээлин барымдаалап турган, хойну үзериниге тарымчалыг кылып, өрөөдерже кирер аастарны чаңгыс черге тургузары-биле дээрбектелчек хевиилиг кылдыр тудар. Ындыг кажаанын схемазын кында көргүскен.

Районнарның кодээ ажылагый эргеледдери, ажылагыйның удуртукчулары, зооветспециалистери, республиканың уксажыдылга каттыжышкыны хойнун бонитировказын логгуур негелде өзүгаар бедик деңнелге эрттирерин чедип алыры эргежок чугула.

К. ЭРГИТ,
Кодээ ажыл-агый министерствозунун хой ажылының кылдызының зоотехниги.

> «Хой ажылының улуг курлавырларынче кичээнгей салыр болза чогуур. Ол адырны хөгжүдеринде чамдык чедиишкиннер бар—хойнуң баш саны өскен болгаш ооң шынар составы экижээн, хой дүгүн, өшкү чөөгүн база каракульду будурери болгаш садып алыры көвүдээн...
>
> Бис моон соңгаар-даа хой эъдиниң болгаш дүктүң колдуг хөй нуруузун хойну чер одарынга тургузарындан алыр ужурлуг бис. Бистиң хову болгаш чартык хову черлеривисте канчаар-даа аажок делгем одарларны эң-не улуг беримчелии-биле ажыглаарының арҕазын чогум-на хой ажылы бээр».
>
> *(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).*

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Ооржак Аныянович Доржу онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 141 хураганны менди доруктургаш, республикага бодунуң ийиги рекордун тургускан. Ол дуржулгалыг хоочун хойжу республиканың хойжуларының ·аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни ээлээн.

АНЫЯК-ДАА БОЛ

«Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан салбырынга 1976 чылда бир кодан хойну кадарар кижи херек апарган. Ынчан аныяк эр Көк-оол Чалбаага ол коданны хүлээп алырын сүмелээн. Ол ажылдың бергезинден далдараваан. Кодан хойну хүлээп алгаш, кадайы Клавдия Чалбаа-биле ийилээ кадара бергеннер. Аныяк хойжулар арга-сүмени хоочунардан айтыртып ап турган.

1977 чылдың кыжында баштайгы хой оолдаашкынын эртиргеннер. Ажыл шынап-ла чиик эвес, зар-берге-дир дээрзинге ынчан бүзүрээннер. Ынчалза-даа ажылга кежээ, кызымак Чалбаалар олут, чыдын чок кызып ажылдап тургаш, чаш хураганнарны менди доруктурган. Ол чылын олар төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганны менди доруктурган.

Хун келген тудум-на Чалбаалар хойжуның ажылынга мергежип, оон чажыттарын билип ап, кажарап турган. Эрткен чылын олар мал чемин база четчир кыллыр боттары белеткеп, кажаа-хораазын ыяк септеп, чылыглап алган. Оон уламыдан хойлары хүр кыштаан. Түңнелинде үе хой бүрүзүнден 97 хураганны менди доруктуруп, бир баш хойга онааштыр 3 килограмм ажыг дүктү кыргып алгаш, боттарының социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Ам ол аныяк хойжулар совхозтуң мурнакчыларының санынга кирип турар.

Онгу беш чылдың үшкү шалыпчы чылында улам-на күжениишкинниг ажылдаар, СЭКП ТК-ның июль (1975 ч.) Пленумунуң кодээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер дугайында шиитпирлерин амыдыралга боттандырар деп шиитпирлээш, 15 тонна сигенни, 3,5 тонна будук-бүрүнү белеткеп алырын хүлээнген. Аныяк хойжулар ам мал чемининң белеткелин чорууда бергеп.

К. НАТПИЙ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

КӨКТҮГ-ШЫКТЫГ ЧАЙЛАГЛАРДА

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң малчычнары чайын эки оттуг, сериин тайгаларга малды семиртип алырынче оңза кичээнгейни салып турар. Ылаңгыя бө чылдың чаашкын чок, каңдаашкынныын барымдаалап көргеш, совхозтуң Ишкин салбырының бүгү малчыннары чайлагларже эрте-ле көжүп үнгүлээн.

Чаңгыс-Шивиниң өшкү бригадазы 5 мүң чыгам өшкүнү 13 кодан кылдыр чай эгезинде-ле чайлагже үндүрген. Сайырның хойжу бригадазы 4 мүң хире хойларын изиг дүжери билек-ле эрте кыргыткаш, 10 кодан кылдыр тайгаларже чайлаглаткан.

Өшкү кадарчылары Соржак Болат-оол, Түлүш Кан-оол, Түлүш Делгер-оол, хойжулар Монгуш Натпит, Сат Байыр-оол, Монгуш Сарыг-оол болгаш өскелер-даа малын одар солуп, эки семиртип турар. Көктүг-шыктыг сериин тайгаларда чайлаглап барган хой, өшкү аажок деңгип, семирип турар.

Ам малчыннар ниитиниң малынга чем белеткеп алырынче база организастыг кирип турар. Кижи бүрүзү бодунуң кодан малынга четчир чемни белеткеп алыр соруглаганы салган.

А. МОҢГУШ.

БҮТПЕСТЭЭН АЖЫЛ

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң кыргызда пунктузунга хүн хөөрей бергеиде бардывыс. Чанында чадагай кажаада бир кодан хой чыдыр. Пунктуңуң иштинде каш кижи хой кыргаан тур. Олардың бирээзининң чанынга бардывыс. Ол кыргаан хоюнуң быктын чара кеанн алган болду.

— Ынчаар кыргызырга кайын боор—дидим.

Кижим тоомча чок хевирлиг мынча дей-дир:

— Хачы дыынмас чүвени кижи канчаар боор...

Хачы бирде хойнуң дүгүн ортузундан одура алы өөр, бирде катап адаандан кезер, дүк дээрге хээндектелип турар чүве.

Дүк деңзилеп, сорттаан черге хойжу Оюн Агбаан-оолга ужуражы бердивис. Ол биске хомудан чугаалады:

— Бүтпестээн ажыл-ла оо. Ана аттыг чүве. Чаңгыс кодан хой экжелгеш, алды хонуп тур мен. Ам-даа доозуп чадаан.

— Чүге саадап турары ол?—деп хойжудан айтырдывыс.

— Харын элдеп чүве-дир ийин, дыргалар. Үш хүн көңгүс хилис эрти: ийи хүн кыргыкчылар арагалаар дээш келбээн, а бир хүн чаъс чатган. Ынчан кээр орта, чаңгыс кодан хойнуң кыргылдазы неделя хире узамдыгын турары бо-дур. Малга берге чүве-дир, кадарыптар орта оттуг чөр чок, пункт чаны шупту тараа, сиген шөлүг. Мынчап гурарга мал баксыраар-дыр.

Электриглиг 48 хачыны кыргылда пунктузунда тургусскан. Олар шупгузу анаа, ажылдан болур. А кыргыкчылар чедишпес. Эки-ле дээрге ынча хөй хачының чүгле 24 хирези ажылдап турган, өскези анаа турар. Ажылды организастаавны багай. Хүнде ортумаа-биле 6—12 кижи электриглиг хачы-биле кыргыыр. Олар бирде келир, бирде келбес. Пунктуда чаңгыс-даа лозуң, плакат чок. Кым чежени кылганын орта билбес. Ол хамаан чок хойжу бригаданың бригадири. Оон Нуспай безин чеже дүк кыргыттынганын орта билбес.

— Күрүнеге чеже тонна дүк дужаар силер?—деп бригадирден айтырдывыс.

— Харын каш чүве ынаан? Дөө ында бижип каан хире чүве ийин—дээш, дүк сорттаа турар өрөөлдиң оңр ужунче чоруткаш, элээн оолганда кээп уламчылады:—ээ тонна дүк дужаар чүве-дир.

— Ынчаарга бөгүнге чедир сатканы чежел?

— Оо, оңу мен билбес—деп. Оюн Нуспай харылады.— Конторада экономист билир ыйнаан.

— Чеже хой кыргырыл, ам артканы кажыл?

— Чеже хой ыйнаан оо—дээш, бригадириис база шак дүштү. Самбың тутказп, саазыннар ажыл санап турган, кыргыыр хойнуң санын араи боорда тодараттылар. Бүгү хой 13 мүң хире баш диитилер, а кыргызда эгелээнден бээр барык-ла бүдүн чартык ай эрткен, ынчалзажок ам-даа үш мүң чыгам хой «кышкы негейиз»-биле хевээр кылаштажып турбушаан. Олардың дүгү тоглап дүжүп чоруур.

Кедергей-ле ажыл-агыныы эвес чорук! Совхозтуң удуртукчулары оон-биле тэ канчап эптежип турар чүве? Кол зоотехник А. Гайгижаков кыргызда пунктузунга ындахаан көстүп келгилээр. Ынчалза-даа оон чораан соонда өскерилге болбас. Биезги-ле каш борбак кыргыкчылар ажылдап турар.

Бо шыпаң-ла бүтпестээн ажыл-дыр. Хой кыргып турар кижилерде тура-соруг чок, холу салдынчак. Ында колдуунда хойжулар боттары ажылдап турар. А сүүрдан чоруткан кижилер эвээш, а ол хиреде келир, келбестиг. Бир эвес шиитпирлиг хемчег албас болза, арткан хойларны кыргыырынга ам-даа эвээш эвес үе негеттинер.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

ШЕФЧИЛЕРНИҢ ДУЗАЗЫ

Чоокку эрткен хүннерниң бирээзинде «Ак-Туруг» совхозтуң Аймырлыгда сигенчи бригадазының ишчилериңге дузалажыры-биле Ак-Туруг, Булуң-Терек ортумак болгаш Ак-Туруг кодыктыгла школаларының коллективтери шеф ажылын организастаан. Ында шупту 50 ажыг кижи киришкен. Олар бир хүн дургузунда демниг ажылдаан. *пресстээн 26 тонна сигенни болуп, саваттааннар. Шефке башкылар С. Сат, С. Седип, В. Чылбак, бухгалтерлер К. Сибрин, М. Демиржаан, чолаачылар Х. Дүгүр, М. Мончуш* дээш *өскелер-даа онза идепкейлиг киришкеш, эшворунге мактатканнар.*

С. СОТНАМ.
Улуг-Хем район.

Мал ажылы: дуржулга, курлавыр

ҮЛЕТПҮР ҮНДЕЗИНИНГЕ

«Черлериниң хөй нуруузун тарып каапкан районнарга хой ажылын хөгжүдерин бир янзы көөр үнүрлуг. Аңаа хойларны ажаап-темээринге-даа, чемни будуреринге-даа үлетпүр технологиязын калбаа-биле ажыглаар херек».

(СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга эш Л. И. Брежневтиң илеткелинден).

«Марий эл» деп агроүлетпүр каттыжышкынының кол будурулгези—«Шойбулакский» совхозтуң хой ажылының комплекизинге бо чылын арткен чылдыынлан мүн хураганны хөйнү алган. Ол будурулге роман үксаалыг хойларны өсүреринге түскайлаттынган. Хойнун баш санының ол көвүдээшкинин чаш хураганнарны хөйнү алырының аргазы-биле чедип алган: аңаа төрүүр чүс хой бүрүзүнден-ле 207 хураганы алган. Хойларны үлетпүр үлезинингe ажаап-темээп турган, ындыг бедик көргүзүгнү чедип алган.

Автономнуг республикага өске черден экжелген 2500 баш төрүүр хойдан баштай «Шойбулакский» совхозка, а оон соонда каттыжышкынга роман үксаалыг хойлар өзүп көзүдээн. Оларны ажаап-темээрде будурулге чорудулгаларын эң-не улуг чергези-биле механизастаан болгаш автоматизастаан. Комплекстиң чоогунда арыг иштинин алаактарынга төрүүр хойлар турар түскай шөлдерни кылгылаан. Чылыг, аяс хүн хойлар чадагай кажаага турар, а дээр чүдерей бергенде, хойларны кыры серилиг бөдүүн кажааларже киирер. Ындыг-ындыг ажаалда хойнун продуктулуунга чогумчалыг салдарлыг болган.

Хойну ажаап-темээринин үлетпүр технологиязы чем белеткээринин индустриалдыг аргаларын негей берген. Амгы үеде ол совхозта витаминниг сиген далганы болгаш борбаандылаан чемнер белеткээр талазы-биле түскай завод ажылдап турар. Мал чеми будурер бригада сигенни, сенажты, дазыл-чемиштерни белеткеп турар. Ажыл-агый будун чыл дургузунда бодунун чемнери-биле хандыртынар.

«Шойбулакский» совхозта хой ажылының комплекизи—агроүлетпүр каттыжышкынында ам чеми комплекстерниң бирээзи. Беш чылдың төнчүзүнге чедир Марий АССР-ге ам-даа 14 ыңыг түскайлаттынган комплекстерни ажыглалга киирерин төлевилеп турар.

Л. КОНОРЕВ,
СЭТА-ның корр.

Йошкар-Ола.

Долгармаа Куулар Сундуевна—«Чыраа-Бажы» совхозтуң мурнакчы хойжузу. Ол төрүүр чүс хойга онааштыр 120 хураганны менди доруктургаш, чүгле бодунуң ажыл-агыйында эвес, харын республикада безин ат-сураглыг апарган.

Тес-Хем районнуң «Чодураа» совхозунуң сураглыг хойжузу, хөй орден-хаңыяалыг Иван Семчитович Дайзурун бо чылын база-ла бедик түңнелди чедип алган. Ол төрүүр чүс хойга онааштыр 110 хураганны менди доруктургаш, бодунуң алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүсеткен.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ, СОЦИАЛ РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ПАРТИЯЗЫ

«Хөренгитен аңгыларның каттышкан эрге-чагыргазынга удур ажылчын аңгы ук хөренгитен аңгыларның тургусканы эрги партиялардан шуут өске, политиктиг түскай партил кылдыр организастаттынып алгаш, чүгле ынчан оларга удур аңгы бооп демисежин болдур» деп, Маркс болгаш Энгельс чүс ажыг чыл бурунгаар бижип чораан. (Чогаалдар, т. 17, арын 427). Ындыг партия социал революцияның тиилелгезин хандырарынга ажылчын аңгыга херектиг деп олар санап турган.

Эртемнит коммунизмнин үндезилекчилериниң баш удур чугаалаан ол сөстерин төөгү бадыткаан.

АЖЫЛЧЫН ШИМЧЭЭШКИНИНГЕ ЭРГИЛДЕЛИГ ҮЕ-ЧАДА

75 чыл мурнунда, РСДРП-нин Россияның социал-демократтыг шимчээшкининден 40 шаа төлээлекчи олурушкан II съездизинге ажылчын аңгының революсчу партиязы — большевиктер партиязы тургустунган. Ук чыыш Россияның болгаш бүгү делегейниң ажылчын шимчээшкининиң хөгжүлдезинге эргилделиг үе-чада болган. Ажылчын аңгының демиселинин чоокку болгаш келир үедеги сорулгаларын тодараткан чайгылыш чок марксичи Программа аңаа хүлээп алдынган. Ажылчын аңгының чоокку сорулгазы болза Россияның хаанныг эрге-чагыргазын дүжүрери, демократтыг республиканы тургузары болур, а оон соонда кол сорулгаларны — социалистиг революцияны боттандырары, ажылчын аңгының политиктиг эрге-чагырганы чаалап алыры болгаш чаа, социалистиг ниитилелди тургузары болур деп ук Программада айыткан.

Ажылчын аңгының чайгысхай организациязы болур партияның бир демниг ажыл-херелиишкинин хандырар демократтыг централизмге үндезилеттинген партияның организастыг тургузуун тодараткан партия Уставын ук съезд хүлээп алган.

В. И. Ленинниң канчаардаа аажок улуг, чүткүлдүг ажылынын ачызында большевиктер партиязы тыптып келген болгаш өзүп быжыккан. Партияның идейлиг, политиктиг болгаш организастыг үндезинниерин ол ажылдап кылган.

Эрткен вектиң төнчүзүнде бистиң вектиң эгезинде эгелээн чаа үе-чада аңгылар, национал хамаарылгалар болгаш база ол ышкаш империалистиг күрүнелер аразында чөрүлдээлер көскүзү-биле чидиглени бергенин Ильич ханызы-биле өренип билген. Делегей политиктиг силгиишкиннерниң, революсчу шуурганның үе-чадазынче кирген.

Ындыг байдалдарда ажылчы чоннарның калбак кезектерин бодунуң салдары-биле хаара тудуп шыдаар политиктиг авангард ажылчын аңгыга кончуг херек апарган. Миллион-миллион кижилерниң угаан-бодалы болгаш олар боттары аңгы демиселинге алзы берген ындыг үеде, аңгы демисели кидиң-не көдүрүлүп эгелээн ол үеде массаларны баулуг-ла революсчу өзу-биле удуртуп баштаптар авангард ажылчын аңгыга херек апарган. Капиталисмнин тайбың хөгжүлдезинин үезинде тыптып келген болгаш парламентичи ажыл-чорудулгага өөренип чанчыга берген Барыын Европаның социал-демократтыг партияларындан шуут өске, чаа хевирниң партиязын тургузары кончуг негеттинип келген.

Барыын социал-демократтыг партияларның удуртукчулары империализмниң үе-чадазында боттарының ажыл-чорудулгазын революсчу үениң негелделеринге дүүштүр эде тургузуп шыдаваан болгаш харын-даа ол чаа үе-чаданың чедип келгенин, оон ужур-утказын безин эки сайгарып билбээнкер. Олар капитализм болза социализмче «чоорту шилчий бээр», «социализм чоорту тургустунун эгелээр» деп чүвеге бүзүреп турган. Ынчангаш олар революция болгаш ажылчын аңгының эрге-чагыргазы херек чок деп санап, марксизмни реформисчи ёзу-биле шүгүмчүдээринин туружунче шилчээн.

Ындыг чаа байдалдарда В. И. Ленинниң тургускан партиязы калбак массаларның баштынчызы болгаш удуртукчузу болур аргазын херек кырынга бадыткаан. Бодунун авангарды большевиктер партиязынга баштаткан Россияның пролетариадазы үш революциязы—ийи буржуаз-демократтыг болгаш оон соонда Октябрьның социалистиг Улуг революциязын боттандырган, чаа төөгүлүг ораның эгелээнин бүгү делегейге чарлаан.

Баштайгы марксичи партиз тургустунган Россияга, социалистиг революцияның тиилээни, эртемнит коммунизмниң улуг бодакчыларының өөредининиң бадыткаттынганы таварылга эвес.

РЕВОЛЮСЧУ ШИМЧЭЭШКИННИҢ ТӨӨГҮЗҮ-БИЛЕ БАДЫТКАТТЫНГАН

Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның боттарының хосталгазы, чаагай амыдыралы дээш демиселиниң тиилелгезинин кол чүүдү болза маркси-ленинчи партияның удуртукчу ролю болур дээрзин революсчу шимчээшкининиң дүржүлгазы бадыткаан. Октябрь революциязының будүүзүнде В. И. Ленин партил болза бистиң үениң үгааны, алдар-ады болгаш арын-нүүрү болур деп чугаалап чораан. Ол сөстер амгы үеде-даа бодумуң утказын чидирбээн болгаш харын улам күштүг чангыланып турар.

Партияны чүге амгы үениң үгааны дээрил? Чүге дээрге коммунистер ниитилел болгаш оон хөгжүлдезинниң дүрүмнериниң дугайында, революсчу чаартылгалар дугайында кара-чангыс шын өредиг — марксизм-ленинизмни долузу-биле ажыглап турар.

Партияны чүге амгы үениң алдар-ады болгаш арын-нүүрү дээрил? Чүге дээрге коммунистер кижилерниң бүгү чүвени кижи дээш кылып турар, кижи бүрүзүнүң бүгү талалыг сайзыралы болгаш амыдыралын, бүгү талалыг сайзыралын, бүгү талалыг сайзыралын, бүгү талалыг сайз

ЧУРУКТАРДА: ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунун тергинин, аныяк коммунист Анатолий Василенко (солагай талазында) болгаш далай десангызын дүжүрүп турары (оң талазында).

Ю. Ильенконуң фоголары.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Бөгүн — ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү

БЕШ ОКЕАННЫҢ ФЛОДУ

Флот адмиралы В. А. КАСАТОВ

Совет Шериг-Далай Флоду — бистиң чуртувустуң маадырлыг Чепсектиг Күштериниң чарылбас кезээ. Алдарлыг дайынчы орукту ол Совет Армия-биле чангыс аай дайынчы одурукка эрткен.

Делегейге болуушкуннарның дайын соондагы хөгжүлдези бистиң чуртувусту бодунуң камгаланыр аргазын улам ынай быжыглаарының эртежок чугулазының мурнунга тургускан. Империалистиг чурттарның, хамыктың мөрнунда АКШ-тың, боо-чепсектерни эңдере бүдүрүп турары, делегейниң янзы-бүрү районнарынга оларның өөскүдүп үндүргени хөй санныг дайыннар болгаш дайынзырак месилдежиишкиннер, «соок дайын», «коммунизмни чылча шаварынга» болгаш «ап октаарынга» адролуг дайынны ажыглаар дээр кыжаныышкыннар бистиң чуртувусту онза серемчилелдиг болдуруп, айыыл чок турар байдалын быжыглаар дугайында үргүлүг сагыш салырынче дагын-дагын албадаан.

Чуртуң экономиктиг күчүзүнүң өзүлдезинге үндезилээш, партия, Армияның болгаш Флоттуң дайынчы белеткелин, дайынчы арга-шинээн моган чөкка быжыглап, оларны эң чаа техника болгаш боо-чепсек-биле чепсеглел келген 50 чылдарның ортан үезинде бистиң чуртувуска

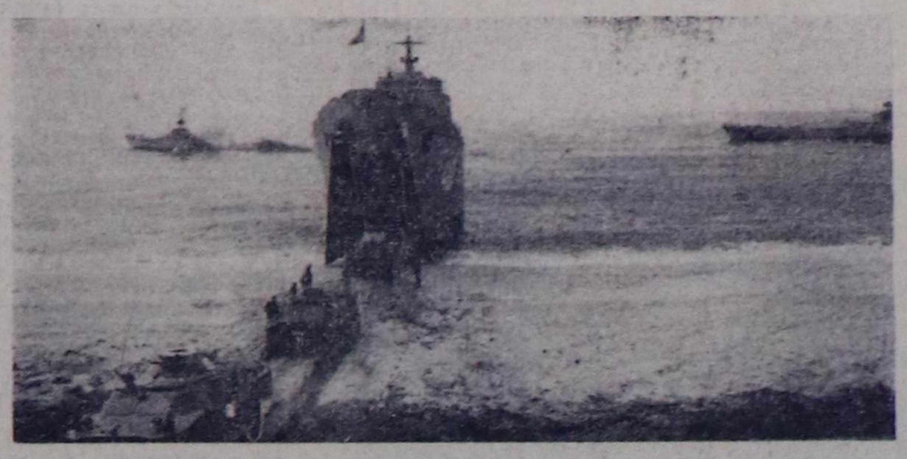

океанның күчүлүг ракета-адролуг флодун тургускан. Шуут чаа корабльдери, чепсегленишкиннин болгаш шериг-далай техниказының мырынай чаа хевирлерин тургузарының аргалары ажыттынган.

Амгы үеним Совет Шериг-Далай Флоду дайын чорудулгаларының океан болгаш далай девискээрлеринге стратегтиг база тактиктиг сорулгаларны күүседирде Чепсектиг Күштерниң чугула хевири болуп турар. Флот болза, дайынның чер кырында чугула объектилерин, оон далайга болгаш баазаларда күштерни чок кылын, боттарының далай десантыларын дүжүрерде күргаг чер шерглерин деткип, дайзынның океан база далай коммуникацияларын үрегжеп, бодунуң коммуникацияларын камгалап шыдаар арганыг.

Амгы үеним флодунуң кол шыпарлары: оон кезектериниң болгаш каттыжымышкыннарының үргүлүг тергинин дайынчы белен турары, согугжу улуг күштүг болуру, корабльдер болгаш ужар чүүл болүглежиишкиннериниң тергинин хөделтир, белен болуру, хөделиишкиннериниң аажок дегдем болуру, бодунуң күштерни чажыт болгаш дүргени-биле сайгара тургузуптары, курлаг черде болгаш далайда объектилерге өлүмнүг согуушкуннарны таварыштырары ол болуур.

Организас талазы-биле алырга, бистиң Шериг-Далай Флодувус бодунда дөрт флоттуг: Сонгу чүк, Оожум океан, Балтий болгаш Кара далай флодун, ол ышкаш Каспий флотилиязын болгаш Ленинградтың шериг-далай баазазын кирипштирип турар.

Совет Флоттуң күштерниң кол хевирлери суг адаанның хемелери болгаш далай ужар чүүлү, а кол чепсээ — янзы-бүрү угланышкынның ракеталары апарган. Бистиң флодувустуң составында суг кырының янзы-бүрү хемелери болгаш самолеттары база кирип турар.

Делегей океанының делгемнеринче Совет Флоттуң үнүүшкүнү ону түдүп турган сургузарының, четчелээриниң, каттыжышкынналарны болгаш кезектерни организастаарының, оларны бүгү талалыг хандырарының сорулгаларын, күштерни болгаш чепсек-хереглелдерни эргелеп башкарарының, кадрларны белеткээринин болгаш өске-даа хөй-хөй айтырыгларны чаа ёзу-биле тургускан.

Дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиң ажыктыын бедидеринин, боттарының шериг болгаш хөй-ниитичи хүлээлгезин хажык чок күүседири дээш хууда бедик харыысалгага совет далайжыларының кижизидеринин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкинниг күүседиринче оларны моонизариниң шылгаттынган чепсээ социалистиг чарыш болуп турар. Боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге мөркакчы коллективтер Шериг-Далай Флодунда улам көвүдеп орар.

Төп Комитеттиң сагыш салыышкынын болгаш Камгалал Чөвүлелиниң Даргазы болбушаан, чуртуң камгалалын быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Совет Эвилелиниң Маршалы Л. И. Брежневтиң хүн бүрү сагыш салыышкынын далайжылар үргүлүг көрүп турар.

Шериг далайжылар Коммунистиг партияның политиказын бүрүн деткип, чүүлдүтүнүп, совет улустуң тургузукту ажыл-ижи, оон өндүр улуг революсчу чаалап алышкыннары кандыг-даа хевирлиг кыжаныышкындан камгалаттынган турарын дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Совет шериг-далай флодунуң туғу делегей океанының делгемнеринде киискин чорүп турар. Совет шериг далайжылар — социалистиг Төрээн чурттуң боттарының дайынчы залчээн серемчилелдиг эрттирип турар шынчы оолдарыдыр.

(СЭТА).

БАРЫЫН САЯН ЗАПОВЕДНИГИНДЕ

Шушенск ГЭС-тиң тудуу, девискээр талазы-биле улуг оңдурулге комплекнаи тургустунуп турар. Оон-биле чергедештир үстүнде бижээшпис байлак бойдустуң онзагай чараш бүлүүнүң камгалап алырының айтырыы тургустунуп келген.

1976 чылдың август айдан эгелеп бистиң чуртувустуң картазынга база бир, Саян-Шушенск аттыг заповедник кеступ келген. Оон шолу 389570 гектарга дегдеженип, девискээр талазы-биле чуртта база бир эң улуг болган РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чаңында аңныыр ажыл-агыйының болгаш заповедниктериниң Кол эргелеп-ниң системазында ажыл чорударынга эң берге пегелделии-биле безин ылгалыг турар.

Заповедниктиң төвү Шушенское суурдан оон кол девискээринге чедир 400 км хире ырак. Чайын ол аразынга Улуг-Хемнеп суг оруу-оиле аргыкары белен, а кыжын чүгле вертолёт ынаар ужуп чедер. Чаа заповедниктиң директорунга томуйлаткан Б. П. Попадьин аңаа түр үеним чадыржыгаштарын тудуп, камгалалдыг девискээрге хайгаараакчы даамалдарны 15 хонар эвлеч-биле ажылдадып, хуусаазы кээрге оларны вертолёт-биле солуп турар чурумну тургускан. Хайгаараакчы даамалдарны шилип ап, хемелер, катерлер болгаш өске-даа техника-биле чепсегленип, ийи чыл иштинде Усинск суурда кол базаны тудуп тургускан.

Тайгага эң айыылдыг халап — өрт болуру билдингир. Ийи чыл иштинде заповедник девискээрииге чүгле чаңгыс катап өрт болган. Оны чогуур өй-шаанда хемчег ап өжүрген. Ынчалза-даа заповедникке кызыгаарлашкак бистиң Тыва республикадан эрте ооор тотчеглекчилер «Сүт-Хөл». Карл Маркс аттыг совхозтарның малчыннары, Уру аржаанынче шуушкан аът-холдуг хөй чон амыр бербестээн. Малга одар-белчинр азыглап турган ажыл-агыйлар удуртукчулары заповедник девискээрин «бодунуу» кылдыр санавышаан турган. Ол айтырыг ам бо чылын үзе шинчилрлеттинген. Уру аржаанынче орукта Чул-Аксы, Кызыл-Боор деп черлерде хынап эртирер пунктуларны тургускан, Ындыг пунктуларны же-Аксында, ГЭС тудуунун талазында база тургускулаан. Улуг-Уруда 34 ажылчыныыг ыяш ажыл-агыйын тургускан. Орта эт-бүлеэн-биле доктаамал ажылдап чурттаар кижилерни күзелдии-биле хүлээп алыр

— Ишкин болгаш Ийме көдээ Советтерииге бо талазы-биле айтырыгны тургускан бис. Чогум-на улуг дээд чедирбейн тур—деп, участокта аңныыр хайгаараакчызы Ховалыг Болат чоокта чаа ужуражыш, заповедник ажылын сонуурган хөөрежиримге чугаалады.

Шом-Шум, Улуг-Уруның суралыг анчызы, кырган адазы Дүктүг-Бора-биле сес харлыындан эгелеп аңнап эгелээн, кашпалдың кадыр-каскаанга турза дүшпес, кашпагай, хосгуг үүрешке бирги разрядтың мөгези, хаакчы, алызындан орлан-эрес шырайлыг, аныяк аңныыр хайгаараакчызы Шушенское суурда заповедниктиң төвүнден ажылынга эргежок чугула эт-херексеелдерии, девискээрииң карта чуруу, түскай идик-хевинден эгелээш бүрүн аалгаш бар чыткаиы ол чүве.

— Заповедникте кандыг мергежилдиг кижилер ажылдап турарыл, база кандыг ажылдарга улус хергелеттиниң турар ирги, Ховалыг Сандакович? —деп, оон улам сиңнигии айтырдым.

— Арга-арыг хайгаараакчыларынлап аңгыда бистс эртем ажылдакчылары, охотоведтер база бар. Мээң кожам, Ындык-Аксында баазаның улуг хайгаараакчызы Виталий Севастьянов биология эртемнериниң кандидады кижи. Оон ылаш чорудуп турар ажылдары солуп. Заповедникке ажылдаары-биле бедик мергежилдиг радиотелеграфистер, дизелистер, аът ажаакчылары база херек. Келир үеде чурттаар салгалга Саяиларның, улут-Хеминиң чараш, байлак булуцун камгалап, ажылдап чурттаары мөөн улуг аас-кежии—деп санаар мен—дээш, Ховалыг Болат чугаазын доозу.

Саян сыпарында заповедниктиң көпөлары... Ховалыг Болат чоокта чаа Москвааның Ломоносов аттыг күрүне университединиң биология факультединиң болүк студентилериие орук айтып берип, практика ажылынга улуг дузаны чедирген.

Заповедниктс эртем-шинчилел ажыды шуудан эгелээн. Ону аныяк эртемденнер Николай Гушин болгаш Борис Завацкий болүк лаборантылар-биле чорудуп турар. Оларның чоокку үеде сорулгазы — девискээрде ан-меиниң, куштарның болгаш үнүштериин чизе-дамлызын тодарадыры. шинчилел ажылы кылыр тускай черлерни тургузары дээш кандыг ажылдар чок дээр. заповедникке эртем ажылын чорударынга ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сукачев аттыг арга-арыг болгаш ыяш ажыл-агый институдунуң ажылдакчылары чоокку үеде оларга дузалажыр. Бо чылын заповедниктиң ан-меиин, үнүштерин шинчилээр катгышкан экспедиция ажылдан эгелээн.

Үе мааар эвес. Каш чыл болгаш 220 метр бедик плотинага моонидактатган Улуг-Хемнин суу кедүрүлүп, Саян далайы чалгый бээр. Оон-биле кады Саян каналын өрү Кызылга чедир суг оруу ажыглаттынып, заповедник девискээрииге улуг салдарлыг апаар. Бо кайгамчыктыг байлак оранны чогуур өй-шаанда камгалалга алганы — В. И. Ленииниң 60 чыл бурунгаар арга-арыг, бойдус камгалалыының дугайында ат салган декреттериинден эгелээш амгы үеде партия болган чазактың бойдус камгалалыиче угланган буянныг хемчегларииин ачызы-дыр.

К. ШАҢГЫР-ООЛ.

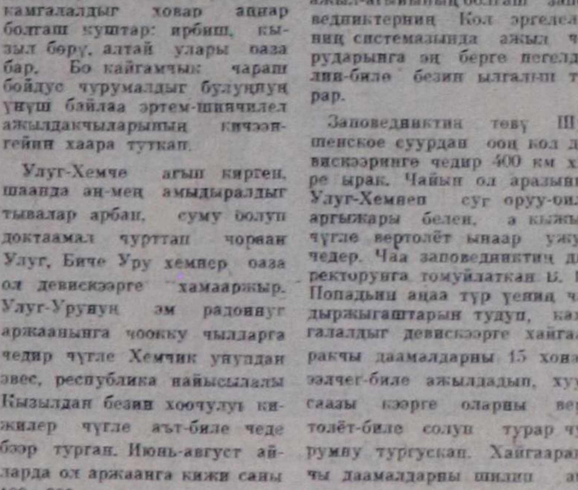

Казахстанның эң чараш бойдус чурумалдыг черлериниң бирээзи— Боровое хөлдүи кыдыында өөлүк дыштаныкчылар.

В. МЕДВЕДЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ЧУРУКЧУЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

Ленинчи комсомолдуң 60 чылынга тураскаатказн «Россияның аныяк чурукчулары» деп делгелге Москвада, ССРЭ-ниң Чурулга академиязының залында ажыттынган. Ында бистиң республиканың 11 аныяк чурукчуларының 17 ажылдары кирген.

Чурукчулар В. Ховалыгның «Моңгун-Тайганың сарлыкчызы», Ю. Деевтиң «Чылыг өгде», «Ак-көк өрээл» деп ажылдары кирген. Оон аңгыда чопар-даштан чүве сиилбиир аныяк мастерлер Э. Банчыды «Ак бугэ», «Сарлык», Үекүлешкен ошкүлер», Д. Тойбухаа «Буга мунган», «Аът», «Теве», Н. Игнатьева «Кошкар», С. Кочал «Ошку», «Сарлык», Б. Нурзат, А. Ойдуп «Арыылаң» деп ажылдарны кирген.

С-Б. УЙНУКЭЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—«Гимнастикага чыскаалыңар!».
11.00—«Будильник».
11.30—«Совет Эвилелиге бараан бооп тур мен!».
12.30—«Даалыы». Урутларга уран-чечен фильм.
13.30—Аныяктарның болгаш студентилериниң XI Бүгү-делегей фестивалында. «Кубаның аныяктары». Делгелге. Гаванадан дамчыдылга.
14.00—«Кодээде амыдырал». «СЭКП-ниң июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерии — амыдралга».
15.00—«Музыкалыг киоск». Э. Белдева эрттирер.
15.30—«Бүгүн—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнү». Шериг-Далай Флодунуң Кол штабының начальниги. Флот адмирады Г. М. Егоровтуң чугаазы.
15.45—«Театр шиизи». Б. Лавренев «Сыйлыышкын». Москвада М. И. Ермолова аттыг театрның фильм-шиизи.
18.00—«Делегей панорамазы».
18.45—«Бүгүн—РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынганының 75 чылы». «Чаа хевириниң партиязы».
19.15—«Чалбыыштыг чылдарның ырылары». Концерт.
19.30—Медээлер.
19.40—Спидвей талазы-биле делегей чемпионады. Ленинградтан дамчыдылга.
20.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». Ю. А. Сенкевич эрттирер.
21.15—ССРЭ-ниң Шериг-Далай Флодунуң хүнүне тураскааган концерт. Совет Армиязың Төп баскыцыдан дамчыдылга.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—00.55—Футболта ССРЭ чемпионады: «Динамо» (Тбилиси) — «Динамо» (Москва). Тбилисиден дамчыдылга. Төнчүүнде — медээлер.

ИЮЛЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Үе». Информастыг программа.
10.35—Эртенги гимнастика.
10.55—«Хүн бөзээде хүннеп турзун». Урутларның уран түүл коллективтериниң концерти.
11.25—«Хоглуг төөгүлер». Уран-чечен фильм.
12.40—«Дириг амытаннар делегейинде». Журналист В. М. Песков эрттирер.
13.40—17.00—Чаңсар.
17.00—В. И. Лебедев-Кумачының шүдүктери болгаш ырылары.
17.45—«Байкалдың арыг суу». Эртем-нептередиг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.15—Телемедээлер.
18.30—«Күяк поезд дугайында чугаа». Документалдыг фильм.
18.40—«РСДРП-ниң II съездизиниң ажыттынганыңдан бөөр 75 чылы». Беседа.
18.50—«Дилээшкинии 16 шактa эгелээр». Телефильм.
19.05—«Уран-чечен номчулга». Дамчыдылга.
19.15—Телемедээлер.
19.25—Чарладдар.

МОСКВАДАН

19.30—Медээлер.
19.45—«Аныяктарның болгаш студентилериниң Гаванада XI Бүгү-делегей фестивалында».
20.20—«Үшкү чыл—шалыпчы чыл». «Шынар магадыладын — толевилелдеп кылыта чедир». Политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов эрттирер.
21.05—«Андрей Колобов». Телефильм. Автору Н. Мирошниченко.
22.30—«Үе». Информастыг программа.
23.00—«Кино көрүкчүүң спутниги».
23.35—00.40—«И. Архипованың концерттери». Түнелиинде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.15—Грузиниың көдээ ажылдагый институдунуң «Горда» деп танды ансамблиниң концерти.
18.45—«Орленок» телестудиянның аныяк корреспондентилериниң Совет Эвилелиниң Маадыры В. Н. Алексеев-оиле ужураашкыны.

КЫЗЫЛДАН

19.30—«Шпроков дугайында рассказтар». Телефильм.
20.10—«Кижи бүрүзү харыылаар». «Ындыг чылдагаанныг бар». Документалдыг фильмнер программазы.
20.50—21.15—«Молдав ССР-ниң алдарлыг артизи Валерий Миронов ырлаар». Фильм-концерт.

Редактор
В. С. ШАРАВИИ.

Өөренириңге белеткээр

Чаа 1978—1979 өөредилге чылы удавас эгелээр. Уругларны аңаа белеткээри ада-иелериниң дөрт хүлээлгези болгаш херээ. Өөренир уругларны бүгү талабиле белеткээр херек: өөредилге херекселдерин болгаш идик-хевин тып, белеткээр. Оларның ееткил хоонүн амдыгаашкан оттурары чугула. Чамдык ада-иелер школачы уругларын чайын белеткээрин үттупкаш, күзүн кээп, өөредилге эгелей бээрге, девиден үнгүлээр таварыштагаар бар. Ол чоруктуң школачының өөренириңге шаптыктаар.

Уруг-дарыының өөредилге, кижизидилгези дээш ёзулуг, доктаамал сагыш салып чоруур ада-иелер бисте хөй. Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чыл ооң» совхозтуң мурнакчы хойжузу, Ленин орденниң эдилекчизи, коммунист Монгуш Чаш-оол, оон кадайы Үйнук Мелбеевна олар тос уругну өөредип кижизидип турар. Ол өг-бүледе ам дөрт школачы бар. Олар ам школага өөренириңге белен: өөредилге херекселдерии-даа, форма идик-хевти-даа ада-ие тып өелеткеп берген. Боттарының уругларының өөредилге-кижизидилгези дээш доктаамал сагыш салып чоруур ыңдыг ада-иелер ол-ла совхозта эвээш эвее. Оларга Балчый Очурну, Дамдын-оол Сундуй-ооллу, Дамдын-оол Кошкар-ооллу хамаарыштырып болуур. Олар чаа өөредилге чылына школачыларын эки белеткээнпер.

Өөредилге номнарын баш бурунгаар четчелеп, тып алыры эң чугула ашаар. Бистиң партия болгаш Совет чазаавыстың школа дугайында доктаамал сагыш салыышкынын биляр бис. Оон бетин чижээ, школачыларның өөредилге номпары-биле халас хандырарын көргени болуур. Ол ажылды бистиң республикага чоорту боттандырарын ада-ие билзе чогуур. 1978—1979 өөредилге чылында тыва школаларның белеткел болгаш бирги класстарынга өөредилге номнарын халас бээрии организастап чорудар. А ийиден он класс чедир өөреникчилер ол талазы-биле амдыызында боттарын хандыртынар. Бо хүнерде Тываның ном үндүрер чери дыка хөй өөредилге номнарын магазинперде киирген. Оларны амдыгааштан садып, өөредилге херекселдерин бүрүн четчелеп алырынче далажыр болза эки.

О. КОРОДА,
башкы, Таңды район.

Кижи болгаш бойдус

Тыванып соңгу-барыын кызыгаарында, Красноярск крайның мурнуу чүгүзде, Саян сыпнарын Енисейниң ханы кашпал кыдыр чара шаап алгаш, карак четпес калбак делгем Сибирьни кежир Соңгу доштуг океанче оруун тып үне берген черинде кайгамчыктыг булуң бар.

Холук чок пөштүг кара эзимпер, хады, чойган, дыт колдаан арга-арыглары мунмуң чылдар мурнуида тургаиы дег бо хүнперде хевээр турар. Он-ону-биле шуужуп, эңгиме-туругларда оттээн чоруур те-чүнмэ, сыын-мыйгак, бууур-булап, үнелиг киш, диип, кээп, ас ышкаш ак-меиден ацгыда делегейниң улустар аразының «Кызыл дептериндө» книр бижиктен ыңгыы камгалалдыг ховар аңнар болгаш куштар: ирбиш, кызыл борү, алтай улары оаза бар. Бо кайгамчык чараш бойдус чурумалдыг булуңлуң үнүш бэйлаа эртем-шинчилел ажылдакчыларының кичээнгейин хаара туткап.

Улуг-Хемче агыш кирген, шаанда ак-мең амыдыралдыг тывалар арбан, суму болуп доктаамал чурттап чорнан Улуг, Биче Уру хемнер оаза ол девискээрге хамаажыр. Улуг-Урунуң эм радоннуг аржаанынга чоокку чылдарга чедир түгле Хемчик унупдан эвес, республика найысылалы Кызылдан безин хоочулуг кижилер түгле аът-биле чеде бээр турган. Июнь-август айларда ол аржаанга кижи саны 100—200 чедип тургулаан. Ынчангаш аржаанга сылдан алгаш, байлак орандан олча-ажык хайдыныш, хуртун бооларын адырган, таалыңынга чажырып чедире бээр кижилер база бар.

Соолгу чылдарда амыдыралдың шапкын хогжүлдези ол черлерже чоокшулап келген. Делегейде эң күчүлүг Саяннар дээш хууда бедик харыысалгага совет далайжыларының кижизидериин, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын чедиишкиннер күүседиринче оларны моонизариниң шылгаттынган чепсээ социалистиг чарыш болуп турар. Боттарынга алган хүлээлгелерин күүседиринге мөрнакчы коллективтер Шериг-Далай Флодунда улам көвүдеп орар.

Төп Комитеттиң сагыш салыышкынын болгаш Камгалал Чөвүлелиниң Даргазы болбушаан, чуртуң камгалалын быжыглаарынче улуг кичээнгейни салып турар СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Совет Эвилелиниң Маршалы Л. И. Брежневтиң хүн бүрү сагыш салыышкынын далайжылар үргүлүг көрүп турар.

Шериг далайжылар Коммунистиг партияның политиказын бүрүн деткип, чүүлдүтүнүп, совет улустуң тургузукту ажыл-ижи, оон өндүр улуг революсчу чаалап алышкыннары кандыг-даа хевирлиг кыжаныышкындан камгалаттынган турарын дээш бүгү чүүлдерни кылып турар.

Совет шериг-далай флодунуң туғу делегей океанының делгемнеринде киискин чорүп турар. Совет шериг далайжылар — социалистиг Төрээн чурттуң боттарының дайынчы залчээн серемчилелдиг эрттирип турар шынчы оолдарыдыр.

(СЭТА).

Агаар

Бөгүн республикага колдуунда-ла кааң агаар болур. Ынчалза-даа чамдык черлерге дымыраан чагыстаар, диңмироэшкин болур. Соңгу түктен барыын чүкче угланышкынныг хаттың дүргени секундада 6—11 чамдык районнарга 20 метр чедер. Агаарның температуразы бөгүн 23—28 градус иниг болур.

Кызылга кежүн турар булуттарлыг агаар болур. Хаттың дүргени секундада 6—11 метр чедер. Найысылалга агаарның температуразы 26—28 градус иниг болур.

ГИДРОМЕТЕОСЛУЖБА

ИЮЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ойнаарак» 10.00, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ава» 9.00, 11.00, 13.00, 19.00 шактарда. «Эш Арсений» 15.00 шакта. «Малиновкага куда» 17.00, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Джек, кайгамчык оранда» 9.30 шакта. «Бөкүнүң 26 комиссарлары» 11.00 шакта. «Сүнезиниң алдын чоостары» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пар негеттиниң турар» 11.00, 13.00 шактарда. «Хүү-салымның белээ» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Сапогта моортайның бөмбүрзекти долгандыр аян-чоруу» 12.00, 14.00 шактарда. «Албадаттырган моорей» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ИЮЛЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Оожум частыышкын» 13.10 шакта. «Берқуттуң соолгу чылы» 9.30, 11.20, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Киночыыңды» 10.30 шакта. «Сындалтың чедиги аян-чоруу» 12.00, 13.50, 15.40 шактарда. «Албан романы» 17.30, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Өжээн негекчизи» 15.00, 17.30, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ава» 15.00 шакта. «Сүнезиниң алдын чоостары» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: индекс 667000

Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал кылдыынын 2-37-13, пропаганда кылдыынын 2-31-75, культурэ кылдыынын 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдыынын 2-21-47, үлетпүр кылдыынын 2-22-64, чагаа кылдыынын 2-41-27, информашия база совет тургузуг кылдыстериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, соңгу хелбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17531. Чагыг № 2157.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1).

ТС—01230.